

SØREN KIERKEGAARDS SAMLEDE VÆRKER

UDGIVNE AF

A. B. DRACHMANN, J. L. HEIBERG OG H. O. LANGE

VIII. BIND

EN LITERAIR ANMELDELSE. — OPBYGGELIGE TALER I FORSKJELLIG AAND

KJØBENHAVN
GYLDENDALSKE BOGHANDELS FORLAG (F. HEGEL & SØN)
TRYKT HOS J. JØRGENSEN & CO. (M. A. HANNOVER)
1903

INDHOLD.

EN LITERAIR ANMELDELSE.

UDGIVET AF

J. L. HEIBERG.

Til Grund er lagt Originaludgaven, som er sammenlignet med Forfatterens egenhændige Manuscript (Universitetsbibliotheket, Pakke 18 b) og, hvor det var nødvendigt, med Concepten (sammesteds Pakke 23).

EN LITERAIR ANMELDELSE.

TO TIDSALDRE, NOVELLE AF FORFATTEREN TIL »EN HVERDAGSHISTORIE«, UDGIVEN AF J. L. HEIBERG. KBHV. REITZEL. 1845,

ANMELDT

AF

S. KIERKEGAARD.

KJØBENHAVN.

HOS UNIVERSITETSBOGHANDLER C. A. REITZEL.

TRYKT I BIANCO LUNOS BOGTRYKKERI.

1846.

DEN NAVNLØSE — OG DOG SAA NAVNKUNDIGE, FORFATTEREN

AF »EN HVERDAGS-HISTORIE«

HELLIGES

DETTE LILLE SKRIFT.

Forord.

Denne Anmeldelse var, førend den paabegyndtes, bestemt for nordisk Literaturtidende. Dens Uforholdsmæssighed i Forhold til hiint Blads ringe Omfang, da endog dets halve Deel omfatter svensk og norsk Literatur, blev mig snart indlysende, *item* min Uduelighed til at skrive i Blade. Intet æsthetisk Tidsskrift existerer: nu vel, saa lad dette ogsaa være, hvad der oftere i Anmeldelsen bliver Tale om, Eenheden af Omgivelsens Reflex og den psychologiske Consequents. Eenheden af, at jeg er Forfatteren og Anmeldelsen derfor uforholdsmæssig stor, og af, at en udførligere Anmeldelse nuomstunder maa udgives som en Bog for sig selv. Man vil forøvrigt let see, at Anmeldelsen ikke er for æsthetiske og critiske Avislæsere, men for fornuftige Skabninger, der give sig Tid og Taalmodighed til at kunne læse en lille Bog, uden at deraf følger, at de just ville læse denne. At Bogen er skreven for dem, betyder jo ingenlunde, at den forpligter dem til at læse, det betyder i det Høieste blot, at den fritager de ved Avis-Læsning æsthetisk og critisk Dannede fra at læse.

S. K.

---

nordisk Literaturtidende] Af Nordisk Literatur-Tidende (udg. af Giødwad og Ploug) udkom der kun 1 Bind (Kbhvn. 1846), 408 Spalter i lille Folio, mest Anmeldelser, hvoraf mange svenske.

Indledning.

Ofte nok føres der i Verden mellem Mand og Mand Klage over Utroskab og Troløshed, og ofte nok ligger det Komiske kun altfor nært: at Forholdet ikke er Forskjellighedens, men et destoværre tro Gjenbillede af den gjensidige Lighed, at det er tvende Forandrede, der i ny Misforstaaelse vedblive at forholde sig til hinanden den ene som den andens Anklager, istedenfor afsides at anklage sig selv og finde Forstaaelsen. Hvor Meget nemlig end eet Menneske og med hvor megen Ret forekaster et andet Menneske Utroskab, Foranderlighed, Ustadighed: han vogte sig dog for at forklare sin egen Ustadighed deraf; thi dermed angiver han jo sig selv som Den, der har Loven for sin Existents uden for sig selv; men hvad er Foranderlighed Andet? Er det sandt, at Tiden forandrer Alt — det Foranderlige, saa er det ogsaa sandt, at Tiden aabenbarer, hvo det var, der ikke forandrede sig. Istedenfor Klage og Anklage og Mellemværende og Dom i Sagen har da ethvert trofast og sluttet Menneske den Opreisning i Vente, at det andet Eftersyn i Tiden vil vise, om han var utro og om Anklagen for Utroskab havde Magt til at forandre ham eller ikke. Det er ironisk nok, at stundom Den, der øieblikkeligt anklagede en Anden, i Eftersynets Øieblik næsten kunde ønske, at Anklagens Hidsighed havde havt den modsatte Virkning af hvad man dengang ønskede, fordi det nu viser sig, at den Anklagende var Den, der forandrede sig, og nu maaskee i ny Hidsighed ligner sig selv ved at anklage denne Uforanderlighed. Saa lidet som Smerten og Lidelsen og Livsfaren altid er, hvor Skriget er: saa lidet er Troskaben mod sig selv altid der, hvor Anklagen over en Anden er høirøstet.

Dette Samme gjentager sig ogsaa ikke sjeldent i de literaire Forhold: at en Forfatter anklager Tidens Utroskab og Tiden Forfatterens, det være nu hans Evners formeentlige Aftagen eller at han maaskee kun altfor urolig og travl for at fyldestgjøre Tidens Fordringer selv hitter paa Noget, som dog ikke tilfredsstiller Tiden. Maaskee er der Feil paa begge Sider, men atter her vil det andet Eftersyn afgjøre, om det er en Forfatter, der væsentligen bliver sig selv tro, medens Verden forandres, eller en ustadig Aand, »en vildfarende Stjerne«, der ved Foranderlighed vil fange det Foranderlige, medens Nemesis fanger ham i hans egen Snare. Forholdet er saaledes her det samme som hiint paaviste mellem Mand og Mand, men da er det i Literaturen tillige paa en anden Maade indviklet og gjort dialektisk; thi de tvende Enkelte blive dog i en vis faktisk Forstand de Samme, men en Tid, en Læseverden er anderledes dialektisk. Den blot lidt ældre Forfatter seer sig snart, hvad enten han er forladt eller anerkjendt, omgiven af en ny Tid, en herskende Tid, denne være nu mere udviklet berettiget i sin Fordring eller vildledt som hiin ny Pharao, der ikke tilstrækkeligen kjendte Joseph og hans Fortjenester. Den forandrede Tid udtrykker da stundom Forandringen ved at anklage Forfatteren for Utroskab mod s i n Tid, hvilket er misligt, især naar det ikke tydeliggiøres hvad der skal forstaaes ved s i n Tid eller Tiden; thi saa er det *eo ipso* umuligt Andet, end at enhver Forfatter maa ende med at blive sin Tid utro, netop ved at blive sin Tid tro, da Tiden sophistisk bestandigt er den ny Afløsning, Forfatteren det enkelte Menneske, der bliver ældre med hvert Aar, kun kan fornyes i sig selv, men ikke blive Tid efter anden et nyt Menneske. Skal det tilsyneladende metaphysisk Dybsindige om Tidens Fordring ikke opløse sig i Forvirring, maa atter her ethisk det andet Eftersyn antages at kunne dømme ved at afgjøre, om det var en Forfatter, der blev sig selv tro trods Tidens Fordring, eller en, der sveeg sig selv og vitterligt af ham selv overtagne Forpligtelser og saaledes misliggjorde en berettiget Fordrings Opfyldelse, eller endeligen en Tusindkunstner, der endte med at tage sig selv ved Næsen. Dersom nemlig det Ethiske ikke indrømmes en afgjørende Overvægt mod alt det Overilede om Tidens Fordring, saa forskylder ikke blot vor, men enhver Tid en uretfærdig og uskjønsom og meningsløs Adfærd mod alle ældre Forfattere. Selv hvis en

---

»en vildfarende Stjerne«] Judas' Brev 13. hiin ny Pharao] 2. Mosebog 1, 8.

herskesyg ældre Generation vil sikkre sig ved et bethlehemitisk Barnemord: derfor bliver et litterairt Fadermord lige afskyeligt*).

Man hører ikke sjeldent i vor Tid Ynglinge tale vise Ord; naar man hører nærmere til, hører man jo rigtignok, at det er Ynglinge; thi hvad der ikke undgaaer den Vise, at Alt, hvad han siger, angaaer ham selv (saa egoistisk er han!), det undgaaer Ynglingen (saa begeistret er han!). Hvad den Vise gjør, at han forstaaer Alt om sig selv og bestandigt forstaaer sig selv under, det gjør Ynglingen ikke, han gjør Fordringen og underforstaaer ikke sig selv, neppe noget Menneske — saadanne Fordringer gjør han. Man skulde troe, det var en beruset Guddom der talte, saaledes rutter han med Mennesker, saaledes svimler han i en phantastisk Forestilling om en Den, der skulde formaae at tilegne sig det Uhyre, der præsteredes ved Generationernes umenneskeligt forcerede Anstrængelse; mindst af Alt skulde man troe, det var et enkelt Menneske der talte. Det forstaaer sig han taler rigtignok i Tidens Navn om Tidens Fordring; men det er jo netop Modsigelsen, der burde standse Ynglingens eventyrlige Grusomhed, thi saa grusom har da aldrig Nogen været, ingen Røver-Capitain i Romanen, som Tidens Fordring er det i en Ynglings Mund; saa grusom var end ikke Heliogabal — mod Strudsene, thi han lod dog ikke dræbe flere end han kunde spise. Knappere og knappere tilmaales Diæterne for de Udmærkede, hurtigere og hurtigere vækkes der Mistanke om Utroskab mod Tidens Fordring, nye og nye Kræfter fordrer Tiden i Ynglingens Mund. Og Den, der formodentligen ganske uopfordret gjør Fordringen, Den, der altsaa paa en eller anden Maade ved Utroskab mod sig selv og mod det at være Menneske har tilegnet sig Fordringen, som fordrer Troskab, han denne uhyre Creditor, der slet ikke kan forklare, hvor-

*) Dette kan jeg maaskee allerbedst sige, da jeg selv er en Yngre, men tillige Gud skee Lov aldrig har havt Noget med Tidens Fordring at gjøre ved at være forpligtet til dens Krigstjeneste. Det er gaaet mig med Tidens Fordring som det i sin Tid gik mig med Militair-Tjenesten: jeg fik strax min Afsked, og begge Gange var det, hvad jeg ønskede. Men naar man begynder med Afskeden, har man altid den Fordeel, at man ikke kommer for langt ind i det.

Heliogabal] om denne romerske Kejser fortælles (Ael. Lampridius 32), at han undertiden en hel Dag udelukkende spiste Strudse.

ledes han selv er kommen i Besiddelse af Fordringen, men blot gjør den gjeldende: han drømmer ikke om, at med den Dom, han dømmer, ja med en strængere Dom og et knappere Maal vil han blive dømt. Inderlighed til at ville lære af Livet finder man sjeldnere, men desto hyppigere Lyst og Tilbøielighed og gjensidig Fremskynden til at blive bedragen af Livet. Uforfærdet synes man ikke socratisk at frygte for at blive bedragen; thi Gudens Stemme er altid en Hvidsken og Tidens Fordring i et tusindtunget Rygtes Form er ikke et almægtigt Bliv der skaber store Mænd, men et Røre i Affaldet, der skaber Forvirrede, et Abracadabra, der frembringer, som al Frembringelse er det, i Lighed med sig selv. Endnu mindre synes man socratisk at frygte meest for at blive bedragen af sig selv, og allermindst synes man opmærksom paa, at hvis af alle Bedragne de ere de Ulykkeligste, der bedrage sig selv, saa er blandt disse de igjen de Ulykkeligste, der i Modsætning til de fromt Bedragne ere formasteligen bedragne af sig selv. Langsom til at høre, hurtig til at dømme, efterkommer man kun halvt det Socratiske: at slutte beskedent fra det Lidet, man forstaaer; thi man slutter overmodigt — fra det Lidet, man forstaaer. Det Øieblikkelige, en glimrende Begyndelse og en ny Tidsregnings Dateren fra denne er det Lidet man forstaaer — dersom det da ellers er muligt at forstaae det Øieblikkelige og forstaae Begyndelsen, da jo det Øieblikkelige mangler det Evige, og Begyndelsen mangler Slutningen førend Meningen er ude, og det burde man dog oppebie, ikke saa meget for Meningens som for Forstaaelsens Skyld. Det Næste altsaa; nu det behøves ikke, naar man taler i Tidens Navn, thi Tiden, saaledes abstrakt forstaaet, er en høist ligegyldig Magt, den kommer saa vist nok godt fra det, selv om ingen Yngling er bekymret paa dens Vegne. Men de enkelte Mennesker, der jo hver skulle have sin Tid? For de enkelte Mennesker kommer der jo et Næste, Eftersætningen efter den glimrende Forsætning — Ungdommens lykkelige Dage, da man selv var Tidens Fordring. Altsaa dette Næste; og jo knappere Tiden tilmaales de Ældre, desto hurtigere kommer jo dette Næste over En, og desto længere bliver Eftersætningen, og desto kortere bliver den Smule Forsætning, som man har forstaaet, hvis den ikke bliver til slet

---

socratisk at frygte for at blive bedragen] se VI. Bd. S. 295 Anm. Forvirrede] i Manuscriptet stod oprindeligt: Infusions-Dyr (derfor: Røre i Affaldet). det Socratiske] Sokrates skal have sagt om Heraklits Værk, at hvad han forstod deraf var godt, saaat han antog det samme om det, han ikke forstod (Diogenes Laert. II 22).

Intet, da det bliver umuligt at forstaae den sammen med Eftersætningen. I Sandhed en glimrende Begyndelse med den nye Tidsregning! Det kan man kalde ikke at begynde med Intet men hellere at Begyndelsen endte med at blive til Intet. Ikke Pandoras Æske kunde indeholde saa mange Ulykker og saa megen Elendighed, som der er skjult i det lille Ord: Tidens Fordring. Hver Den, der har leflet med dette Ord, han tage Skade for Hjemgjeld; han kan jo ikke klage over Tidens Fordring, naar han selv har udfordret den! Og dog vil man ikke forstaae det Næste. Bekymret for sig selv at lade sig veilede, i Inderlighed og med Beundring at glædes ved den Ældre, naar han bliver sig selv tro, at opbygges ved de 50 Aars trofaste Tjeneste, at forstaae langsomt, at lære af den Høiærværdige, af hvem man lærer noget Andet end af Øieblikkets Eminentser: til saaledes at lære det Menneskelige og at forsage det Umenneskelige, dertil synes man ikke at have Taalmodighed. Men skulde det ogsaa kunne være Tidens Fordring? Ja, er det ikke Tidens Fordring, saa er det dog den Magts, der er høiere end Tidens, thi det er Evighedens; er det ikke Menneskenes, saa er det Gudens; er det ikke Ynglingens, saa er det den Gamle af Dages! Og er det vel Troskab kun umenneskeligt at fordre Troskab; og er det vel Troskab at love meget Mere end noget Menneske kan holde; og ligger det Comiske ikke stundom nær nok, naar Striden er mellem Tvende, af hvilke den Ene kun umenneskeligt fordrede Troskab uden at forpligte sig selv og derved lære hvad menneskelig Troskab er, den Anden forpligtede sig selv saaledes, at Troskab blev umulig, og Utroskab er de Stridendes fælles Lighed i Forandringen!

Men forholder dette i det Hele sig nu saaledes, og kun lidet lysteligt: hvor vederqvægende da at samle sin Opmærksomhed paa et Phænomen, hvor det Ønskelige er samlet i gjensidig Enighed, at lade sin egen, maaskee en Læsers, Tanke dvæle ved det Tilforladelige, at minde sig selv, maaskee en Læser, om, hvad vi vel Alle veed mere eller mindre tydeligt. Thi idet jeg nævner »Hverdags-Historien« er her heldigviis ingen mig forhadt Anledning for en Recensents travle Vigtighed med at henlede Opmærksomhed, at sætte paa Standpunktet, med at vise Nødvendigheden i Udvikling, at Forfatteren netop nu maatte blive Dramatiker, nu Naturforsker o. s. v.; men en mig kjær Anledning til at minde om en skjøn Erindrings lykkelige Gjentagelse. Forfatteren er jo bleven den samme, »een i Alle«; Læseverdenen behøver jo ikke at oplyses,

---

»een i Alle«] Hentydning til Hverdagshistorien med denne Titel.

behøver end ikke at paamindes, men kunde maaskee dog finde en Glæde i at mindes om hvad den veed. Herre Gud, den faaer jo saa meget Nyt at vide, at dette næsten bliver en Afvexling at læse. Idet jeg nævner »Hverdags-Historien« venter Ingen, end ikke den hidsigste Yngling, at være Vidne til en Standret i Tidens Navn over et udlevet Firma, men enhver fordrer billigen, at Anmeldelsen bliver en høitidelig Handling; hvad jeg ønsker og haaber skal skee, og forud erklærer, at hvis det ikke skeer, er Skylden min. Er det altid, efter min Overbeviisning, en Recensents Pligt at være en tjenende Aand, selv om han er i det sjeldnere Tilfælde at være Det langt overlegen, han anmelder: her er det ikke let for Nogen at falde i Fristelse, mig er det en Umulighed. Ikke egentligen samtidig med denne Forfatters Begynden er jeg snarere opvoxet under ham, og nu samtidig er jeg ikke voxet fra Indtrykket.

I snart tyve Aar har der bestaaet et lykkeligt Forhold og som man siger om Ægteskaber, en god Forstaaelse mellem denne Forfatter og en Læseverden. Det er glædeligt at tænke derpaa, det er velgjørende for En selv at tale derom, om end Talen kunde være forskjellig og atter i sin Forskjellighed netop udvise Forskjellen mellem denne Forfatters Livs-Anskuelse og en mere mærket religieus Anskuelse. En stærkt religieust Begeistret vilde ene samle sin Opmærksomhed paa Forfatterens Troskab mod sig selv, og, beundrende, Intet høre om en Læseverdens Forhold, Intet om Verden, hverken om dens Bifald eller dens Mishag; han vilde udbryde: »herligt; her er Noget at lære, ja ethvert Menneske, hvad enten han er Forfatter eller ikke, kan lære heraf; thi af det Almene-Paradigmatiske kan ethvert Menneske lære, og Troskab mod sig selv er det Almene-Paradigmatiske!« Han vilde ikke sige: kun tyve Aar, men: i tyve Aar! Men da vilde vel hine Fortællingers Forfatter, hvis jeg tør tillade mig at gjøre ham til Censor, medens jeg underkaster mig den Examen at vise, hvorledes og hvad jeg har lært af ham, han vilde formane den Begeistrede ikke at overspringe Livets Møisommelighed, ikke at lade haant om Lykkens Opmuntringer til Fortjenesten; han vilde vel minde om, hvad der maaskee lader sig betegne ved et tidligere brugt Udtryk, at »Veien gaaer over Sukkenes Bro«*), og da atter lade

*) Cfr. Af en endnu Levendes Papirer. Udgivet af S. Kierkegaard. Kjøbenhavn 1838.

sin »Sagtmodighed vorde vitterlig« i Resignationens stille Glæde over Livet, der jo netop her paa en saa skjøn Maade viser, at det er, som vi lære det i Fortællingerne, ja at det endog er bedre, at ikke blot Alt nok efterhaanden bliver godt igjen, men at det var og blev godt. Og dog skulde maaskee hiin begeistrede Religieuse, hvor villigt han end underkastede sig Veiledningen og tog mod Belærelsen, atter vende tilbage til sin Betragtning, der jo ikke overseer Lidelser, ikke letsindigt haaber paa Verden, men religieust vil, at Lykke og Ulykke skal betyde lige meget ɔ: lige Lidt, og det Religieuse ikke have Betydning ved og med noget Andet, men absolut Betydning i sig selv.

Tro har Forfatteren været mod sig selv; vilde Nogen daarligen sige, at han har været tro over Lidet, fordi han ikke har havt travlt med at forandre Opgaven, fordi han ikke har vanket om i alle Regioner, fordi han ikke har gøglet med en prunkende Mangfoldighed: da vilde jeg til denne vistnok fingerede Indvending svare: deri ligger netop Forfatterens store Rigdom. Livs-Anskuelsen, der skaberisk bærer disse Fortællinger, er den samme, medens en sindrig Opfindsomhed, en riig Erfarings erhvervede Forraad, en frugtbar Stemnings vegetative Frodighed tjenende frembringe Forandringen indenfor den skaberiske Gjentagelse. Uroen er væsentligen den samme, Beroligelsen væsentligen den samme, der kommes i dem alle væsentligen fra det Samme til det Samme; Spliden, der sættes, er i Spændstighed væsentligen den samme, Freden og Hvilen igjen den samme ɔ: Livs-Anskuelsen er den samme. Vil man tage en af disse Fortællinger i sin Totalitet som given, og nu betragte de andre, og vil man, som man jo gjør, kalde Digterens Frembringelse en Skabelse: saa vilde jeg helst sammenligne denne hele Række af Frembringelser i Forhold til hiin ene med: Opholdelsen. Men er Gud, med hvem Digteren sammenlignes naar han kaldes skabende, er han mindre beundringsværdig i Opholdelsen end i Skabelsen? Og saaledes ogsaa med hiin Forfatters fortsatte Skabelse. Ja dersom det ikke var saaledes med denne Forfatter, vilde hans egne Frembringelser indeholde en Modsigelse mod sig selv. Livs-Anskuelsen, der er indeholdt i Fortællingen, maa atter indeholdes i Frembringelsen, ellers viser dette Misforhold netop, at en Forfatter ingen Livs-Anskuelse har, trods al sin formeentlige Skaben; hvorimod denne

---

Af en endnu Levendes Papirer] de anførte Ord staar S. 10. »Sagtmodighed vorde vitterlig«] Paulus' Brev til Philippenserne 4, 5.

Forfatter i Inderlighedens Troskab reproducerer sin egen Oprindelighed i Gjentagelsen. Vilde man med en psychologisk Gradestok ligesom gradere Kraften, saa vil man finde denne væsentligen at være den samme i alle; vilde man psychologisk ligesom lokke Lidenskabens Fart, vil man finde denne væsentligen at være den samme i alle. I alle Fortællinger den samme Nærhed ved det daglige Livs Virkelighed, og den samme Fjernhed i Opløftelse; den samme Nærhed ved Striden, den samme Fjernhed i Forstaaelsen. Saaledes er denne Forfatter bestandig Virkeligheden lige nær og lige fjern, han er den i Opfattelsen nærmere end en Digter og i den forklarede Gjengivelse mindre fjern end en Digter; thi Forfatterens Livs-Anskuelse ligger i Confiniet mellem det Æsthetiske hen til det Religieuse. Der, hvor Poesien væsentligen hører op, begynder denne Forfatter. Thi Poesien forsoner ikke væsentligen med Virkeligheden, den forsoner gjennem Phantasien med Phantasiens Idealitet, men denne Forsoning er netop i det virkelige Individ den nye Splid med Virkeligheden. Et Kjendskab til Virkelighedens Smerte, som det ikke kan komme frem i Poesien, (fordi den mindre intensiv end Fortvivlelsen har Tidens og Virkelighedens Dialektik) finder sin Forsoning i en Beroligelse, som Poesien *(stricte sic dicta)* ikke kan tilegne sig, netop fordi det er en Forsoning med Virkelighed. Men i Fortællingerne opgiver Forfatteren sig aldrig selv en saadan Virkelighedens Smerte, at den kun kunde finde sin Beroligelse i afgjort religieuse Bestemmelser og i det Religieuses Idealitet. Enhver Livs-Anskuelse veed Udveien, og er kjendelig paa, hvilken Udvei den veed. Digteren veed Phantasiens Udvei; denne Forfatter veed Virkelighedens; den Religieuse veed det Religieuses. Livs-Anskuelsen er Udveien, og Fortællingen er Veien. Paa Kategoriernes Forhold seer man let, at Ingen kan saaledes forsone med Virkeligheden som denne Forfatter, netop fordi hans Udvei er Virkeligheden. Frembringelsens Mesterskab ligger i, at dette intetsteds læres, men bestandigt skeer, bliver til, at der i Begivenheds og Personligheds Gjennemsigtighed vindes den Ro, i hvilken Fortællingen ender. — At forøvrigt denne Forfatter maatte udmærke sig ved Troskab mod sig selv, er ikke psychologisk vanskeligt at forklare, uden at dog denne ophøiede Lethed gjør Troskaben mindre beundringsværdig. Hverdags-Historien (eller Hverdags-Historierne) viser sig let som en anden Mo-

---

lokke ɔ: logge. Sml. III. Bd. S. 178 Anm. *stricte sic dicta* i strængeste Forstand.

denheds Frugt, og netop derfor kan der ikke være Tale om de Kriser og afgjørende Forandringer, hvilke en Forfatter, der begynder med en første Modenhed, maa opleve. Den Livs-Anskuelse, der bærer Hverdags-Historien (hiin første, som har givet dem alle Navn), maa være modnet i Forfatteren førend Frembringelsen. Hans Frembringelse er ikke Moment i hans egen Udvikling, men idet denne er modnet, afsætter den som sin Frugt en Frembringelse i Inderlighed. Det er ikke det Geniale, ikke det Talentfulde, ikke Virtuositeten, der constituerer Frembringelsen, saa Produktiviteten væsentligen vilde forsvinde med Dettes Forsvinden, nei Frembringelsen selv, Muligheden af at kunne frembringe noget Saadant er snarere Lønnen, som Guden skjenkede Forfatteren, da han anden Gang modnet vandt i en Livs-Anskuelse et Evigt. Derfor kan han være veiledende, fordi han ikke er en Forfatter, der søger sig selv, men En, der har fundet sig selv, førend han blev Forfatter. Og hvad enten man nu kan finde Hvile i den samme Livs-Anskuelse eller ikke: her er dog Fred, og en stille Aands Uforkrænkelighed; saa lidet som her er et Sønderrivelsens sørgelige Budskab (og Gud veed hvor Nogen kan mene, at dette skal forkyndes!) saa lidet er her nogen Vigtighed, der spænder en nysgjerrig Forventning efter, hvad det nu er, der skal tilfredsstille Tidens Fordring, hvad den urolige Forfatter nu behageligst antager at være det Lyksaliggjørende. Nei, Hverdags-Historien er ikke blot en fuldendt Fortælling, men er Fuldendelsens Noveller. Glad gaaer man til Læsningen, man veed forud, at der er en Livs-Anskuelses Tilforladelighed, man er ikke uroliget af en vildfarende Stjernes Omtumlinger, men under Beskyttelse af en ledende Stjerne. Forud kjender man Livs-Anskuelsen, frydes nu ved, at den atter bliver til, forandret, men i Gjentagelsen, en Forandring, der ikke nysgjerrigt er for Andre ved Maskerade-Dragternes Foranledning til at nappe Nyt, men er for Inderligheden. Snart i tyve Aar er dette skeet saaledes, medens det udvortes Væsen ogsaa er det samme; den samme næsten qvindelige Resignation, der dog indgyder Ærbødighed, den samme Beskedenhed i Fremtræden, den samme Afsideshed fra Allarmen og Tidens Fordringer, den samme Hjemlighed og trofaste Vedhængen ved en dansk Læseverden; thi ogsaa dette er saa skjønt, at Hverdags-Historien saa godt som ikke er oversat i noget fremmed Sprog: en Nøisomhedens og Selv-

---

en stille Aands osv.] Peters 1. Brev 3, 4. Snart i tyve Aar] »En Hverdags-Historie« udkom 1828.

bevidsthedens Glæde over det lille Danmark! — O, skjønt saaledes at være Forfatter, skjønt at være den Navnkundige, der som Udgiver har lagt sit berømte Navn til; som Fortællingerne ere det, saa er ogsaa dette Forhold en Forening i Troskab. Udgiveren er ikke bleven berømt ved dem, thi han var det, men Fortællingerne, der selv have erhvervet sig et Navn, næst Udgiverens et af de betydningsfuldeste, vedblive dog i Navnløshedens Hengivelse at søge Tilhold hos den Navnkundige.

Og Læseverdenen har været Forfatteren tro. Han er altid bleven modtagen som en Kjærkommen; og skjøndt han aldrig har spændt Forventningen, mindst af Alt over hvad Ret er, har han altid været forventet. Saa var det i Begyndelsen, da Prof. Heiberg æsthetisk overtog Commandoen i dansk Literatur og i »Flyvepostens« overgivne, vittige, opløftende, belærende Underholdning episodisk indslyngede disse Fortællinger saaledes, at det skuffede Blikket, og man ikke kunde blive klog paa, om det var Digt eller Virkelighed. Den Yngre har ved ofte at læse Flyveposten og disse Fortællinger ind i det undvigende Sammenhæng søgt at leve sig ind i den Fortryllelse, det maa have været for de Samtidige. Som Modtagelsen var i Begyndelsen, saa var den den samme uforandrede, da Fortællingerne senere Aar efter Aar paa en saa smuk Maade udkom ved Juletid. Thi hvad der end kan indvendes imod, at gjøre en saa tilfældig Tid til Messe-Tid og fornemlig af en saa tilfældig Grund som den, at man behøver Præsenter, som var dansk Literatur slet ikke andet end Præsent-Literatur: Hverdags-Historien er aldrig paa den Maade kommen ved Juletid, dens egen Betydningsfuldhed maatte forhindre en fornærmelig Misforstaaelse, hvis ikke allerede dens tarvelige beskedne Udseende forhindrede enhver endog det første Øiekasts Misforstaaelse. Er det end tungt, at den danske Læseverden er saa lille: saa kan dette dog ogsaa have sin smukke Side, og gjøre det muligt, at en Forfatter paa en gemytlig og velvillig Maade netop ved at holde sin Person ude, næsten kan træde i personligt Forhold til sin Læseverden. Saaledes kom Hverdags-Historien ved Juletid. Det faldt Ingen ind, at det var en Bog man kjøbte, snarere var Penge-Udgiften som en Douceur, man giver Overbringeren af et kjært Budskab, Bogen var virkelig en Gave, man modtog; man

---

»Flyvepostens«] En Hverdags-Historie stod oprindeligt i Kjøbenhavns flyvende Post 1828 Nr. 69—76 under Mærket »Jota«, ligesaa flere af de følgende Noveller.

indbildte sig, man smigrede sig hver især med den Forestilling, at det var en Deeltagelse af Forfatteren, at Bogen netop kom ved Juletid. Overrasket greb Læseverdenen efter Hverdags-Historien i Flyveposten skuffet ved Belysningens Tvetydighed, gjækket ved at faae lidt og lidt ad Gangen; som en kjærkommen Gave modtoges den ved Juletid: at vente den var i sig selv kjært, at modtage den forventede, ikke mindre kjært. Paa samme Maade modtoges den ved enhver anden Aarets Tid, som nu den sidste, der kom i November Maaned. Med Modtagelsen har det da siden Begyndelsen havt sin skjønne Forbliven. Og hvor var der vel en egentlig Læser af dansk Literatur, der ikke paa forskjellig Maade gjemmer een eller anden af disse Noveller indflettet i sit eget Livs Erindren, det være nu Novellens Betydning for ham, eller dens Betydning for ham i en kjær Situation. Den Yngre har læst den høit, og maaskee ogsaa for Den og Den; de Elskende have forud aftalt, at denne Bog skulde være Nytaarsgaven; en Hustru har betinget sig foruden en ny Silkekjole hver Aar tillige den Fortælling af Hverdags-Historien, som maatte udkomme i dette Aar; et elskende Pars Misforstaaelse er bleven hævet, en ægteskabelig Spænding formildet ved Læsningen af en saadan Novelle. Thi ogsaa denne Tilforladelighed har bidraget til, at der er skeet saa mangen Omsætning og Udvexling mellem Menneskene ved Hjælp af disse Noveller: at man forud var sikker paa, ikke at finde noget Virkelighedens Forhold, ikke Venskabets, ikke Elskovens, ikke Ægteskabets, ikke Familiens, ikke Livs-Stillingens, fremstillet i en vildledende Belysning, men tvertimod at finde det tydeliggjort og elskeliggjort.

Men hvilken er da denne Forfatters Magt, hvormed han udretter Dette, naar der ikke er Spørgsmaal om det Enkelte i den enkelte Novelle, ikke om hans Fortrinlighed som Novellist, men om ham som Repræsentant for en bestemt Livs-Anskuelse, og dette er netop det Mere, han væsentligen har fremfor Novellister i Almindelighed, og et andet Fortrin end det, han indenfor Bestemmelsen Novellist comparativt maa hævdes. Ofte nok hænder det nemlig En, at man efterat have stiftet Bekjendtskab med en Novelles 17 Personer, hørt dem tale, læst Breve af dem, efterat være ført mangesteds omkring, vundet Local-Kundskaber og profiteret af herlige Udsigter, ender lige saa klog som man var, fordi Novellen selv, totalt betragtet, ender i Vildsomhed, da der mangler Livs-Anskuelse, og Kjendskabet til de mange Personer dog ikke beriger En væsentligen mere, end om man havde lært 17 Personer at kjende i et Selskab. Bekjendtskabet kan maaskee være ret interessant, men det forklarer ikke Tilværelsen, man finder bekræftet

hvad man saadan veed om Menneskene, eller man finder maaskee en ny Individualitet, som man ikke ganske finder den i Virkeligheden; men en Forklaring i Totalitetens Forstand mangler.

Vil man sige om Digteren (og her er ikke Tale om comparative Bestemmelser mellem de enkelte Digtere, men om Qvalitets-Prædikatet for det væsentligen at være Digter), at han river hen, at han begeistrer, fordi han væsentligen virker ved Phantasien, saa vilde jeg sige om Hverdags-Historiens Forfatter: han overtaler; thi at han fængsler ved Læsningen, underholder under Læsningen, er ikke saa charakteristiske Bestemmelser, da det Samme jo kan passe paa Digteren og paa mangen anden Novellist. Han overtaler, og ogsaa dette er en vanskelig, men tillige en velgjørende Kunst. Vil man sige, at Digteren *(stricte sic dictus)* kun har de høie eller de dybe Toner, og derfor egentligen ikke kan tale med Folk, saadanne som disse ere i Virkeligheden: da gjelder det om Hverdags-Historien, at hans Livs-Anskuelse netop har Overtalelsens Mellemtone, og Livs-Anskuelsens Udtalelse netop sin Fuldendthed heri. Det er ikke stærke, begeistrede og ophidsede Tilraab til at stride, til at nyde, til at trodse Livets Modstand, eller Fortvivlelsens Skrig, som her høres, eller saadanne Optrin, som her skildres, eller i saadan Afgjørelse, her endes. Det er det hyggelige Kabinets indbydende Fortrolighed, der her aabner sin Helligdom for En, men fra hvilken igjen Lidenskabens Heftighed og Afgjørelsens Livsfare og Anstrængelsens Yderste er udelukket, fordi Sligt hverken kan rummes eller kan taales der. At ville lade sig sige er Betingelsen for at tilegne sig Overtalelsens Veiledning; denne nedspændte Eftergivenhed Betingelsen for, at Overtalelsen atter kan aflokke Forstemtheden ny Velklang. Det bliver Alt nok godt igjen. Ved hvilke Midler? Ja spørg sømmeligen; thi om Du end spørger rigtigt, vil Du, hvis Du spørger heftigt have gjort Dig det umuligt at tilegne Dig Besvarelsen. Ved hvilke Midler? Ved Forstandighed til at afvinde Lidelsen en mildere Side, ved Taalmodighed, der venter et Smiil af Lykken igjen, ved venlig Deeltagelse af kjærlige Mennesker, ved Resignationen, der giver Afkald ikke paa Alt, men paa det Høieste, og ved Nøisomhed forvandler det Næste derefter til næsten lige saa godt som det Høieste. Og Alt dette foredrages ikke, det skeer: netop derfor er Overtalelsen saa stor, naar man hengiver sig i den. Ingen Taler kan overtale saaledes, netop fordi han har

---

stricte sic dictus i strængeste Forstand.

Hensigten, og Betragtningen altid føder Tvivlen. Overtalelsen her derimod er ikke et Mellemværende mellem tvende Personer, men er Veien i Livs-Anskuelsen, og Novellen fører En ind i den Verden, som Anskuelsen skaberisk bærer. Men see, denne Verden er igjen netop Virkeligheden; Anskuelsen har derfor ikke bedraget En, men netop overtalt En til at blive, hvor man er.

Thi hvad er det at overtale, naar man philosophisk skulde bestemme dette Begreb og hævde det sin ædle Betydning, agtende paa, at her jo ikke er Tale om Forholdet mellem tvende enkelte Mennesker, men om en Livs-Anskuelses Forhold til den Modtagende. Overtalelsen forudsætter, at der er en Vanskelighed, en Hindring, en Modstand; hermed begyndes der, og nu skaffer Overtalelsen dette bort. Overtalelse er netop en Bevægelse paa Stedet, men den Bevægelse, der forandrer Stedet. Æsthetisk føres Individet bort fra Virkeligheden og oversættes i Phantasie-Mediet; religieust føres Individet bort og oversættes i det Religieuses Evighed: i begge Tilfælde bliver Individet fremmed for Virkeligheden. Æsthetisk bliver Individet fremmed for Virkeligheden ved at være borte fra den; religieust bliver Individet en Fremmed og Udlænding i Virkeligheden. En Vanskelighed forudsættes der altsaa, eller at Lykkens og Umiddelbarhedens umiddelbare Sammenhæng i sig selv er brudt: men Afbrydelsen kommer hverken til meningsløst at ende i Fortvivlelse, ei heller bliver den et qualitativt nyt Livs Begyndelse. Som Blomsten, naar den er knækket, ved Blomsterstokkens Understøttelse reises op igjen, indtil den atter vinder sin Styrke, om den dog bærer Mærket af at være brudt: saaledes er denne Livs-Anskuelse den Støtte, der understøtter den Knækkede, indtil den atter reiser sig. Men dette er netop Overtalelse. Umiddelbarheden veed ikke, hvad Overtalelse er, fordi den ikke har Lægedom behov; men det Religieuse kan ikke overtale, netop fordi det forudsætter en ny Begyndelse.

Hverdags-Historien *overtaler*, og heri er atter betegnet dens Grændse, som den ikke vil overskride. Vilde man sætte en Stræben sammen med den, som søger ud i Ideens yderste Afgjørelse: da er den atter Overtalelse, men som en venlig Magt, der holder igjen, medens selv den mest Uregjerlige dog ikke vil unddrage sig det Ansvar at undgaae denne Instants.

Mange have vel fundet deres Tilhold i denne Livs-Anskuelse, fængslede ved Overtalelsen, og selv om Andre fordre mere afgjørende Kategorier: Hverdags-Historien er dog et Hvilested, eller om man saa vil et Bedested; thi et vist religieust Anstrøg er umiskjendeligt, netop fordi Livs-Anskuelsen ikke er Forstandighed

alene, men denne formildet og forædlet ved Følelse og Phantasie i Overtalelse. Dog hvad siger jeg: om Nogen fordrer mere afgjørende Kategorier; er dette ikke Tidens Fordring, jeg taler om; er ikke jeg istedenfor at være et eenligt Menneske, der som ethvert saadant ikke kan forvexles med Tiden, med Kritiken o. s. v. og derfor let vil lære Ærbødighed ligeoverfor et saadant Phænomen som Hverdags-Historien, er jeg ikke bleven et uroligt Partihoved i Spidsen for et Opløb, som tramper paa Parterret, og raaber paa Tidens Fordring? Heldigviis ikke; og heldigviis er der dog Noget, som netop, naar det gjøres til Tidens Fordring, *eo ipso* er Nonsens. Thi hvad kan man ikke hitte paa at kalde Tidens Fordring, og hvad kan ikke faae en vis Anseelse ved at være Tidens Fordring; men at afgjørende religieuse Bestemmelser blive Tidens Fordring, er *eo ipso* en Modsigelse. Istedenfor man ellers, dersom man da bekymrer sig om Sligt eller foranlediges dertil, kan have ondt nok ved at afgjøre, om Dette eller Dette virkelig er Tidens Fordring: saa er her Undersøgelsen kortere og ingenlunde en faktisk af, om dette nu virkelig er Tilfælde, thi det er en Umulighed, at dette kan være Tidens Fordring, saa selv hvis det virkelig var Fordringen, var det dog ikke Fordringen, dersom der ellers til en Fordring fordres Forstaaelsen med sig selv af hvad man fordrer. Tiden er for abstrakt en Bestemmelse som Fordrer til at kunne fordre de afgjørende religieuse Bestemmelser, der netop ere Individualitetens og Enkelthedens; *en masse*, i Fælledsskab og med Larmen at ville fordre hvad der kun kan blive den Enkelte til Deel i Enkeltheden, i Eensomheden, i Stilheden, lader sig ikke gjøre. Det at fordre har dog vel ogsaa sin Dialektik i sig selv, for at Tidens Fordring ikke skal blive identisk med Ufornuftens Skrig og Larmen og blot være kjendelig paa Menneskestimlen. Ingen Tidens Fordring kan derfor fortrænge Hverdags-Historien, det kan man see paa Individualitets-Kategorierne, der ligge til Grund for Alt, og paa den Brug af disse, der er gjort i Fortællingerne. Den Enkelte eller De, der ved at blive Enkelte søge Religieusitetens afgjørende Bestemmelse, ville neppe fristes til at fortrænge Overtalelsen, som de tvertimod ville vide baade at ære og glædes ved. I Forhold til enhver Individualitetens Rystelse, der dog i sit Sidste kun er sjelelig: er Hverdags-Historiens Livs-Anskuelse *eo ipso* Trøsten og Helbredelsen. Og er denne i disse Fortællinger foredragen af en saadan Mester, udstyret med saa megen Inderlighed og konstnerisk Dygtighed, at den har sin Fuldendelse. En Individualitetens aandelige Rystelse er *eo ipso* Tegnet paa de afgjørende religieuse Bestemmelser; og Aand maa derfor

ikke forstaaes identisk med Talent og Genie, ingenlunde, men identisk med Bestemmelse i Lidenskab. Et eenfoldigt Menneske kan føle Trang til det afgjørende Religieuse, og selv om det var en fortrinligere Begavet, der følte denne Trang, var det dog en stor Taabelighed at sige, at han derfor var en saadan Kunstner som hine Fortællingers Forfatter. Saasnart Religieusiteten tillader sig dette Ordspil med »Aand«, er den *eo ipso* ophørt at være Religieusitet og er bleven anmassende.

I snart 20 Aar har Hverdags-Historien saaledes bestaaet, været en Livets Forklaring for Ældre eller en Bestyrkelse i Forstaaelsen, været en Veiledning for Yngre, som ere opvoxede under den: hvor nær ligger nu ikke Titlen paa den nye Novelle To Tidsaldere. Men hvor nær ligger ogsaa en Indvending, som jeg helst vil affærdige her, at det ikke paa nogen Maade skal faae Udseende af, at det kunde falde mig ind at svare paa en saadan Indvending, — hvis den virkeligen er gjort, — efter at have læst og anmeldt Bogen. Der gives Indvendinger, som rette sig mod en Bog, og dog egentligen aldrig ere komne videre end til Bindet og Titelbladet, og som derfor bedst besvares eller rettere affærdiges udenfor. Opgaven erfares af Titelbladet; i en Fart omskrives Opgavens Vanskelighed til en Indvending mod Bogen, og som Jøderne ved Hjælp af Obligationer trak Penge ud af Landet, saaledes trækker Overfladiskheden Fynd og Betydning ud af Literaturen ved saadanne vrængende Conversioner. Det er en vanskelig Opgave. Ja. *Ergo* er den ikke løst. Nei. Om den er løst eller ikke sees først af Bogen og ved et langt nærmere Eftersyn. Vanskeligheden ligger i, at en Ældre paatager sig at opfatte en nyere Tid. Det er en Umulighed, siger Indvendingen i Forbigaaende og ryster betænkeligt paa Hovedet, thi saadanne Indvendinger blive kun altfor let populaire, da enhver snaksom Barbeer, om han ikke er Faderen, med Glæde staaer Fadder til den. Det er en Umulighed, siger Indvendingen; thi en Ældre er altid partisk for sin Tid, og kan ikke fatte vor Tid. Saaledes kan man ogsaa vende det om og sige: det er en Yngre, der vil opfatte en ældre Tid — *ergo* er Opfattelsen mislykket, thi en Yngre er *eo ipso* partisk for sin Tid. Hvad vil dette sige? det vil oversat i fornuftig Tale sige: det er en vanskelig Opgave. Og derfor lod jeg denne Indvending fremtræde her, for, hvis noget hurtigt Hoved iilsomt skulde have havt travlt med at befordre den *cito citissime*, at anvise den sin Plads,

---

cito citissime] (hurtigt hurtigst) med størst mulige Hurtighed, skrev man tidligere paa Ilbreve.

forvandlet rigtignok, som den jo selv er den forvandlede Titel, forvandlet til en sømmelig og ærbødig Erkjendelse af Opgavens Vanskelighed. Saa gjør en saadan Indvending, om end i fremmed Tjeneste, dog nogen Gavn, ender tillige paa en passende Maade Indledningen, dersom ellers Nogen skulde finde det Upassende, hvad jeg her tilføier. Det Første jeg har skrevet indeholdt blandt Andet nogle anmeldende Ord eller rettere en Udgydelse betræffende disse Noveller. Siden den Tid har jeg aldrig forsøgt mig som Anmelder. Efter 7 Aars Forløb er det da mit Ønske anden Gang, afsluttende, at gjøre Forsøget og atter med en Hverdags-Historie. Jeg har, hvad dog Sømmeligheden tillader i Forhold til en Anonym, en gjettende Formodning om Muligheden af, at den ærede ubekjendte Forfatter i sin Tid læste den lille Piece; dersom han da nu igjen vil gjøre mig den Ære at læse disse Linier: jeg haaber han skal finde mig uforandret eller om muligen forandret i Gjentagelsen: lidt mere Klarhed i Fremstilling, lidt mere Lethed i en flydende Stiil, lidt mere Langsomhed i Kjendskab til Opgaven, lidt mere Inderlighed i Skjønsomheden: altsaa forandret i Gjentagelsen.

I.

Udsigt over Indholdet i begge Dele.

1ste Deel: Revolutionstiden. I en kjøbenhavnsk Grosserer Wallers Huus var det Epochegjørende, at den franske Legation ankom til Byen, og at disse Afsendinge tillige med andre Franskmænd fik Adgang der i Familien. Grosserer W. er Republikaner, hans Broder Justitsraad W., »hvem Tidens Vanskelighed har gjort vanskelig før Tiden,« er Royalist; dennes Søn Ferdinand

---

Det Første jeg har skrevet] Af en endnu Levendes Papirer, 1838 (sml. S. 12); deri om Hverdagshistorierne S. 7–15. Wallers] i Novellen skrives, ogsaa i Originaludgaven, dette Navn altid Valler. hvem Tidens osv.] Skrifter af Forfatteren til »En Hverdags-Historie« 1849–1851 (efter hvilken Udgave der citeres i de følgende Anmærkninger), XI S. 6: »du er jo rigtig bleven vranten og vanskelig før Tiden«. »Det kan vel være, det kommer af Tidens Vanskeligheder«.

W. er Republikaner; og for Høiesterets-Advokat Dalund, en daglig Gjest i Huset, er det ikke muligt at bevare sin neutrale Stilling som Iagttager af de verdenshistoriske Begivenheder, fordi hver af de hidsigt stridende Parter forstaae hans enkelte Yttringer i Lidenskab, og misforstaaende forvandler ham til en Advocat hver for sin Sag. Men medens saaledes Opmærksomheden er henvendt paa de store Begivenheder, og medens det Wallerske Huus ofte nok er Vidne til politiske Disputer: skjuler dette over en hemmelig Forstaaelse mellem Madame W. og Advokat Dalund, thi hvad Løvhytten og landlig Stilhed er for uskyldig, eller dog for tilgiveligt feilende Elskovs Tilbliven: det er store Begivenheders Bortleden af Opmærksomheden for den forbudne Elskovs Vedbliven.

Endeligen er der endnu i det W.ske Huus paa Besøg en ung Pige: Claudine, Grossererens Søsterdatter. Og iblandt Franskmændene er der een: Charles Lusard, i hvem den unge, af sin Tante Malfred næsten fortrykt opdragne, Pige snart finder en Gjenstand for sin nu fritaandende Beundring. Et Gjestebud hos Grossereren danner Culminationen for Politikens Triumpher i det Wallerske Huus og Begyndelsen for en anet Forstaaelse mellem Claudine og Lusard.

Skjøndt første Deel af Novellen kaldes Revolutionstiden, samler dog Opmærksomheden sig nu afgjørende om Claudine, saa Hoved-Motivet synes glemt, hvis det ikke erindres, at C. netop falder som et Offer for sin Tids Idee *(p.* 79), men tillige opreises som Den, der trods Nogen blev Ideen tro *(p.* 159). Saaledes fremkommer den interessante og dog saa beskedent valgte Opgave: »Revolutions-Tidens Liv reflekteret i det huslige Liv« (cfr. Forordet) ja Revolutionstidens Liv reflekteret i en stakkels forladt Qvindes skjulte Afsideshed paa Landet.

Lusard faaer en Duel; saaret bliver han paa en Fiskerbaad bragt til Grossererens Landsted, hvor Claudine i den piinligste Spænding har giennemlevet og gjennemlever alle en skjult Elskendes Forfærdelser, men ogsaa modnes i den egne Forelskelses Inderlighed. L. forbliver paa Grossererens Landsted, hvor han hel-

---

p. 79] »Man kunde vistnok uden Ubillighed sige, at den stakkels Claudine var noget nær et Offer for Tidsalderens gængse Ideer« (i Udgaven fra 1851 S. 56). *p.* 159] »Din ungdommelige Begeistring . . . er du bleven tro paa en skjønnere Maade end Tiden og vi Andre« (Udg. 1851 S. 111). Forordet] »hvad jeg vilde kalde den huuslige Reflex deraf, den Virkning, som det har udøvet i Familielivet« (Skrifter af Forfatteren til »En Hverdags-Historie« XII S. 215).

bredes, men hvor ogsaa i landlig Stilhed Forstaaelsen mellem ham og Cl. naaer sit Høieste, begunstiget af Leiligheden, og veiledet ligesom af Ferdinand W.s Efterretning om et utilladeligt Forhold mellem Madam W. og Dalund, samt ved hans Udvikling af Tidens frivole Anskuelser om Ægteskabet.

Lusard gaaer til Armeen og lader Cl. tilbage med den af Ferdinand W. prophetisk forudsagte Opgave: »at Erindringen herom maatte være nok til at udfylde Livet for et Fruentimmer, der forstod at elske og paaskjønne det Herlige« *(p.* 20) en Prophetie, der i sin Almindelighed om enhver Pige kan blive usand, og kun blive sand om den Ualmindelige.

Isoleret allerede ved sin eensomme Viden om sit Forhold til L. bliver Cl. det mere og mere. Ferdinand W. skriver en lille Digte-Samling *(Primula veris)*, indeholdende revolutionaire Ideer, bedrøver og ængster sin Fader derved og reiser saa udenlands. Grosserer W. gaaer til Amsterdam i Handels-Anliggender, hans Kone følger ham. Foretagendet lykkes, men Grossereren kommer til Skade, og Tilbagereisen forsinkes. Cl.s Stilling bliver mere og mere fortvivlet. Hun har Ingen at betroe sig til i sin Elendighed, beslutter endeligen at skrive til Madame Waller og aabenbare hende Alt. Brevet afgaaer, men maa komme for sildigt, thi Efterretningen indløber nu om, at Madame W. er død. Dalund beslutter af Sorg at reise udenlands; underretter Cl. derom i en Billet og henkaster et fortvivlet Ord om Selvmord. Cl. bragt til det Yderste beslutter fortvivlet at ende sit Liv; frelses ved den gamle Husholderske Susanne, og finder ved hendes Hjælp en Trøstens-Bolig hos en gammel Skipper-Enke. Uden andet Tilhold i Verden tilhører nu Cl. den Spæde ganske med en saadan i stille Indvielse helliget ægte Moderlighed, at det maa lykkes »Moderen ved Troskab at forsone, hvad Jomfruen letsindigt har feilet« *(p.* 99), at Indvielsens Inderlighed faaer ligesom tilbagevirkende Kraft til ægteskabeligt at omforklare Feiltrinnet.

Grosserer W. har rigtigt modtaget Cl.s Billet til hans afdøde Kone, aabnet den og erfaret Alt; fordrer, at Cl. skal forlade hans Huus. Et Ægteskabstilbud gjøres fra Tydskland gjennem Tanten; afslaaes. Under Skin af at reise til Tydskland forlader hun ene Byen med den Spæde, og tager ud paa Landet til sit nye Skjulested, hvor hun under Navnet Madame Johansen lever ukjendt,

---

p. 20] = S. 15 i Udg. 1851. *p.* 99] = S. 70 (skal med Troskab forsone . . . letsindigen).

glemmende Verden og glemt. Hører aldrig Noget fra Lusard, hvad saa vel Mystifikationen som tilfældige Omstændigheder forhindre, da der dog indløbe nogle Efterretninger til Grosserer W.

Fængslet ved Troskaben mod sig selv og sit Barn til Mindet om Lusard, han være nu død eller troløs, lever Claudine 9 Aar i en idyllisk omfredet Erindren, kun uroliget og bragt i rørende Forlegenhed, hver Gang hun foranlediges til at skulle forklare, hvorledes det dog egentligen er gaaet til, at hun i saa ung en Alder er bleven Enke, det være nu en simpel Bondekone, der gjør det i al Troskyldighed, eller en Baron i erotisk Interesserethed, eller den lille Charles i barnlig Naivetet. Thi en Baron, hvis tidligere Letsindighed bøier sig under Elskovens Magt, frier til hende, aabner hende Udsigten til en glimrende Fremtid, der tillige kan skjule over et Feiltrin. Han ængster hende med sin Lidenskabelighed, men faaer dog Afslag; og Claudine vælger, skjøndt vanæret, at blive »sin Husbond og sin Ære tro«.

Claudine bliver kjendt af en Uvedkommende, der er i Besøg hos Baronen; bliver atter kjendt af en kjærkommen: Ferdinand W., der, imidlertid gift og Medinteressent i et stort Etablissement i Schweiz, er vendt tilbage, og af Susanne har erfaret hendes Opholdssted. Han bringer Efterretningen om, at Lusard lever som Duc de Montalbert paa et Gods i Jylland, hvilket han har arvet efter Onkelen, en ivrig Royalist, med hvem han i sin Tid i Faveur af Claudine forgjeves søgte at udsone sig: Ferdinand W. bringer igien Underretningen til Lusard, som mener Cl. utro og gift i Tydskland. F. indleder Efterretningen saa delicat som muligt, at Gjenforeningen ikke maa blive en fattig og treven Concession, men en begeistret Gjentagelse, at det dog maa vise sig, at det er ikke som der staaer i den franske Sang om Foraaret: »*qui ne revient plus pour les amans, comme il revient pour la nature.*«

Lusard og Claudine forenes.

2den Deel: Nutiden. Som Claudines fuldtro Udholdenhed havde været Troskabens seierrige Vei til den endelige Forening med Lusard: saa gjentager denne Troskab sig i en Erindringens

---

»**sin Husbond og sin Ære tro**«] sml. To Tidsaldre S. 101: »For Verdens Øine er din Fødsel betegnet med Vanære, din Faders Navn kan du ikke bære . . . . . Men din Moder var tro til Døden mod ham og mod dig«. **franske Sang**] af Florian, anført i To Tidsaldre S. 120 (som ikke mere vender tilbage for de Elskende, saaledes som det vender tilbage for Naturen).

Udholdenhed, der ædel dannet veemodigen søger tilbage til den Forening, til hvilken Claudine søgte hen. Sønnen Charles Lusard de Montalbert nu 50 Aar gammel lever paa den prægtige gamle Borg (»hvor de to store Kastanietræer ved Kirkemuren allerede i ti Somre strøe deres Blomster over Graven«) — selv en Erindring om de Afdøde. Efterat have reist meget, saa vel i den nye som i den gamle Verden, efterat have ladet Elskovens Tid gaae forbi, efterat have svinget af der hvor Fremtiden væsentligen begynder for et Menneske: har han skjønt indrettet sig i Erindringen og valgt Fortiden, kun ønskende at forskaffe sig selv en Erindring ved at gjøre Een af sin Familie lykkelig.

Lusard kommer til Kjøbenhavn, besøger Commerceraad Waller, der beboer det gamle Wallerske Huus, og ved ham indføres vi nu i Commerceraadens ægteskabelige Vrøvlerie, og paa den Skueplads, hvor Nutiden aabenbarer sig i sine forskjellige Repræsentationer. Nutiden har intet Fremmed at fængsle ved, ikke en Legation af Franskmænd, der næsten lade En glemme, at Scenen er i Kjøbenhavn, ikke en verdenshistorisk Katastrophes mægtige Opsving. Livet i Nutiden er ikke uroliget i energisk Lidenskab, der netop i sin Energie, ja selv i sin Heftighed har sin Form, skjuler ikke over en forbuden hemmelig Lidenskabs Styrke. Tvertimod det Hele er aabenbart Ubestemmethed derved Trivialitet, Formløshed, Halvstudeerthed, Leflerie, og er aabenbart at være det. Her er ingen mægtig Aabenbarelse og ingen dyb Skjulthed, men desto mere Overfladiskhed.

Kun een Blomst voxer i Skjul, fortrykt af alt dette udvortes Væsen: Frøken Mariane, en Datter af Commerceraad W's første Ægteskab, stedmoderligen i det andet Ægteskab, endog af Tjenestefolkene, benævnet: Maren. Krænket og overseet af Stedmoderen, forgjeves en Gjenstand for Faderens afmægtige Beskyttelse, fornærmet næsten af unge Lapse, hvilke Stedmoderens Coquetterie begunstiger, bekymret for sin yngre Søster Colettes Institut-Letsindighed: er hun lønligen elskende og elsket af Ferdinand Bergland, en Dattersøn af Ferdinand Waller (Forfatteren af *primula veris*), et noget excentrisk Hoved, men stolt og ædel.

Lusard opdager snart denne Piges Elskelighed, bestyrkes i sin Dom af den gamle Etatsraad Dalund, der kommer som engang i Grossererens nu i Commerceraadens Huus, en Olding, der ikke

---

»hvor de to store« osv.] To Tidsaldre S. 123 (over den hvide Marmorsteen, som bedækker den Grav, hvor de hvile forenede i Døden som i Livet).

kan siges at have valgt Erindringen, men bevarer den, Erindringen om Madame Waller, en Olding, der, som han eengang forgjeves søgte at bevare sin neutrale Stilling som Iagttager, nu forgjeves med sin blide men dog lidt sarcastiske Opfattelse træder i Skranken som »Advocat for en svunden Tid — eller mod en nærværende.«

Ferdinand Bergland veed man ikke at finde; efter et Brud og en Misforstaaelse med Commerceraaden er han reist, nok til Genf. Mariane bliver nu den designerede Gjenstand for Lusards Opmærksomhed (hvad endog af Nogle misforstaaes som var han selv Frieren), hendes Elsker udsees til Lusards Arving. Mismodig troer L. at opdage, at Mariane elsker Arnold, en juridisk Student, hvis tomme Væsen er ham modbydeligt; Dalund benegter dog Muligheden heraf.

Ved et Tilfælde bliver L. Vidne til en Samtale mellem Mariane og den Elskede (det er Ferdinand Bergland, som er vendt hjem for at tage Afsked), hvem han ikke kan see, da han i Løvhytten er skjult af Træerne, men hvis Stemme og en Signetring L. bliver opmærksom paa. Af Samtalen erfarer L., at denne Forelskelse stunder mod sin Opløsning, at den Elskede af Frygt for Næringssorger ikke vil vove sig ud i et Ægteskab, men forlade Pigen, haabende, at L. frier til hende.

Men hvo er nu dette Menneske? Paa en Bog-Auction kjøber L. hiin lille *primula veris* for 25 Rbd., og bliver nysgjerrig efter at vide, hvem Den kan være, der var den næste om dette uforholdsmæssige Bud. Paa Stemmen og Signetringen gjenkjendes Elskeren fra Løvhytten — og see, denne er Ferdinand Bergland, den Søgte.

Just da som en lignende Adskillelse skal indtræde som den i første Deel: da en trofast qvindelig Sjel (ligesom Claudine) skal forlades af den Elskede, der ikke vil i Krigen (som Lusard) men trøstesløst ikke vil vove sig ud i et Ægteskab af Frygt for Næringssorger; just som Horoscopet vel maatte stilles saaledes, at Mariane ligesom Claudine vilde blive sig selv tro i Aarene, men, mindre begeistret opflammet, vilde lide mere i stille Inderlighed: da træder L. til — Erindringen fra første Deel virker endnu en-

---

»Advocat for« osv.] To Tidsaldre S. 161: »jeg mærker, at Advocaten endnu spøger i mit Hoved, og at jeg drømmer, jeg staaer i Skranken som Defensor for det forsvundne Aarhundrede«. »Eller som Actor mod det nærværende«.

gang forklarende. Hvad sønlig Pietet veemodig erindrer, det seer den Ædle nu om sig i forynget Gjentagelse.

Mariane forenes med F. Bergland; de leve paa den gamle Borg: den eenlige Lusards Børn og Arvinger.

* *

*

1) I Løvhytten ere Lysene tændte, medens Elskovs-Stjernen tindrer i Dobbelt-Lyset. Claudine sidder hos Lusard og Ferdinand Waller læser et Digt høit af *primula veris*. — 2) I Løvhytten ere Lysene tændte, — Ferdinand W. sidder hos den lille Madam Johansen og mindes det aldrig Glemte. — 3) I Løvhytten ere Lamperne tændte, og Stjernerne titte med zittrende Bevægelse ind gjennem Løvet. Ferdinand Bergland læser høit for sin Hustrue, og Lusard hører til — han læser i *primula veris*.

Hvorfor er dog Efteraaret den skjønneste Tid at forelske sig, hvorfor »burde September kaldes Elskovsmaaneden?« (cfr. 1ste Deel Pag. 55.) Fordi den strax er i Pagt med Erindringen!

Ferdinand har endt Oplæsningen, vakt Mindet om Erindringer, der personligt knyttede sig til hiint lille Skrift, og om Tiden, hvis Ideer det var paavirket af. De tvende Tidsaldre berøre hinanden endnu engang til Slutning. Ferdinand B. siger: »jeg glæder mig over at leve i en Tidsalder, der, tiltrods for sine Mangler, gjør saa mægtige Fremskridt i saa mangen Retning. Jeg bekjender mig til den Tro, at Menneskeslægten vel gjennem Oscillationer, men dog med stadig Gang nærmer sig det Fuldkommenheds-Maal, som er tænkeligt for en jordisk Tilværelse.« Og Lusard siger: »Amen, ja vi ville haabe det.«

Revolutionstidens Reflex i det huslige Liv er erindret; Nutidens Reflex i det huslige Liv er gjengivet, men ikke dømt, og derfor heller ikke Haabet den negtet.

De tre anførte Scener findes S. 41, S. 114 ff., S. 197 ff. (Nr. 2 foregaar dog ikke i en Løvhytte). 1ste Deel Pag. 55] i Udg. 1851 S. 40 (kunde September vel fortjene, at den fremfor Foraars-Maanederne fik Navn af Kjærlighedens Aarstid). Ferdinand B. siger osv.] S. 198.

II.

En æsthetisk Opfattelse af Novellen og dens Enkeltheder.

I Gjengivelsen af Indholdet har jeg søgt at udhæve de fremtrædende Momenter i Fortællingens Gang, men tillige at gjennemvirke Referatet med Novellens væsentlige Stemning, og ved det enkelte indflettede Prædikat at minde om, hvad der i Samtalen forhandles mellem de enkelte Personer; endeligen har jeg i Lighed med Fortællingen bestandigt søgt at understryge ved Hjælp af Tidsalderens Totalitet. Thi deri er jo denne Novelle forskjellig fra andre, at den har en substantiellere Grund: hver Deel sin Tidsalder i dens specifike Forskjellighed. En Novelle i Almindelighed har jo kun den maleriske Grund, ligesom den Streg, Tegneren henkaster, over hvilken han tegner Figuren: Tegningen selv er Frembringelsen, medens Grunden blot forhindrer, at det ikke for Øiet seer ud som svævede det Tegnede i Luften. Her derimod grunder Novellen universellere i et Noget, der er væsentligere end selve Frembringelsen, medens Frembringelsen dog kun vil give Gjenskinnet. Som Forudsætning har Novellen Tidsalderens særlige Totalitet, og Fremstillingen er dennes Reflex i det huslige Liv; efter Fremstillingen vender Tanken igjen tilbage til Tidsalderens Totalitet, som nu aabenbaret ogsaa i denne Reflex. Men Tidsalderen selv har Forfatteren (ifølge Forordet) ikke villet fremstille; hans Novelle ligger i Midten mellem Tidsalderens forudsatte Eiendommelighed, og den nu ved Fremstillingen i Reflexen belyste.

Loven for den æsthetiske Kritik vil derfor ikke være den: om nu en saadan Pige som Claudine, en Mand som Lusard, Dalund o. s. v. ikke kunde forekomme i vor Tid. Hvilken Urimelighed; det Forskjelligste kan jo forekomme i enhver Tid; der kan jo f. Ex. i vor Tid leve en Mand, om hvem man maa sige, at

---

ifølge Forordet] »Den Gjenstand, jeg har villet behandle, er ikke de store Begivenheder« osv. (Skrifter af Forfatteren til En Hverdags-Historie XII S. 215).

han egentligen hører hjemme i Middelalderen, eller i Grækenland. Nei Kritikens Spørgsmaal er: maa en saadan Pige som Claudine væsentligen forekomme netop i den Tidsalder. — Saaledes ogsaa med Hensyn til anden Deel. Spørgsmaalet er ikke, om en saadan Pige som Mariane kunde have levet i Revolutionstiden, tænkt og følt og handlet som hun gjør; men Spørgsmaalet er: maa en saadan qvindelig Figur væsentligen forekomme i Nutiden.

Æsthetisk betragtet udvikler Forfatteren vistnok netop i anden Deel sit Mesterskab i Fremstilling og Skildring, sin Iagttagelses-Evne, sin ved Ligevægt ophøiede Troskab i Gjengivelse af Virkelighed, der han veed at conservere selv det Skrøbeligste og Ubetydeligste saaledes, at det netop bliver hvad det er, selv Trivialitet og Raahed, med en saadan Sandhed, at det netop derved faaer en Interesse. Selv den ubetydeligste Biperson i anden Deel, hvor der da overhovedet ingen betydelig Personlighed er, staaer saa levende for En, bliver saa gjennemsigtig i de faa Replikker, at det Enkelte og Ensemblet ved Naturtroskab og Livlighed frembringer en skuffende Virkning. Kun denne Forfatters Ligelighed, hans Interesse for de virkelige Mennesker i Livs-Anskuelsens og Deeltagelsens Medfør gjør det forklarligt, hvad man maa forbauses over, at han har kunnet fremstille alle disse Figurer saaledes, at man intet Øieblik kommer egentlig til at lee ad dem, medens dog de fleste væsentligen ere saadanne, at de i en reen æsthetisk Idee-Belysning maatte blive comiske*), og i en reen ethisk Idee-Belysning maatte

*) Kun eet eneste Sted er endog en saadan Figur som Frue Waller opfattet comisk, men ogsaa fortræffeligt, idet hun ret viser sig repræsenterende Overfladiskhedens tro Gjengivelse af alt Muligt, uden Hensyn til enten det passer for den eller ikke. Etatsraad Dalund har beskyldt vor Tid for Leflerie og sagt, at dette er noget Dæmonisk. Hvad skeer? Fruen overrasker en Dag en Hofjunker (en Huusven, med hvem hun selv coquetterer), ifærd med at omfavne og kysse Tjenestepigen. Pigen faaer Afskeed og en Tordentale holdes til Hofjunkeren og parodierende nok indflyder heri hiin Passus om Lefleriet, og at det er noget Dæmonisk. Hvad der gjør den comiske Opfattelse endnu fortræffeligere er, at Scenen ikke fremstilles, men at den lille Colette refererer den og i Talen igjen hiin Passus af den gamle Dalund. Situationen indeholder en ypperlig Ironi over de yderst uheldigt anvendte

eet eneste Sted] S. 177 ff. Den anførte Ytring af Dalund S. 160.

blive, hvis jeg saa tør sige, at cassere som falske Udgaver af Mennesker.

Vil man da, hvad især en travl Critik hurtigt faaer sat i Circulation som en Indvending, tale om Forfatterens mulige Forkjerlighed for den ene Tidsalder fremfor den anden: da vil man ved det nærmere Eftersyn tvertimod finde et væsentligt Udtryk for Ligeligheden. Thi til Forfatterens mulige Forkjerlighed for Revolutionstidens mere begeistrede Liv svarer den virkelige Forkjerlighed, han har viist for Nutiden ved Fremstillingens større Kunst. I første Deel er Constructionen saa simpel som muligt; efter nogle faa Optrin i Grosserer W.s Huus vandrer Fortællingen ligesom ud med Claudine og forTaber sig med hende i det Idylliske; skrider langsomt episk fortællende frem, indtil Gjenforeningen med Lusard. Episoden med Baronen er endog i Retning af componerende Opfindsomhed saa langt fra at være overraskende, at den snarere falder lidt fattigt, da den er af den Art Collisioner, i hvilke selv en Begynder pleier at friste sine Heltinder. I anden Deel derimod er det dramatiske Moment meget mere fremtrædende. Her er større Vexel og Mangfoldighed i de mere sammensatte Situationer, Forviklingens Spænding vedligeholdt indtil det Sidste, skuffende sinket ved Lusards misforstaaede Opfattelse af Forholdet mellem Arnold og Mariane, sindrigt bragt sin Opløsning imøde ved et Tilfælde, der indvier Lusard i de Elskendes Hemmelighed, og endeligen paa en skjøn Maade løst ved at indslynge en Situation, der benytter Noget, som Læseren kjender fra første Deel; medens Lusard ikke som en *deus ex machina* træder til med sin rige Brudegave, da det tvertimod jo er hans Ønske fra Begyndelsen. Det er da ikke

Ord; thi naar galt skal være, vilde maaskee Dalund have fundet det hele Optrin med Tjenestepigen mere tilgiveligt, under Forudsætning af det blev skjult, derimod ligger netop Lefleriet i Scenen mellem Fruen og Hofjunkeren: den dydige Frue der skjender paa den Hofjunker, med hvem hun selv coquetterer. I Forhold til et pianket Fruentimmers Eftersnakken af en gammel Mands alvorlige Ord er Satiren ypperlig, ligesom ogsaa til at belyse Fru W.s Perfektibilitet.

---

deus ex machina] en Gud paa en (Theater-)Maskine. En saadan optræder undertiden ved Slutningen af de græske Tragedier for at løse den dramatiske Conflict.

som ellers en Penge-Hjælp, der novellistisk skaffes tilveie, en riig Onkel, der bliver slaaet ihjel, eller høist beleiligt omskifter Tiden med Evigheden, eller en Ditto, der i største Hast hentes hjem fra Ostindien o. s. v.; tvertimod, man kan her lige saa godt vende Forholdet om og sige Opgaven er: en ædel Riigmand, hvis Sindsstemning hele første Deel psychologisk motiverer, der søger en Gjenstand, og hvem Styrelsen i Fortællingen nu hjælper til at finde de tvende Rette. Der bliver intet Uforklarligt tilbage, som vækker Tvivlen, intet Resterende, der digterisk kun kan dækkes ved Poesiens Forskud fra Phantasiens uhyre Hjælpe-Fond; tvertimod bliver Stemningen i Forhold til Opløsningen Enheden af det Udbrud, der lyrisk forundrer sig over Styrelsens Gang og af det Forstandens Samtykke, der siger: det kunde ikke være anderledes.

Et væsentligt Udtryk for Ligeligheden er igjen, at Personerne i anden Deel træde langt tydeligere frem, hørlige i Replikkens Stikord, synlige i Skikkelsens Omrids, let gjenkjendelige i Livet; medens Personerne i første Deel mere ere skjulte i en universellere Lidenskabs Inderlighed. Dette har dog en dybere Grund, men Forfatterens Mesterskab ligger netop i at kunne gjøre Skjel ved at gjøre Forskjel, og ved at kunne gjøre den og igjen at kunne skjule det i Fremstillingen, saa han intetsteds ligefrem siger, hvad han vil, men selv vel veed hvad han har gjort, hvilket Critiken kan udsige ligefremt. Forskjellen udtrykker egentligen Forholdet mellem Inderlighed og Repræsentations-Syge, for hvilken sidste netop Nutiden jo ofte sigtes. Det er en psychologisk Sætning, som vist enhver Erfaren vil give mig Ret i, at naar en væsentlig Lidenskab er tilstede, yttrende sig i Ord eller Handling, da fængsler Yttringen Ens Opmærksomhed, saa man derved glemmer det Ydre; samt at naar En væsentligen er i Lidenskab, glemmer han det Ydre hos den, der er Gjenstanden. Det styggeste Menneske kan ganske bringe En til at glemme hans Ydre, idet han fortryller ved Yttringens Inderlighed. Det var denne Modsigelse, der ironisk tilfredsstillede Socrates i saa høi Grad. Naar han talte, naar Tilhøreren, Alcibiades's »Hjerte bankede hæftigt derved, hæftigere end Korybanternes, medens Taarer strømmede ud af hans Øine«, da var det glemt, for evigt glemt, at Den, der talede, var den styggeste Mand i

»Hjerte bankede« osv.] dette siger Alkibiades om sig selv i Platons Symposion 215 e. Korybanterne er Kybeles Præster, som ved hendes Fester bragte sig i Ekstase ved Musik.

Grækenland — indtil han saa taug, og den styggeste Mand i Grækenland nød Ironiens Tilfredsstillelse. Dersom man ret har hørt en Prædiken, der har havt Inderlighedens hele Fylde: selv om man uafbrudt har seet paa Præsten, vil det dog være En umuligt at sige, hvordan Præsten saae ud. Lad en Pige have en Hjertesorg og søge Ens Fortrolighed, lad hende have Sorgens Inderlighed i den evige Erindren: idet man forlader hende er det umuligt at sige, hvorledes hun saae ud, thi Inderligheden lader En glemme for at erindre det Væsentlige; Udvortesheden derimod paanøder sig saa man ikke kan glemme den, fordi der Intet er at erindre. En væsentlig Forelsket lever maaskee længere Tid uden med Bestemthed at kunne tydeliggjøre, hvorledes den Elskede seer ud, den lidenskabelige Inderligheds Overmagt gjør, at han, naar han ikke seer hende, har glemt, hvorledes hun seer ud, netop fordi han erindrer sin Forelskelse; og paa samme Tid kan han med Lethed fremkalde Billedet af alle dem, der høre til den Elskedes Familie og Omgivelse.

Saaledes med Personerne i denne Novelles første Deel: de ere næsten Alle i Lidenskab, netop derfor træde de maaskee mindre tydeligt frem. Den, der maaskee staaer tydeligst for En i Udvortesked, er Justitsraad Waller, netop fordi han er den ubetydeligste. De andre ere mindre tydelige i Forhold til som de væsentligen have Idealitetens Lidenskab, ere indoptagne i en verdenshistorisk Begivenheds universellere Liv, eller skjulte i den autopathiske Lidenskabs inderlige Aabenbarelse. I anden Deel derimod ere næsten alle Personerne kjendelige i en Udvorteshed, der tilbyder sig for Hukommelsens Phantasie. De faa Strøg, med hvilke de ere henkastede, stille dem saa tydeligt for En, at man ikke kan glemme dem, at man trøstigt turde paatage sig at kjende dem igjen paa Gaden, fordi de ere sande Typer paa Udvorteshedens Statister, der slet Intet have hvad der lader En erindrende glemme, hvorledes de see ud. Der er en Præst, hvis Ydre jeg aldrig skal glemme, ikke just fordi han unegteligen var en smuk Mand, men fordi han i den Grad vævede, at der slet Intet var, der bortledte Opmærksomheden fra, hvorledes han saae ud. Er dette ikke saaledes? Lad en stadselig Dame have anvendt en sjelden Omhu paa sit Sørge-Toilet: man vil være istand til at huske hver en Fryndse hver en udpyntet Mine i hendes condolerede Ansigt —

---

der slet Intet have hvad ɔ: der slet ikke har noget som.

men den unge Pige, der virkeligen havde Sorgens Inderlighed, hendes Ydre kunde man ikke huske.

Man tage Commerceraad W.*). Han sidder i det samme Contor, paa den samme Plads, hvor tilforn hans Fader har siddet, paa en bevægelig Contorstol og »seer ud som En, der paa en heed Sommerdag plages af en Sværm Fluer«: har Forfatteren blot viist ham engang, man glemmer ham aldrig, thi hans Mærkelighed er væsentlig Udvorteshed. Man tage Frue Commerceraadinden i hendes Leflen, eller hvor hun træder op, udmaiet med et Echarpe i glimrende Farver, indvirket med Guld: man glemmer ikke, hvorledes hun saae ud. Man sammenligne hermed Festligheden i Grosserer W.'s Huus, hvor Claudine viser sig bærende det trefarvede Skjærf**): og uagtet dette Moment oftere bringes i Erindring, man glemmer igjen, hvorledes hun saae ud, man lader Øiet flygtigt glide hen over Pynten forvisset om, at hun har været skjøn, og man glemmer, fordi Opmærksomheden væsentligen hviler paa Pigens ungdomsglade sværmeriske Begeistring. Hvo husker ogsaa

---

*) Kun nogle enkelte Exempler vil jeg anføre, for ikke at blive for vidtløftig; derimod kan jeg ikke tilbageholde den Yttring, at netop jo mere man læser denne Novelle, desto mere vil man forundre sig over den Sindrighed, med hvilken Forfatteren har vidst at danne Situationerne saaledes, at de frembyde en ypperlig Leilighed til at anstille Sammenligning, og den kunstneriske Naturlighed, med hvilken Forfatteren har vidst at skjule det derved, at Situationen i Sammenhænget i sin Deel er saa ganske paa rette Sted, at den mindst af Alt synes at kunne have noget Øiemeed.

**) Forskjellen er fremdeles denne: medens det i første Deel er Grosserer W., der ønsker, at hans Kone og Niece skal pynte sig med de nationalt-betydningsfulde Foræringer, som Franskmændene have tilstillet ham, for hvilken Frihed de selv paa den festlige Aften med chevaleresk Galanterie gjøre Damerne en Undskyldning: er det her Frue Commerceraadinden, der saadan har faaet en Foræring af en Laps, som har kjøbt den i Forlegenhed for at kjøbe noget, og foræret Fruen den, for at blive af med den, og det er mod Commerceraadens Villie at hun bærer det, medens Mariane med Smerte seer den lille Colette efterligne Moderen og modtage Foræringer af en Mandsperson paa Gaden.

»seer ud som En« osv.] S. 131 (en hed Dag). hvor hun træder op] S. 152. Festligheden] S. 21. De i Anm. **) antydede Scener findes S. 17, 20, 138, 145 ff.

Guldkapselens Udseende, naar der er en indre Mærkelighed ved dets Construction, som den omfatter! En Præsenteerbakke, et Skildt har derimod den Egenskab, at hvis man glemmer Udseendet, har man ganske glemt Gjenstanden. Saaledes ogsaa her. Madame W. med det lille trefarvede Mærke omhyggeligt skjult, den lyksalige Claudine festligen bærende Revolutionens Ordensbaand: ere væsentligen pyntede. Frue Commerceraadinden med sit gyldne Belte, eller sit guldindvirkede Kanetæppe er derimod ikke pyntet. Og dog vil Ironien det saaledes, at man glemmer, hvorledes de tvende Første saae ud, medens man vedbliver at erindre dem, men man glemmer aldrig Frue Commerceraadinden med Beltet — dersom man da ikke ganske glemmer hende. — Man tage Arnold og Scenen (*p.* 262) hvor han med sin formeentlig ironiske Næsviished fornærmer Commerceraaden i dennes egen Stue; man sammenligne hermed Stridsscenen i første Deel, hvor Justitsraad W. endog siger: »det er infame Ord du bruger«. Man glemmer hvorledes de Stridende see ud over Gjenstandens Betydning, man tilgiver den lidenskabelige Mand hans heftige Udbrud. Men Arnold springer saa tydeligt frem, at man ikke kan blive af med ham, der er Intet der kan hjælpe En til at glemme, det Hele dreier sig om Intet, og Arnold præsenterer sig som Tomhedens og Indbildskhedens selvbehagelige Repræsentant, hvis Ironie beundres og vurderes af Commerceraadinden. Man tage af første Deel Scenen i Løvhytten, hvor Ferdinand W. i Claudines og Lusards Nærværelse frisk væk taler om Forholdet mellem Madame W. og Dalund; man finde det usømmeligt, men man glemmer det ogsaa, næsten øieblikkeligt, netop fordi der er noget at erindre. Ferdinand er i Lidenskab, vildledt af Tidens Ideer rives han hen; Claudine er ikke nysgjerrig, men i Forelskelsens Lidenskab gaaer der paa eengang et ængstende og et fristende Lys op for hende. Man sammenligne dermed Scenen i anden Deel, hvor Arnold kommer at indbyde Fruen, og hvor hendes Forhold til Hofjunkeren kommer paa leflende Omtale. Ja det maa saa være: den hele Situation maa paatrænge sig Hukommelsen. Men hvis er Fortjenesten? Ja den er Forfatterens, der baade veed, hvad der skal gjøres og veed at gjøre det. Thi Scenen i første Deel er endogsaa saaledes, at en Begynder vilde være istand til at fremstille den. Der sam-

---

p. 262] i Udg. 1851 S. 182 ff. Justitsraad W. endog siger] det er Grosserer Valler, der siger: »Det er infame Ord, du siger« (S. 8). Scenen i Løvhytten] det er i Lusards Værelse (S. 37 ff.). Scenen i anden Deel] S. 138.

tales ikke, det er Ferdinand W. der begeistret expectorerer sig. I anden Deel derimod: dette Mesterskab i at gjengive Ubetydelighed, disse korte Replikker, den idelige Indfletten af Situationen i Replikken, denne Nøiagtighed i den tilfældigste Gestus, denne Livlighed, dette Farvespil, skjøndt det Hele ganske rigtigt er holdt i Trivialitetens intetsigende Farvetone. — Man tage Colette, Arnold, Hofjunkeren, alle Nutidens Repræsentanter, de præsentere sig alle saa tydeligt og saa uforglemmeligen.

Hvor der er væsentlig Lidenskab tilstede i Inderlighed, der glemmes Omgivelsen. I anden Deel derimod er Forfatterens Omhyggelighed (netop ved Forkjerlighed for Opgaven) stor i med øvet Haand at tegne det søgne Livs dagligdagse Omstændigheder. Her hastes ikke hen til det festlige Optrins Betydningsfuldhed, her lukker man sig ikke idyllisk inde med en forladt Qvindes stille Inderlighed, nei her er Alt saa omtrent lige vigtigt, og derfor Gjengivelsen vanskelig, ligesom at male uden Lys og Skygge og dog at frembringe Virkning og et Kunstværk. Vi føres derfor ikke udenvidere ved et afgjørende Spring ind i Selskabssalen, hvor Talens begeistrede og Samtalens livlige Sving og den dannede Omgangs gode Tone glæder, nei Forfatteren kjender sin Opgave. Udenfor høre vi Kjævleriet i Stuen indenfor, vi vente udenfor medens Fruen musicerer, næsten paa Trappegangen begynder Commerceraadinden allerede at skjende paa Hofjunkeren; Tjenestepigen spiller med og smaa Børn og en Skole-Pige — netop fordi intet *decorum* fjerner og adskiller, ingen Ophøiethed hæver og udmærker, ingen Begivenhed vækker og forædler, ingen Idee ordner Masserne i malerisk Samdrægtighed, eller høiner den Enkelte i heroisk Fremtræden, men Alt er et Mellemhverandre.

Kort, Forfatterens Ligelighed i Forhold til de tvende Dele kan maaskee udtrykkes saaledes: fængsler den første Deel mere ved de store Lidenskabers Tilforladelighed, saa er den anden Deel mere underholdende, især jo mere man læser den.

Dette angaaende Ligeligheden; et andet Spørgsmaal er, hvorvidt egentligen denne Novelle vedkjender sig samme Opfattelse af Tilværelsen, som er væsentlig for Hverdags-Historien. Dennes Anskuelse ligger, som sagt, i en Midte mellem det Æsthetiske og det Religieuse. Lad os saa betragte Hoved-Personernes Existents-Forhold i foreliggende Novelle. I første Deel dannes Katastrophen i Forholdet mellem Claudine og Lusard

---

decorum Sømmelighed.

romantisk ved *Udholdenhed*; hun holder ud, saa faaer hun Lusard. Og hendes Udholdenhed er væsentligen Natur-Bestemmelsens, Umiddelbarhedens, Elskovens romantiske, thi det Ethiske bliver ikke afgjort medvirkende, det Ethiske, at det jo dog er alene paa den Maade Claudine kan redde sin Ære — ved at ære sig selv; og at derfor enhver ny Forbindelse, enhver Mislighed med Hensyn til Inderlighedens Aftagen er Dommen over hende selv. Hendes Romantik er ligefrem Romantik, ikke forvandlet og helliggjort ved det Ethiske. Adskillelsen fra Lusard sætter hende i Bero, i denne Stilling bliver hun staaende med den romantiske Front og Retning hen til Lusard, men hun bliver ikke ved ethisk Fordybelse i sig selv høiere end Forholdet til Lusard, dog bevarende det romantiske Ønskes Retning hen til Gjenforeningen med ham. — I anden Deel dannes Katastrophen i Forholdet mellem Mariane og Ferdinand Bergland *romantisk* ved Hjælp af *Skjæbne*: Lusard træder til med Penge-Hjælpen. Spørgsmaalet er kun, hvorvidt det ikke havde været mere i den ældre Hverdags-Histories Aand at tegne Baronen (i 1ste Deel) noget anderledes og saa lade ham forenes med Claudine; at lade Mariane lide Adskillelsens Smerte, og saa skaffe hende en ny Trøst. Imidlertid kan man paa denne Bemærkning, selv om man indrømmede mig dens Rigtighed, ingenlunde begrunde en Indvending, netop fordi Forfatteren væsentligen er gjengivende de tvende Tidsaldere. Endnu mindre kan man indvende mod Forfatteren, at der i 1ste Deel i Forholdet mellem Madame W. og Dalund er gjort et Forsøg paa at give Natur-Forholdet Overmagten over det Ethiske, som skulde *Troskab i et utilladeligt* Forhold kunde gjøre dette tilladeligt; ei heller kan man indvende mod Forfatteren, at Forholdet endog fremstilles som udøvende en *forædlende* Indflydelse paa Madame W. i hendes ægteskabelige Samliv med sin Husbond; thi dette er jo Gjengivelse af Tidsalderens Eiendommelighed. Ligeledes naar der i anden Deel gjøres Mine til at give det, at ophæve en Forlovelse af Frygt for Næringssorger, Udseende af en berettiget Lidenskabs Yttring. *Ethisk* maatte det *Første* være at opfatte som *fordømmeligt*, Forædlingen som et Sandsebedrag, fordi der ingen Hævd i noget Forhold kan erhverves paa det Forbudne, og Brødens Ælde kun er dens Gjentagelse, og fordi Forædling ved Depravation er ligesom den Ædelhed, en Mand

---

remstilles] S. 38, S. 27. *ingen Hævd* osv.] sigter til den Regel Romerretten, at Hævd ikke kan vindes paa stjaalet Gods.

viser, der ikke kan undvære Penge, skaffer sig Rigdom paa ulovlig Maade, og derpaa gjør meget Godt med sin Formue; det Sidste maatte æsthetisk være at opfatte comisk. I anden Deel dømmer jo ogsaa Nutiden Forholdet mellem Madame W. og Dalund, medens Forfatteren ved Opgavens Beskaffenhed er forhindret i at lade sin Anskuelse blive aabenbar. Havde der været een Tidsalder endnu, er det ikke utænkeligt, at Gjengivelsen af den havde viist, at den opfattede Berglands intenderede Flugt fra Ægteskabet som comisk.

Jeg skal nu, stræbende at gjengive Forfatterens ypperlige Skildring, psychologisk forfølge Udviklingen i de enkelte Hoved-Personer, visende, hvorledes og hvorvidt det Afgjørende resulterer som Conclusion af Individualitets Præmisser, og kun tilladende mig et Sideblik til Tidsalderens Reflex. Det næste Afsnit maa det være forbeholdt overveiende at accentuere Tidsalderens Eiendommelighed. Critiken maa indtage samme Duplicitet som den, ved hvilken Fortællingen har gjort sig selv Opgaven saa vanskelig. Af Tidsalderen tør Forfatteren ikke uden videre lade resultere Noget i Individerne, thi saa er han uden for sin novellistiske Opgave, saa skildrer han Tidsalderen og belyser den ved Exempler, istedetfor at opfatte Reflexen i det huslige Liv og gjennem den belyse Tidsalderen. Omsætningen maa bestandigt gjøres gjennem Individualitetens psychologiske Mellembestemmelse. Dersom Forfatteren saaledes ligefrem vilde sige: i Revolutions-Tiden tillod man en Kone, naar hun iøvrigt iagttog Decorum, at have et utilladeligt Forhold til en Mand — dette har jeg fremstillet i Forholdet mellem Madame W. og Dalund: saa er dette urigtigt. Forholdet mellem Madame W. og Dalund maa psychologisk motiveres, og først naar dette er gjort, da kan der være Tale om, at Tidsalderens Eiendommelighed influerer paa at give det dette Udtryk, og at Tidsalderens Eiendommelighed kan finde det tilladeligt. I enhver Tidsalder kan det forekomme, at en ung Pige er forelsket i en Mand, som hun ikke hører Noget til i lang Tid, saa hun troer ham tabt, og derpaa gifter sig, indtil Gjenstanden for hendes første Kjærlighed atter kommer tilsyne, dobbelt farlig, fordi hun ikke føler sig lykkelig. Naar dette er givet, naar Personerne iøvrigt ere psychologisk skildrede: saa kan Tidsalderens Eiendommelighed

---

dømmer jo ogsaa Nutiden] Commerceraadinde Valler S. 168 ff. at opfatte Reflexen osv.] se ovf. S. 23 Anm. at en ung Pige osv.] dette fortælles om Madam Valler og Dalund S. 38.

gjøre Udslaget for hvad Udtryk denne Collision faaer, om den en anden Tidsalder f. Ex. ikke kunde have faaet det Udtryk, a Ægteskabet gik overstyr, for at hun kunde faae den Elskede, eller at de ulykkeligt Elskende i Underkastelse under Ægteskabets Hellighed besluttede aldrig at see hinanden o. s. v. — Forfatteren maa ikke sige: i Revolutionstiden levede der romantiske Piger — dette har jeg fremstillet i Claudine. Nei, Forfatteren maa psychologisk motivere det Romantiske i Claudine, og nu kan det være Tidsalderen, der afgjør, hvilken bestemt Retning det tager. En psychologisk paa en lignende Maade motiveret romantisk Pige i Middelalderen var gaaet i Kloster, i en prosaisk Tid havde hun udaandet og giftet sig, i Ludvig den XIV's Periode var hun maaskee bleven en tvetydig Grevinde o. s. v.

Claudine. Indknebent opdragen af Tante Malfred, og derved, aandelig forstaaet, paa eengang ligesom standset og for stærk fremskyndet i Væxten, nærved at bedrages for et Livs-Indtryk: har hun nu, omplantet i Grosserer W.'s Huus, fundet Jordbunden og de beleilige Tider for sin Udvikling. Hvad der psychologisk maatte være endt enten med Forknyttelse eller med at hun paa en fortvivlet Maade havde sprængt den sneverhjertede Tantes indknibende Dagligstue, har nu lykkeligt forklaret sig til Ungdommelighedens livsglade Udspring under saa gunstige Vilkaar som muligt, om disse endog maae kaldes farlige. Friheden, hun nyder i W.'s Huus, Glæden, som tilbyder sig rigeligen, Deeltagelsens Omhyggelighed, næsten Forkjerlighed for den unge Pige, fordærver hende ikke, fordi hun har lært Skjønsomhed, men forædler hende i den barnlige Taknemlighed »for alt det Gode, hun nyder i dette kjære Huus.« Og da nu Fløidørene aabnes med den vide Udsigt til en verdenshistorisk Begivenhed, da den franske Legation, Udsendingene fra hiin fortryllede Skueplads, vise sig i det Wallerske Huus og med en Idee magisk berøre Claudines ungdommelige Sind: da staaer hun paa sit Høieste. Det Romantiske ligger atter i denne Berøring, der lokker Phantasien. Var Grosserer W. og Kone reist til Paris, havde de taget Claudine med: det vilde ikke have virket nær saa stærkt paa hende som det Tangerende, der ikke overvælder med Enkeltheder, men kun opflammer Phantasien totalt. Naar derfor Lusard, skjult for alle Tilstedeværende, kun forstaaet af Claudine, bøier Knæet og kysser Fligen af hendes Kjole, en

---

Taknemlighed »for alt det Gode« osv.] S. 19, hvor dog de citerede Ord ikke findes nøjagtigt. bøier Knæet osv.] ved Afskeden S. 47.

Fremmed, der kun ved denne symbolske Handling og ved Claudine tilhører det lille Danmark: da er dette et af Forfatteren sindrigt opfundet Udtryk for det Romantiske i hele Claudines Forhold. Om Lusard havde ført hende hjem med sig til Frankrig som sin Brud, det havde ikke saaledes udviklet hende som Berøringens romantiske Øieblik, der tillige er Afskedens. Et Dobbelt kan en Pige fordre i Elskov, naar hun fordrer Alt: at Han er den Elskelige, og at han har en Idee at give hende med i Kjøbet — saa er Elskovens Ligning absolut og fuldendt.

I Forhold til al Lidenskab gjelder det ligesom ved at seile, at Vinden afgjørende faaer Magt til med eet Pust *uno tenore* at spænde Seilet, at der ikke skal gjøres for mange Slag og Krydsninger inden man naaer Dybet,˙ ikke træffes for mange Forberedelser eller holdes for mange Skibsraad forinden: det gjelder, at Lidenskaben faaer Magt og Raadighed til at gribe den Uforberedte med sin Almagt. Saaledes staaer Claudine ene, med en Verden i sin Sjel: da udgaaer Vinket til hende fra Lusard. Dette er det Romantiske i de af Forfatteren ypperligt anlagte Forhold. Forelskelsens Magt er som hiin bevingede Gangers Flugt, det er den i sig selv. Men til daglig Brug! Saa kommer Forkundskaberne, og Omstændighederne og Hensyn og Slægt og Venner, Meublementet, og Gratulanterne — saa forvandles Dumdristighedens seierrige Bedrift til en borgerlig Expedition: en Fragtvogn med hine mange Passagerer, der alle raabe hyp, og Elskoven er det taalige Dyr, der skal slæbe alt dette afsted. For Claudine anderledes. Blottet for Forkundskaber, derved værdig til Indvielsen, drømmer hun om intet Hensyn; hos hende er Lusard den Elskede, og ved ham er hun berørt af en Idee: dette er Indvielsens høieste Pagt romantisk forstaaet.

Saaledes er Begyndelsen lagt an, men da gjelder det fremdeles om, at Omgivelsen og Forholdene atter begunstige og psychologisk understøtte det Romantiske. Naar de tvende haandfaste Karle føre den fnysende Ganger frem, der skal løbe: hvad have de saa at gjøre? De have at slippe — Ikke Andet, det er jo let nok. Nei, det er en Kunst; de maae vide at slippe med Lidenskab; den mindste Usikkerhed i deres Stilling og Forholdsvinkel, saa sinkes Gangeren altid Noget; ved at slippe skal de netop vide at give Gangeren Fart. Naar man støder en Baad fra Land, da gjelder det, at man, bøiet forover for at give Stødet

---

uno tenore uafbrudt. hiin bevingede Gangers] Pegasus.

Kraft, i samme Øieblik kaster sig bag over for at profitere af Stødet i Farten. I Forhold til al Lidenskab gjelder det, at det Høieste, Omgivelsen kan gjøre for En, er at slippe med Lidenskab. Men saaledes ere Forholdene netop lagte til Rette for Claudine i W.'s Huus, og Forfatterens Sindrighed kan med Føie fordre, hvad der maaskee er endnu sjeldnere end en glad Giver og en glad Arbeider, en glad Critiker ɔ: en, der har Glæde af at see, hvad Forfatteren har gjort. Grosserer W. er fordybet i Politik. Den stille grundende Madame W.'s noget hemmelighedsfulde Væsen er saa langt fra at besvære Claudine med Nysgjerrighed og Deeltagelse, at det snarere fristende understøtter den unge Piges skjulte Forelskelse. Dalund er til daglig Brug fordybet i Studiet af det sjælelige Udtryk i Madame W.'s Mine, (hans som Olding fortsatte Studium ved Beskuelsen af hendes Billede), men intet mindre end tilbøielig til at spore efter Andres Forelskelse, han, som snarere synes at frygte Franskmændene for sit eget Forholds Skyld. Claudine er ene og fritstaaende uden den Deeltagelse, der gratulerer, ligesom man gratulerer En, der har fundet Noget ved at raabe: halvt, og som ofte nok gjør Forelskelse til noget Halvt. Ferdinand W., den eneste der aner Forelskelsen, er en begeistret Troubadour for Franskmændene og Lusard.

Saaledes er Forelskelsens Fremgang, Forfatteren har vidst at lægge Forholdene an til at skaffe det Romantiske Raadighed. Saa hører der endnu efter den store Digters Ord til det Meget, der behøves forenet for at lokke Elskoven frem: at de træffes kan alene. Og negtes der end Noget: »Maanen med sin Straale ned i Vaaren gjennem Bøgens Grene,« saa er jo Forfatteren af den Mening, at September Maaned egentligen burde kaldes Elskovs-Maaneden. Og naar man støder en Baad fra Land, da gjelder det, at man bøiet forover for at give Stødet Kraft, i samme Øieblik kaster sig bag over for at profitere af Stødet i Farten — og naar en hemmelig Forelsket, i større Livsfare end den Elskede, allerede troer ham dræbt i Duellen, saa er denne Dødstankes Tilbagestød Elskovens stærkeste Fart.

Den saarede Lusard bringes til Grosserer W.s Landsted, og Leiligheden tilbydes for de Elskende. Uden en eneste Forudsætning, uden en eneste Veiledning anden end Elskovens og Tids-

---

hans som Olding osv.] S. 169. synes at frygte osv.] S. 26. den store Digters] Oehlenschläger, se II. Bd. S. 131. troer ham dræbt] som Claudine om Lusard S. 31 ff.

alderens Excentricitet, uden en eneste Fortrolig anden end Elskoven bliver hun et Offer for sin Kjerlighed. De psychologiske Præmisser motivere fyldestgjørende hendes Feiltrin, ligesom de igjen motivere hendes Udholdenhed, thi hendes Feil og hendes Dyd er væsentligen den samme Romantik.

Et andet Spørgsmaal er det, om hvorvidt ikke netop Tidsalderens Ideer maatte have gjort Claudine tydeligere over sit Skridt, end hun senere findes at være. Hendes senere temmelig naive Uvidenhed om Følgen af Forholdet til Lusard, synes i Tegning at være laant fra en anden Art Romantik, den schäfer-idylliske. Det Charakteristiske i Forhold til Revolutionstiden vilde jo være, at Claudine ret blev sig bevidst, at hendes Forhold til Lusard var hvad man ellers kalder et Ægteskab, kun at i det Natur-Forholdet var emanciperet fra det ethisk Tvingende, der betragtedes som det Antiquerede ved Ægteskabet. Den smægtende Romantiks altfor uskyldige Uvidenhed passer mindst i Revolutionstiden, og staaer som noget Tilfældigt i Forhold til Gjengivelsen af Revolutionstidens Reflex. Lusard forstaaer Tingen rigtigere, og kalder hende derfor i en af sine Replikker: min lille Hustrue. Claudine derimod er mere en i Almindelighed ved sin Forelskelse vildledt Pige, end at der i hendes Vildledelse sees Tidsalderens Ideer som et Medvirkende. Thi at Ferdinand W. foredrager disse og underretter hende om Forholdet mellem Madame W. og Dalund høres jo nok, men derimod spores det ikke, hvad Virkning det har gjort paa Claudine, hvorledes hun har forstaaet sig selv deri, tvertimod befindes hun senere væsentligen ikke anderledes end hvad man saadan kalder en i romantisk Forelskelse feilende Pige.

L u s a r d er den fyrige, i enhver Stemning selv Veemodets let opblussende insinuante og dannede Franskmand, der i enhver Henseende netop er construeret for et saadant Forhold som det til Claudine; kun staaer hans Udholdenhed ikke i noget væsentligt Forhold til hans lette Bevægelighed, det vil sige, det er ikke umuligt, at en saadan Individualitet ogsaa kan handle som Lusard, men det er ogsaa forklarligt, om han handlede anderledes. Medens man er psychologisk berettiget til at forundre sig, hvis Claudine ikke blev sig selv tro, vilde endog hun have fundet det tilgiveligt af Lusard at blive hende utro, og dog vilde hun vedblevet at elske ham.

---

n a i v e U v i d e n h e d] se f. Ex. S. 53, S. 55. i e n a f s i n e R e p l i k k e r] S. 46. v i l d e e n d o g h u n osv.] sml. Claudines Ord S. 86.

M a d a m e W a l l e r har fra ganske ung været Gjenstanden for D a l u n d s Kjerlighed; hun har misforstaaet hans Taushed, og giftet sig i hans Fraværelse. Hendes Ægteskab har ikke været til hendes Forædling; savnende den indre Tilfredshed »løb hun blot efter tomme Forlystelser, satte sin høieste Lyksalighed i at blive courtiseret*) og ansaae sin Pynt for det vigtigste Anliggende« (cfr. *p.* 37) — indtil endeligen Forholdet til Dalund forædler hende, hvilket Forhold D. mener at have Ret til at fordre som en skyldig Erstatning for saa mange Aars Troskab og for en Kjerlighed som hans. Dog kan Madame W. ikke ganske beseire en indre Stemme, der minder hende om, at hun gaaer paa forbudne Veie, en Stemme, der efter hendes eget Udsagn bliver stærkere netop fordi hendes Forædling lader et Lys opgaae for hende, som hendes forsømte Ungdom ikke havde viist hende*). Dalund kæmper imidlertid endog indtil Grændsen af Jalousie (f. Ex. mod Franskmændene) for Forholdet saavel ved den dannende og absolute Indflydelse,

---

*) Man bliver ved denne Skildring næsten lidt raadvild om, i hvilken Tidsalder Scenen er.

*) Naar denne Collision kunde føres til sit Yderste vilde den ikke være uden psychologisk Interesse: ved et utilladeligt Forhold forædles hun, ved denne Forædling bliver hun istand til ret at indsee det Utilladelige i Forholdet: sæt nu at den Forædling havde seiret i den bedre Indsigts Triumph, saa hun af den Grund opgav Forholdet! At forøvrigt Madame W. er i en Selvmodsigelse, er klart nok, og det er jo netop Forfatterens psychologiske Skarpsindighed, der har vidst at fremhæve den. Man skal ei heller smile ad Selvmodsigelsen eller hurtigt mene den hævet, fordi den er indseet, endnu mindre overilet fordømme den. Ja naar en Mand forklarer os, at han selv kan indsee det Fordømmelige i sin Handling, og dog gjør det: saa lad det Ethiske dømme ham og det Æsthetiske finde ham comisk. Noget anderledes med en Qvinde, især i det Forhold, hvor hendes Styrke er kjendelig netop som Hengivelsens Svaghed. Ved Dalund kan hun indsee det Utilladelige i Forholdet, men hun kan ikke undvære Dalund og saa see det. Naar hun qvindeligt er betrygget ved Forholdet, der udfylder hendes hele Sjæl, kan hun indsee, at det er utilladeligt, men hæves Forholdet, vil Qvindelighedens Trang i hende erotisk fortvivlet lade hende glemme, at det var utilladeligt.

---

p. 37] i Udg. 1851 S. 27, hvor hun siger dette og det nedenfor anførte om sig selv.

han udøver, der er hans mandlige og personlige Overmagt, som ved Tidsalderens Ideer.

Atter her bliver en Vanskelighed, thi Forholdet mellem Madame W. og D. udtrykker jo ikke saaledes Tidsalderens Idee, at det sees fremgaaet eller baaret af denne, men Dalund kæmper i Forholdet for Tidsalderens Idee, altsaa et allerede givet Forhold vil han ved at føre det ind under Tids-Ideens Samtykke give en ny Bestyrkelse. Forholdet selv synes reent personligt at være bragt istand og bestaae som den Maade, paa hvilken disse Tvende have løst en Livs-Collision. Vanskeligheden er altsaa, at der synes at mangle Noget i Forhold til den gjensidige Gjennemsigtighed, som den novellistiske Opgaves Dobbelthed kræver. Tidsalderens Bestemmelse kræver Individualitetens Mellembestemmelse, Individualitetens Bestemmelse kræver Tidsalderens Mellembestemmelse, i denne Gjennemsigtighed ligger den Opgave novellistisk at fremstille en Tidsalders Reflex i det huslige Liv. Eller vil man sige, at Forfatteren kun vil fremstille, hvorledes man i Revolutionstiden dømte om et saadant Forhold, saa maa dertil svares, at denne Opgave er af en egen Art, da Dommen jo netop bestod i, at man ignorerede det, dernæst, at Ferdinand W. er den eneste, der taler om det, og at man Intet erfarer betræffende, hvorvidt de Andre ere vidende derom, og endeligen, at Forholdet selv jo fremstilles. Misligheden ligger vistnok her deri, at Forfatteren ved et Forord endnu har syntes at sætte sig en tredie Opgave: en Sammenligning mellem de tvende Tidsaldere. Men saa ypperligt som Novellens tvende Dele ere lagte til Rette for Sammenligningen: saa lidet burde vistnok Forfatteren have ymtet derom.

De øvrige Personer ere mindre betydelige og kunne ikke blive Gjenstand for særlig Omtale. Jeg skal heller ikke fordriste mig til at nævne eller anføre Exempler paa de mange i Fortællingens Fremgang indflettede fortræffelige Enkeltheder: at de ere der, forudsætter man udenvidere hos Hverdags-Historiens Forfatter; man glæder sig ved at læse, man gjør sig ikke critisk vigtig ved smaaligt at censurere en saadan Novelle som var den et Begynder-Arbeide, hvor der var Tale om, som det hedder, at anerkjende dog Noget.

---

ved et Forord osv.] se Skrifter osv. XII S. 216 ff. (med et Citat af Mérimée om Sammenligningen af forskjellige Tidsaldres Sæder). ymtet derom] her er udeladt 5 Linier i Manuscriptet, se Textkritisk Anhang

Skulde jeg derimod i denne første Deel fremhæve et Enkelt, der idetmindste forekommer mig mindre heldigt, da vilde jeg nævne Baronen, og især hans Forsøg i det Dæmoniske, om der ogsaa, dette fraseet, kunde opkastes et andet Spørgsmaal, hvorvidt han ikke er saa almindelig holdt, at Tidsalderens Reflex ikke just er kjendelig. En fjantet og dertil halvfuld Baron, der i Qvinde-Arrigskab hitter paa at ville dræbe den lille Charles, vækker hverken Rædsel eller Interesse ɔ: den modstræbende Interesse, der netop er det Charakteristiske for det Dæmoniskes Tvetydighed. Rædsel vækker han ikke; thi i Forhold til en fuld Mand tænker man strax paa, at det nok gaaer over, naar han faaer sovet ud, og Interesse vækker han ikke, deels fordi han er fuld og deels fordi hans Fjantethed er intet Mindre end mandig. Det maa da heller ikke faae Udseende af, som forfærdede han Claudine, thi Sligt kan gjøre hende modbydelig og ækel, men forfærdende er det ikke. Og hvorvidt er dog dette besynderlige Optrin egentligen psychologisk motiveret? Selv om man antager, at Baronen, da Muligheden af et Forhold til Claudine brister, vender tilbage til sit gamle Væsen, som kun hun havde havt Magt til at tvinge i Elskovens Lydighed: følger dog deraf, at han kan gebærde sig saaledes? Han var jo dog oprindeligen godmodig, han var i Besiddelse af ydre Dannelse, og Claudines Indflydelse paa ham maatte psychologisk, selv i et saadant Øieblik, udøve sin Magt. Situationen forekommer mig uskjøn, og væsentligen heller ikke sand.

2den Deel. Mariane. Stedmoderligen skrækket op længe før Tiden af Ungdommens Illusion og jaget ind i en pinagtig Virkeligheds travle Husgjerning, fortrædiget ved daglige Krænkelser, løser hun ydmygt den bittre Opgave: saa omtrent at tjene som Husjomfru i sine Forældres Huus. Al den fornemme Overseen og paa den anden Side den lapsede Ugenerethed, som et saadant Tjeneste-Menneske kan være udsat for, er hendes Liv ikke ukjendt med, og Bitterheden forøges ved, at hun ikke blot er værgeløs, men priisgiven — fordi hun er Datteren. Men paa den anden Side vænnes hun ogsaa tidligen til at indøve en stille Inderligheds

---

En fjantet og dertil halvfuld Baron] S. 107 ff. gjøre hende modbydelig og ækel ɔ: vække hendes Modbydelighed og Væmmelse. ikke sand] herefter er udeladt en Side i Manuscriptet, se Textkrit. Anhang. Den er først strøgen i Correcturen, da Sætteren i Manuscriptet har skrevet »p. 49/4« ved »saadan« S. 46, 12, medens i Originaludgaven S. 49 begynder med »(Inder)lighed« S. 47, 1. Mariane] til det følgende sml. Novellen S. 135, 137, 143.

uforkrænkelige Væsen, hun dannes fortrinsviis til at bevare en hemmelig Forstaaelse, da hele Virkelighedens Omgivelse kun er forfortrædigende Meningsløshed, da hun endog med Faderen i Faderens eget Huus *qua* Datter kun vedligeholder en hemmelig Forstaaelse, der han kun i Entreen, eller i Forbigaaende, eller naar Ingen seer derpaa, tør tale faderligen til hende: saaledes lister jo et elskende Par sig til at see hinanden, naar de ikke have Forældrenes Samtykke, til at tale med hinanden i Entreen, naar Forældrene i Dagligstuen officielt sætte sig mod Forbindelsen. Dersom Mariane er forelsket, hun er da nødsaget til at gjøre en Hemmelighed deraf, ellers blev det vel Signalet til ny Mishandling: at Frøken Maren var elsket, at Nogen vilde have en »saadan lille Gravso«, som Stedmoderen kalder hende; hun var istand til at miste sin Condition hos Frue Commerceraadinden, for at man kunde blive det Kjæreste-Commerce quit.

Og Mariane er forelsket. Vi ville nu forfølge Motiverne i de af Forfatteren ypperligt construerede Forhold for psychologisk at forklare hende. Skadelige kunne Forholdene ikke kaldes i Henseende til en snaksom Deeltagelse, men begunstigende ere de heller ikke; de slippe ikke med Lidenskab, de sinke ei heller ved misforstaaet Velvillie og Deeltagelse, men de holde fortrædigende igjen. Vel er det nu saa, at Inderligheden er Forelskelsens Liv, og at Inderligheden ved sig selv er hvad den er, at derfor f. Ex. Inderligheden kan være den samme, hvad enten En træder ud paa Altanen og skuer den stjerneklare Nat, eller det er en Livsfange, der gjennem en Sprække lister sig til at skue den enkelte Stjerne — den Sidstes Inderlighed er maaskee endog den største; men dog gjelder det for Forelskelse ligesom for et Menneskes Fødsel, at Vilkaarets Forhold, at Omgivelsen med den psychologiske Disposition har en stor Indflydelse paa hvad der fødes. Mariane vilde med samme Inderlighed som Claudine blive sig selv tro, og dog vilde hendes Forelskelse i al Evighed være væsentligen forskjellig fra Claudines.

Forelskelse er Culminationen i et Menneskes reent humane Existents, der er en Dobbelt-Existents, og netop derfor er Forelskelsen paa eengang ligesaa meget Inderlighed som den er Forholdet ud efter til Virkelighed. Forholdets Ligelighed er den lykkelige Elskov. Mindre Inderlighed og overveiende Forhold til

---

uforkrænkelige Væsen] se ovenfor S. 15 Anm. i Entreen osv.] se S. 136. »saadan lille Gravso«] »en lille Gravso« S. 155.

Virkelighed er mindre skjøn Elskov; overveiende Inderlighed og mindre Forhold til Virkelighed er i Retning af ulykkelig Elskov.

Saaledes Mariane; hun har lært for meget Virkelighedens Elendighed at kjende, og Omgivelsen indskærper hende det fortrædigende Dag fra Dag. Istedenfor Forelskelsens seierrige erobrende Mod, der tør, i Forhold til Forelskelsen, fordre Alt af Virkeligheden, i begeistret Uvidenhed fuldt forvisset om, at Virkeligheden er den Verden, hvor Elskoven har hjemme: i Stedet derfor har hun noget af Forelskelsens inderlige Veemod. Inderligheden kan ganske være den samme, som jo et Tilbagetog kan være ligesaa stor en Bedrift som den meest glimrende Seir; men Forskjellen er væsentlig. Istedenfor at fornemme Forelskelsen som et Kald fra en Verden, der vil føie den i Alt, er hun i Inderlighed vant til at føie sig i at gjøre Afkald, hendes Forelskelse er i samme Nu i hemmelig Forstaaelse med, at dog ogsaa den bliver en tilbagetrængt Inderlighed, et skjult Liv, som andre Mennesker ikke kjende, og som paa eengang er en høiere Sundhed og dog menneskelig talt en Sygelighed. Inderligheden kan ganske være den samme, som jo det at døe er ligesaa vanskelig en Opgave som det at leve. Inderligheden er den ægte Perle; den dannes, som bekjendt, i Muslingen ved at indsuge Duggen. Men ifølge en gammel Forfatter skal det gjøre en Forskjel, om det er Morgen- eller Aften-Duggen: saaledes gjør det ogsaa en Forskjel, om Forelskelsens ægte Individualitet dannedes ved Haabet eller ved Erindringen.

Som det gjelder om al Lidenskab, saa gjelder det om Elskov, at Den, der modtager Indvielsen, i Forelskelsens indviede Øieblik staaer f r i t, frit paa Illusionens dumdristige Høidepunkt, frit og og uendeligt overskuende al Verden; der maa ingen pianket Deeltagelse være, men heller intet drillende Slæng, som besværer den Letbevæbnede fra at bestige den svimlende Høide, og som i Øieblikket forhindrer den Fritstaaende i at faae Synet. Det maa, hvis Alt skal blive saa saare godt, være forundt dette omfredede Øieblik, hvor Tilværelsens Alt fortryllet lystrer hvert et Vink, hvor Intet, Intet mindsker Elskovens grændseløse Hengivelse i Illusion, hvilken skeer *privatissime*, og er noget Andet end alle de Elskendes Kjærtegn, da den er Forudsætningen, det Fremskyndende, Uendelighedens Forskud, hvoraf der skal leves de mange eller de faa Aar, som forene de Elskende. — Dette mangler Mariane.

---

en gammel Forfatter] Ammianus Marcellinus XXIII 6, 86. *privatissime* ganske privat.

Dette har Forfatteren ypperligt fremstillet, og det er af Vigtighed for Forholdet mellem Mariane og Bergland, idet det ogsaa fra hendes Side psychologisk motiverer Adskillelsens Mulighed i Forhold til en saadan Grund, som Frygt for Næringssorg. Mod Berglands Mismod har Mariane ikke Elskovens triumpherende Begeistring at sætte, hun har ikke Elskovens seierrige Mod til qvindeligt at sætte sig i Spidsen for Ægteskabets hellige Expedition, naar den Elskede taber Fatningen. Det vilde psychologisk ikke være uden Interesse at tænke sig Forholdet saaledes, skjøndt det naturligviis vilde være i Novellen at forfeile Opgaven, der tillige har Tidsalderen i Sigte. Dette har Forfatteren ypperligt forstaaet. Mariane kan ikke danne nogen Modstand, hun er selv berørt af en bekymret Reflexion, i hendes Replikker lyder der med et veemodigt Kjendskab til Virkeligheden, en Resignation i Henseende til, at selv Elskov skulde være den algyldige Fordring. Men Inderligheden er der dog evig og livsvarig, som i den meest begeistrede Forelskelse, væsentligen den samme i Styrke, men væsentligen forskjellig i Yttring. Om hun end vil opgive Bergland, vil hun dog ikke modtage sin Ring tilbage, fordi hun ikke vil opgive Forelskelsen. »Heller ikke giver jeg Dig Din tilbage. Skjult som min Kjærlighed har jeg baaret den i tre Aar, den skal ikke forlade mig i dem, jeg har tilbage.« Her er hun paa sit Høieste, men Forelskelsen er ikke et Vink, men en Tilbagekaldelse i Inderlighed. Forelskelsens Inderlighed er den »ved de stille Dyder« udmærkede Piges, der indvier sig til Lidelsen. Meget havde hun lidt af Virkeligheden, men dette Stød synes at blive afgjørende. Saaledes holdt Cæsar sig opreist, da de Sammensvorne stødte deres Dolk i ham, men da han saae, at Brutus var med, indhyllede han sig i sin Kappe, viede sig til Døden med disse Ord: ogsaa Du, min Søn Brutus! Den høieste Modstand, hun, selv berørt af Reflexionen, kunde danne mod Berglands Lidenskabelighed i Utaalmodighedens lidenskabelige Spænding, er den midlertidige, »at hun vil taalmodig vente« (cfr. *p.* 269); men selv denne Modstand er i Pagt med Reflexionen.

Hvor er Alt her i sin Orden! Den psychologiske Tegning og Reflexen af Tidsalderen. I en høirøstet tusindkunstlet Overfladiskheds Velmagts-Dage maa det Gode leve fortrykt og lønligt i en

---

»Heller ikke giver jeg« osv.] S. 190. »de stille Dyder«] sml. S. 151: den stille, ubemærkede Virksomhed, hvormed Mariane vidste at ordne Alt.

Cæsar] hans Ord til Brutus hos Sueton, Cæsar 82; det øvrige ligner mere Plutarchs Skildring (Cæsar 66). *p.* 269] i Udg. 1851 S. 188.

ecclesia pressa, som Mariane gjør det. Men paa den anden Side, selv denne dybe Inderlighed maa i en reflekteret Tid ikke ganske være uberørt af Reflexion, endog i Forhold til sit Eneste, en Forelskelse. En umiddelbar begeistret Elskerinde vilde i Marianes Sted ansee Bergland for gal, hun vilde, om det saa gjaldt hendes Liv, ikke kunne forstaae det Mindste af det om Næringssorgerne, men heller ikke af Marianes Resignation. Et saadant Forhold vilde kun kunne blive humoristisk, og Bergland væsentligen at fremstille komisk, da han repræsenterer en temmelig nøktern Anskuelse.

Ferdinand Bergland er et excentrisk Hoved, der er løben vild i Mulighedens dristige Forsætning til at leve, der i Planernes og Studiernes Mangfoldighed ogsaa har taget en Forelskelse ind med, og nu er ved at strande paa Eftersætningen. Et Ægteskab, der skulde være ham Bindetegnet, viser sig for ham i en forfærdende Skikkelse, og han bliver sky — en desperat Beslutnings Eengangforalle maa træde istedenfor Handling og en væsentlig Lidenskabs Continuerlighed. Den tilsyneladende Kraft, der hører til at fatte Beslutningen, er egentligen kun Udtrykket for Afmagten, og Grunden, han angiver, derfor en væsentlig tilfældig. Han kunde lige saa godt have nævnet hvilkensomhelst anden, fordi Grunden egentligen er Misforholdet mellem Mulighed og Virkelighed, der nu kaster sig paa dette Enkelte, som var det Grunden. Hans desperate Beslutning og Handling i Kraft af den er derfor intetsigende, og en Beslutning samt en Handling, ved hvilken han, hvis det gik som han vilde, væsentligen maatte blive til Ingenting. At beslutte sig til ikke at ville gjøre Det og Det, hverken mere eller mindre end ikke at ville, er egentligen at beslutte sig til at blive til Ingenting. Dersom den Besluttende ikke, netop i det Øieblik, han beslutter ikke at ville, fæster sig i en høiere Idees Tjeneste, saa er hans Beslutning og Handling Tomhed. Det er Dette der gjør Udslaget i Livets Collisioner og afgjør, om Lidenskaben er berettiget eller ikke. Ferdinand er ved sin Beslutning ikke bleven sig selv væsentligen klarere end han var før, han har blot hovedkulds trukket sig tilbage i Dunkelhed over sig selv; *referre pedem* er blot det, han gjør, og der er i Tilbageskridtet intet Fremskridt i Forhold til hans egen Personligheds Idealitet. Det om Næringssorger er i den Form ingen væsentlig Betragtning af Tilværelsen, og Den,

---

ecclesia pressa betrængt (forfulgt) Kirke. *referre pedem* trække Foden tilbage, vige.

der vil paatage sig at gribe styrende, idetmindste forstyrrende ind i et andet Menneskes Liv efter den Maalestok som Ferdinand, selv om hans Indgreb alligevel, ethisk seet, altid bliver et Misgreb, han maa idetmindste have forstaaet sig selv i en væsentligere Betragtning af Tilværelsen, i en Idee, som hans Liv kan tilhøre, netop naar han bryder med Mariane.

Hvor er nu her igjen Alt i sin Orden: den psychologiske Tegning, og Reflexen af Tidsalderen. I en anden Tidsalder vilde det dog maaskee have endt med, at Marianes Taalmodighed havde skaffet idetmindste et Interim tilveie — indtil Ferdinand fik Bekymringen forjaget. Men vor Tid er jo netop, trods alle Planer og Anticipationer og Bebudelser og Forsætninger, i Inderlighedens og i romantisk Forstand væsentligen lidenskabsløs. Netop derfor fremkommer igjen som Alternationen en pludselig Yttring af Fortvivlelse i en desperat Handling eller Beslutning, hvilket er den lovløse Lov for Extremerne i en saadan Existeren.

Fru Commerceraadinde Waller. Dersom man, som man gjør Forskjel mellem ægte og uægte Metal, og da igjen har Noget derimellem, som kaldes Plet, en Composition der kan skuffe; dersom man saaledes turde tale om Compositions-Mennesker: saa vilde Fruen passende betegnes som et saadant. Hun har en vis pletteret Virtuositet i at være hvilketsomhelst: indtagende et Øieblik og dog igjen næsten modbydelig, elskværdig og dog igjen byrdefuld ved sin travle Vigtighed, pyntet og dog igjen næsten prostitueret i sin guldindvirkede Paaklædning, dydig og coquet, dannet og dog igjen smerteligt berørende for den væsentligen Dannede, kløgtig paa Livet og dog næsten aandløs, leflende først og sidst. Hendes Charakteer-Opfattelse kan ikke blive anden end denne blandede Bekjendtgjørelse, fordi hun ingen Væsentlighed har, og hendes Udvorteshed derfor maa beskrives ved at optælle nogle Egenskaber. Den braverende Virtuositet fuldender sig selv og vender tilbage i sig selv i den Selvtilfredshedens Indbildning, at hun er som en Kone af Verden bør være, hvorfor hun stolt og rolig tør vove Noget i Tillid til sit Rygte. Og dog er hendes Væsen netop i dybere Forstand Tvetydighed, thi som en Apostel (Jacob) omtrent siger det: Hjertets Reenhed er at ville Eet. Selv Madame W. i første Deel er i en vis Forstand mindre tvetydig.

Interim Frist. guldindvirkede Paaklædning] se ovenf. S. 34. vove Noget i Tillid osv.] S. 152, 171. Jacob] Jacobs Brev 4, 8: luttrer Hjerterne, I Tvesindede.

Beundringsværdigt er det Mesterskab, hvormed Forfatteren veed at haandtere en saadan glimrende og gøglende Skrøbelighed, saa man bestandigt faaer Indtrykket af en digterisk-virkelig Skikkelse; fremdeles den Lethed, med hvilken de combinerede Situationer ere opfundne, den Naturlighed, med hvilken Continuerlighedens Traad drager sig derigjennem*), bestandigt belysende Fruens Charakteerløshed i den forbigaaende Reflexions-Gjengivelse, i Flygtighed, thi der er jo Intet at dvæle ved, ja der maa ikke dvæles, saa bliver Frue Waller en Anden. Kunsten er, at selve Fremstillingen indeholder Gjentagelsen af den psychologiske Opfattelse, og som Lefleriet er den ustadige Indholdsløshed, saaledes er Fruen ogsaa hele Novellen igjennem i ustadig Travlhed, gjengiven i dette transitoriske Forhold til ældre og yngre Herrer, til sine egne Børn,

*) Saaledes for blot at anføre et Exempel: Scenen i Commerceraadens Huus, da Lusard træt af at høre paa Fruens Bravour-Musik trækker sig tilbage i Cabinettet for at tale med Etatsraad Dalund. Den veemodige Hyggelighed, der nu hviler over de tvende Erindrende, der samtale om Fortiden — indtil Arnold, da Musikken er forbi, henimod Slutningen af Samtalen uden at ane Noget sætter sig bag den aabent staaende Dør og bliver Vidne til Samtalen, hvorpaa Fruen og Hofjunkeren komme til — og Nutidens Conversation begynder. Hvilken Virkelighedens Illusion, thi jeg troer ikke, at selv den vanskeligste Kritiker her skulde kunne finde en Vanskelighed, en Indvending, at der var Noget, der ikke saaledes foregik for Ens Øine, at det er som havde man selv seet det. Og dog hvilken Sindrighed i Planen: paa den Maade at bringe de tvende Tidsaldere sammen! I Cabinettets Fortrolighed lever Fortiden og gjenleves i Erindring; og uden om, i Salen, som er den omgivende Indfatning, er Nutiden høirøstet, ja endog ifærd med at offentliggjøre Cabinettets Hemmelighed i sin prostituerende Ugenerethed. Som det siges om den fuldendte Rytter, at han styrer den fnysende Ganger paa en Sytraad, saa det for Øiet seer skuffende ud som havde Hestens uhyre Kraft Overmagten, medens denne Tilsyneladelse ikke blot er en Tilsyneladelse men netop Udtrykket for, at Rytteren absolut har Magten: saaledes styrer Forfatteren Situationens Fremadskriden saa naturligt, at det seer ud som var der ingen Plan, medens dog denne Tilsyneladelse netop er Udtrykket for den overalt tilstedeværende Hensigt, der kun aabenbarer sig ved at skjule sig.

Scenen i Commerceraadens Huus] S. 162 ff. offentliggjøre Cabinettets Hemmelighed] S. 166 ff.

til sin Mand, til Mariane, til Tjenestepigen. Især ere Proportionerne i de fem qvindelige Figurers Forhold ypperlige. Fruen Repræsentations-Moderlighed i Forhold til de tvende Glutter, der allerede ere øvede i »Persons-Anseelse«, det Parodiske i at Colette copierer Moderen, hvilket maaskee har bidraget til at gjøre Moderen kjed af hende*), og endeligen den dybe Satire over Fruen, som Marianes stille Væsen indeholder.

Dersom man for at betegne et væsentligt Menneskes Væsen vil erindre om de bekjendte Ord af Plinius: *omnia ad conscientiam, nil ad ostentationem,* saa behøver man blot at vende Ordene om, *(omnia ad ostentationem, nil ad conscientiam),* saa betegner man Fruens Væsen, der er at være Vrangen eller en Vrængen. Men for endnu engang at erindre derom, som det sømmer sig en Kritiker at være tro over Forfatterens Riigdom: der hører langt mere Kunst til at fremstille en saadan Skikkelse, end til at skildre et væsentligt Menneske. Maaskee vil endogsaa En og Anden finde hvad jeg har sagt om denne Figur ret betegnende, ja det var i vor Tid ikke utænkeligt, at En kunde være daarlig nok til at finde min Fremstilling i sin Korthed mere udtømmende end Forfatterens. Ak, det er en stor Misforstaaelse, som man kun i vor docerende Tid har opfundet, og hvormed man forurettet enhver Kunst-Præstation; thi fra denne Korthed er der et uendeligt Spring til det Kunststykke, at kunne fremstille en saadan Skikkelse. Det gaaer Kritiken i vor Tid, som det gaaer saa mange Mennesker, de lade sig bestandigt narre af den abstrakte Mulighed og det forkortede Perspektiv, der ere Intet mindre end skaberiske, af de store Planer og de summariske Oversigter, der ere Intet mindre end frugtbringende. Nei, hvilken Mening man end vil have om at repræsentere vor Tid ved en saadan qvindelig Figur: Et staaer fast, at Figuren er et Mesterstykke i Ubetydelighedens Tegning, et Mesterstykke lige indtil det Ubetydeligste ved den, ja indtil Spidsen af den rosenrøde Tunge, hun viser sin Mand, — et hurtigt og hemmeligt Svar paa en stum Tiltale. *(p.* 216.)

---

*) Det Væsentlige og det Sande kan nemlig eies af flere paa eengang, men det Affecterede er altid herskesygt og misundeligt.

»Persons-Anseelse«] S. 150. kjed af hende] derover klager Colette S. 145. Plinius] Breve I 22, 5. *omnia ad conscientiam* osv. alt (maalt) efter den gode Bevidsthed, intet efter Skinnet. *p.* 216] i Udg. 1851 S. 151.

Etatsraad Dalund. En ærværdig Olding er i sig selv et glædeligt Syn, men Dalund har tillige den Interesse for Læseren, at man kjender ham fra Ungdommens Dage. Det forstaaer sig, den samme Virkning kan i en vis Forstand enhver Biographie frembringe, men det er da ogsaa kun i en vis Forstand, thi den frembringer ingen Illusion, som Novellen gjør det, der ikke ligefrem lader os blive samtidig med Dalund ung og gammel, men i tvende Tidsaldere lader os blive samtidig med ham. — Er han nu psychologisk consequent holdt? Upaatvivleligt. Men hvorfra kommer det Satiriske, som man dog egentligen ikke mærkede Noget til i hans Ungdom, og som Forfatteren heller ikkė har ladet fremtræde? Han er i første Deel væsentligen den unge forstandige Mand med det kloge Ansigt, den talentfulde Advocat, der ikke vil lade sig henrive af Partier, og det uagtet en verdenshistorisk Begivenhed er den Adskillelsens Magt, der betydningsfuldt fjerner Menneskene fra hinanden i pathetisk Partie-Lidenskab. Han bevarer sin Ligevægt, væsentligen forstandig, og kun sværmerisk i sit Forhold til Madame Waller. Forstandighed, Neutralitet og Advocat-Skarpsindighed er nu væsentlige Momenter i en Satiriker, men deraf følger dog ikke, at overalt, hvor disse Momenter ere tilstede, er der en Satiriker. Men Tiden har forandret sig og har saaledes ogsaa forandret ham lidet. Og ved denne Forandring maatte han psychologisk consequent blive satirisk. Neutralitet lader sig væsentligen kun tænke, naar Partierne ere væsentligen betydningsfulde, naar det i Sandhed er en Idee, der adskiller de Tvende. Bliver Tiden derimod ubetydelig, Partie-Differentsen et Slags dramatisk Spøg med virkelig at lege Revolution: saa vil Den, der i Katastrophernes Tid var neutral, blive Satiriker. Neutralitet ligger positivt i Anerkjendelsen af Partiernes respektive Gyldighed *valore intrinseco*, tages denne Neutralitets-Forholdets Forudsætning bort, saa er *eo ipso* Neutraliteten negativt bestemmet som Satire, thi at være neutral i Forhold til et chimairisk Enten-Eller, er enten at være en Nar, idet Neutraliteten bliver ligesaa naragtig som de Ubetydeligheder, fra hvilke den bestemmer sig negativt, hvad derfor ogsaa kun kan lykkes en Ubetydelig, eller er, ved selv væsentligen at være Noget, *eo ipso* at være satirisk. Manden er da væsentligen den samme, Forandringen er blot en Reflex af Tidens

---

der ikke vil lade sig henrive] S. 7. *valore intrinseco* efter indre Værd.

Forandring. — Dalund er tillige bleven mildere*). Ogsaa dette er saa ganske i sin Orden, ikke blot fordi det væsentligen bliver det dygtige Menneskes Løn i Alderdommen, medens kun det ubetydeligere Menneske bliver vranten som Olding. Men er det tillige en Reflex af Tidens Forandring? Han føler sig ene staaende, han, den bedagede Olding, men han har tilhørt en betydningsfuldere Tid, og tilhører den væsentligen, netop dette er det Formildende, det faste Hold i ham, som i Erindringens lønlige Communication med det Forgangne gjør ham blid. Som Olding tilhører han jo med Aarene to Tidsaldere; saaledes er han bifrontisk: mild naar han skuer tilbage, og lidt satirisk naar han vender sig mod Nutiden — til daglig Brug den elskelige Olding. Han er ikke sløvet, og maaskee ogsaa fordi han endnu har Noget at kæmpe for, thi Forelskelsen lever endnu i hans Sjel, kæmper endnu mod Fjenden — den ulovlige Besiddelses Uvished; strider endnu mod Tvivlen: om dog Troskaben er Skyldens Forsoning; uroliges endnu: om Troskaben skal kunne erobre ham Gjensynet efter Ønske, thi som Madame Wallers lovlige Ægteherre engang var Modstanden, saa kan Evigheden nu synes at være det.

C h a r l e s L u s a r d. Novellen er tvende Tidsaldere. De tvende Dele staae ude fra hinanden, og dog er der ogsaa et forbindende Leed, en Overgangs-Formation, der paa en sindrig Maade slutter imellem dem. Denne Figur er Charles Lusard. Han tilhører ikke Fortiden, dertil er han for ung, han er heller ikke ganske uberørt af Nutidens Reflexion. Han er en Personlighed, der er bleven staaende, og atter heri er Eenheden af den psychologiske Opfattelse og Tidsalderens Reflex. Barndoms-Alderens Indtryk og senere den forunderlige Høitidelighed, der omsvævede Forældrenes huslige Liv, maatte naturligen vække et vist veemodigt Sværmeri i hans Sjel, som ganske consequent udtømte hvad Ungdommens Higen der kunde være i hans Sjel, i Udenlands-Reiser og en erkjendende Stræben, der ikke bragte ham i personligt Forhold til Nogen, netop fordi det Veemodige i ham var det Isolerende. Saaledes kløfter en sværmerisk Indesluttethed en Ynglings Sjel. Ungdommelighedens

*) Dette viser ogsaa, at det Satiriske hos ham ikke er at forvexle med nogen Alderdommens Bitterhed.

---

m i l d e r e] sml. S. 150 ff. m o d T v i v l e n osv.] S. 166. f o r u n d e r-l i g e H ø i t i d e l i g h e d] S. 163.

Trang til Fællesskab føles ikke, fordi han allerede er Erindrende, selv Elskovens Tid finder ikke sin Beleilighed, fordi han jo allerede er Trolovet i Inderlighed, men den Eensommes ungdommelige Stræben ud efter retter sig mod Foretagender ud efter, der kunne udfylde ham, uden væsentligen at indlade sig med Nogen, uden at savne Nogen, netop fordi han erindrende savner Nogen. Saaledes har han reist baade i den gamle og den nye Verden, er derpaa vendt tilbage til sit Gods. Altsaa han er en Individualitet, der er bleven staaende, men dette fordrer ogsaa et Moment af Reflexion og af Reflexion i sig, og paa den anden Side er det atter en Reflex af Tidsalderen, der selv uden Afgjørelser ikke har udøvet den Magt over ham at kunne rive ham hen. Væsentligen tilhører han derfor ingen af Tidsaldrene. Den Idee, han repræsenterer: efter at have givet Afkald paa sit eget Liv, at gjøre et Par Mennesker lykkelige, tilhører væsentligen ingen af Tidsaldrene. Charles Lusard er saaledes Overgangen netop derved, at han er bleven staaende. I Revolutionstiden vilde en saadan Individualitet vel være bleven Partigænger, i Nutiden vilde han maaskee ikke have vundet den harmoniske absolut dannede Ligevægt, der udmærker hans ædle og fribaarne Holdning, om dog Sjelen tankefuld hænger lidt efter en Erindring. Af en ulykkelig Individualitet at være (og saaledes maa man dog kalde En, som ingen Samtid og intet Livsforhold forlænds udøver nogen afgjørende Magt over) er han lykkelig, men dog ingen lykkelig Individualitet.

Det Forunderlige ved Novellen er, at Alt slaaer saa nøie til paa Kategorien, medens det, naar man saadan læser det, seer saa beskedent ud, at den flygtige Læser af Novellen, hvis han tilfældigviis seer denne Anmeldelse, maaskee vil studse, vil mene, at jeg bringer Noget ud af den, som ikke er i den o. s. v. Ak, nei denne Læserens Høflighed kan jeg ikke acceptere, men maa transportere den til den rette Vedkommende: Forfatteren, der, selv om jeg havde forstaaet Alt, jo først er Opfinderen, dernæst Den, der ved sin Kunst har vidst at skjule det igjen, og endeligen maaskee med Novellen samvidende om Meget, som jeg ikke har været istand til at opdage.

Saa er der endnu i Novellens anden Deel en Figur: Johannes Milner, Godsinspecteur, en jovial Mand, der efter en fortvivlet

---

reist baade i den gamle og den nye Verden] S. 126. Den Idee osv.] S. 129. om dog Sjelen ɔ: om end Sjelen. Johannes Milner] S. 125.

Livs-Stillings Crise uden Levebrød og mistænkt som et uroligt Hoved hos Lusard fandt en Livsstilling, der gjorde ham til en lykkelig Mand. I Godsherrens Fraværelse har han forvaltet Godset med den viseste Omsorg, og er nu i sin trivelige Glæde over Tilværelsen beskjæftiget leilighedsviis med det Ønske, at see L. forsørget ved et Ægteskab. At nu Johannes Milner paa Godset har været en meget virksom Mand er aabenbart, i Novellen synes han derimod en temmelig ledig Person. Imidlertid er et saadant Venskabs-Forhold som det mellem Milner og Lusard ikke uden Betydning, for at belyse Lusard. Netop et saadant Venskabs-Forhold belyser Lusard som en eensom Figur. Det er ikke tvende Ligesindedes Samdrægtighed, ikke Hengivelsens Trang til Fortrolighed. Den personligt og hyggeligt og ægteskabeligt i Tilværelsen saa beroligede og tilfredsstillede Milner finder endog noget Uddød, noget Ruineret, Noget som man kunde blive melancholsk af at see paa i den lange Reise, Lusard »alene« har gjort i de fjerne Lande. Dertil kommer, at Lusard er Milners Velgjører, og hvor omhyggeligt end den Ædle og Dannede veed at fortone enhver disharmonisk Gjenlyd fra dette Forhold: saa er det der dog, og understøtter atter fjernende den Eensommes Overlegenhed.

At anføre Exempler paa Enkeltheder i denne anden Deel kunde ikke falde mig ind, netop fordi Enkelthederne alle her ere af total Betydning. Kun en eneste Replik af Lusard har stødt idetmindste mig, fordi jeg synes den ikke passer i Lusards Mund, sagt til en Dame. Udsagnet selv kan være aldeles sandt, men Misligheden ligger i dens Forhold til den Talende og i den Talendes Forhold.

---

med det Ønske] S. 127. noget Uddød osv.] Milner (S. 126) bruger disse Ord om de »græske, orientalske og americanske Lande«, Lusard har besøgt. en eneste Replik] i Manuscriptet staaer i Randen: p. 243. Der menes Lusards Ord til Fru Valler S. 169 i Anledning af hendes affejende Dom om Hertz' »Svanehammen« og dens Uforstaaelighed: »Det beviser, at Forfatteren maa selv være for meget Svane til at svømme i et Gadekjær«. ligger i dens Forhold ɔ: i Replikens Forhold.

III.

Udbytte for Iagttagelsen af de tvende Tidsaldere.

Saa staaer jeg da ved det sidste Afsnit og ved den Vanskelighed, Forfatteren har lagt en Kritiker, idet han selv har gjort Mine til at levere en Kritik. Gid Forfatteren ikke havde gjort det. Jeg siger det visseligen ikke for min Skyld, thi jeg staaer mig i en anden Henseende godt ved at tage mod de Vink, der bydes; jeg skal heller ikke afcopiere dem og give dem ud for min egen Kritik. Men jeg troer, Bogen har havt Skade af dette Forord, netop fordi det kan hjælpe hurtige Hoveder og let løbende Tunger til strax at kunne sige: »er Det det Hele;« »det Hele kan jo siges paa een Pagina.« Nu er det vel saa, at det er aldeles ligegyldigt, hvad et snaksomt Menneske siger, eller et næsviist og uartigt Barn, men dog er der, naar Forholdet er til en Bog af et ved Ærværdighed og Ophøiethed distingueret Firma i Literaturen, aabenbart eet endnu Ønskeligere, som man, maaskee altfor vant til Ondt, næsten glemmer, at det snaksomme Menneske eller det uartige Barn reent havde tiet. Hvad der i Forhold til Andre viser sig som en Ubetydelighed, viser sig som et betydeligt Misforhold, naar det hænder den Ophøiede, og hvad der findes taaleligt, naar det angaaer En selv, kan berøre En smerteligt, naar det angaaer den Udmærkede. Naar en Mand selv har trukket Vadestøvlerne paa i Betragtning af det sølede Føre, saa lader han trøstig staae til — men naar han i det Samme seer en ung Pige f. Ex., der har løst den vanskelige Opgave at gaae den ikke korte Vei fra sit Hjem uden et eneste Stænk, og derved saa lykkeligt beviist sin svævende Gangs Lethed — og der da kommer en Tølper, der i Forbigaaende overstænker hende, da berører det ham smerteligt, det er ham som en Uretfærdighed af Tilværelsen, at hobe det Ueensartede sammen i Samtidighed, han føler det Uhyggelige i, at Gaden skal være fælles for Alle, istedenfor at Alle skulle gaae af Veien for den unge Pige

---

dette Forord] se ovenfor S. 23.

— og i dansk Literatur er der i dette Øieblik ingen Fortougsret, og slet intet Politie, der idetmindste kunde holde Sjouerne og Dragerne og Tølperne ude af Fortouget.

»Revolutions-Tiden.«

Spørgsmaalet er her ikke om en ethisk-philosophisk Vurdering af dens Berettigelse, men om Reflexions-Consequentserne af dens Bestemmethed, og Opgaven, at antyde dem kun i den Almindelighed, der svarer til Forfatterens novellistiske Frembringelses Enkeltheder.

Revolutions-Tiden er væsentlig lidenskabelig, derfor har den væsentligen Form. Selv den hæftigste Yttring af en væsentlig Lidenskab har *eo ipso* Form, thi denne er Yttringen selv, og har derfor atter i sin Form en Undskyldning, et Forsonende. Kun for en aldeles udvortes og ligegyldig Dialektik er Formen ikke Indholdets eget Andet og derved Indholdet selv, men noget uvedkommende Tredie. Ethvert Brev f. Ex. der bærer Inderlighedens Præg i Udtrykket af en væsentlig Følelse, Lidenskab, har *eo ipso* Form. Om Brevet derimod er sammenlagt paa en uformelig Maade, vilde kun kunne beskæftige den aldeles udvortes Dialektik med Vigtighedens Skin af at være et Form-Spørgsmaal.

Revolutions-Tiden er væsentligen lidenskabelig, derfor har den væsentligen Dannelse. Inderlighedens Spændkraft er nemlig den væsentlige Dannelses Grad*). En væsentligen forelsket Tjeneste-Pige er væsentligen dannet; en i kraftig Beslutning væsentligen begeistret Almues-Mand er væsentligen dannet. Den udvortes stykkevise Dressur i Forhold til et tomt Indre, det kneisende

*) Hverdags-Historiens Forfatter har med sin ædle Humanitet ofte nok været opmærksom herpaa, og har atter i denne Novelle i Skipper-Enken Madam Lyng med faa Træk antydet en saadan Figur. »Hun havde gaaet meget igjennem i Livet, og var et af de aldrig noksom paaskjønnede Mennesker, hos hvem Hjertets Godhed og Blødhed træder istedenfor Opdragelse og Dannelse, og hvem Erindringen om de egne udstandne Lidelser og Forurettelser lærer Fiinhed i Omgang, tiltrods for enhver udvortes Stilling i Livet.« (*p.* 87).

---

p. 87] i Udg. 1851 S. 61–62.

Ukrudts Farve-Pragt i Modsætning til det velsignede Korns ydmyge Bøiethed, den tillærte Tællen af Takten i Forhold til den manglende Dandsens Festlighed, den omhyggelige Udpynten af Indbindingen i Forhold til Bogens Deficit er, som blot Form, Affectation. — Naar Novellen fremhæver det Dannede i den første Tidsalder, da virker den rigtignok ogsaa ved et tilfældigt Mere, forsaavidt Revolutions-Tiden i Kjøbenhavn repræsenteres af en udmærket lille Skare af udmærket dannede Franskmænd.

Revolutions-Tiden er væsentligen lidenskabelig, derfor maa den kunne være voldsom, tøilesløs, vild, hensynsløs mod alt Andet end sin Idee, men Raahed vilde den mindre kunne sigtes for, netop fordi den dog har eet Hensyn. Den, der, hvor meget end hans Stræben er vendt ud efter, dog væsentligen er indadvendt, fordi han er i en væsentlig Lidenskab, der forholder sig til en Idee, han er aldrig raa. En Orkan, et Jordskjælv, Elementernes Rasen er ikke hvad man kalder raa Luft; skulde man definere denne, da maatte man vel sige: den er den uhyggelige Charakteerløshed. Saaledes ogsaa i Individernes Verden, tages den væsentlige Lidenskab bort, det ene Hensyn, og Alt bliver en ubetydelig Udvorteshed uden Charakteer, saa er Idealitetens rindende Væld standset, Samlivet bliver stillestaaende Vand, og dette er Raahed. Reent dialektisk ere Forholdene disse, og lad os dialektisk gjennemtænke dem uden Hensyn til nogen bestemt Tid. Naar Individerne (hver især) væsentligen i Lidenskab forholde sig til en Idee, og derpaa i Forening væsentligen forholde sig til den samme Idee: saa er Forholdet det fuldendte og normale. Forholdet er individuelt udsondrende (hver har sig selv for sig selv) og ideelt forenende. I den væsentlige Indadvendthed er den blufærdige Undseelse mellem Mand og Mand, der forhindrer raa Nærgaaenhed; i Samdrægtighedens Forhold til Ideen er den Ophøiethed, der atter glemmer de Enkeltes Tilfældighed over det Hele. Saaledes komme Individerne aldrig hinanden for nær i bestialsk Forstand, netop fordi de ere forenede paa ideel Fjernhed. Udsondringens Samdrægtighed er den vel instrumenterede fulde Musik. Derimod, skal Individerne blot *en masse* (altsaa uden den individuelle, indadvendte Udsondring) forholde sig til en Idee: saa faae vi Voldsomhed, Ustyrlighed, Tøilesløshed; men er der ingen Idee for Individerne *en masse*, og heller ingen individuelt udsondrende væsentlig Indadvendthed: saa har vi Raahed. Den sphæriske Harmonie er Eenheden af, at hver Klode forholder sig til sig selv og til det Hele. Tages et af Forholdene bort, saa har vi Chaos. Men i Individernes Verden er Forholdet ikke alene det Constituerende, og derfor gives der to

Former. Tages Forholdet til sig selv bort, saa har vi Massens tumultuariske Sig-Forholden til en Idee; men tages ogsaa dette Forhold bort, saa har vi Raahed. Saa trykke og skubbe og gnide Individerne sig op ad hinanden i ørkesløs Udvorteshed; thi der er ingen Inderlighedens Blufærdighed, der sømmeligt fjerner den Ene fra den Anden; saa er der Røre og Røre, der bliver til Ingenting. Ingen har hver for sig Noget og i Forening eie de heller ikke Noget: saa blive de fortredne og skjendes. Da er det end ikke det glade Gjestebuds muntre Sange, der forener Vennerne; da er det ikke Oprørets dithyrambiske Sange, der flokker Masserne; da er det ikke den religieuse Begeistrings høie Rhythme, der under guddommeligt Opsyn til Revue for de himmelske Hærskarer mønstrer Slægtens Utallige. Nei, da bliver Bysnak og Rygte og chimairisk Betydningsfuldhed og apathisk Misundelse et Surrogat baade for det Ene og det Andet. Individerne vende sig ikke ind ad i Inderlighed fra hinanden, ikke ud ad i Samdrægtighed for en Idee, men indbyrdes mod hinanden i sinkende og mistrøstig nærgaaende nivellerende Gjensidighed. Idee-Passagen er spærret, Individerne ere komne sig selv og hinanden indbyrdes paa tværs, den selviske og den gjensidige Reflexions-Modstand er som en Hængesæk — og man sidder nu i det. Istedenfor Glæde træder en vis tvinende Misfornøielse, istedenfor Sorgen en vis seiglivet, tvær Udholdenhed, istedenfor Begeistring en snaksom Erfarings-Forstandighed. Men eet er som i Tusind og Een Nat at frelse sit Liv ved Fortællingens Tryllerie, et Andet at udelukke sig selv fra Idee-Begeistringens Fortryllelse og Lidenskabens Gjenfødelse — ved Snaksomhed. Sæt en saadan Tid opfandt de hurtigste Befordrings- og Communications-Midler, utallige Udveie til at disponere over forenede Pengekræfter: hvor ironisk, at Befordrings-Væsenets Hurtighed og Communicationens Hastværk staaer i omvendt Forhold til Raadvildhedens Seendrægtighed. Klogskabens Fornemhed, der bryster sig af ikke at lade sig rive hen, (hvilket dog ellers kan være ganske godt, naar man sidder i en Hængesæk) er en temmelig plebeiisk Opfindelse.

Revolutions-Tiden er væsentligen lidenskabelig, derfor har den ogsaa et Begreb om Decorum. Det kan godt være, den har et feilt Begreb om Decorum, men den mangler ikke dette Begreb. Man skulde troe, at Decorum var en Forstands-Bestemmelse, og dog er det Intet mindre. Det er hermed som med Forskjellen mellem bunden og ubunden Stiil; man skulde troe, at Lyriken maatte da være ret ugeneret, og dog er det netop den, der er bunden Tale; og Verset selv er ikke en Opfindelse af en indknibende Forstand, men tvertimod Lyrikens egen lykkelige Opfindelse.

Saaledes ogsaa med Decorum; det er Følelsens og Lidenskabens egen Opfindelse; og som Prosa er ubunden Tale, saa er Prosaisme Ugenerethed, der ikke kjender et Decorum, den er ikke Tøilesløshed, der afstedkommer det Forfærdelige, men uhyggelig Charakteerløshed. Den væsentlige Lidenskab er selv i sidste Grund Garantien for, at der er et Helligt, og dette afgiver Bestemmelsen: Decorum. Selv Afguderiet er, naar Lidenskaben væsentligen er tilstede i Hedningen, dog ikke uden Gudsfrygt; den har et Begreb, om at man skal frygte Gud, skjøndt den har et feilt Begreb. Men Prosaisme mangler Begrebet. Naar saaledes Revolutions-Tiden tolererer et Forhold til en gift Kone, saa har den, trods dette falske Begreb, dog et Begreb om Decorum. Forholdets Tilladelighed, reflekteret i dets Utilladelighed, udtrykkes derfor ved, at Decorum fordrer det skjult. Denne Skjulthed er igjen Tegnet paa, at Forholdet selv væsentligen i Lidenskab under Taushedens Segl tilfredsstiller de Tvende. Tag Lidenskaben bort, saa forsvinder ogsaa Decorum, saa kommer Forholdet formodentligen ikke istand, men saa snakker man derom. Om Revolutionstiden derfor end vilde hæve Ægteskabets Form, saa hævede den ikke Forelskelsens Gehalt, og netop fordi der saaledes er væsentlig Lidenskab, bliver der ogsaa et Decorum.

Revolutions-Tiden er væsentligen lidenskabelig, og har forsaavidt Umiddelbarhed, dog er dens Umiddelbarhed ingen første Umiddelbarhed, den er heller ingen i høieste Forstand sidste Umiddelbarhed, den er en R e a c t i o n s - U m i d d e l b a r h e d og forsaavidt er den m i d l e r t i d i g. Dette er afgjørende med Hensyn til Spørgsmaalet om denne Lidenskabs Udholdenhed. I Livet kan det godt være, at Mangfoldige blive sig selv troe i den indtil det Sidste; men i Ideen seet maa det ende med, at den Enkelte bliver sig selv utro, fordi det er en midlertidig Idee. Kun i den høieste Idee, som er den religieuse, kan et Menneske, i Ideen seet, finde definitiv Hvile, derimod kan det gjerne være, at Mange forblive hele deres Liv sig selv troe i det Midlertidige*). Revolutions-Tidens

*) Lusard bliver sig selv tro i Ideen, men dog saaledes modificeret, at han er begeistret for Napoleon, vil endog kæmpe for ham. Ferdinand Waller modificeres personligt, og vedgaaer for Claudine, at hun i Grunden var den, der blev Ideen tro.

v i l e n d o g k æ m p e f o r h a m] S. 164 ff. v e d g a a e r f o r C l a u d i n e o s v.] S. 111 ff.

Umiddelbarhed er en Gjenindsættelse af Natur-Forholdene i Modsætning til en forstenet Formalisme, der ved at have tabt det Ethiskes Oprindelighed var bleven en vissen Brøstfældighed, en sneverhjertet Skik og Brug. Netop som Reaction kan en eneste Misviisning forvandle den til Usandhed, der paa en tilfældig Maade accentuerer det Polemiske, som hvis det kom saavidt, at Elskov kun var Elskov, naar den er Ægteskabsbrud.

Revolutions-Tidens reactionaire Umiddelbarhed er i Novellen opfattet i det huslige Livs Reflex. Den reflekterer sig i Forholdet mellem Madame Waller og Dalund, i Forholdet mellem Fader og Søn (Justitsraad W. og Ferdinand W.), den reflekterer sig i den politiske Anskuelse, som Samtalen og Conversationen gjenlyder af. I Forholdet mellem Fader og Søn vil den reactionairt have Pietetens Uforklarlige afskaffet, og Naturforholdet blot bestemmende Forholdet, saa Afhængigheden afskaffes med Modenhedens Aar, da Forældre og Børn skulle være Ligemænd og Venner. Ogsaa denne Idee, ja selv Friheds og Ligheds Ideen er ikke Formløshed, saa længe Ideen selv har den væsentligen begeistrende Sandhed i de Begeistrede; thi Inderligheden afskaffes ikke. Naar den religieuse Idee begeistrer en Brødre-Menighed, saa den udtrykker Ligheden ved det at være Brødre og Søstre: saa er dette slet ikke Formløshed, thi Eensformigheden er den væsentlige Form; den er heller ingen tom Abstraktion saalænge Inderligheden boer i den. Formløshed er kun Indholdsløshed. Dersom saaledes en Qvinde i et Anfald af Keedsomhed kunde faae det Indfald at pynte sig og gjøre et pragtfuldt Toilet: saa vilde dette være Formløshed, netop fordi Ideen manglede. Den nøgne Archimedes er pyntet i Glæden over sin Opdagelse og derfor egentligen paaklædt. Dette maa man erindre netop i vor Tid, da f. Ex. en formel Færdighed er ifærd med at udvikle sig til Formløshed, netop fordi Intet har væsentlig Betydning, Alt saadan lidt Betydning.

Revolutions-Tiden er væsentlig lidenskabelig, derfor er den væsentlig Aabenbarelse, Aabenbarelse af en Energiens Yttring, der uomtvistelig er noget Bestemt og ikke svigefuldt undergaaer Forvandlinger ved Hjelp af en Conjectural-Critik om hvad det egentligen er Tiden vil.

Ligemænd og Venner] dette udtaler Grosserer Valler som sit Princip S. 12. Den nøgne Archimedes] da Archimedes i Badet havde opdaget Vægtfylden, løb han nøgen gjennem Syrakus' Gader med Udraabet: jeg har fundet det.

Revolutions-Tiden er væsentligen lidenskabelig, derfor har den ikke hævet Modsigelsens Grundsætning, og kan enten blive god eller ond, og hvilken Vei der end vælges, saa er Lidenskabens *impetus* en saadan, at det maa blive kjendeligt, at Gjerningens Spor maa mærke dens Fremskridt eller dens Afvei. Det maa komme til Afgjørelse; men atter Dette er det Frelsende, thi Afgjørelse er det lille Trylle-Ord, som Tilværelsen respekterer. Naar Individet derimod ikke vil handle, saa kan Tilværelsen ikke hjælpe. At være som hiin Kong Agrippa, ikke langt fra at troe, eller fra at handle, er det meest Udmattende, der lader sig tænke, naar man længe bliver deri. Claudine farer vild, Lidenskabens *impetus* mærker Afgjørelsen, men den understøtter hende igjen. Hendes *πληροφορία εἰς πάθος* styrter hende, men styrker hende også. En Tidsalder, der er meget reflecteret, kan man derfor ikke uden videre og ligefrem sigte for Kraftesløshed, thi der er maaskee megen Kraft, men den gaaer til Spilde i Reflexionens Ufrugtbarhed. Understøttet af nogen Illusion behøves der ikke nær saa stor Anstrængelse for at udrette dog Noget, som naar enhver Illusion er tabt. Og ligesom Skjørbug helbredes ved Grøn-Spise, saaledes behøver en i Reflexion Udmattet maaskee ikke saa meget Styrke som lidt Illusion.

Det er ikke sjeldent, at man hører et Menneske, der er bleven raadvild om hvad han skal gjøre i et enkelt Tilfælde, klage over Tilfældets særlige Beskaffenhed og mene, at da kan man sagtens handle, naar det er saadant et Tilfælde ved en stor Begivenhed, hvor der kun er et Enten—Eller. Dette er en Misforstaaelse og et Forstandens Sandsebedrag. Et saadant Tilfælde existerer ikke. At det afgjørende Enten—Eller er der, ligger i Individets egen lidenskabelige Concupiscents i Retning af at handle afgjørende, i dets Dygtighed i sig selv; og en dygtig Mand eftertragter derfor i ethvert Tilfælde et Enten—Eller, fordi han ikke vil have Mere. Saasnart derimod Individet ikke har en væsentlig Begeistring i Lidenskab, men er forvænt ved at lade Forstanden komme paa tvært hver Gang han skal handle: saa kommer han aldrig i sit Liv til at opdage Disjunctionen. Og selv om hans Forstand i udgrundende Opfindsomhed kunde være fyldestgjørende for en heel

---

impetus Fart, Vælde. Kong Agrippa] Apostlenes Gjerninger 26, 28 Men Agrippa sagde til Paulus: der fattes Lidet udi, at du jo overtaler mig til at blive en Christen. *πληροφορία εἰς πάθος* (plerophoria eis pathos) Fylde i Lidenskab (*πληροφορία* forekommer oftere i Det ny Testamente, men ikke i denne Forbindelse).

Huusholdning, saa har han dog ikke forstaaet sit Liv forud eller i Handlingens Øieblik, og det lader sig heller ikke forstaae bag efter, fordi Handlingen væsentligen udeblev, og hans Livs Sammenhæng blev en snaksom Fortsættelse eller en fortsat Snaksomhed, en participiel eller infinitivisk Sætning, hvor Subjectet maa underforstaaes, eller rettere slet ikke er at finde, fordi det ingenlunde, som Grammatikerne sige, er tydeligt af Meningen, thi det er netop den, der mangler. Det Hele bliver et Flydende, dannet af lidt Beslutning og lidt Tilfælde, lidt Klogskab og lidt Mod, lidt Sandsynlighed og lidt Tro, lidt Handling og lidt Begivenhed. Enhver, der har gjort det bedrageriske Bytte at vinde abnorm Forstandighed ved at tabe Evne til at ville og Lidenskab til at handle, har derfor en stor Tilbøielighed til at stive sin Holdningsløshed af med diverse Betragtninger forud, der føle sig for, og adskillige Betragtninger bag efter, der omforklare det Skete. En Handling er noget kort Noget i Sammenligning hermed, og tilsyneladende noget fattigt Noget, dog er den i Sandhed noget Bestemt. Det andet er Pragtfuldere, men en glimrende Elendighed. Naar en romersk Keiser sidder tilbords med Drabanter om sig: saa seer det jo pragtfuldt ud, men naar det er af Frygt: da blegner Herligheden. Og saaledes ogsaa naar Individet ikke ordknap tør staae ved sit Bud, ikke staae frit og freidigt paa den selvbevidste Handlings Postament, men er omgivet af en Skare Betragtninger for og bag, der gjør, at man slet ikke kan faae Øie paa Handlingen. Som den Bedagede understøttende lægger Haanden under sin Lænd og støtter sig ved en Stav, saaledes understøtter den abnorme Forstandighed sig ved Reflexion forud og kommer sig selv til Hjælp bag efter ved omforklarende Reflexion — og hvorfor? Netop fordi der ikke blev handlet. Istedenfor den tause ordknappe Afgjørelses Gudebarn føder Generationen en Forstandens Skifting, der kan sine Ting paa Fingrene.

»Nutiden.«

Opgaven er atter her, efter hvad jeg har forstaaet, i en almindeligere Betragtning, der er i Novellens critiske Tjeneste, at avancere netop de Momenter, som Forfatteren med novellistisk Kunst har gjengivet.

Nutiden er væsentligen den forstandige, den reflecterende, den lidenskabsløse, den flygtigt i Begeistring opblussende og kløgtigt i Indolents udhvilende.

Dersom man, ligesom man har det i Forhold til Forbrugen af Brændeviin o. s. v., havde Tabeller over Forbrugen af Forstand fra Generation til Generation: saa vilde man forbauses ved at see, hvilken uhyre Qvantitet der nuomstunder forbruges, hvilket Qvantum af Betænkninger og Overveielser og Hensyn selv en privatiserende lille Familie bruger, om den dog har sit rigelige Udkomme, hvilket Qvantum endog Børn og Ungdommen bruger, thi som Børne-Korstoget ligner Middelalderen, saa ligner Børne-Klogskaben Nutiden. Mon der er et Menneske mere, der blot eengang gjør en gevaltig Dummestreg? Neppe en Selvmorder nuomstunder gjør det af med sig selv i Desperation, men han overveier dette Skridt saa længe og saa forstandigt, at han qvæles af Forstandighed, saa det endog kunde gjøres tvivlsomt, om han virkelig maatte kaldes en Selvmorder, forsaavidt det dog især var Overveielsen, der tog Livet af ham. En Selvmorder med Overlæg var han ikke, snarere en Selvmorder ved Overlæg. Det vilde derfor blive den vanskeligste af alle Opgaver, at skulle være Aktor mod en saadan Tid, thi hele Generationen er prokurator-dygtig, og dens Konst, dens Forstandighed, dens Virtuositet bestaaer i aldrig handlende at ville lade Sagen gaae til Doms og til Afgjørelse.

Maa man sige om Revolutions-Tiden, at den farer vild, saa maa man sige om Nutiden, at den farer ilde. Individet og Generationen kommer bestandigt sig selv og hinanden paa tvært; og derfor vilde det være umuligt for en Aktor at faae noget Faktum constateret, fordi der intet er. Af Indicier i Overflod maatte man slutte, at der enten var skeet eller snarest muligt vilde skee noget Overordentligt. Og dog vilde man netop slutte feil, thi Indicierne er just Nutidens eneste Forsøg i Kraft-Præstation, og dens Opfindsomhed og Virtuositet i at entreprenere fortryllende Blendværk, den opblussende Begeistrings Overilelse ved Hjælp af en projekteret Form-Forandrings skuffende Gjenvei er i Retning af Klogskab og negativ Anvendelse af Kraft lige saa høit at anslaae som Revolutionens Præstation i Retning af energisk og omskabende Lidenskab. Trættet af den chimairiske Anstrengelse udhviler saa Tidsalderen sig momentviis i fuldkommen Indolents. Dens Tilstand er som den henimod Morgenen Indslumredes: store Drømme, saa Dvaskhed, saa et vittigt eller kløgtigt Indfald til Undskyldning for at man bliver liggende.

Det enkelte Individ (selv hvor velmenende Mange af disse kunne være, selv hvor megen Kraft de muligen kunne have, hvis de kunde komme til at bruge den) har ikke sluttet Lidenskab nok i sig selv til at rive sig ud af Reflexionens Garn og Reflexionens

forføreriske Uvisse; og Omgivelsen, Samtiden har ikke Begivenhed eller forenet Lidenskab, men danner i negativ Forening en Reflexions-Modstand, der først et Øieblik gøgler med skuffende Udsigt, og saa bedrager ved at styrke med glimrende Udflugt: at man dog har gjort det Klogeste ved at lade være at handle. *Vis inertiæ* er det Tilgrundliggende for Tidens Tergiversation, og enhver Lidenskabsløs gratulerer sig selv som første Opfinder — og bliver endnu kløgtigere. Blev der i Revolutions-Tiden frit udleveret Vaaben, blev der i Korstogenes Tid offentlig uddeelt Bedriftens Insignie: saa beværtes der i Nutiden overalt frit med Klogskabsregler, Hensyns-Beregninger o. s. v. Dersom det kunde antages, at en heel Generation havde den diplomatiske Opgave at holde Tiden hen, saa det bestandigt blev forhindret at der skete Noget, og dog bestandigt saae ud som skete der Noget: saa kan man ikke frakjende vor Tid at den præsterer noget lige saa Vidunderligt som Revolutions-Tiden. Hvis En vilde anstille det Experiment med sig selv, at glemme Alt hvad han vidste om Tiden og om den ved Vanen opskruede faktiske Relativitet, og nu komme ligesom fra en ganske anden Verden, hvis han saa vilde læse en eller anden Bog, en Artikel i et Blad, eller vel endog blot tale med en Forbigaaende: han vilde faae det Indtryk: Død og Pine endnu i Aften maa der skee Noget — eller der maa være skeet Noget i forgaars Aftes.

I Modsætning til Revolutions-Tiden som handlende er Nutiden Avertissements-Tiden, de blandede Bekjendtgjørelsers Tid: der skeer ikke Noget, derimod skeer der strax Bekjendtgjørelse. Et Oprør vilde i Nutiden være det Utænkeligste af Alt; en saadan Kraft-Yttring vilde forekomme Tidens beregnende Forstandighed latterlig. Derimod vilde maaskee en politisk Virtuos være istand til en ganske anderledes forbausende Konst-Præstation. Han vilde være istand til at skrive en Indbydelse, som foreslog en General-Forsamlings Afholdelse for at beslutte en Revolution, saa forsigtigt, at selv Censor maatte lade den passere; og derpaa vilde han om Aftenen være istand til at frembringe paa Forsamlingen et saa skuffende Indtryk, at det var den, som havde de gjort Oprør; hvorpaa de ganske roligen vilde skilles ad — efterat have passeret en høist behagelig Aften. En enorm grundig Lærdoms Erhvervelse vilde næsten være utænkelig blandt Yngre i vor Tid, man vilde finde det latterligt. Derimod vilde en videnskabelig Virtuos være

---

vis inertiæ Træghedens Kraft. Bedriftens Insignie] Korset, hvormed de, der havde lovet at deltage i et Korstog, mærkedes.

istand til at præstere et ganske anderledes Konststykke. Han vilde i en Subscriptions-Plan være istand til at henkaste nogle Lineamenter til et altomfattende System, og gjøre det saaledes, at det paa Læseren (af Subscriptions-Planen) frembragte det Indtryk, at han allerede havde læst Systemet. Thi Encyclopædisternes Tid er forbi, deres nemlig som med Jern-Flid skrev Folianter, nu er Touren kommen til de let bevæbnede Encyclopædister, der *en passant* gjør det af med hele Tilværelsen og alle Videnskaber. En dyb religieus Forsagelse af Verden og hvad Verdens er, fastholdt i daglig Fornegtelse, vilde være utænkelig blandt Yngre i vor Tid: derimod vilde hver anden theologisk Candidat have Virtuositet nok til at gjøre noget langt Vidunderligere. Han vilde være i Stand til at projektere et Selskabs Stiftelse, hvis Hensigt ikke var mindre end at frelse alle Fortabte. De store og gode Handlingers Tid er forbi, Nutiden er Anticipationernes. Ingen vil nøies med at gjøre noget Bestemt, Enhver vil smigres af Reflexionen med den Indbildning, at han idetmindste maa opdage en ny Verdens-Deel. Vor Tid er Anticipationens, selv Anerkjendelsen optages forud. Som et ungt Menneske, der beslutter sig til fra 1ste September af ret for Alvor at læse til sin Embedsexamen, for at styrke sig hertil beslutter midlertidigt at feriere i August Maaned: saaledes synes, hvad der dog er betydeligt vanskeligere at forstaae, den nuværende Generation at have fattet den alvorlige Beslutning, at den næste Generation skal for Alvor tage fat paa Arbeidet, og for at der slet ikke skal være noget Forstyrrende eller Sinkende for den, saa tager den nærværende sig — af Festmaaltiderne. Kun er Forskjellen den, at det unge Menneske ungdommeligt forstaaer sig selv i Letsindigheden, Nutiden bliver endog alvorlig — ved Festmaaltiderne.

Handling og Afgjørelse er der i Nutiden lige saa lidt, som der er Svømningens farefulde Lyst for dem, der svømme paa Lavden. Men som den Voxne, der selv forlystes ved at tumle sig i Bølgerne, raaber til den Yngre: kom herud, spring kun rask til — saaledes ligger Afgjørelsen ligesom i Tilværelsen (skjøndt den naturligviis er i Individet) og tilraaber den Yngre, der endnu ikke er afmattet ved Reflexionens Formeget og overlæsset med Reflexionens Indbildninger: kom herud, spring freidigt til; selv om det endog var et letsindigt Spring, naar det blot er afgjørende — dersom Du er dygtig til at være Mand, saa skal Faren og Tilværelsens strenge Dom over Din Letsindighed hjælpe Dig til at blive det.

Dersom Klenodiet, som er Alles Lyst, laae langt ude paa den ganske tynde Iisskorpe, saa Livsfaren altsaa holdt Vagt ved det, vaagende over, at det blev et livsfarligt Vovestykke at gaae saa langt ud, thi (lad os antage dette Besynderlige, som dog kun er besynderligt i Billedet) noget nærmere inde var Isen ganske sikker og bundfrossen: saa vilde i en lidenskabelig Tid Mængden tiljuble den Modige Bifald, naar han vovede sig derud; den vilde gyse for ham og med ham i Afgjørelsens Livsfare; den vilde sørge over ham i Undergangen; den vilde forgude ham hvis han vandt Klenodiet. I en lidenskabsløs reflekteret Tid vilde Sagen blive en ganske anden. Man vilde forstandigen i gjensidig Anerkjendelse af gjensidig Klogskab Alle blive enige om, at det nok ikke var Umagen værd at vove sig saa langt ud, ja at det vilde være uforstandigt og latterligt; og derpaa vilde man forvandle Begeistringens Vovestykke til en Konst-Præstation — for dog at gjøre Noget, »thi Noget maa der gjøres.« Man vilde da tage derud, man vilde paa det Trygge med Kjendermine vurdere de kunstfærdige Skøiteløbere, der kunde løbe næstendeels lige til den yderste Grændse (ↄ: saa langt at Isen endnu var sikker, og Faren endnu ikke begyndt) og saa svinge af. Blandt Skøiteløberne vilde der nu være en og anden særdeles Perfectioneret; han vilde endog kunne gjøre det Konststykke, lige ved Grændsens Yderste at tage endnu et skuffende farevarslende Tilløb, saa Tilskuerne raabte: »I Guder, han er gal, han sætter Livet til.« Men see, han var saa udmærket perfectioneret, at han ganske rigtigt kunde svinge af ved Grændsens Aller-Yderste ↄ: hvor Isen endnu var ganske sikker og Livsfaren endnu ikke begyndt. Aldeles som i et Theater vilde Mængden raabe Bravo og hilse med Acclamation, drage hjem med den store Helte-Konstner i deres Midte, og hædre ham med et velsmagende Festmaaltid. Forstandigheden havde i den Grad taget Overhaand, at den havde forvandlet selve Opgaven til en uvirkelig Konst-Opgave, og Virkeligheden til et Theater. Ved Festmaaltidet om Aftenen vilde Beundringen lyde høit. Og medens ellers Beundringens sande Forhold ere disse, at den Beundrende opløftes ved Tanken om at være Menneske, ligesom den Udmærkede, ydmyges ved Forestillingen om ikke selv at have kunnet udføre det Store, ethisk opmuntres ved Forbilledet til efter Evne at følge den Udmærkedes Exempel: saa vilde Forstandigheden atter have forvandlet Beundringens Forhold. Den ved Festmaaltidet beundrende Klinkende vilde endog i Fanfarens og de 9 Hurras overstadige Øieblik have en Forstandighedens kløgtige Forestilling om, at det dog nok egentligen ikke var synderligt bevendt med den Beundredes Bedrift,

at det i Grunden var tilfældigt, at Selskabet gjordes for ham, da enhver af Deeltagerne ved nogen Øvelse i skuffende Vendinger omtrent vilde kunne præstere det Samme. Kort, istedenfor at hente Styrkelse i Skjønsomhed og Opmuntring til det Gode fra Beundringens Festlighed, vilde den Klinkende snarere gaae hjem med en yderligere Disposition til den farligste af alle Sygdomme, men ogsaa den fornemste, den paa Commerce ligesom at beundre hvad man selv anseer for ubetydeligt, fordi det Hele var bleven en dramatisk Spøg, og Beundringens stimulerede Kling-Klang i hemmelig Forstaaelse med, at man næstendeels lige saa godt kunde beundre sig selv.

Eller dersom en Mand endeligen stillede sig i Spidsen for et begeistret Foretagende, og der da, hvad let nok opnaaes, (thi opblussende Begeistring og kløgtig Apathie svare altid til hinanden) løb en Deel Mennesker sammen om ham, dersom han nu i Spidsen for denne Skare drog ud — under Seiers-Sange, indtil han nærmede sig Afgjørelsen og Faren — naar han da vendte sig om for at tale et begeistrende Ord til Skaren: da vilde hele Scenen være forandret. Deeltagerne havde kløgtigt forvandlet sig selv til en Flok Tilskuere, der nu med Kløgtighedens store Selvtilfredshed gave sig Mine af, at det var dem, der listigen og ironisk havde faaet ham narret ud til at være begeistret, og nu vare gaaet med for at see paa ham og lee ad ham. Og denne ualmindelige Kløgtighed vilde i gjensidig Anerkjendelse tilfredsstille dem uendeligt i Sammenligning med nogen Bedrift; det var i Kløgtighedens Forstand brillant derfra. Der vilde ikke høres et eneste Ord om Ustadighed, Feighed, nei man vilde bryste sig ved Kløgtighedens glimrende Indbildning, og man vilde atter have gjort sig sin Helbredelse vanskeligere. Saa vilde Anføreren maaskee ogsaa tabe Modet, og det Hele blive saa fordærveligt derfra som muligt, fordi det blev en fingeret Bevægelse og et Incitament for feig Indbildskhed.

At en Mand staaer eller falder paa sin Gjerning, gaaer af Brug, derimod sidde Alle og slaae sig brillant igjennem ved Hjælp af nogen Reflexion, og saa ved Hjælp af: at de meget godt veed, hvad der skal gjøres. Men see, hvad To og To i Samtale, hvad de Enkelte som Læsere, som Demonstrerende paa en Generalforsamling ypperligt forstaae i Reflexionens og Betragtningens Form: det vilde de aldeles ikke kunne forstaae i Handlingens Form. Hvis En gik omkring og hørte hvad det var man sagde der skulde gjøres, og nu, i Ironiens Interesse, mir nichts und Dir nichts gjorde Noget deraf: saa vilde Alle studse, de vilde finde det over-

ilet; og saasnart de betragtende samtalede, vilde de forstaae, at det var det, der skulde gjøres.

Nutiden, i dens opblussende Begeistring, og saa igjen i den apathiske Indolents, der i det Høieste gider spadse, ligger det Comiske meget nær; men Den, der forstaaer det Comiske, seer let, at det Comiske ligger paa et ganske andet Sted, end Nutiden indbilder sig, og at Satiren i vor Tid, hvis det skal være muligt at den kan gjøre lidt Gavn og den ikke skal afstedkomme ubodelig Skade, maa have til Borgen en consequent og vel begrundet ethisk Livs-Anskuelse, en opoffrende Uegennyttighed, en høibaaren Fornemhed, der forsager Øieblikket; ellers bliver Medicinen uden Sammenligning uendeligt langt farligere end Sygdommen. Det Comiske ligger netop i, at en saadan Tid endnu vil være vittig og slaae stort paa i det Comiske; thi dette er ganske rigtigt den sidste og meest gøglende Udflugt. Hvad har vel en udreflekteret Tid at trodse paa i Henseende til det Comiske? Som lidenskabsløs har den intet Følelsens Valuta i det Erotiske, intet Begeistringens og Inderlighedens Valuta i det Politiske og Religieuse, intet Huslighedens, Pietetens, Beundringens Valuta i det Daglige og Omgangs-Livet. Men den Vittighed, der intet Valuta eier, den spotter Tilværelsen over, selv om Hoben leer skingrende. At ville være vittig, naar man ikke eier Inderlighedens Rigdom, er at ville ødsle paa Luxus og undvære Livs-Fornødenhederne, er, som Ordsproget siger, at sælge sine Buxer og kjøbe en Paryk. Men en lidenskabsløs Tid eier intet Valuta; Alt bliver en Omsætning i Repræsentativer. Det er saadan visse Talemaader og Betragtninger, tildeels sande og forstandige, men afsjelede, der cursere mellem Folk: men ingen Helt, ingen Elsker, ingen Tænker, ingen Troens Ridder, ingen Høimodig, ingen Fortvivlet indestaaer ved primitivt at have oplevet det for Fuldgyldigheden. Og som man fra Seddel-Pengenes Hvisken i Omsætningen mellem Mand og Mand kan længes efter at høre Møntens Klangfuldhed: saaledes kan man i Nutiden længes efter lidt Primitivitet. Men hvad er mere primitivt end Vittighed, mere primitivt, idetmindste mere overraskende selv end Foraarets første Knop, og det første Grønts skøre Stengel. Ja selv om Foraaret kom efter Aftale, det vilde dog være Foraaret, men en Vittighed efter Aftale vilde være en Modbydelighed. Sæt saa, det til Afløsning fra en opblussende Begeistrings Febricitet kom saa vidt, at Vittighed, hiin guddommelige Accidentse — naar den kommer, hiin Tilgift paa Gudens Vink fra det Uforklarliges gaadefulde Oprindelse, saa end ikke den Vittigste, der har levet, tør sige: imorgen, men tilbedende siger: hvis det behager

Guden — sæt at Vittigheden blev forvandlet til sin meest luvslidte Modsætning, en triviel Livs-Fornødenhed, saa det blev en profitabel Marchandiser-Næringsvei, at fabrikere og lave og omsye og opkjøbe gamle og nye Vittigheder: hvilket frygteligt Epigram over den vittige Tid!

Saa bliver Penge tilsidst det Attraaede, det er jo ogsaa et Repræsentativ og en Abstraktion. Selv en Yngling i Nutiden vilde neppe misunde En hans Evner, eller hans Konst, eller den skjønne Piges Elskov, eller hans Berømthed, nei, men hans Penge vilde han misunde ham. Giv mig dem, vil Ynglingen sige, saa er jeg hjulpen. Og denne Yngling, han vil ikke fare vild i Letsindighed, han vil ikke forskylde, hvad Angeren gjengjelder, han vil ikke have Noget at bebreide sig, men han vil døe i den Indbildning, at havde han havt Penge, da skulde han have levet, da skulde han maaskee ogsaa have drevet det til noget Stort. Lad os tænke paa Novellen. En forelsket ung Mand, Ferdinand Bergland, er forelsket, men hans Forstand og hans Reflexion kommer ham paa tvært — og Afgjørelsen er negativ. End ikke Elskovens Umiddelbarhed i Nutiden er sorgløs som Markens Lillie, og i de Elskendes Øine herligere end Salomons Pragt. En erotisk Critik og en mismodig Forstandighed bøier Sorgløsheden og forfalsker Værdien — og Religieusitetens himmelske Herlighed kan ikke komme til at hjælpe — til det Høieste. En Elsker forlader den Forlovede af Frygt for Næringssorger. Hvor anderledes i Revolutions-Tiden, hvor Lusard letsindigen næsten sorgløs forlader den vanærede Pige, overladende hende alle Sorgerne; thi at Claudine realiserer Opgaven, lever saa godt som af Intet, ikke tænker paa Næringssorgerne, men kun paa Lusard: det bliver jo hendes Fortjeneste. Men Afgjørelse kom det dog til; og Afgjørelsens Trang er det netop Reflexionen fordriver eller vil fordrive, og under Følgerne deraf lider Individet i den dyspeptiske abnorme Forstandighed. Forgjeves fanger Afgjørelsen i Livet efter Individet, forgjeves venter Velsignelsen paa Afgjørelsens Øieblik: man veed klogt og dog bedragen at unddrage sig; og varer dette længe ved, og de da endeligen fanges, da ere de ligesom Piger, der for længe have været forlovede, hvilke sjeldent ere ret skikkede til Ægteskabet.

Ferdinand Bergland] S. 186 ff.

Efter disse paapegende Bemærkninger er det vel i sin Orden, som det er i Novellens interesseløse Tjeneste, fra Sammenligningen med Revolutions-Tiden at føre Nutiden tilbage paa dialektiske Kategorie-Bestemmelser og paa disses Consequentser, disse være nu netop i det givne Øieblik ganske faktiske eller ikke. Forøvrigt er der, saa lidet som i den digterisk frembringende og at jeg saa skal sige foreskrivende Novelle, ligesaa lidet i den efterskrivende og som Tjenende sig underordnende Critik Spørgsmaal eller Tale om, hvilken Tidsalder der er den bedste, den betydningsfuldeste. Der er kun Spørgsmaal om Tidsalderens Hvorledes, og dette Hvorledes vindes ved en universellere Anskuelse, hvis Slutnings-Consequentser naaes ved en Slutning *ab posse ad esse,* og verificeres ved en iagttagende Erfarings *ab esse ad posse.* Hvad Betydningsfuldheden angaaer, da er det jo muligt, at den Nutiden foresatte Reflexions-Opgave vil forklare sig i en høiere Existents-Form; og hvad Godheden angaaer, da er det jo vist, at den i Reflexionen Hildede kan være lige saa velmenende, som den lidenskabeligt Snarraadige, ligesom omvendt, at der kan være lige saa Meget, der taler til Undskyldning for Den, der i Lidenskaben farer vild, som for Den, der selv har en underfundig Viden om, at han lader sig bedrage af sin Reflexion, medens hans Feil aldrig bliver vitterlig. Ogsaa dette er Reflexionens farefulde Mislighed, at man ikke kan see, om det er en gjennem Overveielse vunden Beslutning, der frelser fra det Onde, eller det er Overveielsens Udmattelse, der svækkende forhindrer fra det Onde. Men vist er det, at som al forøget Kundskab forøger Græmmelsen, saa forøger Reflexionen den ogsaa; og fremfor Alt er det vist, at som for det enkelte Individ saa for en heel Generation, er ingen Opgave og Anstrængelse vanskeligere, end at arbeide sig ud af Reflexionens Fristelser, netop fordi disse ere saa dialektiske, fordi en eneste kløgtig Opfindelse er istand til pludseligen at give Sagen en ny Vending, fordi Reflexionen er istand til hvert Øieblik at omforklare og lade En slippe nogenlunde, fordi det selv i den sidste Reflexions-Afgjørelses Øieblik er muligt at gjøre Alt om — efter at man altsaa har udholdt langt flere Anstrængelser end nogen Snarraadig behøver til at være midt i det. Men alt dette er dog kun igjen Reflexions-Undskyldning, og Stillingen i Reflexionen uforandret, fordi den kun

---

interesseløse ɔ: uinteresserede. *ab posse ad esse]* fra Mulighed til Virkelighed (hvilken Slutning ikke gælder i Logiken, medens man altid kan slutte *ab esse ad posse,* fra Virkelighed til Mulighed). forøger Græmmelsen] Prædikeren 1, 18.

er forandret i Reflexion. Selv det, at Nutiden ved at sammenstilles med en afsluttet Tidsalder paa en Maade skeer Uret, forsaavidt Nutiden jo netop ligger i Vordens Vanskelighed, er dog kun en Reflexions-Bestemmelse, thi derfor har den jo ogsaa Haabets Uvisse.

En lidenskabelig tumultuarisk Tid vil *kaste Alt overende, omstøde Alt*; en revolutionair men lidenskabsløs og reflekterende forvandler Kraftyttringen til et *dialektisk Konststykke*: *at lade Alt bestaae, men underfundigt fraliste det Betydning; istedenfor i et Oprør culminerer den i at afmatte Forholdenes inderlige Virkelighed i en Reflexions-Spænding, der dog lader Alt bestaae og har forvandlet hele Tilværelsen til en Tvetydighed, der i sin Facticitet er, medens dialektisk Sviig privatissime underskyder en hemmelig Læsemaade — at den ikke er.*

Sædelighed er Charakteer, Charakteer er det Indgravede (χαρασσω), men Havet har ingen Charakteer og Sandet heller ikke og abstrakt Forstandighed heller ikke, thi Charakteren er netop Inderligheden. Usædelighed er som Energie ogsaa Charakteer. Tvetydighed er det derimod, naar man hverken er det Ene eller det Andet; og Tvetydighed i Tilværelsen er det, naar Qvaliteternes qvalitative Disjunktion svækkes ved en gnavende Reflexion. Lidenskabens Oprør er elementarisk, Tvetydighedens Opløsning er en stilfærdig men Dag og Nat travl Sorites. Adskillelsen mellem Godt og Ondt enerveres ved et letfærdigt, fornemt, theoretisk Kjendskab til det Onde, ved en hoffærdig Klogskab, der veed, at det Gode ikke paaskjønnes eller lønner sig i Verden — saa det næsten bliver Dumhed. Ingen henrives af det Gode i stor Bedrift, Ingen overiles af det Onde i himmelraabende Synd, den Ene skal forsaavidt ikke lade den Anden høre Noget, og dog bliver der af den Grund netop desto mere at snakke om, thi Tvetydigheden er et pirrende Incitament, og ganske anderledes ordriig end Glæden over det Gode og Afskyen for det Onde.

Livs-Forholdenes Springfjædre, der kun i den qvalitativt adskillende Lidenskab ere hvad de ere, taber Elasticiteten; det Forskjelliges Fjernhed fra sit Forskjellige i Qvalitets-Udtrykket er ikke Loven for Inderlighedens Forhold til hinanden i Forholdet. Inderligheden mangler, og Forholdet er forsaavidt ikke til, eller For-

---

χαράσσω (charasso) indgraver (deraf kommer Ordet Charakter, egl. et indridset Kjendemærke).

Sorites] se IV. Bd. S. 210 Anm.

holdet er en dvask Cohæsion. Den negative Lov er nemlig: ikke at kunne undvære hinanden og ikke at kunne holde sammen, den positive: at kunne undvære hinanden og at kunne holde sammen, eller dog positivt: ikke at kunne undvære hinanden paa Grund af Sammenholdet. Istedenfor Inderlighedens Forhold indtræder et andet Forhold: det Forskjellige forholder sig ikke til sit Forskjellige, men de staae ligesom og passe paa hinanden med Øinene, og denne Spænding er egentligen Forholdets Ophøren. Det er ikke Beundringen, der glad og freidig, prompt i Paaskjønnelsens Udtryk tager Hatten af for Udmærkelsen, og nu oprøres ved dennes Stolthed og Anmasselse, ei heller er Forholdet det omvendte, ingenlunde, Beundring og Udmærkelse blive næstendeels et Par galante Ligemænd, der passe paa hinanden med Øinene. Det er ikke Borgeren, der med undersaatlig Hylding frimodigt ærer Kongen og nu forbittres over hans Herskesyge, ingenlunde, det at være Borger bliver noget Andet, bliver det at være Trediemand; Borgeren forholder sig ikke i Forholdet, men han er Tilskuer ved Udregningen af den Opgave: Forholdet mellem en Konge og Undersaat; thi det gaaer en Tidlang med at nedsætte Comiteer og Comiteer, saa længe der dog endnu bestandigt er en Mængde, der med fuld Lidenskab vil, hver især, være dette Bestemte, han skal være; men tilsidst ender det med, at hele Tidsalderen bliver en Comitee. Det er ikke Faderen, der i Harme samler sin faderlige Myndighed i en eneste Forbandelse, ikke Sønnen, der trodser, en Adskillelse der dog maaskee kunde ende i Forsoningens Inderlighed, nei Forholdet er saadan upaaklageligt, thi det er snarere ifærd med at ophøre, fordi de ikke væsentligen forholde sig til hinanden i Forholdet, men Forholdet er blevet et Problem, hvor Parterne ligesom i et Spil passe paa hinanden, istedenfor at forholde sig til hinanden, tæller, som man siger, hinanden Forholds-Yttringen i Munden, istedenfor Forholdets resolute Hengivelse; thi det gaaer en Tidlang med at Flere og Flere maae renoncere paa det stillere Livs beskedne, men dog saa fyldige og gudvelbehagelige Opgaver, for at realisere noget Høiere, for i et høiere Forhold at tænke over Forholdene, men tilsidst bliver hele Generationen en Repræsentation — der repræsenterer . . . ja det er ikke godt at sige hvem; der tænker over Forholdene . . . ja det er ikke godt at sige for hvis Skyld. Det er ikke en opsætsig Ungdom, der dog skjelver og bæver for Skolemesteren, nei snarere er Forholdet en vis Ligelighed i gjensidig Udvexling mellem Lærer og Discipel om, hvorledes en god Skole bør indrettes. Det at gaae i Skole betyder ikke at skjælve og bæve, betyder ei heller ene og alene at lære,

men betyder tillige næstendeels at være interesseret i det Problem om Skole-Underviisningen. Adskillelsens Forhold mellem Mand og Qvinde brydes ikke i formastelig Tøilesløshed, ingenlunde, Sømmeligheden iagttages saaledes, at der bestandigt om den leflende »uskyldige« Grændsestrids enkelte Yttring maa siges, at den er en Ubetydelighed. Hvad maatte man nu kalde et saadant Forhold? Jeg tænker en Spænding, men vel at mærke ikke en Spænding, der strammer Kraften til en Katastrophe, men en Spænding, hvori Tilværelsen afmattes; Fyrigheden, Begeistringen, Inderligheden tabes, der gjør Afhængighedens Lænke og Herredømmets Krone let, der gjør Barnets Lydighed og Faderens Myndighed glad, der gjør Beundringens Underkastelse og Udmærkelsens Ophøiethed frimodig, der giver Læreren enegyldig Betydning og Discipelen saaledes Leilighed til at lære, der ener Qvindens Svaghed og Mandens Kraft i Hengivenhedens lige Styrke. Forholdet bestaaer vel, men det mangler Spændkraft til at samle sig i Inderlighed for at forenes i Samdrægtighed. Forholdene yttre sig vel som tilværende, og dog som fraværende, ikke fyldigt, snarere i en vis slæbende halvvaagen Uafbrudthed. Man tillade mig med et ganske simpelt Billede at oplyse hvad jeg mener. Jeg kom engang i en Familie, der havde et Stueuhr, hvis Værk paa en eller anden Maade var kommen i Uorden. Men Uordenen yttrede sig ikke ved, at Spiralen paa eengang snurrede ud, og Kjeden sprang, ei heller ved at det ophørte at slaae; tvertimod det vedblev at slaae, men paa en besynderlig abstrakt-normal og dog forvirrende Maade. Det slog ikke tolv Slag naar Kl. var 12, og saa eet Slag, naar Kl. var 1, men det slog eet Slag ad Gangen med et bestemt Mellemrum. Paa den Maade slog det hele Dagen igjennem og angav dog aldrig Klokkeslettet. Og saaledes er det i en afmattende Spænding: Forholdene bestaae; med en abstrakt Uafbrudthed, som forhindrer Bruddet, yttrer der sig Noget, som man maa kalde Forholdets Yttringer, og dog angives Forholdene ikke blot ikke præcise men næsten meningsløse. Det Dyssende er Forholdenes Bestaaen, deres Facticitet; det Farlige er, at netop dette begunstiger Reflexionens underfundige Gnaven. Thi mod Oprør kan man bruge Magt, for vitterligt Falskmaal er Straffen i Vente, men dialektisk Hemmelighedsfuldhed er vanskelig at udrydde; der skal allerede et forholdsviis finere Øre til for at spore Reflexionens lydløse Listen ad Tvetydighedens Snigveie.

Det Bestaaende bestaaer, men Reflexionens Lidenskabsløshed finder sin Beroligelse i, at det er en Tvetydighed. Man vil ikke have Konge-Magten afskaffet, ingenlunde, men hvis man lidt efter

lidt kunde faae den forvandlet til en Indbildning, saa vilde man med Fornøielse raabe Hurra for Kongen. Man vil ikke have Udmærkelsen styrtet, ingenlunde, men hvis man paa samme Tid kunde avancere en Viden om, at den er en Indbildning — saa vilde man beundre. Man vil lade hele den christelige Terminologie bestaae, men underhaanden være vidende om, at der ikke skal tænkes noget Afgjørende derved. Og man vil være angerløs, thi man nedriver jo Intet. Man vilde ligesaa lidet have en vældig Konge som en energisk Friheds-Helt, eller en religieus Befuldmægtiget, nei man vil aldeles uskyldigt lade det Bestaaende bestaae, men i en reflekteret Viden være mere eller mindre vidende om dets Ikke-Bestaaen. Og saa vilde man være stolt i den Indbildbildning, at dette er Ironie, ret som var den sande Ironiker ikke netop den skjult Begeistrede i en negativ Tid (ligesom Helten er den aabenbart Begeistrede i en positiv Tid), ret som var den sande Ironiker ikke Offrende, da jo dog hiin Stormesteren endte med at blive straffet paa Livet.

Reflexions-Spændingen constituerer sig tilsidst til Princip, og som i en lidenskabelig Tid Begeistring er det enende Princip, saaledes bliver i en lidenskabsløs og meget reflekterende Tid Misundelse det negativt-enende Princip. Dette maa dog ikke strax forstaaes i ethisk Betydning som en Sigtelse, nei, Reflexionens Idee, hvis man kan tale saa, er Misundelse, og Misundelsen er derfor en dobbelt, er den selviske i Individet og da atter Omgivelsens mod ham. Reflexionens Misundelse i Individet forhindrer den pathetiske Afgjørelse i ham; og er det da næsten som vilde det lykkes ham, saa standser Omgivelsens Reflexions-Modstand ham. Reflexionens Misundelse holder Villien og Kraften ligesom i Fangenskab. Først maa da Individet gjennembryde Fængslet, hvori den egne Reflexion holder ham, og naar saa det er lykkedes, staaer han endnu ikke i det Frie, men i den store Fængsels-Bygning, som Omgivelsens Reflexion danner, og har ved Reflexions-Forholdet i sig atter et Forhold til denne, som kun religieus Inderlighed kan frigjøre ham fra, selv hvormeget han end gjennemskuer Forholdets Usandhed. Men at det er et Fængsel, hvori Reflexionen holder Individet og Tiden, at det er Reflexionen, der gjør det, og ikke Tyranner og hemmeligt Politie, ikke Præster og Aristokrater, denne Forstaaelse forhindrer Reflexionen af al Magt og vedligeholder den smigrende Indbildning, at Reflexions-

---

Stormesteren] Sokrates.

Muligheden er noget ganske anderledes Stort end den fattige Afgjørelse. Den selviske Misundelse fordrer i Ønskets Form for meget af Individet selv, og forhindrer ham derved, den forkjeler ham ligesom en svag Moders Forkjærlighed, thi Misundelsen paa sig selv forhindrer Individet i at give sig hen. Omgivelsens Misundelse, hvori jo Individet atter selv deeltager mod Andre, er i negativ-critisk Forstand misundelig.

Men jo længere dette gaaer hen, desto mere vil Reflexionens Misundelse constituere sig til ethisk Misundelse. Indespærret Luft udvikler altid Gift, og saaledes udvikler Reflexions-Indespærretheden, naar ingen Handling, ingen Begivenhed lufter ud, den fordømmelige Misundelse. Medens de bedre Kræfter holde hinanden Stangen i en Reflexions-Spænding, kommer Usselheden op, dens Frækhed imponerer som en Slags Yttring af Kraft, og dens Foragtelighed vil blive dens beskyttende Privilegium, netop fordi den derved unddrager sig Misundelsens Opmærksomhed.

Forøvrigt ligger det dybt grundet i den menneskelige Natur, at den ikke i eet væk kan holde sig paa Høiden og vedblive at beundre, den fordrer en Afvexling. Selv den meest begeistrede Tid fordrer derfor en Misundelsens Spøg med det Udmærkede. Dette er aldeles i sin Orden, og kan skee i sin Orden, naar den, der efter Fastelavnsløierne med det Udmærkede, idet han atter fæster Beundringens Blik derpaa, er istand til at finde det uforandret; thi ellers har han ved Spøgen tabt meget Mere, end Spøgen var værd. Saaledes kan Misundelsen finde sit Raaderum selv i en begeistret Tid. Ja om end Tiden er mindre begeistret, naar den dog endnu har Kraft til at give Misundelsen Charakteer, og er enig med sig selv om, hvad dens Udtryk betyder, kan den have sin, om end farefulde Betydning. Saaledes var f. Ex. Ostracismen i Grækenland et Udtryk for Misundelsen, et Slags Ligevægtens Nødværge mod det Udmærkede. Man udøvede den da, men man var enig med sig selv om, hvad der da dialektisk ligger i Forholdet, at Ostracismen var en Udmærkelse. Det kunde derfor i Forhold til Gjengivelsen af en noget tidligere Tid i Grækenland være ironisk i Aristophanes's Aand, at lade en aldeles ubetydelig Mand blive viist i Landflygtighed ved Ostracismen. Dette Ironiske vilde være en endnu høiere Comik end den, der f. Ex. lader en

---

at lade en aldeles ubetydelig Mand osv.] dette skete med den ilde ansete Politiker Hyperbolos og gav efter Plutarch, Aristeides 7, Anledning til, at Ostrakismen gik af Brug.

saadan Ubetydelig ironisk blive Hersker, netop fordi Landflygtighed ved Ostracisme allerede er det negative Udtryk for Udmærkelsen; hvorfor det igjen vilde blive en høiere ironisk Comik, at lade det ende med, at Folket kaldte den Forviste tilbage, fordi det ikke kunde undvære ham, der da maatte blive en reen Gaade for de Mennesker, mellem hvilke han levede i sit Exil, da de naturligviis slet intet Udmærket kunde opdage hos ham. I »Ridderne« gjengiver Aristophanes den fuldkomne Forraadnelses-Tilstand, hvor Pøbelagtigheden ender med, ligesom man dyrker Dalai Lamas Excrementer, at tilbede eller tilbedende at anskue sig selv i den første den bedste af Udskuddet, et Forhold, der i Opløsthed svarer indenfor Folkeregjeringens Bestemmelse til det, at sætte Keiserværdigheden til Auction. Men naar Misundelsen endnu har Charakteer, er Ostracismen en negativ Udmærkelse. Den Mand, der sagde til Aristides, at han stemmede for hans Landflygtighed, »fordi han ikke kunde lide, at Aristides kaldtes den eneste Retfærdige,« han negtede egentligen ikke Aristides Udmærkelsen, men han tilstod Noget om sig selv, at han istedenfor i Beundringens lykkelige, i Misundelsens ulykkelige Forelskelse forholdt sig til det Udmærkede, men han forkleinede det ikke.

Jo mere derimod Reflexionen faaer Overhaand til at udvikle Indolents, desto farligere bliver Misundelsen, fordi den ikke har Charakteer til at blive sig selv sin egen Betydning bevidst, men charakteerløst i Ustadighedens og Feighedens luskende Forhold til Omstændighederne omforklarer den samme Yttring paa den forskjelligste Maade, vil at den skal være Spøg, og hvis den seer det mislykket, at den skal være Fornærmelse, og hvis det mislykkes, at den skal være Ingenting, vil at den skal være Vittighed, og hvis det ikke slaaer til, forklarer, at den heller ikke var saaledes meent, at den var ethisk Satire, som man jo skal bryde sig om, og hvis dette mislykkes, forklarer, at den var Ingenting, som Ingen skal bryde sig om. Misundelsen constituerer sig som Charakteerløshedens Princip, der fra Usselhed vil snige sig op til at være Noget, bestandigt dækkende sig ved den Concession, at den er Ingenting. Charakteerløshedens Misundelse forstaaer ikke, at det Udmærkede er det Udmærkede, den forstaaer sig ikke i, selv negativt at anerkjende det, men den vil have det ned, have det Udmærkede forkleinet, saa det virkeligen ikke mere er det Udmær-

---

»Ridderne«] skildrer, hvorledes en simpel og slet Demagog overvindes af en endnu raaere. Den Mand, der sagde osv.] Plutarch, Aristeides 7.

kede; og Misundelsen retter sig mod det Udmærkede, som *er*, og mod det, som *vil komme*.

Den sig *etablerende* Misundelse er *Nivelleringen*, og medens en lidenskabelig Tid *fremskynder, hæver og styrter, ophøier og nedtrykker*, gjør en reflekteret lidenskabsløs Tid det Modsatte, *den qvæler og forhindrer, den nivellerer*. At nivellere er en stille mathematisk abstrakt Beskjæftigelse, der undgaaer al Ophævelse. Medens den opblussende flygtige Begeistring mismodigt kunde ønske om det saa var en Ulykke, blot for at fornemme Tilværelsens Kræfter, er dens Afløsning Apathien ikke tjent med nogen Forstyrrelse, saa lidet som den nivellerende Ingenieur er det. Er et Oprør i sit Maximum som en Vulkans Udbrud, saa man ikke kan høre Ørenlyd: saa er Nivellementet i sit Maximum som en Døds-Stilhed, hvor man kan høre sit eget Aandedrag, en Døds-Stilhed, hvorover Intet kan hæve sig, men Alt synker afmægtigt ned i den.

I Spidsen for et Oprør kan der staae en enkelt Mand, men i Spidsen for Nivelleringen kan ingen enkelt Mand staae, thi saa vilde han jo blive Herskeren og være undgaaet Nivelleringen. Det enkelte Individ kan i sin lille Kreds være medvirksomt i Nivelleringen, men denne er en abstrakt Magt, og Nivelleringen er Abstraktionens Seier over Individerne. Nivelleringen er i den moderne Tid Reflexionens Tilsvarende til Skjebnen i Oldtiden. Oldtiden er dialektisk i Retning af Fremragenhed (den enkelte Store — og saa Mængden, een Fri — og saa Trælle); Christendommen er indtil videre dialektisk i Retning af Repræsentation (Fleertallet anskuer sig selv i den Repræsenterende, frigjøres ved Bevidstheden om at det er dem, han repræsenterer, i en Art Selvbevidsthed); Nutiden er dialektisk i Retning af Ligeligheden, og dennes, i Forfeilethed, meest consequente Gjennemførelse er Nivellementet, som den negative Eenhed af Individernes negative Gjensidighed.

Enhver vil let see, at Nivelleringen har sin dybe Betydning i Generationskategoriens Overmagt over Individualitetskategorien. Medens i Oldtiden Individernes Mængde ligesom var til for at bestemme Prisen paa, hvor meget det udmærkede Individ var værd, saa er Myntfoden nu saaledes forandret, at der *ligeligt* gaaer omtrent saa og saa mange Mennesker paa eet Individ, saa det blot gjelder om at sikkre sig det behørige Antal — saa har man Betydning. Den Enkelte i Mængden betydede i Oldtiden slet Intet, den Udmærkede betydede alle disse; Nutiden tenderer til den mathematiske Ligelighed, at der saa omtrent ligeligt gjennem alle Stænder gaaer saa og saa Mange paa eet Individ. Den Udmærkede

turde tillade sig Alt, de Enkelte i Mængden slet Intet; nu forstaaer man, at der gaaer saa og saa mange paa eet Individ, og ganske consequent tæller man sig sammen (man kalder det jo rigtignok at forene sig, men det er et Galanteri) i Forhold til det Ubetydeligste. Blot om at realisere et Indfald tæller man sig nogle Stykker sammen, og saa gjør man det ɔ: saa tør man gjøre det. Deraf kommer det tilsidst, at selv en fortrinligere Begavet dog ikke kan frigjøre sig fra Reflexionen, fordi han snart i det Ubetydeligste bliver sig bevidst som en Brøks-Deel, og gaaer Glip af Religieusitetens uendelige Frigjørelse. Selv om en Forening af Flere havde Mod til at gaae Døden imøde: det vilde i vor Tid derfor ikke være sagt, at hver Enkelt havde Mod dertil, thi Det, den Enkelte frygtede mere end Døden, var Reflexionens Dom over ham, Reflexionens Indsigelse mod ham, at han som Enkelt vilde vove Noget. Den Enkelte tilhører ikke Gud, ikke sig selv, ikke den Elskede, ikke sin Kunst, ikke sin Videnskab, nei, som en Vorned tilhører et Gods, saaledes bliver den Enkelte sig bevidst i eet og alt at tilhøre en Abstraktion, som Reflexionen ordner ham ind under. Om en Forening af Flere i vor Tid kunde beslutte sig til, hver især, at give hele sin Formue til et eller andet velgjørende Øiemed: deraf fulgte ikke, at den Enkelte kunde beslutte sig dertil, og atter ikke fordi han var tvivlraadig med Hensyn til Afkaldet paa sin Formue, men fordi han frygtede Reflexions-Dommen meget mere end Armoden. Om Ti kunde blive enige om at vedstaae Elskovs fulde ubeskaarne Gyldighed, eller Begeistringens ved ingen lammende Hensyn uindskrænkede Berettigelse, deraf fulgte ikke, at hver af de Ti var istand dertil, thi høiere endnu end Elskovens Salighed og end Begeistringens Vidnen med deres Aand vilde de dog tvetydigt elske Reflexions-Dommen — derfor maatte de være Ti om det, som det er en Modsigelse at være mere end Een om. Socialitetens forgudede positive Princip i vor Tid er netop det Fortærende, det Demoraliserende, der i en Reflexions Trældom gjør selv Dyderne til *vitia splendida*. Og hvoraf kan dette komme, uden deraf, at den religieuse Individualitets Udsondring for Gud i Evighedens Ansvar forbigaaes. Naar Forfærdelsen her begynder, søger man Trøst i Compagnie, og saa fanger Reflexionen Individet for

---

Vidnen med deres Aand] sml. Paulus, Brevet til Romerne 8, 16. *vitia splendida]* glimrende Laster. Der sigtes til Sætningen: Hedningenes Dyder er glimrende Laster; se IV. Bd. S. 220 Anm.

hele Livet. Og De, der end ikke fornam Begyndelsen af denne Crise, de gaae uden videre ind under Reflexions-Forholdet.

Nivellementet er ikke en Enkelts Handling, men et Reflexions-Spil i en abstrakt Magts Haand. Ligesom man beregner Diagonalen i Kræfternes Parallellogram, saaledes kan man beregne Loven for Nivellementet. Thi den Enkelte, der nivellerer Nogle, tages selv igjen med, og saa fremdeles. Medens derfor den Enkelte egoistisk synes at vide, hvad han gjør, maa man sige om dem Alle, de vide ikke hvad de gjøre, thi ligesom der i Begeistringens Samdrægtighed kommer et Mere ud, som ikke er de Enkeltes, saa kommer ogsaa her et Mere ud. Man maner en Dæmon op, som ingen Enkelt kan magte; og medens den Enkelte i Nivellerings-Lystens korte Øieblik selvisk nyder Abstraktionen, saa underskriver han tillige sin egen Undergang. Den Begeistredes Fremtrængen kan ende med Undergang, men den Nivellerendes Seier er *eo ipso* hans Undergang. Nivelleringens Skepsis kan ingen Tid standse, Tiden, Nutiden altsaa heller ikke, thi i det Øieblik, den vil standse den, vil den atter udvikle Loven. Den kan kun standses ved, at Individet i individuel Udsondring vinder Religieusitetens Uforfærdethed. Jeg saae engang et Slagsmaal, hvor tre Mennesker paa en skammelig Maade mishandlede en fjerde. Hoben stod og betragtede det med Harme; Uvilliens mumlende Udtryk begynder at give Fart til Handling: da samler et Par Stykker af Mængden sig, tager fat paa den ene af Angriberne, og kaster ham til Jorden o. s. v. Altsaa Hævnerne udviklede den samme Lov som Angriberne. Hvis det tør tillades mig at anbringe min ringe Person med, saa skal jeg fortælle Historien ud. Jeg traadte til og søgte dialektisk at forklare en af Hævnerne det Inconsequente i deres Adfærd, men det lod til at være ham aldeles umuligt at indlade sig paa Sligt, han sagde blot gjentagende: »Det har han ærligt fortjent, at en saadan Slyngel skal være Tre om Een.« Det Comiske ligger nær nok især for Den, der ikke havde seet Begyndelsen og altsaa hørte en Mand sige om en anden: at han (den eenlige) var Tre om Een, og hørte det netop i det Øieblik da det Modsatte var Tilfældet: at de vare Tre om ham. Det Første vilde være comisk ved Modsigelsen i samme Forstand som »da Vægteren sagde til en eenlig Person: vil De være saa god at gaae fra hinanden;« det Andet vilde være comisk ved Selvmodsigelsen. Hvad jeg derimod forstod var, at det nok var bedst at opgive Haabet om at ende denne Skepsis, at den ikke skulde fortsættes mod mig.

Ingen enkelt Mand (den Udmærkede i Retning af Fremragenhed og Skjebnens Dialektik) vil kunne standse Nivelleringens Ab-

straktion, thi den er et negativt Høiere, og Heltenes Tid er forbi. Ingen Congregation vilde være istand til at standse Nivelleringens Abstraktion, fordi Congregationen selv er gjennem Reflexionens Sammenhæng i Nivelleringens Tjeneste. End ikke Nationaliteternes Individualitet vil kunne standse den, thi Nivelleringens Abstraktion reflekterer paa en høiere Negativitet: den rene Menneskehed. Nivelleringens Abstraktion, denne Menneske-Slægtens Selvantændelse, foranlediget ved den Friktion, der opstaaer, naar den individuelle Inderligheds Udsondring i Religieusitet udebliver, vil blive staaende som man siger det om en Passat, som fortærer Alt, men ved hvilken Individerne, hver især, igjen kan opdrages religieust, i høieste Forstand kan hjælpes til, i Nivelleringens *examen rigorosum* at vinde Religieusitetens Væsentlighed i sig selv. For den Yngre, der, hvor fast han end for sit Vedkommende hænger ved hvad han beundrer som Udmærket, fra Begyndelsen fatter, at Nivelleringen er hvad den selviske Enkelte og den selviske Slægt tænkte til det Onde, men ogsaa hvad for den Enkelte, hver især, hvis han saa vil det i Oprigtighed med Gud, kan blive Udgangspunktet for det høieste Liv — for ham vil det være i Sandhed dannende at leve i Nivelleringens Tid. Samtidigheden vil for ham være i høieste Forstand religieust udviklende og tillige æsthetisk og intellectuelt uddannende, idet det Comiske vil gjøre sig absolut gjeldende. Thi det høieste Comiske er netop, at det enkelte Individ skal uden nogen Mellembestemmelse henføres under den uendelige Abstraktion af den rene Menneskehed, idet alle Organisationens Individualitets-Concretioner, der ved Relativiteten temperere det Comiske og styrke ved relativ Pathos, ere fortærede. Men dette er atter Udtrykket for, at Frelsen kun er ved Religieusitetens Væsentlighed i det enkelte Individ. Og begeistrende for ham vil det være, at fatte, at netop Vildfarelsen aabner den Enkelte, hver især, hvis han høimodigt vil det, Adgang til det Høieste. Men Nivelleringen maa blive staaende, den maa til, ligesom Forargelsen maa indkomme i Verden, men vee den, ved hvem den kommer ind.

Det er ofte nok sagt, at en Reformation skal begynde med, at Enhver reformerer sig selv; men det er ikke saaledes skeet, thi Reformationens Idee har affødt en Helt, der maaskee dyrt nok af Guden har kjøbt sin Bestalling som Helt. Ved da ligefremt at

---

examen rigorosum streng Examen, som tidligere de kunde underkaste sig, der mente at være særligt vel forberedte. t æ n k t e t i l d e t O n d e] 1. Mosebog 50, 20. F o r a r g e l s e n m a a osv.] Lucas 17, 1 og Parallelsteder.

slutte sig til ham faae Individerne for bedre, ja for godt Kjøb det Dyrekjøbte, men de faae heller ikke det Høieste. Nivelleringens Abstraktion derimod er et Princip, ligesom Østens skarpe Vind, der ikke indlader sig med det enkelte Individ i noget intimere Forhold, men kun i Abstraktions-Forholdet, der er ligeligt for Alle. Ingen Helt lider da for Andre og hjælper Andre, Nivelleringen bliver selv den skarpe Tugtemester, der tager sig af Opdragelsen. Og Den, der lærer Maximum af Opdragelsen og bliver Maximum, han bliver ikke den Udmærkede, Helt, den Fremragende, dette forhindrer Nivelleringen, der er consequent indtil sit Yderste, og han forhindrer det selv, fordi han har fattet Nivelleringens Betydning, nei han bliver kun et væsentligt Menneske i den fyldige Ligeligheds Forstand. Dette er Religieusitetens Idee. Men Opdragelsen er stræng, og Udbyttet tilsyneladende meget lille; tilsyneladende, thi dersom Individet ikke vil lære i Religieusitetens Væsentlighed for Gud at nøies med sig selv, nøies med, istedenfor at herske over Verden, at herske over sig selv, nøies med som Præst at være sin egen Tilhører, som Forfatter sin egen Læser o. s. v., dersom han ikke vil lære at begeistres ved dette som det Høieste, fordi det udtrykker Ligheden for Gud og Ligheden med Alle: saa slipper han ikke ud af Reflexionen, saa oplever han maaskee, i Forhold til sin Begavethed, et skuffende Øieblik, hvor han troer det er ham, der nivellerer, indtil han selv segner under Nivelleringen. Det hjælper ikke at bebude og varsle en Holger Danske eller en Morten Luther, deres Tid er forbi, og det er dog i Grunden Individernes Magelighed, der ønsker en saadan, Endelighedens Utaalmodighed, der vil have billigt paa anden Haand istedenfor det Høieste, der kjøbes dyrt paa første Haand. Det hjælper ikke at stifte Selskab paa Selskab, thi negativt er der sat noget Høiere ind, om den kortsynede Selskabsmand end ikke kan see det. Individualitets-Principet i sin umiddelbare og skjønne Formation præfigurerer Generationen ved den Udmærkede, den Fremragende, og lader de underordnede Individualiteter slutte sig grupperende om Repræsentanten. Individualitets-Principet i sin evige Sandhed bruger Generationens Abstraktion og Ligelighed som Nivellerende og udvikler derved Individet i dets egen Medvirken religieust til et væsentligt Menneske. Thi saa afmægtig som Nivelleringen er mod det Evige, saa overmægtig er den mod enhver Midlertidighed. Reflexionen er en Slynge, hvori man fanges, men ved Religieusitetens begeistrede Spring bliver Forholdet et andet, saa bliver den Slyngen, som kaster En i det Eviges Favn. Og Reflexionen er og bliver den meest haardnakkede Creditor i Tilværelsen; listigen har den

hidtil kjøbt alle mulige Livs-Anskuelser op, men den væsentlige Religieusitets evige Livs-Anskuelse kan den ikke kjøbe, derimod kan den friste med glimrende Blendværk fra alt det Andet, mistrøste med Reminiscentser fra alt det Andet. Men ved Springet paa Dybet lærer man at hjælpe sig selv, lærer at elske alle Andre lige saa høit som sig selv, hvad enten man saa anklages for Anmasselse og Stolthed — at man ikke vil lade sig hjælpe, eller for Selviskhed — at man ikke underfundigen vil bedrage Andre ved at hjælpe dem, ɔ: ved at hjælpe dem til at gaae Glip af det Høieste. — Vil Nogen sige, at hvad jeg her har fremsat, veed Enhver og kan Enhver sige, da er dette mit Svar: saa meget desto bedre, jeg ønsker ingen Fremragenhed, jeg har Intet mod, at Enhver veed det, med mindre det, at Enhver veed det og Enhver kan sige det, skulde betyde, at det skal fratages mig og deponeres i det negative Fællesskab. Faaer jeg blot Lov at beholde det, saa taber det for mig ikke i Værd derved, at Enhver veed det.

I Grunden har den moderne Tid længe tenderet til Nivelleringen gjennem mange Omvæltninger, hvilke dog alle ikke vare Nivelleringen, fordi de alle ikke vare abstrakte nok, men havde en Virkelighedens Concretion. Tilnærmelsesviis kan der nivelleres ved, at det Fremragende styrer mod det Fremragende, saa begge svækkes; tilnærmelsesviis kan der nivelleres derved, at et Fremragendes holdes neutraliseret af et andet Fremragende; ved, at Foreningen af det i sig svagere bliver stærkere end det enkelte Fremragende; tilnærmelsesviis kan der nivelleres ved en enkelt Stand, f. Ex. Geistlighed, Borgerstand, Bondestand, ved Folket selv: men alt dette er dog kun Abstraktionens Rørelser indenfor Individualitets-Concretioner.

For at Nivelleringen egentligen skal komme istand, maa der først bringes et Phantom tilveie, dens Aand, en uhyre Abstraktion, et altomfattende Noget som er Intet, et Luftsyn — dette Phantom er Publikum. Kun i en lidenskabsløs, men reflekteret Tid kan dette Phantom udvikle sig ved Hjælp af Pressen, naar denne selv bliver en Abstraktion. I begeistrede Tider, i lidenskabelige tumultuariske Tider, selv naar et Folk vil realisere den ufrugtbare Ørkens Idee at ødelægge og sløife Alt: der er dog intet Publikum. Der er Partier og der er Concretion. Pressen vil i saadanne Tider antage Concretionens Charakteer i Forhold til Adsplittelsen. Men som stillesiddende Professionister især ere udsatte for at udvikle phantastiske Sandsebedrag, saaledes vil en lidenskabsløs, stillesiddende, reflekteret Tid, naar Pressen skal være det eneste, der selv svagt skal holde et Slags Liv i denne Døsighed, udvikle dette

Phantom. Publikum er den egentlige Nivellerings-Mester, thi naar der nivelleres tilnærmelsesviis, nivelleres der ved Noget, men Publikum er et uhyre Intet.

Publikum er et Begreb, som slet ikke kan forekomme i Oldtiden, fordi Folket selv *en masse in corpore* maatte træde op i Handlingens Situation, maatte bære Ansvaret for hvad den Enkelte af deres Midte afstedkom, medens igjen den Enkelte personligen som denne Bestemte maatte være tilstede, maatte underkaste sig Øieblikkets Standret i Bifald eller Misbilligelse. Først naar intet kraftigt Samliv giver Concretionen Fylde, vil Pressen danne dette Abstraktum Publikum, der bestaaer af uvirkelige Enkelte, som aldrig forenes eller kunne forenes i nogen Situationens eller Organisationens Samtidighed, og som dog fastholdes som et Hele. Publikum er et Corps, talrigere end alle Folk tilsammen, men dette Corps kan aldrig blive mønstret, ja det kan end ikke saa meget som have en eneste Repræsentant, fordi det selv er en Abstraktion. Og desuagtet bliver Publikum, naar Tiden er lidenskabsløs og reflekteret og udviskende Alt det Concrete, det Hele, som skal omfatte Alle. Men dette Forhold er atter netop Udtrykket for, at den Enkelte er anviist sig selv.

I det virkelige Øiebliks og den virkelige Situations Samtidighed med de Virkelige, der hver ere Noget, er der for den Enkelte det Understøttende. Men Publikums Tilværelse danner ingen Situation og ingen Forsamling. Den Enkelte, der læser, er jo ikke Publikum, og saa læser lidt efter lidt mange Enkelte, maaskee alle Enkelte, men der er ingen Samtidighed. Publikum kan bruge Aar og Dag for ligesom at blive samlet, og naar det saa er samlet, er det dog ikke til. Abstraktionen, som Individerne paralogistisk danne, støder ganske rigtigt Individerne fra sig istedenfor at hjælpe dem. Den, der i det virkelige Øiebliks og den virkelige Situations Samtidighed med de Virkelige, selv ingen Mening har, antager samme Mening som Majoriteten, eller er han mere stridbar, som Minoriteten. Men Majoriteten og Minoriteten er vel at mærke virkelige Mennesker, og deri ligger det Understøttende i Tilholdet til disse. Publikum derimod er en Abstraktion. At antage samme Mening som disse og disse bestemte Mennesker betyder, at man veed, at disse ville være underkastede samme Farer som En selv, at de ville fare vild med En, hvis Meningen er vildfarende o. s. v. Men at antage samme Mening som Publikum er en svigefuld Trøst, thi Publikum er kun til *in abstracto*. Medens derfor ingen Majoritet nogensinde

---

in corpore som Helhed (her dog snarere: i egen Person).

har været saa sikker paa at beholde Retten og Seiren som Publikum er det, saa er dette kun lidet trøsteligt for den Enkelte, thi Publikum er et Phantom, som ikke tillader nogen personlig Tilnærmelse. Dersom En idag antager Publikums Mening og imorgen bliver udpeben, saa bliver han udpeben af Publikum. En Generation, et Folk, en Folkeforsamling, et Samfund, en Mand har dog et Ansvar ved at være Noget, kan skamme sig ved Ustadighed og Troløshed, men Publikum bliver Publikum. Et Folk, en Forsamling, et Menneske kan forandre sig saaledes, at man maa sige: han er ikke mere den Samme; men Publikum kan blive lige det Modsatte og er dog det Samme — er Publikum. Men netop ved denne Abstraktion og denne abstrakte Optugtelse dannes Individet (forsaavidt det ikke allerede ved sin egen Inderlighed er dannet) dersom det ikke gaaer under, til i Religieusitetens høieste Forstand at nøies med sig selv og sit Guds-Forhold, til istedenfor Enigheden med Publikum, der fortærer alle de relative Individualitets-Concretioner, at substituere det at være enig med sig selv, til istedenfor at tælle og tælle, at finde Hvilen i sig selv for Gud. Og Dette vil være det Modernes absolute Forskjel fra Oldtiden: at det Totale ikke er Concretionen, der understøtter, der danner den Enkelte, uden dog at udvikle ham absolut, men er en Abstraktion, der i sin abstrakte Ligelighed frastødende hjælper ham til at dannes absolut — hvis han ikke omkommer. Det Trøstesløse i Oldtiden var, at den Udmærkede var, hvad de Andre ikke kunde være, det Begeistrende vil blive, at Den, der religieust vandt sig selv, kun er hvad Alle kunne være.

Publikum er ikke et Folk, ikke en Generation, ikke en Samtid, ikke en Menighed, ikke et Selskab, ikke disse bestemte Mennesker, thi alt Sligt er kun ved Concretionen det som det er; ja ikke en eneste af dem, der høre til Publikum, har noget væsentligt Engagement; i nogle Timer af Dagen hører han maaskee med til Publikum, nemlig i de Timer, i hvilke han Ingenting er, thi i de Timer, i hvilke han er det Bestemte han er, hører han ikke til Publikum. Dannet af saadanne Enere, af de Enkelte i de Øieblikke, hvor de Ingenting ere, er Publikum noget uhyre Noget, det abstrakte Øde og Tomme, som er Alle og Ingen. Men af den samme Grund kan Enhver anmasse sig at have et Publikum, og ligesom den romerske Kirke chimairisk udvidede sig ved at udnævne Biskopper *in partibus infidelium*: saaledes er Publikum

---

in partibus infidelium i de vantros Egne (saaledes kaldes Titularbisperne over Ikke-katholske Lande).

Noget, som Enhver, selv en fuld Matros, der foreviser »en Perspektivkasse«, kan tilegne sig, og den fulde Matros har dialektisk consequent absolut samme Ret dertil som den meest Udmærkede, absolut Ret til at sætte alle disse mange, mange Nuller foran sit Eettal. Publikum er Alt og Intet, er den farligste af alle Magter og den meest intetsigende; man kan tale til en heel Nation i Publikums Navn, og dog er Publikum mindre end et eneste nok saa ringe virkeligt Menneske. Bestemmelsen Publikum er det Reflexionens Blendværk, der gøglende har gjort Individerne indbildske, fordi Enhver kan anmasse sig dette Uhyre, i Sammenligning med hvilket Virkelighedens Concretioner synes fattige. Publikum er Forstands-Tidens Eventyr, der gjør de Enkelte phantastisk*) til mere end at være Konge over et Folk; men Publikum er atter den grusomme Abstraktion, ved hvilken Individerne skal religieust opdrages — eller gaae under.

Pressens Abstraktion (thi et Blad, en Avis er ingen statsborgerlig Concretion og kun i abstrakt Forstand et Individuum) i Forening med Tidens Lidenskabsløshed og Reflekterethed afføder Abstraktionens Phantom: Publikum, der er den egentlige Nivellerende. Ogsaa dette kan, fraseet dets negative Betydning for Religieusiteten, have sin Betydning. Men jo mindre Idee der er i en Tid, jo mere den afmattet ved en opblussende Begeistring udhviler sig i Indolents, hvis vi endog vilde tænke os, at Pressen blev svagere og svagere, fordi ingen Begivenhed, ingen Idee griber Tiden: desto lettere vil Nivelleringen blive en fordærvelig Lyst, en Sandsepirring, som et Øieblik kildrer og kun gjør det Onde værre, og Frelsens Vilkaar tungere og Undergangens Sandsynlighed større. Og har man ofte skildret Eneherredømmets Demoralisation, revolutionaire Tiders Forfald, saa er en lidenskabsløs Tidsalders Forfald noget ligesaa fordærveligt, om end formedelst Tvetydigheden mindre paafaldende. Og at tænke det, kan derfor vel have sin Interesse og sin Betydning. Flere og flere Enkelte ville da i Indolentsens Blødagtighed aspirere til at blive Ingenting — for at

*) Heldigvis har jeg som Forfatter aldrig søgt eller havt noget Publikum, men glad været nøiet med »hiin Enkelte«, hvorfor jeg paa Grund af denne Indskrænkethed næsten er bleven til et Ordsprog.

»en Perspektivkasse«] der tænkes paa Henr. Hertz' »Perspektivkassen«.
»hiin Enkelte«] til hvem S. K.'s opbyggelige Taler er dedicerede.

blive Publikum, dette abstrakte Hele, der er dannet paa den latterlige Maade, at Participanten er Trediemand. Denne dvaske Mængde, som Intet selv forstaaer og Intet selv vil gjøre, dette Gallerie-Publikum søger nu Tidsfordriv, og hengiver sig da til den Indbildning, at Alt hvad Nogen gjør, skeer, for at det kan faae Noget at snakke om. Dvaskheden sidder fornemt med Benene overkors, og Enhver, der vil arbeide, Kongen og Embedsmanden og Folkets Lærer og den dygtigere Journalist og Digteren og Kunstneren, Alle blive ligesom spændte for, for at slæbe denne Dvaskhed frem, der fornemt troer, at de andre ere Hestene. Vilde jeg tænke mig dette Publikum som en Person (thi om end og enkelte Bedre momentviis høre til Publikum, de have dog i sig selv en organiserende Concretion, der holder dem fast, selv om de ikke vinde Religieusitetens Høieste) saa vilde jeg nærmest tænke paa en eller anden romersk Keiser, en stor velnæret Figur, der lider af Keedsomhed, og derfor blot ønsker Latterens Sandsepirring, thi Vittighedens guddommelige Gave er ikke jordisk nok. Saa slendrer da til Afvexling denne Person omkring, mere dvask end ond, men negativ herskesyg. Enhver, der har læst Oldtidens Forfattere, veed, hvor mange Ting en Keiser kunde hitte paa, for at forkorte Tiden. Saa holder da Publikum sig en Hund for Morskabs Skyld. Denne Hund er den literaire Foragtelighed. Viser der sig nu en Bedre, maaskee endog en Udmærket, saa hidses Hunden paa, og Moerskaben begynder. Den bidske Hund river ham i Kjoleskjøderne, tillader sig alle uvorne Kaadheder — indtil Publikum bliver keed deraf og siger: nu kan det være nok. Da har Publikum nivelleret. Den Bedre, den Stærkere er mishandlet, — og Hunden, ja den bliver ved at være en Hund, som Publikum selv foragter. Der nivelleredes altsaa ved et Tredie, Intethedens Publikum nivellerede ved et Tredie, som ved sin Foragtelighed allerede var mere end nivelleret og mindre end Intet. Og Publikum er angerløst, thi det er jo ikke Publikum — det var jo Hunden; ligesom man siger til Børn: det var Katten. Og Publikum er angerløst, thi det var jo ingen væsentlig Forkleinelse — det var blot lidt Moerskab. Dersom nemlig Nivelleringens Redskab havde været en udmærket Dygtighed, saa havde det indolente Publikum været narret, thi saa var jo Redskabet igjen blevet et Forstyrrende, men naar man holder det Bedre nede ved Foragteligheden og Foragteligheden

---

den literaire Foragtelighed] der tænkes paa »Corsaren«; sml. Efterladte Papirer 1844—1846 S. 234 ff.

nede ved den selv: saa er dette Intethedens Quit. Og Publikum vil være angerløst, thi det er jo egentligen ikke dem, som holde Hunden, de subskribere blot; de hidse den heller ikke directe paa, de fløite heller ikke ligefrem af den; i Tilfælde af Søgsmaal vilde Publikum sige: Hunden er ikke min, det er en herreløs Hund; og i Tilfælde af, at Hunden blev optagen og sendt ud paa Veterinairskolen for at slaaes ihjel, kunde Publikum endnu sige: det var virkeligen godt, at den slemme Hund blev dræbt, det har vi alle ønsket — endogsaa Subskribenterne.

Maaskee er Nogen, som tænkende sætter sig ind i et saadant Forhold, tilbøielig til at fæste sin Opmærksomhed paa den Bedre, der leed Mishandlingen, og mene, at der vederfores ham en stor Ulykke. Denne Betragtning kan jeg aldeles ikke billige, thi den, der vil hjælpes til det Høieste, han har netop godt af at gjennemgaae Sligt og maatte snarere ønske det, om man end paa hans Vegne kan oprøres. Nei det Forfærdelige er noget Andet, det er Tanken om de mange Menneskeliv, der gaae spildte, eller let gjøre det. Jeg vil end ikke tale om de Fortabte, eller dog indtil Fortabelse Vildledte, der for Penge spille Hundens Rolle, men de mange Ubefæstede, Letsindige, Sandselige, der i fornem Indolents ikke faae noget dybere Indtryk af Tilværelsen end dette meningsløst grinende, alle de Daarlige, der føres i ny Fristelse, idet de i deres Indskrænkethed endog blive sig selv vigtige ved at have Medlidenhed med de Angrebne, uden at fatte, at ved et saadant Forhold ere de Angrebne altid de Stærkeste, uden at fatte, at her gjelder det med et forfærdeligt og dog ironisk Eftertryk: græder ikke over ham, men græder over Eder selv.

Dette Forhold er Nivelleringens laveste, thi den svarer altid til, hvad Divisor er, for hvem alle gjøres lige: saaledes er det evige Liv ogsaa en Art Nivellering, og dog er det ikke saa, fordi Divisor er det: at være et i religieus Forstand væsentligt Menneske.

Fra disse dialektiske Kategorie-Bestemmelser og sammes Consequentser, disse være nu i det givne Øieblik faktiske eller ikke, fra det dialektiske Sigte paa Nutiden gaaer jeg nu over til dialek-

---

græder ikke over ham osv.] Lucas 23, 28.

tisk at naae de concretere Prædikater, i hvilke den novellistiske Gjengivelse af Nutiden viser sig i sin Reflex i det Huslige og Omgangs-Livet. Det er Skyggesiden, her kommer til at vise sig, og om end dennes Facticitet ikke lader sig negte, saa er det dog ogsaa vist, at saalidet som Reflexionen selv er det Onde, saa vist maa ogsaa en meget reflekteret Tid have sin Lys-Side, netop fordi megen Reflekterethed betinger en høiere Betydningsfuldhed end umiddelbar Lidenskab; betinger den — naar Begeistringen træder til og fører Reflexions-Kræfterne ind i Afgjørelsen; og fordi megen Reflekterethed giver en større Gjennemsnits-Dygtighed i Forudsætningerne til at handle — naar Religieusiteten træder til i Individet og overtager Forudsætningerne. Reflexionen er ikke det Onde, men Tilstanden i Reflexionen og Stilstanden i Reflexionen er Misligheden og Fordærvelsen, der ved at forvandle Forudsætningerne til Udflugter foranlediger Tilbagegang.

Nutiden er væsentligen den forstandige, den lidenskabsløse, derfor har den hævet Modsigelsens-Grundsætning. Af denne Betragtning lader den Mangfoldighed af Træk sig deducere, som Novellens Forfatter med sin fine Kunst, med sin ophøiede Ligevægt saa interesseløst har gjengivet. Thi Forfatterens Mening erfarer man naturligviis intetsteds, han gjengiver blot Reflexen. Overhovedet kan man om en lidenskabsløs men reflekteret Tid i Sammenligning med en lidenskabelig sige: den vinder i Extensitet, hvad den taber i Intensitet. Men denne Extensitet kan atter blive Betingelsen for en høiere Form, naar en tilsvarende Intensitet igjen indtager, hvad der extensivt er disponeret over.

At hæve Modsigelsens Grundsætning, er i Existents Udtrykket for at være i Modsigelse med sig selv. Det skaberiske Almægtige, der ligger i den absolute Disjunktions-Lidenskab, som bringer Individet i den sluttede Enighed med sig selv, forvandles til Forstands-Reflexionens Extensitet: ved at vide og være alt Muligt, at være i Modsigelse med sig selv ɔ: slet Intet at være. Modsigelsens Grundsætning styrker Individet i Troskab med sig selv, saa han, ligesom hiint standhaftige Tretal, Socrates saa skjønt taler om, hellere vil udholde Alt end blive til et Fiirtal eller vel endog til et meget stort rundt Tal, saa han hellere vil være Lidet i Troskab med sig selv end Allehaande i Modsigelse med sig selv.

---

interesseløst ɔ: uden Tendens, uinteresseret. Socrates] i Platons Phaidon 104 c.

Hvad er det at snakke? Det er Ophævelsen af den lidenskabelige Disjunktion mellem at tie og tale. Kun Den, der væsentligen kan tie, kan væsentligen tale, kun Den, der væsentligen kan tie, kan væsentligen handle. Tausheden er Inderligheden. Snakken anticiperer den væsentlige Talen, og Reflexionens Yttring svækker ved Forprang Handlingen. Men Den, der væsentligen kan tale, fordi han kan tie, han vil ikke have det Mangfoldige at tale om, men det Ene, og han vil finde Tid til at tale og til at tie. Snaksomheden vinder extensivt: den faaer alt Muligt at snakke om, og bliver ved i eet væk. Naar i en Tid Individerne ikke i stille Nøisomhed, i gemytlig Tilfredshed, i religieus Inderlighed ere vendte ind ad, men i Reflexions-Forholdet søge ud efter og søge hinanden; naar ingen stor Begivenhed knytter Traad-Enderne i en Katastrophes Samdrægtighed: saa indtræder Snakken. Den store Begivenhed giver den lidenskabelige Tid (thi det Ene svarer da til det Andet) Noget at tale om; alle ville tale om det samme Ene, Digterne kun synge derom, Samtalerne kun gjenlyde deraf, de Forbigaaendes Hilsener indeholde Hentydninger til dette Ene. Det er Eet og det Samme. Snakken derimod har ganske anderledes Meget at snakke om. Og naar saa den store Begivenhed var forbi, naar Tausheden indtraadte, saa var der dog Noget at erindre, Noget at tænke paa, medens man tier, medens en ny Slægt taler om ganske andre Ting. Men Snakken gruer for Taushedens Øieblik, der vilde gjøre Tomheden aabenbar.

Hvad der viser sig som Loven i Forhold til digterisk Frembringelse, det Samme er ogsaa, i det mindre Forhold, Loven for ethvert Menneskes Liv i Omgang og Dannelse. Enhver, der primitivt oplever Noget, oplever tillige ved Idealiteten Mulighederne af det Samme og Muligheden af det Modsatte. Disse Muligheder er hans digteriske lovlige Eiendom. Hans egen private personlige Virkelighed derimod ikke. Hans Tale, hans Produceren er saaledes netop baaren af Tausheden. Hans Tales, hans Producerens ideale Fuldendthed vil correspondere med Tausheden, og Taushedens absolute Udtryk vil være, at Idealiteten indeholder den qualitative modsatte Mulighed. Saasnart den Producerende maa priisgive sin egen Virkelighed, dens Facticitet, saa er han ikke væsentligen productiv; hans Begyndelse vil være hans Ende, og det første Ord allerede være en Forsyndelse mod Idealitetens hellige Undseelse. En saadan digterisk Frembringelse er derfor ogsaa, æsthetisk vur-

---

Tid til at tale osv.] Prædikeren 3, 7.

deret, en Art privat Snaksomhed, og er let kjendelig paa, at den ikke har sin Modsætning hos sig i Ligelighed. Thi Idealiteten er Ligelighed mod det Modsatte. Den, der f. Ex. ved at blive ulykkelig blev productiv, hvis han virkelig indviedes ved Idealiteten, han vil med samme Forkjerlighed producere det Lykkelige som det Ulykkelige. Men Tausheden, hvormed han slutter af mod sin egen personlige Virkelighed, er netop Betingelsen for at vinde Idealiteten, ellers vil han, trods alle Forsigtigheds-Midler med at forlægge Scenen til Africa o. s. v., dog være privat kjendelig i sin eensidige Forkjerlighed. Thi en Forfatter maa jo have sin private Personlighed som enhver Anden, men denne skal være hans ἄδυτον; og som man spærrer Indgangen i et Huus ved at stille to Soldater med korslagte Geværer: saaledes danner Idealitetens Ligelighed ved de qvalitative Modsætningers dialektiske Kors den Spærring, der gjør enhver Adgang umulig.

Men hvad der saaledes gjelder i de store Forhold, og der vel viser sig tydeligst, hvorfor det blev fremdraget: det Samme gjelder efter den mindre Maalestok i det Mindre, Taushed er atter her Betingelsen for den dannede Omgang i Samtalen mellem Mand og Mand. Jo mere et Menneske i Tausheden har Idealitet og Idee, desto mere vil han selv i daglig Omgang være istand til at gjenføde det daglige Liv og de daglige Menneskers Liv saaledes, at det er, som talede han kun paa Afstand selv om dette og dette bestemte Faktum. Jo mindre Idealitet, jo mere Udvorteshed, desto mere vil Samtalen blive en ubetydelig Opramsen og Refereren af Navne paa Personer, af »ganske tilforladelige« Privat-Efterretninger om hvad Den og Den med Navns Nævnelse har sagt o. s. v., en snaksom Fortrolighed betræffende hvad man selv vil og ikke vil, hvad man nu agter at præstere, hvad man vilde have sagt ved hiin Leilighed, hvilken Pige man gjør Cour til, hvorfor man dog ikke vil gifte sig o. s. v. Taushedens Indadvendthed er Betingelsen for den dannede Tale i Omgang, Inderlighedens vrængende Udadvendthed er at snakke, er Udannethed. I Novellen vil man finde ypperlige Exempler paa en saadan Snakken; det er trivielle Ubetydeligheder, men det er altid om bestemte navngivne Personer, hvis trivielle Livsforhold interessere det Lige paa Grund af Navnet. Ligesom Klokker Link troer, han har talet med Sophie, skjøndt hun ikke har sagt Andet end Nei: saaledes høres der mangen lang

---

ἄδυτον (adyton) det ubetrædelige, Allerhelligste. ypperlige Exempler] f. Ex. S. 138. Klokker Link] i J. L. Heibergs »Nej«.

Samtale, der seer ud som blev der sagt Noget, ja Meget, fordi der nævnes Navne. Den, der snakker, snakker vel om Noget, som jo Ønsket er at faae Noget at snakke om, men dette Noget er ikke i Idealitetens Forstand, thi saa taler man, det er i Trivialitetens faktiske Forstand et Noget, at Hr. Madsen er bleven forlovet og har foræret sin Kjæreste et persisk Schawl, at Digteren Petersen vil skrive en ny Digtsamling, at Skuespiller Marcussen kom til at udtale et Ord forkeert igaaraftes. Sæt Loven kunde overholdes, vi kan jo antage det, sæt altsaa, der kom en Lov ud, som ikke forbød Menneskene at tale, men blot befalede, at Alt hvad der taltes om, skulde der tales om, som var det skeet for 50 Aar siden: saa var det ude med alle Snakkerne, de vilde fortvivle; og derimod vilde det ikke væsentligen kunne forstyrre dem, der væsentligen kunne tale. At en Skuespiller har udtalt et Ord feil, kan væsentligen kun interessere, hvis der i Fortalelsen selv er noget mærkeligt, og saa er det ligegyldigt om det er 50 Aar siden — men Frøken Gusta f. Ex. vilde fortvivle, hun som netop selv den Aften var i Theatret, i Loge med Kommerceraadinde Waller, og det var netop hende, der laae Mærke til det, og til at endog en af Chor-Personalet kom til at lee deraf o. s. v. Det vilde jo rigtignok være Synd og en Grusomhed mod alle disse snaksomme Mennesker, der jo dog ogsaa skal leve, men derfor er Loven jo kun et Posito.

Ved denne Snakken hæves nu Distinktionen mellem det Private og Offentlige i en privat-offentlig Snaksomhed, der omtrent svarer til hvad Publikum er. Thi Publikum er det Offentlige, der interesserer sig for det allermeest Private. Hvad Ingen vilde vove at foredrage en Forsamling, hvad Ingen kunde tale om, hvad neppe de Snakkende ret ville vedgaae, at de have snakket om, det kan godt skrives for Publikum og vides i Qvalitet af Publikum.

Hvad er Formløshed? Det er den ophævede lidenskabelige Distinktion mellem Form og Indhold, der derfor vel, til Forskjel fra Galskab og Dumhed, kan have Sandhed til Indhold, men det Sande, den indeholder, kan aldrig være væsentligt sandt. Extensivt vil den kunne udbrede sig altomfattende eller altantastende, i Modsætning til det væsentlige Indhold, der intensivt i Selvfordybelsen har sin Bestemmethedens, om man saa vil, fattige Begrændsning.

---

et Posito (naar det er antaget) ɔ: en Antagelse.

Formløshedens Almindelighed i en lidenskabsløs men reflekteret Tid udtrykker sig forøvrigt, foruden ved den leflende Omgang mellem det Forskjelligste med det Forskjelligste, ved sin Modsætning: en overveiende Hang og Lyst til at handle »for Principets Skyld.« Principium er, som Ordet siger, det Første ɔ: det Substantielle, Ideen i Følelsens, Begeistringens uaabnede Form, der ved sin indre Drift fremskynder Individet. Dette mangler den Lidenskabsløse; for ham bliver Principet et Udvortes, for hvis Skyld han gjør baade det Ene og det Andet og det Modsatte. Den Lidenskabsløses Liv er ikke et sig aabenbarende og udfoldende Princip, tvertimod er hans indre Liv et gesvindt Noget, der ideligen er paa Farten og jager efter at gjøre Noget »for Principets Skyld«. Principet i denne Forstand bliver et uhyre Noget, et Abstraktum ligesom Publikum. Og medens Publikum er saadan noget uhyre Noget, at selv alle Nationer opstillede paa eengang og selv alle Sjele i Evigheden ikke ere saa talrige som Publikum, og dog enhver selv den fulde Matros har Publikum, saa er det ogsaa saaledes med Principet. Det er noget uhyre Noget, som selv det ubetydeligste Menneske øger til den ubetydeligste Handling, og bliver sig selv uendelig vigtig. Et skikkeligt, ubetydeligt Menneske bliver pludseligen en Heros »for Principets Skyld«, og Forholdet frembringer i Grunden en lige saa latterlig Virkning, som hvis en Mand, eller hvis det blev Mode, Enhver gik med en Kaskjet, hvis Skygge var 30 Alen lang. Dersom en Mand »for Principets Skyld« vilde lade sye en lille Knap for Brystlommen i sin Frakke: saa vilde denne ubetydelige og ret hensigtsmæssige Forsigtighedsregel pludseligen faae en uhyre Betydning — det var ikke usandsynligt, at der blev stiftet et Selskab i den Anledning.

Netop Dette: »for Principets Skyld« hæver igjen et Decorums lidenskabelige Disjunktion; thi Decorum ligger, som viist blev, i Umiddelbarheden (den første eller den vundne), i Følelsen, i Begeistringens indre Drift og indre Consequents med sig selv. For Principets Skyld kan man gjøre Alt og det bliver i Grunden ligegyldigt, ligesom Ens Existents bliver ubetydelig, selv om man for Principets Skyld understøtter Alt, hvad der kaldes Tidens Fordring, selv om man derved, ved at være Statist, bliver lige saa bekjendt i denne Qvalitet af Träger der öffentlichen Meinung, som hine Personer i Lirekassen, der komme frem og bukke med Tallerkenen. For Principets Skyld kan man gjøre Alt, deeltage i Alt og selv

---

som viist blev] ovf. S. 61.

være et umenneskeligt Ubestemt. En Mand kan for Principets Skyld interessere sig i, at et Bordel anlægges (der er jo anstillet mange statsborgerlige Betragtninger af Sundheds-Politiet desangaaende); og den samme Mand kan for Principets Skyld interessere sig for en ny Psalmebog, der skal være Tidens Fordring. Og saa uretfærdigt som det vilde være af det Første at slutte, at Manden var udsvævende, saa overilet vilde det maaskee være af det Sidste at slutte, at han vilde læse eller synge i Psalmebogen. Paa den Maade bliver Alt tilladeligt for Principets Skyld, og ligesom Politiet »paa Embeds-Vegne« kommer mange Steder, hvor ingen Anden kommer, og ligesom man med Hensyn til Politi-Embedsmændenes Person Intet er berettiget til at slutte af deres Tilstedeværelse, saaledes kan man gjøre Alt for Principets Skyld, og undgaae ethvert personligt Ansvar. Man nedriver det, man selv beundrer, »for Principets Skyld«*), hvilket er Nonsens; thi det Fødende, det Skabende er altid latent polemisk, fordi det skal have Plads, men det Nedrivende er jo Intet, og et Nedrivnings-Princip er Tomhed, hvad skal det saa med Plads? Undseelsen eller Fortrydelsen eller Ansvaret kan imidlertid vanskeligere faae fat paa en saadan Adfærd; thi det var jo for Principets Skyld.

Hvad er Overfladiskhed, og dennes Lyst: »Repræsentations-Lysten«? Overfladiskhed er den ophævede lidenskabelige Distinktion mellem Skjulthed og Aabenbarelse, den er en Aabenbarelse af Tomhed, der dog extensivt vinder Gøgleriets skuffende Fordeel over den væsentlige Aabenbarelse, der har Fordybelsens eensartede Væsentlighed, medens Overfladiskhed har det mangehaande eller allehaande Skin. Og Repræsentations-Lysten er Reflexions-Indbildningens Selvforgabelse. Inderlighedens Skjulthed faaer ikke Tid til at sætte et Væsentligt af, der kan vorde en Aabenbarelse, men plumres længe før Tiden, og til Vederlag trækker den selviske Reflexion Alles Øine om muligt hen paa dette mangfoldige Skin, som Frue Commerceraadinde Waller gjør det.

Hvad er Leflerie? Det er den ophævede lidenskabelige Distinktion mellem væsentligen at elske, og væsentligen at være

*) Dette Exempel omtales netop i Novellen, hvor den ene af de Samtalende kalder en saadan Adfærd: Falsk i Mit og Dit.

»Repræsentations-Lysten«] se Novellen S. 158. Commerceraadinde Waller] sml. Novellen S. 170 ff. i Novellen] S. 181.

udsvævende. Hverken den væsentlige Elsker eller den væsentlige Udsvævende forskylder Lefleriet, der gantes med Muligheden. Lefleriet er derfor en Indulgents i at turde tangere det Onde, og et Aflad fra at realisere det Gode. Det at handle for Principets Skyld er saaledes ogsaa Leflerie, fordi det forvansker den sædelige Handlen til en Abstraktion. Men extensivt har Lefleriet Fordelen, thi der kan lefles med alt Muligt, og væsentligen kan kun een Pige elskes, og erotisk rigtigt forstaaet (selv om Lysten i Forvildelsens Tid forblinder den Flygtige) er al Adderen en Subtraheren, jo Flere En føier til jo mere trækker han fra.

Hvad er det at raisonere? Det er den ophævede lidenskabelige Disjunktion mellem Subjektivitet og Objektivitet. Som abstrakt Tænkning er Raisonnementet ikke dialektisk dybt nok, som Mening og Overbeviisning er det uden Individualitets-Fuldblodighed. Men extensivt gaaer den Raisonnerende af med Skin-Fordelen; thi en Tænker kan omfatte sin Videnskab, en Mand kan have en Mening om hvad der hører til et bestemt Fag, kan have en Overbeviisning i Kraft af en bestemt Livs-Anskuelse, men den Raisonnerende raisonnerer om alt Muligt.

Anonymitet har i vor Tid en langt prægnantere Betydning end man maaskee tænker paa, den har næsten epigrammatisk Betydning. Man ikke blot skriver anonymt, men man skriver anonymt med Navn under, ja man taler anonymt. Som en Forfatter concentrerer hele sin Sjel i Stilen, saaledes concentrerer et Menneske væsentligen sin Personlighed i Talen, dog maa dette forstaaes med den indskrænkende Undtagelse, som Claudius i et lignende Forhold minder om, idet han siger, at naar man besværger en Bog, saa kommer Aanden ud — med mindre der ingen Aand er. Nuomstunder kan man virkeligen tale med Mennesker, og man maa sige, at deres Yttringer ere overmaade forstandige, medens Samtalen dog gjør det Indtryk, som talte man med en Anonym. Det samme Menneske kan sige det meest Modsatte, kan roligt yttre, hvad der i hans Mund er den bittreste Satire over hans egen Existents, Yttringen selv er meget forstandig, lod sig godt høre paa en Generalforsamling, for at komme med i en Discussion, ved hvilken der fabrikeres Noget, ligesom der paa Fabrikken bliver Papiir af Klude. Men alle disse mange Yttringer udgjøre dog ikke tilsammen en personlig-menneskelig Tale, saaledes som denne kan føres selv af den Eenfoldigste, der kun kan tale om meget Lidt,

---

Claudius] Sämmtliche Werke des Wandsbecker Bothen III S. 57.

men dog taler. Frue Commerceraadinde Wallers Yttring om det Dæmoniske er meget sand, og dog gjør hun i Yttringens Øieblik netop det Indtryk paa En, som var hun en Anonym, et Positiv, en Spilledaase. Yttringerne blive saa objektive, Yttringernes Omfang saa Alt omfattende, at det tilsidst bliver aldeles tilfældigt, hvem der siger det, et Forhold, der i Henseende til det at tale menneskeligt aldeles svarer til at handle for Principets Skyld. Og ligesom Publikum er en reen Abstraktion, saa bliver tilsidst den menneskelige Tale det ogsaa, der bliver Ingen mere som taler, men en objektiv Reflexion afsætter efterhaanden et atmosphærisk Noget, en Abstraktions-Lyden, der vil gjøre den menneskelige Tale overflødig, ligesom Maskinerne gjøre Arbeiderne overflødige. I Tydskland har man endog Haandbøger for Elskende, saa ender det vel med, at et elskende Par kan sidde og tale anonymt med hinanden. I Alt har man Haandbøger, og Dannelsen i Almindelighed bestaaer snart i at være perfectioneret i et større eller mindre Indbegreb af saadanne Haandbøgers Betragtninger, og man excellerer i Forhold til sin Færdighed i at tage det Enkelte frem, ligesom Sætteren tager Lettere frem.

Saaledes er Nutiden væsentlig forstandig, den er maaskee i Gjennemsnit vidende som ingen Generation før har været det, men den er lidenskabsløs*). Enhver veed Meget, vi vide Alle, hvilken Vei der skal gaaes og de mange Veie der kan gaaes, men Ingen vil gaae. Overvandt endeligen En Reflexionen i sig selv og kom til at handle, saa vilde i samme Øieblik tusinde Reflexioner udenfra danne ham en Modstand, thi kun Forslag til yderligere Overveielse modtages med opblussende Begeistring, Handling med Indolents. Nogle vilde i fornem Selvtilfredshed finde de Handlendes Begeistring latterlig, Andre vilde blive misundelige, fordi det var ham, der gjorde Begyndelsen, da de jo dog lige saa godt som han vidste, hvad der skulde gjøres — men dog ikke havde gjort det.

*) Selv Arnold f. Ex. er saaledes langt fra at være indskrænket: han er tvertimod forstandig, men som en Ørkesløs kan være det, der Intet har, som beskæftiger ham absolut, og derfor af Keedsomhed vittig, og uforskammet i Fortvivlelse over ikke at kunne være vittig, og selvtilfreds i Fortvivlelse over ikke at kunne imponere ved Uforskammethed.

Yttring om det Dæmoniske] se ovenfor S. 30. Arnold] se f. Ex. S. 179 ff.

Andre vilde benytte den Omstændighed, at der dog var En, der havde handlet, til at faae afsat en Mængde critiske Betragtninger, afhændet et Lager af Raisonnements om, hvor langt forstandigere der kunde være handlet; Andre vilde faae travlt med at gjette Udfaldet, og med om muligt at influere lidt paa Foretagendet i Retning af deres Hypothese. Man fortæller om to engelske Lords, der kom ridende, at de mødte en forulykket Rytter, som var ifærd med at falde af Hesten, der styrtede afsted i Spring, medens Rytteren skreeg om Hjælp. Den ene Lord kastede et Blik til den anden og sagde: »Hundrede Guineer, han falder af;« »antaget,« svarede den anden. Derpaa satte de deres Væddeløbere i Carriere og ilede forud for at faae Bommene oplukkede og alle Hindringer ryddede af Veien. Saaledes vilde Nutidens Forstandighed kun med mindre Millionair-Spleen-Heroisme være en Personifikation, der nysgjerrig, critisk og verdensklog i Maximum vilde have Lidenskab til at indgaae et Væddemaal. Livets existentielle Opgaver have tabt Virkelighedens Interesse, ingen Illusion omfreder Inderlighedens guddommelige Væxt, der modner til Afgjørelser; den Ene er nysgjerrig efter den Anden, alle vente ubesluttede og forfarne i Udflugter paa, at der skal komme En, der vil Noget — for saa at parere paa hans Haand.

Og da der nu i vor Tid, hvor der gjøres saa lidt, gjøres saa overordentligt Meget i Prophetier, Apokalypser, Fingerpeeg, Indblik i Fremtiden: saa gaaer det vel ikke an Andet end at være med, om jeg dog har den Ugenerethedens Fordeel fremfor de Manges byrdefulde Ansvar med at prophetere og varsle, at jeg kan være sikker paa, at Ingen faaer det Indfald at troe det. Min Fordring er det derfor heller ikke, at Nogen skulde endog blot sætte et Kryds i Almanaken, eller uleilige sig med at lægge Mærke til, om det gaaer i Opfyldelse; thi gaaer det i Opfyldelse, saa vil han faae Andet at tænke paa end min Tilfældighed, og skeer det ikke, nu ja, saa bliver jeg dog en Prophet i moderne Forstand, thi en Prophet i moderne Forstand er En, der forudsiger Noget, videre ikke. Og det forstaaer sig, mere kan en Prophet i en vis Forstand heller ikke gjøre. Styrelsen var det jo, der føiede Opfyldelsen til de ældre Propheters Udsagn, vi moderne Propheter kunde maaskee i Mangel af Styrelsens Tilføiende med Thales tilføie: hvad vi forud-

---

Thales] det er Tiresias, hvem Horats (Satirer II 5, 59) lægger disse Ord i Munden; se V. Bd. S. 51.

sige, det vil enten skee eller det vil ikke skee, thi ogsaa os har Guden forundt Prophetiens Gave.

Det er da saa langt som muligt fra, at Socialitetens, Menighedens Idee vil blive Tidens Frelse, at den tvertimod er den Skepsis, der maa til, for at Individualitets-Udviklingen ret kan gaae for sig, idet hvert Individ enten fortabes eller, optugtet ved Abstraktionen, religieust vinder sig selv. Associations-Principet (der i det Høieste kan have sin Gyldighed i Forhold til de materielle Interesser) er i vor Tid ikke affirmativt men negativt, er en Udflugt, en Adspredelse, et Sandsebedrag, hvis Dialektik er: idet det styrker Individerne enerverer det dem, det styrker ved det Numeriske ved Sammenholdet, men dette er, ethisk, en Svækkelse. Først naar det enkelte Individ i sig selv har vundet ethisk Holdning trods hele Verden, først da kan der være Tale om i Sandhed at forene sig, ellers bliver Foreningen af de, hver i sig, Svage noget lige saa uskjønt og fordærveligt, som at Børn gifte sig. Fordum havde Herskeren, den Udmærkede, de Fremragende hver en Mening, de Andre havde den Sluttethed og Afgjorthed, at de ikke turde eller ikke kunde have en Mening; nu kan Enhver have en Mening, men de maae slaae sig numerisk sammen om at have den. 25 Underskrifter paa det Taabeligste er en Mening; det eminenteste Hoveds grundigst gjennemtænkte Mening er et Paradox. Den offentlige Mening er et uorganisk Noget, en Abstraktion. Men naar Contexten er bleven meningsløs, saa hjælper det ikke med store Overskuelser, saa gjør man bedst i at tage Talens enkelte Dele frem; naar Munden slaaer Sladder, saa hjælper det ikke at ville holde et sammenhængende Foredrag, men man gjør bedst i at tage hvert Ord for sig — og saaledes ogsaa med Individernes Forhold.

Omforandringen vil da ogsaa være denne. Medens i de ældre Formationer (af Forholdet mellem Generation og Individ) Underofficiererne, Officiererne, Compagnicheferne, Generalerne, Helten (ɔ: de Udmærkede, de Fremragende efter deres forskjellige Grad, Lederne) vare k j e n d e l i g e, og hver (i Forhold til sin Myndighed) med sit lille Detachement malerisk og organisk ordnede sig ind under det Hele, selv understøttet af og understøttende det Hele: saa vil nu de Udmærkede, Lederne (efter deres respective Grad) være uden Myndighed, netop fordi de guddommeligen have forstaaet Nivelleringens diaboliske Princip, de ville være u k j e n d e l i g e, som Politiet er civilt, og bære deres respektive Distinktion skjult, og kun understøtte negativt ɔ: frastødende, medens Abstraktionens uendelige Ligelighed dømmer hvert Individ, examinerer det i dets Isolation. Denne Formation er lige den dialektiske

Modsætning til Propheter og Dommere; og som disses Fare var, ikke at blive respekteret i Forhold til deres respektive Myndighed, saa er de Ukjendeliges Fare, at blive kjendte, at blive forlokkede til at faae Anseelse og Betydning som Auctoritet, hvorved de vilde standse den høieste Udvikling. De ere nemlig ukjendelige, eller ligesom geheime Agenter ikke i Følge af en privat Instrux fra Guddommen, thi dette er jo netop Propheternes, Dommernes Forhold, men de ere ukjendelige (uden Myndighed) i Følge af selv at have fattet det Almene i Ligeligheden for Gud, og i Følge af at de hvert Øieblik fatte dette i Ansvaret, hvilket forhindrer dem fra i Distraction at forskylde Form-Realisationens Inconsequents i Forhold til Anskuelsens Consequents. Denne Formation er den dialektiske Modsætning til den organiserende, der gjør Generationen, præformeret i de Udmærkede, til Understøttende for Individerne, da den nu som en Abstraktion, understøttet negativt af de Ukjendelige, vender sig polemisk mod Individerne — for at frelse Hver især religieust.

Og naar saa Generationen, der jo selv har villet nivellere, har villet emanciperes, og revoltere, har villet sløife Myndigheden og derved selv, i Associationens Skepsis, har afstedkommet Abstraktionens trøstesløse Skovbrand, naar Generationen ved Nivelleringen gjennem Associationens Skepsis har faaet Individualiteterne bort og alle de organiske Concretioner, faaet Menneskeheden isteden og Talforholdenes Ligelighed mellem Mand og Mand; naar Generationen saa et Øieblik har forlystet sig ved den abstrakte Uendeligheds vide Udsigt, som ingen Fremragenhed, end ikke den mindste, begrændsende forstyrrer, men der kun er »idel Luft og Hav«: saa begynder Arbeidet, da Individerne skulle hjælpe sig selv, hver især. Thi det skal ikke være som fordum, at Individerne, naar det begyndte at svimle lidt for deres Øine, saae hen til den nærmest staaende Udmærkede, for at orientere sig. Det er nu forbi; de skulle enten fortabes i den abstrakte Uendeligheds Svimmel, eller frelses uendeligt i Religieusitetens Væsentlighed. Mange Mange ville maaskee skrige i Fortvivlelsen, men det skal ikke hjælpe, nu er det for sildig. Er Myndigheden og Magten fordum bleven misbrugt i Verden, og har den bragt en Revolutions-Nemesis over sig, saa var det jo Afmagten og Svagheden, der selv vilde staae paa

---

da den nu ɔ: medens den nu. »idel Luft og Hav«] Oehlenschläger, Aladdin 5. Handling (Samlede Værker XV S. 234) om den arabiske Ørken: Kun idel Luft og Sand.

egne Been, og derfor nu bragte denne Nemesis over sig. Og ingen af de Ukjendelige tør understaae sig at hjælpe ligefrem, at yttre sig ligefrem, at lære ligefrem, i Spidsen for Mængden at gaae i Afgjørelsen (istedenfor negativt understøttende at hjælpe Individet ud i Afgjørelsen, hvor han selv er); dette vilde være hans Afskeed, fordi han vilde fuske i menneskelig Medlidenheds kortsynede Opfindsomhed istedenfor at lystre Guddommens Ordre, den vrede, men dog saa naaderige Guddom, thi Udviklingen er dog et Fremskridt, fordi alle de Individer, som frelses, vinde Religieusitetens specifike Vægtfylde, vinde dens Væsentlighed paa første Haand fra Gud. Da vil det hedde: »see Alt er beredt, see Abstraktionens Grusomhed gjør Endeligheden aabenbar i sin Skuffelse som saadan, see det Uendeliges Afgrund aabner sig, see Nivelleringens skarpe Lee lader Alle, hver især, springe over Klingen — see Guden venter! Saa spring da til i Guddommens Favn.« Men om det var den meest Betroede af de Ukjendelige og om det var den Qvinde, der havde baaret ham under sit Hjerte, og om det var den Pige, han glad offrede Livet for, han skal ikke turde og ikke kunne hjælpe dem, de maae selv gjøre Springet, og Guddommens uendelige Kjerlighed skal ikke blive dem et Forhold paa anden Haand. Og dog skulle de Ukjendelige (i Forhold til deres respektive Grad) have dobbelt Arbeide i Sammenligning med de Udmærkede (af samme Grad) i en ældre Formation; thi de Ukjendelige maae bestandigt arbeide — og tillige arbeide for at skjule det.

Men Nivelleringens trøstesløse Abstraktion vil bestandigt fortsættes ved sine Tjenere, for at forhindre, at det dog ikke skal ende med, at en ældre Formation kommer frem igjen. Disse Nivelleringens Tjenere ere den onde Magts Tjenere, thi Nivelleringen selv er ikke af Guddommen, og ethvert godt Menneske vil have Øieblikke, hvor han kunde græde over dens Trøstesløshed, men Guddommen tillader det, og vil med Individerne ɔ: med Hver især bringe det Høieste ud. Nivelleringens Tjenere ere kjendte af de Ukjendelige, men Magt eller Myndighed mod dem tør de Ukjendelige ikke bruge, thi da gaaer Udviklingen tilbage, fordi det i samme Øieblik vilde være aabenbart for en Trediemand, at den Ukjendelige var en Auctoritet, og saa var jo denne Trediemand forhindret i det Høieste. Kun ved en lidende Handling vil den Ukjendelige turde fremhjælpe Nivelleringen, og ved den samme lidende Handling dømme Redskabet. Han tør ikke overvinde Nivelleringen ligefrem, dette vilde være hans Afskeed, da det var at handle i Retning af Auctoritet, men han vil overvinde den lidende, og derved atter udtrykke Loven for sin Existents, som ikke er at herske,

styre, lede, men lidende at tjene, at hjælpe indirecte. De, der ikke have gjort Springet, ville forstaae den Ukjendeliges lidende Handling som hans Nederlag, og de, der have gjort Springet, ville have en Forestilling om, at det var hans Seier, men de ville ingen Vished have, thi Visheden kunde de kun faae ved ham, og giver han et eneste Menneske den ligefrem: saa betyder det hans Afskeed, fordi han blev Guddommen utro og vilde spille Auctoritet, fordi han ikke lystrende Guddommen lærte at elske Menneskene uendeligt ved at tvinge sig selv, ikke svigefuldt ved herskende at tvinge dem, selv om de bade derom.

Dog jeg afbryder. Dette kan naturligviis kun interessere som en Narrestreg, thi er det saa, at ethvert Menneske skal arbeide paa sin egen Frelse: saa vil det at prophetere om Verdens Fremtid i det Høieste være taaleligt og tilladeligt som et Recreations-Middel, en Spøg, ligesom det at spille Kegler, eller at slaae Katten af Tønden.

Min Tanke, som intet Øieblik har glemt Novellen, vender slutteligen med Tak tilbage til den. Den leverede Kritik er hvad jeg har lært af Forfatterens Novelle, saaledes forstaaet, at hvis der i min Fremstilling er noget Umodent og Usandt, Daarligt, da er dette min egen Opfindelse. Enhver derfor, der finder det Usande, han holde sig til mig, men Enhver, der finder Sandhed i det Fremsatte, finder sin Anskuelse bestyrket eller berigtiget derved, han henvises til Læreren — Forfatteren af Novellen.

Der har saa lidet i Kritiken som i Novellen været Tale om at dømme eller bedømme Tidsalderne, men kun om at gjengive. Forordet til Novellen minder udtrykkeligt om, at begge kunne være lige berettigede, og Novellen ender jo med Haabet for Nutiden udtalt af Nutiden, der, som sagt, vistnok i Gjennemsnit er

---

Forordet til Novellen] Skrifter af Forfatteren til »En Hverdags-Historie« XII S. 216 i et Citat af Mérimée: det Spørgsmaal staaer tilbage, om vi ere bedre end vore Forfædre, og det er ikke let at svare derpaa. Novellen ender] se ovenfor S. 28.

langt mere forstandig og vidende og reflexionsudviklet end Revolutions-Tiden, og som, naar Kraften kommer, ogsaa vil handle langt intensivere i Forhold til den disponible Extensitet. Thi extensivt vil vel Nutiden have Fortrinnet, men ikke intensivt, hvorfor det jo ogsaa i Nutiden forholder sig som i Novellen, at de udmærkede Mænd, vi have, tilhøre en ældre Slægt*), medens der blandt de Yngre viser sig en almindeligere Dygtighed, men ingen Fremragenhed. Naar Kraften og Begeistringen bemægtiger sig Individerne, vil det maaskee ogsaa vise sig, at Nutiden egentligen staaer eller har staaet sig selv i Lyset. Ligesom nemlig en Qvinde ved at tage altfor megen Stads paa ikke opnaaer at være pyntet, da dertil fordres den smagfulde Proportion: saaledes synes Nutiden at have ligesom maiet sig for meget ud med Reflexionens Mangfoldige, til at den harmoniske Ligevægt kan indtræde. Men bestandigt maa det dog erindres, at Reflexionen ikke selv eller i sig selv er noget Fordærveligt, at tvertimod dens Gjennemarbeidelse er Betingelsen for at handle intensivere. Den begeistrede Handlings Forhold ere jo disse: først kommer den umiddelbare Begeistring, saa følger Klogskabens Tid, der, fordi den umiddelbare Begeistring Intet beregner, ved Beregningens Sindrighed antager Skin af at være et Høiere; og saa følger endeligen den høieste og den intensiveste Begeistring, der er efter Klogskaben, og som derfor indseer hvad det Klogeste er, men foragter at gjøre det og netop derved vinder Intensiteten i Uendelighedens Begeistring. Denne intensiveste Begeistring vil indtil videre blive aldeles misforstaaet, og Spørgsmaalet er, om den nogensinde kan blive populair ɔ: om Klogskaben i den Grad vil være at forudsætte blandt Gjennemsnittet af Mennesker, at den i disses Øine har tabt Forførelsens Tryllerie, saa de altsaa ikke blot kunde magte den, men i den høieste Begeistring ligesom ødsle med den, nøiet med den uendelige Begeistrings Tilfredsstillelse, thi netop fordi det er mod Klogskab, vil en saadan Begeistrings Handling aldrig blive iøinefaldende. Socrates var saaledes ingen umiddelbar begeistret, han var tvertimod klog nok til at indsee, hvad han skulde gjøre for at blive frifunden, men han forsmaaede at

---

*) Maaskee tillades det mig i en Note at hentyde til en tidligere Yttring om den ældre Generation: »at den endnu staaer umiskjendelig betegnet i en Samling af ikke faa betydningsfulde høiærværdige Individualiteter« cfr. »af en endnu Levendes Papirer«. S. 12.

handle derefter, ligesom han forsmaaede den tilbudne Tale. Netop derfor har hans Heltedød intet iøinefaldende, selv i Døden fortsætter han sin Ironie ved at stille den Opgave for alle Kløgtige: om han dog virkeligen skulde have havt den Klogskab, siden han gjorde det Modsatte. Det er paa dette Punkt, Klogskaben bliver hængende i den egne og en Omverdens Reflexions-Dom, den frygter, at Handlingen mod Klogskab skal forvexles med Handlingen uden Klogskab. Den umiddelbare Begeistring kjender ikke denne Fare, derfor maa der den høieste Begeistrings *impetus* til for at trænge igjennem. Og denne høieste Begeistring er ikke rhetorisk Snik Snak om en høiere og endnu høiere og een allerhøieste, den er kjendelig paa sin Kategorie: at den handler mod Forstanden. Den umiddelbare Godmodighed kjender saaledes heller ikke til den Reflexionens Fare, at Godmodighed kunde forvexles med Svaghed, netop derfor maa der, efter Reflexionen, en religieus *impetus* til for at gjøre Godmodigheden flot.

Da jeg første Gang læste Novellen igjennem var jeg af den Formening, at det dog maaskee havde været rigtigere af Forfatteren at give den en anden Titel mere i Hverdagshistoriens Aand, fordi Tidsalderens Reflex i Fremstillingen ikke ret vilde blive mig tydelig. Senere har jeg forvisset mig om det Modsatte, og havt en baade rigelig og mig saa kjær Leilighed til at beundre Forfatterens Sindrighed. Min Stilling kan da ikke blive en travl Critikers, der efter i en Hast at have bladet lidt i en Bog i et Anfald af Godmodighed griber Pennen for at henlede Andres Opmærksomhed paa Bogen. Jeg har tvertimod oftere selv læst den igjennem, og ønsker, at den ærede ubekjendte Forfatter vilde betragte denne maaskee uforholdsmæssige Anmeldelse som et Tegn paa min Erkjendtlighed for Nydelsen, jeg har havt ved at læse, og fundet i Overeensstemmelse med Mindet om saa mangen tidligere Nydelse, jeg skylder dette Firma. For mig idetmindste, og jeg troer dog virkeligen, at det maa være saa for Enhver, der har lært at betragte Tilværelsen menneskeligt, er Firmaets 20 Aar ikke Noget, der forstyrrer eller lønligen pirrer den nysgjerrige Utaalmodighed efter Nyt og Nyt, men Noget, der forøger Glæden. I tyve Aar fordobler som bekjendt en Capital sig, og skulde da den menneskelige Skjønsomhed ikke være ligesaa redelig en Jordbund; saa burde jo nu Glæden over Hverdags-Historien og Skjønsomheden mod dens Forfatter have fordobblet sig. Og saaledes

---

den tilbudne Tale] Diogenes Laert. II 40.

vil det ogsaa være med et Menneskes Skjønsomhed, fordi han ikke umenneskeligt forvexler sig selv med noget abstrakt Noget, med Tiden, vor Tid o. s. v., men ved selv ret at fatte hvad det dog er at være et Menneske, finder Glæden over det Udmærkede forøget med hvert Aar det bestaaer, og derved selv igjen finder Opbyggelsen til at leve ved Skjønsomheden mod de Ældre.

At henlede Nogens Opmærksomhed paa Novellen er ikke min Sag, vilde forekomme mig selv som en usømmelig Vigtighed; spurgte derimod Nogen mig om mit Raad, da vilde jeg raade ham at læse den, og har han læst den, at læse den om igjen.

OPBYGGELIGE TALER

I FORSKJELLIG AAND.

(1847).

UDGIVET AF

H. O. LANGE.

Til Grund er lagt Originaludgaven 1847, der er sammenlignet med S. K.'s Manuscript paa Universitetsbibliotheket (S. K.'s Papirer, Pakke 24).

OPBYGGELIGE TALER

I

FORSKJELLIG AAND.

AF

S. KIERKEGAARD.

KJØBENHAVN.

HOS UNIVERSITETSBOGHANDLER C. A. REITZEL.

TRYKT I BIANCO LUNOS BOGTRYKKERI.

1847.

INDHOLD.

FØRSTE AFDELING.

EN LEILIGHEDS-TALE

AF

S. KIERKEGAARD.

KJØBENHAVN.

HOS UNIVERSITETSBOGHANDLER C. A. REITZEL.

TRYKT I BIANCO LUNOS BOGTRYKKERI.

1847.

»HIIN ENKELTE«

HELLIGES

DETTE LILLE SKRIFT.

Forord.

Skjøndt denne lille Bog (Leilighedstale kan den kaldes, uden dog at have Leiligheden, som gjør Taleren og gjør ham myndig, eller Leiligheden, der gjør Læseren og gjør ham lærende) i Virkelighedens Forhold er som en Indbildning og liig en Drøm om Dagen: er den dog ikke uden Tillid og ikke uden Haab om Opfyldelsen. Den søger hiin Enkelte, til hvem den ganske giver sig hen, af hvem den ønsker at modtages som var den opkommen i hans eget Hjerte; hiin Enkelte, hvem jeg med Glæde og Taknemlighed kalder min Læser; hiin Enkelte, der i Villighed læser langsomt, læser gjentagent, og som læser høit — for sin egen Skyld. Finder den ham, da er Forstaaelsen fuldkommen i Adskillelsens Fjernhed, naar han beholder den og Forstaaelsen for sig selv i Tilegnelsens Inderlighed.

Naar en Qvinde forarbeider et Klæde til helligt Brug, da virker hun hver en Blomst, om muligt, skjøn som Markens Deilige, hver en Stjerne, om muligt, funklende som Nattens Blink; da sparer hun Intet, men anbringer det Kostbareste, hun eier; da sælger hun hver en anden Fordring til Livet for at kunne kjøbe den uafbrudte Dagens og Nattens beleilige Tid til sit eneste, sit elskede Arbeide. Men naar da Klædet er færdigt og anbragt efter sin hellige Bestemmelse: da bedrøves hun inderligen, om Nogen saae feil og saae paa hendes Kunst istedenfor paa Klædets Betydning, eller saae feil og saae en Mangel istedenfor at see paa Klædets Betydning. Thi den hellige Betydning kunde hun ikke virke ind med i Klædet, hun kunde og ikke sye den paa som en Prydelse mere. Denne Betydning ligger nemlig i Betragteren og i Betragterens Forstaaelse, naar han, i Adskillelsens uendelige Fjernhed, over sig selv og over sit eget Selv har uendeligt glemt Syersken og hvad hendes er. Det var tilladeligt, det var sømmeligt, det var Pligt, det var en kjær Pligt, det var Glædens Høieste for Syersken at gjøre Alt for at gjøre Sit; men det var en Brøde mod Gud, en krænkende Misforstaaelse mod den stakkels Syerske, om Nogen saae feil og saae hvad der kun kan være med for at oversees, hvad der kun kan være med — ikke for at tildrage sig Opmærksomheden, men tvertimod for at Savnet deraf ikke skal forstyrrende tildrage sig Opmærksomheden.

S. K.

Ved Anledningen af et Skriftemaal.

Fader i Himlene! Hvad er dog et Menneske uden Dig! Hvor er Alt hvad han veed, var det end det Mangfoldiges Mængde, kun et afbrudt Stykke, hvis han ikke kjender Dig; hvor er al hans Stræben, var den end omfattende en Verden, kun et halvgjort Arbeide, hvis han ikke kjender Dig, Du den Ene, som er Eet og som er Alt! Saa give Du i Forstanden Viisdom til at fatte det Ene, i Hjertet Oprigtighed til at annamme Forstaaelsen, i Villien Reenhed ved kun at ville Eet; saa give Du i gode Dage Vedholdenhed til at ville Eet, i Adspredelser Samling til at ville Eet, i Lidelser Taalmod til at ville Eet. O, Du som giver baade at begynde og at fuldkomme, Du give aarle, naar Dagen gryer, den Unge Beslutningen at ville Eet; naar Dagen helder give Du Oldingen en fornyet Ihukommelse af sin første Beslutning, at det Sidste maatte være som det Første, det Første som det Sidste, være Dens Liv, der kun har villet Eet. Ak, men det er jo ikke saaledes; der kom jo Noget derimellem, der ligger jo en Syndens Skilsmisse derimellem: der lægger sig jo daglig og Dag fra Dag Noget derimellem: Forsinkelsen, Standsningen, Afbrydelsen, Vildfarelsen, Fortabelsen. Saa give Du i Angeren Frimodighed til atter at ville Eet. Vel er det en Afbrydelse fra den sædvanlige Gjerning, vel er det en Standsning fra Arbeidet, som var det en Hviledag, naar den Angrende og kun i Angeren besværet Arbeidende er stille i Syndens Bekjendelse, er ene for Dig i Selvanklagen, o, men det er jo en Afbrydelse, som søger tilbage til sin Begyndelse, at den maatte paa ny binde mellem det Adskilte, at den i sin Sorg maatte indhente det Forsømte, at den i sin Bekymring maatte fuldkomme

hvad der ligger foran. O, Du som giver baade at begynde og at fuldkomme, Du give Seier paa Nødens Dag, at hvad der ikke lykkedes den i Ønsket Brændende, ikke den i Forsættet Besluttede, at det dog maatte lykkes den i Angeren Bedrøvede: kun at ville Eet.

Alt har sin Tid, siger Salomo; og saaledes taler Erfaringen om det Forbigangne og Tilbagelagte, naar Oldingen gjenlevende Livet kun lever i en betragtende Erindring, naar Viisdommen i Oldingen er voxet fra Livets Indtryk, der jo som nærværende, i Skyndingen, ere noget Andet end hvad de som forbigangne ere for den beroligede Erindring. Arbeidets og Anstrængelsens Tid er forbi, Lystens og Dandsens; Livet gjør ingen Fordring mere til Oldingen, og han gjør ingen Fordring mere til det; det Ene kommer ham ikke nærmere end det Andet ved at være Nærværende, forandrer ikke hans Dom i Forventningen, forandrer den ikke i Afgjørelsen, forandrer den ikke i Fortrydelsen; det er Alt blevet ligeligt ved Forbigangenheden, der fuldkommen forbigangen intet Nærværende har at forholde sig til. O, Alderdommens Trøstesløshed, hvis det var saaledes at være Olding, hvis det var saa, at Livet nogensinde i noget Øieblik kan betragtes saaledes af en Levende, at det er, som var han selv ikke til, som var Livet blot en forbigangen Begivenhed, men det havde slet ingen nærværende Opgave for den Levende; som var den Levende og Livet saaledes adskilte i Livet, at dette var forbi og forbigangent, han bleven en Fraværende. O sørgelige Viisdom, dersom det var om alt Menneskeligt, Salomo talede, og dersom Talen derom maatte ende paa samme Maade som den om, at Alt har sin Tid, i de bekjendte Ord: »hvad Fordeel haver Den, der anstrænger sig, af al sin Stræben« (Prædikeren 3, 9.)! Maaskee blev Meningen derfor tydeligere, hvis Salomo havde sagt: der var Tid til Alt, Alt havde sin Tid, for at vise, at han som Olding taler om det Forbigangne, og at han egentligen ikke taler til Nogen, men med sig selv. Thi Den, der taler om det Menneskelige, der forandres i Aarene, han maa jo nøie agte paa og angive, i hvilken Alder han selv er, til hvem han taler; og den Viisdom, der angaaer det Foranderlige og

---

siger Salomo] Prædikeren 3, 1.

Timelige i et Menneske, maa man jo som alt Skrøbeligt omgaaes i Forsigtighed, at den ikke gjør Skade. Kun det Evige passer altid og er altid, er altid sandt, angaaer ethvert Menneske, i hvilken Alder han er; det Foranderlige er, og er forandret, naar det har været, og derfor er Talen derom underlagt Foranderlighed. Hvad der sagt af Oldingen om det Forbigangne kan være Viisdom, det vilde vel i Ynglingens eller i Mandens Mund, sagt om det Nærværende, være Daarskab: Ynglingen skulde ikke kunne forstaae det, og Manden skulde ikke ville forstaae det. Allerede den lidet Ældre kan være ganske enig med Salomo i at sige: der er Tid til at dandse af Glæde, og hvorfor kan han være enig med ham? Fordi Dandsens Tid for ham er forbi, og han altsaa taler om den som om noget Forbigangent. Og hvad enten han i hine Dage, da Ungdommen var der og Dandsens Lyst, græmmede sig, at det blev ham negtet, eller han glad gik til Dandsens Indbydelse: den lidet Ældre vil dog sige med Rolighed: der er Tid til at dandse. Men for Ungdommen er det at turde ile til Dandsen og det at skulle sidde fangen hjemme to saa forskjellige Ting, at det ikke falder Ungdommen ind at sætte dem sammen i Ligelighed og sige: der er Tid til det Ene og Tid til det Andet. Et Menneske forandres i Aarene, og hver Gang noget Afsnit er tilbagelagt, da taler han ligeligt om dettes forskjellige Indhold, men deraf følger ikke, at han er bleven visere; thi dermed er kun sagt, at han er forandret. Maaskee er der nu Noget, der uroliger ham paa samme Maade som Dandsen uroligede Ynglingen, der beskæftiger ham paa samme Maade som Legetøiet beskæftiger Barnet. Saaledes forandres et Menneske i Aarene, Oldingen er den sidste Forandring, han taler ligeligt om det Alt, alt det Foranderlige som nu er forbigangent.

Men er Fortællingen her ude; er nu Alt hørt, hvad der lader sig sige om det at være Menneske og om Menneskets Liv i Tiden? Det Vigtigste og det Afgjørende er jo dog vel udeladt; thi Talen om det menneskelige Livs naturlige Forandring i Aarene, samt om hvad der hænder det udvortes, er ikke væsentligen forskjellig fra Talen om Plantens eller Dyrets Liv. Ogsaa Dyret forandres i Aarene, har som ældre andre Begjeringer end i den tidligere Alder, har ogsaa til visse Tider sin Glæde ved Livet, og maa da igjen døie Ondt. Ja Blomsten, den kan naar det bliver silde paa Efteraaret tale Aarenes Viisdom og sige med Sandhed: Alt har sin Tid, »der er Tid til at fødes og Tid til at døe«; der er Tid til at spøge letsindigt med Foraarets Vind, og Tid til at knækkes af Efteraarets Storm; der er Tid til at blomstre frodigt ved det rindende Vand, elsket af Kilden, og Tid til at være visnet og glemt; Tid til at

være søgt for sin Deilighed og Tid til at være ukjendelig i sin Usselhed; der er Tid til at blive pleiet med Omhu og Tid til at blive udkastet med Foragt; der er Tid til at fryde sig i Morgensolens Varme og Tid til at forkomme i Nattens Kulde: Alt har sin Tid; hvad Fordeel har Den, der anstrænger sig, af al sin Stræben? Ja Dyret, det kan, naar det er udlevet, tale Aarenes Viisdom og med Sandhed sige: Alt har sin Tid; der er Tid til at springe af Glæde, og Tid til at slæbe sig hen ad Jorden; der er Tid til at vaagne tidlig og Tid til at sove længe; der er Tid til at løbe med i Flokken og Tid til at gaae afsides for at døe; der er Tid til at bygge Rede med sin Elskede og der er Tid til at sidde eensom paa Taget; der er Tid til at flagre frit mod Skyen og Tid til at synke betynget til Jorden: Alt har sin Tid; hvad Fordeel har Den, der anstrænger sig, af al sin Stræben? Og dersom Du vilde sige til Blomsten: »er der saa slet intet Mere at fortælle?« da vilde den svare: »»nei, naar Blomsten er død, saa er Fortællingen ude,«« — ellers maatte jo ogsaa Fortællingen fra Begyndelsen og i Fremgangen være bleven en anden, ikke blot blive det ved Slutningen. Thi lader os antage, at Blomsten endte sin Tale paa en anden Maade og føiede til: »Fortællingen er ikke ude, thi naar jeg saa er død, bliver jeg udødelig«: vilde dette ikke være en besynderlig Tale? Dersom Blomsten nemlig var udødelig, da maatte Udødeligheden jo netop være Det, der forhindrede den i at døe, og da maatte Udødeligheden have været tilstede i ethvert Øieblik af dens Liv. Og Talen om dens Liv maatte saa igjen have været en ganske anden, for bestandigt at udtrykke Udødelighedens Forskjel fra alt det Foranderlige og det Forkrænkeliges Forskjellighed. Udødeligheden kunde ikke være en sidste Forandring, der indtraadte, hvis man saa vil tale, i Døden som den sidste Alder; den er jo tvertimod en Uforanderlighed, der ikke forandres i Aarenes Forandring. Til hvad Oldingen sagde om, at Alt har sin Tid, føier derfor den vise Salomo: »Gud gjorde Alting smukt i sin Tid; ogsaa Evigheden lagde han i Menneskenes Hjerte.« (Prædik. 3, 11). Saaledes den Vise; thi Talen om Forandringen og den forandrede Tale om Forandringen er jo forvirrende, selv Oldingens, kun det Evige er opbyggende; Aarenes Viisdom er forvirrende, kun Evighedens Viisdom er opbyggende.

Er der da noget Evigt i et Menneske, saa maa dette kunne være og kunne fordres under enhver Forandring; saa kan det heller ikke være Viisdom at tale ligeligt derom: at det har sin Tid ligesom det Forkrænkelige; at det har sine Omgange ligesom Vinden, der dog aldrig kommer videre; at det har sit Løb ligesom

Floden, der dog aldrig fylder Havet. Det kan heller ikke være Viisdom, at tale ligeligt derom som man taler om det Forbigangne, naar det er forbi og saaledes forbi, at det slet ikke, end ikke i Fortrydelse, forholder sig til en Nærværende, men kun til en Fraværende; thi Fortrydelse er jo Forholdet mellem et Forbigangent og En, der har sit Liv i den nærværende Tid. Det var uviist af Ynglingen at ville tale ligeligen om Dandsens Lyst og dens Modsætning, fordi denne vise Daarskab forraadte, at den Unge i Ungdommen vilde være voxen fra Ungdommen. Men i Forhold til det Evige kommer der dog vel ingen Tid, da et Menneske er voxet fra det, eller er blevet ældre — end det Evige! Er der da noget Evigt i et Menneske, saa maa Talen derom lyde anderledes; der maa siges, at der er Noget, som altid skal have sin Tid, Noget, et Menneske altid skal gjøre, som en Apostel jo siger, at vi altid skal takke Gud. Thi hvad der har sin Tid, det maa tilbørligen betragtes som Omgangsven og Ligemand med andet Timeligt, der ligeligen ogsaa skal have sin Tid efter Omgang; men det Evige er det Herskende, som ikke vil have sin Tid, men vil gjøre Tiden til s i n, og da give sit Minde til, at det Timelige ogsaa faaer sin Tid. Saaledes siger Skriften: det Ene skal gjøres, det Andet ikke forsømmes, men det, der ikke maa forsømmes, er jo Det, der først kan komme i Betragtning, naar det er gjort, der skal gjøres. Paa en lignende Maade med det Evige. Hvis da nogensinde Leve-Viisdom vil forandre Det, der skal angaae det Evige i et Menneske, til ogsaa at være noget Timeligt; da skal dette være Daarskab, hvad enten det er en Olding der taler, eller en Yngling; thi i Forhold til det Evige er Aarene ingen Berettigelse — til at tale daarligen, og Ungdommen ingen Udelukkelse fra at kunne fatte det Rette. Vilde Nogen forklare, at Gudsfrygt i Timelighedens Forstand skulde tilhøre Barndommen og derfor svinde med Aarene, som Barndommen gjør det, skulde være et lykkeligt Sind, som ikke kan bevares, men kun erindres; vilde nogen forklare, at Angeren kommer som en Alderdommens Svaghed med Kræfternes Aftagen, naar Sandsen sløves, naar Søvnen ikke styrker mere, men forøger Matheden: da skal dette være Ugudelighed og Daarskab. Ja vist er det saa, at der var Den, som i Aarene glemte Barndommens Gudsfrygt, bedragen for det Bedste og bedragen ved det Formasteligste; ja vist er det saa, at der var Den,

---

som en Apostel jo siger] f. Ex. 2. Thes. 1, 3. det Ene skal gjøres osv.] smlgn. Matth. 23, 23.

hvem Angeren først indhentede i Alderdommens Piinagtighed, da han end ikke havde Kraft til at synde, saa Angeren ikke blot blev sildig, men den sildige Angers Fortvivlelse blev det Sidste: men dette er ingen Fortælling om en Begivenhed, der sindrigt skal forklares eller vel endog selv forklare Livet — det er en Rædsel. Og om et Menneske end blev tusinde Aar gammel, han skal dog ikke være bleven saa gammel, at han tør tale anderledes derom end den Unge: med Frygt og Bæven. Thi i Forhold til det Evige bliver et Menneske ikke i timelig Forstand ældre end det, altsaa heller ei i Forbigangenhedens Forstand. Nei, som Ældre at være voxen fra det Barnagtige og det Ungdommelige, kalder det menneskelige Sprog Modenhed og Vinding; men nogensinde at ville være voxen fra det Evige, kalder Sproget Affald fra Gud og Fortabelse; og kun den Ugudeliges Liv »skal være som Sneglen, der smelter, idet den gaaer.« (Psalme 58, 9.)

Der er altsaa Noget, som altid skal gjøres, Noget, som ikke i Timelighedens Forstand skal have sin Tid — ak, og naar det ikke er gjort, naar det er efterladt, eller vel endog det Modsatte er gjort: da er der atter Noget, (eller rettere det er det Samme, der kommer igjen, vel forandret, men ikke forandret i Væsen), som altid skal gjøres, Noget som ikke i Timelighedens Forstand skal have sin Tid: der s k a l a n g r e s o g f o r t r y d e s. Man tør ikke sige om Angeren og Fortrydelsen, at den har sin Tid, at der er Tid til at være sorgløs og Tid til at være sønderknuset i Anger; en saadan Tale vilde være utilgivelig langsom i Forhold til Angerens bekymrede Hurtighed; den vilde være ugudelig i Forhold til Bedrøvelsen efter Gud; meningsløst sinkende i Forhold til hvad der skal gjøres endnu idag, i dette Øieblik, — i Farens Øieblik. Thi der er jo Fare; der er en Fare, som hedder Vildfarelse, den standser ikke ved sig selv, men vedbliver at fare fort: saa hedder den Fortabelse. Men der er en bekymret Veileder, en Kyndig, der gjør opmærksom, der tilraaber Vandreren, at han vogter sig; denne Veileder er Fortrydelsen; han er ikke saaledes hurtig tilfods som Indbildningens Føielighed, der tjener hos Ønsket, han er ikke saaledes stærk bygget, som det seierrige Forsæt — han kommer langsomt bag efter, græmmet, men han er en fuldtro og oprigtig Ven. Høres aldrig denne Veileders Stemme, da er det netop fordi der vandres ad Fortabelsens Vei; thi naar den Syge, som svinder i Tæring, troer sig sundest, er Sygdommen forfærdeligst. Dersom der var Nogen, som tidligen hærdede sit Sind til Intet at ville fortryde og som Intet fortrød: o, det kommer jo igjen — dersom dette ellers lader sig fortryde. Saa underlig en Magt er Fortry-

delsen, saa oprigtigt er dens Venskab, at det netop er det Forfærdeligste af Alt ganske at have undflyet den. Meget kan et Menneske maaskee ønske at liste sig fra i Livet, og muligen lykkes det ham, saa den Forkjelede i sidste Øieblik kan sige: jeg slap dog fra al den Møisommelighed, i hvilken andre Mennesker trælle. Men om Nogen vil storme sig, trodse sig, liste sig fra Fortrydelsen: ak, hvilket er vel det forfærdeligste at sige: det lykkedes ham ikke, eller — det lykkedes ham!

Over ethvert Menneskes Vandring gjennem Livet vaager der et Forsyn, som giver Enhver tvende Veiledere med: den ene kalder fremad, den anden kalder tilbage. Dog ere de ikke i Modsigelse med hinanden, de tvende Veiledere, de lade ei heller Vandreren staae der i Tvivlraadighed, forvirret ved det dobbelte Kald, tvertimod de Tvende ere i evig Forstaaelse med hinanden, thi den Ene kalder fremad til det Gode, den anden kalder tilbage fra det Onde. De ere ei heller blinde Veiledere, derfor ere de jo netop To; thi for at betrygge Vandringen maa der baade sees frem og sees tilbage. Ak, der var maaskee Mangen, som foer vild, ved misforstaaet at fortsætte en god Begyndelse, da Fortsættelsen var paa Afveien, ved ustandseligt at trænge frem, saa Fortrydelsen ikke kunde lede ham tilbage paa den gamle Vei; der var maaskee Den, som foer vild i Angerens Udmattelse, hvilken ikke kommer af Stedet, saa Veilederen ikke kunde hjælpe ham til at finde Veien fremad: naar det store Tog skal sætte sig i Bevægelse, saa høres først et Kald fra Den, der er i Spidsen, men der ventes, indtil den Sidste har svaret. De tvende Veiledere kalde paa et Menneske aarle og silde, og naar han agter paa deres Kald, da finder han Veien, da kan han vide, hvor han er paa Veien, fordi disse tvende Kald bestemme Stedet og betegne Veien, Fortrydelsens maaskee bedst, thi den flygtigt Reisende, der farer let hen ad Veien, lærer denne ikke saaledes at kjende, som Vandringsmanden med sin Byrde — den blot Stræbende lærer ikke Veien saa godt at kjende som den Fortrydende; den Første iler fremad til Nyt, til Nyt, vel ogsaa bort — fra Erfaringen, men den Fortrydende, som kommer bag efter, samler Erfaringen møisommelig op.

De tvende Veiledere kalde aarle og silde paa et Menneske, og dog nei, thi naar Fortrydelsen kalder paa et Menneske er det altid silde. Kaldet til at finde Veien igjen, ved at søge Gud i Syndernes Bekjendelse, er altid ved den ellevte Time; hvad enten Du er ung eller gammel, hvad enten Du har forbrudt Meget eller Lidet, hvad enten Du har forskyldt Meget eller efterladt Meget: Skylden gjør, at dette Kald er ved den ellevte Time, Inderlig-

hedens Bekymring fatter, hvad Fortrydelsen indskærper, at det er ved den ellevte Time. Thi i timelig Forstand er Oldingens Alder den ellevte Time, og Dødens Øieblik det sidste i den ellevte Time; den dorske Yngling taler om et langt Liv, der skal ligge for ham, den dorske Olding haaber, at der endnu er lang Tid til hans Død — men Angeren og Fortrydelsen tilhører det Evige i et Menneske, og saaledes forstaaer Angeren hver Gang den forstaaer Skylden, at det er ved den ellevte Time, hiin Time som den menneskelige Dorskhed meget godt veed er til og vil komme, naar der tales om den i Almindelighed, men ikke naar det angaaer den Dorske selv, thi endog Oldingen mener, at der er nogen Tid tilbage, og den dorske Yngling bedrager sig selv, hvis han mener, at Forskjellen i Alder er den væsentlige med Hensyn til den ellevte Times Nærhed. See derfor er det saa godt og saa nødvendigt, at der er tvende Veiledere; thi hvad enten det er det let bevæbnede Ungdommens Ønske, der formeentligen vil trænge seierrig frem, eller det er den mandskraftige Beslutning, der vil stride sig gjennem Livet: de raade begge i Forestillingen over en lang Tid, de udvise en Leve-Alder eller dog adskillige Aar i Planen for deres Stræben — og derfor spildes der saa let megen Tid, og derfor ender det Hele saa let i Vildfarelse. Men Angeren og Fortrydelsen veed at omgaaes Tiden i Frygt og Bæven. Naar Fortrydelsen vaagner bekymret, det være i Ynglingen, det være i Oldingen, den vaagner altid ved den ellevte Time. Den raader ikke over megen Tid, thi det er jo ved den ellevte Time; den bedrager ikke ved en falsk Forestilling om et langt Liv, thi det er jo ved den ellevte Time. Og i den ellevte Time forstaaer man Livet ganske anderledes end i Ungdommens Dage, eller i Manddommens travle Tid, eller i Oldingens sidste Øieblik. Den, der angrer ved nogen anden Time paa Dagen, han angrer timeligt, han styrker sig ved en falsk og hastende Forestilling om Skyldens Ubetydelighed, han styrker sig ved en bedragersk og travl Forestilling om Livets Længde: hans Fortrydelse er ikke i sand Inderlighed. O, ellevte Time, hvor er, naar Du er, Alt saa forandret; hvor er Alt saa stille som var det ved Midnattens Time, hvor er Alt saa alvorligt som var det i Dødens Stund, hvor er det saa eensomt som var det mellem Gravene, hvor er det saa høitideligt som var det i Evigheden! O, svære Arbeidstime (skjøndt Gjerningen hviler), naar Regnskabet gjøres op, dog der ingen Anklager er; naar Alt nævnes med sit rette Navn, dog der Ingen er som taler; naar hvert utilbørligt Ord maa gjentages i Evighedens Forandring! O, dyre Kjøb, naar Fortrydelsen dyrt maa betale, hvad der syntes Letsindigheden og Travl-

heden og den stolte Stræben og den utaalmodige Lidenskab og Verdens Dom for Intet at regne! O, ellevte Time, forfærdeligt hvis Du skulde vedblive, forfærdeligere end om Døden skulde vedblive et heelt Liv.

Saa maa da Angeren have sin Tid, dersom ikke Alt skal forvirres; thi der er jo tvende Veiledere, den ene vinker fremad, den anden tilbage. Men den skal ikke have sin Tid i timelig Forstand, ikke tilhøre et vist Afsnit af Livet, som Spøg og Leeg tilhører Barndommen, som Elskovens Ophidselse tilhører Ungdommen; den skal ikke komme og svinde som et Indfald og som en Overraskelse. Nei, Fortrydelsen skal være en Handling med samlet Sind, saa der maa kunne tales om den til Opbyggelse, saa den maa føde nyt Liv af sig, at den ikke bliver en Begivenhed, hvis sørgende Efterladte er en veemodig Stemning: i Frihedens Forstand med Evighedens Eftertryk skal Angeren have sin Tid, ja endog sin Tid til Forberedelsen. Thi Samlingens og Forberedelsens Tid er ingen Langsomhed i Forhold til hvad der skal gjøres, den er tvertimod en Ærbødighed, en hellig Frygt, en Ydmyghed, at det ikke maatte blive forfængeligt og overilet, hvad der skal gjøres i sand Oprigtighed; det er ingen dorsk Udsættelse, at man vil forberede sig, det er tvertimod en Inderlighedens Bekymring, der allerede er i Pagt med hvad der skal gjøres. Evigt forstaaet skal der angres strax, ja der er end ikke Tid til at sige det; men Mennesket er jo i Timeligheden, som drager sig hen i Tiden: saa søger det Evige og det Timelige at gjøre sig forstaaelige for hinanden, idet Timeligheden ikke begjerer Udsættelsen for at unddrage sig, men i Bevidsthed af sin Svaghed beder om Tid til at forberede sig; idet Evigheden giver efter, ikke for at opgive Fordringen, men for i varlig Omgang at give Skrøbeligheden lidt Tid. Det Evige maa ikke med sit »strax« blive det Pludselige, der blot forvirrer Timeligheden, det skal jo tvertimod være Timeligheden behjælpelig gjennem Livet. Som den Overlegne i Forhold til den Indskrænkede, som den Ældre i Forhold til Barnet kan tvinge Fordringen til et saadant Yderste, at det ender med, at den Indskrænkede og Barnet næsten svækkes paa Forstanden: saaledes kan ogsaa det Evige i et ophidset Menneskes Indbildning forsøge at ville gjøre Timeligheden afsindig. Men Angerens Sorg efter Gud og Inderlighedens Bekymring maa for Alt ikke forvexles med Utaalmodighed. Erfaringen lærer, at det end ikke altid er det rette Øieblik til at angre at angre strax, netop fordi Angeren i dette Skyndingens Øieblik, naar endnu de arbeidende Tanker og de forskjellige Lidenskaber ere i travl Bevægelse eller dog spændte ved Af-

spændtheden, saa saare let kan see feil af, hvad det egentligen er der skal angres, saa saare let kan forvexle sig med det Modsatte med Sønderknuselse i Øieblikket det er med Utaalmodighed, med en piinagtig qvalfuld Sorg efter Verden det er med Utaalmodighed, med en fortvivlet Sønderrevethed i sig selv det er med Utaalmodighed. Men Utaalmodighed, hvor længe den end vedbliver at rase, bliver aldrig Anger, hvor formørket end Sindet bliver; dens Graad, hvor hulkende den end er, bliver aldrig Angerens; dens Taarer ere uden velsignende Frugtbarhed, som de vandtomme Skyer, som Ilingens Krampetrækning. Derimod, dersom et Menneske paadrog nogen sværere Skyld, men ogsaa forbedrede sig, og stadig fra Aar til Aar gik frem i det Gode: det er vist, at han fra Aar til Aar med større Inderlighed, alt som han gaaer frem i det Gode, vil angre hiin Skyld, fra hvilken han dog Aar efter Aar i timelig Forstand fjerner sig mere og mere. Thi vel er det saa, at Skylden maa staae levende for et Menneske, hvis han i Sandhed skal angre; men netop derfor er den øieblikkelige Anger saa mislig og ingenlunde at haabe paa, fordi det maaskee ikke er Bekymringens Inderlighed, der stiller Skylden saa levende frem, men kun den øieblikkelige Fornemmelse. Fortrydelsen er da selvisk, sandselig, sandselig-stærk i Øieblikket, ophidset i Udtrykket, utaalmodig i de meest modsatte Overdrivelser — og er netop derfor ikke Anger. Den pludselige Anger vil samle al Sorgens Bitterhed i eet Drag — og saa afsted; den vil bort fra Skylden, bort fra hvert et Minde om den, styrkende sig ved den Indbildning, at det er for ikke at sinkes i det Gode; den vil, at naar nogen Tid er gaaet, Skylden da ganske skal være glemt — og atter dette er Utaalmodighed. En sildig pludselig Anger vil da maaskee gjøre det aabenbare, at den første pludselige Anger ikke havde havt sand Inderlighed. Det skal jo være hændt, at et Menneske, der ved sin Misgjerning hjemfaldt til Lovenes Straf, at han, efterat have lidt denne, forbedret vendte tilbage til det borgerlige Samfund; han gik da til et fremmed Land, hvor han ikke var kjendt, hvor han blev kjendt for sin retskafne Vandel. Alt var glemt; da kom der en Flygtning, der kjendte den Anseete som sin Ligemand fra hine elendige Dage. Det var en forfærdelig Erindring at møde, en Dødsens-Angst, at gyse ved den i Forbigaaende, endog taus raabte den med høi Røst, indtil den ved hiin nedrige Flygtnings Stemme kom til Orde: da greb Fortvivlelsen pludseligen Den, som dog syntes frelst, og den greb ham netop fordi Angeren var glemt, fordi den borgerligt Forbedrede dog ikke var saaledes Gud hengiven, at han i Angerens Ydmyghed mindedes, hvorledes han havde været. Thi

i timelig og sandselig og borgerlig Forstand er dog ogsaa Angeren Noget, som kommer og gaaer i Aarene, men i evig Forstand er den en stille daglig Bekymring. Det er evigt usandt, at Skylden bliver en anden, selv om der hengik et Aarhundrede; at sige noget Saadant er at forvexle det Evige med hvad det Evige mindst ligner, med menneskelig Glemsomhed. Vil Nogen frækt og formasteligt af den Grund forkynde Aflad fra det Gode, fordi jo Alt engang er forspildt; da er dette Ugudelighed, der vil forøge Skylden ved ny og ny Skyld. Thi lader os vel betænke dette: Skylden forøges dog vel ikke derved, at den forekommer den Forbedrede sørgeligere og sørgeligere. Det er ei heller Vinding, at Skylden ganske er glemt, det er tvertimod Tab og Fortabelse; men det er Vinding, at vinde Inderlighed til inderligere og inderligere at fortryde Skylden. Det er ikke Vinding: at mærke paa sin Glemsomhed, at man bliver ældre; men vel er det Vinding, om Nogen ved Fortrydelsens Forandring fra Inderlighed til Inderlighed mærkede, at han blev Ældre. Man skal kunne tælle et Træes Aar ved at see paa Barken: sandelig man kan ogsaa paa Angerens Inderlighed kjende et Menneskes Alder i det Gode. Der er en Fortvivlelsens Kamp, den strider — med Følgerne; Fjenden angriber bestandigt bagfra og dog skal den Stridende gaae fremad: naar saa er, er Angeren endnu ung og svag. Der er en Angerens Lidelse, den bærer Straffen vel ikke utaalmodig, men dog hvert Øieblik krympende sig under den: naar saa er, er Angeren endnu ung og svag. Der er en stille søvnløs Sorg ved Forestillingen om det Forspildte; den fortvivler ikke, men i daglig Græmmelse hviler den sig aldrig: naar saa er, er Angeren endnu ung og svag. Der er en møisommelig Fremgang i det Gode, den er som Dens Gang, hvis Fødder ere hudløse; den er villig nok, den vilde gjerne gaae hurtigt, men den har lidt Skade paa Frimodigheden, Smerterne gjøre dens Gang usikker og piinlig: naar saa er, er Angeren endnu ung og svag. Men naar der dog gjøres sikkrere Trin paa Veien, naar Straffen selv blev til en Velsignelse, naar Følgerne endog bleve frelsende, naar Fremgangen i det Gode er synlig: da er der en formildet men dyb Sorg, som erindrer Skylden; den har fjernet og overvundet hvad der kunde skuffe og forvirre Synet; derfor seer den ikke feil, men seer kun det ene Sørgelige: dette er den ældre, den stærke, den kraftfulde Anger. Om det Sandselige gjelder det, at det forringes i Aarene og aftager med Aarene, om en Dandserinde maa man sige, at hendes Tid er forbi med Ungdommens; men med en Angrende anderledes, og om Angeren maa der siges, at dersom den glemmes, da var dens Styrke kun en Umodenhed, men jo længere og jo dybere den

gjemmes, desto bedre bliver den. Thi Skylden tager sig forfærdeligst ud jo nærmere ved man seer den, men Angeren er Gud velbehageligst jo længere borte fra, paa det Godes Vei, den øiner Skylden.

Saa skal da Angeren ikke blot have sin Tid, men endog sin Forberedelses-Tid; skal den end være en stille daglig Bekymring, skal den dog ogsaa kunne samle sig velforberedt til den høitidelige Leilighed. En saadan er Skriftemaalet, den hellige Handling, forud for hvilken der bør gaae en Forberedelse. Ligesom da en Mand klæder sig om til en Fest: saaledes forandres Den inderligt, der forbereder sig til Skriftemaalets hellige Handling. Det er jo ogsaa som en Omklædning at afføre sig Mangfoldigheden for ret at blive enig med sig selv om Eet, at afbryde den travle Virksomheds Fart, for at iføre sig Betragtningens Hvile i Enighed med sig selv. Og denne Enighed med sig selv er Festens simple Høitidsdragt, der betinger Adgangen. Det Mangfoldige kan man see med adspredt Sind, see Noget deraf, see det i Forbigaaende, see det med halvt Øie, med deelt Sind, see det og dog ikke see det; i den travle Virksomhed kan man bekymre sig om mange Ting, begynde paa mange Ting, gjøre mange Ting paa eengang og gjøre dem halvt alle: men skrifte kan man ikke uden denne Enighed med sig selv. Den, der ikke i Sandhed er enig med sig selv, han er i Skriftemaalets Time dog kun adspredt, dersom han tier, ikke samlet; han er dog kun snaksom, dersom han taler, ikke skriftende.

Men Den, der i Sandhed blev enig med sig selv, han er i Stilhed. Og ogsaa dette er jo som en Omklædning, at afføre sig alt hvad der er Larmende da det er tomt, for skjult i Stilheden at blive aabenbar. Denne Stilhed er den hellige Handlings simple Festlighed. Thi verdsligt gjelder det, ved Dandsen og ved Gjestebudet, jo flere Musikanter jo bedre; men gudeligt gjelder det: jo dybere Stilhed, jo bedre. — Naar Vandringsmanden fra den alfare, larmende Vei kommer til de stille Steder, da er det ham (thi Stilheden er Gribende!) som maatte han tale med sig selv, som maatte han sige hvad der ligger skjult i Sjelens Dyb; det er ham, efter Digterens Forklaring, som vilde noget Unævneligt trænge sig frem af hans Inderste, hiint Uudsigelige, for hvilket Sproget dog intet Udtryk har, thi endog Længsel er jo ikke det Uudsigelige selv, den er kun ilende efter det. Men hvad Stilheden betyder, hvad Omgivelsen vil sige med denne Stilhed: det er netop det Uudsigelige. Thi Træernes Forundring, dersom det er saa, at det er Træerne, der undrende betragte Vandringsmanden, den forklarer Intet. Og Skovens Gjenlyd forklarer jo, at Stemmen ad den Vei ikke trænger igjennem til en Forklaring; nei, som en uindtagelig

Fæstning kaster Fjendens Angreb tilbage, saaledes kaster Gjenlyden Stemmen tilbage, hvor høit end Vandringsmanden raaber. Og Skyerne hænge kun efter deres egne Tanker, drømme kun om sig selv, hvad enten de tankefuldt synes at hvile sig, eller de nyde den vellystige, sagte Bevægelse; hvad enten de gjennemsigtige hurtigt ile hen drevne af Vinden, eller de formørkede samle sig til Strid mod Vinden: Vandringsmanden bekymre de sig ikke om. Og Havet er som den Vise sig selv nok, hvad enten det ligger, ja som et Barn og morer sig med sig selv, i sagte Krusning, liig Barnet, der spiller paa sin Mund, eller det i Middagsstunden, som en halvslumrende nydende Tænker, ligger og seer sig om efter Alt, eller det i Natten dybt grunder over sit eget Væsen; hvad enten det i dyb Underfundighed gjør sig til Intet, for at iagttage, eller det raser i egen Lidenskab: Havet har den dybe Grund, det veed nok hvad det veed, det veed altid Den, der har den dybe Grund, men det har ingen Medviden. Og Stjernehæren er vel en gaadefuld Sammenskrift, det seer ud som en Aftale mellem dem, at de ordne sig saaledes; men Stjernerne ere saa langt borte, at de ikke kunne see Vandringsmanden, det er kun Vandringsmanden, der kan see Stjernerne: saa bliver der dog ingen Aftale mellem ham og Stjernerne. Dette er Digter-Længselens Veemod grundet i den dybe Misforstaaelse, fordi den Eensomme i Naturen overalt er omgiven af et Alt, der ikke forstaaer ham, om det dog bestandigt er som maatte det komme til en Forstaaelse. Saaledes er jo det Uudsigelige, det er som Bækkens Rislen: dersom Du gaaer i dine egne Tanker, dersom Du har travlt, da bemærker Du den slet ikke i Forbigaaende, Du faaer ikke at vide, at den er til, denne Rislen. Men dersom Du standser, da opdager Du den; og naar Du har opdaget den, da maa Du staae stille; og naar Du staaer stille, da overtaler den Dig; og naar den har overtalet Dig, da maa Du bøie Dig lyttende efter den; og naar Du bøiet lytter efter den, da fængsler den Dig; og naar den har fængslet Dig, da kan Du ikke løsrive Dig fra den; og naar Du ikke kan løsrive Dig fra den, da er Du overvældet — bedaaret synker Du ned ved dens Side, det er i ethvert Øieblik som maatte det i næste Øieblik komme til Forklaringen; men Bækken bliver ved at risle og kun Vandringsmanden ældes ved dens Side.

Anderledes med den Skriftende; ogsaa ham griber Stilheden, dog ikke i Misforstaaelsens veemodige Stemning, men med Evighedens Alvor; han er ei heller, som Vandringsmanden, uden ret at vide hvorledes, ført hen paa de stille Steder; han er ikke som Digteren, der ønskende søger Eensomheden og dens Stemning: nei

at skrifte er en hellig Handling, hvortil Sindet er samlet i Forberedelse. Saa veed og Omgivelsen ret vel, hvad den vil sige med Stilheden: at den byder Alvor; den veed, at det er dens Villie at blive forstaaet; den veed, at det er ny Skyld, om den misforstaaes. Og den, der er tilstede, er en Alvidende, som veed Alt, som husker Alt: hvad dette Menneske nogensinde betroede ham, og hvad dette Menneske nogensinde unddrog hans Fortrolighed; en Alvidende, som igjen i dette Menneskes sidste Øieblik vil huske denne Time: hvad dette Menneske betroede ham og hvad dette Menneske unddrog hans Fortrolighed; en Alvidende, som kjender hver en Tanke, langtfra, hver dens Vei grant, selv naar den sneg sig forbi Menneskets egen Bevidsthed; en Alvidende, for hvem et Menneske er aabenbar i Løndom, med hvem der tales i Tausheden, at Ingen skulde vove at ville bedrage ham — ved Talen eller ved Tausheden, saaledes som eet Menneske kan skjule Meget for det andet ved at tie, stundom endnu mere ved at tale. Den Skriftende selv er ikke som en Tjener, der gjør sin Herre Regnskab for Forvaltningen, hvilken betroedes ham, da Herren ikke kunde overkomme Alt eller overalt være tilstede: den Alvidende var tilstede i ethvert Øieblik, for hvilket der i Regnskabet skal gjøres Regnskab, — Regnskabet gjøres ikke for Herrens Skyld betræffende hvad der er gjort, men for Tjenerens Skyld, der atter skal gjøre Regnskab for, hvorledes han benyttede Regnskabets Øieblik. Den Skriftende er og ikke som Den, der betroer sig til en Ven, hvem han, forud eller bag efter, indvier i hvad denne ikke vidste før: den Alvidende faaer ikke Noget at vide om den Skriftende, derimod faaer den Skriftende Noget at vide om sig selv. Indvender derfor ikke mod Skriftemaalet, at det Intet gavner, at betroe en Alvidende hvad han dog veed; besvarer først det Spørgsmaal, om det da ikke gavner, at et Menneske faaer Noget at vide om sig selv, som han ikke vidste! En hastig Forklaring kan mene, at det at bede er en ørkesløs Gjerning, fordi et Menneskes Bøn dog ikke forandrer den Uforanderlige; men var dette da i Længden ønskeligt, kunde det foranderlige Menneske ikke let komme til at fortryde, at han havde faaet Gud forandret! Den sande Forklaring er derfor ogsaa det ene Ønskelige: Bønnen forandrer ikke Gud, men den forandrer den Bedende. Saaledes ogsaa med hvad der er denne Tales Gjenstand: Gud faaer ikke Noget at vide ved at Du skrifter, men Du, den Skriftende. Meget som Du kunde holde hen i Dunkelhed, faaer Du først at vide ved at lade en Alvidende blive vidende derom. Selv himmelraabende Misgjerning er begaaet, selv Blod er udgydt, og mange Gange, saaledes, at der maatte siges i Sandhed *om den* Skyldige: han vidste ikke, hvad han gjorde — maaskee

døde han, uden angrende nogensinde ret at faae at vide hvad det var han gjorde. Og veed vel Lidenskab nogensinde ret hvad den gjør, er dette ikke dens indsmigrende Fristelse og dens tilsyneladende Undskyldning denne skuffende Uvidenhed over sig selv, fordi den i Øieblikket har glemt det Evige; fordi den fortsat i et Menneske forvandler hans Liv til lutter Øieblikke, fordi den lumsk tjener sin forblindede Herre, medens den tjener sig op til at lade ham tjene som en forblindet Træl! Thi Had og Vrede og Hævn og Mismod og Tungsind og Fortvivlelse og Frygt for Fremtiden og Fortrøstning til Verden og Troen paa sig selv, og Stolthed som blander sig endog i Deeltagelsen, og Misundelse som blander sig endog i Venskabet, og den forandrede men ikke forbedrede Tilbøielighed: naar dette var i et Menneske — naar var det uden Uvidenhedens skuffende Undskyldning? Og naar et Menneske forblev uvidende derom, var det ikke netop fordi han tillige forblev uvidende om, at der er en Alvidende? Ja der er en Uvidenhed, som ikke skal bekymre noget Menneske, hvis Leiligheden eller Evnen var ham negtet til at lære: men der er en Uvidenhed om sig selv, lige sørgelig for den Lærde og den Eenfoldige, som begge ere bundne i det samme Ansvar: denne Uvidenhed kaldes Selvbedraget. Der er en Uvidenhed, som lidt efter lidt, alt som der læres stykkeviis Mere og Mere, forvandles til Kundskab; men hiin Uvidenhed, Selvbedraget er der kun Eet, som kan hæve — at være uvidende om, at det er Eet, kun Eet, at kun Eet er fornødent, er endnu at være i Selvbedraget. Den Uvidende kan have været uvidende om Meget, kan faae Meget at vide, og dog endnu have Meget tilbage han ikke veed; men den Selvbedragne, hvis han taler om det Meget og det Mangfoldige, da er han endnu i Selvbedraget, meget hildet og meget bestyrket ved det Mangfoldige. Den Uvidende kan efterhaanden erhverve Viisdom og Kundskab, men den Selvbedragne, hvis han vandt det ene Fornødne, da vandt han Hjertets Reenhed.

Saa lad os da ved Anledningen af et Skriftemaal tale over denne Sætning:

Hjertets Reenhed er at ville Eet,

idet vi til Grund for Betragtningen lægge Apostelen Jakobs Ord, i hans Brev 4de Capitel, Vers 8:

> Holder Eder nær til Gud, saa skal han holde sig nær til Eder! Renser Hænderne, I Syndere, og luttrer Hjerterne I Tvesindede;

thi kun de Rene af Hjerte kunne see Gud og altsaa holde sig nær til ham, og bevare Reenheden ved at han holder sig nær til dem; og Den, der i Sandhed kun vil Eet, han kan kun ville det Gode, og Den der kun vil Eet, naar han vil det Gode, han kan kun ville det Gode i Sandhed.

* *
*

Lad os tale derom, men lad os først glemme Anledningen for at enes i Forstaaelsen af Sætningen, og i hvad det apostoliske formanende Ord (»luttrer Hjerterne I Tvesindede«) modsætter sig: Tvesindetheden; da ville vi til Slutning nærmere benytte Anledningen.

* *
*

I. Skal det være muligt, at et Menneske kan ville Eet, da maa han ville det Gode.

Kun at ville Eet — men maa dette nu ikke blive en vidtløftig Tale; hvis Nogen ret vil betænke denne Sag, maa han da ikke først Stykke for Stykke giennemgaae ethvert Maal, som et Menneske kan sætte sig i Livet, nævne alt det Meget enkeltviis, som et Menneske kan ville? Og ikke nok hermed, maa han ikke dernæst, da dog enhver saadan Betragtning let bliver af for almindelig Art, maa han ikke forsøge sig i at ville det Ene efter det Andet, for at udfinde, hvilket det Ene er, han kan ville, naar det gjelder kun at ville Eet? Ja, hvis Nogen saaledes vilde begynde, da skulde han vel aldrig blive færdig, eller rettere, hvor var det muligt, at han kunde blive færdig, da han netop begyndte med at gaae feil af Veien, og dog blev ved at gaae frem og gaae frem ad Vildfarelsens Vei, der jo kun paa en sørgelig Maade fører til det Gode — naar Vandreren nemlig vender sig om og gaaer tilbage; thi som det Gode kun er Eet, saa føre og alle Veie til det Gode, selv Vildfarelsens — naar den Omvendte gaaer samme Vei tilbage. O, Du det Godes uudgrundelige Tilforladelighed; hvor et Menneske end er i Verden, paa hvilken Vei han end færdes, naar han vil Eet, er der en Vei, der fører ham til Dig! Vidtløftigheden var da her af det Onde; istedenfor at spilde Talens mange Øieblikke paa at nævne det Mangfoldige, eller vel endog Livets kostbare Aar paa at forsøge sig i det Mangfoldige, kan Talen, som Livet bør det, i

ønskelig Korthed være ved sin Gjenstand; ja om intet Andet kan der i en vis Forstand tales saa kort, naar der dog tales godt, som om det Gode, fordi det uden Betingelse og uden Omsvøb, uden Forord og uden Overeenskomst ubetinget er det Eneste, et Menneske tør og skal ville, og er kun Eet. O, velsignede Korthed, salig den Eenfoldighed, som hurtigt griber, hvad Klogskaben, trættet i Forfængelighedens Tjeneste, langsomt begriber! Hvad den Eenfoldige i det fromme Hjertes glade Tilskyndelse ikke føler Trang til vidtløftigt at forstaae, fordi han eenfoldigt strax kun forstaaer det Gode; det behøver den Kloge megen Tid og megen Græmmelse for at forstaae. Det er nemlig ikke saaledes med det at ville Eet: Een vil Eet, men det han vil er ikke det Gode; en Anden vil Eet, men det han vil, er ei heller det Gode; en Tredie, han vil Eet, og det han vil er det Gode. Nei saaledes er det ikke. Den, der vil Eet, som ikke er det Gode, han vil egentligen ikke Eet; det er en Skuffelse, en Tilsyneladelse, et Bedrag, et Selvbedrag, at han kun vil Eet: thi i sit Inderste er han, maa han være Tvesindet. Derfor siger Apostelen: »renser Hjerterne I Tvesindede«, det er, renser Hjerterne fra Tvesindethed; det er, lad i Sandhed Dit Hjerte kun ville Eet, thi deri er Hjertets Reenhed. Og det er om den samme Hjertets Reenhed, at Apostelen atter taler naar han siger: »dersom Nogen fattes Viisdom, da bede han . . . men i Troen, ikke som en tvesindet Mand (1, 5. 6. 8);« thi Hjertets Reenhed er netop den Viisdom, der erhverves ved at bede; en Bedende gransker ikke i lærde Bøger, men han er den Vise, »hvis Øine oplades — naar han knæler ned.« (4de Moseb. 24, 16.).

Korteligen siges der da til Den, hvis Sind fromt forblev uvidende om det Mangfoldige: det Gode er Eet; den vanskeligere Tale henvender sig til Den, hvis Sind i Tvesindethed stiftede det mislige Bekjendtskab med det Mangfoldige og med Kundskaben: dersom det er vist, at et Menneske i Sandhed vil Eet, da vil han det Gode, thi kun dette lader sig saaledes ville. Men begge Udsagn sige aldeles Eet og det Samme, ellers talte de jo ogsaa om forskjellige Ting. Det ene Udsagn nævner ligefrem det Godes Navn, bestemmer det at være Eet; det andet fortier underfundigt dette Navn, det seer næsten ud som taltes der om noget ganske Andet; men netop derfor trænger det forskende ind i et Menneskes Indre; og hvor meget han end vil forsikkre, trodse paa, rose sig af, at han kun vil Eet, det trænger prøvende igjennem for at vise Tvesindetheden i ham, dersom det Eet han vil ikke er det Gode.

Thi vel var der Den i Verden, som syntes kun at ville Eet; han behøvede ei heller at forsikkre det, havde han end fortiet

det; der var talende Vidnesbyrd nok mod ham, hvorledes han umenneskeligt hærdede sit Sind, hvorledes Intet rørte ham, ikke Ømheden, ikke Uskyldigheden, ikke Elendigheden; hvorledes hans forblindede Sjel Intet havde Øie for, og Sandsen i ham kun Øie for det Ene, han vilde. Og dog var det et Bedrag, et rædsomt Bedrag, at han vilde Eet; thi Lyst og Ære og Riigdom og Magt og Alt hvad Verdens er, er kun tilsyneladende Eet; det er ikke Eet og bliver Eet medens Alt forandres — og medens han forandres; det er ikke det Samme i alle Forandringer, tvertimod er det det ideligen Forandrede. Om han da end kun nævnede Eet, det være Lysten, eller Æren, eller Riigdom, i Sandhed vilde han dog ikke Eet. Eller kan han siges at ville Eet, naar det Ene, han vil, i sig selv ikke er Eet, i sig selv er et Mangfoldigt, en Adsplittelse, Foranderlighedens Bold og Forkrænkelighedens Bytte! See, i Lystens Tid, hvorledes higede han ikke fra een Nydelse til en anden, Afvexling var jo hans Løsen — er Afvexling da at ville Eet, som bliver det Samme, det er jo tvertimod at ville Eet, som aldrig maa være det Samme, men det er netop at ville det Mangfoldige, og en saadan Villende er ikke blot tvesindet men splidagtig i sig selv, saa han vil Eet og strax igjen det Modsatte, fordi Lystens Eenhed er en Skuffelse og et Bedrag, Lysternes Forskjellighed det, han vil. Og da han havde nydt indtil Væmmelse, da han var bleven træt og mæt, om han dog endnu vilde Eet, hvad var det han vilde? Han vilde ny Nydelse, hans udmarvede Sjel rasede, at ingen Opfindsomhed strakte til at opdage noget Nyt — noget Nyt! Forandring var det, han raabte paa, da Lysten tjente ham, Forandring, Forandring; og Forandring var det, han raabte paa, da han var kommen til Lystens Grændse, da Tjenerskabet var udmattet, Forandring, Forandring! Nu det forstaaer sig, der er jo ogsaa Forandringer i Livet, som kan lade et Menneske erfare, om han vil Eet. Der er Forgængelighedens Forandring, naar Vellystningen maa træde af, naar Dandsen er forbi og Sandseforvirringens Støi, naar Alt bliver stille i Alvor. Der er Dødens Forandring — hvis Forgængeligheden skulde synes engang at glemme sig selv, saa den ikke kom; hvis det skulde synes som lykkedes det den Vellystige at slippe igjennem: Døden glemmer ikke sig selv, Døden slipper han ikke forbi, den har Magt over hvad denne Verdens er, og forandrer hiint Ene, den Vellystige kun vilde, til Intet. Endeligen er der Evighedens Forandring, den forandrer Alt — saa ene det Gode bliver og bliver Dens salige Besiddelse, der kun har villet Eet. Men hiin rige Mand, hvem ingen Elendighed kunde røre, hiin rige Mand, der endnu i Evigheden til

egen Forbandelse maa vedblive at ville Eet: spørg ham nu, om han dog virkeligen vil Eet! — Saaledes ogsaa med Ære og Riigdom og Magt; thi i Kraftens Tid, da han higede efter Æren, fandt han vel nogen Grændse, eller var dette ikke den Stræbendes urolige Iid at stige høiere og høiere; fandt han nogen Hvile i sin Søvnløshed for at fange efter den og for at holde den fast; fandt han nogen Vederqvægelse ved sin Lidenskabs kolde Brand! Og hvis han virkeligen vandt Ærens Høieste, er da jordisk Ære i sig selv Eet? Eller er den i sin Mangfoldighed, naar de Tusinde og Tusinde flette Krandsen, dog som Markens pragtfulde Teppe dannet af een Haand? Nei Verdens Ære er som dens Foragt en Hvirvel, et Spil af forvirrede Kræfter, et skuffende Øieblik i det Splidagtige, et Sandsebedrag, som naar Sværmen af Smaadyr paa Afstand synes for Øiet som eet Legeme, et Sandsebedrag, som naar Larmen af de Mange paa Afstand synes for Øret som een Stemme. Var Æren end eenstemmig, den er dog meningsløs, og desto mere jo flere Tusinder, der danne Eenstemmigheden, og desto hurtigere vil det vise sig jo flere Tusinder der dannede Eenstemmigheden. Og dog var det jo denne de Tusindes Eenstemmighed han vilde: det var ikke de Godes Bifald — de ere snart talte — nei de Tusindes. Er da det at ville tælle er det at ville Eet; at tælle og tælle saa det slaaer til, at tælle og tælle saa det slaaer feil: er det at ville Eet? Hvo som derfor vil denne Ære eller frygter denne Foragt, om han end siges at ville Eet, han er dog i sit Inderste ikke blot tvesindet men tusindsindet og splidagtig, som hans Liv er det, naar han maa krybe — for at naae Æren, naar han maa smigre sin Fjende — for at naae Æren, naar han maa beile til Dens Gunst han foragter — for at naae Æren, naar han maa lade Den forraadt han agter — for at naae Æren, for at naae Æren, det er for paa Ærens Tinde at foragte sig selv — og dog skjelve for Forandringen. Forandringen; ja, hvor raser Forandringen tøilesløst som her, hvilken Overgang er hurtigere og pludseligere som en Feiltagelse i Narrestregen, som et Træf af en Blind, naar Han end ikke faaer Tid til at afføre sig Ærens Dragt, men Forhaanelsen griber ham i den! Forandringen, den sidste Forandring, det Visseste i det Uvisseste: hvor høit end Ærens Torden lød over hans Grav, kunde den end høres over den ganske Verden, der er dog Een, som ikke kan høre den, han den Døde, han som døde med Æren, det Eneste han havde villet, men ogsaa fra Æren, thi den bliver udenfor, den drager hjem igjen, den hendøer som Gjenlyden. Forandringen, den sande Forandring, naar Evigheden er: Han, den meget Ærede, mon Ærens Krone rækkes ham der! Og

dog er Evigheden retfærdigere end Jorden og Verden, i Evigheden er der henlagt en Ærens Krone for hver Den, der i Sandhed kun har villet Eet. — — Saaledes ogsaa med Riigdom og Magt og alt Det, som forgaaer naar Verden forgaaer og dens Lyst. Den, som har villet det, hvis han end kun vilde Eet, han maa til egen Qval vedblive at ville det, naar det er forgaaet, og ved Modsigelsens Qval lære, at det ikke er Eet. Men Den, som i Sandhed vilde Eet og altsaa vilde det Gode, om han end offredes derfor: hvorfor skulde han ikke i Evigheden ville det Samme, som han vilde døe for, hvorfor skulde han ikke ville det Samme, naar det har seiret i Evigheden!

At ville Eet kan da ikke betyde at ville Det, som kun tilsyneladende er Eet. Det Verdslige er nemlig i sit Væsen ikke Eet, da det er det Uvæsentlige; dets saakaldede Eenhed er ingen væsentlig men en Tomhed, over hvilken det Mangfoldige skjuler. Det Verdslige er derfor i Skuffelsens stakkede Øieblik det Mangfoldige og saaledes ikke Eet; derpaa forvandler det sig til sit Modsatte — saa langt er det fra at være og blive Eet. Eller hvad er Lysten i sit grændseløse Yderste vel Andet end Væmmelse? Hvad er jordisk Ære i sit svimlende Høieste vel Andet end Foragt for Tilværelsen? Hvad er Riigdommens høieste Overmaal Andet end Armod, thi fylder vel al Verdens Guld gjemt i Pengebegjerlighed saa meget, eller ikke uendelig meget mindre end den ringeste Skjærv gjemt i den Fattiges Nøisomhed! Hvad er verdslig Almagt Andet end Afhængighed; hvilken Slave i Lænker var saa ufri som en Tyran! Nei, det Verdslige er ikke Eet; mangfoldigt som det er, forvandles det i Livet til sit Modsatte, i Døden til Intet, i Evigheden til Forbandelse for Den, som har villet dette Ene. Kun det Gode er Eet i sit Væsen og det Samme i hver sin Yttring. Lad Kjærlighed oplyse det. Den, der i Sandhed elsker, han elsker ikke engang for alle, ei heller bruger han en Deel af sin Kjærlighed og saa igjen en Deel; thi at bytte den er at forbytte den. Nei han elsker med hele sin Kjærlighed, den er heel tilstede i enhver Yttring, han giver den bestandigt heel ud, og dog beholder han den bestandig heel i sit Hjerte. Forunderlige Riigdom! Naar den Gjerrige har samlet al Verdens Guld — i Smudsighed, da er han bleven fattig: naar den Elskende giver sin hele Kjærlighed ud beholder han den heel — i Hjertets Reenhed. — Skal et Menneske i Sandhed ville Eet, da maa jo det Ene, han vil, være et Saadant, at det bliver uforandret i alle Forandringer, saa han ved at ville det, kan vinde Uforanderlighed; forandres det ideligen, da

vorder han selv foranderlig, tvesindet og ustadig. Men denne idelige Foranderlighed er jo netop Ureenheden.

Men det at ville Eet er ei heller hiin den formastelige, ugudelige Begeistrings kraftige Vildfarelse: at ville det Store, ligegyldigt enten det er godt eller ondt. Ogsaa en saadan Villende, om han end er nok saa fortvivlet, er dog tvesindet; eller er Fortvivlelse ikke netop Tvesindethed; eller hvad er det at fortvivle Andet end at have to Villier! Thi hvad enten han, den Svage, fortvivler over, at han ikke kan løsrive sig fra det Onde; eller han, den Formastelige, fortvivler over, at han ikke ganske kan løsrive sig fra det Gode: de ere begge Tvesindede, de have begge to Villier. Ingen af dem vil i Sandhed Eet, hvor fortvivlet de end synes at ville det. Hvad enten det var en Qvinde, hvem Ønsket bragte til Fortvivlelse, eller det var en Mand, der fortvivlede i Trods; hvad enten et Menneske fortvivlede — fordi han fik sin Villie, eller han fortvivlede fordi han ikke fik sin Villie: enhver Fortvivlet har to Villier, een som han forgjeves vil følge ganske, og een som han forgjeves ganske vil være qvit. Saaledes har Gud, bedre end nogen Konge, sikkret sig mod ethvert Oprør. Thi det er vel skeet, at en Konge ved et Oprør er bleven stødt fra Thronen: men enhver Oprører mod Gud bringer det i det Høieste til selv at fortvivle. Fortvivlelsen er Grændsen — hertil og ikke videre! Fortvivlelsen er Grændsen, her mødes den feige frygtagtige Selvkjærligheds Arrigskab, og det stolte trodsige Sinds Formastelighed, her mødes de i lige Afmagt.

Kun altfor snart lærer den egne Erfaring og Erfaringen paa Andre, hvor langt dog de fleste Menneskers Liv er fra at være hvad et Menneskeliv burde være. Alle have de store Øieblikke, de see sig selv i Mulighedens Tryllespeil, som Haabet holder for dem medens Ønsket smigrer; men hurtigt glemme de Synet i det Dagligdagse. Eller de tale maaskee begeistrede Ord, »thi Tungen er et lidet Lem, dog den pukker storligen« — men Talen tager jo netop Begeistringen forfængelig ved høirøstet at forkynde hvad der i Taushed skal udøves, og hurtigt glemmes de begeistrede Ord i Livets Ubetydelighed; det glemmes, at det var om dette Menneske Sligt sagdes, det glemmes, at det var ham selv der sagde det. Saa vaagner maaskee engang Erindringen med Forfærdelse, og Fortrydelsen synes at ville give ny Kraft: ak, dette blev ogsaa kun et stort Øieblik. De have Alle Forsætter, Planer, Beslutninger for

---

Tungen er et lidet Lem osv.] Jac. 3, 5.

Livet, ja for Evigheden; men Forsættet taber hurtigt Ungdommens Kraft og bliver affældigt; og Beslutningen staaer ikke fast og staaer ikke imod, den vakler og forandres med Omstændighederne; og Hukommelsen slaaer feil — indtil de ved Vane og Omgang lære, som man siger, at trøste sig med hinanden, indtil de endog, istedetfor at finde det forrædersk, finde det opbyggeligt, om Nogen forkynder Undskyldningernes matte Trøstegrunde, der opmuntrende styrke til Dorskhed. Thi der gives Mennesker, som finde det opbyggeligt, at Fordringen gjøres gjeldende i al sin Ophøiethed, i al sin Strenghed, saa den fordrende trænger ind i Sjelens Inderste; Andre finde det opbyggeligt, at der træffes en Overeenskomst i Jammerlighed med Gud og Fordringen — og Sproget. Der gives Mennesker, som finde det opbyggeligt, om dog Nogen vil kalde paa dem; men der ere ogsaa søvnige Sjele, som kalde det, ikke behageligt, men endog opbyggeligt, at der lulles for dem.

Vel er dette nu sørgeligt; men da er der en Viisdom, som ikke er herovenfra, den er jordisk og kjødelig og djævelsk. Den har opdaget denne almindelige menneskelige Svaghed og Dorskhed; den vil hjælpe. Den seer, at det er Villien, det kommer an paa, og forkynder nu høit: »uden at ville Eet bliver dog et Menneskes Liv jammerlig Middelmaadighed, ussel Elendighed; Eet maa han ville, ligegyldigt enten det er godt eller ondt; Eet maa han ville, deri ligger et Menneskes Storhed.« Dog er det ikke vanskeligt at gjennemskue denne kraftige Vildfarelse. Den hellige Skrift lærer til Saliggjørelse, at Synden er Menneskets Fordærvelse, og Frelsen derfor kun i Reenhed ved at ville det Gode. Hiin jordiske og djævelske Kløgt forvender dette til fristende Fortabelse: Svagheden er et Menneskes Ulykke, Kraften det eneste Frelsende. »Naar den urene Aand farer ud af et Menneske, vandrer den gjennem øde og tomme Steder, men finder ikke Hvile; da vender den igjen tilbage, og har i Selskab med sig« hiin urene Kløgt, Ørkenens og de tomme Steders Viisdom, hiin urene Kløgt, der nu udjager Dorskhedens og Middelmaadighedens Aand — »saa det Sidste bliver værre end det Første«. Hvorledes skal man beskrive et saadant Menneskes Væsen? Der siges om Sangeren, at han kan sprenge sin Stemme ved at overskrige sig selv: saaledes er et saadant Menneskes Væsen sprengt ved at overskrige sig selv og Samvittighedens Stemme. Der siges om Den, som svimlende staaer paa et høit Sted, at Alt løber ud i Eet for hans Øie: saaledes har et

---

Naar den urene Aand farer ud osv.] Matth. 12, 43.

saadant Menneske svimlet sig ud i det Uendelige, hvor Det løber i Eet, hvad der for evig er adskilt, saa kun det Store bliver, det er det Øde og Tomme, der jo altid føder Svimmelhed. Men tvesindet er dog et saadant Menneske, hvor fortvivlet han end synes at ville Eet. Naar han, den Selvraadige, maatte raade, da skulde der kun være Eet, han være den Eneste, der ikke var tvesindet, han den Eneste, der havde afkastet enhver Lænke, han den eneste Fri. Men Fri er — Syndens Træl dog ikke; afkastet har han heller ikke Lænken, »fordi han spotter den«; i Tvang er han og derfor tvesindet; og raade maa han nu engang ikke. Der er en Magt, som tvinger ham; løsrive sig fra den kan han ikke, ja han kan end ikke ganske ville det, ogsaa denne Magt er ham negtet. Dersom Du, m. T., saae et saadant Menneske, det er vel sjeldnere, som jo Svaghed og Middelmaadighed unegteligt er det Almindeligere; dersom Du traf ham i hvad han selv vilde kalde et svagt Øieblik, ak, hvad Du maatte kalde et bedre Øieblik — naar han ingen Hvile havde fundet i det Øde, naar Svimlen et Øieblik gik over, og han fornam en qvalfuld Længsel efter det Gode; naar han rystet i sit Inderste ikke uden Veemod tænkte paa den Eenfoldige, der om end i Skrøbelighed dog vil det Gode: da opdagede Du, at han havde to Villier, og hans qvalfulde Tvesindethed. Fortvivlet, som han var, meente han: fortabt er fortabt, men han kunde ikke lade være end eengang at vende sig om i Længsel efter det Gode, hvor rædsomt han end selv havde forbittret sig denne Længsel, en Længsel, der beviser, at, som et Menneske dog i al sin Trods ikke har Magt til ganske at løsrive sig fra det Gode, fordi det er det Stærkere, saa har han end ikke Magt til ganske at ville det. Maaskee hørte Du endog hiin Fortvivlede sige: »der gaaer dog noget Godt under i mig«. Naar et Menneske finder sin Død i Bølgerne, da synker han, uden dog endnu at være død, han stiger atter op igjen, tilsidst gaaer der en Boble ud af hans Mund: naar dette er skeet, da synker han i Døden. Hiin Boble var det sidste Aandedrag, det sidste Forraad af Luft, der kunde gjøre ham lettere end Havet: saaledes med hiint Ord; i hiint Ord udaandede det sidste Haab om Frelse, i hiint Ord opgav han sig selv; fortiet, var der endnu i denne Tanke et Haab om Frelse, gjemt i Sjelen var der endnu i denne Tanke et muligt Forhold til Frelsen; naar Ordet er udtalt, i Fortrolighed til et andet Menneske, (o, rædsomme Misbrug af Fortroligheden, om dog

---

»fordi han spotter den«] se Noten til Bd. VI, 392

den Fortvivlede kun misbruger den mod sig selv!) naar dette Ord er hørt, da synker han for stedse. Ak, det er forfærdeligt at see et Menneske storme frem mod sin egen Undergang, det er forfærdeligt at see ham dandse paa Afgrundens Rand uden at ane det; men denne Klarhed over sig selv og over sin egen Undergang er dog endnu forfærdeligere. Det er forfærdeligt at see et Menneske søge Trøst ved at styrte sig i Fortvivlelsens Hvirvel, men denne Besindighed er dog endnu forfærdeligere; at et Menneske ikke i Skrig om Hjælp i Dødsens Angest raaber: jeg gaaer under, frels mig, men at han roligt vil være Vidne til sin egen Fortabelse. O, yderste Forfængelighed, ikke at ville drage Menneskenes Øine paa sig ved sin Skjønhed, ved Riigdom, ved Evner, ved Magt, ved Æren, men at ville tiltrygle sig deres Opmærksomhed ved sin Fortabelse, ved at ville sige om sig selv, hvad i det Høieste Medlidenheden veemodig turde sige om en Saadan ved hans Grav: der gik dog noget Godt under i ham! O rædsomme Tvesindethed, i Fortabelsen at ville drage en Slags Fordeel af, at det Gode er til, det Eneste, man ikke har villet! Thi nu viste den sig jo, den anden Villie, om den end var saa svag, at den blev et Lefleri i Fortabelsen, et Forsøg paa at blive mærkværdig — ved Fortabelse.

At ville Eet kan da ikke betyde at ville, hvad der i sit Væsen ikke er Eet, men kun ved en rædsom Usandhed synes det, hvad der ved Løgnen er Eet, som Den, der kun vil dette ene, er en Løgner, som Den, der fremkogler dette Eet, er Løgnens Fader. Det Øde og Tomme er ikke Eet i Sandhed, men er i Sandhed Intet, og er Fortabelsen i Den, som kun vil dette Ene. Skal derimod et Menneske i Sandhed kun ville Eet, da maa dette Ene i sit inderste Væsens Sandhed være Eet; det maa ved en evig Adskillelse fjerne det Ueensartede fra sig, at det i Sandhed kan vedblive at være Eet og være det Samme, og derved danne Den til Lighed med sig, som kun vil dette Ene.

I Sandhed at ville Eet kan saaledes kun betyde at ville det Gode, fordi ethvert andet Eet ikke er et Eet, og den Villende, der kun vil det, derfor maa blive tvesindet; thi, som det Attraaede er, saaledes bliver den Attraaende. Eller var det muligt, at et Menneske ved at ville det Onde, kunde ville Eet, selv om det var muligt, at et Menneske kunde forhærde sig til kun at ville det Onde? Er ikke det Onde, ligesom de Onde, uenigt med sig selv, splidagtigt i sig selv? Tag et saadant Menneske, fjern ham fra det borgerlige Samfund, indespær ham i eensomt Aflukke: er han ikke der splidagtig med sig selv, som det slette Sammenhold

mellem saadanne Ligesindede er en splidagtig Forening. Men selv om den Gode levede i en Afkrog af Verden og aldrig saae noget Menneske, han er dog enig med sig selv og enig med Alle, fordi han vil Eet, og fordi det Gode er Eet. Til at ville det Gode maa da Enhver den føres, der i Sandhed skal ville Eet, om det end stundom kan være saa, at et Menneske begynder med at ville Eet, der dog ikke i dybeste Forstand er det Gode, men vel noget Uskyldigt, og nu lidt efter lidt omdannes til ret i Sandhed at ville Eet ved at ville det Gode. Saaledes har vel stundom Elskov hjulpet et Menneske paa den rette Vei. Trofast vilde han kun Eet, sin Forelskelse; for den vilde han leve og døe, for den offre Alt, i den ene have sin Salighed. Dog en Forelskelse er endnu ikke i dybeste Forstand det Gode, men muligt blev den ham en dannende Opdrager, som tilsidst førte ham, ved Besiddelsen af den Elskede eller maaskee ved Tabet, til i Sandhed at ville Eet og ville det Gode. Saaledes opdrages et Menneske paa mange Maader; ogsaa oprigtig Elskov er en Opdragelse til det Gode. — Maaskee var der Den, hvem Begeistringen greb for en bestemt Stræben. Begeistret vilde han kun Eet, han vilde leve og døe for denne Stræben, han vilde offre Alt for den, i den ene vilde han have sin Salighed: thi Elskov og Begeistring tage ikke til Takke med et deelt Hjerte. Dog hans Stræben var maaskee endnu ikke i dybeste Forstand det Gode: saa blev Begeistringen ham Læremesteren, hvilken han vel voxede fra, men hvem han dog ogsaa skyldte meget. Thi, som sagt, alle Veie føre til det Gode, naar et Menneske i Sandhed kun vil Eet; og naar der dog er nogen Sandhed i, at han vil Eet, saa tjener dette ham ogsaa til Gode. Men Faren er der, at den Forelskede og den Begeistrede svinger urigtigt af, saa han svinger hen til det Store, istedenfor at føres til det Gode. Vel er nemlig det Gode i Sandhed det Store, men det Store er ikke altid det Gode; og man kan beile til en Qvindes Gunst ved at ville Noget, naar det blot er stort; det kan smigre Pigens Stolthed og hun kan lønne med sin Tilbedelse: men Gud i Himlene er ikke som en ung Piges Daarlighed, han lønner ikke det Store med Beundring, men den Godes Løn er at turde tilbede i Sandhed.

II. Skal et Menneske virkeligen i Sandhed ville Eet, da maa han ville det Gode i Sandhed.

A. Skal et Menneske ville det Gode i Sandhed, da maa han forstaae sig selv i at ville forsage al Tvesindethed.

Altsaa, skal det være muligt, at et Menneske kan ville Eet, da maa han ville det Gode, thi kun det Gode er denne Eenhed; men skal det vorde virkeligt, at han kun vil Eet, maa han ville det Gode i Sandhed.

Hvo der her kunde tale retteligen, thi her er Talen jo om de fleste Menneskers Liv: de ville det Gode, og dog er der endnu saa megen Tvesindethed i Verden. Her har jo ogsaa den Talende sit Liv, har vel ogsaa sin Brøst, sin Deel af Tvesindetheden. At Talen da ikke maatte synes at ville dømme eller anklage Andre, thi ogsaa dette var jo Tvesindethed: at ville dømme Andre istedetfor sig selv! At Talen ikke maatte synes at gjøre Fordringen gjeldende, forpligtende for Andre, men fritagende den Talende, som havde han kun den Opgave, at tale; thi ogsaa dette er jo Tvesindethed ligesom Det at ville forkynde Andre Trøst, men ikke selv ville lade sig trøste, hvilket er skjult Stolthed; hvor underfundigt han end veed i Veemod og Velvillie deeltagende at trøste Andre, naar han tillige mener, at for ham selv er der ingen Trøst, da er det skjult Stolthed og saaledes Tvesindethed. O, at Talen da Ingen maatte saare uden til hans Helbredelse; at den Ingen maatte forbittre og dog være Sandheden; at den med Sandheden maatte være indtrængende til at gjøre det Skjulte aabenbar; at den maatte tilintetgjøre Tvesindetheden og vinde Hjerterne for det Gode, ikke ved Overtalelse, thi ogsaa dette er let Tvesind: at ville nyde Overtalelsens Lyst, at ville længes efter den, at ville berolige sig ved den — og derover glemme Gjerningen; nei, at Talen maatte støde Alle fra og kun gjøre dem det Gode tiltrækkende!

1) Først maa der nu siges, hvad der da er let at indsee, at Den, der vil det Gode for Lønnens Skyld, han vil ikke Eet, men er tvesindet.

Det Gode er Eet, Lønnen er et Andet, den kan jo komme og den kan udeblive, indtil videre, og indtil det Sidste. Naar han da vil det Gode for Lønnens Skyld, saa vil han ikke Eet, men et Dobbelt. Det er nu vist, at paa den Maade kommer han ikke langt frem ad det Godes Vei, thi i Grunden er det som hvis et Menneske, istedenfor det Naturlige, at bruge begge Øinene til at

see Eet, vilde bruge det ene Øie for at see til den ene Side, det andet Øie for at see til den anden Side: det lykkes ikke, det forvirrer kun Synet. Dog derom tale vi her ikke, men kun om, at det er Tvesindethed. Ogsaa i Oldtiden var denne Sag ofte Gjenstand for Overveielse. Der var Frækhedens frække Lærere, som meente, at det Retfærdige var at gjøre Uret i det Store, og saa at kunne give det Udseende af, at man dog vilde det Gode: saa havde man dobbelt Fordeel, meente de, den usle Fordeel, at kunne gjøre Uret, at kunne faae sin Villie, lade sine Lidenskaber rase; og den hykkelske Fordeel, at synes god. Men da var der og i Oldtiden en eenfoldig Viis, hvis Eenfoldighed blev en Snare for de Frækkes Spidsfindighed, han lærte, at man, for ret at være sikker paa, at det var det Gode man vilde, endog burde undgaae at synes god, formodentligen for at Lønnen ikke skulde blive fristende. Thi saa forskjelligt er jo det Gode og Lønnen, naar Lønnen adskilt eftertragtes, at det Gode er det Forædlende og Helliggjørende; Lønnen det Fristende, men det Fristende er aldrig af det Gode. Den Løn, vi her tale om, er Verdens Løn, thi den Løn, som Gud for evigt har sammenføiet med det Gode, den har ingen Misligheder, den er ogsaa sikker nok; den kan hverken det Nærværende eller det Tilkommende, hverken det Høie eller det Lave, den kan Englene ikke ville og alle Djævle ikke formaae at adskille fra det Gode. Men dersom Verden selv ikke er i sit Inderste god, dersom den endog, som Skriften siger, ligger i det Onde, eller dersom det dog er langtfra at være saaledes, at Den er den sjeldne Undtagelse, Den, der ikke vil det Gode: saa er Verdens Løn jo mislig, saa er det sandsynligere, at den vil lønne hvad den anseer for det Gode, hvad der saadan til en vis Grad seer ud som det Gode, hvad der, som hine Frække lærte, har det Godes Skin — og hine Frække manglede ikke Kjendskab til Verden. Men saa er Lønnen jo det Fristende.

Sagen er ikke vanskelig. Dersom en Mand vil elske en Pige for Pengenes Skyld, hvo vilde da kalde ham en Elskende; han elsker jo ikke Pigen, men Pengene, han er ingen Elsker men en Pengebegjerlig. Men dersom En sagde: »det er Pigen jeg elsker og hun har Pengene,« og han da vilde spørge os om vor Dom, thi vi have intet Kald til at dømme, da vilde vel Svaret være:

Der var Frækhedens Lærere osv.] Der tænkes vel paa Folk som Trasymachus i Platons Stat. I, 16, 20. hverken det Nærværende eller det Tilkommende osv.] smlgn. Rom. 8, 38–39. ligger i det Onde] 1. Joh. 5, 19.

»det er en vanskelig Sag med disse Penge; Penge skal have stor Indflydelse, man kan let see feil, og det er saare vanskeligt at kjende sig selv.« Dersom da denne Sag laae ham meget stærkt paa Sinde, kunde han vel ønske Pengene borte, blot for at prøve sin Elskov. Thi en ret Elsker vilde vel sige: »Pigen har kun een Feil, at hun har Pengene.« Og hvad maa nu Pigen sige? Dersom hun sagde: »den Fordeel ønsker jeg at have, at det er mig, der har gjort ham riig«: mon hun da kunde kaldes en ret Elskende, hun elskede jo ikke ham, men Pengene. Hvis derimod de Tvende i Elskov enedes om at gjøre en god Gjerning med disse Penge, der vare dem til Hinder, da var det gjort dem muligt, ene at ville Forelskelsen. At nu dog Ingen her kunde faae travlt for at forstyrre den skjønne Tankes uskyldige Indbildning ved at fortælle os om: »hvad Livet nok vil lære de Tvende«. Ak, der er en kummerlig Viden, et lurvet Kjendskab til Virkeligheden, som ikke blot er kummerligt og lurvet, men tillige ved alle Leiligheder antager en vigtig Mine, som var denne Viden Andet end Vanære over hver Den, som feigt og forrædersk og misundeligt og tomt opblæst vover at foredrage den; som var dette Kjendskab andet end foragtelig Tvesindethed, der vil og vil ikke, og derfor kun vil lyve, vil lyve det Gode og den Gode paa! Ja, om denne Viden gjelder, hvad der engang blev sagt om Hukommelsen, at man hellere maatte ønske, at lære den Kunst at glemme; det gjelder, at hiin Viden kan man let nok faae lært, og let nok faae den at lære af alle de Usle, at man hellere maatte ønske og bede, at der var en Kunst, der kunde lære En at ville være uvidende om den.

Altsaa at ville Pigen uden Pengene; lader os tænke paa det Gode, hvor Alt er fuldkomnere, hvor den skjønne Tankes uskyldige Indbildning er Alvor og Sandhed. At ville det Gode for Lønnens Skyld er Tvesindethed; at ville Eet er altsaa at ville det Gode uden Hensyn til Lønnen; i Sandhed at ville Eet er at ville det Gode, men ikke ville Lønnen derfor i Verden. Lønnen kan jo rigtignok komme uden at et Menneske vil den, den kan komme fra Gud ogsaa i det Udvortes, men naar han betænker, at al Løn i det Udvortes kan blive hvad Verdens Belønning altid er, en Fristelse for ham, da maa han jo, netop for ret at kunne ville det Gode, værge sig mod Lønnen, om han dog ikke maa glemme,

---

hvad der engang blev sagt om Hukommelsen] af Themistokles hos Cicero de Oratore, II, 74, 299.

at det, saaledes at ville værge sig, atter kan være en Fristelse til Stolthed. Men er det nu saaledes med Lønnen for det Gode i Verden, at Verdens Belønning er saa farefuld, da er det næsten en opbyggelig Egenskab det Gode har i denne Verden, (om dette Opbyggelige end er ligesom formildet i Evighedens salige Smiil) at Den, der i Sandhed vil det, ved at ville Eet, at han sjældnere føres i den Vanskelighed, at fristes ved Lønnen. Thi at det Gode har sin Løn i sig selv, ja det er evig vist, der er Intet saa vist, det er ikke vissere, at der er en Gud til, thi dette er Eet og det Samme; men her i Verden lønnes det Gode ofte foreløbigen med Utaknemlighed, med Miskjendelse, med Armod, med Foragt, med mange Lidelser, stundom med Døden. Det er ikke den Løn, om hvilken vi tale, naar vi sige, at det Gode har sin Løn, men det er den Løn, som kommer i det Udvortes og som kommer først; og det er netop Dette Den frygter, som vil det Gode for Lønnens Skyld, thi han har ingen Tid at vente, ingen Tid, ingen Aar, intet Liv at give bort — for en Evighed. Det er derfor saa langt fra at være det Ønskelige, at Lønnen kommer i det Udvortes, at det tvertimod baade er gavnligt og opmuntrende, at den ikke kommer i det Udvortes, paa det at Tvesindetheden i det Indvortes maatte omkomme, og paa det at Lønnen i Himlen maatte vorde desto større.

At ville det Gode for Lønnens Skyld er ligesom et Sindbillede paa Tvesindethed; og en tvesindet Mand er, efter Apostelen Jacobs Ord, ustadig i alle sine Veie; han naaer ei heller Noget, thi en tvesindet Mand, siger den samme Apostel, maa ikke vente at faae det, hvorom han beder. Om derfor end en saadan Tvesindet, der vil det Gode for Lønnens Skyld, bryster sig af, trodser paa, — og indbilder sig, at han vandt det Eftertragtede; om mangen Forblindet daarligen mener det Samme: saa lader os dog ikke bedrage hinanden, m. T., eller tillade et Sandsebedrag at gjøre det! Vel muligt nemlig, at han vinder de gode Ting, som kaldes Lønnen: som Løn faaer han dem dog ikke, idetmindste ikke i Sandhed, dersom ellers det, at ville det Gode i Sandhed, er kjendeligt paa at ville det uden Løn. O, Du det Godes vidunderlige Overeensstemmelse med Dig selv; at Du ikke lader Dig bedrage! Naar en Tvesindet paa Skrømt vil det Gode, for Lønnens Skyld, og han synes at faae Lønnen, faaer han den dog ikke, thi det, han faaer, faaer han ikke som Løn — for det Gode, ja saa langt fra er det, at han i Sandhed faaer det som Løn, at han, netop naar han faaer Det, i Sandhed har Lønnen borte! See, Pigen, der har Pengene, kan maaskee en svigefuld Elsker bedrage, saa det seer

ud som elskede han hende, medens han dog egentligen elsker Pengene, saa hun glad, muligen endog taknemlig lever hen i den Indbildning, at hun er elsket: men det Gode kan Ingen bedrage, nei i al Evighed ikke! I al Evighed ikke; ja der er det netop man mindst kan bedrage det. Her i Verden kan det maaskee lykkes, ikke at bedrage det Gode, men at bedrage Menneskene ved det Godes Skin. Sligt undgaaer ikke det Godes Opmærksomhed; stundom samler det Vrede over et saadant Menneske og gjør hans Bedrag aabenbar; men ofte lader det Gode Bedrageren gaae hen, fordi det veed med sig selv, at det er det Stærkeste. Kun et svagt og qvindagtigt Menneske vil strax have Ret, vil strax seire i det Udvortes, netop fordi han er svag, og derfor maa have et udvortes Beviis for — at han er stærkest; Den der i Sandhed har Magten og i Sandhed er den Stærkeste, han indrømmer roligt den Afmægtige et Raaderum, han ligesom indrømmer ham at give sig Skin af at være den Stærkere. Saaledes med det Gode; naar det taaler en saadan Bedrager, da er det som sagde det hemmeligen til ham: »ja, gjør Du Dig kun lystig ved Bedragets Skin, men husk paa, vi To, vi tales ved igjen.«

Den Tvesindede staaer ved Veiskillet; der vise sig tvende Syn: det Gode og Lønnen. Det staaer ikke i hans Magt at bringe dem i Overeensstemmelse, thi de ere ueensartede; kun den Løn, som Gud i det Indvortes for evigt føier til det Gode, kun den er i Sandhed eensartet med det Gode. Saa staaer han da grublende og overveier. Hengiver han sig ganske til denne Grublen, da bliver han staaende — et Sindbillede paa Tvesindethed. Men saa river han sig vel løs fra Overveielsen og gaaer nu fremad. Ad hvilken af Veiene? Ja, spørg ham ikke derom; maaskee var han istand til at besvare lærde Spørgsmaal og forraade udbredte Kundskaber, men Eet kan han dog ikke, nemlig det Eneste han ikke kan, han kan ikke svare paa Spørgsmaalet om, hvilken af de to Veie han gaaer. Ved grublende i Overveielsen atter og atter at see det Ueensartede sammen, har han noget forvirret sit Syn; han troer at have opdaget, at der er en tredie Vei — og det er ad den han gaaer. Denne tredie Vei har intet Navn, da den slet ikke er til, og saaledes er det forklarligt, at han, netop naar han skal være oprigtig, ikke kan sige, hvilken Vei han gaaer. Naar han skal være oprigtig, thi ellers vilde han vel sige, at han gaaer ad det Godes Vei, det maa jo være ham magtpaaliggende at overbevise Menneskene derom — at de kunde ære ham, hvilket hører med til Lønnen, som han eftertragter. Den tredie Vei er den Hemmelighed, han har for sig selv. Og hvorledes gaaer han nu ad denne

tredie Vei, der er smalere end nogen Dandsers Linie, da den slet ikke er til; gaaer han jævnt og fast som Den, der har et bestemt Maal for Øie, som Den, der derfor ikke seer sig meget om, at han ikke skal forstyrres, som Den, der kun seer efter det Ene, efter Maalet? Nei, saaledes gaaer man kun paa det Godes Vei — med det Gode ene for Øie. Eller gaaer han som Den, der ad Lystens brede Vei jager efter enhver Nydelse? Nei, saaledes gaaer han heller ikke. Gaaer han da som den sorgløse Yngling, der freidigt seer sig om efter Alt? Ak, nei dertil er han for gammel. Hvorledes gaaer han da? Han gaaer saa smaat, efter Omstændighederne, paa Grund af Veiens Vanskelighed. Han føler sig for med Foden, og sætter han endelig Foden til og gjør Skridtet, da seer han sig strax om efter Skyerne, fra hvilken Kant Vinden kommer, og om Røgen staaer lige op af Skorstenen. — Det er nemlig Lønnen, Verdens Løn, han seer efter, og den er som Skyerne, og som Vinden, og som Røgen af Skorstenen. Og saa spørger han sig bestandig for, han agter nøie paa de Forbigaaendes Ansigt for at faae at vide, hvordan det staaer sig med Lønnen, hvilke Priserne ere, hvad der er Tidens og Menneskenes Fordring til det Gode, naar de skulle lønne det. Hvad vil han da egentligen? Ja, spørg ham ikke derom; maaskee skulde han kunne besvare ethvert andet Spørgsmaal, med Undtagelse dog af det om Veien, men dette kan han ikke med Bestemthed besvare, naar han skal svare oprigtigt, thi ellers er naturligviis Svaret strax ved Haanden, at han vil det Gode og afskyer Lasten — naar den synes afskyelig; at han vil de Godes Bifald — naar de ere de Fleste og have Magten; at han vil gavne den gode Sag — naar den er saa god at gavne ham. Men i Oprigtighed tør han ikke sige bestemt, hvad han vil, han tør end ikke sige det høit og afgjørende med Overbeviisningens fulde Stemme, at han vil det Gode; han siger det med Tvesindethedens klangløse Forsigtighed. Thi han veed jo nok, at det Gode og Lønnen ere ueensartede; sæt nu, at der ved en saadan uforsigtig Yttring kom disse Tvende noget imellem, sæt han blev anseet for i den Grad at ville det Gode — at Lønnen udeblev, hvilket skal være hændt før i Verden. Hvad vil han da? Vil han det Gode og endog undgaae Skinnet deraf? Nei, bestemt ikke. Vil han da Lønnen? Ja, men det vil han ikke sige ligefrem. Vil han da det Gode? Ja, engang imellem, maaskee for en Skams Skyld, som man siger. Skrømtet vil han altsaa det Gode — for Ærens og for Lønnens Skyld; uskrømtet vil han engang imellem det Gode — for en Skams Skyld.

Saaledes med den Lønsyge; saa tvesindet er han, at man ganske rigtigt ikke veed, om man skal lee eller græde over ham, hvis man da ikke veed, at al Tvesindethed dog er Fortabelse, thi saa veed man vel, hvad man skal gjøre, især naar man har sin Deel deraf. Thi det kan jo ogsaa være noget anderledes med at ville det Gode for Lønnens Skyld. Der var maaskee Den, som i Sandhed vilde det Gode i Oprigtighed; ydmyg for Gud, fremskyndet i sin Begeistring forstod han glad, naar Verden og Menneskene arbeidede ham imod, han forstod glad, at dette var Lønnen, og at derom var Intet videre at sige; stærk ved Gud, styrkende sig kun ved hans Fortrolighed ønskede han næsten aldrig at lønnes anderledes af Verden. Men da blev han træt, han greb efter Lønnen, nærmere forstaaet, og efter Lønnens lettere Forstaaelse, thi jo nærmere Forstaaelse ligger ved Misforstaaelse, desto lettere bliver den i Almindelighed. Han kunde ikke holde ud med det Evige, han kunde ikke udholde Verdens og Menneskenes Modstand, saa fordrede han først Lønnen i den Forstaaelse, at der dog skulde være en Overeenskomst mellem det Gode og Verden; tilsidst fordrede han Lønnen alene: saaledes gik det tilbage med ham. O, sørgelige Ende paa en god Begyndelse, o, Du det Godes strenge Nidkjærhed paa Dig selv, at Du maaskee lod ham faae Lønnen i Verden, netop naar Du har forkastet ham, lader ham faae Verdens Belønning, da han utaknemligt forglemte, hvilken Salighed det er, at have Din Løn, medens Verden negter sin! — Eller han begyndte ikke saaledes høit, men dog med at ville det Gode i Sandhed; uden Kjendskab til Verden, uden i Inderlighed at være dannet ved Mulighedens Forestilling om, hvad der kan hænde et Menneske, haabede han fromt paa, at det Gode ikke vilde mangle sin Løn, hvad der evigt forstaaet er evigt sandt og hellig Sandhed, men i Timelighedens Forstand er det Uvisse og forfængelig Kløgt. Saaledes gik han ud i Erfaringens Skole, thi vi gaae jo alle i Skole, saa længe vi leve; Livets Skole er for de Voxne og derfor gaaer det noget strængere til end der, hvor Børnene gaae i Skole, hvor den Opmærksomme og Flittige nok kommer høit op mellem sine Jevnaldrende. Saa tog Livet ham da strængt i Skole; dog holdt han igjen, han formindskede Fordringerne, han vilde ikke svige det Gode. Ak, det var som vilde heller ikke dette hjælpe; han troede i det Gode at have en Fordring til Livet, nu blev det ham som var det det Gode, der kun havde Fordringer til ham. Saa sygnede hans Frimodighed, han saae omkring sig, hvorledes saa mange Andre reve Lønnen til sig, Fristeren begyndte at ængste ham i Kleinmodighed, hvorfor han ikke vilde være som de Andre,

hvorfor han vilde jage efter Indbildningens Uvisse istedetfor at gribe det Visse. Da omskiftedes hans Sind, det gik ham i Livet, som det vel vilde gaae den bedre Discipel i Skolen, hvis der ingen Lærer var: de middelmaadige vilde faae Overmagten, og faae Magt til at fordærve de bedre, fordi den gode Discipel ingen Lærer havde at søge Tilhold hos. Og i Livet er der ingen Lærer synlig, som opmuntrer den gode Discipel, thi vi ere jo Alle Disciple; skal den gode Discipel holde ud, da maa han finde Opmuntringen i sig selv. Den fandt han ikke, hans Mod var brudt; maaskee fandt han heller ikke hvad han nu søgte i Verden, og saaledes bukkede han under, han den Bedragne, hvem Verden bedrog for Lønnen, da han vilde det Gode, og hvem dog Verden bedrog forfærdeligst, da den fik ham til at opgive det Gode.

2) Dernæst maa der siges, at Den, der kun vil det Gode af Frygt for Straf, han vil ikke Eet, han er tvesindet.

Kun af Frygt for Straf at ville det Gode er Lønsygens anden Side, i Væsen derfor det Samme, som at ville det Gode for Lønnens Skyld, forsaavidt det, at undgaae et Onde, er en Vinding af samme Art, som den, at opnaae en Fordeel. Det Gode er Eet, Straffen noget Andet; altsaa vil den Tvesindede ikke Eet, naar han vil det Gode under den Betingelse, derved at undgaae Straffen. Betingelsen angiver netop Tvesindetheden; var denne der ikke, vilde han heller ei blot frygte Straffen, thi Straffen er dog vel ikke det et Menneske skal frygte. Han skal frygte at handle ilde; men har han handlet ilde, da maa han, hvis han virkeligen vil Eet og vil det Gode i Sandhed, endog ønske at vorde straffet, at Straffen kan helbrede ham, ligesom Lægemidlet helbreder den Syge. Frygter den Syge Lægemidlets Bitterhed, frygter han »at lade sig skære og brænde af Lægen,« da frygter han egentligen — at blive sund, om han end i Vildelsen høit og dyrt forsikkrer, at dette ingenlunde er saa, at han tvertimod kun altfor gjerne ønsker sin Sundhed. Forsikkringen, og jo ivrigere den er, gjør, og kun desto tydeligere, hans Tvesindethed aabenbar: at han ønsker sin Sundhed, og dog ikke vil den, uagtet han har det i sin Magt. At ønske, hvad man ikke formaaer, er ikke saaledes Tvesindethed, fordi det Forhindrende ikke er i den Ønskendes Magt; men naar den Ønskende selv er den Forhindrende, der forhindrer sig i at faae sit Ønske, ikke ved at opgive det, thi da er han i Enighed med sig selv, men ved ikke at ville og dog ville vedblive at ønske: saa er Tvesindetheden klar — som den kan blive det, eller saa er det klart, at det er Tvesindethed. Frygter

et Menneske Skammen ved at gribes i en Vildfarelse, ikke Vildfarelsen: da er han saa langtfra ved denne Frygt at hjælpes ud af Vildfarelsen, at han netop ledes ind i den fordærveligere — selv om han ellers ikke var i Vildfarelse.

Saaledes ogsaa, naar En vil gjøre det Gode af Frygt for Straf, hvis det ellers lader sig gjøre paa denne Maade, hvis det ikke bliver, som naar den Frygtagtige forvandler hele sit Liv til idel Sygelighed, af Frygt for at blive syg: Frygten er saa langtfra at hjælpe ham til at gjøre det Gode i Sandhed, at den fordærver ham, netop fordi Straffen er Lægemidlet. Men det veed da Enhver, endog et Barn, at Intet er saa farligt som et Lægemiddel, naar det vel er brugt — men paa den urigtige Maade: selv om det ikke ender med Døden; det at Sygdommen slaaer ind, er livsfarligt. Og aandeligt forstaaet er der en fordærvelig Sygdom, den: ikke at frygte hvad et Menneske skal frygte, Undseelsens Hellighed, Gud i Himlene, Pligtens Befaling, Samvittighedens Stemme, Evighedens Ansvar. For at sikkres mod eller frelses fra denne Sygdom er det et Menneske gavnligt, at han straffer sig selv, »at han slaaer sig for sit Bryst og straffer sit Hjerte;« endnu gavnligere, at han straffes, at Straffen holder ham vaagen og ædru, hvorledes denne nu end nærmere forstaaet, vorder ham til Deel og til Gode; ja, sandeligen til Gode, dersom han lader sig straffe. Men da er der, aandeligt forstaaet, en anden Sygdom, en endnu fordærveligere: at frygte, hvad et Menneske ikke skal og ikke bør frygte. Den første Sygdom er Trods og Gjenstridighed og Selvraadighed, den anden er Feighed og Trællesind og Hykleri; og denne sidste er forfærdelig netop som Sygdommen er det, naar Lægen til sin Forskrækkelse seer, at den Syge har brugt Lægemidlet — paa den urigtige Maade. Vel kunde det synes, at den, der vil det Gode af Frygt for Straf, endnu ikke kan kaldes syg, thi han vil jo det Gode. Men Straffen er dog vel ikke Sygdommen? Saa er han jo alligevel syg, og hans Sygdom netop den: at forvexle Sygdom og Lægemiddel. Det kunde synes, at Den, der vil det Gode af Frygt for Straf, ikke kan siges at have brugt Lægemidlet og altsaa heller ikke at have brugt det urigtigt, thi han vil jo det Gode, vil være sund, af Frygt for at komme til at bruge Lægemidlet. Men aandeligt forstaaet, hvor Sygdommen ikke er i det Sandselige, som Feberen i Blodet, og Lægemidlet ikke noget udvortes, som Draaber i en Flaske, der betyder Frygten: at bruge og at have brugt, at have indtaget Lægemidlet — paa den urigtige Maade. Dette viser sig tydeligt i hiin anden Sygdoms fordærveligste og uhelbredeligste Yttringer. Det er seet,

at Frygt for Armod pludseligen gjorde den Ødsle karrig; men det sees aldrig, at den gjorde ham sparsommelig, og hvorfor ikke? Fordi Frygten for Lægemidlet var: at indtage det paa den urigtige Maade. Vel har Frygt for Legemets Svækkelse lært den Vellystige — at holde Maade i Udsvævelse (fordi Frygten var at indtage Lægemidlet paa den urigtige Maade), men den har aldrig gjort ham kydsk; den lærte ham altsaa, istedenfor at glemme Gud i Lastens Hvirvel (sørgelige Adspredthed!), dagligt at bespotte Gud ved Maadehold — i Udsvævelse (afskyelige Besindighed!). Og vel har Frygt for Straf gjort Synderen til en Skinhellig, der i Hykleriets væmmelige Tvesind paa Skrømt elskede Gud (thi Frygten var: at indtage Lægemidlet paa den urigtige Maade), men den har aldrig gjort ham reen af Hjerte. Dette staaer fast, at Straffen ikke er Sygdommen, men Lægemidlet. Saaledes kan det for den Letsindige være en Straf at bindes til Sygeleiet, men dersom han i Sandhed forstaaer det som Straf, da er Sygdommen, Feberen, eller hvilken Sygdom det nu ellers er, den er Lægemidlet. Derimod er al Tvesindethed, som vil det Gode kun af Frygt for Straf, tilsidst kjendelig paa, at den anseer Straffen for en Sygdom. Er Tvesindetheden end, hvad man kan have inderlig Deeltagelse med, en overspændt Bekymring, ligesom naar den Syges forskrækkede Indbildning forandrer Lægemidlets Virkning: Kjendet er der, at Straffen forvexles med Sygdommen, at den Lidende dog ikke vil i Sandhed være fri f r a Sygdommen, men i Usandhed være fri f o r Lægemidlet.

Dog hvilken er nu Straffen, som frygtes; hvad forstaaes der nærmere ved den? Naar vi overveie dette, bliver Tvesindetheden nærmere aabenbar, fordi den een og samme Sygdoms Forskjellighed og forskjellige Farlighed er i Forhold til den forskjellige urigtige Forestilling om Straffen. M a a s k e e t æ n k e r N o g e n v e d S t r a f f e n paa, hvad der nu sjeldnere høres Tale om, p a a E v i g h e d e n s S t r a f, og det kunde synes, at Den ikke var tvesindet, der vil det Gode af Frygt for denne Straf, da han henfører Straffen til Evigheden, altsaa sammestedshen, hvor det Gode har hjemme. Og dog, han vil jo ikke det Gode, han vil det kun af Frygt for Straf. Altsaa — hvis der ingen Straf var! I dette »Hvis« lurer Tvesindetheden. Hvis der ingen Straf var!! I dette »Hvis« hvisler Tvesindetheden. Hvis der ingen Straf var, eller hvis der dog var et Menneske, som kunde overbevise ham om, at det var en Indbildning med Evighedens Straf; eller hvis det blev Skik og Brug at tænke saaledes; eller hvis han kunde reise til et fremmed Land, hvor det var Skik og Brug; eller hvis feig og hykkelsk Overtro

kunde opfinde et billigt Sone-Middel!!! See Tvesindetheden! See, den kan lige saa godt søge sin Trøst hos Vantro som hos Overtro; og er det end ikke Tvesindetheden, der søger dem, saa er det dem, der fange efter Tvesindetheden, indtil den bliver aabenbar. Skulde Tvesindetheden betegnes kort med et eneste træffende Ord, hvilket var da bedre betegnende end dette: »hvis«, »dersom«! Thi naar Villien i et Menneske faaer Raadighed ved at han vil det Gode og i Sandhed kun Eet: da er der intet »dersom«; men Tvesindetheden standser sig bestandigt selv i sit »dersom«. Den har ikke Evighedens Fart i sig, og det Uendeliges Fremkommelighed for sig, den kommer sig selv foran, møder sig selv standsende. Der siges, at man ved Korsets hellige Tegn kan standse den onde Aand, saa den ikke kan komme af Stedet: saaledes standser Tvesindetheden sig selv ved sit sørgelige Tegn, ved sit »dersom«. Det synes maaskee et Øieblik som var Tvesindetheden ikke til; den Tvesindede kan maaskee tale saaledes, at det skuffer: men naar et Menneske skal til at handle, og der er Tvesindethed i ham, da er den der strax i sit standsende »dersom«; og Timeligheden kan jo rigtignok et Menneske udfylde med sin Talen, men Evigheden gjør hans Handlens Væsen aabenbar. Kun for Den, der vil det Gode i Sandhed, kun for ham kan det være evigt sandt, hvad der læres om Evighedens Straffe; Den der blot frygter dem, for ham kan det ikke staae evigt fast, thi der er intet Evigt i ham, da det Evige kun kan være i ham, hvis han vil det Gode i Sandhed. Der er kun eet Beviis for, at det Evige er til: Troen paa det; Frygten er et vaklende Beviis, der beviser, at den Frygtende ikke troer, som naar Djævelen troer, men skjælver — fordi han ikke troer. Kun Eet kan hjælpe et Menneske til at ville det Gode i Sandhed: det Gode; Frygten er en svigefuld Hjælp, den kan forbittre En Lysten, giøre Livet møisomt og kummerligt, giøre En gammel og udlevet; men den kan ikke hjælpe En til det Gode, da Frygten selv har en feilagtig Forestilling om det Gode — og det Gode lader sig ikke bedrage. Eller hører dette ikke ogsaa med til det Godes sande Væsen, denne Nidkjærhed paa sig selv, at det ikke vil taale nogen anden, nogen fremmed Hjælper, ikke nogen Splidagtigs Indblanding, der skulde afstedkomme Forvirringen: at, naar det Gode indtog sin Plads ved Maalet, hvor Lønnen vinker, eller hvor det selv vinker ad Mennesket, at det da med Uvillie skulde maatte see og finde sig i, at der var tvende Veie, tvende Stræbende, een fordi han vilde det Gode i Sandhed og ydmygt men glad fulgte Vinket, en anden, fordi Frygten gjennede ham derhen! Skulde tvende saa Forskjellige kunne komme s a m m e s t e d s hen, aandeligt forstaaet!

Thi aandeligt forstaaet er Stedet ikke noget Udvortes, hvorhen ogsaa Trællen kommer mod sin Villie, naar Fogden bruger Svøben; og Veien er ikke noget Ligegyldigt, hvad enten man kjører forlænds eller baglænds; men Stedet og Veien er inden i et Menneske, da Stedet er den stræbende Aands salige Tilstand, Veien den stræbende Aands stadige Forvandling. Nei, som det Gode kun er Eet, saa vil det ogsaa være ene om at hjælpe et Menneske. Det Gode dier og ammer den Spæde, opfostrer og nærer den Unge, styrker den Ældre, bevarer den Gamle; det Gode lærer den Stræbende, hjælper ham, men dog kun som naar den kjærlige Moder lærer Barnet at gaae alene: Moderen er paa Afstand saa langt foran Barnet, at hun virkeligen ikke kan holde paa Barnet, men hun breder sine Arme ud, hun eftergjør Barnets Bevægelser, blot det vakler, da er hun hurtig bøiet ligesom greb hun det — saa troer Barnet, at det ikke gaaer alene. Mere kan den kjærligste Moder ikke gjøre, dersom det dog skal være Sandhed med, at Barnet gaaer alene. Og dog gjør hun mere, thi hendes Aasyn, hendes Aasyn, ja det er vinkende som det Godes Løn og som Salighedens Opmuntring. Saa gaaer Barnet alene: med Øiet fæstet paa Moderens Aasyn ikke paa Veiens Vanskelighed, støttende sig ved de Arme, som dog ikke holde paa det, stræbende efter Tilflugten i Moderens Favn, neppe anende, at det i samme Øieblik viser, at det kan undvære den — thi nu gaaer Barnet alene. Frygten derimod er en Goldamme for Barnet: den har ingen Mælk; en blodløs Tugtemester for den Unge: den har ingen vinkende Opmuntring; en misundelig Sygdom for den Ældre: den har ingen Velsignelse; en Rædsel for den Gamle: naar det viser sig, at Udgangen af den piinlige lange Skoletid dog ikke var til Saligheden. Frygten vil ogsaa hjælpe et Menneske, den vil lære ham at gaae alene, men ikke som den kjærlige Moder; thi det er Frygten selv, der bestandigt støder Barnet omkuld. Den vil hjælpe ham fremad, men ikke som den kjærlige Moders Vinken; thi det er Frygten selv, der tynger paa ham, saa han ikke kan komme af Stedet. Den vil føre ham til Maalet, og dog er det Frygten selv, der gjør ham Maalet frygteligt. Den vil hjælpe ham til det Gode, og dog vinder en saadan Lærende aldrig det Godes Yndest, han bliver ei heller nogensinde Guds Ven, thi, som Skriften lærer, ikke blot Tyve og Røvere, men ogsaa den Frygtagtige kan ikke indkomme i Himmeriges Rige — han vil det jo ikke selv, han vil jo kun af Frygt for Straf. Er han da ikke tvesindet selv om han ikke var en Saadan, at han vilde vise sig som en ganske Anden, hvis Du saae ham i hans Drømme, naar han i Søvne har afkastet Frygtens Tvang,

naar Alt er som han dog egentligen vilde det skulde være, og han er, som han dog egentligen er, og som han vaagen vilde være, hvis Frygten ikke var; thi dette siges jo fra gamle Dage, at man lærer et Menneskes Sjel at kjende af hans Drømme.

Naar der ved Straffen tænkes paa Evighedens Straf, saae det skuffende ud, som var det da ikke Tvesindethed at ville det Gode kun af Frygt for Straf. Men dog er det Tvesindethed; selv om det var et bedre Menneske, der i Frygtens Piinlighed bevarede en vis trælsom Ustraffelighed af Frygt for Straffen: han er dog tvesindet. Han gjør bestandigt, hvad han egentligen ikke vil, eller hvad han dog ingen Glæde har af at gjøre, thi den Glæde er jo kun den lave sandselige, og af de sandselige Glæder den laveste, den, hvis kummerlige Herlighed alene bestaaer i at undgaae Noget, saa Glæden altsaa ikke er i sig selv, men kun ved en Modsætning. Han henfører heller ei Straffen til Gud og til det Gode; tvertimod er i hans Forestilling det Gode Eet, Straffen noget ganske Andet. Men saa er jo det Gode ikke Eet, saa frembringer han ved sin Tvesindethed et spændt Forhold mellem det Gode og Straffen: han ønsker, at Straffen ikke var til, og dermed ønsker han egentligen ogsaa, at det Gode ikke var til, da han jo ellers maa have et andet Forhold til det Gode, end det gjennem Straffen; nu er Straffen til, saa gjør han det Gode, af Frygt for Straffen. Men Den, der vil det Gode i Sandhed, han forstaaer, at Straffen kun er til for Overtrædelsernes Skyld, han forstaaer det fromt, at Straffen er liig alt Andet, hvad der vederfares Den, som elsker Gud: en Haandsrækning. Den Tvesindede skyer Straffen som en Lidelse, en Ulykke, et Onde, og løsriver derved sig og sin Forstaaelse af Straffen og Straffen ganske fra det Gode. Denne Egensindighed er ligesom Barnets barnagtige Forestilling, der i sin Uforstand endog sætter Splid i Faderens Væsen; thi Barnet indbilder sig, at Faderen er den Kjærlige, at Straffen derimod er Noget, som en slem Mand har opfundet, men at den kjærlige Fader selv skulde have opfundet Straffen af Kjærlighed til Barnet, vil ikke blive det tydeligt. Saaledes ogsaa med Forholdet mellem det Gode og Straffen: at det er det Gode, der af Kjærlighed til den Lærende har opfundet Straffen — og vi gaae jo Alle i Skole, kun at Livets Skole er for de Voxne, derfor er Straffen af alvorligere Art end der, hvor Børnene gaae i Skole: den er mindre haandgribelig og derfor desto alvorligere; mindre

---

dette siges jo fra gamle Dage osv.] Platon, Staten. IX, 572.

øieblikkelig og derfor desto alvorligere, mindre udvortes og derfor desto alvorligere; den følger ikke saa hurtig Slag i Slag paa Forseelsen og derfor desto alvorligere; man er ikke sluppen, fordi det synes som blev Straffen glemt, netop derfor er den desto alvorligere, men dog ved sin Alvorlighed til det Gode i Sandhed, hvis et Menneske vil det. Tvesindetheden vil det ikke, den vedbliver at have en blødagtig, sandselig Forestilling om Straffen, og en afmægtig Villie til det Gode. Det hænder derfor ofte en saadan Tvesindet, at hans Liv, jo ældre han bliver, bliver desto ringere, naar Ungdommeligheden, hvori der dog var noget Bedre end Frygt, er tabt, og naar da Frygtagtighed med Klogskaben sammensværge sig om at gjøre ham til en Træl, hvis man saa vil, — af det Gode. Saa forskjelligt er det: Den, der vil det Gode i Sandhed, han er den eneste Fri, fri ved det Gode; men altsaa vil Den ikke det Gode i Sandhed, der kun vil det af Frygt for Straf, og derfor gjør det Gode ham kun til Træl.

Dog Evighedens Straf tænker Tvesindetheden maaskee sjeldnere paa, oftere forstaaes den frygtede Straf i jordisk og timelig Forstand. Hvo som kun vil det Gode af Frygt for denne Straf, ham maa det med særligt Eftertryk siges om, at han frygter, hvad et Menneske ikke skal og ikke bør frygte: Penge-Tab, Anseelses-Tab, Miskjendelse, Tilsidesættelse, Verdens Dom, Daarers Spot, Letsindighedens Latter, Hensynets feige Klynken, Øieblikkets opblæste Ubetydelighed, Dunstens gøglende Taagebilleder; ja, ligesom hiin Tvesindede, der vilde det Gode for Lønnens Skyld, var ustadig i alle sine Veie, saaledes bliver denne Tvesindede det ogsaa, fordi han bestandigt speider efter det Ustadige, det ideligen Forandrede, og bestandigt frygter, hvad et Menneske ikke skal frygte, frygter, hvad der har Magt til at saare, mishandle, fordærve, ihjelslaae Legemet, men hvad der ingen Magt har over Sjelen, hvis det ikke faaer den ved Frygten. Skal et Menneske ikke elske Verden, ikke Øiets Lyst, ikke Kjødets Lyst, ikke et hoffærdigt Levnet, skal han ikke attraae, hvad Verdens er, Penge mellem Hænderne og Anseelse mellem Menneskene: da skal han heller ei frygte, hvad Verdens er, hverken Verden eller Menneskene, hverken Armodens eller Forfølgelsens Udelukkelse. Gjør han dette, da er han Tvesindethedens Bytte, som han i Tvesindetheden er Menneskenes Træl.

Ja, der er en Undseelse, som er til det Gode, vee det Menneske, som afkaster den; den er en frelsende Ledsager gjennem Livet, vee det Menneske, som bryder med den; den er i Helliggjørelsens og den sande Friheds Tjeneste, vee det Menneske, der

forarges paa den som var den en Tvang! Om et Menneske gik ene gjennem Livet, hvilket efter Skriftens Ord ikke skal være godt, dersom han dog gik ledsaget af denne Undseelse: o, det skal vel blive Godt og blive Eet! Og hvis den Eensomme snublede, dersom dog hiin Undseelse ledsagede ham, da ville vi ikke som Prædikeren raabe Vee over den Eensomme, ikke med Prædikeren sige: vee den Eensomme, hvis han falder, hvo skal da reise ham op; thi bedre end den bedste Ven mener hiin Undseelse det med ham, bedre skal den hjælpe ham end alle Menneskers Deeltagelse, hvilken let fører til Tvesindethed — ikke til at ville Eet. Det er vist, at i Almindelighed et Menneske, naar Andre see paa ham, handler forstandigere, viser mere Kraft, tilsyneladende mere Selvbeherskelse, end naar han troer sig ubemærket; men Spørgsmaalet er, om denne Forstandighed, denne Kraft, denne Selvbeherskelse er i Sandhed, eller om den ikke let i Tilsyneladelsens Usandhed ved Hensynets Idelighed antænder Tvesindethedens ustadige Blussen i hans Sjel. Hver Den, som ikke undseer sig mere for sig end for alle Andre, han vil dog, hvis han bliver vanskelig stillet og meget prøvet i Livet, paa een eller anden Maade ende med at blive Menneskers Træl. Thi at undsee sig mere for Andre end for sig selv, hvad er det Andet end at undsee sig mere for at synes end for at være? Og et Menneske skal jo omvendt undsee sig mere for at være end for at synes, ellers kan han ikke ville Eet i Sandhed, da han ved Tilsyneladelsens beilende Hensyn kun eftertragter det vexlende Skin og dettes Gjenskin i Menneskenes Gunst. Den Kloge, der frygter Andres Dom og undseer sig for Andre — hvis han ikke undseer sig meest for sig selv, ak, maaskee skulde det lykkes hans List at blive, eller lykkes ham at indbilde sig, at hans List var uigjennemtrængelig: og saa, hvad saa? Den, der ikke misbruger sin Magt fordi han frygter Menneskenes Dom og undseer sig for Mennesker — hvis han ikke undseer sig meest for sig selv, ak maaskee skulde det lykkes ham selv, eller en Øientjener at indbilde ham, at det lod sig gjøre saa underfundigt, at end ikke Gud kunde gjennemskue det: og saa, hvad saa? Dog Talen behøver jo ikke at vente paa, hvad der vil skee, det er paa Yttringen af hans Tvesindethed, thi Talen er kun om hans Tvesindethed, og den er allerede aabenbar. Hvad enten den bliver aabenbar for Menneskene eller ikke, Tvesindetheden er der alligevel, og den Tvesindede elendig; thi lader os ikke glemme, at det Sande har

---

efter Skriftens Ord] 1. Mos. 2, 18. **Prædikeren**] Kap. 4, 10.

Ret til at sige om Enhver, der er i Usandheden, ogsaa da, naar han selv og alle Mennesker prise ham lykkelig, at han dog er elendig, fordi det i Sandhedens Forstand ikke hjælper et Menneske, at han ikke veed af, at han er elendig, da dette kun er en Elendighed mere. Men Den, som undseer sig meest for sig selv, han bestyrkes derved i at ville Eet. Hvor underfundig Listen end var, Opfinderen kan jo dog selv gjennemskue den; lod den sig end skjule for alle Mennesker, hvorledes skulde dens Skjulthed kunne friste ham, da han dog ikke kan skjule den for den Medvider, som han undseer sig meest for!

Vi sige dette ikke, som var det vor Mening, at der nogensinde har levet noget Menneske, selv i den meest fordærvede Tid, saaledes, at der Ingen var, for hvis Dom han til sit eget Bedste turde og kunde frygte i gavnlig Undseelse, hvis Dom kunde være ham veiledende til at ville det Gode i Sandhed. Men skal denne Undseelse, for den Ærværdige, i Sandhed vorde den Beskedne til Gavn, da er det dog en uomgaaelig Betingelse, at han meest undseer sig for sig selv. Derfor kunde man sige med Rette, at det er et Menneske i Sandhed gavnligst at have Undseelse for en Afdød, og hvis han har den for en Levende da at have den for ham som for en Afdød, eller hvis det synes Dig mere indbydende, m. T., vil jeg bruge et andet Udtryk, der dog betegner det Samme, om det end tillige skjønt indeholder Forklaringen, altsaa: at have Undseelse for ham som for en F o r k l a r e t. En Afdød er jo en Forklaret. Den Levende kan dog feile, kan dog forandres, kan dog overiles i et Øieblik og af et Øieblik — dersom han i Sandhed er den Ærværdige, vil han vel selv formanende paaminde Dig derom, at Du ikke ved Forholdet til ham ledes ind i den Tvesindethed, hvilken er at være et andet Menneskes Tilhænger; den Levende kan maaskee være Dig for gunstig, maaskee ogsaa for ugunstig; hvis Du omgaaes ham dagligen, skal Din Undseelse maaskee tabe noget i sin Høitidelighed, eller maaskee paadrage sig en hidsig Sygdom, saa Du kunde ønske Dig et Tryllemiddel for at bedaare den Ærværdige, saa Du kunde ville liste Dig ind i hans Gunst eller dog paa enhver Maade tjene Dig op i hans Yndest, fordi hans Dom var bleven Dig det Vigtigste. Hvor megen Fare og Fristelse til Tvesind! Den svinder først, naar Du omgaaes ham som en Afdød: fjerner Dig fra ham — men aldrig glemmer ham; den svinder først, naar Du er skilt fra ham som ved Døden, naar Du ikke jordisk og timelig kommer ham for nær, men kun evigt erindrer, hvad han selv vilde kalde det Bedste i sit Væsen! En Forklaret kan man ikke overtale; Gunst og Overtalelse og Overilelse tilhører

Jordlivets Øieblikke, den Afdøde fornemmer ikke disse Tilskyndelser, den Forklarede kan ikke forstaae dem, vil ikke forstaae dem; vil Du ikke opgive dem, da maa Du opgive ham, da maa Du, hvis Du tør det, krænke den Forklarede, bryde med ham, ja tilintetgjøre ham, thi naar han ikke er den Forklarede, er han jo slet ikke til. Den Levende kan man tale med paa en anden Maade, fordi han ogsaa i jordisk Forstand er til, og hvis Du fik ham lidt forandret (ak, til Din egen Fordærvelse og til hans Forkleinelse!) Du havde ham dog ligesom endnu at holde Dig til, Du havde hans Ord, hans lydelige Bifald, og i Sammenholdet skulde det maaskee undgaae Eder begge, at der var en Forandring foregaaet. Men den Forklarede er kun til som Forklaret, ikke synlig for det jordiske Øie, ikke hørlig for det jordiske Øre, kun i Undseelsens hellig-stille Taushed; forandres kan han ikke, ikke det Mindste, uden at det strax mærkes, og uden at Alt er tabt, og han forsvunden. Den Forklarede er kun til som Forklaret; forandres kan han ikke til noget Bedre — han er jo den Forklarede; forandres kan han ikke — han er jo en Afdød: han bliver sig selv tro, den Ene og Samme, den Forklarede! Hvor skulde da Den blive tvesindet, der ved Undseelse for ham bestyrkes i at ville det Gode! Saa kan jo rigtignok selv det redelige Menneske alligevel overraskes af mangen Skrøbelighed, ogsaa stundom komme paa en Afvei; men da har han eet Haab, at der er en Gud til, en retfærdig Styrelse, der vel ved Straffen vil vække ham og føre ham tilbage. Saa forskjelligt er det: Den, der vil det Gode i Sandhed, han haaber endogsaa paa Straffen; men altsaa er Den i sin Tvesindethed langtfra at ville det Gode i Sandhed, der kun vil det af Frygt for Straffen.

Den Tvesindede staaer paa Veiskillet, da viser der sig tvende Syn: det Gode og Straffens frygtede Skikkelse. Eensartede ere de ikke for ham, thi at den Straf, som Gud i sin Viisdom har knyttet til enhver Overtrædelse, er et Gode, negtes ikke, men den er det dog kun, naar den annammes med Taksigelse, ikke, naar den blot frygtes som et Onde. Og denne Straf har den Tvesindede mindre for Øie, han tænker nærmere paa Verdens Straf; men det Gode og Verdens Straf ere ikke Eensartede. Eller mon nu virkeligen Verden var bleven saa fuldkommen og saa hellig, at den er ligesom Gud, at hvad den belønner er det Gode, hvad den straffer, det Slette? Mon virkeligen Nogen, der fortrøster sig for Gud at have en Anskuelse af Livet, hvorefter han vil indrette sit Liv, kunde falde paa, saaledes at forgude Verden? Der høres jo rigtignok

især paa de Steder, hvor Menneskene komme festligen sammen for at bedrage hinanden ved mange Taler, der høres jo rigtignok herlige Ord om, hvorledes Verden gaaer frem, og om vor Tid og om vort Aarhundrede; men, m. T., turde Du som Fader (og jeg er forvisset om, at Du har en ophøiet Forestilling om dette Navns Betydning, en bekymret Forestilling om det Ansvar, hvortil det forpligter!) turde Du som Fader sige til dit Barn, idet Du sendte ham ud i Verden: »gaae Du kun trygt mit Barn, agt paa hvad Mængden bifalder, og Verden belønner, det er det Gode; men hvad den straffer er det Slette. Nu er det ikke mere som fordum; at Mængdens Dom er liig Skum paa Vand, meningsløs skjøndt høirøstet, iblinde skjøndt afgjørende, umulig at følge, fordi den vexler hurtigere end en Qvinde skifter Farve; nu er Udfaldet ikke mere tvivlsomt, det Gode seirer strax; nu kræves der intet Offer, ingen Selvfornegtelse, thi Verden vil det Gode; nu er Mængdens Dom de Vises, de Enkelte ere Daarerne; nu er Jorden Guds-Rige, det i Himlen kun en Afglands; nu er Verden den høieste Tilforladelighed, det Eneste man kan bygge paa, det Eneste man kan sværge ved.« Dog Dig behøver Talen ikke at spørge, m. T., den er forud forvisset om Dit Svar; men jeg vilde spørge selv den Ivrigste ved hine Festligheder: turde Du, hvis Du som F a d e r skulde tale til D i t eget B a r n, turde Du sige noget Saadant? Eller dersom det var den Unge, der med hele sin oprigtige Sjels Hengivenhed fæstede sit tillidsfulde Blik paa Dig, forvisset om, at som Du sagde det, saa maatte det være, ved helligt Løfte i Taknemlighed forpligtende sig til at følge Din Lærdoms Veiledning gjennem Livet: turde Du til ham sige noget Saadant? Eller dersom Du var Vidne til den elskelige Ynglings skjønne Begeistring, naar han læste og hørte om de store Mænd, der strede med tunge Skjebner og lede ondt i Verden, de Herlige hvem Verden forskød, fordi den ikke var dem værd, turde Du da, naar ingen Larmen foranledigede Dig til at tale i Vildelse, men kun Fortrolighedens Stilhed, den Elskeliges Tillid, Ynglingens Uerfarenhed forpligtede Dig til at tale Sandhed, turde Du da lægge Haanden paa Hjertet og sige: »Sligt skeer ikke mere, nu er Verden bleven oplyst og fuldkommen, nu er det, at tragte først efter Verden og dens Skikke, det Samme, som hvad det i gamle Dage var at tragte først efter Guds Rige og hans Retfærdighed.« Ak, efterhaanden som et Menneske bliver ældre, vænner han sig til Meget i Livet; man vænner sig blandt Andet ogsaa til at sige Meget, som man dog ikke ret tænker Noget ved, man vænner sig til med de Jævnaldrende at tale indenfor saa mange Forudsætninger, at det Simple og Ophøiede næsten gaaer en i Glemme.

Stundom henkaster man et Ord, der udtrykker en jævn og stadig, mangeaarig Forbittrelse: »man veed nok hvordan Verden er«; og til andre Tider lovpriser man Verden indtil Forgudelse, uden at dog noget af Udsagnene gjør dybere Indtryk paa den Talende; thi det første vækker ham ikke, skrækker ham ikke op til i Frygt og Bæven dog at ville frelse sig selv, siden Verden er saa slet; og det andet styrker ikke den Talende til begeistret at ville det Gode i Tillid til Verdens Fuldkommenhed — ak, man vænner sig i Livet, i Vanens dvaske Omgang med Andre saa let til noget nær at opgive sig selv, medens man leger med Talemaader. Men selv den saaledes sørgeligst Forvænte, naar han med Ansvar taler formanende til et Barn, en Yngling, den unge Pige: han taler med Undseelse. Der er her et skjønt Lige for Lige: med Undseelse nærmer Ynglingen sig den Ældre, og den Ældre taler altid med Undseelse, naar han taler formanende til en Yngling. Give Gud, at Enhver, der har Leilighed til at tale formanende til den Unge, ogsaa selv vilde have nogen Gavn af Formaningens Undseelse!

F o r m a n e n d e, thi herpaa ligger Eftertrykket, vil den Ældre ikke fremstille et Skrækkebillede af Verden for den Unge, ingenlunde; Sligt er jo heller ei Alvor, er kun sygelig Indbildning; men f o r m a n e n d e vil han gyse for den Tanke, ligefrem at lede den Unge i Tvesindethedens Fare ved svigefuldt at fæste hans Opmærksomhed paa Verdens Straf; ved istedetfor at indpræente ham hellig Frygt og Undseelse for det Gode, at besmitte den Rene ved at lære ham Frygt for Penge-Tab, Anseelses-Tab, Miskjendelse, Tilsidesættelse, Verdens Dom, Daarers Spot, Letsindighedens Latter, Hensynets feige Klynken, Øieblikkets opblæste Ubetydelighed, Dunstens gøglende Taagebilleder. Ak, ja for mange Mennesker ere disse høimodige Tanker kun altfor meget som en Forgyldning, der gaaer af i Livets Tvesindethed, som gnaver og gnaver; men selv den saaledes meest Luvslidte, naar han taler formanende til en Yngling, han mindes det, han tør ikke sige Andet — af Undseelse. F o r m a n e n d e vil selv han sige (thi det er ingen sjelden Taler, som her indføres talende, og derfor er netop det Godes Priis desto herligere, fordi det ikke behøver Veltalenhedens Bistand, fordi det er den i Livet sørgeligst Forvænte, der taler vel at mærke formanende til en Yngling), selv han vil sige: »Frygt ikke, vær langsom til at dømme Andre, men agt paa Dig selv; hold fast ved at ville Eet, ved at ville det Gode i Sandhed, og lad saa dette føre Dig hvorhen det nu indtil videre skal føre Dig — thi evigt fører det Dig til Seier, lad det timeligt føre Dig til Velstand eller til Savn, til Ære eller til Forhaanelse, til Liv eller til Død; slip blot ikke dette

Ene, ved dets Haand gaaer Du tryg selv i Fare, selv i Livsfare gaaer Du tryg, som Barnet ved Moderens Haand, ja tryggere, thi Barnet kjender end ikke Faren.« Formanende vilde han altsaa advare mod Frygt for Verdens Straf, hvilken er Tvesindethed.

Der tales stundom om, »at lide Straf, naar man gjør det Gode«, hvorledes er dog dette muligt, fra hvem skulde denne Straf komme? Fra Gud dog vel ikke! Altsaa fra Verden — naar denne i sin Viisdom tager feil, belønner det Slette og straffer det Gode. Og dog nei, det er ikke som Ordet siger det, Ordet mener det ikke som det siger, det er uegentligen talt. Thi det larmer jo rigtignok stort og forfærdeligt det Ord: Verden; og dog maa den lystre samme Lov som det ringeste og usleste Menneske. Men om Verden end samlede al sin Magt, der er Eet, den ikke formaaer, den formaaer ikke at straffe — en Uskyldig, saa lidet som den kan dræbe en Død. Ja vist har Verden Magt, kan gjøre den Levende mangt et Bryderie, kan gjøre ham hans Liv suurt og møisomt, den kan berøve ham Livet, men den kan ikke straffe en Uskyldig. Forunderligt, her er en Grændse, en Grændse, den er usynlig som en Linie, den er sandseligen let til at oversee, men den har Evighedens Kræfter til at holde igjen med! Det undgaaer maaskee Verden, hvis Opmærksomhed er henvendt paa det Store — og Grændsen er en ringe, er, indtil videre, en stilfærdig Ubetydelighed; men dog er den der. Maaskee er den ganske skjult for Verdens Øine, thi ogsaa Dette kan høre med til den Uskyldiges Lidelse, at Verdens Uret faaer Udseende af Straf — i Verdens Øine; men Grændsen er der alligevel, alligevel den Stærkeste. Og om al Verden rasede i Oprør, og om Alt forvirredes: Grændsen er der alligevel, og paa den ene Side af den hos den Uskyldige: Retten; og paa den anden Side for Verden: en evig Umulighed af at straffe en Uskyldig. Selv naar Verden vil udrydde ham og skaffe ham af Veien, Grændsen kan den ikke skaffe af Veien, skjøndt den er usynlig — maaskee er det derfor; selv i hans offrende Døds Øieblik er Grændsen der: da strammer den sig med Evighedens Kraft, da kløfter den sig med Evighedens svælgende Dyb! Grændsen er der, og paa den ene Side hos den Uskyldige: Retten, og paa den anden Side for Verden: en evig Umulighed af at straffe en Uskyldig. — Den Gode, han er stærk, stærkere end hele Verden, naar han i Sandhed staaer paa den anden Side af Grændsen indenfor Evighedens Befæstning, han er stærkest, naar han synes at ligge under. Men den afmægtige Tvesindede har flyttet Grændseskjellet, fordi han kun vil det Gode af Frygt for Verdens Straf; dersom Verden virkeligen ikke er Fuld-

kommenhedens Land, da har han ved sin Tvesindethed givet sig i Middelmaadighedens Vold, eller forskrevet sig til det Onde.

3) Fremdeles maa der siges, at Den, der i Selvraadighed vil det Gode, vil dets Seier, han vil ikke Eet, han er tvesindet.

Dersom et Menneske blot vil det Gode, for at han kan seire, da vil han det Gode for Lønnens Skyld, og hans Tvesindethed er aabenbar, som Talen i det Foregaaende søgte at gjøre den; han vil nemlig ikke tjene det Gode, men have Fordeel af det, betragte det som en Vinding. Naar derimod et Menneske vil, det Gode skal seire, naar han ikke vil kalde Stridens Udgang Seier, hvis han seirer, men kun naar det Gode seirer: hvorledes kan han da kaldes og være tvesindet? Ja, er han tvesindet (thi Grændse-Afgjørelsen mellem den Rene og den Tvesindede er her af en egen Vanskelighed), da er hans Tvesindethed mere underfundig og skjult, formasteligere end hiin aabenbare og aabenbart verdslige, den er en kraftig Skuffelse, som synes at komme nærmest til Hjertets Reenhed, der vil det Gode i Sandhed, om den dog er fjernest, som det høie Sted fra det dybe Fald, som den himmelstormende Stolthed fra Ydmyghedens Bolig i det Lave, som Tilnærmelsens anmassende Lighed, naar den er vundet ved at forfalske en evig væsentlig Adskillelse. Han vil ikke det Gode for Lønnens Skyld, han vil, at det Gode skal seire, men han vil, at det skal seire ved ham, at han skal være Redskabet, han den Udvalgte. Han vil ikke lønnes af Verden, som han foragter, ikke af Menneskene, som han seer ned paa, og dog vil han ikke være en unyttig Tjener: en hovmodig Bevidsthed er Lønnen, han fordrer, og i denne Fordring er hans voldsomme Tvesindethed, ja voldsomme, thi hvad er det Andet han vil, end at tage det Gode med Vold, og med Vold at paatrænge det Gode sig selv og sin Tjeneste! Og om han end ikke forskyldte denne sidste Formastelighed, naar han dog paa nogen Maade ikke vil som det Gode vil, ikke vil det Godes Seier som det Gode vil den: saa er han tvesindet, om han end veed at skjule det for Menneskene, om han end vil skjule det for sig selv, om end Sprogets sande Udtryk et Øieblik synes at skjule derover ved at kalde hans Sindstilstand Selvraadighed, Egenraadighed, thi synes den vel, især naar den er stærk nok til at vove det Yderste, synes den vel Tvesindethed? Nei den synes ikke Tvesindethed, men den er det.

---

en unyttig Tjener] smlgn. Luc. 17, 10.

For denne Tvesindede er da det Gode Eet, dets Seier noget Andet, eller vel endog dets Seier ved ham noget Andet. Nu er det vel saa, at evigt har det Gode altid seiret, men i Tiden er det anderledes; i Tiden bruger det lang Tid, Seiren er langsom, dens Uvished et langsomt Længdemaal, mange, mange Gange gik den tro Tjeners Liv hen, og det var ved Udgangen, som havde han Intet udrettet for det Gode. Og dog var han den tro Tjener, der vilde det Gode i Sandhed, og han var ogsaa elsket af det Gode, der har Lydighed kjærere end Vædderens Fedme. »Ak, hvorfor blev Tiden til; dersom det Gode evigt altid har seiret, hvorfor skal det da slæbe sig langsomt frem gjennem Tidens Længde eller næsten omkomme i Tidens Langsomhed, hvorfor skal det møisomt stride sig gjennem hvad der gjør Tiden længst, gjennem Uvished! Hvorfor skulle de Enkelte, som i Sandhed ville det Gode, være saa adsplittede, saa adskilte, at de neppe kunne raabe til hinanden, neppe øine hinanden; hvorfor skal Tiden hvile som en Tyngde paa dem, hvorfor skal Adskillelsen lægge Sinkelse imellem dem, naar det er saa hurtigt gjort i Evigheden; hvorfor blev en udødelig Aand sat i Verden og Tiden, ligesom naar Fisken drages op af Vandet og henkastes paa Strandbredden?« Hvo som spørgende taler saaledes (og selv om han sukker saaledes, Yttringen bliver den samme), han vogte paa sig selv, thi han veed neppe, af hvilken Aand han taler. Ak, Menneskene forvexle ofte nok Utaalmodighed med den ydmyge lydige Begeistring; den Utaalmodige selv er kun altfor tilbøielig til denne Forvexling. Naar et Menneske aarle og silde er paafærde »for det Godes Skyld«, støier og larmer, er idel Uro, kaster sig i Tiden, ligesom den Syge paa Leiet, kaster alle Hensyn af sig som den Syge Klæderne, foragter Verdens Løn, gjør Plads mellem Menneskene: da mene Mange, hvad han selv indbilder sig, at han er begeistret. Og dog er han Intet mindre, da han er tvesindet, og Tvesindethed ligner ikke mere Begeistring end Hvirvelen ligner den staaende Vinds Stadighed. Saaledes er jo al Utaalmodighed, den er en Art Arrigskab; allerede i Barnet er dens Grund, at Barnet ikke vil give sig Tid; hos hiin Tvesindede fremkommer den derved, at Timeligheden og Evigheden ikke kan fordrages i det samme Menneske. Han kan, han vil ikke forstaae det Godes Langsomhed, at den i Barmhjertighed er Langmod, at den i Kjærlighed til de Frie ikke vil bruge Magt, at den i Viisdom mod de Skrøbelige skyer ethvert Bedrag; han kan, han vil ikke ydmygt forstaae, at det Gode kan undvære ham. Tvesindet er han, han der med sin Begeistring synes at kunne blive en Apostel, men ogsaa kan blive en Judas, som forrædersk vil fremskynde det Godes Seier.

Forarget er han, han der ved sin Begeistring synes at elske det Gode saa høit, han er forarget paa dets Ringhed, naar det er iklædt Tidens Langsomhed. Hengiven er han ikke det Gode i unyttig Tjeneste, han bruser kun; og Den, der bruser, han elsker Øieblikket, og Den, der elsker Øieblikket, han frygter Tiden, han frygter, at Tidens Længde skal gjøre hans Tvesindethed aabenbar; og han forfalsker Evigheden, thi ellers maatte jo Evigheden endnu bedre gjøre den aabenbar. En Falskner er han, for ham er Evigheden Synskredsens skuffende Sandsebedrag, for ham er Evigheden Timelighedens blaanende Grændse, for ham er Evigheden Øieblikkets blændende Gøglespil.

En saadan Tvesindet er maaskee vanskeligere at kjende i Verden, fordi hans Tvesindethed ikke er aabenbar indenfor Verden, ingen Angiver og ingen Medvider har i Verdens Løn og Straf, da han har overvundet Verden, om end ved et høiere Bedrag, da hans Tvesindethed først er kjendelig paa Grændsen, hvor Timelighed og Evighed berøre hinanden, kjendelig der og altid kjendt af den Alvidende. Han vil ikke nøies med den salige Forvisning, der trøster over al Maade: at evigt har det Gode altid seiret, den salige Forvisning, der er en Eiendomssikkerhed over al Forstand, den salige Forvisning, som den unyttige Tjener kan have hos sig i ethvert Øieblik, selv naar Tiden er længst og han synes at udrette mindst, den salige Forvisning, som giver den unyttige Tjener Frimodighed til at tale stoltere end hiint kongelige Ord: Alt er tabt uden Æren, naar han ogsaa tabte Æren men siger: der er Intet tabt, men Alt er vundet. Men kjendelig bliver denne Tvesindede ikke saa let i Verden; thi det er ikke for Lønnens Skyld han vil det Gode, saa han blev aabenbar i sin Higen eller i sin Fortvivlelse; det er ikke af Frygt for Straf han vil det Gode, saa han blev aabenbar i sin Feighed for at undgaae den eller i sin Fortvivlelse, naar han dog ikke undgik den; nei, han vil offre Alt, han frygter Intet, kun vil han ikke offre sig selv i daglig Selvfornegtelse – dette frygter han.

Den Tvesindede staaer paa Veiskillet, da viser der sig tvende Syn: det Gode, og det Gode i dets Seiren eller endog i dets Seiren ved ham. Det sidste er Formastelighed, men selv de tvende første Syn ere ikke ganske det Samme. I Evigheden ere de det, men ikke i Tiden. Og de maae skilles ad, saa vil det Gode; det Gode

---

Alt er tabt uden Æren] Dette Ord skal Frants I. have sagt efter Slaget ved Pavia, da han blev fangen.

ifører sig Tidens Langsomhed som en ringe Klædning, og han maa i Forhold til denne Omklædning klædes i den unyttige Tjeners ringe Skikkelse. Med sit sandselige Øie maa han ikke faae det Gode at see i Seiren, kun med Troens Øie kan han eftertragte dets evige Seier. Deri hans Tvesindethed, thi som der er en Tvesindethed, der adskiller i det Godes Væsen, hvad det selv for evigt har forenet; saa er hans Tvesindethed den, der forener, hvad det Gode i Tiden har adskilt. Den ene Tvesindede glemmer det Evige og tager derved Tiden forfængelig, den anden tager Evigheden forfængeligt.

4) Endeligen skulde Talen, inden den slipper Tvesindetheden for ligesom at vende Reenheden ud, minde om den mangfoldige Tvesindethed, om Svaghedens Tvesindethed, som den er i det virkelige Livs Daglighed, eller om, at Den, der kun vil det Gode til en vis Grad, at han er tvesindet.

I Grunden er dette Udtrykket for al Tvesindethed i Forhold til det Gode, at den kun vil det til en vis Grad; men hvad der blev udviklet i det Foregaaende, hvad der maaskee kunde kaldes Tvesindethedens falske Omsætninger i det Store, det havde dog et vist Skin af Eenhed og Enighed med sig selv, forsaavidt det var et Enkelt, der forfulgtes i Eensidighed, medens Eensidigheden, hvor underligt dette end synes, netop var Tvesindetheden i den Eensidige. Det daglige Livs Omsætninger derimod ere ikke i det Store; i det daglige Liv er det allerede sjeldnere, blot at see En, der vil noget Forkeert med en vis Overeensstemmelse og Anstrængelse; i det daglige Liv gjøres Omsætningerne i det Mindre, hvorved Tvesindetheden bliver mangfoldigere sammensat i den Enkelte: som en Kjøbmand, der kun handler med een Vare, er et sjeldnere Syn, saaledes ogsaa den Tvesindethed, der har en vis uægte Eenhed; som derimod almindeligviis en Kjøbmand handler med forskjellige Varer, saaledes er Tvesindetheden, almindeligviis, den mangfoldige. Afveien bliver derfor mindre kjendelig som denne bestemte, nei Afveiene krydse sig — og den rette Vei paa de forskjelligste Maader, og paa den forskjelligste Maade er den Enkelte i denne Krydsen, hans Liv vel bestemmeligt som Tvesindethed, men ikke let nærmere at bestemme, fordi han end ikke indenfor Tvesindetheden er i Overeensstemmelse med sig selv i noget Bestemt, men i Ubestemmelighed omtumlet af enhver Luftning; fordi han lærer og lærer,

lærer og lærer, og dog aldrig osv.] smlgn. 2. Tim. 3, 7.

og dog aldrig kommer til Sandhedens Erkjendelse, eller kommer den nærmere, da han snarere kommer længere og længere bort, jo mere han lærer af denne forvirrede og forvirrende Underviisning. Fremfor den tidligere Tvesindethed har denne det Gode ved sig, at den dog svagt vil det Gode, at den ikke har hiin tidligeres Haardnakkethed, men Svagheden er maaskee stundom lige saa uheldbredelig.

Denne Tvesindethed er vanskelig at tale om, da den ligner baade det Ene og det Andet, og da den idelig vexler i Omskiftelse — saa hurtigt, at den kan have forandret sig flere Gange, medens Talen neppe er færdig med at beskrive een Yttring. Broget spiller den ikke blot i alle mulige Farver, men der er end ikke nogen Lov for dette Farvespil, som blander Farverne og Farveforholdene i ny og ny Forvirring: saa der er idel Nyt under Solen — og dog bestandigt den gamle Tvesindethed. Ja, hvad der gjør den endnu vanskeligere at tale om, er, at den i det daglige Liv, hvor den ret hører hjemme, indenfor Bestemmelsen Tvesindethed omgaaes sammenlignelsesviis med sig selv, saa den ene Tvesindede ved at være lidt mindre tvesindet end den anden gjør Fordring paa Udmærkelse, uagtet hans Grad-Forskjel er indenfor den væsentlige Lighed, hvorved det tilsidst synes som var hiin sande evige Fordring, der kræver Hjertets Reenhed ved at ville Eet, som var den afskaffet, fjernet fra Regjeringen, sat i Afskedens Bero paa en saadan Afstand fra det daglige Liv, at der slet ikke kunde være Tale om den. Thi i den brogede, bølgende Folkemængde, i Verdens Larm fra Dag til Dag og fra Aar til Aar tages det ikke saa nøie med, om En ganske vil det Gode, naar han blot har Indflydelse og Magt, sidder i en stor Bedrift, er Noget for sig og Andre: »hvilken frygtagtig og kummerlig Smaalighed, tænker man, at tage det saa nøie«; man mener end ikke, at det er noget Formasteligt man siger, nei man henkaster den kløgtige Bemærkning i Forbigaaende og iler videre, medens Bemærkningen ogsaa iler videre fra Mund til Mund i den brogede, bølgende Folkemængde. Og i det travle Liv, i Handel og Vandel fra Morgen til Aften, gaaer det ikke saa nøie til med, om En ganske vil det Gode; naar han kun er om sig, for ikke at sige Tyv, i sin Næringsvei, naar han sparer og samler, naar han blot har et godt Rygte og tilfældigviis undgaaer Bagvaskelse (thi om han virkelig er Skyldig eller ikke, er det mindre vigtige, hvad hverken han eller Verden har Tid til at efterforske, Bagvaskelsen er blot det Farlige som en Standsning for hans Virksomhed): »hvortil da et saadant Sinkerie midt i Travlheden!« Og i Verden er der altid travlt. Ja, det er ganske sandt, saaledes seer det ud i Verden,

saaledes synes det i Verden, saaledes maa det synes indenfor Timelighedens skuffende Synskreds; men i Evigheden skal det gjøre en uhyre Forskjel, om En var nøieregnende eller ikke. Og dog er Evigheden jo ikke som en ny Verden, saa Den, der havde levet i Tiden paa Tidens og Travlhedens Viis, naar han lykkelig og vel var ankommen i Evigheden, nu kunde forsøge sin Lykke i at antage Evighedens Skik og Brug. Ak, Tiden og Travlheden troer, at Evigheden er saa langt borte; og dog har aldrig nogensinde i Skuespillet den Kunstforstandige havt saaledes Alt i Beredskab til Skuepladsens og de Spillendes Forvandling, som Evigheden i Forhold til Tiden har Alt i Beredskab, Alt — indtil det Mindste, indtil det overflødige Ord, der er talet; har Alt i Beredskab i ethvert Øieblik — skjøndt den tøver.

O, at da Talen, langtfra at sinke Nogen, som vil det Gode i Sandhed, eller at kalde Nogen fra gavnlig Virksomhed, dog maatte standse en Travl; thi denne Travlhed er jo som en Fortryllelse, og sørgeligt er det at bemærke, hvorledes dens Magt voxer med den stigende Summen, hvorledes Fortryllelsen griber om sig, hvorledes den fanger efter det tidligere Bytte, saa neppe Barndommen eller Ungdommen undes den Stilhed, den Fjernhed, hvori det Evige voxer en guddommelig Væxt. Og gjør end Travlheden i Hast en Indrømmelse, mener selv dens flygtige Viisdom at indsee det Gavnlige i, at der ogsaa er en travl Mand med som engang imellem i Hast forkynder hiin høiere Betragtning af Livet om at ville det Gode i Sandhed: ak, er dette dog det rette Forhold, at hvad Alle, hver især, skulde gjøre, det fritages noget nær Alle mere eller mindre for, men da faaer, for en Fuldstændigheds Skyld, En i Travlhed den Opgave, at forkynde hiin høiere Fordring, hiin høiere Fordring, der hvis den blot paa nogen Maade skulde tilfredsstilles, om end i Skrøbelighed og Ufuldkommenhed, vilde kræve ethvert Menneskes samlede Sind, hans stadige Flid, hans bedste Kræfter!

Altsaa i Travlheden er Tvesindetheden; som Gjenlyden boer i Skoven, som Stilheden boer i Ørkenen, saaledes boer Tvesindetheden i Travlheden. Thi at Den, der vil det Gode kun til en vis Grad, at han er tvesindet, at han har et adspredt Sind, et deelt Hjerte, behøver neppe at forklares; men Grunden kan vel behøve at forklares og udvikles: at der i Travlheden hverken er Tid eller Ro til at vinde den Gjennemsigtighed, som er fornøden for at forstaae sig selv i at ville Eet, eller blot for foreløbigt at forstaae sig selv i sin Uklarhed. Nei, Travlheden, hvori man bestandigt gaaer videre og videre, og Larmen, hvori det Sande bestandig gaaer mere og mere i Glemme, og Forholdenes Mængde,

Tilskyndelsernes og Forhindringernes, gjør det bestandigt umuligere for En at vinde noget dybere Kjendskab til sig selv. Det er Sandhed, at et Speil har den Egenskab, at man i det kan see sit Billede; men saa maa man staae stille. Iler man hastigt forbi, da faaer man Intet at see; gaaer man maaskee med et Speil hos sig, som man ikke fremtager: hvorledes skulde man da faae sig selv at see? Saaledes iler den Travle fremad med Muligheden af at forstaae sig selv h o s s i g; men den Travle bliver ved at løbe, og det kommer aldrig til Forstaaelsen, ja det gaaer ham vel snarere mere og mere i Glemme, at han har Muligheden h o s s i g. Og dog tør man neppe sige det til den Travle, thi hvor knap Tid han end ellers har, har han dog stundom god Tid til en Mangfoldighed af Undskyldninger, ved hvis Brug det Sidste bliver værre end det Første, Undskyldninger, hvis Viisdom omtrent er den samme, som naar den Seilende troer, at det er Havet, ikke Skibet, der bevæger sig. Man tør neppe sige det til ham, thi hvor knap Tid han end ellers har, har han dog stundom god Tid til med Ligesindede »at afrive det Latterliges umodne Frugt af deres Viisdom«, for at bespotte den Talende som et udueligt Menneske i Livet, som et Menneske, den Travle i sin Kløgt overseer — fra Undskyldningernes ophøiede Synspunkt. Den Travle har jo ogsaa overalt Medhold imod ham, overalt i den mangfoldige Travlheds stigende Summen, og i Undskyldningernes myldrende Mængde. Thi ligesom en giftig Aande over Markerne, som Græshoppernes Mængde over Ægypten: saaledes er Undskyldningerne og deres Mængde en Landeplage, der afæder det Eviges Spire, en fordærvelig Smitte blandt Menneskene — med hver Een, der angribes, bliver der bestandig een Undskyldning mere til for den Næste. Og medens det ellers ikke kan undgaae Nogen, at en Sygdom bliver farligere og farligere, mere og mere ondartet, jo mere den griber om sig: saa er det med Undskyldningerne omvendt, Sygdommen synes at blive mildere og mildere, Tilstanden bliver behageligere og behageligere, jo Flere der angribes. Og naar vi saa Alle blive enige om, at dette Undskyldningernes — kummerlige, forkrøblede Velbefindende, at det er det Høieste: saa er der jo Ingen der siger Andet. Var der da en Enkelt, som ikke kunde beqvemme sig at give efter, gjorde han end mangen Undskyldning kraftig Modstand; ak, Enden er der ikke endda, der er bestandigt een Undskyldning tilbage, den ligger ved hans Dør og begjerer efter ham: »hvad det kan hjælpe som enkelt Menneske at ville stride imod«. Det er altsaa atter med Undskyldningerne endnu værre end med en giftig Sygdom, thi af den døer dog Ingen fordi de Andre ere døde af den.

Saa har da den Tvesindede maaskee en Følelse for det Gode, en levende Følelse; naar Nogen vil tale om det Gode, især paa Digterviis, da er han hurtig bevæget, let tilskyndet til at hensmelte i Rørelse. Dersom Verden gaaer ham lidt imod, og da Nogen vil tale til ham om, at Gud er Kjærlighed, at hans Kjærlighed overgaaer al Forstand, omfatter i sit Forsyn selv Spurven, som ikke falder til Jorden uden hans Villie; vilde Nogen tale derom, især paa Digterviis: da er han greben, han griber efter Troen som efter et Ønske, og med Troen griber han efter den ønskede Hjælp. Han har da i Ønskets Tro en Følelse for det Gode. Men maaskee tøver Hjælpen; istedenfor den kommer der en Lidende til ham, som han kan hjælpe. Men denne Lidende finder ham utaalmodig, frastødende, denne Lidende maa nøies med den Undskyldning: »at han nu ikke er oplagt eller stemt til at bekymre sig om Andres Lidelser, da han selv har Gjenvordighed«. Og dog mener han, at have Troen, Troen paa, at der er et kjærligt Forsyn til, som hjælper den Lidende, et Forsyn, som ogsaa bruger Mennesker til sine Redskaber. — Muligen kommer nu den ønskede Hjælp, han er atter hurtigt opblussende i Taknemlighed, smægtende i en blødagtig Forestilling om det kjærlige Forsyns Godhed; nu, mener han, har han ret grebet Troen, nu har den i ham seiret over enhver Tvivl og enhver Indvending: ak, og hiin anden Lidende er reent gaaet ham i Glemme. Hvad er denne Tilstand Andet end Tvesindethed! Thi dersom der overhovedet skal være Tale om Indvendinger mod Troen, om Begivenheder og Tildragelser, der ligesom synes at gjøre Indsigelse mod den og mod det kjærlige Forsyns Omsorg: da er hiin anden Lidende, som ikke blev hjulpen, som endog af Den, der kunde hjælpe, blev frastødende afviist med den Undskyldning, at han tilfældigviis ikke var oplagt, hiin anden Lidende er jo den kraftigere Indvending. Men dette undgaaer reent den Tvesindede, at han i det Øieblik, han mener, at Troen har seiret i ham, at han da netop handlende modbeviser denne Overbeviisning. Eller er dette ikke Tvesindethed, at mene at have en Overbeviisning, som man selv handlende modbeviser? Er dette ikke i Sandhed det eneste Beviis for, at man har en Overbeviisning, at Ens eget Liv handlende udtrykker den? Er det ikke den eneste Sikkerhed for, at Ens saakaldte Overbeviisning ikke forandres alle Øieblikke i Forhold til det Forskjellige, der hænder En selv, som øieblikkeligt forandrer En og forandrer En Alt, saa man idag har Troen, og imorgen har tabt den, og faaer den igjen iovermorgen, indtil der hænder noget ganske usædvanligt, saa man næstendeels ganske taber den, formenende, at man har havt den! — Sæt der var tvende

Mennesker; en Tvesindet, som meente at have erhvervet Troen paa det kjærlige Forsyn, fordi han selv havde oplevet at være bleven hjulpen, om han dog urørt havde afviist en Lidende, hvem han kunde hjælpe; og et andet Menneske, hvis Liv ved opoffrende Kjerlighed var et Redskab i Forsynets Haand, saa han hjalp mange Lidende, medens den Hjælp, han selv havde ønsket, blev ham negtet fra Aar til Aar: hvilken af disse Tvende var i Sandhed overbeviist om, at der er et kjærligt Forsyn, som antager sig de Lidende? Er det ikke en skjøn og en overbevisende Slutning: skulde Den, der plantede Øret ikke høre; men er den omvendte Slutning ikke ligeledes skjøn og overbevisende: skulde Den, hvis Liv er opoffrende Kjærlighed, skulde han ikke troe, at Gud er Kjærlighed? Dog i Travlheden er der hverken Tid eller Ro til den stille Gjennemsigtighed, som lærer Ligelighed, som lærer, at ville drage i lige Aag med andre Mennesker, den ædle Eenfoldighed, som er i inderlig Forstaaelse med ethvert Menneske; der er hverken Tid eller Ro til at vinde en Overbeviisning. Derfor bliver selv Tro og Haab og Kjærlighed, og det at ville det Gode, i Travlheden kun løse Ord og Tvesindethed; eller er det ikke Tvesindethed at leve uden en Overbeviisning, eller rettere at leve i den idelig og idelig vexlende Indbildning, at man har og man ikke har en Overbeviisning!

Saaledes bedrager Følelsen den Travle i Tvesindethed. Maaskee havde han efter en opblussende Angers Sønderknuselse, naar denne aflader i Mathed, en Overbeviisning, som han meente det, om, at der er en Barmhjertighed, der tilgiver Synder; men selv negtede han strængt Den Tilgivelse, der var ham Noget skyldig. Han havde altsaa, som han meente det, troende en Overbeviisning om, at der er en saadan Barmhjertighed til, og handlende negtede han, at den er til; handlende gjorde han Sit for at bevise, at den ikke er til. Sæt der var tvende Mennesker; hiin Tvesindede, og da et andet Menneske, som hellere end gjerne vilde tilgive sin Skyldner, naar han blot selv maatte finde Barmhjertighed: hvilken af disse Tvende var i Sandhed overbeviist om, at der er en saadan Barmhjertighed til? Den Sidste havde dog det Beviis for, at den er til, at han selv øver den; den Første har slet intet Beviis for sig, og kun mod sig det Modbeviis han selv fører. — Eller den Tvesindede havde maaskee en Følelse for Ret og Uret; den blussede stærkt i ham, især hvis Nogen paa Digterviis vilde skildre de nidkjære Mænd, der i Sandhedens Tjeneste med Selvopoffrelse hævdede Ret og Retfærdighed.

---

skulde Den, der plantede Øret osv.] Ps. 94, 9.

Vederfores der ham da selv nogen Uret, da var det ham, som maatte der skee Tegn i Himlen og paa Jorden, som kunde Verdens-Ordenen, ligesaa lidt som han, sove før dette var gjort godt igjen; og det var ikke Selvkjærlighed, der hidsede ham, men det var Følelsen for Retfærdighed — saa meente han. Og naar han da fik sin Ret, hvor megen Uret den end havde kostet mod Den og Den: da prisede han atter Verdens Fuldkommenhed. Følelsen havde vel henrevet ham, men ogsaa revet ham hen, saa han havde glemt det Vigtigste: i Sandhedens Tjeneste med Selvopoffrelse at hævde Ret og Retfærdighed. Thi hvo af disse Tvende er vel i Sandhed overbeviist om, at der er Retfærdighed til i Verden: Den, der lider Uret for at gjøre Ret; eller Den, der gjør Uret for at faae sin Ret.

Den umiddelbare Følelse er vel det Første, er Livskraften, i den er Livet, som det jo er sagt, at fra Hjertet udgaaer Livet; men da maa denne Følelse »bevares«, saaledes forstaaet, som naar det siges: »bevar Dit Hjerte, thi fra det udgaaer Livet«, den maa renses fra det Selviske, bevares fra det Selviske, den maa ikke overlades til sig selv, tvertimod maa jo altid det, der skal bevares, betroes i en Høieres Vold, som bevarer det, — saaledes beder endog den kjærlige Moder Gud at bevare hendes Barn. I den umiddelbare Følelse forstaaer det ene Menneske aldrig det andet. Saasnart Noget hænder ham selv, forstaaer han Alt anderledes. Naar han selv lider, forstaaer han ikke en Andens Lidelse, og naar han selv er lykkelig forstaaer han den heller ikke. Selvisk forstaaer den umiddelbare Følelse Alt om sig selv, og er derfor i Tvesindethedens Splid med alle Andre, thi kun i Oprigtighedens vel forstaaede Ligelighed kan der være Eenhed; og i selvisk Kortsynethed forandres hans Overbeviisning bestandigt, eller det er et Tilfælde, at den ikke forandres, da dette har sin Grund i, at hans Liv tilfældigviis ikke berøres af nogen Forandring. Men en saadan Overbeviisningens Fasthed er en Indbildning i den Forkjælede, thi ikke da er en Overbeviisning fast, naar Alt ligesom paatvinger En den og fæstner den, men dens Fasthed viser sig i Alts Omskiftelse. Dog undgaaer vel sjeldent et Menneskes Liv alle Forandringer; og i Forandringerne er den umiddelbare Følelses Overbeviisning en Indbildning, det øieblikkelige Indtryk oppustes kun til en Betragtning af hele Livet.

Saa havde den Tvesindede maaskee en Erkjendelse af det Gode; det stod i Betragtningens Øieblik saa tydeligt for ham,

---

fra Hjertet udgaaer Livet] Ordspr. 4,23.

saa klart, at det Gode dog i Sandhed har alle Fordele paa sin Side, at det i Sandhed er Vinding baade for dette Liv og for det kommende; ja, det var ham om Hjertet, som maatte han kunne overbevise hele Verden derom. Maaskee fordredes dette dog ikke af ham, at han saaledes skulde gaae ud med sin vundne Overbeviisning for at overbevise Andre; men Prøvelsen udeblev derimod ikke, der skulde forsøge hans — vundne Overbeviisning. Ak, Betragtning og Betragtningens Øieblik skjuler trods al sin Klarhed let over en Skuffelse, fordi dens Øieblik har Noget tilfælles med den forfalskede Evighed. Der er en Forkortning, som er nødvendig for at Betragtningen kan komme istand, den maa forkorte Tiden meget, ja den maa egentligen kalde Sindet og Tanken bort fra Tiden for at fuldende sig selv i en forfalsket evig Afrundethed. Det er hermed ligesom naar Kunstneren tegner et Land; Tegningen kan jo ikke blive saa stor som Landet, den bliver uendeligt mindre, men desto lettere bliver det ogsaa for Betragteren at overskue hiint Lands Omrids. Og dog vil det vel hænde Betragteren, naar han pludseligen blev hensat i hiint Lands Virkelighed, hvor det har hele sin Gyldighed med de mange, mange Mile, at han da slet ikke kan kjende Landet igjen, eller faae noget Syn af det, eller som Reisende hjælpe sig til Rette i det. Saaledes vil det ogsaa gaae den Tvesindede. Hans Erkjendelse har dog været et Sandsebedrag; hvad der ligesom lufttæt var presset sammen i Betragtningens Fuldendthed, det skal nu trækkes ud i hele sin Længde, det er nu ikke mere en Afrundethed, men er i Bevægelse. Thi Livet er som en Digter og saaledes forskjellig fra Betragteren, der altid slutter af: Digteren river os midt ind i det. Nu staaer den Tvesindede der med Betragtningens Tegning; Tiden, som var udeladt i Betragtningen, begynder at gjøre sin Ret gjeldende. Og det forstaaer sig, den Ret har Tiden i al Evighed ikke, at negte, at det Gode jo har alle Fordele paa sin Side, men den har Tilladelse til at trække Tiden ud, og derved at gjøre den i Betragtningen tilsyneladende saa ligefremme Forstaaelse noget vanskeligere, saa Forstaaelsen just ikke saaledes bliver mindre ligefrem, at den blev krum og skjæv, men vel saaledes, at den bliver mindre ligefrem — at løbe til. Istedenfor nu at holde Betragtningen hos sig og holde sig til Betragtningen, for da med den, ligefrem, men Skridt for Skridt, at gjennemtrænge Tiden, lader den Tvesindede Tiden skille ham fra Betragtningen. Er dette ikke Tvesindethed: at være i Tiden uden nogen Betragtning, uden nogen bestemt Tanke, eller rettere at være i Tiden idelig og idelig skuffet ved at have eller have havt en Betragtning! Betragtningens Øieblik havde han letsindig misforstaaet som Alvor, og da saa Alvoren

kom, da kastede han Betragtningen fra sig, og misforstod Betragtningens Øieblik som et Bedrag, indtil han atter blev alvorlig i et Betragtningens Øieblik. — Eller den Tvesindede tilstod maaskee sig selv, at han havde gjort Uret, havde handlet ilde, var kommen paa en Afvei; men da blev det ham i Overveielsen saa indlysende, saa tiltalende, at det dog er saaledes, at Straffen er som Lægemidlet, ja aldrig, syntes det ham, havde nogen Læge saaledes gjort Lægemidlet tækkeligt, som denne Overveielse ligesom indyndede Straffen. Men naar saa Straffen kom, og den, hvad jo ogsaa Lægen veed, et Øieblik gjorde Tilstanden værre for ret at trænge helbredende ind: da blev han utaalmodig. Han havde i Overveielsen tænkt sig helbredet, tænkt, hvor godt det var, naar det var overstaaet — naar det var overstaaet. Saaledes har altid den Dovne en uforholdsmæssig Indbildningskraft, han tænker strax, hvordan han saa vil indrette sig, og hvor godt han saa skal have det, naar først Det og Det er gjort: han tænker mindre paa, at det er Det og Det han skal gjøre. Og i Overveielsen seer dette jo meget indbydende ud; men naar han skal tiltræde Veien (thi Overveielsen, den er ude over Veien), saa forandres Alt. Istedenfor nu at beholde Overveielsen og Overslaget hos sig, og holde sig den efterrettelig, kaster han Overveielsen fra sig. Letsindigt har han taget Overveielsen forfængeligt, som var den Helbredelsen ved Lægemidlet; og da Helbredelsen skal begynde, misforstaaer han Overveielsen letsindigt som et Bedrag. Er dette ikke Tvesindethed: at være syg, at give sig under Lægens Behandling, og saa ikke ville troe Lægen, men vilkaarligt afbryde! Er dette ikke Tvesindethed, naar den Syge maaskee er gaaet ind i Badet, hvor Heden voxer, men nu pludselig finder det for varmt, løber ud — udsat for alle Farer; er det ikke Tvesindethed, naar han dog endnu har en Levning af Overveielsen tilbage og derved en Forestilling om, at han egentligen er syg, og derfor snart igjen begynder sin Helbredelse paa samme Maade!

I den Erkjendelse, der, som Betragtning og Overveielse, er paa Evighedens Afstand fra Tid og Virkelighed, er der vel Sandhed, den Erkjendende kan forstaae Sandheden deri, men han kan ikke forstaae sig selv. Det er vist, at uden denne Erkjendelse er et Menneskes Liv mere eller mindre tankeløst; men det er ogsaa vist, at denne Erkjendelse, fordi den er i en forfalsket Evighed for Indbildningen, udvikler Tvesindetheden, dersom den ikke redeligen erhverves langsomt ved Villiens Reenhed.

Saa havde den Tvesindede maaskee en Villie til det Gode; thi vel har ogaaa Den, der bedrages til Tvesindethed ved Følelsen,

eller ved hiin fjerne Erkjenden, en Villie, men denne fik ingen Magt, og Spiren til Tvesindetheden laae i det indre sjælelige Misforhold. Altsaa, han har en Villie til det Gode, han er ikke uden Forsæt eller Forsætter, og Beslutninger og Planer for sig selv, e ikke uden Deeltagelsens Planer for Andre. Men dog er der undgaaet ham Noget, han mener nemlig ikke, at Villien i sig selv er eller dog skal være det Fasteste af Alt, at den skal være haard som det Sværd, der kunde hugge Stene, og som dog var saa blødt, at det kunde vikles om Livet; han mener ikke, at det er Villien et Menneske skal støtte sig ved, ja, at naar Alt brister, at det da er Villien et Menneske maa holde sig til; han mener ikke, at Villien er det Bevægende, men at den skal selv bevæges, at den i sig selv er vaklende og derfor skal understøttes, at den skal bevæges og understøttes ved Grunde, Hensyn, Andres Raad, Erfaringer, Leveregler. Hvis vi, hvad der jo er rigtigt, ville sammenligne Villien med Skibets Fart, Villien i Mennesket med Skibets Fart, i hvilken det (Mennesket) føres frem: da mener han derimod, at Villien, istedetfor at drive Alt, selv er Noget, der skal slæbes fremad, at det er Grunde, Hensyn, Andres Raad, Erfaringer, Leveregler, der ligesom gaae ved Siden af, og trække eller slæbe Villien fremad, saa Villien sammenlignes med Skibet, ja med et Fragtskib. Men i samme Øieblik er Villien netop gjort afmægtig, nedsat »til en vis Grad«, i Forhold til som der er Grunde og Hensyn og Raad, og i Forhold til, som disse forholde sig til hinanden indbyrdes. Han har vendt Alt om; hvad der i Livet er det Sinkende — for hver Den, der med Evighedens Fart styrer mod en bedre Verden, mener han er det Fremadskyndende, og hvad der skal være det Fremadskyndende gjør han til det Sinkende eller dog til det i sig selv Ubevægelige. En Saadan maa jo blive i Tvesindetheden, paa Tvesindethedens Indsø travl i Smaa-Ærinder, naar han istedenfor ved Villien til det Gode at faae Farten ud af alt det Sinkende, kun seiler med det Sinkendes Hurtighed.

Et Menneske tiltræder sit Liv; haabende alt Godt for sig med gode Ønsker for Andre træder han ud i Verdens Mangfoldighed, som Den, der fra Landet kommer til den larmende store Stad, i Mangfoldigheden, der, hvor De travlt og hastende ile hinanden forbi, hvor Hver passer Sit i den uhyre Krydsen, hvor Alt er i Forbigaaende, hvor det er som saae man hvert Øieblik bekræftet, hvad man har lært, og i samme Øieblik modbeviist, dog uden nogen Standsning i Værkets Uro; i Mangfoldigheden, den altfor store Skole for Erfaringen, thi her kan man erfare alt Muligt, eller at Alt er muligt, selv hvad den Uerfarne mindst vilde troe, at det

Gode sidder øverst tilbords og Forbrydelsen næst øverst, eller Forbrydelsen øverst og det Gode næst øverst — i godt Selskab med hinanden: saa staaer han der. I sig selv har han en Modgelighed for Tvesindethedens Sygdom, hans Følelse er reent umiddelbar, hans Erkjendelse kun styrket ved Betragtning, hans Villie ikke modnet: hurtigt, ak hurtigt er han da smittet — eet Offer mere. Det er ikke noget Nyt, men en gammel Fortælling; som det gik ham, saa er det gaaet Tusinder før ham — det siger han nu selv i Forbigaaende til sin Undskyldning, thi han har modtaget Undskyldningernes Indvielse.

Maaskee vilde her en Taler — der var ligesaa tvesindet som hiin Tvesindede, og derfor egentligen kun vil bedrage, vil skildre os det at ville det Gode lokkende, lokkende med den Udsigt at blive til Noget i Verden, maaskee vilde han ende Skildringen med, at hiin Tvesindede blev til Intet i Verden — for at forfærde os. Men vi ville ikke bedrage, vi ville endnu mindre gjøre det Forfærdelige, at forfærde ved et Bedrag, hvilket er ligesom at anbefale Usandheden, vi ville kun sige, at, evig forstaaet, blev hiin Tvesindede til Intet. I Timeligheden derimod blev han formodentlig i Forhold til sine Evner og sin utrættelige Travlhed en velhavende Mand, eller til en vis Grad en velhavende Mand, en anseet Mand, eller til en vis Grad en anseet Mand, eller hvad han saadan kunde blive indenfor det Omfang: til en vis Grad, hvormed end ikke er negtet, at han jo gjerne kunde blive den rigeste Mand i Verden, thi ogsaa det at være den Rigeste er kun et Noget til en vis Grad, medens ene Evighedens Bestemmelser ere over en vis Grad. Timeligheden med Alt hvad som den tilhører er ligesom dens Sandheder, til en vis Grad, kun Evigheden og dens Sandhed er evig. Derfor lader os ikke bedrage og sige, at man, jordisk forstaaet, i Timeligheden kommer videst ved at ville det Gode i Sandhed; lad Talen ikke være lige saa tvesindet som Verden er. Nei, i Timeligheden kommer man, jordisk forstaaet, videst ved Tvesindethed og fornemlig, det maa indrømmes, ved den Tvesindethed, der har en uægte Glands af Eenhed og Enighed med sig selv. See, Ærlighed varer længst, den varer nemlig ogsaa da, naar den rige Mand blev fattig ved sin Ærlighed, den varer ogsaa da, naar den engang rige, senere fattige, Mand er død og borte; og naar Verden er gaaet under og glemt, naar der hverken er Fattigdom eller Rigdom eller Penge mere, naar den engang rige, senere fattige, Mand længst har glemt Fattigdommens Lidelser, da varer endnu hans Ærlighed. Og dog skulde man troe, at Ærlighed kun forholdt sig til Penge og Penges Værd, at det gik den

ligesom Uærligheden, at den ophørte med Penge-Verdenens Ophør. Ja vist forholder Ærlighed sig til Rigdom og Fattigdom og Penge, men den forholder sig ogsaa til det Evige, og den forholder sig ikke tvesindet: til Penge og til det Evige, den forholder sig i Penge-Forholdet — til det Evige. Derfor varer den, den varer ikke længst til en vis Grad, den varer. Hiint Udsagn er derfor intet Ordsprog, det er en evig Sandhed, det er Evighedens Opfindelse. Derimod er der et Ordsprog, som siger: at der skal lidt mere til end Ærlighed for at komme gjennem Verden. Men Spørgsmaalene, paa hvilke Udsagnene svare, ere ogsaa yderst forskjellige: det som spørger, om hvad der varer; og det som spørger: hvorledes kommer jeg igjennem. Den, der kun spørger om, hvorledes han kommer igjennem, han vil jo ikke videre; men den, der spørger om, hvad der varer, han er allerede kommen igjennem, han er allerede gaaet over fra Timeligheden til Evigheden, skjøndt han endnu lever. Den Ene erkyndiger sig kun til en vis Grad, den Anden spørger evigt, og hvis han i Fristelsens Stund, da hans Ærlighed forsøgtes, spurgte rigtigt, saa faaer han strax og hisset faaer han igjen Evighedens Svar: ja den varer! — O, det er dog bedre, at gaae til Sorrigs Huus end til Gjæstebudshuus, og selv der kan man jo lære, at »om hundrede Aar er Alting glemt«. Ja, visseligen længe før er Gjestebuddet glemt, og de gjæve Brødre, men sandeligen det Evige ikke, ikke om tusind Aar.

B. Skal et Menneske ville det Gode i Sandhed, da maa han ville gjøre Alt for det Gode, eller ville lide Alt for det Gode.

M. T., synes det Dig nu saaledes, saa ville vi, inden der gaaes videre, minde om Talens Gang hidtil; thi Talen har jo ogsaa sin udviklende Gjerning, og først naar denne er fuldkommet i den fornødne Langsomhed, at vi ere i Forstaaelse med hinanden om hvad Talen forudsætter, først da kan Talen, betrygget, bruge den tiltalende Hurtighed, der egentlig er Talens Liv. — Altsaa, Hjertets Reenhed er at ville Eet; men at ville Eet kunde ikke betyde at ville Verdens Lyst og hvad dertil hører, selv om man kun nævnte Eet som sit Valg, da dette Ene dog ved et Bedrag var Eet; at ville Eet kunde heller ikke betyde, at ville det i Forfængelighedens Forstand Store, som blot svimlende synes Eet. For **i Sandhed at ville Eet maatte man ville**

---

at gaae til Sorrigs Huus osv.] smlgn. Præd. 7,2.

det Gode. Dette var det Første, Muligheden af at kunne ville Eet; men for da **virkeligen i Sandhed at ville Eet, maatte man ville det Gode i Sandhed.** Om enhver Villen af det Gode derimod, som ikke vil det i Sandhed, maa der siges, at den er Tvesindethed. Saa var der en Tvesindethed, som mere kraftig og handlende i en Slags Overeensstemmelse med sig selv syntes at ville det Gode, men bedragersk vilde noget Andet, den vilde det Gode: for Lønnens Skyld, af Frygt for Straf, eller i Selvraadighed. Men der var en anden Tvesindethed, Svaghedens, den der er almindeligst blandt Menneskene, den mangfoldige Tvesindethed, som vil det Gode i en Slags Oprigtighed, men kun til en vis Grad.

Nu gaar Talen videre. Skal da et Menneske ville det Gode i Sandhed, da maa **han ville gjøre Alt for det**, eller **han maa ville lide Alt for det.** Dette forstaae vi igjen saaledes, at denne Inddeling deler Menneskene, eller minder om den Deling, som er i Virkeligheden, i: de Handlende og de Lidende, saaledes at vi, hvor Talen er om at ville gjøre Alt, tillige tænke paa den Lidelse, som kan være forbunden dermed, uden dog at kalde et saadant Menneske en Lidende, da han væsentligen er Handlende. Men ved de Lidende tænke vi paa dem, som Livet selv synes at have anviist de stille, og om man saa vil, de unyttige Lidelser, unyttige, fordi Lidelserne ikke gavne Andre, ikke gavne nogen Sag, snarere ere Andre og de Lidende selv til Byrde.

1) Skal et Menneske ville det Gode i Sandhed, da maa han ville gjøre Alt for det Gode.

Først tale vi da om: at ville gjøre Alt for det Gode. Alt — dog bliver denne Tale ikke let af ubegrændseligt Omfang, naar Alt skal nævnes; bliver det ikke en Umulighed at beherske Forskjellighederne og Talen derved ubestemmelig, da jo det Gode kan fordre det Forskjelligste af de Forskjellige: kan stundom fordre, at et Menneske skal forlade sin anseete Stilling og iføre sig Ringhed, skal bortgive al sin Eiendom til de Fattige, skal end ikke turde begrave sin Fader; og da igjen kan fordre af Andre, at de skulle overtage Magten og Værdigheden som bydes, at de skulle overtage Rigdommens Virkekraft, at de skulle begrave Faderen, og maaskee en stor Deel af deres Liv være helliget til den Tro-

begrave sin Fader] smlgn. Luc. 9,59.

skab, der forsaavidt er tro over Lidet, som det egne Liv ingen egne Fordringer har, men kun er tro over en Afdøds Minde! Nu saa lader os derfor, istedenfor til Forvirring og Adspredelse at mangfoldiggjøre Enkelthederne, hvorved desuden saa let mindes om Smaalighedens Rangstrid, naar den Ene ved at gjøre det Ene troer at gjøre mere for det Gode end den Anden, der gjør noget Andet, om de dog, hvis de Begge i Forhold til Fordringen gjøre Alt, gjøre lige meget, og hvis Ingen af dem gjør Alt, gjøre lige lidt; lader os istedenfor at mangfoldiggjøre Enkelthederne, eenfoldiggjøre dette Alt i sin væsentlige Eenhed og Ligelighed, idet vi sige, at ville gjøre Alt er: at ville være og forblive med det Gode i Afgjørelsen; thi Afgjørelsen er netop det afgjørende Alt, som den ogsaa er det væsentlige Eet. Saa bliver der ingen fristende Anledning til Smaalighedens misforstaaede Rangstrid; saa kan Talen fatte sig kortere, den behøver ikke at nævne det Mangfoldiges mange Navne, og er dog netop i Sandheden, idet denne væsentlige Korthed svarer til den fyldige Korthed, som det i Livet er, at ville være og forblive med det Gode i Afgjørelsen. Ingen troe nemlig, at dette er en vidtløftig Sag, tvertimod er det dette, som i Evighedens Forstand, hvis jeg saa tør sige, forkorter alle Livets Brøker, (thi Evighedens Længde er den sande Forkortning) løser op for alle dets Vanskeligheder, og det er, ved at ville være og forblive med det Gode i Afgjørelsen, at der vindes saa megen Tid; thi hvad der tager Menneskenes Tid, naar de klage over Mangel paa Tid, er Raadvildhed, Adspredthed, halve Tanker, halve Beslutninger, Uafgjorthed, store Øieblikke — store Øieblikke, derfor var det vi sagde, at være og forblive, at Afgjørelse ikke forvexles med et høimodigt Øiebliks Overspændthed. Den, der vil være og forblive med det Gode i Afgjørelsen, han kan faae Tid — til alt Muligt, nei, det kan han ikke, men det behøves jo heller ikke, thi han vil kun Eet, og derfor vil han netop ikke have med alt Muligt at gjøre, og netop derfor faaer han god Tid til det Gode.

At ville være og forblive med det Gode i Afgjørelsen er Sandhedens korte Udtryk for det, at ville gjøre Alt, og i dette Udtryk er der iagttaget den Ligelighed, der ingen Forskjel kjender i Forhold til hiin Livets eller det menneskelige Vilkaars væsentligere Forskjellighed: at være Handlende eller at være Lidende, thi ogsaa den Lidende kan være med det Gode i Afgjørelsen. Dette er Tanken og Talen af Vigtighed, at der ikke er eller foranlediges Splidagtighed, at Talen ikke foranlediger den Handlende, som kan gjøre saa meget i den udvortes Verden, til opblæst at sammenligne sig med den Lidende; eller foranlediger den Lidende, der ligesom

byrdefuldt spilder sin Tid i unyttige Lidelser, til mismodigt at sammenligne sin Unyttighed, sin Elendighed, sin ikke blot overflødige, men for Andre byrdefulde Tilværelse, med de Handlendes store Bedrifter. Ak, ofte nok maa en saadan Ulykkelig, foruden sin tunge, uskyldige Lidelse, endnu bære Overmodets og Travlhedens og Dumhedens strænge Dom, der vel kan irettesætte ham, vel kan krænke ham, men ikke kan forstaae ham.

Dog nu tale vi om, at gjøre Alt, og tale om de Mennesker, hvem paa een eller anden Maade den udvortes Verden er anviist som Skueplads. Hvor stor eller lille Opgaven er, gjør aldeles ingen Forskjel, Gud være lovet, det gjør aldeles Intet i Forhold til det Høieste, i Forhold til at ville gjøre Alt. O, hvor er dog det Evige saa barmhjertigt mod os Mennesker! Al den fordærvelige Strid og Sammenligning, der hovmoder og krænker, der sukker og misunder, kjender det Evige ikke; ligelig er dets Fordring til Enhver, den Største, der har levet, og den Ringeste; ja, ikke smiler Solens Straale mere ligeligt til Bondens Hytte og til Herskerens Palads, end det Evige seer ligeligt ned til den Høieste og til den Ringeste, ligeligt, nei ikke ligeligt, thi hvis den Høieste ikke vil gjøre Alt, da seer Evigheden i Vrede til ham. Og skulde det nogensinde, ved menneskelig Opfindsomhed, tilsidst lykkes den Rige at kunne narre Solen til at skinne mere indbydende over hans Palads end over Armodens Hytte: det Gode og Evigheden skal man aldrig saaledes kunne narre. Fordringen er ligeligt den samme til Enhver: at ville gjøre Alt; opfyldes den, saa lyser det Gode sin Velsignelse ligeligt over Enhver som er og forbliver i Afgjørelsen.

Skulle vi nu, paa jordisk og timelig Viis, anbefale Afgjørelsen; skulle vi sige: »lige saa godt at springe i det som at krybe i det, vov det derfor lige saa godt først som sidst, thi det kan vel lykkes en Tidlang at dandse paa Roser, men Besværlighedernes vanskelige Tid kommer nok, og saa er det altid godt at være forberedt.« O, lader os aldrig ville sælge det Hellige, eller rettere, lader os aldrig glemme, at i den Forstand er Evigheden ikke tilfals, at den holder sig for god til at sælges naar den skal kjøbes af en Tingende, en Formastelig. Ja, dersom en Tempelrøver blandt Forbrydere er en af de afskyeligste, da er denne sminkede Kløgt det ogsaa, der kløgtig vil det Høieste, uden at ville det i Sandhed. Men lykkes det end Tempelrøveren at rane de hellige Skatte, virkelig at sætte sig i Besiddelse af dem, fordi de ere noget Udvortes: hiin Kløgtige lykkes det aldrig at stjæle Afgjørelsen eller at stjæle sig til Afgjørelsen. Den udøvende Retfærdighed, der evigt

udøver Retfærdighed, er saa aarvaagen, at enhver Forbrydelse ikke blot ikke bliver farlig for det Evige, men end ikke, i Ufuldkommenhedens Forstand, virkeligen bliver til, da den bliver en Selvangivelse. I Forhold til det Evige er Forbrydelsens Høieste ligesom hvis Tempelrøveren, istedenfor at stjæle de hellige Kar, gik hen til Øvrigheden og sagde: jeg vilde stjæle de hellige Kar, saaledes: det lykkes ikke med at stjæle Afgjørelsen, men den Skyldige melder sig blot selv hos det Evige og siger: jeg vilde stjæle Afgjørelsen. Thi evigt er der intet Sandsebedrag, og saaledes heller ikke, hvad der sædeligt er det Samme, ingen v i r k e l i g Besiddelse — af stjaalent Gods. Lader os derfor ikke bedragersk og ikke daarligen anbefale Afgjørelsen. Ønsker Nogen at liste sig gjennem Livet, saa lad ham det, eller, gid dog Sandheden engang maatte gribe ham, saa han vil Afgjørelsen for det Godes Skyld, men lad os ikke indbilde ham, at han ved en List kunde listigen tage Afgjørelsen med sig paa sin listende Vei gjennem Livet.

Afgjørelsen er, at ville gjøre Alt for det Gode, er ikke, kløgtigen at ville have Fordeel af det Gode. Ak, men der er i ethvert Menneske en Magt, en farlig og ogsaa en stor Magt. Denne Magt er K l o g s k a b e n. Klogskaben attraaer bestandigt mod Afgjørelsen, den kæmper for sit Liv og sin Ære, thi seirer Afgjørelsen, da er Klogskaben som aflivet, nedsat til at være en Tjener i Foragtelighed, hvis Tale man nøie agter paa, men hvis Raad man foragter at følge.

I n d v o r t e s bruger nu Mennesket K l o g s k a b e n p a a e n f o r d æ r v e l i g M a a d e, til at forhindre sig selv fra at komme ud i Afgjørelsen. Paa utallige Maader kan den misbruges saaledes; men for atter ikke at mangfoldiggjøre det Ligegyldige og derved drage Opmærksomheden fra det Vigtige, ville vi igjen betegne denne Misbrug med eet bestemt Udtryk: a t s ø g e U d f l u g t. — At forlade sin Post, at flygte i Slaget, er altid vanærende, men da har Klogskaben opfundet en sindrig Vending, der forekommende forhindrer Flugten: det er Udflugten. Ved Hjælp af Udflugten kommer man nemlig ikke i Faren, og man taber altsaa heller ikke sin Ære ved at flygte i Faren; tvertimod, man kommer ikke i Faren — det er een Fordeel; og man vinder stor Ære som meget klog — det er to Fordele. Kun Evigheden, det Gode, og saaledes ogsaa den hellige Skrift er af en anden Mening om Udflugterne, og de meget ærede Kløgtige; thi om dem er det jo der tales, naar der siges: »Nogle unddrage sig til deres egen Fordærvelse« (Hebr. 10.39.) Forunderligt, man kan altsaa unddrage sig en Fare, og naar man troer sig sikker og frelst (hvilket man jo ogsaa skulde

troe, siden man undgik Faren), da er man netop sjunken i Fordærvelsen.

Saa siger da en Klog: »bag efter er for sildig, naar jeg først har vovet mig for langt ud og er knuset, hvo skal da hjælpe mig; saa skal jeg være en Værkbruden for hele mit øvrige Liv, en Spot og et Ordsprog blandt Menneskene, hvo skal saa hjælpe mig?« Hvo der skal hjælpe ham? Hvo Anden vel end den Magt, i Tillid til hvilken han vovede sig saa langt ud — dog vel ikke som Den, der er stærkere og hjælper en Svag, men som, naar den unyttige Tjener gjør Alt for at gjøre sin Herres Villie. Men nu taler den Kloge ved Hjælp af Udflugterne, som var det Gode selv ingen Magt, eller som var dets Magt for Intet at regne, saa det altsaa var den Kloge, der (hvis han vilde vove det) ved at gjøre Alt, skulde hjælpe paa det Gode. Er dette saa, da er det jo rigtignok sandt, at der Ingen er til at hjælpe ham — dersom han virkeligen vovede saaledes, og Det da virkeligen indtraf, hvad en kløgtigt opfindsom Indbildning udfinder, for at Udflugtens kummerlige Baggrund kan glemmes over den Skræk indjagende Forgrund. Saa grundløs er Udflugten. Og selv om det Forfærdelige nu skete, at den tillidsfuldt Vovende kom til Skade: pleier dog endog en jordisk Regjering at sørge for sine troe Tjenere, der i Troskab mod Staten gaae den farefulde Gang, skulde da Gud og det Gode ikke ogsaa sørge for sine troe Tjenere, naar de blot ere oprigtige! Og selv om det Forfærdelige skete, naar den Oprigtige havde vovet Alt, at det da var, som sagde Styrelsen til ham: min Ven, Dig kan jeg ikke bruge: o, det er dog vist, at det ringeste Naadebrød i det Godes Tjeneste er uendeligt saligere end at være den Mægtigste udenfor. Sandeligen, Sandeligen, det er dog sandt, det er med Bæven sandt, i Forhold til den Ugudelige, men det er ogsaa i Naade glædeligt sandt for den Oprigtige: Gud narres ikke med et Menneske! Selv om den Oprigtige kom til Skade, maaskee var det dog netop dette Styrelsen skulde bruge! Er det ikke oftere seet, at Brønden først blev tilkastet, da Barnet var faldet i, medens den forstandigste Tale og Formaning Intet havde bevirket: nu vel, hvis den Oprigtige er villig til at være Barnet, der falder i, har saa hans Voven været frugtesløs? — Saa siger en Anden: »jeg har ikke Kræfter til saaledes at vove Alt«. Atter Udflugt, en Udflugt ved Hjælp af det Ord: »Alt«, thi det Gode kan jo ogsaa regne og beregne Fordringen i Forhold til de Kræfter han har. Og dernæst, hvis han i Oprigtighed vil vove, da faaer han vel

---

unyttige Tjener] smlgn. Luc. 17,10.

nok Kræfterne i Afgjørelsen. Men den Kloge vil ved Hjælp af Udflugterne have Kræfterne forud, han vil tage dem forfængeligt, som naar Krigeren, for at være sikker paa at blive udmærket i Slaget, forlanger Udmærkelsen forud. Og dog er dette Billede usandt, thi det er tvivlsomt, hvorvidt Slaget giver Kræfter, men det er vist, at Tilliden, hvormed der voves, giver overmenneskelige Kræfter, men det er ogsaa vist (o, forunderlige Nøiagtighed!) at Den, der ikke har Tilliden, han fatter det heller ikke. See, det store Krigsskib faaer først sin Bestemmelse at vide paa Dybet, Skuden veed Alt forud. Og aandeligt forstaaet er kun Den paa Dybet, der vil gjøre Alt, ligegyldigt enten han er den Høieste eller den Ringeste; Skuden er den Kloge, ligegyldigt enten han er den Høieste eller den Ringeste. — Saa siger Een: »den Smule jeg kan gjøre er for Intet at regne«. Den Kloge er høflig, han underbyder, han siger: »hav mig undskyldt«, han lader som var det Gode en fornem Mand, og det at ville det Gode en fornem Sag. Men det er en Misforstaaelse, dog nei, her er det en Udflugt. Det Gode er ikke fornemt, det forlanger hverken Mere eller Mindre end Alt; om dette er en Smule eller ikke, gjør hverken fra eller til. O, Enkens Skjærv, men den var Alt hvad hun eiede, var for Gud ligesaa stor en Sum som al Verdens Guld i een Dynge, og om En, der eiede al Verdens Guld, gav Alt, han gav ikke mere. Ja, naar der borgerligt indsamles Pengebidrag, saa var det muligt, at Indsamleren baade velvilligt og fornemt havde sagt til Enken: »nei, Moder, behold hun kun den Skjærv«. Men det Gode, hvorledes skulle vi sige det, dets Godhed er saa stor, at det ingen Forskjel kjender. — Saa siger Een: »jeg kan ikke forsvare det for Kone og Børns Skyld«. Ak, selv den borgerlige Regjering pleier jo . . . . dog dette passer ikke; men mon han, Manden og Faderen, da virkeligen kunde gjøre noget Bedre for Kone og Børn, end at indprente dem denne Tro paa Forsynet. Det er da ikke her som i det borgerlige Liv, at Den, der vover, tør haabe paa, at Staten vil sørge for Kone og Børn: nei, aandeligt forstaaet, har han netop selv sørget allerbedst for dem, idet han vover; thi derved har han viist dem, at han idetmindste har Troen paa Forsynet. Det er da ikke her som i det borgerlige Liv, at Den, der lader være at vove, kan gjøre det af Omsorg for Kone og Børn, thi, aandelig forstaaet, viser den Frygtagtige, at han ikke har Omsorg for Kone og Børns sande Vel. — Saa siger Een: »Erfaringen lærer, at det Rigtigste er, at dele sine Kræfter, at man kan vinde paa det Ene, naar man taber ved det Andet; jeg skylder mig selv, og Hensynet til min Fremtid, ikke saaledes at sætte Alt ind paa

Eet.« Ja, Gud give han ikke blot vil tage et Hensyn til sin Fremtid, thi det er for Lidet, men sætte sig den ene for Øie, og huske paa, at hans Fremtid er — en Evighed.

Dog hvor skulde man vel blive færdig med at tale om alle Udflugter, hvo vilde paatage sig dette frugtesløse Arbeide, denne Fægten i Luften! Og selv om Nogen vilde, selv om det lykkedes ham at tælle dem alle, og et Øieblik at holde dem sammen, at de ikke som rette Overløbere smuttede bort, antoge et andet Snit, men bleve i Væsen det Samme: der bliver dog altid een Udflugt tilbage, om der dog ikke skulde være een endnu, om en priselig Klogskab ikke skulde lade En ved et gjentagent Eftersyn opdage, at der var een Grund overseet og altsaa een Udflugt endnu mulig.

Saa gav da den Tvesindede, forledt af Klogskaben, efter for Udflugterne. »Men saa blev han ikke til Noget.« O, lader os ikke bedrage Ynglinge, lader os ikke sidde og kjøbslaae i Forgaarden til det Hellige, ikke danne en vanhellig Indledning til det Hellige, som skulde man ville det Gode i Sandhed for at blive til Noget i Verden. Jo vist blev den Kloge til Noget, endog til noget Stort i Verden. Men der er en Magt, som hedder Erindringen; den skal være alle Gode som alle Elskende kjær, ja Elskende skal den endog være saaledes kjær, at de næsten, fremfor Synet af hinanden, foretrække denne Erindringens Hvisken, naar de sige: husker Du dengang, og husker Du dengang! See, Erindringen besøger ogsaa den Tvesindede. Da siger den til ham: husker Du dengang, . . . Du vidste godt med Dig selv og med mig, hvad der fordredes af Dig, men Du unddrog Dig (til Din egen Fordærvelse), erindrer Du det; det var derved Du vandt en stor Deel af Din Formue (til Din egen Fordærvelse), erindrer Du det! Husker Du dengang? . . . Du vidste med Dig selv og med mig, hvad Du skulde vove, Du vidste og, hvad Fare dermed var forbunden, erindrer Du, Du unddrog Dig (til Din egen Fordærvelse), erindrer Du . . . dog det gjør Du vel, thi Hæderstegnet paa Dit Bryst bærer Du jo til Erindring derom, om at Du unddrog Dig til Din egen Fordærvelse! Husker Du dengang . . . . Du vidste meget godt med Dig selv og med min eenlige Stemme i Dit Indre, hvad Du skulde vælge, men Du unddrog Dig (til Din egen Fordærvelse), husker Du det, det var dengang, da Folke-Gunsten og Mængdens Jubel hilsede Dig som den Retfærdige, husker Du det, ja det bliver jo Din Sag at huske Jubelen og Folke-Gunsten, thi i Evigheden vides Sligt ikke, men i Evigheden er det ikke glemt, at Du und-

drog Dig! — O, hvad hjalp det dog et Menneske, om han vandt den ganske Verden, men tabte sig selv; hvad hjalp det ham, om han vandt Tiden og hvad Tidens er, naar han brød med det Evige; hvad hjalp det ham, om han for fulde Seil med Jubelens og Beundringens Medbør kom gjennem Verden, naar han strander paa Evigheden; hvad hjælper det, at den Syge indbilder sig, hvad alle Mennesker troe, at han er sund, naar dog Lægen siger: han er syg!

Udvortes bruges ogsaa Klogskaben paa en fordærvelig Maade i Forhold til Afgjørelsen, den misbruges ud efter. Og vi tale jo om de Handlende, og om at ville gjøre Alt for det Gode. Paa mangfoldig Maade kan Klogskaben her misbruges, men lader os atter ikke mangfoldiggjøre det Adspredende, men eenfoldiggjøre det Betegnende, og nævne alle denne Art Misbrug med eet Navn: Bedraget. Saa veed den Kloge, hvorledes det Gode skal forandres en lille Smule for at vinde Velbehagelighed i Verdens Øine; han veed, hvor meget der skal sættes til og hvor meget der skal tages fra; han veed, hvad der indsmigrende skal hviskes Menneskene i Ørene, hvad der skal betroes dem under Haanden, og hvorledes Haanden skal trykkes, hvor der skal svinges af fra Sandhedens Afgjørelse, hvorledes Vendingen skal gjøres, og hvorledes han selv i Smidighed skal vende og dreie sig — »at han kan virke desto mere for det Gode«. Men Bedragets Hemmelighed, hvortil alle Yttringer deraf paa een eller anden Maade kan henføres, er denne: at det dog ikke er Menneskene, der trænge til det Gode, men det Gode, der trænger til Menneskene — derfor maa de jo vindes, thi det Gode er en stakkels Tigger, som er i Forlegenhed; istedenfor, at det er Menneskene, der trænge til det Gode, og trænge saaledes til det, at det er det ene Fornødne, at det maa kjøbes til enhver Priis, at ubetinget Alt maa opgives og sælges for at kjøbe det, men at ogsaa Den, som eier det, eier Alt. Ved Bedraget bliver derimod som naturligt er Alle narrede: det Gode gjør man et Forsøg paa at narre, som i al Evighed mislykkes, thi at det synes at lykkes i fjorten Dage eller i en Levealder er kun Spøg; den Kloge derimod vinder stor Anseelse i Verden — og er narret; Mængden forlyster sig ved den smigrende Indbildnings Slikkeri — og er narret! Dette var Bedragets Hemmelighed, at det er det Gode, som trænger til Menneskene; den Kloges Hemmelighed er, at han dog ikke ganske kan nøies med

---

hvad hjalp det dog et Menneske osv.] smlgn. Marc. 8,36.

det Godes fattige Løn, men maa see at tjene lidt udenom — ved at gaae lidt udenom.

Den Tvesindede gav efter, forledt af Klogskaben; »men saa udrettede han ikke Noget i Verden«. Nei, lader os ikke bedrage; han udrettede Meget; en talrig Mængde af det Godes Venner, eller af gode Venner, sluttede sig beundrende om ham; ja det er vist, de troede rigtignok derved igjen at slutte sig om det Gode, men det maa dog vel være en Skuffelse, da den Kloge selv gik udenom. De vare Mange forenede, thi denne Forestilling havde de, at det Gode er noget Overordentligt, og Ære være dem og Ære være denne sande Forestilling, men de havde da tillige den Forestilling, at det Gode er noget saa overordentligt Stort, at man maa være Mange i Forening om at kjøbe det. Dog denne Forestilling er ikke Ære værd, selv om den svigefuldt kaldes Beskedenhed, den er en Fornærmelse mod det Gode, som i sin uendelige Godhed ikke forsmaaer den Ringeste, men tillader ogsaa ham at byde og at kjøbe — hvis han vil gjøre Alt, og saaledes i Sandhed ære det Gode. Derimod forsmaaer det Gode al taabelig Ære og Anseelse, naar dets Storhed skal sammenlignes med et Jordegods, som den Enkelte ikke har Penge nok til at kjøbe, hvorfor et Sammenskud bliver nødvendigt. Ved Mængdens Bistand opførte nu den Kloge en uhyre Bygning, den var rigtignok Bindings-Værk (de vare jo ogsaa Mange), men den tog sig godt ud saa længe den stod. Men Erindringen, Erindringen, der i høieste og alvorligste Forstand, forædlende selv det grovere Udtryk, er hvad man i den lave, daglige Tale kalder en Rykker, Erindringen besøger ogsaa engang den Beundrede. Da siger den sagte til ham: »kan Du huske den svigefulde Vending, Du gav Sagen, det var derved Du vandt den forblindede Mængde, og derved, at Du kunde opføre Taarnet saa høit?« Men den Beundrede siger: »tie blot stille, lad aldrig Nogen faae det at vide.« »Nu vel«, svarer Erindringen, »Du veed jeg er ingen Smaahedskræmmer, der er i Forlegenhed for mit Tilgodehavende; lad saa være, Ingen skal faae det at vide, saa længe Du lever, maaskee heller ikke, naar Du er død og glemt, men evigt, evigt bliver det erindret.« — O, hvad havde det dog hjulpet den utro Tjener, hvis Herre reiste bort, om Herren var reist saa langt bort, at han aldrig mere fik ham at see i Tiden, hvad havde det hjulpet ham, dersom dog den Herre, der reiste bort, var Erindringen, med hvilken han skal samles i Evigheden! Hvad hjælper det vel den Domfældte, at Straffens Dag udsættes hele hans Liv igjennem, hvad hjælper det ham, dersom dog Dommen, som overgik ham, er Evighedens og skal udøves i Evigheden!

Den Kloge udrettede altsaa Meget. Lad os engang gjennemtænke denne Tanke: at udrette Noget i Verden; der høres saa megen baade utaalmodig og vildledende Tale derom. Det er jo godt, at Alle ville udrette Noget, det er jo Alvor at ville det, men skulde det dog ikke ogsaa være Alvor: bestemt at forstaae sig selv og Livet i hvad det vil sige, at man udretter saa overordentlig meget, eller at man synes slet Intet at udrette. Dersom Timeligheden, ikke saaledes forstaaet, som den lader sig tænke, men som den kjendelig er i Virkeligheden en Kjendsgjerning, dersom Timeligheden var det Eviges eensartede Gjennemsigtighed, saa vilde enhver evig Villen i et Menneske og enhver Villen af det Evige ligefrem blive kjendelig i Timelighedens, efter Antagelsen, eensartede Forstand: at den Villende selv blev til Noget i Timeligheden, og viste sig at være Noget for Mange; den evige Villen i Mennesket vilde være kjendelig ligefrem, som Skrigets Størrelse er kjendelig paa Lydens Størrelse i Rummet, som Stenens Størrelse, naar den kastes i Vandet, er kjendelig paa Kredsens Størrelse, der dannes. Forholdt det sig saaledes med Timeligheden og det Evige, at de svare til hinanden som Gjenlyden til Lyden, da vilde det, at udrette, være den tilforladelige Gjengivelse af den evige Villen i Mennesket; man kunde paa hvad et Menneske udrettede strax see, hvor megen Villen af det Evige der var i ham. Men i saa Fald vilde det da aldrig kunne være hændt i Timeligheden (for at nævne det Høieste og det Forfærdeligste, men ogsaa det forbilledligt Alt Forklarende), at Guds Søn, da han aabenbaredes i menneskelig Skikkelse, blev korsfæstet, forskudt af Timeligheden, thi han vilde dog vel i evig Forstand det Evige, og dog blev han i Timeligheden kjendelig paa, at han blev forskudt og saaledes kun udrettede lidet. Som det gik ham, saaledes gik det Apostlene, efter deres egen Forventning, og saaledes er det gaaet saa mange det Godes og det Sandes Vidner, i hvem netop den evige Villen flammede stærkt. Timeligheden, som den kjendelig er, kan da ikke være det Eviges Gjennemsigtighed; den er, i sin givne Virkelighed, det Eviges Brydning. Dette gjør den Bestemmelse: at udrette mindre ligefrem. Jo mere det Evige er i Bevægelse hos den Vidnende, desto stærkere er Brydningen; jo mere den Stræbende, istedenfor at ville det Evige, er beslægtet med Timeligheden, desto mere udretter han i Timelighedens Forstand. Saaledes gaaer det paa mange Maader eller paa alle Maader i Timeligheden. Naar en eiendommelig Tænker, der netop ved sin Eiendommelighed er mere beslægtet med det Evige og mindre med Timelighedens Øieblik, henvender sin Tale til Menneskene: da bliver han sjeldnere

forstaaet eller paaagtet. Naar derimod en snaksom Tilhænger hjælper til, for at den Eiendommelige kan blive — misforstaaet: saa lykkes det, saa er der Mange, der strax forstaae det. Tænkeren bliver en Slags Overflødighed i Livet; Tilhængeren en virksom Mand som udretter saa særdeles meget i Timeligheden. Kun en sjelden Gang kan det nogenlunde slaae til, at det Evige og Timelighedens Udretten svare nogenlunde til hinanden, tilfældigviis, thi lader os ikke fornærme Gud og Gud-Mennesket ved at antage, at hvad der hændte ham var det Tilfældige, at hans Liv udtrykte noget Tilfældigt, maaskee Noget, som ikke vilde hænde ham til andre Tider, hos et andet Folk. Skal der da være Mening i den Tale om at udrette, saa maa der gjøres Forskjel mellem Øieblikkets Syn paa en Sag og Evighedens Syn paa Sagen. Disse ere tvende modsatte Syn, mellem hvilke ethvert Menneske har at vælge i Forhold til sin egen Stræben og i Forhold til enhver samtidig Stræben, thi at dømme — efter Udfaldet (hvorved der forsøges, at ene Timelighedens og Evighedens Dom i et Senere), lader sig jo ikke gjøre i det Øieblik man skal selv handle, og lader sig heller ikke gjøre i det Øieblik en Anden handler. Ved Hjælp af et Sandsebedrag mener derfor ofte en levende Slægt at turde dømme en forbigangen, fordi den miskjendte den Gode — og selv gjør den sig skyldig i det Samme mod en Samtidig. Og dog er det netop i Forhold til den Medlevende, at et Menneske skal vise, om han har Øieblikkets eller det Eviges Syn, bag efter er det ingen Kunst, at smykke de Ædles Grave og sige »dersom de nu havde levet«, nu — da vi netop er ifærd med at gjøre det Samme mod en Samtidig. Thi Vanskeligheden og Prøven paa hvad der boer i den Dømmende er netop Samtidigheden. Øieblikkets Syn er det Skjøn, som i jordisk og travl Forstand afgjør, om et Menneske udretter Noget eller ikke. Og i denne Forstand har aldrig nogensinde nogen Sag saaledes været tabt, som Christendommens var det, da Christus blev korsfæstet; og aldrig har Nogen nogensinde ved et ene til Opoffrelse helliget Liv, i Øieblikkets Forstand, udrettet saa lidet, som Jesus Christus. Og dog havde han i samme Øieblik, evigt forstaaet, udrettet Alt, thi han dømte ikke daarligen efter Udfaldet, det var der jo heller ikke endnu, eller rettere (thi her er Striden og Kamppladsen for de tvende Forestillinger om det: at udrette), Udfaldet var der jo; spørg de Samtidige, hvis Du nogensinde træffer dem, sagde de ikke om den Korsfæstede: »den Daare, han vilde hjælpe Andre og han kan ikke hjælpe sig selv, men nu

---

han vilde hjælpe Andre osv.] smlgn. Matth. 27, 41—44.

viser ogsaa Udfaldet, som Enhver kan see, hvad han var«! Blev det ikke sagt af de Samtidige, især der, hvor den Kloge førte Ordet: »den Daare, han som havde havt det i sin Magt, hvis han vilde have benyttet sig af Leiligheden, at blive Konge; havde han blot havt Halvdelen af min Klogskab, saa havde han været Konge. I Begyndelsen troede jeg virkeligen, at det var Snildhed, at han saaledes vel tillod Folkets Yttringer, uden at ville give sig hen; jeg troede det var et Kneb for at opflamme dem endnu mere; men nu viser rigtignok Udfaldet, hvad jeg allerede i den sidste Tid har været enig med mig selv om, at han er en indskrænket, forblindet Sværmer«! Blev det ikke sagt af mangen fornuftig Mand og Kone: »Udfaldet viser, at han har jaget efter Indbildninger; han skulde have giftet sig, saa havde han nu været en anseet Lærer i Israel!« Og dog havde den Korsfæstede i samme Øieblik, evigt forstaaet, udrettet Alt! Men heller ei har nogensinde Øieblikkets og Evighedens Syn paa den samme Sag staaet saa himmelraabende i Modsigelse, det kan heller aldrig gjentages; dette kunde kun hænde Ham. Dog havde han i s a m m e Ø i e b l i k, evigt forstaaet, udrettet Alt, og sagde derfor med Evighedens Vished: det er fuldbragt. Thi det er ikke nu efter atten Aarhundreders Forløb han igjen kommer tilsyne, og beraabende sig paa Udfaldet siger: det er fuldbragt, tvertimod, saaledes vilde han vel endnu ikke sige det, der behøves maaskee mange Aarhundreder inden han i Timelighedens Forstand kan sige det; altsaa, hvad han endnu ikke efter atten seierrige Aarhundreders Forløb kan sige, det sagde han i sin Tid, for atten Aarhundreder siden, netop i det Øieblik, da Alt var tabt, evigt forstaaet, sagde han: det er fuldbragt. Det er fuldbragt, det sagde han netop, da Folke-Hoben, og Præsterne, og de romerske Soldater, Herodes og Pilatus, og de Ørkesløse paa Gaderne, og Mængden i Porten, og Avisskriverne, hvis der var saadanne dengang, kort, da alle Øieblikkets Magter, hvor forskjellige end Sindsstemningerne kunde være, enedes om dette Syn paa Sagen: at Alt var tabt, rædsomt tabt. Det er fuldbragt, sagde han — selv naglet til Korset; da Moderen stod hos — som naglet til Korset; da Disciplenes Øine vare — som naglede til Korset af Forfærdelse over dette Syn: altsaa da Moderlighed og Troskab bøiede sig under Øieblikkets Syn paa Sagen, at Alt var tabt. O, lader os dog af det Forfærdeligste, som eengang er skeet (og Verdens Fortjeneste er det da ikke, at det kun er skeet eengang, thi Grunden er jo denne, at hiin Korsfæstede er evigt væsentligen forskjellig fra ethvert Menneske), lære Viisdom i de mindre Forhold; lader os dog aldrig bedrage Ynglinge ved gjækkelig Tale om det, at udrette, lader os dog aldrig

gjøre dem travle i Øieblikkets Tjeneste istedenfor taalmodige til at ville noget Evigt; lader os ikke gjøre dem snare til at dømme, hvad de maaskee ikke forstaae, istedenfor nøisomme til selv at ville noget Evigt! Lad os ret betænke, at ikke derfor er en Slægt bedre, fordi den forstaaer, at en foregaaende gjorde Uret, naar den ikke selv forstaaer i Øieblikket at skjelne mellem Øieblikkets og det Eviges Syn paa Sagen!

Men Den, der vil det Gode i Sandhed, han bruger Klogskaben indvortes: til at forhindre alle Udflugter og derved til at hjælpe sig selv ud og til at holde sig selv ude i Afgjørelsen.

Klogskaben er vel en stor Magt, dog behandles den af ham som en ringe Tjener, som en snild Foragtelig: han hører nok paa den, men han gjør ikke efter det. Han bruger den mod sig selv som en Speider og Angiver, der strax angiver enhver Udflugt, ja blot ved Mistanke derom gjør Anmeldelse: saaledes veed jo Tyven de skjulte Veie — og gaaer ad dem; Øvrigheden veed dem ogsaa og gaaer ad dem — for at opdage Tyven; men Begges Viden er som Viden den samme.

Saaledes bruger han Klogskaben. Om det er saa, at der med ethvert Menneskes Fødsel fødes tvende Engle: hans gode og hans onde, veed jeg ikke; men dette troer jeg (og jeg vil villig høre enhver Indvending, men jeg vil ikke troe den), at der med ethvert Menneskes Fødsel bliver en evig Bestemmelse til for ham, for ham særligen. Troskab mod sig selv er i Forhold til denne det Høieste et Menneske kan øve, og som den dybsindigste Digter har sagt: »værre dog end Selvkjærlighed er Selvforagt.« Men da er der en Skyld, en Brøde: Utroskab mod sig selv eller at fornegte sit eget bedre Væsen. En saadan Skyldig er ikke som Tyven eller Røveren; den borgerlige Øvrighed efterstræber ham ikke; det kan gaae ganske stille af, saa aldrig Nogen aner det: er det derfor maaskee Ingenting? Mangen mener jo rigtignok, at man lige saa godt forskende kan fatte Sandheden, lige saa godt dannende udføre det Skjønne, lige saa godt levende fuldkomme det Gode, om man ogsaa var lidt utro mod sig selv i det Skjulte, flyttede Inderlig-

---

den dybsindigste Digter har sagt] Shakespeare i Henrik den femte, Akt 2, Scene 4; i Lemckes Oversættelse: »Selvkjærlighed er ikke saa lav en Synd som Selvforagt«. Shakespeare's Ord *selfneglect* betyder egentlig Selvforsømmelse.

hedens Grændseskjel en lille Smule ved en lille Smule mindre Nøieregnethed for at vinde jordiske Fordele, at man da, naar man misligt havde vundet dem, »ret kan arbeide for det Gode, Skjønne og Sande«: altsaa saa ringe tænker man om det Gode og Skjønne og Sande, at det skulde kunne bruge Enhver til tjenende Redskab for at fremlokke sin velklingende Overeensstemmelse, Enhver, ogsaa den som havde forkludret sig selv! Ja, man kan skuffe sig selv og Menneskene, men naar Evigheden hører efter, lytter for at opdage om Strengelegen er reen og er i Overeensstemmelsens Takt: o, den opdager strax Mislyden, og Usikkerheden; den forkaster et saadant Menneske, ligesom den Kunstforstandige forkaster Strengelegens Redskab, naar dette er beskadiget. Ak, det er dog en daarlig Klogskab (hvor meget den end bryster sig af jordiske Fordele, som den vandt til Beviis — for sin Daarlighed; hvor meget den end peger paa Udmærkelsens Tegn og derved igjen paa — den skjulte Fortabthed indenfor), der klogt bedrager sig selv for det Høieste. Kun den Klogskab er dog vel den sande, der hjælper et Menneske til med alle Opoffrelser at ville det Gode i Sandhed.

Mod Udflugterne bruger altsaa Den Klogskaben, der vil det Gode i Sandhed. Men saa bliver han ikke til noget Stort i Verden? Maaskee, maaskee ikke; men Eet bliver han, bestemt, han bliver en Ven, en Elsker af Erindringen. Og naar saa i en stille Time Erindringen besøger ham (og allerede heri, hvilken Forskjel fra hiint Besøg, naar Erindringen truende banker paa den Tvesindedes Dør!), da siger den til ham: »Erindrer Du dengang, dengang da den gode Beslutning seirede i Dig?« Og han svarer: »ja, Kjære!« Men da siger Erindringen videre (og for Elskende skal Erindringen jo være saa kjær, at de næsten, fremfor Synet af hinanden, foretrække Erindringens Hvisken, naar de sige, kan Du huske dengang, og kan Du huske dengang?) Erindringen siger videre: »kan Du saa huske alle de Besværligheder og Lidelser Du havde for Beslutningens Skyld?« Han svarer: »Nei, Kjære det har jeg glemt — lad det være glemt! O, men hvis det stundom i Livets og Stridens Møie, naar Alt forvirres for min besværede Tanke, skulde være mig, som var Det ogsaa glemt, hvad jeg dog veed jeg har villet i Oprigtighed; o, Du har jo Dit Navn af at erindre, Du Evighedens Sendebud: Erindring, da besøge Du mig og bringe med Dig det forønskede, det styrkende Gjensyn!« Og Erindringen svarer til Afskeed: »det lover jeg Dig, jeg sværger Dig det ved Evigheden!« Da skilles de atter ad, saa maa det jo være her i Timeligheden; rørt seer han endnu engang efter dens Forsvinden, som man seer efter den Forklarede; nu er den svunden

og den stille Time. Det var kun en stille Time, det var ikke noget stort Øieblik — derfor haaber han paa, at Erindringen vil holde, hvad den lover. Han freder i sit eget Indre om hiin Stilhed, i hvilken han mødes med Erindringen, naar det behager denne at besøge ham. Dette er ham hans Løn, og denne Løn er ham over al Maade. Ja som en Moder, der ad vanskelige Veie bærer sit elskede Barn slumrende ved sit Bryst, ikke er bekymret for, hvad der skal vederfares hende, men kun frygter for, at Barnet skal blive forstyrret og uroliget: saaledes frygter han ikke Verdens Bryderier for sin egen Skyld, men han er kun bekymret for, at disse skulle urolige og forstyrre hiin Besøgets Mulighed, som slumrer i hans Indre.

Ogsaa ud efter bruger Den Klogskaben, der i Sandhed vil det Gode. Det er ingen Vanære at være klog, det er en god Ting; det er ingen Vanære, at Øvrigheden er klog, at den klogt veed at spore Forbryderens skjulte Gang for at gribe ham og gjøre ham uskadelig. Som klog veed altsaa den Gode Beskeed om, hvorledes Verden vil have det Gode, usandt, gjort tækkeligt, hvorledes Mængden vil vindes, den frygtede Mængde, der »vil at Læreren skal skjælve for Tilhørerne, og smigre dem«: dette veed han altsammen, — for ikke at gjøre derefter, men for ved den modsatte Adfærd om muligt at holde Skuffelserne borte, at han ikke selv kommer til paa en ulovlig Maade at faae Fordeel af det Gode (tjene Penge, Udmærkelse og Beundring), og at han Ingen bedrager ved et Indbildningens Skin. Han vil snarere om muligt unddrage det Gode fra Mængdens Berøring, see at splitte den ad for at faae den Enkelte fat eller for at faae Hver især enkelt; han vil mindes, hvad hiin eenfoldige Vise i Oldtiden siger: »der, hvor Folk komme sammen i stor Mængde, i Folkeforsamlingerne, i Skuespillene, i Leirene, eller hvor der ellers er en Sammenkomst af Mængden, der, hvor de med stor Larm dadle Noget af hvad der bliver sagt og gjort, rose Andet, men i begge Tilfælde med umaadelig Skrigen og Larmen og Haandklap, der, hvor ovenikjøbet Stenene og Stedet, hvor de ere forsamlede, lyde med i Støien og fordoblet gjengive Bifaldets og Dadlens Larm: hvor skulde der, som man siger, en Ynglings Hjerte knnne komme til at banke!« Og dog behøves jo netop dette for at ville det Gode i Sandhed, at Hjertet banker i Manden, men med Ynglingens Ufordærvethed. Og derfor vil den Gode, dersom han tillige er den Kloge, indsee, at skal der kunne

---

hiin eenfoldige Vise] Sokrates, Platons Stat, VI, 492 B.

gjøres Noget for det Gode, da maa han see at faae Menneskene enkelte. De Samme, der Enkelte hver for sig kunne ville det Gode i Sandhed, de ere strax fordærvede saasnart de forene sig og blive Mange; og derfor vil den Gode vel heller ikke see at faae en Mængde tilhjælp for at splitte Mængden ad; eller have en Mængde bag sig, medens han foran sig splitter Mængden ad.

Men hvorledes den Gode vil benytte Klogskaben ud efter, lader sig ikke saaledes i Almindelighed nærmere bestemme, thi i Forhold til hver Tid og hver Tids Forhold kan det aldeles Forskjellige være det Fornødne. Den strænge Dommer, der gik ud i Ørkenen og levede af Græshopper, han vidste, hvorledes han i Forhold til sine Samtidige skulde afgjørende udtrykke dette: at det ikke er Sandheden, der trænger til Menneskene, men Menneskene, der trænge til Sandheden — derfor maatte de komme til ham, komme ud til ham i Ørkenen, og derude var der ingen Anledning for dem til at kunne pynte Sandheden, til at kunne naadigst gjøre Noget for den; derude, hvor Øxen ikke laae i Skoven, men ved Foden af det enkelte Træ, og hvert Træ, som ikke bar god Frugt, skulde omhugges. Ja, der har rigtignok været selvbeskikkede Dommere siden den Tid, de toge feil og huggede løs paa hele Skoven — og Mængden fandt det næsten Smigrende. — Der var til en anden Tid hiin eenfoldige Vise, som i Spøgens Skikkelse arbeidede for det Gode. Han vidste ved sin Klogskab Beskeed om, hvad hans letsindige Folk behøvede, for at de ikke ligefrem skulde tage det Godes Alvor forfængelig, og derved ledes til at betale den Vise mange Penge, et Vederlag, fordi de bleve bedragne. Spøgens Skikkelse forhindrede, at de ikke ligefrem tog Alvoren forfængelig; Spøgens Modstand gjorde tvertimod deres Letsindighed aabenbar: dette var Dommen. Uden denne Klogskab havde de Letsindige formodentligen efterabet ham — i at være alvorlige. Nu derimod stillede han dem Valget; og see, de valgte Spøgen, de mærkede slet ikke, at der var nogen Alvor deri — fordi der ingen Alvor var i dem. Dette var Dommen; og Dommerens Adfærd, hans Kunst var Hedenskabets høieste Sindrighed; thi det Christelige har igjen en anden Betragtning.

Dog ogsaa Dette lader sig ikke saaledes nærmere udføre i Almindelighed; det angaaer jo kun hine Indviede, hvis Hemmelighed det er, saa man kan lære en heel Slægt at kjende ved at agte paa en saadan Enkelt, sluttende fra ham til den, fra den Skikkelse,

---

Den strænge Dommer, der gik ud i Ørkenen] Døberen Johannes.

han fandt det fornødent at iføre sig, til hvorledes Tidsalderen maa have været. Men dette vedgaaer jo Alle og er vist: at Enhver der vil det Gode i Sandhed, han er ikke i Verden for at fremkogle et Skin af det Gode, saa dette vinder Tækkelighed i Verdens Øine og han bliver en allerkjæreste Mand; han har ikke den Opgave at forvandle det Gode til Øieblikkets Sag, til Noget, der skal stemmes paa i en larmende Forsamling, eller Noget, der i en Hast skal have nogle Tilhængere, som ogsaa ville det Gode saadan til en vis Grad. Nei, han har altid den Opgave, ikke ved Ord, ei heller ved Hensigt, men ved Oprigtighedens Indadvendthed i sit eget Liv at gjøre en modsat Omgivelse aabenbar indtil det Yderste, ikke derved, at han dømmer i Ord, men derved, at hans Liv er ubetinget tjenende det Gode i Handling. Opgaven er hans egen Forpligtelse i det Godes Tjeneste; det Dømmende er ikke hans Virksomhed, ikke hans Gjerning, men et Medfølgende, fordi en Omverden forholder sig til ham. Det Dømmende er ikke hans Handling, thi det at ville det Gode i Sandhed er hans Handling; det Dømmende er hans Liden, idet Omverdenen bliver aabenbar ved, hvorledes den lader ham lide, medens den netop ved disse Lidelser er ham behjælpelig til at prøve sig selv, om det dog er det Gode, han vil eller han er selv fangen i et Bedrag. Den, der vil det Gode i Sandhed, har fremfor Alt ikke at være travl, men i stille Taalmodighed at overlade Alt til det Gode selv, hvad Løn han skal have, hvad han skal udrette. Ikke eet mæglende Ord, ikke eet Vink tør han tillade sig, ikke een eneste Lindring tør han forlange af Verden, kun til det Gode har han at overgive sig selv og Sagen og Enhver, der ved ham muligen kunde hjælpes. Han er ingen Dommer, tvertimod han er lige det Modsatte, han er den Dømte, han bevirker kun, at Omverdenen bliver aabenbar ved, hvorledes den dømmer ham.

Men saa udretter han ikke Noget, han faaer Menneskenes Modstand at trækkes med, og saa ligger han under. Nu, for det Første vel ikke, og evigt aldrig. For det Første vel ikke; thi Den, der ved Tillid til Gud i Sandhed er begeistret, han er ikke som en Lyse-Stump, hvis Smule Flamme gaaer ud for en Vind, nei, han er som en Ildebrand: Storm kan ikke standse den; og Ilden i hans Brand er som hiin græske: Vand kan ikke slukke den! Og selv om han tilsidst ligger under for Verden, derfor har jo hverken det Gode eller han tabt — men at være ovenpaa i Verden er gjerne som i hiin Guds-Dom, der kaldes Vandprøven, Tegn paa Skyld. Vel sandt, netop fordi Verden er mere beslægtet med det Maadelige end med det Gode i Sandhed, netop derfor vil han, i Øieblikkets

Forstand, udrette meget Mindre ved ikke at give efter, ikke at tinge, ikke at gjøre sig det selv beqvemt og mageligt, ved ikke selv at ville have Fordeel: men Erindringen, Erindringen! Lad os dog aldrig glemme Erindringen; den skulde man jo troe man mindst kunde glemme. Og ham skal Erindringen ikke kunne minde om dengang, da han listede sig ad en Snigvei, for at undgaae en Afgjørelse; dengang, da han gav Sagen en anden Vending for at behage Menneskene; dengang, han forlod sin Post for at lade Uveiret gaae over; dengang, han bøiede sig for at finde Lindring i sin piinlige Stilling; dengang, han søgte Tilhold hos Andre og Sammenhold — maaskee, som det hedder, for at virke desto mere til det Godes Seier, det er, for at gjøre sig sin Stilling lidt mindre vanskelig i Sammenligning med at staae ene, noget ængstet som i en Midnat »med skarp ladt Gevær paa sin farefulde Post.«

Nei, hvad han udretter, og hvad han ikke udretter, i Øieblikkets Forstand, det er ikke hans Sag; han udretter altid det, at han bliver Erindringens Ven og dens Elsker. Hvad enten han bliver erindret i Verden eller ikke, thi ogsaa denne Erindren er som Øieblikket en Række af Øieblikke: Evighedens Erindring, den er ham sikker. Naar han gaaer herfra, da lader han Intet tilbage, han tager Alt med sig, han taber Intet, han vinder Alt — thi »Gud er ham Alt«.

2) Skal et Menneske ville det Gode i Sandhed, da maa han ville lide Alt for det Gode.

Dette angaaende de Handlende; men af den Lidende fordres, hvis han skal ville det Gode i Sandhed, at han maa ville lide Alt for det Gode, eller, thi Udtrykket er, som tidligere blev forklaret (og deri ligger netop det Eviges ligelige Deeltagelse med Jordlivets Forskjellighed), væsentligen det samme: han maa ville være og forblive med det Gode i Afgjørelsen. Thi man kan jo ogsaa lide og lide og vedblive at lide uden dog nogensinde at bringe det til nogen Afgjørelse i god Forstaaelse, i Samtykke med Lidelsen. Et Menneske kan have lidt hele sit Liv igjennem uden at det dog derfor paa nogen Maade med Sandhed kunde siges om ham, at han har villet lide Alt for det Gode. Men deri er den Lidendes Lidelse forskjellig fra de Handlendes, at naar denne lider, da har hans Lidelse Betydning for det Godes

---

med skarp ladt Gevær osv.] Daub; se Noten Bd. 3, S. 100.

Seier i Verden, naar den Lidende derimod i Afgjørelsen overtager de ham beskikkede Lidelser, da vil han lide Alt for det Gode, det er, for at det Gode maa seire i ham.

Altsaa den Lidende maa ville lide Alt. Alt, men hvorledes skal nu Talen fatte sig her, ak, thi Synet af og Kjendskabet til Lidelser kan jo allerede let berøve Fatningen; hvorledes skal Talen fatte sig kort, thi Lidelserne kunne jo være saa forskjellige — og saa langvarige. Lader os atter her ikke mangfoldiggjøre det Adspredende, men eenfoldiggjøre det Betegnende; lader os kalde al Tale om Lidelse tilbage paa Ønsket. Thi Ønsket er jo den Lidendes Forhold til en lykkeligere Timelighed (Troen og Haabet er ved Villien Forholdet til det Evige); og Ønsket er jo ligesom det ømme Sted, hvor Lidelsen smerter, det ømme Sted, som Lidelsen bestandig rører ved. Hvor der intet Ønske mere er, der er, selv om der kunde være Tale om Lidelse, denne Lidelse en dyrisk Lidelse, ingen Lidelse, som det anstaaer sig et Menneske; det er en Art aandelig Selvmord at ville dræbe Ønsket, thi vi tale ikke om Ønskerne, men om Ønsket med Fortrinlighedens væsentlige Eftertryk, som vi heller ikke tale om forbigaaende Lidelser men om den væsentligen Lidende. Ønsket er ikke Helbredelsen, denne er kun ved det Evige; Ønsket er tvertimod Livet i Lidelsen, Sundheden i Lidelsen, er Lidelsens Vedligeholdelse, thi det er som en Tænkende har udtrykt sig: »Timelighedens Trøst er en mislig Sag, den lader Saaret groe sammen, skjøndt det ikke er helbredet, og dog veed Lægen, at Frelsen er ved at holde Saaret aabent.« I Ønsket holdes Saaret aabent, for at det Evige kan helbrede: groer Saaret til, gaaer Ønsket ud, da kan Evigheden ikke helbrede, da har jo Timeligheden forqvaklet Sygdommen.

Saa lad os da tale om Ønsket, derved om Lidelser; lad os ret dvæle ved disse, overbeviste om, at man grundigere og tilforladeligere lærer hvad det Høieste er, ved at betragte Lidelser end ved at betragte Bedrifter, hvor der er saa meget Adspredende. Der gives jo Ønsker, som døe i Fødselen; der gives Ønsker, som glemmes liig den Dag igaar; der gives Ønsker, som man voxer fra og senere neppe gjenkjender; der gives Ønsker, som man lærer at opgive, og hvor godt det var, at man opgav dem; der gives Ønsker, fra hvilke man afdøer, hvilke man gjemmer, som en Afdød gjemmes, i forklaret Erindring: dette er Ønskerne, som kunne være de mere eller mindre farlige Sygdomme, for hvilke en Handlende er udsat, medens Helbredelsen her kan være, at det enkelte Ønske gaaer ud. Men da gives der jo ogsaa et Ønske, som døer langsomt, som bliver hos den væ-

sentligen Lidende i Savnet, og først døer med ham; thi Ønskerne angaae det Enkelte og det Mangfoldige, men Ønsket angaaer væsentligen det hele Liv. Dog, er det saaledes sørgeligt med Ønsket, hvor glædeligt da med Haabet! Thi der er et Haab, som fødes og døer; et stakket Haab, som glemmes imorgen; et barnagtigt Haab, som den Ældre ikke gjenkjender; et Haab, man afdøer fra; men da — i Døden, i Dødens Afgjørelse fødes der et Haab, det døer ikke i Fødselen, thi det fødes i Døden; ved dette Haab er den Lidende, under Ønskets Smerte, med det Gode i Afgjørelsen! Saaledes med Haabet, i hvilket den Lidende sigter ligesom paa Afstand efter det Evige; endnu glædeligere med Troen; thi der er en Tro, som skuffer og svinder; en Tro, som tabes og fortrydes; der er en Tro, naar den segner, er det som Døden, men da — i Døden, i Dødens Afgjørelse vindes der en Tro, den skuffer ikke, den fortrydes ikke, den døer ikke; den griber det Evige og holder det fast: ved denne Tro er den Lidende, under Ønskets Smerte, med det Gode i Afgjørelsen. Saaledes med Troen, i hvilken den Lidende drager det Evige nærmere til sig, og allerglædeligst med Kjærligheden; thi der er en Kjærlighed, som blusser og glemmes; der er en Kjærlighed, som forener og adskiller; en Kjærlighed indtil Døden; men da — i Døden, i Dødens Afgjørelse fødes der en Kjærlighed, den blusser ikke, den tvetyder ikke, den er ikke indtil Døden, men paa den anden Side Døden, den bliver: i denne Kjærlighed bliver den Lidende, under Ønskets Smerte, med det Gode i Afgjørelsen. — O, Du Lidende, hvo Du end er, vilde Du da tvesindet søge Timelighedens Lindring, der lader Dig glemme Din Lidelse — ja saa mener Du, nei, den lader Dig glemme det Evige! Vilde Du tvesindet fortvivle, fordi Alt er tabt — ja saa mener Du; men Alt er jo at vinde med det Evige! Vilde Du tvesindet fortvivle; har Du betænkt, hvad det er at fortvivle? At det er at negte, at Gud er Kjærlighed! Tænk Dig det ret, en Fortvivlende opgiver sig selv — ja saaledes mener han det; nei han opgiver Gud! O, træt da ikke Din Sjel med midlertidig og midlertidig Lindring; bedrøv ikke Aanden ved timelige Trøstegrunde; dræb ikke selvmordersk Ønsket: ved Haab, ved Tro, ved Kjærlighed vinder Du det Høieste, som den Mægtigste formaaer: at være med det Gode i Afgjørelsen!

Lad os fremdeles tale om Ønsket, derved om Lidelser; det kan altid være gavnligt, at der tales om Lidelser, naar der blot ikke tales til Sorgens Egenraadighed, men vel, om muligt, den Sørgende til Opbyggelse; det er Tilladeligt og det er Deeltagelse ret at dvæle ved Lidelsen, at den Lidende ikke maa blive utaal-

modig over vor overfladiske Tale, hvori han ikke gjenkjender sin Lidelse, at han ikke utaalmodigen af den Grund skal støde Trøsten fra sig, og bestyrkes i Tvesindethed. Eet er det jo, med Ønsket at vandre ud i Livet, naar det Ønskelige blev Gjerningen og Opgaven; et Andet er det, bort fra Ønsket at vandre ud i Livet. See, Abraham maatte forlade det fædrene Hjem og vandre ud til et fremmed Folk, hvor Intet mindede ham om det Elskede — ja, stundom er dette vel en Trøst, at Intet minder om hvad man ønsker at glemme, men det er en bitter Trøst for den Længselsfulde. Saaledes kan et Menneske ogsaa have et Ønske, der for ham indeholder Alt, saa det i Skilsmissens Stund, naar Vandringen begyndes, er som vandrede han ud til et fremmed Land, hvor Intet uden Modsætningen ved Savnet minder ham om det Ønskelige; det kan være ham, som vandrede han ud til et fremmed Land, om han end bliver i sit Hjem, maaskee paa samme Sted — ved Ønskets Tab dog som blandt Fremmede, saa det at gaae fra Ønsket synes ham tungere og mere afgjørende end at gaae fra Forstanden. Bort fra dette Ønske, om han dog ikke kommer af Stedet, gaaer hans Livs møisomme Vei maaskee hen i unyttige Lidelser; thi vi tale om de væsentligen Lidende, altsaa ikke om Dem, der have den Trøst, at deres Lidelser ere til Gavn for en god Sag, til Gavn for Andre. Det maatte saa være, lang var Reisen ikke til det fremmede Land; i et Øieblik var han der, der, i hiint fremmede Land, hvor de Lidende mødes, kun ikke De, som have ophørt at sørge; ikke De, hvis Taarer Evigheden ikke kan aftørre, thi som et gammelt Opbyggelsesskrift saa eenfoldigt og saa rørende siger: »hvorledes skulde Gud hisset kunne aftørre Dine Taarer, naar Du ikke har grædt?« — En Anden kommer maaskee paa en anden Maade, men dog sammestedshen. Taus fører den styrende Nødvendighed ham fremad, streng og alvorlig, ikke grusom, thi det er den aldrig, gaaer Pligten bag efter og slutter Toget. Men Veien er ikke Ønskets. Nu standser han et Øieblik, selv de tvende strenge Ledsagere røres ved hans Lidelse: see, der løber en Sidevei af: »farvel Du Ungdommens Ønske, Du venlige Sted, hvor jeg havde haabet at skulle bygge og boe med mit Ønske!« Saa gaaer det videre; den styrende Nødvendighed taus foran, Pligten streng og alvorlig bag efter, ikke grusom, thi det er Pligten aldrig. Ak, see der løber en Vei af til Siden, den fører til Ønsket: »farvel Du min ønskede Virkekreds, hvor jeg havde haabet at

---

Abraham maatte forlade osv.] 1. Mos. 12, 1. et gammelt Opbyggelsesskrift] Joh. Arndts Sande Christendom, smlgn. Efterl. Pap. 1844—46, S. 346.

skulle glemme Ungdommens negtede Ønske ved Arbeidets opfyldte Glæde.« Saa gaaer Toget videre. Dog Maaden er jo det Ligegyldige, hvad enten det skeer saaledes, at det er Stedet, som forandrer sig, og den Lidende bliver paa Stedet; eller den Lidende forandrer Sted og vandrer didhen; dette er det Ligegyldige, naar dog Stedet er det samme, naar de dog samles paa eet Sted, hvilket Menneskenes Sprog vel kunde fristes til at kalde: de unyttige Lidelsers Trøstesløshed. Lidelserne selv kunne have forskjellige Navne, men lader os ikke mangfoldiggjøre Navnene, men betænke det Væsentlige: at den Lidende ved sin Lidelse ikke gavner Andre, snarere er til Byrde; og om dette Sidste end ikke er Tilfældet, det Første maa dog være Tilfældet, hvis Lidelsen skal henregnes til hine unyttige, hvis den Lidende i strængeste Forstand skal kaldes en Lidende. I strængeste Forstand, ja lader os kun være strænge mod os selv, at vi ikke strax faae Lov til at kalde os Lidende, naar Noget gaaer os imod; men lader os være desto mildere mod den i strængeste Forstand Lidende. O, Du saaledes Lidende, hvo Du end er; naar et Menneske i sit Fødeland er kommen dertil, at alle Udveie ere lukkede for ham, da tænker han vel paa, at vandre ud til et fremmed Land, og der forsøge sin Lykke. Men Du svarer maaskee: »hvortil denne Tale, hvorledes skulde jeg kunne vandre ud, og hvad hjalp det mig at forandre Sted, mit Lod er jo kastet, overalt paa Jorden bliver det det samme.« »Nu ja, men lad os forstaae hinanden; lang er Reisen ikke, om hvilken vi tale, og Loddet er ei heller kastet, med mindre Du allerede har fundet Udveien: det er kun eet Skridt, eet afgjørende Skridt, og Du er ogsaa vandret ud, thi det Evige ligger Dig langt nærmere end noget fremmed Land ligger Udvandreren, og dog er Forandringen, naar Du er der, uendeligt større. Saa gaae da med Gud til Gud, gjør bestandigt det ene Skridt mere, det ene Skridt, som selv Den, der ikke kan røre et Lem, dog kan gjøre; det ene Skridt, som selv den Fangne, der ikke er paa fri Fod, selv den Lænkede, hvis Fod ikke er fri, dog kan gjøre: og Du er med det Gode i Afgjørelsen; Ingen, ikke den Største, der har levet, kan gjøre Mere end Du. Men betænk: vel kaldes Dine Lidelser unyttige, og vel kunne vi Mennesker fristes til at tale om de unyttige Lidelsers Trøstesløshed; men dette er kun menneskelig Tale, i Evighedens Sprog er dog vel den Lidelse ikke unyttig, der hjalp Dig til det Høieste; ak, den er kun da unyttig og unyttet, naar Du ved den ikke lod Dig hjælpe til det Høieste — at Du maaskee dræbte Ønsket, og blev, aandeligen, som dødt Kjød uden Smerte, thi ellers er det jo i Ønsket, at den Lidende ømmer sig, medens det Evige trøster.

Lad os fremdeles tale om Ønsket, derved om Lidelser. Det er jo gavnligt, ikke at slippe Lidelsen for tidlig; lad os kun ret dvæle ved den, forvisset om, at der intet saa gavnligt Middel er mod Travlhedens fordærvelige Syge, som det ret at betænke de væsentligen Lidendes tunge Skjebne og da ret menneskeligen at deeltage med dem i Lidelsens fælles Anliggende. Ak, den menneskelige Deeltagelse forholder sig ofte omvendt til Lidelsen, som bliver tungere i Længden, Deeltagelsen bliver træt i Længden; Lidelsen tager til, medens Deeltagelsen tager af. Ved Lidelsens første Øieblik, da styrter den menneskelige Deeltagelse til, men naar det trækker ud, da trækker den sig tilbage, stundom forvandles den i den Travle, naar den travle Deeltagelse er forbi, til en vis Bitterhed mod den Lidende. Og dog, Ønskerne kunne jo helbredes i Tiden, kunne jo blive forbigangne: Ønsket ikke. Dog er der en Forskjellighed, thi der er en Ønskets Lidelse, som Deeltagelsen kan faae Øie paa, men der er ogsaa en Ønskets Lidelse, som unddrager sig ethvert Blik, som skjuler sig og skjult følger med hele Livet igjennem; ja den følger — men i Savnet, den følger den Lidende som Ledsager hele Livet igjennem, men ingen Deeltagelse ledsager den: Dog hvorledes skulle vi tale om, hvad der muligen er til, men som unddrager sig i Skjultheden, og tale saaledes, at den Lidende vilde vedkjende sig Beskrivelsen, at han ikke krænket og utaalmodig skal vende sig bort fra vor travle Tale om Lidelser, hvilke vi enten ikke formaae eller ikke have Tid til at tænke os ind i. Lad os da i Skildringen, om muligt tale den Lidende efter Munden, og give Gud, at Opbyggelsen derunder maatte tale ham til Hjerte. Sæt det var saa, at de Umælende dog kunde have Tanker og gjøre sig forstaaelige for hinanden, kun at vi ikke kunne forstaae dem: lad os antage det. Det seer jo næsten saaledes ud, thi naar Bondemandens Hest ved Sommertid staaer i Engen og slaaer eller ryster med Hovedet: ja Ingen kan dog med Bestemthed vide, hvad det betyder; eller naar de tvende, som gaae ved hinandens Side gjennem Livet dragende i lige Aag, naar de i Aftenstundens Frihed nærme sig hinanden som i Fortrolighed, naar de ligesom omfavne hinanden, kjærtegne hinanden, kjæle for hinanden ved Hovedets Bevægelse; eller naar de løse Heste kalde ad hinanden, saa Skoven gjenlyder, naar de paa Sletterne samles i større Flokke som til Forsamling — sæt, at de virkeligen kunne gjøre sig forstaaelige for hinanden. Men da var der een Hest, som gik for sig selv. Naar den nu hørte Kaldet, naar den saae, at Flokken samledes i Aftenstunden, og den forstod, at de nu vilde holde Forsamling: da kom ogsaa den løbende, at

den maatte faae Noget at vide om Livet og dets Vilkaar. Den agtede nøie paa, hvad de Ældre forklarede, hvorledes ingen Hest maatte prise sig lykkelig, førend den var død, hvorledes ingen Skabnings Liv var saaledes udsat for de sørgeligste Omskiftelser som Hesten; og nu gjennemgik den Ældre de mangfoldige Lidelser, at lide Hunger og Kulde, at slide sig næsten ihjel, at blive sparket af en grusom Kudsk, at blive mishandlet af uforstandige Herrer, hvem man ikke kan gjøre til Pas, som give Hesten Skylden og Straffen for deres egen Uforstandighed, og saa tilsidst paa de gamle Dage, at jages ud om Vinteren i de nøgne Skove. Derpaa skiltes Forsamlingen ad, og hiin Hest, som kom glad løbende, gik bedrøvet bort, »ved Hjertets Bekymring blev dens Aandedræt tungt«. (Ordsp. 15, 13). Den havde vel forstaaet, hvad der blev forklaret, men Intet var der ymtet om dens Lidelser. Dog hver Gang den mærkede, at de andre Heste ilede til Forsamling, kom den glad løbende, bestandigt haabende, at der nu vilde blive Tale derom; og hver Gang den havde hørt gik den bedrøvet bort; den forstod bedre og bedre, hvad de Andre talte om, men sig selv forstod den mindre og mindre, netop fordi de Andre ligesom udelukkede den, skjøndt den dog var med. — O, Du Lidende, hvo Du end er, hvis Din Lidelse ikke var skjult derved, at Du selv vil skjule den, thi da kan Du handle, og der maa tales anderledes, men hvis Uforstaaeligheden borger for, at den ikke bliver aabenbar; dersom Du gik saaledes mellem Menneskene, agtede paa deres Forklaringer, søgte deres Veiledning, deeltog i deres Forsamling, men hver Gang Bogen var ude, og hver Gang Samtalen var forbi, og hver Gang der sagdes Amen: da blev Dit Aandedræt tungt ved Hjertets Bekymring, naar Du sukkede: gid noget Saadant var min Lidelse! O, uden Fortrolighed er Du dog ikke, hvis Du ikke selv vil forskylde det: den bydes Dig, den høieste og den Høiestes. Og Du er heller ikke uden Menneskenes Deeltagelse. Der er et fælles, menneskeligt Anliggende som hedder Opbyggelse, det er ikke saaledes fælles som de Foretagender, hvor Mængden støier og larmer, thi hver Deeltagende er væsentligen alene med sig selv, men dog er det i høieste og meest omfattende Forstand et fælles menneskeligt Anliggende. Den opbyggelige Betragtning finder ikke Hvile før den har forstaaet Dig; er een Synder, som omvender sig, Himlen vigtigere end nioghalvfemsindstyve Retfærdige, som ikke have Omvendelse behov: saa er Du, hvis Du i Sandhed er den Lidende, den opbyggelige

---

nioghalvfemsindstyve Retfærdige] Luc. 15, 7.

Betragtning vigtigere end nioghalvfemsindstyve Travle, som ikke have Opbyggelse behov. Ja selv om Du ikke var til, den opbyggelige Betragtning finder ikke Hvile førend den har forstaaet ogsaa denne Lidelse; thi vee den opbyggelige Tale, der kun vil snakke Mand og Mand imellem om allehaande Uleiligheder i Livet, men som ikke tør vove sig hen til de forfærdeligere Lidelser: en saadan Tale er uden Frimodighed, den har en ond Samvittighed, hvis den kalder sig opbyggelig. De Travle, som hverken arbeide eller ere besværede, men kun ere travle, de mene vel, at de ere slupne, naar de selv i Livet have undgaaet Lidelserne: derfor ville de ikke forstyrres ved at høre eller tænke det Forfærdelige. Ja vist ere de slupne, de ere ogsaa slupne fra at have en Betragtning af Livet, og slupne ind i Meningsløshed. O, Du Lidende, Du, som blev forladt ligesom af den Slægt, Du hører til, ene i Verden: Du er dog ikke forladt af den Gud, som skabte Dig, hans Fortrolighed omgiver Dig overalt, den tilbydes Dig hvert Øieblik: i den er Du med det Gode i Afgjørelsen. Og den opbyggelige Betragtning er altid rede til at minde Dig derom; thi at denne er til skal jo være en Betryggelse for de Levende, ligesom det er en Trøst for de Søefarende at vide, at der, hvor de vanskelige Farvande ere, der ere ogsaa Lodser i Nærheden — saaledes boer den opbyggelige Betragtning i Nærheden af Brændingen og Skjærene; daglig vant til Synet af det Forfærdelige er den hurtig tilrede med sin ringe Hjælp. Saaledes kan den nemlig ikke hjælpe, som Lodsen hjælper Skibet: den Lidende maa hjælpe sig selv; men da skal han heller ikke skylde den og et andet Menneske, hvad den Søefarende skylder Lodsen. Dog, skal denne Lidende, som enhver anden ville det Gode i Sandhed, da maa han ville lide Alt: saa er han i Afgjørelsen, ikke i den Afgjørelse, ved hvilken han bliver fri fra Lidelsen, men, i den, ved hvilken han bliver fortrolig med Gud, idet han kun vil Eet, nemlig lide Alt, være og blive med det Gode i Afgjørelsen — under Ønskets Smerte.

M. T.! maaskee er Du træt af denne megen Talen om Lidelse — thi en opbyggelig Tale bliver ikke træt, nei før skal Moderen blive træt af at pleie sit syge Barn, end den opbyggelige Tale af at tale om Lidelse; Du er maaskee, som man kalder det, en Lykkelig, hvem det trætter: o, Du vilde dog ikke være saaledes lykkelig, at Du uden Deeltagelse ønskede at forblive uvidende om Lidelserne; Du eftertragter jo tvertimod denne Viden for Din egen Skyld,

---

arbeide eller ere besværede] smlgn. Matth. 11, 28.

at Du maatte dannes ved den alvorlige Forestilling! Eller Du er maaskee en Lidende, hvem det trætter, at der tales om saamegen Lidelse, naar Din ikke særligen nævnes. O, selv det at tænke sig levende ind i Andres Lidelse er en Trøst, og altfor særligen at dvæle ved sin egen er let den Tvesindethed, som mener, at der er Trøst for alle Andre, kun ikke for En selv. Men dette er ikke saa; er det vel med Lidelser saa, at hver har Sit, Stort eller Lidt, med Trøsten er det visseligen saa, at der er Trøst for Alle, og væsentligen den samme for Alle. Dog lad os endnu engang tale om Ønsket, derved om Lidelser; thi Tidens Længde gjør Lidelsen tungere og tungere, men Tidens Længde afhænger jo ogsaa af, naar Lidelsen tog sin Begyndelse. Vel har nemlig en kløgtig Hedning sagt, at langvarige Lidelser kan man vænne sig til, men Spørgsmaalet er, om Trøsten er den rette; thi herom er jo ikke Tale, om at finde den første den bedste Trøst, men om at ville det Gode i Sandhed, om at ville lide Alt, for at være og forblive med det Gode i Afgjørelsen.

Lader os tale om et heelt Liv i Lidelser, eller om Saadanne, hvem Naturen lige fra Begyndelsen, som vi Mennesker fristes til at sige det, forurettede, hvem lige fra Begyndelsen de unyttige Lidelser bleve anviste: at være Andre til Byrde og sig selv næsten en Byrde, ja hvad værre er, at være næsten som en født Indvending mod Styrelsens Godhed. Ak, mangen Travls Levnetsløb beskrives og foranlediger ny Travlhed: Betragtningen af hine Ulykkelige er ypperlig Modgift mod Travlhed, og d o g l æ r e r m a n n e t o p v e d a t b e t r a g t e S a a d a n n e g r u n d i g t h v a d d e t H ø i e s t e e r. Men vi ville ikke tale skjødesløst og i Forbigaaende, i travl Glæde over selv at være forskaanede haste fra Synet; og lige saa lidet ville vi tale mismodigt. Vel er det nemlig herligt at være Barn, at indslumre ved Moderens Bryst for at vaagne til at see Moderen, at være Barn og kun kjende Moderen og Legetøiet! Vi prise Barndommens Lykke, Synet af den formilder ved sit Smiil — at dog Den, hvem Lykken forundtes, ikke glemmer den i Aarene: men Gud være lovet, saaledes forholder det sig ikke, at dette skulde være det Høieste; det lader sig undvære, uden at tabe det Høieste, det lader sig være savnet uden at have tabt det Høieste. Og vel er det skjønt, at være ung: ikke at kunne sove for glade Tankers Uro, indslumret at vaagne tidlig med Fuglesangen til den fortsatte Munterhed! Vi prise Ungdommens Lykke, vi glæde os med den

---

e n k l ø g t i g H e d n i n g] Epikur hos Diogenes Laert., 140.

Glade, vi ønske Ungdommen til dens Lykke Taknemmelighed, og i Fremtiden ønske vi den Taknemmelighed for det Svundne: men Gud være lovet, saaledes forholder det sig ikke, at dette skulde være det Høieste; det lader sig undvære uden at tabe det Høieste, det kan være savnet uden at have tabt det Høieste. Og vel er det livsaligt at elske: kun at have eet Ønske, selv om alt Andet gives eller negtes, eet Ønske den Elskede, een Længsel den Elskede, een Besiddelse den Elskede! Vi prise Elskovens Lykke, o, at den Lykkelige maa være trofast i Huuslivets daglige Skjønsomhed, at Den, der var lykkelig, maa være trofast i Erindringens vedholdende Skjønsomhed: men Gud være lovet, saaledes forholder det sig ikke, at dette skulde være det Høieste, det lader sig undvære uden at tabe det Høieste, det lader sig være savnet uden at have tabt det Høieste!

Men nu den Lidende! Ak, han havde ingen lykkelig Barndom; thi vel er Moderkjærlighed trofast og øm, især da mod det elendige Barn, men en Moder er jo ogsaa et Menneske: han laae ved Moderens Bryst, hun saae sig ikke glad paa ham, men han saae hende bedrøvet; naar han vaagnede, saae han hende stundom grædende. Selv mellem Ældre er det jo saaledes, at naar de Alle sidde bedrøvede, og da han træder ind ad Døren, han den lykkeligt Begavede med den lyse Aand og det muntre Sind, da siger han: her er jeg, og nu begynder Munterheden — saa viger Sorgens Skyer. En saadan Begavet er den Sjeldne, men selv den sjeldnest Begavede, hvad formaaede han i Sammenligning med Barnet, naar det, som eengang i Fødsels Timens forfærdelige Veer, aabner Døren og siger: her er jeg! O, Barndommens Lykke at være saaledes velkommen! — Saa voxte han til i Ungdommens Dage, men han var ikke med i Legen; og om Nogen spurgte: hvorfor vil Du ikke lege med? da skulde han vel svare: »hvor kan Du nænne at spørge mig saaledes?« — Saa gik han da afsides, dog ikke for at døe, thi han var jo endnu i Ungdommens Dage. — Saa kom Elskovens Tid, men Ingen elskede ham; vel var der nogle Faa, der holdt af ham, men det var Medlidenhed og Deeltagelse. — Saa blev han Mand, men han stod udenfor Livet. — Saa døde han, men han var ikke savnet; den lille Skare som dannede Sorgens Følge, sagde Alle: det var en Lykke, at Gud tog ham herfra; og Præsten sagde det Samme. — Saa var han død, og saa var han glemt — og alle hans unyttige Lidelser. Der var ikke Fryd og Jubel, da han fødtes, men bange Forfærdelse; der var ikke Sorg og Smerte da han døde, men en stille veemodig Glæde. Saaledes gik hans Liv hen, eller rettere saaledes gaaer det hen, thi det er jo ikke et gammelt Eventyr, jeg fortæller, om hvad der er skeet i fordums Dage med en Enkelt,

det Samme skeer oftere, det ligger os nær nok, om ogsaa Letsind og Sandselighed, om Livs-Kløgt og Ugudelighed ønske at blive uvidende derom, ønske at fjerne saadanne Ulykkelige og at fjerne de alvorlige Paamindelser, ikke blot fra Kunstens Sorgløshed, men ogsaa fra Kirken og fra den opbyggelige Betragtning, der jo dog maa vide, at den hellige Skrift næsten har en Forkjærlighed for Halte og Krøblinge, for Blinde og Spedalske. Ja, som Christus, da Apostlene begyndte at blive travle, satte et Barn i deres Midte: saaledes kunde vel en Alvorlig fristes til paa hine Steder, hvor Mængden støier og larmer i Aarhundredets fortumlede Navn, at sætte en saadan Ulykkelig i deres Midte. Synet af ham skal sandeligen ikke sinke Nogen, der vil noget Evigt; men Travlhed har heller Intet med det Evige at gjøre.

Han, den Lidende, deeltog i Livet — ved at leve: men Eet var hans Liv ukjendt med, hvad der i alle Livets Forhold som i Elskovens Lyst er Lykken: det Lige for Lige. Lige for Lige, det fik han aldrig, og det kunde han selv ikke give, thi han var en lidende Gjenstand for Deeltagelse og Medlidenhed. Nei Lige for Lige fik han aldrig, ikke som Barn, at han kunde gjøre Moderen glad, at, hvis Andre havde bedrøvet hende, han da blot behøvede at vaagne smilende for at gjøre hende glad. Nei Lige for Lige fik han aldrig, thi han elskede Legebroderen anderledes end denne elskede ham; nei Lige for Lige fik han aldrig, og derfor heller ingen Mage; i Livets mange Aar kunde han Intet gjøre til Gjengjeld; og selv i Døden fik han ikke Lige for Lige: at være savnet som han savnede de Kjære. Han døde, men hvad end Følget og Præsten sagde: Gud være lovet, saaledes er det ikke, at han derved er udelukket fra det Høieste. — O, Du Lidende, hvor Du end er, hvor Du end unddrager Dig fra Synet af Mennesker for ikke at forstyrre dem ved at minde om det Ynkelige: o, glem dog ikke, at ogsaa Du kan gjøre Noget, lad dog ikke Dit Liv gaae hen i en unyttig Tællen af de unyttige Lidelsers Dage og Aar, glem ikke, at Du kan gjøre Noget. Meningen er ikke, som naar det stundom siges i Verden til en formeentlig Lidende, der for en lille Gjenvordigheds Skyld strax vil kaste sig paa den lade Side, at han dog kan gjøre Noget for Andre; thi Den, der kan det, ham anseer den opbyggelige Betragtning ikke for i strængeste Forstand Lidende, tvertimod bruger den Strænghed mod ham. O, Du Lidende, om Du end ikke saaledes kan gjøre Noget for Andre, og dette hører jo netop med til Din Lidelse, Du kan dog endnu gjøre — det

---

satte et Barn i deres Midte] Marc. 9, 36.

Høieste. Du kan ville lide Alt og derved være med det Gode i Afgjørelsen. O, salige Ligelighed, at den i strængeste Forstand Lidende ubetinget kan gjøre det Høieste fuldt saa vel som den i lykkeligste Forstand meest Begunstigede. Ære og Priis være det Evige: der er ikke Skygge af Forskjel, der er ikke Forurettelse og Begunstigelse, men Ligelighed. Ved at ville lide Alt er Du med det Gode i Afgjørelsen, omklædt — ja som naar den Døde staaer op og afkaster Ligklæderne, saaledes har Du afkastet Elendighedens Skikkelse; Du er ikke til at skjelne fra nogen Anden blandt dem, hvem Du kun kunde ønske at ligne, dem, der ere med det Gode i Afgjørelsen: De ere alle eens klædte, omgjordede om Lænden med Sandhed, iførte Retfærdigheds Pantser, bærende Saliggjørelsens Hjelm! Dersom det er saaledes, og det er jo ethvert bedre Menneskes Haab, at der er en Opstandelse, hvor der ingen Forskjel skal være, hvor den Døve skal høre, den Blinde see, Den, der bar Elendighedens Skikkelse, være skjøn som alle de Andre: o, der er jo paa denne Side Graven som en Opstandelse, hver Gang et Menneske, ved at ville gjøre Alt eller ved at ville lide Alt, staaer op ved at være i Afgjørelsen, og bliver staaende med det Gode i Afgjørelsen. Den eneste Forskjel er Ønskets Smerte i den Lidende, men dette kan jo ogsaa være en Hjælp til at komme ud i Afgjørelsen.

Den Lidende maa altsaa ville lide Alt, og dette betyder, ligesom det at ville gjøre Alt: at bringe det til Afgjørelse, at være og forblive med det Gode i Afgjørelsen. Medens nemlig Ønskets Smerte er Udtrykket for, at Lidelsen paa en Maade vedbliver, saa vedbliver ogsaa Helbredelsen, naar den Lidende forbliver i Afgjørelsen. Men der er en Magt, som er stærk i Øieblikket, det er Klogskaben; fra den og fra Øieblikket, eller ved den og fra Øieblikket udgaaer Menneskets Fordærvelse — dersom det ellers er saa, at i det Evige ved det Evige er Menneskets Frelse. Klogskaben misbruges nu ind efter; thi ud efter kan den væsentligen Lidende ikke let komme til at misbruge den. Klogskaben er atter her riig paa Udflugter, ved hvilke Tiden holdes hen og Afgjørelsen udsættes; den vil kun jordisk og timelig forstaae sig paa Afgjørelsen; den har kun Øieblikkets Forstand paa en Afgjørelse, ved hvilken Lidelsen selv skulde ophøre. Men saaledes helbreder rigtignok det Evige ikke. Den Værkbrudne bliver ikke karsk, fordi han helbredes ved det Evige, den Spedalske ikke reen, den Vanføre ikke velskabt. »Men saa er det jo et daarligt Paafund med det Eviges Hjælp«, mener Klogskaben; »ja, hvad endnu værre er,

---

omgjordede om Lænden osv.] Eph. 6, 14 og 17.

Afgjørelsen, naar den Lidende indvier sig til Lidelsen, gjør jo endog hans Tilstand haabløs« — fordi Afgjørelsen bryder med Timelighedens gøglende Haab. Hvor nemlig det Evige ikke kommer til at helbrede en saadan Lidende, der gaaer det ved Klogskabens Hjælp gjerne saaledes: først lever den Lidende nogle Aar af et jordisk Haab; men naar da dette er fortæret og Lidelsen dog vedbliver, saa bliver han overtroisk; hans Befindende vexler mellem Døsighed og blussende Spænding; men naar da Lidelsen vedbliver, saa indtræder tilsidst en dorsk Fortvivlelse, kun meget sjeldent afbrudt af en unaturlig og forfærdeligt svækkende Overspændthed, ligesom naar Spilleren endnu engang haaber paa Lykkens Træf. Ak, i Længden faaer man ret at see, hvad Klogskaben og det jordiske Haab er! Thi det synes dog Klogskaben saa klogt, »at man ikke daarligen opgiver et jordisk Haab om en mulig eventyrlig Helbredelse« — for at vinde det Evige; det synes Klogskaben saa klogt, »at man ikke afgjort siger Verden Farvel; man kan jo dog ikke vide, hvad der muligen kunde skee . . . og da skulde man fortryde« — at man havde ladet sig helbrede ved det Evige. Det jordiske Haab og det himmelske Haab voxe vel op og lege med hinanden i Barndommen som Ligebørn: men i Afgjørelsen viser Forskjellen sig. Dog dette forhindrer Klogskaben, der bestandigt forhindrer Afgjørelsen. Seilivet holder den Tiden hen, har utallige Paafund, hvis Viisdom er denne: at man ikke maa tage sig Lidelsen og Livet for nær, at det jo dog var muligt, hvo kan vide det o.s.v. Naar den Lidende nemlig tager sig Lidelsen ret nær, saa bliver han ved det Evige hjulpen i Afgjørelsen. Thi at tage sig Lidelsen ret nær, det er at afdøe fra Timeligheden og Klogskaben og Udflugterne, og de kloge Mænd og Koner, og Anekdoterne om Den og Den: for at finde Hvile i det Eviges salige Tilforladelighed; det er for den Lidende, hvis man vil sammenligne ham med en Syg, ligesom naar den Syge vender sig om paa den anden Side, og nu endeligen finder den Stilling, hvori der er Lise — om end Ønsket smerter. Selv om det var en Ubetydelighed: man kan aldrig have taget sig Noget for nær, naar man kun tog sig det saaledes nær, at man derved vandt det Evige.

Men den Lidende, som ikke vil helbredes ved det Evige, han er tvesindet; Tvesindetheden i ham [illegible]gdommen, som gnaver og gnaver og fortærer de ædlest[illegible] den indvortes Skade, som er uendelig farligere end [illegible] og værkbruden. Den Tvesindede vil helbredes og vil [illegible]bredes: evigt vil han nemlig ikke helbredes. Men [illegible]elbredelse er uvis, og Uvishedens i Stigen forskjelli[illegible]en stigende Uro i hans Tvesindethed. Selv i den [illegible]iste Øieblik sidder endnu

Klogskaben ved Dødsleiet og forklarer, man kan ikke vide, hvad der pludseligen og uventet kunde skee; der maa paa ingen Maade sendes Bud efter Præsten, thi Klogskaben er i den Grad bange for Afgjørelsen, at den allerede anseer Præstens Komme for en Slags Afgjørelse — og man kan dog ikke vide, hvad der pludseligen og uventet kunde skee. Saa døer den Tvesindede, og nu veed den Efterlevende med Vished, at den Afdøde blev ikke paa nogen pludselig og uventet Maade helbredet fra sine mangeaarige Lidelser. Ak, Den der i det Øieblikkeliges kløgtige Forstand elsker Verden, for ham er det Evige en Gaade; han tænker bestandigt: men dersom nu Timelighedens Hjælp pludseligen kom, saa var jeg jo bedragen, jeg, som i det Eviges Afgjørelse var afdød fra Timeligheden. Det vil sige, man anseer dog det Timelige for det Høieste, det Evige betragter man som en Slags fortvivlet Nødhjælp, derfor udsætter man dets Afgjørelse saa længe som muligt, og selv om Timelighedens Hjælp er den urimeligste af alle Forventninger, saa vil man dog hellere, hidset i overtroisk Indbildning, haabe derpaa end gribe det Evige. Man er bestandigt i Angest for, at man skulde komme til at fortryde det; og dog er det Evige, hvis man i Sandhed griber det, det Eneste, ubetinget det Eneste, hvorom der ubetinget maa siges: det fortrydes aldrig. Men af Frygt for, at man engang skulde fortryde det Eviges Afgiørelse forskylder man, at man engang bitterlig maa fortryde, at man lod Tiden gaae hen. O, det er jo dog en daarlig Klogskab (hvor meget den end bryster sig, hvor snaksom den end er), der daarligen bedrager sig selv for den høieste Trøst, hjælper sig selv af en maadelig i en endnu maadeligere Trøst, og tilsidst i den visse Fortrydelse. Om den Lidende bruger Klogskaben saaledes, at hans Tvesindethed tager sig lidt bedre ud i Verdens Øine end hiin beskrevne, gjør hverken fra eller til; naar han bruger den til at forhindre det Eviges Afgjørelse er han dog væsentligen tvesindet, han er og bliver væsentligen tvesindet, selv om Timelighedens Hjælp kom og — han roste sig af sin Klogskab, at han klogt undgik, ja man skulde jo troe, at det var en Ulykke, altsaa, at han klogt undgik det Eviges Afgjørelse. Det Eviges Afgjørelse er den eneste sande Frelse, og det er derfor ogsaa Tvesindethed, naar den Lidende bruger sin Kraft til at skjule Smerten, istedetfor til ved det Evige at lade sig hel-[illegible]. En saadan Lidende vil ikke være fri for Lidelsen, men [illegible]dlidenheden, forsaavidt denne jo ogsaa kan være en [illegible]eri ligger Tvesindethedens Modsigelse, thi kun ved det [illegible]relse bliver han i Sandhed fri for Medlidenhedens Piin-

lighed, netop fordi han ved Afgjørelsen væsentligen har overvundet Lidelsen: saa kun Ønsket smerter, medens det Evige helbreder.

Al Tvesindethed i Forhold til Lidelser har sin Grund i og sit Kjende paa, at den Tvesindede ikke vil slippe Timeligheden; saaledes er ogsaa den tvesindede Tale, der stundom henvendes til de Lidende, kjendelig paa, at den trøster ved Timeligheden. Det er kun altfor ofte, at den Lidende ligesom krymper sig ved — at modtage den høieste Trøst; og den Talende ligesom undseer sig ved at byde den høieste Trøst. Derimod trøster den trøstende Tale med, at det nok vil blive bedre — maaskee; den formaner til saadan nogen Taalmodighed; den pusler lidt om den Lidende og siger, at paa Søndag bliver det nok godt. Men hvorfor dog give en Trængende, hvis vi et Øieblik tør sammenligne den Lidende med en saadan, Sølv eller vel endog det uægte Metal, naar man har Guld rigelig at byde ham; thi Evighedens Trøst er det pure Guld. Lad os minde om en Handlende, ihvorvel hans Lidelse altid er forskjellig fra den væsentligen Lidendes. Vi læse om Apostlene, at da de vare blevne hudstrøgne gik de glade bort og takkede Gud. Her er ingen Tale om lidt Taalmodighed, om at det nok bliver bedre paa Søndag; men her er Evighedens seierrige Trøst, og de hudflettede Apostle have mere end seiret. Saaledes ogsaa med den væsentligen Lidende; naar Evigheden helbreder, da bliver vel Ønsket ved at smerte (og saaledes skal det være, thi det Evige tager jo ikke den Lidende ud af Tiden), men der er ingen Klynken, ingen midlertidig Adspredelse, ingen bedragerisk Opsætten. Man mener rigtignok, at naar den væsentligen Lidende har klynket sig gjennem Tiden, og saa nogenlunde ved allehaande Indbildninger har faaet Tiden til at gaae, eller har slaaet Tiden ihjel: at saa staaer Evigheden ham aaben. Ak, nei, ogsaa den væsentligen Lidende har et Ansvar for, hvorledes han har brugt Tiden, benyttet den jordiske Elendighed, om han har benyttet den til evigt at lade sig helbrede. Men siger Klogskaben: »man skal dog vel ikke dræbe Haabet.« »Du Øienskalk,« svarer det Evige, »hvorfor taler Du saa tvetydigt; jo vist er der et Haab man skal dræbe, som der er en Lyst man skal dræbe og en Begjering og en Længsel: det jordiske Haab skal man dræbe, thi netop da har man først frelst sig selv ved det sande Haab, og derfor skal den Lidende end ikke ville paa Timelighedens Vilkaar »»tage mod Befrielsen«« (Hebr. 11, 35).

Vi læse om Apostlene osv.] Ap. Gj. 5, 40–41.

Men den Lidende, der i Sandhed vil det Gode, han benytter netop Klogskaben mod Udflugterne, og derved til at hjælpe sig ud i Afgjørelsen, til at slippe bort fra det Midlertidiges Skuffelser. Han frygter ikke Afgjørelsens Tryk, der ligesom samler Lidelsen over ham, thi han veed, at dette Tryk er Evighedens Gjennembrud, han veed, at i Afgjørelsen overskæres Timelighedens Nerve, om end Smerten bliver i Ønsket. Det er vist nok, at hvad der ofte gjør en Lidende utaalmodig, er, at han tager et heelt Livs Lidelse ligesom op forud og nu gyser for hvad der fordeelt paa Tiden, hvis han lod hver Dag have sin Sorg, vilde være lettere at bære. I denne Forstand skal Lidelsen ikke samles i Afgjørelsen, thi Feilen er netop den, at han trods al Forudoptagen dog ikke vinder noget Evigt, men kun timeligt forfærdes. Men det er ogsaa vist, at en Lidende gjennem de mange Aar ved Timelighedens Uvisse kan snakke sig fra Afgjørelsens Indtryk, og dette er det Fordærvelige. Derfor veed den Lidende, der vil det Gode i Sandhed, at Klogskaben er en svigefuld Ven og kun Afgjørelsen fuldtro.

Den Handlende vil gjøre Alt for det Gode, den Lidende vil lide Alt for det Gode: Ligeligheden er, at de begge kunne være og forblive med det Gode i Afgjørelsen. Kun Retningen hvori der arbeides er forskjellig, hvilken Forskjellighed dog ikke maa forstaaes som udelukkede den ene den anden: den Handlende virker ud efter for at det Gode maa seire, selv hans Liden har Betydning i Henseende dertil; den Lidende gjør ind efter Alt (ved at ville lide Alt) for det Gode, at det maa seire i ham. Men det Gode maa jo dog have seiret og vedblive at seire i den Handlendes Indre, hvis han i Sandhed skal virke for det Gode ud efter; og den væsentligen Lidende kan altid virke for det Gode ud efter ved Exemplets Magt, og virke eftertrykkeligt, thi hans Liv, netop fordi ham Meget er negtet, indeholder en stor Opfordring til de Mange, hvem Meget er givet: og hans Liv, naar han er og forbliver med det Gode i Afgjørelsen, indeholder en stræng Dom over de Mange, der benytte det meget Givne paa en uforsvarlig Maade. Ja, selv om det var den Lidende negtet at virke ved sit Exempel, selv om han var fjernet fra alle andre Mennesker, han er dog deelagtig i Menneskehedens fælles store Anliggende; paa sin eensomme Post forsvarer han ligesom et vanskeligt Pas, ved at frelse sin Sjel ud af alle Lidelsens besnærende Vanskeligheder: om intet Menneske seer ham, Menneskeheden føler med ham, lider med ham, seirer med ham! Men overalt hvor det Gode seirer i Sandhed, der er Seiren væsentligen lige stor, hvad enten det Gode seirer i Mange

ved Een, eller det seirer i den eensomt Forladte ved ham: Seiren er væsentligen lige stor. O, priset være det Eviges salige Ligelighed.

Dog Eet endnu inden Talen forlader Lidelserne: kan man siges at ville Lidelse, er Lidelse ikke Noget man maa tvinges til mod sin Villie: hvis man kan være fri for den, kan man saa ville den, og hvis man er bunden i den, kan man saa siges at ville den? Dersom vi skulle besvare dette Spørgsmaal, da lad os fremfor Alt skjelne mellem: hvad det er, at ville i Lystens Forstand, og hvad det er at ville i Frihedens ædle Forstand. Ja, for mange Menesker er det som en Umulighed at ene Frihed og Lidelse i den samme Tanke. Naar de derfor see Den, som kunde have magelige og beqvemme Dage med sit Gods, naar de see ham anstrænge sig trods nogen Pligtarbeider, udsætte sig for mange Lidelser, vælge et høiere Kalds besværlige Vei: saa betragte de ham enten som Indskrænket eller som en Sindssvag; de beklage næsten, at Styrelsen har skjenket alle disse gunstige Betingelser til En, som slet ikke veed at benytte dem; de tænke i deres stille Sind, om de end ikke sige det høit, om de end ikke tænke paa, hvor sørgeligt de forraade deres eget Indre: det skulde være os, der var i hans Sted, vi skulde anderledes vide at nyde Livet. Altsaa, naar En kan være fri for Lidelsen, saa er det enten Indskrænkethed eller Sindssvaghed at ville den. Men hvad er saa Mod? Er det Mod at gaae derhen, hvor Lysten vinker, at see derhen, hvor det Lystelige er? Eller fordres der ikke til at vise Mod, at der er en Modstand (hvad Sproget selv synes at tyde paa), som naar den Modige seer Faren under Øine, thi Faren er ikke Det, Øiet lystes ved at see; eller for at anskueliggjøre det, som naar den modige Rytter tvinger Hesten fremad mod det Skrækkende, thi i den Modiges Øie seer man ikke, at det sandselige Øie gyser for Faren, fordi Modet gjennemtrænger selve Øiets Udtryk, men Rytteren og Hesten anskueliggjøre, hvorledes Modet er sammensat. Rytteren er den Modige, Hesten er sky, men Hesten og dens Skyhed svarer til det Lave i Mennesket og dettes Skyhed, hvilken Modet betvinger. Modet vil altsaa frit Lidelsen. Den Modige har en forrædersk Modstand i sig selv, der er i Pagt med Modstanden udenfor, men netop derfor er han den Modige, fordi han trods den frit vil Lidelsen. — Paa den anden Side, (og Dette er hvad vi her nærmest maa betænke, da vi tale om den væsentligen Lidende) kan den Lidende frit overtage den Lidelse, i hvilken han dog paa en Maade er tvungen, forsaavidt han ikke har det i sin Magt at frigjøre sig; kan ikke blot den Fri sige: »lænk mig kun, jeg frygter ikke«;

men kan ogsaa den Lænkede sige: »frivilligt overtager jeg mit Fangenskab«, det Fangenskab altsaa hvori han er? Ja, her er det Samme Tilfældet; de fleste Menneskers Mening er, at dette er en Umulighed, og at derfor den Lidendes Tilstand er sukkende Modløshed. Men hvad er saa Taalmod? Er Taalmod ikke netop det Mod, der frit overtager den Lidelse, som ikke kan undgaaes? Det Uundgaaelige er netop Det, som vil knække Modet. Der er i den Lidende selv en forrædersk Modstand, som er i Pagt med Uundgaaelighedens Rædsel, og forenede ville de knuse ham; men trods dette finder Taalmodet sig i Lidelsen, og finder sig netop derved fri i den uundgaaelige Lidelse. Derfor gjør, om man vil tale saaledes, Taalmod et endnu større Under end Mod gjør, thi Mod gaaer frit i den Lidelse, som kunde undgaaes, men Taalmod gjør sig fri i den uundgaaelige Lidelse; ved sit Mod lader den Fri sig frit fange, men ved sit Taalmod gjør den Fangne sig fri — dog ikke i den Forstand, at Slutteren skulde blive angest og bange. Den udvortes Umulighed af at kunne frigjøre sig fra Lidelsen, forhindrer ikke den indvortes Mulighed af virkeligen at kunne gjøre sig fri i Lidelsen, frivilligt overtage Lidelsen, idet den Taalmodige giver sit Samtykke ved at ville finde sig i Lidelsen. Thi man kan tvinges ind i det snevre Fængsel, man kan tvinges ind i livsvarige Lidelser, og Nødvendigheden er Tvingeren; men man kan ikke tvinges til Taalmod. Dersom Nødvendighedens Tvinger trykker paa en Sjel, som ikke har og ikke vil have Frihedens Fjederkraft: saa bliver Sjelen vel fortrykt, men den bliver ikke taalmodig; Taalmodigheden er Spænstighedens Gjentryk, hvorved den Tvungne gjør sig fri i Tvangen. Eller kan kun den Rige være sparsommelig — fordi han har det i sin Magt at ødsle; kan ikke ogsaa den Fattige være sparsommelig, uagtet han ikke har det i sin Magt at ødsle, uagtet han er tvungen til at være — sparsommelig; nei, det kan han netop ikke tvinges til, altsaa uagtet han er tvungen til at være fattig? Ak, men mange Menneskers Viisdom er ligesom beregnet paa at afskaffe det Gode. Naar den Uafhængige frit vælger Møisommelighed, saa siger man, han er sær, »han som kunde have det saa godt i Lediggang og føie hvert sit Ønske i Magelighed;« og naar den Tvungne er taalmodig i Lidelsen, saa siger man, »tak ham Skam til, han er jo tvungen, han gjør jo en Dyd af Nødvendighed«. Unegteligt, han gjør en Dyd af Nødvendighed, det er netop Hemmeligheden, det er just det meest betegnende Udtryk for hvad han gjør; han gjør af Nødvendigheden en Dyd, han bringer en Frihedens Bestemmelse (Dyd) ud af hvad der er bestemmet som Nødvendighed. Og deri ligger netop Helbredelsen

ved det Eviges Afgjørelse, at den Lidende frit overtager den paatvungne Lidelse. Som det er den Lidende en Lindring at aabne sig i Fortrolighed for en Ven: saaledes er dette Frelsen ved det Eviges Afgjørelse, at den Lidende, medens Nødvendighedens Tvang ligesom vil sammenpresse Hjertet, aabner sig for det Evige, og evigt samtykker i at ville lide Alt. Thi er vel Den fangen, for hvem Døren staaer aaben: Evighedens Fløidør! Er vel Den i Tvang, der evigt er fri! Da Paulus sagde: »jeg er romersk Borger«, saa turde Landshøvdingen ikke fængsle ham, og han blev sat i frit Fangenskab. Naar et Menneske tør sige: jeg er Evighedens fri Borger, saa kan Nødvendigheden ikke fængsle ham uden i — frit Fangenskab.

M. T.! hvis det nu synes Dig saaledes, saa ville vi minde om Talens Gang. Skulde et Menneske ville Eet, da maatte han ville det Gode, saa var det muligt, at han kunde ville Eet. Men skulde det blive virkeligt, da maatte han ville det Gode i Sandhed. I Forhold til som han var en Handlende eller en Lidende, maatte han ville gjøre Alt for det Gode, eller han maatte ville lide Alt for det Gode. — Han maatte ville gjøre Alt for det Gode, eller være og forblive med det Gode i Afgjørelsen. Men Klogskaben misbrugtes ind efter til at søge Udflugter; og den misbrugtes ud efter i Bedraget. Den Gode derimod brugte Klogskaben til at forhindre alle Udflugter og derved til at hjælpe sig ud og bevare sig ude i Afgjørelsen; han brugte Klogskaben til at forhindre ethvert Bedrag ud efter. — Han maatte ville lide Alt for det Gode, eller være og forblive med det Gode i Afgjørelsen. Og Talen dvælede ved at skildre den væsentlige Lidendes Tilstand, fordi man ved at betragte Lidelser tilforladeligst lærer, hvilket det Høieste er. I Forhold til Lidelser misbrugtes atter Klogskaben ind efter til at søge Udflugter, men den Gode benytter netop Klogskaben mod Udflugterne, at han maatte være og forblive med det Gode i Afgjørelsen, ved at ville lide Alt, ved at ville Lidelsens paatvungne Nødvendighed.

Men Hjertets Reenhed er at ville Eet. Det er denne Sætning, som har været Talens Gjenstand, hvilken vi knyttede til det apostoliske Ord: holder Eder nær til Gud, saa skal han holde sig nær til Eder, renser Hænderne, I Syndere, luttrer Hjerterne, I Tvesindede! Thi det Godes Afgjørelse er det afgjørende Eet og Gud kan man ikke svigefuldt, indsmigrende, holde sig nær til med

---

Da Paulus sagde osv.] smlgn. Ap. 22, 27—30 og 24, 23.

Tungen, medens Hjertet er langt borte. Nei, da Gud er Aand og er Sandhed, kan man kun i Sandhed holde sig nær til ham, ved at ville være hellig, som han er hellig, ved Hjertets Reenhed. Hjertets Reenhed; dette er et billedligt Udtryk, som sammenligner Hjertet med Havet, og hvorfor vel just med det? Fordi Havets Dybde er dets Reenhed, og dets Reenhed er dets Gjennemsigtighed, fordi Havet kun er dybt, naar det er reent, og kun reent, naar det er gjennemsigtigt; saasnart det er ureent er det heller ikke dybt men Overflade, og saasnart det er Overflade er det heller ikke gjennemsigtigt. Naar det derimod dybt og gjennemsigtigt er reent, da er det Eet, hvorlænge man end vedbliver at see derpaa; da er dets Reenhed Bestandigheden i Eet. Og derfor sammenligne vi Hjertet med Havet, fordi dets Reenhed er Bestandigheden i at være dyb og i at være gjennemsigtig. Ingen Storm maa oprøre det; ingen Kastvind maa bevæge dets Overflade; ingen døsig Taage maa brede sig over det; ingen tvivlsom Bevægelse maa der være i det; ingen henilende Sky maa dunkle det: men stille maa det ligge, dybt gjennemsigtigt; og hvis Du seer det idag saaledes, da opløftes Du ved at skue Havets Reenhed, og hvis Du saae det hver Dag saaledes, da siger Du det er bestandig reent — liig Dens Hjerte, der kun vil Eet. Som Havet, naar det saaledes ligger stille, dybt gjennemsigtigt, tragter efter Himlen: saaledes tragter det rene Hjerte, naar det er stille, dybt gjennemsigtigt, efter det Gode; eller som Havet bliver reent, naar det tragter ene efter Himlen: saaledes bliver Hjertet reent naar det tragter ene efter det Gode. Som Havet gjengiver Himlens Høide i sin rene Dybde, saaledes gjengiver Hjertet, naar det er stille dybt gjennemsigtigt, det Godes himmelske Ophøiethed i sin rene Dybde. Kommer der dem det mindste imellem, mellem Himlen og Havet mellem Hjertet og det Gode, ja var det end Utaalmodighed i at eftertragte Gjengivelsen, saa er Havet ikke reent, saa gjengiver det ikke Himlen reent.

III.

M. T. Det var ved Anledningen af et Skriftemaal, at denne Tale blev til. Om den end, efter at have hentydet dertil i Begyndelsen, hidtil ikke har benyttet Anledningen, har denne dog aldrig

---

hellig, som han er hellig] smlgn. 1. Pet. 1, 16.

været glemt i Talen, der som et Indbydelses-Skrift ved en Festlighed har afhandlet, hvad der stod i det nøieste Forhold til denne. Talen er fra sit ene Udgangspunkt — at ville Eet — gaaet ud ad forskjellige Veie, bestandigt vendende tilbage til sit Udgangspunkt; den har ligesom seet sig om i Verden, agtet paa de menneskelige Forskjelligheder; stundom har den fremstillet den enkelte Vildfarelse og den Vildfarendes Sjelstilstand i forstørret Maalestok, at man da saaledes bedre kan blive opmærksom og tage Kjende paa, hvad der i det daglige Livs mindre Forhold sjelden viser sig ublandet, og derfor vanskeligere kjendes som dette bestemte. Talen har, idet den gjennemført holdt Fordringen fast: at ville Eet, lært mange Vildfarelser, Skuffelser, Bedrag, Selvbedrag at kjende; den har stræbt at spore Tvesindetheden ad dens skjulte Veie, at opdage dens Lønlighed. Ved om muligt at gjøre sig forstaaelig har Talen søgt at bringe det til Forstaaelse med Tilhøreren. Men denne Talens Forstaaelighed og Tilhørerens Forstaaelse er endnu ikke den sande Alvor, giver ingenlunde Overveielsen sit rette Eftertryk. For at naae dette Sidste, maa Talen afgjørende fordre noget af Tilhøreren, og ikke blot hvad den hidtil har fordret, at han som Læser deler Arbeidet med Taleren; nu maa den ubetinget fordre hans afgjørende Selvvirksomhed, paa hvilken Alt beroer.

Saa tænk Du nu, m. T., Anledningen; og medens Syndens Bevidsthed indskærper Trangen til det ene Fornødne, medens det hellige Steds Alvor styrker Villien i hellig Beslutning, medens den Alvidendes Tilstedeværelse gjør Selvbedraget umuligt, betænke Du Dit eget Liv. Talen, som er uden Myndighed, skal ikke formastelig ville dømme Dig: ved at tænke Anledningen ret levende staaer Du for en høiere Dommer, hvor intet Menneske tør dømme det andet, da han selv er en Anklaget. Talen henvender sig ikke til Dig som til en Bestemt, den veed end ikke, hvo Du er: men hvis Du ret levende tænker Anledningen, da vil det være Dig, hvo Du end er, som talte den netop til Dig — dette er ikke Talens Fortjeneste, det er Din Selvvirksomheds Gjerning, at Du for Din egen Skyld er Talen behjælpelig og vil ved Dig selv være Den, til hvem der siges: Du. Dette er Din Selvvirksomhed, saaledes er det i Sandhed; ak, lad os fremfor Alt ikke fra det Afgjørende henlede nogen Opmærksomhed paa Taleren og Talens Kunst. Skeer dette, da er det atter Travlhedens og Tvesindethedens Skyld, at Eftertrykket i et Vexel-Forhold lægges paa urette Sted, at den gudelige Taler bliver beundret for sin Kunst, sin Veltalenhed, og at derover ganske glemmes, hvad ethvert Menneske kan, og hvad der vel at mærke er det Høieste. Thi det at være veltalende er dog, gudelig

forstaaet, en Spøg ligesom det at være skjøn, et lykkeligt Fortrin, men en Spøg: Alvoren er, at ville høre efter til at ville gjøre derefter; dette er det Høieste, og, Gud være lovet, det kan ethvert Menneske, hvis han vil. Men Travlheden lægger et høist alvorligt Eftertryk paa Spøgen og anseer Alvoren for Ingenting; den mener, splidagtigt og letfærdigt, at det at være veltalende er det Høieste, og at Tilhørerens Opgave er at bedømme, om Taleren er det. Lad mig derfor (at ingen Mislighed lades bag ved og ingen Tvesindethed uomtalt) her, hvor Fordringen gjøres til Selvvirksomheden, kort oplyse Forholdet mellem Taleren og Tilhøreren i Forhold til den gudelige Tale; lad mig, for atter at byde Tvesindetheden Spidsen, oplyse det ved et Billede hentet fra den verdslige Kunst, og lad dette ikke tvesindet forstyrre Dig, eller give Dig Anledning til at anklage Talen for Usømmelighed, thi tør Du være tilstede ved den verdslige Kunsts Forestillinger, saa maa Du jo gudeligt have forstaaet Dig selv deri, og altsaa maa Du jo selv have tænkt det Gudelige sammen med den verdslige Kunst, om Du end derved netop tydeligt har erkjendt Forskjelligheden; i andet Fald er der Splid og Tvesindethed i Dit Indre, saa Du vil leve verdsligt til nogle Tider og engang imellem betænke det Gudelige. Paa Skuepladsen er det da saaledes, som Du jo veed, at der sidder En og hvisker; han er skjult, han er den Ubetydelige, han skal og vil oversees. Men da er der en Anden, han træder iøinefaldende frem, han drager Alles Blik paa sig, deraf har han sit Navn, det er Skuespilleren. Han fremstiller et ganske bestemt Menneske; hvert et Ord faaer nu, i den bedragende Kunsts skjønne Forstand, Sandhed i ham, Sandhed ved ham — og dog faaer han Alt at vide, hvad han skal sige, af hiin Skjulte, der sidder og hvisker. Ingen er saa taabelig, at han anseer den Hviskende for vigtigere end Skuespilleren. Glem nu Kunstens Spøg: ak, i Forhold til det Gudelige er Manges Daarskab den, at de verdsligt ansee Taleren for en Skuespiller, og Tilhørerne for Tilskuere, som bedømme Kunstneren. Men saaledes er det ikke, ikke i fjerneste Maade. Nei, Taleren er den Hviskende, Tilskuere er der ingen af, thi enhver Tilhører skal skue ind efter i sig selv; Skuepladsen er Evigheden, og Tilhøreren, hvis han er den sande (og hvis han ikke er det, er han den Skyldige), han er for Gud ved Talen. Den Hviskende tilhvisker Skuespilleren hvad han skal sige, men Skuespillerens Gjengivelse er Hovedsagen, er Kunstens alvorlige Spøg; Taleren tilhvisker Tilhøreren Ordet, men Hovedsagen, Alvoren er, at Tilhøreren ved sig selv, med sig selv, til sig selv for Gud i Taushed taler ved Talens Hjælp. Det er ikke for Talerens Skyld der

tales, at man maa prise eller dadle ham, men Tilhørerens Gjengivelse er det Tilsigtede. Har Taleren et Ansvar for hvad han tilhvisker, saa har Tilhøreren et lige saa stort Ansvar, at han ikke tager feil af sin Opgave. I Skuespilhuset spilles der for tilstedeværende Mennesker, som kaldes Tilskuere; men ved det gudelige Foredrag er Gud selv tilstede, han er i Alvorens høieste Forstand den dømmende Tilskuer, som seer til, hvorledes der tales og hvorledes der høres: netop derfor er der ingen Tilskuere. Den Talende er da den Hviskende; og Tilhøreren, han er for Gud aabenbar, han er, om jeg saa tør sige Skuespilleren, der i Sandhedens Forstand spiller for Gud. O, lad os aldrig glemme dette, lad os ikke verdsliggjøre det Gudelige, men netop ved alvorligen at tænke det Gudelige og det Verdslige sammen, evigt adskille dem. Saasnart det gudelige Foredrag betragtes verdsligt (en Betragtning, der her forskylder samme Daarskab, som den i Forhold til Skuespillet: at ansee den Hviskende for vigtigere end Skuespilleren), saa bliver Taleren en Skuespiller, og Tilhørerne blive bedømmende Tilskuere; saa holdes det gudelige Foredrag verdsligt for nogle tilstedeværende Mennesker, men Gud er ikke tilstede, saa lidet som han er det i Skuespilhuset. Guds Tilstedeværelse er det Afgjørende, som forandrer Alt. Saasnart Gud er tilstede, har ethvert Menneske den Opgave for Gud, at agte paa sig selv: Taleren, at han under Talen agter paa sig selv, hvad han siger; Tilhøreren at han under Talen agter paa sig selv, hvorledes han hører, om han i sig selv lønligen taler med Gud ved Talen; ellers vilde jo ogsaa Tilhørerne faae Opgave tilfælleds med Gud, saa Gud og Tilhørerne i Forening passede paa Taleren og bedømte ham. Saaledes er Forholdet mellem Taler og Tilhører i Forhold til det gudelige Foredrag. Eller det er, som naar den underordnede Kirkens Tjener, der er uden Myndighed, oplæser den befalede Bøn: det er egentligen ikke Kirketjeneren, som beder. Men den Tilhører, der sidder i Kirken og ved sin Inderlighed er for Gud, medens han hører Oplæsningen, han beder; og dog taler han ikke, hans Stemme høres ikke, han siger ei heller noget Andet sagte ved sig selv, men taus og inderlig er han bedende for Gud ved Dens hørlige Stemme, som oplæser Bønnen og tilhvisker ham, hvad han skal sige. Thi dette er ikke Alvoren, at et Menneske siger til det andet eller foresiger det andet, hvad han skal sige, men Alvoren er, at det andet Menneske nu selv siger det til Gud, talende om sig selv. — Nu ere vi vel i Forstaaelse om dette, og Fordringen gjentages blot, at den Talende ved sig selv ret levende tænker denne Tales Anledning.

Talen spørger Dig da, eller Du spørger Dig selv ved Talen, hvilket Dit Liv er, om Du vil Eet, og hvilket dette Ene er? Den venter ikke, at Du vil nævne noget Saadant, som kun i formastelig Forstand er Eet; thi den mener ikke at henvende sig til en Saadan, med hvem den ikke vilde kunne indlade sig, ogsaa af en anden Grund end fordi han havde hindret sig selv i alvorligen at tænke Talens Anledning. Ogsaa af en anden Grund; et Menneske kan nemlig have en yderst forskjellig Mening fra vor, have den lige modsatte, og man kan alligevel indlade sig med ham, da man antager, at tilsidst maa der være et Eenhedspunkt, en Enighed i noget Almeen-Menneskeligt, man kalde nu dette nærmere hvad man vil. Men er han afsindig, da kan man ikke indlade sig med ham, thi han gaaer netop ud fra det Sidste, i hvilket man tilsidst maatte haabe at enes med ham. Man kan stride med et Menneske, stride indtil det Yderste, saa længe man antager, at der dog tilsidst er et Fælles, en Eenhed i noget Almeen-Menneskeligt, i at agte sig selv; men gaaer han, som en Afsindig, i sin verdslige Stræben fortvivlet ud fra at foragte sig selv, trodser han endog frækt derpaa og roser sig af sin Skjendsel: da kan man ikke stridende indlade sig med ham, thi han gaaer ligesom den Afsindige og endnu forfærdeligere netop ud fra det Sidste, i hvilket man tilsidst maatte haabe at enes med ham.

Talen antager derfor, at Du vil det Gode, og spørger Dig nu, hvilket Dit Liv er, om Du vil Eet i Sandhed? Den spørger ikke nysgjerrigt om Din Gjerning i Livet, om hvor mange Arbeidere Du har i Din Tjeneste, eller om hvor Mange Du har under Dig i Embedet, hvis Du tjener Staten saaledes. Nei, Talen er ikke nysgjerrig, den spørger Dig, inden om noget Andet, først og fremmest, om Du overhovedet lever saaledes, at Du med Sandhed kunde besvare Spørgsmaalet, at Spørgsmaalet i Sandhed er til for Dig. Thi allerede for at kunne svare alvorligt paa det alvorlige Spørgsmaal maa et Menneske have valgt i Livet, valgt det Usynlige, det Indvortes; han maa leve saaledes, at han har Timer og Tider, i hvilke han samler sit Sind, at hans Liv kan vinde den Gjennemsigtighed, der er en Betingelse for at kunne forelægge sig selv Spørgsmaalet og svare derpaa — dersom dog vel ellers dertil fordres, at man skal vide, hvorom man taler. Den, der kun er travl i sin verdslige Gjerning og forresten støiende med Mængden, ham var det en Daarskab ved et saadant Spørgsmaal at foranledige til ny Daarskab — ved Svaret.

Talen spørger Dig altsaa, om Du lever saaledes, at Du er Dig bevidst at være en Enkelt? Spørgsmaalet er ikke

det nysgjerrige, som naar man spørger om den Enkelte i udmærket Forstand, ham hvem Beundringen og Misundelsen enes om at udpege; nei, det er det alvorlige Spørgsmaal, om hvad ethvert Menneske efter sin evige Bestemmelse er, hvad han skal være sig bevidst at han er, og naar da vel alvorligere end naar han for Gud betænker sit Liv. Denne Bevidsthed er Grundbetingelsen for i Sandhed at ville Eet, thi Den der end ikke er sig selv en Eenhed, end ikke er sig selv noget ganske Bestemt, Den, der kun er til i udvortes Forstand — saa længe han lever et Tal med i Mængden, en Brøkdeel i en verdslig Forvikling: ja, hvorledes skulde vel en Saadan endog blot falde paa at beskæftige sig med den Tanke: i Sandhed at ville Eet! Dog maa der spørges netop om denne Bevidsthed, ligesom Talen jo ikke spørger i Almindelighed, men spørger Dig som Enkelt, eller rettere, Du spørger Dig selv netop derom, m. T., om denne Bevidsthed er i Dig, hvis Du ret levende tænker Talens Anledning. Thi udenfor støier Mængden, Een støier ved at være i Spidsen for Mængden, de Fleste ved at være med i Mængden; men den Alvidende, skjøndt han dog vel trods Nogen kan holde Oversigten, vil ikke Mængden, han vil den Enkelte, kun med den Enkelte vil han indlade sig, ligegyldigt enten den Enkelte er den Høie eller den Ringe, den Udmærkede eller den Elendige. For sig selv, altsaa som Enkelt, skal ethvert Menneske gjøre Gud Regnskab; og medens ingen Trediemand tør vove at trænge sig ind i dette Mellemværende mellem Gud og den Enkelte, tør og bør Talen ved sit Spørgsmaal minde om, at det ikke glemmes, minde om, at den fordærveligste af alle Udflugter er: skjult i Mængden at ville ligesom unddrage sig Guds Opsyn med En som Enkelt, unddrage sig fra som Enkelt at høre Guds Stemme, — hvad Adam fordum forsøgte, da hans onde Samvittighed indbildte ham, at han kunde skjule sig mellem Træerne. Det kan være mageligere og beqvemmere og feigere saaledes at skjule sig mellem Mængden i Haab om, at Gud ikke skulde kunne kjende den Ene fra den Anden: men i Evigheden skal Enhver gjøre Regnskab som Enkelt, det er, Evigheden fordrer af ham, at han skal have levet som Enkelt; og Evigheden skal drage frem for hans Bevidsthed Alt hvad han har gjort som Enkelt, han, der havde glemt sig selv i støiende Indbildning; og i Evigheden skal det gaae nøie til med ham den Enkelte, han, som meente at være i Mængden, hvor det ikke gaaer saa nøie til. Enhver skal gjøre Gud Regnskab som Enkelt; Kongen skal gjøre Gud Regnskab som Enkelt, og den usleste Tigger som Enkelt: at Ingen hovmoder sig ved at være mere end en Enkelt, og Ingen mismodig mener, at

han ikke er en Enkelt, maaskee fordi han her i Verdens Travlhed ikke engang har et Navn, men nævnes efter et Tal. Thi hvad er vel Evighedens Regnskab Andet end at Samvittighedens Stemme indsættes evigt i sin evige Ret, at være den eneste; hvad er det Andet end at der i Evigheden er den uendelige Stilhed, i hvilken Samvittigheden kun taler med den Enkelte om hvad han som Enkelt har gjort Godt eller Ondt, og om at han ikke vilde være en Enkelt medens han levede; hvad er det Andet end at der i Evigheden er det uendelige Rum, saa Enhver er som Enkelt afsides med sin Samvittighed, fordi der i Evigheden ingen Trængsel er, ingen Mængde, intet Skjulested i Mængden, saa lidet som der er Opløb eller Gade-Uorden! Her i Timeligheden vil allerede Samvittigheden gjøre Hver især til den Enkelte; men her i Timeligheden, i Uroen, i Støien, i Trængselen, i Mængden, i Udflugternes Urskov, ak, ja her skeer jo endog det Forfærdelige, at En ganske overdøver sin Samvittighed — sin Samvittighed, thi af med den bliver han ikke, den bliver hans eller rettere han er dens. Dog, om dette Forfærdelige tale vi nu ikke, men selv i den Bedre skeer det kun altfor let, at Samvittighedens Stemme dog blot bliver een Stemme med blandt mange andre, og da gaaer det saa let Samvittighedens eenlige Stemme, som ellers den eenlige, at den bliver overstemt — ved Stemmefleerheden. Men i Evigheden er Samvittigheden den eneste Stemme som høres; den maa høres af den Enkelte, thi den Enkelte er bleven denne Stemmes evige Gjenlyden; den maa høres, der er intet Sted at flygte hen fra den, thi i det Uendelige er der intet Sted, den Enkelte er selv Stedet; den maa høres, forgjeves seer den Enkelte sig om efter Mængden, ak, der er som en Verden mellem ham og den næste Enkelte, med hvem igjen Samvittigheden taler om hvad han som Enkelt har sagt og gjort og tænkt, Godt eller Ondt.

Lever Du nu saaledes, at Du er Dig bevidst som en Enkelt; at Du i ethvert Dit Forhold, hvori Du forholder Dig ud efter, er Dig bevidst, at Du tillige forholder Dig til Dig selv som Enkelt; at Du endog i de Forhold, som vi Mennesker skjønt kalde de inderligste, erindrer, at Du dog har et endnu inderligere Forhold, det hvori Du som Enkelt forholder Dig til Dig selv for Gud? — Dersom Du ved Ægteskabets hellige Baand er knyttet til et andet Menneske, betænker Du da i dette inderlige Forhold hiint endnu inderligere til Dig selv for Gud som Enkelt? Talen spørger Dig ikke, om Du nu virkelig elsker Din Hustrue: det haaber den; ikke om hun ret er Dig Dit Øies Lyst og Dit Hjertes Begjering: det ønsker den Dig; den spørger ikke om, hvad Du gjør for at behage

Din Hustrue, om hvorledes I Tvende have indrettet Eders Husliv, om hvad gavnligt Raad Du kan have modtaget af Andre, eller hvad skadelig Indflydelse Andre kunne have havt paa Dig; den spørger ikke, om nu Dit Ægteskab er som de fleste Andres, om det er priseligere end mangen Andens, om det maaskee af Nogle ansees for et følgeværdigt Exempel. Nei, alt Dette spørger Talen ikke om, den spørger Dig hverken lykønskende eller frittende eller iagttagende eller undskyldende eller sammenlignende, den spørger Dig om det Sidste, om Du er Dig hiint inderligste Forhold til Dig selv som Enkelt bevidst, det Ansvar Du har ikke for Din Hustrue, ikke for andre Mennesker, ikke sammenlignelsesviis med andre Mennesker, men som Enkelt for Gud, hvor der ikke spørges, om Dit Ægteskab var i Overeensstemmelse med Andres, med Skik og Brug, eller bedre end Andres, men hvor Du som Enkelt ene spørges, om det var i Overeensstemmelse med Dit Ansvar som Enkelt. Thi Skik og Brug vexler, og al Sammenligning halter eller er kun halv Sandhed; men Evighedens Skik, som aldrig gaaer af Brug, er, at Du er en Enkelt, at Du selv i Ægteskabets inderlige Forhold skal have været Dig dette bevidst. Sandeligen, det er ikke en Skilsmisse Evigheden tilsigter, det er ei heller Skilsmisse, at Evigheden afskaffer Forskjellen mellem Mand og Qvinde; Din Hustrue skal ikke faae Leilighed til at græmme sig fordi Du betænker hiint Dit inderligste Forhold til Gud, og var hun daarlig nok til selv kun at ville det Jordiske, daarlig nok til ogsaa at ville jordisk tynge Dig ned: da skal en Qvindes Daarlighed dog vel ikke formaae at forandre Evighedens Lov, og der skal i Evigheden ikke spørges, om det var Din Hustrue, der forførte Dig (det skal Evigheden tale med hende om), men Du skal ene som Enkelt spørges, om Du lod Dig forføre. — Dersom Dit Ægteskab er saaledes velsignet, at Du seer en Slægt opvoxe om Dig, er Du Dig da bevidst, at Du i Forholdet, det inderlige, til Dine Børn har et endnu inderligere som Enkelt til Dig selv. Du deler Ansvaret med Din Hustrue, men derfor vil Evigheden jo ogsaa spørge hende som Enkelt om hendes Deel af Ansvaret, thi i Evigheden er ikke een eneste Forvikling, som kunde gjøre Regnskabet vanskeligt og Udflugten let. Evigheden spørger ikke om, hvorvidt Du opdrog Dine Børn saaledes, som Du saae Andre gjøre det, men den spørger Dig som Enkelt, hvorledes D u opdrog Dine Børn. Den taler ikke saaledes med Dig, som Du kan tale med en Ven i Fortrolighed — ak, denne Fortrolighed kan da ogsaa let nok vænne Dig til Udflugter, thi selv den fortroligste Ven taler dog som Trediemand, og ved megen saadan Fortrolighed vænnes et Menneske let til at tale

om sig selv som om Trediemand. Men i Evigheden er Du en Enkelt, og Samvittigheden, naar den taler med Dig, er ingen Trediemand, saa lidet som Du er det, naar Du taler med Samvittigheden; thi Du og Samvittigheden er Eet, den veed Alt hvad Du veed, og den veed, at Du veed det. Du kan i Henseende til Dine Børns Opdragelse overveie baade det Ene og det Andet med Din Hustrue, Dine Venner, men Handlingen og Ansvaret er Du tilsidst ene om som Enkelt; og lader Du være at handle, skjuler Du Dig for Dig selv og for Andre i Overveielsens Krat, saa er Du ene som Enkelt om det Ansvar, Du derved paadrog Dig. Ja, i Timeligheden hvor der spørges paa kryds og paa tvert, baade om det Ene og det Andet, i Vexelvirkningens mangfoldigt sammensatte Forvikling, der skulde man rigtignok troe, at det var en Indbildning, et Hjernespind, at Hver især blandt disse utallige Millioner Mennesker skulde nøiagtigt indtil den mindste Ubetydelighed kunne overbevises om, hvilket hans Liv var; men i Evigheden lader det sig gjøre, fordi Hver især bliver den Enkelte. — Og saaledes i ethvert Dit Forhold. Dersom Du ikke boer paa et afsides Sted i Verden, dersom Du lever i den folkerige Stad, og Du da vender Din Opmærksomhed ud efter, deeltagende agter paa Menneskene og Begivenhederne, erindrer Du da, hver Gang Du saaledes forholder Dig til en Omverden, at Du i dette Forhold forholder Dig til Dig selv som Enkelt med evigt Ansvar? Eller trænger Du Dig ind i Mængden, hvor den Ene undskylder sig med den Anden, hvor der i det ene Øieblik er, som det hedder, Mange, og hvor der i næste Øieblik, hver Gang Talen er om Ansvaret, er: Ingen; dømmer Du som Mængden, i Egenskab af Mængde? Du er ikke forpligtet til at have en Mening om, hvad Du ikke forstaaer, nei tvertimod er Du evigt fritagen; men Du er evigt forpligtet til som Enkelt at gjøre Regnskab for Din Mening, for Din Dom. Og i Evigheden spørges Du ikke nysgjerrigt og travlt, som af en Avisskriver, om der var Mange, som havde samme — urigtige Mening, men kun om Du har havt den, om Du har forvænt Din Sjel til letsindigt og tankeløst at dømme med, fordi Andre, fordi Mange dømte tankeløst; om Du maaskee har fordærvet det Bedre i Dig ved med Mængden at trodse paa, at I vare Mange, saa I fik Ret, fordi I vare Mange, det er, fordi I vare Mange, som havde Uret; i Evigheden spørges der, om Du maaskee har skadet en god Sag, fordi Du ogsaa skulde dømme med dem, der ikke forstode at dømme, men som havde Mængdens i timelig Forstand betydelige, i Evighedens Forstand intetsigende Styrke. See, i Timeligheden tæller man og siger: »een mere eller mindre, det gjør hverken fra

eller til« — og det siger man til sig selv, om sig selv! I Timeligheden tæller man og siger: »een mod Hundrede, hvad skal det blive til;« saa giver man feigt efter for Tallet — og Usandheden er gjerne Tallet, Sandheden nøies med at være en Eenhed. Men man vinder ved denne feige Eftergivenhed, man vinder ikke en Plads i et Hospital, nei, man vinder det Besynderlige, at blive den Stærkeste, thi Mængden er jo altid den Stærkeste. Evigheden derimod tæller ikke, den Enkelte er bestandigt kun Een, og Samvittigheden passer nøie paa den Enkelte. I Evigheden skal Du forgjeves see Dig om efter Mængden, Du skal forgjeves lytte, om Du ikke kunde høre hvor Allarmen og Forsamlingen er, at Du kunde løbe derhen; i Evigheden skal ogsaa Du være forladt af Mængden. Og dette er forfærdeligt, thi i Timeligheden at være forladt af Mængden, naar det Evige trøster, er livsaligt, da Smerten kun er en Spøg. — Hvad vil da Samvittigheden indskærpe ved Bevidstheden om, at Du er en Enkelt? Den vil lære Dig, hvis Du dømmer (thi i saare mange Tilfælde vil den afholde Dig fra at dømme), at Du da har Din Dom paa eget Ansvar; at Du med Undseelse som for en Afdød prøver, hvad Du forstaaer og hvad Du ikke forstaaer; den vil skrække Dig fra at søge den glimrende Udflugt til Elendighed, at I ere Mange, thi mange Daarer gjøre dog ikke een Viis, og Mængden er en tvetydig Anbefaling for en Sag; jo større Mængden er, desto sandsynligere, at Det den priser er Daarskab, desto usandsynligere, at det er Sandhed; og allerusandsynligst at det er nogen evig Sandhed, thi evigt er der jo netop ingen Mængde. Sandheden er ikke saaledes, at den strax behager en letsindig Mængde — og i Grunden gjør den det da aldrig; Sandheden maa netop forekomme en saadan Hob taabelig. Men Den, der, ved at være sig bevidst som Enkelt, dømmer med evigt Ansvar, han dømmer langsomt om det Usædvanligere, thi det kan være, at det er Løgn og Bedrag og Blendværk og Forfængelighed, men det kan ogsaa være det Sande; han erindrer, hvad hiin eenfoldige Vise i Oldtiden har sagt: »det, at et Menneskes Øie ikke kan see ved det Lys, ved hvilket de Fleste see, kan have sin Grund i, at han er vant til Mørke; men det kan ogsaa have sin Grund i, at han er vant til en endnu klarere Belysning, og naar saa er, da er dette ikke latterligt«; nei dette er ikke latterligt, men det er latterligt, eller det er sørgeligt, at Letsindige lee af et Menneske — fordi han er visere eller bedre end de; thi ogsaa Latter fordrer en fornuftig

---

hiin eenfoldige Vise i Oldtiden] Sokrates i Platons Stat, VII, 518 A.

Grund, og mangler den, saa er Latteren netop det Latterlige. Men her i Timeligheden, i Verdens rædsomme Ødslen med Mennesker, her frister Tallet, her frister det at tælle, at tælle sig selv med i Mængden, her løber det ved det runde Tal let rundt for En. Ja her i Timeligheden skal det maaskee aldrig lykkes nogen Enkelt, selv om det var sandt, at han i Sandhed vilde det Gode, det skal ikke lykkes ham at splitte Mængden ad; men Evigheden den kan, Evigheden griber hver især med Samvittighedens stærke Arme, omslutter ham som den Enkelte, sætter ham afsides med hans Samvittighed; og vee ham, hvis denne kun dømmer, thi da sætter Evigheden ham afsides med Samvittigheden der, hvor der vistnok er Trængsel, men ikke som i Timeligheden, hvor Trængselen er Undskyldningen, ja, er Seiren, nei der, hvor Trængselen er at være ene, uden Undskyldning, at være ene og være fortabt. Den kongelige Psalmedigter siger, at medens Hedningerne støie, sidder Gud i Himlene og leer ad dem; dette tør jeg ikke troe, hellere maatte man vel sige: medens Mængden støier og larmer og seirer og jubler; medens den ene Enkelte efter den anden haster hen til Mængdens Tumleplads, hvor der skal være godt at være, hvis man søger Glemsel og Aflad fra det Evige; medens Mængden ligesom spottende tilraaber Gud: »ja see om Du kan faae fat i os«, da det jo som altid i Trængsel er vanskeligt at see den Enkelte, vanskeligt at see Træerne, naar man seer Skoven: saa venter Evighedens Alvor rolig. Og om alle de Slægter, der have levet paa Jorden, stode op og forenede sig i een Mængde, for at storme løs mod Evigheden, for at tvinge ogsaa den ved deres uhyre Stemmefleerhed: Evigheden splitter dem ad, saa let som Klippens Urokkelighed, der ikke rører sig af Stedet, splitter det fraadende Skum; saa let, som Veiret, naar det farer frem, splitter Avnerne. Lige saa let, men ikke paa samme Maade, thi Vinden henveirer Avnerne, men derfor sammenfyger den dem ogsaa; Evigheden splitter Mængden ad ved at give Hver især en uendelig Tyngde, ved at gjøre ham tung — som den Enkelte. Thi hvad der er den høieste Salighed, det Samme er den høieste Alvor; hvad der er den livsaligste Trøst, det Samme er ogsaa det forfærdeligste Ansvar. I Evigheden er der Værelser nok, der er netop eet til hver især, thi hvor der er en Samvittighed, og den er og skal være i Enhver, der er i Evigheden et eensomt Fængsel eller Salighedens livsalige Værelse. Derfor er denne Bevidsthed om at være en Enkelt, Grundbevidstheden i et

---

Den kongelige Psalmedigter siger osv.] Ps. 2, 4.

Menneske, den er hans evige Bevidsthed. — Men Den, der betænker, at han er en Enkelt, at det sidste og høieste Ansvar er han ene med sig selv om, fordi selv den fortroligste Ven som Trediemand i sin Dom nødvendigviis maa udelade det Afgjørende: at være den Paagjeldende, Den til hvem Samvittigheden i denne Sag siger Du, medens den kun siger Du til Vennen betræffende hvorledes han raader; Den, som betænker dette, han bliver langsom til at dømme, han dømmer ikke gjerne om Meget, og netop dette hjælper ham til at ville Eet; han betragter det ikke just som en Fordeel ved Livet i de folkerige Stæder, at næsten Enhver paa Grund af Meddelelses-Midlernes Hurtighed let kan have en flygtig og overfladisk Dom om alt muligt, han betragter tvertimod denne Lethed som en Fristelse, en Snare, og lærer Alvor til som Enkelt at være bekymret for sit evige Ansvar. »Selv en Daare skulde være en Viis, hvis han kunde tie«, siger Ordsproget, og det er saa, ikke blot fordi han ikke forraadte sin Daarskab, men ogsaa fordi denne Selvbeherskelse vilde hjælpe ham til at blive sig bevidst som Enkelt, forhindre ham i skyndsomst at antage Mængdens Mening, eller, hvis han selv havde en Mening, skyndsomst at faae en Mængde til at antage den. Den, der er sig bevidst som Enkelt, hans Syn dannes til at betragte Alt omvendt, hans Sind bliver fortroligt med den Evighedens sande Tanke, at Alt i Livet tager sig omvendt ud, at det reent Øieblikkelige allerede i næste Øieblik, end sige da i Evigheden, er Tant og Forfængelighed, som jo Lystens hidsige Øieblik (og hvad er dog saaledes stærkt i Øieblikket som Lysten!) er modbydeligt for Erindringen; som Vredens og Hævnens og Lidenskabens hidsige Øieblik, hvis Tilfredsstillelse synes en uimodstaaelig Lyst, er en Rædsel at erindre. Thi den Vrede, den Hævngjerrige, den Lidenskabelige hævder sig selv, som han mener, i Lidenskabens Øieblik; men i Erindringens Øieblik, naar han erindrer den udøvede Hævn, da væmmes han ved sig selv, fordi han indseer, at han netop i Hævnens Øieblik tabte sig selv. Det reent Øieblikkelige synes en Vinding, der dog allerede i næste Øieblik viser sig at være et Bedrag, og evigt forstaaet, avler Fortrydelse. Saaledes med alt Øieblikkeligt, ogsaa med Mængdens Dom og det at være med i Mængden, forsaavidt Dommen og Deeltagelsen er det Øieblikkelige.

Lever Du nu saaledes m. T., at Du er Dig tydeligt og evigt bevidst at være en Enkelt? Dette var Talens Spørgsmaal, eller

---

siger Ordsproget] Det latinske Ordsprog »*tu si tacuisses, philosophus mansisses*«, se Boethius, *Consolatio philos.* II, 17.

derom spørger Du Dig selv, hvis Du ret levende tænker dens Anledning. Talen skal ikke kunne sige Dig, hvad da ogsaa kun virker forstyrrende, om Mange eller ikke have den Overbeviisning, at et Menneske bør leve i denne Bevidsthed. Men dette gjør jo hverken fra eller til, hvad enten Alle, hver især, have denne Overbeviisning eller Ingen. Den Talende skal heller ikke søge at vinde Dig for denne Overbeviisning, dersom den ellers er hans, — saaledes trænger han ikke til Dig, saa lidet som Du trænger til ham, hvis Du har denne Overbeviisning: det Eviges ophøiede Alvor vil hverken Stemmefleerhedens eller Veltalenhedens Anbefaling. Kun Eet tør Talen ikke love Dig — den ønsker jo heller ei at fornærme; jordisk Fordeel tør den ikke love Dig hvis Du antager og i Tilegnelse fastholder denne Overbeviisning. Tvertimod, den vil, naar den skal fastholdes, gjøre Dig Livet anstrænget, mangen Gang maaskee møisomt; den vil, naar den skal fastholdes, maaskee udsætte Dig for Andres Spot, at jeg ikke skal tale om, hvis Fastholdelsen skulde ville kræve endnu større Offre af Dig. Det forstaaer sig, forstyrre Dig gjør Spotten ikke, dersom Du ellers holder Overbeviisningen fast; Spotten vil endog tjene Dig til det Gode, ogsaa saaledes, at den yderligere forvisser Dig om, at Du er paa den rette Vei. Thi Mængdens Dom har sin Betydning; man skal ikke hovmodigt forblive uvidende om den, nei man skal være opmærksom; naar man saa blot passer paa at gjøre det Modsatte, da træffer man gjerne det Rigtige; eller hvis man oprindeligen gjør det Modsatte, og det da træffer sig saa heldigt, at Mængdens Dom yttrer sig derimod, saa kan man være temmelig sikker paa, at man har grebet det Rette: man har da ikke blot ved sig selv ret inderligen overveiet og prøvet sin Overbeviisning, men man har tillige den Fordeel, endnu engang at faae gjort Prøve paa den — ved Hjælp af Spotten, der muligen saarer, men netop ved Saaret viser, at man er paa den rette Vei, paa Ærens og Seirens, som Krigerens Saar, naar det er paa Brystet, hvor baade Saaret og Hæderstegnet skal bæres. Du har vel lagt Mærke til, at blandt Skoledrengene indbyrdes ansees Den for den Raskeste, der ikke er bange for sin Fader, der tør sige til de Andre: »troer I, at jeg er bange for ham?« Mærke de derimod paa en af deres Jævnlige, at han ganske egentligen og bogstaveligen forstaaet er bange for sin Fader: saa ville de gjerne spotte lidt over ham. Ak, i Menneskenes bange sammenløbne Mængde (thi hvorfor løber man vel sammen i Mængde uden fordi man er bange!) der er det ogsaa rask ikke at være bange, end ikke for Gud; og mærker man, at der er en Enkelt udenfor, som ganske egentligen og bogstaveligen forstaaet er

bange — ikke for Mængden, men for Gud: saa vil man gjerne spotte lidt over ham. Man besmykker Spotten og siger: et Menneske skal elske Gud. Ja vist, Gud veed, det er den høieste Trøst for et Menneske, at Gud er Kjærlighed, og at han tør elske Gud; men lad os ikke blive fornemme, og daarligen, ja bespotteligen afskaffe det fra Fædrene Overleverede, af Gud selv Opfundne: at man ganske egentligen og bogstaveligen forstaaet skal være bange for Gud. Og det er Den, som er sig bevidst at være en Enkelt, og derved sig sit evige Ansvar bevidst for Gud, thi han veed, at kunde han end ved Udflugternes og Undskyldningernes Hjælp komme godt gjennem Livet, vandt han end ad denne løvtagte Vei den hele Verden: saa er der dog et Sted hisset, hvor der ikke er mere Udflugt, end der er Skygge i den brændende Ørken. — Videre skal Talen ikke sige herom, den spørger Dig kun gjentagent, lever Du nu saaledes, at Du er Dig bevidst at være en Enkelt, og derved Dig Dit evige Ansvar for Gud bevidst; lever Du saaledes, at denne Bevidsthed kan faae Tid og Stilhed og Raaderum til at gjennemtrænge Dine Livsforhold? Det forlanges ikke, at Du skal trække Dig tilbage fra Livet, fra en hæderlig Gjerning, fra et lykkeligt Husliv: tvertimod skal jo netop hiin Bevidsthed bære og forklare og gjennemlyse Din Færd i Livets Forhold. Du skal ikke trække Dig tilbage og sidde grublende over Dit evige Regnskab, hvorved Du kun forskylder et nyt Ansvar; Dine Pligter og Dine Opgaver vil Du bedre og bedre faae Tid til, medens Bekymringen for Dit evige Ansvar vil forhindre Dig i, at være travl og travlt deeltagende i alt Muligt — en Virksomhed der bedst kan kaldes Tidsspilde.

Dette var Hovedspørgsmaalet, thi ligesom kun Eet er fornødent, og ligesom Talen er om at ville Eet: saaledes er Bevidstheden om for Gud med evigt Ansvar at være en Enkelt det ene Fornødne. Talen spørger Dig nu videre: hvilken Din Gjerning er i Livet? Talen spørger ikke nysgjerrigt om den er stor eller lille, om Du er Konge eller kun Arbeidsmand; den spørger ikke travlt, om Du tjener mange Penge, eller erhverver stor Anseelse: derom spørger og taler Mængden. Men Din Gjerning, den være stor eller lille, den er jo dog vel saaledes, at Du tør tænke den sammen med Evighedens Ansvar, saaledes, at Du tør vedkjende Dig den i dette Øieblik og til enhver Tid. Sæt noget Forfærdeligt skete, sæt Byen, i hvilken Du lever, pludseligen forgik, som hine Byer i det fjerne Syden, og Alt blev sat i Bero, Enhver staaende i sin engang valgte Livsstilling, men uden Undskyldning i den muelige Overeenskomst med Samtidens Skik og Brug, bedømt af en senere

Slægt: at Du da ikke skulde staae til Skamme! Eller dersom en af hine Udmærkede, hvis Erindring Mængden ihukommer, som det ligner Mængden, ved støiende Festlighed og ved Skrig, dersom han, hvad der er mere alvorligt, kom til Dig, besøgte Dig: at Du da for ham, for hans prøvende Blik turde vedstaae Din Gjerning! Er Du ikke fortrolig med saadanne Tanker; det er jo dog paa den Maade hine Forklarede kunde ønske at gjøre Gavn efter deres Død, ved at besøge den Enkelte, thi dette maatte de da vel væmmes ved, hvis de i deres salige Opholdssted blive vidende om Sligt, naar en letfærdig Mængde behandler forklarede Afdøde, som kun en levende Daare kan ønske at blive behandlet: støier til Ære for dem og klapper i Hænderne. Tro ikke, at den Forklarede er bleven fornem; han er tvertimod bleven ydmygere, mere menneskeligt deeltagende med ethvert Menneske, han vil derfor, naar han reiser som en Foresat om paa Besøg hos de Enkelte, ikke vrage den ringeste Gjerning, naar denne har sand Hæderlighed. O, i Evigheden hvor han er, der ere alle smaalige Forskjelligheder glemte; men den Forklarede vil, ligesom Evigheden, ikke Mængden, han vil de Enkelte. Kunde Du derfor selv nogensinde næsten blive undseelig ved Din ringe Gjerning, fordi den er saa ringe her i Verdens Forskjellighed; den Forklaredes Besøg hos Dig som den Enkelte vil netop give Dig Frimodighed. Den Forklaredes Besøg hos Dig som Enkelt vil netop give Dig Frimodighed — hvad siger jeg, dersom Du tænker Talens Anledning ret levende, da staaer Du som Enkelt for en endnu Høiere, der dog tænker endnu menneskeligere — om Gjerningens Ringhed, men ogsaa uendeligt renere, om hvad der er den sande Hæderlighed.

Og under Din Gjerning, hvilket er Dit Sind, hvorledes fuldkommer Du Din Gjerning? Er Du enig med Dig selv om, at Din Gjerning er Dit Kald, saa Du ikke omforklarer dette i Forhold til Udfaldet, og mener, at det dog ikke var Dit Kald, hvis Udfaldet er ugunstigt, hvis Din Stræben ikke lykkes? Ak, denne Vankelmodighed svækker uberegneligt. Hold derfor fast; ved Guds Hjælp og ved Din egen Troskab bliver nok det uheldigt Begyndte til noget Godt. Thi Begyndelse er der overalt, og den gode Begyndelse er overalt, hvor Du begynder med Gud; og der er ingen Dag uheldig at begynde paa, end ikke den uheldige, naar Du begynder med Gud. — Eller har Du ladet Dig bedrage til at ansee Noget for Dit Kald, fordi Udfaldet var heldigt, fordi det lykkedes strax, maaskee endog overordentligt? Ak, saaledes siges det jo rigtignok i Verden, stundom endog af dem, der selv mene, at de tale gudeligt: »Beviset for at Ens Gjerning er berettiget, er

at man kan gjøre den«. Altsaa hvis En kunde forhærde sit Sind, saa han urørt kunde øve al Grusomhed, saa var det dette han skulde gjøre; altsaa, hvis den Frække kunde bringe den afskyeligste Udaad over sit Sind, saa han kunde udføre den, saa var det dette han skulde gjøre! Nei, saa lidet som et ugunstigt Udfald kan modbevise den Troendes Overbeviisning om, at han er i sit Kald, saa lidet kan et heldigt Udfald udenvidere bevise, at man er i sit Kald. — Er Du enig med Dig selv om hvorledes Du vil fuldkomme Din Gjerning, eller er Du bestandigt uenig med Dig selv, fordi Du vil være enig med de Mange? Staaer Du fast ved Dit Bud, ikke trodsigt, ikke mismodigt, men evigt bekymret; vedbliver Du uforandret at byde paa det Samme og kun at ville kjøbe det Samme, medens Vilkaaret forskjelligt forandres? Mener Du, at det Gode dog kun er som Guld, at det kan kjøbes for dyrt; er der nogen Vinding Du ikke kunde undvære for dets Skyld, nogen Udmærkelse Du ikke kunde give Afkald paa, noget Forhold Du ikke kunde forsage, er der noget Bifald fra oven, som dog er Dig vigtigere eller maaskee et Bifald fra neden? Men hvis Du mener, at det Gode maa kjøbes til enhver Priis, bliver Du da misundelig, naar Du seer Andre kjøbe for en lettere Priis, hvad Du maa kjøbe dyrt — men hvad der, glem det ikke, er enhver Priis værd? Naar Din Stræben lykkes, er Du Dig da bevidst, at Du er en unyttig Tjener, og naar den mislykkes, er Du Dig da bevidst, at Du er en unyttig Tjener; saa Lønnen altsaa ikke forandrer Dig, som blev Du mere nyttig fordi Du fik Løn; og Modgangen ikke forandrer Dig, da den blot udtrykker, hvad Du beskæmmet tilstaaer, at Du Intet har at fordre? Skjuler Du intet Mistænkeligt i Din Sjel, saa Du dog ønskede, at det var anderledes, at Du turde tilrive Dig Lønnen som Rov, turde bryste Dig af den, turde pege paa den; saa Du ønskede at Modgang ikke var, fordi den tvinger det Selviske i Dig, der, skjøndt underkuet, dog daarligen indbilder Dig, at hvis Du havde Lykken med Dig, da skulde Du gjøre Noget for det Gode, som var værd at tale om, glemmende, at den fromme Vise ingen Modgang ønsker borte, naar den tilskikkes ham, fordi han jo ikke kan vide, om den ikke netop er et Gode for ham; glemmende, at den fromme Vise vinder sin skjønneste Seier, naar den Mægtige, der forfulgte ham, vil, som det hedder, fritage ham, og den Vise svarer: jeg kan ikke ubetinget ønske det, da jeg ikke med Bestemthed kan vide, om Forfølgelsen ikke netop var et Gode for mig. Gjør Du det Gode kun af Frygt for Straf, saa Du skuler, selv naar Du vil det Gode, saa Du i Din Drøm om Natten ønsker Straffen borte og forsaavidt ogsaa det Gode, i Din Drøm om Dagen

indbilder Dig, at man med Trællesind kan tjene det Gode? O, det Gode er ingen vanskelig Herre, der idag vil Eet og imorgen et Andet, det Gode vil altid Eet og altid det Samme; men det er nøieregnende, og kan være det, det fordrer Oprigtighed og kan see om den er der!

Og nu Midlerne, som Du bruger; hvilke Midler bruger Du for at fuldkomme Din Gjerning; er Midlet Dig ligesaa vigtigt som Maalet, netop lige saa vigtigt? Thi ellers kan Du jo umuligt ville Eet, da i saa Fald det uforsvarlige, det letsindige, det egennyttige, det ueensartede Middel løber forstyrrende og besmittende imellem. Evigt forstaaet er Midlet Eet, Maalet Eet, Midlet og Maalet Eet og det Samme. Der er kun eet Maal: det Gode i Sandhed; og kun eet Middel: det, ene at ville bruge det Middel, som i Sandhed er det gode — men det Gode i Sandhed er jo netop Maalet. Timeligt og jordisk adskiller man og mener, at Maalet er vigtigere end Midlet; man mener, at Maalet er Hovedsagen; man fordrer af den Stræbende, at han naaer Maalet, Midlet kan han være mindre nøieregnende med. Dog er dette ikke saa, og saaledes at have et Maal er en ugudelig Utaalmodighed; evigt forstaaet er Forholdet mellem Maal og Middel snarere omvendt. Dersom et Menneske sætter sig et Maal for sin Stræben her i Livet, og han ikke naaer det, da kan han muligt, evigt forstaaet, være aldeles uden Skyld, ja endog at prise; han kan jo forhindres ved Døden eller ved Gjenvordigheder, som ikke staae i hans Magt: i saa Fald er han aldeles uden Skyld; han kan jo endog forhindres i at naae Maalet, netop ved ikke at ville bruge andre end de i Evighedens Forstand tilladelige Midler, altsaa netop ved at forsage Lidenskabens Utaalmodighed og Kløgtens Opfindelser: i saa Fald er han endog at prise. Han er altsaa ikke evigt ansvarlig for, om han naaer Maalet i Timeligheden, men han er ubetinget evigt ansvarlig for hvilket Middel han bruger; og naar han ene vil bruge eller bruger det Middel, som i Sandhed er det gode, saa er han, evigt forstaaet, ved Maalet. Dersom Opnaaelsen af Maalet skulde være Undskyldningen og Forsvaret for Brugen af det utilladelige, det mislige Middel — ak, sæt han døde imorgen: saa var den Kløgtige fangen i sin Daarskab, det utilladelige Middel havde han brugt, men han døde uden at naae Maalet. Thi at opnaae Maalet ligger ved Slutningen, men at bruge Midlet ligger ved Begyndelsen; at opnaae Maalet er ligesom at ramme med sit Skud, men at bruge Midlet er ligesom at tage Sigtet, og dog er Sigtet en tilforladeligere Angivelse af Skyttens Maal end det rammende Skud, thi et Skud kan ogsaa ramme tilfældigviis, og Skytten

kan være uskyldig i at Skuddet ikke gik af, men Sigtet tillader ingen Misligheder. Den timelige og jordiske Lidenskab er Maalet ubetinget vigtigere end Midlet, og derfor er dette den Lidenskabeliges Qval, som i sit Høieste vel maatte gjøre et Menneske søvnløst og derpaa afsindigt, at han ikke har Tiden i sin Magt, at han bestandigt kan komme, om det saa blot var en halv Time for silde; og da den jordiske Lidenskabelighed desto værre er den almindelige, saa kan med Sandhed siges, at det ikke er Viisdommen, der frelser de Fleste fra at blive afsindige, men Dorskheden. Derimod er det det Eviges salige Trøst, der er som en Hvile, der er som »en Køling af Snee paa en Høstdag«, at Den, der vil det Evige, han kommer aldrig for sildig — hvis Midlet er ham ubetinget ligesaa vigtigt som Maalet. Evigheden er ikke timeligen nysgjerrig og utaalmodig efter Udfaldet, netop derfor er, eller netop fordi Midlet er ubetinget ligesaa vigtigt som Maalet. Jordisk og verdslig Lidenskab maa denne Betragtning synes oprørende og sinkende, Samvittigheden maa synes det meest Sinkende af Alt, den er jo ogsaa »en rødmende undseelig Aand, som gjør Oprør i et Menneskes Barm og fylder den med Vanskeligheder,« netop fordi Midlet er den ubetinget ligesaa vigtigt som Maalet. Altsaa, m. T.! under Udførelsen af Din Gjerning, som jo efter Antagelsen er noget Godt og Hæderligt, er saa Midlet Dig ubetinget ligesaa vigtigt som Maalet? Eller svimler Din Tanke, saa Du fra Maalets Storhed seer det mislige Middel som en forsvindende Ubetydelighed: ak, det Evigheden mindst er, det er at være svimmel, den er klar og gjennemsigtig! Mener Du, at Bedriftens Storhed ikke skal spørge om en smaalig Uret: det er, Du mener, at nogensomhelst Uret skulde være noget ubetydeligt, da den dog som Skyld netop er noget uendeligt Vigtigere end den største Bedrift! Mener Du, at Mesterværket er ligegyldigt ved Maaden paa hvilken det blev til; nu ja, Mesterværket kan maaskee være det, men mener Du, at Mesteren tør være ligegyldig ved, om han fromt indviede sine Kræfter i hellig Tjeneste, eller han maaskee i glimrende Synder understøttet af Fortvivlelse frembragte — et Mesterværk? Og hvis Din Tanke ikke saaledes svimler, dersom Du dog er ædru og vaagen, er Du da ganske nøieregnende i Brugen af Midlerne? Dersom en Yngling (og han er jo ogsaa en rødmende, undseelig Aand) henvendte sig til Dig, turde Du da ubetinget lade ham vide Alt? Er der i Din hele Færd slet ikke Noget, ja, hvorledes skal jeg

---

»en Køling af Snee paa en Høstdag«] Ordspr. 25, 13.

betegne det, jeg kunde bruge mange Ord for at beskrive det, men jeg vil dog heller kort sige saaledes: Noget, som Du, hvis Du talte derom med de Ældre, de Jævnaldrende, turde være temmelig sikker paa, at de næsten vilde beundre for dets Kløgt og Snildhed, men som dog, besynderlig nok, en Yngling vilde rødme over, (ikke over, at Du kunde være saa klog, men over, at Du ikke havde Høimod til at foragte at handle saa kløgtigt): at Du ved Smiger havde vundet Den og Den, ved Fortielse af Noget vundet den og den Fordeel, ved en lille Usandhed gjort en glimrende Omsætning, ved et usandt Sammenhold fremmet Din Sag; at Du havde vundet Seire ved at forene Dig med Misforstaaelsens Beundring, vundet Rigdom og Magt ved kløgtigt beregnende at indgaae den ømmeste Forbindelse. Er der i Din hele Færd, den aabenbare og den lønlige, slet ikke Noget, som Du for ingen Priis kunde nænne at lade en Yngling blive vidende om (og det er jo skjønt, at Du saaledes elsker Ynglingen og vil bevare hans Reenhed!) Noget — som Du dog kunde nænne mod Dig selv, at lade Dig selv blive skyldig i? Noget, som Du for ingen Priis kunde nænne at lade en Yngling blive vidende om — dog, hvad siger jeg, dersom Du ret levende tænker Talens Anledning, da staaer Du for en høiere Dommer, som dømmer uendeligt renere end den reneste Ynglings Undseelse, en Dommer, som Du heller ikke af Nænsomhed skal lade være at indvie i Skylden, thi han veed den.

Og hvilket er Dit Sind mod Andre? Er Du i Samdrægtighed med Alle — ved at ville Eet? Eller er Du splidagtigt paa Partie, eller er Din Haand mod Alle og Alles mod Din? Ønsker Du Alle, hvad Du ønsker Dig selv, eller vil Du have det Høieste før Dig selv, for Dig selv og for Dine, eller at Det Du og Dine vil skal være det Høieste? Gjør Du mod Andre hvad Du vil, at Andre skulle gjøre mod Dig — ved at ville Eet? Thi denne Villen er den evige Orden, der ordner Alt, der bringer Dig i Samdrægtighed med de Afdøde, og med de Mennesker, som Du aldrig saae, med de fremmede Folk, hvis Sprog og Skikke Du ikke kjender, med alle Mennesker paa den ganske Jord, der ere Blodsforvandte, og evigt i Slægt med Guddommen ved den Evighedens Opgave at ville Eet? Vil Du, at der skal være en anden Lov for Dig og for Dine end for Andre; vil Du have Din Trøst i noget Andet end i Det, hvori ethvert Menneske ubetinget kan og skal trøstes? Dersom en Konge og en Tigger og Din Ligemand paa eengang kom til Dig, turde Du da i deres Nærværelse frimodigt vedstaae hvad Du vil i Verden, frimodigt vedstaae, hvori Du søger Din Trøst, forvisset om, at den kongelige Majestæt ikke skulde foragte Dig, om Du dog var et

underordnet Menneske; forvisset om, at Tiggeren ikke skulde gaae mismodig bort, som kunde han ikke have samme Trøst; forvisset om, at Din Ligemand skulde glædes ved Din Frimodighed! Ak, der er Noget i Verden, som hedder Sammenhold; det er en farlig Sag, thi alt Sammenhold er Splidagtighed. Det er splidagtigt, naar Sammenholdet udelukker Borgeren, og naar det udelukker den Adelige, og naar det udelukker Statstjeneren, og naar det udelukker Kongen, og naar det udelukker Tiggeren, og naar det udelukker den Vise, og naar det udelukker den Eenfoldige; thi alt Sammenhold er Splidagtighed mod det Almene-Menneskelige. Men det, at ville Eet, at ville det Gode i Sandhed, som Enkelt at ville holde sammen med Gud, hvad ubetinget Enhver kan, det er Samdrægtighed. Og om Du sad i et eensomt Fængsel fjernt fra alle Mennesker, eller Du hensattes paa en øde Ø i Selskab med Dyrene, hvis Du vil det Gode i Sandhed, hvis Du holder sammen med Gud, da er Du i Samdrægtighed med alle Mennesker. Og hvis det Forfærdelige skete (thi den gudelige Opbyggelse skal ikke være som en Qvindes kjelne Pynt, beregnet paa et stadseligt Øieblik), at Du blev levende begravet, dersom Du da, naar Du vaagnede i Kisten, greb til Din vante Trøst, da var Du ogsaa i denne eensomme Qval i Samdrægtighed med alle Mennesker. Er nu dette Dit Sindelag? Er der intet Dit Fortrin, ingen Din Gave, ingen Dit Livs Begunstigelse, som Du særskilt eller i Sammenhold med nogle Andre har taget forfængeligt, saa Du trøster Dig derved, og ikke turde sige Uindviede, hvorved Du trøster Dig; saa Du vel giver den Fattige Almisse, at han kan trøste sig, men Du forrædersk har en sidste Trøst for Dig selv, vel har en Trøst for Armod, men selv trøster Dig med, at Din Rigdom sikkrer Dig mod nogensinde at blive fattig; saa Du vel hjælper den Eenfoldige til Rette, men forrædersk har en sidste Trøst for Dig selv, at Din Begavethed er saa udmærket, at det ikke kunde hænde Dig, at Du imorgen naar Du vaagnede var den dummeste i Folket; saa Du vel vil veilede Ynglingen, men ikke nænner at indvie ham i Dit Liv, fordi Du har en Hemmelighed for Dig selv, fordi Du er en Forræder, som bedrog Ynglingen for det Høieste ved Din Hemmelighed, og Dig selv for det Høieste — ved Din Hemmelighed!

Og nu et Spørgsmaal betræffende den L i d e n d e; Spørgsmaalet er ikke til hans Befindende, ak, saaledes er Talen ikke deeltagende; o, men hvis Du ret levende tænker Talens Anledning, da er Du ved at være for Gud ophøiet over menneskelig Deeltagelse, da trænger Du ikke kummerligt til den, da kan Du, hvis den, hvad vel sjeldent nok skeer, vises Dig ret som Du kunde ønske den, da

kan Du med glad Frimodighed takke for den, men Du skal ikke takke bøiet som en Tryglende — det vil Gud nok forhindre; og dersom Deeltagelsen negtes Dig, dersom man rædt og selvisk feigt undgaaer, ja næsten afskyer Dig, fordi man end ikke tør tænke Dine Lidelser, da skal Du kunne undvære Deeltagelsen, Du skal ikke savne den med Bitterhed — det vil Gud nok sørge for. Talen spørger Dig da, eller Du spørger Dig selv ved Talen, om Du nu lever saaledes, at Du vil Eet i Sandhed? Talen formaster sig ikke til at ville dømme, o langtfra: den dømmer Ingen; og har selv den hellige Skrift en Forkjærlighed for de Ulykkelige, da sømmer det sig vel en opbyggelig Betragtning kun i Ærbødighed at henvende sig til den Lidende, netop saaledes som man i Verden henvender sig til den Mægtige, den Fornemme. Talen spørger Dig ikke nysgjerrigt og travlt om Navnet paa Din sjeldne Lidelse, om hvor mange Aar den har varet, om hvad Lægen eller den Sjelekyndige mener, hvorvidt de give Dig et jordisk Haab eller ikke; ak, ogsaa Lidelser kan saaledes tages forfængeligt som en Udmærkethed, der drager Andres Opmærksomhed paa sig. See derfor spørger Du Dig jo selv ved Talen. Naar den Lidende taler med sig selv i Eenrum, spørger sig selv, hvilket hans Liv er, om han vil Eet i Sandhed: da er der ingen Fristelse til vidtløftig Fortælling om hvad han jo selv bedst veed, ingen Fristelse til Sammenligning — og al Sammenligning skader, ja, den er af det Onde. Vil Du nu Eet i Sandhed? Du veed: dersom Du kun saaledes vil Eet, at Du ene og alene vil være fri for Lidelsen, da vil Du ikke Eet i Sandhed; men hvis Du saaledes kunde sløve Dig selv, at Ønsket gik ud, saa Du ikke mere i Ønskets Smerte vedligeholder Forbindelsen med det i lykkeligere Forstand at være Menneske, elskende det at være Menneske, elskende den Lykkeligere: saa vil Du heller ei Eet i Sandhed. Hvilken er nu Din Tilstand under Lidelsen (thi Lægen og den Sjelekyndige spørger til Dit Befindende, men Evigheden gjør Dig ansvarlig for Din Tilstand), er den saaledes, at den ikke letsindigt og ikke overtroisk vexler i Utaalmodighedens Feber, at den ikke tungsindigt er en dorsk Smertesløshed; men saaledes, at Du taalmodigen vil lide Alt, og derfor lade det Evige trøste Dig? Alt som Tiden gaaer hen, hvorledes forandres Din Tilstand; begyndte Du maaskee godt, men blev utaalmodigere og utaalmodigere; eller var Du maaskee i Begyndelsen utaalmodig, men lærte Taalmodighed af hvad Du leed? Ak, maaskee forblev Din Lidelse uforandret i Aarene, og hvis den forandredes, da bliver dette jo Lægens eller den Sjelekyndiges Sag at beskrive; ak, maaskee synes Lidelsens uforandrede Eensformighed Dig som en lang-

somt dræbende Død: men medens saaledes Lægen og den Sjælekyndige og Din Ven ingen Forandring veed at tale om, da spørger Talen Dig, om der nu under denne uforandrede Eensformigheds Tyngde er foregaaet en uendelig Forandring, ikke med Lidelsen (den kan jo ogsaa, selv naar den forandres, kun endelig forandres), men med Dig, en uendelig Forandring med Dig fra det Bedre til det Bedre? Hvis Talen skulde betegne denne Din forandrede Tilstand i Aarene, turde den da dertil bruge det apostoliske Ord, og sige om Dit Liv i den uforandrede Lidelse: »Lidelsen lærte ham Standhaftighed, Standhaftigheden lærte ham Forfarenhed, Forfarenheden lærte Haab;« turde Talen ved Din Grav sige: »han vandt det Haab, som ikke skal beskæmme«; turde Talen engang ved Din Grav, istedenfor forsagt at mumle en Taksigelse frem, fordi Du var død, frimodigt og behjertet, som ved en Helts Grav sige: »hans Livs Indhold var Lidelser, dog har hans Liv beskæmmet Manges?« Thi i Evigheden skal der ikke spørges om Din Lidelse, saa lidet som om Kongens Purpur, netop lige saa lidet; i Evigheden skal Du som Enkelt kun spørges om Din Tro og om Din Troskab; der skal aldeles ikke spørges, om det var Meget eller Lidet Du var sat over, om det var de mange Pund, der vare givne Dig at virke med, eller det var Centneret, der var givet Dig at bære, men kun om Din Tro og om Din Troskab. I Timeligheden spørger man anderledes; man spørger især om, hvor meget det er, et Menneske er sat over, og naar det er saare Meget, saa glemmer man i verdslig Forbauselse at spørge om Troskaben; men er det saare Lidet, saa gider man slet ikke høre Noget derom, hverken om Byrden eller om Troskaben. Evigheden spørger alene om Troskaben, spørger lige alvorlig Kongen derom og den Elendigste af alle Lidende; det er ingen Undskyldning at være sat over Lidet, det er ei heller Svar paa Spørgsmaalet, der ene og alene spørger om Troskaben, Spørgsmaalet, der i evig Barmhjertighed veed, at Lidelser kunne friste et Menneske, men ogsaa, at de kunne være en Veiledning, »fordi Græmmelse dog er et Menneske bedre end Latter; thi naar Ansigtet seer ilde ud, da kan Hjertet forandres til det Bedre«, Prædikeren 7, 3 — og det er jo om Forandringen Evigheden spørger, ikke om Lidelsens Uforandrethed. Saaledes spørger Evigheden; dersom Du selv ret levende betænker denne Tales Anledning, da spørger Du Dig selv derom, og hvis Forandringen ikke er indtraadt, da skal dog dette Spørgsmaal, hvis det gjøres i Sand-

---

Lidelsen lærte ham Standhaftighed osv.] Rom. 5, 3—4.

hed, være Dig behjælpeligt til Forandringen. Thi menneskelig Deeltagelse, om den end nok saa flittigt spurgte til Dig, kan ikke ved Spørgsmaalet forandre Lidelsens Uforandrethed; men Evighedens Spørgsmaal, dersom Du gjør det i Sandhed til Dig selv for Gud, da indeholder Spørgsmaalet allerede Forandringens Mulighed. Dog, jeg taler jo næsten som til Opbyggelse, Talen undseer sig ligesom i Ærbødighed for at gjøre Spørgsmaalet gjeldende, men Du veed bedst selv, at hvis Du gjør Spørgsmaalet, da er det Regnskabets: om Du nu lever saaledes?

Disse vare Talens Spørgsmaal; men hvis nu den Enkelte, Du, m. T., og jeg maatte tilstaae os selv, at vi vare langt fra at leve saaledes, langt fra den Hjertets Reenhed, der kun vil Eet i Sandhed; maatte tilstaae os selv, at Spørgsmaalene vel krævede et Svar, og dog i en anden Forstand, netop for at undgaae ethvert Sandsebedrag, ikke behøvede noget Svar, da de snarere vare Anklager over os selv, der trods Spørgsmaalets Form dog forvandle sig til Udraab: skulde saa den Enkelte, Du, m. T., og jeg forene os om at sige: »vort Liv er dog vel som de fleste Andres«? Hvorledes, skulle vi da nu begynde forfra, og atter maatte tale om Udflugten ved at være Mange, thi hvor der er Mange, der er Udvorteshed og Sammenligning, og Aflad, og Undskyldning og Udflugt; skulle vi efterat have forstaaet denne Udflugts Fordærvelighed dog igjen ende med at tye til den; skulle vi trøste os med et fælles Skibbrud! Ak, allerede her i Timeligheden er et fælles Skibbrud en maadelig Trøst, og i Evigheden er der intet fælles Skibbrud. I Evigheden skal jo den Enkelte, Du, m. T., og jeg spørges som Enkelt, ene for sig som Enkelt og om det Enkelte i hans Liv — hvis jeg i denne Tale haver talet ilde, da skal Du ikke spørges derom, m. T.; ei heller noget Menneske af hvem jeg kunde have lært det, thi har han foredraget det Falske, da skal han spørges derom, og jeg skal drages til Ansvar for, at jeg har lært det Falske af en Anden; ei heller noget Menneske, med hvem jeg kan have havt Omgang, thi var hans Omgang fordærvet, da skal han spørges derom, men jeg skal drages til Ansvar for, at jeg søgte eller ikke undgik hans Omgang, og at jeg lod mig fordærve: nei har jeg talet ilde, og forsaavidt jeg har talet ilde, da skal jeg som Enkelt, uden nogen Undskyldning, spørges derom. Thi i Evigheden er der ikke den fjerneste Tanke om noget fælles Skibbrud, i Evigheden skal den Enkelte, Du, m. T., og jeg spørges som Enkelt, ene for sig selv som Enkelt og om det Enkelte i hans Liv. Hvis

det var saa, at jeg i denne Tale har talet sandt, da skal jeg denne Sag betræffende ikke spørges videre; ikke, om jeg har vundet Menneskene (tvertimod skulde der vel spørges, om jeg har understaaet mig at gjøre det Mindste for at vinde dem); ikke, om jeg har havt jordisk Fordeel deraf (tvertimod skulde der vel spørges, om jeg har understaaet mig at gjøre det Mindste for at opnaae den); ikke, om hvilken Virkning jeg har frembragt, eller om jeg slet ingen Virkning har frembragt, eller om Tab og Andres Spot over mig var den eneste Virkning, jeg har frembragt: nei alle taabelige Spørgsmaal skal Evigheden ganske fritage mig for. I Timeligheden kan det løbe surr for et Menneske, saa han ikke veed, hvilket der er hvilket, hvilket Spørgsmaal der er det alvorlige og hvilket der er det fjantede; især da det fjantede høres tusinde Gange, naar det alvorlige høres een Gang. Evigheden derimod kan fortræffeligt skille ad — det forstaaer sig, lettere bliver Sagen derfor ikke, desto alvorligere bliver kun det alvorlige Spørgsmaal. Thi i Evigheden er der ikke den fjerneste Tanke om noget fælles Skibbrud, i Evigheden skal den Enkelte, Du, m. T., og jeg spørges, som Enkelt, ene for sig selv som Enkelt, og om det Enkelte i hans Liv. Hvis det er saa, at der i denne Tale er indeholdt en sand Betragtning af Livet, hvis det er saa, at mig er forundt Evne og Leilighed til at kunne fremsætte, men hvis det tillige var saa, vi kunne jo antage det Tilfælde, at Omstændighederne, hvorunder der skulde tales, ikke syntes gunstige: da skulde Evigheden ikke nysgjerrigt indlade sig i Vidtløftighed med Omstændighederne, men den skulde drage mig som Enkelt til Ansvar, om jeg taug. Thi i Timeligheden, naar Opgaven er at være klog paa sin egen Fordeel, naar verdslig Klogskab dømmer og bedømmer: da ere ugunstige Omstændigheder ikke blot et Forsvar for Taushed, men Tausheden bliver beundret som Klogskab; medens gunstige Omstændigheder ere en Opfordring for Alle til at tale med. Evigt derimod er det, at Omstændighederne ere vanskelige, netop dobbelt forpligtende til at tale, Vanskeligheden netop Opfordringen; og evigt skal den Enkelte kun spørges, om han har vidst, at de vare ugunstige, og om han i saa Fald har understaaet sig at tie, og altsaa ved sin Taushed, ja, efter Ordsproget, ved sit Samtykke, som Enkelt bidraget Sit til, at Omstændighederne bleve Sandheden endnu ugunstigere; og evigt skal der intet Skjulested og ingen Udflugt være for ham i Omstændighederne, thi han skal spørges som Enkelt, og Omstændighedernes Vanskelighed skal være imod ham som den fordoblede Anklage. Det er nemlig ikke med det at tie som med det at sove, at Den, der sover, synder ikke;

thi der er andraget himmelraabende Skyld i Verden af den Enkelte — ved at tie. Skylden var ikke, at han ikke fik Omstændighederne forandret, Skylden var, at han taug, ikke af Besindighed, der tier, naar det er rigtigst at tie, men af Klogskab, der tier, fordi det er det klogeste.

Men hvad skulle vi da gjøre, naar Spørgsmaalene lyde som Anklager? Fremfor Alt vel Hver især blive Enkelt med sit Ansvar for Gud, Hver især ville holde denne Enkelthedens strænge Dom ud. Eller er dette ikke Skriftemaalets Bestemmelse; thi saa lidet som i hiin stille Have »de Dødes Mængde danner noget Selskab«, saa lidet danner de Skriftendes Mængde noget Selskab — at end ikke Kongen skal behøve at gaae særskilt til Skrifte for ikke at komme i ringe Selskab med Andre, thi de Skriftende ere ikke i Selskab sammen, hver er som Enkelt ene for Gud; Mand og Hustrue, om de end skjønt følges ad til Skrifte, skrifte dog ikke i Forening, thi Den, der skrifter, er ikke i Forening, han er som Enkelt ene for Gud. Og naar han da som Enkelt tilstaaer sig selv, at Spørgsmaalene, som han ved Hjælp af en Ubetydeligs Hvisken forelægger sig selv, ere Anklager, da er han Skriftende. Thi man skrifter ikke Fortjenester og Bedrifter, men man skrifter Synder, og naar man skrifter, mærker man netop, at man ingen Fortjenester har, at Fortjenester og Bedrifter ere Indbildninger og Sandsebedrag, som høre hjemme der, hvor man færdes i Mængden eller dog omgaaes Andre — og at derfor Den, som aldrig blev sig selv den Enkelte, let fristes til at blive sig selv en høist fortjenstfuld Mand. Men Skriftemaalets Bestemmelse er dog vel ikke, at et Menneske i Skriftemaalets Øieblik skal blive sig bevidst som den Enkelte og ellers leve uden denne Bevidsthed; tvertimod skal han jo i Skriftemaalets Øieblik som Enkelt gjøre Regnskab for, hvorledes han har levet som Enkelt. Fordres den samme Bevidsthed ikke af ham til daglig Brug, saa er Skriftemaalets Fordring en Selvmodsigelse; det er, som vilde man engang imellem fordre af en simpel Mand, at han skulde som Konge gjøre sig selv og Gud Regnskab for, hvorledes han havde levet som Konge — han der aldrig havde været Konge. Og saaledes ogsaa at fordre af et Menneske, at han som Enkelt skal gjøre Regnskab for sit Liv, naar man tillader ham at føre sit Liv uden denne Bevidsthed.

M. T.! erindrer Du nu, hvorledes denne Tale begyndte, eller lad mig kalde det tilbage i Din Erindring. Om det Timelige gjaldt, at det har sin Tid; men det Evige skal altid have Tid; og dersom dette ikke er saaledes skeet i et Menneskes Liv, da kommer det Evige igjen under et andet Navn og skal igjen altid have Tid: det

er Angeren. Og da nu intet Menneskeliv føres i Fuldkommenhed, men ethvert i Skrøbelighed, saa har Styrelsen givet Mennesket tvende Ledsagere med paa Veien, den ene kalder fremad, den anden tilbage; men Angerens Kald er altid ved den ellevte Time. Og derfor er Skriftemaalet ved den ellevte Time, ikke i det Pludseliges Forstand, thi Skriftemaalet er en hellig Handling, hvortil der kræves et samlet Sind. Et samlet Sind, det er et Sind, som har samlet sig fra al Adspredelse, fra ethvert Forhold, for at samle sig paa sit Forhold til sig selv som den Enkelte, der er ansvarlig for Gud; et Sind, der har samlet sig fra al Adspredelse, og derfor ogsaa fra al Sammenligning, hvad enten denne nu frister til jordisk og tilfældig Mismod, fordi den Sammenlignende maa tilstaae sig selv, at han er tilbage for mange Andre; eller den frister til Hovmod, fordi han, menneskeligt talt, synes at være fremmeligere end mange Andre. Men det, at den Skriftende har draget sig ud af ethvert Forhold for at samle sig paa sit Forhold til sig selv som Enkelt, og for netop saaledes at blive evigt ansvarlig for ethvert Forhold, hvori han ellers er; det, at han er uden Sammenligning: er et nyt Udtryk for den ellevte Times sande Yderlighed. Jo mere Sammenligning der er, jo mere synes det, at der endnu er god Tid; jo mere Sammenligning, jo mageligere og jo uslere bliver et Menneskes Liv. Men naar al Sammenligning uendeligt slipper, da er han som den Enkelte for Gud skriftende — og han er uden Sammenligning skyldig, ligesom Fordringen, der fordrer Hjertets Reenhed, er uden al Sammenligning. Hjertets Reenhed fordrer Gud af ham, og den Skriftende fordrer det af sig selv for Gud, ak, derfor er det jo han bekjender Synder. Og hvor tung end Skriftemaalets Gang kan være og dets Time: den Skriftende vinder dog det Evige, at han befæstes i den Bevidsthed, at han er en Enkelt, og Opgaven: at ville Eet i Sandhed. Denne Bevidsthed er den trange Port og den snævre Vei; thi det er ikke Veien saaledes, der er trang, medens der dog gaae Flere efter hinanden ad den, nei det Trange er netop, at Hver især maa blive den Enkelte, der gjennem denne Snævring maa trænge frem ad den trange Vei, hvor ingen Sammenligning svaler, men hvor heller ingen Sammenligning dræber med sin lumske Køling. Den brede Vei derimod er bred, fordi der gaae Mange paa den. Mængdens Vei er altid bred; der blomstrer Undskyldningernes giftige Pragtblomst; der er Udflugternes indbydende Skjulesteder; der vifter Sammenligningens kølige Luft — den Vei fører ikke til Livet. Kun den Enkelte kan ville det Gode i Sandhed, og selv om han, ikke blot ved Skriftemaalets ellevte Time med alle Spørgsmaalene som

Anklagere mod sig, men ogsaa til daglig Brug i Angeren, arbeider besværet: Veien er dog den rigtige, han er dog i Forhold til Fordringen, som fordrer Hjertets Reenhed ved at ville Eet. Og dersom Du, m. T., hvad Du jo gjør, veed meget Mere betræffende Skriftemaalet, end her er blevet fremsat, veed det Næste, der følger efter Syndernes Bekjendelse: saa skal dog denne sinkende Tale ikke have været forgjeves, forsaavidt den virkeligen har standset Dig, standset Dig ved Noget, som Du meget godt veed, Du, som endogsaa veed meget Mere. Men glem ikke, at det Forfærdeligste dog vel er, at »leve hen bedragen ikke af hvad der kunde synes skikket til at bedrage, ak, og derfor netop rædsomt bedragen — bedragen af megen Viden«. Betænk, at det i disse Tider vel snarest er en Fristelse for Talere: saa hurtigt som muligt at forlade det Enkelte for at faae sagt alt Muligt, at Ingen skulde mistænke Taleren, som vidste han ikke, hvad da ethvert Menneske i et christeligt Land veed; ak, kun Gud veed, hvorledes den Enkelte veed det. Men hvad hjalp det dog et Menneske, om han gik videre og videre og der maatte siges om ham: han gaaer bestandigt videre; naar der tillige maa siges om ham: der var Intet, der standsede ham. Thi Standsningen er ikke en dorsk Ro, Standsningen er ogsaa Bevægelse: den er Hjertets inderlige Bevægelse, den er Selvfordybelsen i Inderlighed; men det, blot at gaae videre, er Retningen fremad i Overfladen. Ad den Vei kommer man ikke til at ville Eet. Kun naar den eengang i afgjørende Forstand Standsede gaaer videre, og atter standser inden han gaaer videre: kun da kan han ville Eet; men Hjertets Reenhed var at ville Eet.

Fader i Himlene! Hvad er dog et Menneske uden Dig! Hvor er Alt hvad han veed, var det end det Mangfoldiges Mængde, kun et afbrudt Stykke, hvis han ikke kjender Dig; hvor er al hans Stræben, var den end omfattende en Verden, kun et halvgjort Arbeide, hvis han ikke kjender Dig, Du den Ene, som er Eet og som er Alt! Saa give Du i Forstanden Viisdom til at fatte det Ene, i Hjertet Oprigtighed til at annamme Forstaaelsen, i Villien Reenhed ved kun at ville Eet; saa give Du i gode Dage Vedholdenhed til at ville Eet, i Adspredelser Samling til at ville Eet, i Lidelser Taalmod til at ville Eet. O, Du som giver baade at begynde og at fuldende, Du give aarle, naar Dagen gryer, den Unge Beslut-

ningen at ville Eet; naar Dagen helder, give Du Oldingen en fornyet Ihukommelse af sin første Beslutning, at det Sidste maatte være som det Første, det Første som det Sidste, være Dens Liv, der kun har villet Eet. Ak, men det er jo ikke saaledes; der kom jo Noget imellem, der ligger jo en Syndens Skilsmisse imellem, der lægger sig jo daglig og Dag fra Dag Noget derimellem: Forsinkelsen, Standsningen, Afbrydelsen, Vildfarelsen, Fortabelsen. Saa give Du i Angeren Frimodighed til atter at ville Eet. Vel er det en Afbrydelse fra den sædvanlige Gjerning, vel er det en Standsning fra Arbeidet, som var det paa en Hviledag, naar den Angrende og kun i Angeren besværet Arbeidende er stille i Syndens Bekjendelse, er ene for Dig i Selvanklagen, o, men det er jo en Afbrydelse, som søger tilbage til sin Begyndelse, at den maatte paa ny binde mellem det Adskilte, at den i sin Sorg maatte indhente det Forsømte, at den i sin Bekymring maatte fuldkomme hvad der ligger foran. O, Du som giver baade at begynde og at fuldkomme, Du give Seier paa Nødens Dag, at hvad der ikke lykkedes den i Ønsket Brændende, ikke den i Forsættet Besluttede, at det dog maatte lykkes den i Angeren Bedrøvede: kun at ville Eet.

ANDEN AFDELING.

HVAD VI LÆRE AF LILIERNE PAA MARKEN OG AF HIMMELENS FUGLE.

TRE TALER

AF

S. KIERKEGAARD.

KJØBENHAVN.

HOS UNIVERSITETSBOGHANDLER C. A. REITZEL.

TRYKT I BIANCO LUNOS BOGTRYKKERI.

1847.

Forord.

Skjøndt denne lille Bog er uden Lærerens *Myndighed*, til *Overflod*, *ubetydelig*, som Lilien og Fuglen — o, at den var saaledes! — haaber den dog, ved at finde det Eneste den søger: et godt Sted, at finde *Tilegnelsens* *Betydning* for hiin Enkelte, hvem jeg med Glæde og Taknemmelighed kalder *min* Læser.

S. K.

Bøn.

Fader i Himlene! Fra Dig kommer kun god og fuldkommen Gave; hvem Du lader Menneskene beskikke til Lærer, den Bekymrede til Veileder, hans Veiledning og Lærdom maa det ogsaa være gavnligt at tage til Følge. Saa give Du da, at den Bekymrede i Sandhed maatte lære af de guddommeligt beskikkede Læremestere: af Lilierne paa Marken og af Himmelens Fugle! Amen.

I.

Dette hellige Evangelium skriver Evangelisten Matthæus, 6. Cap. 24 Vers til Enden.

Ingen kan tiene to Herrer; thi han maa enten hade den ene og elske den anden, eller holde sig til den ene og foragte den anden. I kunne ikke tiene Gud og Mammon. 25. Derfor siger jeg Eder! bekymrer Eder ikke for Eders Liv, hvad I skulle æde, og hvad I skulle drikke; ikke heller for Eders Legeme, hvad I skulle iføres. Er ikke Livet Mere end Maden, og Legemet Mere end Klæderne? 26. Seer til Himmelens Fugle; de saae ikke, og høste ikke, og sanke ikke i Lader, og Eders himmelske Fader føder dem; ere I ikke meget Mere end de? 27. Men hvo iblandt Eder kan lægge en Alen til sin Væxt, endog han bekymrer sig derfor? 28. Og hvi bekymre I Eder for Klæderne? Betragter Lilierne paa Marken, hvorledes de voxe; de arbeide ikke, spinde ikke. 29. Men jeg siger Eder, at end ikke Salomo i al sin Herlighed var saa klædt, som een af dem. 30. Klæder da Gud saaledes det Græs paa Marken, som er i Dag, og i Morgen kastes i Ovnen, skulde han ikke meget mere klæde Eder, I lidet troende! 31. Derfor skulle I ikke bekymre Eder, og sige: hvad skulle vi æde? eller: hvad skulle vi drikke? eller: hvormed skulle vi klæde os? 32. efter alt saadant søge Hedningerne; thi Eders him-

melske Fader veed, at I have alle disse Ting behov. 33. Men søger først Guds Rige og hans Retfærdighed, saa skulle og alle disse Ting tillægges Eder. 34. Bekymrer Eder derfor ikke for den anden Morgen; thi den Dag imorgen skal bekymre sig for sit Eget. Hver Dag haver nok i sin Plage.

Hvo har ikke kjendt dette hellige Evangelium fra sin tidligste Barndom, og ofte glædet sig ved det glade Budskab! Og dog er det ikke saaledes ligefrem et glad Budskab; det har en væsentlig Egenskab, der ret egentligen gjør det til et Evangelium, den nemlig, at det henvender sig til Bekymrede; ja, i hver en Linie af det bekymrede Evangelium er det kjendeligt, at Talen ikke er til de Karske, ikke til de Stærke, ikke til de Lykkelige, men til de Bekymrede; o, det er saa kjendeligt, at det glade Budskab selv gjør, hvad det siger Gud at giøre, antager sig de Bekymrede og haver Omsorg for dem — paa den rette Maade. Ak, dette gjøres vel fornødent, thi Enhver der har Sorg, og især jo dybere og jo længere den trænger ind i Sjelen, eller jo længere den trænger dybt derind, han fristes maaskee ogsaa til utaalmodigt ikke at ville høre menneskelig Tale om Trøst og Haab. Maaskee har den Sørgende Uret, maaskee er han for utaalmodig, naar det forekommer ham saa, at intet Menneske kan tale ham hans Sorg tilpas; thi den Lykkelige forstaaer ham ikke; den Stærke synes netop idet han trøster at hæve sig over ham; den Bekymrede forøger ham kun Sorgen ved sit Tilskud. Naar saa er, bliver det altsaa bedst, at see sig om efter andre Lærere, hvis Tale ikke er Misforstaaelse, hvis Opmuntring ingen hemmelig Bebreidelse indeholder, hvis Blik ikke dømmer, hvis Trøst ikke hidser istedenfor at berolige.

Til saadanne Lærere henviser det bekymrede Evangelium den Sørgende: til Lilierne paa Marken og til Himmelens Fugle. Hos disse billige Lærere, hvilke man hverken betaler med Penge eller med Ydmygelser, er ingen Misforstaaelse mulig, thi de tie — af Omsorg for den Bekymrede. Og al Misforstaaelse fremkommer jo ved Talen, nærmere forstaaet derved, at Talen, især Samtalen, indeholder en Sammenligning, som naar den Lykkelige siger til den Bekymrede: vær glad, da indeholder Udsagnet tillige: som jeg

er det; og naar den Stærke siger: vær stærk, da forstaaes under: som jeg er det. Men Taushed ærer Bekymringen og ærer den Bekymrede, som Jobs Venner, der de af Ærbødighed sadde tause hos den Lidende og holdt ham i Ære. Og dog, de saae jo paa ham! Men det, at det ene Menneske seer paa det andet, indeholder atter en Sammenligning. De tause Venner sammenlignede ikke Job med sig, dette skete først, da de brød Æren (hvori de tause holdt ham) og Tausheden, for med Taler at overfalde den Lidende; men deres Tilstedeværelse foranledigede Job til at sammenligne sig med sig selv. Saaledes kan nemlig intet Menneske være tilstede, om han end tier, at hans Tilstedeværelse sammenlignelsesviis slet Intet betyder. Dette kan i det Høieste et Barn, der jo ogsaa har en vis Lighed med Lilierne paa Marken og med Himmelens Fugle; hvor ofte har ikke en Lidende sandet og rørt fornummet, at naar kun et Barn er tilstede, er der dog ingen Tilstedeværende. Og nu Lilien paa Marken! Om den end rigeligt har sit Udkomme, den sammenligner ikke sin Velstand med Nogens Armod; om den end er sorgløs i al sin Deilighed, den sammenligner sig hverken med Salomo eller med den Usleste. Og om Fuglen end svinger sig let i Skyen, den sammenligner ikke sin lette Flugt med den Bekymredes tunge Gang; om Fuglen, rigere end Den der har Laderne fulde, end ikke sanker i Lade: den sammenligner ikke sin rige Uafhængighed med den Nødlidende, som sanker forgjæves. Nei, der hvor Lilien blomstrer deiligt — paa Marken, der hvor Fuglen frit er tilhuse — under Himlen, hvis Trøsten søges: der er uafbrudt Taushed, der er ingen Tilstedeværende, der er Alt idel Overtalelse.

Dog er dette jo kun saa, dersom den Sørgende virkelig giver Agt paa Lilierne og paa Fuglene, over dem og deres Liv glemmer sig selv, medens han i denne Selvfortabelse af dem, ved sig selv, uformærket lærer Noget om sig selv; uformærket, thi der er jo idel Taushed, ingen Tilstedeværende, den Bekymrede fritagen for enhver Medviden, undtagen Guds, sin egen — og Liliernes.

Lad os da i denne Tale betænke, hvorledes den Bekymrede, ved ret at see til Lilierne paa Marken og til Himmelens Fugle, lærer:

at nøies med det at være Menneske.

»Betragter Lilierne paa Marken«, betragt dem, det vil sige læg nøie Mærke til dem, gjør dem til Gjenstand, ikke for et

---

Jobs Venner] Job 2, 13.

flygtigt Syn i Forbigaaende, men for Din Betragtning; derfor er der brugt det Udtryk, som Præsten pleier at bruge i den alvorligste og høitideligste Forbindelse, naar han siger, lader os i denne Andagtstime betragte Det og Det. Saa høitidelig er Opfordringen og Indbydelsen; Mangen lever maaskee i den store Stad og seer aldrig Lilierne; Mangen lever maaskee paa Landet, og gaar dem dagligen ligegyldigt forbi: ak, hvor Mangen er der vel, der efter Evangeliets Anviisning ret betragter dem! — »Lilierne paa Marken«, thi der er ikke Tale om de sjeldne Planter, hvilke en Gartner opelsker i sin Have, og som betragtes af Kjendere; nei, gaae ud paa Marken, der hvor intet Menneske bærer Omsorg for de forladte Lilier, og hvor det dog er saa kjendeligt, at de ikke ere forladte. Skulde denne Opfordring ikke være indbydende for den Bekymrede, ak, han er jo ogsaa som den forladte Lilie, forladt, miskjendt, overseet, uden Menneskenes Omsorg, indtil han ved ret at betragte Lilien forstaaer, at han ikke er forladt.

Saa gaaer den Bekymrede ud paa Marken, og han standser ved Lilierne. Ikke som et lykkeligt Barn, eller en barnagtig Ældre vel gjør det, løber han om for at finde den smukkeste, for at tilfredsstille Nysgjerrigheden ved at finde den sjeldne. Nei, med stille Høitidelighed betragter han dem, som de staae der, i talrig, i broget Mængde, den ene lige saa god som den anden — »hvorledes de voxe«. Nu, hvorledes de voxe, seer han egentligen ikke, thi det er jo som Ordsproget siger, at man ikke kan see Græsset groe, men han seer dog hvorledes de voxe, eller netop fordi det er ham ubegribeligt, hvorledes de voxe, seer han, at der maa være En, der kjender dem ligesaa nøie, som Gartneren kjender de sjeldne Planter; En, der dagligt seer til dem, Morgen og Aften, ligesom Gartneren seer til de sjeldne Planter; En, der giver dem Væxt. Formodentligen er det vel ogsaa den samme Ene, der giver Gartnerens sjeldne Planter Væxt, kun at disse saa let foranledige Misforstaaelse ved Hjælp af Gartneren. De forladte Lilier derimod, de almindelige Lilier, Markens Lilier, foranledige ikke Betragteren til nogen Misforstaaelse. Thi der, hvor Gartneren er synlig, der, hvor ingen Møie og ingen Bekostning spares for at drive Rigmandens sjeldne Planter frem, der synes det maaskee bedre at forstaae, at de voxe; men derimod paa Marken, hvor Ingen, Ingen, Ingen bekymrer sig om Lilierne, hvorledes kan de der voxe? Og dog voxe de.

Men saa maae vel de fattige Lilier selv arbeide desto strængere. Nei, »de arbeide ikke«; det er kun de sjældne Blomster, som der er saa meget Arbeide forbundet med, for at faae til at

voxe. Der, hvor Teppet er kosteligere end i Kongernes Sale, der arbeides ikke. Idet Betragterens Øie forlystes og vederqvæges ved Synet, skal hans Sjel ikke bekymres ved Tanken om, hvorledes de stakkels fattige Lilier maae arbeide og trælle for at faae Teppet saa smukt. Kun i Forhold til menneskelig Kunstfærdigheds Frembringelse er det saaledes, at Øiet, medens det blændes ved Arbeidets Fiinhed, fyldes med Taarer ved Tanken om den stakkels Kniplerskes Lidelser.

Lilierne »arbeide ikke, spinde ikke«, de bestille egentligen ikke Andet end at pynte sig, eller endnu rettere: at være pyntede. Som der i det Foregaaende af Evangeliet, hvor Talen er om Fuglene, naar der siges: »de saae ikke, de høste ikke, de sanke ikke i Lader«, ligesom hentydes til Mandens Arbeiden for at ernære sig og Sine: saaledes indeholde disse Ord om Lilierne (de arbeide ikke, spinde ikke) ligesom en Hentydning til Qvindens Arbeiden. Qvinden bliver ved Huset, hun gaaer ikke ud for at søge Livets Fornødenheder, hun bliver hjemme, syer og spinder, søger at holde Alt saa pynteligt som muligt: hendes daglige Syssel, hendes flittige Arbeiden staaer dog nærmest i Forhold til Pyntelighed. Saaledes Lilien ogsaa: den bliver ved Huset, den gaaer ikke af Stedet, men den arbeider ikke, den spinder ikke — den pynter sig blot, eller endnu rettere, den er pyntet. Skulde Lilien have nogen Bekymring, da vilde denne ikke være for Udkommet, som dog Fuglen kunde synes at have, siden den flyver saa vidt og bredt omkring og sanker Næring, nei, Liliens Bekymring maatte qvindeligt staae i Forhold til, om den nu ogsaa var deilig og var pyntet. Men den er uden Bekymring.

Thi pyntet er den, det er vist; ja, Betragteren kan ikke lade det være, han bøier sig ned til den enkelte Lilie, han tager den første den bedste — »jeg siger Eder, at end ikke Salomo i al sin Herlighed var klædt som een af dem.« Saa betragter han den nøie og nærved, og om hans Sind var uroligt, ak, som et menneskeligt Sind kan være uroligt, og om hans Hjerte bankede heftigt, ak, som et menneskeligt Hjerte kan det, han slaaer sig ganske til Ro, blot for at betragte denne Lilie. Jo nøiere han seer, jo mere han forundres over dens Deilighed og dens sindrige Dannelse; thi kun i Forhold til menneskelig Kunstfærdigheds Frembringelser gjelder det, at man, ved at see meget nøie til, opdager Mangler og Ufuldkommenhed, det gjælder, at hvis Du skærper Dit Syn med det kunstigt slebne Glas, da seer Du selv i den fineste menneskelige Væv de grove Traade. Ak, det er, som om Mennesket til sin egen Ydmygelse, har gjort den Opdagelse, hvoraf

han er stolt: da han opdagede at slibe Glasset kunstigt, saa det forstørrer Gjenstanden, da opdagede han, ved Hjælp af det forstørrende Glas, at selv det fineste menneskelige Arbeide er grovt og ufuldkomment. Men Opdagelsen, der ydmygede Mennesket, ærede Gud, thi aldrig har Nogen, ved Hjælp af det forstørrende Glas, opdaget, at Lilien blev mindre deilig, mindre sindrig, tvertimod viste den sig at være deiligere og deiligere, sindrigere og sindrigere. Ja Opdagelsen ærede Gud, som enhver Opdagelse maa det, thi kun i Forhold til en menneskelig Kunstner gjælder det, at Den, der kjender ham nøie, nærved og til daglig Brug, dog seer, at han ikke er stor; i Forhold til den Kunstner, som væver Markens Tæppe og virker Liliens Deilighed, gjælder det, at Forundringen stiger med Tilnærmelsen, at Tilbedelsens Afstand voxer med Tilnærmelsen til ham.

Saa staaer da den Bekymrede, som med sin Sorg gik til Lilierne, mellem dem paa Marken, forundret over Liliens Deilighed, som han betragter; han har taget den første den bedste, han har intet Valg gjort, det falder ham slet ikke ind, at der skulde være nogen eneste Lilie, saa lidet som noget Straa paa Marken, om hvilket det ikke gjaldt, at end ikke Salomo i al sin Herlighed var klædt som en af dem. Sæt Lilien kunde tale, skulde den da ikke sige til den Bekymrede: »hvi forundrer Du Dig saaledes over mig; skulde det, at være Menneske, ikke være lige saa herligt, skulde det ikke derom gjælde, at dog al Salomos Herlighed Intet er i Sammenligning med, hvad ethvert Menneske er, ved at være Menneske, saa Salomo for at være det Herligste han er, og være sig dette bevidst, maatte afføre sig al sin Herlighed og blot være Menneske! Skulde hvad der gjælder om mig Stakkel, ikke gjælde om det, at være Menneske, der jo er Skabningens Underværk!« Dog Lilien kan ikke tale, men netop fordi den ikke kan tale, netop fordi der er idel Taushed derude og ingen Tilstedeværende, netop derfor er den Bekymrede, hvis han taler og hvis han taler med Lilien, i det Tilfælde, at han taler med sig selv; ja lidt efter lidt opdager han, at han taler om sig selv, at det han siger om Lilien siger han om sig selv. Det er ikke Lilien, der siger det, den kan ikke tale; det er ikke noget andet Menneske, der siger det til ham, thi med det andet Menneske kommer dog saa let strax Sammenligningens urolige Tanke; blandt Lilierne er den Bekymrede kun Mennesket, og — nøiet med det at være Menneske. Thi ganske i samme Forstand som Lilien er Lilie, ganske i samme Forstand er han, trods alle sine Bekymringer som Menneske, Menneske; og ganske i samme Forstand, som Lilien, uden at ar-

beide og uden at spinde, er skjønnere end Salomos Herlighed, ganske i samme Forstand er ogsaa Mennesket, uden at arbeide, uden at spinde, uden nogen hans Fortjenstfuldhed, ved at være Menneske, herligere end Salomos Herlighed. Der staaer jo heller ikke i Evangeliet, at Lilien er herligere end Salomo, nei, der staaer, at den er bedre klædt end Salomo i al hans Herlighed. Ak, men i den idelige Omgang med Mennesker, i den mangfoldige Forskjellighed og dennes forskjellige Berøringer, glemmer man, ved den travle eller den bekymrede Sammenlignings Opfindsomhed, hvad det er, at være Menneske, man glemmer det over Forskjelligheden mellem Menneske og Menneske. Men paa Marken hos Lilierne, hvor Himlen hvælver sig høit — som over en Hersker, frit — som Aandedrættet er det derude, hvor Skyernes store Tanker adspreder al Smaalighed: der er den Bekymrede det eneste Menneske, og lærer af Lilierne, hvad han maaskee ikke kunde lære af noget andet Menneske.

»Betragter Lilierne paa Marken.« Hvor kort, hvor høitidelig, hvor ligelig er denne Tale om Lilierne; der er ikke Spoer af Anelse, der ymtes ikke det Mindste om, at der kunde være nogen Forskjel mellem Lilierne indbyrdes; der er talet om dem alle og om hver een eneste, der er talet ligeligt om dem alle: Lilierne. Maaskee vil En mene, at det dog ogsaa var besynderligt, og for meget forlangt, at det menneskelige Sprog skulde indlade sig paa Forskjelligheden mellem Lilierne indbyrdes og disses mulige Bekymringer, foranledigede ved Forskjelligheden; maaskee vil En mene: »saadanne Forskjelligheder og saadanne Bekymringer ere ikke værd at agte paa.« Lad os forstaae hinanden. Er Meningen denne, at det for Lilierne ikke er værd at agte paa saadanne Bekymringer, det er, at Lilierne burde være saa fornuftige, ikke at agte paa Sligt; eller er Meningen denne, at det er under Menneskets Værdighed, at bryde sig om Liliernes mulige Bekymringer, fordi nemlig Mennesket er Menneske og ikke Lilie. Dette vil sige: ere saadanne Bekymringer i og for sig selv ufornuftige, og derfor ikke værd at agte paa, ligegyldigt enten det er de enfoldige Lilier, eller de fornuftige Mennesker, som have dem; eller er den væsentligen samme Bekymring en anden, naar Lilien har den, end naar Mennesket har den, saa det er daarligt af Lilien at bekymre sig om Sligt, men ikke daarligt af Mennesket. Dersom nemlig Lilierne virkeligen havde saadanne Bekymringer, og den Talende var af den Mening, at den væsentligen samme Bekymring havde stort at betyde i Forhold til et Menneske: saa var det jo ikke Viisdom og Deeltagelse, men menneskelig Selvkjærlighed, der kunde tale saa kort,

og saa afvisende om de stakkels Lilier, saa fornemt om Liliernes Smaa-Sorger, saa fornemt ved at kalde dem Smaa-Sorger, der ikke ere værd at agte paa. Sæt det nu var saa, at der var Forskjelligheder mellem Lilierne indbyrdes, som i deres lille Verden svarede til de menneskelige Forskjelligheder; sæt disse Forskjelligheder beskæftigede og bekymrede Lilierne, lige saa meget som Menneskene; — og sæt saa, at det i Sandhed var sandt, hvad der blev sagt: saadanne Forskjelligheder og saadanne Bekymringer ere ikke værd at agte paa.

Lader os nærmere betænke denne Sag; og da den Bekymrede, der gik ud til Lilierne paa Marken, jo netop ønskede at undgaae al Sammenligning med andre Mennesker, da han saa nødigt vilde, at noget andet Menneske skulde tale til ham om hans Bekymring: saa skal Talen ære hans Bekymring, jeg skal ikke tale om noget Menneske, eller om noget bekymret Menneske, men foretrække at tale om den bekymrede Lilie.

Der var engang en Lilie, den stod paa et afsides Sted ved et lille rindende Vand, og var godt kjendt af nogle Nelder samt et Par andre Smaablomster der i Nærheden. Lilien var, efter Evangeliets sandfærdige Beskrivelse, deiligere paaklædt end Salomo i al hans Herlighed, derhos sorgløs og glad saa lang Dagen var. Umærkeligt og livsaligt gled Tiden hen, som det rindende Vand, der nynner og svinder. Men da traf det sig, at der en Dag kom en lille Fugl og besøgte Lilien, den kom igjen den næste Dag, blev da borte i flere Dage, indtil den atter kom igjen, hvilket tyktes Lilien besynderligt og uforklarligt, uforklarligt, at Fuglen ikke blev paa samme Sted, ligesom Smaablomsterne, besynderligt, at Fuglen kunde være saa lunefuld. Men som det saa ofte gaaer, saa gik det ogsaa Lilien, at den netop derfor forelskede sig mere og mere i Fuglen, fordi den var lunefuld.

Denne lille Fugl var en slem Fugl; istedenfor at sætte sig i Liliens Sted, istedenfor at glæde sig ved dens Deilighed og glæde sig med den i dens uskyldige Lyksalighed, vilde Fuglen gjøre sig vigtig, ved at føle sin Frihed, og ved at lade Lilien føle dens Bundethed. Og ikke blot dette, men den lille Fugl var tillige snaksom, og fortalte nu Løst og Fast, Sandt og Usandt om, hvorledes der paa andre Steder, i stor Mængde, var ganske anderledes pragtfulde Lilier, hvor der var en Fryd og Munterhed, en Duft, en Farvepragt, en Fuglesang, som overgik al Beskrivelse. Saaledes fortalte Fuglen, og hver dens Fortælling endte gjerne med den for Lilien ydmygende Bemærkning, at den, i Sammenligning med saadan Herlighed, saae ud som Ingenting, ja at den var saa ubetyde-

lig, at det var et Spørgsmaal, med hvad Ret den egentligen kaldtes Lilie.

Saa blev Lilien bekymret, jo mere den hørte paa Fuglen, jo mere blev den bekymret; den sov ikke mere roligt om Natten og vaagnede ikke mere glad om Morgenen; den følte sig fængslet og bunden, den fandt Vandets Rislen kjedsommelig og Dagen lang. Den begyndte nu at beskæftige sig med sig selv og med sit Livs Vilkaar i Selvbekymring — saa lang Dagen var. »Det kan jo være godt nok«, sagde den til sig selv, »engang imellem, for en Afvexlings Skyld, at høre paa Bækkens Rislen, men Dag ud og Dag ind evigt at høre det Samme: det er dog altfor kjedeligt.« »Det kan maaskee være behageligt nok«, sagde den til sig selv, »engang imellem at være paa et afsides Sted og eensom, men saaledes, hele Livet igiennem, at være glemt, at være uden Selskab eller i Selskab med Brændenelder, hvad der dog vel ikke er Selskab for en Lilie: det er ikke til at udholde.« »Og saa at see saa ringe ud, som jeg gjør«, sagde Lilien til sig selv, »at være saa ubetydelig, som den lille Fugl siger jeg er: o, hvorfor er jeg dog ikke bleven til paa et andet Sted, under andre Vilkaar, o, hvorfor er jeg dog ikke bleven en Keiserkrone!« Thi dette havde den lille Fugl fortalt den, at Keiserkronen var blandt alle Lilier anseet for den skjønneste, og var Gjenstand for alle andre Liliers Misundelse. Lilien mærkede desto værre nok, at Bekymringen tog paa den; men saa talte den fornuftig til sig selv; dog ikke saaledes fornuftigt, at den slog Bekymringen af Sinde, men saaledes, at den overbeviste sig selv om, at Bekymringen var rigtig; »thi«, sagde den, »mit Ønske er jo ikke noget ufornuftigt Ønske, jeg forlanger jo ikke det Umulige, at blive hvad jeg ikke er, en Fugl f. Ex., mit Ønske er blot at blive en pragtfuld Lilie, eller vel endog den pragtfuldeste.«

Under alt Dette fløi den lille Fugl fra og til, med hvert dens Besøg og hver dens Adskillelse næredes Liliens Uro. Tilsidst fortroede den sig ganske til Fuglen. En Aftenstund aftalte de, at næste Morgen skulde der skee en Forandring, og gjøres en Ende paa Bekymringen. Næste Morgen tidlig kom den lille Fugl; med sit Næb huggede den Jordsmonnet bort fra Liliens Rod, at den saaledes kunde blive fri. Da dette var lykkedes, tog Fuglen Lilien under sin Vinge og fløi afsted. Bestemmelsen var nemlig den, at Fuglen skulde flyve med Lilien hen der, hvor de pragtfulde Lilier blomstrede; derpaa skulde Fuglen igjen være den behjælpelig i at blive plantet ned der, om det ikke ved Stedets Forandring og den nye Omgivelse skulde lykkes Lilien, at blive en pragtfuld Lilie i

Selskab med de mange, eller maaskee endog en Keiserkrone, misundt af alle de andre.

Ak, underveis visnede Lilien. Havde den bekymrede Lilie været nøiet med, at være Lilie, da var den ikke bleven bekymret; var den ikke bleven bekymret, saa var den bleven staaende hvor den stod — hvor den stod i al sin Deilighed; var den bleven staaende, da havde det netop været den Lilie, om hvilken Præsten talte i Søndags, da han gjentog Evangeliets Ord: »betragter Lilien, jeg siger Eder, at end ikke Salomo i al sin Herlighed var klædt som den.« Thi anderledes kan man dog vel ikke forstaae Evangeliet, hvorimod det er sørgeligt, ja næsten forfærdeligt, om det end er sandt, at en Fortolker af den hellige Skrift, ved det Sted om Lilierne, har fundet sig foranlediget til, i Lighed med den lille Fugl, at oplyse: at Keiserkronen voxer vild i hine Egne — som kunde man saa bedre forstaae, at Lilien i Deilighed overgaaer Salomo, som kunde man saa bedre forstaae Evangeliet, der altsaa ikke passede paa den uanseelige Lilie.

Saaledes gik det altsaa den bekymrede Lilie, hvis Bekymring var at blive en pragtfuld Lilie eller vel endog en Keiserkrone. Lilien er Mennesket. Den slemme lille Fugl er Sammenligningens urolige Tanke, der vanker vidt og bredt omkring, ustadigt og lunefuldt, og indsanker den usunde Viden om Forskjelligheden; og ligesom Fuglen ikke satte sig i Liliens Sted, saa gjør Sammenligningen det Samme, ved den sætter Mennesket sig enten i en Andens Sted, eller en Anden i sit Sted. Den lille Fugl er Digteren, Forføreren, eller det Digteriske og Forføreriske i Mennesket. Det Digteriske er som Fuglens Tale, Sandt og Usandt, Digt og Sandhed; det er nemlig sandt, at Forskjelligheden er til, og at der er Meget at sige om den, men det Digteriske er, at Forskjelligheden lidenskabeligen, i Fortvivlelse eller Jubel, er det Høieste, og dette er evigt usandt. I Sammenligningens Bekymring gaaer da den Bekymrede tilsidst saa vidt, at han over Forskjelligheden glemmer, at han er Menneske, saa han fortvivlet mener sig at være saaledes forskjellig fra andre Mennesker, at han endog mener sig forskjellig fra det, at være Menneske, som jo ogsaa den lille Fugl meente, at Lilien var saa uanseelig, at det blev et Spørgsmaal, om den virkelig var Lilie. Men det formeentlig fornuftige Forsvar for Bekymringen er altid dette: at man jo ikke forlanger noget Ufornuftigt,

---

en Fortolker af den hellige Skrift] f. Ex. Gratz, Kommentar über das Evangelium des Matthäus. 1821, II, S. 384.

at blive en Fugl f. Ex., men kun at blive dette Bestemte, man ikke er, selv om dette Bestemte igjen synes andre Bekymrede en reen Ubetydelighed. Naar saa Sammenligningen med Fuglens Bevægelse fra og til har hidset Bekymringens Lidenskab og faaet den Bekymrede revet løs fra Jordbunden, det er, fra at ville være hvad han er bestemt til: saa seer det et Øieblik ud, som kom nu Sammenligningen for at hente den Bekymrede til det ønskede Maal; men den kommer rigtignok og henter ham, dog kun som naar Døden henter et Menneske, den lader den Bekymrede omkomme i Mismodets Svæven.

Dersom nu Mennesket, ikke uden at smile, kan tænke paa Liliens Bekymring for at blive Keiserkrone, tænke paa, at den døde underveis: o, da betænke Mennesket, at det derimod er til at græde over, om et Menneske bekymredes lige saa ufornuftigt; lige saa ufornuftigt, dog nei, hvor turde jeg lade dette staae saaledes hen, hvor turde jeg saaledes for Alvor sigte de guddommeligt beskikkede Læremestere: Lilierne paa Marken. Nei, Lilien bekymres ikke saaledes, netop derfor skulle vi lære af den. Og naar da et Menneske, som Lilien, nøies med det, at være Menneske, saa bliver han ikke syg af timelig Bekymring; og naar han ikke bliver timeligt bekymret, saa bliver han staaende paa det Sted, ham er anviist; og naar han bliver der, da er det sandfærdigt saa, at han, ved at være Menneske, er herligere end Salomos Herlighed.

Hvad lærer altsaa den Bekymrede af Lilierne? Han lærer, at nøies med det at være Menneske, og ikke at bekymres om Forskjelligheden mellem Menneske og Menneske; han lærer, at tale lige saa kort, lige saa høitideligt, lige saa opløftende om det, at være Menneske, som Evangeliet taler kort om Lilierne. Og dette er jo dog ogsaa menneskelig Skik og Brug netop ved de høitideligste Leiligheder. Lad os tænke paa Salomo. Naar han da ifører sig det kongelige Purpur, naar han throner majestætisk i al sin Herlighed: nu ja, der lader sig ogsaa tale høitideligt saaledes, at den Talende siger: Deres Majestæt; men naar der, i Alvorens evige Sprog, skal tales allerhøitideligst, saa hedder det: Menneske! Og netop dette Samme sige vi til den Ringeste, naar han, liig Lazarus, ligger næsten ukjendelig i Armod og Elendighed, vi sige: Menneske! Og i det for et Menneskes Liv afgjørende Øieblik, naar Forskjellighedens Valg bydes, sige vi til ham: Menneske! Og i Dødens afgjørende Øieblik, naar alle Forskjelligheder afskaffes, sige vi: Menneske! Dog tale vi derfor ikke ringe, tvertimod vi sige det Høieste, fordi det, at være Menneske, ikke er lavere end Forskjellighederne, men er ophøiet over dem; thi denne den væsentligen lige Herlig-

hed mellem alle Mennesker er dog vel ikke Dødens sørgelige Lighed, saa lidet som den væsentlige Lighed mellem alle Lilier, der jo netop er Lighed i Deilighed.

Al verdslig Bekymring har sin Grund i, at et Menneske ikke vil nøies med det at være Menneske, i, at hans ved Sammenligningen bekymrede Attraa er til Forskjelligheden. Den jordiske og timelige Bekymring derimod tør man ikke ligefrem og uden videre sige om, at den er Sammenligningens Opfindelse, thi at et Menneske, i Trangens virkelige Øieblik, behøver Føde og Klæder, det opdager han ikke ved Sammenligning; Den der levede eensomt blandt Lilierne paa Marken, vilde ogsaa opdage det. Næringssorgen, ak, eller som den jo almindeligere nævnes i et sørgeligt Fleertal, Næringssorgerne, ere ikke ligefrem Sammenligningens Opfindelse. Noget Andet er det, om dog ikke paa utallige Maader Sammenligningen tvetydigt arbeider med i Bestemmelsen af, hvad der skal forstaaes ved Næringssorg, om der dog ikke skulde være . . . dog nei, den Bekymrede vil jo saa nødigt, netop for at undgaae Sammenligningen, at noget andet Menneske skal tale til ham desangaaende, nu vel, saa lad os sige saaledes: om man dog ikke af Fuglene skulde kunne lære Meget betræffende denne Sorg.

Dette ville vi nu betragte: hvorledes Den, hvem Næringssorgen volder Bekymring, ved ret at agte paa Himmelens Fugle lærer, at nøies med det at være Menneske.

»Seer til Himmelens Fugle«. Seer til dem, det vil sige giv nøie Agt paa dem; saaledes kommer Fiskeren om Morgenen og seer til Snøren, som har ligget ude om Natten; saaledes kommer Lægen og seer til den Syge; saaledes staaer Barnet og seer til, naar den Ældre gjør Noget, som Barnet aldrig før har seet. Saaledes maa man, ikke med deelt Sind og adspredte Tanker, men med samlet Opmærksomhed og Eftertanke, om muligt med Forundring, nøie agte paa Fuglene. Vilde Nogen sige: en Fugl har man da seet saa tidt, det er dog vel ingen Mærkelighed: saa har han ikke forstaaet Indbydelsen i Evangeliet om Himmelens Fugle. — »Himmelens Fugle«, eller, som der siges et andet Sted, »Fuglene under Himmelen«. Vel seer man nemlig ogsaa Fuglene nede ved Jorden, seer dem paa Jorden, men dersom man ret skal have Gavn af at betragte dem maa man see dem under Himmelen, eller dog bestandigen i Forestillingen erindre, at de høre hjemme under Himmelen. Kunde Nogen, ved idelig at see en Fugl paa Jorden, glemme, at den var Himmelens Fugl, saa havde han forhindret sig selv i at forstaae Evangeliet om Himmelens Fugle. —

»De saae ikke, og høste ikke, og sanke ikke i Lader.« Hvor skulde ogsaa Sligt kunne lade sig gjøre der, hvor Fuglene have Tilhold — under Himmelen, der, hvor de leve uden Timelighedens Forsynlighed, ukjendte med Tiden, i Øieblikket. Det forsynlige Menneske paa Jorden lærer af Tiden at benytte Tiden, og naar han fra en forbigangen Tid har Laden fuld, og er forsynet for den nærværende Tid, da passer han dog paa at saae igjen for en tilkommende Høst, at han atter kan have Laden fuld for en tilkommende Tid. Derfor bruges der tre Ord for at betegne Forsynlighedens Arbeiden; der siges ikke kort, som om Lilierne: de arbeide ikke; ved de tre Ord antydes Tidens Bestemmelse, hvilken ligger til Grund for Forsynligheden. — »Og dog føder Eders himmelske Fader dem«. Den himmelske Fader, ja det er tydeligt, det maa være ham, dersom da Betragteren seer til Fuglene — under Himmelen; thi der, hvor Morgen, Middag og Aften, Bondemanden kommer ud, og kalder Fuglene sammen og giver dem Føde: der kan Betragteren let see feil, og troe, at det er Bondemanden, som føder Fuglene. Men der, hvor der ingen Bondemand er — paa Marken, der hvor der intet Forraadskammer er — under Himmelen, der, hvor de sorgløse Fugle uden at saae, uden at høste, uden at sanke i Lade — og uden Næringssorger svinge sig let over Skov og Søe: der maa det dog vel være den himmelske Fader, som føder dem. »Han føder dem«; eller skulle vi maaskee daarligen sige, hvad vel mangen daarlig Bondemand har sagt: »Fuglene stjæle«, saa det dog egentligen er Bondemanden, der føder Fuglene, fordi disse nemlig stjæle fra ham. Ak, dersom et Menneskes Tanke var sjunken saa dybt i ussel Elendighed, at han i fortredelig Alvor kunde mene noget Saadant: hvor skulde han vel kunne lære Opløftelse af Himmelens Fugle, hvor skulde det hjælpe ham, at see til Himmelens Fugle! Og dog, det skulde visseligen hjælpe ham, hvis han blot vilde see til dem, det vil sige, give nøie Agt paa dem, lære om igjen, lære at glemme den usle Forstandighed, der umenneskeligt gjorde hans Sjel smaalig. Nei, den himmelske Fader føder Fuglene, og det uagtet de ikke saae, og ikke høste og ikke sanke i Lader, det vil sige den himmelske Fader føder ogsaa de Skabninger, som saae og høste og samle i Lader, og derfor skal Den, som ernærer sig selv, af Himmelens Fugle lære, at det dog er den himmelske Fader, som føder ham. Men Den, der Intet, slet Intet eier paa Jorden; Den, der saaledes — ogsaa lever »under Himlen«; Den, der sørgeligt fornemmer, at han meget nær er i det — glade Slægtskab med Himmelens Fugle: han lærer, at den himmelske Fader føder dem.

»Seer til Himmelens Fugle — Eders himmelske Fader føder dem«. Hvor kort, hvor høitidelig, hvor ligelig er denne Tale. Der er talet om alle Fuglene, der er ikke glemt een eneste i Talen, som forklarer, at den himmelske Fader ei heller glemmer nogen eneste, han, som oplader sin milde Haand og mætter Alt hvad som lever med Velsignelse. I Evangeliets Tale om Fuglene ymtes der ikke det Mindste om nogen Forskjel; at den ene maaskee fik rigeligt, den anden knapt; den ene maaskee Forraad for lidt længere Tid, den anden kun det i Øieblikket Fornødne; at engang imellem den enkelte maatte vente, vente forgjeves, maatte maaskee gaae hungrig tilsengs: nei, der tales blot om Fuglene og om at den himmelske Fader føder dem.

Dog siger maaskee En: »om ogsaa en Fugl engang imellem fik for lidt, om der ogsaa døde en Fugl af Sult, den Sag var dog vel ikke saa farlig.« Hvorledes, skulde et Menneske kunne nænne at tale saaledes om Fuglene! Er og bliver da Bekymringen for Udkommet ikke væsentligen den samme enten det er en Fugl, der har den, eller et Menneske? Skulde et Menneske fornemt oversee denne Bekymring, dersom det blot var Fuglen, der kjendte den, og Mennesket var fritaget? Eller var det ufornuftigt af Fuglen at bekymres for saadanne Ubetydeligheder, men det var ikke ufornuftigt af det fornuftige Menneske at bekymres for de samme Ubetydeligheder? Sæt Fuglenes Liv ikke var ukjendt med den Forskjellighed i Henseende til Udkommet, hvilken desto værre gjøres saa gjeldende blandt Menneskene; sæt denne Forskjellighed beskæftigede og bekymrede Fuglene paa samme Maade, som den bekymrer Mennesket.

Paa samme Maade — naar dette antages, saa kan Talen jo undgaae, hvad den Bekymrede saa nødigt vil, at et andet Menneske taler til ham om hans Bekymring, saa kan Talen blive ude paa Marken hos Fuglene og tale om Fuglens Bekymring.

Der var engang en Skovdue; i den skulende Skov, der hvor Forundringen boer med Gysen blandt de ranke eensomme Stammer, havde den sin Rede. Men næst ved, der hvor Røgen stiger op fra Bondemandens Huus, boede nogle af dens fjernere Slægtninge: nogle tamme Duer. Med et Par af disse traf den oftere sammen; den sad nemlig paa en Green, som bøiede sig ud over Bondens Gaard; de tvende tamme sad paa Rygningen af Taget, dog var Adskillelsen ikke større end at de kunde udvexle deres Tanker for hinanden i Samtale. En Dag talte de da sammen om Tidernes Leilighed og om Udkommet. Skovduen sagde: »jeg har hidtil saadan havt mit Udkomme, jeg lader hver Dag have sin Plage, og

paa den Maade kommer jeg gjennem Verden.« Den tamme Due havde hørt nøie til ikke uden at fornemme en vis vellystig Bevægelse gjennem hele Legemet, hvilket kaldes at kroe sig, derpaa svarede den: »nei, da bære vi os anderledes ad; hos os, det vil sige hos den rige Bonde, hos hvem vi leve, har man sin Fremtid betrygget. Naar Høstens Tid kommer, saa sidder jeg eller min Mage, een af os sidder oppe paa Taget og passer paa. Saa kjører Bondemanden det ene Læs Sæd ind efter det andet, og naar han saa har kjørt saa mange ind, saa jeg ikke kan tælle længere, saa veed jeg, at der er Forraad nok for lang Tid, det veed jeg af Erfaring.« Da den havde talet saaledes, vendte den sig ikke uden en vis Selvfølelse om til dens Mage, der sad hos, som vilde den sige: »ikke sandt, min lille Mage, vi To har Vores sikkret.«

Da Skovduen kom hjem, tænkte den nærmere over denne Sag; det forekom den strax, at det maatte være en stor Behagelighed saaledes at vide, at man havde sit Udkomme betrygget for lang Tid, hvorimod det dog var kummerligt saaledes bestandigt at leve paa det Uvisse, saa man aldrig tør sige, at man veed man er forsørget. Det bliver derfor bedst, tænkte den, at Du forsøger, om det ikke skulde lykkes Dig at samle et større Forraad ind, som Du kunde have liggende paa eet eller andet meget sikkert Sted.

Næste Morgen vaagnede den tidligere end sædvanligt og havde nu saa travlt for at sanke sammen, at den neppe fik Tid til at spise eller til at spise sig mæt. Men det var ligesom en Skjæbne, der var over den, at den ikke skulde faae Lov at samle Velstand, thi hver Gang den havde samlet en Smule Forraad og gjemt det paa eet eller andet af de formeentligen sikkre Steder — naar den kom for at see efter, saa var det borte. Imidlertid foregik der ingen væsentlig Forandring i Henseende til Udkommet, den fandt hver Dag sin Føde ligesom før, og forsaavidt den tog lidt knappere til sig, da var det fordi den vilde samle og fordi den ikke gav sig Tid til at spise, thi ellers havde den sit rigelige Udkomme som før. Ak, og dog var der foregaaet en stor Forandring med den, den leed langtfra virkelig Trang, men den havde faaet en Forestilling om Trang i Fremtiden, dens Ro var tabt — den havde faaet Næringssorg.

Fra nu af blev Skovduen bekymret, dens Fjær tabte Farvespillet, dens Flugt Letheden; dens Dag gik hen i frugtesløse Forsøg paa at samle Velstand, dens Drømme vare Indbildningens afmægtige Planer; den var ikke mere glad, ja den var næsten som bleven misundelig paa de rige Duer; den fandt sin Føde hver

Dag, blev mæt, og dog var det ligesom blev den ikke mæt, fordi den i Næringssorgen hungrede for lang Tid; den havde fanget sig selv i den Snare, hvori ingen Fuglefænger kunde fange den, hvori kun den Fri kan fange sig selv: i Forestillingen. »Vel sandt«, sagde den til sig selv, »vel sandt, naar jeg hver Dag faaer saa meget jeg kan spise, saa har jeg jo mit Udkomme; det store Forraad jeg ønsker at samle kunde jeg dog ikke spise paa eengang, og i en vis Forstand kan man da ikke mere end spise sig mæt; men det var dog en stor Behagelighed at være fritaget for denne Uvished, hvorved man bliver saa afhængig.« »Det kan nok være«, sagde den til sig selv, »at de tamme Duer dyrt kjøbe deres visse Udkomme; det kan nok være, at de i Grunden har mange Bekymringer, som jeg hidtil har været fritagen for, men denne Fremtidens Betryggethed staaer mig bestandigt for Hovedet; o, hvorfor blev jeg dog en fattig Skovdue og ikke en af de rige Duer!« Saa mærkede den nok, at Sorgen tog paa den, men da talte den fornuftigt til sig selv, dog ikke saaledes fornuftigt, at den slog Bekymringen af Tanke, og Sindet til Ro, men saaledes, at den overbeviste sig selv om, at Sorgen var i sin Orden. »Jeg forlanger jo ikke noget Ufornuftigt«, sagde den, »eller noget Umueligt, jeg forlanger jo ikke at blive som den rige Bonde, men blot som een af de rige Duer.«

Tilsidst udtænkte den en List. En Dag fløi den hen og satte sig paa Rygningen af Bondemandens Tag mellem de tamme Duer. Da den derpaa lagde Mærke til, at der var et Sted, hvor disse fløi ind, fløi den ogsaa derind, thi der maatte vel Forraadskamret være. Men da Bondemanden kom om Aftenen og lukkede Dueslaget, opdagede han strax den fremmede Due. Denne blev derpaa sat ind i et lille Aflukke for sig selv indtil den næste Dag, da den blev aflivet — og fritagen for Næringssorgen. Ak, den bekymrede Skovdue havde ikke blot fanget sig selv i Bekymringen, men ogsaa paa Dueslaget fanget sig selv — til Døden.

Havde Skovduen været nøiet med at være hvad den var: Himmelens Fugl, da havde den havt sit Udkomme, da havde den himmelske Fader født den, da var den, paa Uvishedens Vilkaar, blevet hvor den hørte hjemme, der hvor de ranke, eensomme Stammer tungsindigt ere i god Forstaaelse med Skovduens kurrende Trille; da havde det været Den, om hvilken Præsten talte i Søndags, da han gjentog Evangeliets Ord: seer til Himmelens Fugl den saaer ikke og høster ikke og sanker ikke i Lade, dog føde Eders himmelske Fader den.

Skovduen er Mennesket — dog nei, lader os ikke glemme, at det kun er Talen, der af Ærbødighed for den Bekymrede har ladet Skovduen holde for. Ja, som naar et fyrsteligt Barn opdrages, der da er et fattigt Barn, hvilket bliver straffet istedenfor Fyrsten: saaledes har Talen ladet Alt gaae ud over Skovduen. Og den har villigen fundet sig deri, thi den veed meget godt, at den er een af de guddommeligt beskikkede Lærere, af hvilke vi skulle lære; men dette gjør en Lærer ogsaa stundom, at han paa sig selv viser det Forkeerte, han vil advare imod. Skovduen selv er sorgløs, ja det er virkelig den, om hvilken Evangeliet taler. — Altsaa Skovduen er Mennesket. Naar han, som den, nøies med at være Menneske, da forstaaer han, hvad han lærer af Himmelens Fugl, at den himmelske Fader føder ham. Men føder den himmelske Fader ham, da er han jo uden Næringssorg, da boer han ikke blot som de tamme Duer hos den rige Bonde, men han boer hos Den, som er rigere end Alle. Han boer virkeligen hos ham, thi da Himmel og Jord er Guds Huus og Eiendom, saa boer Mennesket jo hos ham.

Dette er det: at nøies med at være Menneske, at nøies med at være den Ringe, Skabningen, der ligesaalidet kan opholde sig selv, som skabe sig selv. Vil Mennesket derimod glemme Gud — og ernære sig selv; saa har vi Næringssorgen. Det er vistnok priseligt og Gud velbehageligt, at et Menneske saaer og høster og sanker i Lade, at han arbeider for at finde Føden; men vil han glemme Gud og mene ved sin Arbeiden at ernære sig selv, saa har han Næringssorg. Den rigeste Mand, der nogensinde har levet, hvis han glemmer Gud og mener at ernære sig selv; han har Næringssorg. Thi lader os ikke tale daarligen og smaaligt, ved at sige, at den Rige er fritagen for Næringssorg, den Fattige ikke. Nei, kun Den er fritagen, som ved at nøies med det at være Menneske, forstaaer, at den himmelske Fader føder ham; og dette kan jo den Fattige lige saa godt som den Rige.

Næringssorg er derfor den Snare, hvori ingen udvortes Magt, ingen Virkelighed kan fange et Menneske, men hvori kun han kan fange sig selv, den Rige lige saa godt som den Fattige — naar han ikke vil nøies med det at være Menneske. Naar han nemlig ikke vil nøies dermed, hvad er da det Mere han forlanger? Det Mere er: at være sig selv sit eget Forsyn for hele Livet eller maaskee blot for den Dag imorgen; og naar han vil det, saa gaaer han — snildt — i Snaren, den Rige lige saa godt som den Fattige. Saa vil han ligesom omskandse sig selv paa en lille eller en stor Plet, der ikke skal være Gjenstand for Guds Forsyns og

den himmelske Faders forsørgende Omsorg. Han mærker maaskee ikke, førend det er forsilde, at han i denne omskandsede Tryghed boer — i et Fængsel. Han gjør selv, hvad Bondemanden gjorde ved Duen, han lukker Slaget, og troer, at han nu er tryg, og nu er han netop fangen, eller, hvilket ogsaa kan udtrykkes paa en anden Maade, nu er han netop udelukket fra Forsynets Omsorg og priisgiven til Næringssorg. Thi kun Den er fangen og udelukket, som har lukket sig inde hos meget eller lidet Gods i den Mening at ernære sig selv; og kun Den er fri og uden Næringssorg, som hos meget eller lidet Gods, ja i Armod forstaaer, at den himmelske Fader føder ham. Og Den, der i formastelig Forstand snildt har lukket sig selv inde og derved fanget sig selv, han har netop, som Skovduen, aandeligt forstaaet, fanget sig selv til Døden.

Allerede saaledes viser det sig, at Næringssorg fremkommer ved Sammenligning; her nemlig paa den forfærdelige Maade, at Mennesket ikke vil nøies med at være Menneske, men vil sammenligne sig med Gud, vil have en Tryghed ved sig selv, som intet Menneske tør have, hvilken Tryghed derfor ogsaa netop er — Næringssorgen.

Men ogsaa paa andre Maader viser det sig, at Næringssorg fremkommer ved Sammenligning, forsaavidt nemlig Næringssorg ikke er den Dag idags virkelige Trang, men Forestillingen om en fremtidig. Sammenligningen fremkommer da atter ved, at Mennesket ikke vil nøies med det at være Menneske. Himmelens fattige Fugl sammenlignede sig jo med de rige Fugle; ved denne Sammenligning opdagede den Næringssorgen. Hvad det er at hungre og at finde Føde, det havde den vidst for længe siden, men Næringssorg havde den ikke før havt. Og da nu disse Bestemmelser: riig og fattig, ikke ved et svælgende Dyb ere skilte fra hinanden, da de tvertimod i idelig Omgang og stadig Grændsestrid berøre hinanden, og da fremdeles det forskjellige Hensyn forholdsviis forandrer Bestemmelsen: saa kan altsaa dette Sammenligningens Tredie være det yderst Forskjellige. I Næringssorgen vil saa den Bekymrede ikke nøies med det at være Menneske, men vil være eller have Forskjelligheden, vil være riig, formuende, velhavende, nogenlunde betrygget og saa fremdeles. Han seer nemlig ikke til Himmelens Fugle — bort fra Menneskelivets Forskjellighed, men han seer sammenlignende til de Andre, til Forskjelligheden, og hans Næringssorg er et Sammenligningens Forhold.

Og selv om den Bekymrede ikke saaledes i Sammenligning fæster sin Opmærksomhed paa Grads-Forskjellen, og kalder D e t

Næringssorg, som mere er verdslig Bekymring (thi det er jo dog ikke Næringssorg, at bekymres om at have lige saa meget som Den og Den), selv om dette ikke er Tilfældet, der ligger dog en Sammenligning til Grund for Næringssorgen, forsaavidt denne ikke er Udtrykket for den virkelige men den forestillede Trang. Hvoraf kommer det, at Fuglen ikke har Næringssorg? Deraf, at den ikke sammenligner den ene Dag med den anden, at den efter Evangeliets Ord lader hver Dag have sin Plage. Men selv om den Bekymrede ikke sammenligner sit Kaar med noget andet Menneskes, og i denne Forstand »holder sig reen fra Verden« (ak, Sammenligning er maaskee en af de fordærveligste Arter Besmittelse) — naar han dog ængstelig sammenligner den ene Dag med den anden, naar han den Dag han har rigeligt Udkomme siger: men imorgen! og naar han den Dag han har knapt siger: imorgen vil det blive endnu værre: saa sammenligner han jo. Ak, hvis en saadan Bekymret læste dette, at han da ikke vilde blive utaalmodig paa Taleren. Gjerne skal jeg som en hedensk Viis gjorde af Ærbødighed for Talens Gjenstand: tildækkede sit Aasyn, gjerne skal jeg saaledes af Ærbødighed for Bekymringen tildække mit Ansigt, saa jeg Ingen seer, men kun taler om Himmelens Fugl. Det var jo ved denne Art af Sammenligning, at Skovduen i Bekymringens sørgelige Omgang med sig selv fra Dag til Dag opdagede Næringssorgen; den tilstod jo, at den havde sit Udkomme, men Uvisheden bedrøvede den, den syntes den blev saa afhængig — af Gud. Det græmmede den, at den aldrig med Sikkerhed turde tale om den næste Dag — o, lad os dog ikke glemme, at den jo i guddommelig Forstand turde tale med Sikkerhed, naar den sagde: den himmelske Fader vil nok føde mig imorgen; lad os ikke glemme, at den talede med allerstørst Sikkerhed om den Dag imorgen, hvis den ret inderligt indskrænkede sig til blot at takke for den Dag idag! Er dette ikke saaledes? Dersom der var en elskende Pige, hvem den Elskede kom og besøgte, hvis hun da sagde til ham: kommer Du nu ogsaa igjen imorgen: da var der dog jo nogen Bekymring i hendes Elskov. Men hvis hun uden at nævne den Dag imorgen kastede sig om hans Hals og sagde: o, tak, at Du kom idag: da var hun jo ganske beroliget for den Dag imorgen. Eller, hvis der var tvende Piger, og den ene sagde til sin Elskede: kommer Du nu ogsaa imorgen igjen;

»holder sig reen fra Verden«] smlgn. Jac. 1, 27. en hedensk Viis] Platons Phædros 237 A.

den anden sagde: o, tak at Du kom idag: hvilken af disse Tvende var meest overbeviist om, at den Elskede vilde komme imorgen igjen?

Der føres ofte nok i Verden den unyttige og maaskee forfængelige Strid, naar den Fattige siger til den Rige: ja, Du kan sagtens, Du er fri for Næringssorg. Give Gud, at den Fattige dog ret vilde forstaae, hvorledes Evangeliet mener det saa langt bedre med ham, ligeligt og mere kjærligt. Evangeliet lader sig sandeligen ikke bedaare af den synlige Forskjelligheds Sandsebedrag, lader sig ikke bedaare til at tage Partie med noget Menneske mod noget andet Menneske, med den Rige mod den Fattige eller med den Fattige mod den Rige. Det, ikke at have Næringssorg, er i Sandhed en Velbehagelighed i Guds Øine: skulde da vel den Rige uden videre have dette Fortrin, og den Fattige være udelukket? Ak, nei. Hvis den Fattige ret vilde nøies med det at være Menneske, og af Himmelens Fugle lære at være uden Næringssorg, da skulde han eenfoldigen opløfte sig over den tilsyneladende Forskjellighed, han skulde maaskee stundom foranlediges til at sige: den stakkels Rige, han har dog ret Næringssorg. Thi hvilket Menneske kan dog vel med Rette og med Sandhed sige disse Ord: jeg har ingen Næringssorg? Dersom den Rige, idet han siger det, peger paa sine Rigdomme: mon der da er Spoer af Mening i hans Tale! Modsiger han sig ikke i samme Øieblik himmelraabende, han, som holder Næringssorgen fast, idet han holder den borte ved sine Skatte, og af Næringssorg passer nøie paa dem og forøger dem! Ja, dersom den Rige vilde bortgive alt sit Gods, kaste Pengene — og Næringssorgerne fra sig og nu sige: jeg har ingen Næringssorg: da først var der jo Mening i hans Tale. Og dette er jo den Fattiges Tilfælde, naar han, som Intet eier og forsaavidt Intet har at bortkaste, kaster Næringssorgen paa Gud og siger: jeg har ingen Næringssorg. Er dette ikke saaledes, at Rigdommene maae bort, dersom det blot skal være muligt, at der kan være Mening i Talen? Dersom En, der eiede en kostbar Samling af herlige Lægemidler, af hvilke han daglig brugte Noget, vilde, idet han pegede paa Lægemidlerne, sige: jeg er ikke syg — var dette da ikke en himmelraabende Modsigelse!

Ofte nok føres der i Verden mellem Menneske og Menneske den unøisomme Sammenligningens Strid om Afhængighed og Uafhængighed, om det Lykkelige i at være uafhængig og det Tunge i at være afhængig. Og dog, dog har det menneskelige Sprog aldrig, og Tanken aldrig udfundet et skjønnere Sindbillede paa Uafhængighed end Himmelens — fattige Fugl; og dog, dog kan ingen Tale

være mere besynderlig end at det skulde være saa Tungt at være — let som Fuglen! At være afhængig af sine Skatte, det er Afhængighed og tung Trældom; at være afhængig af Gud, ganske afhængig, det er Uafhængighed. Den bekymrede Skovdue frygtede daarligen at blive ganske afhængig af Gud, derfor ophørte den at være uafhængig og at være Sindbilledet paa Uafhængighed, ophørte at være Himmelens fattige Fugl, der ganske er afhængig af Gud. Afhængighed af Gud er den eneste Uafhængighed, thi Gud har ingen Tyngde, det har kun det Jordiske og især jordiske Skatte, Den, der derfor er ganske afhængig af ham, han er let. Saaledes med den Fattige, naar han, nøiet med det at være Menneske, seer til Fuglen under Himmelen, seer til den — under Himmelen, som jo altid den Bedende seer op ad, den Bedende, nei han, den Uafhængige, er jo en Takkende.

* *
*

At nøies med det at være Menneske. Det var derom Talen handlede, og om hvorledes den Bekymrede lærer det af Lilierne paa Marken og af Himmelens Fugle, hvorledes derimod Sammenligningen avlede den verdslige Bekymring, og hvorledes den avlede Næringssorgen. Det er vel et Menneske, der har talet, men han har jo, understøttet af Lilierne og Fuglene, talet om Lilierne og Fuglene. Og saaledes indeholder det, at han er den Talende, ingen Sammenligning med noget andet Menneske, som havde han noget Fortrin ved at være Taler; nei, her er atter Ligeligheden ligeoverfor de guddommeligt beskikkede Lærere: Lilierne paa Marken og Himmelens Fugle.

II.

Dersom det er saaledes, at Sorg og Bekymring, især jo længere og jo dybere den trænger ind i Sjelen, eller jo længere den trænger dybt derind, ogsaa sætter sig desto fastere: da er det vel gavnligt at tænke paa en Adspredelse for den Bekymrede, om ikke i den Forstand, som Verden, ofte nok og daarligen nok, anbefaler forfængelig Adspredelses vilde Hasten eller støiende Bedøvelse. Naar da den Bekymrede føler sig forladt og dog, ved en Selvmodsigelse i Sorgen, ikke ønsker Deeltagelse, fordi denne indknibende og trykkende kommer ham for nær, saa han ømmer sig næsten ligesaa meget ved Deeltagelsen, som ved Smerten: da fører man ham hen i en Omgivelse, hvor Intet minder om Sorgen — end ikke Deeltagelsen, hvor Deeltagelsen ligesom er og dog ikke er; en Omgivelse, der har Deeltagelsens rørende Nærhed, forsaavidt den ligesom er, og tillige Deeltagelsens lindrende Fjernhed, forsaavidt den dog ikke er Deeltagelse.

Saaledes fører det forelæste Evangelium den Bekymrede ud paa Marken, i den Omgivelse, der vil flette ham ind med i det store Samliv, der vil vinde ham for Tilværelsens store Fællesskab. Men da nu Bekymringen har sat sig fast hos ham, saa gjælder det om, saa maa der gjøres Noget for at faae Øiet og Sindet bort fra den. Hertil ere tvende Bevægelser tjenlige, hvilke Evangeliet anbefaler. Thi naar den Bekymrede »betragter Lilien« ved hans Fod, da seer han *ned ad*; og naar han seer ned ad til Lilien, saa seer han ikke Bekymringen. Vel muligt, at han i sin Sorg ogsaa ellers gik bøiet, saae ned ad, og saae sin Bekymring, men hvis han seer ned ad for at see til Lilien, saa seer han bort fra Bekymringen. Og naar han, efter Evangeliets Forskrift, seer til

Fuglen under Himlen, da seer han op ad, og naar han seer op ad til Fuglen, da seer han ikke sin Bekymring. Vel muligt, at han ogsaa ellers i sin Sorg stundom saae op ad, naar han sendte et bekymret Suk op til Gud, og med Bekymringens Blik saae efter det; men dersom han seer op ad for at see til Fuglen under Himmelen, da seer han bort fra Bekymringen. Det nemlig, at Bekymringen har sat sig fast i et Menneskes Sjel, hvorledes skulde man bedre betegne det, end ved at sige, at det er, som naar Øiet stirrer. Naar Øiet stirrer, da seer det uforandret hen for sig, seer bestandigt Eet, og seer dog egentligen ikke, fordi det, som Videnskaben forklarer, seer sin egen Seen. Men da siger Lægen: bevæg Øiet. Og saaledes siger Evangeliet; adspred Sindet, see ned ad til Lilien, og lad være at stirre paa Bekymringen; see op ad til Fuglen og lad være at stirre paa Bekymringen. Naar da Taaren standser, medens Øiet seer ned ad til Lilien: er det da ikke, som var det Lilien, der aftørrede Taarer! Naar Veiret tørrer Taaren af Øiet, som seer efter Fuglen: er det da ikke som var det Fuglen, der aftørrede Taarer! Selv naar den Kjærlige sidder hos og aftørrer Taaren, hvis dog den Bekymrede bliver ved at græde: er dette da egentligen at aftørre Taarer? Men Den, der bringer den Bekymrede til at lade være at græde: han aftørrer Taarer.

Dette er, hvad man tør kalde en gudelig Adspredelse, der ikke som den verdslige og forfængelige hidser Utaalmodigheden og nærer Bekymringen, men adspreder, beroliger, overtaler, jo mere man fromt hengiver sig til den. Saare Meget har menneskelig Kløgt opfundet for at forlyste og adsprede Sindet, og dog spotter Loven for denne Art Opfindelse den frugtesløse Stræben ved Selvmodsigelsen. Kunsten er selv i Utaalmodighedens Tjeneste; utaalmodigere og utaalmodigere lærer den at fortætte Adspredelsers Mængde i det kortvarige Øieblik: jo mere denne Kløgt stiger, desto mere arbeider den sig selv imod, da det viser sig, at Adspredelsen bestandigt vil strække til for kortere og kortere Tid, eftersom Kunsten stiger. Lad os tage et Exempel, hvor den forfængelige og verdslige Adspredelse ret viser sig saa skrøbelig og selvmodsigende som den er. Fyrværkeren vil jo forlyste Øiet og adsprede Sindet ved i Nattens Mørke at tænde den kunstige blussende Flygtighed. Og dog, dersom det blot skal vare en Time, saa bliver Tilskueren træt; dersom det blot skal vare et lille Øieblik mellem hvert nyt Tænd, saa bliver Tilskueren træt. Kløgtens Opgave er altsaa at gjøre det hurtigere og hurtigere af, det Høieste, det Fuldendteste vil blive at brænde det Hele af i nogle faa Minuter.

Men dersom Adspredelse er bestemt til at fordrive Tiden, saa viser Selvmodsigelsen sig jo tydeligt: at Adspredelsen, naar den er bleven meest fuldendt i Kunst, kun kan fordrive et Par Minuter — desto rædsommere bliver det netop tydeligt, hvor lang Tiden er. For Betaling kjøber man da Adgang til i en Utaalmodighedens Spænding at skulle vente Forlystelsens Begyndelse, og i samme Øieblik er den forbi. Som hine gøglende Blus lyse og øieblikkeligt forsvinde i Intet, saaledes maa Dens Sjel være, der kun kjender saadanne Adspredelser: i Adspredelsens Minut fortvivler han over Tidens Længde.

Ak, hvor anderledes med den gudelige Adspredelse! Thi saae Du nogensinde den stjerneklare Himmel, og har Du vel fundet noget tilforladeligere Syn! Det koster ikke Noget, saaledes er der ingen Utaalmodighedens Tilskyndelse; det hedder ikke: iaften, endnu mindre Kl. 10 paa Slaget. O nei, der ventes paa Dig, om der end i en anden Forstand ikke ventes paa Dig — som Stjernerne nu lyse tindrende i Natten, saaledes have de staaet gjennem Aartusinder uforandrede. Som Gud gjør sig usynlig, ak, derfor er der maaskee Mangen, som aldrig ret blev opmærksom paa ham: saaledes gjør Stjernehimlen sig ligesom ubetydelig, ak, derfor er der maaskee Mangen, som aldrig ret saae den. Den guddommelige Majestæt forsmaaer den synlige, den usande Paafaldenhed; Stjernehimlens Høitidelighed er mere end bramfri. O, men dersom Du staaer stille; dersom Du maaskee uden Hensigt gik der ud, hvor den Aar ud og Aar ind, upaaskjønnet, er synlig, dersom Du tilfældigviis standsede og vendte Dit Blik op ad — Du har dog vel sandet det: Overtalelsen stiger med hvert Øieblik; mere og mere rørende fralister den Dig det Timelige; i dybere og dybere Glemsel synker, hvad der skal glemmes med hvert Øieblik Du vedbliver at betragte den. O, gudelige Adspredelse, ikke kalder Du Dig troløst og forrædersk en Adspredelse, medens Du dog ved tom Larmen, ved jagende Utaalmodighed er i Pagt med Kjedsomheden, hvori Du styrter Mennesket dybere og dybere — ved Adspredelsen: nei, Du er i Pagt med det Evige, og derfor er kun Begyndelsen vanskelig; naar den er gjort, da voxer Adspredelsens — Stilhed, og i den Overtalelsen.

Saaledes er det med Alt i Naturen; det synes ubetydeligt, og er dog saa uendeligt rigt. Dersom Du derfor hastende gaaer Din Gang i vigtigt Ærende, og Veien fører Dig langs Havets Bred: da tag Dig iagt. Vel sandt, der er Ingen, som kalder paa Dig, der høres ingen Indbydelse, hverken Udskrigerens Stemme eller Kanoners Torden som til menneskelig Forlystelse; og dog tag Dig iagt;

iil, at Du ikke ved at staae stille et Øieblik maaskee i Bølgegangen opdager Eensformighedens Overtalelse. Og saaledes ogsaa med Lilien paa Marken og med Fuglen under Himmelen; dersom Du skyndsomt gaaer »til Din Ager, til Dit Kjøbmandskab, til Din Hustrue«, og en Fugl flyver Dig forbi: da see Dig ikke om efter den; thi dersom Du saae efter den, da maatte Du maaskee staae længe for længe at see efter Fuglen. Dersom det er Arbeidets Tid, hvori man skal passe sin Gjerning, dersom Høstkarlen flinkt hvæsser sin Lee og svinger den mod Sæden, da lad ham ikke see til Lilien ved hans Fod, at den ikke overtaler ham, saa baade Lilien og Høstkarlen bliver staaende.

Men den Bekymrede, han advares ikke, ham tilskynder tvertimod Evangeliet til at gaae ud paa Marken, og da at staae stille for at betragte Lilien og Fuglen, at den gudelige Adspredelse maatte bringe det stirrende Øie til at bevæge sig, maatte adsprede det Sind, i hvilket Bekymringen har sat sig fast. Betragt Lilien, see, hvor den staaer yndig ved Din Fod, forsmaae den ikke, den venter jo dog paa, at Du vil fryde Dig ved dens Deilighed! See, hvor den bevæger sig hid og did, ryster Alt af sig, for at vedblive at være yndig! See, hvor den forfrisker sig ved Vinden, gjør sig ligesom Bevægelse, at den atter stille maa glædes ved sin lykkelige Tilværelse! See, hvor mild den er, altid villig til at spøge og til at lege, medens den dog ved at give efter seirer over den heftigste Storm og holder den ud! Betragt Fuglen under Himmelen, see hvor den flyver; maaskee kommer den langveis fra, fra fjerne, fjerne lykkeligere Egne — men saa ere disse jo dog til; maaskee flyver den bort, langt bort til fjerne, fjerne Egne — saa lad den tage Din Bekymring med! Og det gjør den uden at mærke Byrden, hvis Du blot vedbliver at see efter den. See, hvor den nu staaer stille, den hviler sig — i det uendelige Rum; den hviler sig altsaa der, hvor ingen Hvile synes mulig! See, hvor den finder sin Vei; og hvilken Vei gjennem alle et Menneskelivs Trængsler og Gjenvordigheder er dog saa vanskelig, saa ubegribelig, som »Fuglens gaadefulde Vei gjennem Luften«! Der er altsaa Vei og Vei at finde, hvor Veien synes en Umulighed.

Dog, som al Adspredelse ikke blot skal fordrive Tiden, men fornemmeligen tjene til at give den Bekymrede Andet at tænke paa: saa ville vi nu betragte, hvorledes den Bekymrede, som seer til Lilien og til Fuglen, ved Hjælp af den gudelige Adspredelse,

»til din Ager osv.] smlgn. Matth. 22, 5 og Luc. 14, 18—20.

der spreder Taagerne, faaer Andet at tænke paa end Bekymringen, hvorledes han ved at glemme Bekymringen i Adspredelsen føres til at betænke:

hvor herligt det er at være Menneske.

»Klæder da Gud saaledes Græsset paa Marken . . . . skulde han ikke meget mere klæde Eder I lidet Troende!« Gud klæder altsaa Græsset eller Græsset er paaklædt; Stengelens skjøntformede Hylster, Bladets fine Liin, Farveblandingens yndige Afskygninger, den hele Rigdom, om jeg saa tør sige, af Baand og Sløifer og Stads — alt Dette hører med til Liliens Paaklædning, og det er Gud, der saaledes klæder den. »Skulde han da ikke meget mere klæde Eder, I lidet Troende?« »I lidet Troende«. Dette er Formaningens milde Bebreidelse; saaledes tales der til Den, som har Uret, naar Kjærligheden ikke nænner at tale strængt: med Fingeren truer den bebreidende ad ham og siger, Du lidet Troende, men siger det saa mildt, at Bebreidelsen ikke saarer, ikke bedrøver, ikke nedslaaer, men snarere opreiser og giver Frimodighed. Dersom et Barn bedrøvet kom til den Ældre og bad om Noget, som Barnet i Grunden havde og længe havde havt, men ikke var blevet opmærksomt paa, og derfor meente, at det skulde bede derom for at faae det, istedenfor at det skulde takke for, at det havde det: mon da ikke den Ældre mildt bebreidende vilde sige: ja, mit kjære Barn, det skal Du nok faae imorgen, Du lidet Troende! Det vil sige, naar Du engang kommer til bedre Forstand, da vil Du nok paaskjønne, at Du har det, at Du bestandigt har havt det, og at det derfor var en Art Uskjønsomhed, om end tilgivelig ja klædelig for et Barn, at Du bad om — hvad Du havde.

Men er Ordets Mening denne, saa siges der jo i Evangeliet ikke blot, at Mennesket er klædt som Græsset, men at han er klædt langt herligere. Ved Hjælp af den tilføiede Bebreidelse (I lidet Troende) er der egentligen sagt: skulde Gud ikke meget mere have klædt Eder; saa Talen ikke er om den nye Kjole, man saa gjerne vil have til paa Søndag, eller om den nye Kjole, man saa høiligen behøver, men om at Uskjønsomheden vil glemme, hvor herligt Mennesket fra Guds Haand — er paaklædt. Vilde der ikke ogsaa være et Misforhold i den Tale, hvis Første var: at Lilien er herligere paaklædt end Salomo, og hvis Sidste er: skulde Gud ikke meget mere klæde Eder, vilde der ikke være et Misforhold, det

som der paa sidste Sted skulde forstaaes: det Par Klædningsstykker et Menneske kan behøve?

Lad os dog ret betænke denne Sag. Der siges, at Lilien er paaklædt, men dette er jo dog ikke saaledes at forstaae, at Liliens Tilvær er Eet og det at have Klæder paa noget Andet; nei dens Paaklædning er det at være Lilie. Skulde Mennesket nu i denne Forstand ikke være langt herligere paaklædt? Eller skulde det være tilladt af Bekymring for Klædningsstykkerne ganske at glemme den første Paaklædning? O, Du lidet Troende, Du Uskjønsomme med Din indbildte Trang, o Du Bekymrede, selv om Din Trang var stor, at Du dog ganske vil glemme, hvorledes Gud har klædt Dig; lær af Myren at blive viis, men lær af Lilien, hvor herligt det er at være Menneske, hvor herligt Du er paaklædt, Du lidet Troende!

Den verdslige Bekymring søger altid at føre et Menneske ud i Sammenligningernes smaalige Uro, bort fra de eenfoldige Tankers ophøiede Ro. At være paaklædt betyder da at være Menneske — og saa at have gode Klæder paa. Den verdslige Bekymring beskæftiger sig med Klæderne og Klædernes Forskjellighed: er den da ikke som Barnet, der bedrøvet kommer og beder om hvad det har, og til hvem den Ældre mildt bebreidende siger: det skal Du nok faae imorgen, Du lidet Troende! Selv en Nødlidende vil Evangeliet dog først minde om, ikke ganske at glemme, hvor herligt han er paaklædt af Gud. Og dernæst, vi ere jo dog saare langtfra ikke alle i alvorligere og strængere Forstand Trængende, men derimod ere vi maaskee alle kun altfor tilbøielige til at bekymres om Klæderne, og uskjønsomme nok til at glemme de første Tanker — og den første Paaklædning. Men ved at betragte Lilien mindes den Bekymrede om, at sammenligne sin Paaklædning med Liliens — selv om Armod havde klædt ham i Pjalter.

Burde da ikke Indbydelsen til at lære af Lilierne være Enhver kjærkommen, som Paamindelsen er ham tjenlig! Ak, i Sammenligningernes søgne og verdslige Liv glemmes mere og mere, maaskee ganske, hine store, opløftende, eenfoldige, hine første Tanker. Det ene Menneske sammenligner sig med Andre, den ene Slægt sammenligner sig med den anden: og saaledes voxer Sammenligningernes opdyngede Mængde ret egentligen Mennesket over Hovedet. Alt som Kunstfærdigheden og Travlheden tiltager, bliver der vel i hver Slægt Flere og Flere, der trælsomt arbeide hele Livet igjennem langt nede i Sammenligningernes lave, underjordiske Egne, ja ligesom Bjergarbeiderne aldrig see Dagens Lys, saaledes

komme disse Ulykkelige aldrig til at see Lyset: hine opløftende, eenfoldige, hine første Tanker om, hvor herligt det er at være Menneske. Og op efter paa Sammenligningens høie Steder, der driver den smilende Forfængelighed sit falske Spil, bedrager de Lykkelige, saa de intet Indtryk faae af hine ophøiede, eenfoldige, hine første Tanker. — At være Hersker; ja, hvilken Strid føres ikke derom i Verden, det være nu om at herske over Riger og Lande, over Tusinder, eller om dog at have eet Menneske at herske over — foruden sig selv, som Ingen er bekymret for at herske over. Men ude paa Marken hos Lilierne, hvor ethvert Menneske, der stille og eensomt dier hine første Tankers Mælk, er hvad ethvert Menneske efter guddommelig Bestemmelse er, er Hersker: ja, der vil Ingen være Hersker! At være Vidunderet; ak, hvilke Anstrængelser gjøres der ikke i Verden for at naae dette Misundte, og hvorledes anstrænger ikke Misundelsen sig for at hindre det! Men ude paa Marken hos Lilierne, hvor ethvert Menneske er hvad Gud har gjort ham til, er Skabningens Under: ja, der vil Ingen være Vidunderet! Den enkelte Bedre vilde vel smile, Mængdens skingre Latter spotte den Daare, der i saadan Forstand kunde tale om det at være Hersker, og om det at være Vidunderet. Og dog, hvad kan vel Prædikeren mene med de Ord: »at Gud afsondrede Mennesket for at see, om han vilde agte sig selv liig Dyret«. Thi Den, der ikke afsondret vil beroliges, trøstes, opbygges, opløftes ved hine første Tankers Ubetingethed; Den, der vil give sig selv hen til at forsvinde og omkomme i Sammenligningernes intetsigende Tjeneste: han agter sig selv liig Dyret, hvad enten han sammenlignelsesviis var den Udmærkede eller den Ringe. Derfor afsondrede Gud Mennesket, gjorde hvert Menneske til dette Særskilte, der indeholdes i de første Tankers Ubetingethed. Det enkelte Dyr er ikke afsondret, er intet Særskilt ubetinget, det enkelte Dyr er Tal og hører under, hvad den meest berømte hedenske Tænker har kaldet Dyre-Bestemmelsen: Mængden. Og det Menneske, der fortvivlet vender sig fra hine første Tanker for at styrte sig i Sammenligningernes Mængde: han gjør sig selv til Tal, han agter sig selv liig Dyret, hvad enten han sammenlignelsesviis blev den Udmærkede eller den Ringe.

Dog, hos Lilierne er den Bekymrede afsondret, langt borte fra alle menneskelige eller maaskee rettere umenneskelige Sammenligninger mellem Menneske og Menneske: ja ikke Den, der har vendt den største Stad i Verden Ryggen, har ladet en saadan broget Mængde, en saadan forvirret, uhyre Mangfoldighed bag sig, som Den, der vendte de umenneskelige Sammenligninger

Ryggen — for menneskeligt at sammenligne sin Paaklædning med Liliens.

Ved Paaklædningen maa da, som viist er, forstaaes det at være Menneske. Allerede en Hedning har været opmærksom herpaa. Han vidste ikke at henføre Alt til Gud, men han meente, at det var Sjelen, der, som han sindrigt siger, liig en Væver selv vævede Legemet, hvilket er Menneskets Paaklædning. Og nu prisede han i skjøn Forundring det menneskelige Legemes sindrige Skabning, dets Herlighed, med hvilken da ingen Plante og intet Dyr kunde udholde nogen Sammenligning. I Tanken lod han det ligesom blive til hvad der er Menneskets Udmærkelse: den opreiste Gang, og idet han tænkende eftergjorde det, da opløftedes hans Sind. Han forundredes over det menneskelige Øies Sindrighed og endnu mere over Blikket, thi Øie har Dyret, men Blik har kun Mennesket, som derfor ogsaa i hiin Forundredes skjønne Modersmaal kaldes: den Opreiste, dog saaledes, at der antydes det Dobbelte, først det, at Menneskets Skikkelse er opreist som den ranke Stamme, og dernæst, at den saaledes Opreiste retter sit Blik op ad; om end den ranke Stamme hæver sig høiere: ved Hjælp af Blikket løfter den Opreiste stolt sit Hoved høiere end Bjergene. Saaledes staaer Mennesket opreist — bydende, og derfor tyktes det hiin Forundrede saa herligt, at Mennesket var den eneste Skabning, der havde Hænder, thi Haanden udrækker jo Herskeren, naar han befaler. Og saaledes fremdeles paa mange Maader vidste hiin Forundrede at tale herligen om Menneskets herlige Paaklædning. Mangen har maaskee talt lærdere, indsigtsfuldere, videnskabeligere maaskee derom, men forunderligt nok, Ingen har talet mere forundret end hiin ædle Vise, der ikke begyndte med at tvivle om Alt, men tvertimod da han var bleven Ældre, da han havde seet og hørt og oplevet Meget, ret begyndte at forundre sig, at forundre sig over hiint eenfoldige Første, hvilket ellers Ingen saaledes bryder sig om, end ikke den Lærde og Videnskabsmanden, thi det beskæftiger dog ikke disse — som Forundringens Gjenstand. Men denne Forundringens Tale er dog forsaavidt ufuldkommen, som den henfører Paaklædningen til Sjelen. Meest ufuldkommen, ja daarlig er den Tale, der ganske glemmer hiint høitidelige Første, saa den udenvidere, tankeløst tager det, at være Menneske, givet som var det Ingenting, tager det forfængeligt og strax begynder Daarskaben om Klædningsstykkerne, om Buxer og Trøie, om Pur-

---

Allerede en Hedning] Kebes i Platons Phædon p 87 b ff.

pur og Hermelin. Men ufuldkommen er ogsaa den Tale, der vel er opmærksom paa det Første, men ikke ret opmærksom paa Gud. Nei, skal Mennesket sammenligne sig selv med Lilien, da maa han sige: Alt det jeg er ved at være Menneske, det er min Paaklædning, Intet skyldes mig selv, men herligt er det.

Hvorledes skulle vi nu tale om denne Herlighed? Der kunde tales længe uden at blive færdig, men dertil er her ikke saaledes Stedet. Lader os derfor hellere tale kort og samle Alt i eet eneste Ord, hvilket Skriften selv bruger med Myndighed: Gud skabte Mennesket i sit Billede, og dog atter for Korthedens Skyld kun forstaae dette Ord om Eet.

Gud skabte Mennesket i sit Billede; skulde det ikke være herligt at være saaledes paaklædt! Siger Evangeliet for at prise Lilien, at den overgaaer Salomo i Herlighed: skulde det ikke være uendeligt herligere at ligne Gud! Lilien ligner ikke Gud, nei det gjør den ikke; den har et lille Kjende paa sig, hvorved den minder om Gud, den har et Vidnesbyrd, som jo Gud i Intet af det Skabte har ladet sig uden Vidnesbyrd, men Lilien ligner ham ikke.

Naar Mennesket seer sit Billede i Havets Speil, da seer han selv sit Billede, men Havet er ikke Menneskets Billede, og naar han fjerner sig, er Billedet borte: Havet er ikke Billedet og kan end ikke fastholde Billedet. Hvoraf kommer dette, uden deraf, at den synlige Skikkelse netop ved Synligheden er afmægtig (netop ligesom den legemlige Nærværelse gjør det umuligt at være allestedsnærværende), saa den ikke kan gjengive sig selv saaledes i et Andet, at dette beholder Billedet, naar Skikkelsen fjerner sig. Men Gud er Aand, er usynlig, og Usynlighedens Billede er jo atter Usynlighed: saaledes gjengiver den usynlige Skaber sig i den Usynlighed, hvilken er Aandens Bestemmelse, og Guds Billede er netop den usynlige Herlighed. Var Gud synlig, ja da var der Ingen, der kunde ligne ham eller være hans Billede; thi alt Synligts Billede er ikke til, og blandt alt det Synlige er der Intet, end ikke et Blad, der ligner det Andet eller er dets Billede, var det Tilfældet, da var Billedet Gjenstanden selv. Men da Gud er usynlig, saa kan Ingen synligt ligne ham; just derfor er det at Lilien ikke ligner Gud, fordi Liliens Herlighed er den synlige, og derfor talede Hedningen dog ufuldkomment om Mennesket, selv naar han talte fuldkomnest om det menneskelige Legemes Herlighed ... Intet talte om, at den usynlige Gud skabte hvert Menneske

At være Aand, det er Menneskets usynlige Herlighed. Naar saa den Bekymrede ude paa Marken staaer omgiven af alle Vidnesbyrdene, naar hver en Blomst siger til ham: husk paa Gud! da svarer Mennesket: det skal jeg nok, lille Børn, jeg skal tilbede ham, det kan I Stakler ikke. Den Opreiste er altsaa en Tilbedende. Den opreiste Gang var Udmærkelsen, men at kunne kaste sig tilbedende ned, er dog det Herligere; og hele Naturen er som det store Tjenerskab, der paaminder Mennesket, Herskeren, om at tilbede Gud. Det er dette, der ventes paa, ikke at Mennesket skal komme og overtage Herredømmet, hvilket ogsaa er herligt og ham beskikket, men at han tilbedende skal prise Skaberen, hvad Naturen ikke gjør, thi den kan kun minde Mennesket om at gjøre det. Herligt at være klædt som Lilien; endnu herligere at være den opreiste Hersker; men herligst at være Intet ved at tilbede!

At tilbede er ikke at herske, og dog er Tilbedelsen netop det, hvorved Mennesket ligner Gud, og det i Sandhed at kunne tilbede den usynlige Herligheds Fortrin for al Skabningen. Hedningen var ikke opmærksom paa Gud, og søgte derfor Ligheden i det at herske. Men saaledes er Ligheden ikke, nei saa er den tvertimod tagen forfængeligt; den er kun i Sandhed indenfor den uendelige Forskjellighed, og derfor er det at tilbede Ligheden med Gud som det er Fortrinnet for al Skabningen. Mennesket og Gud ligne hinanden ikke ligefremt, men omvendt: først naar Gud uendeligt er bleven Tilbedelsens evigt og allesteds nærværende Gjenstand, og Mennesket altid en Tilbedende, først da ligne de hinanden. Vil Mennesket ligne Gud ved at herske, da har han glemt Gud, da er Gud gaaet bort, og Mennesket leger Hersker i hans Fraværelse. Og saaledes var Hedenskabet, det var Menneskets Liv i Guds Fraværelse. Derfor var Hedenskabet dog som Naturen; og det Tungeste, der kan siges om det er: det kunde ikke tilbede — selv hiin ædle, eenfoldige Vise, han kunde tie af Forundring, men han kunde ikke tilbede. Men det, at kunne tilbede, er ingen synlig Herlighed, den kan ikke sees; og dog sukker Naturens synlige Herlighed, den bønfalder Herskeren om, den husker i eet væk Mennesket paa, at han endeligen ikke maa glemme — at tilbede. O, hvor herligt at være Menneske!

Men saa fik jo den Bekymrede i Adspredelsen hos Lilierne ganske Andet at tænke paa end Bekymringen, han kom til ret at betænke, hvor herligt det er at være Menneske. Glemmer han det verdsligt igjen i Sammenligningernes Krydsen og Forskjellighedernes Sammenstød mellem Menneske og Menneske: da er det ikke Liliernes Skyld, da er det tvertimod, fordi han ogsaa har glemt

Lilierne, glemt, at der var Noget han skulde lære af dem, og Noget han endeligen maatte huske paa at gjøre for dem. Skulde man nemlig betegne den verdslige Bekymring med eet eneste Ord, maatte man da ikke sige: den er en Bekymring om Klæderne, en Bekymring om: at synes; netop derfor er Opbyggelsen ved den usynlige Herlighed den høieste Opløftelse over verdslig Bekymring: det, at tilbede, er Herligheden og tillige en Tjeneste, der vises Lilien.

Saaledes med Liliernes Underviisning. Vi ville nu betragte, hvorledes den Bekymrede af **Fuglen** lærer, hvor herligt det er at være Menneske.

»Fuglen saaer ikke, og høster ikke, og sanker ikke i Lade«, Fuglen er uden Næringssorg. Men er dette da egentligen en Fuldkommenhed; er det en Fuldkommenhed at være sorgløs i Faren, naar man ikke kjender den, ikke veed den er til; er det en Fuldkommenhed at gjøre sikkre Skridt — fordi man gaaer iblinde, at gaae trygt — fordi man gaaer isøvne! Nei, da maa man dog vel sandere sige, at det er en Fuldkommenhed, at kjende Faren, at see den under Øine, at være vaagen: at det er en Fuldkommenhed, at kunne have Næringssorg — for nemlig at overvinde denne Frygt, for at lade Troen og Tilliden drive Frygten ud, saa man i Sandhed er uden Næringssorg i Troens Sorgløshed. Thi kun Troens Sorgløshed er i guddommelig Forstand den Svæven, hvis skjønne men ufuldkomne Sindbillede er Fuglens lette Flugt. Derfor tale vi jo ogsaa om at hæve sig paa Troens Vinger, og dette Vingeslag er i guddommelig Forstand det fuldkomne, Fuglens Vingeslag kun en svag en billedlig Antydning; ja, som naar den trætte Fugl med afmattede Vingeslag langsomt synker til Jorden, saaledes er selv den dristigste Fugls stolteste Flugt kun jordisk og timelig Mathed i Sammenligning med Troens høie Svæven, en langsom Synken i Sammenligning med Troens lette Stigen.

Vi ville nærmere betragte dette. Hvorfor har Fuglen ikke Næringssorg? Fordi den kun lever i Øieblikket, altsaa fordi der slet intet Evigt er i Fuglen; men er dette vel en Fuldkommenhed! Hvorledes fremkommer derimod Næringssorgens Mulighed; derved, at det Evige og det Timelige berøre hinanden i en Bevidsthed, eller rettere derved, at Mennesket har Bevidsthed. I Bevidstheden er han evigt langt, langt ude over Øieblikket, ingen Fugl fløi saa langt bort, og dog bliver han netop derved opmærksom paa den Fare, som Fuglen ikke aner: idet Evigheden blev til for ham blev ogsaa den Dag imorgen til. Ved Bevidstheden opdager han en

Verden, som ikke den meest bereiste Fugl kjender: det Tilkommende, og naar dette Tilkommende ved Bevidstheden tages tilbage i Øieblikket, saa opdages Bekymringen, som Fuglen ikke kjender, thi hvor langt den end fløi og hvor langt borte fra end den vendte tilbage, den fløi aldrig til det Tilkommende og vendte aldrig derfra tilbage.

Da nu Mennesket er Bevidsthed, saa er han Stedet, hvor det Evige og det Timelige bestandigt berøre hinanden, hvor det Evige bryder sig i det Timelige. Derfor kan Tiden falde et Menneske lang, fordi han har det Evige i Bevidstheden, og med dette maaler Øieblikkene; men Tiden falder aldrig Fuglen lang. Derfor har Mennesket en farlig Fjende, som Fuglen ikke kjender: Tiden, en Fjende, ja en Fjende eller en Ven, hvis Efterstræbelser eller hvis Omgang Mennesket ikke kan unddrage sig, fordi han har det Evige i Bevidstheden, og derfor maa maale den. Paa mange Maader kan det Timelige og det Evige smerteligt berøre hinanden i den menneskelige Bevidsthed, men een af de Berøringer, ved hvilken Mennesket især ømmer sig, er dog Næringssorgen. Dens Afstand fra det Evige synes saa uendelig; der er ikke Tale om at udfylde Tiden med nogen herlig Bedrift, nogen stor Tanke, nogen opløftende Følelse, som i de Timer, om hvilke man siger, at de leves for Evigheden, ak nei, der er kun Tale om det fattige Arbeide i Timer, der ganske egentligen leves for Timeligheden, det fattige Arbeide, at tilveiebringe Betingelsen for timeligt at være til. Men dog er det, at kunne have Næringssorg, en Fuldkommenhed, og er blot Nedtrykkelsens Udtryk for Menneskets Ophøiethed, thi saa høit, som Gud ophøier, saa dybt trykker han ogsaa ned, men altsaa betyder det, at være dybt nedtrykt, ogsaa at være høit ophøiet. Og høit løftede Gud Mennesket over Fuglen ved det Evige i Bevidstheden, saa trykte han ham igien, om man saa vil, under Fuglen ved Kjendskab til den Sorg, den jordiske, ringe Sorg, som end ikke Fuglen kjender. O, hvor fornemt synes det, at Fuglen ikke har Næringssorg — og dog, hvor langt herligere at kunne have den!

Af Fuglen kan Mennesket derfor vel lære, han kan ogsaa kalde Fuglen sin Lærer, men dog ikke i høieste Forstand. Som Fuglen er uden Næringssorg, saa er i Grunden et Barn det ogsaa; ak, hvo vilde ikke gjerne lære af et Barn! Og naar den indbildte eller den virkelige Trang i Bekymringen gjør et Menneske mismodigt, forstemt, nedslagen: o, da vil han gjerne formildes, gjerne lære af et Barn, gjerne i sit stille, taknemlige Sind kalde Barnet sin Lærer. Men dersom Barnet vilde tage Ordet og tale belærende,

saa vilde vel den Ældre mildt sige: ja, mit kjære Barn, det er Noget, som Du ikke forstaaer Dig paa. Og dersom Barnet da ikke taug, saa vilde den Ældre sige, at det var et uartigt Barn, og maaskee ikke tage i Betænkning at slaae — Læreren, og maaskee gjøre det med Rette, hvorfor, fordi den Ældre i alvorlig Forstand er Barnets Lærer, Barnet kun i den spøgefulde Alvors skjønne Forstand den Ældres Lærer. Men saa er det jo dog en Fuldkommenhed, at kunne have Næringssorg, og Mennesket den langt Overlegne, om han end gjerne efter Evangeliets Anviisning lærer af Fuglen, og i stille, taknemligt Sind kalder den sin Lærer.

Fuglen, som er uden Næringssorg, er da vel Menneskets Forbillede, og dog er Mennesket, ved at kunne have Næringssorg, langt fuldkomnere end Forbilledet. Derfor tør Mennesket aldrig glemme, at Den, der henviste ham til Himmelens Fugle, som til en første, en barnlig Underviisning, at netop Han i Alvor og Sandhed er det egentlige Forbillede, at netop Han er den sande, den væsentlige menneskelige Fuldkommenheds Forbillede. Thi naar der siges: Fuglene have Reder og Ræyene have Huler, men Menneskens Søn har ikke Det, hvortil han kan helde sit Hoved: da tales der jo om en Tilstand, som er mere hjælpeløs end Fuglens og tillige sig dette bevidst. Men da, med Bevidsthed derom, at være uden Rede, uden Tilhold, da — at være uden Sorg: ja dette er den ophøiede Skabnings, er Menneskets guddommelige Forbillede. For Fuglen er dette Forbillede ikke til, ei heller for Barnet; men altsaa er det, at kunne have Næringssorg, en Fuldkommenhed. Er det ikke saaledes? Sige vi vel, at det er en Fuldkommenhed hos Qvinden, at hun, som den Svagere, ikke kan gaae i Krig; at det er en Fuldkommenhed hos den Fangne, at han ikke kan komme ud og vove Livet; at det er en Fuldkommenhed hos den Sovende, at han sover sig fra Faren; eller sige vi vel, at det er en Fuldkommenhed, at være udelukket fra at turde kalde den Ophøiede sit Forbillede! Men hvorfor tales der da anderledes om Næringssorg, som var Qvinden lykkeligere, fordi det nærmest er Manden, som maa erhverve; som var den Fangne lykkelig, fordi Staten ernærer ham; som var Den lykkelig, der sov sig til Rigdom; eller Den lykkeligst, der maaskee ved Rigdom var udelukket fra at kalde Gud-Mennesket sit Forbillede!

Fuglene have Reder osv.] Matth. 8, 20.

Dog ude hos Fuglen kan den Bekymrede ikke tale saaledes; han seer til Fuglen, han glemmer den indbildte Bekymring ganske, selv den virkelige Trang glemmer han for Øieblikket, han formildes, ja han opbygges. Men dersom Fuglen understod sig at sige et belærende Ord, da vilde han vel svare: »min lille Ven, det er Noget, Du ikke forstaaer Dig paa«, det er, han vilde blive sig bevidst, at det er en Fuldkommenhed, at kunne have Næringssorg.

»Fuglen saaer ikke, og høster ikke, og sanker ikke i Lade;« det vil sige Fuglen arbeider ikke.

Men er dette da en Fuldkommenhed, slet ikke at arbeide; er det en Fuldkommenhed, at stjæle Dagens Tid i samme Forstand, som Søvnen stjæler Nattens! Thi vel vaagner Fuglen tidlig til Sang, og dog, dog naar den har sovet vaagner den egentligen til at drømme, selv dens skjønneste Sang er jo en Drøm om en ulykkelig Elskov; og saaledes sover og drømmer den Livet hen, en lykkelig eller en tungsindig Spøg. Men er dette dog vel en Ufuldkommenhed, er det en Fuldkommenhed hos Barnet, at det leger og bliver træt — som Manden af Arbeide — og sover, og leger atter! Det er elskeligt hos Barnet, ak, hvo vilde ikke gjerne lære af et Barn! Og naar den Ældre stundom vel gjør sit Arbeide, men ikke bliver glad derved, ja endog maaskee fortreden: o, da vil han gjerne formildes ved Barnet, gjerne lære af det, gjerne i sit stille taknemlige Sind kalde Barnet en Lærer. Men han vilde ikke tage i Betænkning, hvis fornødent gjordes, at irettesætte — Læreren, og den Ældre vilde gjøre det med Rette, hvorfor, fordi den Ældre i Alvorens Forstand er Barnets Lærer, Barnet kun i den spøgefulde Alvors skjønne Forstand den Ældres Lærer.

Fuglen arbeider ikke; dens Liv er i uskyldig Forstand Forfængelighed, og i uskyldig Forstand tager den selv Livet forfængeligt. Er dette vel en Fuldkommenhed; saa er det vel ogsaa en Ufuldkommenhed hos Gud, at han arbeider, at han arbeider indtil nu! Er det en Fuldkommenhed hos Fuglen, at den i vanskelige Tider sidder og døer af Sult og slet Intet veed at gjøre, at den fortumlet lader sig falde til Jorden og døer? Ellers tale vi jo ikke saaledes. Naar Sømanden lægger sig i sin Baad og lader staae til i Uveiret, og slet Intet veed at gjøre: da tale vi ikke om hans Fuldkommenhed. Men naar den kjække Sømand veed at styre, naar han ved Snilde, ved Kraft, ved Udholdenhed arbeider Storm

---

han arbeider indtil nu] smlgn. Joh. 5, 17.

og Uveir imod, arbeider sig ud af Faren: da beundre vi ham. Naar man langt op ad Formiddagen seer Den, der staaer sildig op, dvask og dog sulten vente paa at faae Føden ved et Tilfælde, prise vi vel dette; men naar vi tidlig om Morgenen see den flinke Arbeider, eller naar vi end ikke see ham, men tidligt om Morgenen see, at han har allerede været der, at Fiskeren har allerede været ude ved Garnet, at Røgteren har allerede flyttet Køerne: da prise vi Fiskeren og Røgteren. At arbeide er Menneskets Fuldkommenhed. Ved at arbeide ligner Mennesket Gud, der jo ogsaa arbeider. Og naar da et Menneske arbeider for Føden, da ville vi ikke daarligen sige, at han ernærer sig selv, vi ville hellere, netop for at minde om, hvor herligt det er at være Menneske, sige: han arbeider med Gud for Føden. Han arbeider med Gud, altsaa han er Guds Medarbeider. See, det er Fuglen ikke, Fuglen faaer nok Føden, men den er ikke Guds Medarbeider. Fuglen faaer Føden ligesom ude paa Landet en Omvandrende faaer Underholdet, men Tjeneren, der arbeider for Føden, kalder Husbonden sin Medarbeider.

Fuglen arbeider ikke — og dog faaer den Føden: er dette en Fuldkommenhed hos Fuglen? Ellers sige vi jo, at Den, som ikke vil arbeide, heller ikke faaer Føden; og dette siger Gud ogsaa. Naar da Gud gjør en Undtagelse med Fuglen, saa er det fordi den stakkels Fugl ikke kan arbeide. Den stakkels Fugl kan ikke arbeide — taler man vel saaledes om en Fuldkommenhed? Fuldkommenheden er da at arbeide. Det er ikke, som man fattigt fremstiller det, at det er en haard Nødvendighed at maatte arbeide for at leve: o, nei det er en Fuldkommenhed, ikke hele Livet igjennem at være Barn, ikke altid at have Forældre, der sørge for En, baade medens de leve og naar de ere døde. Den haarde Nødvendighed, der imidlertid dog netop anerkjender det Fuldkomne hos Mennesket, behøves kun for at tvinge Den, der ikke selv frit vil forstaae, at det at arbeide er en Fuldkommenhed, og derfor ikke glad vil gaae til Arbeidet. Selv derfor om den saakaldte haarde Nødvendighed ikke var: det var dog en Ufuldkommenhed, om et Menneske lod være at arbeide.

Der er sagt om de Hæderstegn, en Konge kan uddele, at Nogle bære Hæderstegnet dem til Ære, Andre ære Hæderstegnet ved at bære det. Saa lad os anføre et stort Forbillede, der ret egentligen kan siges at have æret det, at arbeide: Apostelen Paulus.

---

dette siger Gud ogsaa] 2. Thes. 3, 10.

Dersom ellers Nogen maatte kunne have ønsket Døgnet dobbelt Længde — da vel Paulus; dersom ellers Nogen kunde have givet hver Time stor Betydning for Mange — da vel Paulus; dersom ellers Nogen let kunde have ladet sig underholde af Menighederne — da vel Paulus: og dog foretrak han at arbeide med egne Hænder! Som han ydmygt har takket Gud, at han nød den Ære, at blive hudflettet, forfulgt, forhaanet; som han ydmyg for Gud stolt kalder sine Lænker en Æressag: saaledes fandt han det ogsaa en Ære at arbeide med egne Hænder; en Ære, at han i Forhold til Evangeliet med en Qvindes skjønne, med en Apostels hellige Undseelse turde sige: jeg har ikke tjent en Hviid ved Ordets Forkyndelse, jeg har ikke giftet mig Penge til ved at blive Apostel; en Ære, at han i Forhold til det ringeste Menneske turde sige: jeg har ikke været fritagen fra nogen Livets Besværlighed eller ved Begunstigelse været udelukket fra noget dets Fortrin, ogsaa jeg har havt den Ære at arbeide med egne Hænder!

O, i de verdslige Sammenligningers fortvivlede, glimrende eller jammerfulde Usselhed, hvor man lige saa lidet veed, hvad Ære som hvad Fuldkommenhed er: der taler man, feigt eller forrædersk, paa anden Maade. Men ude hos Fuglen, der forstaaer den Bekymrede, hvor herligt det er at arbeide og derved hvor herligt det er at være Menneske. Thi ikke dette gjør Forskjellen, om Een arbeider for Riger, en Anden for Brødet, Een for at samle Overflod, en Anden for at værge sig mod Armod; nei, det der gjør Forskjellen er — at Fuglen kan ikke arbeide.

Men saa fik jo den Bekymrede i Adspredelsen hos Fuglen ganske Andet at tænke paa end Bekymringen; han kom til ret at betænke, hvor herligt det er at arbeide, hvor herligt det er at være Menneske. Glemmer han det igjen under Arbeidet, o, da skal dog maaskee hiin elskelige Lærer, Fuglen, flyve ham forbi og minde ham om det Glemte, blot han seer til Fuglen.

---

dog foretrak han at arbeide med egne Hænder] smlgn. Ap. Gj. 20, 34. kalder sine Lænker en Æressag] smlgn. Eph. 3, 13; 2. Tim. 1, 12.

III.

Dersom det er saaledes, at Sorg og Bekymring, især jo længere og jo dybere den trænger ind i Sjelen, eller jo længere den trænger dybt derind, ogsaa giver Bekymringens Styrke: da er det vel sandsynligt, at den trøstende Ven maa komme til kort i Striden. Det er jo nemlig som en Strid, der føres mellem Bekymringen og Trøsten, de ansee hinanden for Fjender i samme Forstand som Sygdommen og Lægemidlet, de taale, de fordrage ikke hinanden, idetmindste ikke strax. Og hvo har ikke erfaret, hvilke Kræfter Bekymringen kan give et Menneske, hvorledes han baade snildt og kraftigt veed at værge sig imod Trøsten, hvorledes han formaaer, hvad ellers ingen Anfører formaaer, i samme Øieblik som Bekymringens Forsvar er afvæbnet, i samme Øieblik at føre det samme Forsvar friskt igjen i Striden! Hvo har ikke erfaret, hvorledes Lidenskaben i Bekymringen kan give et Menneske en Styrke i Tanke og Udtryk, som næsten den Trøstende selv bliver bange for! Hvo har ikke erfaret, at neppe nogen Ønskende kan tale saa indsmigrende for at vinde en Anden, som en Bekymret kan tale henrivende for endnu engang at overbevise sig selv — og den Trøstende om, at der ingen Trøst er! Men naar nu saa er, naar en Bekymret er bleven den Stærkere, stundom maaskee kun ved Haardnakkethed tilsyneladende, stundom, ak ved Sorgens Størrelse, virkelig den Stærkere: er der da slet Intet at gjøre? Visseligen. Man søger da at foranledige den Bekymrede til at sætte sig ind i en Andens Lidelse; og Den, der selv ikke vil tage mod Trøsten af et andet Menneske, han er ofte villig til at tage Deel i en Andens Sorg, til at blive bekymret med en Anden og paa den Andens Vegne. Saa er Striden glemt; medens den Bekymrede veemodigt lider

med en Anden, formildes Sindet; Den, der væbnede sig mod Trøsten, er nu afvæbnet; Den, der var som en befæstet By, er nu som en By, der har overgivet sig: ved at sørge med en Anden finder han selv Trøsten.

Saaledes fører det forelæste Evangelium den Bekymrede ud paa Marken, og han, der, ak paa eengang svagt og stærkt, meente sig Seierherre over al menneskelig Trøst, han staaer nu i en ganske anden Omgivelse. Betragt Græsset, »idag staaer det, imorgen kastes det i Ovnen«. Ak, hvilket stakket Liv, o idel Forfængelighed! Og om det end ikke kastes i Ovnen, »Solen gaaer dog op med Hede og gjør Græsset vissent, og Blomstret derpaa falder af, og den deilige Skikkelse, som var at see, bliver fordærvet«. Saa visner Græsset, og Ingen kjender dets Sted mere. Nei, Ingen, Ingen kjender Stedet igjen, Ingen spørger derom, og hvis Nogen spurgte, det var dog en Umulighed at finde det. Kummerlige Tilværelse, at være til, at have været til, og da at være saaledes glemt! — Betragt Fuglen! »Sælges ikke to Spurve for een Penning?« Ak, een Spurv har slet intet Værd, der maa to til, naar Kjøberen skal give een Penning. Hvilken Forandring: saa glad, saa lykkelig — og nu ikke een Penning værd! Saaledes døer Fuglen! O, tungt at døe saaledes! Og naar saa den første Svale kommer igjen med Foraaret, da hilse Alle den glade, men om det er den samme, der var ifjor, ja det veed Ingen; Ingen kjender den, og altsaa kan heller Ingen kjende den igjen!

O, vel er der Skjønhed, og der er Ungdom og Deilighed i Naturen, vel er der et mangfoldigt, et myldrende Liv, og der er Fryd og Jubel; men der er ogsaa som en dyb, uudgrundelig Sorg, hvilken dog Ingen af dem derude aner, og netop dette, at Ingen aner den, er i Mennesket Veemodet. Saaledes at være deilig, saaledes at blomstre, saaledes at flagre omkring, saaledes at bygge med den Elskede: saaledes at leve — og at døe saaledes! Er dette Liv eller er det Død? Derom spørger man, naar den Syge ligger i Sygdommens afgjørende Øieblik: er det Liv eller Død? Men saa seer man jo ogsaa Farefuldheden, man seer den for sine Øine, og seer den med Gysen. Men i Naturen, hvor Alt smiler indbydende og synes Tryghed! Og dog er Naturens Liv altid i denne Spænding: er det Liv eller Død! Er det Livet, der evigt ungt fornyer sig selv, eller er det Forkrænkeligheden, der lumsk

---

»Solen gaaer dog op med Hede osv.] Jac. 1, 11. »Sælges ikke to Spurve osv.] Matth. 10, 29.

skjuler sig, for ikke at blive seet som den er, Forkrænkeligheden, som netop derfor bedrager med Liliens og Markens Ynde, med Fuglens Sorgløshed, medens den selv neden under lumsk blot venter paa at høste Bedraget. Saaledes er Naturens Liv: kort, sangriigt, blomstrende, men i ethvert Øieblik Dødens Bytte, og Døden den Stærkere.

Saa synker den Bekymrede i Veemod, det sortner ham for Øiet, Naturens Skjønhed blegner, Fuglesangen forstummer som i et Dødsstille, Forkrænkeligheden vil sluge Alt — og dog kan han ikke glemme Fuglen og Lilien, det er som vilde han frelse dem ud af Døden ved sin Erindring, frelse dem for et længere Liv ved at erindre dem. Netop deri ligger Veemodet. Men er vel Dødens alvorlige Paamindelse om Døden mere gribende end Veemodets, som er indeholdt i disse Ord: er det Liv eller Død? Hvad Døden siger er forfærdeligere: det er forbi; men det er mere gribende, hvad Veemodet siger: er dette Liv eller Død. Dødens Skikkelse er rædselsfuldere, han den blege Høstkarl; men det er mere gribende, naar Døden er klædt som Lilie i Deilighed. Saa bliver vel den Bekymrede, ved at gribes af Veemod, svækket, som en Qvinde, formildet, som en By, der har overgivet sig — og Trøsten finder Adgang.

Lad os da nu betænke, hvorledes den Bekymrede ved Veemodet hos Lilien og Fuglen i Alvorens Forstand faaer Andet at tænke paa end Bekymringen, hvorledes han føres til ret at betænke:

Hvilken Salighed der er forjættet det at være Menneske.

»Ingen kan tjene to Herrer; thi han maa enten hade den ene og elske den anden, eller holde sig til den ene og foragte den anden; I kunne ikke tjene Gud og Mammon.« Men er dette ogsaa Evangeliets Ord? Visseligen, saaledes begynder det forelæste Evangelium om Lilierne paa Marken og om Himmelens Fugle. Men er denne Tale da til en Bekymret? Visseligen, den er til en Bekymret, som der tillægges et høit Værd, netop derfor er Talen stræng. Jo strængere den Myndige taler til en Bekymret, jo mere indrømmer han ham ogsaa; jo mere han fordrer af den Bekymrede, jo mere indrømmer han ham ogsaa: Strængheden og Fordringen er netop Indrømmelsen. Er dette ikke saaledes? Naar Lægen seer, at det er forbi med den Syge, da kan man strax høre det paa Lægens Stemme, han taler i Forbigaaende, halvhøit, undvigende. Men derimod, naar Lægen seer, at der er Meget at gjøre, især, at den Syge selv kan gjøre Meget,

da taler han strængt: Strængheden er netop Indrømmelsen. Det er derfor ingenlunde uviist, hvad vel stundom er hørt, at et Menneske, istedenfor at bede om Mildhed, har sagt, o tael blot strængt til mig. Og Evangeliets strænge Tale, er den ikke, som naar den alvorlige Fader siger til Barnet: jeg vil ingen Tvinen høre? Er den alvorlige Fader derfor uden Deeltagelse med Barnets Bekymring, langtfra, han vil netop, at Bekymringen skal være den rette, men han er som en fortærende Ild mod den daarlige Bekymring. Saaledes ogsaa med Evangeliet. Der kan tales paa mange Maader om Lilierne og om Fuglene, der kan tales mildt, bevægende, indyndende, kjælent næsten som en Digter taler, og et Menneske tør ogsaa tale saaledes, tør lokke for den Bekymrede; men naar Evangeliet taler myndigen, da taler det med Evighedens Alvor, da er der ikke mere Tid til at hænge drømmende efter Lilien eller til at see længselsfuldt efter Fuglen: en kort, en lærerig Hentydning til Lilien og Fuglen, men saa Alvorens evige Fordring. Og som det gjælder om Adspredelse, at den i formildende Forstand giver den Bekymrede Andet at tænke paa: saa gjælder det om Alvorens strænge Tale, at den i Alvor og Sandhed giver den Bekymrede Andet at tænke paa end Bekymringen.

»Ingen kan tjene to Herrer.« Og her kan ikke være Tvivl, om hvilke to der er Tale, derfor blev den Bekymrede ført ud paa Marken, hvor Talen ikke kan være om Forholdet til Mennesker, om at tjene en Hersker som Svend eller en Viis som Tilhænger, men kun om at tjene Gud eller Verden. Naturen tjener ikke to Herrer, der er ingen Vaklen eller Tvesindethed. Himmelens fattige Fugl, Markens ydmyge Lilie tjener ikke to Herrer. Om Lilien end ikke tjener Gud, den tjener dog blot til Guds Ære; den spinder ikke, arbeider ikke, den vil slet ikke selv være Noget, eller have noget for sig selv, have det som Rov. Fuglen tjener ikke to Herrer; om den end ikke tjener Gud, den er blot til Guds Ære, synger til hans Priis, forlanger slet ikke selv at være Noget. Saaledes er alt i Naturen, dette er dens Fuldkommenhed, men ogsaa dens Ufuldkommenhed, thi derfor er der ingen Frihed. Lilien, der staaer i det Frie, den frie Fugl under Himmelen er dog bunden i Nødvendigheden, og har intet Valg.

»Han maa enten hade den ene og elske den anden, eller holde sig til den ene og foragte den anden,« altsaa Kjærlighed til Gud er Had til Verden, og Kjærlighed til Verden Had til Gud; altsaa dette er det uhyre Stridspunkt, enten elske eller hade; altsaa dette er Stedet, hvor den forfærdeligste Strid skal strides, som er ført i Verden, og hvor er dette Sted? I et

Menneskes Indre. Derfor stod maaskee ofte Den, som fornam Striden i sit eget Indre, han stod og søgte en Adspredelse ved at betragte Elementernes Rasen og Naturens Kampe, fordi han følte, at denne Strid dog er som en Leeg, da det er ligegyldigt enten Stormen seirer eller Havet. Ja, hvorfor strides vel egentligen Stormen og Havet, og hvorom strides de egentligen! Anderledes med den forfærdelige Strid i et Menneskes Indre, enten det er Millioner eller en Hviid der strides om, strides saaledes om, at et Menneske elskende vil foretrække det for Gud: Striden er den forfærdeligste, der strides om det Høieste. Denne Hviid synes at være Intet, der synes at strides om Intet, om en Hviid, og dog strides der om det Høieste, og Alt er sat ind. Eller er det mere krænkende for en Pige, at den Elskede foretrækker de tusind Talenter for hendes Besiddelse, end at han foretrækker en Hviid?

Nu er vel Veemodet glemt over Stridens Forfærdelighed, men da komme vi til det Herlige: at Mennesket er forundt et Valg. Hvilken Salighed er ikke forjættet herved for Den, som vælger rigtigt.

Et Valg; veed Du, m. T.! i et eneste Ord at udtrykke Noget, som er Herligere; veed Du, om Du talte Aar ud og Aar ind at nævne noget Herligere end et Valg, at have Valget! Thi vel er det sandt, at det ene Salige er dog at vælge rigtigt, men Valget selv er jo dog den herlige Betingelse. Hvad bryder Pigen sig om Fortegnelsen paa alle den Tilkommendes ypperlige Egenskaber, naar hun ikke selv maa vælge; og paa den anden Side, hvad herligere veed hun at sige, end naar hun, hvad enten Andre prise den Elskedes mange Fuldkommenheder eller nævne hans mange Feil, siger: han er mit Hjertes Valg! Et Valg, ja det er det herlige Klenodie, dog ikke bestemt til at nedgraves og gjemmes; thi et Valg, der ikke blev benyttet, er værre end Intet, er en Snare, hvori Den fangede sig selv som Træl, der ikke blev fri — ved at vælge; det er et Gode, Du aldrig kan blive af med igjen, det bliver hos Dig, og, hvis Du ikke benytter det, som en Forbandelse. Et Valg, ikke mellem Rødt og Grønt, ikke mellem Sølv og Guld, nei, et Valg mellem Gud og Verden. Veed Du Noget Større at sætte sammen paa Valg! Veed Du noget mere overvældende og ydmygende Udtryk for Guds Føielighed og Eftergivenhed mod Mennesket, end at han sætter sig selv i en vis Forstand paa Valgets lige Linie med Verden, blot for at Mennesket kan vælge; at Gud, hvis Sproget tør sige saaledes: frier til Mennesket, at Han, den evig Stærke, frier til det svage Menneske, thi den Stærke frier jo

altid til den Svagere. Hvor er dog selv Pigens Valg mellem Frierne saa ubetydeligt i Sammenligning med dette Valg mellem Gud og Verden. — Et Valg; eller er det maaskee en Ufuldkommenhed ved det Valg, hvorom her er Talen, at Mennesket ikke blot kan vælge, men at han skal vælge? Var det da ikke den unge Pige saare gavnligt, om hun havde en alvorlig Fader, der sagde: »min kjære Pige, Din Frihed har Du, Du maa selv vælge, men Du skal vælge;« var det hende tjenligere, at hun havde Valget, men knibsk valgte og valgte, og aldrig kom til at vælge!

Nei, Mennesket skal vælge; thi saaledes holder Gud sig selv i Ære, medens han tillige haver faderlig Omsorg for Mennesket. Har Gud nedladt sig til at være Det der kan vælges, saa skal Mennesket ogsaa vælge — Gud lader sig ikke spotte. Derfor er det i Sandhed saaledes, at dersom et Menneske lader være at vælge, da er dette det Samme som det Formastelige at vælge Verden.

Mennesket skal vælge mellem Gud og Mammon. Dette er Valgets evig uforandrede Vilkaar, der skal ingen Udflugt være, nei i al Evighed ikke. Ingen skal kunne sige: »Gud og Mammon, de ere da ikke saa ubetinget forskjellige, man kan i Valget forene begge Dele« — thi dette er at lade være at vælge. Naar der er et Valg mellem To, da at ville vælge begge, det er netop »til sin egen Fordærvelse at unddrage sig« fra Valget. Ingen skal kunne sige: »man kan vælge lidt Mammon og saa Gud tillige.« Nei, o nei, det er formastelig Gudsbespottelse, hvis Nogen turde mene, at kun Den, som forlanger mange Penge, vælger Mammon. Ak, Den, der forlanger en Hviid uden Gud, en Hviid han vil have for sig selv: han vælger Mammon. En Hviid er nok, Valget er afgiort, han har valgt Mammon; at det er Lidt gjør jo hverken fra eller til. Dersom En forsmaaer een Pige og vælger en anden, og denne anden er som Intet i Sammenligning med hiin Første, der var liig Østens Dronning: har han derfor ikke forsmaaet Pigen? Dersom En for de Penge, for hvilke han kunde kjøbe det Høieste, kjøber et Stykke Legetøi: har han derfor ikke forsmaaet at kjøbe det Høieste? Er dette vel en Undskyldning, at han istedenfor at kjøbe det Høieste har kjøbt hvad der endog i Intethedens Forstand er slet Intet! Dersom Nogen ikke forstaaer dette, da er det fordi han ikke vil forstaae, at Gud i Valgets Øieblik er tilstede, ikke for at see til, men for at vælges. Det er derfor en svigefuld Tale, om

---

til sin egen Fordærvelse at unddrage sig] Hebr. 10, 39.

Nogen vil sige, at Gud er saaledes ophøiet, at han ikke kan nedlade sig til at vælges, thi saa er Valget afskaffet. Og naar Valget er afskaffet, fordi Gud ikke er tilstede som Valgets Gjenstand, saa er Mammon heller ikke til at vælge. Det er netop Guds Tilstedeværelse i Valget, der sætter Valget: mellem Gud og Mammon. Og Guds Tilstedeværelse for at vælges er det, der giver Valgets Afgjørelse evig Alvor; thi det skal aldrig glemmes, hvad der har været indrømmet et Menneske, ei heller hvorledes han valgte. Men hiin Tale, der ved Ophøietheden vilde forhindre Gud i at lade sig vælge, er Gudsbespottelse, som — paa en høflig Maade søger at faae Gud sat udenfor, som istedenfor ydmygt at tage til Takke med hvad Gud vil, fornemt vil være vidende om den Vanskelighed, der, saa at sige, skulde være forbunden med at være Gud. At sætte en Tornekrone paa hans Hoved og spytte paa ham, er Gudsbespottelse; men at gjøre Gud saaledes ophøiet, at hans Tilværelse bliver en Indbildning, bliver intetsigende, det er ogsaa Gudsbespottelse.

Altsaa Mennesket skal vælge. Forfærdelig er Striden, Striden i et Menneskes Indre mellem Gud og Verden; Betingelsens herlige Farefuldhed er, at have Valget; men hvilken er da Saligheden, som forjættes, naar der vælges rigtigt, eller hvilket er det Samme, hvad skal Mennesket vælge? Han skal vælge Guds Rige og hans Retfærdighed. For dette skal han opgive Alt, aldeles ligegyldigt enten dette Alt er Millioner eller en Penning; thi ogsaa Den, der vælger en Penning fremfor Gud, vælger Mammon. Kun naar Mennesket skjøndt han arbeider og spinder, dog er ganske som Lilien, der ikke arbeider og ikke spinder; kun naar Mennesket, skjøndt han saaer og høster og sanker i Lade, er ganske som Fuglen, der ikke saaer og ikke høster og ikke sanker i Lade: kun da tjener han ikke Mammon.

»Søger først Guds Rige og hans Retfærdighed, saa skulle og alle disse Ting tillægges Eder.«

Guds Rige, det er altsaa Navnet paa den Salighed, som er forjættet Mennesket; det er ved dette Navn og for dette Navns Herlighed, at al Naturens Skjønhed og dens Fred blegner og forsvinder. Medens Veemodet bøiet seer Naturen synke i Forkrænkelighed, tragter Troens Øie efter den usynlige Herlighed; som Noah, frelst, saae en Verdens Undergang, saaledes seer Veemodet den synlige Verdens Undergang, seer alt Det synke, hvis Liv er sammenvoxet med Synligheden, medens Troen, frelst, seer det Evige og det Usynlige.

Søger først Guds Rige — »som er oven til i Himlen«. Fuglen søger ikke Noget; hvor langt den end flyver, den søger ikke, den trækkes og drages, dens længste Flugt er et Træk. Men Den, i hvis Sjel det Evige er nedlagt, han søger og higer. Dersom Synligheden ikke bedrager ham, som Den bedrages, der griber Skyggen istedenfor Skikkelsen; dersom Timeligheden ikke bedrager ham, som Den bedrages, der bestandigt venter imorgen; dersom det Midlertidige ikke bedrager ham, som Den bedrages, der forsinker sig underveis, dersom dette ikke skeer: da stiller Verden ikke hans Længsel, da hjælper den ham kun frastødende til at søge videre, til at søge det Evige, Guds Rige, som er oven til i Himmelen — saa høit kom Fuglen aldrig, den, der flyver høist, flyver dog under Himmelen. — Søger først Guds Rige — »som er inden i Eder«. Blomsten søger ikke Noget, skal den faae Noget, maa dette komme til den, den venter, og selv dette uden Længsel. Men Den hvem Synligheden ikke bedrog ved Bedøvelsen; Den hvem Timeligheden ikke inddyssede ved Eensformigheden; Den hvem det Midlertidige ikke fortryllede ved Indbildningen: ham tilfredsstiller Verden ikke, den hjælper ham kun, ved piinligen at holde ham vaagen og ventende, til at søge, til at søge det Evige, Guds Rige, som er inden i et Menneske. En saadan usynlig, indre Herlighed kjender Blomsten ikke, hvad den har maa den strax forraade; hurtigt bryder Knoppen Tausheden, forraader Herligheden, som ogsaa snart er forbi.

Søger først Guds Rige. Dette er Ordenen, men er tillige Omvendthedens Orden, thi Det, der først tilbyder sig for Mennesket, er jo netop alt det Synlige og Forkrænkelige, der frister og drager, ja vil fængsle ham saaledes, at han sidst eller maaskee aldrig kom til at søge Guds Rige. Men den rette Begyndelse begynder med, først at søge Guds Rige, den begynder netop derfor med at lade en Verden gaae under. O, vanskelige Begyndelse! Hvorledes dette jordiske Liv begynder for et Menneske, vide vi ikke at angive bestemt; uformærket er det begyndt, og Mennesket unddragen Begyndelsens Vanskelighed. Men Livet for det Evige begynder med først at søge Guds Rige. Der er ikke Tid til at samle Rigdom iforveien, ikke Tid til at overveie dette Spørgsmaal, der er ikke Tid til at lægge en Penning op iforveien, thi Begyndelsen er: først at søge Guds Rige. Dersom et Menneske har Noget, hvorom

---

»som er oven til i Himlen«] hvad Skriften paa mange Steder siger om Himmeriges Rige. »som er inden i Eder«] Luc. 17, 21.

han veed, at det skal gjøres først hver Morgen, saa veed han ogsaa, at der ikke kan være Tanke om noget Andet, som kunde gjøres iforveien; han veed, at selv om han gjorde det Foreskrevne paa en anden Tid af Dagen, var det galt, thi dette skulde gjøres først. Og dog var det jo muligt, at en saadan jordisk Gjerning ogsaa lod sig gjøre paa en anden Tid af Dagen, men i Forhold til det at søge Guds Rige gjælder det, at det maa gjøres først, det er ubetinget den eneste Maade, paa hvilken det lader sig gjøre. Den som vil mene at gjøre det paa nogen anden Tid af Dagen, ved nogen anden Time, han er end ikke kommen til Begyndelsen, hvilken jo er at søge det først. Den, som ikke søger det først, søger det slet ikke, ligegyldigt, aldeles ligegyldigt, enten han gaaer og søger om en Penning eller om Millioner.

»Guds Rige og hans Retfærdighed.« Ved det Sidste beskrives det Første, thi Guds Rige er »Retfærdighed, Fred og Glæde i den Hellig-Aand«. Her er derfor ikke Tale om at drage ud paa Opdagelse for at finde Guds Rige, thi Guds Rige er Retfærdighed. Om Du havde alle Ønskers Higen i at skildre, om Du kunde sætte Verdens ellers travle Hovedstad som i Bero, fordi Alle lyttede til Dine Taler: derved er Du ikke kommen Guds Rige, ikke et eneste Skridt, nærmere, thi Guds Rige er Retfærdighed. Du kan leve saa skjult i den store Folkemængde, at end ikke Øvrigheden veed Dit Navn og Dit Tilhold; Du kan være den Eneste, Eneherskeren over alle Riger og Lande: derfor er Du ikke kommen Guds Rige, ikke et eneste Skridt, nærmere, thi Guds Rige er Retfærdighed. Men hvad er vel Retfærdighed? Det er at søge Guds Rige først. Retfærdighed er hverken de overordentlige Evner, thi det er netop for dem Retfærdigheden skal kræve Dig til Regnskab, naar den fordrer Retfærdighed af Dig; ei heller er den jordisk Ubemærkethed, thi intet Menneske er saa ringe, at han ikke kan gjøre Uret, og som ingen Mønt er saa lille, at den jo bærer Keiserens Billede, saaledes er intet Menneske saa ringe, at han jo bærer Guds Billede; ei heller er den Magt og Vælde, thi intet Menneske staaer saa høit, at han er høiere end Retfærdigheden, at han skulde behøve at nedlægge Kronen, for at faae Leilighed til at øve Retfærdighed. Retfærdighed er at søge Guds Rige først. Dersom Du gjør Ret og Skjel mod Mennesker, men glemmer Gud: øver Du da Retfærdighed? Saaledes at øve Retfærdighed, er dette ikke, som naar Tyven gjør Ret og Skjel med de Penge, han har

---

Guds Rige er Retfærdighed osv.] Rom. 14, 17.

stjaalet? At glemme Gud, er dette ikke som at stjæle hele Din Tilværelse! Men dersom Du først, førend alt Andet Du gjør, søger Guds Rige: da skal Du ikke øve Uretfærdighed mod noget Menneske, og da skal Du heller ikke glemme Gud; thi hvorledes skulde man kunne glemme Det, som bestandigt er det Første, man søger.

Begyndelsen er at søge Guds Rige først, og Retfærdigheden er at søge Guds Rige først: see, derfor var det vi sagde, at der er ikke Tale om at drage paa Opdagelse, for at finde Guds Rige, tvertimod, Du bliver paa Stedet, hvor Du er og som er Dig anviist, enhver Søgen bort fra dette Sted er allerede en Uretfærdighed. Og dersom det var saaledes, at Du først skulde søge andetsteds hen, inden Du begyndte at søge Guds Rige: da var det jo ikke sandt, at Du først skulde søge Guds Rige. Medens da Synlighedens Verden gaaer under og synker i Forkrænkelighed, saa bliver Du dog paa Stedet, og Begyndelsen er først at søge Guds Rige. Fra et Jordskjælv flygter Mennesket hen til sikkrere Steder, for en Skovbrand flyer Mennesket til ubevoxede Egne, fra Oversvømmelsen søger han til høiere Punkter; men dersom det er saaledes, at Synlighedens Verden heel sank i Forkrænkelighed, da har Mennesket jo i den intet andet Sted, hvor han kan flye hen, og netop derfor bliver han paa Stedet og søger først Guds Rige. Gaaer hele Synlighedens Verden ikke under, da vil Guds Rige være ham som et andet Sted paa Jorden, da vil han drage paa Opdagelse for at finde Guds Rige, og han vil, enten i sin frugtesløse og selvmodsigende Søgen mærke, at han ikke finder det, eller han vil være bedragen, hvis han mener at have fundet det.

Men naar et Menneske først søger Guds Rige — »saa skulle alle disse Ting vorde ham tillagde«; de skulle vorde ham tillagde, thi der er kun Eet, som skal søges: Guds Rige; hverken Rigdommens Tusinder eller Armodens Penning skal søges, dette skal vorde Eder tillagt.

»Alle disse Ting«, eller som der staaer hos en anden Evangelist: det Øvrige. O, hvilken Salighed maa dog ikke Guds Rige være! Thi dersom Du tager Alt, hvad Fuglen og Lilien har, alt hvad Herligt Naturen har, og tænker alt Dette sammen, da er det indbefattet i det Ord: det Øvrige, alle disse Ting. Saa høit maa altsaa Guds Rige være at anslaae, at man i Forhold til det kan

---

hos en anden Evangelist] her foreligger en Misforstaaelse, baade Matth. 6, 33 og Luc. 12, 31 have: alle disse Ting; smlgn. dog Luc. 12, 26.

tale saaledes om Hiint, saaledes, saa lidet agtende, saa overseende, saa ophøiet. Naar en Mand har samlet en meget stor Formue, men han endnu maaskee har nogle Fordringer ude, som han kunde gjøre gjældende, da siger han: nei, det Øvrige kan det være det Samme med. Naar en Mand, kaldet til en høi Stilling i et fremmed Land, reiser bort, og tager Alt hvad der er ham kjært og vigtigt med, men der endnu er Adskilligt tilbage, da siger han: »nei, alle disse Ting vil jeg ikke tage med.« Ak, det Hele, Fuglen har, er dette Øvrige; Liliens hele Herlighed ere alle disse Ting: o, hvilken Salighed maa dog ikke Guds Rige være!

Men saa fik jo den Bekymrede i Veemodet hos Lilien og Fuglen Andet at tænke paa, end Bekymringen, han kom til at betænke, hvilken Salighed der er forjættet det at være Menneske. Lad saa Lilien visne, og dens Deilighed blive ukjendelig, lad Bladet falde til Jorden og Fuglen flyve bort, lad det mørknes over Markerne: Guds Rige vexler ikke med Aarets Skiften! Lad saa det Øvrige behøves længe eller kort, komme rigeligen eller knapt; lad alle disse Ting have deres Øieblik, naar de undværes eller besiddes, deres Øieblik som Gjenstand for Omtalen, indtil de i Døden evigt ere glemte: Guds Rige er dog Det, som skal søges først, men som ogsaa skal vare gjennem alle Evigheder til det Sidste; og »dersom det, som skal afskaffes, var i Herlighed, da skal det, som bliver, meget mere være i Herlighed«; og dersom det var tungt at leve i Trang, saa er det jo kun en desto lettere Skilsmisse at døe fra Trang! —

---

dersom det, som skal afskaffes osv.] 2. Cor. 3, 11.

TREDIE AFDELING.

LIDELSERNES EVANGELIUM.

CHRISTELIGE TALER

AF

S. KIERKEGAARD.

KJØBENHAVN.

HOS UNIVERSITETSBOGHANDLER C. A. REITZEL.

TRYKT I BIANCO LUNOS BOGTRYKKERI.

1847.

INDHOLD.

Forord.

Disse christelige Taler (der i mere end een Henseende ikke ere, og derfor af mere end een Grund ei heller ere nævnte: Prædikener) bestemtes ikke til »at udfylde Nysgjerrigheden et ledigt Øieblik«; hvis derimod blot een eneste Lidende, der maaskee tillige er løben vild i mange Tanker, ved dem skulde finde et tungt Øieblik lettere, i dem finde et ledende Spoer gjennem de mange Tanker: da skal Forfatteren ikke fortryde Bestemmelsen med dem.

Det er »Lidelsernes Evangelium«, ikke som var Gjenstanden udtømt ved disse Taler, men fordi hver Tale er et Drag af denne, Gud være lovet, uudtømmelige Beholdning; ikke som var den enkelte Tale udtømmende, men fordi hver Tale dog drikker dybt nok til at finde Glæden.

S. K.

I.

Bøn.

Du, som engang selv har vandret paa Jorden efterladende et Fodspoer, hvilket vi skulle følge; Du, som endnu fra Din Himmel skuer ned til hver en Vandrende, styrker den trætte, opmuntrer den forsagte, fører den vildfarende tilbage, husvaler den stridende; Du, som atter ved Dagenes Ende skal komme igjen for at dømme Hver især, om han fulgte Dig efter: vor Gud og vor Frelser, lad Dit Forbillede staae ret tydeligt for Sjelens Øie til at sprede Taagerne, styrk til uforandret kun at have dette for Øie, at vi ved at ligne Dig og ved at følge Dig efter maatte finde Veien vel til Dommen, thi dette bør jo ethvert Menneske at stedes for Dommen, o, men ogsaa ved Dig til Saligheden hisset hos Dig. Amen.

Lucas. XIV. 27: **Hvo som ikke bærer sit Kors og kommer efter mig, kan ikke være min Discipel.**

Veiledning tilbydes der sandeligen nok af paa Livets Vei, og hvad Under vel, siden enhver Vildfarelse udgiver sig for en Veiledning. Men er Vildfarelserne end mange, saa er Sandheden dog kun een, og kun Een, som er »Veien og Livet«, kun een Veiledning,

som i Sandhed fører et Menneske gjennem Livet til Livet. Tusinder og atter Tusinder bære et Navn, hvorved betegnes at de have valgt denne Veiledning, at de tilhøre den Herre Jesum Christum, efter hvem de kalde sig Christne, at de ere hans Livegne, hvad enten de iøvrigt ere Herrer eller Tjenere, Trælle eller Frie, Mænd eller Qvinder. Christne kalde de sig, og de kalde sig ogsaa med andre Navne, som alle betegne Forholdet til denne ene Veiledning. De kalde sig Troende og betegne derved, at de ere Vandringsmænd, Fremmede og Udlændinge i Verden; ja ikke kjendes en Vandringsmand saa sikkert paa Staven i hans Haand (Mangen kunde jo ogsaa bære en Stav, uden at være en Reisende), som det at kalde sig en Troende vitterligt vidner om, at man er paa en Reise, thi Tro betyder just: det jeg søger er ikke her, netop derfor troer jeg det. Tro betyder netop den dybe, stærke, salige Uro, som driver den Troende, at han ikke kan slaae sig til Ro i denne Verden, saa Den, der ganske slog sig til Ro, han ophørte ogsaa at være en Troende; thi en Troende kan ikke sidde stille, som man sidder med en Vandringsstav i Haanden, en Troende vandrer fremad. — De kalde sig »de Helliges Samfund« og betegne derved, hvad de skulde og burde være, hvad de haabe eengang at vorde, naar Troen aflægges og Vandringsstaven nedlægges. — De kalde sig Korsdragere og betegne derved, at deres Vei gjennem Verden ikke er let som en Dands, men tung og møisom, skjøndt dog Troen tillige er dem den Glæde, som overvinder Verden; thi ligesom Skibet paa samme Tid, som det ved Seilet farer let frem for Vinden, skærer dybt den tunge Vei gjennem Havet: saaledes er ogsaa den Christnes Vei let, naar man seer til Troen, der overvinder Verden, men tung, naar man seer til det møisomme Arbeide i Grunden. — De kalde sig »Christi Efterfølgere«, og det er ved dette Navn vi denne Gang ville dvæle, idet vi betænke:

Hvad der ligger i, og hvad Glædeligt der ligger i den Tanke at følge Christum efter.

Naar den kjække Stridsmand trænger modigt frem og med sit Bryst opfanger alle Fjendens Pile, men ogsaa dækker hans Svend, som følger bag efter: kan man da sige, at denne Svend følger ham efter? Naar den elskende Hustrue i hvad hun har kjærest i Verden, i sin Husbond, mener at have det skjønne Forbillede, som hun ønskede at naae i Livet, og hun da qvindeligt (thi Qvinden blev jo tagen af Mandens Side) vandrer Side om Side med *ham*, støttende sig ved ham: kan man da sige, at denne Hustrue

følger sin Husbond efter? Naar den uforfærdede Lærer staaer roligt paa sin Plads, omgiven af Forhaanelse, efterstræbt af Misundelse; naar alle Angreb kun rettes efter ham, men intet engang kan faae Sigte paa Tilhængeren, som slutter sig til ham: kan man da sige, at denne Tilhænger følger ham efter? Naar Hønen seer Fjenden komme og derfor udbreder sine Vinger for at skjule over Kyllingerne, der gaae bag ved den: kan man da sige, at disse Kyllinger følge Hønen efter? Nei, saaledes kan man ikke tale; Forholdet maa forandres. Den kjække Stridsmand maa træde af, at det nu kan vise sig, om hans Svend ogsaa vil følge ham efter, følge ham efter i Farens Virkelighed, da naar alle Pile sigte efter hans Bryst; eller om han feigt vil vende Faren Ryggen, tabe Modet, fordi han tabte den Modige. Den ædle Husbond; ak, han maa gaae til en Side, gaae bort fra Hende, at det nu kan vise sig, om den sørgende Enke, uden hans Understøttelse, vil følge ham efter; eller om hun, berøvet hans Understøttelse, ogsaa vil slippe hans Forbillede. Den uforsagte Lærer maa skjule sig, eller maa skjules i en Grav, at det nu kan vorde aabenbart, om Tilhængeren vil følge ham efter, vil holde ud paa Pladsen omgiven af Forhaanelse, efterstræbt af Misundelse; eller han i levende Live med Skam vil vige fra Stedet, fordi Læreren med Ære i Døden forlod det. — At følge efter betyder da at gaae ad samme Vei, som Den gik, hvem man følger efter; det betyder altsaa, at han ikke mere synligen gaaer foran. Og saaledes var det jo fornødent, at Christus maatte gaae bort, maatte døe, inden det kunde vise sig, om Discipelen vilde følge ham efter. Det er mange, mange Aarhundreder siden dette skete, og dog skeer det bestandigt endnu saaledes. Thi der er en Tid, da Christus næsten synlig gaaer ved Barnets Side, gaaer foran det; men da kommer der ogsaa en Tid, hvor han tages bort fra den sandselige Indbildnings Øie, at det nu i Afgjørelsens Alvor kan vise sig, om den Ældre vil følge ham efter.

Naar Barnet faaer Lov til at holde i Moderens Kjole: kan man da sige, at Barnet gaaer samme Vei l i g e s o m Moderen gaaer den? Nei, det kan man ikke sige. Barnet maa først lære at gaae ene, at gaae alene, førend det kan gaae samme Vei som Moderen og ligesom hun gaaer den. Og naar Barnet lærer at gaae ene, hvad maa saa Moderen gjøre? Hun maa gjøre sig usynlig. At hendes Ømhed derfor bliver den samme, bliver uforandret, ja, at den vel netop tiltager i den Tid, da Barnet lærer at gaae ene, det veed vi jo nok, derimod kan Barnet maaskee ikke altid forstaae det. Men hvad det er for Barnet at skulle lære at gaae ene og

gaae alene, det er aandeligt forstaaet Opgaven, som sættes Den, der skal være Ens Efterfølger, han maa lære at gaae ene og at gaae alene. Ak, hvor underligt! Næsten spøgende og altid med et Smiil tale vi om Barnets Bekymring, naar det skal lære at gaae ene; og dog har Sproget maaskee intet stærkere eller mere gribende eller sandere Udtryk for den dybeste Sorg og Lidelse end det: at gaae ene og at gaae alene. At Omsorgen i Himlen er uforandret, ja, hvis muligt var, endnu mere bekymret i denne farefulde Tid, det veed vi jo nok, men det kan maaskee ikke altid forstaaes, medens man lærer. — At følge efter betyder da at gaae ene og gaae alene ad den Vei, hvilken Læreren gik: ingen Synlig at have, med hvem man kan raadføre sig; selv at skulle vælge; forgjeves at skrige, som Barnet skriger forgjeves, thi Moderen tør ikke hjælpe synligen; forgjeves at fortvivle, thi Ingen kan hjælpe, og Himmelen tør ikke hjælpe synligen. Men det at hjælpes usynligen, det er netop at lære at gaae ene, thi det er at lære at omdanne sit Sind i Lighed med Lærerens, som dog ikke synligen sees. At gaae ene! Ja, der er intet, intet Menneske, der kan vælge for Dig, eller i sidste og afgiørende Forstand raade Dig betræffende det eneste Vigtige, raade Dig afgjørende i Din Saligheds Sag; og vare end nok saa Mange villige, det var jo kun til Din Skade. Ene! Thi naar Du har valgt, skal Du vel finde Medvandrere, men i det afgjørende Øieblik, og hver Gang der er Livsfare, da bliver Du ene. Ingen, Ingen hører Din indsmigrende Bøn, eller agter paa Din heftige Klage — og dog er der Hjælp og Villighed nok i Himlen; men den er usynlig, at hjælpes ved den er netop at lære at gaae ene. Denne Hjælp kommer ikke udenfra og griber Din Haand; den støtter ikke ved Dig som et kjærligt Menneske støtter ved den Syge; den fører Dig ikke med Magt tilbage, naar Du er faret vild. Nei, kun naar Du ganske giver efter, opgiver al egen Villie, og giver Dig hen af Dit inderste Hjerte og Sind: da kommer Hjælpen i det Usynlige; men saa har Du netop gaaet alene. Man seer ikke den mægtige Drift, som fører Fuglen ad den lange Vei; Driften flyver ikke foran og Fuglen bag efter; det seer ud, som var det Fuglen der fandt Veien: saaledes seer man ikke Læreren, men kun Efterfølgeren, der ligner ham, og det seer ud, som var Efterfølgeren selv Veien, netop fordi han er den sande Efterfølger, der gaaer ene ad den samme Vei.

Dette er hvad der ligger i den Tanke: at følge En efter. Men at følge Christum efter betyder, at tage sit Kors op, eller som det hedder i den forelæste Text: at bære sit Kors. At bære sit Kors betyder at fornegte sig selv, som Christus forklarer det, naar

han siger: »vil Nogen komme efter mig, han fornegte sig selv og tage sit Kors op og følge mig.« (Matth. 16, 24.). Det var og »dette Sindelag, som var i Christo Jesu, han, som ikke holdt det for et Rov at være Gud liig, men fornedrede sig selv og blev lydig indtil Døden, ja indtil Døden paa Korset« (Phil. 2, 5 o. ff.). Saaledes var Forbilledet, saaledes maa og Efterfølgelsen være, om det end er et langsomt og besværligt Arbeide at fornegte sig selv, et tungt Kors at tage op, et tungt Kors at drage, og som dog, efter Forbilledets Anviisning, skal bæres i Lydighed indtil Døden, at Efterfølgeren, om han end ikke døer paa Korset, dog ligner Forbilledet i at døe »med Korset paa«. Een god Gjerning, een høimodig Beslutning er ikke at fornegte sig selv. Ak, saaledes lærer man maaskee i Verden, fordi endog dette sees saa sjeldent, at det derfor den sjeldne Gang sees med Forbauselse. Men Christendommen lærer anderledes. Christus sagde ikke til den rige Yngling: »vil Du være fuldkommen, da sælg alt Dit Gods og giv det til de Fattige.« Mange vilde vel endog denne Fordring alene synes overspændt og sær; man vilde maaskee end ikke beundre Ynglingen, hvis han gjorde det, men smile ad ham som en Særling eller ynke ham som en Daare. Dog taler Christus anderledes, han siger: gak bort, sælg hvad Du haver og giv de Fattige det »og kom, tag Korset og følg mig« (Marc. 10, 21). Altsaa det, at sælge sit Gods og give det til de Fattige, det er ikke at tage Korset op, eller det er i det Høieste Begyndelsen, den gode Begyndelse, for da at tage Korset og følge Christum efter. At give Alt til de Fattige, det er det Første, det er, da jo Sproget tillader en uskyldig Sindrighed: at tage Korset op; det Næste, den langvarige Fortsættelse er: at bære sit Kors. Dagligt maa det skee, ikke eengang for alle; og Intet, Intet maa der være, uden at jo Efterfølgeren er villig til at opgive det i Selvfornegtelse. Om det er en Ubetydelighed, som man siger, hvori han ikke vil fornegte sig selv, eller det er noget Stort, gjør slet ingen væsentlig Forskjel, thi Ubetydeligheden bliver netop af uendelig Betydning som Skyld ved Misforholdet til den fordrede Selvfornegtelse. Der var maaskee Den, som var villig til at gjøre hvad den rige Yngling ikke gjorde, i det Haab derved at have fuldkommet det Høieste, og som dog ikke blev en Efterfølger, fordi han blev staaende, »vendte sig om og saae tilbage« — efter sin store Bedrift; eller om han gik fremad dog ikke blev Efterfølgeren, fordi

---

»vendte sig om og saae tilbage«] der tænkes vel paa Luc. 9, 62.

han meente, at have gjort noget saa Stort, at Ubetydeligheder kom det ikke an paa. Ak, hvoraf kommer det vel, at det er det allervanskeligste at fornegte sig selv i det Ubetydeligere? Mon ikke, fordi en vis forædlet Selvkjærlighed ogsaa formaaer tilsyneladende at fornegte sig selv i det Store. Men jo mindre, jo ubetydeligere, jo smaaligere Fordringen er, desto mere krænkende for Selvkjærligheden, fordi den i Forhold til en saadan Opgave er ganske forladt af dens egne og Andres høitravende Forestillinger; men desto ydmygere er netop derfor Selvfornegtelsen. Hvoraf kommer det vel, at det er allervanskeligst at fornegte sig selv, naar man lever ene og som i en Afkrog? Mon ikke fordi en vis forædlet Selvkjærlighed ogsaa formaaer tilsyneladende at fornegte sig selv — naar Mange see beundrende derpaa. Men saa lidet som det gjør nogen væsentlig Forskjel, hvilket det Forskjellige er, hvori det enkelte Menneske, i Forhold til sit Vilkaar, fornegter sig selv, saa en Tigger ubetinget lige saa godt kan fornegte sig selv som en Konge: saaledes gjør det heller ingen væsentlig Forskjel, hvilket det Forskjellige er, hvori et Menneske lader være at fornegte sig selv, thi Selvfornegtelse er jo netop den Inderlighed, at fornegte sig selv. Og dette er et tungt og besværligt Arbeide. Thi vel bestaaer Selvfornegtelse i at kaste Byrderne af, og kunde forsaavidt synes let nok; men det er jo dog tungt at skulle kaste netop de Byrder af, som Selvkjærligheden saa gjerne vil bære, ja saa gjerne, at det allerede falder Selvkjærligheden saare vanskeligt at forstaae, at det er Byrder.

At følge Christum efter betyder da at fornegte sig, og betyder altsaa at gaae ad samme Vei som Christus gik i en Tjeners ringe Skikkelse, trængende, forladt, bespottet, ikke elskende Verden, og ikke elsket af den. Og det betyder altsaa, at gaae ene, thi Den, der i Selvfornegtelse giver Afkald paa Verden og Alt hvad Verdens er, forsager ethvert Forhold, der ellers frister og fængsler, »saa han ikke gaaer til sin Ager, ei heller kjøbslaaer, ei heller tager til Ægte;« Den som, hvis fornødent gjøres, vel ikke elsker Fader og Moder, Søster og Broder mindre end før, men elsker Christum saaledes mere, at han kan siges at hade hine: han gaaer jo ene, ene i den ganske Verden. Ja, i Livets krydsende Travlhed synes dette en vanskelig, en umulig Sag at leve saaledes, umuligt allerede at bedømme, om Nogen virkeligt lever saaledes; men lad

---

»saa han ikke gaaer til sin Ager osv.] smlgn. Luc. 14, 17—20. vel ikke elsker Fader og Moder osv.] smlgn. Luc. 14, 26.

os ikke glemme, at det er Evigheden, som skal bedømme, hvorledes Opgaven løstes, og at Evighedens Alvor skal paabyde Undseelsens Taushed i Forhold til alt det Verdslige, hvorom der ideligt taltes i Verden. Thi i Evigheden skal Du ikke spørges om, hvor stor en Formue Du efterlader Dig — derom spørger de Efterlevende; eller om hvor mange Slag Du vandt, hvor klog Du var, hvor mægtig Din Indflydelse — det bliver jo Dit Eftermæle i Eftertiden. Nei, Evigheden skal ikke spørge om, hvad der verdsligt bliver tilbage efter Dig i Verden. Men den skal spørge om, hvad Riigdom Du har samlet i Himmelen; om hvor ofte Du har seiret over Dit Sind; om hvad Herredømme Du har øvet over Dig selv, eller om Du der har været en Træl; om hvor mange Gange Du har behersket Dig selv i Selvfornegtelse, eller om Du aldrig har gjort det; om hvor ofte Du i Selvfornegtelse har været villig til at bringe Offer for en god Sag, eller om Du aldrig var villig; om hvor ofte Du i Selvfornegtelse har tilgivet Din Fjende, om vel syv Gange, eller halvfjersindstyve Gange syv Gange; om hvor ofte Du i Selvfornegtelse bar Krænkelser taalmodigt; om hvad Du har lidt, ikke for Din egen Skyld, for Dine egennyttige Hensigters Skyld, men hvad Du i Selvfornegtelse har lidt for Guds Skyld. — Og Den, som skal spørge Dig, Dommeren, fra hvis Dom Du ikke kan søge til nogen høiere, han var ikke en Hærfører, der erobrede Riger og Lande, med hvem Du kunde tale om Dine jordiske Bedrifter, hans Rige var netop ikke af denne Verden; han var ikke en Purpurklædt, med hvem Du kunde søge det fornemme Selskab, thi han bar kun Purpuret til Forhaanelse; han var ikke mægtig ved sin Indflydelse, saa han kunde ønske at indvies i Dine verdslige Hemmeligheder, thi han var saa foragtet, at den Fornemme kun turde besøge ham i Nattens Skjul. O, det er dog altid en Trøst at komme sammen med Ligesindede; naar man er feig, da ikke at skulle stilles for en Ret af Krigere, naar man er selvkjærlig og verdsligsindet, da ikke at skulle dømmes af Selvfornegtelsen. Og denne Dommer veed ikke blot hvad Selvfornegtelse er, han veed ikke blot at dømme saaledes, at ingen Mislighed kan skjule sig, nei, hans Tilstedeværelse er det Dømmende, der lader Alt forstumme og blegne, hvad der verdsligt tog sig saa godt ud i Verden, hørtes og saaes med Beundring; hans Tilstedeværelse er det Dømmende, thi han var Selvfornegtelsen. Han,

---

Purpuret til Forhaanelse] Matth. 27, 28. den Fornemme] Nicodemus, Joh. 3, 1–2.

der var Gud liig, paatog en ringe Tjeners Skikkelse; han, der kunde byde over Legioner Engle, ja, over Verdens Tilblivelse og Undergang, han gik værgeløs omkring; han, der havde Alt i sin Magt, han opgav al Magt, kunde end Intet gjøre for sine kjære Disciple, men kun byde dem samme Ringhedens, Foragtethedens Vilkaar; han, der var Skabningens Herre, tvang Naturen selv til at forholde sig rolig, thi det var først, da han havde opgivet Aanden, at Forhænget brast og Gravene aabnedes, og Naturens Kræfter forraadte, hvo han var: dersom dette ikke er Selvfornegtelse, hvad er saa Selvfornegtelse!

Dette var hvad der ligger i den Tanke: at følge Christum efter; men lad os nu betænke det Glædelige i denne Tanke.

M. T.! Dersom Du tænker Dig en Yngling, der staaer ved sit Livs Begyndelse, hvor de mange Veie aabne sig for ham, spørgende sig selv, hvilken Løbebane han kunde ønske at betræde: ikke sandt, da erkyndiger han sig nøie, hvor den enkelte Vei fører hen, eller hvilket er det Samme, han søger at faae at vide, hvo der tidligere har gaaet ad Veien. Da nævne vi ham de berømte, de prisede, de herlige Navne paa dem, hvis Ihukommelse bevares mellem Menneskene. I Begyndelsen nævne vi maaskee flere, at Valget kan staae i Forhold til Ynglingens Mulighed, at Belærelsens Riigdom, der bydes, kan være i Overflod; men selv gjør han nu, dreven af Trangen i sit Indre, et mindre Udvalg, tilsidst bliver der for ham kun een, een Eneste, den i hans Øine og efter hans Hjerte Fortrinligste blandt Alle. Da banker Ynglingens Hjerte heftig, naar han begeistret nævner dette Navn, ham det eneste, og siger: ad den Vei vil jeg gaae, thi ad den Vei gik Han!

Vi ville nu ikke adsprede Opmærksomheden, eller spilde Tiden ved at nævne saadanne Navne; thi der er jo dog kun eet Navn i Himmelen og paa Jorden, eet eneste, og altsaa kun een Vei at vælge — dersom et Menneske skal vælge i Alvor og vælge rigtigt. Der maa nemlig være flere Veie, siden et Menneske skal vælge; men der maa ogsaa kun være een at vælge, dersom Evighedens Alvor skal hvile over Valget. Et Valg, hvorom det gjælder, at man lige saa godt kan vælge det Ene som det Andet, har ikke Valgets evige Alvor; der maa ved Valget ubetinget være Alt at vinde og Alt at tabe, hvis Valget skal have Evighedens Alvor, om

---

en ringe Tjeners Skikkelse] smlgn. Phil. 2, 7. Forhænget brast osv.] Matth. 27, 51.

der end, som sagt, maa være en Mulighed af at kunne vælge noget Andet, at Valget virkelig kan være et Valg.

Der er kun eet Navn i Himmelen og paa Jorden, kun een Vei, kun eet Forbillede. Den, som vælger at følge Christum efter, han vælger det Navn, som er høiere end alle Navne, det Forbillede, som er høit ophøiet over alle Himle, men dog ogsaa saaledes menneskeligt, at det kan være Forbillede for et Menneske, at det er nævnet og skal nævnes i Himmelen og paa Jorden, paa begge Steder som det høieste. Thi der er Forbilleder, hvis Navne kun nævnes paa Jorden, men det høieste, det eneste maa jo netop have denne udelukkende Egenskab, hvorpaa det atter er kjendeligt, som det eneste: at det nævnes baade i Himmelen og paa Jorden. Dette Navn er vor Herres Jesu Christi Navn. Men er dette da ikke glædeligt, at turde vælge at gaae ad samme Vei, som han gik! Ak, i Verdens forvirrede og forvirrende Tale lyder destoværre stundom det Eenfoldige og Alvoren næsten som en Spøg. Det Menneske, der vel har øvet den største Magt, som nogensinde er øvet i Verden, han kalder sig stolt Petri Efterfølger. Men det, at være Christi Efterfølger! Ja, det frister ikke Stoltheden, det er ligeligt tilladt den Mægtigste og den Ringeste, den Viseste og den Eenfoldigste, hvilket jo igjen netop er det Salige. Og er det dog vel saa herligt at vorde d e t Fortrinlige, som intet andet Menneske kan blive; er det ikke snarere trøstesløst! Er det saa herligt at spise paa Sølv, naar Andre hungre; at boe i Paladser, naar saa Mange ikke have Huusly; at være den Lærde, hvad ingen Eenfoldig kan blive; at have et Navn i den Forstand, at Tusinder og Tusinder ere udelukkede: er det saa herligt! Og om denne, J o r d l i v e t s m i s u n d e l i g e Forskjellighed var det Høieste, var det da ikke umenneskeligt, og Livet ikke til at udholde for den Lykkelige! Hvor anderledes derimod, naar det eneste Glædelige er at følge Christum efter. Høiere Glæde kan jo dog ikke gives end den: at kunne vorde det Høieste; og denne høie Glæde kan ikke gjøres frimodigere, saligere, tryggere end den er ved den glade, ved H i m m e l e n s m i s k u n d e l i g e Tanke: at dette kan ethvert Menneske.

Saa gaaer da Den, der valgte at følge Christum efter, frem ad Veien. Og naar da ogsaa han maa lære Verden og hvad i den er at kjende, Verdens Styrke og sin egen Svaghed; naar Striden med Kjød og Blod bliver ængstende; naar Veien bliver tung, Fjenderne mange, Vennerne ingen: da afpresser Smerten ham vel

---

N a v n , s o m e r h ø i e r e e n d a l l e N a v n e] Phil. 2, 9.

dette Suk: jeg gaaer ene. M. T. Dersom et Barn, der var ifærd med at lære at gaae, kom grædende til den Ældre og sagde: jeg gaaer ene — vilde da ikke den Ældre sige: det er jo netop det Herlige, mit Barn! Og saaledes ogsaa med det, at følge Christum efter. Det er paa denne Vei ikke blot saa, som ellers siges, at naar Nøden er størst er Hjælpen nærmest, nei her, paa denne Vei, er Lidelsens Største Fuldkommenhedens Nærmeste. Veed Du nogen anden Vei, paa hvilken dette er Tilfældet? Ad enhver anden Vei er det det Omvendte: dersom Lidelserne der komme, da er Tyngden det Overveiende, ja endog saaledes det Overveiende, at det kan betyde, det var en urigtig Vei man valgte. Paa den Vei derimod, ad hvilken et Menneske følger Christum efter, er Lidelsernes Høieste det Herligste; idet den Vandrende sukker, priser han sig i Grunden salig. See, naar et Menneske betræder nogen anden Vei, da maa han jo forud gjøre sig fortrolig med Usikkerheden paa Veien: det kan maaskee gaae godt og uden vanskelige Tilstød, men der kan maaskee ogsaa optaarne sig saa mange Hindringer, at han ikke kan trænge frem ad den. Paa Selvfornegtelsens Vei, Christum efter, er derimod evig Veisikkerhed; paa denne Vei er Lidelsens »Mærker« de glædelige Tegn paa, at man gaaer frem ad den rette Vei. Men hvilken Glæde er dog større, end at turde vælge den bedste Vei, Veien til det Høieste; og hvilken Glæde er saa igjen lige saa stor som denne, uden den: at Veien er i al Evighed sikker!

Dog er der endnu en sidste salig Glæde indeholdt i den Tanke, at følge Christum efter. Thi vel gaaer han, som udviklet blev, ikke hos den Efterfølgende, ei heller synligt foran ham, men han er gaaet forud, og dette er Efterfølgerens glade Haab: at skulle følge ham efter. Eet er det jo at følge ham efter paa Selvfornegtelsens Vei, og ogsaa dette var glædeligt, et Andet at følge ham efter ind i Saligheden. Naar Døden har adskilt tvende Elskende, og da den Efterladte døer, saa sige vi: nu fulgte hun ham efter — han gik forud. Saaledes gik Christus forud, og ikke blot saaledes, thi han gik forud for at berede Efterfølgeren Sted.

Naar vi tale om en menneskelig Forgænger, da gjælder det maaskee, at han, ved at gaae forud, har gjort Veien lettere for Den, som følger ham efter; og naar den Vei, hvorom Talen er, angaaer det Jordiske, det Timelige, det Ufuldkomne, da kan det

---

thi han gik forud for at osv., smlgn. Joh. 14, 2.

være, at Veien endog er bleven aldeles let for Efterfølgeren. Dette gjælder ikke i Forhold til den Christne, eller om Selvfornegtelsens fuldkomne Vei; denne Vei bliver altid væsentligen lige tung for enhver Efterfølger. Men saa gjælder det i en ganske anden Forstand om Christus, at han gik forud: han beredte ikke Veien for Efterfølgeren ved at gaae forud, men han gik forud for at berede Efterfølgeren Sted i Himlen. En menneskelig Forgænger kan stundom med Føie sige: nu er det let nok at gaae bag efter, da Veien er banet og beredt og Porten viid; Christus derimod maa sige: see, Alt er beredt i Himlen — dersom Du er beredt til at gaae ind ad Selvfornegtelsens snevre Port og frem ad dens trange Vei.

I Verdens Travlhed synes det maaskee meget usikkert med dette Sted hisset; men Den, der i Selvfornegtelsen forsagede Verden og sig selv, han maa jo derved have forvisset sig om, at der er et saadant Sted til. Etsteds maa Den jo dog være, der er til, etsteds maa han have sit Tilhold; men i den Verden, han har opgivet, kan han ikke have sit Sted: altsaa maa der være et andet Sted, ja, det maa være for at han kan opgive Verden. O, hvor let er dette ikke at forstaae for et Menneske, hvis han virkeligen har fornegtet sig selv og Verden! Og at gjøre Prøve paa sit Liv i denne Henseende, hvorvidt man virkeligen er forsikkret om, at der er et saadant Sted hisset, om man virkeligen evigt har sit Liv forsikkret: er ogsaa let. Apostelen Paulus siger (Cor. 15, 19): »Dersom vi haabe alene for dette Liv, da ere vi de Elendigste af Alle.« Dette er ogsaa vist, thi Den, der for Christi Skyld forsager alle Verdens Goder og bærer alle dens Onder — dersom der ingen Salighed var hisset, han er bedragen, rædsomt bedragen; dersom der ingen Salighed var hisset: mig synes den maatte blive til, alene af Medlidenhed med et saadant Menneske. Dersom da et Menneske ikke tragter efter de jordiske Ting og de glade Dage; ikke stræber efter jordisk Fordeel, end ikke griber til, naar den bydes; dersom han vælger Møie og Besværlighed og, hvad der nu saa maa være, det utaknemmelige Arbeide, fordi han valgte den bedste Sag; dersom han, naar han maa undvære det Jordiske, end ikke har den Trøst, at han veed, han har gjort alt Sit for at vinde det: da er han jo en Daare i Verdens Øine, han er den Elendige i Verden. Var der saa ingen Salighed hisset, da var han jo den Elendigste af Alle; netop hans Selvfornegtelse gjorde ham dertil, han der end ikke havde forsøgt paa at vinde det Jordiske, men frivilligt opgivet det. Er der derimod en Salighed hisset, da er han, den Elendige, dog den Rigeste af Alle. Thi eet er at være

den Elendigste i Verden, naar Verden skal være det Høieste, et Andet, at være den Elendigste i Verden, naar Saligheden er, eller at være det, hvis Saligheden ikke var. Beviset for, at denne Salighed er til, er ganske herligt ført af Paulus; thi derom kan aldeles ingen Tvivl være, at han, uden den, havde været den Elendigste af Alle. Dersom derimod et Menneske søger at sikkre sig i denne Verden, søger at sikkre sig denne Verdens Fordeel, da er hans Forsikkring om, at der er en Salighed hisset, ikke just overbevisende: den overbeviser neppe Andre, den har neppe overbeviist ham selv. Dog derom dømme Ingen, eller Enhver kun sig selv, thi ogsaa det, at ville dømme en Anden i den Henseende, er et Forsøg paa at sikkre sig i denne Verden; ellers maatte han jo indsee, at baade Dommen og Saligheden tilhører den anden Verden.

Ak, det er i Tidernes Løb ofte gjentaget, og Gjentagelsen vedbliver, at En gaaer forud, efter hvem et andet Menneske længes, hvem han ønsker at følge efter: men der er aldrig noget Menneske, aldrig nogen Elsket, aldrig nogen Lærer, aldrig nogen Ven gaaet forud — for at berede den Efterfølgende Sted. Som Christi Navn er det eneste i Himlen og paa Jorden, saa er og Christus den eneste Forgænger, der er gaaet saaledes forud. Der er mellem Himmel og Jord kun een Vei: at følge Christum efter; der er baade i Tid og Evighed kun eet Valg, eet eneste: at vælge denne Vei; der er paa Jorden kun eet evigt Haab: at følge Christum efter ind i Himmelen. Der er i Livet een salig Glæde: at følge Christum efter; og i Døden een sidste salig Glæde; at følge Christum efter til Livet!

II.

Matthæi Evangelium XI, 30: **Mit Aag er gavnligt og min Byrde er let.**

Om Pharisæerne er der sagt (Matth. 23, 4): »de binde svare Byrder, vanskelige at bære, og lægge Menneskene dem paa Skuldrene, men selv ville de ikke røre dem med en Finger.« Og denne Adfærd gjentager sig desto værre ofte nok i Verden. Den gjentages i de Forhold, hvor det kunde synes, at en saadan Forskjellighed var begrundet, at den ene Part skulde bære Byrden, den anden være fri — om det dog end i Sandhed ikke er saa, fordi den ene jo skal bære Herskerens Byrde, den Anden Undersaattens, den ene Lærerens, den Anden Discipelens, og saaledes fremdeles Enhver bære sin Byrde, Ingen være fritagen, end ikke den Uafhængige. der skal bære Ansvarets Byrde, naar den Afhængige bærer Pligtens. Den samme pharisæiske Adfærd gjentager sig endogsaa i de Forhold, hvorom det gjælder, at de Tvende skulle drage i lige Aag med hinanden, at der den Ene er saa tilbøielig til blot at ville binde Byrderne og lægge dem paa den Anden, at Manden fordrer Alt af Hustruen, og Hustruen Alt af Manden, at man i Venskabets, i Samdrægtighedens Forhold ikke vil gjøre Lige for Lige, men fordre Alt af Vennen, af Medarbeideren, og selv være fri. Ja ikke blot dette viser sig, men det endnu Sørgeligere, at man ved Utaknemlighed, Uskjønsomhed, Lunefuldhed, ved Vanskelighed ovenikjøbet gjør Byrden vanskelig at bære, saa man selvkjærligt fordrer, at den Anden skal bære Byrden, og da endog gjør ham det vanskeligt at bære den.

Dette er ingen misfornøiet og fortræden Skildring af Verden, som den er nu i dette Øieblik, tvertimod det er en gammel Erfaring, sandet til de forskjelligste Tider af de Forskjelligste. Saaledes er Menneskets-Slægt, vel i Slægt med Guddommen, men ogsaa vanslægtet mere eller mindre. Dette sees bedst, naar man betragter Slægtens Forbillede. Thi dersom Mennesket ikke var i Slægt med Gud kunde et saadant Forbillede ikke være til for ham; men paa den anden Side, netop naar man seer paa Forbilledet, da viser Fordærvelsen sig i desto stærkere Farve, naar man seer paa Forbilledet og dets Reenhed, da viser Fordærvelsens Skygge sig desto mørkere. Dette Forbillede er den Herre Jesus Christus. Han kom ikke for »at lade sig tjene«, ikke for at lægge Byrder paa Andre; han bar Byrderne, den tunge Byrde, som Alle, Hver især helst ville skubbe af sig: Syndens Byrde; den tunge Byrde, som end ikke Slægten selv formaaede at bære: Slægtens Synd. Og det blev gjort ham vanskeligt at bære den, han blev forladt, foragtet, forfulgt, forhaanet, ja han blev af Syndere overgiven til Døden, han blev og han bliver af Syndere anseet som Fjende — fordi han er »Synderes Ven«. Dog bar han Byrden, som Slægten havde lagt paa ham, eller han paataget sig; og ikke blot dette, men hele hans Liv og hvert dets Øieblik var offret til at bære Andres Byrder. Thi disse Ord ere hørte af ham: »kommer hid Alle I som arbeide og ere besværede« (Matth. 11, 28); men derimod er det aldrig hørt, at han har sagt: nei, idag har jeg ikke Tid; idag er jeg ikke stemt, da jeg er indbuden til Glæde; idag er jeg ikke oplagt, jeg har selv havt Bekymring; idag har jeg tabt Taalmodigheden med Menneskene, jeg er saa ofte bleven bedraget. Nei, noget saadant Ord er ikke hørt af hans Mund, saa havde der jo ogsaa, hvad Skriften benegter og Troen gyser ved, været Svig i hans Mund — thi i Hjertet havde han dog ikke meent det. Der var ingen et Menneskes Lidelse saa rædsom, at han ønskede at blive uvidende om den, at den ikke skulde forstyrre ham hans Glæde, eller forøge ham hans Sorg; thi hans eneste Glæde var at skaffe den Lidende Hvile for Sjelen, og hans største Sorg var, naar den Lidende ikke vilde lade sig hjælpe. Hvor Du traf ham, afsides for at søge Eensomhed eller i Templet og paa Torvet for at lære: han var strax villig, han undskyldte sig ikke med, at han søgte Eensomhed, han undskyldte sig ikke med, at han var

---

»at lade sig tjene«] Matth. 20, 28. »Synderes Ven«] Matth. 11, 19. Luc. 7, 34. Svig i hans Mund] smlgn. 1. Pet. 2, 22.

beskæftiget. Naar De, der ligesom vare hans Nærmeste, vilde misbruge dette Forhold, vilde gjøre Fordring paa hans Tid, da kjendte han dem ikke; men var der en Lidende, ham kjendte han sig ved. Han kom, naar en Øverste sendte Bud efter ham, og naar i Forbigaaende en Qvinde rørte ved Fligen af hans Kjortel, da hørtes Intet: stands mig ikke, nei han standsede; og naar Disciplene vilde holde Trængselen borte, da formeente han dem det. — O, dersom det var Viisdom, hvad der kun falder altfor let strax at forstaae: at Enhver er sig selv nærmest, da var Christi Liv Daarskab; thi hans Liv var saaledes Opoffrelse, at det var som var han kun enhver Andens Nærmeste, men sig selv den Fjerneste. Men dersom han ubetinget og evigt er Forbilledet: da lader os lære af ham, som han selv opfordrer dertil (Matth. 11, 29): »tager mit Aag og lærer af mig«; lader os lære af ham at bære Byrderne, vore egne og Andres.

Let er det sandeligen pharisæisk at lægge Byrden paa Andre, men tungt selv at bære den. Let er det i et høimodigt Øieblik at love at ville bære Byrden, men tungt at bære den. Hvo forstaaer dette bedre end den Lidende, der jo netop er en Lidende ved at bære Byrder. Og dersom Nogen ønsker at høre Suk og Klageskrig og Jamren, da høres dette ofte nok fra de Lidende. Men ogsaa herom gjælder det, at det er let nok at klynke og klage og vaande sig, selv over Ubetydeligheder; dette behøver en Lidende ikke at lære, thi det er Smerten selv første Opfinder af, og Smerten har strax Skriget ved Haanden. Men at tie og taale, eller vel endog at finde Glæden i Lidelsens Bitterhed, finde den ikke blot i Haabet om, at Lidelsen engang skal ophøre, men finde den i Lidelsen, som man ellers taler om, at Sorg blandes i Glæden: dette er vel værd at lære.

Men denne Lærdom indeholdes netop i de forelæste hellige Ord: mit Aag er gavnligt og min Byrde er let. Og som det siges saa er det, om det end kan falde den Lidende vanskeligt at forstaae det, som var denne milde Tale en haard Tale, haard nemlig at fatte, saa den Lidende udbryder i Forundringens Spørgsmaal:

hvor kan dog Byrden være let, naar Lidelsen er tung?

---

da kjendte han dem ikke] se Matth. 12, 46—50. naar en Øverste sendte Bud] smlgn. Matth. 9, 18. en Qvinde rørte ved Fligen osv.] smlgn. Matth. 9, 20.

Lader os da, ikke med den vantro Forundring, der i Udraabet skjuler Benegtelsen, men med den troende Forundring, der indeholder Bekræftelsen og kun prisende Gud gjør det tvivlsomt for da atter saligt at forundre sig, lader os med denne Troens Forundring betænke dette Spørgsmaal. Thi Christi Mening var det jo dog ikke at føre Menneskene ud af Verden hen i paradisiske Egne, hvor der slet ingen Nød eller Elendighed var, eller ved et Trylleslag at gjøre Jordlivet til verdslig Fryd og Glæde. Dette var kun en jødisk og er en sandselig letfærdig Misforstaaelse; nei, han vilde lære, hvad han viste ved sit Exempel, at Byrden er let, selv naar Lidelsen er tung. Byrden bliver altsaa i en vis Forstand den samme, thi Byrden er netop Lidelsen, den tunge Lidelse, og dog bliver Byrden let. Fordi Christendommen er indkommen i Verden, derfor er et Menneskes Lod ikke blevet et andet her paa Jorden end før. En Christen kan komme til at lide ganske det Samme, som før er lidt — dog bliver den tunge Byrde let for en Christen. Dette ville vi først betænke, og derpaa særligen overveie, hvilken let Byrde den Christne særligen har at bære.

Naar vi tale om at bære Byrder, da gjør Sproget i daglig Tale en Forskjel mellem en let Byrde og en tung Byrde; vi sige, det er let at bære den lette Byrde, tungt at bære den tunge. Men herom er Talen nu ikke, den er meget mere den høitidelige om, at den ene og samme Byrde er tung og dog let; Talen er om dette Vidunderlige, thi er det vel et større Vidunder at forvandle Vand til Viin, end at den tunge Byrde vedbliver at være tung og dog er let! Imidlertid tale vi dog ogsaa ellers stundom saaledes. Thi naar et Menneske er nær ved at segne under den tunge Byrde han bærer, men Byrden er det Kjæreste han eier: da siger han i en vis Forstand, at Byrden er let. Dette er seet i Verden. Det er seet med Afskye, naar den Gjerrige næsten slæber sig ihjel paa Skatten han bærer, medens han dog anseer denne tunge Byrde for let, fordi Skatten er ham Alt. Det er seet med stille Opløftelse, naar et Menneske bærer, hvad ham i ædel Forstand er kjærest i Verden, og Byrden vel er tung, men dog let. Naar den Elskende i Havsnød er nærved at synke under Vægten af den Elskede, han vil frelse: da er vistnok Byrden tung, og dog, ja spørg ham derom, dog saa ubeskrivelig let. Uagtet de ere Tvende i Livsfare, og den Anden den Tyngende, vil han dog kun Eet, han vil frelse sit Liv; han taler altsaa, som var Byrden slet ikke til, han kalder hende sit Liv, og han vil frelse sit Liv. Hvorledes foregaaer denne For-

vandling? Mon ikke derved, at der træder en Tanke, en Forestilling imellem. Byrden er tung, siger han, og han standser, men nu træder Tanken og Forestillingen derimellem, og han siger: nei, o nei, den er dog let. Er han derfor tvetunget, fordi han taler saaledes? O nei, naar han i Sandhed taler saaledes, da er han i Sandhed forelsket. Altsaa ved Tankens, ved Forestillingens, ved Forelskelsens Hjælp er det, at Forvandlingen foregaaer.

»Mit Aag er gavnligt.« Er man, som det hedder, en Lykkelig, eller vel rettere, er man tillige en Letsindig: da kan man sagtens slaae stolt med Nakken, og bære Hovedet opreist. Men naar et Menneske gaaer bøiet under Lidelsens tunge Aag, da var der vel Den, som ikke vidste Andet end blot at synke under Vægten, saa han gaaer ludende med Hovedet, saa han forstummer i en umælende, tankeløs Tilintetgjorthed. Tankeløs; ja, thi Feilen er jo netop, at han ikke har een eneste Tanke, ved Hjælp af hvilken han dog idetmindste kunde løfte paa Byrden. En Tanke maa der til; dersom den altid er fornøden, da vel især her — for at udmærke et Menneske fremfor Dyret. Det er derfor skjønt og opløftende sagt af en ædel Mand, naar han taler om den jordiske Strid, og da blot forlanger Eet: giv mig en stor Tanke. Og saaledes kan der være mange herlige og dyrebare Tanker, der, om de end ikke kunne gjøre Aaget let, dog kan hjælpe til at løfte paa Byrden; der kan være Tanken om bedre Tider man har havt eller om bedre Tider man haaber, Tanken om et Menneske man elsker eller om et Menneske man beundrer, Tanken om hvad man skylder en Anden eller Tanken om hvad man skylder sig selv. Men hovedsageligen er der dog kun een Tanke, een eneste, som kan gjøre Udslaget, een Tanke, som indeholder Troens Forvandling af den tunge Byrde til den lette, denne Tanke er: at det er gavnligt, at den tunge Lidelse er gavnlig.

Men at den tunge Lidelse er gavnlig, det maa troes, sees kan det ikke. Bag efter kan det maaskee sees, at den har været gavnlig, men i Lidelsens Tid kan det ikke sees, og heller ikke høres, om end nok saa Mange gjentoge det nok saa kjærligt for En: det maa troes. Troens Tanke maa der til, og den inderlige, tillidsfulde, gjentagne Udtalelse for sig selv af denne Tanke; thi er

---

sagt af en ædel Mand] Herder under hans sidste Sygdom, se Herders Werke. Zur Philosophie XVII. 1820 p. 330.

det saa, at Ordet er den bindende Magt, at man med et Ord binder sig for evigt, saa er det ogsaa saa, at Ordet er den løsende Magt, der løser Trældoms-Aaget, saa den Troende gaaer frit under Aaget, løser Tungebaandet, saa Forstummelsen ophører, saa Mælet vender tilbage med Tilbedelsen. Troes maa det. At see Glæden, naar man seer idel Glæde om sig, det er ikke vanskeligt, som jo Sproget selv næsten vrængende viser, hvor let dette Intetsigende er; men, naar man seer idel Elendighed om sig, da troende at see Glæden: ja, det er i sin Orden. Det er i sin Orden med Hensyn til Brugen af det Ord: Tro, thi Tro forholder sig altid til hvad der ikke sees, det være nu det Usynlige eller det Usandsynlige; og det er i sin Orden, at et Menneske er en Troende.

Om Troen er der sagt, at den kan flytte Bjerge. Men tungere end et Bjerg kan end ikke den tungeste Lidelse være; det stærkeste Udtryk Sproget har er jo tvertimod: Lidelsen hviler tungt paa et Menneske som et Bjerg. Men dersom den Lidende dog troer, at Lidelsen er ham gavnlig, ja da flytter han Bjerge. Og saaledes er der vel Den, som med hvert Skridt han gjør, flytter et Bjerg, med hver Dag han lever, flytter Bjerge. For at flytte Bjerget maa man gaae ind under det: ak, saaledes gaaer den Lidende under den tunge Byrde; det er det Tunge. Men Troens Udholdenhed under Lidelsen, Troen paa, at det er ham gavnligt, den løfter Bjerget og flytter det. En Lidende kan maaskee rørt og bevæget høre den kjærlige, den deeltagende, den opmuntrende Tale af en Anden: det er Dig gavnligt; men derfor kan han ikke flytte Bjerget — en Fange kan i Taarer høre den Elskedes Stemme udenfor, men derfor bliver han ikke fri, stundom hans Fangenskab kun tungere. Den Lidende kan høre disse Stemmer; men dersom han ikke i sit Indre hører den samme Stemme, da kan han ikke flytte Bjerget. Han kan fortvivlet end ikke ville høre disse Stemmer; men dette hjælper ham endnu mindre til at flytte Bjerget. Kan han derimod troe, at det er ham gavnligt, da flytter han Bjerget. Thi, ikke sandt: dette uhyre Bjerg staaer ham i Veien, han vilde saa gjerne gaae ad en anden Vei eller have Bjerget bort, men dersom det er ham gavnligt, saa er jo Veien banet, saa er det jo paa hans Vei. Gavnligheden giver, om jeg saa tør sige, Bjerget Fødder at gaae paa. Den snilde Hedning har sagt: giv mig et Sted udenfor, og jeg skal bevæge Jorden; den

---

Om Troen er der sagt osv.] smlgn. Matth. 17, 20. Den snilde Hedning har sagt osv.] Archimedes, smlgn. Noten Bd. VI, 245.

Ædle har sagt: giv mig en stor Tanke: o, det Første lader sig ikke gjøre, og det Andet hjælper ikke ganske. Der er kun Eet, som kan hjælpe, men det kan ikke gives af nogen Anden: tro, og Du skal flytte Bjerge!

Tro, at Aaget er Dig gavnligt. Dette gavnlige Aag er Christi Aag. Men hvilket er da Aaget? Ja, det kan være yderst forskjelligt, men kun det er Christi Aag, om hvilket den Lidende troer, at det er ham gavnligt. Det er altsaa ikke saaledes, at den Christne er fritagen for de menneskelige Lidelser, som disse ere kjendte i Verden; nei, men Den, som bærer Lidelsen saaledes, at han troer, at Aaget er gavnligt, han bærer Christi Aag. Der er, menneskeligt talt, ingen ny Lidelse kommen til, men heller ingen gammel tagen bort; forsaavidt er Alt uforandret; og dog er den nu given, denne store Tanke, og dog er det nu fundet Stedet udenfor Jorden: Troen. Det er ikke Klogskabens Opfindelse, ikke dens smaalige og snaksomme Geskæftighed om det Gavnlige og det Gavnlige; nei, det er den ordknappe Tro, der troer Gavnligheden. Man kan ved Hjælp af Klogskaben krybe gjennem Verden, liste sig fra mange Gjenvordigheder, snakke sig fra nogle, hitte Raad for nogle; men alt dette er lige saa lidet Troen, som det er — at flytte Bjerge.

Naar saa Troen holder fast ved Gavnligheden, og flytter Bjerget, da er Troens Glæde saa stor, at Aaget virkelig er let. Netop Forestillingen om hvor tungt det er, naar det dog ved Troens Hjælp lader sig gjøre, gjør Aaget let. Naar En løfter en Fjær, da siger han: det er let; men naar En gaaer hen til en stor Vægt, og ved Synet af den fortvivler over sin egen Kraft, men dog løfter paa den, og see, det lykkes: da bliver han saa glad, at han i Glædens Forundring over Forandringen udbryder: den er let. Er han derfor bleven en Letsindig; har han derfor glemt, at han fortvivlede over sin egen Kraft; har han derfor taget den himmelske Hjælp forfængeligt: o nei, det er netop med Troens salige Forundring han taler saaledes. Dersom en Pige qvindeligt kun har eet eneste Ønske, ak, men gjemt i Haabløshed, da kan hun sige: det er umuligt. Dette Udsagn kan betyde, at hun er bleven dorsk, at hun vil til Sengs, vil sove fra Ønsket og sove sig Glemsel til; det kan betyde, at hun ikke mere vil gjemme Ønsket i Haabløshed, men glemme det i Haabløshed. Dersom hun derimod qvindeligt holder hele sin Sjel mod Haab paa Ønsket, og det da opfyldes: da udbryder hun vel netop paa Glædens Dag: det er umuligt; da tager hun vel mod Visheden med den lyksaligste Forundrings gladeste Hilsen: det er umuligt; da varer det vel længe, inden

hun kan overtale sit Hjerte til at sige: det er vist, fordi det er hende ubeskriveligt kjærere hver Dag at hilse Visheden med dette Ord: det er umuligt! Er hun derfor en Letsindig, der spøger med Visheden; er hun derfor en Utaknemlig, der ikke veed at skatte Visheden? Nei, hun er skjønsom, thi det er netop Skjønsomhed hver Vishedens Dag at begynde forfra paa Forundringen; hun er ydmyg og ydmygt troende. Hendes Forundring er Troens, og at hun vedbliver at forundre sig er Troskab mod den Magt, som gjorde det Umulige muligt. See, de daarlige Brudejomfruer ere et Billede paa den daarlige Forventning; men lad os forandre Parablen lidt. Vi tage altsaa de fem Kloge, som holdt Forventningens Lampe tændt og kom ind med Brudgommen — hvis de da strax, idet Døren blev lukket, sagde: nu er Alt vist og afgjort: mon da ikke ogsaa i en anden Forstand deres Lampe maa siges at være slukket? Men Troen, den holder Lampen tændt; naar det gjælder om at forvente, da holder den Lampen tændt indtil det Sidste; og dersom Opfyldelsen er kommen, da holder den Lampen tændt og glemmer aldrig, at det var umuligt. Den der derimod utaalmodigt kun fandt Aaget tungt, medens det var tungt — naar da Aaget gjøres ham let: da bliver han atter sig selv liig, han bliver en Falskner, en lumpen Falskner, der nu let kan forstaae, hvad han umuligt kunde forstaae.

Dog, Opfyldelsen af en Forventning maa man vente paa, men Lidelsens Gavnlighed behøver man ikke at vente paa — dersom man da ikke fordrer at see den (hvilket er det Ufuldkomne), men vil troe: dette lader sig gjøre strax. Derfor er ogsaa Troen paa, at den tunge Lidelse er gavnlig, noget langt Fuldkomnere end Forventningen om et lykkeligt Udfald. Thi det lykkelige Udfald kan udeblive, men den Troende troer, at Lidelsen er ham gavnlig: saa kan da Gavnligheden ikke udeblive — naar den er. Den Troende fatter menneskeligt, hvor tung Lidelsen er, men med Troens Forundring over, at den er ham gavnlig, siger han guddommeligt: den er let. Han siger menneskeligt: det er umuligt, men han siger det atter med Troens Forundring over, at det er ham gavnligt, hvad han menneskeligt ikke kan forstaae. Naar nemlig Klogskaben kan indsee Gavnligheden, da kan Troen ikke see Gud; men naar Klogskaben ikke kan see en Haandsbred for sig i Lidelsens mørke Nat, da kan Troen see Gud, thi Troen seer bedst i Mørke. Naar Klogskaben trøster en Lidende, da bærer den sig saaledes ad. Den

---

de daarlige Brudejomfruer] Matth. 25, 1 ff.

siger: »det bliver nok godt og gavnligt om nogen Tid.« Imidlertid benytter Klogskaben Øieblikket til at gaae. Det er ligesom naar Lægen besøger den Syge, og siger: »om nogen Tid« — og derpaa gaaer, saa den Syge aldrig kan faae Lægen fat og holde ham fast ved hans Ord som en Bedrager, thi Lægen lister sig bort. Men naar Troen trøster en Lidende, da sætter den sig ned hos ham og siger: »Lidelsen er Dig gavnlig, tro det blot. Dette er Noget, som strax lader sig forstaae af Troen. Jeg skal derfor gjerne blive hos Dig, at Du kan udgyde Din Vrede over mig, hvis jeg taler usandt; thi jeg behøver ingen Tid at løbe paa, som løb jeg paa det Uvisse; jeg behøver ingen Tid for at løbe bort, som var jeg en Bedrager; nei det er Dig gavnligt. Lad kun Lidelsen tiltage, det er Dig gavnligt, Gavnligheden er ligesom jeg er, jeg Troen.« Saaledes er Gavnligheden for Troen, og Gavnligheden er, selv naar Troen anfægtes, naar det er, som fandt Troen ikke Naade for Gud, som ophidsede den ham blot, saa han gjorde Prøven større og større, jo mere der troes, saa det i Mismod er den Troende, som skulde han fortryde Troen, som var dog Den lykkelig, der lever ligegyldigt hen og aldrig indlader sig ret med Gud, men gaaer mageligt ad den brede Vei, eller beundret ad den prisede Middelvei og aldrig under Aaget trænger frem ad Troens trange Vei. Dog, Hvo der lever saaledes, hvad han end forresten er, han er ingen Christen, thi for den Christne er Aaget gavnligt, det er, han troer det. — Een bærer et Jernaag, en Anden et Træaag, en Tredie et gyldent Aag, en Fjerde det tunge Aag, men kun den Christne bærer — det gavnlige Aag.

»Min Byrde er let.« Hvad er nemlig Sagtmodighed Andet end at bære den tunge Byrde let, ligesom Utaalmodighed og Vrantenhed er at bære den lette Byrde tungt.

Der er i Sproget et herligt Ord, som tillige villigt føier sig i mangen Forbindelse, men aldrig inderligt i nogen Forbindelse uden med det Gode. Det er det Ord: Mod; overalt hvor det Gode er, der er ogsaa Mod tilstede; hvilken Skjæbne der end hænder det Gode, Modet er altid paa det Godes Side; den Gode er altid modig, kun den Onde er feig og ræd, og Djævelen skjælver altid. Saaledes er dette stærke Ord, der aldrig vender Faren Ryggen, men altid vender sig mod den, stolt i sig selv og dog saa bøieligt, naar det gjælder om at føie sig skjønt ind i den inderlige For-

Djævelen skjælver altid] smlgn. Jac. 2, 19.

bindelse med det Godes Forskjellighed; saaledes er dette stærke Ord saa frastødende mod alt det Onde, men saa trofast i Sammenhold med det Godes Forskjellighed. Der er Mod, som kjækt trodser Farer; der er Høimod, som stolt opløfter sig over Forurettelser; der er Taalmod, som taaligt bærer Lidelser: men det sagte Mod, som bærer det Tunge — let, er dog den vidunderligste Sammensætning. Thi ikke er det vidunderligt, med Jernstyrke at tage haardt paa det Haardeste af Alt; men Vidunderligt er det, med Jernstyrke at kunne tage sagte paa det Svageste af Alt, eller tage let paa det Tunge.

Dog er det til Sagtmodighed, at Christus opfordrer sine Efterfølgere: lærer af mig, thi jeg er sagtmodig og ydmyg af Hjerte. Ja han var sagtmodig. Han bar jo den tunge Byrde, som langt overgik Menneskets, ja Slægtens Kræfter, let. Men naar En paa samme Tid som han selv bærer denne tungeste Byrde, har Tid og Villighed og Deeltagelse og Selvopoffrelse til uafbrudt at bekymre sig om Andre, at hjælpe Andre, at helbrede Syge, at besøge Elendige, at frelse Fortvivlede: bærer han da ikke Byrden let! Han bar den tungeste Bekymring, Bekymringen for den faldne Slægt; men han bar den saaledes let, at han ikke udslukkede en rygende Tande, ikke knækkede det bøiede Rør.

Som da Forbilledet var, saa bør og Efterfølgeren være. Naar En bærer en tung Byrde, men han da ogsaa søger Andres Hjælp og lægger Noget af den paa dem; eller dersom han bærer en tung Byrde, men han da ogsaa har nok at tænke paa alene med at bære sin Byrde: da bærer han vel Byrden for en Deel eller ganske, men han bærer den ikke let. Naar En maa sætte alle sine Kræfter sammen, naar han ikke har een eneste Tanke, ikke eet eneste Øieblik at give bort til Andre, naar han saaledes i den yderste Anstrængelse bærer sin Byrde: da bærer han den vel, men han bærer den ikke let; han bærer den maaskee taalmodigt, men han bærer den ikke sagtmodigt. Thi Mod larmer, Høimod kneiser, Taalmod tier; men Sagtmod bærer det Tunge let. Mod kan man see og Høimod; og Taalmod kan man see paa Anstrængelsen: men Sagtmod gjør sig usynlig — det seer saa let ud og er dog saa tungt. At der boer Mod derinde, det seer man i Øiet; at der er Høimod, det seer man i Skikkelsen og Blikket; at der er Taalmod, seer man ved Munden, som dog tier: men Sagtmod kan man ikke see.

---

lærer af mig osv.] Matth. 11, 29. en rygende Tande osv.] Matth. *12, 20.*

Hvilken er da Sagtmodighedens lette Byrde? Ja, det er den tunge naar den bæres let. Men hvilken er da Sagtmodighedens tunge Byrde? Ja, den kan være det yderst Forskjellige, men det er ikke denne Forskjellighed, der gjør Udslaget, men derimod Sagtmodigheden. Utaalmodighedens lette Byrde kan ogsaa være det yderst Forskjellige, men det er ikke denne Forskjel, der gjør Udslaget, derimod Utaalmodigheden, der gjør den til den tunge, U-Taalmodigheden, der ikke holder sammen med Mod, og kun tilhører Slægten som en Vanslægtet gjør det. Men det er virkeligt saa, at ved Sagtmodighed bliver den tunge Byrde i guddommelig Forstand virkelig let; ligesom det er en sørgelig Sandhed, at ved Utaalmodighed bliver den lette Byrde virkelig tung. Gavnligheden er det lette Aag, og Sagtmodigheden den lette Byrde. Derom kan i al Evighed ikke være Tvivl, at det Gavnlige er let at bære; derfor retter Tvivlen sig mod noget Andet; den k a n ypperligt forstaae, at det Gavnlige er let, men den v i l ikke troe, at den tunge Lidelse er det Gavnlige. At Sagtmodighed er en let Byrde, derom kan i al Evighed ingen Tvivl være; derfor retter Tvivlen sig mod noget Andet; den k a n ypperligt forstaae, at Sagtmodighed er let, men den v i l ikke forstaae, at det Tunge bliver ved Sagtmodighed den lette Byrde, at Byrden virkelig bliver let, hvad den dog gjør.

Naar saaledes Den, der idag ikke veed, hvad han skal faae at leve af imorgen, naar han, efter Evangeliets Forskrift (thi Christus kom ikke til Verden f o r a t afskaffe Næringssorgen ved at bringe Velstand) ikke bekymres for den Dag imorgen: da bærer han jo den tunge Byrde let. Ak, medens der vel aldrig er Mange, som kan siges at have nok for deres Levetid, saa kan det derimod let synes en Bekymret, hvis Øie forvirres ved at see for vidt, som kunde Næringssorgen strække til for en endnu længere Tid end hele hans Liv. Naar saa er, da bærer han den tunge Byrde tungt. Men dersom han taalmodigt beslutter sig til at ville bære Byrden, saa længe det skal fordres af ham: da bærer han den dog ikke let. Den listigste og den stærkeste Fjende er Tiden, især naar den samler sig til Angreb og kaldes det Tilkommende, thi da er den som Taage, hvilken ikke kan sees nærved, men jo mere den sees paa Afstand desto forfærdeligere synes den. Naar Taalmodigheden med Øiet løfter paa det Tilkommende, da seer man hvor tungt det er; men det sagte Mod bekymres end ikke for den Dag imorgen. Sagtmodigheden trækker Øiet hurtigt ind i sig selv, og seer derfor ikke det Tilkommendes Uendelighed. Det Tilkommende nævner den: den Dag imorgen. Den Dag imorgen er jo ogsaa det

Tilkommende, men er det Tilkommende seet saa nær ved som muligt; saa sagtfærdigt gaaer den frem, saa vaersomt tager Sagtmodigheden paa det Tilkommende. Men ganske nærved kan man jo ikke see den Taage, der, hvis man giver Øiet Raadighed, antager en forfærdende Skikkelse; og det Tilkommende kan man heller ikke see ganske nærved: derfor lykkes det Sagtmodigheden end ikke at bekymres for den Dag imorgen. Er dette ikke at bære Tidens, det Tilkommendes tunge Byrde let? — Naar saaledes Den, der er født Træl, naar han efter Apostelens inderlige Formaning (thi Christus kom ikke for at afskaffe Slaveriet, om det end vil følge og følger deraf), ikke bekymres derved, og kun, hvis det tilbydes, vælger at blive fri: da bærer han den tunge Byrde let. Hvor tung denne Byrde er, det veed den Ulykkelige bedst, og det veed den menneskelige Deeltagelse med ham. Dersom han sukker under Byrden, som Menneskeligheden med ham, da bærer han Byrden tungt; dersom han taalmodigt finder sig i sin Skjæbne og taalmodigt haaber Friheden, da bærer han dog ikke Byrden let. Men den Sagtmodige, der har havt Mod til ret at troe paa Aandens Frihed, han bærer den tunge Byrde let: han hverken opgiver Haabet om Friheden, ei heller venter han den. Det Spørgsmaal, der med Rette er kaldet det afgjørende, det om Friheden; det Spørgsmaal, der for en Trællefødt vel maa kaldes et Livsspørgsmaal, om at være eller ikke være, dette dræbende eller levendegjørende Spørgsmaal behandler den Sagtmodige saa let, som angik det ham ikke, og dog igjen saa let, at det paa en Maade angaaer ham, thi siger han: det bekymrer mig ikke at være født Træl, men kan jeg blive fri, da vil jeg hellere vælge det. At bide i Lænken er at bære den tungt, at spotte Lænken er ogsaa at bære den tungt, taalmodigt at bære Lænken er dog ikke at bære den let, men Trællefødt at bære Trældommens Lænke som en Fri kan bære en Kjæde: det er at bære den let.

Og saaledes er Sagtmodighed altid. Som man stundom med Forundring seer hvad Sparsommelighed kan bringe ud af en Penning, saaledes er det sagte Mod stærkt i at gjøre smaat og derved det Tunge let. Som en Tvivler i ængstelig Paaholdenhed neppe tør træde paa Jorden, Intet tør benegte og Intet bekræfte, for ikke at gaae forvidt: saaledes har den Sagtmodige ogsaa Evighedens Paaholdenhed; men han er ikke ængstelig, thi han er tvertimod frimodig; han er ikke tvivlende, men stærkt Troende; han aander

---

Apostelens inderlige Formaning] 1. Cor. 7, 21.

i Troen sundt og frit, og dog er hans Mod saa sagtfærdigt, at det seer ud som idel Ubetydelighed hvad han har at bære. Det er jo saaledes, at enhver Sindstilstand frembringer det den er, uden om sig, omdanner Opgaven i Lighed med sig. Man kan ikke sige: hvor der er stor Fare der er altid en Modig; men derimod: hvor der er en Modig der bliver nok stor Fare, det behøver han nemlig, det kræver han, det behøver Modets Selvopholdelsesdrift i den Modige. Opgaven bliver en anden ved Forholdet til Den, som løser den. Den samme Fare, som maaskee overvindes af en Forsagt, bliver synligt større, naar det er en Modig, som overvinder den. Den samme Uret, som bæres af en Tvetydig, bliver synligt større, naar den Retfærdige bærer den. Det samme Spring, som en Flygtning gjør dreven af Angest, bliver synligt større, naar en Dandser gjør det med Lethed. Og saaledes gjør Modet Faren stor og overvinder den; Høimod gjør Uretten lumpen og opløfter sig over den; Taalmod gjør Byrden tung og bærer den; men Sagtmod gjør Byrden let og bærer den let. Derfor er det, menneskeligt talt, utaknemmeligt at være sagtmodig. Thi Sagtmod gaaer saa stille hen, at Ingen bliver opmærksom paa det Tunge; end ikke Den, der lægger Byrden paa den Sagtmodige, faaer det ret at vide. Mod gjør sig dog betalt ved Seirens Synlighed, Høimod ved Blikkets Stolthed, Taalmod ved Lidelsens Kjender; men Sagtmod er ukjendelig. Den sagtmodige Træl skjuler saaledes ved sin Sagtmodighed over Herrens Uret, thi det seer jo ud som havde Trællen det meget godt hos Herren, hvilket han ogsaa har — ved Hjælp af Sagtmodigheden. Dersom derfor en Reisende saae, hvorledes Trælle sukke under Lænken, da vilde han blive opmærksom, hans Deeltagelse vilde vaagne, han vilde give en glødende Skildring af Slaveriets Rædsel; men den sagtmodige Træl vilde han ikke blive opmærksom paa, han vilde maaskee endog troe, at det var Herren, der var den gode. Naar saaledes den stille Qvinde sagtmodigt bærer alle Mandens Vanskeligheder og Luner og Krænkelser, hans Utroskab maaskee: seer det da ikke ud — dog hvad kan det hjælpe at tale om hvorledes det seer ud, det kan jo ikke sees. Dersom hun bærer det taalmodigt, da kan det maaskee sees, men hvis hun lever etsteds, denne sagtmodige Qvinde, da sees kun et lykkeligt Ægteskab, da sees kun en elsket Mand og en Hustrue, der er lykkelig i sit Hjem, lykkelig ved sin Husbond. Ja, salig er hun, om ikke lykkelig ved sin Mand, saa dog salig ved sin Sagtmodighed.

»Lærer af mig, thi jeg er sagtmodig og ydmyg af Hjerte.« Ja, Christus var sagtmodig. Dersom han ikke havde været Sagtmodig-

heden, da havde han jo heller ikke været Den han sagde sig at være; men dersom han ikke havde været Sagtmodigheden, da havde han heller ikke lidt saa meget, da havde Verden selv gyset for den Uret, der gjordes mod ham, men hans Sagtmodighed skjulte over Verdens Skyld. Han paatalte ikke sin Ret, han beraabte sig ikke paa sin Uskyldighed, han talte ikke om, hvorledes de syndede mod ham, ikke med eet Ord gjorde han opmærksom paa den himmelraabende Skyld; selv i det sidste Øieblik sagde han: Fader, tilgiv dem, de vide ikke hvad de gjøre. Skjuler ikke hans Sagtmodighed her over deres Brøde, der bliver som langt, langt mindre end den er, ved at han taler saaledes om den; medens den jo dog i en anden Forstand bliver end forfærdeligere ved at synde mod Sagtmodigheden. Da Petrus havde fornegtet ham tre Gange, og Christus sagtmodig blot saae paa ham: skjuler da denne Sagtmodighed ikke over Petri Skyld og gjør den til noget langt Mindre! Hør blot Sprogets Udraab: at fornegte sin Herre tre Gange i det Øieblik da han er forraadt, i Fjendernes Magt, forhaanet og bespottet! Du gyser, idet Du bliver opmærksom derpaa, ikke ved Skildringen deraf, men blot ved Udsagnet. Christi Sagtmodighed derimod forhindrer En i at blive opmærksom paa, hvor dybt dette Fald var.

Denne Sagtmodighed skulle vi lære af ham, og denne Sagtmodighed er den Christnes bestemteste Kjende. »Dersom Nogen giver Dig et Slag paa Dit høire Kindbeen, vend ham det andet ogsaa til.« (Matth. 5, 39.) Det er ikke Sagtmod, at Du ikke slaaer igjen; det er ikke Sagtmod, at Du finder Dig i Uretten og tager den for hvad den er: men det er Sagtmod, at Du vender den venstre Kind til. Høimod bærer ogsaa Uretten, men den gjør egentligen, at den viser sig større end den er, idet den opløfter sig over den; Taalmod bærer ogsaa Uretten, men gjør den ikke mindre end den er; kun Sagtmod gjør Uretten mindre, thi naar man ikke tager Noget for hvad det er, og dette Noget er Uretten, Forurettelsen, Forhaanelsen, saa gjør man jo Uretten mindre. Lad det skee for vore Øine. I det Øieblik det første Slag er falden: ikke sandt, da standser Din Opmærksomhed ved Uretten, og Du seer det paa den Høimodige, og Du seer det paa den Taalmodige; men idet den Sagtmodige med sit stille Sind vender den Venstre

---

Fader, tilgiv dem] Luc. 23, 34. Da Petrus havde fornegtet] Luc. 22, 61.

til, da forhindres Du i at blive opmærksom, han bærer Uretten saa let, at Du næsten bliver mindre opbragt paa Gjerningsmanden. Det er ikke Sagtmodighed, at Du tilgiver Din Fjende, men de halvfjerdsinstyve Gange de syv Gange, det er Sagtmodigheden, eller Det: at den Sagtmodige er saa bekymret for at tilgive, saa det næsten seer ud som var det ham, der trængte til Tilgivelsen, at den Sagtmodige, der ydmygt veed, hvorledes Himlens Tilgivelse for ham afhænger af hans Tilgivelse, virkeligen trænger til at tilgive sin Fjende.

Sagtmodigheden bærer altsaa den tunge Byrde let, og Forurettelsens tunge Byrde saa let, at det er, som blev den Skyldiges Brøde mindre. Denne Sagtmodighed kjender Hedenskabet ikke. Den har i christelig Forstand een herlig Egenskab: den har ingen Løn paa Jorden; og da endnu een herlig Egenskab: at dens Løn er stor i Himmelen!

Vi have nu talet om hvorledes den Christne bærer den tunge Byrde let, hvorledes han ikke er forskjellig fra andre Mennesker, ved at være fritagen fra Byrden, men Christen ved at bære den let. Den, der bærer det gavnlige Aag, og Den, der, tungtbesværet, bærer den lette Byrde: han er en Christen!

Men naar Christus taler om den lette Byrde, naar han siger: min Byrde, da kan derved ogsaa tænkes ganske særligen paa en Byrde, som han har paalagt sine Efterfølgere. Han har jo paalagt dem at bære de menneskelige Byrder let, men da tillige en let Byrde, som er egen for de Christne. Hvilken er denne? Lader os først spørge saaledes: hvilken er af alle Byrder den tungeste? Dog vel Syndens Bevidsthed, derom skulle vi jo ikke tvistes. Men Den, som tager Syndens Bevidsthed bort og giver Bevidstheden om Tilgivelse isteden: han tager jo den tunge Byrde bort og giver den lette i Stedet.

Dog hvorfor: en Byrde, om den end kaldes let? Ja, hvis Nogen ikke vil forstaae, at Tilgivelsen dog ogsaa er en Byrde, der skal bæres, om end en let Byrde, da tager han Tilgivelsen forfængeligt. Tilgivelsen skal ikke fortjenes, saa tung er den ikke; men den skal heller ikke tages hen i Forfængelighed, saa let er den heller ikke. Tilgivelsen skal ikke betales, saa dyr er den ikke — den kan ikke betales; men den skal heller ikke tages hen som Intet, dertil er den for dyrekjøbt.

See, her gjælder det atter om Sagtmodighed for at troe, for at bære Tilgivelsens lette Byrde, for at bære Tilgivelsens Glæde. Det maa falde Kjød og Blod vanskeligt at bære den lette Byrde;

men bliver den lette Byrde tung at bære, da er det det oprørske Sind, der ikke vil troe; bliver derimod den lette Byrde saa let, at det slet ikke kan kaldes en Byrde, saa har Letsindigheden taget den forfængelig. Tilgivelsen, Forligelsen med Gud er en let Byrde at bære, og dog er den netop som Sagtmodighedens lette Byrde, thi det er for Kjød og Blod den tungeste, endnu tungere end Syndens Bevidsthed, thi den er til Forargelse. Som derfor den Christne altid skal være kjendelig paa Sagtmodigheden, saa er ogsaa det væsentlige Christelige netop saaledes, at det kun kan troes i Sagtmodighed. Enhver Overdrivelse, Tungsindighedens eller Letsindighedens, er strax et Tegn paa, at Troen ikke er ret tilstede. Thi Christus kom ikke til Verden, for at gjøre Livet let i Letsindighedens Forstand, ei heller for at gjøre det tungt i Tungsindighedens Forstand, men for at lægge den lette Byrde paa den Troende. Den Letsindige vil lade Alt være glemt, han troer forgjeves; den Tungsindige vil Intet lade være glemt, han troer forgjeves. Men Den, som troer, han troer, at det er Alt glemt, dog saaledes, at han bærer en let Byrde — thi bærer han ikke Erindringen om, at det er ham tilgivet! Den Letsindige vil endog lade denne Erindring være glemt, det er Alt tilgivet og glemt. Men Troen siger: det er Alt glemt, husk paa, at det er tilgivet. Man kan jo glemme paa mange Maader; man kan glemme, fordi man faaer Andet at tænke paa; man kan glemme tankeløst og letsindigt; man kan mene Alt glemt, fordi man selv har glemt; men den evige Retfærdighed kan og vil kun glemme paa een Maade, ved Tilgivelse, — men saa maa jo den Troende heller ikke glemme, han maa tvertimod stadigt mindes, at det er ham tilgivet. Den Tungsindige vil ikke glemme; han vil ikke erindre, at det er ham tilgivet; han vil huske Skylden: derfor kan han ikke troe. Men fra Tilgivelsen skal jo et nyt Liv udgaae i den Troende, saa kan altsaa heller ikke Tilgivelsen være at glemme. Det er kun ikke mere Loven, som er Tugtemesteren til Christum, men Tilgivelsen ved Christum er den milde Tugtemester, der ikke nænner at minde om det Glemte, men dog minder forsaavidt derom, at den siger: husk dog paa, at det er tilgivet. Det er ikke glemt, men det er glemt i Tilgivelsen. Hver Gang Du erindrer Tilgivelsen, da er det glemt, men naar Du glemmer Tilgivelsen, da er det ikke glemt, og da er Tilgivelsen forspildt.

Er dette dog ikke en let Byrde? Veed Du, m. T., at forklare det anderledes, saa forklar Du mig det; jeg veed ikke Andet end dette Troens Eenfoldige, der dog forholder sig til en vanske-

lig Tale, thi det er jo altid en vanskelig Tale, der sætter saa forskjellige Ord sammen som: let og — Byrde. Det er en vanskelig Tale, o, men et Menneskeliv har jo ogsaa Vanskeligheder. Men den vanskelige Tale er til at forstaae, og Livets Vanskelighed til at bære, ja til at bære let for den Christne — thi ham er Aaget gavnligt og Byrden let.

III.

Børn lærer man bedst at kjende naar man seer dem lege, og Ynglinge naar man hører dem ønske: hvad de kunde ønske at være i Verden eller ønske af Verden. Thi det at vælge er Livets Alvor, selv det taabelige Valg, som man næsten ikke kan lade være at smile ad, er dog Alvor, sørgelig Alvor; men det at ønske er, ligesom det at gjette, en Spøg, og dog lærer man Ynglingen bedst at kjende af Ønsket. Valget er nemlig, som det Virkelige, ogsaa paa mange Maader begrændset af Virkelighed; Valgets Vilkaar maaskee indskrænket, den Vælgende indenfor Virkelighedens mange nærmere Bestemmelser, indkneben ved men ogsaa understøttet af mangfoldige Hensyn. I Ønsket derimod føier Alt sig efter Ynglingen, det Muliges Svigefuldhed lyder ham ubetinget, men lokker ham netop derved til at forraade sit Indre; i Ønsket er han ganske sig selv, og Ønsket den nøiagtigste Gjengivelse af hans Indre. Og at Ynglingen saaledes i Ønsket forraader sit Indre er jo en uskyldig Sag, kan endog være ham gavnligt for at lære sig selv og sin Umodenhed at kjende. Det Farlige er, naar i en senere Tid Ønsket, skjult derinde, bliver en Forræder mod ham; thi ved ret at blive aabenbart gjør Ønsket ingen Skade, men ved at skjules kan det let blive en Forræder.

Dersom man da tænkte sig en Skare Ynglinge, hver især ønskende, da vilde man ved Hjælp af Ønskerne faae at see, hvorvidt der boede noget Dybere i den Enkeltes Sjel; thi der er intet Speil saa nøiagtigt som Ønsket, og medens ellers stundom et Speil smigrer Den, som seer sig deri, viser ham anderledes end han virkelig er, da maa man sige om Ønsket, at det ved Hjælp af Muligheden smigrende lokker ham til at vise sig ganske som han

er, lokker ham til ganske at ligne sig selv. Vi ville nu ikke forfølge dette videre, men blot antage, at der blandt disse Ynglinge ogsaa var En, som sagde: »nei, jeg ønsker hverken Magt, eller Rigdom, eller Ære, eller Elskovens Lykke, det Eneste jeg ønsker er Strid, og Fare, og Besværligheder, og Lidelser; kun dette begeistrer min Sjel.« Saaledes talede han, og man kan altid være sikker paa, at hvad en ufordærvet Yngling siger, det indeholder Viisdom, naar man blot forstaaer det lidt anderledes, end som det siges.

Der var altsaa en Yngling, der ønskede at lide i Verden. Men mon han dog ganske nøiagtigt udtrykte hvad han ønskede, thi han ønskede aabenbart ikke just at lide, men vel derimod at stride. At der var Dybde i hans Sjel, ville vi ikke negte ham. Han vilde ikke hendøse sit Liv i Nydelse ikke glimre ved Fortrin, der erhverves i Søvne, ikke feigt sidde paa Stads i Begunstigelsers Blødagtighed; han vilde stride, han vilde end ikke stride for Ærens, for Fordelens, for Magtens Skyld, men han vilde stride for Stridens Skyld. Men det at ville stride for Stridens Skyld er dog ingenlunde det at ville lide, ja, det er det Modsatte, men vel at mærke, ogsaa den Modsætning, som ligner det meest. Medens en Anden ønsker at vide, at han er den Stærkere, og ønsker det Beviis derfor, som ligger i Æren, og Anseelsen, og Magten, han erhvervede ved at stride; saa vilde vor Yngling bestandigt fornye Selvfølelsen af at være den stærkere i Striden, i den fortsatte Strid for Stridens Skyld. Han vilde ikke slaae sig til Ro, dertil higede hans Sjel for meget; han vilde ikke høre Noget om, at nu var Striden forbi. Nei, som Buestrengens Selvfølelse kun længes efter Eet, at strammes i Striden, og kun bedrøves ved Eet, ved slappet at skulde hænges hen, hvor mange Seire den end vandt: saaledes vilde han kun leve og døe i Striden, og paa Slagdagen, først og sidst i Anstrængelsens Spænding, i Kampens Hvirvel.

Det var altsaa en Misforstaaelse, en Skuffelse, et Sandsebedrag, at Ynglingen brugte det vise Ord: at lide, at ønske Lidelser. Dersom man vilde give ham hans Ord tilbage og sige: ja, Du valgte det Rette, og nu forklare ham hvad deri laae: da vilde maaskee hiin stridslystne Yngling, der ønskende udfordrede Verden til Strid, tabe Modet, han vilde maaskee, istedenfor at falde i Striden, synke under Lidelsen. Ak, thi det at ville lide, og at vælge Lidelser, det er et Ønske, som aldrig er opkommet i noget Menneskes Hjerte; Den, som mener det, han bedrager sig kun selv. For at fatte Lidelsens Tanke og Lidelsens glade Budskab, for at holde Lidelsen ud og virkeligen have Gavn af den, for at skulle vælge

Lidelse og for at troe, at dette virkeligen er Viisdom til Salighed, behøver Mennesket en guddommelig Veiledning. Det naturlige Menneske kan aldrig falde paa at ønske det. Der maa først være foregaaet den dybeste Forandring med et Menneske, inden han kan troe denne Lidelsernes Hemmelighed; han maa først være greben, og da villig til at ville lære af den Eneste, der gik ud i Verden med det Forsæt at ville lide, med det Valg og det Forlangende at ville lide. Han gik ud i Verden, men han gik ikke ud saaledes som en Yngling gaaer ud fra det fædrene Huus, han gik ud fra Faderen i Himmelen, han nedlagde den Herlighed, han havde før Verdens Grundvold blev lagt, ja, hans Valg var evig frit, og han kom til Verden — for at lide.

Om Ham, om den Herre Jesum Christum er der sagt: **alligevel han var Søn lærte han Lydighed af hvad han leed.** Hebr. 5, 8. Og det er disse Ord vi ville tage til Overveielse idet vi betænke, at om end intet Menneske, som han er efter Naturen, kan ønske Lidelser, saa er dette dog det Glædelige:

at Lidelsernes Skole danner for Evigheden.

Naar der siges om et Menneske: han lærte af hvad han leed, da indeholder dette Udsagn paa eengang noget Indbydende og noget Afskrækkende. Det Indbydende er: han lærte. Thi saaledes ere Menneskene ikke, at de ikke ville lære, de ville tvertimod gjerne lære, og især gjerne *have* lært Noget. Helst ville de *meget hurtigt* lære Alt, men skal det saa være, at der behøves Anstrængelse, saa ere de ogsaa villige til nogen Anstrængelse. Dog naar det gjælder *langsomt* at lære *Lidet*, men rigtignok ogsaa tilgavns, da blive de allerede utaalmodige; og naar det varer længe, da blive de, som det hedder spydigt nok i Sproget, tilgavns utaalmodige. Men naar Lidelse skal være Læremesteren, være Underviisningen, da tabe de ganske Lærelysten, da mene de sig allerede kloge nok, og kloge nok til at indsee, at man ogsaa kan kjøbe Viisdom for dyrt, fordi de ikke strax, ikke ved et forstandigt Overslag, kunne gjennemtænke Lidelsen og forstaae dens Gavnlighed. Naar nemlig Lidelsen ikke er større, ikke alvorligere, ikke tungere, ikke vanskeligere, end at Forstanden strax kan begribe dens Gavnlighed: da er Lidelse ikke Underviisningen, da er det Underviisningen, der har sin Besværlighed, sin Lidelse, hvilket jo er noget ganske Andet. — Menneskene ville gjerne lære, og naar de høre tale om en stor Læremester, da ile de hen til ham, da ere de hurtigt tilskyndede til Lærvillighed, da ville de gjerne

kjøbe Underviisningen for Penge og for Beundring, ja de strides om at komme til, thi det smigrer jo Forfængeligheden at have lært af den Beundrede, ham, hvem de betale ved Hjælp af Penge og Beundring, medens de tillige gjøre ham i Penge og sig selv betalte ved at have lært — af den Beundrede. Men naar da Læremesteren ikke vil bedrage dem, hverken vil tage deres Penge eller deres Beundring, naar han kun veed een Sandhed, og kun vil vide een, som han langtfra selv har opfundet, i hvilken han kun selv er en Lærende: at et Menneske ved Lidelser, ved sig selv i Lidelser, ved Guds Hjælp af Lidelser, skal lære det Høieste, da blive de utaalmodige, næsten forbittrede paa Læreren. Den samme Yngling, der kun vilde Eet, beundre Læreren, kun ønskede Eet, i Egenskab af første Tilhænger at forkynde den Beundredes Priis i Verden: han bliver forbittret, naar han hører, at Lidelser skal være Læremesteren, til hvilken Enhver bliver at henvise. Underligt er det: Ynglingen vilde saa gjerne beundrende trænge til Læremesteren og være bedragen; derimod vredes han over, at skulle kunne undvære Læremesteren og være i Sandheden, ved Hjælp af Lidelser. Underligt er det, at det meest attraaede Gode i Verden er Uafhængighed, og at der dog næsten Ingen er, som attraaer den eneste Vei, der i Sandhed fører dertil: Lidelser. — Menneskene ville gjerne lære Noget, lære Noget, hvorved de kunne blive til Noget, lære Noget, de kunne have Gavn af, eller lære Noget, hvorom den Vidende tør sige, at han ved at vide det veed Meget. Men naar det gjælder om at lære sig selv at kjende ved Hjælp af Lidelser, da tabe de Modet eller Fatteevnen, da see de let, mene de, at Udbyttet staaer i intet Forhold til Besværligheden. — Ak, man maa vel sige, at istedenfor at lære Noget, behøver ethvert Menneske først at lære, hvad der er Hovedsagen at lære. Og denne første, grundigste, alt Andet begrundende Underviisning, der netop er Lidelsernes, er den, som sidst eftertragtes.

»Han lærte Lydighed af hvad han leed.« Dersom Du, m. T., vil tænke Dig et ganske ringe Menneske; han lever paa et afsides Sted, hans Evner ere saare indskrænkede — ikke sandt, om ham vil Verden sige: hvad skulde han kunne lære? Og dog, dog er der Eet, han kan lære, han kan lære Lydighed; ja selv om han var endnu mere indskrænket end han er, dog, dog er der Eet han kan lære, han kan lære Lydighed. Men hvorfor er det vel saa tungt at lære Lydighed, uden fordi man først maa lære, at Lydighed i Sandhed er værd at lære, at Lydighed, langt fra at være, hvad man travlt mener, Tidsspilde, netop er det Eviges Vinding. Hvorfor er det saa vanskeligt at troe? »Fordi det er

saa vanskeligt at lyde.« Og hvorfor er det saa vanskeligt at lære at lyde? Fordi man først maa lære, at det er evigt værd at lære. Al den Viden, der er i Pagt med Nysgjerrighed, med Videbegjerlighed, med naturlig Begavethed, med selvisk Lidenskab, al den Viden, om hvilken det naturlige Menneske strax forstaaer, at den er værd at lære, den er ogsaa i Grunden og væsentligen nem at lære, og dertil hører jo ogsaa først og sidst Nemme. Saaledes ere Menneskene villige nok, naar det gjælder om at lære til, men naar det gjælder at lære om ved Hjælp af Lidelser da bliver det saa tungt, da hjælper Nemmet heller ikke, men paa den anden Side er heller Ingen udelukket, om han end i nok saa høi Grad mangler Nemme. Det ringeste, det eenfoldigste, det meest forladte Menneske, ham, hvem alle Lærere opgive, ham har Himlen ingenlunde opgivet, han kan lære Lydighed fuldt saa vel som nogen Anden. Dette var det Første, at Du tænkte Dig, m. T., det ringeste Menneske; men tænk Dig nu, at Den, om hvem den hellige Skrift siger, han lærte Lydighed af hvad han leed, det var Ham, som var hos Faderen fra Evighed, det var Ham, som kom i Tidens Fylde, det var Ham, som fuldbragte hvad Faderen havde begyndt, Ham, som fuldendte Skabelsen og omskabte Verdens Skikkelse. Og om Ham tales der i den hellige Skrift som om det ringeste Menneske, der tales Intet om hvo han var, om hvad han var, om hvad han formaaede, om hvad han udrettede, Intet om den hans Gjerning, der er høiere end al menneskelig Tanke, der siges blot: han lærte Lydighed af hvad han leed! Ak, Han, som vidste Alt, Han, hvis Tanke omfatter Alt, Han, som altsaa Intet behøvede at faae at vide, fordi hvad han ikke veed, slet ikke er til, om Ham siges der: han lærte Lydighed af hvad han leed.

Christus lærte Lydighed; thi vel var hans Villie fra Evighed i Overeensstemmelse med Faderens, hans fri Beslutning Faderens Villie, men da han saa i Tidens Fylde kom, da lærte han Lydighed af hvad han leed; hvad han leed, da han kom til sine Egne, og de ikke kjendte ham, da han gik her i Tjenerens ringe Skikkelse og bar Guds evige Plan, medens hans Tale var som forgjæves; da han, den Eneste i hvem der er Frelse, var som til Overflod i Verden; da han Intet, Intet udrettede, da Ingen agtede paa ham, eller vel endnu tungere, da han var en Gjenstand for Nysgjerrighedens usle Leflen. O, selv da det Onde reiste sig mod ham i vildt Oprør, og rev ham, den Hellige, hen til Døden: ikke er det saaledes til at gyse ved, som da han var en Gjenstand for Nysgjerrighed, da Verdens Frelser Intet formaaede i den fortabte Verden uden blot at flokke Nysgjerrige, Ørkesløse omkring sig, saa

Haandværkeren slap sit Arbeide for at see efter ham, og Kjøbmanden løb ud af sin Bod, og selv den Hastende med et nysgjerrigt Blik saae efter ham i Forbigaaende. Ikke Ediken har været en surere Drik for den Hellige, end Lediggængeres tankeløse Opmærksomhed og Nysgjerrighedens væmmelige Deeltagelse, naar man er Sandheden! Ikke Syndens Formastelse mod den Hellige har været bittrere end at tages forfængeligt af Nysgjerrigheden! — Ja, han lærte Lydighed af hvad han leed; hvad han leed, da han, der eier Velsignelsen, var som til Forbandelse for hver, der kom ham nær, og for hver, som flyede ham, en Plage for Samtiden; som en Plage for de Faa, der elskede ham, at han maatte rive dem med ud i de forfærdeligste Afgjørelser, at han maatte for Moderen blive Sværdet, som gik igjennem hendes Hjerte, for Disciplene en korsfæstet Kjærlighed; en Plage for de Vaklende, der maaskee i Grunden, i et lønligt Ønskes Skjulthed, fattede Sandheden af hans Ord, men ikke vovede at slutte sig til ham, men derfor ogsaa beholdt en Braad i deres Sjel, en Splid i deres Indre, et piinligt Mærke af at have været samtidig med Ham; en Plage for de Onde, at han ved sin Reenhed og Hellighed maatte gjøre deres Hjerters Tanker aabenbare, gjøre dem skyldigere end nogensinde. O, tunge Lidelse: for at være Verdens Frelser at maatte være Anstødsstenen! — Han lærte Lydighed af hvad han leed; hvad han leed, da han vel selv søgte, men jo ogsaa ligesom maatte søge det foragtede Selskab med Syndere og Toldere, da Ingen turde være bekjendt at kjende ham, da Nysgjerrigheden betænkeligt rystede paa Hovedet, og indbildsk Kløgt spottende sagde: den Daare, og Medlidenheden ynkende trak paa Skulderen; da Stoltheden saae dømmende paa Ham, naar han kom, og Feigheden luskede til en Side; da enhver Anseet flyede Ham for ikke at mistænkes, da selv den Bedre gjorde sit Forhold til ham tvetydigt for ikke at tabe Alt for meget, da Den, der itide havde trukket sig tilbage, priste sig lykkelig, da Ingen meente at have Pligter mod ham, men meente Alt tilladt som Nødværge mod ham, da selv den elskede Discipel fornegtede ham. — Han lærte Lydighed af hvad han leed; hvad han leed, da Pilatus sagde: see hvilket Menneske! Det er ikke det vilde Oprør, ikke den forblindede rasende Mængde, der haanende raaber saaledes; nei, det er en Purpurklædt, et fornemt Menneske, der medlidende taler saaledes. Judas

---

selv den elskede Discipel fornegtede] Luc. 22, 55 ff. da Pilatus sagde osv.] Joh. 19, 5.

solgte Ham for tredive Secler, men Pilatus vilde sælge ham til endnu bedre Kjøb, gjøre ham til et stakkels Menneske, en ynkelig Gjenstand for en rasende Mængdes Medlidenhed.

Og saaledes var hele hans jordiske Liv den tungeste Lidelse, tung som intet Menneskes nogensinde kan være, tung som intet Menneske kan forestille sig den, tung som intet Sprog kan udtrykke det. Men netop derfor var Lidelsen jo ogsaa i høieste Forstand saaledes, at der kunde læres Lydighed af den. Thi naar Den, der er skyldig, lider, da er der ikke blot ingen Grund, hvad der da aldrig er, men end ikke en tilsyneladende Anledning til at tabe Troen paa Gud; saa lidet som der er nogen Fortjeneste, hvis han taalmodigt lider sin Straf. Naar derimod En lider uskyldigt, da er der Leilighed til at lære; Leilighed er der, men deraf følger ikke, at Lydigheden læres. Men Christus lærte L y d i g h e d af hvad han leed. Han sagde: »er det muligt, Fader, da lad denne Kalk gaae fra mig, dog skee ikke min, men Din Villie.« At han sagde dette, er Lydighedens Første, og at han saa tømte den bittre Kalk, er Lydighedens Andet. Hvis han, uden at sige dette, havde tømt den bittre Kalk, da havde hans Lydighed ikke været fuldkommen. Til Lydigheden hører jo ogsaa, og først, det bedende Spørgsmaal og den spørgende Bøn: om det er Faderens Villie, om det ikke er muligt anderledes. Og saaledes var hans Liv Lydighed, Lydighed indtil Døden, indtil Døden paa Korset. Han, der var Sandheden, og Veien og Livet, Han, der Intet behøvede at lære, han lærte dog Eet: han lærte Lydighed. I saa nært Forhold staaer Lydighed til den evige Sandhed, at Den, der er Sandheden, lærer Lydigheden.

Dersom det nu var saaledes, at Lydigheden uden videre fulgte af Lidelsen, da var der dog vel Den, som havde Mod til at vælge Lidelse, og Den, som, naar Lidelsen kom til ham, havde Mod til at prise sig lykkelig Ak, men saaledes er det ikke, saa nemt gaaer det ikke til med at lære. Lidelsen selv er, menneskeligt talt, den første Fare, men den anden Fare, den endnu forfærdeligere, er: hvis man ikke lærte Lydighed! Lidelsen er en farefuld Underviisning; thi lærer man ikke Lydighed, o, da er det forfærdeligt, som naar det stærkeste Lægemiddel slaaer urigtigt an. I denne Fare behøver et Menneske Hjælp, han behøver Gud til Hjælp, ellers lærer han ikke Lydighed. Og lærer han ikke Lydighed, da kan han lære det Fordærveligste, lære feig Forsagthed,

---

»er det muligt, Fader, osv.«] Matth. 26, 39.

lære at udslukke Aanden, lære at sløve al ædel Fyrighed derinde, lære Trods og Fortvivlelse. Dog netop fordi Lidelsernes Underviisning er saaledes farefuld, derfor sige vi med Rette, at denne Skole danner for Evigheden; thi der er i ingen anden Skole den Fare, men da heller ikke Det at vinde: den høieste Fare og den høieste Vinding; men den høieste Vinding er det Evige.

Et Menneske kan lære saare Meget, uden at han egentligen kommer i Forhold til det Evige. Naar et Menneske nemlig lærende vender sig ud efter, da kan han faae saare Meget at vide, men tiltrods for al denne Viden kan han være og forblive sig selv en Gaade, et Ubekjendt. Som Vinden driver det mægtige Skib, men Vinden forstaaer sig ikke selv; som Floden driver Hjulet, men Floden forstaaer sig ikke selv: saaledes kan et Menneske udrette det Forbausende, omfatte en Mangfoldighed af Viden, uden dog at forstaae sig selv. Lidelsen derimod vender Mennesket ind efter. Lykkes dette, vil Mennesket ikke fortvivlet gjøre den Modstand, søge at drukne sig selv og at glemme den i Verdens Adspredelse, i forbausende Foretagende, i omfattende, ligegyldig Viden — lykkes det: da begynder Underviisningen derinde. Og som man ellers siger om Skolelivet, at det maa holdes fjernt fra Berøring med Verden, omgjerdet og forskandset, stille, afsides: saa gjælder dette med al Sandhed om denne Lidelsernes Skole, thi den er i det Indre, hvor Lidelsen underviser, hvor Gud er Høreren, hvor Lydighed er Prøven, som fordres. Vel kommer Lidelsen ofte udenfra, men det er først, naar Lidelsen er optagen i det Indre, at Underviisningen begynder. Der kan storme mange Lidelser ind paa et Menneske, og det kan ogsaa lykkes et Menneske ved at storme igjen, som det hedder, at bevare sig sund, det er det kan lykkes ham, at forhindre sig selv i at begynde paa Lidelsens Underviisning. Ogsaa verdslig Kløgt veed jo mange Lægemidler for Lidelser, men disse Lægemidler have alle den sørgelige Egenskab, at de frelse Legemet, men dræbe Sjelen; ogsaa verdslig Kløgt veed jo mange Opmuntringsmidler for Lidende, men disse Opmuntringsmidler have alle den sørgelige Egenskab, at de styrke Legemet, men bedrøve Aanden; ogsaa verdslig Kløgt veed ved Lidelser at give fortvivlet Livslyst, men kun Inderlighed i Lidelser vinder det Evige.

Naar et Menneske lider, og vil lære af hvad han lider, da faaer han bestandigt kun Noget at vide om sig selv og om sit Forhold til Gud, dette er Kjendet paa, at han dannes for Evigheden. Ak, vel faaer et Menneske ved Lidelser meget at vide om Verden, hvor svigefuld og forrædersk den er, og meget andet Saadant, men al denne Viden er ikke Lidelsernes

Underviisning. Nei, ligesom man taler om, at et Barn skal vænnes fra, naar det ikke længer faaer Lov at være som Eet med Moderen: saaledes skal et Menneske, i dybeste Forstand, ved Lidelser vænnes fra, vænnes fra Verden og hvad Verdens er, fra at elske og fra at forbittres paa den, for at lære for Evigheden. Derfor er Lidelsernes Skole en Afdøen, og en Afdøens stille Timer — i denne Skole er der altid stille i Timen; Opmærksomheden adspredes ikke ved de mange Læregjenstande, thi her læres kun det ene Fornødne; Opmærksomheden forstyrres ikke ved de Medlærende, thi her er den Lærende ene med Gud. Underviisningen er ikke tvivlsom i Forhold til Lærerens Duelighed, thi Gud er Læreren. Der læres kun Eet: Lydighed. Uden Lidelser kan man ikke lære Lydighed, thi Lidelsen er jo netop Betryggelsen for, at Hengivenheden ikke er Selvraadigheden; men Den, der lærer Lydighed, lærer Alt. Ellers sige vi, at man maa lære at lyde for at lære at herske, og dette er ogsaa sandt, men dog lærer man noget endnu Herligere ved at lære Lydighed i Lidelsernes Skole: at lade Gud herske, at lade Gud raade. Men hvad er al evig Sandhed vel Andet end denne: at Gud raader; og hvad er Lydighed Andet end: at lade Gud raade; og hvilken anden Forbindelse og Overeenskomst er vel mulig mellem det Timelige og det Evige end: at Gud raader og at lade Gud raade! Og hvor læres vel dette uden i Lidelsernes Skole, da naar Barnet vænnes fra og Selvraadigheden uddøer, og den Lidende først tungt lærer, at det dog er Gud, som raader, indtil han i glad Lydighed lærer, at lade Gud raade! Alt, hvad et Menneske veed om det Evige, er hovedsageligen indbefattet i Dette: det er Gud, som raader; thi hvad et Menneske mere faaer at vide angaaer jo, *hvorledes* Gud har raadet, eller raader, eller vil raade. Men denne evige Sandhed udtrykkes i Lydighedens Sprog saaledes: at lade Gud raade. Det er Eet og det Samme, kun at der i Lydigheden høres det ydmyge, Hengivelsens bekræftende, tillidsfulde Ja. Er Gudsfrygt Viisdoms Begyndelse, saa er det at lære Lydighed Viisdoms Fuldkommelse, det er at forfremmes i Viisdom ved at dannes for det Evige. Ja, dersom Du nogensinde, optugtet ved Lidelser, har underkastet Dig i fuldkommen, i ubetinget Lydighed: da har Du ogsaa fornummet det Evige nærværende i Dig, fundet det Eviges Ro og Hvile. Thi hvor det Evige er, der er der Ro; men der er Uro, hvor det Evige ikke er. Der er Uro i Verden, men fremfor Alt er der Uro i et Menneskes Sjel,

---

Gudsfrygt Viisdoms Begyndelse] Ps. 111, 10.

naar det Evige ikke er i den, og han kun »mættes med Uro«. Men vil Adspredelser, under Skin af at forjage denne Uro, forøge den: saa vil Lidelser, under Skin af at forøge den, forjage den. Lidelsernes strænge Alvor er først som en Tugtelse der forøger Uroen, men vil den Lidende lære, da dannes han netop for det Evige.

Thi at finde Hvile det er at dannes for det Evige. Hovedsageligen er der kun Eet, hvori der er Hvile at finde: at lade Gud raade i Alt; hvad et Menneske mere faaer at vide, det angaaer, hvorledes Gud har villet raade. At der er en Forsoning for den Sønderknusede, deri er der Hvile, men han kan ikke finde Hvile i denne evige Tanke, dersom han ikke først hviler i Lydighedens: at Gud skal raade i Alt, thi Forsoningen er jo netop Guds Raad til Menneskets Frelse. At der er gjort Fyldest for Skylden, deri er der Hvile for den Angrende, men han kan ikke finde Hvile i denne evige Tanke, dersom han ikke først hviler i den: at lade Gud raade i Alt, thi Fyldestgjørelsen er jo netop Guds Raad fra Evighed. At Gud vil tage Dig til Naade, deri er der Hvile, men Du kan ikke finde Hvile i denne evige Tanke, hvis Du ikke hviler i den: at Gud skal raade i Alt. Ellers blev jo Guds Naade Din Fortjeneste, istedenfor, at det er Gud, som giver baade at ville og at udrette, giver Væxten og giver Fuldkommelsen, hvad al Din egne Stræben ikke formaaer: den lægger ingen Alen til Din Væxt, ikke en Tomme; hvad al Din egne Selvbekymring ikke formaaer: den bedrøver kun Aanden og sinker Væxten. Men Troen og Troens Lydighed i Lidelser elsker Væxten op, fordi al Troens Arbeiden gaaer ud paa at skaffe det Egne, det Selviske bort, for at Gud ret kan komme til og for da at lade ham raade i Alt. Jo mere der lides, naar der tillige læres af Lidelsen, jo mere tages alt det Selviske bort, det udryddes, og Lydigheden træder isteden som den modtagelige Jordbund, hvor det Evige kan slaae Rødder. Du kan ikke tage det Evige, Du kan kun tilegne Dig det; men Du kan ikke tilegne Dig hvad der er Dit Eget, kun hvad der er en Andens; og dette kan Du atter ikke paa tilladelig Maade tilegne Dig, hvis han ikke vil give Dig det; vil han derimod give Dig det, da er Tilegnelsen Inderliggjørelsen; men i Forhold til Gud og det Evige er Tilegnelsen Lydighed, og i Lydigheden er der Hvile. Der er Hvile i det Evige, dette er den

---

»mættes med Uro«] smlgn. Job 7, 4. det er Gud, som giver baade at ville osv.] smlgn. Phil. 2, 13.

evige Sandhed, men det Evige kan kun hvile i Lydigheden, dette er den evige Sandhed for Dig.

Saasnart Uroen derfor kommer, saa er det fordi Du ikke vil lyde; men til at lyde vil Lidelsen hjælpe Dig. Naar derfor Lidelsen er der, men ogsaa Lydigheden i Lidelsen, da dannes Du for Evigheden; da er der ingen utaalmodig Higen i Din Sjel, ingen Uro, ikke Syndens ei heller Sorgens. Som Cheruben med sit luende Glavind stod for at hindre Adam i at vende tilbage til Paradiis: saaledes er Lidelsen den frelsende Engel, der vil hindre Dig fra at slippe ud igjen i Verden; Lidelsen er Skolen, som dog tillige vil holde Dig i Skolen, at Du ret maa dannes for Evigheden. Og som en af de gamle Propheter har sagt, at Afgudsdyrkeren bærer sin Gud, men den sande Gud bærer sine Troende, saaledes er Lydighedens: at lade Gud raade i Alt, netop den sande Kundskab om den eneste sande Gud, men hvad er vel det, at dannes for Evigheden Andet! Medens Afgudsdyrkeren, hans Afgud være nu hvilkensomhelst, i Ulydighed, i Selvraadighed slæber sig ihjel ved at ville bære sin Gud: saa bæres Den, der lærte Lydighed af hvad han leed, let af Gud, let, saa let, som kun Den er, der dannes for Evigheden.

Lidelsernes Skole danner for Evigheden. Vi tale ellers paa en anden Maade om Skoledannelsen, vi sige een Skole danner for Videnskaben, en anden for Kunst, en tredie for en bestemt Livsstilling og saaledes fremdeles, og vi sige dermed, at Skolen har sin Tid, men at der saa igjen kommer en Tid, da man skal have Gavn af hvad man lærte i Skolen. Men naar nu Lidelsernes Skole trækker i Langdrag for den Lidende, da sukker han maaskee: denne Skolegang faaer jo aldrig Ende; og han mener vel, at i dette Suk er indeholdt den tungeste Lidelse.

Men forholder dette sig nu virkeligen saa? De Kyndige antage jo, at Længden af Væxtens Tid staaer i ligefremt Forhold til Skabningens Ædelhed. De laveste Arter af Dyr fødes i et Nu og døe næsten i samme Nu; de lavere Dyr voxe meget hurtigt. Mennesket voxer blandt alle Skabninger langsomst, og deraf bevise de Kyndige ligefrem, at han er den ædleste Skabning. Og saaledes tale vi jo ogsaa om Skoledannelsen. Den, som kun er bestemt til at tjene i en ringe Stilling, han gaaer kort i Skole; men Den, der

---

Cheruben med sit luende Glavind] 1. Mos. 3, 24. en af de gamle Propheter] Esaias 46, 1—7 udtrykker denne Tanke udførligt.

bestemmes for noget Høiere, han maa gaae længe i Skole. Altsaa Skoletidens Længde staaer i et ligefremt Forhold til Betydningen af Det, man skal vorde. Dersom da Lidelsernes Skole varer hele Livet igjennem, saa beviser dette jo netop, at denne Skole maa danne for det Høieste, ja, at den er den eneste, som danner for Evigheden, thi ingen anden Skolegang varer saa længe. Vistnok, dersom en timelig Viisdom vilde mene, at man hele Livet skulde gaae i Skole hos den, da vilde den Lærende med Rette blive utaalmodig og sige: naar skal jeg da have Gavn af hvad jeg har lært i denne Skole! Kun Evigheden kan forsvare for sig selv og for den Lærende, at gjøre ham hele Livet til en Skolegang. Men skal Evigheden holde Skole, saa maa det jo ogsaa blive den fornemste Skole, men den fornemste er just den, som varer længst. Som da ellers en Lærer siger til den lærende Yngling, der før Tiden finder Skolegangen for lang: bliv nu blot ikke utaalmodig, der ligger jo et langt Liv for Dig, — saaledes siger Evigheden med mere Føie og mere Tilforladelighed til den Lidende: »bliv nu blot ikke utaalmodig, der er jo Tid nok, der er jo Evigheden.« Og naar Evigheden taler, da er der ikke Svig i dens Mund som i Lærerens velmeente Tale, thi hvor kan Læreren indestaae for den lange Tid, der skal ligge for Ynglingen. Men Evigheden maa dog vel vide, at den er, og naar den er, saa er der jo Tid nok.

Den længste Skole danner for det Høieste; den Skole, der varer lige saa længe som Tiden, kan kun danne for Evigheden; Skolen for Livet viser sit Udbytte i Tiden, men Lidelsernes Livs-Skole danner for Evigheden. Den danner for Evigheden; det kjendes ogsaa derpaa, at medens man ellers bliver ældre ved at gaae i Skole, og det er netop det man skal, saa bliver man yngre i Evighedens Skole, og det er netop det man skal. Det evige Liv er Foryngelse. Skulde der saa ikke blive Tid nok for den Lærende til at have Gavn og Glæde af hvad han lærte? Thi hvad er det, der frembringer Utaalmodighed i Forhold til den alt for lange Skolegang, uden dette, at man hvert Aar bliver ældre, og derfor med Føie frygter, at Skoletiden skal vare for længe. Men naar man hvert Aar bliver yngre! Kan der gives nogen mere beroligende Tanke; den er jo mægtig at gjøre den længste Skoletid til den korteste! Thi naar den korteste Skoletid kun har varet eet Aar, saa er jo dog den Lærende bleven eet Aar ældre; men naar den længste Skoletid har varet 70 Aar, og den Lærende hvert Aar er bleven yngre: saa er denne Skoletid jo aabenbart endnu kortere end den korteste.

Dette er vistnok en saare skjøn, en livsalig, en opbyggelig Tanke, at det evige Liv er Foryngelse. Dog vil jeg ikke videre udføre den, thi den er i mine Tanker saa skjøn, at den næsten er farlig, og saare let kan vorde en Skuffelse, idet den, netop naar den viser sig i al sin Skjønhed for et Menneske, istedenfor at give ham Fart til at stræbe, bedaarer Indbildningskraften, som skete Foryngelsen ved et Trylleslag, som behøvede Foryngelsen ikke i en anden Forstand lang Tid. Sandeligen, et Menneske maa have lært saare meget og lært saare grundigt i Lidelsernes Skole, inden han ret til sin Opbyggelse tør omgaaes en saa ophøiet Tanke. Gjælder det ellers, at man maa krybe, inden man kan gaae, saa gjælder det her, man maa gaae, inden man begynder at flyve — og denne Tanke har jo Evighedens høie Flugt. Derfor vælger jeg altid hellere at tale om det Ringere, om Begynderens langsomme og besværlige Gang, thi denne Tale kan ikke bedrage Nogen; og paa den anden Side, Den, der er kommen saa vidt, at han til sand Opbyggelse og Fremgang vederqvæges ved Foryngelsens Tanke, han behøver intet andet Menneskes Tale, mindst min, tvertimod har jeg jo Behov at lære af ham.

Men om jeg nu end ikke selv vil tale herover, saa vil jeg dog til Slutning, for ganske at indfrie denne Tales Opgave: det Glædelige i, at Lidelsernes Skole danner for Evigheden, minde om, hvad en af Kirkens ældste Lærere, en af de apostoliske Fædre, har saa skjønt fremstillet. Han fortæller i den Deel af hans Skrift, som kaldes »Synerne«, hvorledes Gud benaadede ham med trende Syner. Disse havde foruden deres betydningsfulde Indhold tillige den Mærkelighed, at Den, som viste ham dem og forklarede dem, var første Gang en meget gammel Kone, anden Gang var hun yngre og gladere at see til, men havde dog endnu den gamle Kones Haar og rynkede Hud; men tredie Gang var hun ung, glad, dog alvorlig som Evighedens Ungdom er. Han forklarer nu selv dette nøiere, men føier blandt Andet ogsaa til: »De, som oprigtigt gjøre Bod, skulle blive yngre.« Saaledes holder han igjen mod den mægtige Tanke, at den ikke skal vorde et høitflyvende Blendværk, saa den Lærende ikke blot ikke bliver yngre, men hvad der er endnu værre end at blive ældre: bliver bedragen. Og saaledes holder ogsaa denne Tale igjen: thi det er kun Lidelsernes Skole, der danner for Evigheden. Skal da noget Saadant

---

en af de apostoliske Fædre] Hermas i første Del af »Hyrden«, de 3 første Syner.

forundes et Menneske, da maa det vederfares ham i Lidelsernes Skole.

Dog derfor bliver jo det Glædelige ligefuldt, det bliver tilsidst som det her bliver det Sidste: at ingen Skole varer saa længe som Lidelsernes, og at derfor ingen uden den danner for Evigheden, og at det i Evighedens Skole kan vorde saa, at den Lærende forynges. Ikke Kundskab, ikke Viden, nei Intet uden Lidelse, naar man lærer Lydighed af den, danner for Evigheden, saa sandt som Den, der var og er Sandheden, Den, der vidste Alt, dog lærte Eet, men heller intet Andet, lærte Lydighed af hvad han leed. Var det Mennesket muligt at lære Lydighed mod Gud uden af Lidelser, da havde Christus, som Menneske, ikke behøvet at lære den af Lidelser. Menneskelig Lydighed var det han lærte af Lidelser, thi hans Villies evige Overeensstemmelse med Faderens er jo ikke Lydighed. Lydigheden hører med til hans Fornedrelse, som det hedder: han fornedrede sig selv, og blev lydig; men denne hans Fornedrelse er jo det at være Menneske: altsaa gjælder det for Mennesket i Forhold til Gud, at Lydighed kun læres af Lidelser; gjælder det for den Rene, hvor meget mere da for det syndige Menneske! Kun Lidelse danner for Evigheden; thi Evigheden er i Troen, men Troen er i Lydigheden, men Lydigheden er i Lidelsen. Lydigheden er ikke udenfor Lidelsen, Troen ikke udenfor Lydigheden, Evigheden ikke uden for Troen. I Lidelsen er Lydigheden Lydighed, i Lydigheden er Troen Troen, i Troen er Evigheden Evigheden.

---

han fornedrede sig selv, og blev lydig] Phil. 2, 8.

IV.

Naar vi høre et skjønt, et opbyggeligt, et gribende, et sandt Udsagn, da erkyndige vi os gjerne tillige om, hvo der har sagt det, ved hvilken Leilighed, under hvilke Forhold, det er, vi erkyndige os om, hvorvidt det sande Udsagn ogsaa har været Sandhed i den Talende, hvad vi ret inderligt ønske baade for hans og for vor Skyld. Thi et prunkende Udsagn uden Sandhed, det er jo »som et Træ, der bærer Frugt med unyttig Deilighed« (Viisd. 10, 7.); og et sandt Udsagn, der ikke har Sandhed i den Talende, er dog mistrøstende som en Velsignelse, der forbander den Velsignende. Men et sandt Ord, der har Sandhed i den Talende, er i skjønneste Forstand et godt Ord paa sit rette Sted, er som et Guldæble i en Sølv-Skaal. Det er, som havde Udsagnet meest Værd, derfor sammenlignes det med et Guld-Æble, medens den Talende kun er det kostelige Kar af prøvet Sølv, hvori det Sande er ægte indfattet i Sandhed. Udsagnet har ogsaa paa en Maade meest Værd, det gaaer ud i Verden og tages tilfølge af Andre, som altsaa ikke have sagt det, men kun gjort derefter. Dog, hver Gang Udsagnet sandes, da mindes fromt hiin dets ædle første Indfatning. Naar saaledes en Konge taler om jordisk Riigdom og Magt og Vælde: at det er idel Forfængelighed — da glædes vi ved, at den Talende just er en Konge, thi han maa jo have ret havt Leilighed til at gjøre Erfaring, han er ikke som Den, hvem alt Sligt paa Afstand blænder i Ønskets Higen, han har seet det ganske nærved. Naar Den, der

---

Guldæble i en Sølv-Skaal] smlgn. Ordspr. 25, 11. **Naar saaledes en Konge taler osv.**] Salomon i Prædikeren.

eiede saa saare Meget, ja ligesom Alt, men ogsaa kun ligesom for ret at føle det, da han tabte Alt, naar han siger: Herrens Navn være lovet — da beroliges og glædes vi, thi han var jo den Forsøgte. Saaledes opbevares nu mangt et herligt Udsagn, og mindes mangen Talende, men blandt disse er der ogsaa en Røver. Og dette kan ikke forstyrre os, tvertimod ville vi i en anden Forstand savne en Saadan, hvis han ikke var; thi i Sandhedens Verden er der ingen Forskjel paa en Konge og paa en Røver, der spørges kun, om det er Sandhed hvad han har sagt og om det var Sandhed i ham.

Der blev efter de hellige Evangelisters Fortælling tvende Røvere korsfæstede med den Herre Jesum. Og Røverens Ord er talt fra Korset i Dødens Øieblik — sandelig, Leiligheden er en saadan, at den vel maa betrygge for Ordets Sandhed i ham; thi hvis Tale er vel mere inderlig end en Døendes, naar han samler sin Sjel i eet eneste Ord! Ikke er den i Forfængeligheden trættede Konges vise Udsagn mere værd at agte paa, end en bodfærdig Røvers ydmyge Ord i Dødsøieblikket. Der var tvende Røvere, men kun den Ene er bleven mindet, ham, hvem Enhver kjender, naar vi sige: Røverens Ord paa Korset. Hvilken af Røverne det var, er ikke angivet, hverken ved Navn eller nogen anden Bestemmelse, om det saaledes var ham, der hang ved den høire Side eller ved den venstre. Dette er jo ogsaa aldeles ligegyldigt, om det end kan barnligt tilfredsstille en uskyldig Videbegjerlighed at antage, at det var ham ved den høire Side; thi det er jo til Dem paa den høire Side, der engang skal siges: kommer hid, I, min Faders Velsignede og arver det Rige, som Eder var beredt før Verdens Grundvold blev lagt — og til denne Røver blev der jo sagt af den Samme, der skal sige hine Ord, der blev sagt: endnu idag skal Du være med mig i Paradiis. Den anden Røver spottede indtil det Sidste, forhærdede sig endnu paa Korset — han hang vel ved den venstre Side.

Evangelisten Lucas har opbevaret Røverens Ord paa Korset. Luc. 23, 41.

»Vi faae Det vore Gjerninger have forskyldt, men denne handlede intet Uskikkeligt.«

Herrens Navn være lovet] Job 1, 21. kommer hid osv.] Matth. 25, 34.

Dette Ord ville vi denne Gang gjøre til Gjenstand for vor Betragtning, idet vi betænke:

Det Glædelige i, at et Menneske i Forhold til Gud altid lider skyldig.

Skyldig? — Ikke-Skyldig? Dette er Rettergangens alvorlige Spørgsmaal; det samme Spørgsmaal er Selvbekymringens endnu alvorligere, thi trænger Øvrigheden end ind i Husets skjulteste Afkrog for at gribe den Skyldige, Selvbekymringen trænger dybere ind efter Skylden end nogen Dommer, ind i Hjertets skjulteste Afkrog, hvor kun Gud er Dommeren.

Saa længe nu Dommen er en menneskelig, og Forholdet er mellem Menneske og Menneske, da ere vi jo Alle enige om, at det at være uskyldig er det eneste Ønskelige, at Uskyldigheden er den faste Borg, som ingen menneskelig Uret og Miskjendelse kan indtage eller sløife, at Uskyldigheden er den Reenhed, som end ikke Voldtægt kan krænke, den Usaarlighed, som end ikke Døden kan saare dødeligt. Og dog forholder det sig ikke ganske saa, og forholder sig egentligen kun saa, saa længe Forholdets væsentlige Spænding er et Forhold mellem To; thi netop i Kjærlighedens inderste og ømmeste Forhold mellem Menneske og Menneske kan Kjærlighedens høieste Ønske være at have Uret, ja at være den Skyldige. Vi tale menneskeligt om ulykkelig Kjærlighed som den tungeste Lidelse, men af ulykkelig Kjærlighed er denne igjen den tungeste, den meest martrende, naar Kjærlighedens Gjenstand er en saadan, at den væsentligen ikke kan elskes, hvad dog den Elskende af sit inderste Hjerte ønsker som det Eneste. Dersom nemlig Kjærlighedens Gjenstand væsentligen dog kan være Gjenstanden, men kun Besiddelsen negtes, da er den ulykkelige Kjærlighed mindre ulykkelig, mindre martrende; da er Besiddelsen vel negtet, men Gjenstanden er ikke tabt, denne eier tvertimod al den væsentlige Fuldkommenhed, der lyksaligt tilfredsstiller Kjærlighedens Fordring. Thi der er en Fordring; skjult i al Kjærlighed er der, ikke selvisk men dybt og evigt grundende, indeholdt en Fordring, hvilken er selve Kjærlighedens Væren. Vi ville tænke os en saadan ulykkeligt elskende Pige og hendes Lidelse. Ikke sandt, hun vilde sige: »det, om jeg har Ret eller Uret, det er en Ubetydelighed, derfor kan jeg godt leve, thi har jeg Uret, da vil han let tilgive mig; men hvis han har Uret, hvis han er skyldig, hvis han er en Saadan, at han ikke kan elskes, da er det min Død, da har jeg tabt Alt. Jeg har kun een eneste Gjenstand for min Kjærlig-

lighed, det er ham, ene ham i den ganske Verden, ak og han kan ikke blive Gjenstand for Kjærlighed; o, det er ingen udvortes Hindring, thi da var han dog den Elskede, og jeg mindre ulykkelig, men det er i hans Væsens Inderste, der er en Hindring, eller Hindringen er, at hans Væsen mangler Hjertets Inderste, og jeg er den Ulykkeligste«. Altsaa hun ønsker hellere end gjerne selv at have Uret, ja at være den Skyldige, naar blot den Elskede maatte have Ret. Hvad betyder dette? Det betyder, at denne Pige i Sandhed elsker; hun strider ikke, end ikke om Ret og Uret, saa er der dog To, nei hun er i Sandhed bleven Eet med sin Gjenstand, og derfor føler hun først Tabet af ham, naar han tabtes væsentligen — ved at være bleven uvæsentlig eller væsentlig en Anden, ikke naar han tabtes tilfældigen — ved at blive en Andens. Naar blot han havde Ret, naar hun var skyldig, da mener hun sin Elskov frelst; men naar han havde Uret, da mener hun sin Elskov rædsom tabt. Og saaledes er det jo ogsaa i Sandhed, thi ikke Den er væsentligen tabt, der er det Fuldkomne, men er det for en Anden end mig, ham kan jeg jo ligefuldt blive ved at elske; men Den er væsentligen tabt, hvis Væsentlighed er tabt.

Men naar nu et Menneske forholder sig til Gud, og Spørgsmaalet der er om at have Ret eller Uret: mon dog vel egentligen noget Menneske nogensinde har formaaet endog blot at tænke denne Rædsel, at der i Forholdet til Gud kunde være Tale om ulykkelig Kjærlighed, grundet i, at Gud ikke kunde blive dens Gjenstand! Thi ikke fordi Gud gjennem 70 Aar fører et Menneskes Liv, om saa var, tungere end nogensinde noget Menneskes, fører ham saaledes, at han Intet, Intet fatter af denne mørke Tale: ikke derfor er Gud hverken tabt eller tabt for ham. Men dersom der hændte det Mindste, der kunde, eller endog blot kunde antage Skin af at kunne bevise, at Gud ikke var Kjærlighed: ja, da var Alt tabt, da var Gud tabt, thi er Gud ikke Kjærlighed og er han ikke Kjærlighed i Alt, da er Gud slet ikke til. O, m. T., dersom Du har oplevet et Menneskelivs tungeste Øieblik, da det sortnede ganske for Din Sjel, som var der ingen Kjærlighed i Himlen, eller som var den, der er i Himlen, dog ikke ret Kjærlighed, da det var Dig, som var der et Valg Du skulde gjøre, det rædsomme Valg mellem: at have Uret og vinde Gud, eller mellem: at have Ret og tabe Gud — ikke sandt, da har Du fundet Himlens Salighed i at vælge det Første, eller rettere i, at det dog ikke var et Valg, at det tvertimod var Himlens evige Fordring til Dig, dens Fordring paa Din Sjel, at ingen, ingen Tvivl maatte være om, at Gud var Kjærlighed! Ak, medens vel Mange holde den Tanke

ubestemt hen, om dog Gud virkelig er Kjærlighed, da var det sandeligen bedre, om de bragte Kjærligheden i dem til at flamme blot ved Tanken om den Rædsel, at Gud ikke var Kjærlighed; bragte Kjærligheden til at flamme, thi er Gud Kjærlighed, da er han ogsaa Kjærlighed i Alt, Kjærlighed i det Du kan forstaae, og Kjærlighed i det Du ikke kan forstaae, Kjærlighed i den mørke Tale, som varer en Dag, og i den mørke Tale, som varer 70 Aar. Ak, medens Mange kalde sig Christne og dog maaskee leve som paa det Uvisse i Henseende til om Gud dog virkeligen er Kjærlighed, da var det sandeligen bedre, at de bragte Kjærligheden til at flamme blot ved Tanken om Hedenskabets Rædsel: at Den, som holder Alts Skjebne og alle Dine Skjebner i sin Haand, at han er tvetydig, at hans Kjærlighed ikke er en faderlig Favn men en fangende Snare, at hans forborgne Væsen ikke er evig Klarhed men Skjulthed, at hans Væsens dybeste Grund ikke er Kjærlighed men Underfundighed, som man ikke kan forstaae. Thi dette fordres jo ikke, at man skulde kunne forstaae Guds Kjærligheds Raad, men vel, at man skal kunne troe og troende forstaae, at han er Kjærlighed. Det er ikke rædsomt, at Du ikke skulde kunne forstaae Guds Raad, dersom han dog er evig Kjærlighed; men det er rædsomt, hvis Du ikke kunde forstaae dem, fordi han er Underfundighed.

Dersom det derimod, efter Talens Antagelse, er saa, at et Menneske i Forhold til Gud ikke blot altid har Uret, men altid er skyldig, og altsaa ogsaa, naar han lider, lider skyldig: da kan ingen Tvivl i Dig (hvis Du ikke selv vil synde paa ny) og ingen Begivenhed uden for Dig (hvis Du ikke selv vil synde paa ny ved at tage Forargelse) fortrænge det Glædelige.

Det Glædelige er: at det nu, og i ethvert Øieblik, og i ethvert tilkommende Øieblik evigt er saa, at der Intet er hændt eller nogensinde kan hænde, var det saa end den sygeligste Indbildnings sørgeligst opfundne Rædsel, der blev til Virkelighed, Intet, som kan rokke ved den Tro, at Gud er Kjærlighed; og det Glædelige er, at vil et Menneske ikke forstaae dette med det Gode, saa skal dog Skyldigheden hjælpe ham til at forstaae det. *Naar Mennesket i Forhold til Gud altid lider skyldig, saa er det jo i ethvert Øieblik, hvad der saa end skeer, betrygget, at Gud er Kjærlighed; eller rettere, saa er det i ethvert Øieblik forhindret at komme ind i den Tvivl, fordi Bevidstheden om Skylden drager Opmærksomheden paa sig.*

De fleste Mennesker have vistnok en Forestilling, stundom en levende Forestilling, i enkelte Øieblikke en inderlig Følelse af, at Gud er Kjærlighed; og dog er der maaskee Mange, der leve saaledes, at det dunkelt er dem som, hvis denne eller hiin Rædsel, for hvilken de især grue, kom over dem, de da maatte opgive Troen, slippe Gud, tabe ham. Men er dog vel Noget uforsvarligere end at leve saaledes hen: at afmatte den høieste Lidenskab i en Halvdøs mellem Tvivl og Tillid, saa man aldrig faaer den lumske Fjende under Øine, der dog blodsuger det Inderste, saa man aldrig kommer til at gyse over denne Tilstand, menende, at man ikke er en Fortvivlet — fordi man er slumret ind i Fortvivlelsen! Ak, Gud er jo ikke Den, som taber Noget derved; men han den Sovende, han, der sandeligen synder ved at sove, han taber Alt, taber Det, uden hvilket Livet egentligen er Intet. Thi, som der i Skriften tales om at lide Skibbrud paa Troen, saaledes maa man vel sige om Den, der opgav Troen paa Guds Kjærlighed, at han leed Skibbrud paa Evighedens Livslyst. Hvad er der saa mere at leve for! Lad det kun storme — saa længe dog Skibet holder sammen: det er tungt; lad der komme Magsveir og Medbør: det er glædeligt; men har Skibet en Grundskade, hvad hjælper og hvad skader saa alt Andet; skille Plankerne sig fra hinanden, hvad er der saa mere at vente! Men det Menneske, der opgav Gud, der meente, at noget Saadant var hændt eller kunde hænde som maatte forstyrre Troen paa Guds Kjærlighed: han tog jo netop Skade paa den dybeste Sammenføining i et Menneske. Om der er noget Spiger, der i Særdeleshed kan siges at holde Skibets Bygning sammen, veed jeg ikke, men det veed jeg, at denne Tro er den guddommelige Sammenføining i et Menneske, der, naar den holder, gjør ham til den stolteste Seiler, men, naar den løses, gjør ham til et Vrag, og derved hele Livets Indhold til Tant og ussel Forfængelighed.

Dersom det nu skulde være muligt, at et Menneske kunde have endog blot Skin af Ret i at opgive Troen paa at Gud er Kjærlighed, da maatte han først ubetinget være reen og være aldeles uden Skyld, ikke blot, menneskeligt talt, i Dette eller Hiint, men aldeles uden Skyld ligeoverfor Gud; thi kun ved denne Forudsætning kan Tvivlen vinde Fodfæste, uden den er Tvivlen ikke blot berøvet Tilhold, ikke blot bygget paa Sand, men bygget paa en Afgrund. Og dernæst maatte Det hænde, som ikke lod sig

---

at lide Skibbrud paa Troen] 1. Tim. 1, 19.

forene med Forestillingen om at Gud er Kjærlighed. Men denne Rædsel vilde intet Menneske kunne udholde; den er kun eengang udholdt af Ham, der var den Hellige, af Ham, der for Gud var uden Skyld. Og derfor er det, at vi altid skulle tale med Frygt og Bæven og helst med Tilbedelsens Taushed om Christi Lidelse, fordi den menneskelige Tanke saa lidet som det menneskelige Sprog mægter at fremstille eller tydeligt at ane denne Rædsels Dyb; derfor er det man skal tale med Ydmyghedens Forsigtighed eller ydmygt tie om hvorledes Christus leed, at man ikke skal ledes i Fristelse af den ugudelige Tørst efter at udforske Guds Hemmeligheder, hvilken selv Hedenskabets Forestilling straffede med en evigt brændende Tørst; derfor er det man især skal vogte sig i disse Tider, da man paa saa mange Maader vil ængste Livet af Troen, som var det at troe det at begribe, som kunde man ikke troe frimodigt og troe til Salighed, fordi man ikke — frækt kan begribe. Kun Christus var for Gud uden Skyld, og netop derfor maatte han lide den overmenneskelige Lidelse, maatte føres til Grændsen af ligesom med Rette at mistrøstes, om Gud ogsaa var Kjærlighed, da han raabte: min Gud, min Gud hvi haver Du forladt mig. Men anderledes med Røveren, om hvem vi tale. Medens da Verdens Frelser sukker: min Gud, min Gud, hvi haver Du forladt mig, Ord, som vor Kirkes største Prædiker, men ogsaa dens meest rettroende Mand, Ord, som Luther netop paa Grund af hans Rettroenhed neppe vovede sig til at prædike over: saa prædiker Røveren ved Frelserens Side, som en ret Prædiker, først og fremmest sig selv til Opbyggelse over den gudfrygtige Tanke: jeg lider skyldig. Medens Rædselens Dyb i Christi Lidelse ikke kan blive Gjenstand for Prædiken, saa er Røverens Thema ret egentligen Prædikenens. Thi vel høres der under Navn af Prædiken mangt et vandet og usmageligt Ord om Guds Kjærlighed; men denne bodfærdige Tale om Synden og Skylden er dog den eneste rette Indgang, paa hvilken nok Guds Kjærlighed bliver Udgangen. Ja, den bodfærdige Røver, han prædiker; er hiin Konge kaldet en Prædiker, da meget mere den bodfærdige Røver. Han er den rette Bodsprædikant; thi vel er den Kamelhaarskjortel en snæver Paaklædning, men at være korsfæstet er dog en endnu mere tvungen Holdning; og vel er det at boe i en Ørk en ringe Ansæt-

---

Hedenskabets Forestilling] i Mythen om Tantalus, Homers Odysse XI, 581 ff. da han raabte: min Gud osv.] Matth. 27, 46. hiin Konge] Salomon. Kamelhaarskjortel] Johannes Døberens Klædning, Matth. 3, 4.

telse i Livet, men at være korsfæstet er dog den tungeste Livsstilling; og det at sige: omvender Eder er dog ikke saa ypperlig en Bodsprædiken, som at sige: jeg lider skyldig; og det »at sige om sig selv«: »jeg er en Prophet« dog ikke saa opvækkende, som at sige: jeg er en Synder, der lider skyldig. Røveren prædiker for sig selv, og for den anden Røver og for alle Tilstedeværende og siger: »I ere alle Syndere, kun Han, som hænger imellem os, han er for Gud uden Skyld, han lider uskyldig.« »Thi«, siger denne ophøiede Bodsprædikant, »i Verden er det rigtignok ellers Skik, at een Røver gaaer mellem to saakaldte Retfærdige, men denne Skik og denne Retfærdighed er Indbildning; her sees jo Sandheden: at den eneste Retfærdige, den eneste, han bliver korsfæstet mellem to Røvere. See, derfor siger Skriften: »Han blev regnet mellem Overtrædere« — dog ikke fordi vi To ere Røvere, og menneskeligt talt Syndere fremfor Andre, nei tag mig ned, hæng hvilkensomhelst af alle de Tilstedeværende i mit Sted, han, den Hellige, er dog, som Medkorsfæstet med ham, regnet blandt Overtrædere; ja, saasnart han, den Hellige, skal regnes til Slægten, er han regnet blandt Overtrædere. Eller mon noget Menneske, ja var han end en, menneskelig talt, uskyldigt Forfulgt, en uskyldigt Dømt, en uskyldigt Korsfæstet, mon han ved den her Korsfæstedes Side turde sige: jeg lider uskyldig!« Dette er en christelig Bodsprædiken, som minder selv Martyren om, at han for Gud lider skyldig; det er en christelig Bodsprædiken, thi den jødiske hviler dog i den Forestilling, at der ere hellige Mænd, som skulle prædike Bod, at man ved at stræbe kunde blive hellig nok til at være Bodsprædikant. I Christendommen derimod prædiker en virkelig Synder Bod, og selv de, menneskeligt talt, hellige Mænd, maae finde sig i, at en virkelig Synder er Bodsprædikanten, som ikke siger: vee Eder, naar han begynder, men siger: Gud være mig arme Synder naadig, jeg lider skyldig.

Og dog, den bodfærdige Røver er ingen Bodsprædikant, hans Prædiken ingen Bodsprædiken; var det saa, da havde den jo heller ikke Noget at gjøre med nærværende Tales Gjenstand: det Glædelige i, at i Forhold til Gud lider et Menneske altid skyldig. Men herom er det just, at Røveren prædiker sig selv til Trøst og Lindring. Dette er det Opbyggelige, det Lærerige ved denne Røver, at han i den forsmædeligste Døds Øieblik dog har Dybde og Ydmyghed nok til at fatte det som en Lindring, at lide skyldig, i

---

Han blev regnet mellem Overtrædere] Luc. 22, 37.

Sammenligning med Dødens Smerte, som den lides paa det Kors, der staaer i Midten. Den bodfærdige Røver finder i Sammenligning med denne Lidelse Lindring og Trøst i den Tanke, at han lider skyldig, og hvorfor, fordi Lidelsen da aldeles ikke kommer i Berøring med det i Tvivlens Angst bekymrede Spørgsmaal, om Gud er Kjærlighed. Røveren er da ingen Bodsprædikant uden forsaavidt Evangeliets glade Budskab altid er det: han forkynder det Glædelige, som kun smerteligt er ydmygende for den Stolte. Naar saaledes i Hedenskabet et Menneske leed Uret af andre Mennesker, blev forfulgt for det Godes Skyld, blev dømt fra Livet for det Godes Skyld: ak, da blev han sig ogsaa selv vigtig og sagde i Forhold til Gud: jeg lider uskyldig, og meente stolt, at det var det Letteste — at have Ret. Men ved Christi Side lærer en Saadan, at der kun er Een, der for Gud leed uskyldig, og dette ydmyger ham. Man vilde i Hedenskabet, fordi man havde Ret i Eet mod Mennesker, eller er dette for lidt, nu vel, fordi man havde Ret i Alt mod Menneskene, ogsaa overføre dette paa Forholdet til Gud, og have Ret i Eet mod Gud — mod hvem man dog har Uret i Alt; Hedningen var stolt og forblindet nok til ikke at fatte denne Rædsel, han pukkede stolt paa »sin glimrende Synd« som paa en Dyd.

Altsaa Røveren finder Lindring i den Tanke, at han lider skyldig. Og saaledes er det ogsaa i Sammenligning med den overmenneskelige Forfærdelse, at lide naar man for Gud er uden Skyld. Thi naar man lider skyldig, og naar man erkjender det: da har man Gud at haabe paa, Gud at holde sig til, da har man, hvis jeg saa tør sige, Gud frelst — og hvad Fare skulde man saa ikke kunne udholde, ja, selv i hans fortærende Vrede har man ham dog endnu — paa sin Side. Men naar man lider for Gud ganske uskyldig, da er det, som havde man Gud mod sig, da er man — forladt af Gud. Naar man lider skyldig, saa er Bekymringen den ydmygende, hvori der dog er Evighedens Trøst, ja Evighedens Glæde: at give Gud Ret; men naar man lider aldeles uskyldig, saa er det, som var det dog ikke ganske afgjort, at Gud er Kjærlighed, saa er det som var Striden om at retfærdiggjøre Gud, hvad kun Daarers Indbildskhed og indbildske Viisdom kan ansee for det Letteste — da det dog for et Menneske er det Formastelige.

Thi hvad er det Tvivlen om Guds Kjærlighed vil? Den vil vende Forholdet om, den vil sidde rolig og tryg, dømmende, og

---

»sin glimrende Synd«] Augustins Udtryk om Hedningernes Dyder.

overveie, om Gud nu ogsaa er Kjærlighed, den vil gjøre Gud til den Anklagede, gjøre ham til Den, af hvem der fordres Noget. Men ad denne Vei skal Guds Kjærlighed aldrig findes, forbandet fra Gud skal Tvivlens Stræben til Gud være, fordi den begynder med en Formastelighed. Troens Salighed derimod er det, at Gud er Kjærlighed. Deraf følger ikke, at Troen forstaaer, hvorledes Guds Raad med et Menneske er Kjærlighed. Her er just Troens Strid: at troe uden at kunne forstaae. Og naar saa denne Troens Strid begynder, naar Tvivlene ville reise sig, eller naar »Tvivlen med mange vilde Tanker stormer mod Troen«; da træder Skyldens Bevidsthed til som Undsætning, som sidste Forstærkning. Man skulde troe det var en fjendtlig Magt, men nei, den vil netop hjælpe Troen, hjælpe den Troende ved at lære ham, ikke at tvivle om Gud, men om sig selv. Istedenfor det Løgnagtige om at gjennemtænke Tvivlen, hvilket netop er Tvivlens farligste Paafund, tordner Skyldens Bevidsthed sit: stands, og fører Troen frelst tilbage, frelst derved, at der ingen Strid blev: om Gud var Kjærlighed. Thi som Skriften siger, at Gud har lagt Alt under Synd, saa hver Mund skal tilstoppes, saaledes stopper denne ydmygende, men tillige denne frelsende Tanke Munden paa Tvivlene. Naar Tvivlenes tusinde Spørgsmaal vil anfægte Troen, og give det Udseende, som kunde Gud ikke svare, da lærer Skyldens Bevidsthed den Troende, at det er ham, der ikke kan svare Eet til Tusinde: *ergo* er Gud Kjærlighed. Fatter Du ikke denne Slutnings Magtfuldkommenhed: saa fatter Troen det. Fatter Du ikke det Glædelige i, at det saaledes evigt er betrygget, at Gud er Kjærlighed: saa fatter Troen det; den forstaaer, at det er en Indbildning at gjøre det muligt at gjennemtænke Tvivlen, men at det er saligt, at det gjøres umuligt at tvivle. Er det forfærdeligt for en Søn at have Ret mod sin Fader, er det en opbyggelig Tanke, at en Søn altid har Uret mod sin Fader: o, da er det ogsaa saligt, at det er gjort umuligt at tvivle om Gud er Kjærlighed. Lad kun den fade Lovpriisning af Guds Kjærlighed forstumme, den sande Æreserklæring er denne: jeg lider altid skyldig — saa vist er det i al Evighed, at Gud er Kjærlighed. Ak, i Hedenskabet var den saligste af alle Tanker ikke bedre betrygget, end at et Menneske kunde mene at have Ret mod Gud: i Christendommen er den evig betrygget. Og dersom dette nu er den eneste glædelige Tanke baade i Himlen

---

Tvivlen . . . stormer mod Troen] af Brorsons Psalme: vor Tro er den Forvisning paa. Gud har lagt Alt under Synd] Gal. 3, 22. hver Mund skal tilstoppes] Rom. 3, 19.

og paa Jorden, er »Glæden og atter siger jeg Glædens« eneste Væld, at Gud er Kjærlighed: saa er det ogsaa glædeligt, at det staaer saaledes fast, at ingen, ingen Tvivl kan rokke derved, ja end ikke kan komme til at rokke derved. Thi Skyldens Bevidsthed er den Vældige, der vogter paa denne Skat; i samme Øieblik, som Tvivlen vil antaste den, da er den dødsens, da støder hiin Vældige den ned i Afgrunden, ned i det Intet hvoraf den kom, men i samme Øieblik har atter Troen sin Gjenstand, at Gud er Kjærlighed. Her er altsaa ikke Tale, ikke den svigefulde Tale om den tvivlsomme Seier eller vel rettere om Tvivlens visse Seier: at gjennemtænke Tvivlen; men her er den fuldvisse Tale om Tvivlens visse Død, dens visse Død i Fødselen. Skal Tvivlen have mindste Skin af Grundvold, da maa den have Uskyldigheden at beraabe sig paa, Uskyldigheden ikke i Sammenligning med andre Mennesker og ikke i Dette eller Hiint, men Uskyldigheden for Gud. Og har den ikke dette, hvilket er en Umulighed, saa er den i samme Øieblik knuset, tilintetgjort; den er gjort til Intet, ak, dette er just det Modsatte af at begynde med Intet.

Naar det efter Talens Antagelse er saa, at et Menneske i Forhold til Gud altid lider skyldig, da er dette det Glædelige: at Feilen altsaa ligger hos Mennesket, at der som en Følge deraf bestandigt maa være Noget at gjøre, maa være Opgaver, og dog tillige menneskelige Opgaver, og med Opgaverne Haab om, at Alt kan og vil blive bedre, naar han bliver bedre, mere arbeidende, mere bedende, mere lydig, mere ydmyg, mere gudhengiven, mere inderlig i sin Kjærlighed, mere brændende i Aanden.

Er dette ikke glædeligt? Thi er det saa, at Modet siger med Rette: hvor Fare er, der er jeg ogsaa; eller vender det om og siger: hvor jeg er, der er ogsaa Faren; og er det saaledes, at den kjærlige Deeltagelse siger med Rette: endnu tungere end at være den Lidende er det at sidde hos og Intet have at gjøre: saa er det ogsaa saaledes, at hvor der er Opgave der er Haab. Men lider et Menneske i Forhold til Gud altid skyldig, saa er der altsaa altid Opgave, og altid Haab. O, m. T., dersom Du blev forsøgt i Livet, dersom Du blev saaledes forsøgt, at man kan tale med Dig om det Forfærdelige, fordi Du kjender andre Farer og andre Rædsler end hvad Kjælenskab, Feighed og Blødagtighed, liig et uartigt Barn, klynker over: at man ikke strax faaer sin Villie, at man maa holde Noget ud, at det ikke strax lykkes for En, at Gud slet ikke bryder sig om Ens Vrede — dersom Du blev alvorligere forsøgt,

ikke sandt, da forstod Du, at dette maatte være det tungeste Lidelsernes Øieblik, denne Standsning, naar det saae ud, som var der ingen Opgave! Det var ikke den Lidende, der vægrede sig ved at løfte Byrden, fordi den var saa tung: det var det endnu tungere, at der ingen Opgave syntes at være, at end ikke Lidelsen kunde blive Opgaven. Det var ikke den Lidende, som længe havde arbeidet forgjeves, der nu oprørte sig mod Gud og ikke vilde arbeide længere: ak nei, det var det uudsigeligt tungere, at der syntes end ikke at være nogen Opgaves Fordring til ham. Det var ikke den Lidende, der saa ofte havde grebet feil, at han nu var bleven træt af at begynde forfra: nei det var Haabløshedens Rædsel, som var der Intet at begynde paa, som kunde han med sin redeligste Villie ikke finde nogen Opgave. Thi naar man seer den maaskee allerede overanstrængede Hest, hvilken for stor en Byrde blev paalagt, naar man seer den sidste Gang at anspænde hver en Sene for at slæbe Byrden frem, da har man Medlidenhed med den, men der er dog ogsaa endnu bestandigt som et Haab om at det skal lykkes. Men hvis Du saae en Hest i Lidelsens Smerte anstrænge hver en Sene, men Du saae ingen Opgave, ingen Byrde: ikke sandt, dette Syn var til at fortvivle over. Er og dette vel Haabløshed at vrage Opgaven fordi den er tung; er dette vel Haabløshed næsten at segne under Byrden fordi den er saa tung; er det vel Haabløshed at opgive Haabet af Frygt for Opgaven: o nei, men dette er Haabløshed: at ville af yderste Evne — men der er ingen Opgave. Saae Du nogensinde et Menneske i Havsnød, ikke sandt, Du ængstedes for ham, Du saae det med Deeltagelsens Gysen, men Du haabede. Dersom Du derimod saae Den, der af Vanvare var sjunken i et Morads, ikke sandt, dette Syn var til at fortvivle over, og Du saae det med en isnende Gysen. Thi Det der manglede var ikke Kraft, og det der manglede var ikke Villie til at bruge Kraften, men det der manglede var: Opgave. Om en saadan Ulykkelig har mange Kræfter eller faa, om han bruger dem eller han ikke bruger dem: han synker alligevel — ikke under Opgavens tunge Vægt, ikke under dens Storhed, men han synker i den Lumskhed, at der ingen Opgave er.

Ja, naar der Intet er at gjøre, naar end ikke Lidelsen selv er Opgaven, da er Haabløsheden, og da er der en rædsom Fritid fra Arbeide til langsomt at omkomme i Haabløsheden. Saa længe der er Opgave, saa længe der er noget Opgivet, saalænge er Mennesket ikke haabløst opgivet; saalænge der er Opgave, saa længe er der et Middel til at forkorte Tiden, thi Arbeide og Anstrængelse forkorter Tiden: men naar der Intet er at gjøre, naar der ingen

Opgave er, men kun den dybe Lumskheds Spot ved at negte Opgaven, da er Haabløsheden, og da er Tiden dræbende lang.

Altsaa kun naar der Intet er at gjøre, og Den, der siger det, var for Gud uden Skyld — thi er han skyldig, da er der jo altid Noget at gjøre; kun naar der Intet er at gjøre, og dette er at forstaae saaledes, at der ingen Opgave er: da er Haabløsheden. Naar der nemlig siges, at der Intet er at gjøre, da følger deraf ingenlunde, at der ingen Opgave er, thi Taalmodighed kan jo være Opgaven; men naar der ingen Opgave er, og den Lidende for Gud var uden Skyld, da, og ene da, er Haabløsheden. Hvis derfor en Lidende kunde have Ret mod Gud, hvis det var muligt, at Feilen kunde ligge hos Gud, ja da var Haabløsheden til, og Haabløshedens Rædsel, da var der ingen Opgave. Thi baade Troens og Haabets og Kjærlighedens og Taalmodighedens og Ydmyghedens og Lydighedens Opgaver, kort alle menneskelige Opgaver hvile i den evige Vished, hvori de have Tilhold og Medhold, at Gud er Kjærlighed. Var dette nogensinde hændt et Menneske i Forhold til Gud, at Feilen laae hos Gud, da var der ingen Opgave; var dette nogensinde hændt et eneste Menneske, da var der ingen Opgaver for hele Slægten. Det var ikke blot i dette enkelte Tilfælde, at der ingen Opgave var; nei, dersom Gud een eneste Gang havde viist, at han ikke var Kjærlighed, i det Mindste eller i det Største, havde ladet en Lidende uden Opgave: da er der for alle Mennesker ingen Opgave mere, da er det Tant og Forfængelighed og Aandsfortærelsens onde Møie at troe, og Selvmodsigelse at arbeide, og en Qval at leve. Fra Hjertet udgaaer Livet, og naar et Menneske har taget Skade derinde, da er der for ham ved egen Brøde ingen Opgave mere, uden Syndens og Tomhedens travle Møie; men fra Guds Hjerte udgaaer Livet i det Hele, Livet i Opgaverne. Dersom det er saa, at Skabningen maa døe, naar Gud tager sin Aande tilbage: da er det ogsaa saa, at dersom Gud et eneste Øieblik har fornegtet sin Kjærlighed, da ere alle Opgaver døde og gjorte til Intet, og Haabløshed det Eneste, som er til.

Ak, de fleste Mennesker fornemme vel stundom og tilstaae sig selv, at i Dette eller Hiint laae Feilen hos dem; og dog boer der maaskee lønligt i Mangens Indre den skumle Tanke, at det kunde hænde, at det maaskee var hændt, og Gud bar dog Skylden for, at et Menneske fortabtes. Og saaledes lever man hen, travlt beskæftiget med alt Andet; man mener sig ikke fortvivlet, man kommer ikke til at gyse over denne Tilstand, fordi intet Lys fik Lov at trænge ind i denne Skummelhed; ja dunkelt ønskes dette end ikke, fordi det Dunkle derinde har en uhyggelig Anelse om, at det vilde

blive en besværlig Tydelighed at forstaae, hvilken Fordring Gud har paa et Menneskes Sjel, en besværlig Tydelighed at forstaae, at der altid er Opgave. Men er dog vel kun Den dødelig, som er død, mon ikke just den Levende, naar Døden er hans Visse, kaldes og er en Dødelig: og er ikke saaledes ogsaa Den en Fortvivlet, der end ikke kom til at fortvivle, fordi han nemlig ikke bemærkede, at han var fortvivlet! Eller, naar en Kjøbmand ved at gjøre sit Regnskab op, seer, han er ødelagt — og fortvivler, er han mere fortvivlet end den Kjøbmand, der dunkelt veed, at det er galt, men haaber at skulke sig nogen Tid hen; er det mere fortvivlet at fortvivle over Sandheden, end, ikke at turde komme til Sandheden! Og ethvert Menneske, i hvis Indre hiin skumle Tanke om Gud boer, han er en Fortvivlet, det kan man, aandeligt forstaaet, ligesom see paa ham; thi han er i Forhold til Gud ikke som Den, der slaaer Øiet ned i Bevidsthed om sin Skyld og om hvad han er Gud skyldig, han er ei heller som Den, der ydmygt løfter sit tillidsfulde Blik til Gud, nei, han skuler.

Sandeligen bedre end at skule var det dog at faae Skummelheden fordreven, at komme til at gyse ved Tanken om denne Rædsel, den Rædsel, der egentligen tilhører Hedenskabet, at Gud ikke kunde, eller ikke vilde skjenke et Menneske Frimodighed. Thi en Afgud kan hverken gjøre et Menneske til Intet, lade ham fornemme det Intet han er, — dertil er Afguden for svag; ei heller kan en Afgud give et Menneske Frimodighed — dertil er han ikke stærk nok: derfor kan man sige, at Afguden selv lærte Hedningen at skule. Endog den viseste Hedning, der har levet, han har dog, hvor langt visere han iøvrigt var end den ringeste Troende, i Sammenligning med denne en Skummelhed i sit Indre, fordi det i sidste Grund ikke kunde blive Hedningen evigt vist og klart, om Feilen laae hos ham, eller om det sjeldne Tilfælde ikke var muligt, da Feilen laae hos Guden, om Haabløshed dog ikke var en Tilstand i hvilken Mennesket kan være uden Skyld, fordi Guden selv bærer Skylden, ved at lade Mennesket uden Opgave. Og man kan kun undskylde Hedningen med, at dette er saa, fordi hans Gud selv er skummel.

Men den Christnes Gud er Klarhed, derfor er ethvert Menneske uden Undskyldning, og uden enhver Undskyldning. Men naar Du tager alle Undskyldninger bort, ja naar Du tager den avlende skumle Dvaskhed bort, som føder Undskyldningerne, da er der ingen Skummelhed, og naar Du tager alle Undskyldninger bort, saa er et Menneske uden al Undskyldning, og altid uden Undskyldning; men dersom han aldrig for Gud er reen og altid

uden Undskyldning, saa er han altid skyldig, ogsaa naar han lider. Men lider han altid skyldig, saa er det evigt vist, at Gud er Kjærlighed, og saa er det Glædelige, at der altid er Opgaver, altid Noget at gjøre.

Er dette ikke glædeligt? Hvilket, spørger maaskee Nogen, det at et Menneske i Forhold til Gud altid lider skyldig? Ja, naar dette rigtigt forstaaes at betyde, at det er evig vist, at Gud er Kjærlighed, og at der altid er Opgave. See, Tvivlen, den vil i al Mageligbed med fræk Paatrængenhed tvinge sig ind i Guds Væsen og bevise, at Gud er Kjærlighed. Men det skal i Evighed aldrig lykkes med Beviset, fordi Begyndelsen er en Formastelighed. Og hvad er Tvivlen vel i sidste Grund, hvad er den Andet end hiin skumle Dunkelhed, hvad er den Andet end alle Undskyldningers Ophav og Undskyldningen, der vender Forholdet om — og tvivler om Gud. Men naar saa er, naar det er det Rigtige, at et Menneske skal tvivle om Guds Kjærlighed, saa er jo Mennesket undskyldt. Dersom derimod det, at tvivle om Guds Kjærlighed, er det Formastelige, saa er jo Mennesket uden Undskyldning, anklaget, skyldig, altid forpligtet i Opgave; dette er Loven, men det Glædelige er tillige: at der saa ogsaa altid er Opgave. Dersom Tvivlen er Begyndelsen, saa er Gud tabt længe førend Enden, og Mennesket fritagen fra altid at have Opgave, men ogsaa fra altid at have den Trøst, at der altid er Opgave. Men dersom Skyldens Bevidsthed er Begyndelsen, saa er Tvivlens Begyndelse gjort umulig, og saa er det Glædelige: at der altid er Opgave.

Det Glædelige er da, at det er evig vist, at Gud er Kjærlighed, nærmere forstaaet er det Glædelige, at der altid er Opgave; saa længe der er Liv er der Haab, men saa længe der er Opgave er der Liv, og saa længe der er Liv er der Haab, ja Opgaven selv er ikke blot et Haab for en tilkommende Tid, men er et glædeligt Nærværende. Den Troende, der betænker, at et Menneske i Forhold til Gud altid lider skyldig, tør derfor sige: »hvad der saa end hænder mig, der er Noget at gjøre, og i ethvert Tilfælde der er altid Opgave; Haabløshed er en Rædsel, som intetsteds har hjemme, naar et Menneske ikke formasteligt vil opgive sig selv. Om derfor end det Tungeste hændte mig, hvad aldrig før var hændt noget Menneske, om der Intet, Intet var at gjøre: det Glædelige er dog, at der er Opgave, thi saa er jo Opgaven, at bære det i Taalmodighed. Og fordredes end Taalmodighedens Yderste, som aldrig før af noget Menneske: det Glædelige er dog, at der er Opgave, thi saa er jo Opgaven, ikke at slippe Taalmodigheden, end ikke paa det Yderste.« Ved Hjælp af Skyldens Bevidsthed

gjøres det umuligt, at komme til at tvivle om, at Gud er Kjærlighed: altsaa er det evig vist, at Gud er Kjærlighed. Men er dette evig vist, saa er der ogsaa altid Opgaver, thi alle Opgaver have deres Grund i Gud. Og lider et Menneske i Forhold til Gud altid skyldig, saa er der altid Opgave. Saaledes er det, at der altid er Opgave, og det, at det er evigt vist, at Gud er Kjærlighed, Eet og det Samme, og er indeholdt i dette, at et Menneske altid lider skyldig i Forholdet til Gud.

Lader os atter mindes den bodfærdige Røver. Kan han nu siges at forkynde det Trøstelige i at lide skyldig, fordi der altid er Opgave? Det kunde synes, at dertil manglede Røveren Anledning; en Korsfæstet har ikke mange Øieblikke, for ham synes der af en anden Grund ikke at kunne være Tale om Opgaver. Og dog er det ikke saaledes. I Sammenligning med den anden Korsfæstedes overmenneskelige Lidelse finder Røveren Trøst og Lindring i den Tanke, at han lider skyldig, og han finder derfor ogsaa, at der er Opgave, den sidste, men det er jo ogsaa hans sidste Time. Netop fordi han lider skyldig har han den Trøst og Lindring, at der er Opgave, og Opgaven er, at angre og fortryde. Medens da Verdens Frelser sukker: min Gud, min Gud, hvi haver Du forladt mig, saa forstaaer den bodfærdige Røver ydmygt, men dog ogsaa som en Lindring, at det er ikke Gud, der har forladt ham, men ham, der har forladt Gud, og *angrende* siger han til den Medkorsfæstede: tænk paa mig, naar Du kommer i Dit Rige. Det er en tung menneskelig Lidelse, i den forsmædelige Døds Øieblik, med Dødsens Angest og med sildig Anger at gribe efter Guds Barmhjertighed, men dog finder den bodfærdige Røver Lindring deri, naar han sammenligner sin Lidelse med den overmenneskelige: at være forladt af Gud. Thi at være forladt af Gud, det er jo at være uden Opgave, det er at være berøvet det Sidste, hvad ethvert Menneske altid har, Taalmodighedens Opgave, der er grundet i, at Gud ikke har forladt den Lidende. Derfor er Christi Lidelse overmenneskelig, og hans Taalmodighed overmenneskelig, saa intet Menneske kan begribe hverken det Ene eller det Andet. Og er det gavnligt, at der tales ret menneskeligt om Christi Lidelse — dersom der dog kun tales saaledes, at han blev det Menneske, der har lidt meest: da er det Gudsbespottelse, thi skjøndt hans Lidelse er menneskelig, saa er den tillige overmenneskelig, og der er et evigt svælgende Dyb befæstet mellem hans Lidelse og Menneskets. — Maaskee har ogsaa en anden Tanke rørt sig i den bodfærdige Røvers Indre, han har maaskee sagt til sig selv: dersom der i dette Øieblik kom Befaling fra Landshøvdingen, at tage de

Korsfæstede ned og skjenke dem Livet: da har jeg, som har lidt skyldig, den Trøst, at for mig er der Opgaver nok. Men Han, den Hellige, den Uskyldige, for ham er der ingen Opgave, hans Opgave har været en overmenneskelig; han har for Gud Intet, Intet at bebreide sig, hans Liv var Lydighed, og dog blev han forladt af Gud! »Seer, dette er den overmenneskelige Lidelse,« siger den bodfærdige Røver, »saaledes har intet Menneske lidt, saaledes kan intet Menneske komme til at lide, thi intet Menneske er for Gud uden Skyld, — men saa har heller aldrig noget Menneske været, eller kan noget Menneske siges at blive, forladt af Gud. Et Menneske derimod lider skyldigt, Gud har ikke forladt ham, der er altid Opgave; og naar der er Opgave er der Haab, og dette, at der er Opgave og Haab, er Trøsten. Denne Trøst er for ethvert Menneske, der erkjender, at han lider skyldig, den er selv for mig, en Fortabt, en korsfæstet Røver; for mig er der vel Intet at gjøre, ak, Dødens Smerter omspænde mig allerede, men dog er der Opgave, og jeg blev ikke forladt af Gud.« Dette er atter ingen Bodsprædiken uden for den Trodsige, som ikke vil vide, hvad det Forfærdelige er, og hvem det sande Glædelige er til Forargelse; Den, der ydmyger sig, Den, der er saa meget af Sandhed, at han forstaaer hvad det Forfærdelige er, han fatter ogsaa, at denne Røver forkynder Glæde.

Men er det nu ogsaa saaledes, at et Menneske i Forhold til Gud altid lider skyldig? Eller skulde det være denne Tales Mening at oprøre Tankerne mod hinanden, og forvirre Begreberne, at tale den, menneskeligt talt, uskyldigt Lidende Trøsten fra: at han, menneskeligt talt, lider uskyldig; og tale Den, der, menneskeligt talt, lider skyldig, løgnagtigen Trøsten til: at ethvert Menneske i den Forstand altid lider skyldig? Ingenlunde. Talen har kun een Mening, hvad jeg tør kalde en bedste Mening, den vil kun Eet, hvad jeg tør kalde det Bedste: at gjøre det paa enhver Maade evig vist, at Gud er Kjærlighed. Sandeligen, at ville dette er dog vel at tænke Alt til det Bedste! Thi paa hvilken Maade dette end bliver vist, synes Maaden end ved første Øiekast vanskelig og haard — dersom det dog vindes, og en yderligere Vished om, at Gud er Kjærlighed: da er det det Glædelige. Tanken om, at Gud er Kjærlighed, indeholder i den Grad al Glæde i sig, at enhver Maade, paa hvilken denne Tanke vinder Klarhed og Vished, enhver Maade, selv den tungeste, er glædelig. I den Tanke, at Gud er Kjærlighed, indeholdes al Evighedens salige Overtalelse: saa er jo Veien — var den end den tungeste, saa er jo Vilkaaret —

var det end det bittreste, ubetinget glædeligt. Dersom det derfor ikke var saaledes, som vi have antaget, at et Menneske i Forhold til Gud altid lider skyldig — naar det dog er saa, som vi have udviklet, at det Glædelige er indeholdt i denne Tanke, da maatte jo Mennesket ønske, at Antagelsen var sand; han maatte, hvis han er af Sandhed, sige: da dette er mig tydeligt, at det, naar jeg i Forhold til Gud altid lider skyldig, er evig vist, at Gud er Kjærlighed, saa vil jeg blot ønske, at det altid maa blive mig klart og nærværende, at jeg lider skyldig.

Imidlertid skal et Menneske ikke behøve at ønske det (om det end, for ret at forstaaes, maa være et Menneske saaledes om Hjertet, at han ønsker det, thi er det saa, at Lysten driver Arbeidet, saa er der ogsaa den Forstaaelse, hvilken kun Ønskets Inderlighed hjælper over Vanskelighederne), thi det er virkeligen saa, at et Menneske i Forhold til Gud altid lider skyldig — og evigt vist, at Gud er Kjærlighed. Lad saa Andre forkynde det Lystelige om at gjennemtænke Tvivlen. Dette er over mine Kræfter, og den Art Lystighed ikke efter mit Sind, jeg finder Glæden og Glædens Visse ved det Opbyggelige, at man kan gjøre det umuligt at begynde paa at tvivle, at Skyldens Bevidsthed betrygger det Glædelige.

Saa ville vi nærmere betænke, hvad der var denne Tales Antagelse. Vi ville ikke lade os forstyrre af, at en Røver har sagt hiint oplæste Ord, og sagt det om sig selv, thi en Røver kan jo med det samme Ord have sagt noget Væsentligt; men vi ville heller ikke lægge Skjul paa, i hvilken nærmere Forstand det dog gjælder om Røveren, at han lider skyldig. Vi gjøre nemlig rigtigt Forskjel mellem det: at have Uret, og det: at lide skyldig; thi fordi et Menneske har Uret, deraf følger endnu ikke, at han lider skyldig. Som en Følge heraf bliver der trende Bestemmelser, ved hvilke Talen maa dvæle: naar et Menneske, menneskeligt talt, er skyldig, da lider han skyldig i Forhold til Gud og Mennesker; naar et Menneske, menneskeligt talt, lider uskyldig, da sige vi Mennesker om ham i hans Forhold til Gud, at han har Uret mod Gud; i Forhold til Gud lider et Menneske altid skyldig.

Naar et Menneske, menneskeligt talt, er skyldig, da lider han skyldig baade i Forhold til Gud og Mennesker. Dette er Røverens Tilfælde, han er en Forbryder, der lider sin Straf. Det Sande i ham er, at han fuldt og dybt selv erkjender, at han lider skyldig. Ak, selv i saadanne Tilfælde høres stundom af en Skyldig den gudsbespottelige Tale, der vil skubbe Skylden bort, den frække og formastelige Tale om, at den onde Lyst var ham medfødt, at hans Forbrydelse var Følge af en forsømt Opdragelse og andet Saadant.

Dette var det første Tilfælde. Det andet er, at et Menneske, menneskeligt talt, lider uskyldig, medens dog vi Mennesker sige om ham i hans Forhold til Gud, at han mod Gud har Uret. Det er altsaa ikke den Lidende, der taler med sig selv om sit Forhold til Gud, men os Andre, der, som Trediemand, tale om en saadan Lidendes Forhold til Gud. Dette Forhold betegnes ved et eget Udtryk, at Gud prøver et Menneske. Lad os nævne et af hine herlige Forbilleder, en Forsøgt, der bestod i Prøven, lad os nævne Job: hvo vilde vel falde paa at sige, at Job, menneskeligt talt, leed skyldig! Var en saadan Tale ikke en Gudsbespottelse, saa var den dog Formastelighed mod det Ærværdige — Job, der skal være og har været og er et Forbillede for Slægten: hvilken i Slægten turde vove at tale saaledes om ham! Selv Gud i Himlene taler ligesom med en vis Forkjærlighed, ja saa menneskeligt; han er ligesom stolt af Job, han siger jo til Satan: »Har Du lagt Mærke til min Tjener Job?« — saaledes taler et Menneske om det Herlige, der tilhører ham og hvoraf han er stolt; saaledes taler et Menneske om Den, hvem han mener saa sikker, at han tør udæske Faren mod ham, blot for at have Glæden af at see ham seire.

Altsaa Job lider, menneskeligt talt, uskyldig, han har ingen Brøde, ingen Forbrydelse at bebreide sig, hans Liv og hans Vandel havde tvertimod været for Guds Aasyn, priset blandt Menneskene, thi det var ikke først paa Sorgens Dag, at Job bliver Forbilledet, han var det allerede i de gode Dage, og derved vel forberedt til at bestaae i Prøvelsen. Dog har Job bestandigt Uret mod Gud. Guds Tanker ere evigt høiere end et Menneskes Tanker, og derfor er enhver menneskelig Forestilling om Lykke og Ulykke, om hvad der er glædeligt og hvad der er sørgeligt, en urigtig Tanke; ved at blive i denne Forestillings Kreds beholder et Menneske bestandigt Uret mod Gud, og han kommer kun ud af denne Forestillings Kreds ved at erkjende, at han mod Gud altid har Uret.

Men naar saa Utaalmodigheden begynder at røre sig i den, menneskelig talt, uskyldigt Lidende, i Den, hvem Gud prøver; naar han, fordi han, menneskeligt talt, har Ret, har Ret i Dette eller Hiint, paa nogen Maade vil have Ret mod Gud: hvad saa? Skal saa han have Lov til eller formaae at vende Forholdet om og have Ret mod Gud (thi dette er det omvendte Forhold, da et Menneske altid har Uret mod Gud, saa Alt er vendt om, naar han een eneste Gang mod Gud havde Ret i det Mindste), skal saa Tviv-

---

han siger jo til Satan osv.] Job 1, 8.

leren beholde Ret, eller hvad der er det Samme, skal saa Alt være tabt? Nei, da skeer noget Andet, da forstaaer den Prøvede, at han, istedenfor at tale med Andre, maa tale med sig selv for Gud; og vi Andre forstaae i Ærbødighed for den Prøvede, at vi ikke tør sige mere, ikke tør gjøre ham skyldig. Saa taler den Prøvede med sig selv for Gud, og da rykker den sidste Forstærkning i Striden: i Forhold til Gud lider et Menneske altid skyldig.

Grund-Forholdet mellem Gud og et Menneske er, at et Menneske er en Synder, og Gud er den Hellige. Ligeoverfor Gud er et Menneske ikke en Synder i Dette eller Hiint, men væsentligen en Synder, ikke skyldig i Dette eller Hiint, men væsentligen og ubetinget skyldig. Men er han væsentligen skyldig, saa er han ogsaa altid skyldig, fordi den væsentlige Skylds Gjæld er saa dyb, at den gjør ethvert ligefrem Regnskab umuligt. Mellem Menneske og Menneske er Forholdet dette, at et Menneske kan have Ret i Noget og Uret i Andet, være uskyldig i Eet og skyldig i et Andet; men et saadant Forhold mellem Gud og et Menneske er umuligt, thi var Forholdet saaledes, saa var Gud ikke Gud, men et Menneskes Ligemand, og var Forholdet saaledes, saa var Skylden ikke den væsentlige.

Dog til daglig Brug bliver et Menneske sig ikke hvert Øieblik Grund-Forholdet bevidst, dette vilde intet Menneske kunne udholde; til daglig Brug lever Mennesket mere eller mindre i den menneskelige Maalestoks Bestemmelser — medens Grund-Forholdet jo maaler ham med Gud. Imidlertid er Grund-Forholdet derfor ikke borte, tvertimod, det hviler dybest i Sjelen. Saaledes er i en Stat Loven bestandigt til, men den ligesom hviler; saasnart derimod en Forbrydelse begaaes, saa rører Loven sig, saa træder den ligesom ud af Hvilen og hævder sin Gyldighed. Paa en lignende Maade med et Menneskes Grund-Forhold til Gud. Naar Forvirringen vil indtræde, naar Utaalmodigheden vil stirre sig svimmel paa det Enkelte, og derved tilsidst vende Alt om: da hævder Grund-Forholdet sig. Idet saa Utaalmodigheden vil ligesom oprøre sig mod Gud, vil stride med Gud, som et Menneske strider med sin Ligemand, ved paastaaende at ville have Ret: da skeer der noget Andet, da oprører Grund-Forholdet sig mod den Utaalmodige og lærer ham, at mod Gud er et Menneske væsentligen skyldig, derfor altid skyldig. Den Skyld, hvori et Menneske er til Gud, er ikke i Dette eller Hiint, Forholdet kan ikke opgjøres paa den Maade, han er evig skyldig og altsaa altid skyldig; hvad Øieblik Gud vil, kan han gjøre Grund-Skylden gjældende, og havde saa et Menneske, menneskeligt talt, Ret i Alt, i Forhold til Gud er han alligevel altid

skyldig. Saaledes strider Gud. Selv den mægtigste Konge, naar han med afgjortest Overlegenhed bekæmper en Oprører, han strider dog ved Hjælp af de mægtige Stridskræfter, han har paa sin Side; men Gud i Himlene strider ved at lægge Angrebet over paa Angriberens Side — idet Utaalmodigheden, liig en Oprører, vil angribe Gud, angriber Skyldens Bevidsthed Oprøreren, det er, Angriberen kommer til at stride med sig selv. Guds Almagt og Hellighed betyder ikke, at han kan seire over Alle, at han er den Stærkeste, thi dette er dog en Sammenligning; men den betyder, hvad der udelukker al Sammenligning, at Ingen kan komme til at stride med ham.

Dette var den tredie Bestemmelse, denne Tales Gjenstand: at et Menneske i Forhold til Gud altid lider skyldig. Eller skulde det vel være denne Tales Mening, at et Menneske, hver Gang han lider, skulde martre sig med den Forestilling, at Lidelsen var Straf just for Dette eller Hiint? Ingenlunde. Den, der, menneskeligt talt, lider uskyldig, han skal dog ydmygt troe, at mod Gud har han altid Uret. Men vil dette ikke lykkes ham, bliver han tvivlende, utaalmodig, da skal den sidste Tanke, den egentlige Tvinger, lære ham, at Lidelsen ikke just er Straf for dette eller hiint Bestemte (thi var den det, saa fulgte jo, at han dog kunde have Ret i Noget), men at han evig er skyldig, og altsaa altid skyldig. Det Usande er netop frygtagtigt at ville sætte den uforskyldte Lidelse sammen som Straf med dette eller hiint Enkelte — ret som var et Menneske ikke ganske anderledes skyldig, ret som var Gud en Grusom, der forfulgte noget Enkelt, ret som var Mennesket ikke altid skyldig.

See, det var vistnok dette, som Jobs Venner egentligen vilde sige til Job: at et Menneske i Forhold til Gud altid lider skyldig. Det er sandeligen heller ei usandt; Feilen var en anden, at de vilde paatage dem eller anmasse sig at sige det til ham, thi dette har det ene Menneske ikke Lov til i Forhold til det andet. Dertil kommer, at Jobs Venner heller ingen Maalestok havde for hvad det vil sige: for Gud at lide uskyldig. Det Høieste Jøderne kjendte var netop en saadan Fromhed som Jobs; og derfor var det dobbelt anmassende og dobbelt uretfærdigt af Vennerne, at tale saaledes til Job. Den Christne derimod veed, at der er kun Een, men ogsaa, at der er Een, som for Gud leed uskyldig. Med Ham tør intet Menneske sammenligne sig, eller maale sig med Hans Maal; mellem Ham og ethvert Menneske er der en evig Forskjel: derfor gjælder det nu med fornyet Klarhed, at et Menneske i Forhold til Gud altid lider skyldig.

Saaledes staaer da Antagelsen fast; men saa staaer det jo igjen fast, hvad der blev udviklet under Antagelsen, det staaer fast, at dette er det Glædelige, at et Menneske i Forhold til Gud altid lider skyldig. Men dette Glædelige har sin ydmygende Side. Medens det derfor gjælder, at det ene Menneske ikke har Lov at sige det dømmende til det andet, naar den Lidende, menneskeligt talt, lider uskyldig, saa gjælder det ogsaa, at Den, der, naar han prøves, selv vil forsøge det, han skal vel erfare, hvilken Glæde der ligger i denne Tanke. Thi er det Svævende altid anstrængende, og er det altid trøstesløst, ikke at kunne finde nogen Slutning: sandeligen, denne Tanke, den er en Slutnings-Tanke. Vil man gjennemtænke Tvivlen, da var det jo muligt, at man, i det Øieblik man meente at være bleven færdig, opdagede, at der dog var en Tvivl glemt, saa man maatte begynde forfra; men denne evige Slutnings-Tanke, den er netop derfor en Slutning, fordi den er den samme ved Begyndelsen som ved Slutningen; den er en Slutnings-Tanke, ja, den eneste, med hvilken man i Sandhed kan begynde, og dog atter en Slutnings-Tanke, den eneste, med hvilken man kan ende. Men den er tillige en stærk og mægtig Tanke. Den er ikke en Lykkeridder, som gaaer paa Eventyr i Livet, og lader det tvivlsomt, hvad der skal hænde den og hvad den selv skal blive til, nei, den er en Stærktbevæbnet i fuld Rustning, og den er allerede hvad den *skal blive til*; thi den er en Mands Villie — og dog dette vil jo ikke sige saa stort, men den er en Mands Villie i Pagt med Gud, og den er en for Gud beslutte Mands Villie, der beslutte er vidende om Farerne, men ogsaa beslutte er i Pagt med Seiren.

V.

Det er et almindeligt, af Alle brugt, i Sproget vedtaget Billede, at sammenligne Livet med en Vei; Ligheden kan visseligen ogsaa paa mange Maader gjøres frugtbringende, men den i Billedet indeholdte fornødne Ulighed er ikke mindre værd at agte paa. I sandselig Forstand er Veien en udvortes Virkelighed, ligegyldig ved enten Nogen gaaer paa den eller ikke, ligegyldig ved hvorledes den Enkelte færdes paa den, Veien er Veien. I aandelig Forstand derimod kan Veien naturligviis ikke sandseligen paapeges; den er vel i en vis Forstand til, enten Nogen gaaer paa den eller ikke, og dog bliver i en anden Forstand Veien egentligen først til eller bliver til med hver Enkelt, som gaaer ad den; Veien er: hvorledes der gaaes. Dydens Vei kan man ikke pege paa og sige: der gaaer Dydens Vei, man kan kun sige, hvorledes der gaaes paa Dydens Vei; og naar Nogen ikke vil gaae netop saaledes, saa gaaer han ogsaa ad en anden Vei. Derimod vilde det jo være en urimelig Tale at bestemme en Landevei ved, hvorledes der gaaes paa den. Hvad enten det er den Unge, der med freidigt Sind og opløftet Hoved gaaer let og dandsende, eller det er den i Aarene Svækkede, der med bøiet Hoved langsomt arbeider sig frem; hvad enten det er den Lykkelige, der iler fremad til Ønskets Maal, eller det er den Bekymrede, der vendte Ønsket Ryggen og gaaer langsomt fremad; hvad enten det er den fattige Vandringsmand paa hans Fod, eller det er den Rige i hans lette Vogn: Veien er lige for Alle, Veien er og bliver den samme, den samme Landevei.

Uligheden i Billedet viser sig allertydeligst, hvor der paa eengang er Tale om en Vei i sandselig og om en Vei i aandelig Forstand. Naar vi saaledes læse det hellige Evangelium om

den barmhjertige Samaritan, da er der Tale om Veien mellem Jericho og Jerusalem; der fortælles idetmindste om tre og vel egentligen om fem Mennesker, at de gik »ad den samme Vei«, medens man dog, aandeligt forstaaet, maa sige, at hver gik sin Vei — ak, Landeveien gjør ingen Forskjel, det er det Aandelige, der gjør Forskjellen og Veiens Forskjel. Den Første var en fredelig Reisende, der drog ad Veien fra Jericho til Jerusalem, maaskee i Ærende, maaskee i gudfrygtig Hensigt, i ethvert Tilfælde en fredelig Reisende ad lovlig Vei. Den Anden var en Røver, som gik »ad den samme Vei« — og dog paa ulovlig Vei. Saa kom der en Præst »ad den samme Vei«; han saae den Ulykkelige, som var bleven overfalden af Røveren, han rørtes maaskee flygtigt, men fortsatte alligevel Gangen ad den vante Letsindighedens Vei, hurtigt tilskyndet til et Indtryk, men uden Dybde. Derpaa kom der en Levit »ad den samme Vei«; han saae den Ulykkelige, han gik urørt forbi, fortsættende sin Vei — ak, Landeveien tilhørte jo Ingen af de Reisende, og dog gik Leviten »paa den samme Vei« sin Vei, ad Egenkjærlighedens og Haardhjertethedens Vei. Endeligen kom der en Samaritan »ad den samme Vei«; han fandt den Ulykkelige paa Barmhjertighedens Vei, han viste ved sit Exempel, hvorledes man gaaer paa Barmhjertighedens Vei, han viste, at, aandeligt forstaaet, er Veien netop dette: hvorledes man gaaer. Derfor siger Evangeliet til den Lærende: »gak Du hen og gjør ligesaa«, det er, naar Du gaaer saaledes paa Veien, som hiin Samaritan, da gaaer Du ad Barmhjertighedens Vei, thi Veien mellem Jericho og Jerusalem har intet Fortrin med Hensyn til at øve Barmhjertighed. Det skete alt sammen paa »den samme Vei«, og dog var Veien den ene Gang Lovlighedens, den anden Gang Ulovlighedens, den tredie Gang Letsindighedens, den fjerde Gang Haardhjertethedens, den femte Gang Barmhjertighedens; der var fem Reisende, som efter Evangeliets Ord gik »ad den samme Vei«, og dog gik hver sin Vei.

Altsaa det Aandelige, det: hvorledes man gaaer paa Livets Vei, gjør Forskjellen og Veiens Forskjel. Forsaavidt nemlig Livet, ganske i Almindelighed forstaaet om det: at leve, sammenlignes med en Vei, da udtrykker Billedet kun det Almindelige, det, hvad alle Levende have tilfælles ved at være levende, forsaavidt gaae de Alle ad samme Vei, de ere Alle paa Livets Vei. Men naar det bliver Alvor med det at leve, da bliver Spørgsmaalet om, hvorledes man skal gaae, for paa Livets Vei at gaae ad den rigtige Vei.

---

den barmhjertige Samaritan] Luc. 10, 30.

Derom spørger Vandreren, ikke som man ellers spørger: hvor Veien gaaer, men hvorledes man gaaer ad den Vei, og hvorledes man skal gaae. Dog blot for saaledes at spørge rigtigt, udfordres nogen Besindelse, thi Utaalmodigheden vil gjerne bedrages, og, aandeligt forstaaet, ogsaa blot spørge, hvor Veien er, som var saa Alt afgjort i samme Forstand, som naar Vandringsmanden har fundet Landeveien. Og verdslig Viisdom er meget villig til at bedrage ved atter og atter at besvare det Spørgsmaal: hvor Veien er, medens den Vanskelighed udelades, at aandeligt forstaaet er Veien: hvorledes der gaaes. Snart vil da verdslig Kløgt lære, at Veien gaaer over Garizim, snart over Moria, snart at den gaaer gjennem een eller anden Videnskab, snart at Veien er visse Læresætninger, snart visse udvortes Gjerninger; man vil ikke vedgaae for sig selv, at alt dette er Bedrag, fordi Veien er: hvorledes der gaaes. Thi det er jo, som Skriften siger, der kan tvende Mennesker sove i den samme Seng, den ene frelses, den anden fortabes; der kan tvende Mennesker gaae op til det samme Gudshuus, den ene gaae frelst hjem, den anden fortabt; der kan tvende Mennesker fremsige aldeles den samme Bekjendelse, den ene kan være frelst, den anden fortabt. Hvoraf kommer dette, uden just deraf, at, aandelig forstaaet, er det et Bedrag at vide, hvor Veien gaaer, da den er: hvorledes der gaaes.

Men selv Den, der har lært at spørge rigtigt, hvorledes man skal gaae, han spørger dog endnu om Eet: hvorhen Veien fører. Enhver Priis over Veiens Fuldkommenhed kan dog Intet betyde, hvis Veien ikke fører til Fuldkommenhed — ak, jo fuldkomnere Veien var, dersom den dog fører til Fortabelse, desto sørgeligere. Og paa den anden Side, hvor tungt der end maa gaaes og hvor besværet, dersom Veien dog er Fuldkommenhedens, det er alligevel glædeligt.

Hvorledes gaaer man nu ad Fuldkommenhedens Vei? Thi ad Lystens Vei gaaer man let, som i en Dands; ad Ærens Vei gaaer man stolt med bekrandset Hoved; ad Lykkens føielige Vei gaaer man føiet af alle Ønsker. Men hvorledes gaaer man ad Fuldkommenhedens Vei? Den, som spørger alvorligt, Den, som staaer paa Veien og spørger efter de gamle Stier, han skal ogsaa faae alvorligt Svar, det gamle Svar: at Veien er trang, at et Menneske gaaer

---

Garizim . . Moria] G. Samaritanernes hellige Bjærg, M. Bjærget i Jerusalem, hvor Templet var bygget. Smlgn. Joh. 4, 21. tvende Mennesker sove osv.] smlgn. Luc. 17, 34. tvende Mennesker gaae op osv.] Pharisæeren og Tolderen, Luc. 18, 10 ff.

paa Fuldkommenhedens Vei i Trængsler. Hvad enten Du raadspørger den gamle Pagts Skrifter eller den nye, derom er der kun een Mening; der er mange Svar, men de sige alle det Samme, Svaret er bestandigt det samme, kun er Røsten forskjellig, at Svaret ved Hjælp af denne Forskjellighed maatte vinde de Forskjellige. Saa bestemt og afgjort er det Skriftens eneste Mening, at Fuldkommenhedens Vei er i Trængsler, at der maaskee om Intet findes saa mange Skriftsteder, der alle sige det Samme, sige, at »Den, der vil tjene Gud, maa beskikke sin Sjel til Fristelser« (Sirach 2, 1.), at »det bør os at indgaae i Guds Rige gjennem mange Trængsler« (Ap. Gj. 14, 22.); at »vi ere bestemte til Trængsler« (1 Thess. 3, 3.), og saaledes fremdeles.

Netop derfor ville vi ikke anføre noget enkelt Bibelsted, men hellere støtte os til det hele og fulde Indtryk af Skriftens almindelige Lære om, at man ad Fuldkommenhedens Vei gaaer i Trængsler; og derpaa ville vi til Opbyggelse for en Lidende (thi disse Taler ere jo Lidelsernes Evangelium) betænke det Glædelige i:

at det er ikke Veien, der er trang, men at Trængselen er Veien.

Altsaa ad Fuldkommenhedens Vei gaaes der i Trængsler; og Talens Gjenstand er: det for en Lidende Glædelige i denne Tanke. Talen er altsaa denne Gang ikke den formanende om, hvorledes man skal gaae ad Trængselens Vei, men den for en Lidende glædelige om, at Trængsel er det Hvorledes, der betegner Fuldkommenhedens Vei. Aandeligt forstaaet er Veien det: hvorledes der gaaes. Hvilken er da Fuldkommenhedens Vei, det er, hvorledes gaaes der ad Fuldkommenhedens Vei? Der gaaes i Trængsler. Dette er det første Hvorledes, det andet er: hvorledes man skal gaae ad Trængselens Vei. At dette Andet aldrig maa glemmes, hverken først eller sidst, er vist nok, men det er jo heller ikke glemt, det er jo tvertimod erindret, ja den Lidende vil vel just styrkes dertil, naar han ret har fundet det for ham Glædelige i, at Fuldkommenhedens Vei er i Trængsler — han, der ved at være en Lidende just er i Trængselen.

Naar Trængselen er Veien, da er dette det Glædelige: at det altsaa **strax** er den Lidende klart, og at han **strax** med Bestemthed veed, hvad der er Opgaven, saa han ikke behøver at anvende nogen Tid, ikke at matte nogen sin Kraft paa at overveie, om Opgaven ikke skulde være en anden.

Hvad er det, der gjør, at et Barn, selv om man til Sammenligning tager en kraftfuld Mand, formaaer, hvad neppe den kraftfulde Mand formaaer, hvad er det, der hjælper Barnet ved at give det Forspringet? Aabenbart dette, at Barnet slet ingen Vanskelighed har med bestemt at faae at vide, hvad Opgaven er, hvad det har at gjøre — thi Barnet har blot at lyde. Det bliver Forældrenes eller de Foresattes Sag at betænke og overveie Opgaven: saa snart det er befalet Barnet, hvad det skal gjøre, saa er dette Opgaven. Hvorvidt den er rigtig eller ikke rigtig har Barnet slet ikke med at gjøre, det skal ikke blot ikke, men det tør end ikke anvende et eneste Øieblik paa den Art Overveielse, det skal tvertimod strax lyde. Barnet er da vel i Sammenligning med en kraftfuld Mand den Svage, men det er tillige den Svage, der har et meget væsentligt Fortrin, den Svage, der ubetinget kommer til at anvende hele sin Styrke paa at fuldkomme Opgaven, og saa hensigtsmæssigt, at der ikke bliver et eneste Øieblik spildt paa at tvivle om Opgaven, ikke den mindste Smule Kraft tabt i Tvivlraadighed om Opgaven. Opgaven sættes med Myndighedens Eftertryk og Tilforladelighed, dette er Forspringet, men derpaa giver man endog Barnet Fart ved at tilføie: Du gjør det strax — saa gjør Barnet det Forbausende, ja, sandeligen, saa formaaer et Barn, hvad sjeldent nok endog en kraftfuld Ældre formaaer. Hvo har ikke ofte seet med Forundring dette Vidunderlige: hvad et Barn formaaer! Naar Faderen eller Moderen, eller blot Barnepigen siger, men med Myndighed: sov nu strax — saa sover Barnet. Der er i Verden verdslig Tale om mangen forbausende Bedrift af Mænd, og dog er der kun Een, han, som blev kaldet den eneste, om hvem det fortælles, at han formaaede at sove naar han vilde. Thi tag ellers en Ældre, selv en Kraftfuldere; han er i samme Tilfælde som Barnet efter Forældrenes Mening, han trænger til at sove, han siger til sig selv: Du kunde have meget godt af at sove: mon han ogsaa kan som Barnet, der sover strax! Ak, idet han vil lægge Hovedet til Puden, da skeer vel det Modsatte, at de urolige Tanker just nu vaagne. Saa forvirres maaskee Alt imellem hinanden, naar han snart tvivler om det ogsaa er rigtigt at sove, om Arbeidet ikke bliver forsømt, og hvad der saa maa befrygtes; naar han saa igjen ønsker at falde i Søvn, men ikke kan. Tilsidst

---

som blev kaldet den eneste] Frederik den Store af Preussen blev kaldt der Einzige; S. K. synes at overføre, hvad der siges om Napoleon, at han kunde sove, naar han vilde, paa ham.

bliver han utaalmodig, han siger, hvad kan det hjælpe at ligge, naar man dog ikke kan sove: han staaer op igjen, dog ikke for at arbeide, thi nu kan han hverken arbeide eller sove. Thi er det saa, at man fra Søvnens Hvile staaer styrket op, er det stundom næsten fristende at blive liggende og lade være at reise sig op: sandeligen, fra et frugtesløst Forsøg paa at sove, er det i en anden Forstand vanskeligt at reise sig igjen, sandeligen fra et frugtesløst Forsøg paa at sove staaer man endnu mere træt op.

Vanskeligheden for den Ældre, hvori rigtignok tillige indeholdes Myndighedens og Modenhedens Fortrin, er, at han maa arbeide dobbelt: arbeide for at finde Opgaven og for at faae den sat fast, og da arbeide for at løse Opgaven. Og det, der falder vanskeligst, er vel just det at faae Opgaven sat ret fast, eller faae det sat ret fast, hvad Opgaven er. Maaskee ere Menneskene dog ikke saa uvillige til at anvende Tid og Flid, og heller ei uduelige — naar det blot kunde blive dem uomtvisteligt klart, hvad Opgaven er. Men Sagen er, at denne Meddelelse ikke kan paa nogen afgjørende Maade vorde dem til Deel udenfra; den maa gaae gjennem den Paagjældende selv. Den Ældre er jo myndig, han skal være sin egen Herre. Men det er Herren og Herskeren, der skal sætte Opgaven, som Forældrene og den Foresatte gjør det i Forhold til Barnet, altsaa er den Ældre paa eengang Herren og Tjeneren; Den, der skal befale, og Den, der skal lyde, er Een og den Samme. Dette er unegteligt et vanskeligt Forhold, at den Befalende og den Lydende er een og den Samme; det kan saa let skee, at Tjeneren blander sig ind i Overveielsen om Opgaven, og omvendt, at Herren tager for meget Hensyn til Tjenerens Klage over Besværlighederne ved at udføre Opgaven. Ak, saa indtræder Forvirringen, saa bliver et Menneske, istedenfor sin egen Herre, ustadig, tvivlraadig, vankelmodig, han løber fra det Ene til det Andet, river ned og bygger op og begynder forfra, han omtumles for enhver Luftning, uden dog at komme af Stedet, ja Forholdet bliver tilsidst saa bagvendt, at hans hele Kraft gaaer op i at hitte paa nye og nye Forandringer ved Opgaven — som en Plante, der løber op i Frø, saaledes løber han op i stundesløs Overveien eller i en ufrugtbar Ønsken. Han anvender i en vis Forstand megen Tid, megen Flid, megen Kraft: og det er Alt som spildt, fordi Opgaven staaer ikke fast, fordi der ingen Herre er, thi han skulde jo være sin egen Herre. — Naar et Par Heste skal trække en svær Byrde frem, hvad kan saa Kjøresvenden gjøre for dem? Ja, selv kan han ikke trække den, og den maadelige Kjøresvend kan pidske paa dem, det kan Enhver, men den duelige Kjøresvend,

hvad kan han gjøre for dem? Han kan hjælpe dem til med heel samlet Kraft i eet Nu og i eet Sæt at være i Fart med at trække Vognen. Dersom derimod Kjøresvenden foranlediger Misforstaaelse, dersom han tager saaledes i Tømmerne, at Hestene troe, at de blot skulle sætte sig sammen for saa paa givet Vink at trække til — men det var Kudskens Mening, at nu skulde de trække til; eller dersom han rykker ulige i Tømmerne, saa den ene Hest troer, at den skal trække til, den anden, at Kudsken blot holder den an, for at den skal sætte sig sammen: ja, saa kommer Vognen ikke af Stedet, selv om Hestene have Kræfter nok. Men som man ikke uden en vis Bedrøvelse seer dette Syn, seer, at der er Kræfter nok, men at Den, der skal være Herren, at Kjøresvenden fordærver det: saaledes seer man heller ei uden Bedrøvelse, naar det gaaer et Menneske paa lignende Maade. Han mangler ikke Kræfter, og det gjør et Menneske egentligen aldrig, men han forqvakler sig selv, Den, der skulde være Herren (det er rigtignok ham selv), han fordærver det — et saadant Menneske arbeider med maaskee neppe een Trediedeel af sin Kraft paa rette Sted, og med mere end to Trediedele paa urette Sted eller sig selv imod. Nu slipper han Arbeidet for at begynde forfra med at overveie, nu arbeider han istedenfor at overveie, nu rykker han forkeert i Tømmerne, nu vil han giøre begge Dele paa eengang — og under alt Dette kommer han ikke af Stedet, under alt Dette gaaer Livet ligesom i Staae, han kan ikke faae Opgaven sat saaledes fast, at den staaer fast, medens han kan løsrive sig fra dette Arbeide og have sin Kraft raadig til at fuldkomme Opgaven. Opgaven bliver ikke en Byrde, men han har fuldt op at bestille med det Byrdefulde: at kluddre ved Opgaven for om muligt at faae den til at staae fast. Naar saa er, kommer han naturligviis aldrig til at bære Byrden, han kan jo ikke engang faae den til at staae; i det Øieblik han saa at sige vil vende Ryggen til for at tage Byrden paa sig, er det ligesom faldt Byrden om, og han maa igjen til at stable den op. Ak, naar man betragter Menneskenes Liv, maa man ofte med Sorg sige: de veed ikke selv, hvilke Kræfter de have, de forhindre sig selv mere eller mindre i at faae det at vide, fordi de med deres fleste Kræfter arbeide sig selv imod.

Lad os saa nærmere tænke paa denne Tales Gjenstand. Den Lidende er i Trængselen: nu gjælder det. Dersom han blot kan faae Opgaven sat ret fast, saa lykkes det ham nok med at holde ud; naar han strax med Bestemthed veed, hvad Opgaven er, saa er allerede Meget vundet. Men dette vil Tvivlen, om muligt, forhindre, den vil lumskeligen trække alle Kræfter fra ham og lade

dem gjøre Tjeneste paa et forkeert Sted, paa at udfinde hvad Opgaven er, eller paa tusinde Opfindelser med Hensyn til hvad den kunde være. Skeer dette, seirer Tvivlen, faaer den ham narret til at stride der, hvor han ikke skal stride, saa maa han ligge under i Trængselen.

Er det da ikke glædeligt, at det er saaledes, at Trængselen er Veien; thi saa er det jo strax klart, hvad Opgaven er. Tvivlen vil indbilde den Lidende, om det dog ikke skulde være muligt, at Trængselen kunde tages bort, og han dog vedblive at gaae ad den samme Vei — uden Trængsel. Men naar Trængselen er Veien, saa er det jo umuligt, at den kan tages bort, og Veien dog blive den samme. — Tvivlen vil bilde den Lidende ind, om det dog ikke var muligt, at han havde taget feil af Veien, om det, at der er Trængsel, ikke kunde betyde, at han er paa en forkeert Vei. Men naar Trængselen er Veien, kan det, at der er Trængsel paa Veien, umuligt betyde, at han er gaaet feil, tvertimod er dette Kjendet, at han er paa den rette Vei. — Tvivlen vil indbilde ham, om det dog ikke var muligt at gaae ad en anden Vei. Men naar Trængselen er Veien, saa er det jo umuligt at gaae ad nogen anden Vei. Derom kan altsaa ingen Tvivl være, om hvad Opgaven er; der skal ikke anvendes eet eneste Øieblik, ikke den mindste Smule Kraft paa yderligere Overveielse; dette, at Trængselen er Veien, gjør Opgaven fast, gjør det vist, hvad Opgaven er. Og sandeligen, hvor besværlig end Trængselen kan være, ingen Trængsel er dog saa besværlig som denne Trængsel af urolige Tanker i en tvivlraadig og vankelmodig Sjel.

Den Lidende holder da ud, han gaaer frem ad Fuldkommenhedens Vei i Trængsler — men Trængselen bliver besværligere og besværligere. Nu gjælder det. Men naar blot Opgaven staaer fast, saa er allerede meget vundet; og det være langt fra os, at hjælpe til at udsprede den løgnagtige Fabel om, at det lidt efter lidt bliver lettere paa den trange Vei, at den kun er trang i Begyndelsen. Det forholder sig netop omvendt, den bliver trangere og trangere. Dette kan man ogsaa let forvisse sig om, naar man agter paa Menneskene og vil see. Der findes maaskee sjeldnere et Menneske, som dog ikke engang har gjort Begyndelsen paa at ville det Gode, men de Fleste falde fra netop naar det viser sig, at Veien bliver trangere istedenfor at blive lettere. Naar et Menneske er kommen saa langt hen, at alle Skuffelserne svinde, om at ville det Gode til en vis Grad, om at det Gode dog til en vis Grad har sin Løn i Verden; naar det ret bliver Alvor med at ville det Gode: da bliver Veien først ret trang, og fra nu af tran-

gere og trangere. Dette gjør man altid rigtigst i at sige, for ikke ved fabelagtig Tale at bedrage Menneskene, at lokke dem et Øieblik, for saa i næste Øieblik at gjøre dem end utaalmodigere. Men hvad der intet Bedrag indeholder, det evigt Visse er: at Trængselen er Veien. Saa skal der jo atter ikke anvendes eet eneste Øieblik, ikke den mindste Smule Kraft paa yderligere at overveie: Opgaven staaer fast, Trængselen er Veien.

Naar saa Nogen vil bilde den Lidende ind, at Andre gaae ad den samme Vei saa let, saa sorgfrit, uden Trængsler, medens han gaaer i Trængsler, da staaer Opgaven atter fast; den Lidende har kun eet Svar: Trængselen er Veien. Langtfra os være ogsaa denne hykkelske Tale om, at det er saa forskjelligt i Livet, at Nogle gaae ad den samme Vei uden Trængsler, Andre i Trængsler. Thi vel muligt, at Nogen gaaer uden Trængsler, men sandeligen, han gaaer ikke uden Trængsler ad samme Vei som Den, der gaaer i Trængsler, thi Trængselen er Veien. Der er en vis Kløgt, som nødig nok vil bryde ganske med det Gode, men ogsaa grumme nødigt ganske give Afkald paa Blødagtighedens gode Dage og verdslig Fordeel; denne Kløgt er gjerne meget opfindsom i den Art Paafund, at det er saa forskjelligt — ikke i Livet, thi deri er intet Usandt, men at det er saa forskjelligt paa Fuldkommenhedens Vei. Lad os erindre, hvad der blev udviklet i Begyndelsen af denne Tale, at, aandeligt forstaaet, er Veien dette: hvorledes der gaaes. See, naar en stakkels Vandringsmand, hvis Fødder maaskee endog ere hudløse, naar han, ømmende sig ved hvert et Skridt, næsten slæber sig hen ad Veien: da er der, om han end aldrig har Ret i at være misundelig, dog meget god Mening i den Tanke, at misunde den Rige, som kjører ham forbi i en magelig Vogn. Thi Landeveien er aldeles ligegyldig ved den Forskjel, hvorledes man reiser paa den, og saa er det jo unegteligt behageligere at kjøre i en magelig Vogn end at gaae saa besværet. Men aandelig forstaaet er Veien: hvorledes der gaaes; og saa vilde det dog vel være en besynderlig Sag, om der paa Trængselens Vei var den Forskjel, at der var Nogle, som gik paa Trængselens Vei uden Trængsler. Opgaven staaer saaledes atter fast, den Lidende veed strax med Bestemthed, hvad Opgaven er, thi Trængselen er Veien. Vil Nogen gaae uden Trængsler, saa kan han jo det, han gaaer saa tillige blot ad en anden Vei, hvilket bliver hans Sag. Men Tvivlen kan ikke faae fat i den Lidende og gjøre ham tvivlsom ved den Tanke, at Andre gaae ad den samme Vei uden Trængsler.

Dersom det er sandt, hvad Ordsproget siger: godt begyndt er halv fuldendt, saa er det ogsaa sandt, at det, at Opgaven staaer fast, er det halve Arbeide, ja mere end det halve. Men da Trængselen er Veien, saa staaer Opgaven ogsaa fast, ikke Satan selv kan komme til at faae en Tvivl indsmuglet om hvad Opgaven er. Skal Tvivlen faae Raaderum, saa maa Trængselen bringes i et tilfældigt Forhold til Veien. Naar saaledes en Vandringsmand taler om en Vei og siger: denne Vei er trang, saa kan dermed være udsagt noget Tilfældigt, maaskee er der en anden Vei, som er let, og som dog fører til samme Maal; eller Veien kan maaskee til andre Tider være let, men er nu just i disse Dage trang. Derimod, naar Trængselen er Veien, saa er enhver Tvivl om, at Trængselen er Opgaven, et Forsøg paa at ville gaae — ad en Afvei, da der kun er een eneste Vei, Trængselens, paa hvilken den Lidende er. Tvivlen om Opgaven har bestandigt sit Tilhold i den Forestilling, at der kunde være andre Veie, eller at Veien kunde forandres saaledes, at Trængselen toges bort. Men da Trængselen er Veien, saa kan Trængselen ikke tages bort uden at tage Veien bort, og der kan ikke være andre Veie, men kun Afveie.

Er dette da ikke glædeligt, glædeligt for den Lidende, der jo er paa Trængselens Vei, glædeligt, at der ikke behøves den mindste Overveielse, om ogsaa Veien er den rigtige, glædeligt, at han strax kan begynde paa Opgaven, begynde med den Sluttethed, der har al sin Kraft raadig og samlet til at holde Trængselen ud. Thi naar Trængselen er Veien, da er den jo ikke i trøstesløs Forstand det Uundgaaelige, ingenlunde, han kunde jo ikke ønske at undgaae den, da den er Veien. Den Lidende er ved denne Tanke strax i fuld Fart med at holde Trængselen ud; han ikke saa meget som spilder et Øieblik eller ødsler et Øiekast paa at see sig om, nei, han er med heel og fuld Kraft i Trængselen, glad i Trængselen, glad ved Tanken om at Trængselen er Veien. Vel er nemlig Opgaven ikke egentligen Det, der giver Kraft, thi Opgaven er jo Det, der bliver foresat, til hvis Udførelse Den, hvem Opgaven foresættes, skal anvende sin Kraft; og dog kan man sige, at Opgaven giver Kraft. Naar Forældrene vide med Myndighed at sætte Opgaven, naar Kjøresvenden veed med Forfarenhed at sætte Opgaven, saa hjælper det ubeskriveligt. Og saaledes ogsaa for den Ældre, naar Opgaven bliver sat fast med Evighedens Myndighed, saa hjælper det ubeskriveligt til at løse Opgaven. Naar Barnet er saa uheldigt, at have en Fader, som ikke veed at befale, eller Hestene en maadelig Kudsk: da seer det ud, som havde Barnet og Hestene ikke de halve Kræfter af hvad de virkeligen have. Ak, og naar den

Ældre, der er en Lidende, giver sin Sjel i Vankelmodighedens Vold: da er han virkeligen svagere end et Barn. Men saa er det jo ogsaa Glædeligt, at Trængselen er Veien, thi saa staaer det strax og det staaer urokket fast, hvad Opgaven er.

Trængselen er Veien — og dette er det Glædelige: at det altsaa ikke er en Egenskab ved Veien, at den er trang, men en Egenskab ved Trængselen at den er Veien, saa maa da Trængselen altsaa føre til Noget, den maa være veibar og fremkommelig, ikke overmenneskelig. Hver af disse Tanker indeholder en nærmere opbyggelig Bestemmelse af dette Glædelige, og derfor ville vi dvæle ved hver især.

Det er ikke en Egenskab ved Veien, at den er trang, men en Egenskab ved Trængselen at den er Veien. I jo nærmere Forhold Trængselen og Veien sættes til hinanden, desto fastere staaer ogsaa Opgaven. Naar der siges: Veien er trang, saa er det Sidste en nærmere Bestemmelse ved Veien; der er to Tanker: Veien — og det at den er trang. Vi sige da: det er nu engang saa, det er en Virkelighed, at Veien er trang. Men da der dog er to Tanker, saa er det ogsaa som var der givet Tvivlen en lille Indrømmelse, som kunde den her knibe sig ind imellem Veien og det: at den er trang, som kunde Tvivlen dog have Noget for sig, naar den vil indbilde den Lidende, om det dog ikke skulde være muligt, at Veien kunde være uden at være trang, eller uden at være saa trang som den formeentligen er, thi hvisker Tvivlen: Talen maa jo opløses saaledes, Veien, og derpaa: den er trang. Men naar Trængselen er Veien, saa maa Tvivlen udaande, saa kan den umuligt komme til. Den ene Bestemmelse er da ikke den anden overordnet, det hele Udsagn kløfter sig ikke for Forestillingen i et Hovedord og et Tillægsord, nei, de ere eet og det Samme: Trængselen er Veien, og Veien er Trængselen; de høre saa nøie sammen, at Tvivlen end ikke kan komme til at trække Veiret derimellem, thi de ere een Tanke; de høre saa nøie sammen, at Forholdet mellem Trængselen og Veien er Uadskillelighedens. Et nøiere Forhold kan aldrig gives. Tag Trængselen bort, saa tager Du Veien bort, tag Veien bort, saa tager Du Trængselen bort. Saa nøie høre de sammen, saa fast staaer Opgaven.

Trængselen maa føre til Noget. Man kan nemlig ikke slutte saaledes: en Vei er trang, altsaa maa den føre til Noget. Forsaavidt en Vei er Vei, gjælder Slutningen, at den maa føre til Noget, thi i samme Øieblik den ikke fører til Noget, ophører den ogsaa at være Vei. Slutningen gjælder forsaavidt Veien er Vei,

men ikke fordi den er trang; dette Tillæg gjør det for Den, som endnu ikke er befæstet i Troen, næsten ligesom tvivlsommere, om den Vei ogsaa kan føre til Noget. Naar derimod Trængselen selv er Veien, saa følger Slutningen: altsaa maa den føre til Noget; thi her sluttes ikke fra, at den er trang, men fra, at den er Vei.

Det er Herrens egne Ord: den Vei er trang, som fører til Salighed; og naar Han har sagt det, saa staaer det jo evigt fast. Vi rose det sandeligen heller ikke, om Nogen er løben vild i mange Tanker, o, men hvis saa er, ville vi dog gjerne være ham behjælpelige med et ufuldkomnere Udtryk for det Samme, ufuldkomnere, fordi det kun forstaaes af Den, der ikke blev ukjendt med Tvivlen, og derfor ogsaa kun midlertidigt kan være ham tjenligt, indtil han atter lærer det Fuldkomnere: at holde sig ene til Herrens Ord. Visseligen, det, at Herren har sagt Ordet, er dog det sikkreste Værn mod Tvivlen; thi langt sikkrere er det dog, i Lydighedens Forstand, at troe, langt sikkrere end det Sikkre: at det i Tænkningens Forstand er for Tænkningen umuligt, at tvivle derom. Ak, fordi det er umuligt for Tænkningen, deraf følger ikke, at det er umuligt for det tænkende Menneske; han kan alligevel, forsagt eller trodsigt, ville tvivle. Dog, er det ikke Herrens eget Ord, at Trængselen er Veien, saa er det dog hans Lære, thi lærer han ikke, at Trængselen er gavnlig? Saa det alligevel er Ham, der indestaaer for Ordet. Thi dette kan et Menneske, han kan klart og med klare Tanker udvikle, hvad der ligger i en Tanke, men indestaae for Tanken kan han ikke — det kan kun den Myndige; og indestaae for alle Myndige kan kun Han, der er den eneste Myndige.

Naar der da siges: den Vei er trang, som fører til Salighed, saa er Tanken denne: det er nu engang saaledes, at Veien er trang, Trængselen er en Modstand, en Hindring paa Veien; man skal igjennem, men saa fører det ogsaa til Salighed. Trængselen er altsaa en M o d s t a n d, en H i n d r i n g paa V e i e n, dog skal man igjennem. Men naar Trængselen selv er Veien, hvad Under da, at man skal igjennem, hvad Under da, at Trængselen fører til Noget! Tvivlen vil saa gjerne berøve den Lidende Frimodigheden, vil lade ham stikke i Trængselen, omkomme i den mistrøstige, ja, den formastelige Tanke, at han er forladt af Gud, som var han geraadet paa en Vei, der kun førte til et Indelukke, som var det i trøstes-

---

den Vei er trang, som fører osv.] Matth. 7, 14.

løs Forstand sagt af Apostelen, »at vi ere bestemte til Trængsler« (1 Thess. 3, 3.), som havde altsaa Trængselen ingen Bestemmelse, men vi vare blot bestemte til Trængselen. Naar derimod Trængselen har den Bestemmelse at være Veien, da er der strax Lufttræk, da aander den Lidende, da maa det føre til Noget; thi saa er Trængselen jo selv det Befordrende. Den er ikke en Vanskelighed paa Veien, der, om jeg saa tør sige, gjør et nyt Forspand fornødent, men Trængselen selv er et Forspand, det bedste; naar man blot lader den raade, saa hjælper den En frem, thi Trængselen er Veien.

Er dette ikke glædeligt, hvor frimodigt kan ikke den Lidende aande i denne Tanke! Han befaler sig ikke blot Gud i Vold og gaaer Trængselen imøde, nei, han siger: Trængselen selv er mig et Tegn paa, at jeg er vel anbefalet, Trængselen er min Hjælper — thi Trængselen er Veien. Saa længe Barnet dog har bange Frygt for Læreren, kan det vel lære meget; men naar Tilliden har jaget Frygten ud og Frimodigheden har seiret, saa begynder den høieste Underviisning. Og saaledes ogsaa, naar den Lidende, forvisset om, at Trængselen er Veien, har overvundet Trængselen; thi er dette ikke i høieste Forstand at overvinde Trængselen, ret at ville troe, at Trængselen er Veien, er Hjælperen! Apostelen Paulus siger etsteds: Troen er vor Seier, og et andetsteds: ja, vi mere end seire. Men kan man da mere end seire? Ja, naar man førend Striden begynder har forvandlet Fjenden til sin Ven. Eet er Det at seire i Trængselen, at overvinde Trængselen, som man overvinder en Fjende, forblivende i den Mening, at Trængselen er Ens Fjende; men mere end seire er det at troe, at Trængselen er Ens Ven, at den ikke er Modstanden men Veien, ikke det Hindrende men det Udviklende, ikke det Forknyttende men det Forædlende.

Trængselen maa være veibar, fremkommelig. Hvad er det, der kan møde paa en Vei og spærre den, saa den bliver ufremkommelig? Det er Trængsel. Men naar Trængselen er Veien, saa er denne Vei jo ubetinget fremkommelig. Den Lidende kan, om han saa vil, forestille sig Trængselen forfærdeligere og forfærdeligere; dette gjør hverken fra eller til — det er evig vist, at Trængselen er Veien, og saa er det umuligt at tænke en Trængsel, der kan spærre denne Vei. Ogsaa heraf kan man see, at Træng-

---

Apostelen Paulus siger etsteds osv.] der tænkes paa 1. Joh. 5, 4.
vi mere end seire] Rom. 8, 37.

selen maa føre til Noget. Thi hvad skulde vel hindre en Vei i at føre til Noget, hvad Andet end Trængsel; men naar denne ikke kan komme som Modstand paa denne Vei, saa maa jo denne Vei evigt føre til Noget.

Forunderligt, Trængselens Vei er den eneste, hvor der ingen Hindring er, thi Trængselen bereder selv Veien, istedenfor at spærre. Men er dette ikke glædeligt! Thi hvad er trøstesløsere end naar Vandreren maa sige: her er ingen Vei mere; og hvad er altsaa glædeligere end at Vandreren bestandigt tør sige: her er der altid Vei!

Trængselen er ikke overmenneskelig. Nei, var Trængselen overmenneskelig, saa var jo Veien spærret, og Trængselen ikke Veien. Apostelen Paulus siger: »Eder er ingen Fristelse paakommen, uden menneskelig; men Gud skal gjøre baade Fristelsen og dens Udgang, saaledes at I det kunne bære.« Men har Gud ikke gjort Fristelsen til at bære, naar han fra Evighed har beskikket det saaledes, at Trængselen selv er Veien; saa er Trængselen jo eengang for alle gjort til at udholde. Og hvorledes kan det være sikkrere, at der altid er en god Udgang paa Fristelsen, end naar Trængselen selv er Veien; thi saa er jo Trængselen selv bestandig en Udgang, og en god Udgang af Trængselen.

Den overmenneskelige Fristelse vil optaarne sig over et Menneske; som det steile Bjerg, der lader Vandringsmanden fortvivle, saaledes vil den overmenneskelige Fristelse skrække den Lidende, forvandle ham til et Kryb i Sammenligning med Fristelsens Størrelse; som en Naturkraft spotter menneskelig Anstrængelse, saaledes vil den overmenneskelige Fristelse, hoffærdigt kneisende, være stolt som en Spot over den stakkels Lidende. Men, Gud være lovet, der er ingen overmenneskelig Fristelse til, det er kun en løgnagtig Fabel, opfunden af en Frygtagtig eller af en Underfundig, der vil skubbe Skylden af sig, formindske sin Skyld ved at forstørre Fristelsen, retfærdiggjøre sig ved at gjøre den overmenneskelig. Skriften siger lige det Modsatte; den siger ikke blot, at der ingen overmenneskelig Fristelse er til, men den siger et andetsteds, hvor Talen er om den Rædsel, i hvis Forventning Menneskene skulle forsmægte, siger til de Troende: »naar dette skeer, da opløfter Eders Hoveder.« Fristelsen har altsaa ikke overmenneskelig Størrelse; tvertimod naar Trængselen er forfærdeligst er den Troende

---

Apostelen Paulus siger osv.] 1. Cor. 10, 13. »naar dette skeer, da osv.] Luc. 21, 28.

et Hoved høiere, et Hoved høiere, ja han er jo det Hoved høiere, som han opløfter over Trængselen. Og naar Trængselen er Veien, saa er den Troende ogsaa over Trængselen; thi den Vei, paa hvilken et Menneske gaaer, den gaaer dog vel ikke over hans Hoved, nei, naar han gaaer ad den, saa træder hans Fod paa den.

Saaledes er der da indeholdt idel Glæde i den Tanke, at Trængselen er Veien. Den Lidende veed strax med Bestemthed hvad Opgaven er, han kan strax begynde med fuld Kraft, ingen Tvivl kan komme til at snige sig ind mellem Veien og Trængselen, thi de ere evigt uadskillelige; og derfor er det evig vist, at denne Vei maa føre til Noget, thi ingen Trængsel kan her spærre Veien, der altid er fremkommelig, ligesom Trængselen aldrig er overmenneskelig. Glemmes maa det vistnok aldrig, det maa atter her siges til Slutning, at nu det Andet staaer tilbage: hvorledes den Lidende skal gaae ad Trængselens Vei. O, men er det saa, at det kun lidet baader et Menneske med koldt Hjerte at hænge ved en død Forstaaelse: sandeligen, den Forstaaelse, der gjør et Menneske glad og varm i Trængselen, den skal ogsaa styrke ham til det Næste, til at gaae retteligen ad Trængselens Vei. Og det, med en vis Aand, uden Tvivlen at troe, at Trængselen, hvori man er, er Veien, er det ikke ogsaa at gaae retteligen ad Trængselens Vei!

VI.

Førend et Menneske begynder paa Noget, hvad enten der skal handles eller lides, gjør han først et Overslag, om han handlende kan føre Taarnet op, og hvor høit, om han lidende har Kræfter til at bygge i Grunden, og hvor dybt. Altsaa han gjør et Overslag over Kræfterne og Forholdet mellem Kræfterne og Opgaven, derpaa overveier han. At overveie er et overført Udtryk, men meget betegnende, og har derfor den Fordeel, som altid et overført Ord har, at man som gjennem en hemmelig Dør, ja som ved det Pludseliges Trylleslag, fra det meest Dagligdags staaer midt i de høieste Forestillinger, saa man, idet man taler om de simple, daglige Anliggender, pludselig opdager, at man tillige taler om det Allerhøieste. At overveie er dannet af at veie; Vægtskaalen veier, eller paa Vægtskaalen veier man. Hvad er nemlig det at veie? Det er at angive det ligegyldige Forhold mellem to Størrelser, eller ligegyldigt at angive dette Forhold. Saaledes med Vægtskaalen. Det er Vægtskaalen aldeles ligegyldigt, hvilken af de Tvende der veier meest, den angiver blot Vægten, og har ingen Forkjærlighed for den ene eller for den anden Side. Just dette prise vi hos Vægtskaalen, og sige, naar saa er, at den er god og nøiagtig. Anderledes kunne vi nu ikke tale om en Vægtskaal, thi ellers maatte vi vel sige, at paa den Maade at veie er ingen Kunst; Kunsten begynder netop naar der er Forkjærlighed for den ene eller den anden Side, og det nu gjælder om — ja, lad os kun bruge det simple Udtryk, som dog er saa betegnende, naar det nu gjælder om, at holde Tungen lige i Munden.

---

føre Taarnet op] smlgn. Luc. 14, 28.

Altsaa paa Vægtskaalen veier man, men Mennesket overveier; han gjør altsaa mere end at veie i samme Forstand som Vægtskaalen, han over-veier, han er høiere end det at veie, han staaer over Afveiningen, han vælger. Derfor kan man med Rette sige, at det Ord: at overveie, naar man blot holder det fast, tilsidst angiver det Væsentlige ved Menneskenaturen, dens Sammensætning og dens Fortrin. Thi for at veie maa der være to Størrelser, altsaa maa det overveiende Menneske blot for at kunne veie være saaledes sammensat, at han har to Størrelser. Dette er ogsaa Tilfældet, han er sammensat af Timelighed og Evighed. Timeligheden og Evigheden er, aandelig forstaaet, Størrelserne, der skulle veies. Men for at overveie maa Mennesket igjen selv være eller have et Tredie i Forhold til de to Størrelser. Dette er Valget: han veier, han overveier, han vælger. Kun kan det Tilfælde aldrig indtræde, som dog muligt kan indtræde med en Vægtskaal, at den angiver Forholdet som lige, at de tvende Størrelser veie lige meget. Nei, Gud være lovet, det kan aldrig skee, thi rettelig forstaaet har allerede det Evige en vis Overvægt, og Den, som ikke vil forstaae dette, han kan egentligen aldrig komme til at overveie.

Saaledes overveier et Menneske, førend han begynder, saaledes ved Begyndelsen af sit Liv. Endnu har han ikke megen Erfaring, ikke noget nøie Kjendskab til Timeligheden; han har kun i Forestillingen et Billede af Timeligheden og af Evigheden, og han vælger derimellem. O, det tør vi vel næsten sige med Vished om ethvert Menneske, at det var ham engang saa i Begyndelsen, det var ham saa indlysende, at Evigheden har Overvægten, ja ikke blot var det ham indlysende, men det bevægede ham dybt, det rørte det Inderste i ham, og derfor er vel saa ofte dette den Unges første Valg ikke uden Inderlighedens Taarer.

Imidlertid er dermed ingenlunde Alt afgjort, thi saa lidet som det hjælper et Menneske i Ligegyldighedens Forstand at vide Forholdet mellem det Timelige og det Evige, lige saa lidet nytter dette første Valg, naar det ikke atter og atter gjentages — ak, maaskee skal det gjentages under meget forandrede Forhold. Den Unge er bleven Ældre, Livet tynger paa ham, nu er han (thi lader os kun haste fra det Lettere for desto længere at kunne dvæle ved, hvad disse Taler skulle være, Lidelsernes Evangelium) en Lidende. Saa maa han da, om han end ikke spilder sin Tid og ødsler sin Kraft paa idelig Overveielse, igjen til at veie, gjøre Alvor af igjen at veie og overveie. Hvor tung Timeligheden er, det veed han: har da ogsaa nu Evigheden Overvægten? Saaledes spørger han sig selv, men han spørger ogsaa Andre; om han end

ikke spilder sin Tid og øder sin Kraft i Snaksomhed med baade den Ene og den Anden, i Alvor spørger han dog en Forsøgt til Raads. Og Gud være lovet, saadanne Raadgivere, saadanne Vidner findes dog, om ikke blandt de Levende, saa blandt de Afdøde, og da først og fremmest i de hellige Skrifter. Maaskee læser da den Lidende hos Apostelen Paulus disse Ord:

Thi vor Trængsel, som er stakket og let, skaffer os en over al Maade stor, evig Vægt af Herlighed.
(2 Cor. 4, 17.).

Disse Ord ville vi denne Gang gjøre til Opbyggelsens Gjenstand, idet vi betænke det for en Lidende Glædelige i:

at selv, naar den timelige Lidelse tynger meest, har dog Evighedens Salighed Overvægt.

Dog førend vi gaae over til nærmere at gjennemgaae Apostelens Ord, maae vi først gjøre een Bemærkning, der rigtignok synes overflødig, forsaavidt hvad den udsiger ganske følger af sig selv, men som dog maaskee, i Betragtning af hvad Erfaringen lærer om Menneskenes Liv, er vel værd at fremdrages. Det følger nemlig ganske af sig selv, at skal der være Mening i denne Tale, at et Menneske forvisses om, at, selv naar den timelige Lidelse tynger meest, Evighedens Salighed dog har Overvægt, da maa han veie paa den, han maa i Sandhed vaage over, at denne Evighedens Modvægt kommer for Alvor med i Betragtning. Ja, dette følger jo ganske af sig selv, og dersom det ogsaa fulgte ganske af sig selv, at ethvert Menneske gjorde det, da maatte jo ethvert Menneske være forvisset om, at Evighedens Salighed har Overvægt; thi kommer kun denne Tanke ret for Alvor med paa Vægten, saa skal den nok faae Overvægten. O, men hvor sjeldent er det maaskee, at et Menneske saaledes veier rigtigt. Og alligevel er der i Verden atter og atter Dag ud og Dag ind fra Morgen og til Aften idelig Tale om, at overveie og overveie, og dog gjælder det, at Den, som ikke har Evighedens Forestilling bestandigt som Vægtens anden Størrelse, han overveier Intet, han kan end ikke overveie. Thi at overveie det ene Timelige mod det andet Timelige, naar det Evige er udeladt, det er ikke at overveie, det er at narres, det er at spilde sin Tid paa og forspilde Saligheden ved at narres med Livets Barnestreger. Atter her viser det sig, hvor meget der ligger i det simple Ord: at overveie. Grundbetydningen af menneskelig

Overveien er, at veie mellem det Timelige og det Evige; i al anden menneskelig Overveien maa denne Grundbetydning være tilstede, ellers er Overveielsen, trods al Travlhed og opblæst Vigtighed, grundløs og intetsigende.

Mon nu virkeligen Menneskene leve saaledes, at de bestandigt tage Evighedens Tanke for Alvor med i Betragtning? Der er en Travlhed, en travl Arbeiden for og en travl Talen om Livets Fornødenheder, en Travlhed, som ganske synes at have glemt, hvad det Fornødne er. Men hvis Du indlader Dig med disse travle Mennesker, da vil Du ideligt høre dem tale om Overveielse og Overveielse, om de end ganske have glemt Grundbetydningen af at overveie. Og den Lykkeligere, den mere Begunstigede, ham overtaler og bedaarer Timeligheden kun altfor let, saa det synes ham, at han har det saa godt, at han Intet mere behøver; eller hvis det desuagtet synes ham, at han ikke har det godt, saa er han dog saaledes bedaaret af Timeligheden, at det slet ikke falder ham ind at søge Grunden paa rette Sted. Men hvis Du indlader Dig med en Saadan, da vil Du ogsaa høre ham tale ideligt om at overveie og overveie, om Du end tillige let forvisser Dig om, hvor ganske han har glemt Grundbetydningen. Ak, saaledes leve maaskee Mange; de kalde sig endog Christne, skjøndt hvad der Afgjørende ligger til Grund for al Christendom netop er hiin Grundbetydning af at overveie. Mange leve maaskee saaledes bedragne af Timeligheden. Lad mig oplyse dette Forhold ved et simpelt Billede. Naar den Velhavende i en mørk men dog stjerneklar Nat kjører beqvemt i sin Vogn og har Lygterne tændte, ja, da er han tryg, han frygter ingen Vanskelighed, han fører selv Lyset med, og det er ikke mørkt nærmest omkring ham; men netop fordi han har Lygterne tændte og har et stærkt Lys nær ved sig, netop derfor kan han slet ikke see Stjernerne, hans Lygter formørke Stjernerne, hvilke den fattige Bonde, der kjører uden Lygter, herligt kan see i den mørke, men dog stjerneklare Nat. Saaledes leve de Bedragne i Timeligheden: enten have de, beskæftigede med Livets Fornødenheder, for travlt til at vinde Udsigten, eller de i Velstand og gode Dage have ligesom Lygterne tændte, rundt og nærmest om dem Alt saa betryggende, saa lyst, saa beqvemt — men Udsigten mangler, Udsigten, Udsigten til Stjernerne.

Dog saadanne Mennesker ere vel selv bedragne, men derimod have de ikke til Hensigt at ville bedrage Andre ved blind Veiledning, eller ved blændende; thi dette Timelighedens blændende Lygteskin er altid lige saa farligt som den i Mørket blinde Veiledning. Imidlertid gives der ogsaa Saadanne, der, formasteligen be-

dragne af sig selv, formasteligen ville lære Menneskene det Samme. De ville ganske afskaffe denne Forestilling om Evigheden og Evighedens Salighed, de ville lære Menneskene ved allehaande kløgtige Beqvemmelighedens Opfindelser at faae det saa lyst som muligt om dem i Timeligheden, at man da slet ikke mere skulde kunne see Evigheden. Eller hvis de end ikke ganske ville afskaffe Forestillingen om Evigheden og Evighedens Salighed, ville de dog saaledes nedværdige den, at der ingen evig Forskjel (ja, kan noget være mere meningsløst) bliver mellem det Timelige og det Evige. Hvilken Forskjel kan der da blive? Det synes dog uimodsigeligt, at som der mellem et Menneske og et Dyr er Menneskelighedens Forskjel, saaledes maa der være en evig Forskjel mellem det Timelige og det Evige; eller skulde maaskee Forskjellen være den, at de ikke vare forskjellige; eller kan Evigheden i al Evighed have nogen anden Forskjel fra det Timelige end Evighedens? Saadanne falske Lærere kan man vel ikke kalde Pharisæere; men hvad er dog egentligen værst: enten en Pharisæer, som nøiagtigt angiver den rette Vei, men rigtignok ikke selv gaaer ad den, en Pharisæer, efter hvis Ord jeg altsaa trøstigt kan tage og handle, medens jeg overlader til Gud, hvad der aldrig kan vedkomme mig, at dømme Hykleren, eller en saakaldet oprigtig Veileder, der rigtignok selv gaaer med ad den samme Vei, han anpriser Andre, men vel at mærke forandrer Veien, og selv gaaer med ad den anpriste — Vildfarelsens Vei?

Og nu den Lidende; naar han ikke agter paa, at denne Forestilling om Evigheden og Evighedens Salighed kommer for Alvor med i Betragtning, naar han, idet han veier Lidelsens Tyngde, slet ikke veier paa Saligheden: hvad Under da, at den timelige Lidelse faaer Overvægt, hvad Under, at han finder den tung, rædsom tung — ak, naar Evigheden engang veier ham, skal den vel finde ham for let; thi jo tungere et Menneske saaledes bliver, desto nærmere er han ved, at Evigheden vil finde ham for let. Eller hvis den Lidende dog en enkelt Gang tager denne Evighedens Tanke ligesom i sin Haand og veier paa den — men finder, at den ikke veier stort: hvad Under, at den timelige Lidelse tynger meest! Og naar saa den Lidende Øieblikket efter igjen kaster, og med Ligegyldighed, hiin Evighedens Tanke bort: hvad Under da, at han finder Lidelsen endnu tungere, tung indtil Fortvivlelse, naar ikke blot Lidelsen tynger, men han selv tynger med paa Lidelsen ved den formastelige Tanke, at han skulde være forladt af Gud — fordi han selv slap det Evige! Ak, hvad Under, om en saadan Lidende tilsidst søger Fortvivlelsens sidste Udvei og vil gjøre en Ende paa

denne Qval — ved at gjøre Begyndelsen paa, hvad der venter ham i Evigheden!

Efter denne sørgelige Betragtning lad os saa gaae over til at betænke Apostelens forelæste Ord; Paulus var dog vel den Mand, som forstod at veie og at overveie, sandeligen, fandtes der ikke Sviig i Christi Mund, da heller ei falsk Vægt hos en Apostel.

»Vor Trængsel, som er stakket og let, forskaffer os en over al Maade stor, evig Vægt af Herlighed.« Altsaa Trængselen **forskaffer** en over al Maade stor, evig Vægt af Herlighed. Men naar Trængselen i ethvert Øieblik, altsaa og naar den timelige Lidelse tynger meest, forskaffer en saadan Vægt af Herlighed: saa har Saligheden jo Overvægt. Hvad der nemlig forskaffer Noget, Midlet, hvorved Noget erhverves, er fornuftigviis det Ringere, Formaalet det Høiere. Dette er en saa let fattelig, saa almindelig antaget og dog saa dybt grundet Tanke, at man anseer det for den sørgeligste, den afskyeligste Forvirring, at et Menneske vender Forholdet om og gjør Formaalet, Det, som i sig selv er Formaalet, til Midlet, gjør Sandheden, for Exempel, til et Middel i Pengebegjerlighedens, eller Æresygens, eller andre slette Lidenskabers Tjeneste. Den sædelige Tingenes Orden, der beskæftiger sig med hvad der i og for sig er Formaalet, lærer, at Midlet er lavere end Formaalet. Ja, selv naar Formaalet er noget Jordisk, og et andet Jordisk er Midlet: er dog i Forholdet Midlet ringere end Formaalet, om Formaalet og Midlet end i en anden Forstand ere lige ringe, fordi de begge ere jordiske. Naar saaledes En for sine Penge forskaffer sig eet eller andet jordisk Gode, da anseer han Pengene for Ringere end det Gode han ved dem forskaffer sig; medens han maaskee til en anden Tid anseer Pengene for Formaalet og et andet Jordisk for Midlet og for det Ringere, hvorved han forskaffer sig Pengene.

Men en over al Maade stor, evig Vægt af Herlighed er intet jordisk Gode; dette Formaal kan ikke tilfældigviis være det Høiere og Midlet det Ringere; Forholdet kan heller ikke vexle, saa dette Gode een Gang er Formaalet, og da en anden Gang Midlet, hvorved et andet Gode erhverves. Dette Formaal er uendeligt høiere, er Formaal i og for sig. Dersom da Lidelsen forskaffer dette Gode, saa har ganske simpelt og ligefrem Saligheden Overvægt, selv naar Lidelsen tynger meest. Hiint Gode er saa uendeligt

---

Sviig i Christi Mund] 1. Pet. 2, 22.

høiere end Midlet, at selv i Lidelsens tungeste Øieblik Bevidstheden om, at den forskaffer en over al Maade stor, evig Vægt af Herlighed, giver Saligheden Overvægt. Hvo som ikke vil forstaae og ikke vil troe dette, han bærer selv Skylden, han lader i Lidelsens tungeste Øieblik denne Bevidsthed udslukkes, Bevidstheden om, hvad Lidelsen forskaffer.

Thi naar tynger vel den timelige Lidelse forfærdeligst paa et Menneske? Er det ikke, naar det synes ham, at den ingen Betydning har, Intet forskaffer eller forhverver; er det ikke, naar Lidelsen, som den Utaalmodige udtrykker sig, er meningsløs og hensigtsløs? Klager vel Den, der vil stride i Væddekampen, klager vel han, om end Forberedelsen koster nok saa megen Anstrængelse, klager han, om den end er forbunden med nok saa stor Lidelse og Smerte? Og hvorfor klager han ikke? Fordi han, der dog løber paa det Uvisse, forstaaer eller mener at forstaae, at denne Lidelse forskaffer ham Seirens Priis; netop naar Anstrængelsen er størst og smertefuldest, da opmander han sig selv ved Tanken om Prisen, og om at denne Lidelse just vil tjene til at forskaffe ham den. Hvor mange Lidelser udholder ikke et Menneske, naar han forstaaer, at han derved forskaffer sig Udkommet, eller Ære, Riigdom, Elskovens Løn eller hvad vi nu ellers ville nævne! Men Sagen er denne, at her strækker endnu den timelige Forstand til, eller Mennesket mener dog, at den strækker til; Mennesket forstaaer eller mener dog at forstaae, at Lidelsen forskaffer ham det Attraaede — ak, det Attraaede, der er saa uendeligt ringere end en over al Maade stor, evig Vægt af Herlighed. Naar derimod Lidelsen saaledes omslutter et Menneske, at hans Forstand ikke mere vil have med al denne Lidelse at skaffe, fordi Forstanden ikke kan begribe, hvad Lidelsen skulde kunne forskaffe; naar den Lidende Intet kan begribe af denne mørke Tale, hverken Lidelsens Grund eller dens Hensigt, hverken hvorfor han skal saaledes hjemsøges fremfor Andre, eller hvortil det skulde gavne ham, — og han nu, der han afmægtigt føler, at han ikke kan kaste Lidelsen af sig, oprørsk kaster Troen fra sig, ikke vil troe, at Lidelsen forskaffer Noget: ja, da kan Saligheden vistnok ikke have Overvægt, da den er ganske udeladt.

Fastholder derimod den Lidende, hvad Forstanden vistnok ikke kan begribe, men Troen derimod holde fast ved, at Lidelsen forskaffer en stor og evig Vægt af Herlighed: da har Saligheden Overvægt, da holder den Lidende ikke blot Lidelsen ud, men forstaaer, at Saligheden har Overvægt. Den Indsigt, der begriber, at Lidelsen forskaffer Noget, giver Timelighedens Udholdenhed; men

Troen mod Forstand, at Lidelsen, der synes idel ond og unyttig Møie, forskaffer en stor, evig Vægt af Herlighed, giver Evighedens Udholdenhed. Medens stundom en Lidende finder Trængselen, hvori han er stedt, til at udholde, men bekymret frygter, om den dog i næste Øieblik ikke kunde blive uudholdelig: da er der aabnet enhver Lidende Adgang til en anden Art af Betryggelse end den svigefulde, der svigefuldt bygger paa en menneskelig Sandsynlighed, den nemlig, at ville troe, at Lidelsens Tungeste forskaffer en over al Maade stor, evig Vægt af Herlighed.

Altsaa har, selv naar den timelige Lidelse tynger meest, dog Saligheden Overvægt. I hvilken Forstand Apostelen siger, at Lidelsen forskaffer hiin Herlighed, ville vi her ikke videre udvikle, det vedkommer ikke denne Tales Gjenstand; kun være det erindret, at det da paa ingen Maade kan være i Fortjenstlighedens Forstand, thi da maatte det kunne begribes, at Lidelsen forskaffer Saligheden, og da maatte igjen Saligheden kunne begribes, siden det kunde begribes, at den fortjentes, men i saa Fald vilde Talen netop ikke være om en evig Salighed, thi den evige Salighed kan kun troes, og netop derfor kan den heller ikke fortjenes. Dog denne Udvikling ville vi ikke nærmere forfølge, men dette staaer fast: Lidelsen forskaffer en over al Maade stor, evig Vægt af Herlighed — altsaa har Saligheden Overvægt.

»Vor Trængsel, som er stakket og let, forskaffer . . . . .« Men er Trængselen stakket og let, saa er det da ganske klart, at Saligheden har Overvægt, saa behøves der end ikke at siges et Ord mere, thi en stakket og let Trængsel, som ovenikjøbet forskaffer en stor evig Vægt af Herlighed, den kan dog vel ikke veie op, ja, den maa vel snarere siges Intet at veie mod denne store Vægt af Herlighed. Dette vil vel selv den utaalmodigst Lidende indrømme, men tillige mene, at hermed er Intet beviist, allermindst om hans Lidelse, thi hans Lidelse, den er meget langt fra at være stakket og let, den er just ubeskrivelig tung og langvarig. Naar saa er, er rigtignok Talen kommen i en slem Forlegenhed. Og dog nei, det har dog nok et eget Sammenhæng med det apostoliske Ord: vor Trængsel, som er stakket og let. Jeg har ved en anden Leilighed søgt at udvikle, hvad der vel ogsaa er Alle bekjendt, med hvilket Sandhedens Eftertryk Apostelen Paulus kan kaldes en næsten i alle menneskelige Lidelser indtil det Yderste Forsøgt, her maa jeg fatte mig kortere, og veed i denne Forbindelse intet mere Betegnende at sige, end dette: Paulus var intet forkjælet Menneske. Den Utaalmodige maa ikke lade sig bedrage af Skinnet og troe, at

det er en Lykkens Yndling, der taler om en lille Smule halvtimes Trængsel. Meningen af det apostoliske Ord er derfor ikke ganske ligefrem, men omtrent denne: »troende forventer jeg en saadan over al Maade stor, evig Vægt af Herlighed; for mig er Evighedens Salighed et saadant Gode, at jeg i Sammenligning dermed kalder 30 Aar i allehaande Lidelse en Trængsel, som er stakket og let.« See, dette er en apostolisk Tale; thi der høres mangen fad Lovtale over Evighedens Salighed, som i prunkende Udtryk og smægtende Skildring vil gøgle for Sandsen — Sligt forstaaer en Apostel sig ikke paa, men han forstaaer, at den bedste Lovtale over Evighedens Salighed er, at den er et saadant Gode, at den Talende i Betragtning af den kalder saadanne Lidelser en Trængsel, som er stakket og let.

Altsaa det er Sammenligningen, der gjør, at 30 Aars Lidelser er en Trængsel, som er stakket og let. Men at sammenligne, det er jo ogsaa at veie. Kun veier Sammenligningen ikke saaledes, at den holder de tvende Størrelser langt ude fra hinanden, den bringer dem tvertimod saa nær sammen, at Salighedens Tilstedeværelse forandrer Udtrykket om Trængselen. Fordi Tanken om Saligheden er nærværende, fordi Saligheden er tilstede: derfor taler Apostelen saaledes om Trængselen. Men dette er jo ganske i sin Orden. Gjør ikke en Konges Tilstedeværelse, at man taler ganske anderledes end ellers om det Samme! En Gjenvordighed, som man ellers vilde fortrædiges ved og knurre over i Dagligstuen, om den siger man i Kongens Nærværelse: Deres Majestæt, det er en Ubetydelighed. I den Elskedes Nærværelse taler man anderledes end ellers om det Samme. Hvad der vilde forstyrre En til daglig Brug, derom siger man i den Elskedes Nærværelse: o Kjære, det er Smaating. Og at forandre sin Tale og fremfor alt sit Sind saaledes, kalde vi undersaatlig Ærbødighed for Kongens Majestæt, vi kalde det Forelskelsens Festlighed i Forhold til den Elskede, vi kalde det Høitidelighed i Forhold til det Høieste, og i de mindre Forhold kalde vi det Høflighed. Høflighed ligger først og sidst i at agte paa, at der er Nogen tilstede, og hvem det er, der er tilstede. Men Evighedens Salighed, og naar den er tilstede i Tanken om den: ak, hvor ofte er ikke her, for ikke at sige det haardere, en Lidende uartig nok til ikke at agte paa den, til at lade som var den ikke tilstede — thi i Tanken kan den jo altid være tilstede.

Men altsaa har Saligheden Overvægt. Den Lidende, der beflitter sig paa at tale det himmelske Hofsprog, han forstaaer, at

den har Overvægt. Luther har etsteds sagt, at en Christen maa bære Korsets Hofdragt; men mon han da ikke ogsaa bør være øvet i og øve sig i af Hjertens Grund at kunne tale det himmelske Hofsprog. Thi, som sagt, gavmundet at gyde Ord om Salighedens Herlighed, er forfængelig og daarlig Tale; men ligesom med sammenpressede Læber, istedenfor ligefrem at tale om Saligheden, ved paa en anden Maade at tale om sit Livs Trængsler at vise, at man taler om Saligheden: det er Hofsproget.

Men det tales kun af Hjertets Grund, thi dette himmelske Hofsprog indeholder ingen Usandhed, som man vel ellers og med Rette taler om Hofsprogets smigrende Usandhed, det er ingen Talemaade, som Hofsproget ellers, o nei, det er ene og alene en Tænkemaade. Det er jo derfor ganske efter Ordene sandt, hvad Apostelen siger. Denne vor Trængsel er stakket og let; eller er da vel 70 Aar en Evighed, eller er ikke netop 70 Aar en stakket Tid mod en Evighed! Og maa den ikke være let, naar der paa samme Tid bæres Forventningen om den store Vægt af Herlighed, om den dog kun er let, netop forsaavidt den store Vægt gjør den let! Er Trængselen ikke let, hvad veier vel den tungeste Lidelse mod en evig Vægt af Herlighed! Thi der spørges jo ikke om, hvad den tungeste Lidelse veier, men om hvad den veier mod en evig Vægt af Herlighed.

Altsaa Saligheden har Overvægten; og der fordres kun Troskab mod denne Forestilling om Evighedens Salighed for at fatte, at den har Overvægt, for til enhver Tid og i enhver Lidelse at tale uforandret om det evigt Uforandrede. Saasnart Udtrykket forandres, saa er det ikke Saligheden, der har forandret sig, men den Lidende. See, Den, der kun vil tjene en Sag, forsaavidt den tjener ham, hans Udtryk er underlagt megen Forandring; og Den, der kun vil elske en Pige, forsaavidt det tjener ham, hans Udtryk vexler i Omskiftelse. En saadan Tvesindet taler een Gang, falsk, om, at han har den Ære at tjene denne Sag, og en anden Gang vil han, lumsk, ikke have Skammen af at tjene den; han taler een Gang, indsmigrende, om, at han har den Ære at være elsket, en anden Gang fragaaer han, fræk, — denne Skam. Men Den, der ydmygt og begeistret har en Sag han elsker, han forstaaer, at det uforandret er den samme Sag, han har den Ære at tjene; han opgiver ikke blot ikke Sagen, han lider ikke blot Alt for den, nei, han forstaaer, at han har den Ære at lide for denne samme Sag.

Luther har etsteds sagt] Werke, Erlanger Udgave. 15. Bd. S. 43.

Han glemmer aldrig, hvad Begeistringen forstaaer, at det er et Ærens Forhold han har til Sagen, og at dette, om han seirer eller han lider, har slet Intet med dette Forhold at gjøre; Forholdet bliver uforandret, han har den Ære at seire i denne Sags Tjeneste, eller han har den Ære at lide i denne Sags Tjeneste. Eller er dette ikke den høihjertede trofaste Hofmand, han, der følger en styrtet Keiser i Landflygtighed, og, naar den keiserlige Majestæt er klædt i Armod, dog endnu med samme Underdanighed og Hylding, som engang i Paladsets Sale, siger: Deres Majestæt, fordi han ikke krybende har kjendt Keiseren paa Purpuret, og derfor høihjertet kan kjende ham i Pjalterne.

Og saaledes ogsaa med dette Gode, der er Evighedens Salighed. Troskaben er, at man tænker og taler eens derom, medens Alt forandrer sig, at man ikke i Timelighedens gode Dage indsmigrende vil tale med høie Toner om dette Gode, og troløst mod det Evige og forrædersk mod sig selv forandre Sproget paa Lidelsens Dag. Ak, thi heri er Forskjellen, at det dog vilde bedrøve Keiseren, om Hofmanden forandrede sig; men Ingen indbilde sig, at Evighedens Salighed lider ved, at et Menneske, troløs mod den, bliver sin egen Forræder. Altsaa, dersom et Menneskes Liv er temmelig ukjendt med Gjenvordigheder, nu ja, der er kun Eet at sige om Himmelens Salighed; men dersom han forsøges i allehaande Lidelser, der er atter kun Eet at sige, thi dette Gode bliver uforandret, og forandres ikke ved Lidelsen, men forandrer tvertimod Lidelsens Tungeste til en Trængsel, som er stakket og let.

Er dette ikke at have Overvægten, *ja er det ikke at have saaledes Overvægten, at Lidelsen egentligen ikke kan veies sammen paa Vægtskaal med den evige Vægt af Herlighed*, fordi nemlig der ikke behøves en stor Vægt af Evighedens Salighed, men den mindste Deel af den er en stor og evig Vægt! Og ogsaa dette er indeholdt i det apostoliske Ord. Vor Trængsel, det vil sige denne Timelighedens Trængsel, som er stakket og let, forskaffer en evig Vægt: men saa har jo Saligheden ikke blot Overvægt, men Forholdet er et saadant, at de tvende Størrelser ikke kunne veies sammen. Lad os forstaae hinanden. Man siger jo ordsprogligt, at et Pund Guld og et Pund Fjær veier ligemeget; og dette er jo ogsaa sandt, men man tilføier dog vel ogsaa, at i en anden og vigtigere Forstand kan disse tvende Størrelser ikke veies sammen, og hvorfor ikke, fordi Vægtskaalen ikke kan angive, at det ene Pund er Guld, det andet Pund Fjær, altsaa fordi Guldet

har et særegent Værd, som gjør den ligefremme Veien af Guld og Fjær med hinanden meningsløs. Saaledes ogsaa med de tvende her opgivne Størrelser. Forskjellen er ikke den mellem Salighed og Lidelse, men den mellem evig Salighed og timelig Lidelse, Forholdet er dette Misforhold; og at det er et Misforhold viser sig allertydeligst derved, at Forholdet mellem timelig Lyksalighed og evig Salighed er det samme Misforhold, at timelig Lyksalighed er for Intet at regne mod evig Salighed, og saaledes ogsaa ganske paa samme Maade timelig Lidelse. Timelig Lidelse og evig Salighed ere ikke blot ueensartede saaledes i Væsentlighedens Forstand som Guld og Fjær, men ueensartede i den uendelige Væsentligheds Forstand; den mindste Deel af Evighedens Salighed veier uendeligt mere end den længste jordiske Lidelse.

O, hvilken ubeskrivelig, over al Maade stor Glæde! At den Lidende dog vilde fatte den, vilde troe den, vilde forstaae, at selv naar den timelige Lidelse tynger meest har dog Saligheden Overvægt; at den Lidende dog vilde veie rigtigt, ja endnu mere, saa han ikke blot ikke synker under Lidelsens Tyngde, men snarere segner under Salighedens Overvægt, saa han i Forudfølelse af denne Salighed slaaer ligesom Vægtskaalen i Stykker og siger: her er end ikke Tale om at veie. Men hvor sjelden fandtes en saadan Lidende, hvor ganske anderledes er det ikke i Verden! Vi sige dette ikke for at forstyrre det Glædelige, som er denne Tales Gjenstand, vi sige det jo netop for, om det var muligt, at forstyrre det Sørgelige, der er kun altfor mange Menneskers Tilstand. Hvor Mange leve dog ikke saaledes, at de i Tankeløshedens Forstand indrømme, at Saligheden har Overvægt, i Tankeløshedens Forstand indrømme, at en evig Salighed er en ueensartet Størrelse med det Timelige, det er, de lade denne Tanke staae hen, lade den staae ved sit Værd, de beskæftige sig slet ikke med den — saa ueensartet med deres Livs timelige Formaal er Evighedens Salighed bleven dem; de leve i en dvask Indbildning om, at vi nok allesammen blive salige, saa ueensartet er Saligheden bleven dem. Hvilken Forandring, dersom det dog engang var saaledes, at den tungeste Lidelse gjennem et langt Liv syntes som Intet at regne mod Evighedens Salighed; dersom det dog engang var saa, at Den, der ikke blot modig gik i alle Timelighedens Farer, men saaledes modig, at han næsten ikke engang vilde anerkjende dem for Farer, at han med Frygt og Bæven forarbeidede sin Saligheds Sag! Og hvad er dog ikke tabt ved denne Forandring! Thi hvad gjorde Romerne saa modige i Slaget, hvad Andet, end at de havde lært at frygte værre Ting end Døden! Men hvad gjorde den Troende

ganske anderledes modig i Jordlivets Farer, end nogen Romer, hvad Andet end at han kjendte en større Fare, men ogsaa en evig Salighed! Og hvad gjør vel denne Slægt saa frygtagtig, selv i Jordlivets Farer, hvad Andet, end at den ikke kjender den høieste Fare! Og hvilken er vel denne Slægts største Skyld, hvilken anden, end at den ikke agter Evighedens Salighed! Mon Menneskene skulle undflye Straffen; siger ikke Skriften: »hvorledes skulle de undflye (Straffen), de, der ikke agte saa stor en Salighed« (Hebr. 2, 3.)!

Dog, denne Tales Hensigt er jo ingenlunde at dømme, den ønsker kun, at Menneskene vilde dømme anderledes; denne Tale vil kun forkynde Lidelsernes Evangelium, hvad den Talende sandeligen ikke selv har opfundet, hvad han sandeligen heller ei mener at have Fortjeneste af at forkynde — thi dertil er det for glædeligt. Man kan maaskee have Fortjeneste af at forkynde denne eller hiin timelige Sandhed; men Evighedens Sandhed og Salighedens Glæde er for glædelig til at der kan blive Plads for Fortjenstlighedens kummerlige Mellemregning. Om et Menneske i idel Opoffrelse, i de tungeste Lidelser vedblev uafbrudt at forkynde denne Glæde, han har dog ingen Fortjeneste, thi det Glædelige er jo just, at selv naar den timelige Lidelse tynger meest, har dog Saligheden Overvægt. En timelig Sandhed maa finde sig i at have en Mellemregning med sine Forkyndere; men Evighedens Salighed eier en General-Qvittering, der gjør Mellemregning utænkelig, thi selv naar Lidelsen tynger meest, har dog Saligheden Overvægt.

VII.

Af Frygt for Mennesker, af Hensyn til verdslig Fordeel feigt og nedrigt ikke at turde være sin Forelskelses Gjenstand bekjendt for Verden, er vistnok Noget af det Afskyeligste og Foragteligste, der kan siges om et Menneske; og det, af Frygt for Menneskene, af Hensyn til verdslig Fordeel feigt og nedrigt ikke at turde være sin Tro og sin Troes Gjenstand bekjendt i Verden, — det Afskyeligste, der kan siges om et Menneske. Selv derfor om det ikke var saaledes, at den hellige Skrift paa det Høitideligste lærer, at der fordres af Christendommens Bekjendere (ja, hvad der fordres af dem, er jo allerede udsagt, naar de kaldes Bekjendere), at de bekjende deres Tro for Verden; selv om det ikke var saa, at Christus havde sagt: Den, som vil negte mig for Menneskene, ham vil jeg og negte for min himmelske Fader — selv om dette ikke var saa, det vilde dog følge ganske af sig selv, følge af Inderlighedens Trang i den Christne, at han gjorde det. Og paa den anden Side, uagtet det er befalet og indskærpet med Evighedens hele Eftertryk, naar Bekjendelsen dog ikke er en Følge af Inderlighedens Trang, saa er en saadan Bekjendelse ikke hvad der fordres. Dersom derfor Nogen formasteligt kunde ville bedrage sig selv og mene, at det var det Klogeste, da det nu engang er fordret, det Klogeste i Betragtning af Evighedens Dom, at bekjende Christum: da bekjender en Saadan ikke blot ikke Christum, men han forvansker ham paa en gudsbespottelig Maade, som var Christus en forfængelig Herskesyg, der attraaede et stort Navn i Verden. Nei, ikke derfor

---

at Christus havde sagt osv.] Matth. 10, 33.

har Christus fordret Bekjendelsen, og ikke saaledes har han fordret den. Han har tvertimod egentligen fordret, at der i hans Tilhængere skal være den Inderlighed, at det følger af sig selv med Bekjendelsen — naar den fordres; thi den samme Inderlighed kan ogsaa være taus og Gud ligesaa velbehagelig, men denne samme, sande Inderlighed kan visseligen ikke være taus — naar Bekjendelsen fordres. Sandeligen, hvor skulde ogsaa Troen kunne være stærk nok i et Menneske til at troe til Salighed, stærk og hensynsløs nok i denne Henseende (ak, dette er vel omtrent den vanskeligste Art af Hensynsløshed, den, ikke at tage Hensyn til sine egne Indbildninger om Fortjeneste, eller til sine Lidenskabers undskyldende Paafund, eller til den i Skyldens Bevidsthed forfærdede Indbildnings Skrækkebilleder — men uden denne Hensynsløshed kan man ikke troe til Salighed), naar den ikke var stærk og hensynsløs nok til at turde bekjende — om det fordres.

Enhver sand Christen har derfor ogsaa altid været villig til, naar det fordredes, at bekjende sin Tro; han har ikke, og dette er just priseligt, ikke forfængeligt og selvisk søgt Leiligheden, men hellere i inderlig Bekymring forvisset sig om, at han, oprigtig for Gud, var villig dertil, naar det fordredes. Saaledes var det eengang, da Verden om Christendommen var Hedenskab, og den Christne paa enhver Maade opfordret til at bekjende sin Tro for Verden, fordi det at bekjende sin Tro var det Samme som at forkynde Christendommen. Da var der ogsaa Fyrighed og Redebonhed til at bekjende; det æredes høit af de Christne, saa de, skjøndt alle Bekjendere af den samme Tro, dog udmærket betegnede Nogle med Navnet Bekjendere, hvilke vel ikke som Martyrerne offrede Livet, men dog forsøgtes i Bekjendelsens mange Farer. I hine Tider var Bekjendelsen ubetinget fordret af Enhver; thi hvad var det Verden vilde, den vilde tvinge de Christne til at bekjende: at de ikke vare Christne. Hedenskabet vilde behandle de Christne som Forbrydere, og da vilde man (hvad flere af Kirkefædrene saa klart og skarpsindigt har udviklet), ikke som ellers af en Forbryder, at han skal tilstaae og bekjende sin Brøde, nei tvertimod, man fordrede af den Christne, at han skulde bekjende, at han ikke var Christen.

Men har Forholdet dog nu ikke forandret sig, nu, da Christendommen er trængt seierrig igjennem, nu, da Alle ere Christne,

---

Bekjendere] den gamle Kirke skælnede mellem »Bekjendere« *(confessores)* og Martyrer.

nu da mindst af Alt Fordringen er den, at man skal bekjende, at man ikke er Christen, hvilket jo uomtvisteligt er den høieste Opfordring til at bekjende, at man er det. Lad os med Rolighed og Sindighed betænke denne Sag. Thi er det Gud, der giver Krafts og Styrkes Aand, saa er det ogsaa den samme Gud, der giver »Sindigheds Aand«; og bliver end nedrig Feighed og Menneskefrygt til enhver Tid lige afskyelig, saa er dog Hidsighedens Overdrivelser, en »Iver uden Viisdom« ikke mindre fordærvelig og stundom vel i sin Grund lige saa afskyelig, lige saa gudsbespottelig. Naar en Christen blandt Hedninger bekjender Christum, da er det at bekjende det Samme som at forkynde Christendommen for Mennesker, som ikke kjende den. En saadan Bekjendelse indeholder ingen Dom over Hedningerne: at de ikke ere Christne, thi Hedningerne udgive sig ikke for at være Christne. Naar derimod den Christne lever blandt Christne, eller blandt Mennesker, som alle sige sig at være Christne, da er det at bekjende Christum ikke det Samme som at forkynde Christendommen (thi de, til hvem Bekjendelsen henvender sig, ere jo underviste i Christendommen, sige sig selv at være Christne), men det er at dømme Andre, dømme dem, der s i g e sig at være Christne, at de kun u d g i v e sig for at være Christne, altsaa dømme dem, at de ikke ere Christne, altsaa dømme dem mildest for Letsindighed og Tankeløshed, værst for Hykleri.

Disse tvende Forhold ere dog vel meget forskjellige, og let til at skjelne, da i det ene Tilfælde den Christne er omgiven af Hedninger, og altsaa det at være Christen aldeles det samme som at bekjende Christum, i det andet Tilfælde den Christne, der bekjender Christendommen, er omgiven af Christne, der ogsaa bekjende Christendommen, og altsaa det i anden Grad at ville bekjende Christum er at frakjende Andre Christendommen. Lad mig imidlertid ved et simpelt sandseligt Billede for endnu større Tydeligheds Skyld anskueliggjøre det Udviklede. Dersom der var en Art Spise, et Fødemiddel, som paa een eller anden Maade havde en saadan Betydning for et Menneske, at den stod i Forhold til hans inderste Følelse, (vi kunne jo tænke paa en National-Spise, eller en Spise, der har religieus Betydning), og han som en Følge deraf umuligt kunde tie til, at denne Spise bespottedes eller blot ringe omtaltes: saa vilde det jo følge af sig selv, at hvis dette skete i

---

»Sindigheds Aand«] 2. Tim. 1, 7. »Iver uden Viisdom«] smlgn. Rom. 10, 2.

hans Nærværelse, da vilde han vedstaae og bekjende sine Følelser. Men lad os tænke Forholdet noget forandret. Denne Mand er da samlet med flere Andre, og hiin Spise sættes frem. Idet den bydes om, siger hver især af Gjesterne: »denne er den herligste og kosteligste af alle Spiser.« Rigtignok opdager hiin Mand, om hvem vi tale, med Forbauselse, eller han mener dog at opdage, at Gjesterne ikke spise af denne Ret, at de lade den gaae urørt forbi, at de holde sig til andre Retter, medens de dog sige, at hiin Ret er den herligste og kosteligste: er i saa Tilfælde Manden opfordret til at vedstaae sin Overbeviisning? Der er jo Ingen, som siger ham imod, Ingen, der siger Andet, end hvad han siger. Dersom han da i denne Anledning høitideligt vedstaaer sine Følelser, saa er der enten ingen Mening i hans Adfærd, (forsaavidt det er meningsløst i Anledning af, at alle Andre sige det Samme, at bekjende sin med deres eenslydende Overbeviisning, da dette jo ikke er at bekjende men at stemme i med,) eller ogsaa vil han dømme de Andre, at de ikke mene hvad de sige. Og saaledes ogsaa med det at bekjende Christum blandt Mennesker, der sige sig at være Christne, naar vi da erindre det Ufuldkomne ved Billedet, at man nemlig sandselig kan forvisse sig om, hvorvidt et Menneske spiser eller ikke af den Ret, han saa høiligen priser; men i aandelige Forhold kan dog egentligen kun Hjertekjenderen vide, hvorvidt et Menneske ikke mener hvad han siger. Det er meget muligt, at en Christen med Forbauselse opdager eller dog troer at opdage, at mange Mennesker, som alle sige at det at være Christen er det høieste Gode, og at de selv ere Christne, synes at bryde sig saare lidt om dette høieste Gode; men dersom han deraf tager Anledning til at bekjende Christum, saa er hans Bekjendelse ikke at forkynde Christendommen, men den er: at dømme Andre. At bekjende, saaledes som Bibelen og Kirken bruger dette Ord, forudsætter en Modstand, forudsætter, at der er Nogen, som siger imod. Men dette var jo ikke Tilfældet, derimod meente han at opdage, at der var Mange, som modsagde sig selv eller ikke meente hvad de sagde. Han bekjender altsaa Christum ikke i Modsætning til dem, som negte Christum, men i Modsætning til dem, som ogsaa bekjende Christum, det er, han dømmer de Andre, at deres Bekjendelse er en Usandhed, det vil sige, ikke at det er usandt hvad de sige, thi de sige jo det Sande, men at det sande Udsagn ingen Sandhed har i dem. Om Nogen er opfordret til saaledes at bekjende Christum, at man derved frakjender Andre ham, hvis Udsagn dog er det Samme, er et ganske andet Spørgsmaal, til hvis Besvarelse man ikke ligefrem kan beraabe sig paa

den første Christenhed; det er et ganske andet Spørgsmaal, som vistnok Enhver gjorde vel i alvorligen at betænke. Thi hvilket Svaret nu end bliver, aldrig kan det blive et saadant, at deraf følger, at han skulde være fritagen fra at gjøre, hvad der staaer i hans Magt for at hjælpe Andre fremad i Christendommen. Men dette er ikke at bekjende Christum: at lære, at veilede, at fremskynde Andre, med hvem man har det Væsentlige tilfælleds i en almindelig Bekjendelse af Christendommen. I hine Tider, da Christendommen stred med Hedenskabet, som negtede Christum, og da enhver Christen var opfordret til for Verden at bekjende Christum, faldt det vist aldrig de Christne ind i deres indbyrdes Forhold til hinanden at bekjende Christum, fordi den enkelte Christen, der i Forhold til Christne vil paatage sig at bekjende Christum, han anmasser sig at negte, at de Andre ere det. Dette maa derfor bestandigt erindres, at hvad der, saa længe Christendommen er omgiven af Hedenskab, er eenstydigt med at forkynde Christendom, at det saa let i Christendommen bliver sekterisk Opblæsthed og Anmasselse.

Imidlertid følger det ingenlunde af det her Udviklede, som kun indeholder den fornødne Forsigtigheds Anpriisning, at det Tilfælde ikke kunde hænde midt i den saa kaldte Christenhed, at en Mand nødsagedes til at bekjende Christum. Dog derom ville vi Intet afgjøre, men overlade det til den Enkeltes alvorlige Selvprøvelse; vi have heller ikke draget dette frem for Betragtningen, som skulde Talens Gjenstand være: om det at bekjende Christum. Nei, vi minde om det meest ophøiede Exempel paa Kamp for en Overbeviisning, at vi da af det Høieste maatte lære for det Mindre, maatte i den Kamp for en Overbeviisning, der kan være os anviist, lære at stride rigtigt. Thi selv om dette ikke bliver Tilfældet, om et Menneskes Liv ikke bringes i den Vanskelighed, stridende at skulle bekjende Christum, saa kan han jo ogsaa paa andre Maader bringes i den Afgjørelse, bestemt og indtil det Yderste at maatte og at skulle vedstaae en Anskuelse, der staaer i Forhold til og hænger nøie sammen med hans inderste Overbeviisning. Men ogsaa herom gjælder det: af Frygt for Mennesker, af Hensyn til verdslig Fordeel feigt og nedrigt ikke at turde være sin Overbeviisning bekjendt, er noget af det Afskyeligste og Foragteligste der kan siges om et Menneske. Saa er det da gavnligt at være vel forberedt, itide at være opmærksom paa Vanskelighederne, at man kan være besluttet i Faren, men ogsaa kjendt med den veiledende Frimodighedens glade Tanke. Ak, efterhaanden som en vis overfladisk Dannelse udbreder sig, og derved de forskjellige

Hensyn mellem Menneske og Menneske indbyrdes mangfoldiggjøres, efterhaanden som den idelige Sammenlignings misundelige og frygtagtige Smaalighed griber smittende om sig: er det destoværre som om Alt sigtede til at qvæle Frimodigheden i Menneskene. Paa samme Tid som der kæmpes for at styrte Herredømmer og Regimenter, synes man af al Kraft at arbeide paa at udvikle mere og mere den farligste Trældom: Smaalighedens Menneskefrygt i Forhold til Ligemænd. Ak, en Tyran (hvis der ellers er nogen saadan, og hvis det ikke snarere er en gammel Fabel man opfrisker for Heltebedriftens Skyld med at styrte ham), ham kan man dog vel nok faae styrtet, ham er det i det mindste muligt, ja let at sigte paa. Og Menneskefrygt i Forhold til Herskere og Mægtige er dog nok i disse Tider at betragte som en gammel Krønike; i ethvert Tilfælde er der jo Mange, som i denne Henseende kæmpe mod Faren — saa er Faren vel heller ei synderlig. Thi et uerfarent Menneske slutter maaskee troskyldigt saaledes: den Fare, mod hvilken Mange kæmpe, den maa vist være stor, siden der er saa mange Kæmpere; men den lidt Erfarnere slutter maaskee sandere saaledes: den Fare, mod hvilken Mange kæmpe, den er neppe stor — siden der er Mange, thi »Mange« er hvad man sidst seer, hvor der er en stor Fare at bekæmpe. Men hiin onde Aand, Smaalighedens Menneskefrygt i Forhold til Ligemænd og Ligemands Tyranniet, denne onde Aand, man selv maner frem, og som ikke boer i noget enkelt Menneske eller er noget enkelt Menneske, men skjult sniger sig om og søger sit Bytte, snoer sig ind i Forholdet mellem Menneske og Menneske: denne onde Aand, der egentligen vil afskaffe hver Enkelts Forhold til Gud, er saare vanskelig at udrydde. Man veed næsten ikke af, at det er en Trældom, man udvikler: det glemmer man af Iver for at gjøre Menneskene frie ved at styrte Herredømmerne. Man veed næsten ikke af, at det er en Trældom: hvor skulde det ogsaa være muligt at være Træl i Forhold til Ligemænd? Dog læres der rigtigt, at hvad et Menneske ufrit er afhængigt af, dets Træl er han ogsaa; men vor frihedselskende Tid tænker anderledes, den tænker, naar man ikke er afhængig af en Hersker, saa er man heller ikke Træl, naar der ingen Hersker er, saa er der heller ingen Træl. Man veed næsten ikke af, at det er en Trældom man udvikler, og netop dette gjør det saa vanskeligt at løsrive sig fra den. Denne Trældom er nemlig ikke, at Een vil undertrykke Mange (saa bliver man nok opmærksom), men, at de Enkelte, idet de glemme Forholdet til Gud, blive bange for hinanden indbyrdes, at den Enkelte bliver bange for de Flere eller de Mange, hvilke igjen hver især af Menneske-

frygt, glemmende Gud, holde sammen og danne: Mængden, der giver Afkald paa det Evighedens Adelskab, som er indrømmet Enhver, at være en Enkelt.

I denne Henseende, som da i saa mange andre Henseender, kan et Menneske blive forsøgt i Verden, foranlediget til at maatte og skulle vedstaae en Overbeviisning; men aldrig skal han være ladet uden Veiledning, naar han blot søger den og paa rette Sted — og hvor da, uden i den hellige Skrift. Vi læse saaledes i Apostlernes Gjerninger, at det blev Apostlene af Raadet forbudt, at forkynde Christum. Apostlene lode sig dog ikke derved afskrække, men frygtede Gud mere end Menneskene, og forkyndte Christum. Derpaa lod Raadet dem gribe, og vilde have ladet dem dræbe, hvis ikke Gamaliel havde fraraadet det. Dog bleve Apostlene hudstrøgne, og derpaa lod man dem fare. Men der de nu vare blevne hudstrøgne, saa læse vi i Apostlenes Gjerninger, 6, 41:

»**saa gik de glade bort fra Raadets Aasyn, fordi de havde været agtede værdige til at forhaaanes for Christi Navns Skyld.**«

Med stadigt Hensyn til disse Ord ville vi betænke det for Enhver, der lider for en Overbeviisning, Glædelige i:

at Frimodigheden formaaer lidende at tage Magten fra Verden, og har Magten at forvandle Forhaanelse til Ære, Undergang til Seier.

Dersom vi tænke os en Yngling, der er vel underviist i Sandhed, da kunne vi jo ingenlunde negte, at han veed det Sande, og dog vil det vel gaae ham, som det gik Andre før ham, at han, naar han er bleven Ældre, har faaet ganske Andet at vide, medens han dog endnu kun veed det Sande. Ynglingen veed vistnok det Sande, men han er uden Kjendskab til, uden Erfaring om de Virkelighedens Forhold, den hele Omgivelse, indenfor hvilken Sandheden skal træde frem. Sjelden er det, at et Menneske i denne Henseende fra sin tidligste Tid er hjulpen ved en mørkere Anelse; som oftest har Ynglingen, hvad der er elskeligt, en Godtroenhed, der rigtignok stundom igjen bliver en Ynglings Fordærvelse. Ynglingens Lærebegjerlighed tilegner sig saa gjerne og saa villigt Sandheden, som den meddeles ham; hans uerfarne men skjønne Indbildning danner ham da et Billede, som han kalder Verden,

hvor nu, hvad han har lært, udfolder sig for ham som paa en Skueplads. Det passer i Ynglingens ufordærvede Tanke saa ganske for hinanden: Sandheden, som han har lært den i dens reneste Skikkelse, og Verden, det er den Indbildningens Skueplads, som han selv danner. Saaledes maa Forholdet være mellem Sandheden og Verden, tænker Ynglingen, og saa gaaer han tillidsfuld ud i Virkelighedens Verden.

Men hvad faaer han der at see? Vi ville nu ikke dvæle ved al den Mangelfuldhed, og Middelmaadighed, og Ustadighed og Smaalighed, han her faaer at see, i den ham nu omgivende Verden; vi ville ikke standse ved de sørgelige Opdagelser, som Ynglingen gjør sig selv betræffende, hvorledes han heller ikke er Den han havde indbildt sig, hvorledes han lærer at sande, ak, ja maaskee vidtløftigt at fortolke dette Skriftord, »at han ogsaa selv er omgiven med Skrøbelighed« (Hebr. 5, 2.): vi haste til stærkere Optrin. Verden kan nemlig paa en dobbelt Maade fremvise det Omvendte af hvad en ufordærvet Yngling havde troet. Intet af disse Syn seer en Yngling uden Forfærdelse, og selv medens han opløftes ved det ene Syns guddommelige Herlighed, gyser han dog ved det første Indtryk af dette samme Syn, der jo kun ved det gudfrygtige Eftersyn er saa opløftende.

Ynglingen er underviist i det Sande og det Gode, i at elske det Gode for Sandhedens Skyld, og i at flye selv Skinnet af det Onde. Men nu viser Verden ham det Omvendte. Der er en Omvendthed, som man maa kalde Frækhedens; der gives Mennesker, som vende Begreberne om og, som Apostelen siger, »sætte deres Ære i deres Skam,« »rose sig af deres Skjændsel.« En Yngling maa see det med Rædsel; de ikke blot gjøre det Onde, men de end ikke skjule det; de ikke blot ikke skjule det, men de gjøre det aabenbare; de søge frem til Lyset, ellers mener man dog, at det Onde flyer Lyset; de opløfte deres Øine og kjendes just derpaa, ellers mener man jo dog, at den onde Samvittighed slaaer Øiet ned; de ikke blot gjøre det aabenbart, men de rose sig deraf, og »bifalde dem, som gjøre det.«

Men Verden kan ogsaa paa en anden Maade vise det Omvendte af hvad den ufordærvede Yngling troede; der er en anden Omvendthed, som vistnok indeholder den høieste Opløftelse, om den end er et saa forfærdeligt Skuespil, at det gyser i Ynglingen fordi

---

sætte deres Ære i deres Skam osv.] smlgn. Phil. 3, 19. »bifalde dem, som gjøre det«] Rom. 1, 32.

det dog ikke stemmer med hans skjønne Forestillinger. Det er, naar det Gode maa lide i Verden for Sandhedens Skyld, naar Verden viser sig ikke at være den Gode værd, naar den Retfærdige ingen Løn har ja lønnes med Forhaanelse og Forfølgelse, naar Forvirringen tilsidst bliver saa stor, at man mener at gjøre Gud en Velbehagelighed med at forfølge Sandhedens Vidne: det er, naar den Gode nødsages til at kalde Forhaanelsen Ære, nødsages til, i modsat Forstand, med Sandhedens evige Eftertryk at sætte Æren i Skammen. Sligt er vistnok sjeldent faldet en Yngling ind, Sligt har sjeldent en Yngling formaaet at tænke sig; som oftest og naturligst har Ynglingen hiin elskelige Godtroenhed, men den fatter ikke noget Saadant.

Naar da dette skeer, naar Begreberne rystes i en Omvæltning der er rædsommere end et Jordskjælv, naar Sandheden hades og dens Vidner forfølges, hvad saa? Maa saa Vidnet ligge under for Verden? Ja. Men er derfor Alt tabt? Nei, tvertimod. Vi holde os overbeviste om, og Beviis derfor behøves da ikke, thi er det ikke Tilfælde, da er en Saadan heller ei Sandhedens Vidne, altsaa vi ere forvissede om, at enhver Saadan endnu i det sidste Øieblik har bevaret en Ungdommens Erindring om, hvad Ynglingen ventede, og at han derfor for Gud har prøvet sig selv og Forholdet, om der dog ikke kunde ligge Feil hos ham, om det ikke var muligt, at det kunde blive, som Ynglingen forventede det, hvad han nu maaskee meest ønskede for Verdens Skyld, at Sandheden har Seier og det Gode sin Løn i Verden. Men naar han da forvisser sig om, at han ikke bærer Skylden, og forvisser sig om, at han fra nu af bærer Ansvaret, hvis han ikke handler: da reiser Frimodigheden sig med overnaturlige Kræfter, da vender han Forholdet om og forvandler vidunderligt Skammen til Ære, sætter sin Ære i saaledes at forhaanes af Verden, »roser sig af sine Forfølgelser og af sine Lænker«, priser Gud, at »det forundes ham at lide saaledes«. Dette Omvendte er Frimodighedens Omvendthed; ogsaa det er det Omvendte af hvad en ufordærvet Yngling havde ventet at see i Verden. Vee Den, som formasteligt, iilsindet og fremstormende bringer denne Forvirringens Rædsel ind i fredeligere Forhold; men vee ogsaa Den, der, hvis det gjordes fornødent, ikke havde Frimodighed til at vende Alt om anden Gang, naar det første Gang er gjort omvendt! Vee ham; er det tungt at bære en Verdens Forfølgelse, det er dog endnu tungere

---

roser sig af sine Forfølgelser osv.] smlgn. Phil. 1, 12–30.

at bære Evighedens Ansvar for ikke at have handlet, at staae til Skamme i Evigheden, fordi han ikke ved Gud vandt Frimodighed til at forvandle Skammen til Ære.

Saaledes gjorde Apostlene, men de gjorde det **lidende.** Lad os strax sige det her, hvad vi atter og atter skulle gjentage, de gjorde det lidende; thi ellers blev denne Tale i sit Væsen en formastelig Løgn, og hvis Nogen tog efter den, i sin Følge den rædsomste Vildfarelse. — Efter at Apostlene vare blevne hudstrøgne »saa gik de da glade bort fordi de havde været agtede værdige til at forhaanes for Christi Navns Skyld.«

Der er i Verden hørt mangen forfærdende Tale om Menneskenes Vildfarelser og Synder (vi behøve blot at minde om hine gamle Propheter og Dommere) o, men selv den strængeste Straffetale er ikke saaledes forfærdende, som denne apostoliske Frimodighed. Thi selv den strængeste Straffetale indrømmer dog, at have et Fællesskab med de Mennesker, den straffer; just derfor er den saa stræng, for at de maatte forbedre sig; idet den straffer, indlader den sig med dem. Men det, at være bragt til den Yderlighed, at der kun er eet Middel tilbage: at takke Gud, at være glad, at det forundes En at blive forhaanet — det er, i Sammenligning med selv den strængeste Straffeprædiken, at tale i Tunger. Mon virkeligen Nogen uden Gysen kan tænke dette Forhold; thi hvis en saadan Tale ikke er Afsindighed, og i saa Fald er den uden for al Regel, saa er den enten Frækhedens Høieste eller Frimodighedens Vidunder. Naar man skulde skildre den meest fordærvede og forvirrede Tid, mon man kunde skildre den sandere, men ogsaa skrækkeligere end ved at sige: Fordærvetheden og Forvirringen var en saadan, at den nødsagede den Gode til at streife Frækhedens Grændse, nødsagede ham til at rose sig af Forhaanelsen! Men paa den anden Side, hvis man vilde udfinde det tilforladeligste Udtryk for at det Gode altid har Seiren, hvilket Udtryk er da mere tilforladeligt end dette: Frimodigheden formaaer lidende at tage Magten fra Verden, og har Magten at forvandle Forhaanelse til Ære, Seier til Undergang! Thi naar vi sige dette, da tale vi jo ikke om, at den Gode engang i en anden Verden skal seire, eller, at hans Sag engang skal seire i denne Verden; nei, han seirer, medens han lever, lidende seirer han endnu i levende Live, han seirer paa Lidelsens Dag. Naar al menneskelig Modstand optaarner sig, ja naar en Verden reiser sig imod ham, han er den Stærkere; end ikke Sprogets Magt kan holde ham, han ligesom gjennembryder Sproget, han trænger ved Gud frimodigt frem, til at tvinge Æren ud af Skammen, Seiren ud af Undergangen. Men

er det ængsteligt at see en Søvngænger, der vistnok gaaer med en uhyre Sikkerhed over Afgrunden, men dog ogsaa paa en ubegribelig Maade: saa er det heller ei uden Gysen man seer denne apostoliske Sikkerhed, der, paa Høiden af Afsindighed, ved Gud taler frimodigt i Tunger.

Naar Apostelen Paulus siger: »mig er det saare lidet, at dømmes af en menneskelig Ret«, da er dette vistnok stærke og mægtige Ord, som man sandeligen ikke letsindigt skal sige bag efter, thi vi behøve vel ogsaa at tage Hensyn til en menneskelig Dom; men Ordene ere dog mere menneskelige. Men det, at takke Gud fordi man blev hudstrøgen, at rose sig af at man blev forhaanet: det er Forfærdende, og det er jo ogsaa at ansee den menneskelige Dom for mindre end lidet, for mindre end Intet. Det er saa forfærdende, at vi uden Svigefuldhed, der blot ønsker at unddrage sig Farer, med sand Oprigtighed tør sige: vi takke Gud, at vi ikke forsøgtes saaledes, ikke bragtes i Afgjørelser, hvor det gjaldt om denne Frimodighed. Thi der er jo med Hensyn til Apostlene ikke Tale om Klynkerie over Ubetydeligheder, ikke Tale om nogle enkelte fordærvede og frække Mennesker, hvilke der da have været til enhver Tid, medens der saa igjen ere Mange, med hvilke man baade ønsker og har Sprog og Begreber tilfælles. Nei, Apostlene stode ene med en Verden mod sig; det var heller ei blot hvad man kalder de Slette, nei, det var den hele Verden, der stod Apostlene imod. Og om deres Forhold til denne Verden maatte de dømme: at det at hudstryges var en Ære, det at forhaanes Noget at rose sig af. Saaledes stode Apostlene ene; for dem var der kun Eet, og som Paulus tilføier: »alt Andet er Tab.« Ak, saadanne Ord ere saa ofte gjentagne, og saa ofte eftersagte, at man tilsidst mener, at de ved Gjentagelsens Idelighed passe ind i vort almindelige Omgangssprog, hvad de dog himmelfjernt ikke gjøre; ja, hvor Mange formaae vel at tænke den Frimodighedens seierrige Omvendthed, der ligger i dette Udsagn. Naar et Menneske i Virkeligheden blot er begeistret nok, til villigt af offre Noget for en Sag, saa er det allerede ikke langtfra, at man medlidende anseer ham for en eenfoldig Person, beklager ham som en stakkels Indskrænket. Og dog ligger der i hans Begeistring kun: at han elsker en Sag saa høit, at han for den er villig til at bære Tabet af Andet, af Verdens Goder, af Penge, af Anseelse. Men hvor langt er dog ikke dette endnu

---

Apostelen Paulus siger osv.] 1. Cor. 4, 3. **som Paulus tilføier** *osv.] Phil* 3, 8.

fra det Apostoliske! Den Begeistrede anseer jo Besiddelsen af de jordiske Goder for Vinding, om han dog er villig til at opgive den og bære Tabet — det Apostoliske er, at ansee Besiddelsen for Tab. Dersom Nogen er begeistret nok til at ansee alle jordiske Goder for Intet at være, ja, saa er Verden ikke langt fra at ansee en Saadan for afsindig. Og dog er denne Begeistring endnu ikke det Apostoliske; thi Apostelen regner ikke blot de jordiske Goder for Intet at være, men anseer dem endog for Tab. Altsaa, som ellers et Menneske tragter efter Formue, Ære, Anseelse, saaledes tragter en Apostel at undflye disse Goder; thi deri ere vi jo Alle enige, Apostelen med, vi ville Alle gjerne undgaae Tab — kun er igjen Uenigheden saa stor, som den er mulig, thi vi forstaae ved Tab lige det Modsatte af, hvad Apostelen forstaaer derved.

Men glædeligt er det dog, ubeskriveligt glædeligt, at Frimodigheden saaledes har Magt til at seire, saaledes formaaer, tiltrods for Sproget og alle Mennesker, at stemple Begreberne og, lad os ikke glemme dette, — med Guddommens ægte Mærke, saa det vi, eenfoldigt og klynkende, kalde Tab, er for den seierrige Frimodighed Vinding, saa det Verden oprørsk kalder Skam er Ære, det Verden barnagtigt kalder Undergang er Seier, saa det Sprog en heel Slægt i indbyrdes Overeensstemmelse taler dog er bagvendt, og der er kun eet eneste Menneske som taler det menneskelige Sprog rigtigt, han, som hele Slægten er enig om at støde fra sig.

Men da det er i Anledning af, og med stadigt Hensyn til hine Ord i Apostlernes Gjerninger, at vi have fremdraget dette Glædelige, at Frimodigheden ved Gud har denne Magt: saa lad os ogsaa stræbe at forstaae Apostlene, og hvorledes Apostlene forstode sig selv deri. Thi vistnok skal der tales over saadanne Ord, og over saadanne Troens Undergjerninger i Frimodighed. Der skal tiltrods for al den feige Kløgt, der vil lære Menneskene Udflugter og Beregninger, tales frimodigt og uforbeholdent; thi gudeligt skal hver Den være evigt ansvarlig, der understaaer sig at forkynde Verdslighed. Der skal tales saa det, om muligt, maa gyse i Enhver, der formasteligen vil vove sig ad saadanne Veie, men ogsaa saaledes, at det forfærdende skal minde os Andre om, hvorledes Christendommen har maattet stride i Verden, at vi da, hvis i Sandhed blidere Vilkaar undes os, med ydmyg Taknemmelighed maa prise Gud, men ogsaa ære Apostlene paa den rette Maade, ære dem ved uden nogen Fortielse oprigtigt at tilstaae, at det er en Udmærkelse for Gud at benaades med saadanne Lidelser, men ogsaa uden nogen Fortielse oprigtigt tilstaae, at Udmærkelsen er en saadan, at Kjød og Blod helst vil være fri derfor. Thi dette

er Falskmaal, naar man taler leflende om en Apostels Udmærkelse, ret som var den, liig Penge eller Begavethed, Noget Enhver nok gider have — istedenfor, at den er Lidelsernes Hemmelighed, saa visseligen næsten Enhver vilde betakke sig for at blive dette Udmærkede, naar Betingelsen er, hvad den jo var, for ramme Alvor at blive, hvad en Apostel blev, et »Udskud i Verden, et Skuespil for Verden.« Just derfor sige vi, hvad man lærer af Apostlenes Exempel, at Frimodigheden lidende formaaer dette Vidunderlige; vil Frimodigheden være handlende formaaer den det ikke. Men Apostlene vare jo ogsaa bestandigt lidende; de havde ikke blot Lidelser, thi det kan den ogsaa have, der er Handlende, men deres hele Fremgangsmaade var en Liden, deres Optræden var en Liggenunder; de prædikede ikke Oprør mod Øvrigheden, tvertimod de anerkjendte dens Magt, men lidende adløde de Gud mere end Mennesker; de fordrede ikke at fritages for nogen Straf, de knurrede ikke fordi de leed Straf, men straffede vedbleve de at forkynde Christum; de vilde Ingen tvinge, men selv undertvungne seirede de netop ved at lade sig undertvinge. Naar Forholdet ikke er dette, kan Frimodigheden heller ikke gjøre Vidunderet; thi det Vidunderlige er netop, at det for Alle seer ud som Undergang, medens det for Apostelen er Seiren. Naar Frimodigheden er mindre, da vil den handle, da vil den have Ret, den vil tvinge Menneskene til at anerkjende det, den kan og vil ikke lidende udholde det Afsindighedens Martyrdom, at hvad en heel Verden kalder Undergang, at hvad en heel Verden arbeider paa i den Formening, at det er Undergangen, at det for Troens Hemmelighed med Gud er Seiren, at hvad en heel Verden kalder Skjændselen, og arbeider paa, formenende, at det er Skjændselen, at det for Troens Hemmelighed med Gud er Æren.

»Saa gik da Apostlene glade bort, fordi de havde været agtede værdige til at forhaanes for Christi Navns Skyld.« Dette er Apostlernes inderste Overbeviisning i Hjertets Fortrolighed med Gud, det er ikke et kunstlet Udsagn, som naar et Menneske søger at skjule Lidenskabens fortærende Hede under Udtrykkets Kulde. Nei, vi finde i intet Udsagn af en Apostel noget fjendtligt Hensyn til Menneskene; de ere saaledes forligte med Gud, med Tanken om at offres, og saaledes ene beskæftigede med deres Forhold til Gud, at de derover ganske have glemt Forholdet til Menneskene. De stride egentligen ikke med Menneskene; hvad Menneskene gjøre

---

Udskud i Verden osv.] 1. Cor. 4, 9 og 13.

ved dem beskæftiger dem egentligen ikke, og i det høieste kun som en Anledning til at søge ind i Guds-Forholdet, i hvilket de ganske fortabte ene have deres Liv. Paulus dømmer ikke Kong Agrippa, han angriber ham ikke med sin Tale, han saarer ham ikke med et Ord, tvertimod, han skaaner ham, hans Tale er mild og Forsonlighed, naar han siger: jeg vilde ønske, at ikke alene Du, men Alle, som høre mig idag, maatte blive saadanne som og jeg er, undtagen disse Lænker. En Apostel lider, han strider ikke med Menneskene; det er ikke fordi han stolt og fornemt opløfter sig over deres Angreb, o, ingenlunde, men det er fordi han alene er beskæftiget med sit eget Forhold til Gud. Dette er paa eengang det evig sikkre Adspredelsesmiddel under Lidelse, men ogsaa den høieste Opløftelse. Naar hele Verden samler al sin Magt mod en Apostel, den kan ikke komme til at stride paa lige Vilkaar med ham, thi en Apostel har bestandigt et Tredie, som ene og alene er ham Hovedsagen, er ham Alt: Forholdet til Gud. See, at henrettes, menneskeligt talt, uskyldig, og dog døe med en Vittighed paa Læberne, det er den stolte Seier, det er Hedenskabets Triumph; og det er ogsaa det Høieste i Forholdet mellem Menneske og Menneske, men vel at mærke, naar Gud er udeladt, naar hele Livet og dets største Optrin dog i Grunden er en Leeg, fordi Gud ikke er med i Legen, thi er han med da er Livet Alvor. En Apostel derimod udelader alt Andet, glemmer alt Andet, seer det ikke, hører det ikke, fornemmer det ikke, men har ene Sigtet paa Gud; og derfor høres hiint ydmyge Ord af en Martyr: »jeg takker Gud, at det forundes mig, at jeg agtes værdig at blive korsfæstet.« Saadanne Ord siges ikke for at spotte Menneskene, nei, for denne ydmyge Martyr er netop Menneskene ikke tilstede, han har Intet med dem at gjøre, al deres Ondskab og Vankundighed beskæftiger ham ikke, han forlanger ikke at seire over dem, han vil ikke vise dem, at han dog er den Stærkere, o, nei, han vender sig til Gud, endnu i det sidste Øieblik, ikke uden Frygt og Bæven, om han ogsaa retteligen har fuldkommet sin Gjerning, men da ogsaa med Tillid og Hengivenhed, ydmygt takkende, at han blev agtet værdig til den forsmædelige Død. See, en rasende Mængde flokkes om Martyren; den troer, at det er dem og ham mellem hvem Sagen er, den haaner ham endnu i det sidste Øieblik, og venter da enten at høre Klageskrig eller stolte Ord af den Lidende. Det er skjult

---

Kong Agrippa] Ap. Gj. 26, 2–29. **døe med en Vittighed paa Læberne**] Sokrates, Platons Phædon 118 A.

for Mængdens Øine, at der er en Anden tilstede, og dog er det saa, Martyren seer kun Gud og taler kun med Gud. Hans Ord, ja de lyde rigtignok som en Spot over den forblindede Mængde, men de ere ikke sagte saaledes, Martyren taler med Gud, han takker, at han blev agtet værdig til denne Lidelse. Og denne Tale gjør Mirakler; han stiger ikke ned fra Korset, men han gjør det endnu Vidunderligere, han skaber ved Frimodigheden Sproget om. Naar Sprogets høieste Udtryk neppe vilde strække til for at betegne denne Martyrs Uskyld, og forsaavidt, menneskeligt talt, hans Fortjeneste, da føler han, netop fordi han ikke har med Menneskene at skaffe, men er for Gud, at han slet ingen Fortjeneste har, han sønderriver sit Regnskab i Forhold til Menneskene, han skjenker dem al deres Uret, og han takker ydmygt Gud; som vi Andre takke for de gode Ting, saaledes takker han for den Naade at blive korsfæstet. Vidunderlige Sprog, vidunderlige Ophøiethed, paa Høiden ligesom af Afsindighed at have denne Frimodighed! Thi, m. T., betænk det dog, hvad det vil sige, at takke Gud for den Naade at blive korsfæstet! Og vi, vi, som klynke og klage, naar Verden gaaer os lidt imod, vi, som have travlt for at faae Ret, ere stolte af at have Ret, vi, der altsaa, hvis vi ville være ærlige, maae tilstaae, at vi ere ikke langt fra at kalde en saadan Tale Afsindighed!

»Saa gik da Apostlene glade bort«, efter at de vare blevne hudstrøgne. De vare virkeligen glade, det var ikke et paataget Væsen, saa længe Verden saae derpaa, de gjorde ikke saa for at vise Verden, hvor dybt de foragtede den. Nei, de vare virkeligen glade, ja aldrig har nogen Pige været gladere paa Trolovelses-Dagen, end Apostlene vare det paa Hudflettelsens Dag og paa enhver saadan Dag, der for dem var en Trolovelsens Dag med Gud. Den, der vedkjender sig en seirende Anskuelse, han er jo glad paa Seirens Dag, ikke blot for Seirens Skyld, men fordi Seiren er ham en Stadfæstelse, at han virkeligen gaaer ad den Vei, han meente at gaae, fordi nu Det er indtraadt, som han ventede. Men Den, der vedkjender sig en stridende Anskuelse, han er glad paa Forfølgelsens Dag, thi nu indtræder jo Det, han maa vente, dette er i Overeensstemmelse med hele hans Anskuelse. Seiren er i det første Forhold ikke en tilfældig Lykke, men det Væsentlige, og i det andet Tilfælde er det det Glædelige, at Lidelsen kommer ikke som en tilfældig Ulykke, men som det Væsentlige. Hvis Seieren udeblev for hiin Første, vilde han vel søge Feilen hos sig selv; hvis Forfølgelsen udeblev for den Sidste, vilde han vel søge Feilen hos sig selv. Dette er saare let at forstaae for Enhver, der blot

har Forestilling om, hvad det er, at have en Anskuelse af Livet og at leve i Kraft af den, og derimod ikke er vant til at leve paa en Narrestregs Uvisse. Og nu en Apostel! Han havde seet den Hellige blive korsfæstet, han havde seet hele Verdens Ondskab og Fordærvethed gjort aabenbare, da Herren og Mesteren blev forhaanet: med dette Indtryk gik Apostelen ud i Verden. Forsøg det da, om det er Dig muligt, at tænke det anderledes, end at denne Mand maatte ønske, at den samme Verden vilde behandle ham paa samme Maade, at denne Mand maatte mistrøstigt og dybt bekymret have anklaget sig selv, hvis han ikke blev forfulgt, medens han kun kunde befrygte Eet, om det dog ikke skulde være for stor en Ære at blive korsfæstet! Forsøg det, tænk Dig, at Den, som skulde forkynde Verden dette Budskab om, at den Hellige var bleven korsfæstet som en Forbryder mellem to Røvere, at denne Mand var klædt i Purpur og Herlighed, at denne Mand var i Besiddelse af alle Verdens Goder, denne Mand, som skulde forkynde en Korsfæstets Lære om, at hans Rige var ikke af denne Verden; forsøg det, hvis Du ellers blot kan holde Forsøget ud, hvis det ikke forbyder sig, fordi den blotte Tanke om noget Saadant lyder som en formastelig Spot over en Apostel. Men saa er det jo i sin Orden, at Apostlene i sand Oprigtighed for Gud vare glade ved at være blevne hudstrøgne. Eller tænk Dig, at den apostoliske Forkyndelse af Christendommen hurtigt havde, som det hedder, seiret, at en Apostel kunde have oplevet den Fare, hvori sildigere Slægter forsøges, at Magt og Herlighed og Vælde bødes dem — ikke for at lade være at forkynde Christum, men for at forkynde ham: mon egentligen en Apostel kunde have villet overtale sig til at forstaae dette, mon det ikke vilde have været ham ubegribeligt, at Herren og Mesteren skulde behandles som en Forbryder, og Discipelen, »der jo ikke er over Mesteren«, komme til Ære og Værdighed! Mon overhovedet en Apostel nogensinde vilde have forandret sig saaledes, at han, istedenfor at vedkjende sig en stridende Anskuelse af Livet og Christendommen, havde vedkjendt sig en seirende? Thi den seirende Anskuelse antager, at de Fleste, at Menneskenes Mængde i Gjennemsnit er af Sandheden; just derfor er det et Kjendetegn paa, at man er fortrinlig god, at man har Magten og Æren. Men den stridende Anskuelse lærer, at det Gode maa ligge under, og derfor blive dets Tjenere forfulgte, forhaanede, behandlede som Forbrydere eller som Daarer

---

ikke er over Mesteren] smlgn. Matth. 10, 24.

— ak, og just derpaa kjendes de, ak, og just derfor ville de ikke have Magten og Æren, thi deri ligger en usand Indrømmelse i Forhold til deres Anskuelse. Kun Den kan frimodigt være i Besiddelse af Æren og Magten, der holder sig overbeviist om, at Slægten i Gjennemsnittet er god, hvad jo ogsaa til sin Tid kan være Sandhed, saa det igjen bliver Kjendet paa Hidsighedens usunde Overdrivelse, ikke at ville have Æren og Magten, naar man fortjener at have den.

Apostlene vare glade ved at være blevne hudstrøgne, og de vare det i Oprigtighed. De have maaskee ogsaa tænkt paa hine Ord: ethvert Offer skal saltes. Der er en Fare, som Apostlene maaskee mindre vare udsatte for; thi i hine Tider gjaldt det da om Strid paa Liv og Død hver Dag og hvert Øieblik. Dog, lader os tænke denne Fare, for bedre at forstaae Apostlenes Glæde ved at forhaanes og forfølges. I fredeligere Forhold, naar Alt synes saa betrygget, naar Menneskene sige Fred og ingen Fare, naar Timeligheden ligesom bliver en Fortryllelse: da ligger den Fare kun altfor nær, at baade et Menneske selv er tilbøielig dertil, og at Andre hjælpe ham dertil, til at tage Aanden forfængeligt. Saa vil man, som det hedder, beundre Den, der er begavet, beundre hans sjeldne Fortrin, man vil glemme, at det er Alt Guds Gave, og hjælpe den Benaadede til ogsaa at glemme; saa tager man Ære af hinanden, leger Forundrings-Legen, og tosser beundret eller beundrende Livet hen i Slendrian, der gjør Tilværelsen usmagelig, fordi den er uden Salt, og som Slikkerie, fordi den er uden Alvor. Tænk Dig, hvis en Apostel havde oplevet noget Saadant, hvis han, der vistnok var høitbetroet som intet Menneske nogensinde har været, men som ogsaa bestandigt ydmygt forstod, at han for Gud var Intet, hvis han havde opdaget, at man vilde tage den ham betroede Naadegave forfængeligt og hjælpe ham til det Samme, vilde maie ham ud i Purpur og Stads, og glemme Gud: mon han ikke med hellig Vrede vilde have sønderrevet disse Frille-Lænker, mon han ikke med Veemod vilde tænke paa den Glæde han fornam, da Tilværelsen havde Fynd og havde Smag, da en Apostel glad gik bort efterat være hudstrøgen, og i Sandhed maatte være glad derved!

Vi have nu betænkt det Glædelige, der ligger i, at Frimodigheden har denne Seierens Magt; vi have tillige mindet om, hvorledes Apostlene forstode sig selv i denne Tanke. Vi tør ikke for-

---

ethvert Offer skal saltes] Marc. 9, 49.

holde Nogen den Glæde, den seierrige Glæde, som er indeholdt i hiin Tanke, vi tør ikke fortie, at Frimodigheden har denne Magt. Men vi have heller ikke løst henkastet et løst Ord, vi have tvertimod efter Evne til Glæden føiet de alvorlige Betragtningers Tyngde, for om muligt at holde igjen. Thi denne glædelige Tanke er ikke som et saakaldet uskyldigt Lægemiddel, hvilket kan bruges paa enhver Maade uden Fare, og bruges mod en let Forkølelse; men den er som det stærke Lægemiddel, hvis Anvendelse ikke er uden Fare, men hvis rette Anvendelse ogsaa er frelsende fra en Sygdom indtil Døden. Sjeldent vil det vistnok blive Tilfældet i vore Tider, at et Menneske i Sandhed tør sige, at han lider for Christi Skyld, vi anbefale gjentagende den Sindighed, som betænker, at man dog ikke ligefrem tør beraabe sig paa Apostlenes Forhold til en hedensk Verden. Men bliver end dette det sjeldnere Tilfælde, saa kan det derimod ofte hænde, og det kan hænde ethvert Menneske, hvis han da ikke vil »unddrage sig til sin egen Fordærvelse«, at han kan komme til at lide for en Overbeviisning. Men man kan ikke retteligen stride denne Overbeviisningens Strid uden Frimodighedens Bistand. I Forhold til som Faren er, gives, det er vort Haab og vor Tro, ogsaa Frimodigheden fra oven; men selv i de mindre Farer behøves dog Frimodigheden. Og derfor, hvo Du end er, hvis Du har Noget, som Du kalder Din Overbeviisning (ak, og det var jo sørgeligt, om Du ikke havde det), og hvis det fordres af Dig at stride for den: da søg ikke Verdens og Menneskenes Bistand. Thi denne Bistand er dog forrædersk, stundom saaledes (og dette er endda ikke just det Farlige), at den skuffer og udebliver i det vanskeligste Øieblik, men ogsaa stundom (og dette er det i Sandhed Farlige) saaledes forrædersk, at den, naar den kommer rigeligt, qvæler den gode Sag; thi som maaskee mangen Sag er bleven tabt fordi Verdens Bistand udeblev, saa er ogsaa mangen Sag fordærvet, fordi Verden fik Lov at hjælpe med. Nei, søg Frimodigheden for Gud. Dersom Du maaskee lider for en Overbeviisning, eller Du bereder Dig til at lide for en Overbeviisning, eller Du med Alvor betænker, hvad der kan hænde et Menneske: da glæd Dig et Øieblik ved dette Glædelige, der var denne Tales Gjenstand; men tag saa ikke feil, forlyst Dig ikke ved det Glædelige, stræb hellere ret i Alvor at vinde Frimodigheden for Gud, saa kommer det Glædelige endnu rigeligere til Dig. En Overbeviisning er ikke Noget man skal haste med at bringe ud i

---

»unddrage sig til sin egen Fordærvelse«] Hebr. 10, 39.

Verden: ak, der er megen Forvirring og stor Skade afstedkommet, fordi en Umoden har bragt en umoden Overbeviisning ud. Nei, lad kun Overbeviisningen voxe i Stilhed, men lad den voxe sammen med Frimodigheden for Gud, da skal Du vel, i hvad Fare der end skal times Dig, forvisses om, hvad Frimodigheden formaaer. En Gløød i nogle Høvlspaaner slukker man med et Glas Vand; men naar Ilden har faaet Tid til langsomt at bespænde hele Huset, og den nu med et dybt Suk (saa er det i Billedets Virkelighed, saaledes ogsaa i den ved Billedet betegnede Aandens Virkelighed) paa eengang slaaer ud i Flammer — da siger Brandfolket: her er Intet at gjøre, her har Ilden seiret. Sørgeligt er det jo, naar Brandfolket siger: her har Ilden seiret; men glædeligt er det, naar det er Overbeviisningens Ild, der har seiret, og Fjenderne sige: her er Intet at gjøre. Har nemlig Overbeviisningens Ild faaet Tid til langsomt at bespænde et Menneske, indtil den, naar Øieblikket er der, med et dybt Suk paa eengang giver sig Frimodighedens Luft i Flammer: da formaaer Frimodigheden lidende (og dette er jo ogsaa i en vis Forstand et lidende Syn, naar Nidkjærhed for en Overbeviisning som en Ild fortærer et Menneske) at tage Magten fra Verden, og har Magt at forvandle Skam til Ære, Undergang til Seier.

Saa lader os hver især holde fast ved dette Klenodie, ved Frimodighedens glade Tanke, at Ingen tager Frimodigheden fra os, selv om vi villigt indrømme, at vor Strid i Verden kun er en ubetydelig Sag i Sammenligning med hine Herliges, der forsøgtes i de største Afgjørelser — medens det dog sandeligen ingen ubetydelig Sag er, om vi, i vor ubetydelige Strid, tabte Frimodigheden.

TEXTKRITISK ANHANG.

EN LITERAIR ANMELDELSE.

A = Originaludgaven, M = Forfatterens egenhændige Manuscript, hvorefter A er trykt (det er sammensat af to Stykker, skrevne til forskellige Tider), C = Concepten (der delvis foreligger i to Former).

S. **8, 33** Opfyldelse,] M, Opfyldelse A. **9, 16** Menneske] M, Menneske, A. **28** Menneske] M, Menneske, A. **35** Afskeden,] Afskeden AM, Afskeden, saa C. **11, 34** *Foran* er *et Komma* C, *men smlgn. S. 12, 4, hvor* C *imidlertid mangler.* **12, 27** Almene-Paradigmatiske] M, Almene—Paradigmatiske A (L. 29 Almene-Paradigmatiske M, Almene=|Paradigmatiske A). **37** Bro«] M, Bro A. **13, 12** v æ r e t] M, været A. **17, 12** Livs Erindren] M, Livs=Erindren A. **17** hver] AM (C *mangler*). **20, 32** i] M, i|i A. **33** Enkelte søge] M, Enkelte, søge A. **21, 31** staaer] M, staae A. **22, 5** Upassende] AM (C *mangler*). **23, 1** Høiesterets-Advokat] C *(to Gange)*, Høiesterets Advokat AM. **8** Disputer] M, Desputer A. **15** Franskmændene] M, Franskmænde A. **26** 159] C, 159. AM. **24, 33** Cl.s] Cl.s M *(som altid)*, Cls. A. **26, 31** Coquetterie] M, Coquetteri A. **27, 2** Madame] M, Madam A. **29, 22** Totalitet,] AM, Totalitet C (aabenbaret *hører til* Totalitet). **30, 26** Waller] M, Walter A. **29** den] M, det A. **31, 7** Forkjerlighed] M, Forkjærlighed A. **9** Nutiden] M, Nutiden, A. **12** W.s] Ws M, Ws. A. **26** Deel;] AM, Deel, C. **35** W.s] Ws M, Ws. A. **32, 1** riig] M, rig A. **3** v.;] M, v. A. **34, 12** W.'s] Ws M, Ws. A; *læs* W.s. **13** : og] M, og A. **30** her] M, har A. **35, 25** W.] M, W A. **29** eengang] M, engang A. **34** Fortjenesten] M, Fortjenestens A. **37, 25** paa] M, paa, A. **27** kunde]

AMC; *der menes* kunne. **32** til] M, til, A. **39, 11** i en prosaisk Tid havde hun udaandet og giftet sig] *klarere i* C: i vor Tid havde maaskee hendes Romantik udaandet i Prosa. **29** Udsendingene] M, Udsendingerne A. **40, 11** *uno*] M, *une* A. **37** Noget] AMC (ɔ: noget). **42, 9** Lusard,] AMC. **43, 19** Yderste] A *og sidst i en Linie* MC. **22** den] AM, denne C. **32** Utilladelige] M?, utilladelige A. **44, 27** derom.] A; *i* M *følger endnu:* En omhyggelig Critik vilde let indsee, at dette var dens Opgave. Og medens Forfatteren maaskee har skadet Bogen ved for hurtigt at gjøre overfladiske Mennesker critiske og istand til at have Noget at løbe med, saa har han gjort lidt Uret mod en mulig Critiker. **45, 4** opkastes] M, oplyses A. **13** intet Mindre] AM (C *mangler),* ɔ: Intet mindre. **24** sand.] A; *i* M *følger endnu (smlgn. S. 45 Anm.):*

— Endnu et Enkelt vil jeg nævne, der idetmindste paa mig har gjort et forstyrrende Indtryk. Det er en lille Episode i Claudines Reise ud paa Landet: Træt af at bære den Lille uden at kunne faae Nogen vækket er hun falden i Søvn paa et Knippe Straa i en Lade, med den Lille: og Bønderne staae forundrede, og troe — det er Madonna. Forunderligt! Dersom man vilde forvandle Situationen til Opgave for et Malerie, eller man vilde lade den være et Malerie og nu tænke sig, at man læste i Katalogen: sjellandske Bønder, som med Forundring troe at see Madonna sovende i en Lade — saa fremkommer strax den comiske Virkning. Situationen selv kan være malerisk: den sovende Claudine med den Spæde, Modsætningen mellem hendes Skjønhed og Natteleiets Ringhed, Modsætningen mellem den Sovendes Tryghed og den Uro som uvilkaarligt griber Betragteren, da han strax aner et særligt Sammenhæng, Hunden ved Claudines Føder som Troskabens Symbol. Saa staaer Solen op; uvidende om hvad der er skeet i Natten, lyser den med en landlig Sommer-Morgens Fred over Marken og Hytten, og vækker de Sovende. Saa staaer Bondemanden op, gaaer ind i Laden og seer med Forundring — saa komme de Andre til og see med Forundring ikke uden en vis Ærbødighed den sovende Claudine. Her er det af Forfatteren ypperligt henkastede Billede færdigt — et Ord om Madonna, saa er Tonearten for høi, for sentimental, og for sydlandsk. **48, 29** viede] AM, og overgav C *(som i det hele her er afvigende); maaske* <og> viede. **49, 1** *ecclesia*] M, *ecclessia* A. **31** Dette] M, Dette, A. **50, 10** et] M, eet A. **20** Compositions-Mennesker] M?C, Compositions Mennesker A. **52, 2** Fruen] M, Fruens A (Hendes Forhold til de quindelige Figurer i Novellen er . . . især fortræffelige: Huul Repræsentations-Moderlighed C). **53, 23** psychologisk conse-

quent] C, psychologisk-consequent AM. **54, 16** Tvivlen] M, Tvilen A. **34** Sjel] M, Sjæl A. **56, 9** Lusard] M, Lusard, A. **57, 25** Pige f. Ex.,] M, Pige, f. Ex. A. **58, 12** Form,] M, Form; A. **59, 10** voldsom,] C, voldsom AM. **60, 21** tvinende] MC, tvivlende fornem A *(i M er* tvinende *utydeligt skrevet; K. har, da han gjorde M trykfærdigt, læst det som* tvivlende *og ovenover tilføjet* fornem). **23** Erfarings-Forstandighed] M, Erfarings Forstandighed A. **24** Tusind og Een Nat] 1001 Nat MC, Tusind og Een-Nat, A. **61, 26** afgjørende] M?C, Afgjørende A. **62, 10** Madame] M, Madam A. **33** væsentlig] M, væsenlig A. **63, 2** Modsigelsens Grundsætning] C, Modsigelsens-Grundsætning MA. **17** Anstrængelse] M, Anstrengelse A. **67, 11** hver anden] A, hver|anden M, ɔ: hveranden. **68, 23** farevarslende] C, farevardslende MA *(og en anden Concept)*. **70, 19** Pietetens,] C, Pietetens| M, Pietetens A. **28** Folk;] M, Folk: A. **30** det] CM, Det A. Seddel-Pengenes] M, Seddel Pengenes A. **73, 11** Reflexions-Spænding] C, Reflexions Spænding MA. **75, 9** afmattes;] A, afmattes, saa M. **76, 16** hiin] M, hin A. **78, 9** Dalai] M, Dalei A. **80, 8** frigjøre] M, frigiøre A. **26** uindskrænkede] MA (C *mangler); der menes* indskrænkede. **81, 5** Parallellogram] A, Paralellogram CM, ɔ: Parallelogram. **7** igjen] M, igien A. **83, 16** istedenfor] M, istedetfor A. **21** maaskee,] C, maaskee MA. **84, 27** Individualitets-Concretioner] M, Individualitets Concretioner A. **86, 34** Øieblikke] M, Øieblik A. **87, 19** egentlige] M, egentlig A. **88, 5** Noget] M, noget A. **22** Bedre] M, bedre A. **23** Moerskaben] M, Morskaben A *(burde være beholdt, som L. 21, men smlgn. L. 34)*. **38** holder] M, havde A. **90, 17** Modsigelsens-Grundsætning] MA *og begge* C. **93, 6** Schawl] M?C, Schavl A. **25** privat-offentlig] M, privat-offenlig A. **94, 21** »for] M, for» A. **95, 34** Distinktion] C, Distinction MA. **96, 9** Flygtige)] M, Flygtige), A. **11** raisonere] MA *og begge* C, ɔ: raisonnere. **14** Individualitets-Fuldblodighed] M, Individualitets Fuldblodighed A. **22** man skriver] M, man skrider A. **99, 11** enerverer] C, enervererer MA. **100, 13** Generationen,] M, Generationen A. **101, 5** Afskeed] M, Afsked A. **102, 26** været] M, være A. **27** Tidsalderne] A, *rettet fra* Tidsalderen M. **104, 26** Opmærksomhed] M, Opmærksomheden A.

OPBYGGELIGE TALER I FORSKJELLIG AAND.

A = Originaludgaven. M = S. K.'s egenhændige Manuscript.

S. **124, 20** Væsen),] M, Væsen). A. **125, 15** anden] MA. **34** Erfaringen, M, Erfaringen A. **129, 27** Angeren] M, Angren A. **137, 17** danne] M, dannede A. **154, 8** »dersom«;] M, »dersom; A. **159, 20** en Levende] M, Levende A. **161, 12** umulig] M, umuelig A. **163, 30** Veien,] M, Veien; A. **171, 24** der] M, det A. **175, 37** tankeløst; men det er] M, tankeløst men det A. **175, 40** langsomt] M, langtsom A. **183, 36** frugtesløs?] M, frugtesløs! A. **184, 20** Skjærv,] M, Skjærv A. **24** fornemt] M, fornem A. **196, 20** ham] M, han A. **201, 21** muligen] M, mueligen A. **205, 27** Barndommens] M, Barndommes A. **206, 14** leve:] A, leve; M. **207, 7–8** staaer op] M, staaer, op A. **18** ville lide] M, lide A. **208, 12** ret at see] M, det at see A. det jordiske] M, ret jordiske A. **211, 8** vist nok] vistnok MA; *Concepten har ikke disse Ord.* **213, 1** sige:] M, sige; A. **220, 2** ham] M, han A. **221, 18** Forfærdelige] M, Færfærdelige A. **224, 33** Oldtiden] M, Oltiden A. Øie] M, Øiet A. **227, 36** ham?] M, ham. A. **231, 31** ansvarlig] ansvarligt MA. **241, 29** Dig;] M, Dig i A. **35** Eet; i] M, Eet,; A. **250, 25** om efter] om MA. **253, 9–10** egentligen] M, egentligeu A. **255, 11** Menneske.] M, Menneske A. **13** det] M, de- A. **257, 12** maaskee] M, maaske A. **258, 37** formeentlig] M, formeentlige A. **260, 29** man, ikke] M, man ikke, A. **266, 41** selv om] M, selv, om A. **270, 2** længere] M, længer A. **273, 14** for at betragte] A, for ret at betragte M. **274, 20** paa] M, derpaa A. **286, 25** Menneske] M, Meneske A. **289, 36** Nødvendigheden, og har intet Valg.] A, Nødvendigheden. M. **37** maa] M, maaa A. **290, 15** Hviid] M, Hvid A. **291, 27** Hviid] M, Hvid A. Hviid] M, Hvid A. **28** Hviid] M, Hvid A. **292, 19** Menneskes] Menneskets MA. **307, 20** Live] M, Liv A. **315, 23** der er et] M, der et A. **318, 31** Menneskes] M, Menneskets A. **331, 3–4** halvfjerdsinstyve] A, halvfjersinstive M. **335, 29** skulde] MA. **353, 39** dernæst] M, dernæst A. **356, 9** Hedenskabet] M, Hedenskaben A. **364, 11** har ikke forladt] M, har ikke har forladt A. **368, 42** i Forhold] M, i i Forhold A. **381, 3** Trængselen] M, Trængslen A. **382, 1** Trængsler] M, Trængseler A. **386, 22** Kjendskab] M, Kundskab A. **390, 17** Formaalet, Det,

som] Det, som A, Formaalet Det, som M. **393, 7** høres] M, haves A. **394, 7** Trængsler] M, Trængseler A. **395, 24** ved Lidelsen] M, med Lidelsen A. **396, 34** engang] M, eengang A. **401, 26** høieste] M, høiste A. **406, 34** ventet at] M, ventet i at A. **407, 19** der kun] M, kun der A. **409, 38** maa] M, *bedre* maae A.

SØREN KIERKEGAARDS SAMLEDE VÆRKER

UDGIVNE AF

A. B. DRACHMANN, J. L. HEIBERG OG H. O. LANGE

IX. BIND

KJERLIGHEDENS GJERNINGER

KJØBENHAVN
GYLDENDALSKE BOGHANDELS FORLAG (F. HEGEL & SØN)
TRYKT HOS J. JØRGENSEN & CO. (M. A. HANNOVER)
1903

INDHOLD.

KJERLIGHEDENS GJERNINGER.

UDGIVET AF

H. O. LANGE.

Titelbladet er Originaludgavens. Til Grund for Texten er lagt den af S. K. selv besørgede 2. Udgave (Kjøbenhavn. Paa Universitetsboghandler C. A. Reitzels Forlag. Trykt hos Kgl. Hofbogtrykker Bianco Luno. 1852.). Den er sammenlignet med Originalmanuskriptet til 1. Udgave og det af Forfatteren selv rettede Exemplar af 1. Udgave, hvorefter 2. Udgave blev trykt (S. K.'s Papirer paa Universitetsbiblioteket, Pakke 25).

KJERLIGHEDENS GJERNINGER.

NOGLE CHRISTELIGE OVERVEIELSER
I TALERS FORM

AF

S. KIERKEGAARD.

FØRSTE FØLGE.

KJØBENHAVN.
PAA UNIVERSITETSBOGHANDLER C. A. REITZELS FORLAG.
TRYKT I BIANCO LUNOS BOGTRYKKERI.
1847.

INDHOLD.

Forord.

Disse christelige Overveielser, som ere Frugten af megen Overveielse, ville forstaaes langsomt men da ogsaa let, medens de vistnok ville blive meget vanskelige, om Nogen ved flygtig og nysgjerrig Læsning gjør sig dem meget vanskelige. »Hiin Enkelte«, som først overveier med sig selv, om han vil læse eller han ikke vil læse, hvis han saa vælger at læse, han overveie kjerligt, om dog ikke Vanskeligheden og Letheden, naar de bringes betænksomt sammen paa Vægtskaalen, forholde sig rigtigt til hinanden, saa det Christelige ikke udgives efter falsk Vægt, ved at gjøre Vanskeligheden eller ved at gjøre Letheden for stor.

Det er »christelige Overveielser« derfor ikke om — »Kjerlighed«, men om — »Kjerlighedens Gjerninger«.

Det er »Kjerlighedens Gjerninger«, ikke som var nu hermed alle dens Gjerninger optalte og beskrevne, o langtfra; ikke som var selv den enkelte beskrevne nu eengang for alle beskreven, Gud være lovet langtfra! Hvad der i sin hele Rigdom er væsentligen uudtømmeligt, det er ogsaa i sin den mindste Gjerning væsentligen ubeskriveligt, just fordi det væsentligen er heelt tilstede overalt, og væsentligen ikke til at beskrive.

I Efteraaret 1847.

S. K.

Bøn.

Hvor skulde der kunne tales retteligen om Kjerlighed, hvis Du var glemt, Du Kjerlighedens Gud, af hvem al Kjerlighed er i Himmelen og paa Jorden; Du, der Intet sparede, men gav Alt hen i Kjerlighed; Du, der er Kjerlighed, saa den Kjerlige kun er hvad han er ved at være i Dig! Hvor skulde der kunne tales retteligen om Kjerlighed, hvis Du var glemt, Du, der gjorde det aabenbar, hvad Kjerlighed er, Du, vor Frelser og Forsoner, som gav Dig selv hen for at frelse Alle! Hvor skulde der kunne tales retteligen om Kjerlighed, hvis Du var glemt, Du Kjerlighedens Aand, Du, som Intet tager af Dit Eget, men minder om hiint Kjerlighedens Offer, minder den Troende om at elske, som han er elsket, og sin Næste som sig selv! O, evige Kjerlighed, Du, som overalt er tilstede, og aldrig uden Vidnesbyrd, hvor Du paakaldes, Du lade Dig heller ei uden Vidnesbyrd i hvad her skal tales om Kjerlighed, eller om Kjerlighedens Gjerninger. Thi vel er der kun nogle Gjerninger, som det menneskelige Sprog særligt og smaaligt kalder Kjerligheds-gjerninger; men i Himlen er det jo saaledes, at ingen Gjerning kan tækkes der, uden den er en Kjerlighedens Gjerning: oprigtig i Selvfornegtelse, en Kjerlighedens Trang og just derfor uden Fortjenstlighedens Fordring!

I.

Kjerlighedens skjulte Liv og dets Kjendelighed paa Frugterne.

Luc. VI, 44. Thi hvert Træ kjendes paa sin egne Frugt; thi man sanker ikke Figen af Torne, man plukker og ikke Viindruer af Tornebuske.

Dersom det var saaledes som indbildsk Kløgt mener, stolt af ikke at bedrages, at man Intet skulde troe, som man ikke kan see med sit sandselige Øie: da burde man først og fremmest lade være at troe paa Kjerlighed. Og hvis man gjorde det og gjorde det af Frygt for ikke at blive bedragen, var man saa ikke bedragen? Man kan jo bedrages paa mange Maader; man kan bedrages ved at troe det Usande, men man bedrages dog vel ogsaa ved ikke at troe det Sande; man kan bedrages ved Skinnet, men man bedrages dog vel ogsaa ved det kløgtige Skin, ved den smigrende Indbildskhed, der veed sig ganske sikkret mod at være bedragen. Og hvilket Bedrag er vel det farligste? Hvis Helbredelse er tvivlsomst, enten Dens, der ikke seer, eller Dens, der seer og dog ikke seer? Hvad er vanskeligst, at vække En, der sover, eller at vække En, der vaagen drømmer, at han er vaagen? Hvilket Syn er sørgeligst, enten det, der strax og ubetinget rører til Taarer, Synet

af den i Kjerlighed ulykkeligt Bedragne, eller det, som i en vis Forstand kunde friste Latteren, Synet af den Selvbedragne, hvis taabelige Indbildskhed af ikke at være bedragen vistnok er latterlig og til at lee af, dersom det Latterlige ikke her var et endnu stærkere Udtryk for Rædselen ved at betegne, at han ikke er Taarer værd.

At bedrage sig selv for Kjerlighed er det forfærdeligste, er et evigt Tab, for hvilket der ingen Erstatning er hverken i Tid eller i Evighed. Thi naar ellers, hvor forskjellig den end kan være, Talen er om at bedrages i Forhold til Kjerlighed, da forholder den Bedragne sig dog til Kjerlighed, og Bedraget er kun, at den ikke var der, hvor den meentes at være; men den Selvbedragne har lukket sig selv ude og lukker sig selv ude fra Kjerlighed. Der tales ogsaa om at bedrages af Livet eller i Livet; men Den, der selvbedragersk bedrog sig selv for at leve, hans Tab er uerstatteligt. Endog Den, der hele Livet igjennem blev bedraget af Livet, ham kan Evigheden gjemme rigelig Erstatning for; men den Selvbedragne har forhindret sig selv i at vinde det Evige. Den, der netop ved sin Kjerlighed blev et Offer for menneskeligt Bedrag, o, hvad har han dog egentligen tabt, naar det i Evigheden viser sig, at Kjerligheden bliver, medens Bedraget er ophørt! Men Den, der — snildt — bedrog sig selv ved kløgtigt at gaae i Klogskabens Snare, ak, hvis han end hele Livet igjennem prisede sig lykkelig i sin Indbildning, hvad har han dog ikke tabt, naar det i Evigheden viser sig, at han bedrog sig selv! Thi i Timeligheden kan det maaskee lykkes et Menneske at kunne undvære Kjerlighed, det kan maaskee lykkes ham at slippe Tiden igjennem uden at opdage Selvbedraget, det kan maaskee lykkes ham, det Forfærdelige, at blive — i en Indbildning, stolt af — at være i den; men i Evigheden kan han ikke undvære Kjerlighed, og ikke undgaae at opdage, at han forspildte Alt. Hvor er Tilværelsen saa alvorlig, hvor er den forfærdeligst, netop naar den, straffende, tillader den Selvraadige at raade sig selv, saa han faaer Lov at leve hen, stolt af — at være bedragen, indtil han engang faaer Lov at sande, at han for evigt bedrog sig selv! Sandeligen, Evigheden lader sig ikke spotte, snarere er det den, der end ikke behøver at bruge Magt, men almægtig bruger en Smule Spot for rædsomt at straffe den Formastelige. Hvad er det nemlig, der forbinder det Timelige og Evigheden, hvad er det Andet end Kjerlighed, som just derfor er før Alt, og bliver naar Alt er forbi. Men netop fordi Kjerligheden saaledes er Evighedens Baand, og netop fordi Timeligheden og Evigheden ere ueensartede, derfor kan Kjerligheden synes Time-

lighedens jordiske Kløgt en Byrde, og derfor kan det i Timeligheden synes den Sandselige en uhyre Lettelse at kaste dette Evighedens Baand af sig.

Den Selvbedragne mener jo rigtignok at kunne trøste sig, ja at have meer end seiret; det er skjult for ham i Daarens Indbildskhed, hvor trøstesløst hans Liv er. At han »har ophørt at sørge«, ville vi ikke negte ham; men hvad gavner dog dette, naar Frelsen netop vilde være at begynde for Alvor at sørge over sig selv! Den Selvbedragne mener maaskee endog at kunne trøste Andre, som bleve et Offer for Troløshedens Bedrag; men hvilken Afsindighed, naar Den, der selv tog Skade paa det Evige, vil helbrede Den, der i det Høieste er syg indtil Døden! Den Selvbedragne mener maaskee endog, ved en underlig Selvmodsigelse, at være deeltagende med den ulykkeligt Bedragne. Men hvis Du agter paa hans trøstende Tale og helbredende Viisdom, da vil Du kjende Kjerligheden paa Frugterne: paa Spottens Bitterhed, paa Forstandighedens Skarphed, paa Mistroiskhedens giftige Aande, paa Forhærdelsens bidende Kulde, det er, det vil paa Frugterne være kjendeligt, at der ingen Kjerlighed er derinde.

Paa Frugterne kjender man Træet; »man sanker ikke Viindruer af Torne, eller Figen af Tidsler« (Math. 7, 16); vil Du sanke dem der, da skal Du ikke blot sanke forgjeves, men Tornene skulle vise Dig, at Du sanker forgjeves. Thi hvert Træ kjendes paa sin **egne** Frugt. Det kan jo være saa, at der er tvende Frugter, som meget nøie ligne hinanden, den ene er sund og velsmagende, den anden beedsk og giftig; stundom er ogsaa den giftige meget velsmagende, den sunde noget bitter i Smagen. Saaledes kjendes ogsaa Kjerligheden paa dens egne Frugt. Tager man feil, maa det være, fordi man enten ikke kjender Frugterne, eller ikke veed at skjønne rigtigt i det enkelte Tilfælde. Som naar et Menneske tager feil og kalder Det Kjerlighed, der egentligen er Selvkjerlighed: naar han høit forsikkrer, at han ikke kan leve uden den Elskede, men Intet vil høre om at Kjerlighedens Opgave og Fordring er, at fornegte sig selv og at opgive denne Elskovens Selvkjerlighed. Eller som naar et Menneske tager feil og kalder Det, der er svag Eftergivenhed, med Kjerlighedens Navn, Det, som er fordærveligt Klynkerie, eller skadeligt Sammenhold, eller forfængeligt Væsen, eller Selvsygens Forbindelser, eller Smigreriets Bestikkelser, eller Øieblikkets Tilsyneladelser, eller Timelighedens Forhold, med Kjerlighedens Navn. Der gives jo en Blomst, som kaldes Evighedens Blomst, men der gives, mærkeligt nok, ogsaa en saakaldet Evighedsblomst, der, liig de forkrænkelige

Blomster, kun blomstrer til en vis Tid om Aaret: hvilken Feiltagelse at kalde den sidste en Evighedens Blomst! Og dog seer det saa skuffende ud i Blomstringens Øieblik. Men hvert Træ kjendes paa sin egne Frugt, saaledes ogsaa Kjerligheden paa dens egne, og den Kjerlighed, om hvilken Christendommen taler, paa dens egne Frugt: at den har Evighedens Sandhed i sig. Al anden Kjerlighed, hvad enten den, menneskelig talt, tidlig afblomstrer og forandres, eller den elskeligt bevarer sig i Timelighedens Aarstid: den er dog forgængelig, den blomstrer kun. Dette er just det Skrøbelige og det Veemodige ved den, hvad enten den blomstrer en Time eller 70 Aar, den blomstrer kun; men den christelige Kjerlighed er evig. Derfor vilde Ingen, hvis han forstaaer sig selv, falde paa at sige om den christelige Kjerlighed, at den blomstrer; ingen Digter, hvis han forstaaer sig selv, vil falde paa at besynge den. Thi hvad Digteren skal besynge maa have det Veemod, som er hans eget Livs Gaade: maa blomstre — ak, og maa forgaae. Men den christelige Kjerlighed bliver, og just derfor *er* den; thi hvad der forgaaer det blomstrer, og hvad der blomstrer det forgaaer, men hvad der *er* kan ikke besynges, det maa troes og det maa leves.

Dog naar man siger, at Kjerligheden kjendes paa Frugterne, saa siger man dermed tillige, at Kjerligheden selv i en vis Forstand er i det Skjulte, og netop derfor kun til at kjende paa de aabenbarende Frugter. Dette er just og Tilfældet. Ethvert Liv, saaledes ogsaa Kjerlighedens, er skjult som saadant, men aabenbart i et Andet. Plantens Liv er skjult, Frugten er Aabenbaringen; Tankens Liv er skjult, Talens Yttring det Aabenbarende. De forelæste hellige Ord tale derfor om et Dobbelt, medens de dog kun skjult tale om det Ene; der er i Udsagnet aabenbart indeholdt een Tanke, men der er tillige skjult indeholdt en anden.

Saa lader os da drage begge Tanker frem for Betragtningen, idet vi nu ville tale om:

Kjerlighedens skjulte Liv og dets Kjendelighed paa Frugterne.

Hvorfra kommer Kjerligheden, hvorfra har den sin Oprindelse og sit Udspring, hvor er det Sted, som for den er Tilholdet, fra hvilket den udgaaer? Ja, dette Sted er skjult eller er i det Skjulte. Der er et Sted i et Menneskes Inderste; fra dette Sted udgaaer Kjerlighedens Liv, thi »fra Hjertet udgaaer Livet«. Men see dette

---

»*fra Hjertet* udgaaer Livet«] smlgn. Ordspr. 4, 23.

Sted kan Du ikke; hvor langt Du end trænger ind, Oprindelsen unddrager sig i Fjernhed og Skjulthed; selv naar Du er trængt længst ind, Oprindelsen er endnu bestandig som et Stykke længere inde, ligesom Kildens Udspring, der just, naar Du er det nærmest, er længere borte. Fra dette Sted udgaaer Kjerligheden, ad mangfoldige Veie; men ad ingen af disse Veie kan Du trænge ind i dens skjulte Tilblivelse. Som Gud boer i et Lys, fra hvilket hver en Straale udgaaer, der oplyser Verden, medens dog Ingen ad disse Veie kan trænge ind efter for at see Gud, thi Lysets Veie forvandle sig til Mørke, naar man vender sig mod Lyset: saaledes boer Kjerligheden i det Skjulte, eller skjult i det Inderste. Som Kildens Væld ved sin Rislens nynnende Overtalelse lokker, ja næsten beder Mennesket at gaae ad den Vei, og ikke nysgjerrigt at ville trænge ind for at finde dens Udspring og gjøre dens Hemmelighed aabenbar; som Solens Straale indbyder Mennesket ved dens Hjælp at betragte Verdens Herlighed, men advarende straffer den Formastelige med Blindhed, naar han vil vende sig om for nysgjerrigt og frækt at opdage Lysets Oprindelse; som Troen vinkende tilbyder sig at være Menneskets Ledsager paa Livets Vei, men forstener den Frække, som vender sig om for frækt at begribe: saaledes er det Kjerlighedens Ønske og Bøn, at dens forborgne Udspring og dens skjulte Liv i det Inderste maa forblive en Hemmelighed, at Ingen nysgjerrigt og frækt vil trænge forstyrrende ind for at see, hvad han dog ikke kan see, men hvad han vel ved sin Nysgjerrighed kan forspilde sig Glæden og Velsignelsen af. Det er altid den smerteligste Lidelse, naar Lægen nødsages til sønderlemmende at trænge ind i de ædlere og derfor just skjulte Dele af Legemet; saaledes er det ogsaa den smerteligste Lidelse og tillige det Fordærveligste, naar Nogen, istedenfor at glædes ved Kjerligheden i dens Aabenbarelser, vil glæde sig ved at udgrunde den, det er ved at forstyrre den.

Kjerlighedens skjulte Liv er i det Inderste, uudgrundeligt, og da igjen i et uudgrundeligt Sammenhæng med hele Tilværelsen. Som den stille Søe grunder dybt i de skjulte Kildevæld, hvilke intet Øie saae, saaledes grunder et Menneskes Kjerlighed endnu dybere, i Guds Kjerlighed. Dersom der intet Væld var i Bunden, dersom Gud ikke var Kjerlighed, da var hverken den lille Søe, ei heller et Menneskes Kjerlighed. Som den stille Søe grunder mørkt i det dybe Væld, saaledes grunder et Menneskes Kjerlighed gaade-

---

Gud boer i et Lys] 1. Tim. 6, 16.

fuldt i Guds. Som den stille Søe vel indbyder Dig at betragte den, men ved Mørkhedens Speilbillede forbyder Dig at gjennemskue den: saaledes forbyder Kjerlighedens gaadefulde Oprindelse i Guds Kjerlighed Dig at see dens Grund; naar Du mener at see den, da er det et Speilbillede, der bedrager Dig, som var Det Grunden, det, der kun skjuler over den dybere Grund. Som det sindrige Gjemmes Laag, netop for ganske at skjule Gjemmet, seer ud som Bunden, saaledes seer bedragende Det ud som Grundens Dyb, det, der kun skjuler over det endnu Dybere.

Saaledes er Kjerlighedens Liv skjult; men dens skjulte Liv er i sig selv Bevægelse, og har Evigheden i sig. Som den stille Søe, hvor roligt den end ligger, dog egentligen er rindende Vand, thi er ikke Kildevældet i Bunden: saaledes er Kjerligheden, hvor stille den end er i sin Forborgenhed, dog rindende. Men den stille Søe kan udtørres, naar Vældet engang standser; Kjerlighedens Liv derimod har et evigt Væld. Dette Liv er friskt og evigt; ingen Kulde kan isne det, dertil er det for varmt i sig, og ingen Varme kan matte det, dertil er det for friskt i sin Kølighed. Men skjult er det; og naar der i Evangeliet er Tale om dette Livs Kjendelighed paa Frugterne, da er Meningen for Alt ikke denne, at man skulde urolige og forstyrre denne Skjulthed, at man skulde hengive sig til Iagttagelse eller til opdagende Selvbetragtning, hvad kun »bedrøver Aanden« og sinker Væxten.

Dog er dette Kjerlighedens skjulte Liv kjendeligt paa Frugterne, ja, og det er en Trang i Kjerligheden at kunne kjendes paa Frugterne. O, hvor skjønt er dog ikke dette, at hvad der betegner det Kummerligste, at det Samme betegner den høieste Rigdom! Thi Trang, at have Trang og at være en Trængende, hvor nødigt vil et Menneske, at dette skal siges om ham! Og dog sige vi det Høieste, naar vi sige om Digteren »det er ham en Trang at digte«, om Taleren »det er ham en Trang at tale«, om Pigen »det er hende en Trang at elske«. Ak, selv den meest Trængende, der har levet, hvis han dog har havt Kjerlighed, hvor riigt har ikke hans Liv været i Sammenligning med ham, den eneste Fattige, han, der levede Livet hen og aldrig følte Trang til Noget! Thi dette er jo dog netop Pigens høieste Rigdom, at hun trænger til den Elskede; dette er den Frommes høieste og sande Rigdom, at han trænger til Gud. Spørg dem, spørg Pigen, om hun kunde føle sig lige saa lykkelig, hvis hun lige saa godt kunde

---

bedrøver Aanden] smlgn. Eph. 4, 30.

undvære den Elskede; spørg den Fromme, om han forstaaer eller ønsker det, at han lige saa godt kunde undvære Gud! Saaledes ogsaa med Kjerlighedens Kjendelighed paa Frugterne, der just derfor, naar Forholdet er det rette, siges at trænge sig frem, hvormed atter Rigdommen er betegnet. Dette maatte jo ogsaa være den største Marter, hvis det virkeligen var saa, at der i Kjerligheden selv kunde være den Selvmodsigelse, at Kjerlighed bød at holde den skjult, bød at gjøre den ukjendelig. Var det ikke, som hvis Planten, der fornam Frodighedens Liv og Velsignelse i sig, ikke turde lade det blive kjendeligt, skulde, som var Velsignelsen en Forbandelse, beholde det for sig selv, ak, som en Hemmelighed i dens uforklarlige Visnen! Derfor er det heller ikke saaledes. Thi om end en enkelt bestemt Kjerlighedens Yttring, endog et Hjerteskud blev — af Kjerlighed trængt tilbage i smertelig Forborgenhed: det samme Kjerlighedens Liv vil dog skaffe sig en anden Yttring og dog vorde kjendeligt paa Frugterne. O, I en ulykkelig Elskovs stille Martyrer; vel blev det en Hemmelighed, hvad I leed ved, af Kjerlighed at maatte skjule en Kjerlighed; det blev aldrig kjendt, saa stor var netop Eders Kjerlighed, der bragte dette Offer: dog blev Eders Kjerlighed kjendt paa Frugterne! Og maaskee bleve just disse Frugter de kostelige, de, som modnedes ved en skjult Smertes stille Brand.

Træet kjendes paa F r u g t e r n e; thi vel kjendes Træet ogsaa paa B l a d e n e, men Frugten er dog det væsentlige Kjende. Dersom Du derfor kjendte et Træ paa Bladene at være dette bestemte, men Du i Frugtens Tid opdagede, at det bar ingen Frugt: da vilde Du herpaa kjende, at det egentligen ikke var det Træ, som det ved Hjælp af Bladene udgav sig for. Just saaledes er det ogsaa med Kjerlighedens Kjendelighed. Apostelen Johannes siger (1 Joh. 3, 18) »Mine Børn! lader os ikke elske med Ord ei heller med Tunge, men i Gjerning og Sandhed.« Og hvormed skulle vi vel bedre sammenligne denne Kjerlighed i Ord og Talemaader end med Træets Blade; thi ogsaa Ordet og Udtrykket og Sprogets Opfindelser kan være et Kjende paa Kjerligheden, men det er usikkert. Det samme Ord kan i Ens Mund være saa righoldigt, saa tilforladeligt, i en Andens Mund være som Bladenes ubestemte Hvisken; det samme Ord kan i Ens Mund være som det »velsignede nærende Korn,« i en Andens som Bladets ufrugtbare Deilighed. Derfor skal Du dog ikke holde Ordet tilbage, saa lidet som Du skal skjule den synlige Bevægelse, naar den er sand; thi dette kan netop være, ukjerligt at gjøre Uret, som naar man forholder et Menneske sit Tilgodehavende. Din Ven, Din Elskede, Dit Barn, eller Hvo, der ellers er Gjenstand for Din

Kjerlighed, har en Fordring paa Yttringen af den ogsaa i Ord, naar den virkeligen bevæger Dig i Dit Indre. Bevægetheden er ikke Din Eiendom men den Andens, Yttringen er hans Tilgodehavende, da Du jo i Bevægetheden tilhører ham, som bevæger Dig, og bliver Dig bevidst, at Du tilhører ham. Naar Hjertet er fuldt, skal Du ikke misundeligt, fornemt, forfordelende den Anden, krænke ham i Stilhed ved at presse Læberne sammen; Du skal lade Munden tale af Hjertets Overflødighed; Du skal ikke skamme Dig ved Din Følelse, og endnu mindre ved redeligt at give Hver Sit. Men elske skal man ikke i Ord og Talemaader, og kjende Kjerligheden derpaa skal man heller ikke. Derimod skal man snarere paa saadanne Frugter, eller paa, at der kun er Blade, kjende, at Kjerligheden ikke har faaet Væxtens Tid. Sirach siger advarende (6, 4) »opæd Dine Blade, saa skal Du miste Dine Frugter, og lade Dig selv staae som et tørt Træ«; thi netop paa Ord og Talemaader som Kjerlighedens eneste Frugt kjender man, at et Menneske i Utide har revet Bladene af, saa han ingen Frugt faaer, for ikke at tale om det Forfærdeligere, at man paa Ord og Talemaader stundom just kjender Bedrageren. Altsaa den umodne og den bedragerske Kjerlighed er kjendelig paa, at Ord og Talemaader er dens eneste Frugt.

Man siger i Forhold til visse Væxter, at de maae sætte Hjerte; saaledes maa man ogsaa sige om et Menneskes Kjerlighed: skal den virkelig bære Frugt, og altsaa være kjendelig paa Frugten, da maa den først s æ t t e H j e r t e. Thi vistnok udgaaer Kjerligheden fra Hjertet, men lad os ikke ilsomt derover glemme dette Evige, at Kjerligheden sætter Hjertet. Et ubestemt Hjertes flygtige Rørelser har vel ethvert Menneske, men det i den Forstand at have Hjerte af Naturen er uendelig forskjelligt fra det i Evighedens Forstand at sætte Hjerte. Og hvor sjeldent er maaskee ikke just dette, at det Evige faaer saa megen Raadighed over et Menneske, at Kjerligheden i ham kommer til evigt at fæstne sig, eller til at sætte Hjerte. Dog er dette den væsentlige Betingelse for at bære Kjerlighedens e g n e Frugt, paa hvilken den kjendes. Som nemlig Kjerligheden selv ikke er til at see, derfor er det jo man maa troe paa den, saaledes er den heller ei ubetinget og ligefrem til at kjende paa nogen dens Yttring som saadan. — Der er intet Ord i det menneskelige Sprog, ikke eet eneste, ikke det helligste, om hvilket vi kunne sige: naar et Menneske bruger dette Ord, saa er derved ubetinget beviist, at der er Kjerlighed i ham. Tvertimod, det er

---

Munden tale af Hjertets Overflødighed] smlgn. Matth. 12, 34.

endog saa, at et Ord af Een kan forvisse os om, at der er Kjerlighed i ham, og det modsatte Ord af en Anden kan forvisse os om, at der ligeledes er Kjerlighed i ham; det er saa, at det ene og samme Ord kan forvisse os om, at der boer Kjerlighed i den Ene, som sagde det, og ikke i den Anden, som dog sagde det samme Ord. — Der er ingen Gjerning, ikke een eneste, ikke den bedste, om hvilken vi ubetinget tør sige: Den, som gjør dette, han beviser ubetinget derved Kjerlighed. Det beroer paa, hvorledes Gjerningen gjøres. Der er jo Gjerninger, som i særlig Forstand kaldes Kjerlighedsgjerninger. Men sandeligen, fordi En giver Almisse, fordi han besøger Enken, klæder den Nøgne, dermed er hans Kjerlighed endnu ikke beviist eller kjendelig; thi man kan gjøre Kjerlighedsgjerninger paa en ukjerlig ja endog paa en selvkjerlig Maade, og naar saa er, er Kjerlighedsgjerningen dog ingen Kjerlighedens Gjerning. Du har vist oftere seet dette Sørgelige, Du har maaskee ogsaa stundom grebet Dig selv deri, hvad vel ethvert redeligt Menneske vil tilstaae om sig selv, netop fordi han ikke er ukjerlig og forhærdet nok til at oversee det Væsentlige, til over hvad man gjør at glemme hvorledes man gjør det. Ak, Luther skal have sagt, at han ikke een eneste Gang i sit Liv havde bedet ganske uforstyrret af enhver adspredende Tanke; saaledes tilstaaer vel det redelige Menneske, at han aldrig, hvor ofte end, og hvor mangen Gang end villig og glad, han gav Almisse, har gjort det uden i Skrøbelighed, maaskee forstyrret af et tilfældigt Indtryk, maaskee med lunefuld Forkjerlighed, maaskee for at løskjøbe sig, maaskee med bortvendt Aasyn — men ikke i bibelsk Forstand, maaskee uden at den venstre Haand blev vidende derom — men i Tankeløshed, maaskee tænkende paa sin egen Sorg — istedenfor at tænke paa den Fattiges, maaskee søgende Lindring ved at give Almisse — istedenfor at ville lindre Armoden: saa Kjerlighedsgjerningen dog ikke i høieste Forstand blev en Kjerlighedens Gjerning. — Altsaa, hvorledes Ordet siges og fremfor Alt hvorledes det menes, altsaa, hvorledes Gjerningen gjøres: dette er det afgjørende for at bestemme og for at kjende Kjerligheden paa Frugterne. Men atter her gjælder det, at der er intet, intet »Saaledes«, hvorom der ubetinget kan siges, at det ubetinget beviser Kjerlighedens Tilstedeværelse, eller at det ubetinget beviser, at den ikke er der.

---

men ikke i bibelsk Forstand osv.] der tænkes paa Matth. 6, 3 jvfr. Vers 16.

Og dog staaer det fast, at Kjerligheden skal kjendes paa Frugterne. Men hine Textens hellige Ord ere jo heller ei sagte for at opmuntre os til at faae travlt med at dømme hinanden; de ere tvertimod sagte formanende til den Enkelte, til Dig, m. T., og til mig, for at opmuntre ham, at han ikke lader sin Kjerlighed blive ufrugtbar, men arbeider, at den maa kunne kjendes paa Frugterne, hvad enten disse nu af Andre blive kjendte eller ikke. Thi han skal jo ikke arbeide for, at Kjerligheden bliver kjendt paa Frugterne, men arbeide, at den maa kunne kjendes paa Frugterne; han skal i denne Arbeiden vogte paa sig selv, at det, at Kjerligheden kjendes, ikke bliver ham vigtigere end det ene Vigtige: at den har Frugterne og altsaa kan kjendes. Eet er, hvad klogt Raad man kan give Mennesket, hvad Forsigtighed man kan anprise for ikke at blive bedragen af Andre; noget Andet og noget langt Vigtigere er Evangeliets Opfordring til den Enkelte, at han betænker, at Træet kjendes paa Frugterne, og at det er ham eller hans Kjerlighed, der i Evangeliet er sammenlignet med Træet. I Evangeliet staaer der og ikke, som den kløgtige Tale vilde lyde, »Du eller man skal kjende Træet paa Frugterne«; men der staaer »Træet skal kjendes paa Frugterne«, det er udlagt, Du, som læser disse Evangeliets Ord, Du er Træet. Hvad Propheten Nathan tilføiede til Parabelen »Du est Manden«, det behøver Evangeliet ikke at tilføie, da det allerede ligger i Udsagnets Form, og i, at det er et Evangeliums Ord. Thi Evangeliets guddommelige Myndighed taler ikke til det ene Menneske om det andet Menneske, ikke til Dig, m. T., om mig, eller til mig om Dig, nei, naar Evangeliet taler, taler det til den Enkelte; det taler ikke om os Mennesker, Dig og mig, men det taler til os Mennesker, Dig og mig, og det taler om, at Kjerligheden skal kjendes paa Frugterne.

Dersom derfor Nogen, overspændt og sværmerisk, eller hykkelsk, vilde lære, at Kjerligheden var en saadan skjult Følelse, at den var for fornem til at bære Frugt, eller en saadan skjult Følelse, at Frugterne hverken bevise for eller imod, ja at de giftige Frugter end ikke bevise Noget: da ville vi minde om Evangeliets Ord »Træet skal kjendes paa Frugterne.« Vi ville, ikke for at angribe, men for at værge os selv mod Saadanne, minde om, at det gjælder her, hvad altid gjælder i Forhold til ethvert Evangeliets Ord, at »den, som gjør derefter, han er at ligne med en Mand,

---

Propheten Nathan] 2. Sam. 12, 1—7. den, som gjør derefter osv.] Matth. 7, 24 ff.

som bygger paa en Klippe.« »Naar da Skylregnen kommer« og ødelægger hiin fiintfølende Kjerligheds fornemme Skrøbelighed; »naar Veirene blæse og falde an mod« Hykleriets Væv: da skal den sande Kjerlighed være kjendelig paa Frugterne. Thi sandelig, Kjerligheden skal være kjendelig paa Frugterne, men deraf følger dog vel ikke, at Du skal paatage Dig at være Kjenderen; ogsaa Træet skal kjendes paa Frugterne, men deraf følger dog vel ikke, at det er det ene Træ, som skal paatage sig at bedømme de andre, det er jo tvertimod bestandigt det enkelte Træ, der skal — bære Frugterne. Men frygte skal et Menneske ikke hverken Den, som kan slaae Legemet ihjel, ei heller Hykleren. Der er kun Een, som et Menneske skal frygte, det er Gud; og der er kun Een, et Menneske skal være bange for, det er sig selv. Sandeligen, Den, der i Frygt og Bæven mod Gud var bange for sig selv, ham har aldrig nogen Hykler bedraget. Men Den, der faaer travlt for at opspore Hyklere, hvad enten det nu lykkes ham eller ikke, han see sig vel for, at dette ikke ogsaa er et Hyklerie; thi saadanne Opdagelser ere dog vel neppe Kjerlighedens Frugter. Den derimod, hvis Kjerlighed i Sandhed bærer dens egne Frugt, han skal, uden at ville det og uden at eftertragte det, gjøre enhver Hykler aabenbar, som kommer ham nær, eller dog beskæmme ham; men den Kjerlige skal maaskee end ikke være vidende derom. Det maadeligste Værn mod Hyklerie er Klogskab, ja den er neppe et Værn, snarere et farligt Naboskab; det bedste Værn mod Hyklerie er Kjerlighed, ja den er ikke blot et Værn, men et svælgende Dyb, den har i al Evighed Intet med Hykleriet at skaffe. Ogsaa dette er en Frugt, hvorpaa Kjerlighed kjendes, at den sikkrer den Kjerlige mod at falde i Hyklerens Snare.

Men om dette nu end er saaledes, at Kjerligheden er kjendelig paa Frugterne, saa lader os dog ikke i noget Kjerlighedens Forhold til hinanden utaalmodigt, mistroisk, dømmende, fordre idelig og idelig at see Frugterne. Det Første, der blev udviklet i denne Tale, var, at man maa troe paa Kjerlighed, ellers mærker man slet ikke, at den er til; men nu vender Talen atter tilbage til det Første og siger gjentagende: troe paa Kjerlighed! Dette er det Første og det Sidste, der er at sige om Kjerlighed, naar man skal kjende den; men første Gang sagdes det i Modsætning til den frække Forstandighed, der vil negte Kjerlighedens Tilværelse, nu derimod, efter at dens Kjendelighed paa Frugterne er udviklet,

---

som kan slaae Legemet ihjel] smlgn. Matth. 10, 28.

siges det i Modsætning til den sygelige, ængstelige, nøieregnende Sneverhjertethed, der i smaalig og kummerlig Mistroiskhed vil see Frugterne. Glem det ikke, at det jo vilde være en skjøn, en ædel, en hellig Frugt, paa hvilken Kjerligheden i Dig blev til at kjende, dersom Du i Forhold til et andet Menneske, hvis Kjerlighed maaskee bar ringere Frugt, var kjerlig nok til at see den skjønnere end den var. Kan Mistroiskhed virkeligen see Noget mindre end det er, saa kan ogsaa Kjerlighed see Noget større end det er. — Glem det ikke, at selv naar Du glæder Dig ved Kjerlighedens Frugter, naar Du paa dem kjender, at den boer i dette andet Menneske, glem det ikke, at det dog er endnu saligere at troe paa Kjerlighed. Just dette er et nyt Udtryk for Kjerlighedens Dybde, at, naar man har lært den at kjende paa Frugterne, man da atter vender tilbage til det Første, og vender tilbage til det som til det Høieste, til at troe paa Kjerlighed. Thi vel er Kjerlighedens Liv kjendeligt paa Frugterne, der gjøre det aabenbart, men Livet selv er dog mere end den enkelte Frugt og mere end alle Frugterne tilsammen som Du i noget Øieblik kunde optælle dem. Det sidste, det saligste, det ubetinget overbevisende Kjende paa Kjerlighed bliver derfor: Kjerligheden selv, som bliver kjendt og gjenkjendt af Kjerligheden i en Anden. Det Lige kjendes kun af det Lige; kun Den, der bliver i Kjerlighed, kan kjende Kjerligheden, ligesom hans Kjerlighed er til at kjende.

II. A.

Du »skal« elske.

Mth. XXII. 39. Men det andet Bud er ligesom dette: du skal elske din Næste som dig selv.

Enhver Tale, især da et Brudstykke af en Tale, forudsætter gjerne Noget, hvorfra der gaaes ud; Den, som vil tage Talen eller Udsagnet til Overveielse, gjør derfor vel i først at finde denne Forudsætning, for da at begynde med den. Saaledes er der nu ogsaa i vor forelæste Text indeholdt en Forudsætning, som rigtignok kommer sidst, men dog er Begyndelsen. Naar der nemlig siges »Du skal elske Din Næste som Dig selv«, da er deri indeholdt hvad der er forudsat, at ethvert Menneske elsker sig selv. Dette forudsætter Christendommen altsaa, der ingenlunde, som hine høitflyvende Tænkere, begynder uden Forudsætning, og heller ei med en smigrende Forudsætning. Og turde vi vel negte, at det er saa som Christendommen forudsætter? Men paa den anden Side, skulde Nogen kunne misforstaae Christendommen, som var det dens Mening at lære, hvad verdslig Kløgt, eensstemmigt — ak og dog just splidagtigt, lærer, »at Enhver er sig selv nærmest«; skulde

---

hine høitflyvende Tænkere] Hegel og hans Skole.

Nogen kunne misforstaae dette, som var det Christendommens Mening at lyse Selvkjerlighed i Hævd? Det er jo tvertimod dens Mening at fravriste os Mennesker Selvkjerligheden. Denne ligger nemlig i at elske sig selv; men skal man elske Næsten »som sig selv«, saa vrister jo Budet, som med en Dirk, Selvkjerlighedens Lukke op og fravrister dermed Mennesket den. Hvis Budet om at elske Næsten var udtrykt paa en anden Maade end med dette lille Ord »som Dig selv«, der paa eengang er saa let at haandtere og dog har Evighedens Spændkraft, da vilde Budet ikke saaledes kunne magte Selvkjerligheden. Dette »som Dig selv« vakler ikke i Sigtet og trænger saa med Evighedens Urokkelighed dømmende ind til det inderste Skjulested, hvor et Menneske elsker sig selv; det lader ikke Selvkjerligheden den mindste Undskyldning tilovers, den mindste Udflugt aaben. Hvor underligt! Der kunde jo holdes lange og skarpsindige Taler om, hvorledes et Menneske skal elske sin Næste; og naar saa Talerne vare hørte, skulde Selvkjerligheden dog kunne hitte paa Undskyldning og finde Udflugt, fordi Sagen ikke ganske var udtømt, alle Tilfælde ikke opregnede, fordi der bestandigt var Noget glemt, eller Noget ikke nøiagtigt og bindende nok udtrykt og beskrevet. Men dette »som Dig selv« — ja, ingen Bryder kan saaledes omslutte Den, med hvem han skal brydes, som dette Bud omslutter Selvkjerligheden, der ikke kan røre sig af Stedet. Sandeligen, naar Selvkjerligheden har stridt med dette Ord, der dog er saa let at forstaae, at Ingen skal behøve at bryde sit Hoved dermed, da skal den formærke, at den har stridt med den Stærkere. Som Jacob haltede efter at have stridt med Gud, saa skal Selvkjerligheden være brudt, hvis den har stridt med dette Ord, der dog ikke vil lære et Menneske, at han ikke skal elske sig selv, men tvertimod netop lære ham den rette Selvkjerlighed. Hvor underligt! Hvilken Strid er langvarig, forfærdelig, indviklet som Selvkjerlighedens Kamp for at værge om sig, og dog afgjør Christendommen Alt med eet eneste Slag. Det Hele er hurtigt som en Haandevending, Alt er afgjort, som Opstandelsens evige Afgjørelse, »i en Hast, i et Øieblik« (1 Cor. 15, 52): Christendommen forudsætter, at Mennesket elsker sig selv, og føier derpaa blot Ordet til om Næsten »som Dig selv«. Og dog ligger der en Evighedens Forandring mellem det Første og det Sidste.

Men skulde dette ogsaa være det Høieste, skulde det ikke være muligt at elske et Menneske høiere end sig selv? Denne

---

Som Jacob haltede] 1. Mos. 32, 31.

Digter-Begeistringens Tale høres jo i Verden; skulde det da maaskee være saa, at det var Christendommen, der ikke formaaede at svinge sig saa høit, saa den, formodentligen ogsaa i Betragtning af, at den henvender sig til eenfoldige dagligdags Mennesker, kummerligt blev staaende ved Fordringen om at elske Næsten »som sig selv«, ligesom den jo istedetfor hiin høitflyvende Kjerligheds besjungne Gjenstand »en Elsket, en Ven«, sætter det tilsyneladende meget lidt Digteriske »Næsten« — thi Kjerlighed til Næsten har vist ingen Digter besjunget, saa lidet som det at elske »som sig selv«: skulde dette maaskee være saaledes? Eller skulde vi, idet vi dog gjøre den besjungne Kjerlighed en Indrømmelse i Sammenligning med den befalede, fattigt prise Christendommens Besindighed og Forstand paa Livet, at den mere ædrueligt og mere fastende holder sig ved Jorden, maaskee i samme Mening som Ordsproget »elsk mig lidt og elsk mig længe«? Dette være langt fra os. Christendommen veed dog nok bedre Besked, om hvad Kjerlighed er og om det at elske, end nogen Digter; netop derfor veed den ogsaa, hvad der maaskee undgaaer Digterne, at den Kjerlighed, de besynge, skjult er Selvkjerlighed, og at just deraf dens berusede Udtryk lader sig forklare: at elske et andet Menneske høiere end sig selv. Elskov er endnu ikke det Evige, den er Uendelighedens skjønne Svimmel, dens høieste Udtryk er Gaadefuldhedens Dumdristighed; deraf kommer det, at den endog forsøger sig i et endnu mere svimlende Udtryk »at elske et Menneske høiere end Gud«. Og denne Dumdristighed behager Digteren over al Maade, den er ham en Liflighed i hans Øre, den begeistrer ham til Sange. Ak, Christendommen lærer, at dette er Gudsbespottelse. — Og om Venskab gjælder igjen hvad der gjælder om Elskov, forsaavidt ogsaa dette ligger i Forkjerligheden: at elske dette eneste Menneske fremfor alle Andre, at elske ham i Modsætning til alle Andre. Baade Elskovens og Venskabets Gjenstand har derfor ogsaa Forkjerlighedens Navn »den Elskede«, »Vennen«, hvilke elskes i Modsætning til hele Verden. Derimod er det den christelige Lære at elske Næsten, at elske hele Slægten, alle Mennesker, endog Fjenden, og ikke gjøre Undtagelse, hverken Forkjerlighedens eller Afskyens.

Der er kun Een, et Menneske med Evighedens Sandhed kan elske høiere end sig selv, det er Gud. Derfor hedder det heller ikke »Du skal elske Gud som Dig selv«, men det hedder »Du skal elske Herren din Gud i dit ganske Hjerte og i din ganske Sjel og i dit ganske Sind«. Gud skal et Menneske elske ubetinget lydende og elske ham tilbedende. Det er Ugudelighed, om noget Men-

neske vovede at elske sig selv saaledes, eller vovede at elske et andet Menneske saaledes, eller vovede at tillade et andet Menneske at elske ham saaledes. Dersom den Elskede eller Vennen bad Dig om Noget, som Du, netop fordi Du elskede redeligt, bekymret havde overveiet, at det var til hans Skade: da skal Du bære et Ansvar, hvis Du elsker ved at adlyde istedenfor at elske ved at negte Ønskets Opfyldelse. Men Gud skal Du elske i ubetinget Lydighed, selv om det han fordrer af Dig, maatte synes Dig Din egen Skade, ja skadeligt for hans Sag; thi Guds Viisdom er uden Sammenligningens Forhold til Din, og Guds Styrelse er uden Ansvarets Forpligtelse i Forhold til Din Klogskab; Du har blot elskende at lyde. Et Menneske derimod skal Du kun, — dog nei, det er jo det Høieste — altsaa et Menneske skal Du elske som Dig selv; kan Du bedre indsee hans Bedste end han, da skal Du ingen Undskyldning have i, at det Skadelige var hans eget Ønske, var hvad han selv bad om. Dersom dette ikke var Tilfældet, da kunde der ganske rigtigt være Tale om at elske et andet Menneske høiere end sig selv; thi det vilde være: tiltrods for sin Indsigt, at det var ham skadeligt, adlydende at gjøre det, fordi han forlangte det, eller tilbedende, fordi han ønskede det. Men dette har Du netop ikke Lov til; Du har Ansvaret, hvis Du gjør det, ligesom og den Anden har Ansvaret, hvis han paa saadan Maade vil misbruge sit Forhold til Dig.

Altsaa — »som Dig selv«. Dersom den listigste Bedrager, der nogensinde har levet (eller vi kunne jo digte ham endnu listigere end han nogensinde har levet), for om muligt at faae Loven til at gjøre mange Ord og til at blive vidtløftig, thi da har Bedrageren snart seiret, vilde vedblive Aar ud og Aar ind »fristende« at spørge den »kongelige Lov«, »hvorledes skal jeg elske min Næste?« da skal det ordknappe Bud uforandret vedblive at gjentage det korte Ord »som Dig selv«. Og dersom nogen Bedrager — bedrog sig selv hele Livet igjennem ved allehaande Vidtløftigheder denne Sag betræffende, da skal Evigheden blot foreholde ham det korte Lovens Ord »som Dig selv«. Sandeligen Ingen skal kunne undflye Budet; kommer dets »som Dig selv« Selvkjerligheden saa nær paa Livet som muligt, saa er »Næsten« atter en Bestemmelse, der i Nærgaaenhed er Selvkjerligheden saa livsfarlig som muligt. At det er en Umulighed at snoe sig derfra, indseer Selvkjerligheden selv. Den eneste Udflugt er, hvad jo ogsaa Pharisæeren i sin Tid, for

---

»kongelige Lov«] Udtrykket er taget fra Jac. 2, 8.

at gjøre sig retfærdig, forsøgte: at lade det være tvivlsomt, hvo Ens Næste er — for at faae ham fra Livet.

Hvo er da Ens Næste? Ordet er aabenbart dannet af Nærmeste, altsaa er Næsten Den, der er Dig nærmere end alle Andre, dog ikke i Forkjerlighedens Forstand; thi at elske Den, der i Forkjerlighedens Forstand er En nærmere end alle Andre, er Selvkjerlighed — »gjøre ikke ogsaa Hedningerne det Samme?« Næsten er da Dig nærmere end alle Andre. Men er han Dig ogsaa nærmere end Du er Dig selv? Nei, det er han ikke, men han er just, eller han skal just være Dig lige saa nær. Begrebet »Næste« er egentligen Fordoblelsen af Dit eget Selv; »Næsten« er hvad Tænkerne vilde kalde det Andet, Det, hvorpaa det Selviske i Selvkjerligheden skal prøves. Forsaavidt behøver, for Tankens Skyld, Næsten end ikke at være til. Om et Menneske levede paa en øde Øe, dersom han dannede sit Sind efter Budet, saa vilde han, ved at forsage Selvkjerligheden, kunne siges at elske Næsten. Vel er »Næsten« i sig en Mangfoldighed, thi »Næsten« betyder »alle Mennesker«, og dog er i en anden Forstand eet Menneske nok for at Du kan indøve Loven. Det er nemlig en Umulighed i selvisk Forstand, bevidst, at være To om at være Selv; det maa Selvkjerligheden være ene om. Der behøves heller ikke Tre, thi er der To, det vil sige er der eet andet Menneske, som Du i christelig Forstand elsker »som Dig selv«, eller i hvem Du elsker »Næsten«, saa elsker Du alle Mennesker. Men hvad det Selviske ubetinget ikke kan taale er: Fordoblelse, og Budets Ord »som Dig selv« er just Fordoblelsen. Den i Elskov Glødende kan ingenlunde paa Grund eller i Kraft af denne Gløden taale Fordoblelsen, der her vilde være: at opgive Elskoven, hvis den Elskede fordrede dette. Den Elskende elsker altsaa ikke den Elskede »som sig selv«, thi han er fordrende, men dette »som sig selv« indeholder just Fordringen til ham — ak, og dog mener den Elskende endog at elske det andet Menneske høiere end sig selv.

»Næsten« er saaledes Selvkjerligheden saa nær paa Livet som muligt; er der kun to Mennesker, er det andet Menneske Næsten; er der Millioner, er Enhver af disse Næsten, der igjen er En nærmere end »Vennen« og »den Elskede«, forsaavidt disse, som Forkjerlighedens Gjenstand, saa smaat holde sammen med Selvkjerligheden i En. At Næsten saaledes er til og er En saa nær, er man

---

»gjøre ikke ogsaa Hedningerne det Samme«] Ordet Matth. 5, 46—47 lyder: Gjøre ikke ogsaa Toldere det Samme.

i Almindelighed ogsaa vidende om, naar man mener at have Rettigheder i Forhold til ham, at kunne fordre Noget af ham. Dersom Nogen i denne Forstand spørger, hvo er min Næste, da vil hiint Christi Svar til Pharisæeren kun paa en egen Maade indeholde Besvarelsen, thi i Svaret gjøres egentligt først Spørgsmaalet til det modsatte, hvorved betydes, hvorledes et Menneske har at spørge. Christus siger nemlig, efterat have fortalt Parabelen om den barmhjertige Samaritan, til Pharisæeren (Luc. 10, 36.) »hvilken af disse Tre tykkes Dig nu at have været hans Næste, der var falden blandt Røvere«, og Pharisæeren svarer »rigtigt« »den, som gjorde Barmhjertighed mod ham«; det er, ved at anerkjende Din Pligt opdager Du let, hvo Din Næste er. Pharisæerens Svar er indeholdt i Christi Spørgsmaal, der ved sin Form nødsagede Pharisæeren til at svare saaledes. Den jeg har Pligten mod er min Næste, og naar jeg fuldkommer min Pligt viser jeg, at jeg er Næsten. Christus taler nemlig ikke om det at kjende Næsten, men om det selv at blive Næsten, at bevise sig at være Næsten, som Samaritanen beviste det ved sin Barmhjertighed; thi ved den beviste han jo ikke, at den Overfaldne var hans Næste, men at han var den Overfaldnes Næste. Leviten og Præsten vare i nærmere Forstand den Overfaldnes Næste, men disse vilde Intet vide derom; Samaritanen derimod, der ved Fordomme var foranlediget til Misforstaaelse, forstod dog rigtigt, at han var den Overfaldnes Næste. At vælge en Elsket, at finde en Ven, ja det er et vidtløftigt Arbeide, men Næsten er let at kjende, let at finde, hvis man blot selv vil — anerkjende sin Pligt.

Budet lød saaledes »Du skal elske Din Næste som Dig selv«, men naar Budet forstaaes retteligen, siger det tillige det Omvendte: Du skal elske Dig selv paa den rette Maade. Dersom Nogen derfor ikke af Christendommen vil lære at elske sig selv paa den rette Maade, kan han heller ikke elske Næsten; han kan saa maaskee som det hedder »i Liv og Død« — holde sammen med et andet eller flere andre Mennesker, men dette er ingenlunde at elske Næsten. At elske sig selv paa den rette Maade og at elske Næsten svare ganske til hinanden, er i Grunden Eet og det Samme. Naar Lovens »som Dig selv« har fravristet Dig den Selvkjerlighed, hvilken Christendommen, sørgeligt nok, maa forudsætte at være i ethvert Menneske, saa har Du netop lært at elske Dig selv. Loven er derfor: Du skal elske Dig selv saaledes som Du elsker Næsten, naar Du elsker ham som Dig selv. Hvo der har noget Kjendskab til Menneskene vil vist tilstaae, at som han ofte har ønsket at kunne bevæge dem til at opgive Selvkjerligheden, at

han saaledes ogsaa ofte har maattet ønske, om det var muligt at lære dem at elske dem selv. Naar den Travle ødsler sin Tid og sin Kraft i forfængelige, ubetydelige Idrætters Tjeneste, er dette da ikke, fordi han ikke har lært ret at elske sig selv? Naar den Letsindige bortgiver sig selv næsten som et Intet med i Øieblikkets Narrespil, er dette da ikke, fordi han ikke har Forstand paa ret at elske sig selv? Naar den Tungsindige ønsker at blive af med Livet, ja med sig selv, er dette da ikke, fordi han ikke vil lære strengt og alvorligt at elske sig selv? Naar et Menneske, fordi Verden eller et andet Menneske troløs lod ham forraadt, overgiver sig til Fortvivlelse, hvilken er da hans Skyld (thi hans uskyldige Lidelse tale vi jo her ikke om) uden den ikke at elske sig selv paa den rette Maade? Naar et Menneske selvplagersk mener at gjøre Gud en Tjeneste ved at martre sig selv, hvilken er da hans Synd uden denne, ikke ret at ville elske sig selv? Ak, og naar et Menneske formasteligt lægger Haand paa sig selv, er dette da ikke just hans Synd, at han ikke retteligen elsker sig selv i den Forstand, i hvilken et Menneske skal elske sig selv? O, der tales i Verden saa meget om Forræderie og Troløshed, og Gud bedre det, at dette destoværre kun er altfor sandt, men lad os dog derover aldrig glemme, at den farligste Forræder blandt alle er den, ethvert Menneske har i sig selv. Dette Forræderie, hvad enten det bestaaer i, at han selvisk elsker sig, eller det bestaaer i, at han selvisk ikke vil elske sig selv paa den rette Maade, dette Forræderie er jo rigtignok en Hemmelighed, der gjøres intet Anskrig i den Anledning som ellers i Anledning af Forræderie og Troløshed; men er det ikke just derfor desto vigtigere, at der atter og atter mindes om Christendommens Lære: at et Menneske skal elske sin Næste som sig selv, det er, som han skal elske sig selv.

Budet om Kjerlighed til Næsten taler da i eet og samme Ord, »som Dig selv«, om denne Kjerlighed og om Kjerligheden til sig selv — og nu er Talens Indledning standset ved det, som den ønsker at gjøre til Gjenstand for Betragtningen. Det nemlig, hvorved Budet om Kjerlighed til Næsten og om Kjerlighed til sig selv bliver eenstydigt, er ikke blot dette »som Dig selv«, men endnu mere det Ord »Du skal«. Herom er det vi ville tale:

Du »skal« elske,

thi dette er just Kjendet paa den christelige Kjerlighed og er dens Eiendommelighed, at den indeholder denne tilsyneladende Modsigelse: at det at elske er Pligt.

Du skal elske, dette er altsaa den »kongelige Lovs« Ord. Og sandeligen, m. T., hvis Du formaaer at danne Dig en Forestilling om Verdens Skikkelse, førend dette Ord blev udtalt, eller hvis Du stræber at forstaae Dig selv og agter paa deres Liv og deres Sindstilstand, som, skjøndt de kalde sig Christne, dog egentligen leve i Hedenskabets Forestillinger: da vil Du i Forhold til dette Christelige, som i Forhold til alt Christeligt, med Troens Forundring ydmygt tilstaae, at Sligt ikke er opkommet i noget Menneskes Hjerte. Thi nu, da det har været befalet gjennem Christendommens atten Aarhundreder og før den Tid i Jødedommen, nu da Enhver er oplært deri og, aandeligt forstaaet, ligesom Den, der opdrages i velhavende Forældres Huus, næsten foranlediget til at glemme, at det daglige Brød er en Gave; nu, da det Christelige mange Gange af dem, der bleve opdragne deri, forsmaaes i Sammenligning med allehaande Nyheder, ligesom naar den sunde Føde af Den, der aldrig har været sulten, forsmaaes i Sammenligning med Slikkerie; nu, da det Christelige forudsættes, forudsættes som bekjendt, som givet, antydes — for at gaae videre: nu, siges det rigtignok saadan udenvidere af Enhver, ak, og dog hvor sjeldent maaskee, at det paaagtes, hvor sjeldent maaskee, at en Christen alvorligt, med taknemlig Tanke dvæler ved Forestillingen om, hvorledes hans Tilstand maatte være, hvis Christendommen ikke var indkommen i Verden! Hvilket Mod hører der dog ikke til for første Gang at sige »Du skal elske«, eller rettere, hvilken guddommelig Myndighed for med Ordet at vende op og ned paa det naturlige Menneskes Forestillinger og Begreber! Thi der, hvor det menneskelige Sprog standser og Modet svigter, ved Grændsen, der bryder Aabenbaringen frem med guddommelig Oprindelse og forkynder, hvad der ikke i Dybsindighedens eller den menneskelige Sammenlignings Forstand er vanskeligt at forstaae, men hvad der dog ikke opkom i noget Menneskes Hjerte. Det er ikke egentligen vanskeligt at forstaae, naar det er blevet sagt, og det vil jo ikkun forstaaes for at udøves; men det opkom ikke i noget Menneskes Hjerte. Tag en Hedning, som ikke er forvænt ved at have lært tankeløst at ramse det Christelige, eller forvænt ved den Indbildning at være en Christen — og dette Bud »Du skal elske« vil ikke blot forbause ham, men det vil oprøre ham, det vil være ham til Forargelse. Just derfor passer igjen paa dette Kjerlighedens Bud, hvad der er det Christeliges Kjende »Alt er blevet nyt«. Budet er ikke i til-

---

»Alt er blevet nyt«] 2. Cor. 5, 17.

fældig Forstand noget Nyt, ei heller i Nysgjerrighedens Forstand en Nyhed, ei heller i Timelighedens Forstand noget nyt Noget. Kjerlighed har der været til ogsaa i Hedenskabet; men det, at skulle elske, er en Evighedens Forandring — og Alt er blevet nyt. Hvilken Forskjel mellem hiint Følelsens og Driftens og Tilbøielighedens og Lidenskabens, kort hiint Umiddelbarhedens Spil af Kræfter, hiin Poesiens besjungne Herlighed i Smiil eller i Taarer, i Ønske eller i Savn, hvilken Forskjel mellem dette og Evighedens, Befalingens Alvor i Aand og Sandhed, i Oprigtighed og Selvfornegtelse!

Men den menneskelige Utaknemmelighed, o, hvad har den en saa kort Hukommelse! Fordi det Høieste nu tilbydes Enhver, saa tager man det hen som Ingenting, sandser Intet derved, end sige at man gjør sig Rede for dets dyrebare Beskaffenhed, ret som tabte det Høieste Noget derved, at Alle have eller kunne have det Samme. See, dersom en Familie er i Besiddelse af een eller anden kostbar Skat, som staaer i Forhold til en bestemt Begivenhed, da fortæller fra Slægt til Slægt Forældrene Børnene og Børnene igjen deres Børn, hvorledes det er gaaet til. Men fordi Christendommen nu gjennem saa mange Aarhundreder er bleven hele Slægtens Eiendom, skal derfor al Tale forstumme om, hvilken Evighedens Forandring der med Christendommen foregaaer i Verden? Er ikke enhver Slægt lige nær, det er, lige forpligtet til at gjøre sig dette tydeligt? Er Forandringen mindre mærkelig, fordi det er atten Aarhundreder siden? Er det da ogsaa nu blevet mindre mærkeligt, at der er en Gud til, fordi der i flere Aartusinder have levet Slægter, som troede paa ham, er det derfor blevet mindre mærkeligt for mig — dersom jeg ellers troer det? Og er det for Den, der lever i vor Tid, atten Aarhundreder siden, at han blev Christen, fordi det er atten Aarhundreder siden Christendommen indkom i Verden? Og dersom det ikke er slet saa længe siden, saa maa han dog vel kunne huske, hvorledes han var, førend han blev Christen, og altsaa vide, hvilken Forandring der foregik med ham — dersom den Forandring er foregaaet med ham, at han blev Christen. Saa der altsaa ikke behøves verdenshistoriske Skildringer af Hedenskabet, som var det atten Aarhundreder siden Hedenskabets Undergang; thi slet saa længe siden er det dog vel ikke, da baade Du, m. T., og jeg have været Hedninger, have været det, ja — dersom vi ellers ere blevne Christne.

Og dette er just den sørgeligste og den ugudeligste Art Bedrag, ved Uskjønsomhed at lade sig bedrage for det Høieste, som man mener at besidde, ak, og see, man besidder det dog ikke. Thi

hvad er vel den høieste Besiddelse, hvad er Besiddelsen af Alt, naar jeg aldrig faaer det rette Indtryk af, at jeg besidder det, og af hvad det er jeg besidder! Fordi Den, som haver de jordiske Goder, efter Bibelens Ord, skal være som Den, der ikke haver dem, mon det derfor ogsaa er rigtigt i Forhold til det Høieste: at have det og dog være som Den, der ikke haver det? Mon det er rigtigt, dog nei, lader os ikke bedrage ved Spørgsmaalet, som var det muligt at have det Høieste paa den Maade, lader os ret betænke, at det er en Umulighed. De jordiske Goder ere det Ligegyldige, og derfor lærer Skriften, at de, naar de besiddes, skulle besiddes som det Ligegyldige; men det Høieste hverken kan eller skal besiddes som det Ligegyldige. De jordiske Goder ere i udvortes Forstand en Virkelighed, derfor kan man besidde dem, medens og skjøndt man er som Den, der ikke haver dem; men Aandens Goder ere kun i det Indvortes, ere kun i Besiddelsen, og derfor kan man ikke, hvis man virkeligt besidder dem, være som Den, der ikke besidder dem; tvertimod, hvis man er en Saadan, besidder man dem netop ikke. Dersom Nogen mener at have Troen og dog er ligegyldig ved denne Besiddelse, hverken kold eller varm, da kan han være forvisset om, at han heller ikke har Troen. Dersom Nogen mener at være Christen og dog er ligegyldig ved at han er det, da er han det sandeligen heller ikke. Eller hvad vilde vi vel dømme om et Menneske, der forsikkrede, at han var forelsket, og tillige, at det var ham ligegyldigt?

Saa lader os derfor ikke, saa lidet nu som ved nogen anden Leilighed, naar vi tale om det Christelige, glemme dets Oprindelighed, det er, at det ikke oprandt i noget Menneskes Hjerte; lader os ikke glemme at tale derom med Troens Oprindelighed, hvilken altid, naar den er i et Menneske, ikke troer fordi Andre have troet, men fordi ogsaa dette Menneske er grebet af Det, der har grebet Utallige før ham, men derfor dog vel ikke mindre oprindeligt. Thi et Redskab, som en Haandværker bruger, det sløves i Aarene, Fjederen taber sin Spændkraft og sløves; men hvad der har Evighedens Spændkraft beholder den gjennem alle Tider aldeles uforandret. Naar en Kraft-Prøver længe er bleven brugt, saa kan tilsidst endog den Svage bestaae i Prøven; men Evighedens Kraftmaal, paa hvilket ethvert Menneske skal prøves: om han vil

---

efter Bibelens Ord] 1. Cor. 7, 31. ikke oprandt i noget Menneskes Hjerte] smlgn. 1. Cor. 2, 9.

have Troen eller ikke, bliver i alle Tider aldeles uforandret. — Naar Christus (Mth. 10, 17) siger »vogter Eder for Menneskene«, mon deri ikke ogsaa er indeholdt dette: vogter Eder, at I ikke ved Menneskene, det er ved idelig Sammenligning med andre Mennesker, ved Vane og Udvorteshed lader Eder franarre det Høieste? Thi en Bedragers Rænkefuldhed er ikke saa farlig, man bliver ogsaa lettere opmærksom; men det, at have det Høieste i et Slags ligegyldigt Fællesskab, i en Vanes Dvaskhed, ja i en Vanes Dvaskhed, der endog vil sætte Slægten istedenfor de Enkelte, gjøre Slægten til Modtageren og de Enkelte i Kraft deraf udenvidere til Deelagtige: dette er det Forfærdelige. Vel skal det Høieste ikke være et Rov; Du skal ikke have det for Dig selv i selvisk Forstand, thi hvad Du kun kan have for Dig selv alene er aldrig det Høieste; men om Du end i dybeste Forstand har det Høieste tilfælles med Alle (og dette er just det Høieste, Det Du kan have tilfælles med Alle) skal Du dog troende have det for Dig selv, at Du beholder det, medens maaskee alle Andre ogsaa beholde det, men tillige, hvis end alle Andre opgave det. Vogter Eder ogsaa i denne Henseende for Mennesker, »værer kloge som Slanger« — for nemlig at bevare Troens Hemmelighed for Dig selv, om Du end baade haaber og ønsker og arbeider, at Enhver i denne Henseende gjør som Du; »værer eenfoldige som Duer«, thi Troen er just denne Eenfoldighed. Du skal ikke bruge Klogskaben for at gjøre Troen til noget Andet, men Du skal netop bruge Klogskaben for, klogt mod Menneskene, at værge om Troens Hemmelighed i Dig, vogtende Dig for Mennesker. Er Feldtraabet, fordi Alle hver især veed det, derfor ingen Hemmelighed, naar det dog betroes Enhver og bevares af Enhver som en Hemmelighed? Dog Feldtraabets Hemmelighed er idag Eet imorgen et Andet, men Troens Væsen er at være en Hemmelighed, at være for den Enkelte; hvis den ikke af hver Enkelt, selv naar han bekjender den, bevares som en Hemmelighed, saa troer han heller ikke. Skulde dette maaskee være noget Mangelfuldt ved Troen, at den saaledes er og bliver og skal være en Hemmelighed? Er dette da ogsaa Tilfældet med Elskov, eller er det ikke just de flygtige Rørelser, der strax blive aabenbare og derfor ogsaa strax igen forsvinde, medens det dybe Indtryk altid bevarer Hemmeligheden, saa vi jo endog, og med Rette, sige, at den Forelskelse, der ikke gjør et Menneske hemmelighedsfuldt, er ingen ret Forelskelse. Den hemmeligheds-

---

»værer kloge som Slanger«] Matth. 10, 16.

fulde Forelskelse kan være et Billede paa Troen; men det skjulte Menneskes uforkrænkelige Inderlighed i Troen er Livet. Den, der klog som Slangen vogter sig for Menneskene, at han, eenfoldig som Duen kan »bevare Troens Hemmelighed«, han haver ogsaa, som Skriften siger (Mc. 9, 50) »Salt i sig selv«; men vogter han sig ikke for Menneskene, da taber Saltet sin Kraft, og hvormed skal der saa saltes. Og er det end skeet, at en Forelskelses Hemmelighed blev et Menneskes Undergang, da er Troen evigt og altid den saliggjørende Hemmelighed! See, hiin blodsottige Qvinde; hun trængte sig ikke frem for at komme til at røre ved Christi Klædebon; hun fortalte ikke Andre, hvad hun havde til Hensigt, og hvad hun troede: hun sagde ganske sagte ved sig selv »dersom jeg blot rører ved Fligen af hans Kjortel, da er jeg helbredet.« Den Hemmelighed havde hun for sig selv, det var Troens Hemmelighed, som frelste hende baade timeligt og evigt. Denne Hemmelighed kan Du have for Dig selv, ogsaa da, naar Du frimodigt bekjender Troen; og naar Du ligger afmægtigt paa Sygeleiet og ikke kan røre et Lem, naar Du end ikke kan bevæge Tungen, kan Du dog have denne Hemmelighed hos Dig.

Men Troens Oprindelighed forholder sig igjen til det Christeliges Oprindelighed. Vidtløftige Skildringer af Hedenskabet, dets Vildfarelser, dets Eiendommelighed, ere ingenlunde fornødne, det Christeliges Kjender ere indeholdte i selve det Christelige. Gjør Forsøget her; glem et Øieblik det Christelige, tænk Dig, hvad Du ellers kjender til Kjerlighed, besind Dig paa, hvad Du læser hos Digterne, hvad Du selv kan udfinde, og siig da, om det nogensinde var faldet Dig ind at tænke dette: Du skal elske? Vær oprigtig, eller at dette ikke skal forstyrre Dig, saa vil jeg oprigtigt tilstaae, at det mange, mange Gange i mit Liv har vakt hele min Forundrings Studsen, at det stundom har været mig, som tabte Kjerligheden Alt derved, om den dog end vinder Alt. Vær oprigtig, tilstaae, at det maaskee er Tilfældet med de Fleste, at, naar de læse Digternes glødende Skildring af Elskov eller Venskab, dette da synes dem noget langt Høiere end det fattige: »Du skal elske«.

»Du skal elske«. **Kun naar det er Pligt at elske, kun da er Kjerligheden for evig betrygget mod enhver Forandring; evig frigjort i salig Uafhængighed; evig lykkelig sikkret mod Fortvivlelse.**

---

hiin blodsottige Qvinde] Matth. 9, 20 ff.

Hvor glad, hvor lykkelig, hvor ubeskrivelig tillidsfuld end Driftens og Tilbøielighedens Kjerlighed, den umiddelbare Kjerlighed som saadan kan være, den føler dog netop i sit skjønneste Øieblik en Trang til, om muligt at binde sig end fastere. Derfor sværge de Tvende, de tilsværge hinanden Tro eller Venskab; og naar vi tale festligst, sige vi ikke om Tvende »de elske hinanden«, vi sige »de tilsvore hinanden Tro« eller »de tilsvore hinanden Venskab«. Men hvorved sværger da denne Kjerlighed? Vi ville nu ikke forstyrre Opmærksomheden og adsprede ved at minde om det meget Forskjellige, som denne Kjerligheds Talsmænd »Digterne« ved Indvielsen vide Besked om — thi i Forhold til denne Kjerlighed er det Digteren, som tager Løftet af de Tvende, Digteren, som forener de Tvende, Digteren, som foresiger de Tvende Eden og lader dem sværge, kort det er Digteren, der er Præsten. Sværger nu denne Kjerlighed ved Noget, som er høiere end den selv? Nei, det gjør den ikke. Just dette er den skjønne, den rørende, den gaadefulde, den digteriske Misforstaaelse, at de Tvende ikke selv opdage det; og netop derfor er Digteren deres eneste, deres elskede Fortrolige, fordi han heller ikke opdager det. Naar denne Kjerlighed sværger, da giver den egentligen selv Det Betydning, hvorved den sværger; det er Kjerligheden selv, der kaster Glandsen over Det, hvorved den sværger, saa den altsaa ikke blot ikke sværger ved noget Høiere, men egentligen sværger ved Noget, der er ringere end den selv. Saa ubeskrivelig riig er denne Kjerlighed i sin elskelige Misforstaaelse; thi netop fordi den er sig selv en uendelig Rigdom, en ubegrændset Tilforladelighed, kommer den, idet den vil sværge, til at sværge ved noget Ringere, men opdager det ikke selv. Deraf kommer det igjen, at denne Sværgen, der jo skulde være og ogsaa oprigtigt mener sig selv at være den høieste Alvor, dog er den yndigste Spøg. Og den gaadefulde Ven, Digteren, hvis fuldkomne Fortrolighed er denne Kjerligheds høieste Forstaaelse, han forstaaer det heller ikke. Dog er det jo let at forstaae, at skal man i Sandhed sværge, da maa man sværge ved noget Høiere, saa kun Gud i Himlene er den Eneste, der i Sandhed er i det Tilfælde, at han ene kan sværge ved sig selv. Dette kan imidlertid Digteren ikke forstaae, det er, den Enkelte, som er Digter, kan vel forstaae det, men han kan ikke forstaae det forsaavidt han er Digter, da »Digteren« ikke kan forstaae det; thi Digteren kan forstaae Alt — i Gaader, og vidunderligt forklare Alt — i Gaader, men han kan ikke forstaae sig selv, eller forstaae, at han selv er en Gaade. Skulde han tvinges til at forstaae det, da vilde han, hvis han ikke blev opbragt og forbittret, veemodigt sige: gid man

ikke havde paanødt mig denne Forstaaelse, der forstyrrer mig mit Skjønneste, forstyrrer mig mit Liv, medens jeg ingen Brug kan gjøre af den. Og deri har Digteren forsaavidt Ret, thi den sande Forstaaelse er Livsspørgsmaalets Afgjørelse for hans Tilvær. Der er paa den Maade to Gaader, den første er de Tvendes Kjerlighed, den anden er Digterens Forklaring af den, eller at Digterens Forklaring ogsaa er en Gaade.

Saaledes sværger denne Kjerlighed, og da tilføie de Tvende til Eden, at de ville elske hinanden »for evig«. Naar dette ikke føies til, saa forener Digteren ikke de Tvende, han vender sig ligegyldig bort fra en saadan timelig Kjerlighed, eller han vender sig spottende imod den, medens han for evig tilhører hiin evige Kjerlighed. Der er da egentligen to Foreninger, først de Tvende, som for evig ville elske hinanden, og saa Digteren, som for evig vil tilhøre de Tvende. Og deri har jo Digteren Ret, at naar tvende Mennesker ikke ville elske hinanden for evig, saa er deres Kjerlighed ikke værd at tale om, end mindre værd at besynge. Derimod mærker Digteren ikke Misforstaaelsen, at de Tvende ved deres Kjerlighed sværge at ville elske hinanden for evig, istedenfor ved Evigheden at tilsværge hinanden Kjerlighed. Evigheden er det Høiere; skal man sværge, da maa man sværge ved det Høiere, men skal man sværge ved Evigheden, da sværger man ved Pligten »at skulle elske«. Ak, men hiin de Elskendes Yndling, Digteren, han, der selv er det end Sjeldnere end de tvende ret Elskende, hvilke hans Længsel søger, han, der selv er Elskelighedens Vidunder, han er ogsaa som det kjælne Barn, han kan ikke taale dette »skal«, saasnart det siges, bliver han enten utaalmodig eller han giver sig til at græde.

Altsaa denne umiddelbare Kjerlighed, den har vel i den skjønne Indbildnings Forstand det Evige i sig, men den er ikke bevidst begrundet paa det Evige, og derfor kan den **forandres.** Selv om den ikke forandredes, den kan dog forandres, thi den er jo det Lykkelige; men om det Lykkelige gjælder hvad der gjælder om Lykken, hvad der, naar man tænker det Evige, ikke kan tænkes uden Veemod, ligesom det er sagt med Gysen: »Lykken er, naar den har været«. Dette vil sige, saa længe den bestod eller var til, var en Forandring mulig; først naar den er bleven forbigangen, kan man sige, den bestod. »Man prise intet Menneske lykkelig,

---

»Man prise intet Menneske lykkelig, saa længe han lever] En Omskrivning af Solons Ord, Herodot I, 32.

saa længe han lever«; saa længe han lever, kan nemlig Lykken forandre sig, først naar han er død, og Lykken ikke har forladt ham, medens han levede, først da viser det sig, at han — har været lykkelig. Hvad der blot er til, hvad der ingen Forandring har undergaaet, det har bestandigt Forandringen uden for sig; den kan bestandigt indtræde, endnu i det sidste Øieblik kan den komme, og først naar Livet er tilendebragt, kan man sige: Forandringen kom ikke — eller maaskee kom den. Hvad der ingen Forandring har undergaaet har vel Bestaaen, men har ikke Bestandighed; forsaavidt det har Bestaaen, er det til, men forsaavidt det ikke i Forandringen har vundet Bestandighed, kan det ikke blive samtidigt med sig selv, og er da enten lykkeligt uvidende om dette Misforhold eller stemt i Veemod. Thi det Evige er det Eneste, som kan være og blive og forblive samtidigt med enhver Tid; Timeligheden derimod adskiller i sig selv, og det Nærværende kan ikke blive samtidigt med det Tilkommende, eller det Tilkommende med det Forbigangne, eller det Forbigangne med det Nærværende. Om hvad der derfor ved at undergaae Forandringen vandt Bestandighed, om det kan man ikke blot, naar det har bestaaet, sige »det bestod«, men man kan sige »det har bestaaet, medens det bestod.« Just dette er Betryggelsen, og et ganske andet Forhold end Lykkens. Naar Kjerligheden har undergaaet Evighedens Forandring ved at være bleven Pligt, da har den vundet Bestandighed, og det følger da af sig selv, at den bestaaer. Det følger nemlig ikke af sig selv, at hvad der bestaaer i dette Øieblik ogsaa bestaaer i næste Øieblik, men det følger af sig selv, at det Bestandige bestaaer. Vi tale jo om, at Noget bestaaer sin Prøve, og vi prise det, naar det har bestaaet sin Prøve; men denne Tale er dog om det Ufuldkomne, thi det Bestandiges Bestandighed skal og kan ikke vise sig i at bestaae en Prøve — det er jo det Bestandige, og kun det Forgængelige kan give sig — Skin af Bestandighed ved at bestaae i en Prøve. Om Prøve-Sølv vilde derfor ingen falde paa at sige, at det skal bestaae sin Prøve i Aarene, thi det er jo Prøve-Sølv. Saaledes ogsaa med Kjerlighed. Den Kjerlighed, der blot har Bestaaen, hvor lykkelig, hvor livsalig, hvor tillidsfuld, hvor digterisk den end er, den maa dog bestaae sin Prøve i Aarene; men den Kjerlighed, der undergik Evighedens Forandring ved at blive Pligt, den vandt Bestandighed, den er Prøve-Sølv. Er den derfor maaskee mindre anvendelig, mindre brugbar i Livet? Er da Prøve-Sølv det mindre Brugbare? Dog vel ikke; men Sproget, uvilkaarligt, og Tanken, bevidst, ærer paa en egen Maade Prøve-Sølvet, thi om dette siges blot »man bruger

det«, der tales slet ikke om Prøve, man fornærmer det ikke ved at ville prøve det, det veed man jo forud, at Prøve-Sølv bestaaer. Naar man derfor bruger en mindre tilforladelig Sammensætning, saa nødsages man til at være mere nærgaaende og til at tale mindre eenfoldigt, man nødsages til næsten tvetydigt at sige det Dobbelte »man bruger det, og medens man bruger det, prøver man det tillige«, thi det er dog bestandigt muligt, at det kunde forandre sig.

Altsaa, kun naar det er Pligt at elske, kun da er Kjerligheden evig betrygget. Denne Evighedens Betryggethed jager al Angest ud og gjør Kjerlighed fuldkommen, fuldkommen betrygget. Thi i hiin Kjerlighed, som kun har Bestaaen, hvor tillidsfuld den end er, er der dog endnu en Angest, en Angest for Forandringens Mulighed. Den selv forstaaer det ikke, lige saa lidet som Digteren, at det er Angest; thi Angesten er skjult, og kun den brændende Higen Yttringen, hvorpaa dog just kjendes, at Angesten er skjult i Grunden. Hvoraf kommer det vel ellers, at den umiddelbare Kjerlighed er saa tilbøielig til, ja saa forelsket i at gjøre Prøve paa Kjerligheden? Dette er jo just, fordi Kjerligheden ikke, ved at blive Pligt, i dybeste Forstand har undergaaet »Prøven«. Derfra denne, hvad Digteren vilde kalde, søde Uro, der dumdristigere og dumdristigere vil gjøre Prøve. Den Elskende vil prøve den Elskede, Vennen vil prøve Vennen; Prøvelsen har vistnok sin Grund i Kjerligheden, men denne heftigt flammende Lyst til at prøve, dette Ønskets Higen efter at maatte blive sat paa Prøve forklarer dog, at Kjerligheden sig selv ubevidst er usikker. Atter her er en gaadefuld Misforstaaelse i den umiddelbare Kjerlighed og i Digterens Forklaringer. De Elskende og Digteren mene, at denne Lyst til at ville prøve Kjerligheden netop er et Udtryk for, hvor sikker den er. Men er dette vel saa? Det er ganske rigtigt, at det Ligegyldige ønsker man ikke at prøve; men deraf følger jo ikke, at det at ville prøve det Elskede er et Udtryk for Sikkerheden. De Tvende elske hinanden, de elske hinanden for evig, de ere saa visse, at de — gjøre Prøve derpaa. Er denne Vished den høieste? Er Forholdet ikke her, netop ligesom naar Kjerligheden sværger og dog sværger ved hvad der er lavere end Kjerligheden? Saaledes er jo her de Elskendes høieste Udtryk for deres Kjerligheds Bestandighed et Udtryk for, at den kun har Bestaaen, thi hvad der kun har Bestaaen, det prøver man, det sætter man paa Prøve. Men naar det er Pligt at elske, da behøves der ingen Prøve og fornærmelig Dumdristighed med at ville prøve, da er Kjerligheden høiere end enhver Prøve, den har allerede mere end

bestaaet i Prøven, i samme Forstand som Troen »mere end seirer«. Det at prøve forholder sig altid til Mulighed, det er dog altid muligt, at det, der prøves, ikke bestod i Prøven. Dersom derfor En vilde prøve om han har Troen, eller prøve paa at faae Troen, da vil dette egentligen sige, han vil forhindre sig selv i at faae Troen, han vil bringe sig selv i en Higens Uro, hvor Troen aldrig vindes, thi »Du skal troe«. Dersom en Troende vilde bede Gud at sætte hans Tro paa en Prøve, da er dette ikke et Udtryk for, at denne Troende har Troen i overordentlig høi Grad (at mene det er en Digter-Misforstaaelse, som det ogsaa er en Misforstaaelse at have Troen i en »overordentlig« Grad, da den ordentlige Grad netop er det Høieste), men det er et Udtryk for, at han ikke ganske har Troen, thi »Du skal troe«. Aldrig fandtes der nogen høiere Betryggelse, og aldrig fandtes der Evighedens Hvile i noget Andet end i dette »skal«. Det er dog, hvor livsalig den end er, en urolig Tanke »at prøve«, og det er Uroen, der vil indbilde Dig, at dette er en høiere Forvisning; thi det at prøve er i sig selv opfindsomt og ikke til at udtømme, saa lidet som Klogskaben nogensinde har kunnet beregne alle Tilfælde, medens derimod, som den Alvorlige saa fortræffeligt siger, »Troen har beregnet alle Tilfælde«. Og naar man skal, saa er det for evig afgjort; og naar Du vil forstaae, at Du skal elske, saa er Din Kjerlighed for evig betrygget.

Og Kjerligheden er tillige ved dette »skal« evig betrygget mod enhver Forandring. Thi den Kjerlighed, der kun har Bestaaen, den kan forandres, den kan forandres i sig selv, og den kan forandres fra sig selv.

Den umiddelbare Kjerlighed kan forandres i sig selv, den kan forandres til sit Modsatte, til Had. Had er en Kjerlighed, som er bleven til sit Modsatte, en Kjerlighed, som er gaaet til Grunde. Nede i Grunden brænder bestandigt Kjerligheden, men Flammen er Hadets; først, naar Kjerligheden er udbrændt, først da er ogsaa Hadets Flamme slukket. Som der er sagt om Tungen, at »det er den samme Tunge, med hvilken vi velsigne og forbande«, saaledes maa man ogsaa sige, at det er den samme Kjerlighed, der elsker og hader; men netop fordi det er den samme Kjerlighed, netop derfor er den ikke i Evighedens Forstand den sande, der bliver uforandret den samme, medens hiin umiddelbare, naar den

---

»mere end seirer«] Rom. 8, 37. sagt om Tungen] der tænkes paa Jac. 3, 10.

er forandret, dog i Grunden er den samme. Den sande Kjerlighed, der undergik Evighedens Forandring ved at blive Pligt, forandres aldrig, den er eenfoldig, den elsker — og hader aldrig, hader aldrig — den Elskede. Det kunde synes som var hiin umiddelbare Kjerlighed den stærkere, fordi den kan giøre det Dobbelte, fordi den baade kan elske og hade; det kunde synes som havde den en ganske anden Magt over sin Gjenstand, naar den siger »vil Du ikke elske mig, saa vil jeg hade Dig«: dog er dette kun et Sandsebedrag. Thi er vel Forandrethed en stærkere Magt end Uforanderlighed; og hvo er den Stærkere, Den, som siger »vil Du ikke elske mig saa vil jeg hade Dig«, eller Den, som siger »vil Du hade mig, saa vil jeg dog vedblive at elske Dig?« Ja vist er det forfærdende og forfærdeligt, at Kjerlighed forandres til Had, men hvem er det egentligen forfærdeligt for, mon ikke for den Paagjældende selv, hvem det hændte, at hans Kjerlighed forandrede sig til Had!

Den umiddelbare Kjerlighed kan forandres i sig selv, den kan ved Selvantændelse blive til Iversyge, blive fra den største Lykke til den største Qval. Saa farefuld er den umiddelbare Kjerligheds Hede, hvor stor dens Lyst end er, saa farefuld, at denne Hede let kan blive en Sygdom. Det Umiddelbare er ligesom det Gjærende, der jo just derfor kaldes saaledes, fordi det endnu ingen Forandring har undergaaet, og derfor heller ikke fra sig har udsondret den Gift, som dog just er det Glødende i det Gjærende. Antænder Kjerligheden sig selv ved denne Gift, istedenfor at udsondre den, da fremkommer Iversygen, ak, Ordet siger det jo selv, den er en Iver for at blive syg, en Sygdom af Iver. Den Iversyge hader ikke Kjerlighedens Gjenstand, langtfra, men han martrer sig selv ved den Gjenkjerlighedens Ild, der luttrende skulde rense hans Kjerlighed. Den Iversyge opfanger, næsten tryglende, hver en Straale af Kjerligheden i den Elskede, men alle disse Straaler samler han gjennem Iversygens Brændglas paa sin Kjerlighed, og han forbrænder langsomt. Den Kjerlighed derimod, der undergik Evighedens Forandring ved at blive Pligt, den kjender ikke Iversyge; den elsker ikke blot, som den bliver elsket, men den elsker. Iversygen elsker som den bliver elsket; ængstelig piint ved Forestillingen, om den bliver elsket, er den lige saa iversyg paa den egne Kjerlighed, om den dog ikke er uforholdsmæssig i Forhold til den Andens Ligegyldighed, som den er iversyg paa Yttringen af den Andens Kjerlighed; ængstelig piint ved Selvbeskæftigelsen tør den hverken ganske troe den Elskede, ei heller ganske give sig hen, for ikke at give for meget, og brænder sig derfor bestan-

digt, som man brænder sig paa Det, der ikke er brændende — uden for den ængstelige Berøring. Sammenligningen er Selvantændelsen. Det kunde synes, som var der en ganske anden Ild i den umiddelbare Kjerlighed, siden den kan blive til Iversyge; ak, men denne Ild er jo just det Forfærdelige. Det kunde synes, som holdt Iversygen sin Gjenstand ganske anderledes fast, naar den med hundrede Øine vogter paa den, medens den eenfoldige Kjerlighed ligesom kun har eet Øie for sin Kjerlighed. Men mon dog Adsplittelse er stærkere end Eenhed, mon et sønderrevet Hjerte er stærkere end et fuldt og udeelt, mon en ideligt ængstelig Griben holder sin Gjenstand fastere end Eenfoldighedens enige Kræfter! Og hvorledes er nu hiin eenfoldige Kjerlighed sikkret mod Iversygen? Mon ikke derved, at den ikke elsker sammenlignelsesviis? Den begynder ikke med umiddelbart at elske fortrinsviis, den elsker; derfor kan den heller aldrig komme til sygeligt at elske sammenlignelsesviis, den elsker.

Den umiddelbare Kjerlighed kan forandres fra sig selv, den kan forandres i Aarene, hvad jo ofte nok sees. Saa taber Kjerligheden sin Fyrighed, sin Glæde, sin Lyst, sin Oprindelighed, sit friske Liv; som den Flod, der sprang ud af Klippen, naar den længere henne afmattes i det stillestaaende Vands Dvaskhed, saaledes afmattes Kjerligheden i en Vanes Lunkenhed og Ligegyldighed. Ak, af alle Fjender er maaskee Vanen den lumskeste, og fremfor Alt er den lumsk nok til aldrig at lade sig blive seet, thi Den, der saae Vanen, han er frelst fra Vanen; Vanen er ikke som andre Fjender, hvilke man seer og mod hvilke man stridende værger sig, Striden er egentligen den med sig selv om at faae den at see. Der er et for sin Lumskhed bekjendt Rovdyr, som listende overfalder de Sovende; medens det da suger Blodet ud af den Sovende, vifter det Kølighed over ham og gjør ham Søvnen endnu lifligere. Saaledes er Vanen — eller den er endnu værre; thi hiint Dyr søger sit Bytte blandt de Sovende, men det har intet Middel til at dysse de Vaagne i Søvn. Det har derimod Vanen; den lister sig søvndyssende paa et Menneske, og naar dette er skeet, da blodsuger den en Sovende, medens den vifter Kølighed over ham og gjør ham Søvnen endnu lifligere. — Saaledes kan den umiddelbare Kjerlighed forandres fra sig selv, og blive ukjendelig — thi Had og Iversyge kjendes dog paa Kjerligheden. Saa mærker stundom

---

et for sin Lumskhed bekjendt Rovdyr] den i Sydamerika levende Flagermus Vampyren.

Mennesket selv, som naar en Drøm farer forbi og er glemt, at Vanen har forandret ham; han vil da gjøre det godt igjen, men han veed ikke, hvor han skal gaae hen og kjøbe ny Olie til at opflamme Kjerligheden. Saa bliver han mismodig, fortræden, kjed af sig selv, kjed af sin Kjerlighed, kjed af, at den er saa ussel som den er, kjed af, at han ikke kan faae det forandret, ak, thi Evighedens Forandring havde han ikke itide agtet paa, og nu har han endog tabt Evne til at udholde Helbredelsen. O, man seer stundom med Sorg et Menneske, der engang levede i Velmagt, nu forarmet, og dog, hvor langt mere sørgeligt end denne Forandring er det, naar man seer en Kjerlighed forandret til dette næsten Modbydelige! — Dersom derimod Kjerligheden undergik Evighedens Forandring ved at blive Pligt, da kjender den ikke Vane, da kan Vane aldrig faae Magt over den. Som der siges om det evige Liv, at der er ikke Suk og ikke Taarer, saa kunde man tilføie: der er og ikke Vane; sandeligen dermed sige vi ikke noget mindre herligt. Vil Du frelse Din Sjel eller Din Kjerlighed fra Vanens Lumskhed — ja Menneskene troe, at der er mange Midler til at holde sig vaagen og sikkret, men sandeligen der er kun eet: Evighedens »skal«. Lad hundrede Kanoners Torden tre Gange dagligt minde Dig om at modstaae Vanens Magt; hold som hiin mægtige Keiser i Østen en Slave, der minder Dig dagligt, hold hundrede; hav en Ven, der minder Dig, hver Gang han seer Dig, hav en Hustru, der minder Dig tidligt og sildigt i Kjerlighed: men tag Dig iagt, at ikke ogsaa dette bliver en Vane! Thi Du kan blive vant til at høre hundrede Kanoners Torden, saa Du kan sidde tilbords og høre den mindste Ubetydelighed langt tydeligere end de hundrede Kanoners Torden, som Du blev — vant til at høre. Og Du kan blive vant til, at hundrede Slaver minde Dig hver Dag, saa Du hører det ikke mere, fordi Du ved Vanen har faaet det Øre, hvormed man hører og dog ikke hører. Nei, kun Evighedens »Du skal« — og det hørende Øre, som vil høre dette »skal«, kan frelse Dig fra Vanen. Vane er den sørgeligste Forandring, og paa den anden Side enhver Forandring kan man vænne sig til; kun det Evige, og altsaa hvad der undergik Evighedens Forandring ved at blive Pligt, er det Uforanderlige, men det Uforanderlige kan netop ikke blive Vane. Hvor fast end en Vane sætter sig, den bliver

---

kjøbe ny Olie] smlgn. Matth. 25, 1 ff. hiin mægtige Keiser i Østen] Darius, til hvem en Slave daglig skulde sige: »Herre, husk Athenerne!« Herodot 5, 105.

aldrig det Uforanderlige, selv om Mennesket bliver uforbederligt; thi Vanen er bestandigt Det, som skulde forandres, det Uforanderlige derimod Det, som hverken kan eller skal forandres. Men det Evige bliver aldrig gammelt og aldrig Vane.

Kun naar det er Pligt at elske, kun da er Kjerligheden evig frigjort i salig Uafhængighed. Men er da hiin umiddelbare Kjerlighed ikke fri, har den Elskende ikke netop sin Frihed i Kjerligheden? Og paa den anden Side, skulde det være Talens Mening at anprise Selvkjerlighedens trøstesløse Uafhængighed, der blev uafhængig, fordi den ikke havde Mod til at binde sig, altsaa fordi den blev afhængig af sin Feighed; den trøstesløse Uafhængighed, der svæver, fordi den intet Tilhold fandt, og er som »Den, der vanker hid og did, en bevæbnet Røver, der tager ind hvor det aftnes;« den trøstesløse Uafhængighed, der uafhængigt ikke bærer Lænker — idetmindste ikke synligt? O, langtfra, vi have jo tvertimod i den foregaaende Tale mindet om, at Udtrykket for den høieste Rigdom er at have en Trang; og saaledes er ogsaa Frihedens sande Udtryk, at den er en Trang i den Frie. Den, i hvem Kjerligheden er en Trang, han føler sig vistnok fri i sin Kjerlighed, og just Den, der føler sig ganske afhængig, saa han vilde tabe Alt ved at tabe den Elskede, just han er uafhængig. Dog paa een Betingelse, at han ikke forvexler Kjerligheden med Besiddelsen af den Elskede. Dersom En vilde sige, »enten elske eller døe«, og derved betegne, at et Liv uden at elske ikke var værd at leve, da vilde vi ganske give ham Ret. Men hvis han ved det Første forstod at besidde den Elskede, og altsaa meente enten besidde den Elskede eller døe, enten vinde denne Ven eller døe, saa maatte vi sige, at en saadan Kjerlighed i usand Forstand er afhængig. Saasnart Kjerligheden, i sit Forhold til sin Gjenstand, i Forholdet ikke forholder sig lige saa meget til sig selv, medens den dog er ganske afhængig, saa er den i usand Forstand afhængig, saa har den Loven for sin Tilværelse uden for sig selv og er altsaa i forkrænkelig, i jordisk, i timelig Forstand afhængig. Men den Kjerlighed, der undergik Evighedens Forandring ved at blive Pligt, og elsker, fordi den skal elske, den er uafhængig, den har Loven for sin Tilværelse i selve Kjerlighedens Forhold til det Evige. Denne Kjerlighed kan aldrig blive i usand Forstand afhængig, thi det Eneste, den er afhængig af, er Pligten, og Pligten er det eneste Frigjørende. Den umiddelbare Kjerlighed gjør et Menneske fri og i næste Øieblik afhængig. Det er ligesom med et Menneskes Tilblivelse; ved at blive til, ved at blive et »Selv«,

bliver han fri, men i næste Øieblik er han afhængig af dette Selv. Pligten derimod gjør et Menneske afhængig og i samme Øieblik evig uafhængig. »Ikkun Loven kan give Friheden.« Ak, man mener saa ofte, at Friheden er til, og at det er Loven, som binder Friheden. Dog er det just omvendt; uden Loven er Friheden slet ikke til, og det er Loven, som giver Friheden. Man mener ogsaa, at det er Loven, der gjør Forskjel, fordi der, naar Loven ikke er, slet ingen Forskjel er. Dog er det omvendt; naar det er Loven, som gjør Forskjel, saa er det just Loven, som gjør Alle lige for Loven.

Saaledes frigjør dette »skal« Kjerligheden i salig Uafhængighed; en saadan Kjerlighed staaer og falder ikke med sin Gjenstands Tilfældighed, den staaer og falder med Evighedens Lov — men saa falder den jo aldrig; en saadan Kjerlighed afhænger ikke af Dette eller Hiint, den afhænger kun af — det eneste Frigjørende, altsaa er den evigt uafhængig. Med denne Uafhængighed kan ingen sammenlignes. Stundom priser Verden den stolte Uafhængighed, som formener ingen Trang at føle til at blive elsket, om den dog tillige mener »at behøve andre Mennesker — ikke for at elskes af dem, men for at elske dem, for dog at have Nogen at elske.« O, hvor usand er ikke denne Uafhængighed! Den føler ingen Trang til at blive elsket, og dog behøver den Nogen at elske; den trænger altsaa til et andet Menneske — for at kunne tilfredsstille sin stolte Selvfølelse. Er dette ikke, som naar Forfængeligheden mener at kunne undvære Verden og dog trænger til Verden, det er, til at Verden bliver vidende om, at Forfængeligheden ikke trænger til Verden! Men den Kjerlighed, der undergik Evighedens Forandring ved at blive Pligt, føler vistnok en Trang til at blive elsket, og denne Trang med dette »skal« er derfor en evigt samstemmende Overeensstemmelse; men den kan undvære, hvis saa skal være, medens den dog vedbliver at elske: er dette ikke Uafhængighed? Denne Uafhængighed er kun afhængig af Kjerligheden selv ved Evighedens »skal«, den er ikke afhængig af noget Andet, og derfor heller ikke afhængig af Kjerlighedens Gjenstand, saa snart denne viser sig at være et Andet. Dog betyder dette ikke, at den uafhængige Kjerlighed saa ophørte, forvandlede sig til stolt Selvtilfredshed; dette er Afhængighed. Nei, Kjerligheden bliver, det er Uafhængighed. Uforandrethed er den sande Uafhængighed; enhver Forandring, det være Svaghedens Besvimen eller Stolthedens Kneisen, den sukkende eller den selvtilfredse, er Afhængighed. Dersom En, naar den Anden siger »jeg kan ikke elske Dig længere« stolt svarer »da kan jeg ogsaa lade være at

elske Dig«: er dette Uafhængighed? Ak, det er jo Afhængighed, thi det, om han skal vedblive at elske eller ikke afhænger af, om den Anden vil elske. Men Den, som svarer »da skal jeg dog vedblive at elske Dig,« hans Kjerlighed er evig frigjort i salig Uafhængighed. Han siger det ikke stolt — afhængig af sin Stolthed, nei, han siger det ydmygt, ydmygende sig under Evighedens »skal«, netop derfor er han uafhængig.

Kun naar det er Pligt at elske, kun da er Kjerligheden evig lykkelig sikkret mod Fortvivlelse. Den umiddelbare Kjerlighed kan blive ulykkelig, kan komme til Fortvivlelse. Det kunde atter synes et Udtryk for denne Kjerligheds Styrke, at den har Fortvivlelsens Kraft, men dette er dog kun Tilsyneladelse; thi Fortvivlelsens Kraft, hvor meget den end anprises, er dog Afmagt, dens Høieste er netop dens Undergang. Dog det, at den umiddelbare Kjerlighed kan komme til at fortvivle, viser, at den er fortvivlet, at den, selv naar den er lykkelig, elsker med Fortvivlelsens Kræfter — elsker et andet Menneske »høiere end sig selv, høiere end Gud«. Om Fortvivlelse maa siges: kun Den kan fortvivle, der er fortvivlet. Naar den umiddelbare Kjerlighed fortvivler over Ulykken, da bliver det kun aabenbart, at den — var fortvivlet, at den i sin Lykke ogsaa havde været fortvivlet. Fortvivlelsen ligger i, med uendelig Lidenskab at forholde sig til et Enkelt; thi med uendelig Lidenskab kan man kun, hvis man ikke er fortvivlet, forholde sig til det Evige. Den umiddelbare Kjerlighed er saaledes fortvivlet; men naar den bliver lykkelig, som det hedder, skjules det for den, at den er fortvivlet, naar den bliver ulykkelig, bliver det aabenbart, at den — var fortvivlet. Den Kjerlighed derimod, som undergik Evighedens Forandring ved at blive Pligt, kan aldrig fortvivle, netop fordi den ikke er fortvivlet. Fortvivlelse er nemlig ikke Noget, som kan hænde et Menneske, en Begivenhed ligesom Lykke og Ulykke. Fortvivlelse er et Misforhold i hans Væsens Inderste — saa langt, saa dybt kan ingen Skjebne eller Begivenhed gribe ind, den kan kun gjøre det aabenbart, at Misforholdet — var der. Derfor er der kun een Sikkerhed mod Fortvivlelse: at undergaae Evighedens Forandring ved Pligtens »skal«; Enhver, som ikke undergik denne Forandring, han er fortvivlet; Lykke og Medgang kan skjule over det, Ulykke og Modgang derimod, ikke som han mener gjøre ham fortvivlet, men gjøre det aabenbart, at han — var fortvivlet. Forsaavidt man taler anderledes, er det, fordi man paa en letfærdig Maade forvexler de høieste Begreber. Det, der nemlig gjør et Menneske fortvivlet, er ikke Ulykken, men er, at han mangler det Evige;

Fortvivlelse er at mangle det Evige; Fortvivlelse er, ikke at have undergaaet Evighedens Forandring ved Pligtens »skal«. Fortvivlelse er altsaa ikke Tabet af den Elskede, det er Ulykken, Smerten, Lidelsen; men Fortvivlelsen er Manglen af det Evige.

Hvorledes sikkres da Budets Kjerlighed mod Fortvivlelse? Ganske simpelt, ved Budet, ved dette »Du skal elske«. Deri ligger nemlig først og fremmest, Du maa end ikke elske paa den Maade, at Tabet af den Elskede vilde gjøre det aabenbart, at Du var fortvivlet, det er, Du maa slet ikke elske fortvivlet. Er dermed det at elske forbudt? Ingenlunde, det var dog vel og en underlig Tale, at det Bud, der siger »Du skal elske«, ved sin Befaling skulde forbyde at elske. Altsaa Budet forbyder kun at elske paa den Maade, som ikke er befalet; væsentligen er Budet ikke forbydende, men befalende, at Du skal elske. Altsaa Kjerligheds Budet sikkrer ikke mod Fortvivlelse ved Hjælp af matte, lunkne Trøstegrunde, at man ikke maa tage sig Noget for nær o. s. v. Er og vel en saadan kummerlig Kløgt, der »har ophørt at sørge«, er den vel mindre Fortvivlelse end den Elskendes Fortvivlelse, er den ikke snarere en endnu værre Art Fortvivlelse! Nei, Kjerligheds Budet forbyder Fortvivlelsen — ved at befale at elske. Hvo skulde have dette Mod uden Evigheden; hvo er berettiget til at sige dette »skal« uden Evigheden, der netop i det Øieblik, da Kjerligheden vil fortvivle over sin Ulykke, befaler at elske; hvor kan denne Befaling have hjemme uden i Evigheden? Thi naar det i Timeligheden er gjort umuligt at besidde den Elskede, da siger Evigheden »Du skal elske«, det er, da frelser Evigheden Kjerligheden fra Fortvivlelse netop ved at gjøre den evig. Lad det være Døden, der skiller de Tvende ad — naar da den Efterladte vil synke i Fortvivlelse: hvad skal saa hjælpe? Timelig Hjælp er en endnu sørgeligere Art Fortvivlelse; men saa hjælper Evigheden. Naar den siger »Du skal elske«, saa siger den dermed »Din Kjerlighed har en evig Gyldighed«; men den siger det ikke trøstende, thi dette vilde ikke hjælpe, den siger det befalende, just fordi der er Fare paafærde. Og naar Evigheden siger »Du skal elske«, saa bliver det jo dens Sag at indestaae for, at det lader sig gjøre. O, hvad er al anden Trøst mod Evighedens, hvad er al anden Sjelesorg mod Evighedens! Vilde den tale mildere og sige »trøst Dig«, da skulde vel den Sørgende have Indvendinger tilrede; men — ja det er ikke fordi Evigheden stolt ingen Indvending vil taale — af Omsorg for den Sørgende befaler den »Du skal elske«. Vidunderlige Trøstetale, vidunderlige Medlidenhed; thi menneskelig talt er det jo dog det Besynderligste, næsten som en Spot, at sige til den Fortvivlende, at

han skal gjøre det, som var hans eneste Ønske, men hvis Umulighed bringer ham til Fortvivlelse. Behøves der noget andet Beviis for, at Kjerligheds-Budet er af guddommelig Oprindelse! Har Du forsøgt det, eller forsøg det, træd hen til en saadan Sørgende i det Øieblik, da Tabet af den Elskede vil overvælde ham, og see saa, hvad Du kan finde paa at sige; tilstaae det, Du vil trøste; det Eneste, Du ikke vil falde paa, er, at sige »Du skal elske«. Og paa den anden Side, forsøg det, om det ikke i det første Øieblik, naar det siges, næsten forbittrer den Sørgende, fordi det synes det meest Upassende at sige ved denne Leilighed. O, men Du, som gjorde den alvorlige Erfaring, Du, som i det tunge Øieblik fandt Tomheden og Modbydeligheden i de menneskelige Trøstegrunde — men ingen Trøst; Du, som med Forfærdelse opdagede, at end ikke Evighedens Formaning kunde holde Dig fra at synke: Du lærte at elske dette »skal«, som frelser fra Fortvivlelse! Hvad Du maaskee ofte i mindre Forhold havde sandet, at den sande Opbyggelse er, at der tales strengt, det lærte Du her i dybeste Forstand: at kun dette »skal« evig lykkeligt frelser fra Fortvivlelse. Evig lykkeligt — ja, thi kun Den er frelst fra Fortvivlelse, som er evig frelst fra Fortvivlelse. Den Kjerlighed, som undergik Evighedens Forandring ved at blive Pligt, er ikke fritagen fra Ulykke, men den er frelst fra Fortvivlelse, i Lykke og Ulykke lige meget frelst fra Fortvivlelse.

See, Lidenskaben ophidser, jordisk Kløgt køler, men hverken denne Hede, ei heller denne Kulde, ei heller Blandingen af denne Hede og denne Kulde er Evighedens rene Luft. Der er i denne Hede noget Hidsigt, og der i denne Kulde noget Skarpt, og der er i Blandingen noget Ubestemt, eller en ubevidst Lumskhed som i Foraarets farlige Tid. Men dette »Du skal elske« tager alt det Usunde bort og bevarer det Sunde for Evigheden. Saaledes er det overalt, dette Evighedens »skal« er det Frelsende, det Luttrende, det Forædlende. Sid hos en dybt Sørgende; det kan et Øieblik lindre, hvis Du har denne Evne at kunne give Lidenskaben Fortvivlelsens Udtryk, som end ikke den Sørgende selv formaaer; men det er dog det Usande. Det kan et Øieblik kølende friste, hvis Du har Klogskab og Erfaring til at skaffe midlertidig Udsigt, hvor den Sørgende ingen seer; men det er dog det Usande. Derimod dette »Du skal sørge«, det er baade det Sande og det Skjønne. Jeg skal ikke have Lov til at forhærde mig mod Livets Smerte, thi jeg skal sørge; men jeg skal heller ikke have Lov til at fortvivle, thi jeg skal sørge; og dog skal jeg heller ikke have Lov til at ophøre at sørge, thi jeg skal sørge. Saaledes ogsaa med Kjerlig-

hed. Du skal ikke have Lov at forhærde Dig mod denne Følelse, thi Du *skal* elske; men Du skal heller ikke have Lov at elske fortvivlet, thi Du *skal* elske; og lige saa lidet skal Du have Lov at forqvakle denne Følelse i Dig, thi Du *skal* elske. Du skal bevare Kjerligheden, og Du skal bevare Dig selv, ved og i at bevare Dig selv bevare Kjerligheden. Der, hvor det blot Menneskelige vil storme frem, der holder Budet igjen; der, hvor det blot Menneskelige vil tabe Modet, der styrker Budet; der, hvor det blot Menneskelige vil blive træt og kløgtigt, der opflammer Budet og giver Viisdom. Budet fortærer og udbrænder det Usunde i Din Kjerlighed, men ved Budet skal Du igjen kunne opflamme den, naar den menneskelig talt vilde aflade. Der hvor Du mener sagtens selv at kunne raade, der tage Du Budet med paa Raad; der hvor Du fortvivlet vil raade Dig selv, der skal Du tage Budet med paa Raad; men der hvor Du ikke veed at raade, der skal saa Budet raade for, at Alt dog bliver godt.

II. *B.*

Du skal elske »Næsten«.

Det er nemlig den christelige Kjerlighed, der opdager og veed, at Næsten er til, og, hvilket da er det Samme, at Enhver er det. Dersom det ikke var Pligt at elske, saa var det Begreb Næsten heller ikke til; men kun naar man elsker Næsten, kun da er det Selviske i Forkjerligheden udryddet, og det Eviges Ligelighed bevaret.

Det er ofte, om end paa forskjellig Maade, i forskjellig Stemning, med forskjellig Lidenskab og Hensigt indvendt mod Christendommen, at den fortrænger Elskov og Venskab. Saa har man igjen villet forsvare Christendommen, og til den Ende beraabt sig paa dens Lære, at man skal elske Gud af sit ganske Hjerte og Næsten som sig selv. Naar Striden føres paa den Maade, er det temmelig ligegyldigt, enten man strides eller man bliver enige, forsaavidt en Fægten i Luften og en Overeenskomst i Luften er lige intetsigende. Hellere maa man see at gjøre Stridspunktet ret tydeligt, for saa i Forsvaret med al Rolighed at indrømme, at Christendommen har stødt Elskov og Venskab fra Thronen, Driftens og Tilbøielighedens Kjerlighed, Forkjerligheden, for da at sætte Aandens Kjerlighed isteden, den til Næsten, en Kjerlighed, der i Alvor og Sandhed er i Inderlighed ømmere end Elskov — i Foreningen, og mere trofast i Oprigtighed end det berømteste Venskab — i Sammenhold. Hellere maa man see, at gjøre det ret tydeligt, at Elskov og Venskabs Priis tilhører Hedenskabet, at »Digteren« egentlig til-

hører Hedenskabet, da hans Opgave tilhører det — for saa med Overbevisningens visse Aand at give Christendommen hvad Christendommens er, Kjerligheden til Næsten, om hvilken Kjerlighed der end ikke findes Anelse i Hedenskabet. Hellere maa man see ret at skifte og dele, for, om muligt, at foranledige den Enkelte til at vælge, end at forvirre og sammenblande og derved forhindre den Enkelte fra at faae et bestemt Indtryk af hvilket der er hvilket. Og fremfor Alt hellere maa man lade være at forsvare Christendommen end bevidst eller ubevidst at ville hævde den Alt — ogsaa det Ikke-Christelige.

Enhver, der med Indsigt og i Alvor betænker denne Sag, vil let see, at Stridspunktet maa stilles saaledes: skal Elskov og Venskab være Kjerlighedens Høieste eller denne Kjerlighed være afsat. Elskov og Venskab forholder sig til Lidenskab; men al Lidenskab, hvad enten den angriber eller den værger sig, kæmper kun paa een Maade: enten — eller: »enten er jeg til og er det Høieste, eller er jeg slet ikke til, enten Alt eller Intet.« Det Fuskende og det Forvirrende (hvad der da er Hedenskabet og Digteren lige saa meget imod som det er Christendommen imod) fremkommer, naar Forsvaret løber ud paa, at Christendommen rigtignok lærer en høiere Kjerlighed, men tillige anpriser Elskov og Venskab. At tale saaledes forraader det Dobbelte: at den Talende hverken har Digterens Aand, ei heller Christendommens. Betræffende Aands-Forhold kan man — hvis man da vil undgaae at tale daarligen — ikke tale som en Kræmmer taler, der har en bedste Sort af Varen, men tillige en Mellemsort, hvilken han ogsaa meget godt tør anbefale som næstendeels lige saa god. Nei er det vist, at Christendommen lærer, at Kjerlighed til Gud og Næsten er den sande Kjerlighed, saa er det ogsaa vist, at den, som den har nedstødt al »Høihed, der opløfter sig mod Guds Kundskab, og taget al Tanke fangen i Lydighed,« at den saaledes ogsaa har nedstødt Elskov og Venskab. Var det ikke ogsaa underligt, hvis Christendommen var en saadan fuskende og forvirret Tale, som mangt et Forsvar for den, oftest værre end noget Angreb, vil gjøre den til, var det ikke underligt, at der da i det hele ny Testamente ikke findes et eneste Ord om Elskov i den Forstand, i hvilken Digteren besynger den og Hedenskabet forgudede den; var det ikke underligt, at der i det hele ny Testamente ikke findes eet eneste Ord om Venskab i den Forstand, i hvilken Digteren besynger det og Hedenskabet dyrkede

---

nedstødt al »Høihed osv.] 2. Cor. 10, 5.

det? Eller lad Digteren, som forstaaer sig selv i at være Digter, gjennemgaae hvad det ny Testamente lærer om Elskov, og han skal være bragt til Fortvivlelse, fordi han ikke skal finde eet eneste Ord, som kunde begeistre ham — og fandt nogen saa kaldet Digter alligevel et Ord, han brugte, da er dette en løgnagtig Brug, en Brøde, fordi han istedenfor at agte Christendommen, stjæler et kosteligt Ord og forvender det i Brugen. Lad Digteren søge i det ny Testamente for at finde Ord om Venskab, der kunne behage ham, og han skal indtil Fortvivlelse søge forgjeves. Men lad en Christen, som vil elske Næsten, søge, sandeligen han skal ikke søge forgjeves, han skal finde det ene Ord stærkere og myndigere end det andet, tjenligt til i ham at opflamme denne Kjerlighed og til at bevare ham i denne Kjerlighed.

Digteren skal søge forgjeves. Men er Digteren da ingen Christen? Dette have vi jo ikke sagt, sige det heller ikke, men sige kun, at forsaavidt han er Digter er han ikke Christen. Dog maa der gjøres en Forskjel, thi der er jo ogsaa gudelige Digtere. Men disse besynge ikke Elskov og Venskab; deres Sange ere til Guds Priis, om Tro og Haab og Kjerlighed. Disse Digtere besynge ei heller Kjerlighed i den Forstand som Digteren besynger Elskov, thi Kjerlighed til Næsten vil ikke besynges, den vil fuldkommes. Selv om der ikke var Andet, som forhindrede Digteren fra at besynge Kjerlighed til Næsten, dette er allerede nok, at der ved hvert Ord i de hellige Bøger med usynlig Skrift staaer et for ham forstyrrende Mærke, thi der staaer: gak hen og gjør derefter — lyder dette vel som en Digter-Opfordring, der opfordrer ham til at synge? — Altsaa med den gudelige Digter er det en egen Sag, men om den verdslige Digter gjælder det, at han, forsaavidt han er Digter, ikke er Christen. Og dog er det jo den verdslige Digter, paa hvilken vi tænke, naar vi saadan i Almindelighed sige Digteren. At Digteren lever i Christendommen forandrer ikke Sagen. Om han er Christen, tilkommer ikke os at afgjøre, men forsaavidt han er Digteren, er han ikke Christen. Det kunde rigtignok synes, at da Christenheden nu saa længe har bestaaet, maa den vel have gjennemtrængt alle Forhold og — os Alle. Men dette er et Sandsebedrag. Og fordi Christendommen har bestaaet saa længe, dermed er jo dog vel ikke sagt, at det er os, der har levet saa længe eller saa længe været Christne. Netop Digterens Tilværelse i Christenheden og den Plads, der indrømmes ham, (thi Raahed og Misundelses Anfald paa ham er dog vel ingen christelig Indvending eller Betænkelighed mod hans Tilværelse), er en alvorlig Paamindelse om, hvor meget der er forud optaget, og om hvor let vi

fristes til at indbilde os at være langt forud for os selv. Ak, thi medens det Christeliges Forkyndelse stundom høres sparsomt, saa lytte Alle til Digteren, beundre ham, lære af ham, fortrylles ved ham; ak, medens man hurtigt glemmer, hvad Præsten har sagt, hvor nøiagtigt og hvor længe husker man ikke hvad Digteren har sagt, især hvad han har sagt ved Hjælp af Skuespilleren! Meningen heraf kan jo ikke være, at man skulde, maaskee med Vold, see at faae Digteren bort; thi derved vilde kun vindes et nyt Sandsebedrag. Hvad hjalp det vel, om der ingen Digter var, naar der dog var i Christenheden saa Mange, der hvilede i den Forstaaelse af Tilværelsen, som Digteren raader over, saa Mange, der længtes efter Digteren! Det forlanges jo heller ikke af den Christne, at han, i blind og uviis Iver, skulde bringe det saa vidt, at han ikke mere kunde taale at læse en Digter — saa lidet som det fordres af den Christne, at han ikke maa spise med Andre sædvanlig Føde, eller at han skal boe afsides fra andre Mennesker i Særskilthedens Indelukke. Nei, men den Christne maa forstaae Alt anderledes end den Ikke-Christne, maa forstaae sig selv i at han veed at gjøre Forskjel. Hvert Øieblik udelukkende at skulle leve i de høieste christelige Forestillinger vilde et Menneske ikke være istand til, ligesaa lidet som ikke at leve af anden Spise end den ved Herrens Bord. Lad derfor kun Digteren være til, lad den enkelte Digter være beundret som han fortjener, hvis han virkeligt er det, men lad ogsaa den Enkelte i Christenheden forsøge sin christelige Overbevisning ved Hjælp af denne Prøve: hvorledes han forholder sig til Digteren, hvad ham tykkes om Digteren, hvorledes han læser ham, hvorledes han beundrer ham. See, om saadanne Sager tales der næsten aldrig i disse Tider, ak, Mangen skal maaskee denne Overveielse synes hverken at være christelig eller alvorlig nok, just fordi den taler om saadanne Gjenstande, der dog, vel at mærke, beskæftige Menneskene saa meget de sex Dage af Ugen, endog paa den syvende Dag vel i flere Timer end det Gudelige. Imidlertid fortrøste vi os — baade fordi vi ere vel underviste og oplærte i Christendom fra Barn af, og ogsaa i den modnere Alder have indviet vore Dages Tid og vore bedste Kræfter til denne Tjeneste, om vi end altid gjentage, at vor Tale er »uden Myndighed« — vi fortrøste os til at vide Besked om, hvorledes der skal, og især hvad der skal tales om i disse Tider. Vi ere jo Alle døbte og underviste i Christendommen, der kan altsaa ikke være Tale om at udbrede Christendommen; langtfra os være det paa den anden Side at dømme Nogen, der siger sig at være en Christen, at han ikke er det, der kan altsaa ikke være Tale om, at bekjende Chri-

stum i Modsætning til Ikke-Christne. Derimod er det vel gavnligt og fornødent, at den Enkelte omhyggeligt og selvbevidst agter paa sig selv, og om muligt hjælper Andre (saaledes da som det ene Menneske kan hjælpe det andet, thi Gud er den sande Hjælper) til i dybere og dybere Forstand at blive Christne. Det Ord »Christenhed« som almindelig Benævnelse for et heelt Folk er en Overskrift, som let siger for meget, og derfor igjen let foranlediger den Enkelte til at troe for meget om sig. Det er jo Skik, idetmindste andre Steder, at der ved Landeveiene staae Mærker, som angive, hvorhen denne Vei fører. Maaskee i samme Øieblik som man tiltræder Reisen, seer man allerede da paa et saadant Mærke, at denne Vei fører til hiint fjerne Sted, der er Reisens Bestemmelse: har man derfor naaet Stedet? Saaledes er det ogsaa med dette Veimærke, Christenheden. Det angiver Retningen, men er man derfor ved Maalet, eller er man derfor altid blot — paa Veien? Eller er det at gaae frem ad Veien, at man engang om Ugen i een Time ligesom gaaer ad den Vei, medens man de sex Dage lever i ganske andre Forestillinger, og medens man intet Forsøg gjør paa, at forstaae sig selv i, hvorledes dette kan hænge sammen? Og er dette vel saa alvorligt: at fortie Sagens og Forholdenes sande Sammenhæng, for saa yderst alvorligt at tale om det Alvorligste, som dog vel skulde tages med ud i den Forvirring, hvis Forhold til dette Alvorlige man — af lutter Alvor ikke oplyser? Hvo har saa den vanskeligste Opgave: Læreren, der foredrager det Alvorlige som i et Luftsyns Fjernhed fra det Daglige, eller Lærlingen, der skulde gjøre Anvendelsen af det? Er det blot et Bedrag: at fortie det Alvorlige, er det ikke ogsaa et lige saa farligt Bedrag: at sige det — men under Omstændigheder, og fremstille det — men i en Belysning, der er aldeles forskjellig fra Virkelighedens daglige Liv? Dersom det dog er saa, at hele det verdslige Liv, dets Pragt, dets Adspredelser, dets Tryllerie paa saa mange Maader kan fængsle og besnære et Menneske, hvilket er saa det Alvorlige: enten af — lutter Alvor at fortie det Verdslige i Kirken, eller alvorligt at tale om det der, for, om muligt, at befæste Menneskene mod det Verdsliges Farer? Skulde det virkeligen være umuligt paa en høitidelig og i Sandhed alvorlig Maade at tale om det Verdslige? Og hvis det var umuligt, følger saa deraf, at det i det gudelige Foredrag skal forties? Ak, nei deraf vilde kun følge, at det i det gudelige Foredrag paa det Høitideligste skulde forbydes.

Altsaa paa Digteren ville vi prøve den christelige Overbevisning. Hvad lærer nu Digteren om Elskov og Venskab? Her er ikke Spørgsmaal om denne eller hiin bestemte Digter, men kun

om Digteren, det er, kun om ham, forsaavidt han er sig selv og sin Opgave tro som Digter. Dersom saaledes en saakaldet Digter har tabt Troen paa den digteriske Gyldighed af Elskov og Venskab, paa dennes Opfattelse, og faaet sat noget Andet isteden, saa er han ikke Digter, og maaskee er det Andet, han sætter isteden, heller ikke det Christelige, men det Hele Fuskerie. Elskov er begrundet paa en Drift, som, forklaret til Tilbøielighed, har sit høieste, sit ubetingede, sit, digterisk ubetinget, eneste Udtryk i, at der kun er en eneste Elsket i den hele Verden, og at denne Elskovens eneste Gang er Elskov, er Alt, den anden Gang Intet — ellers siger man jo ordsprogligt, at een Gang er ingen Gang, her derimod er een Gang ubetinget Alt, den anden Gang ubetinget Alts Undergang. Dette er Poesie, og Eftertrykket ligger ubetinget paa Lidenskabelighedens Høieste: at være eller ikke at være. At elske anden Gang er ikke, ogsaa at elske, men er Poesien en Afskyelighed. Vil en saakaldet Digter indbilde os, at Elskov kan gjentages i det samme Menneske, vil en saakaldet Digter sysle med kløgtige Taabeligheder, som formeentligen skulle udtømme Lidenskabens Gaadefuldhed i Klogskabens »hvorfor«: da er han ikke Digter. Det, han sætter isteden for det Digteriske, er ei heller det Christelige. Den christelige Kjerlighed lærer at elske alle Mennesker, ubetinget alle. Ligesaa ubetinget og stærkt som Elskov strammer i Retning af, at der kun er een eneste Elsket, lige saa ubetinget og stærkt strammer den christelige Kjerlighed i modsat Retning. Vil man i Forhold til den christelige Kjerlighed gjøre Undtagelse med et eneste Menneske, som man ikke vil elske, saa er en saadan Kjerlighed ikke »ogsaa christelig Kjerlighed«, men den er ubetinget ikke christelig Kjerlighed. Og dog er dette saa omtrent Forvirringen i den saakaldte Christenhed: Digterne have sluppet Elskovens Lidenskab, de give efter, de slappe Lidenskabens Strammen, de slaae af (ved at lægge paa) og mene, at et Menneske, i Elskovens Forstand, kan elske flere Gange, saa at der altsaa bliver flere Elskede; den christelige Kjerlighed giver efter, slapper Evighedens Strammen, slaaer af og mener, at naar der dog elskes en heel Deel, saa er det christelig Kjerlighed. Saaledes er b a a d e det Digteriske o g det Christelige blevet forvirret, og Det, som er traadt isteden, er h v e r k e n det Digteriske e l l e r det Christelige. Lidenskab har altid denne ubetingede Eiendommelighed, at den udelukker det Tredie, det vil sige det Tredie er Forvirringen. At elske uden Lidenskab er en Umulighed; men Forskjellen mellem Elskov og christelig Kjerlighed er derfor ogsaa Lidenskabens eneste mulige evige Forskjel. En anden Forskjel mellem Elskov og christelig Kjerlighed lader sig ikke

tænke. Dersom derfor et Menneske vil mene, paa eengang at kunne forstaae sit Liv ved Hjælp af Digteren og ved Hjælp af Christendommens Forklaring, vil mene at kunne forstaae disse tvende Forklaringer sammen — og da saaledes, at der blev Mening i hans Liv: saa er han i en Vildfarelse. Digteren og Christendommen forklare lige det Modsatte; Digteren forguder Tilbøieligheden og har derfor, da han bestandigt kun tænker paa Elskov, fuld Ret i at sige, at det at befale Kjerlighed er den største Taabelighed og den urimeligste Tale; Christendommen, som bestandigt kun tænker paa den christelige Kjerlighed, har dog vel ogsaa fuld Ret, naar den støder Tilbøieligheden fra Thronen og sætter dette »skal« isteden.

Digteren og Christendommen forklare lige det Modsatte, eller nøiagtigere udtrykt, Digteren forklarer egentligen Intet, thi han forklarer Elskov og Venskab — i Gaader, han forklarer Elskov og Venskab som Gaader, men Christendommen forklarer Kjerligheden evigt. Deraf seer man igjen, at det er en Umulighed paa eengang at leve efter begge Forklaringer, thi den størst mulige Modsætning mellem tvende Forklaringer er dog vel den, at den ene ingen Forklaring er og den anden er Forklaringen. Elskov og Venskab, som Digteren forstaaer det, indeholder derfor heller ingen sædelig Opgave. Elskov og Venskab er Lykke; det er en Lykke, digterisk forstaaet, (og visseligen, Digteren forstaaer sig ypperligt paa Lykke) den høieste Lykke at blive forelsket, at finde denne eneste Elskede; det er en Lykke, den næsten lige saa store Lykke, at finde denne eneste Ven. Opgaven kan da i det Høieste blive, ret at være taknemlig for sin Lykke. Derimod kan det aldrig blive Opgaven, at skulle finde den Elskede eller finde denne Ven; dette lader sig ikke gjøre, hvad Digteren igjen ypperligt forstaaer. Opgaven er altsaa afhængig af, om Lykken vil give En Opgaven; men dette er jo netop Udtrykket for, at der, sædeligt forstaaet, ingen Opgave er. Naar man derimod skal elske Næsten, saa er Opgaven, den sædelige Opgave, der igjen er alle Opgavernes Oprindelse. Netop fordi det Christelige er det sande Sædelige, veed det at forkorte Overveielserne og bortskære de vidtløftige Indledninger, at fjerne al midlertidig Venten og fritage for al Tidsspilde; det Christelige er strax ved Opgaven, fordi det har den med sig. Der føres jo i Verden stor Strid om, hvad der skal kaldes det Høieste. Men hvad der nu end kaldes saa, hvilket dette Forskjellige er: det er utroligt, saa mange Vidtløftigheder der ere forbundne med at gribe det. Christendommen lærer derimod et Menneske strax den korteste Vei til at finde det Høieste: luk Din Dør og beed til Gud — thi Gud

er dog vel det Høieste. Og naar et Menneske skal gaae ud i Verden, ja da kan han maaskee gaae længe — og gaae forgjeves, vandre Verden rundt — og forgjeves, for at søge den Elskede eller Vennen. Men Christendommen forskylder aldrig at lade et Menneske gaae, end ikke eet eneste Skridt, forgjeves; thi den Dør, Du lukkede for at bede til Gud, naar Du lukker den op og gaaer ud, saa er det første Menneske, Du møder, Næsten, som Du s k a l elske. Forunderligt! Nysgjerrigt og overtroisk søger en Pige maaskee at faae sin tilkommende Skjebne at vide, at faae sin Tilkommende at see; og bedragersk Kløgt indbilder hende, at naar hun har gjort det og Det og Det, saa skal hun kjende ham paa, at han er den Første, hun faaer at see den og den Dag. Mon det ogsaa skulde være saa vanskeligt at faae Næsten at see — dersom man da ikke forhindrer sig selv i at see ham, thi Christendommen har gjort det evigt umuligt at tage feil af ham; der er i hele Verden ikke eet eneste Menneske, som er saa sikkert og saa let at kjende som Næsten. Du kan aldrig forvexle ham med nogen Anden, thi Næsten er jo alle Mennesker. Forvexler Du et andet Menneske med Næsten, da ligger Feiltagelsen ikke paa sidste Sted, thi det andet Menneske er jo ogsaa Næsten, Feiltagelsen ligger i Dig, at Du ikke vil forstaae, hvo Næsten er. Frelser Du i Mørke et Menneskes Liv, formenende, at det er Din Ven — men det var Din Næste, saa er dette ingen Feiltagelse; ak, det er jo derimod just en Feiltagelse, om Du kun vil frelse Din Ven. Beklager Din Ven sig over, at Du, som han mener det, ved en Feiltagelse gjør for Næsten, hvad han meente Du kun vilde gjøre for ham, ak, da vær Du rolig, det er Din Ven, der tager feil.

Stridspunktet mellem Digteren og Christendommen lader sig da ganske nøiagtigt bestemme saaledes: E l s k o v o g V e n s k a b e r F o r k j e r l i g h e d o g F o r k j e r l i g h e d s L i d e n s k a b; den christelige Kjerlighed er Selvfornegtelsens Kjerlighed, derfor borger dette »skal«. At afmatte disse Lidenskaber er Forvirringen. Men Forkjerlighedens lidenskabelige Grændseløseste i at udelukke er, kun at elske een Eneste; Selvfornegtelsens Grændseløseste i at hengive sig er, ikke at udelukke een Eneste.

Man har til andre Tider, hvor man dog gjorde Alvor af at forstaae det Christelige ind i Livet, meent, at Christendommen havde Noget mod Elskov, fordi den er begrundet paa en Drift, man meente, at Christendommen, der, som Aand, har sat Splid mellem Kjød og Aand, hadede Elskov som Sandselighed. Men dette var en Misforstaaelse, en Aandighedens Overspændthed. Det

lader sig desuden ogsaa let vise, at Christendommen er meget langtfra ufornuftigt at ville ophidse det Sandselige mod et Menneske selv ved at lære ham Overspændthed; siger ikke Paulus, at det er bedre at gifte sig end at lide Brynde! Nei, netop fordi Christendommen i Sandhed er Aand, derfor forstaaer den ved det Sandselige noget Andet, end hvad man ligefrem kalder det Sandselige, og saa lidet som den har villet forbyde Menneskene at spise og drikke, lige saa lidet har den taget Forargelse af en Drift, Mennesket jo ikke har givet sig selv. Ved det Sandselige, det Kjødelige forstaaer Christendommen det Selviske; der lader sig heller ingen Strid tænke mellem Aand og Kjød, med mindre der er en oprørsk Aand paa Kjødets Side, med hvilken saa Aanden strider; der lader sig jo saaledes ingen Strid tænke mellem Aand og en Steen, eller mellem Aand og et Træ. Altsaa det Selvkjerlige er det Sandselige. Just derfor er det, at Christendommen har Mistanke til Elskov og Venskab, fordi Forkjerlighed i Lidenskab eller lidenskabelig Forkjerlighed egentligen er en anden Form af Selvkjerlighed. See, dette har atter Hedenskabet aldrig drømt om. Fordi Hedenskabet aldrig har anet Selvfornegtelsens Kjerlighed til Næsten, som man »skal« elske, derfor deelte det saaledes: Selvkjerlighed er afskyelig, da den er Selvkjerlighed; men Elskov og Venskab, der er lidenskabelig Forkjerlighed, er Kjerlighed. Men Christendommen, der har gjort det aabenbaret hvad Kjerlighed er, deler anderledes: Selvkjerlighed og lidenskabelig Forkjerlighed blive væsentligen Eet; men Kjerlighed til Næsten, det er Kjerlighed. At elske den Elskede, siger Christendommen, er det at elske, og tilføier »gjøre ikke ogsaa Hedningerne det Samme?« At elske Vennen er det at elske, siger Christendommen, »gjøre ikke ogsaa Hedningerne det Samme?« Dersom derfor Nogen vilde mene, at Forskjellen mellem Hedenskab og Christendom er, at den Elskede og Vennen i Christendommen elskes ganske anderledes trofast og ømt end i Hedenskabet, da er dette en Misforstaaelse. Viser ikke ogsaa Hedenskabet Exempler paa Elskov og Venskab saa fuldkomne, at Digteren lærende seer tilbage til dem? Men Næsten elskede Ingen i Hedenskabet, Ingen anede, at han var til. Hvad Hedenskabet da, i Modsætning til Selvkjerlighed, kaldte Kjerlighed, var Forkjerlighed. Men er lidenskabelig Forkjerlighed væsentligen en anden Form af Selvkjerlighed, saa seer man atter her det Sande i de

---

siger ikke Paulus osv.] 1. Cor. 7, 9.

ærværdige Fædres Udsagn: »at Hedenskabets Dyder ere glimrende Laster«.

At lidenskabelig Forkjerlighed er en anden Form for Selvkjerlighed skal nu vises, samt at derimod Selvfornegtelsens Kjerlighed elsker Næsten, som man skal elske. Lige saa selvisk som Selvkjerligheden slutter sig om dette eneste »Selv«, hvorved den er Selvkjerlighed, lige saa selvisk slutter Elskovens lidenskabelige Forkjerlighed sig om denne eneste Elskede, og Venskabets lidenskabelige Forkjerlighed sig om denne eneste Ven. Den Elskede og Vennen kaldes derfor, mærkeligt og dybsindigt nok, det andet Selv, det andet Jeg — thi Næsten er det andet Du eller ganske nøiagtigt Ligelighedens Trediemand. Det andet Selv, det andet Jeg. Men hvori ligger Selvkjerlighed? Den ligger i Jeget, i Selvet. Skulde saa ikke ogsaa Selvkjerligheden stikke i at elske det andet Jeg, det andet Selv? Sandeligen, man behøver ikke at være nogen stor Menneskekjender for ved Hjælp af dette Spoer at gjøre for Andre betænkelige og for En selv ydmygende Opdagelser betræffende Elskov og Venskab. Den Ild, der er i Selvkjerligheden, er Selvantændelse, Jeget antænder sig ved sig selv; men i Elskov og Venskab, digterisk forstaaet, er der ogsaa Selvantændelse. Sandt nok, man siger, at det kun er stundom og da sygeligt, at Iversygen viser sig; men deraf følger ikke, at den ikke i Grunden altid er i Elskov og Venskab. Prøv det, anbring mellem den Elskende og den Elskede som Mellembestemmelse Næsten, man skal elske; anbring mellem Ven og Ven som Mellembestemmelse Næsten, man skal elske: og Du skal øieblikkeligt see Iversygen. Men dog er Næsten jo netop Selvfornegtelsens Mellembestemmelse, der træder mellem den Selvkjerliges Jeg og Jeg, men ogsaa mellem Elskovens og Venskabets Jeg og det andet Jeg. At det er Selvkjerlighed, naar en Troløs vil være den Elskede qvit, vil lade Vennen i Stikken, det saae Hedenskabet ogsaa, det seer Digteren. Men at den Hengivenhed, med hvilken den Elskende giver sig hen til denne Eneste, ja holder ham fast, at det er Selvkjerlighed, det seer blot Christendommen. Hvor kan dog ogsaa Hengivenhed og grændseløs Hengivelse være Selvkjerlighed? Jo, naar den er Hengivenhed til det andet Jeg, det andet Selv. — Lad en Digter beskrive, hvorledes Elskov skal være i et Menneske, for at han skal kalde det Elskov; han vil nævne Meget, som vi her ikke

---

Hedenskabets Dyder ere glimrende Laster«] Augustin, *De civ. Dei*, 19, 25.

dvæle ved, men da vil han tilføie: »og saa maa der være Beundring, den Elskende maa beundre den Elskede.« Næsten derimod er aldrig bleven fremstillet som en Gjenstand for Beundring, Christendommen har aldrig lært, at man skal beundre Næsten — man skal elske ham. Altsaa der skal være Beundring i Elskovens Forhold, og jo stærkere jo heftigere Beundringen er, jo bedre, siger Digteren. Nu, at beundre et andet Menneske er vistnok ikke Selvkjerlighed; men, at være elsket af den eneste Beundrede, skulde dette Forhold ikke paa en selvisk Maade vende tilbage i det Jeg, der elsker — sit andet Jeg? Og saaledes ogsaa med Venskab. At beundre et andet Menneske er vistnok ikke Selvkjerlighed, men at være denne eneste Beundredes eneste Ven, skulde dette Forhold ikke paa en betænkelig Maade vende tilbage i det Jeg, hvorfra vi gik ud? Er dette ikke ligefrem Selvkjerlighedens Fare, at have een eneste Gjenstand for sin Beundring, naar saa denne eneste Beundrede igjen gjør En til eneste Gjenstand for sin Elskov eller sit Venskab?

At elske Næsten derimod er Selvfornegtelsens Kjerlighed, og Selvfornegtelsen jager just al Forkjerlighed ud ligesom den jager al Selvkjerlighed ud — ellers gjorde jo ogsaa Selvfornegtelsen Forskjel og nærede Forkjerlighed for Forkjerligheden. Havde end lidenskabelig Forkjerlighed intet andet Selvisk ved sig, den har dog dette, at der i den er bevidst eller ubevidst Selvraadighed, ubevidst forsaavidt den er i Naturbestemmelsens Magt, bevidst forsaavidt den grændseløst hengiver sig i og samtykker denne Magt. Hvor skjult, hvor ubevidst end Selvraadigheden er i den lidenskabelige Hengivelse til sin »eneste Gjenstand«, det Vilkaarlige er der alligevel. Den eneste Gjenstand blev jo ikke funden ved Lydighed under den kongelige Lov »Du skal elske«, men ved at vælge, ja ved ubetinget at udvælge een eneste Enkelt — thi den christelige Kjerlighed har ogsaa kun een eneste Gjenstand, Næsten, men Næsten er tillige saa langt som det er muligt fra kun at være eet eneste Menneske, uendeligt langt derfra, thi Næsten er alle Mennesker. Naar den Elskende eller Vennen, hvad der er Digteren en Vellyst at høre, ikkun kan elske dette eneste Menneske i hele Verden, saa er der i denne uhyre Hengivenhed en uhyre Selvraadighed, og den Elskende forholder sig i denne fremstormende, grændseløse Hengivenhed egentligen til sig selv i Selvkjerlighed. Dette Selvkjerlige, Selvraadige vil Selvfornegtelsen udrydde ved Evighedens »Du skal.« Og Selvfornegtelsen, der dømmende trænger ind for at prøve Selvkjerligheden, er just ogsaa saaledes tveægget, at den ligeligt skærer til begge Sider; den veed meget godt, at der er en Selvkjerlighed,

som man maa kalde den troløse Selvkjerlighed, men den veed ogsaa aldeles lige saa godt, at der er en Selvkjerlighed, som maa kaldes den hengivne Selvkjerlighed. Selvfornegtelsens Opgave er derfor i sig dobbelt, forholdende sig til Forskjellen mellem disse tvende Forskjelligheder. I Forhold til den troløse Selvkjerlighed, der vil unddrage sig, er Opgaven: hengiv Dig; i Forhold til den hengivne Selvkjerlighed er Opgaven: opgiv denne Hengivenhed. Og hvad der behager Digteren ubeskriveligt, at den Elskende siger: »jeg kan ikke elske nogen Anden, jeg kan ikke lade være at elske, ikke opgive denne Kjerlighed, det bliver min Død, jeg døer af Kjerlighed«, det behager slet ikke Selvfornegtelsen, og den taaler ingenlunde, at en saadan Hengivenhed æres med Kjerlighedens Navn, da den er Selvkjerlighed. Selvfornegtelsen holder saaledes først Dom, og da sætter den Opgaven: elsk Næsten, ham skal Du elske.

Overalt hvor det Christelige er, er ogsaa Selvfornegtelse, der er Christendommens væsentlige Form. For at forholde sig til det Christelige maa man først og fremmest blive ædru; men Selvfornegtelse er just den Forvandling, ved hvilken et Menneske i Evighedens Forstand bliver ædru. Overalt derimod, hvor det Christelige ikke er, er Selvfølelsens Berusethed det Høieste, og denne Berusetheds Høieste det Beundrede. Men Elskov og Venskab er netop Selvfølelsens Høieste, er Jeget beruset i det andet Jeg. Jo fastere de tvende Jeger slutte sig sammen til at blive eet Jeg, jo mere slutter dette forenede Selv sig selvisk ud fra alle Andre. I Elskov og Venskabs Høieste blive de Tvende virkeligen eet Selv, eet Jeg. Dette er kun forklarligt, fordi der i Forkjerlighed er indeholdt Naturbestemmelse (Drift—Tilbøielighed) og Selvkjerlighed, der selvisk kan forene Tvende i et nyt selvisk Selv. Aandens Kjerlighed derimod borttager af mit Selv al Naturbestemmelse og al Selvkjerlighed, derfor kan Kjerlighed til Næsten ikke gjøre mig til Eet med Næsten i et forenet Selv. Kjerlighed til Næsten er Kjerlighed mellem tvende evigt hver for sig som Aand bestemte Væsener; Kjerlighed til Næsten er Aandens Kjerlighed, men to Aander kunne aldrig blive til eet Selv i selvisk Forstand. I Elskov og Venskab elske de Tvende hinanden i Kraft af Forskjelligheden eller i Kraft af den Lighed, der grunder i Forskjellighed (som naar tvende Venner elske hinanden paa Grund af Ligheden i Sæder, Charakteer, Syssel, Dannelse o. s. v., altsaa paa Grund af den Lighed, ved hvilken de ere forskjellige fra andre Mennesker, eller i hvilken de ligne hinanden som forskjellige fra andre Men-

nesker), derfor kan de Tvende i selvisk Forstand blive til eet Selv; Ingen af dem er endnu sig selv Aandens Bestemmelse af »Selv«, Ingen af dem har endnu lært christeligt at elske sig selv. I Elskov er Jeg'et sandselig-sjelelig-aandelig bestemmet, den Elskede en sandselig-sjelelig-aandelig Bestemmelse; i Venskab er Jeg'et sjelelig-aandelig bestemmet, Vennen en sjelelig-aandelig Bestemmelse; kun i Kjerlighed til Næsten er det Selv, som elsker, reent aandeligt bestemmet som Aand, og Næsten en reen aandelig Bestemmelse. Det gjælder derfor ingenlunde om Elskov og Venskab, hvad der blev sagt i Begyndelsen af denne Tale, at der behøves blot eet Menneske, der erkjendes for Næsten, for at helbrede Mennesket fra Selvkjerlighed, hvis han i dette Menneske elsker Næsten; thi i den Elskede og Vennen elskes jo ikke Næsten, men det andet Jeg, eller det første Jeg endnu engang, endnu høiere. Det er ofte, som om Mennesket, skjøndt Selvkjerlighed er det Fordømmelige, dog ikke har Kraft til at være ene om Selvkjerlighed, saa denne først ret viser sig, naar det andet Jeg er fundet, og de tvende Jeg'er i dette Sammenhold finde Kraft til Selvkjerlighedens Selvfølelse. Vilde Nogen mene, at et Menneske, ved at blive forelsket eller ved at have fundet en Ven, havde lært den christelige Kjerlighed, da er han i en stor Vildfarelse. Nei, dersom En er forelsket og saaledes, at Digteren vilde udsige om ham »han er virkelig forelsket«, ja, da kan Kjerligheds-Budet forandres lidt, naar der tales til ham, og dog sige det Samme. Kjerlighedsbudet kan til ham sige: elsk Din Næste, som Du elsker den Elskede. Og dog, elsker han da ikke den Elskede »som sig selv«, hvad Budet, der taler om Næsten, befaler? Visseligen gjør han det, men den Elskede han elsker »som sig selv« er ikke Næsten, den Elskede er det andet Jeg. Enten vi tale om det første Jeg eller om det andet Jeg, dermed ere vi ikke komne Næsten et Skridt nærmere; thi Næsten er det første Du. Den i strengeste Forstand Selvkjerlige elsker i Grunden ogsaa det andet Jeg, thi det andet Jeg er ham selv. Og dog er dette vel Selvkjerlighed. Men i samme Forstand er det Selvkjerlighed at elske det andet Jeg, som er den Elskede eller Vennen. Og som Selvkjerlighed i strengeste Forstand er bleven betegnet som Selvforgudelse, saaledes er Elskov og Venskab (som Digteren forstaaer det, og med hans Forstaaelse staaer og falder denne Kjerlighed) Afgudsdyrkelse. Thi i sidste Grund er Kjerlighed til Gud det Afgjørende, fra den stammer Kjerlighed til Næsten, men dette anede Hedenskabet ikke. Man udelod Gud, man gjorde Elskov og Venskab til Kjerlighed, og afskyede Selv-

kjerlighed. Men det christelige Kjerligheds-Bud befaler at elske Gud høiere end Alt, og saa at elske Næsten. I Elskov og Venskab er Forkjerligheden Mellembestemmelse, i Kjerlighed til Næsten er Gud Mellembestemmelsen, elsk Gud høiere end Alt, saa elsker Du ogsaa Næsten og i Næsten ethvert Menneske; kun ved at elske Gud høiere end Alt kan man i det andet Menneske elske Næsten. Det andet Menneske, dette er Næsten, der er det andet Menneske i den Forstand, at det andet Menneske er ethvert andet Menneske. Saaledes forstaaet havde altsaa Talen Ret, naar den i Begyndelsen sagde, at hvis et Menneske i eet eneste andet Menneske elsker Næsten, saa elsker han alle Mennesker.

Kjerlighed til Næsten er derfor den evige Ligelighed i at elske, men den evige Ligelighed er Forkjerlighedens Modsatte. Dette behøver ikke nogen vidtløftig Udvikling. Ligelighed er jo just, ikke at gjøre Forskjel, og evig Ligelighed er, ubetinget ikke at gjøre den mindste Forskjel, grændseløst ikke at gjøre den mindste Forskjel; Forkjerlighed derimod, at gjøre Forskjel, lidenskabelig Forkjerlighed, grændseløst at gjøre Forskjel.

Men har saa Christendommen ikke, idet den ved sit »Du skal elske« stødte Elskov og Venskab fra Thronen, sat noget langt Høiere isteden? Noget langt Høiere — dog lad os tale med Forsigtighed, med Rettroenhedens Forsigtighed. Man har forvirret Christendommen paa mange Maader, men deriblandt ogsaa saaledes, at man, ved at kalde den det Høieste, det Dybeste, gav det Udseende af, at det reent Menneskelige forholdt sig til det Christelige som det Høie eller det Høiere til det Høieste og det Allerhøieste. Ak, men dette er en bedragersk Tale, der usandt og usømmeligt lader Christendommen geskæftigt ville indynde sig hos den menneskelige Videbegjerlighed eller Nysgjerrighed. Er der vel Noget, hvorefter Mennesket, som saadant, Noget, hvorefter det naturlige Menneske er mere lystent end efter det Høieste! Naar blot en Nyhedskræmmer udbasuner, at hans nyeste Nyhed er det Høieste, saa gaaer det lysteligt med at faae Tilhængere i den Verden, der fra Arilds Tid har havt en ubeskrivelig Forkjerlighed for og følt en dyb Trang til — at blive bedragen. Nei, det Christelige er vistnok det Høieste og det Allerhøieste, men vel at mærke saaledes, at det er det naturlige Menneske til Forargelse. Den, der i at bestemme det Christelige som det Høieste udelader Forargelsens Mellembestemmelse, han forsynder sig mod det, han begaaer en Formastelighed, afskyeligere end om den ærbare Husmoder vilde klæde sig som en Dandserinde, endnu forfærdeligere end om den

strenge Dommer Johannes vilde klæde sig som en Modejunker. Det Christelige er i sig selv for tungt, i sine Bevægelser for alvorligt til dandsende at vimse i saadan letløbende Tales Letfærdighed om det høiere, høieste, allerhøieste. Gjennem Forargelse gaaer Veien til det Christelige. Ikke er hermed sagt, at Adgangen til det Christelige skulde være at forarge sig paa det, dette er jo paa en anden Maade at forhindre sig selv i at gribe det Christelige; men Forargelsen vogter paa Adgangen til det Christelige. Salig Den, som ikke forarges paa det.

Saaledes nu ogsaa med dette Bud, at elske Næsten. Tilstaae det kun, eller hvis det er Dig forstyrrende, at der tales saaledes, vel, saa vil jeg tilstaae, at det mange Gange har stødt mig tilbage, og at jeg endnu er saare langt fra den Indbildning, at jeg fuldkommer dette Bud, som netop er Kjød og Blod til Forargelse, og Viisdommen en Daarskab. Er Du, m. T., maaskee som det hedder en Dannet, nu vel, jeg er ogsaa dannet; men dersom Du troer ved Hjælp af »Dannelse« at komme dette Høieste nærmere, da tager Du høiligen feil. Og her stikker just Vildfarelsen; thi Dannelse ønske vi alle, og Dannelse har i eet væk det Høieste i Munden, ja, ingen Fugl, der kun har lært eet eneste Ord, raaber mere uafbrudt paa dette eneste Ord, og Kragen ikke mere uafbrudt paa sit eget Navn end Dannelsen altid paa »det Høieste.« Men det Christelige er ingenlunde Dannelsens »Høieste«, og det Christelige optugter just gjennem Forargelsens Frastød. Dette vil Du strax let see her; thi har vel Din Dannelse, eller troer Du, at noget Menneskes Iver for at vinde Dannelse, har lært ham at elske Næsten? Ak, ak, har ikke langt snarere Dannelsen og den Iver, hvormed den eftertragtes, udviklet en ny Art Forskjel, Forskjellen mellem de Dannede og de Ikke-Dannede? Agt kun paa, hvad der mellem Dannede tales om Elskov og Venskab, hvilken Lighed i Dannelse Vennen maa have, hvor dannet og netop paa en bestemt Maade dannet Pigen maa være; læs Digterne, der neppe vide at bevare Frimodigheden lige overfor Dannelsens mægtige Herredømme, neppe selv tør troe paa Elskovens Magt til at bryde alle Forskjelligheders Lænke — synes det Dig, at denne Talen, denne Digten, eller at et Liv, som stemmer med denne Talen og denne Digten, bringer et Menneske nærmere til at elske Næsten? See her staaer atter Forargelsens Mærker ude. Thi tænk Dig den meest Dannede, ham, som vi alle beundrende sige om »han er saa dannet«, og tænk Dig saa Christen-

Dommer Johannes] Døberen med sin Kappe af Kamelhaar, Matth. 3, 4.

dommen, der siger til ham »Du skal elske Næsten!« Ja, en vis Belevenhed i Omgang, en Høflighed mod alle Mennesker, en venlig Nedladenhed til de Ringere, en frimodig Holdning lige overfor de Mægtige, en skjønt behersket Aandens Frihed: ja, det er Dannelse — troer Du, at det ogsaa er at elske Næsten?

Næsten er det Ligelige. Næsten er ikke den Elskede, for hvem Du har Lidenskabens Forkjerlighed, ei heller Din Ven, for hvem Du har Lidenskabens Forkjerlighed. Næsten er ei heller, hvis Du selv er en Dannet, den Dannede, med hvem Du haver Dannelsens Lighed — thi med Næsten har Du Menneskets Lighed for Gud. Næsten er heller ei En, der er fornemmere end Du, det er, han er ikke Næsten forsaavidt han er fornemmere end Du, thi at elske ham, fordi han er fornemmere, kan saa let være Forkjerlighed og forsaavidt Selvkjerlighed. Ei heller er Næsten En, som er ringere end Du, det er, forsaavidt han er ringere end Du er han ikke Næsten, thi at elske En, fordi han er ringere end Du, kan saa let være Forkjerlighedens Nedladenhed og forsaavidt Selvkjerlighed. Nei, at elske Næsten er Ligelighed. Det er opmuntrende i Dit Forhold til den Fornemme, at Du i ham s k a l elske Din Næste; det er ydmygende i Forhold til den Ringere, at Du i ham ikke har at elske den Ringere, men s k a l elske Næsten; det er frelsende, om Du gjør det, thi Du s k a l gjøre det. Næsten er ethvert Menneske; thi ved Forskjelligheden er han ikke Din Næste, ei heller ved Ligheden med Dig indenfor Forskjelligheden fra andre Mennesker. Ved Ligheden med Dig for Gud er han Din Næste, men denne Lighed har ubetinget ethvert Menneske og har den ubetinget.

II. *C.*

»Du« skal elske Næsten.

Saa gaae da hen og gjør det, tag Forskjelligheden og dens Lighed bort, at Du kan elske Næsten. Tag Forkjerlighedens Forskjel bort, at Du kan elske Næsten. Du skal derfor ikke ophøre at elske den Elskede, o langtfra. Saa var jo ogsaa det Ord, Næsten, det største Bedrag, som er opfundet, hvis Du, for at elske Næsten, skulde gjøre Begyndelsen med at opgive at elske dem, for hvem Du har Forkjerligheden. Desuden vilde det jo ogsaa være en Modsigelse, thi, da Næsten er alle Mennesker kan dog vel Ingen være udelukket — skulle vi nu sige: mindst den Elskede? Nei, thi dette er Forkjerlighedens Sprog. Altsaa er det blot Forkjerligheden, der skulde tages bort — og dog vel ikke igjen anbringes i Forholdet til Næsten, saa Du med en forskruet Forkjerlighed vilde elske Næsten i Modsætning til den Elskede. Nei, som man siger til den Eenlige: agt paa Dig selv, at Du ikke føres i Selvkjerlighedens Snare, saaledes maa der siges til de tvende Elskende: agter paa, at I ikke just ved Elskov føres i Selvkjerlighedens Snare. Thi jo mere afgjørende og udelukkende Forkjerligheden slutter sig om eet eneste Menneske, jo længere er den fra at elske Næsten. Du, Mand, før ikke Din Hustrue i den Fristelse, over Dig at glemme at elske Næsten; Du, Hustrue, før ikke Din Mand i denne Fristelse! De Elskende mene vel i Elskov at have det Høieste, o, men det er ikke saaledes, thi deri have de endnu ikke det Evige betrygget ved det Evige. Vel vil Digteren forjætte de Elskende Udødeligheden, hvis de ere ret Elskende; men hvo er da Digteren, hvad

hjælper det med hans Borgen, han, der ikke kan borge for sig selv. Den »kongelige Lov« derimod, Kjerligheds-Budet forjætter Livet, det evige Liv, og dette Bud siger just »Du skal elske Din Næste.« Og som dette Bud vil lære ethvert Menneske, hvorledes han skal elske sig selv, saaledes vil det ogsaa lære Elskoven og Venskabet den rette Kjerlighed: bevar i at elske Dig selv Kjerlighed til Næsten, bevar i Elskov og Venskab Kjerlighed til Næsten. Det vil maaskee støde Dig — nu, Du veed jo, at der ved det Christelige altid staaer Forargelsens Mærker. Men troe det dog; troe ei, at den Lærer, der ikke udslukkede nogen rygende Tande, at han vilde udslukke nogen ædel Ild i et Menneske; troe, at han, der var Kjerlighed, netop vil lære ethvert Menneske at elske; troe, at hvis alle Digtere forenede sig i een Sang til Elskovens og Venskabets Priis, at det var Intet, hvad de havde at sige i Sammenligning med Budet »Du skal elske, Du skal elske Din Næste som Dig selv!« Lad ikke være at troe, fordi Budet næsten forarger Dig, fordi Talen ikke lyder indsmigrende som Digterens, der med sine Sange indynder sig i Din Lykke, men frastødende og forfærdende, som vilde den skrække Dig ud af Forkjerlighedens elskede Tilholdssted — lad derfor ikke være at troe det, betænk, at just fordi Budet er saaledes og Talen saaledes, just derfor kan Gjenstanden være Troens Gjenstand! Hengiv Dig ikke til den Indbildning, at Du kunde tinge, at Du ved at elske nogle Mennesker, Slægt og Venner, elskede Næsten — thi dette er at opgive Digteren uden at gribe det Christelige, og for at forhindre denne Tingen var det, at Talen søgte at stille Dig mellem Digterens Stolthed, der foragter al Tingen, og mellem den kongelige Lovs guddommelige Majestæt, der gjør al Tingen til Skyld. Nei, elsk den Elskede trofast og ømt, men lad Kjerlighed til Næsten være det helliggjørende i Eders Forenings Pagt med Gud; elsk Din Ven oprigtigt og hengivent, men lad Kjerlighed til Næsten være hvad I lære af hinanden i Venskabets Fortrolighed med Gud! See Døden afskaffer alle Forskjelligheder, men Forkjerlighed forholder sig altid til Forskjel, dog gaaer Veien til Livet og til det Evige gjennem Døden og gjennem Forskjellighedernes Afskaffelse: derfor fører ene Kjerlighed til Næsten i Sandhed til Livet. Som Christendommens glade Budskab er indeholdt i Læren om Menneskets Slægtskab med Gud, saa er dens Opgave Menneskets Lighed med Gud. Men Gud er Kjerlighed, derfor kunne vi kun ligne Gud i at elske, som vi ogsaa

---

Gud er Kjerlighed] 1. Joh. 4, 8.

kun, efter en Apostels Ord, kunne være »Guds Medarbeidere i — Kjerlighed«. Forsaavidt Du elsker den Elskede, ligner Du ikke Gud, thi for Gud er ingen Forkjerlighed, hvad Du vel mangen Gang til Din Ydmygelse, men ogsaa mangen Gang til Din Opreisning har betænkt. Forsaavidt Du elsker Din Ven, ligner Du ikke Gud, thi for Gud er ingen Forskjel. Men naar Du elsker Næsten, da ligner Du Gud.

Saa gaae da hen og gjør derefter, lad Forskjellighederne fare, at Du kan elske Næsten. Ak, maaskee behøves dette end ikke at siges Dig, maaskee fandt Du i Verden ingen Elsket, ingen Ven paa Din Vei, saa Du gaaer eensomt; eller maaskee tog Gud af Din Side og gav Dig den Elskede, men Døden tog og tog hende fra Din Side, den tog atter og tog Din Ven, men gav Dig ingen igjen, saa Du nu gaaer eensomt, saa Du ingen Elsket har til at dække Din svage Side og ingen Ven ved Din høire; eller maaskee skilte Livet Eder ad, om I end bleve uforandrede — i Adskillelsens Eensomhed; ak, maaskee skilte Forandringen Eder ad, saa Du sørgende gaaer eensom, fordi Du fandt, men fandt igjen hvad Du fandt, forandret! Hvor trøstesløst! Ja, spørg kun Digteren, hvor trøstesløst det er, at leve eensomt, at have levet eensomt, uden at være elsket og uden at have nogen Elsket; spørg kun Digteren om han veed noget Andet, end at det er trøstesløst, naar Døden gaaer de Elskende imellem, eller, naar Livet skiller Ven fra Ven, eller naar Forandringen skiller dem som Fjender fra hinanden; thi vistnok elsker Digteren Eensomhed, han elsker den — for i Eensomheden at opdage Elskovens og Venskabets savnede Lykke, ligesom Den søger et mørkt Sted, der undrende vil betragte Stjernerne. Og dog, dersom det var uden egen Skyld, at et Menneske ingen Elsket fandt; og dersom han søgte, men, uden egen Skyld, forgjeves at finde en Ven; og dersom Tabet, Adskillelsen, Forandringen var uden egen Skyld: veed i saa Fald Digteren noget Andet, end at det er trøstesløst? Men saa er Digteren jo selv underlagt Forandring, naar han, Glædens Forkynder, paa Nødens Dag ikke veed Andet end Trøstesløshedens Klageskrig. Eller vil Du ikke kalde det Forandring, vil Du kalde det Troskab af Digteren, at han — trøstesløst sørger med den trøstesløst Sørgende: nu vel, derom ville vi ikke stride. Men hvis Du vil sammenligne denne menneskelige Trofasthed med Himlens og Evighedens, da vil Du vel selv

---

Guds Medarbeidere] 1. Cor. 3, 9. maaskee tog Gud af Din Side] der tænkes paa Evas Skabelse, 1. Mos. 2, 22.

indrømme, at den er en Forandring. Thi Himlen glæder sig ikke blot, fremfor nogen Digter, med den Glade, men Himlen sørger ikke blot med den Sørgende, nei Himlen har ny, har saligere Glæde i Beredskab for den Sørgende. Saaledes har Christendommen altid Trøst, og dens Trøst er deri forskjellig fra al menneskelig Trøst, at denne er sig bevidst kun at være en Erstatning for Tabet af Glæden: den christelige Trøst er Glæden. Menneskeligt talt er Trøst en sildigere Opfindelse: først kom Lidelsen og Smerten og Glædens Tab, og saa, bagefter, ak, langt om længe kom Mennesket paa Spoer efter Trøsten. Og om den Enkeltes Liv gjælder det Samme: først kommer Lidelsen og Smerten og Glædens Tab, og saa, bagefter, ak stundom langt om længe, kommer Trøsten. Men den christelige Trøst kan aldrig siges at komme bagefter, thi da den er Evighedens Trøst er den ældre end al timelig Glæde; saasnart denne Trøst kommer, kommer den med Evighedens Forspring, og opsluger ligesom Smerten, thi Smerten og Glædens Tab er det Øieblikkelige — selv om dette Øieblik var Aar — er det Øieblikkelige der druknes i det Evige. Og den christelige Trøst er heller ei nogen Erstatning for Glædens Tab, da den er Glæden; al anden Glæde er dog i sidste Grund kun Trøstesløshed i Sammenligning med Christendommens Trøst. Ak, saa fuldkommen var og er Menneskets Liv ikke paa Jorden, at Evighedens Glæde kunde forkyndes ham som Glæde, han havde og han har selv forspildt det; deraf kommer det, at Evighedens Glæde kun kan forkyndes ham som Trøst. Som det menneskelige Øie ikke taaler at see Solens Lys uden gjennem et dunklende Glas: saaledes kan Mennesket heller ei taale Evighedens Glæde uden gjennem dette Dunklende, at den forkyndes som Trøst. — Altsaa, hvilken Din Skjebne end var i Elskov og Venskab, hvilket end Dit Savn var, hvilket Dit Tab, hvilken Dit Livs Trøstesløshed i Fortrolighed med Digteren: det Høieste staaer endnu tilbage — elsk Næsten! Ham kan Du let finde, som viist blev; ham kan Du ubetinget altid finde, som viist blev; ham kan Du aldrig tabe. Thi den Elskede kan handle saaledes mod Dig, at han er tabt, og Du kan tabe en Ven; men hvad end Næsten gjør mod Dig, Du kan aldrig tabe ham. Sandt nok, Du kan ogsaa vedblive at elske den Elskede og Vennen, hvorledes De end handle mod Dig, men Du kan ikke i Sandhed vedblive at kalde dem den Elskede og Vennen, naar de, desto værre, i Sandhed have forandret sig. Næsten derimod kan ingen Forandring tage fra Dig, thi det er ikke Næsten, der holder Dig fast, men det er Din Kjerlighed, der holder Næsten fast; dersom Din Kjerlighed til Næsten bliver uforandret, saa bliver ogsaa Næsten

uforandret ved at være til. Og Døden kan ikke berøve Dig Næsten, thi tager den een, saa giver Livet Dig strax een igjen. Døden kan berøve Dig en Ven, fordi Du i at elske en Ven egentlig holder sammen med Vennen; men i at elske Næsten holder Du sammen med Gud, derfor kan Døden ikke berøve Dig Næsten. — Hav derfor tabt Alt i Elskov og Venskab, hav aldrig eiet Noget af denne Lykke: Du beholder dog det Bedste tilbage i at elske Næsten.

Kjerlighed til Næsten har nemlig Evighedens Fuldkommenheder. Er det og vel en Fuldkommenhed ved Kjerligheden, at dens Gjenstand er det Fortrinlige, det Udmærkede, det Eneste? Det troede jeg var en Fuldkommenhed ved Gjenstanden, og denne Gjenstandens Fuldkommenhed som en spidsfindig Mistanke mod Kjerlighedens Fuldkommenhed. Er det en fortrinlig Egenskab ved Din Kjerlighed, om den kun kan elske det Overordentlige, det Sjeldne? Jeg troede det var et Fortrin ved det Overordentlige og det Sjeldne, at det er det Overordentlige og Sjeldne, men ikke ved Kjerligheden. Og er Du ikke ogsaa af samme Mening? Thi har Du aldrig tænkt over Guds Kjerlighed; dersom da det var Kjerlighedens Fortrin, at elske det Overordentlige, saa var Gud, hvis jeg saa tør sige, i Forlegenhed, thi for ham er det Overordentlige slet ikke til. Det Fortrin, kun at kunne elske det Overordentlige, er altsaa snarere som en Anklage, ikke mod det Overordentlige, heller ei mod Kjerligheden, men mod den Kjerlighed, der kun kan elske det Overordentlige. Eller er det et Fortrin ved et Menneskes kjælne Befindende, at han kun kan føle sig vel paa eet eneste Sted i Verden, omgiven af enhver Begunstigelse? Naar Du seer et Menneske, der saaledes har indrettet sig i Livet, hvad er det saa Du priser? Dog vel Indretningens Beqvemmelighed. Men har Du ikke lagt Mærke til, at det virkeligt er saa, at hvert Ord i Din Lovtale over denne Herlighed, egentlig lyder som en Spot over den Stakkel, der kun kan leve i denne herlige Omgivelse? Altsaa Gjenstandens Fuldkommenhed er ikke Kjerlighedens Fuldkommenhed. Og netop fordi Næsten ingen af de Fuldkommenheder har, som den Elskede, Vennen, den Beundrede, den Dannede, den Sjeldne, den Overordentlige i saa høi Grad har, netop derfor har Kjerlighed til Næsten alle de Fuldkommenheder, som Kjerligheden til den Elskede, Vennen, den Dannede, den Beundrede, den Sjeldne, den Overordentlige ikke har. Lad da Verden stride saa meget den vil om, hvilken Kjerlighedens Gjenstand der er den fuldkomneste: derom kan der aldrig være Strid, at Kjerlighed til Næsten er den fuldkomneste Kjerlighed. Al anden Kjerlighed har derfor og den Ufuldkommenhed, at der er to

Spørgsmaal og forsaavidt ogsaa nogen Tvetungethed: der er først Spørgsmaal om Gjenstanden og saa om Kjerligheden, eller der er dog baade Spørgsmaal om Gjenstanden og Kjerligheden. Men betræffende Kjerlighed til Næsten er der kun eet Spørgsmaal, det om Kjerligheden, og der er kun eet Evighedens Svar: denne er Kjerligheden; thi denne Kjerlighed til Næsten forholder sig ikke som en Art til andre Arter af Kjerlighed. Elskov bestemmes ved Gjenstanden, Venskab bestemmes ved Gjenstanden, kun Kjerlighed til Næsten bestemmes ved Kjerligheden. Da Næsten nemlig er ethvert Menneske, ubetinget ethvert Menneske, saa er jo alle Forskjelligheder borttagne fra Gjenstanden, og denne Kjerlighed altsaa just kjendelig paa, at dens Gjenstand er uden nogen Forskjellighedens nærmere Bestemmelse, hvilket vil sige, at denne Kjerlighed kun kjendes paa Kjerligheden. Er dette ikke den høieste Fuldkommenhed? Thi forsaavidt Kjerligheden kan kjendes paa og maa kjendes paa noget Andet, saa er dette Andet, i selve Forholdet, ligesom en Mistanke til Kjerligheden, at den ikke er omfattende nok og forsaavidt heller ei i evig Forstand uendelig; dette Andet er et Kjerligheden selv ubevidst Anlæg til Sygelighed. I denne Mistanke boer derfor skjult den Angest, som gjør Elskov og Venskab afhængig af sin Gjenstand, den Angest, som kan antænde Iversygen, den Angest, som kan bringe til Fortvivlelse. Men Kjerlighed til Næsten er uden Forholdets Mistanke, og kan derfor heller ikke blive Mistænksomhed i den Elskende. Dog er denne Kjerlighed ikke stolt uafhængig af sin Gjenstand, dens Ligelighed fremkommer ikke derved, at Kjerligheden stolt vender tilbage i sig selv ved Ligegyldighed mod Gjenstanden, nei, Ligeligheden fremkommer derved, at Kjerligheden ydmygt vender sig ud efter, omfattende Alle, og dog elskende Hver især, men Ingen særligen.

Lad os tænke paa, hvad der i den foregaaende Tale blev udviklet om, at det, at Kjerligheden i et Menneske er ham en Trang, er Udtrykket for Rigdom. Jo dybere altsaa denne Trang er, desto større Rigdom; er Trangen uendelig, da er Rigdommen det ogsaa. Naar nu Kjerlighedens Trang i et Menneske er til at elske een Eneste, saa maa man, selv om man indrømmer, at denne Trang er en Rigdom, dog derhos sige, at han virkeligen trænger til dette Menneske. Naar derimod Kjerlighedens Trang i et Menneske er til at elske Alle, da er den en Trang, og den er saa mægtig, at det er, som maatte den selv næsten kunne frembringe sin Gjenstand. Eftertrykket ligger i det første Tilfælde paa Gjenstandens Særlighed, i det andet Tilfælde paa Trangens Væsentlighed, og kun i denne sidste Forstand er Trang et Udtryk for Rigdom; og kun i

det sidste Tilfælde forholder Trangen og Gjenstanden sig i uendelig Forstand ligeligt til hinanden, thi det første det bedste Menneske, ethvert Menneske er Næsten, eller, der er i særlig Forstand ingen Gjenstand, medens i uendelig Forstand ethvert Menneske er Gjenstanden. Naar En føler Trang til at tale med eet eneste bestemt Menneske, saa trænger han egentligen til dette Menneske; men naar Trangen i ham til at tale er saa stor, at han maa tale, om man saa satte ham hen i en øde Ørk, om man satte ham i eensomt Fængsel, naar Trangen er saa stor, at ethvert Menneske er ham Den, han ønsker at tale til: da er Trangen en Rigdom. Og Den, i hvem Kjerlighed til Næsten er, i ham er Kjerligheden en Trang, den dybeste; han trænger ikke til Menneskene for dog at have Nogen at elske, men han trænger til at elske Menneskene. Dog er der intet Stolt eller Hovmodigt i denne Rigdom, thi Gud er Mellembestemmelsen, og Evighedens »skal« binder og styrer den mægtige Trang, at den ikke farer vild og bliver til Stolthed. Men i Gjenstanden er der ingen Grændse, thi Næsten er alle Mennesker, ubetinget ethvert Menneske.

Den, der i Sandhed elsker Næsten, elsker derfor ogsaa sin Fjende. Denne Forskjel »Ven eller Fjende« er en Forskjel i Kjerlighedens Gjenstand, men Kjerlighed til Næsten har jo den Gjenstand, som er uden Forskjel, Næsten er den aldeles ukjendelige Forskjellighed mellem Menneske og Menneske, eller er den evige Lighed for Gud — denne Lighed har Fjenden ogsaa. Man mener, at det er et Menneske umuligt at elske sin Fjende, ak, thi Fjender kunne jo neppe taale at see hinanden. Nu vel, saa luk Øiet — saa ligner Fjenden aldeles Næsten; luk Øiet og husk paa Budet, at Du skal elske, saa elsker Du — Din Fjende, nei, saa elsker Du Næsten, thi, at han er Din Fjende, seer Du jo ikke. Naar Du nemlig lukker Øiet, da seer Du ikke Jordlivets Forskjelligheder, men Fjendskab er ogsaa en af Jordlivets Forskjelligheder. Og naar Du lukker Øiet, saa adspredes og forvirres Dit Sind ikke paa samme Tid, som Du skal høre efter Budets Ord. Naar da Dit Sind ikke forvirres og adspredes ved at see til Gjenstanden for Din Kjerlighed og Gjenstandens Forskjellighed, saa bliver Du lutter Øre for Budets Ord, som talte det ene og alene til Dig, at »Du« skal elske Næsten. See da er Du paa Fuldkommenhedens Vei til at elske Næsten, naar Dit Øie er lukket og Du er bleven lutter Øre for Budet.

Det er jo og i Sandhed saa (hvad da allerede ligger i det Udviklede, hvor det vistes, at Næsten er den rene Aandsbestemmelse), Næsten seer man kun med lukket Øie eller ved at see fra

Forskjellighederne. Det sandselige Øie seer altid Forskjellighederne og seer til Forskjellighederne. Derfor raaber jordisk Kløgt tidlig og sildig: »see Dig for, hvem Du elsker.« Ak, skal man i Sandhed elske Næsten, da gjælder det: see Dig for Alt ikke for; thi denne Klogskab i Forhold til at prøve Gjenstanden vil netop bevirke, at Du aldrig faaer Næsten at see, fordi han jo er ethvert Menneske, det første det bedste, ganske iblinde taget. Digteren foragter Klogskabens seende Blindhed, der lærer, at man skal see sig for hvem man elsker, han lærer, at Kjerlighed gjør blind; paa en gaadefuld, uforklarlig Maade skal, efter Digterens Mening den Elskende finde sin Gjenstand eller blive forelsket og bliver saa — blind af Kjerlighed, blind for enhver Feil, enhver Ufuldkommenhed hos den Elskede, blind for alt Andet end denne Elskede, — men dog vel ikke blind for, at denne er den eneste i hele Verden. Naar saa er, gjør jo vistnok Elskov et Menneske blind, men den gjør ham tillige meget nøieseende til ikke at forvexle noget andet Menneske med denne Eneste, den gjør ham altsaa blind i Forhold til denne Elskede ved at lære ham at gjøre en uhyre Forskjel mellem denne Eneste og alle andre Mennesker. Men Kjerlighed til Næsten gjør et Menneske i dybeste og ædleste og saligste Forstand blind, saa han blindt elsker ethvert Menneske, ligesom Elskeren elsker den Elskede.

Kjerlighed til Næsten har Evighedens Fuldkommenheder — deraf kommer det maaskee, at den stundom saa lidet synes at passe ind i Jordlivets Forhold, i det Verdsliges timelige Forskjellighed, at den saa let bliver miskjendt og udsat for Had, at det i ethvert Tilfælde er meget utaknemmeligt at elske Næsten.

Selv Den, der ellers ikke er tilbøielig til at prise Gud og Christendommen, han gjør det dog, naar han med Gysen betænker dette Forfærdelige, hvorledes i Hedenskabet Jordlivets Forskjellighed, eller hvorledes Kaste-Inddelingen umenneskeligt skiller Menneske fra Menneske, hvorledes denne Ugudelighed umenneskeligt lærer det ene Menneske at fornegte Slægtskabet med det andet, lærer ham formasteligt og afsindigt at sige om det andet Menneske, at han er ikke til, er »ikke født«. Da priser endog han Christendommen, der har frelst Menneskene fra det Onde ved dybt og evigt uforglemmeligt at indprente Slægtskabet mellem Menneske og Menneske, fordi Slægtskabet er betrygget ved hver Enkelts ligelige

---

»ikke født«] De fire første Hovedkaster i Indien anse de udenforstaaende for ikke fødte.

Slægtskab med og Forhold til Gud i Christo; fordi den christelige Lære ligeligt henvender sig til hver Enkelt, lærer ham, at Gud har skabt ham og Christus forløst ham; fordi den christelige Lære kalder hvert Menneske afsides og siger til ham »luk Din Dør og beed til Gud, saa har Du det Høieste et Menneske kan have, elsk Din Frelser, saa har Du Alt baade i Liv og Død, og lad saa Forskjellighederne være der, de gjøre hverken fra eller til.« Mon vel og Den, der fra Bjergets Tinde seer Skyerne under sig, mon han forstyrres af dette Syn, mon han forstyrres af det Tordenveir, der raser nede ved Jordens lave Egne? Og saa høit har Christendommen sat ethvert, ubetinget ethvert Menneske — thi for Christus, saa lidet som for Guds Forsyn, er der intet Tal, ingen Mængde, de Utallige ere for ham talte, ere lutter Enkelte; saa høit har Christendommen sat ethvert Menneske, for at han ikke skulde tage Skade paa sin Sjel ved at hovmode sig i eller sukke under Jordlivets Forskjellighed. Thi borttaget Forskjelligheden har Christendommen ikke, saalidet som Christus selv vilde eller vilde bede Gud at tage Disciplene ud af Verden — og dette bliver jo Eet og det Samme. Der har derfor aldrig i Christenheden, saa lidet som i Hedenskabet, levet noget Menneske uden at være iført eller være overklædt med Jordlivets Forskjellighed; saa lidet som den Christne lever eller kan leve uden Legeme, ligesaa lidet uden Jordlivets Forskjellighed, hvilken Enhver ved Fødsel, ved Stand, ved Vilkaar, ved Dannelse o. s. v. særligen tilhører — det rene Menneske er Ingen af os. Christendommen er for alvorlig til at fable om det rene Menneske, den vil kun gjøre Menneskene rene. Christendommen er ikke noget Eventyr, om end Saligheden, som den forjætter, er herligere end hvad Eventyret eier; den er ei heller et sindrigt Hjernespind, der skal være vanskeligt at forstaae, og som ogsaa fordrer een Betingelse, et ørkesløst Hoved og en tom Hjerne.

Altsaa, hiin Hedenskabets Rædsel har Christendommen, og eengang for alle, forjaget; men Jordlivets Forskjellighed har den ikke borttaget. Denne maa vedblive, saa længe Timeligheden vedbliver, og maa vedblive at friste hvert Menneske, som indkommer i Verden; thi ved at være Christen bliver han ikke fritagen fra Forskjelligheden, men ved at seire i Forskjellighedens Fristelse bliver han Christen. I den saakaldte Christenhed frister derfor endnu bestandigt Jordlivets Forskjel, ak, den maaskee mere end

---

saalidet som Christus selv vilde] smlgn. Joh. 17, 15.

frister, saa den Ene hovmoder sig, den Anden trodsigt misunder. Begge Dele er jo Oprør, er Oprør mod det Christelige. Sandeligen, langt fra os være at bestyrke Nogen i den formastelige Vildfarelse, at kun de Mægtige og de Fornemme ere de Skyldige; thi dersom de Ringe og de Afmægtige kun trodsigt eftertragte Jordlivets dem negtede Fortrin, istedenfor ydmygt at eftertragte det Christeliges salige Ligelighed, da er dette ogsaa at tage Skade paa sin Sjel. Blind er Christendommen ikke, eensidig ei heller; den seer med Evighedens Ro ligeligt alle Jordlivets Forskjelligheder, men den holder ikke splidagtigt sammen med nogen eneste; den seer, og visseligen med Bedrøvelse, at jordisk Travlhed og Verdslighedens falske Propheter i Christendommens Navn ville fremkogle dette Skin, som var det blot de Mægtige, der kunde forsee sig paa Jordlivets Forskjellighed, som var den Ringe berettiget til at gjøre Alt for at naae Ligheden — blot ikke ved Hjælp af at blive Christen i Alvor og Sandhed. Mon man ad den Vei skulde komme den christelige Lighed og Ligelighed nærmere?

Christendommen vil da ikke tage Forskjelligheden bort, hverken Fornemhedens eller Ringhedens; men paa den anden Side, der er ingen timelig Forskjellighed, ikke den i Verdens Øine billigste og antageligste, med hvilken Christendommen partisk vil holde. Om den timelige Forskjellighed, paa hvilken et Menneske forseer sig ved at klamre sig verdsligt fast til den, er en i Verdens Øine himmelraabende og oprørende, eller en i Verdens Øine uskyldig og elskværdig, beskæftiger slet ikke Christendommen, der jo ikke gjør verdsligt Forskjel, ikke seer paa Det, ved hvilket et Menneske tager Skade paa sin Sjel, men paa det, at han tager Skade paa sin Sjel — ved en Ubetydelighed? Maaskee; men det, at tage Skade paa sin Sjel, er visseligen ingen Ubetydelighed. Mellem Fornemheden og Ringhedens Yderpunkter ligger der en stor Mængde af nærmere Bestemmelser i verdslig Forskjellighed; men der er ingen af disse nærmere og derfor vel mindre iøinefaldende Forskjelligheder, med hvilken Christendommen gjør en Undtagelse. Forskjelligheden er som et uhyre Net, i hvilket Timeligheden holdes, Maskerne i dette Net ere igjen forskjellige, det ene Menneske synes mere fanget og bundet i Tilværelsen end det andet; men al denne Forskjellighed, Forskjelligheden mellem Forskjel og Forskjel, den sammenlignende Forskjellighed beskæftiger slet ikke Christendommen, ikke det mindste, en saadan Beskæftigelse og Bekymring er nemlig igjen Verdslighed. Christendom og Verdslighed komme aldrig til at forstaae hinanden, selv om det et Øieblik — for en mindre Nøieregnende kan see skuffende ud. At skaffe Lighed tilveie i Verden

mellem Menneskene, at ligne Timelighedens Vilkaar, om muligt ligeligt, paa Menneskene: er jo Noget, der i saa høi Grad beskæftiger Verdsligheden. Men selv, hvad man tør kalde, den velmenende verdslige Stræben i denne Henseende træffer aldrig sammen i Forstaaelse med Christendommen. Den velmenende Verdslighed holder sig fromt, hvis man saa vil, overbeviist om, at der maa være eet timeligt Vilkaar, een jordisk Forskjellighed — man finde den nu ud ved Hjælp af Beregninger og Oversigter, eller paa hvilken som helst anden Maade — der er Ligeligheden. Naar dette Vilkaar blev det eneste for alle Mennesker: saa var Ligheden tilveiebragt. Men deels lader dette sig ikke gjøre, og deels er dog Alles Lighed ved at have fælles og samme timelige Forskjellighed ingenlunde den christelige Ligelighed; den verdslige Lighed, hvis den var mulig, er ikke den christelige Ligelighed. Og fuldkomment at tilveiebringe den verdslige Lighed er en Umulighed. Det tilstaaer egentlig den velmenende Verdslighed selv; den fryder sig, naar det lykkes at gjøre det timelige Vilkaar lige for Flere og Flere, men den erkjender selv, at dens Stræben er et fromt Ønske, at det er en uhyre Opgave, den har sat sig, at det har lange Udsigter — hvis den ret forstod sig selv, vilde den indsee, at dette aldrig naaes i Timeligheden, at, selv om denne Stræben fortsættes gjennem Aartusinder, den dog aldrig naaer Maalet. Christendommen derimod er ved Hjælp af Evighedens Gjenvei strax ved Maalet: den lader alle Forskjellighederne bestaae, men lærer Evighedens Ligelighed. Den lærer, at enhver skal opløfte sig over den jordiske Forskjellighed. Agt vel paa, hvor ligeligt den taler, den siger ikke, at det er den Ringe, der skal opløfte sig, medens den Mægtige maaskee skulde nedstige fra sin Ophøiethed, ak nei, en saadan Tale er ikke ligelig; og den Lighed, der tilveiebringes ved at den Mægtige stiger ned og den Ringe stiger op, er ikke den christelige Ligelighed, er verdslig Lighed. Nei, om det saa var Den, der staaer øverst, om det saa var Kongen, han skal opløfte sig over Ophøiethedens Forskjel, og Tiggeren skal opløfte sig over Ringhedens Forskjel. Christendommen lader alle Jordlivets Forskjelligheder bestaae, men i Kjerlighedsbudet, i at elske Næsten er netop indeholdt denne Ligelighed i at opløfte sig over Jordlivets Forskjellighed.

Fordi dette nu er saaledes, fordi den Ringe lige saa fuldt som den Fornemme og Mægtige, fordi ethvert Menneske paa sin forskjellige Maade kan tabe sin Sjel ved ikke christeligt at ville opløfte sig over Jordlivets Forskjellighed, ak og fordi det skeer paa begge og paa de forskjelligste Maader: derfor er det, at ville

elske Næsten, ofte udsat for dobbelt ja fleerdobbelt Fare. Enhver, der fortvivlet har klamret sig til een eller anden af Jordlivets Forskjelligheder, saa han har sit Liv i den — ikke i Gud, han fordrer ogsaa af Enhver, der hører til samme Forskjellighed, at han med ham skal holde sammen — ikke i det Gode (thi det Gode danner intet Sammenhold, forener hverken to eller hundrede eller alle Mennesker i Sammenhold), men i et ugudeligt Sammenhold mod det Almene-Menneskelige; den Fortvivlede kalder det Forræderie, at ville have Fællesskab med andre, med alle Mennesker. Paa den anden Side, disse andre Mennesker ere igjen forskjelliggjorte i andre Timelighedens Forskjelligheder, og misforstaae det maaskee da, om Nogen, som ikke hører til deres Forskjellighed, vil holde med dem. Thi betræffende Jordlivets Forskjelligheder er der ved Misforstaaelsen, besynderligt nok, paa eengang Strid og Enighed: den Ene vil have een Forskjellighed bort, men han vil have en anden sat isteden. Forskjellighed kan jo som Ordet siger betyde det meget Forskjellige, det Allerforskjelligste; men Enhver, der strider paa den Maade mod Forskjelligheden, at han vil have een bestemt bort og en anden isteden, han kæmper jo for Forskjelligheden. Den, der saa vil elske Næsten, Den, der altsaa ikke bekymrer sig om at faae denne eller hiin Forskjellighed bort, eller verdsligt om at faae alle bort, men gudeligt om at gjennemtrænge sin Forskjellighed med den christelige Ligeligheds saliggjørende Tanke: han bliver let som Den, der ikke passer ind her i Jordlivet, end ikke i den saakaldte Christenhed, han bliver let udsat for Angreb fra alle Kanter, han bliver let som et fortabt Faar blandt rivende Ulve. Overalt hvor han seer hen, møder han naturligviis Forskjellighederne (thi, som sagt, intet Menneske er det rene Menneske, men den Christne opløfter sig over Forskjellighederne); og De, som verdsligt have klamret sig fast til en timelig Forskjellighed, denne være en hvilkensomhelst, de ere som rivende Ulve.

Lader os tage nogle Exempler af Jordlivets Forskjellighed, for at gjøre denne Sag klar, lader os gaae ret nøiagtigt frem. Og giv Du Dig kun Taalmodighed til at læse, som jeg giver mig Flid og Tid til at skrive; thi da det er mit eneste Arbeide og min eneste Opgave at være Forfatter, saa baade kan jeg og er forpligtet til at anvende en nøiagtig, en smaalig om Du saa vil, men vistnok ogsaa gavnlig Omhyggelighed, som Andre ikke kunne, da de, foruden at være Forfattere, tillige paa andre Maader maae bruge deres maaskee længere Dag, maaskee rigere Gave, deres maaskee større Arbeidskraft. — See, de Tider ere forbi, da den Mægtige og For-

nemme ene var Menneske, de andre — Mennesker Trælle og Slaver. Dette skyldes Christendommen; men deraf følger ingenlunde, at Fornemhed og Vælde nu ikke mere kan blive en Snare for et Menneske, saa han forseer sig paa denne Forskjellighed, tager Skade paa sin Sjel, glemmer hvad det er at elske Næsten. Skal det nu skee, maa det vistnok skee paa en mere skjult og hemmelighedsfuld Maade, men i Grunden bliver det det Samme. Hvad enten En aabenlyst, nydende sit Hovmod og sin Stolthed, betyder andre Mennesker, at de ere ikke til for ham, vil, til Næring for sit Hovmod, at de skal fornemme det, idet han fordrer den slaviske Underkastelses Udtryk af dem — eller han listende og skjult, netop ved at undgaae enhver Berøring med dem (maaskee ogsaa af Frygt for, at det Aabenlyse skulde hidse Menneskene og blive ham selv farligt) udtrykker, at de ikke ere til for ham: dette er i Grunden Eet og det Samme. Det Umenneskelige og det Uchristelige ligger ikke i Maaden, paa hvilken det gjøres, men i at ville for sig selv fragaae Slægtskabet med alle Mennesker, med ethvert Menneske ubetinget. Ak, ak, at bevare sig reen fra Verden, er Christendommens Opgave og Lære, give Gud, at vi alle gjorde det; men verdsligt at klamre sig ved om det saa var den herligste af alle Forskjelligheder, det er just Besmittelse. Thi det er ikke det grove Arbeide der besmitter — naar det gjøres i Hjertets Reenhed, og det er ikke det ringe Vilkaar, der besmitter — naar Du gudeligt sætter Din Ære i at leve i Stilhed; men Silke og Hermelin kan besmitte, hvis det bragte et Menneske til at tage Skade paa sin Sjel. Det er Besmittelse, naar den Ringe krymper sig saaledes ved sin Elendighed, at han ikke har Mod til at ville opbygges ved det Christelige; men det er ogsaa Besmittelse, naar den Fornemme svøber sig saaledes ind i sin Fornemhed, at han krymper sig for at opbygges ved det Christelige; og det er ogsaa Besmittelse, naar Den, hvis Forskjellighed er at være som Folk er fleest, aldrig i christelig Opløftelse kommer ud af denne Forskjellighed.

Saa vil da denne fornemme Fordærvethed lære den Fornemme, at han kun er til for de Fornemme, at han ene skal leve i deres Kredses Sammenhold, at han ikke maa være til for andre Mennesker, ligesom disse ikke maae være til for ham. Men Forsigtighed, hedder det, han maa vide at gjøre det saa let og saa behændigt, som muligt, at det ikke ophidser Menneskene, det vil sige, Hemmeligheden og Kunsten er netop at have denne Hemmelighed for sig; det at undgaae Berøringen maa ikke være et Udtryk for Forholdet, ei heller maa det gjøres paa en paafaldende Maade, der vilde vække Opmærksomhed, nei det Undvigende skal være for at sikkre

sig, og altsaa saa forsigtigt, at Ingen bliver opmærksom derpaa, end sige stødes derover. Derfor skal han gaae som med lukket Øie (ak, men ikke i christelig Forstand), naar han færdes mellem Menneskenes Mængde; stolt — og dog listende skal han ligesom flygte fra den ene fornemme Kreds til den anden; han maa ikke see paa disse andre Mennesker — for ikke at blive seet, medens dog Øiets hele Opmærksomhed skal lure bag dette Skjul — hvis der skulde møde ham et Medmenneske eller en endnu Fornemmere; hans Blik skal svæve ubestemt, famlende hen over alle disse Mennesker, at Ingen skulde kunne gribe hans Øie og minde ham om Slægtskabet; han maa aldrig sees blandt de Ringere, idetmindste aldrig i deres Selskab, og kan det ikke undgaaes, da maa den fornemme Nedladenhed sees — dog i dens letteste Skikkelse — for ikke at støde og hidse; han maa gjerne mod de Ringere bruge overdreven Høflighed, men han maa aldrig omgaaes dem ligeligt, thi derved vilde jo udtrykkes, at han var — Menneske, men han er — Fornem. Og dersom han kan gjøre dette let, behændigt, smagfuldt, undflyende og dog altid bevarende sin Hemmelighed (at de andre Mennesker ikke ere til for ham og han ikke for dem), saa vil den fornemme Fordærvethed indestaae ham for, at han har — den gode Tone. Ja, Verden har forandret sig — og Fordærvetheden, den har ogsaa forandret sig; thi det var jo dog overilet, hvis man vilde troe, at Verden var bleven god, fordi den havde forandret sig. Hvor vilde ikke, hvis vi tænke os en af hine stolte, trodsige Skikkelser, der lystedes ved dette ugudelige Spil, aabenlyst at lade »disse Mennesker« føle deres Usselhed, hvor vilde han ikke forbauses, naar han fik at vide, at saa megen Forsigtighed nu var bleven nødvendig for at bevare denne Hemmelighed! Ak, men Verden har forandret sig; og efterhaanden som Verden forandrer sig, bliver ogsaa Fordærvethedens Skikkelser underfundigere, vanskeligere at paapege — men bedre blive de sandeligen ikke.

Saaledes den fornemme Fordærvethed. Og dersom der saa var en Fornem, hvis Liv altsaa ved Fødsel og Vilkaar særligen tilhørte den samme jordiske Forskjellighed, en Fornem, der ikke vilde samtykke i denne Splidagtighedens Sammensværgelse mod det Almene-Menneskelige, det er, mod Næsten, dersom han ikke kunde bringe det over sit Hjerte, dersom han, vel indseende Følgerne deraf, dog for Gud fortrøstede sig til at have Styrke til at bære disse, medens han ikke havde Styrke — til at forhærde sit Hjerte: Erfaringen skulde vel lære ham, hvad han vovede. Først skulde nu den fornemme Fordærvethed anklage ham som en Forræder

og Selvkjerlig — fordi han vilde elske Næsten; thi det, at holde sammen med Fordærvetheden, det var Kjerlighed og Troskab og Oprigtighed og Hengivenhed! Og hvis da, som det saa ofte gaaer, de Ringere igjen fra deres Forskjelligheds Synspunkt misforstode og miskjendte ham, ham — der jo ikke hørte til deres Synagoge, lønnede ham med Spot og Forhaanelse — fordi han vilde elske Næsten: ja, da stod han jo der i den dobbelte Fare. Havde han nemlig villet stille sig i Spidsen for de Ringere, at han i et Oprør kunde nedtræde Fornemhedens Forskjellighed: da skulde de maaskee have hædret og elsket ham. Men dette vilde han ikke, han vilde blot udtrykke, hvad der i ham var en christelig Trang, det at elske Næsten. Og just derfor blev hans Skjebne saa mislig, just deraf den dobbelte Fare.

Saa skulde vel den fornemme Fordærvethed triumpherende spotte ham, haanende og dømmende sige: »det har han ærligt fortjent;« den skulde vel bruge hans Navn som en Skræmsel for at hindre uerfarne fornemme Ynglinge i at fare vild — fra Fordærvethedens gode Tone. Og mangen Bedre blandt de Fornemme, over hvem dog Fordærvethedens Tone øvede en Magt, skulde ikke vove at forsvare ham, ikke turde lade være at lee med i »Spotternes Raad«, og dette skulde vel være det Høieste, om Nogen vovede at forsvare ham. Saaledes lod det sig jo vel tænke, at en Fornem i selve de Fornemmes Kredse begeistret, veltalende kunde forfægte Kjerlighed til Næsten, men, naar det kom til Stykket i Virkeligheden, ikke kunde overvinde sit Sind i Lydighed under den maaskee seierrigt forfægtede Anskuelse. Dog indenfor Forskjellighedens Mellemvæg, bag ved den, at forfægte en modsat Anskuelse, en Anskuelse, der i christelig Forstand (ikke i oprørsk Forstand) vil tage Forskjelligheden bort: det er jo at blive i Forskjellighed. I Selskab med de Lærde, eller indenfor en Omgivelse, der sikkrer og fremhæver hans Forskjellighed som saadan, skulde maaskee den Lærde være villig til begeistret at foredrage denne Lære om alle Menneskers Lighed; men det er jo at blive i Forskjelligheden. I Selskab med Rigmænd, i en Omgivelse, der netop gjør Rigdommens Fortrin iøinefaldende, skulde maaskee den Rige være villig til at gjøre Ligheden mellem Menneske og Menneske enhver Indrømmelse; men det er jo at blive i Forskjelligheden. Hiin Bedre, der maaskee seierrigt skulde kunne slaae alle Indvendinger af Marken i det fornemme Selskab, han skulde maaskee fornemt og feigt flygte Berø-

---

»Spotternes Raad«] smlgn. Ps. 1, 1.

ringen med Virkelighedens Indvending mod Forskjelligheden. — »At gaae med Gud,« dette Udtryk bruge vi jo som en Lykønskning — hvis denne Bedre blandt de Fornemme, istedenfor stolt undflyende, skulde gaae med Gud ud blandt Menneskene: da skulde han maaskee for sig selv — og altsaa ogsaa for Gud søge at skjule, hvad han fik at see — men hvad Gud saae, at han skjulte. Naar man nemlig gaaer med Gud, gaaer man jo rigtignok uden Fare; men man nødsages ogsaa til at see og til at see paa en ganske egen Maade. Naar Du gaaer i Selskab med Gud, da behøver Du kun at see een eneste Elendig, og Du skal ikke kunne undflye hvad Christendommen vil Du skal forstaae, den menneskelige Lighed. Ak, men hiin Bedre skulde maaskee ikke ganske turde vove at udholde denne Vandring i Selskab med Gud og Indtrykket af den, han skulde maaskee unddrage sig — medens han dog samme Aften igjen i det fornemme Selskab forfægtede den christelige Anskuelse. Ja, det at gaae med Gud (og det er jo kun i dette Selskab man opdager »Næsten«, thi Gud er Mellembestemmelsen) for at lære Livet og sig selv at kjende, det er en alvorlig Gang. Saa taber Ære, Magt og Herlighed sin verdslige Glands; i Selskab med Gud kan Du ikke verdsligt fryde Dig derved. Naar Du holder sammen (thi Sammenhold er ikke af det Gode) med nogle andre Mennesker, med en bestemt Stand, med et bestemt Vilkaar i Livet, om det saa blot er med Din Hustrue: saa frister det Verdslige; selv om det ikke i Dine Øine har stort at betyde, det frister Dig sammenligneIsesviis i Persons Anseelse, det frister Dig maaskee for hendes Skyld. Men naar Du gaaer med Gud, kun holder sammen med Gud, og i Alt, hvad Du forstaaer, forstaaer Gud under: da opdager Du — skal jeg sige til Din egen Skade, da opdager Du Næsten; da nødsager Gud Dig til at elske ham — skal jeg sige til Din egen Skade; thi at elske Næsten er et utaknemligt Arbeide.

Eet er det jo at lade Tanke kæmpe mod Tanke, Eet er det at fægte og at seire i en Ordstrid, et Andet at seire over sit eget Sind, naar man fægter i Livets Virkelighed; thi hvor nær end den ene Tanke stridende kommer den anden paa Livet, hvor nær end i Ordstriden den ene Stridende kommer den anden, al denne Striden er dog paa Afstand og som i Luften. Derimod er dette Maalestokken for hvad Sindelag der boer i et Menneske: hvor langt han har fra hvad han forstaaer til hvad han gjør, hvor stor Afstand der er mellem hans Forstaaen og hans Handlen. Vi forstaae i Grunden Alle det Høieste, et Barn, den Eenfoldigste, den Viseste, de forstaae alle det Høieste og alle det Samme; thi det er, om jeg saa tør sige, een Lectie, vi Alle have for. Men Det, der

gjør Forskjellen, er om vi forstaae det paa Afstand — saa vi ikke gjøre derefter, eller nærved — saa vi gjøre derefter, og »ikke kunne det anderledes«, ikke kunne lade være at gjøre det, som Luther, der ganske nærved forstod hvad han havde at gjøre, da han sagde: »jeg kan det ikke anderledes, Gud hjælpe mig, Amen.« — Paa en stille Times Afstand fra al Livets og Verdens Forvirring forstaaer ethvert Menneske hvad det Høieste er; naar han gaaer derfra, har han forstaaet det; naar det i Livet for ham seer ud til godt Veir forstaaer han det endnu: men naar Forvirringen begynder, da flygter Forstaaelsen, eller det viser sig, at denne Forstaaelse var paa Afstand. At sidde paa et Værelse, hvor Alt er saa stille, at man kan høre et Sandskorn falde, og forstaae det Høieste, det kan ethvert Menneske; men, for at tale billedligt, at skulle sidde i den Kjedel, som Kobbersmedene hamre paa, og saa forstaae det Samme: ja, saa maa man have Forstaaelsen nærved, ellers vil det vise sig, at Forstaaelsen var paa Afstand — fordi man var fraværende med Forstaaelsen. — Paa en stille Times Afstand fra Livets Forvirring forstaaer Barnet, den Eenfoldigste, den Viseste, og næsten lige let, hvad ethvert Menneske skal gjøre — hvad ethvert Menneske skal gjøre; men naar i Livets Forvirring der kun er Spørgsmaal om, hvad h a n skal gjøre, saa viser det sig maaskee, at denne Forstaaelse var paa Afstand — den var jo paa Menneskehedens Afstand fra ham. — Paa en Ordstrids Afstand fra Handling, paa en høimodig Beslutnings Afstand fra Handling, paa et høitideligt Løftes, paa Fortrydelsens Afstand fra Handling forstaaer ethvert Menneske det Høieste. Indenfor den uforandrede Tilstands Tryghed ved gammel Vane at forstaae, at der skulde gjøres en Forandring, det kan Enhver, thi denne Forstaaelse er paa Afstand, er ikke Uforandrethed en uhyre Afstand fra Foranddringen? Ak, i Verden er der ideligen det travle Spørgsmaal om, hvad Den kan og hvad Den kan og hvad Den ikke kan: Evigheden, der taler om det Høieste, antager roligt, at ethvert Menneske kan det, og spørger derfor blot, om han gjorde det. Paa den fornemme Nedladenheds Afstand forstaaer den Fornemme Ligheden mellem Menneske og Menneske; paa den hemmelighedsfulde Overlegenheds Afstand forstaaer den Lærde og den Dannede Ligheden mellem Menneske og Menneske; indenfor et lille Fortrins Indrømmelse forstaaer Den, hvis Forskjellighed er at være som Folk er fleest, Ligheden mellem Menneske og Menneske — paa Afstand er Næsten

---

som Luther] paa Rigsdagen i Worms.

kjendt af Alle: kun Gud veed, hvor mange der kjender ham i Virkeligheden, det er, nærved. Og dog, paa Afstand er Næsten en Indbildning, han, som jo er ved at være nær ved, det første det bedste Menneske, ubetinget ethvert Menneske. Paa Afstand er Næsten en Skygge, der ad Indbildningens Vei gaaer ethvert Menneskes Tanke forbi — ak, men at det Menneske, der i samme Øieblik virkeligen gik ham forbi, var Næsten: det opdager han maaskee ikke. Paa Afstand kjender Enhver Næsten, og dog er det en Umulighed at see ham paa Afstand; dersom Du ikke seer ham saa nær, at Du ubetinget, for Gud, seer ham i ethvert Menneske, saa seer Du ham slet ikke.

Lad os nu tænke Ringhedens Forskjellighed. De Tider ere forbi, da, hvad man kalder, de Ringere ingen Forestilling have om sig selv, eller kun den Forestilling at være Trælle, ikke blot ringe Mennesker, men egentligen ikke engang at være Mennesker; de vilde Oprør, Rædselen, som fulgte paa hiin Rædsel, ere maaskee ogsaa forbi: men mon derfor ikke Fordærvetheden kan boe skjult i et Menneske? Saa vil da den fordærvede Ringhed indbilde den Ringe, at han i den Mægtige og Fornemme, i Enhver, der er begunstiget ved et Fortrin, skal see sin Fjende. Men Forsigtighed, hedder det, thi endnu have disse Fjender saa megen Magt, at det let kunde blive farligt at bryde med dem. Derfor vil Fordærvetheden ikke lære den Ringe at gjøre Oprør, ei heller ganske at negte enhver Yttring af Ærbødighed, ei heller at lade Hemmeligheden blive aabenbar; men den vil lære, at det skal gjøres og dog ikke gjøres, gjøres og dog saaledes, at den Mægtige ingen Glæde skal faae deraf, medens han dog ikke skal kunne sige, at det negtes ham. Derfor skal der selv i Hyldingen være en underfundig Trods, der skjult kan forbittre, en Trevenhed, der skjult siger Nei til hvad Munden bekjender, en ligesom indædt Misundelses Klangløshed i den Jubel, der ærer den Mægtige. Ingen Magt skal der bruges, det kunde blive farligt; intet Brud maa det komme til, det kunde blive farligt; men en skjult Forbittrelses Hemmelighed, en fjernt anet piinagtig Forstemthed skal gjøre baade Magt og Ære og Udmærkelse til en Plage for den Mægtige, den Ærede, den Udmærkede, der dog ikke skulde kunne faae noget Bestemt at klage over; thi deri stikker just Kunsten og Hemmeligheden.

Og dersom der da var en Ringe, i hvis Hjerte denne Misundelsens Hemmelighed ikke kōm, og som heller ikke vilde lade Fordærvetheden udenfra faae denne Magt over sig, en Ringe, der uden feig Underkastelse, uden Menneskefrygt, beskedent, men fremfor Alt med Glæde, gav ethvert Jordlivets Fortrin hvad dets er, lykke-

ligere og gladere ved at give end mangen Gang Den maaskee er og kan være, som skal modtage: da skulde han vel ogsaa opdage den dobbelte Fare. Hans Jævnlige skulde maaskee støde ham fra sig som en Forræder, foragte ham som en Trællesindet, ak, og de Begunstigede skulde maaskee misforstaae ham og spotte ham som en Paatrængende. Hvad der i det foregaaende Forhold skulde ansees som for ringe for den Fornemme — at elske Næsten, det skulde maaskee her ansees som for anmassende for den Ringe — at elske Næsten. — Saa farefuldt er det at ville elske Næsten. Thi Forskjellighed er der nok af i Verden, Forskjellighed er der overalt i Timeligheden, der jo just er det Forskjellige, det Mangfoldige. Maaskee skal det ogsaa kunne lykkes et Menneske netop i Kraft af sin Forskjellighed at staae sig godt med alle Forskjelligheder i en lempelig og føielig Overeenskomst, der slaaer lidt af paa eet Sted og saa fordrer lidt igjen paa et andet Sted: men Evighedens Ligelighed, at ville elske Næsten, synes baade for Lidt og for Meget, og derfor er det som passede denne Kjerlighed til Næsten ikke ret ind i Jordlivets Forhold.

Tænk Dig et Menneske, der gjorde et Gjestebud og dertil indbød Halte, Blinde, Krøblinge, Tiggere: nu, langt fra mig være at troe Andet om Verden, end at den dog vilde finde det smukt om end sært. Men tænk Dig, at denne Mand, som gjorde Gjestebudet, havde en Ven, til hvem han sagde »igaar gjorde jeg et stort Gjestebud« — ikke sandt, saa vilde Vennen først og fremmest forundre sig, at han ikke havde været blandt de Indbudne. Naar han da derpaa fik at vide, hvo de Indbudne havde været: nu langt fra mig være at troe Andet om Vennen, end at han dog vilde finde det smukt om end sært. Dog forundre sig vilde han, og han vilde maaskee sige »det er en besynderlig Sprogbrug at kalde en saadan Forsamling et Gjestebud, et Gjestebud — hvor Vennerne ikke ere med, et Gjestebud — hvor Spørgsmaalet ikke er om Vinens Fortræffelighed, om Selskabets Udvalg, om Tjenernes Antal, som opvartede ved Taflet«, det er, Vennen vilde mene, at en saadan Bespisning kunde man kalde en Barmhjertigheds-Gjerning, men ikke et Gjestebud. Thi hvor god end Maden havde været, de fik, om den ikke blot som Fattigvæsenets havde været »kraftig og velsmagende«, men virkelig udsøgt og kostelig, ja om de end havde faaet ti Sorter Viin: Selskabet selv, Indretningen af det Hele, et vist manglende, jeg veed ei hvad, var til Hinder for at kalde Sligt et Gjestebud, det stred mod Sprogbrugen — der gjør Forskjel. Sæt nu, at hiin Mand, der havde gjort Gjestebudet, svarede »da troede

jeg dog, jeg havde Sprogbrugen paa min Side, læse vi ikke i Lucas Evangelium (14, 12. 13) disse Christi Ord: »naar Du gjør Middags- eller Aftens-Maaltid, byd ikke Dine Venner, ei heller Dine Brødre, ei heller Dine Frænder, ei heller rige Naboer, paa det de ikke skulle indbyde Dig igjen og Dig skee Vederlag. Men naar Du gjør et Gjestebud, da byd Fattige, Krøblinger, Halte, Blinde;« thi her er jo ikke blot det Ord »Gjestebud« brugt saaledes, men der er endog i Begyndelsen brugt et mindre festligt Udtryk »Middags- eller Aftens-Maaltid«, og først, da Talen er om at indbyde Fattige og Krøblinge, først da bruges Ordet »Gjestebud«. Synes det Dig ikke, at det er, som vilde Christus antyde, at det, at indbyde Fattige og Krøblinge, ikke blot er hvad vi skulle gjøre, men tillige noget langt Festligere end at spise til Middag eller Aften med Venner og Frænder og rige Naboer, hvad man ikke maa kalde et Gjestebud, thi at indbyde de Fattige, det er at gjøre Gjestebud. Men jeg indseer vel, at vor Sprogbrug er forskjellig, thi ifølge den almindelige Sprogbrug er det nok omtrent Fortegnelsen paa dem, som indbydes til et Gjestebud: Venner, Brødre, Frænder, rige Naboer — som kunne gjøre Gjengjeld. Men saa nøieregnende er den christelige Ligelighed og dens Sprogbrug, den fordrer, ikke blot, at Du skal bespise de Fattige, den fordrer, at Du skal kalde det et Gjestebud. Dog, dersom Du i det daglige Livs Virkelighed vil staae strengt paa denne Sprogbrug, og ikke mene, at det i christelig Forstand er ligegyldigt, under hvilket Navn Maden anrettes for de Fattige, saa vil Menneskene vel lee Dig ud. Men lad dem kun lee, de loe ogsaa af Tobias; thi det, at ville elske Næsten, er altid udsat for dobbelt Fare, som vi see af Tobiæ Exempel. Herskeren havde under Livsstraf forbudet at begrave de Døde; men Tobias frygtede Gud mere end Herskeren, elskede de Afdøde mere end Livet: han begrov dem. Dette var den første Fare. Og da saa Tobias vovede denne Heltebedrift — saa »beloe hans Naboer ham« (Tobias 2, 8). Det var den anden Fare . . . . Saaledes Manden, der gjorde Gjestebudet; m. T., synes det Dig ikke, at han har Ret? Men skulde der dog ikke være noget Andet at indvende mod hans Adfærd? Thi, hvorfor saa stridigt kun at indbyde Halte og Fattige, og derimod ligesom med Flid, ja ligesom paa Trods at lade være at indbyde Venner og Frænder, han kunde jo have indbudet dem alle ligeligt. Unegteligt; og hvis han var saaledes stridig, da ville vi ikke prise ham eller hans Sprogbrug. Men i Henseende til Evangeliets Ord er dog vel Meningen denne, at disse Andre ikke vilde komme. Derfor ophørte ogsaa Vennens Forundring over ikke at være indbuden, saasnart han hørte, hvilket Selskabet havde

været. Havde Manden, efter Vennens Sprogbrug, gjort et Gjestebud, og ikke indbudt Vennen, da var han bleven vred; men nu blev han ikke vred — thi han var ikke kommen alligevel.

O, m. T., synes Dig, at det her Fremsatte kun er en Ordstrid om Brugen af det Ord Gjestebud? Eller seer Du ikke, at Striden er om at elske Næsten; thi Den, der bespiser den Fattige, men dog ikke saaledes seirer over sit Sind, at han kalder denne Bespisning et Gjestebud, han seer i den Fattige og den Ringe kun den Fattige og den Ringe, Den, der gjør »Gjestebudet«, han seer i den Fattige og Ringe Næsten — hvor latterligt dette nu end kan synes i Verdens Øine. Ak, thi det er endda ikke saa sjeldent, at man hører Verdens Klage over dette eller hiint Menneske, at han ikke er alvorlig; men Spørgsmaalet er, hvad Verden forstaaer ved Alvor, om den ikke saa omtrent derved forstaaer de verdslige Bekymringers Travlhed; og Spørgsmaalet er, om Verden ikke endnu bestandigt ved denne Forvexling af Alvor og Forfængelighed er trods sin Alvorlighed saa spøgefuld, at den, hvis den fik det i høieste Forstand Alvorlige at see derved, at En vilde gjøre Alvor deraf, Spørgsmaalet er, om saa Verden ikke ganske uvilkaarligt vilde briste i Latter. Saa alvorlig er Verden! Hvis ikke Timelighedens mangfoldige og mangfoldigt sammensatte Forskjellighed gjorde det lige saa vanskeligt at see, om En elsker Næsten, som det er vanskeligt at see »Mennesket«: saa vilde Verden bestandigt have Stof nok til Latter — dersom der ellers var et tilstrækkeligt Antal af Dem, som elskede Næsten. At elske Næsten er, forblivende i sin jordiske Forskjellighed, som den er En anviist, væsentligen at ville være ligeligt til for ethvert Menneske ubetinget. Aabenlyst kun at ville være til for andre Mennesker efter sin jordiske Forskjelligheds Fortrin er Stolthed og Anmasselse; men den kløgtige Opfindelse, slet ikke at ville være til for Andre, for skjult at nyde sin Forskjelligheds Fortrin i Sammenhold med Ligemænd, er feig Stolthed. I begge Dele er der Splid; men Den, der elsker Næsten, han er beroliget. Han er beroliget ved at være tilfreds i den ham anviste Jordlivets Forskjellighed, den være Fornemhedens eller Ringhedens, og forøvrigt lader han enhver Jordlivets Forskjellighed staae ved Magt og gjælde for hvad den skal og bør gjælde her i dette Liv; thi Du skal ikke begjere hvad Næstens er, ikke hans Hustrue, ikke hans Asen, og altsaa heller ei det ham forundte Fortrin i Livet; er det Dig negtet, skal Du dog glædes ved, at det er ham

---

Du skal ikke begjere hvad Næstens er osv.] smlgn. 2. Mos. 20, 17.

indrømmet. Saaledes er Den beroliget, der elsker Næsten, han undgaaer hverken feigt den Mægtigere, men elsker Næsten, ei heller fornemt den Ringere, men elsker Næsten, og ønsker væsentligen at være ligeligt til for alle Mennesker, hvad enten han nu i Virkeligheden er kjendt af Mange eller ikke. Det er unegteligt en betydelig Vingestrækning, men det er ikke en stolt Flugt, der overflyver Verden, det er Selvfornegtelsens ydmyge og vanskelige Flugt ved Jorden. Det er langt lettere og langt beqvemmere at liste sig gjennem Livet, ved at leve i fornemmere Tilbagetrukkenhed, hvis man er en Fornem, eller i ubemærket Stilhed, hvis man er en Ringe, ja man kan, hvor underligt det end er, endog synes at udrette mere ved denne listende Levemaade, fordi man nemlig udsætter sig for meget mindre Modstand. Men om det end er saa behageligt for Kjød og Blod at undgaae Modstanden, mon det ogsaa i Dødens Time er det Trøstende? I Dødens Time er det dog nok det eneste Trøstende, at man ikke har undgaaet den, men udholdt den. Hvad et Menneske skal udrette eller ikke udrette, staaer ikke i hans Magt, han er ikke Den, der skal styre Verden; han har ene og alene at lyde. Enhver har derfor først og fremmest (istedenfor at spørge, hvilken Stilling der er ham beqvemmest, hvilket Sammenhold der er ham fordeelagtigst), at stille sig selv paa det Punkt, hvor Styrelsen kan bruge ham, hvis det saa skulde behage Styrelsen. Det Punkt er just at elske Næsten eller væsentligen ligeligt at være til for ethvert Menneske. Ethvert andet Punkt er Splidagtighed, hvor fordeelagtig og beqvem og tilsyneladende betydningsfuld denne Stilling end er; Styrelsen kan ikke bruge Den, der har stillet sig der, thi han er jo netop i Oprør mod Styrelsen. Men Den, der indtog hiin overseete, hiin foragtede og forsmaaede rigtige Stilling, uden at klamre sig til sin jordiske Forskjellighed, uden at holde sammen med eet eneste Menneske, væsentligen ligeligt at være til for ethvert Menneske, han skal, om han end tilsyneladende Intet udrettede, om han end blev udsat for de Ringeres Forhaanelse eller for de Fornemmes Spot eller for begges Forhaanelse og Spot, dog i Dødens Time trøstende turde sige til sin Sjel: »jeg har gjort Mit; om jeg har udrettet Noget, veed jeg ikke, om jeg har gavnet Nogen, veed jeg ikke, men at jeg har været til for dem, det veed jeg, det veed jeg deraf, at de forhaanede mig. Og dette er min Trøst, at jeg ikke skal tage den Hemmelighed med mig i Graven, at jeg, for at have gode og uforstyrrede og beqvemme Dage i Livet, har fornegtet Slægtskabet med andre Mennesker, med de Ringe, for at leve i fornem Tilbageholdenhed, med de Fornemme, for at leve i skjult Ubemærkethed.«

Lad saa Den, der ved Hjælp af Sammenholdet og ved ikke at være til for alle Mennesker, udrettede saa meget, see sig vel for, at Døden ikke forandrer ham hans Liv, naar den minder ham om Ansvaret. Thi Den, der gjorde Sit for at gjøre Menneskene opmærksomme, de Ringe eller de Fornemme, Den, der lærende, handlende, stræbende ligeligt var til for Alle, han har intet Ansvar, om Menneskene ved at forfølge ham viste — at de vare blevne opmærksomme; han har intet Ansvar, nei han har endog gavnet, thi Betingelsen for at skulle have Gavn er altid først og fremmest at blive opmærksom. Men Den, der feigt kun var til indenfor Sammenholdets Mellemvæg, hvor han udrettede saa saare meget og vandt saa mange Fordele; Den, der feigt ikke turde gjøre Menneskene opmærksomme, de Ringe eller de Fornemme, fordi han havde en Anelse om, at Menneskenes Opmærksomhed er et tvetydigt Gode — naar man da har noget Sandt at meddele; Den, der feigt havde sin berømmede Virksomhed indenfor Persons-Anseelsens Betryggethed: han bærer Ansvaret — at han ikke elskede Næsten. Dersom en Saadan vilde sige: ja, hvad kan det hjælpe at anlægge sit Liv efter en slig Maalestok, da vilde jeg svare: hvad mener Du denne Undskyldning kan hjælpe i Evigheden? Thi Evighedens Bud er uendeligt høiere end enhver nok saa kløgtig Undskyldning. Mon ogsaa nogen Eneste af hine, hvem Styrelsen har brugt som Redskaber i Sandhedens Tjeneste (og lad os ikke glemme, at dette skal og bør ethvert Menneske være, i det mindste skal og bør han indrette sit Liv saaledes, at han kunde være det) har indrettet sit Liv anderledes end ligeligt at være til for ethvert Menneske. Enhver Saadan har aldrig holdt sammen med de Ringe, og aldrig holdt sammen med de Fornemme, men ligeligt været til for den Fornemme, og ligeligt været til for den Ringeste. Sandeligen kun ved at elske Næsten, kan et Menneske udrette det Høieste; thi det Høieste er at kunne være et Redskab i Styrelsens Haand. Men som sagt, Enhver, der har stillet sig paa noget andet Punkt, Enhver, der danner Partie og Sammenhold, eller er med paa Partie, med i Sammenhold, han styrer for egen Regning, og al hans Udretten, var den end omskabende en Verden, er et Sandsebedrag. Han skal ei heller have stor Glæde af den i Evigheden, thi vel muligt, at Styrelsen benyttede den, ak, men den benyttede ikke ham som Redskab; han var en Selvraadig, en Selvklog, og en Saadans Stræben benytter Styrelsen ogsaa, ved at tage hans møisommelige Arbeide og ved at lade ham have hans Løn borte. — Hvor latterligt, hvor sinkende, hvor uhensigtsmæssigt det at elske Næsten end kan synes i Verden, det er dog det Høieste hvad et

Menneske formaaer at udrette. Men det Høieste har heller aldrig ganske passet ind i Jordlivets Forhold, det er baade for Lidt og for Meget.

Betragt engang Verden, der ligger for Dig i al dens brogede Mangfoldighed; det er, som naar Du seer et Skuespil, kun at Mangfoldigheden er langt, langt større. Hver Enkelt af disse Utallige er ved sin Forskjellighed noget Bestemt, forestiller noget Bestemt, men væsentligen er han noget Andet; dog dette faaer Du ikke at see her i Livet, her seer Du ikkun, hvad den Enkelte forestiller og hvorledes han gjør det. Det er som i Skuespillet. Men naar paa Skuepladsen Teppet saa falder, saa er Den, der spillede Kongen, og Den, der spillede Tiggeren, og saaledes fremdeles hver især, de ere alle lige meget, alle Eet og det Samme: Skuespillere. Og naar i Døden Teppet er faldet for Virkelighedens Skueplads (thi dette er en forvirrende Sprogbrug, naar man taler om, at i Dødens Øieblik Teppet drages op for Evighedens Skueplads; Evigheden er nemlig ingen Skueplads, den er Sandheden), saa ere de ogsaa alle Eet, de ere Mennesker, og ere alle Det, de væsentligen vare, hvad Du ikke saae paa Grund af Forskjelligheden, Du saae, de ere Mennesker. Kunstens Skueplads er som en fortryllet Verden; men tænk Dig, at det en Aften ved en almindelig Aandsfraværelse løb surr for alle de Spillende, saa de meente, at de virkeligen vare hvad de forestillede: var dette ikke, hvad man, i Modsætning til Kunstens Fortryllelse, maatte kalde en ond Aands Fortryllelse, en Forgjørelse? Og saaledes ogsaa, hvis i Virkelighedens Fortryllelse (thi vi ere jo alle fortryllede, ved at være tryllede ind hver i sin Forskjellighed) Grundtanken forvirrede sig for os, saa vi meente, at det vi forestille, det var hvad vi væsentligen ere. Ak, men er dette dog ikke just Tilfældet? At Jordlivets Forskjellighed kun er som Skuespillerens Dragt, eller kun som en Reisedragt, at Hver især burde sørge for og vogte paa, at have Baandene, hvormed dette Overtøi er befæstet, løst bundne og fremfor Alt ikke i Haardknude, paa det at Dragten i Forvandlingens Øieblik med Lethed kan afkastes: det synes glemt. Og dog have vi jo alle Kunstforstandighed nok til at stødes, dersom paa Skuepladsen Skuespilleren i Forvandlingens Øieblik, naar han skal afkaste Forklædningen, maatte løbe ud for at faae Baandene løste. Ak, men i Virkelighedens Liv, der snører man Forskjellighedens Overtøi saa fast, at det ganske skjuler, at denne Forskjellighed er Overtøi, fordi Ligelighedens indre Herlighed aldrig eller saa saare sjeldent skinner igjennem, hvad den dog bestandigt skulde og burde. Thi Skuespillerens Kunst er den bedragende, Kunsten Bedraget, det at kunne bedrage

det Store, det at lade sig bedrage det lige saa Store; derfor maa man netop ikke kunne og ikke ville gjennem Dragten see Skuespilleren; derfor er det Kunstens Høieste, naar Skuespilleren bliver Eet med det han forestiller, fordi dette er Bedragets Høieste. Men Livets Virkelighed, om den end ikke, som Evigheden, er Sandheden, burde dog være af Sandheden, og derfor burde det dog bestandigt glimte igjennem Forklædningen det Andet, som Enhver væsentligen er. Ak, men i Virkelighedens Liv, der voxer den Enkelte i Timelighedens Væxt ganske sammen med Forskjelligheden, dette er det Modsatte af Evighedens Væxt, som voxer fra Forskjelligheden, den Enkelte forvoxer, enhver Saadan er, i Evighedens Forstand, en Vanskabning. Ak, i Virkeligheden groer den Enkelte saaledes sammen med sin Forskjellighed, at Døden tilsidst maa bruge Magt, for at rive den af ham. — Dog skal man i Sandhed elske Næsten, maa det ethvert Øieblik være erindret, at Forskjelligheden er en Forklædning. Thi, som sagt, Christendommen har ikke villet storme frem for at afskaffe Forskjelligheden, hverken Fornemhedens eller Ringhedens, den har heller ei villet verdsligt træffe en verdslig Overeenskomst mellem Forskjellighederne; men den vil, at Forskjelligheden skal hænge løst om den Enkelte, løst som den Kappe Majestæten afkaster, for at vise, hvo han er; løst som den pjaltede Dragt, i hvilken et overnaturligt Væsen har skjult sig. Naar nemlig Forskjelligheden hænger saaledes løst, da skimtes bestandigt i hver Enkelt hiint væsentlige Andet, det for Alle Fælles, det evigt Lignende, Ligningen. Dersom dette var saaledes, dersom hver Enkelt levede saaledes, da havde Timeligheden naaet sit Høieste. Som Evigheden kan den ikke være; men denne forventningsfulde Høitidelighed, der uden at standse Livets Gang, hver Dag forynger sig ved det Evige og ved Evighedens Ligelighed, hver Dag frelser Sjelen ud af Forskjelligheden, i hvilken den dog bliver: dette vilde være Evighedens Afglands. Da skulde Du i Livets Virkelighed vel see Herskeren, glad og ærbødig bringe ham Din Hylding; men Du skulde dog i Herskeren see den indre Herlighed, den Herlighedens Lighed, over hvilken hans Pragt kun skjuler. Da skulde Du vel, maaskee i Sorg over ham lidende mere end han, see Tiggeren, men Du skulde dog i ham see den indre Herlighed, Herlighedens Lighed, over hvilken hans ringe Overtøi skjuler. Ja, da skulde Du, hvor Du vendte Dit Øie hen, see Næsten. Thi der er og har fra Verdens Begyndelse intet Menneske været til, der er Næsten i den Forstand som Kongen er Kongen, den Lærde den Lærde, Din Slægtning Din Slægtning, det er, i Særlighedens eller hvad der er det Samme i Forskjellighedens

Forstand; nei, ethvert Menneske er Næsten. I at være Konge Tigger, Lærd, Riig, Fattig, Mand, Qvinde o. s. v. ligne vi ikke hinanden, deri ere vi jo netop forskjellige; men i at være Næsten ligne vi ubetinget alle hinanden. Forskjelligheden er Timelighedens Forvirrende, der mærker ethvert Menneske forskjelligt, men Næsten er Evighedens Mærke — paa ethvert Menneske. Tag mange Ark Papir, skriv det Forskjellige paa hvert enkelt, saa ligner det ene ikke det andet; men tag saa igjen hvert enkelt Ark, lad Dig ikke forstyrre af Forskjellighedens Paaskrift, hold det op for Lyset, saa seer Du et fælles Mærke paa dem alle. Og saaledes er Næsten det fælles Mærke, men Du seer det kun ved Hjælp af Evighedens Lys, naar det gjennemlyser Forskjelligheden.

M. T., derom kan vistnok ingen Tvivl være, at dette maa synes Dig herligt, at det bestandigt er forekommet Dig saaledes, hver Gang Du i stille Opløftelse lod Evighedens Tanke raade og hengav Dig i Betragtningen; blot saa dog ikke denne Forstaaelse bliver paa Afstand. O, men skulde det dog ikke kunne synes Dig saa herligt, at Du for Dit Vedkommende besluttede Dig til at træffe denne Overeenskomst med Gud, at Du vil holde sammen med ham, for at fastholde denne Forstaaelse, det er, for at udtrykke i Dit Liv, at Du med ham fastholder denne Forstaaelse som den eneste, hvad der saa end for denne Forstaaelses Skyld skal vederfares Dig i Livet, ja skulde den end koste Dig Livet, at Du dog med Gud holder den fast som Din Seier over alle Krænkelser og alle Forurettelser. Husk paa, at Den, som for i Sandhed at ville Eet valgte at ville det Gode i Sandhed, at han har denne salige Trøst: man lider kun eengang, men man seirer evigt. — See, Digteren veed at tale meget om Elskovens Indvielse, om hvilken forædlende Magt, det udøver over et Menneske, at blive og at være forelsket, om hvilken Forklarelse, der gjennemtrænger hans hele Væsen, om hvilken, efter Digterens Mening, himmelsk Forskjel der skal være mellem den Forelskede og Den, som aldrig fornam Elskovens Forandring. O, den sande Indvielse er dog den, at opgive alle Fordringer til Livet, alle Fordringer til Magt og Ære og Fortrin, alle Fordringer — men Elskovs og Venskabs Lykke er jo just af de største Fordringer — altsaa at opgive alle Fordringer, for at forstaae, hvilken uhyre Fordring Gud og Evigheden har paa En selv. Den, som vil annamme denne Forstaaelse,

---

Man lider kun eengang, men man seirer evigt] smlgn. den første Tale i »Christelige Taler«. 2. Afd.

han er ifærd med at elske Næsten. Et Menneskes Liv begynder med det Sandsebedrag, at der ligger en lang lang Tid og en heel Verden for ham paa Afstand, og begynder med den dumdristige Indbildning, at det er ham, der har saa god Tid til saa mange Fordringer, som han har; Digteren er denne dumdristige, men skjønne Indbildnings veltalende, begeistrede Fortrolige. Men naar Mennesket saa i den uendelige Forandring opdager det Evige sig saa nær paa Livet, at der ikke er een eneste Fordrings, ikke een eneste Udflugts, ikke een eneste Undskyldnings, ikke eet eneste Øiebliks Afstand fra hvad han i dette Nu, i dette Secund, i dette hellige Øieblik skal gjøre: saa er han i Gang med at blive en Christen. Barnlighedens Kjende er at sige: mig vil, mig — mig; Ungdommelighedens Kjende er at sige: jeg — og jeg — og jeg; Modenhedens Kjende og det Eviges Indvielse er at ville forstaae, at dette Jeg har Intet at betyde, hvis det ikke bliver det Du, til hvem Evigheden uafbrudt taler og siger: »Du« skal, Du skal, Du skal. Det Ungdommelige vil være det eneste Jeg i hele Verden, Modenheden er at forstaae dette Du om sig selv, hvis det end ikke sagdes til noget eneste andet Menneske. Du skal, Du skal elske Næsten. O, m. T., det er ikke Dig, til hvem jeg taler, det er mig, til hvem Evigheden siger: Du skal.

III. *A.*

Rom. XIII, 10. Kjerlighed er Lovens Fylde.

»At love er ærligt, men at holde er besværligt« siger Ordsproget; men med hvad Ret? Det er dog vel aabenbart det at holde, der er det Ærlige, og da kan Ordsproget have Ret, at det at holde er det Ærlige og tillige det Besværlige. Men hvad bliver saa det at love? Ordsproget siger jo, efter den anførte Forklaring, Intet om hvad det er; maaskee er da det at love slet Intet; maaskee er det mindre end Intet; maaskee advarer Ordsproget endog mod det at love, som vilde det sige: spild ingen Tid paa det at love, det at holde, hvilket er det Ærlige, er besværligt nok. Og sandeligen, det at love er vistnok langt fra Ærlighed, selv naar Løftet ingenlunde er uærligt meent. Skulde det ikke og være betænkeligt at give »det at love« Navn af Ærlighed, betænkeligt i en Verden, der svigefuldt lover saa meget, i en Slægt, der kun er altfor tilbøielig til at love og til ærligt at bedrage sig selv ved at love; skulde det ikke være betænkeligt for Ordsprogets eget Vedkommende, da jo et andet Ordsprog, der ogsaa kjender Verden og Menneskene, veed af Erfaring, at »laante Penge, naar de — efter Løfte tilbagebetales, ere fundne Penge«? Hellere maatte man vel derfor gaae til den modsatte Yderlighed og sige »det at love er en Uærlighed«, antagende, at det just er eiendommeligt for den sande Trofasthed, at den ikke gjør Løfter, at den ikke spilder Tiden med at love, ikke smigrer sig selv ved at love, ikke fordrer dobbelt Betaling først for Løftet og saa for Opfyldelsen af Løftet. Dog allerhelst maa man søge, ene og afgjort at samle Opmærksomheden

paa det at holde, medens, som til en Indledning, en vækkende Paamindelse af den Myndige advarer mod det at love.

Der findes i den hellige Skrift (Mth. 21, 28—31) en Parabel, som kun sjeldent fremdrages i det gudelige Foredrag, og som dog er saa lærerig og saa opvækkende. Lad os da dvæle lidt ved den. Der var »et Menneske som havde to Sønner«, deri ligner han hiin den forlorne Søns Fader, som ogsaa havde to Sønner; ja Ligheden mellem disse tvende Fædre er endnu større, thi den Fader, om hvem her er Talen, hans ene Søn var ogsaa en forloren Søn, som vi nu skulle høre af Fortællingen. Faderen »gik til den første og sagde: Søn, gak hen, arbeid i Dag udi min Viingaard. Men han svarede og sagde: jeg vil ikke; men derefter angrede det ham, og han gik hen. Og Faderen gik til den anden og sagde ligesaa. Men han svarede og sagde: Herre jeg vil; og gik ikke hen. Hvilken af disse To gjorde Faderens Villie?« Vi kunne ogsaa spørge paa en anden Maade, hvilken af disse To var den forlorne Søn? Mon ikke han, der sagde ja, han den Lydige, der ikke blot sagde ja, men sagde »Herre jeg vil« som for at vise sin ubetingede, lydige Underkastelse under Faderens Villie? Mon ikke han, der sagde ja, han, der i al Stilhed gik fortabt, saa det ikke let blev saaledes vitterligt om ham som om hiin den forlorne Søn, der ødte sit Gods med Skjøger og endte med at vogte Sviin, men ogsaa endte med at gjenvindes? Mon ikke han, der sagde ja, han, der paa en mærkelig Maade ligner hiin den forlorne Søns Broder, thi som dennes Retfærdighed er gjort mistænkt i Evangeliet, skjøndt han dog kaldte sig selv den Retfærdige eller den gode Søn, saaledes har maaskee ogsaa denne Broder (vi har jo i Sproget et eget Udtryk, som vi for Kortheds Skyld kunne bruge om ham) Jabroderen, anseet sig selv for at være den gode Søn — sagde han ikke ogsaa ja, sagde han ikke »Herre jeg vil«, og det at love er jo ærligt, siger Ordsproget! Den anden Broder derimod sagde »nei«. Et saadant Nei, der dog betyder at man netop gjør hvad man sagde nei til, kan stundom være grundet i en ikke uforklarlig Særhed. I et saadant skrømtet Nei skjuler sig stundom den paa Jorden landflygtige og fremmede Ærlighed, hvad enten det nu er, fordi den Talende er bleven saa væmmelig ved atter og atter at høre det Ja, der betyder, at man ikke gjør hvad man siger, at han har vænt sig til at sige Nei, hvor Andre sige Ja, for saa igjen at gjøre hvad Jabrødrene lade være at gjøre; eller det er fordi den Talende har en bekymret Mistillid til sig selv, og derfor undgaaer at love Noget, at han ikke skal love for meget; eller det er fordi den Talende i oprigtig Iver for at gjøre det Gode ønsker at afværge

et Løftes hykkelske Skin. Dog i Evangeliet er dette Nei ikke saaledes sagt, uden at være meent, det er virkelig en Ulydighed af Sønnen; men han angrer det, og gaaer dog hen og gjør Faderens Villie.

Men hvad vil nu Parablen indskærpe, mon ikke, hvor farligt det er at forhaste sig med at sige ja, selv om det er meent i Øieblikket? Jabroderen er ikke fremstillet som Den, der var en Bedrager, da han sagde ja, men som Den, der blev en Bedrager, fordi han ikke holdt sit Løfte, og endnu nøiagtigere som Den, der netop ved sin Ivrighed i at love blev en Bedrager, det vil sige, Løftet blev netop Snaren; havde han ikke lovet Noget, havde han maaskee snarere gjort det. Naar man nemlig siger ja eller lover Noget, da bedrager man saa let sig selv og bedrager letteligen ogsaa Andre, som havde man allerede gjort hvad man lovede, eller som havde man ved at love dog gjort Noget af Det, man lover at gjøre, eller som var Løftet selv noget Fortjenstligt. Og naar man saa dog ikke gjør hvad man lovede, saa er Veien bleven saa lang, inden man kommer tilbage til Sandheden igjen og blot naaer Begyndelsen paa at gjøre dog lidt af hvad man lovede. Ak, det man lovede at gjøre var maaskee vidtløftigt nok, men nu er man ved Hjælp af det uopfyldte Løfte kommen paa et Sandsebedrags Afstand fra Begyndelsen. Det er nu ikke længer, som det var i hiint Øieblik, da man tog Feil af Veien og istedenfor at begynde paa Arbeidet svingede udenom ved Hjælp af Løftet. Hele denne Omvei skal man tilbage, førend man igjen naaer Begyndelsen. Den Vei derimod fra at have sagt nei, den Vei gjennem Angeren til saa at gjøre det godt igjen, den er meget kortere og meget lettere at finde. Løftets Ja er søvndyssende, men det udtalte og altsaa af En selv hørte Nei er opvækkende, og Angeren gjerne ikke langt borte. Den, som siger »Herre jeg vil«, han synes i samme Øieblik godt om sig selv; Den, som siger nei, han bliver næsten bange for sig selv. Men denne Forskjel er meget betydelig i det første Øieblik, og meget afgjørende i det andet Øieblik; dog er det første Øieblik det Øieblikkeliges Dom, det andet Øieblik er Evighedens Dom. Just derfor er Verden saa tilbøielig til Løfter, thi det Verdslige er det Øieblikkelige, og et Løfte tager sig øieblikkeligt saa godt ud; just derfor er Evigheden mistænkelig mod Løfter, som den er mistænkelig mod alt det Øieblikkelige. Antaget, at ingen af Brødrene gik hen og gjorde Faderens Villie, saa var dog Den, der sagde Nei, bestandigt forsaavidt nærmere ved at gjøre Faderens Villie, som han var nærmere ved at blive opmærksom paa, at han ikke gjorde Faderens Villie. Et Nei skjuler ikke over Noget,

men et Ja bliver saa let et Sandsebedrag, et Selvbedrag, som af alle Vanskeligheder maaskee er den vanskeligste at overvinde. O, det er kun altfor sandt, »at Veien til Fortabelse er brolagt med gode Forsætter«, og det er vist, at det Allerfarligste for et Menneske er, at gaae tilbage ved Hjælp af gode Forsætter, item ved Hjælp af Løfter. Det er saa vanskeligt at opdage, at det virkeligen er Tilbagegang. Naar en Mand vender En Ryggen og gaaer, saa er det let at see, at han gaaer bort, men naar et Menneske hitter paa at vende Ansigtet mod Det, han gaaer bort fra, hitter paa at gaae baglænds, medens han med Mine og Blik og Tilraab hilser ad En, forsikkrende og atter forsikkrende han nu strax kommer, eller vel endog i eetvæk sigende »her er jeg« — uagtet han fjerner sig mere og mere vel at mærke baglænds: saa er det ikke saa let at blive opmærksom. Og saaledes ogsaa med Den, der, riig paa gode Forsætter og hurtig til at love, baglænds fjerner sig mere og mere fra det Gode. Ved Hjælp af Forsættet og Løftet har han nemlig Retningen mod det Gode, er han vendt mod det Gode, og med denne Retning mod det Gode gaaer han dog baglænds mere og mere bort derfra. Med hvert fornyet Forsæt og Løfte seer det ud som gjorde han et Skridt fremad, og dog, han bliver ikke blot ikke staaende, men han gjør virkelig et Skridt tilbage. Det forfængeliggjorte Forsæt, det uopfyldte Løfte efterlader Mismod, Forstemthed, som maaskee snart igjen blusser op i et endnu hidsigere Forsæt, der kun efterlader mere Mathed. Som Drankeren bestandigt behøver stærkere og stærkere Ophidselse — for at blive beruset, saaledes behøver Den, der forfaldt til Løfter og Forsætter, bestandigt mere og mere Ophidselse — for at gaae tilbage. Vi anprise ikke den Søn, som sagde Nei, men vi stræbe af Evangeliet at lære, hvor farligt det er at sige »Herre jeg vil«. Et Løfte er i Forhold til det at handle en Skifting, man tage sig derfor vel iagt. Just i det Øieblik, da Barnet er født, da Moderens Glæde er størst, fordi hendes Lidelse er forbi, da hun netop for Glæde maaskee er mindre opmærksom, da komme, saa mener Overtroen, de fjendtlige Magter, og lægge en Skifting istedenfor Barnet. Og ved Begyndelsens store, men derfor ogsaa farefulde Øieblik, da, naar man skal til at begynde, da komme fjendtlige Magter og stikke En Løftets Skifting til, forhindrende fra at gjøre den virkelige Begyndelse, ak, hvor Mangen er ikke paa den Maade bleven bedragen, ja som forgjort!

See derfor er det saa vigtigt for et Menneske i alle hans Forhold, betræffende hver en Opgave, at Opmærksomheden strax, udeelt samles heel paa det Væsentlige og det Afgjørende. Saaledes

ogsaa med Kjerligheden, at den i intet Øieblik faaer Lov til at synes noget Andet end den er, eller Tilsyneladelsen vel endog sætter sig fast og bliver en Snare, at Kjerligheden ikke kommer til at give sig god Tid, ikke til i smigrende Indbildning at forlyste sig ved sig selv, men at den strax er i Gang med Opgaven og nødsaget til at forstaae, at ethvert Øieblik forinden er et spildt Øieblik og mere end blot Tidsspilde, at enhver anden Yttring af den er Sinkelse og Tilbagegang. Dette er just udtrykt i vor Textes Ord:

Kjerlighed er Lovens Fylde,

og dette Ord ville vi nu gjøre til Gjenstand for Betragtningen.

Dersom altsaa Nogen spørger »hvad er Kjerlighed«, saa svarer Paulus »den er Lovens Fylde«, og i samme Øieblik er ved Svaret ethvert yderligere Spørgsmaal forhindret. Thi Loven, ak, den er allerede en vidtløftig Sag, men at opfylde Loven — ja, Du indseer selv, skal dette naaes, da er der intet Øieblik at spilde. Der er vistnok mangen Gang i Verden nysgjerrigt blevet spurgt »hvad er Kjerlighed«, og saa har der mangen Gang været en Ørkesløs, der svarende indlod sig med den Nysgjerrige, og disse Tvende, Nysgjerrigheden og Ørkesløsheden, syntes saa godt om hinanden, de kunne næsten ikke blive kjede af hinanden eller af at spørge og svare. Men Paulus indlader sig ikke med Spørgeren, allermindst paa Vidtløftigheder, tvertimod han fanger ved sit Svar, han fanger Spørgeren i Lydighed under Loven, han giver ved Svaret øieblikkeligt Retningen og giver Fart til at handle derefter. Dette er ikke blot Tilfældet med dette Pauli Svar, men det er Tilfældet med alle Pauli Svar og med alle Christi Svar; denne Maade at svare paa, at svinge af fra Spørgsmaalets Retning mod det Fjerne for øieblikkeligt at bringe Spørgeren Opgaven, hvad han har at gjøre, saa nær paa Livet som muligt, er netop eiendommeligt for det Christelige. Hiin eenfoldige Vise i Oldtiden, der i Erkjendelsens Tjeneste dømte Hedenskabet, han forstod den Kunst at spørge, ved Spørgsmaalet at fange hver Svarende i Uvidenheden; men det Christelige, der ikke forholder sig til en Erkjenden, men til en Handlen, har den Eiendommelighed, at svare og ved Svaret at fange Enhver til Opgaven. Derfor var det for Pharisæere og Spidsfindige

---

Kjerlighed er Lovens Fylde] Rom. 13, 10. Hiin eenfoldige Vise] Sokrates.

og Ordkløvere og Grublere saa farligt at spørge Christus; thi vel fik Spørgeren altid Svar, men han fik tillige ved Svaret, i en vis Forstand, meget for meget at vide, han fik et fangende Svar, der ikke sindrigt indlod sig i Vidtløftighed med Spørgsmaalet, men med guddommelig Myndighed greb Spørgeren og forpligtede ham til at gjøre derefter, medens Spørgeren maaskee kun ønskede at blive paa Nysgjerrighedens eller Videbegjerlighedens eller Begrebsbestemmelsens vidtløftige Afstand fra ham selv og fra — at gjøre det Sande. Hvor Mangen har ikke spurgt »hvad er Sandhed«, og i Grunden haabet paa, at det havde lange Udsigter inden Sandheden kom ham saa nær, at den i samme Nu vilde bestemme, hvad der i dette Øieblik var hans Pligt at gjøre. Da Pharisæeren »for at gjøre sig retfærdig« spurgte »hvo er min Næste«, da tænkte han vistnok, at det maatte blive en meget vidtløftig Undersøgelse, at det maaskee kunde vare saare lang Tid og saa dog maaskee ende med den Indrømmelse, at det var en Umulighed ganske nøiagtigt at bestemme Begrebet »Næsten« — derfor var det jo just han spurgte, for at søge Udflugt, for at spilde Tid, for at gjøre sig retfærdig. Men Gud griber de Vise i deres Daarskab, og Christus fangede Spørgeren i Svaret, der indeholdt Opgaven. Og saaledes med ethvert Christi Svar. Ikke ved vidtløftig Tale advarer han mod de unyttige Spørgsmaal, som kun føde Trætte og Udflugter, ak, den vidtløftige Tale derimod er da ikke stort bedre end Det, den vil modarbeide; nei, som han lærte, saaledes svarer han ogsaa med guddommelig Myndighed, thi det Myndige er netop at sætte Opgaven. Den hykkelske Spørger fik Svar efter Fortjeneste, men ikke efter Ønske, han fik ikke et Svar, som kunde nære Nysgjerrigheden, ei heller et Svar han kunde løbe med, thi Svaret beholder den mærkelige Egenskab, at naar det fortælles videre, fanger det strax den Enkelte, hvem det fortælles, ham særligen til Opgaven. Selv om Nogen formasteligt vilde forsøge at fortælle et eller andet Christi Svar som en Anekdote, det hjælper ikke, det lader sig ikke gjøre, Svaret fanger ved at forpligte Den, hvem det fortælles, til Opgaven. Et sindrigt Svar, der henvender sig til den menneskelige Sindrighed, er egentligen ligegyldigt ved hvo der har sagt det og til hvem det siges. Ethvert Christi Svar har lige den modsatte Egenskab, hvilken dog er et Dobbelt: det er uendeligt vigtigt, at det er Christus, som har sagt det, og naar det fortælles den En-

---

»for at gjøre sig retfærdig«] smlgn. Luc. 10, 29. Gud griber de Vise osv.] 1. Cor. 3, 19.

kelte, er det just *ham*, det fortælles, hele Evighedens Eftertryk ligger paa, at det er ham, selv om det paa den Maade fortælles alle Enkelte. Sindrigheden er indadvendt i sig selv og forsaavidt som blind, den er uvidende, om Nogen seer paa den, og kommer Ingen for nær ved at see paa ham; den guddommelige Myndighed derimod er som lutter Øie, nødsager først den Tiltalte til at see, hvem det er han taler med, og fæster da sit gjennemborende Blik paa ham og siger med dette Blik: det er Dig, til hvem der tales. Derfor ville Menneskene saa gjerne have med Sindrigheden og Dybsindigheden at gjøre, thi den kan man lege Blindebuk med, men Myndigheden ere de bange for.

Og derfor ville Menneskene maaskee ikke saa gjerne indlade sig med Pauli Svar, der, som sagt, er fangende. Saasnart der nemlig paa Spørgsmaalet om hvad Kjerlighed er, svares noget Andet, saa bliver der ogsaa Tid, Mellemrum, et ledigt Øieblik, saa bliver der gjort Nysgjerrigheden og Ørkesløsheden og Selviskheden en Indrømmelse. Men er Kjerlighed Lovens Fylde, saa er der end ikke Tid til et Løfte — thi det at love er her benyttet som et Udtryk for det Sidste, der vil give Kjerligheden en forkeert Retning bort fra at handle, bort fra *strax* at begynde paa Opgaven; Løftet ligger jo lige ved Begyndelsen og ligner den skuffende uden dog at være den. Selv derfor, hvis dette Løfte om Kjerlighed ikke saa let var et Øiebliks Ophidselse, der i næste Øieblik er Skuffelse, en øieblikkelig Opblussen, der efterlader Mathed, et Spring fremad, som fører tilbage, en Forudgriben, som atter synkende holder igjen, en Indledning, der ikke fører til Sagen, selv om dette ikke var saa, Løftet er dog en Dvælen, en drømmende eller nydende eller undrende eller letsindig eller indbildsk Dvælen ved Kjerligheden, som maatte den først samle sig, eller som betænkte den sig, eller som forundrede den sig over sig selv eller over hvad den skal formaae, Løftet er en Dvælen ved Kjerligheden og derfor Spøg, en Spøg, der kan blive farlig, thi i Alvor er Kjerligheden Lovens Fylde. Men den christelige Kjerlighed, som giver Alt bort, har netop af den Grund Intet at bortgive, intet Øieblik og intet Løfte. Dog er dette ingen Travlhed, mindst af Alt en verdslig Travlhed, og Verdslighed og Travlhed ere da uadskillelige Tanker. Thi hvad er det, at være travl? Man mener i Almindelighed, at Maaden, paa hvilken et Menneske er beskæftiget, er det, der bestemmer om han skal kaldes travl. Men dette er ikke saa. Det er kun indenfor en nærmere Bestemmelse, at Maaden er det afgjørende, naar nemlig først Gjenstanden er bestemmet. Den, der kun beskæftiger sig med det Evige, uafbrudt, i ethvert Øieblik,

dersom dette var muligt, han er ikke travl. Den, der altsaa virkeligen beskæftiger sig med det Evige, han er aldrig travl. At være travl er, deelt og adspredt (hvad der følger af Gjenstanden for Beskæftigelsen) at beskæftige sig med alt det Mangfoldige, hvori det just er et Menneske umuligt at være heel, heel i det Altsammen eller heel i nogen enkelt Deel, hvilket kun kan lykkes den Afsindige. At være travl er deelt og adspredt at beskæftige sig med, hvad der gjør et Menneske deelt og adspredt. Men den christelige Kjerlighed, der er Lovens Fylde, er netop heel og samlet tilstede i hver dens Yttring; og dog er den idel Handlen; den er altsaa lige saa langt fra Uvirksomhed som fra Travlhed. Aldrig optager den Noget forud og giver et Løfte istedenfor Handling; aldrig tilfredsstiller den sig selv i den Indbildning at være færdig; aldrig dvæler den nydende ved sig selv; aldrig sidder den ørkesløs forundret over sig selv. Den er ikke hiin skjulte, lønlige, gaadefulde Følelse bag det Uforklarliges Gitter, hvilken Digteren vil lokke til Vinduet; ikke en Stemning i Sjelen, der kjælent ingen Lov kjender, ingen vil kjende, eller vil have sig sin egen Lov og kun lytte efter Sange: den er idel Handlen, og hver dens Gjerning er hellig, thi den er Lovens Fylde.

Saaledes er den christelige Kjerlighed; selv om den ikke er eller var saaledes i noget Menneske (medens dog enhver Christen ved at blive i Kjerlighed arbeider for, at hans Kjerlighed maatte blive denne), den var dog saaledes i Ham, der var Kjerlighed, i vor Herre Jesus Christus. Den samme Apostel siger derfor om ham (Rom. 10, 4), at »Christus var Lovens Ende«. Hvad Loven ikke formaaede at frembringe, saa lidet som at gjøre et Menneske saligt, det var Christus. Medens Loven derfor med sin Fordring blev Alles Undergang, fordi de ikke vare hvad den fordrede, og kun ved den lærte Synden at kjende: saa blev Christus Lovens Undergang, fordi han var, hvad den fordrede. Dens Undergang, dens Ende; thi naar Fordringen er opfyldt, er Fordringen kun til i Opfyldelsen, men altsaa er den ikke til som Fordring. Ligesom Tørsten, naar den stilles, kun er til i Vederqvægelsens Lise, saaledes kom Christus ikke for at afskaffe Loven, men for at fuldkommengjøre den, saa den fra nu af er til i Fuldkommengjørelsen.

Ja, han var Kjerlighed, og hans Kjerlighed var Lovens Fylde. »Ingen kunde overbevise ham om nogen Synd«, end ikke Loven,

»Ingen kunde overbevise ham om nogen Synd«] smlgn. Joh. 8, 46.

der veed Alt med Samvittigheden; »der var og ikke Sviig i hans Mund«, men Alt i ham var Sandhed; der var i hans Kjerlighed ikke et Øiebliks, ikke en Følelses, ikke et Forsæts Afstand fra Lovens Fordring til dens Opfyldelse; han sagde ikke som hiin ene Broder nei, ei heller ja som den anden Broder, thi hans Spise var at gjøre Faderens Villie: saaledes var han Eet med Faderen, Eet med hver een Fordring i Loven, saa det at fuldkomme den var Trangen i ham, hans eneste Livsfornødenhed. — Kjerligheden i ham var idel Handlen; der var intet Øieblik, ikke eet eneste i hans Liv, hvor Kjerligheden i ham kun var en Følelses Uvirksomhed, der søger efter Ord, medens den lader Tiden gaae, eller en Stemning, der er sig selv en Tilfredsstillelse, dvæler ved sig selv, medens der ingen Opgave er, nei hans Kjerlighed var idel Handlen; selv naar han græd, udfyldte dette ikke Tiden, thi vidste Jerusalem end ikke, hvad der tjente til dens Fred, han vidste det, vidste de ved Lazari Grav Sørgende ikke hvad der skulde skee, han vidste dog hvad han vilde gjøre. — Hans Kjerlighed var heel tilstede i det Mindste som i det Største, den samlede sig ikke stærkere i enkelte store Øieblikke, som vare det daglige Livs Timer uden Lovens Fordringer; den var ligelig i ethvert Øieblik, ikke større da han udaandede paa Korset end da han lod sig føde; det var den samme Kjerlighed der sagde »Maria har valgt den bedre Deel«, og den samme Kjerlighed, der med et Blik straffede — eller tilgav Petrus; det var den samme Kjerlighed, da han modtog Disciplene, der glade vendte hjem fra i hans Navn at have gjort Undergjerninger, og den samme Kjerlighed da han fandt dem sovende. — Der var i hans Kjerlighed ingen Fordring til noget andet Menneske, noget andet Menneskes Tid, Kraft, Bistand, Tjeneste, Gjenkjerlighed, thi hvad Christus fordrede af ham var ene det andet Menneskes Gavn, og han fordrede det alene for det andet Menneskes Skyld; intet Menneske levede med ham, der elskede sig selv saa høit som Christus elskede ham. Der var i hans Kjerlighed ingen tingende, eftergivende, partisk Overeenskomst med noget Menneske udenfor den Overeenskomst, som i ham var med Lovens uendelige Fordring; der var i Christi Kjerlighed ingen Fritagelse for ham fordret, ikke den ringeste, ikke en Hviids. — Hans Kjerlighed gjorde ingen Forskjel, ikke den ømmeste mellem Moderen

---

Sviig i hans Mund«] 1. Pet. 2, 22. »Maria har valgt den bedre Deel«] Luc. 10, 42. straffede . . Petrus] Luc. 22, 61. Disciplene, der glade vendte hjem] Luc. 10, 17. da han fandt dem sovende] Matth. 26, 40.

og andre Mennesker, thi han pegede paa sine Disciple og sagde »disse er min Moder;« og atter Discipelens Forskjel gjorde hans Kjerlighed ikke, thi hans eneste Ønske var, at Enhver vilde blive hans Discipel, og dette ønskede han for Enhvers egen Skyld; og atter mellem Disciplene gjorde hans Kjerlighed ingen Forskjel, thi hans guddommelige-menneskelige Kjerlighed var netop den ligelige til alle Mennesker, at ville frelse dem alle, og den ligelige til alle dem, der vilde lade sig frelse. — Hans Liv var idel Kjerlighed og dog var hele dette hans Liv kun een eneste Arbeidsdag, han hvilede ikke før den Nat kom, da han ikke mere kunde arbeide; før den Tid vexlede hans Arbeide ikke med Dagens og Nattens Skifte, thi arbeidede han ikke, saa vaagede han i Bønnen. — Saaledes var han Lovens Fylde. Og som Løn derfor fordrede han Intet, thi hans eneste Fordring, hans eneste Hensigt med hele sit Liv fra Fødselen til Døden var uskyldigt at offre sig selv — hvad end ikke Loven, naar den fordrer Sit til det Yderste, turde fordre. — Saaledes var han Lovens Fylde; han havde ligesom kun een Medvider, der nogenlunde var istand til at følge ham, en Medvider, som var opmærksom og søvnløs nok til at forske efter, det var Loven selv, der fulgte ham Skridt for Skridt, Time for Time med sin uendelige Fordring; men han var Lovens Fylde. — Hvor fattigt aldrig at have elsket, o, men selv det Menneske, som blev rigest ved sin Kjerlighed, hvor er dog hans hele Rigdom kun Armod mod denne Fylde! Og dog, ikke saaledes, lader os aldrig glemme, at der er en evig Forskjel mellem Christus og enhver Christen; er Loven end afskaffet, her staaer den endnu ved Magt, og befæster et evigt svælgende Dyb mellem Gud-Mennesket og ethvert andet Menneske, der end ikke kan fatte, men kun troe, hvad den guddommelige Lov maatte indrømme, at han var Lovens Fylde. Enhver Christen troer det og tilegner sig det troende, men Ingen har vidst det, uden Loven og Han som var Lovens Fylde. Thi at hvad der i et Menneske svagt nok er tilstede i hans stærkeste Øieblik, at det langt stærkere og dog ligeligt var tilstede i ethvert Øieblik, det kan et Menneske ikkun forstaae i det stærkeste Øieblik, men Øieblikket efter kan han ikke forstaae det, og derfor maa han troe og holde sig til Troen, at hans Liv ikke skal blive forvirret ved i eet Øieblik at forstaae og i mange andre Øieblikke ikke at forstaae.

»disse er min Moder«] Matth. 12, 49. den Nat, da han ikke mere kunde arbeide] smlgn. Joh. 9. 4.

Christus var Lovens Fylde. Af ham skulle vi lære, hvorledes denne Tanke er at forstaae, thi han var Forklaringen, og kun naar Forklaringen er hvad den forklarer, naar den Forklarende er det Forklarede, naar Forklaringen er Forklarelsen, kun da er Forholdet det rette. Ak, saaledes kunne vi ikke forklare; thi kunne vi ikke Andet, vi kunne lære Ydmyghed heraf i Forhold til Gud. Vort jordiske Liv, der er i Skrøbelighed, maa adskille det at forklare og det at være, og denne vor Afmagt er et væsentligt Udtryk for hvorledes vi forholde os til Gud. Lad et Menneske, menneskelig talt, elske Gud i Hjertets Oprigtighed, ak, Gud har dog elsket ham først, Gud er en Evighed forud — saa langt er Mennesket tilbage. Og saaledes med enhver Evighedens Opgave. Naar et Menneske langt om længe kommer til at begynde, hvor uendeligt meget er der da ikke spildt forinden, selv om vi et Øieblik ville glemme alle Manglerne, al Ufuldkommenheden ved den Stræben, der langt om længe tog sin Begyndelse! Lad et Menneske, menneskeligt talt, i Hjertets Oprigtighed tragte først efter Guds Rige og hans Retfærdighed, o, hvor lang Tid gik der ikke hen, inden han blot lærte ret at forstaae dette, og altsaa hvor uendeligt langt fra, at han først tragtede efter Guds Rige og hans Retfærdighed! Og saaledes paa ethvert Punkt, forud for enhver menneskelig Begyndelse gaaer en spildt Tid. Vi tale ellers i de jordiske Forhold om det Sørgelige, at et Menneske for at begynde en Virksomhed maa sætte sig i Gjeld, i Forhold til Gud begynder ethvert Menneske med en uendelig Gjeld, selv om vi glemme, hvad Gjeld der efter Begyndelsen dagligt andrages. Kun altfor ofte glemmes dette i Livet, og hvorfor vel, uden fordi Gud ogsaa glemmes. Saa sammenligner det ene Menneske sig med det andet, og Den, der har forstaaet noget Mere end Andre, han priser sig selv at være Noget. Gid han dog med sig selv vilde forstaae, at for Gud er han Intet. Og da nu Menneskene saa gjerne ville være Noget, hvad Under da, at de, hvor meget de end tale om Guds Kjerlighed, saa nødigen indlade sig ret med ham, fordi nemlig hans Fordring og hans Maalestok gjør dem til Intet.

Thi brug en tiende Deel af den Kraft, der er Dig forundt, naar Du bruger den yderste, vend saa Gud Ryggen, sammenlign Dig med Menneskene — og Du skal i ganske kort Tid være fremmelig blandt Mennesker. Men vend Dig om, vend Dig til Gud, brug de ti Tiendedele, piin om muligt en alleryderste Nødhjælp til — og Du skal dog være som Intet, paa uendelig Afstand fra at have naaet Noget, i uendelig Gjeld! See, derfor kan man sige, at det i en vis Forstand ikke hjælper at tale til et Menneske om det

Høieste, fordi der maa foregaae en ganske anden Omveltning, end nogen Tale kan frembringe. Vil Du nemlig have gode Dage og let naae dog at være Noget, saa glem Gud, lad Dig aldrig ret mærke med og lad det aldrig ret blive Dig klart, at det er ham, der har skabt Dig af Intet, gaae ud fra den Forudsætning, at et Menneske ikke har Tid at spilde paa at betænke, hvem han uendeligt og ubetinget skylder Alt, derom kan jo heller ikke det ene Menneske være berettiget til at spørge det andet, lad altsaa det være glemt og støi saa med i Mængden, lee eller græd, hav travlt fra Morgen til Aften, vær elsket og agtet og anseet som Ven, som Embedsmand, som Konge, som Liigbærer, vær fremfor Alt en alvorlig Mand ved at have glemt det eneste Alvorlige, at forholde sig til Gud, at blive til Intet. O, men betænk saa — dog det kan jo ikke hjælpe at tale, men give Gud, at Du vilde forstaae, hvad Du tabte, at denne Tilintetgjørelse for Gud dog er saaledes salig, at Du atter hvert Øieblik søgte tilbage til denne Tilintetgjørelse, stærkere, varmere, inderligere end Blodet søger tilbage til det Sted, hvorfra det med Magt fordreves. Men dette er og maa jo være verdslig Klogskab den største Daarskab. Hold Dig derfor aldrig til Gud (saaledes maatte man vel tale, hvis man med rene Ord skulde udtale den Halvheds Hemmelighed, der med falske Ord lader som holdt den sig ogsaa til Gud) »hold Dig aldrig til Gud, thi ved at holde Dig til ham taber Du hvad aldrig nogensinde noget Menneske, der holdt sig til Verden, ikke det Menneske, der tabte meest, tabte, — Du taber ubetinget Alt.« Og dette er jo ogsaa sandt, thi Alt kan sandeligen Verden ikke tage, just fordi den ikke kan give Alt, det kan kun Gud, der tager Alt, Alt, Alt — for at give Alt, der ikke tager stykkeviis lidt eller meget eller overmaade meget, men uendeligt Alt, hvis Du i Sandhed holder Dig til ham. »Fly ham derfor, en Konge kan allerede være farlig nok at komme nær, hvis Du vil være Noget, en mægtigt begavet Aands Nærhed er farefuld, men Gud er uendeligt farligere at komme nær.«

Dog, skal Gud udelades og være glemt, da veed jeg ikke, hvad det vil sige, at der skal tales over saadanne Ord, eller hvad Mening, uden modbydelig Meningsløshed, der skulde blive i Talen om dette Ord: at Kjerlighed er Lovens Fylde. Saa lad os da ikke frygtagtigt, og forrædersk mod os selv unddrage os fra Forstaaelsen, som frygtede vi for, hvad vistnok det naturlige Menneske, hvor meget det end raaber paa Attraa efter Viden og Indsigt, frygter — at faae for meget at vide; thi at tale om, at Kjerlighed er Lovens Fylde, er nu engang en Umulighed, uden paa samme

Tid at erkjende sin egen Skyld, og at gjøre ethvert Menneske skyldigt.

Kjerlighed er Lovens Fylde, thi Loven er det trods alle sine mange Bestemmelser dog noget Ubestemte, men Kjerlighed er Fylden; som en svært Talende, der trods Anstrængelsen dog ikke kan sige Alt, saaledes er Loven, men Kjerlighed er Fylden.

Det kunde synes underligt at sige, at Loven er det Ubestemte, thi den har jo netop sin Styrke i Bestemmelserne, den eier og raader jo over alle Bestemmelserne. Og dog er det saaledes, og deri igjen Lovens Afmagt. Som Skyggen er afmægtig i Sammenligning med den kraftige Virkelighed, saaledes er Loven; men som der i Skyggen altid er noget Ubestemt, saaledes er det Ubestemte ogsaa i Lovens Skyggerids, hvor nøiagtigt end dette er udført. Derfor kaldes ogsaa i den hellige Skrift »Loven en Skygge af det Tilkommende«, thi Loven er ikke en Skygge, der følger Kjerlighedens Virkelighed, i Kjerligheden er netop Loven optagen, men Loven er Skyggen af det Tilkommende. Naar en Kunstner udkaster en Plan, en Tegning til et Arbeide, hvor nøiagtigt end Udkastet er, der er altid noget Ubestemt; først naar Arbeidet er færdigt, først da kan man sige: nu er der ikke det mindste Ubestemte, ikke een Linies, ikke eet Punkts Ubestemthed. Der er derfor kun eet Udkast, som er aldeles bestemt, det er Arbeidet selv, men det vil jo sige, intet Udkast er eller kan være aldeles og ubetinget bestemt. Saaledes er Loven Udkastet, Kjerligheden Fylden og det ganske Bestemte, i Kjerligheden er Loven det ganske Bestemte. Der er kun een Magt, som kan udføre det Arbeide, hvortil Loven er Udkastet, det er netop Kjerligheden. Dog er Loven og Kjerligheden, ligesom Udkastet og Arbeidet er af den ene og samme Kunstner, af eet og samme Ophav; de ere ikke i Strid med hinanden, saa lidet som det Kunstværk, der ganske svarer til Udkastet, er i Strid med dette, fordi det er endnu bestemtere end alle Udkastets Bestemmelser.

Derfor siger Paulus et andet Sted (1 Tim. 1, 5): »Kjerlighed er Summen af Budet.« Men i hvilken Forstand er dette sagt? Ja, det er sagt i samme Forstand som der siges, at Kjerlighed er Lovens Fylde. I en anden Forstand er Summen alle de enkelte Bud, Du skal ikke stjæle o. s. v. Men forsøg det, om Du ad den Vei finder Summen, hvor længe Du end bliver ved at tælle, og

---

»Loven en Skygge af det Tilkommende«] Col. 2, 17.

Du skal see, dette er forgjæves Arbeide, fordi Lovens Begreb er at være uudtømmelig, uendelig, ustandselig i Bestemmelser; enhver Bestemmelse føder en endnu nøiagtigere af sig, og da atter ved Hensyn og Forhold til den ny Bestemmelse en endnu nøiagtigere, og saaledes i det Uendelige. Det er her med Kjerlighedens Forhold til Loven som med Forstandens Forhold til Troen. Forstanden tæller og tæller, beregner og beregner, men den naaer aldrig den Vished, som Troen eier: saaledes Loven, den bestemmer og bestemmer, men naaer aldrig Summen, som er Kjerligheden. Naar der tales om Summen, synes Udtrykket selv at indbyde til at tælle; men naar da Mennesket er bleven træt af at tælle, og dog tillige desto mere længselsfuld efter at finde Summen, saa forstaaer han, at dette Ord maa have en dybere Betydning. Og saaledes ogsaa, naar Loven ligesom har hidset alle sine Bestemmelser paa et Menneske, og jaget ham træt, fordi der overalt er Bestemmelse, og dog hver Bestemmelse, selv den bestemteste, endnu har den Ubestemthed, at den kan blive end bestemtere (thi det idelige Ubestemte er i Bestemmelserne og deres Mængde Uroen, som aldrig døer): da er Mennesket oplært til at forstaae, at der maa være noget Andet, som er Lovens Fylde. — Men der er ingen Strid mellem Loven og Kjerligheden, saa lidet som der er Strid mellem Summen og Det, hvis Sum den er, saa lidet som der er Strid mellem de forgjæves Forsøg paa at finde Summen og det lykkelige Fund, den lykkelige Afgjørelse, at den er funden.

Under Loven sukker Mennesket. Hvor han seer hen, seer han kun Fordring, men aldrig Grændsen, ak, som Den, der seer ud over Havet og seer Bølge paa Bølge, men aldrig Grændse; hvor han vender sig hen, møder han kun den Strenghed, der i det Uendelige bestandigt kan blive strengere, aldrig Grændsen, hvor den blev Mildhed. Loven hungrer ligesom ud; ved dens Hjælp naaer man ikke Fylden, thi dens Bestemmelse er netop at borttage, at fordre, at udpine indtil det Yderste, og det bestandigt i alle Bestemmelsernes Mængde tilbageblivende Ubestemte er den ubønhørlige Indkræven af Fordringerne. Ved hver Bestemmelse fordrer Loven Noget, og dog er der ingen Grændse for Bestemmelserne. Loven er derfor lige det Modsatte af Livet, men Livet er Fylden. Loven ligner Døden. Men mon ikke Livet og Døden egentligen veed Eet og det Samme; thi ligesaa nøiagtigt som Livet kjender Alt, der fik Liv, ligesaa nøiagtigt kjender Døden Alt, hvad der fik Liv. Der er altsaa i en vis Forstand ingen Strid mellem Loven og Kjerligheden i Henseende til Viden, men Kjerligheden giver, Loven tager, eller for at udtrykke Forholdet nøiagtigere i

sin Orden, Loven fordrer, Kjerligheden giver. Der er ikke een Lovens Bestemmelse, ikke en eneste, som Kjerligheden vil have bort, tvertimod Kjerligheden giver dem først alle Fylde og Bestemthed, i Kjerligheden ere alle Lovens Bestemmelser langt bestemtere end i Loven. Strid er der ikke, saa lidet som mellem Hungeren og Velsignelsen, som mætter den.

Kjerlighed er Lovens Fylde; thi Kjerligheden er ingen Skulken fra Opgaverne, intet Aflad, der sniger sig, fordrende Fritagelse eller givende Fritagelse, forkjælende eller forkjælet, ind mellem Kjerligheden og Lovens Opfyldelse, som var Kjerlighed en ørkesløs Følelse, for fornem til at yttre sig i Handling, en fordringsfuld Uduelighed, der hverken kan eller vil gjøre Fyldest. Saaledes taler kun Daarskab om Kjerlighed, som var der Strid mellem Loven og Kjerligheden, hvad der vistnok ogsaa er, men i Kjerligheden er der ingen Strid mellem Loven og Kjerligheden, der er Lovens Fylde; som var der en væsentlig Forskjel mellem Lovens Fordring og Kjerligheden, hvad der vistnok ogsaa er, men ikke i Kjerligheden, i hvilken Opfyldelsen er som aldeles Eet og det Samme med Fordringen. Kun Daarskaben sætter Splid mellem Loven og Kjerligheden, mener at tale viist, naar den taler dem imellem, eller vel endog taler ilde om den ene til den anden.

Lovens Fylde, dog hvilken Lov er her Tale om? Vor Text er det apostoliske Ord, vi tale om den christelige Kjerlighed, her kan altsaa kun være Tale om Guds Lov. Deri er nemlig Verden (forsaavidt denne dog er forskjellig fra hvad vi have kaldet »Daarskaben«) og Gud, verdslig Viisdom og Christendom enige, at der er en Lov, som Kjerligheden skal opfylde, for at være Kjerlighed, men de ere uenige om, hvilken Loven er, og denne Uenighed er en uendelig Forskjel. Den verdslige Viisdom mener, at Kjerlighed er et Forhold mellem Menneske og Menneske; Christendommen lærer, at Kjerlighed er et Forhold mellem: Menneske — Gud — Menneske, det er, at Gud er Mellembestemmelsen. Hvor skjønt end et Kjerligheds-Forhold har været mellem Tvende eller mellem Mange, hvor aldeles det har været dem selv al deres Lyst, al deres Salighed i gjensidig Opoffrelse og Hengivenhed, om alle Mennesker have priset dette Forhold — dersom Gud og Forholdet til Gud har været udeladt: saa har det dog, christeligt forstaaet, ikke været Kjerlighed, men et gjensidigt, fortryllende Bedrag for Kjerlighed. Thi at elske Gud, det er i Sandhed at elske sig selv; at hjælpe et andet Menneske til at elske Gud er at elske et andet Menneske; at blive hjulpen af et

andet Menneske til at elske Gud er at være elsket. Verdslig Viisdom mener vistnok ikke, at Den, der elsker, selv vilkaarligen skal bestemme, hvad han vil forstaae ved Kjerlighed. Kjerlighed er jo Hengivenhed og Opoffrelse, derfor mener Verden, at Kjerlighedens Gjenstand (den være nu en Elsket eller Vennen eller de Elskede eller en Samfunds-Forening eller de Medlevende, hvad vi fremtidigen for Kortheds Skyld vil kalde »den Elskede«) skal bedømme, om der vises Hengivenhed og Opoffrelse, og om den udviste Hengivenhed og Opoffrelse er Kjerlighed. Det vil altsaa beroe paa, om Menneskene, der skulle dømme, vide at dømme rigtigt. Dersom nemlig Kjerlighedens Gjenstand, Dommeren, ikke ved sig, for Gud, har en sand Forestilling om hvad det er at elske sig selv, at det er at elske Gud, saa har den Elskede heller ingen sand Forestilling om hvad det er at blive elsket af et andet Menneske, at det er, at blive hjulpen til at elske Gud; men naar saa er, vil jo altsaa den Elskede ansee en usand Art af Hengivenhed og Opoffrelse for den sande Kjerlighed, og den sande Kjerlighed for Ukjerlighed. Den blot menneskelige Dom om Kjerlighed er ikke den sande Dom, thi det at elske Gud er den sande Selvkjerlighed. Naar Gud derimod er Mellembestemmelsen i at bedømme Kjerligheden, saa følger endnu en sidste og dobbelt Bedømmelse, som dog først, skjøndt den eneste i Grunden afgjørende, begynder der hvor den menneskelige Dom er færdig og har afgjort, om det er Kjerlighed eller ikke. Dommen er denne: er det virkeligen, guddommeligt forstaaet, Kjerlighed at vise en saadan Hengivenhed som den af Kjerlighedens Gjenstand fordrede; dernæst, er det af Kjerlighedens Gjenstand, guddommeligt forstaaet, Kjerlighed at fordre en saadan Hengivenhed. Ethvert Menneske er Guds Livegne, derfor tør han ikke tilhøre Nogen i Kjerlighed uden i den samme Kjerlighed at tilhøre Gud, og ikke eie Nogen i Kjerlighed, uden at den Anden og han selv i denne Kjerlighed tilhøre Gud: et Menneske tør ikke tilhøre et andet Menneske, som var dette andet Menneske ham Alt; et Menneske tør ikke tillade, at en Anden tilhører ham saaledes, som var han denne Anden Alt. Dersom der var et Kjerligheds-Forhold mellem Tvende eller mellem Flere, saa lykkeligt, saa fuldendt, at Digteren maatte juble derover, ja saa livsaligt, at Den, der ikke var Digter, maatte blive det af Forundring og Glæde over dette Syn: da er dermed Sagen ingenlunde færdig. Thi nu træder Christendommen til og spørger om Guds-Forholdet, om hver Enkelt først forholder sig til Gud, og om saa Kjerligheds-Forholdet forholder sig til Gud. Er dette ikke Tilfældet, da skal Christendommen, der dog er Kjerlighedens Beskytter, eller

just fordi den er det, ikke tage i Betænkning, i Guds Navn at splitte dette Forhold ad, indtil de Elskende ville forstaae det. Og vil kun den ene Part forstaae det, da skal Christendommen, der dog er Kjerlighedens Beskytter, ikke betænke sig paa at føre ham ud i et Sammenstøds Rædsel, som ingen Digter drømmer om eller har vovet sig til at skildre. Thi saa lidet som en Digter kan indlade sig med det Christelige: at elske sin Fjende, ligesaa lidet, hvis det var muligt endnu mindre, kan han indlade sig med det Christelige: af Kjerlighed og i Kjerlighed at hade den Elskede. Dog betænker Christendommen sig ikke paa i Guds Navn at spænde Forholdet saa høit. Dette gjør Christendommen ikke blot for ligesom at indkræve Guds Tilgodehavende (da Gud jo er det livegne Menneskes Herre og Eier), men gjør det ogsaa af Kjerlighed til de Elskende; thi at elske Gud er at elske sig selv, at elske et andet Menneske som Gud er at bedrage sig selv, og at tillade et andet Menneske at elske En som Gud er at bedrage dette andet Menneske. Saa høit, menneskeligt talt til en saadan Afsindighed, kan Christendommen drive Fordringen, hvis Kjerlighed skal være Lovens Fylde. Derfor lærer den, at den Christne skal, hvis det fordres, kunne hade Fader og Moder og Søster og den Elskede — mon vel i den Forstand, at han virkeligen skulde hade dem? O, langtfra Christendommen være denne Afskyelighed! Men vel i den Forstand, at Kjerligheden, den guddommeligt forstaaet trofaste og oprigtige, af de Elskede, de Nærmeste, de Medlevende maa ansees for Had, fordi disse ikke ville forstaae, hvad det er at elske sig selv, at det er at elske Gud, og det at blive elsket, det, af et andet Menneske at hjælpes til at elske Gud, hvad enten det nu virkeligen opnaaes derved, at den Elskende finder sig i at være hadet, eller det ikke opnaaes derved. See, verdslig Viisdom har en lang Liste paa forskjellige Udtryk for Opoffrelse og Hengivenhed, mon der blandt disse ogsaa findes dette: af Kjerlighed at hade den Elskede, af Kjerlighed at hade den Elskede og forsaavidt sig selv, af Kjerlighed at hade de Medlevende og forsaavidt sit eget Liv? See, verdslig Viisdom veed mange og høist forskjellige Tilfælde af ulykkelig Kjerlighed, mon Du blandt alle disse finder den Lidelse, at maatte synes at hade den Elskede, at maatte have Had som det sidste og eneste Udtryk for sin Kjerlighed, eller den, til Løn for sin Kjerlighed at maatte være hadet af den Elskede, fordi der er den christelige Sandheds uendelige Forskjel mellem, hvad den ene Part og hvad den anden forstaaer ved Kjerlighed? — Hvad end Verden før Christendommens Tid har seet af ulykkelig Kjerlighed, seet Kjerlighedens Sammenstød med Begivenheders Rædsel, seet

dens Sammenstød med hvad der indenfor den samme Grundforestilling, om hvad Kjerlighed er, er Kjerlighedens Modsatte, seet dens Sammenstød med deelviis forskjellige Forestillinger dog indenfor den fælles Grundforestilling: Verden har aldrig før Christendommens Tid seet, at der i det at elske var et Sammenstød muligt mellem tvende Forestillinger, imellem hvilke der er en Evighedens Forskjel, den guddommelige og den blot menneskelige Forestilling. Men er der et saadant Sammenstød, da er det jo, guddommeligt forstaaet, netop Kjerlighed at fastholde den sande, Evighedens Forestilling, at elske i Kraft af den, medens Den eller De, som blive elskede, hvis de have den blot menneskelige Forestilling, maae ansee det for Had. Lad os kun tale ret menneskeligt om det Høieste, man fristes desto værre i den saakaldte Christenhed letteligen til at indbilde sig, at man troer, hvad man end ikke har Indtryk af, idetmindste ikke tilstrækkeligt for at blive opmærksom; lad os kun tale ret menneskeligt om det Høieste, naar vi dog aldrig glemme, at Den, om hvem her er Talen, ved en evig Forskjel er adskilt fra ethvert Menneske: Christi Liv er egentligen den eneste ulykkelige Kjerlighed. Han var, guddommeligt forstaaet, Kjerlighed, han elskede i Kraft af den guddommelige Forestilling om hvad Kjerlighed er, elskede hele Slægten; han turde ikke — af Kjerlighed opgive denne sin Forestilling, thi det var netop at bedrage Slægten. Derfor var hele hans Liv et rædsomt Sammenstød med den blot menneskelige Forestilling om hvad Kjerlighed er. Det var den ugudelige Verden, der korsfæstede ham; men selv Disciplene forstode ham ikke, og søgte bestandigt ligesom at vinde ham for deres Forestilling om hvad Kjerlighed er, saa han endog til Petrus maatte sige »viig fra mig Satanas«. Forfærdelige Sammenstøds uudgrundelige Lidelse: at den oprigtigste og meest trofaste Discipel, naar han, ikke blot velmenende, o, nei brændende af Kjerlighed ønsker at raade til det Bedste, ene ønsker at udtrykke, hvor høit han elsker Mesteren, at Discipelen da, fordi hans Forestilling om Kjerlighed er den usande, taler saaledes, at Mesteren maa sige til ham: Du veed det ikke, men for mig ere Dine Ord som var det Satanas, der talte! Saaledes kom Christendommen ind i Verden, med Christendommen den guddommelige Forklaring af, hvad Kjerlighed er. O, vi klage ofte over Misforstaaelse, især da naar den bittrest blandes af Kjerlighed, naar vi i hver dens Yttring kjende, at Kjerligheden er ulykkeligt med, at vi visseligen

---

»viig fra mig Satanas«] Matth. 16, 23.

ere elskede, kun ikke forstaaede, at vistnok Alt gjøres saa bittert, fordi det gjøres af Kjerlighed ved en Misforstaaelse: men at blive saaledes misforstaaet som aldrig, aldrig nogensinde noget Menneske af det andet Menneske, at blive saaledes misforstaaet som Christus blev det, — og saa at være Kjerlighed som Christus var det! Man lader, som var det blot Ugudeligheden, der maatte støde sammen med Christus. Hvilken Misforstaaelse! Nei, det, menneskeligt talt, bedste og kjerligste Menneske, der har levet, maatte støde sammen med ham, maatte misforstaae ham; thi dette det bedste Menneske skulde jo først af ham lære, hvad Kjerlighed er, guddommeligt forstaaet. Christi Kjerlighed var ikke, menneskeligt forstaaet, opoffrende, Intet mindre; han gjør ikke sig selv ulykkelig for, menneskeligt forstaaet, at gjøre Sine lykkelige. Nei, han gjør sig selv og Sine saa ulykkelige som det, menneskeligt talt, var muligt. Og han som havde havt det i sin Magt at oprette Israels Rige og gjøre Alt saa godt for sig og Sine, hvad enhver Medlevende tydeligt nok kunde see! Altsaa han kunde det, han vilde det altsaa ikke, Feilen maa da altsaa have ligget i ham, i hans Hjerte, at han ikke vilde offre sine Forestillinger, sine Indbildninger, men hellere grusomt offre sig selv og Sine, det er, forspilde sit eget Liv og de Elskedes! Han stifter ikke noget Rige paa Jorden, offrer sig heller ikke, for at saa Apostlene kunde arve det Erhvervede, nei det er jo, menneskeligt talt, Afsindighed: han offrer sig selv — for at gjøre de Elskede lige saa ulykkelige som sig selv! Var det virkeligen Kjerlighed: at samle nogle eenfoldige, ringe Mennesker om sig, at vinde deres Hengivenhed og Kjerlighed, som aldrig Nogens er vunden, at lade det et Øieblik see ud for dem, som aabnedes nu Udsigten til Opfyldelsen af deres stolteste Drøm — for saa pludseligen at tænke om igjen og forandre Planen, for saa, uden at røres af deres Bønner, uden at tage mindste Hensyn til dem, at styrte sig fra denne forføreriske Høide i alle Farernes Afgrund, for saa uden Modstand at give sig sine Fjender i Vold, for under Spot og Haan, medens Verden jublede, som en Forbryder at nagles til Korset: var det virkeligen Kjerlighed! Var det virkeligen Kjerlighed: at skilles saaledes fra Disciplene, at lade dem forladte i en Verden, der for hans Skyld maatte hade dem, at jage dem som vildfarende Faar ud blandt rivende Ulve, hvis Blodtørst han netop havde ophidset mod dem: var det virkeligen Kjerlighed! Hvad vil dog dette Menneske, hvad vil han disse troskyldige, redelige om end indskrænkede Mennesker, som han saa rædsomt bedrager? Hvorfor kalder han sit Forhold til dem Kjerlighed, hvorfor vedbliver han at kalde det Kjerlighed, hvorfor døer han uden at tilstaae, at

han bedrog dem, saa han altsaa døer med den Paastand, at det dog var Kjerlighed — ak, medens Disciplene med knuste Hjerter, men med rørende Troskab, ikke fordriste sig til at have nogen Mening om hans Adfærd, formodentligen fordi han havde overvældet dem, da jo ethvert andet Menneske let indseer, at han, hvad han saa forresten var, maaskee dog til at undskylde som Sværmer betragtet, at han i Forhold til Disciplene handlede som en Bedrager! Og dog var han Kjerlighed, og dog gjorde han Alt af Kjerlighed, og vilde gjøre Menneskene salige, og hvorved? Ved Forholdet til Gud — thi han var Kjerlighed. Ja, han var Kjerlighed og han vidste med sig selv og med Gud, at det var Forsoningens Offer han bragte, at han sandeligen elskede Disciplene, elskede Menneskenes hele Slægt, eller dog hver Den, som vilde lade sig frelse!

Grund-Usandheden i den blot menneskelige Opfattelse af Kjerlighed er, at Kjerligheden unddrages Forholdet til Gud, og derved Forholdet til den Lov, om hvilken der tales, naar det hedder »Kjerlighed er Lovens Fylde«. Ved en besynderlig Misforstaaelse er man maaskee tilbøielig til at mene, at Kjerlighed til Næsten skal ikke unddrages Forholdet til Gud, men snarere Elskov og Venskab, som var Christendommen noget Halvt, som skulde den ikke gjennemtrænge alle Forhold, som var Læren om Kjerlighed til Næsten ikke just beregnet herpaa, og derfor omdannende Elskov og Venskab, medens Mange ved en besynderlig Misforstaaelse maaskee mene, at behøve Guds Hjælp for at elske Næsten — den mindre elskværdige Gjenstand, men derimod i Forhold til Elskov og Venskab at kunne hjælpe sig selv bedst, ak, som var Guds Indblanding her dog forstyrrende og til Uleilighed. Men ingen Kjerlighed og ingen Yttring af Kjerlighed maa verdsligt og blot menneskeligt unddrages Forholdet til Gud. Kjerlighed er en Følelses Lidenskab, men i denne Følelse skal Mennesket dog først, endog inden han forholder sig til Kjerlighedens Gjenstand, forholde sig til Gud og derved lære Fordringen, at Kjerlighed er Lovens Fylde. Kjerlighed er et Forhold til et andet Menneske eller til andre Mennesker, men den er ingenlunde og tør ingenlunde være en ægteskabelig, en venskabelig, en blot menneskelig Overeenskomst, et, om det var nok saa trofast og ømt, Sammenhold mellem Menneske og Menneske. Hver især har, førend han i Kjerligheden forholder sig til den Elskede, Vennen, de Elskede, de Medlevende, først at forholde sig til Gud og til Guds-Fordringen. Saasnart man udelader Guds-Forholdet, bliver de Paagjeldendes blot menneskelige Bestemmelse af hvad de ville forstaae ved at elske, hvad de ville fordre af hinanden, og deres gjensidige Dom i Kraft deraf,

den høieste Dom. Ikke blot Den, der ganske tilhører et Guds Kald, skal ikke tilhøre en Qvinde, for ikke at sinkes ved at ville behage hende; men ogsaa Den, der i Kjerlighed tilhører en Qvinde, skal først og fremmest ganske tilhøre Gud, ikke først søge at tækkes Hustruen, men først stræbe, at hans Kjerlighed maa tækkes Gud. Det er altsaa ikke Hustruen, der skal lære Manden, hvorledes han skal elske hende, eller Manden Hustruen, eller Vennen Vennen, eller de Medlevende den Medlevende, men det er Gud, der skal lære hver Enkelt, hvorledes han skal elske, hvis hans Kjerlighed endog blot skal forholde sig til den Lov, om hvilken der tales, naar Apostelen siger »Kjerlighed er Lovens Fylde«. Dette gjør naturligviis, at Den, som kun har en verdslig, eller en blot menneskelig Forestilling om hvad Kjerlighed er, maa komme til at ansee Det for Selvkjerlighed og Ukjerlighed, som, christeligt forstaaet, netop er Kjerlighed. Naar derimod Guds-Forholdet bestemmer, hvad der mellem Menneske og Menneske er Kjerlighed, saa forhindres Kjerligheden fra at standse i noget Selvbedrag, eller Sandsebedrag, medens rigtignok igien Fordringen til Selvfornegtelse og Opoffrelse uendeliggjøres. Den Kjerlighed, som ikke fører til Gud, den Kjerlighed, som ikke har dette eneste Maal, at føre de Elskende til at elske Gud, den standser ved den blot menneskelige Bedømmelse af, hvad Kjerlighed og hvad Kjerligheds Opoffrelse og Hengivelse er, den standser og undgaaer derved Muligheden af det sidste det forfærdeligste Sammenstøds Rædsel: at der i Kjerlighedens Forhold er Uendelighedens Forskjel i Forestillingen om hvad Kjerlighed er. Blot menneskeligt forstaaet kan dette Sammenstød aldrig indtræde, thi blot menneskeligt forstaaet maa Grund-Forestillingen om hvad Kjerlighed er væsentligen være fælles. Kun christeligt forstaaet er Sammenstødet muligt, da det er Sammenstødet mellem det Christelige og det blot Menneskelige. Dog veed Christendommen at styre igjennem denne Vanskelighed, og aldrig har nogen Lære lært at holde saa længe ved med Kjerligheden som Christendommen. Den lærer, uforandret og urokkeligt, netop for de Elskedes Skyld, at fastholde den sande Forestilling om hvad Kjerlighed er, og saa villigt at finde sig i til Løn for sin Kjerlighed at være hadet af den Elskede — thi der er jo Uendelighedens Forskjel, en Evighedens Sprogforskjel imellem, hvad den ene Part forstaaer ved Kjerlighed og hvad den anden Part forstaaer derved. At føie sig efter den Elskedes Forestilling om, hvad Kjerlighed er, det er menneskeligt talt at elske, og gjør man det, saa bliver man elsket. Men stik imod den Elskedes blot menneskelige Forestilling om hvad Kjerlighed er at negte Ønsket og forsaavidt ogsaa hvad

den Elskende, blot menneskeligt forstaaet, selv maatte ønske, for at fastholde Guds-Forestillingen: det er Sammenstødet. At et Menneske ved at være saa høit som det er muligt elsket af et andet Menneske skulde kunne staae dette andet Menneske i Veien, kan den blot menneskelige Opfattelse af hvad Kjerlighed er aldrig falde paa. Og dog er dette just christeligt forstaaet muligt, thi saaledes at være elsket kan være til Hinder for den Elskendes Guds-Forhold. Men hvad er der saa at gjøre? At den saaledes Elskede vil advare derimod, skal visseligen ikke hjælpe stort, thi derved vilde han jo kun blive endnu mere elskværdig — og altsaa den Elskende endnu mere bedragen. Christendommen veed at hæve Sammenstødet uden dog at hæve Kjerligheden, der fordres blot det Offer (det er rigtignok i mangt et Tilfælde det tungeste der er muligt og altid saare tungt): villigt at finde sig i til Løn for sin Kjerlighed at være hadet. Overalt hvor et Menneske er saaledes elsket, saaledes beundret af Andre, at han er ifærd med at blive deres Guds-Forhold farlig, der er Sammenstødet; men hvor Sammenstødet er, der fordres ogsaa Offeret, som den blot menneskelige Forestilling om hvad Kjerlighed er ikke aner. Thi det Christelige er: i Sandhed at elske sig selv er at elske Gud; i Sandhed at elske et andet Menneske er, med enhver Opoffrelse (ogsaa den selv at blive hadet), at hjælpe det andet Menneske til at elske Gud eller i at elske Gud.

Dette er vistnok saare let at forstaae; i Verden har det derimod vistnok sine store Vanskeligheder, fordi en modsat Anskuelse af hvad Kjerlighed er, en verdslig, en blot menneskelig, men derhos baade sindrigt og digterisk gjennemført Anskuelse, enten forklarer, at alt Det om Guds-Forholdet egentligen er en Indbildning, et Sinkerie, eller dog i at tale om Kjerlighed fortier Guds-Forholdet. Som man paa saa mange Maader i disse Tider søger at frigjøre Menneskene fra alle Baand, ogsaa de gavnlige, saaledes søger man at frigjøre Følelses-Forholdet mellem Menneske og Menneske fra det Baand, som binder ham til Gud og binder ham i Alt, i hver Livets Yttring; man vil i Forhold til Kjerlighed lære Menneskene noget ganske Nyt, for hvilket dog den nu forældede hellige Skrift allerede har det betegnende Udtryk, man vil lære Menneskene den Frihed, som »er uden Gud i Verden«. Livegenskabets afskyelige Tid er forbi, saa mener man at gaae videre — ved Hjælp af den Afskyelighed: at afskaffe Menneskets Livegenskab i Forhold til Gud, hvem ethvert Menneske, — ikke ved Fødselen, men ved Skabelsen

---

»uden Gud i Verden«] smlgn. Ephes. 2, 12.

af Intet, tilhører som Livegen, og saaledes som aldrig nogen Livegen har tilhørt en jordisk Herre, der dog indrømmer, at Tanker og Følelser ere frie; men Gud tilhører han i hver en Tanke, den skjulteste, i hver en Følelse, den lønligste, i hver en Bevægelse, den inderligste. Dog dette Livegenskab finder man at være et byrdefuldt Paahæng, og er derfor mere eller mindre aabenlyst betænkt paa at afsætte Gud for at indsætte Mennesket — i Menneskets Rettigheder? nei det behøves ikke, det har Gud allerede gjort — altsaa i Guds Rettigheder, den Plads bliver jo ogsaa ledig, naar Gud afskediges. See, til Løn for saadan Formastelse skal man vel ad den Vei mere og mere naae, at forvandle hele Tilværelsen til Tvivl eller til en Hvirvel. Hvad er overhovedet Lov, hvad er Lovens Fordring til et Menneske? Ja, det skal Menneskene bestemme. Hvilke Mennesker? Her begynder Tvivlen. Da det ene Menneske ikke væsentligen staaer høiere end det andet, saa er det ganske overladt mit Vilkaar, med hvem jeg i Bestemmelsen af det Høieste vil holde sammen, forsaavidt jeg da ikke, om muligt endnu mere vilkaarligt, selv skulde kunne være istand til at hitte paa en ny Bestemmelse, og som Hverver vinde Sammenhold for den. Det er ligeledes overladt mit Vilkaar idag at antage Eet for Lovens Fordring, imorgen et Andet. Eller skal Bestemmelsen af hvad der er Lovens Fordring maaskee være en Overeenskomst mellem, en fælles Beslutning af alle Mennesker, under hvilken da den Enkelte har at bøie sig? Fortræffeligt, hvis det ellers var muligt at finde Stedet og beramme Øieblikket for denne Forsamling af alle Mennesker (alle levende, alle? — men nu de afdøde?), og hvis det saa var, hvad der er lige saa umuligt, muligt, at de alle kunde blive enige om Eet! Eller er maaskee en Mængde Menneskers Enighed, et vist Antal Stemmer tilstrækkeligt til Afgjørelsen? Hvor stort et Antal er da det fornødne? Og fremdeles, hvis den blot menneskelige Bestemmelse af hvad Lovens Fordring er er Lovens Fordring (dog ikke det enkelte Menneskes, thi derved geraade vi ind i det reent Vilkaarlige, som viist blev), hvorledes kan saa den Enkelte komme til at begynde at handle, eller er det ikke overladt til et Træf, hvor han kommer til at begynde, istedenfor at Enhver skulde begynde med Begyndelsen? For at skulle begynde at handle maa den Enkelte først faae at vide af »de Andre«, hvad Lovens Fordring er; men hver af disse Andre skal igjen som Enkelt have det at vide hos »de Andre«. Paa den Maade forvandler hele Menneske-Livet sig til een stor Undskyldning — er dette maaskee det store, mageløse fælles Foretagende, Slægtens Stordaad? Bestemmelsen »de Andre« bliver eventyrlig, og den eventyrligt efterstræbte

Bestemmelse af hvad Lovens Fordring er en blind Allarm. Og dersom nu dette, umenneskeligt vidtløftige, Arbeide med den fælles Overeenskomst mellem alle Mennesker ikke blev færdigt paa een Aften, men trak i Langdrag fra Slægt til Slægt, saa vil det altsaa blive ganske tilfældigt, hvor den Enkelte kommer til at begynde, det vil afhænge af, naar han, saa at sige, kom med ind i Legen. Nogle begyndte da med Begyndelsen, men døde førend man var kommen halvveis, Andre begyndte midtveis, men døde dog uden at see Enden, som egentligen ikke blev seet af Nogen, thi den kom først, da det Hele var forbi, Verdenshistorien endt, da først fik man ganske fuldstændigt at vide, hvad Lovens Fordring er. Kun Skade, at Menneskelivet nu ikke skulde til at begynde, men at det nu just var forbi, og altsaa af alle Mennesker ført uden fuldstændig Kjendskab til hvad Lovens Fordring er. Naar af syv Mennesker, som alle sigtes for at have begaaet en Forbrydelse, der ikke kan være begaaet af Andre, den Syvende siger »det var ikke mig, det var de Andre«, saa forstaaer man »de Andre« om de Sex, og saaledes fremdeles; men naar nu alle Syv, hver især, have sagt, »det var de Andre«, hvad saa? Er der saa ikke fremkoglet et Luftsyn, som har fordoblet de virkelige Syv og ligesom vil indbilde os, at der var endnu mange Flere, uagtet der kun var Syv? Saaledes ogsaa, naar hele Slægten, hver Enkelt især, hitter paa at sige »de Andre«, saa fremkogles et Skin, som var Slægten endnu een Gang til foruden den Gang, der er dens virkelige Tilværelse, kun at det er saa vanskeligt her at eftervise det Falske, det med Dybsindighedens Skin Blendende, fordi Slægten er utallig. Dog er Forholdet ganske det samme som i hvad man kunde fristes til at kalde Eventyret om de Syv og de syv Andre. See, dette er just Forholdet, naar den blot menneskelige Bestemmelse af hvad Lovens Fordring er skal være Lovens Fordring: man hjælper sig op ad med det eventyrligt Svimlende »de Andre«, og neden om understøtter man hinanden ved lidt Sammenhold. Thi vistnok er Menneske-Slægtens Tilværelse anden Gang til, men ikke eventyrligt: dens Tilværelse anden Gang er dens Tilværelse i Gud, eller rettere dette er dens første Tilværelse, hvorved hver Enkelt af Gud faaer Lovens Fordring at vide; den virkelige Tilværelse er den anden Gang. Men hvad ligner nu hiin beskrevne, forvirrede Tilstand? Mon ikke et Mytterie? Eller skulle vi betænke os paa at kalde det saa, hvis det til en given Tid var hele Slægten, der gjorde sig skyldig deri, og vi da, vel at mærke, tilføie, at det er et Mytterie mod Gud? Eller er det Sædelige saaledes underlagt Tilfældighed, at naar en stor Mængde gjøre det Urigtige eller vi Alle gjøre det,

saa er dette Urigtige det Rigtige? Denne Forklaring vilde igjen kun være en Gjentagelse af Mytteriets Tanke eller dets Tankeløshed, thi saa er det jo dog i sidste Grund Menneskene, der bestemme, hvad Lovens Fordring er, istedenfor at det er Gud, saa Den, der glemmer det, ikke blot for sit Vedkommende forskylder et Oprør mod Gud, men ogsaa bidrager Sit til, at Mytteriet faaer Overhaand. Thi hvo skulde vel standse et saadant Mytterie, hvis det var til? Skulle vi maaskee, blot i et nyt Mønster, gjentage Mytteriets Vildfarelse, og, hver især, sige: jeg kan ikke standse det, »de Andre maae«? Mon ikke hver Enkelt er Gud forpligtet at standse Mytteriet, naturligviis ikke ved Raab og indbildsk Vigtighed, ikke ved herskende at ville tvinge de Andre til at lyde Gud, men ved selv ubetinget at lyde, ubetinget at holde sig til Guds-Forholdet og Guds-Fordringen, og derved for sit Vedkommende udtrykke, at Gud er til og den eneste Herskende, han derimod en ubetinget Lydende? — Kun da er der Fynd og Mening og Sandhed og Virkelighed i Tilværelsen, naar vi Alle, hver især, om jeg saa tør sige, paa eet Sted modtage vor Ordre, og saa, hver især, ubetinget adlyde den ene og samme. Da det er den ene og samme Ordre, saa kunde forsaavidt det ene Menneske jo faae den at vide af det andet — dersom det var sikkert, eller dog sikkert nok, at dette andet Menneske meddelte det Rigtige. Imidlertid var det alligevel en Uorden, som det er stridende mod Guds Orden, thi Gud vil, baade for Sikkerhedens og Ligelighedens og Ansvarets Skyld, at hver Enkelt af ham faaer Lovens Fordring at vide. Naar saa er, da er der Hold i Tilværelsen, fordi Gud har Hold i den; der er ingen Hvirvel, thi hver Enkelt begynder ikke med »de Andre«, og altsaa heller ikke med Udflugter og Undskyldninger, men begynder med Guds-Forholdet, og altsaa staaer han fast, og standser derved tillige, saavidt han rækker, det Svimlende, der er Mytteriets Begyndelse.

Saaledes nu ogsaa i Forhold til Kjerlighedens Lov — da er der Fynd og Sandhed og Hold i Tilværelsen, naar vi Alle, hver især, af Gud faae at vide, hvad Fordringen er, hvorefter vi have at rette os, og naar vi saa forøvrigt Alle, hver især, værge os mod den menneskelige Forvirring (dog følger det af sig selv, at hvis vi Alle gjorde det, saa var der ingen Forvirring), ja, hvis fornødent gjøres værge os mod den Elskede, mod Vennen, mod de Nærmeste, som dog særligen ere Kjerlighedens Gjenstand, forsaavidt disse paa nogen Maade ville lære os en anden Forklaring eller hjælpe os paa en Afvei, takkende dem derimod, hvis de ville hjælpe os til det Rette. Lad os ikke glemme dette, lad os ikke bedrage eller

bedrages ved ubestemte, taagede Forestillinger om hvad Kjerlighed er, men agte paa Guds-Forklaringen, ligegyldigt hvad saa end den Elskede og Vennen og de Elskede mene eller ikke mene, dog nei ikke ligegyldigt, tvertimod ret inderligt bekymrede, hvis de ere uenige med os, men dog uforstyrrede og uforandret vedblivende at elske dem.

Der er virkeligen en Strid mellem hvad Verden og hvad Gud forstaaer ved Kjerlighed. Det er let nok at tilveiebringe en tilsyneladende Enighed (som jo allerede tilsyneladende er i Brugen af det ene og samme Ord: Kjerlighed), derimod vanskeligere ret at opdage Uenigheden; men denne Vanskelighed er uundgaaelig for at kjende Sandheden. Man hører ofte nok af Verden det Udsagn: det Klogeste i Verden er dog at være selvkjerlig. Allerede dette Udsagn bibringer En ikke den bedste Forestilling om Verden; thi det er dog neppe en god Verden, i hvilken Selvkjerlighed er det Klogeste eller Det, som bringer meest Fordeel. Men om Verden nu end ansaae Selvkjerlighed for det Klogeste, saa fulgte deraf ikke, at den ikke til Gjengjeld kunde ansee Kjerlighed for det Ædlere. Dette gjør den ogsaa, kun at Verden ikke forstaaer, hvad Kjerlighed er. Det er atter let nok at tilveiebringe en tilsyneladende Enighed mellem Gud og Verdens Opfattelse af Kjerlighed, den er jo allerede tilsyneladende i Brugen af dette fælles Udtryk, at Kjerlighed er det Ædle. Dog skjuler Misforstaaelsen sig. Hvad hjælper det da at prise Kjerlighed som det Ædle, hvilket Christendommen ogsaa gjør, naar Verden ved Kjerlighed forstaaer noget Andet, og altsaa igjen ved det Ædle forstaaer noget Andet! Nei, naar Verden skal være tydelig maa den sige »ikke blot er Selvkjerlighed det Klogeste, men vil Du være elsket af Verden, vil Du, at den skal prise Din Kjerlighed og Dig som den Ædle, da maa Du, christeligt forstaaet, være selvkjerlig, thi det Verden kalder Kjerlighed er Selvkjerlighed.« Forskjellen, som Verden gjør, er nemlig denne: naar En vil være ene om at være selvkjerlig, hvilket forøvrigt saare sjeldent sees, saa kalder Verden det Selvkjerlighed, men vil han i Selvkjerlighed holde sammen med nogle andre Selvkjerlige, især med flere andre Selvkjerlige, saa kalder Verden det Kjerlighed. Videre kan Verden aldrig komme i at bestemme hvad Kjerlighed er, fordi den hverken har Gud eller Næsten som Mellembestemmelse. Det Verden under Navn af Kjerlighed ærer og elsker er Sammenhold i Selvkjerlighed. Sammenholdet fordrer ogsaa Offer og Hengivenhed af Den, hvem det skal kalde kjerlig; det fordrer, at han skal offre en Deel af den egne Selvkjerlighed for saa at holde sammen i den forenede Selvkjerlighed, og det

fordrer, at han skal offre Guds-Forholdet for verdsligt at holde sammen med Sammenholdet, der lukker Gud ude eller i det Høieste tager ham med for et Syns Skyld. Gud forstaaer derimod ved Kjerlighed opoffrende Kjerlighed, i guddommelig Forstand opoffrende Kjerlighed, der offrer Alt for at skaffe Gud Plads, selv om det tunge Offer blev endnu tungere derved, at Ingen forstod det, hvilket dog i en anden Forstand hører med til den sande Opoffrelse; thi den Opoffrelse, der bliver forstaaet af Menneskene, har jo i Menneskenes Bifald sin Løn og er forsaavidt ikke sand Opoffrelse, som maa være ubetinget uden Løn. Vi tør derfor ikke i at forstaae det apostoliske Ord, at Kjerlighed er Lovens Fylde, samtykke den overfladiske Tale, at naar et Menneske virkelig har Kjerlighed, saa vil han ogsaa blive elsket af Menneskene. Han vil langt snarere blive anklaget for Selvkjerlighed, netop fordi han ikke vil elske Menneskene i den Forstand, hvori de selvkjerligt elske dem selv. Forholdene ere disse: den høieste Grad af Selvkjerlighed kalder Verden ogsaa Selvkjerlighed; Sammenholdets Selvkjerlighed kalder Verden Kjerlighed; en ædel, opoffrende, høimodig menneskelig Kjerlighed, som dog endnu ikke er den christelige, belees af Verden som Daarskab; men den christelige Kjerlighed hades og afskyes og forfølges af Verden. Og lad os saa atter ikke ved en mislig Overeenskomst skjule over Misligheder ved at sige: saaledes er det i Verden, men anderledes med den Christne. Thi dette er ganske sandt, men dersom enhver Døbt er Christen og den døbte Christenhed lutter Christne, saa er »Verden« slet ikke til i et christent Land, hvad i saa Fald lader sig bevise ved Hjælp af Klokkerens og Politie-Assistentens Lister. — Nei, der er virkelig en Strid mellem hvad Gud og hvad Verden forstaaer ved Kjerlighed. O, men er det begeistrende at stride for Arne og Fædreland, da vel ogsaa at stride for Gud, hvad Den gjør, der for Gud, for hans Aasyn holder fast ved Guds-Forholdet og dettes Bestemmelse af hvad Kjerlighed er! Sandt nok, Gud trænger ikke til noget Menneske, saa lidet som til hele Slægten eller til det Alt, der jo, hvilket Øieblik det skal være, for ham er det Intet, hvoraf han skabte det; men for Gud strider dog Den, der strider den gode Strid om at udtrykke, at Gud er til og er Herren, hvis Forklaring ubetinget skal adlydes.

Guds-Forholdet er Mærket, paa hvilket Kjerligheden til Mennesker kjendes som den ægte. Saasnart et Kjerligheds-Forhold ikke fører mig til Gud, og saasnart jeg i Kjerligheds-Forholdet ikke fører det andet Menneske til Gud, saa er Kjerligheden, var den end Tilbøielighedens høieste Lykke og Lyst, var den end de El-

skende Jordlivets høieste Gode, dog ikke sand Kjerlighed. Dette kan Verden aldrig faae i sit Hoved, at Gud saaledes ikke blot bliver Trediemand i ethvert Kjerligheds Forhold, men egentligen bliver den eneste elskede Gjenstand, saa det ikke er Manden, der er Hustruens Elskede, men det er Gud, og det er Hustruen, som ved Manden hjælpes til at elske Gud og omvendt, og saaledes fremdeles. Den blot menneskelige Opfattelse af Kjerlighed kan aldrig komme videre end til det Gjensidige: at den Elskende er den Elskede og den Elskede den Elskende. Christendommen lærer, at en saadan Kjerlighed endnu ikke har fundet sin rette Gjenstand: Gud. Der hører til et Kjerligheds-Forhold det Tredobbelte: den Elskende, den Elskede, Kjerligheden; men Kjerligheden er Gud. Og derfor er det at elske et andet Menneske at hjælpe ham til at elske Gud, og det at være elsket det at blive hjulpen.

Verdens Tale om Kjerlighed er forvirrende. Naar der saaledes siges til en Yngling, som gaaer ud i Verden »elsk, saa bliver Du elsket«, da er dette ganske sandt — især hvis den Vandring, han tiltraadte, var ind i Evigheden, ind i Fuldkommenhedens Land. Men Ynglingen skal jo gaae ud i Verden, og derfor er det svigefuldt at tale saaledes, uden at minde ham om, selv at holde sig til Gud for at lære, hvad Kjerlighed er, og om, at Verden, hvis den ikke af Gud har lært det Samme (ak, og saa var det jo Fuldkommenhedens Land Ynglingen betraadte!) har en ganske anden Forestilling. Dersom Christus ikke havde været Kjerlighed, og Kjerligheden i ham Lovens Fylde, mon han da var bleven korsfæstet? Dersom han havde slaaet af i Fordringen til sig selv og været enig med dem, som gjøre Kjerlighed til alt Andet end til Lovens Fylde guddommeligt forstaaet, dersom han istedenfor af Kjerlighed at være Verdens Lærer og Frelser havde i Lighed med Verdens Forestilling omdannet sin Forestilling om hvad det er at elske: mon han da ikke var bleven elsket og priset af Alle, eller vel endog (o, rædsomme Afsindighed!) forgudet af Tilhængere? Dersom Apostlene ikke havde holdt fast ved, at Kjerlighed er Lovens Fylde og altsaa noget Andet end Opfyldelse af menneskelige Overeenskomster og Deeltagelse i menneskeligt Sammenhold, dersom de ikke havde holdt fast ved i denne Forstand at elske Menneskene, uden at ville indlade sig paa at lempe sig efter Verdens Forestilling om hvad det er at elske: mon de vare blevne forfulgte? Thi hvad er det Verden elsker og kalder Kjerlighed, hvad Andet end Halvhed og heelt jordisk Sammenhold i Verdslighed, hvilket netop, evigt forstaaet, er Halvhed. Mon og nogensinde noget Menneske er blevet mere udskreget for Selvkjerlighed end Den, der virkeligen

holdt sig til Guds-Fordringen og i Troskab til denne elskede Menneskene, derfor ogsaa vedblev at elske dem, skjøndt forfulgt og miskjendt? Er det ikke ogsaa naturligt, at Verden vredes, at der er Een, som af et saadant Menneske elskes høiere, Een, i Kjerlighed til hvem en Saadans Kjerlighed er til Menneskene? Naar Ens Stræben gaaer ud paa at vinde jordisk Fordeel, saa klager man vistnok uretfærdigt over Verden, hvis man klager over slet ingen Venner at finde; thi til den Priis kan man nok blive elsket, vinde Venner, have Flere eller Færre, med hvem man — kjerligt holder sammen. Men naar et Menneskes Stræben gaaer ud paa ubetinget, med alle Opoffrelser, med Opoffrelse af Alt, forarmet, foragtet, udelukket af Synagogen, at holde sammen med Gud i at elske Menneskene: saa kan Du for den Sags Skyld gjerne i Avisen bekjendtgjøre, at Du søger en Ven — naar Du blot tilføier Betingelserne, og altsaa her med særligt Eftertryk, »at det ikke er for Fordelens Skyld«; Du finder vanskeligt Nogen. Vi forundre os over, at Christus valgte saadanne ringe Mennesker til Apostler, men, fraseet hvad der vistnok var bestemmende i Valget, at jo ringere Apostelen var som Menneske desto stærkere Eftertryk paa den ham forundte guddommelige Myndighed, mon det ikke næsten er mere forunderligt, at Christus dog fik dem, at det altsaa virkeligen lykkedes ham at danne en Forening af Elleve, hvis Bestemmelse var at holde sammen i Beredvillighed til at lade sig hudflette, forfølge, bespotte, korsfæste, halshugge, og hvis Bestemmelse tillige ikke var, indbyrdes at smigre hinanden, men tvertimod gjensidigt at hjælpe hinanden til Ydmyghed for Gud? Mon det ikke vilde lyde som en forfærdelig Spot over, hvad Verden forstaaer ved Kjerlighed, men mon det ikke derhos kunde virke som en gavnlig Opvækkelse, hvis En i disse Tider, da der dannes saa mange Selskaber, bekjendtgjorde, at han agtede at stifte en saadan Kjerligheds Forening? Thi at der, naar En vil bringe alle Offrene, saa er en Slump, der i al Magelighed ønske at have Fordeel af hans Opoffrelser, det kan Verden forstaae, den Art Deeltagelse, som heelt om Udbyttet ingenlunde er endog blot halvt om Arbeidet, findes dog nok i Verden. Og det forstaaer sig, den sande Deeltagelse findes ogsaa paa Jorden, men hvor Du finder den, vil Du finde den hadet og forfulgt af Verden. Forsøg det, tænk Dig et Menneske (og Du behøver jo end ikke at tænke ham i Besiddelse af den Fuldkommenhed, som udmærker hine Herlige, der, forskudte af Slægten, bleve Slægtens Hæder), tænk Dig et Menneske, der var eller blev, eller var og blev saaledes ulykkelig, at Jordens Goder og jordisk Fordeel i hans Øine havde tabt Tillokkelsen, saaledes

ulykkelig, at han, »træt af at sukke« (Psalm. 6, 7), som vi i den hellige Skrift læse om den ulykkelige Sara (Tob. 3, 11), »saare bedrøvet vilde hænge sig«, tænk Dig, at det da just i Nødens mørkeste Time blev ham ganske klart, at trods al hans Ulykke, som visseligen ikke lindredes, om han vandt hele Verdens Goder, da deres Besiddelse ved at opfordre til den glade Nydelse for ham vilde være en smertelig Erindring om hans Elendighed, og egentligen heller ikke forøgedes ved jordisk Gjenvordighed, der snarere, ligesom det mørke Veierligt for den Sørgmodige, vilde samstemme med hans Sindsstemning, tænk Dig, at det blev ham ganske klart, at det Høieste dog endnu for ham stod tilbage, det at ville elske Menneskene, at ville tjene det Gode, tjene Sandheden ene for Sandhedens Skyld, det Eneste, der i Sandhed kunde opmuntre hans bekymrede Sind og skjenke ham Livslyst for en Evighed — tænk Dig en Saadan i Verden, og Du skal see, det vil gaae ham ilde, han vinder ikke Verdens Kjerlighed, han vil ikke blive forstaaet, ikke elsket af Verden. I Forhold til som Menneskene lidt mere eller lidt mindre tilhøre Verden, ville Nogle beklage ham, Nogle smile af ham, Nogle helst være ham qvit, fordi de mærkede Braaden, Nogle misunde ham og dog ikke misunde ham, Nogle føle sig tildragne af ham, men dog igjen tilbagestødte, Nogle arbeide ham imod, men dog have Alt i Beredskab til at ære ham efter hans Død, nogle Ynglinge qvindeligt føle sig henrevne af ham, men blot lidet ældre ikke mere ganske forstaae ham; men Verden vilde ligefrem og aabenlyst bevise hans Selvkjerlighed, fordi han hverken skaffede sig selv eller Andre, ja ikke noget eneste andet Menneske, jordisk Fordeel. Bedre er Verden ikke; det Høieste den anerkjender og elsker er, naar det kommer høiest: at elske det Gode og Menneskene, dog saaledes, at man tillige passer paa sin egen og nogle Andres jordiske Fordeel. Hvad der gaaer derover kan Verden med sin bedste Villie — nu dette er jo kun en Talebrug — ikke begribe; eet Skridt derud over, og Du har tabt Verdens Venskab og Kjerlighed. Saaledes er Verden og dens Kjerlighed. Ingen Iagttager, der med en Gradestok prøver en Vædskes Vægtfylde, kan sikkrere indestaae for, hvor mange Grader den holder, end jeg vil indestaae for denne Opfattelse af Verdens Kjerlighed, der ikke er aldeles ond, som den stundom hidsigt fremstilles, heller ei ubedærvet, men saadan til en vis Grad god og ond. Men christeligt forstaaet er rigtignok dette »til en vis Grad« af det Onde.

Dog dette sige vi ikke for at dømme, lader os ikke spilde Tiden derpaa; Overveielsen søger kun ved Tankens og ved lidt

Menneskekundskabs Hjælp at gjennemtrænge Sandsebedragene, eller at forstaae hiint apostoliske Ord ind i Livets daglige Forhold, hvor just Sandsebedragene høre hjemme. Der behøves vistnok ingen Tid for at blive bedragen, det kan man strax blive og saa vedblive længe at være det; men for at blive opmærksom paa Bedraget bruges der Tid. Det er vistnok det lettere i en Fart at faae anskaffet sig en Indbildning om hvad Kjerlighed er, og saa tilfredsstille sig selv i sin Indbildning, det langt lettere i en Hast at faae nogle Stykker Mennesker at holde sammen med i Selvkjerlighed, indtil det Sidste elsket og agtet af dem: der er overhovedet Intet saa let og Intet saa selskabeligt som det at fare vild. Men er dette Dig det sidste og høieste Formaal at faae Livet gjort let og selskabeligt, saa indlad Dig aldrig med Christendommen, flye den, thi den vil lige det Modsatte, vil gjøre Dig Livet vanskeligt og gjøre det just ved at gjøre Dig eensom for Gud. Ingen Alvorlig bliver derfor træt af at efterspore Sandsebedragene; thi forsaavidt han er en Tænkende frygter han meest af Alt det at være i en Vildfarelse — hvor beqvem Indretningen, hvor godt end Selskabet var; og som Christen frygter han meest at være fortabt uden at vide af det — hvor smigrende, hvor glimrende end Omgivelsen og Selskabet var.

At saaledes Fordringsfuldhed ikke er Kjerlighed synes saa let at indsee, at man skulde troe, Ingen kunde falde paa at være af den Mening. Dog er dette ikke altid Tilfældet, og her er just et Exempel paa et Sandsebedrag, forsaavidt den blot menneskelige Dom skulde være den afgjørende. Dersom den Fordringsfulde selv vilde falde paa at kalde det Kjerlighed, da vilde man vel gjøre Indsigelse, da var det heller ikke noget Sandsebedrag; dette fremkommer kun, naar de Andre ønske at blive Gjenstand for denne Fordringsfuldhed, ansee den for Kjerlighed, prise den som Kjerlighed og ham som kjerlig. Uden at være nogen stor Menneskekjender er det ikke vanskeligt at paavise Livsforhold, hvor et Menneske kan være saaledes stillet, at der er dem, som netop ville synes godt om ham, netop rose hans Kjerlighed, hvis han under Navn af Kjerlighed vil fordre Alt af dem. Der gives jo Mennesker, som egentligen ikke vide Andet om Kjerlighed end at den er Kjælerie. Saadanne Mennesker ville just, at Den, de skulle elske og holde af, skal være fordringsfuld. Der gives Mennesker, som umenneskeligt have glemt, at ethvert Menneske skal styrke sig ved den for alle Mennesker fælles guddommelige Lighed, at derfor, hvad enten et Menneske er Mand eller Qvinde, fattigt Begavet eller rigt Begavet, Hersker eller Træl, Tigger eller Rigmand, bør og tør

Forholdet mellem Menneske og Menneske aldrig være dette, at den Ene tilbeder, den Anden er en Tilbedet. Dette er saa let at indsee, at man maaskee tænker denne Afskyelighed kun kan hidrøre fra en Misbrug af Overlegenheden, altsaa fra den Overlegne. Ak, den kan ogsaa hidrøre fra den Afmægtige, der selv ønsker den, for nemlig dog paa den Maade, at have en Slags Betydning for den Overlegne. Tag Evighedens Ligelighed bort og dennes guddommelige Opreisning, det er, antag, at den er glemt, saa veed den svage Qvinde i Forhold til den overlegne Mand, den svagt Begavede og dog Forfængelige i Forhold til den mægtigt Begavede, den Fattige og dog kun verdsligt Bekymrede i Forhold til »den almægtige Mand«, den meget Underordnede og dog Jordisksindede i Forhold til Herskeren, de veed ikke Andet som Udtryk for Forholdet end at henkaste og bortkaste sig selv. Og da de dog, fordi de intet Høiere ville kjende, intet Høiere kjende, saa ønske de selv denne Afskyelighed, ønske den med al Lidenskab. Ønsket er at være til for den Mægtige; som Magt lader det sig verdsligt ikke gjøre, saa bliver Henkastelsen det Ønskede. Er det maaskee ikke seet, at en Pige hellere vilde umenneskeligt bortkaste sig selv og tilbede den Forgudede, blot begjerende Eet af ham, at han umenneskeligt skulde fordre Alt af hende, og paa dette Vilkaar høit prisende hans Kjerlighed, hellere end at forstaae, at for Gud ere alle disse Forskjelligheder mellem Menneske og Menneske Spøg, Tant, ofte til Fordærvelse! Og dog vil Pigen kalde det Selvkjerlighed, om den Forgudede søgte at bibringe hende denne Kundskab. Er det ikke seet, at det svage, ved at glemme Gud, nedrige Menneske kun havde eet Ønske, at maatte kaste sig i Støvet for Herskeren — for dog at være til for ham, kun een Begjering, at Herskeren vil træde paa ham, for saa glad at prise Herskerens huldsalige Kjerlighed og Hjertensgodhed! Er det ikke seet, at hine Forfængelige, som ganske have glemt Gud, blot ønske et Forhold til den Udmærkede, villigen kalde det nedrigste et Tegn paa hans Kjerlighed! Og vil han det ikke, vil han netop forebygge dette ved at hjælpe dem til hiin salige Lighed for Gud, da kaldes dette Selvkjerlighed. O, naar først det Evige er taget bort af et Menneske eller det er i ham som var det ikke tilstede, det Evige, som paa een Gang er hvad der kan køle alle usunde Hidsigheder i Forholdet mellem Menneske og Menneske, men ogsaa hvad der kan opflamme naar Timeligheden vil isne, naar først det Evige er taget bort af et Menneske, da er der ingen Sikkerhed for, at han kan falde paa at kalde det Afskyeligste med Kjerlighedens Navn og selv lidenskabeligt attraae at være Gjenstand for denne Afskyelighed. Man kan

umenneskeligt ville gjøre sig uundværlig ved sin Magt, men man kan ogsaa umenneskeligt ville gjøre sig uundværlig ved sin Afmagt, og derfor netop krybende, tryglende kalde et andet Menneskes Fordringsfuldhed Kjerlighed.

Men Evighedens Fordring skal ikke fritage et Menneske fra at opfylde Guds Lov, om saa hele Verden vilde fritage ham, om saa hele Verden vilde elske hans Fordringsfuldhed, men misforstaae hans Kjerlighed, fordi denne maaskee først gjennem Fortvivlelse kan lære de Fortvivlede at holde sig til Gud, istedenfor tryglende at tage Skade paa deres Sjele. Evighedens Fordring skal forhindre Kjerligheden fra at standse i noget Selvbedrag og fra at tilfredsstille sig selv i noget Sandsebedrag, og det skal ingen Undskyldning være, at Menneskene jo selv ønske det, selv kalde det Kjerlighed og at elskes at blive Fordringsfuldhedens Gjenstand. Det er Gud, der har nedlagt Kjerligheden i Mennesket, og det er Gud, som skal bestemme, hvad der i ethvert Tilfælde er Kjerlighed.

Men naar saa Vennen, den Elskede, de Elskede, de Medlevende mærke, at Du af Gud vil lære hvad det er at elske, istedenfor at lære det af dem, saa ville de maaskee sige til Dig: »spar Dig selv, opgiv denne Overspændthed, hvorfor vil Du tage Dig Livet saa nær, mindsk Fordringen, saa ville vi leve et skjønt, et riigt, et betydningsfuldt Liv i Venskab og Glæde.« Og dersom Du giver efter for dette falske Venskabs Indskydelser, da skal Du blive elsket, blive priset for Din Kjerlighed. Men vil Du det ikke, vil Du hverken i at elske være en Forræder mod Gud eller mod Dig selv, eller mod de Andre, da maa Du finde Dig i at blive kaldet Selvkjerlig. Thi Din Overbeviisning, at det at elske sig selv i Sandhed er at elske Gud, det at elske et andet Menneske at hjælpe ham til at elske Gud, denne Din Overbeviisning skal Din Ven maaskee ikke bryde sig om. Han mærker vel, at Dit Liv, dersom det i Sandhed forholder sig til Guds-Fordringen, indeholder, selv om Du Intet siger, en Paamindelse, en Fordring til ham — denne er det han vil have bort. Lønnen derfor er Venskabet og det gode Navn af en Ven. I Verden har destoværre det Verdslige i den Grad Overhaand, at man, naar man taler om falsk Venskab, strax tænker paa et Bedrag i Forhold til jordiske Fordele, eller en Troløshed i Forhold til jordiske Goder. Og dette var vistnok ikke Din Vens Hensigt eller Mening. Han vilde kun bedrage Dig for Guds-Forholdet, og at Du, som Ven, var ham behjælpelig i at bedrage sig selv: saa vilde han i Bedraget trofast holde sammen med Dig for Liv og Død. Man taler om Verdens Falskhed og tænker derved strax paa, at den bedrager En i Henseende til jor-

diske Goder, skuffer Ens store Forventninger, spotter Ens dristige Planer; men at den, naar den i denne Henseende ærligt holder Alt, mere næsten end den har lovet, da just kan bedrage allerfarligst, denne dens farligste Falskhed tænker man sjeldnere paa, at Verden ved sit — oprigtige Venskab (thi det falske Venskab var jo naar den bedrog En for det Timelige) vil lære En at glemme Gud. Man taler om at forskrive sig til den Onde, og hvis man spørger, hvilke Fordele der da bydes til Vederlag, saa vil man nævne Magt, Ære, Lysters Tilfredsstillelse og Deslige. Men at man ved en saadan Forskrivelse tillige kan vinde at blive elsket af Menneskene, priset for sin Kjerlighed, det glemmer man at tale om og at tænke paa. Dog er dette Tilfældet — thi det Modsatte er og var jo Tilfældet, at De, som i Kjerlighed til Gud elskede Menneskene, bleve hadede i Verden. Som Verden ved at byde Magt og Vælde har villet friste et Menneske til at glemme Gud, og saa igjen behandlet det samme Menneske som et Udskud, fordi han bestod i Fristelsen: saaledes har Verden ogsaa fristende budet En sit Venskab, og igjen hadet ham, fordi han ikke vilde være dens Ven. Det Evige, Guds-Fordringen til Kjerligheden vil Verden ikke gjerne høre Noget om, endnu nødigere see det udtrykt i Livet. Men mon Verden derfor siger om sig selv, at den er selvkjerlig? Ingenlunde. Og hvad gjør saa Verden? Saa siger Verden om Den, som vil holde sig til Gud, at han er selvkjerlig. Den Udvei er gammel: at offre Een, naar alle de Andre kan have Fordeel deraf.

Deri er nemlig Gud og Verden enige, at Kjerlighed er Lovens Fylde, Forskjellen er, at Verden ved Loven forstaaer Noget, den selv hitter paa; og Den, som samtykker dette og holder sig det efterrettelig, han er kjerlig. Hvor Mangen har ikke en Piges Kjerlighed, guddommelig forstaaet, fordærvet, netop derved, at han, bedragen for sit Guds-Forhold, blev hende altfor tro, medens hun til Gjengjeld var uudtømmelig i Lovtaler over hans Kjerlighed? Hvor Mangen har ikke Slægt og Venner fordærvet, medens dog hans Fordærvethed var som var den ikke, thi nu blev han netop elsket og priset for sin Kjerlighed — af Slægt og Venner? Hvor Mangen har ikke en Samtid fordærvet, den Samtid, som til Vederlag forgudede hans kjerlige Sind, fordi den fik ham til at glemme Guds-Forholdet og forvandlet til Noget, man støiende kan stadse med, juble for, blødagtigt beundre, uden at fornemme nogen Paamindelse om det Høiere? Thi for at gjøre et andet og sandeligen alvorligt Spørgsmaal, og for tillige end ikke at pege paa det høieste Forbillede, men nøies med et ringere, der dog i den saakaldte

Christenhed destoværre er tilstrækkeligt nok, hvorfor mon hiin Oldtidens eenfoldige Vise, da han, af Selvkjerligheden og Verdsligheden anklaget for Letsindighedens Domstol, dømt fra Livet forsvarede sit Liv: hvorfor mon han sammenlignede sig med en »Bremse« i samme Øieblik, som han kaldte sig selv en guddommelig Gave, og hvorfor mon han elskede Ynglinge saa høit? Mon ikke det Første, fordi han, som en Hedning kunde det, havde elsket Menneskene i noget Høiere, altsaa fordi han havde virket opvækkende og ikke paa nogen Maade ladet sig fortrylle af Timeligheden eller af noget Menneske, ikke af noget dvask eller hidsigt Sammenhold i Elskov, i Venskab, i Overeenskomst med Andre, med en Samtid, men foretrukket at være den Selvkjerlige, den Drillende, hvem Ingen elskede! Mon ikke det Sidste, fordi han indsaae, at Ynglinge dog endnu have en Modtagelighed for det Guddommelige, hvilken saa let tabes i Aarene, i Handel og Vandel, i Elskov og Venskab, i Underkastelse under en blot menneskelig Dom og under Tidens Fordringer! Altsaa, fordi han ved det Evige og ved »noget Guddommeligt« havde forhindret sin Kjerlighed til Menneskene fra at standse i Selvbedrag eller Sandsebedrag, altsaa, fordi han, ved at holde sig selv nær til Fordringen, havde været som en Fordring til Menneskene.

Dersom Du derfor paa nogen Maade, om end i menneskelig Skrøbelighed, vil eftertragte at fuldkomme det apostoliske Ord, at Kjerlighed er Lovens Fylde: da tag Dig iagt for Menneskene! Mon vel i den Forstand, at Du skulde lade være at elske dem? O, hvilken Urimelighed, hvorledes skulde saa Din Kjerlighed kunne blive Lovens Fylde! Men tag Dig iagt for, at det ikke bliver Dig vigtigere, at Du ansees for at elske dem, end at Du elsker dem; tag Dig iagt for, at det ikke er Dig vigtigere at blive elsket end Det, hvori I skulle elske hinanden; tag Dig iagt, at de ikke franarre Dig det Høieste, fordi Du ikke kan taale at blive kaldet selvkjerlig! Beraab Dig heller ikke, for at bevise Din Kjerlighed, paa Menneskenes Dom om Dig; thi Menneskenes Dom har kun forsaavidt Gyldighed, som den stemmer med Guds-Fordringen, i andet Fald ere Menneskene blot Dine Medskyldige! Lær tillige, og glem aldrig Lærdommen, dette Veemodige, som er Jordlivets Sandhed, at al Kjerlighed mellem Menneske og Menneske hverken kan

---

»en Bremse«] Platons Apologi Kap. 18, smlgn. Efterl. Pap. 1844–46, S. 354. »noget Guddommeligt« den indre Stemme, som han omtaler i Platons Apologi Kap. 19.

eller skal være fuldkommen lykkelig, aldrig tør være fuldkommen tryg! Thi, guddommelig forstaaet, har selv den lykkeligste Kjerlighed mellem Menneske og Menneske endnu een Fare, som den blot menneskelige Opfattelse af Kjerlighed ikke tænker paa, den Fare, at den jordiske Kjerlighed kunde blive for hæftig, saa Guds-Forholdet forstyrredes, den Fare, at Guds-Forholdet, naar der menneskeligt talt er idel Fred og ingen Fare end ikke at øine, kan kræve selve denne den lykkeligste Kjerlighed som Offer. Og af denne Fares Mulighed følger, at Du, selv i det lykkeligste Kjerligheds-Forhold, altid maa vaage bekymret, skjøndt dette jo ikke er Bekymringen, at Du skulde blive træt af den Elskede eller den Elskede af Dig, men bekymret for, at I skulle glemme Gud, eller den Elskede gjøre det, eller Du selv. Og af denne Fares Mulighed følger, for at minde om Indledningen til denne Overveielse, hvor vanskeligt det, christelig forstaaet, maa være at love Kjerlighed, naar det at holde kan betyde at skulle være hadet af den Elskede. Kun Gud, der jo, som udviklet blev, ogsaa er Kjerlighedens eneste, sande Gjenstand, er det altid lykkeligt, altid saligt at elske; Du skal ikke vaage i Bekymring, men kun vaage i Tilbedelse.

Kjerlighed er Lovens Fylde. Men Loven er de uudtømmelige Bestemmelsers Mængde, hvorledes skulle vi da blive færdige med at tale derom? Saa lad os samle det Mangfoldige paa det Afgjørende. Lovens Fordring maa nemlig være en dobbelt, deels en Fordring til Inderlighed, og deels en Fordring til Vedvarenhed.

Hvilken er nu den fordrede Inderlighed? Den blot menneskelige Opfattelse af Kjerlighed fordrer ogsaa Inderlighed, Hengivenhed, Opoffrelse, men bestemmer den blot menneskeligt. Inderlighedens Hengivenhed er: med enhver Opoffrelse at fyldestgjøre den Elskedes (Gjenstandens) Forestilling om hvad Kjerlighed er, eller dog paa eget Ansvar at ville vove at afgjøre, hvad Kjerlighed er. Men guddommeligt forstaaet er, det at elske sig selv at elske Gud, og det i Sandhed at elske et andet Menneske at være ham behjælpelig til eller i at elske Gud. Her er altsaa Inderligheden ikke bestemt blot ved Kjerligheds-Forholdet, men ved Guds-Forholdet. Den fordrede Inderlighed er da Selvfornegtelsens, som nærmere bestemmes ikke i Forhold til den Elskedes (Gjenstandens) Forestilling om Kjerlighed, men i Forhold til at hjælpe den Elskede til at elske Gud. Deraf følger, at Kjerligheds-Forholdet som saadant kan være det Offer, der fordres. — Kjerlighedens Inderlig-

hed maa være opoffrende, og altsaa uden at fordre nogen Løn. Den reent menneskelige Opfattelse af Kjerlighed lærer ogsaa, at Kjerligheden ingen Løn fordrer — kun vil den være elsket, som var dette ingen Løn, som bliver det hele Forhold dog saa ikke indenfor Bestemmelsen af Forholdet mellem Menneske og Menneske. Men den christelige Kjerligheds Inderlighed er villig, til Løn for sin Kjerlighed at være hadet af den Elskede (Gjenstanden). Dette viser, at denne Inderlighed er et reent Guds-Forhold, den har ingen Løn, end ikke den at være elsket: saaledes tilhører den ganske Gud, eller Mennesket i den ganske Gud. Den Selvfornegtelse, den Selvbeherskelse, den Selvopoffrelse, som dog kun er en Omsætning indenfor Timeligheden, indenfor Menneskelighedens Synskreds, er ikke den christelige i Sandhed, er som en Spøg i Sammenligning med den christelige Alvor, er som et første Tilløb til den christelige Afgjorthed. Man vil offre Dette eller Hiint og Alt, men man haaber dog paa at blive forstaaet, og derved at blive i Meningens Sammenhæng med Menneskene, som da maae anerkjende og glæde sig ved Ens Opoffrelser; man vil forlade Alt, men man mener dog ikke dermed at skulle blive forladt af Sproget og Menneskenes Forstaaelse. Opoffrelsens Bevægelse bliver da en tilsyneladende, den gjør Mine til at forlade Verden, men bliver dog indenfor Verden. Vi ville ingenlunde nedsætte dette, o, selv denne blot menneskelige Opoffrelse findes maaskee sjeldent nok. Men, christeligt forstaaet, maae vi sige den bliver staaende paa Halvveien. Den bestiger et høit Sted, thi menneskeligt talt staaer jo Opoffrelse høit, den kaster Alt fra sig for at bestige dette ophøiede Sted, hvis Høide Beundringen opdager, medens Opoffrelsen seer, at den er seet. Men at staae paa dette ophøiede Sted (thi sandeligen, Opoffrelse er Ophøiethed) anklaget, foragtet, hadet, bespottet værre næsten end den Nedrigste blandt de Nedrige, altsaa, overmenneskeligt anstrænget for at naae det ophøiede Sted at staae paa det ophøiede Sted saaledes, at det forekommer Alle, som stod man paa Foragtethedens laveste Sted: dette er christeligt forstaaet Opoffrelse, og det er tillige, menneskelig forstaaet, Afsindighed. Kun Een seer det sande Sammenhæng, og han beundrer ikke; thi Gud i Himlene beundrer ikke noget Menneske. Tvertimod, medens den sande Opoffrelse kun har eet eneste Tilhold: Gud, saa er den dog igjen som forladt af Gud, thi den forstaaer for Gud, at den slet ingen Fortjeneste har, men forstaaer tillige menneskeligt, at den ved kun at offre det Halve af hvad den offrede, vilde blive forstaaet af Menneskene, elsket, beundret, og dog i en vis Forstand for Gud betyde det Samme som den sande Opoffrelse, thi for Gud

har ingen, ingen Opoffrelse Fortjeneste. Dette er christelig forstaaet Opoffrelse og er tillige menneskelig forstaaet Afsindighed. Dette er christelig forstaaet at elske; dersom det er saa, at det at elske er den høieste Lykke, er dette jo den tungeste Lidelse, — dersom da det at forholde sig til Gud ikke var den høieste Salighed!

Den anden Lovens Fordring er til Kjerlighedens Vedvaren i Tidens Længde. Denne Fordring gjør den blot menneskelige Opfattelse af Kjerligheden ogsaa, dog er, christeligt forstaaet, Fordringen en anden, da jo den fordrede Inderlighed er en anden. Fordringen til Vedvaren i Tiden er, at Kjerlighedens samme Inderlighed skal bevares i Tidens Længde, hvilket forsaavidt i en vis Forstand er et nyt Udtryk for Inderligheden. Saasnart Du mener, at Du i Din Kjerlighed har gjort nok, eller elsket længe nok, og nu maa fordre Noget af den Anden, saa opdager Du jo derved, at Din Kjerlighed er ifærd med at blive en Fordring, som var der, hvor opoffrende og hengiven Din Kjerlighed end er, dog en Grændse, hvor den maatte vise sig i Grunden at være en Fordring — men Kjerlighed er Lovens Fylde. Thi det er intet stort Selvfornegtelsens Øieblik, hvorom vi tale; Loven fordrer jo den samme Inderlighed i Tidens Længde. I Tidens Længde! Men er det ikke ligesom at forvride et Menneskes Sjel og en Selvmodsigelse i Fordringen, paa eengang at gjøre Fordringen i saa forskjellig Retning, i Retning af Længde og i Retning af Dybde. See, Pilen flyver hurtigt gjennem Luften i Længden, men hvis den paa samme Tid skulde bore sig ned i Jorden og dog vedblive at flyve med Pilens Fart: ak, hvilken Fordring! See, i Begeistringens store Øieblik, da dvæler det Evige, men naar saa Tiden begynder sin rastløse Travlhed, naar den bliver ved at gaae — da ikke at gaae med Tiden fra Begeistringen, men iilsomt at gaae med Tidens Hastighed, og dog langsomt med det Eviges Dvælen! At ligge paa sit Yderste (og naar et Menneske i Selvfornegtelse har maattet bringe det tungeste Offer: til Løn for sin Kjerlighed at være hadet af dens Gjenstand, da er han jo som Den, der ligger paa sit Yderste), og da at have en Fremtid, et langt Liv for sig, skjøndt Alt er forbi, altsaa, paa eengang og i ethvert Øieblik liggende paa sit Yderste at skulle gaae opreist fremad: hvilken Fordring! At ligge ned er jo lige det Modsatte af at gaae opreist, men at ligge paa sit Yderste er jo det meest afgjørende Udtryk for at ligge ned og altsaa den størst mulige Afstand fra Opreistheden. Har Du nogensinde seet en træt Vandrer, bærende en tung Byrde, at kæmpe med hvert Skridt for ikke at synke til Jorden: opreist holder han sig kun

med stor Møie, han kæmper for ikke at segne. Men at være segnet, at ligge ned, at ligge paa sit Yderste og saa at ile freidigt fremad med den Opreistes Gang: vidunderligt! Og dette kan Fordringen være, og være tillige til Vedholdenhed i Tidens Længde.

Ak, i Aandens Verden er der noget Bedragerisk, hvortil der intet Tilsvarende findes i den udvortes Verden. Vi sige saaledes, at Barnet maa lære at stave førend det kan lære at læse. Dette er nu eengang saa, en uomgaaelig Nødvendighed; det er aldrig hændt noget Barn, at det ved en Tilsyneladelse, et Sandsebedrag blev foranlediget til at indbilde sig, at det, længe førend det kunde stave, allerede kunde læse. Men i Aandens Forhold hvor forførerisk! Thi begynder ikke her Alt med Beslutningens, Forsættets, Løftets store Øieblik — hvor man jo læser saa flydende som den fuldendteste Forelæser den bedst indøvede Indenadslæsning. Og saa kommer først det Næste, saa skal man til det ganske Smaa, det reent Dagligdags, der slet ikke vil gjøre noget stort Indtryk eller vil hjælpe En ved det dristige Sammenhæng — ak, det er tvertimod som ved Stavningen, der river Ordene fra hinanden og i Stykker, saaledes er det jo i de lange, lange Timer, naar man ikke kan komme til Meningen og forgjeves venter paa Sammenhænget. At stride med sig selv i Selvfornegtelse, især hvis man skal seire, er anseet for den vanskeligste Strid; og at stride med Tiden, hvis man skulde seire ganske, er anseet for en Umulighed.

Den tungeste Byrde, der blev lagt paa et Menneske, (thi Syndens Byrde lagde han selv paa sig), er i en vis Forstand Tiden — sige vi ikke ogsaa, at den kan være dræbende lang! Og dog paa den anden Side hvilken formildende, hvilken lindrende, hvilken bestikkende Magt har ikke Tiden? Men dette Formildende, dette Bestikkende er jo en ny Fare. Hvis et Menneske gjorde sig skyldig i Noget — blot en Tid er gaaet, især hvis han i den synes at have gjort nogen Fremgang til det Bedre: hvor langt mildere forekommer Skylden ham! Men er dette vel saa? Er det da ogsaa saa, at naar den Tankeløse Øieblikket efter har glemt sin Skyld, saa er den glemt?

Siig saa om det er muligt at tale over dette Ord, at Kjerlighed er Lovens Fylde, uden mod sin Villie at dømme, hvis det dog kun er Ens Villie at dømme sig selv! Er der noget nøiagtigere Udtryk for, hvor uendeligt langt et Menneske er fra at opfylde Fordringen end dette, at Afstanden er saa stor, at han egentligen ikke engang kan beregne den, ikke kan gjøre Regn-

skabet op! Thi ikke blot forsømmes der dagligt saa meget, for ikke at tale om hvad der forskyldes, men naar saa nogen Tid er gaaet, er man end ikke istand til nøiagtigt at angive Skylden, som den forekom En selv, fordi Tiden forandrer og formilder Ens Dom om det Forbigangne — ak, men ingen Tid forandrer Fordringen, Evighedens: at Kjerlighed er Lovens Fylde.

III. *B.*

Kjerlighed er Samvittighedens Sag.

1 Tim. 1, 5. Men Summen af Budet er Kjerlighed af et reent Hjerte, og af en god Samvittighed, og af en uskrømtet Tro.

Dersom man med eet eneste Ord skulde angive og betegne den Seier, Christendommen har vundet over Verden, eller endnu rigtigere den Seier, hvorved den har mere end overvundet Verden (da Christendommen jo aldrig har villet seire verdsligt), den Uendelighedens Forandring, som Christendommen tilsigter, hvorved i Sandhed Alt er blevet som det var og dog i Uendelighedens Forstand Alt nyt (thi Christendommen har aldrig været Ven af Nyheds-Kram) — saa veed jeg intet kortere, men heller intet mere afgjørende end dette: den har gjort ethvert menneskeligt Forhold mellem Menneske og Menneske til et Samvittigheds-Forhold. Christendommen har ikke villet styrte Regjeringer fra Thronen, for at sætte sig selv paa Thronen, den har i udvortes Forstand aldrig stridt om Pladsen i den Verden, af hvilken den ikke er, (thi i Hjertets Rum, hvis den der finder Plads, tager den dog ingen Plads i Verden), og dog har den uendeligt forandret alt Det, som den lod og som den lader bestaae. Som nemlig Blodet banker i hver

en Nerve, saaledes vil Christendommen med Samvittighedsforholdet gjennemtrænge Alt. Forandringen er ikke i det Udvortes, ikke i det Tilsyneladende, og dog er Forandringen uendelig; som hvis et Menneske, istedenfor Blod i sine Aarer havde hiin guddommelige Vædske, om hvilken Hedenskabet drømte — saaledes vil Christendommen indaande det evige Liv, det Guddommelige i Menneskeslægten. Derfor har man sagt, at de Christne var et Folk af Præster, og derfor kan man, naar man betænker Samvittigheds-Forholdet, sige, at det er et Folk af Konger. Thi tag det ringeste, det meest overseete Tjeneste-Menneske, tænk Dig hvad vi kalde en ret eenfoldig fattig stakkels Arbeidskone, der erhverver sit Udkomme ved det ringeste Arbeide: hun har, christeligt forstaaet, Lov til, ja vi bede hende ret indstændigt i Christendommens Navn, at hun vil gjøre det, hun har Lov til, medens hun udfører sit Arbeide, talende med sig selv og med Gud, hvad der ingenlunde sinker Arbeidet, hun har Lov til at sige »jeg gjør dette Arbeide for Daglønnen, men at jeg gjør det saa omhyggeligt som jeg gjør, det gjør jeg — for Samvittighedens Skyld.« Ak, verdsligt er der kun eet Menneske, eet eneste, der ingen anden Forpligtelse erkjender, end Samvittighedens: det er Kongen. Og dog har hiin ringe Kone, christelig forstaaet, Lov til, kongeligt, at sige til sig selv for Gud »jeg gjør det for Samvittighedens Skyld!« Bliver Konen misfornøiet, fordi intet Menneske vil høre paa denne Tale, saa viser det blot, at hun ikke er christeligt sindet, ellers synes jeg dog, at det kan være nok, at Gud har tilladt mig at tale saaledes med ham — begjerligt at forlange Yttrings-Frihed i denne Henseende er en stor Daarskab mod sig selv; thi der er visse Ting, og deriblandt i Særdeleshed Inderlighedens Hemmeligheder, som tabe ved at offentliggjøres, og som ere ganske tabte, naar Offentliggjørelsen er bleven En det vigtigste, ja der er Hemmeligheder, som i saa Fald ikke blot ere tabte men ligefrem blevne Meningsløshed. Christendommens guddommelige Mening er i Fortrolighed at sige til ethvert Menneske: »hav ikke travlt med at forandre Verdens Skikkelse, eller Dit Vilkaar, som hvis Du, for at blive ved Exemplet, istedenfor at være en stakkels Arbeidskone, maaskee kunde drive det til at blive kaldet Madamme, o nei, tilegn Dig det Christelige, og da skal det vise Dig et Punkt udenfor Verden, ved Hjælp af dette skal Du bevæge Himmel og Jord, ja, Du

---

hiin guddommelige Vædske] ἰχώρ, smlgn. Homers Iliade 5, 340. et Folk af Præster osv.] 1. Pet. 2, 5. 9.

skal gjøre det endnu Vidunderligere, Du skal bevæge Himmel og Jord saa stille, saa let, at Ingen mærker det.«

Dette er Christendommens Undergierning, vidunderligere end det at forvandle Vand til Viin, denne Undergjerning, i al Stilhed, uden noget Thronskifte, ja uden at en Haand rører sig, at gjøre ethvert Menneske guddommeligt forstaaet til en Konge, saa let, saa behændigt, saa vidunderligt, at Verden i en vis Forstand ikke behøver at faae det at vide. Thi i Verden udenfor, der skal og bør Kongen være den Eneste, som hersker efter sin Samvittighed, men at adlyde — for Samvittighedens Skyld skal være Enhver tilladt, ja det kan Ingen, Ingen forhindre. Og der indenfor, der langt inde, hvor det Christelige boer i Samvittigheds-Forholdet, der er Alt forandret.

See, Verden gjør Allarm blot for at opnaae en lille Forandring, sætter Himmel og Jord i Bevægelse for Ingenting, som Bjerget, der føder en Muus: Christendommen gjør i al Stilhed Uendelighedens Forandring som var det Ingenting. Det er saa stille, som intet Verdsligt kan være, saa stille som kun en Afdød og Inderligheden kan være; hvad er og Christendommen Andet end Inderlighed!

Saaledes forvandler Christendommen ethvert Forhold mellem Menneske og Menneske til et Samvittigheds-Forhold, saaledes ogsaa Kjerlighedens. Det er dette vi nu ville betragte, at, christelig forstaaet,

er Kjerlighed Samvittighedens Sag.

I de forelæste apostoliske Ord indeholdes der aabenbart et Dobbelt, først »Summen af Budet er Kjerlighed«. Dette have vi i den foregaaende Overveielse udviklet, idet vi dog knyttede Betragtningen til et andet Ord, at Kjerlighed er Lovens Fylde. Men dernæst er det indeholdt i vor Text: naar Kjerlighed skal være Summen af Budet, da maa den være af et reent Hjerte og af en god Samvittighed, og af en uskrømtet Tro. Dog vælge vi at samle Opmærksomheden paa den ene Bestemmelse, at Kjerlighed er Samvittighedens Sag, i hvilken ogsaa de tvende ere væsentligen indeholdte, og til hvilken de ere væsentligen at henføre.

At nu en bestemt Art af Kjerlighed christeligt er gjort til en Samvittigheds-Sag, er Enhver tilstrækkeligt bekjendt. Vi tale om Ægteskabet. Førend Kirkens Tjener forener de Tvende til det Samliv, der har været deres Hjerters Valg, hvorom han dog ikke spørger dem, spørger han dem først hver især: har De beraadført Dem med Gud og med Deres Samvittighed. Altsaa Kirkens Tjener henfører Kjerligheden til Samvittigheden, hvorfor han jo og taler paa

en Maade som Fremmed til dem, uden at bruge Fortrolighedens »Du«; han lægger de Tvende, hver især, paa Hjerte, at det er en Samvittigheds-Sag, han gjør et Hjertes-Anliggende til en Samvittigheds-Sag. Bestemtere og tydeligere kan dette dog vel ikke udtrykkes, og dog er der endnu et Udtryk for den samme Betragtning indeholdt i Spørgsmaalets Form, eller i at hver især spørges. At spørge — den Enkelte er det almindeligere Udtryk for Samvittigheds-Forholdet, og derfor er det netop ogsaa Christendommens væsentlige Betragtning af Menneskeslægten, først og fremmest at betragte alle disse Utallige hver for sig, hver især som den Enkelte.

Kirkens Tjener spørger altsaa de Tvende, hver især, om han har beraadført sig med Gud og med sin Samvittighed. Dette er den Uendelighedens Forandring, som i Christendommen foregaaer med Elskov. Den er, som alle Christendommens Forandringer, saa stilfærdig, saa skjult — fordi den kun tilhører det skjulte Menneskes Inderlighed, den stille Aands uforkrænkelige Væsen. Hvilke Afskyeligheder har Verden ikke seet i Forholdet mellem Mand og Qvinde, at hun, dyrisk næsten, var et ringeagtet Væsen i Sammenligning med Manden, et Væsen som af en anden Art; hvorledes er der ikke blevet kæmpet for verdsligt at indsætte Qvinden i lige Ret med Manden: men Christendommen gjør blot Uendelighedens Forandring og derfor i al Stilhed. Udvortes bliver paa en Maade det Gamle; thi Manden skal være Qvindens Herre, hun ham underdanig; men i Inderligheden er Alt forandret, forandret ved Hjælp af dette lille Spørgsmaal til Qvinden, om hun har beraadført sig med sin Samvittighed, at hun vil have denne Mand — til Herre, thi anderledes faaer hun ham ikke. Dog Samvittigheds-Spørgsmaalet om Samvittigheds-Sagen gjør hende i Inderlighed for Gud aldeles lige med Manden. Hvad Christus sagde om sit Rige, at det ikke er af denne Verden, det gjelder om alt det Christelige. Som en høiere Tingenes Orden vil det overalt være tilstede, men ikke til at gribe paa; som en venlig Aand overalt omgiver de Kjere, følger hvert deres Fjed, men ikke kan peges paa: saaledes vil det Christelige være Fremmed i Livet, fordi det tilhører en anden Verden, fremmed i Verden, fordi det vil tilhøre det indvortes Menneske. Taabelige Mennesker have taabeligen travlt for i Christendommens Navn at gjøre det verdsligt aabenbart, at Qvinden indsættes i lige Rettigheder med Manden: Sligt har Christendommen aldrig forlangt eller ønsket. Den har gjort Alt for Qvinden, hvis hun christeligt vil nøies med det Christelige; vil hun ikke det, da vin-

der hun kun et maadeligt Vederlag, for hvad hun taber, i den Smule Udvorteshed, hun verdsligt kan tiltrodse sig.

Saaledes med Ægteskabet. Men fordi Christendommen ved Ægteskabet har gjort Elskov til en Samvittigheds-Sag, deraf synes endnu ikke at følge, at den overhovedet har gjort Kjerlighed til en Samvittigheds-Sag. Dog er Den, som er af anden Mening, i en Vildfarelse betræffende det Christelige. Christendommen har nemlig ikke undtagelsesviis gjort Elskov til Samvittigheds-Sag, men fordi den har gjort al Kjerlighed til Samvittighedens Sag, har den ogsaa gjort Elskov dertil. Og desuden, dersom nogen Art af Kjerlighed skulde være vanskelig at forvandle til en Samvittigheds-Sag, da vel Elskov, der er grundet i Drift og Tilbøielighed; thi Drift og Tilbøielighed synes netop at være sig selv nok for Afgjørelsen af det Spørgsmaal, om den er tilstede eller ikke, og synes forsaavidt at gjøre Indsigelse mod det Christelige, ligesom det Christelige mod den. Naar nemlig tvende Mennesker elske hinanden, hvad de jo selv bedst maae vide, og der ellers Intet er til Hinder for Foreningen, hvorfor da gjøre Vanskeligheder, som dog Christendommen gjør, ved at sige: nei, de maae først have svaret paa det Spørgsmaal, om de have beraadført sig med Gud og deres Samvittighed. Christendommen vil aldrig gjøre Forandringer i det Udvortes, den vil hverken afskaffe Driften eller Tilbøieligheden, den vil blot gjøre Uendelighedens Forandring i det Indvortes.

Og Uendelighedens Forandring (hvilken er Indvorteshedens skjulte Menneske, der har Retningen indefter mod Guds-Forholdet og deri er forskjellig fra den Indvorteshed, der har Retningen ud efter) vil Christendommen overalt gjøre, derfor ogsaa forvandle al Kjerlighed til Samvittigheds-Sag. Derfor betragter man det Christelige urigtigt ved at mene, at det er en enkelt Art af Kjerlighed, det undtagelsesviis vil gjøre til Samvittigheds-Sag. Man kan overhovedet heller ikke gjøre noget Enkelt til en Samvittigheds-Sag; enten maa man gjøre Alt dertil, som Christendommen gjør, eller slet Intet. Det er med Samvittighedens inderlige Kraft til at udbrede sig, ligesom med Guds Allestedsnærværelse: man kan ikke indskrænke den til et enkelt Sted og sige, at Gud er allestedsnærværende paa dette enkelte Sted; thi det er netop at negte hans Allestedsnærværelse. Og saaledes ogsaa at indskrænke Samvittigheds-Forholdet til noget Enkelt er overhovedet at negte Samvittigheds-Forholdet.

Dersom vi ville tænke os et Begyndelsespunkt i Christendommens Lære om Kjerlighed (om det end er umuligt at fastholde et Begyndelsespunkt i et Kredsløb), saa kan man ikke sige, at Chri-

stendommen begynder med at gjøre Elskov til Samvittigheds-Sag, som havde dette Anliggende først og fremmest tildraget sig den Læres Opmærksomhed, der har ganske andet at tænke paa end at faae Folk gifte. Nei, Christendommen er begyndt fra Grunden og derfor med Aandens Lære om hvad Kjerlighed er. For at bestemme hvad Kjerlighed er, begynder den enten med Gud eller med Næsten, hvilken Lære om Kjerlighed er den væsentlige christelige, da man jo for i Kjerlighed at finde Næsten maa gaae ud fra Gud, og i Kjerlighed til Næsten maa finde Gud. Fra denne Grund-Betragtning bemægtiger Christendommen sig nu enhver Yttring af Kjerlighed, og er nidkjer paa sig selv. Man kan derfor lige saa godt sige, at det er Læren om Menneskets Guds-Forhold, der har gjort Elskov til en Samvittigheds-Sag, som at det er Læren om Kjerlighed til Næsten. Begge Dele er ligeligt den christelige Indsigelse mod Driftens og Tilbøielighedens Selvraadighed. Fordi Manden først og fremmest tilhører Gud, førend han tilhører noget Forhold, derfor maa der først spørges ham, om han har beraadført sig med Gud og med sin Samvittighed. Ligesaa med Qvinden. Og fordi Manden først og fremmest, selv i Forhold til den elskede Qvinde, er Næsten, og hun ham først og fremmest Næsten, derfor maa der spørges, om han og hun har beraadført sig med Samvittigheden. Christelig forstaaet er Ligheden mellem alle Mennesker for Gud, og i Læren om at elske Næsten er Ligheden mellem alle Mennesker for Gud. Man troer maaskee, at Kjerlighed til Næsten allerede er Noget, naar den er en afdanket Elskov, ak, Kjerlighed til Næsten er det Sidste og det Høieste, og skal derfor skaffes Plads foran i selve Forelskelsens første og høieste Øieblik.

Dette er det Christelige. Det er saa langt fra, at vi først skulle faae travlt for at finde den Elskede, at vi tvertimod i at elske den Elskede først skal elske Næsten. For Driften og Tilbøieligheden er dette vistnok en besynderlig afkølende Bagvendthed; men dog er det det Christelige og heller ikke mere afkølende end Aand er i Forhold til det Sandselige eller det Sandselig-Sjelelige, medens det forøvrigt netop er Aandens Egenskab at være brændende uden at blusse. Hustruen skal først og fremmest være Dig Næsten, det, at hun er Dig Din Hustrue, er saa en nærmere Bestemmelse af Eders særlige Forhold til hinanden. Men hvad der er det evig Tilgrundliggende maa ogsaa ligge til Grund i enhver Yttring af det Særlige.

Hvis dette ikke var saa, hvorledes skulde man da faae Plads for Læren om Kjerlighed til Næsten; og dog glemmer man det almindeligviis ganske. Man taler hedensk, uden selv ret at mærke

det, om Elskov og Venskab, indretter sit Liv i denne Henseende hedensk, og saa føier man lidt Christeligt til om at elske Næsten ɔ: nogle andre Mennesker. Men Den, som ikke passer paa, at hans Hustrue er ham Næsten, og saa først Hustrue, han kommer aldrig til at elske Næsten, hvor mange Mennesker han end elsker; han har nemlig i Hustruen en Undtagelse. Denne Undtagelse vil han nu enten elske altfor hæftigt hele Livet igjennem, eller først altfor hidsigt og saa altfor koldt. Thi vistnok elskes Hustruen anderledes end Vennen, og Vennen anderledes end Næsten, men dette er ikke en væsentlig Forskjellighed, thi Grund-Ligheden ligger i Bestemmelsen Næsten. Det er med Næsten ligesom med Bestemmelsen »Mennesket«. Enhver af os er Menneske og er saa igjen det Forskjellige, han særligen er; men det at være Menneske er Grundbestemmelsen. Ingen maa i den Grad forsee sig paa Forskjelligheden, at han, feigt eller overmodigt, glemmer, at han er Menneske; intet Menneske er ved sin særlige Forskjellighed en Undtagelse fra det at være Menneske, men er Menneske og saa det han særligen er. Saaledes har Christendommen heller ikke Noget mod, at Manden elsker Hustruen særligen, men han maa aldrig elske hende saaledes særligen, at hun er Undtagelsen fra det at være Næsten, hvilket ethvert Menneske er; thi saa forvirrer han det Christelige: Hustruen bliver for ham ikke Næsten, og derved blive alle andre Mennesker ham heller ikke Næsten. Dersom der levede eet Menneske, som ved sin Forskjellighed var Undtagelse fra det at være Menneske, saa er det Begreb »Menneske« forvirret: Undtagelsen er ikke Menneske, og de andre Mennesker ere heller ikke Mennesker.

Man taler om, at en Mand elsker sin Hustrue samvittighedsfuldt, eller sin Ven, eller de Nærmeste; men man taler ofte saaledes, at det indeholder en stor Vildfarelse. Christendommen lærer, at Du skal elske ethvert Menneske, derfor ogsaa Hustruen og Vennen samvittighedsfuldt, det er jo en Samvittigheds-Sag. Naar man derimod saadan taler om at elske Hustrue og Ven samvittighedsfuldt, saa mener man i Almindelighed: i Splidagtighedens Forstand eller hvad der er det Samme i Sammenholdets Forstand at elske dem saaledes fortrinsviis, at man slet ikke har med andre Mennesker at gjøre. Men den Art Samvittighedsfuldhed er christelig forstaaet just Samvittighedsløshed. Man seer jo ogsaa, at det altsaa bliver Hustruen og Vennen, der skulle bestemme, om den udviste Kjerlighed er samvittighedsfuld. Heri ligger Usandheden, thi det er Gud, som ved sig selv og ved Hjælp af Mellembestemmelsen Næsten seer efter, om Kjerligheden til Hustrue og Ven er

samvittighedsfuld. Kun da er nemlig Din Kjerlighed en Samvittigheds-Sag; men dette er dog vel klart, at man i Sandhed kun kan være samvittighedsfuld i en Samvittigheds-Sag, thi ellers kunde man jo ogsaa tale om at være samvittighedsfuld i at hæle. Først maa Kjerligheden være bestemmet som Samvittigheds-Sag, førend der kan være Tale om at elske samvittighedsfuldt. Men Kjerlighed er først bestemmet som Samvittigheds-Sag, naar enten Gud eller Næsten er Mellembestemmelsen, altsaa ikke i Elskov og Venskab som saadan. Men er Kjerligheden, i Elskov og Venskab som saadan, ikke bestemmet som Samvittigheds-Sag, saa er den saakaldte Samvittighedsfuldhed netop betænkeligere og betænkeligere, jo fastere og fastere Sammenholdet er.

Det Christelige forholder sig nemlig ikke som en nærmere Bestemmelse i Forhold til hvad man i Hedenskabet og ellers har kaldet Kjerlighed, men er en Grundforandring; Christendommen er ikke kommen ind i Verden for at lære een eller anden Forandring i, hvorledes Du særligen skal elske Hustrue, Ven, men for at lære, hvorledes Du almeen-menneskeligt skal elske alle Mennesker. Og denne Forandring er det igjen, der christeligt forandrer Elskov og Venskab.

Man hører ogsaa stundom sige: det at spørge En om hans Elskov er et Samvittigheds-Spørgsmaal. Men ofte nok forstaaes dette ikke ganske rigtigt. Grunden hvorfor det er et Samvittigheds-Spørgsmaal er, fordi et Menneske i sin Elskov først og fremmest tilhører Gud. Derfor vredes heller Ingen, naar Præsten spørger, thi han spørger i Guds Navn. Men som oftest tænkes ikke herpaa, derimod kun paa, at Elskov er et saadant inderligt Anliggende, at enhver Trediemand er uvedkommende, enhver Trediemand — endogsaa Gud, hvilket, christeligt forstaaet, er Samvittighedsløshed. Dog er et Samvittigheds-Spørgsmaal overhovedet utænkeligt betræffende et Anliggende, i hvilket et Menneske ikke forholder sig til Gud; thi at forholde sig til Gud, er netop at have Samvittighed. Derfor kunde et Menneske heller ikke have Noget paa sin Samvittighed, dersom Gud ikke var til, thi Forholdet mellem den Enkelte og Gud, Guds-Forholdet er Samvittigheden, og derfor er det saa forfærdeligt at have end det Mindste paa sin Samvittighed, fordi man strax har Guds uendelige Tyngde med.

Kjerlighed er Samvittighedens Sag, og er saaledes ikke Driftens og Tilbøielighedens, eller Følelsens Sag, eller Forstands-Beregningens Sag.

Den verdslige eller blot menneskelige Betragtning kjender en Mængde Arter af Kjerlighed, og veed god Beskeed om hver enkelts

Forskjellighed og de enkeltes Forskjellighed fra hinanden indbyrdes, fordyber sig i denne Forskjellighedernes Forskjellighed, fordyber sig — hvis det ellers er muligt at fordybe sig i Retning af Overflade. Med Christendommen er det Omvendte Tilfældet. Den kjender egentligen blot een Art Kjerlighed, Aands-Kjerligheden, og beskæftiger sig ikke stort med at udpensle de Forskjelligheder, i hvilke denne grundfælles Kjerlighed kan aabenbare sig. Den hele Forskjel mellem forskjellige Arter af Kjerlighed er christeligt væsentligen afskaffet.

Den blot menneskelige Betragtning opfatter Kjerlighed enten blot reent umiddelbart som Drift, Tilbøielighed (Elskov), som Tilbøielighed (Venskab), som Følelse og Tilbøielighed med een eller anden forskjelliggjørende Tilsætning af Pligt, Natur-Forhold, Hævd o. s. v., eller som Noget, der skal eftertragtes og erhverves, fordi Forstanden indseer, at det at være elsket og afholdt, ligesom det at have Mennesker, man elsker og holder af, er et jordisk Gode. Alt dette beskæftiger Christendommen sig egentligen ikke med, hverken med den Art Umiddelbarhed, eller med den Art Beqvemmelighed. Christendommen lader det Alt staae ved Magt, have sin Betydning i det Udvortes; men paa samme Tid vil den ved sin Lære om Kjerlighed, der ikke er beregnet paa Beqvemmelighed, lade Uendelighedens Forandring foregaae i det Indvortes. Der er noget Vidunderligt og maaskee for Mangen noget Underligt, noget Ubegribeligt i, at det Christeliges evige Magt er saa ligegyldig ved Anerkjendelse i det Udvortes, noget Vidunderligt i, at dette just er Alvor, at Inderligheden saaledes netop for Alvorens Skyld leger fremmed i Verdsligheden. Der har jo derfor ogsaa været Tider i Christendommen, hvor man har meent, at det var fornødent at forraade Hemmeligheden og derved at skaffe det Christelige et verdsligt Udtryk i Verdsligheden. Saa vilde man afskaffe Ægteskabet og levede vistnok — skjult i Klosteret. Dog er Inderlighedens Skjul eller det skjulte Menneskes Inderlighed, som »bevarer Troens Hemmelighed« (1 Tim. 3, 9), et langt sikkrere Skjul. Klosterets Skjul i Skovens Eensomhed eller fjernt paa det utilgængelige Bjergs Top, og den stille Beboers Skjulested i Klosteret var derfor i Forhold til den sande christelige Inderlighed en Barnagtighed, ligesom naar Barnet skjuler sig — for at man skal komme og finde det. Klosterets skjulte Indsidder underrettede Verden om, at han havde skjult sig, det er, han havde, christelig forstaaet, ikke for Alvor skjult sig, men legede Skjul. Ved lignende Misforstaaelse af det Christelige, ved lignende Barnagtighed meente man saa, at det var christeligt at forraade Hemmeligheden, verds-

ligt at udtrykke det Christeliges Ligegyldighed for Venskab, for Familie-Forhold, for Fædrelandskjerlighed — hvilket dog er usandt, thi verdsligt er Christendommen ikke ligegyldig for Noget, den er tvertimod ene og alene aandelig bekymret for Alt. Dog, at udtrykke sin Ligegyldighed saaledes, at man er ivrig for, at de Vedkommende skulle faae det at vide, det er jo netop ikke at være ligegyldig. En saadan Ligegyldighed er, som naar En gaaer hen til en Anden og siger »jeg bryder mig ikke om Dig«, hvortil den Anden maatte svare »hvorfor uleiliger Du Dig da med at sige mig det«. Det var atter en Barnagtighed, det var paa en barnagtig Maade at være fornem af det Christelige. Men dertil er det Christelige for alvorligt, til at være fornemt. Det vil udvortes slet ingen Forandring frembringe i det Udvortes, det vil gribe dette, rense dette, hellige dette, og saaledes gjøre Alt nyt, medens dog Alt er gammelt. Den Christne maa gjerne gifte sig, gjerne elske sin Hustrue, især saaledes som han skal elske hende, gjerne have en Ven og elske sit Fødeland; men dog skal der i alt dette være en Grund-Forstaaelse mellem ham og Gud i det Christelige, og dette er Christendom. Thi Gud er ikke som et Menneske, det er ikke Gud magtpaaliggende at faae Syn for Sagen, for at han kan see, om hans Sag har seiret eller ikke; han seer i Løndom lige saa godt. Og det er saa langt fra, at Du skulde hjælpe Gud til at lære om, at det er ham, der skal hjælpe Dig til at lære om, saa Du vænnes fra det Verdslige, der vil have Syn for Sagen. Havde Christus følt nogen Trang til at faae Syn for Sagen, saa havde han vel slaaet til, tilkaldt de tolv Legioner Engle. Dette vilde han netop ikke, han irettesatte derimod Apostlene, som ønskede at faae Syn for Sagen, at de ikke vidste af hvilken Aand de talede, da de vilde have en Afgjørelse i det Udvortes. Afgjørelse i det Udvortes vil Christendommen netop ikke (uden forsaavidt den vil sætte eet eller andet Tegn, der er Verdsligheden til Forargelse som f. Ex. Sacramentets Tegn), den vil tvertimod paa Mangelen af denne prøve Troen i den Enkelte, prøve, om den Enkelte vil bevare og nøies med Troens Hemmelighed. Det Verdslige trænger altid paa Afgjørelse i det Udvortes, mistroisk troer det ellers ikke paa, at Afgjørelsen er til. Men denne Anledning til Mistroiskhed er netop Anfægtelsen, hvori Troen skal prøves. Verdsligt forstaaet vilde det ogsaa være langt sikkrere for at faae det afgjort og for at være ganske sikker paa, at der er en Gud

---

de tolv Legioner Engle] Matth. 26, 53.

til, at have et Billede af ham stillet op — saa kunde man da see, at han var til? eller at en Afgud var til? som dog heller ikke er til. Verdsligt vilde det ogsaa have været langt sikkrere, at Christus paa udvortes Maade, maaskee ved pragtfuldt Optog, havde søgt at vise, hvo han var, istedenfor at paatage sig en ringe Tjeners Skikkelse, uden engang at være paafaldende derved, saa han saae ganske ud som et andet Menneske, og verdsligt aldeles forfeilede sin Opgave: men dette er just Anfægtelsen, hvori Troen forsøges. Og saaledes ogsaa i Forhold til den christelige Opfattelse af Kjerlighed. Verdslig Misforstaaelse trænger paa, for at faae det udtrykt i det Udvortes, at Kjerlighed christeligt er Aands Kjerlighed — ak, men dette kan ikke udvortes udtrykkes i nogen Udvorteshed, thi det er netop Indvorteshed. Men dette er Verdsligheden til Forargelse, som alt Christeligt, og derfor ligesom det Modsatte, at Christendommen gjør et vilkaarligt udvortes Tegn til den eneste Afgjørelse i det Udvortes, som Vandet i Daaben. Verden er bestandig stik imod; der hvor Christendommen vil have Indvorteshed, der vil den verdslige Christenhed have Udvorteshed, og der hvor Christendommen vil have Udvorteshed, der vil den verdslige Christenhed have Indvorteshed, hvad der lader sig forklare af, at overalt, hvor det Christelige er, er Forargelsen stillet ved Siden af.

Dog kjender Christendommen kun een Art af Kjerlighed: Aands-Kjerlighed, men denne kan ligge til Grund for og være tilstede i enhver anden Yttring af Kjerlighed. Hvor forunderligt! Thi denne det christelige Livs Tanke har noget tilfælles med Dødens Tanke. Tænk Dig et Menneske, der paa eengang vilde samle Indtrykket af alle de Livets Forskjelligheder mellem Menneske og Menneske, som han havde seet, og da, idet han opregnede dette, vilde sige: »»alle disse forskjellige Mennesker seer jeg, men jeg seer ikke Mennesket««. Ligesaa er det med den christelige Kjerlighed i Forhold til de forskjellige Arter af Kjerlighed, den er i dem alle, det vil sige, den kan være, men den christelige Kjerlighed selv kan Du ikke pege paa. Elskov kjender Du paa, at en Qvinde er den Elskede, Venskab paa Vennen, Kjerlighed til Fødelandet paa Gjenstanden; men den christelige Kjerlighed kan Du end ikke kjende paa, at den elsker Fjenden, thi dette kan ogsaa være en skjult Form af Forbittrelse, som hvis Nogen gjør det — for at samle gloende Kul paa hans Hoved; Du kan heller ikke kjende den paa, at den hader den Elskede, thi dette er Dig egentligen umuligt at see, naar Du ikke selv er den Paagjeldende, og Du veed det med Gud. Fra Guds Side hvilken Tillid i en vis

Forstand mod et Menneske, og hvilken Alvor! Vi Mennesker, vi passe paa, at have sikkre og tilforladelige Tegn, hvorpaa Kjerligheden kjendes. Men Gud og Christendommen har intet Kjendetegn — er dette ikke at have en stor, ja al mulig Tillid til Menneskene! Naar vi i Forhold til et Menneske give Afkald paa Tegn, hvorpaa hans Kjerlighed skal kjendes, da sige vi jo, at vi vise ham ubegrændset Tillid, at vi ville troe ham trods alle Tilsyneladelser. Men hvorfor troer Du, at Gud viser en saadan Tillid? Mon ikke, fordi han seer i Løndom? Hvilken Alvor!

Men D u seer aldrig, og aldrig har noget Menneske seet den christelige Kjerlighed, i samme Forstand som aldrig Nogen har seet »Mennesket«. Dog er »Mennesket« den væsentlige Bestemmelse, og dog er den christelige Kjerlighed den væsentlige Kjerlighed, som der, christeligt forstaaet, kun er een Art af Kjerlighed. Thi, for at gjentage, Christendommen har ikke forandret Noget i hvad Menneskene før have lært om at elske de Elskede, Vennen o. s. v., ikke føiet Lidt til, eller taget Noget bort, men forandret Alt, forandret hele Kjerligheden. Og kun forsaavidt der af denne Grund-Forandring følger en Indvorteshedens Forandring i Elskov og Venskab, kun forsaavidt har den forandret disse. Og dette har den gjort ved at gjøre al Kjerlighed til Samvittigheds-Sag, hvad der i Forhold til Elskov og Venskab o. s. v. lige saa meget kan betyde Lidenskabernes Afkølelse, som det betyder det evige Livs Inderlighed.

Kjerlighed er Samvittighedens Sag, og maa derfor være af et reent Hjerte og af en uskrømtet Tro.

»Et reent Hjerte«. I Almindelighed tale vi ellers om, at der til Kjerlighed eller for at hengive sig i Kjerlighed fordres et frit Hjerte. Dette Hjerte maa ikke tilhøre nogen Anden eller noget Andet, ja endog den Haand, som bortgiver det, maa være fri; thi det skal ikke være Haanden, der tager Hjertet med Magt og giver det bort, men det skal jo tvertimod være Hjertet, der bortgiver Haanden. Og dette Hjerte, frit som det er, skal saa finde hele Friheden i at bortgive sig — ikke den Fugl, Du slipper ud af Din Haand, ikke Pilen fra den slappede Buestreng, ikke den Green, der bøiedes, naar den atter finder sin Retning, Intet, Intet er saaledes frit, som det frie Hjerte, naar det frit giver sig hen. Thi Fuglen er dog kun fri, fordi Du slipper den, og Pilen farer dog kun frem, fordi den forlader Buestrengen, og Grenen reiser sig kun igjen, fordi Trykket ophører; men det frie Hjerte bliver ikke frit ved en Modstands Ophør, det var frit, det havde sin Frihed — og dog, det fandt sin Frihed. Skjønne Tanke, livsalige Frihed,

der finder hvad den har! — Dog jeg taler jo næsten som en Digter, hvilket ogsaa kan være tilladt, naar Hovedsagen ikke glemmes, naar det netop gjøres for at belyse denne — thi derfor bestræbe vi os at tale indyndende, hvis det var muligt, om hvad der er Menneskene i Almindelighed lifligt at høre, netop for at det ikke skal friste Nogen, som var det Mangel paa Sands eller Evne til at tale om dette, der afholdt os fra at tale derom eller fra udelukkende at tale derom og som om det Høieste, glemmende Hovedsagen: det Christelige.

Et reent Hjerte er ikke et i denne Forstand frit Hjerte, eller det er det, som her ikke kommer i Betragtning; thi et reent Hjerte er først og sidst et bundet Hjerte. Derfor er det ikke saa lysteligt at tale herom, som at tale om Frihedens livsalige Selvfølelse og Selvfølelsens livsaligste Lyst i Hengivelsens Dristighed. Et bundet Hjerte, ja et i dybeste Forstand bundet Hjerte, intet Skib, naar det ligger for alle Ankere, er saaledes bundet, som det Hjerte maa være, der skal være reent — dette Hjerte maa nemlig være bundet til Gud. Og ingen Konge, der bandt sig ved den haardeste Haandfæstning, og intet Menneske, der bandt sig ved den tungeste Forpligtelse, og ingen Dagleier, der bandt sig for hver Dag, og ingen Timelærer, der bandt sig for hver Time, er saaledes bunden; thi enhver Saadan kan dog sige, hvorvidt han er bunden, men til Gud maa Hjertet være bundet grændseløst, hvis det skal være reent. Og ingen Magt kan binde saaledes; thi Kongen kan døe fra Haandfæstningen, og Herren kan døe, saa Dagleierens Forpligtelse hører op, og Underviisningens Tid kan være forbi — men Gud døer ikke, og Baandet, som binder, brydes aldrig.

Saaledes bundet maa Hjertet være. Du, som brænder i Elskovens Lyst eller i Venskabets Higen, husk paa, at hvad Du taler om Frihed, det har Christendommen aldrig negtet; men dog maa først denne uendelige Bundethed være, hvis den Elskedes Hjerte og hvis Dit skal være reent! Altsaa først den uendelige Bundethed, og saa kan Talen om Friheden begynde. Der er et fremmed Ord, som meget bruges i Videnskaben, men endnu mere i Handel og Vandel, det høres saa ofte paa Gader og Stræder, i de Travles Kreds, i Forretningsmandens Mund, det er det Ord »Prioritet«; thi Videnskaben taler meget om Guds Prioritet, og Forretningsmændene tale om Prioriteter. Saa lad os benytte dette fremmede Ord for at udtrykke Tanken saaledes, som den sikkrest vil gjøre det rette Indtryk, lad os sige: Christendommen lærer, at Gud har første Prioritet. Ganske saaledes taler Videnskaben ikke om Guds Prioritet, den vil gjerne glemme, hvad Forretningsmæn-

dene veed om Prioriteter, at den er en Fordring. Gud har første Prioritet, og Alt, Alt, hvad et Menneske eier, er pantsat til Sikkerhed for denne Fordring. Naar Du husker dette, saa kan Du forresten, saa meget som Dig lyster, tale om Frihedens Lyst, o, men hvis Du virkeligen husker dette, da vil denne Lyst ikke friste Dig.

Det frie Hjerte har intet Hensyn, hensynsløst styrter det sig i Hengivelsens Lyst; men det uendeligt til Gud bundne Hjerte har eet uendeligt Hensyn, og ikke Den, der hvert Øieblik maa tage de mangfoldigste Hensyn, er saaledes bunden ved Hensynet, som det Hjerte, der uendeligt er bundet til Gud. Overalt hvor det er, eensomt med sig selv, eller udfyldt med Tanken om Andre, eller hos Andre, hvad det uendeligt bundne Hjerte end forøvrigt beskæftiger sig med, dette Hensyn har det altid hos sig. Du, der taler saa skjønt om, hvor meget den Elskede er for Dig eller Du for den Elskede, husk paa, at først maa dette Hensyn være for Din Sjel som for den Elskedes, hvis et reent Hjerte skal bortgives i Elskov! Dette Hensyn er det Første og det Sidste, fra dette Hensyn er der ingen Skilsmisse, uden Brøde og Synd.

Det frie Hjerte har ingen Historie; da det gav sig hen, fik det sin Kjerlighedens Historie, lykkelig eller ulykkelig. Men det uendeligt til Gud bundne Hjerte har Historie forinden og forstaaer derfor, at Elskov og Venskab kun er et Mellemspil, et Indlæg i denne den eneste Kjerlighedens Historie, den første og den sidste. Du, som veed at tale saa skjønt om Elskov og Venskab, hvis Du forstod, at dette dog kun er et meget lille Afsnit indenfor hiin evige Historie: hvor vilde Du fatte Dig kort i Forhold til Afsnittets Korthed! Du begynder Din Historie med Kjerlighedens Begynden og ender ved en Grav. Men hiin evige Kjerligheds-Historie er begyndt langt tidligere; den begyndte med Din Begyndelse, da Du blev til af Intet, og saasandt som Du ikke bliver til Intet, saasandt ender den ikke ved en Grav. Thi naar Dødens Leie er redet for Dig, naar Du er gaaet til Sengs for aldrig mere at staae op, og der kun ventes, at Du skal vende Dig om paa den anden Side for at døe, og Stilheden voxer omkring Dig, — naar da efterhaanden de Nærmere gaae bort, og Stilheden voxer, fordi kun de Nærmeste blive tilbage, medens Døden kommer Dig nærmere; naar saa de Nærmeste gaae sagte bort, og Stilheden voxer, fordi kun de Allernærmeste blive tilbage; og naar saa den Sidste har bøiet sig sidste Gang over Dig og vender sig til den anden Side, thi Du vender Dig nu til Dødens Side: der bliver dog endnu een tilbage paa hiin Side, han den Sidste ved Dødsleiet, han, der var den Første, Gud, den levende

Gud — dersom ellers Dit Hjerte var reent, hvad det kun blev ved at elske ham.

Saaledes maa der tales om det rene Hjerte og om Kjerlighed som Samvittighedens Sag. Er Elskov og jordisk Kjerlighed Livets Lyst, saa den Lykkelige med Sandhed siger »nu først lever jeg,« saa det er Livsens Lyst blot at høre den Elskende tale om sin Lykke, om Livet, det er, dets Lyst: hiin samvittighedsfulde Kjerlighed maa en Afdød tale om, en Afdød, der vel at mærke ikke blev kjed af Livet, men just vandt Evighedens Livs-Lyst. Men det er en Afdød, der taler, ak, og dette synes Mange saa afskrækkende, at de ikke driste sig til at høre hans glade Budskab, medens Alle gjerne ville høre Den tale, hvem vi i fortrinlig Forstand sige om: han lever. Og dog maa der en Afdød til, og i det Øieblik, da de Medlevende glade tiljuble den Lykkelige et »Leve«, da siger Evigheden: »døe«, hvis ellers Hjertet skal blive reent. Thi vistnok var der Den, som blev lykkelig, ubeskriveligt lykkelig eller ulykkelig ved at elske et Menneske; men reent blev aldrig noget Menneskes Hjerte, hvis det ikke blev det ved at elske Gud.

»En uskrømtet Tro«. Var der og vel nogen afskyeligere Sammensætning mulig end den, at elske — og Falskhed; dog det er jo en Umulighed, thi at elske i Falskhed er at hade. Og ikke blot gjelder dette om Falskhed, men den mindste Mangel af Oprigtighed er umulig at forene med det at elske. Saasnart der mangler nogen Oprigtighed, saa er der ogsaa noget Skjult, men i dette Skjulte skjuler den selviske Selvkjerlighed sig, og forsaavidt som den er i et Menneske, elsker han ikke. I Oprigtigheden fremstiller den Elskende sig for den Elskede; og intet Speil er saa nøiagtigt i at opfatte den mindste Ubetydelighed, som Oprigtigheden er det, naar den er den sande, eller naar der i de Elskende er den sande Troskab i at gjengive sig selv i Oprigtighedens Speil, som Elskoven holder dem imellem.

Men kan nu tvende Mennesker saaledes i Oprigtighed blive hinanden gjennemsigtige, er det noget Vilkaarligt, at Christendommen taler om en uskrømtet Tro i en anden Forstand, forsaavidt den derved forstaaer Oprigtighed for Gud? Er det ikke just nødvendigt, hvis tvende Mennesker skulle elske hinanden i uskrømtet Tro, at først Oprigtighed mod Gud maa gaae forud i hver Enkelt? Thi er det alene Skrømt, naar et Menneske bevidst bedrager Andre eller sig selv, mon ikke ogsaa Skrømt, naar et Menneske ikke kjender sig selv; og kan vel en Saadan love Kjerlighed af uskrømtet Tro, eller kan han — holde hvad han lover? ja det kan han vel, men hvis han ikke kan love, kan han saa holde, hvad han ikke

engang kan love? Og love Kjerlighed af uskrømtet Tro kan Den ikke, som ikke kjender sig selv.

Fortrolighedens Tanke indeholder i sig en Fordoblelse, og er denne: Den, til hvem et Menneske har det inderligste Forhold, altsaa det Forhold, der meest egnede sig til at være Gjenstand for den fortrolige Meddelelse eller for Meddelelse i Fortrolighed, kun til ham kan dette Menneske egentligen fortroe sig, eller have Fortrolighed, eller meddele sig i Fortrolighed. Men saaledes forholder jo Fortroligheden sig til sig selv, og saaledes bliver der, som det Væsentlige, i Fortrolighed et Uudsigeligt, istedenfor at man skulde troe, at Fortrolighed var Udsigelsen. Naar saaledes Hustruen menneskeligt talt til sin Mand har sit inderligste Forhold, saa kan hun vel i Fortrolighed til sine Forældre meddele Eet og Andet, men denne Fortrolighed er Fortrolighed om Fortrolighed. Hustruen vil derfor føle, at hun langtfra ikke kan fortroe dem Alt eller fortroe dem det saaledes, som hun fortroer det til sin Mand, til hvem hun har sit inderligste Forhold — men ogsaa sit fortroligste, og til hvem hun egentligen kun kan fortroe sig betræffende sit inderligste Forhold, hvilket er Forholdet til ham. Udvortes Anliggender og ligegyldige Ting kan man ikke, eller dog kun naragtigt og afsindigt, meddele i Fortrolighed; men see, idet Hustruen vilde meddele en Anden sit inderste Anliggende, Forholdet til sin Mand, indseer hun selv, at der kun er Een, hvem hun ganske kunde meddele dette i Fortrolighed, og denne Ene er den Samme som Den, til hvem og med hvem hun har Forholdet.

Til hvem har nu et Menneske sit inderligste Forhold, til hvem kan et Menneske have det inderligste Forhold, mon ikke til Gud? Men altsaa bliver al Fortrolighed mellem Menneske og Menneske tilsidst blot Fortrolighed om Fortrolighed. Kun Gud er F o r t r o l i g h e d, ligesom han er Kjerlighed. Naar da tvende Mennesker i Oprigtighed love hinanden Tro, er dette saa at love hinanden Tro, naar de først, hver især, love og have lovet en Anden Tro? Og dog er paa den anden Side dette nødvendigt, hvis de, i christelig Forstand, skulle elske af uskrømtet Tro. Naar tvende Mennesker ganske fortroe sig til hinanden, er dette da ganske at fortroe sig til hinanden, naar de først, hver især, fortroe sig til en Tredie? Og dog er dette nødvendigt, hvis de ganske skulle fortroe sig til hinanden, selv om der i hver Enkelts Fortrolighed til Gud bliver det Uudsigelige, hvilket just er Tegn paa, at Forholdet til Gud er det inderligste, det fortroligste.

Hvor indbydende, hvor indyndende lyder Talen om tvende Elskendes Fortrolighed med hinanden, og dog er der Skrømt i

denne Tale som i denne Fortrolighed. Men naar der skal tales om Kjerlighed af en uskrømtet Tro, da maa en Afdød tale, og det lyder først som blev der sat Skilsmisse mellem de Tvende, der dog skjønt skulle forenes i det inderligste og det fortroligste Samliv. Ja, det er som en Skilsmisse, og dog er det Evighedens Fortrolighed, der sættes dem imellem. Mange, mange Gange ere Tvende blevne lykkelige i Fortrolighedens Forhold til hinanden, men aldrig har noget Menneske elsket af uskrømtet Tro uden ved Skilsmissens Fortrolighed med Gud, hvilken jo dog igjen er Guds Samtykke i de Elskendes Fortrolighed. — Kun da er Kjerlighed af et reent Hjerte og af en uskrømtet Tro, naar den er en Samvittigheds-Sag.

IV.

Vor Pligt at elske de Mennesker, vi see.

1 Joh. IV, 20. Dersom Nogen siger: jeg elsker Gud, og hader sin Broder, han er en Løgner; thi hvo, som ikke elsker sin Broder, som han haver seet, hvorledes kan han elske Gud, som han ikke haver seet?

Hvor dybt er dog Kjerlighedens Trang grundet i Menneskets Væsen! Den første Bemærkning, hvis vi saa tør sige, der blev gjort om Mennesket, og som blev gjort af den Eneste, der i Sandhed kunde gjøre den, af Gud, og om det første Menneske, udsiger just dette. Vi læse jo i den hellige Skrift: »Gud sagde, det er ikke godt for Mennesket at være ene.« Saa blev Qvinden tagen af Mandens Side og given ham til Selskab — thi Kjerligheden og Samlivet tager først Noget fra et Menneske, inden den giver. Til alle Tider har derfor Enhver, som tænkte dybere over Menneskets Væsen, erkjendt i ham denne Trang til Selskab. Hvor ofte er det sagt og gjentaget og atter gjentaget, hvor ofte har man raabt Vee over den Eensomme eller skildret Eensomhedens Smerte

---

det er ikke godt for Mennesket at være ene] 1. Mos. 2, 18.

og Elendighed, hvor ofte har man, trættet i det fordærvede, det støiende, det forvirrende Samliv, ladet Tanken vandre ud til et eensomt Sted — for atter at lære at længes efter Selskab! Thi saaledes er man bestandigt vendt tilbage til hiin Guds, hiin den første Tanke om Mennesket. I den travle, myldrende Mængde, der som Selskab baade er for meget og for lidet, bliver Mennesket træt af Selskab; men Helbredelsen er ikke at gjøre den Opdagelse, at Guds Tanke dog var urigtig, o, nei Helbredelsen er just ganske forfra at lære det Første, at forstaae sig selv i at længes efter Selskab. Saa dybt er denne Trang grundet i Menneskets Væsen, at der, siden det første Menneskes Skabelse, ingen Forandring er foregaaet, ingen ny Opdagelse gjort, men kun den ene og samme første Betragtning paa de forskjelligste Maader bleven bekræftet, forskjelliggjort fra Slægt til Slægt i Udtrykket, i Fremstillingen, i Tankens Vendinger.

Saa dybt er denne Trang grundet i Menneskets Væsen; og saa væsentligen tilhører den det at være Menneske, at selv Han, der var Eet med Faderen, og i Kjerlighedens Samfund med Faderen og Aanden, at Han, der elskede hele Slægten, vor Herre Jesus Christus, dog menneskeligt følte denne Trang til at elske og at blive elsket af et enkelt Menneske. Vel er han Gud-Mennesket, og saaledes evig forskjellig fra ethvert Menneske, men han var jo dog tillige et sandt Menneske, forsøgt i alt Menneskeligt; og paa den anden Side det, at han oplevede dette, er netop Udtrykket for, at det væsentligen tilhører Mennesket. Han var et virkeligt Menneske og kan derfor have Deeltagelse med alt Menneskeligt; han var ikke en luftig Skikkelse, der vinkede i Skyen, uden at forstaae eller uden at ville forstaae, hvad der menneskeligt vederfares et Menneske. O, nei, han kunde ynkes over Mængden, som manglede Føde, og reent menneskeligt, han, som selv havde hungret i Ørkenen. Og saaledes kunde han ogsaa deeltage med Menneskene i denne Trang til at elske, og til at være elsket, deeltage reent menneskeligt. Vi læse dette beskrevet hos Evangelisten Johannes (21, 15 o. ff.) »Jesus siger til Simon Peder: Simon, Jonas Søn, elsker Du mig mere end disse. Peder siger til ham: ja, Herre, Du veed, at jeg elsker Dig.« Hvor rørende er ikke dette! Christus siger: elsker Du mig »mere end disse?«, det er jo som en Bøn om Kjerlighed, saaledes taler Den, hvem det er magtpaaliggende at være den meest Elskede. Peder indseer dette selv, og Misforholdet, liig hiint, da Christus skulde døbes af Johannes; derfor svarer Peder ikke blot »ja«, men tilføier »Herre, Du veed, at jeg elsker Dig.« Dette Svar angiver Misforholdet. Om nemlig

ellers et Menneske veed, at han er elsket, fordi han før har hørt det Ja, han saa gjerne vil høre og derfor atter ønsker at høre, om han veed det af Andet end af det blotte Ja, hvortil han dog atter vender tilbage begjerende at høre det: i en anden Forstand er det jo, at Christus kan siges at vide, at Peder elsker ham. Dog »siger Christus atter anden Gang til ham: Simon, Jonas Søn, elsker Du mig? Peder siger til ham: ja, Herre, Du veed, at jeg elsker Dig.« Hvad er der og Andet at svare, medens kun Misforholdet bliver tydeligere, fordi Spørgsmaalet gjøres anden Gang! »Christus siger tredie Gang til ham: Simon, Jonas Søn, elsker Du mig? Peder blev bedrøvet, fordi han sagde det tredie Gang til ham: elsker Du mig? og han sagde til ham: Herre, Du veed alle Ting, Du veed, at jeg elsker Dig.« Peder svarer ikke mere ja, ei heller henfører han Svaret til hvad Christus af Erfaring maatte vide om Petri Sindelag, »Du veed, at jeg elsker Dig,« han svarer »Du veed alle Ting, Du veed, at jeg elsker Dig.« Peder svarer altsaa ikke mere ja, han næsten gyser for Misforholdet, thi et Ja er jo som et virkeligt Svar paa et virkeligt Spørgsmaal, hvorved den Spørgende altsaa faaer Noget at vide eller faaer det vissere at vide, end han vidste det før. Men Den, der »veed alle Ting«, hvorledes kan han faae Noget at vide, eller ved en Andens Forsikkring faae Noget vissere at vide? Og dog, dersom han ikke kan dette, saa kan han heller ikke elske ganske menneskeligt, thi dette er just Kjerlighedens Gaade, at der ingen høiere Vished er end den Elskedes fornyede Forsikkring; menneskeligt forstaaet er det, ubetinget at være vis paa at være elsket, ikke at elske, da det er at staae over Forholdet mellem Vennen og Vennen. Forfærdelige Modsigelse: at Den, der er Gud, elsker menneskeligt; thi at elske menneskeligt er jo at elske et enkelt Menneske og at ønske at være den af dette enkelte Menneske meest Elskede. See derfor blev Peder bedrøvet over, at Spørgsmaalet gjordes tredie Gang! Thi i Kjerlighedens lige Forhold mellem Menneske og Menneske, der er det en ny Glæde, at Spørgsmaalet gjøres tredie Gang, og en ny Glæde at svare tredie Gang, eller det for ofte gjentagne Spørgsmaal bedrøver, fordi det synes at røbe Mistillid; men naar Den, der veed Alt, spørger tredie Gang, altsaa finder det fornødent at spørge tredie Gang, saa maa dette vel være, fordi han, da han veed Alt, veed, at Kjerligheden ikke er stærk eller inderlig eller fyrig nok i Den, der spørges, han, der jo ogsaa fornegtede tre Gange. Af den Grund, har vel Peder tænkt, maa Herren finde Spørgsmaalet tredie Gang fornødent — thi ikke sandt, at det skulde være fordi Herren selv følte Trang til tredie Gang at høre

dette Ja, denne Tanke er over et Menneskes Kræfter; om den end tillades, den ligesom forbyder sig selv. O, men hvor menneskeligt! Han, der til Ypperstepræsterne, som dømte ham fra Livet, han, som til Pilatus, der holdt hans Liv i sin Haand, ikke har eet Ord at svare — han spørger tre Gange, om han er elsket, ja han spørger, om Peder elsker ham — »mere end disse«!

Saa dybt er Kjerligheden grundet i Menneskets Væsen, saa væsentligen tilhører den Mennesket; og dog finde Menneskene saa ofte paa Udflugter for at unddrage sig — denne Salighed, altsaa de udfinde Bedrag — for at bedrage sig selv, eller for at gjøre sig selv ulykkelige. Snart er Udflugten klædt i Veemodets Skikkelse, man sukker over Menneskene og over sin Ulykke, Ingen at finde man kan elske; thi at sukke over Verden og over sin Ulykke er altid lettere end at slaae sig for sit Bryst og sukke over sig selv. Snart lyder Selvbedraget i Anklagens Form, man anklager Menneskene, at de ikke ere værd at elske — man »sukker mod« Menneskene; thi det er altid lettere at være Anklager, end at være Anklaget. Snart er Selvbedraget den stolte Selvtilfredshed, der mener forgjeves at søge, hvad der kunde være ham værd — thi det er altid lettere at bevise sin Fortrinlighed ved at være kræsen mod Alle, end at bevise den ved at være streng mod sig selv. Og dog, dog enes de Alle om, at dette er en Ulykke, og at dette Forhold er forkeert. Og hvad er det saa, der er forkeert, hvad Andet end deres Søgen og Vragen! Saadanne Mennesker mærke ikke, at deres Tale lyder som en Spot over dem selv, fordi det, ikke at kunne finde nogen Gjenstand for sin Kjerlighed blandt Menneskene, er at angive sig selv aldeles at mangle Kjerlighed. Thi er vel dette Kjerlighed at ville finde den uden for sig; jeg troede, dette var Kjerlighed, at bringe den med sig. Men Den, der bringer Kjerligheden med sig, idet han søger en Gjenstand for sin Kjerlighed (og ellers er det jo Usandhed, at han søger en Gjenstand — for sin Kjerlighed), han vil let, og i samme Grad som Kjerligheden i ham er større, lettere, finde Gjenstanden, og finde den at være saaledes, at den er elskelig; thi det at kunne elske et Menneske trods hans Svagheder og Feil og Ufuldkommenheder, er endnu ikke det Fuldkomne, men vel dette, at kunne finde ham elskelig trods og med hans Svagheder og Feil og Ufuldkommenheder. Lad os forstaae hinanden. Eet er det jo dog kræsent kun at ville spise den allerlækkreste og meest udsøgte

---

»sukker mod«] Jac. 5, 9.

Ret, naar den er kosteligst tilberedet, eller vel endog, selv naar saa er, kræsent at finde een eller anden Feil ved den; et Andet, ikke blot at kunne spise den tarveligere Ret, men at kunne finde denne tarveligere Ret at være den kosteligste, fordi Opgaven ikke sattes i at udvikle sin Kræsenhed, men i at omdanne sig selv og sin Smag. — Eller dersom der var tvende Kunstnere, og den Ene sagde »jeg har reist meget og seet mig meget om i Verden, men jeg har forgjeves søgt at finde et Menneske, som var værd at male, jeg har intet Ansigt fundet, der i den Grad var Skjønhedens fuldkomne Billede, at jeg kunde beslutte mig til at tegne det, i ethvert Ansigt har jeg seet een eller anden lille Feil, derfor søger jeg forgjeves« — var dette et Tegn paa, at denne Kunstner var den store Kunstner? Den anden Kunstner derimod sagde: »nu, jeg udgiver mig jo egentligen ikke for at være Kunstner, jeg har heller ikke gjort Reiser i Udlandet, men for at blive ved den lille Kreds af Mennesker, der er mine Nærmeste, da har jeg ikke fundet eet eneste Ansigt saa ubetydeligt eller saa feilfuldt, at jeg dog kunde afvinde det en skjønnere Side og opdage noget Forklaret i det; derfor er jeg glad ved den Kunst jeg øver, og som tilfredsstiller mig, uden at jeg gjør Fordring paa at være Kunstner« — var dette ikke et Tegn paa, at han just var Kunstneren, der, ved at bringe et vist Noget med sig, lige paa Stedet fandt, hvad den bereiste Kunstner ikke fandt noget Steds i Verden, maaskee fordi han ikke bragte et vist Noget med sig! Altsaa den anden af de Tvende var Kunstneren. Vilde det ikke ogsaa være sørgeligt, om hvad der er bestemt til at forskjønne Livet kun kunde være som en Forbandelse over det, saa »Kunsten« istedenfor at forskjønne os Livet kræsent blot opdagede, at Ingen af os var skjøn. Og endnu sørgeligere, tillige endnu mere forvirret, om Kjerligheden ogsaa blot skulde være til Forbandelse, fordi dens Fordring alene kunde gjøre det aabenbart, at Ingen af os var værd at elske, istedenfor at Kjerligheden jo just skulde kjendes derpaa, at den er kjerlig nok til at kunne finde noget Elskeligt hos os Alle, altsaa kjerlig nok til at kunne elske os Alle.

Det er en sørgelig Bagvendthed, som dog kun er altfor almindelig, idelig og idelig at tale om, hvorledes Kjerlighedens Gjenstand skal være, for at den kan være elskværdig, istedenfor at tale om, hvorledes Kjerligheden skal være for at den kan være Kjerlighed. Det er saa almindeligt ikke blot i det daglige Liv, o, men hvor ofte sees det ikke, at selv En, der kalder sig Digter, sætter hele sin Fortjeneste i den forfinede, blødagtige, fornemme Kræsenhed, der, i Forhold til det at elske, umenneskeligt veed at

vrage og vrage, antager det for sin Opgave, i denne Henseende at indvie Menneskene i alle Kræsenhedens afskyelige Hemmeligheder. At dog Nogen gider gjøre det, at dog Mange ere saa tilbøielige, saa nyfigne for at lære, det er, for at faae en Viden, som egentlig kun tjener til at forbittre dem selv og Andre Livet! Thi om hvor meget i Livet gjælder det dog ikke, at hvis man ikke havde faaet det at vide, saa havde man fundet det Alt skjønt eller dog skjønnere. Men naar man først er indviet i Kræsenhedens Besmittelse, hvor vanskeligt at vinde det Tabte, den Godmodighedens, den Kjerlighedens Medgift, som Gud i Grunden har skjenket ethvert Menneske!

Men kan eller vil ingen Anden, saa vil altid en Apostel vide at lede os paa den rette Vei i denne Henseende, den rette Vei, som baade fører os til at gjøre Ret mod Andre og til at gjøre os selv lykkelige. Saa have vi valgt et Ord af Apostelen Johannes: »dersom Nogen siger: jeg elsker Gud, og hader sin Broder, han er en Løgner, thi hvo som ikke elsker sin Broder, som han haver seet, hvorledes kan han elske Gud, som han ikke haver seet?« Dette Ord ville vi gjøre til Gjenstand for Betragtningen, idet vi, glade ved Opgaven, vælge at tale om

den Pligt, at elske de Mennesker, vi see,

men ikke saaledes forstaaet, som var Talen om at elske alle de Mennesker vi see, thi dette er Kjerlighed til Næsten, hvilken tidligere er udviklet, derimod saaledes forstaaet, at Talen er om den Pligt, i Virkelighedens Verden at finde dem, vi særligen kunne elske, og i at elske dem at elske de Mennesker, vi see. *Naar dette nemlig er Pligt, saa er Opgaven ikke: at finde — den elskelige Gjenstand; men Opgaven er: at finde den nu engang givne eller valgte Gjenstand — elskelig, og at kunne vedblive at finde ham elskelig, hvorledes han end forandres.*

Dog ville vi først gjøre os en lille Vanskelighed med Hensyn til de forelæste apostoliske Ord, en Vanskelighed, som jordisk Kløgt, maaskee endog indbildsk af sin Skarpsindighed, kunde hitte paa at gjøre, hvad enten den nu virkeligen er gjort eller ikke. Naar Apostelen siger: »hvo som ikke elsker sin Broder, han haver seet, hvorledes kan han elske Gud, som han ikke haver seet?«: da kunde en Kløgtig indvende, at dette er en svigefuld Tanke-Vending; thi Broderen, som han haver seet, havde han netop derved forvisset sig om, ikke at være elskværdig, men hvorledes

skulde deraf (at han ikke elskede En, som han saae ikke fortjente at elskes) kunne sluttes, at der for ham derved var Noget til Hinder for at elske Gud, som han ikke haver seet. Og dog mener Apostelen, at der er Noget til Hinder for en Saadan i at elske Gud, skjøndt han ved det Ord »sin Broder« vistnok ikke taler særligen om et ganske bestemt enkelt Menneske, men overhovedet om det at elske Mennesker. Apostelen mener, at det er en guddommelig Paastand, der nedlægges mod Troværdigheden af et Menneskes Udsagn om at elske den Usynlige, naar det viser sig, at dette Menneske ikke elsker de Synlige, medens det jo just kunde synes saa sværmersk at ville udtrykke, at man ene elsker den Usynlige, ved ikke at elske nogen Synlig. Det er en guddommelig Paastand, der nedlægges mod menneskeligt Sværmerie i Forhold til at elske Gud, thi det er sværmerisk, selv om det ikke er hykkelsk, saaledes at ville elske den Usynlige. Sagen er ganske simpel. Mennesket skal begynde med at elske den Usynlige, Gud, thi herved skal han selv lære, hvad det er at elske; men det, at han saa virkeligen elsker den Usynlige, skal netop kjendes paa, at han elsker den Broder, han seer; jo mere han elsker den Usynlige, jo mere vil han elske de Mennesker, han seer. Ikke omvendt, at jo mere han vrager dem, han seer, desto mere elsker han den Usynlige; thi naar saa er, er Gud forvandlet til et uvirkeligt Noget, en Indbildning. Sligt kan derfor kun enten en Hykler og en Svigefuld falde paa, for at søge Udflugt, eller En, der forvansker Gud, som var Gud misundelig paa sig selv og paa det at være elsket, istedenfor, at den salige Gud er miskundelig, og derfor bestandigt ligesom viser fra sig selv sigende: »vil Du elske mig, saa elsk de Mennesker Du seer, hvad Du gjør mod dem, gjør Du mod mig.« Gud er for ophøiet til ligefrem at kunne tage mod et Menneskes Kjerlighed, end sige til at kunne finde Behag i, hvad en Sværmer kan behage sig selv i. Naar Nogen om den Gave, hvormed han kunde hjælpe sine Forældre, siger, at den er »Korban«, det er bestemt for Gud, da er dette ikke Gud velbehageligt. Vil Du vise, at den er bestemt for Gud, saa giv den hen, men med Tanken om Gud. Vil Du vise, at Dit Liv er bestemt til at tjene Gud, saa lad det tjene Menneskene, bestandigt dog med Tanken om Gud. Gud er ikke saaledes Part i Tilværelsen, at han forlanger sin Deel for sig; han fordrer Alt, men idet Du bringer det, faaer Du strax, om jeg saa tør sige, Paategning paa, hvorhen det videre skal besørges;

Korban] Marc. 7, 11.

thi Gud fordrer Intet for sig, uagtet han fordrer Alt af Dig. — Saaledes fører Apostelens Ord, ret forstaaet, just til Talens Gjenstand.

Naar det er Pligt at elske de Mennesker, man seer, saa maa man først og fremmest opgive alle indbildte og overspændte Forestillinger om en Drømme-Verden, hvor Kjerlighedens Gjenstand skulde være at søge og at finde, det er, man maa vorde ædru, vinde Virkelighed og Sandhed ved at finde og forblive i Virkelighedens Verden, som den En anviste Opgave.

Den farligste af alle Udflugter i Henseende til det at elske er ene at ville elske det Usynlige eller Det, man ikke haver seet. Denne Udflugt er saa høitflyvende, at den ganske overflyver Virkeligheden, den er saa berusende, at den derfor let frister og let indbilder sig selv, at være den allerhøieste og fuldkomneste Art af Kjerlighed. Sjeldent falder det vistnok et Menneske ind, frækt at tale ilde om det at elske, desto almindeligere er derimod det Bedrag, ved hvilket Menneskene bedrage sig selv fra virkeligen at komme til at elske, netop fordi de tale for sværmerisk om det at elske og om Kjerlighed. Dette har en langt dybere Grund, end man tænker, ellers kunde heller ei den Forvirring have sat sig saa fast, som den har, den Forvirring, at Menneskene kalde det en Ulykke, som er en Skyld: ikke at finde nogen Gjenstand, hvorved de da yderligere forhindre sig selv i at finde den; thi indsaae de først, at det var deres Skyld, saa fandt de den vel. I Almindelighed har man den Forestilling om Kjerlighed, at den er Beundringens aabnede Øie, der søger Fortrin og Fuldkommenheder. Saa er det man klager, at man søger forgjeves. Vi ville ikke afgjøre, hvorvidt den Enkelte har Ret her eller ikke, om dog ikke Det, han søger, de elskelige Fortrin og Fuldkommenheder, er at finde, om han ikke forvexler Søgen med Kræsenhed. Nei, saaledes ville vi ikke stride, vi ville ikke stride inden for denne Forestilling om Kjerlighed, thi denne hele Forestilling er en Vildfarelse, da Kjerlighed snarere er Overbærelsens og Mildhedens lukkede Øie, der ikke seer Mangler og Ufuldkommenheder.

Men Forskjellen mellem disse tvende Forestillinger er meget væsentlig, der er en Verdens Forskjel, en Omvendthedens Forskjel. Kun den sidste Forestilling er Sandheden, den første er Vildfarelsen. Og en Vildfarelse standser som bekjendt aldrig af sig selv, den fører blot mere og mere vild, saa det bliver vanskeligere og vanskeligere at finde tilbage til Sandheden; thi Vildfarelsens Vei er let at finde, men at finde tilbage er saa vanskeligt — saaledes

fortælles der jo i Sagnet om hiint Vellystens Bjerg, der skal ligge etsteds paa Jorden, at Ingen, som fandt Veien derind, kunde finde Veien tilbage. Naar da et Menneske med den urigtige Forestilling om, hvad Kjerlighed er, gaaer ud i Verden, saa søger han, og søger, som han mener, for at finde Gjenstanden, men, som han mener, forgjeves. Dog forandrer han ikke Forestillingen, tvertimod, beriget med Kræsenhedens mangfoldige Viden søger han mere og mere kræsent, men, som han mener, forgjeves. Dog falder det ham ikke ind, at Feilen skulde ligge hos ham eller i den urigtige Forestilling, tvertimod, jo mere forfinet han bliver i sin Kræsenhed, desto større Tanker faaer han om sig selv og sin Forestillings Fuldkommenhed, — viser den ham ikke ogsaa tydeligt, hvor ufuldkomne Menneskene ere, og dette maa jo kun kunne opdages ved Hjælp af Fuldkommenheden! Imidlertid er han forvisset med sig selv om, at dette ikke er hans Skyld, at han ikke gjør det af nogen ond eller hadefuld Hensigt — han, som jo just søger Kjerligheden. Thi langt fra ham være, at opgive Kjerligheden, han, som jo saa levende føler, hvorledes hans Forestilling bliver mere og mere sværmerisk — hvad var vel ogsaa nogensinde mere sværmerisk end en Vildfarelse! Og Vildfarelsen har han ikke standset, lige det Modsatte, han har nu ved dens Hjælp svimlet sig ud — i at elske det Usynlige, et Luftsyn, som man ikke seer. Eller løber dette ikke ud paa Eet: at see et Luftsyn — og: ikke at see? Thi tag Luftsynet bort, saa seer Du Intet, det indrømmer Mennesket selv; men tag det at see bort, saa seer Du et Luftsyn, det glemmer Mennesket. Men som sagt, Kjerligheden vil han ikke opgive, ei heller tale ringe om den, han vil tale sværmerisk om den og bevare den — Kjerligheden til det Usynlige. Sørgelige Vildfarelse! Man siger om verdslig Ære og Magt, om Rigdom og Lykke, at den er Dunst, og dette er ogsaa saaledes; men at den stærkeste Magt i et Menneske, en Magt, som efter sin Bestemmelse just er Intet mindre, da den er Liv og Kraft, at den forvandles til Dunst, og at den i disse Dunster Berusede stolt mener, at han just har grebet det Høieste — han har jo ogsaa grebet Skyen og Indbildningen, hvilken altid flyver høit over Virkeligheden: see, det er forfærdeligt! Man advarer ellers fromt mod at spilde Guds Gaver; men hvilken Guds Gave er dog at sammenligne med Kjerligheden, som han nedlagde i et Menneskes Hjerte — ak, og saa at see den saaledes spildt! Thi Kløgten mener — daarligt, at man

---

hiint Vellystens Bjerg] Venusbjerget, smlgn. Efterl. Pap. 1847—49, S. 22.

spilder sin Kjerlighed, ved at elske de ufuldkomne, de svage Mennesker; jeg troede, at dette var at anvende sin Kjerlighed, at gjøre Brug af den. Men ingen Gjenstand at kunne finde, at spilde Kjerligheden paa at søge forgjeves, at spilde den i det tomme Rum ved at elske det Usynlige: det er sandeligen at spilde den.

Bliv derfor ædru, kom til Dig selv, forstaae, at Feilen ligger i Din Forestilling om Kjerlighed, at denne skulde være en Fordring, og herligst, naar hele Tilværelsen ikke kunde betale den, ligesaa lidt — som Du kan bevise Din Adkomst til at indkræve denne Fordring. I samme Øieblik har Du forandret Forestillingen om Kjerlighed, at den er lige det Modsatte af en Fordring, er et Tilgodehavende, hvortil Gud forpligter Dig; i samme Øieblik har Du fundet Virkeligheden. — Og dette er just Pligten, saaledes med lukket Øie (thi i Kjerlighed lukker Du det jo for Svagheden og Skrøbeligheden og Ufuldkommenheden) at finde Virkeligheden, istedenfor med aabent Øie (ja, aabent eller stirrende som en Søvngængers) at oversee Virkeligheden. Det er Pligten, den første Betingelse, for at Du overhovedet kan komme til, i at elske at elske de Mennesker, Du seer. Betingelsen er, at finde Virkelighedens Fodfæste. Vildfarelse er altid svævende, deraf kommer det, at den stundom seer saa let og saa aandig ud, fordi den er saa luftig. Sandheden gjør faste, derfor stundom ogsaa besværlige, Trin; den staaer paa det Faste, og seer derfor stundom saa simpel ud. Det er ogsaa en betydelig Forandring: istedenfor at have en Fordring at indkræve at faae en Pligt at opfylde, istedenfor at overfare en Verden at tage ligesom en Verden paa sig, istedenfor hidsigt at ville søge Beundringens lystelige Frugt taalmodigt at skulle bære over med Mangler. Ak, hvilken Forandring! Og dog er det ved denne Forandring, at Kjerligheden bliver til, den Kjerlighed, som kan fuldkomme Pligten: i at elske at elske de Mennesker, vi see.

Naar det er Pligt i at elske at elske de Mennesker, man seer, da gjælder det om, at man i at elske det enkelte virkelige Menneske ikke underskyder en indbildt Forestilling om, hvorledes man mener eller kunde ønske, at dette Menneske skulde være. Den, som nemlig gjør det, han elsker dog ikke det Menneske, han seer, men igjen noget Usynligt, sin egen Forestilling eller andet Saadant.

Der er i Forhold til det at elske en Adfærd, som til Kjerligheden har en betænkelig Tilsætning af Tvetydighed og Kræsenhed. Eet er det jo at vrage og vrage og aldrig finde nogen Gjenstand for sin Kjerlighed, et Andet i at elske, hvad man selv kalder Gjenstanden for sin Kjerlighed, nøiagtigt og oprigtigt at fuldkomme

denne Pligt at elske, hvad man seer. Sandeligen, det er altid et Ønske værd og atter et Ønske værd, at Den, vi skulle elske, maa være i Besiddelse af de elskelige Fuldkommenheder; vi ønske det ikke blot for vor egen Skyld, men ogsaa for den Andens. Fremfor Alt er det værd at ønske og bede, at Den, vi elske, altid maatte handle og være saaledes, at vi ganske kunne billige og samtykke det. Men i Guds Navn, lad os ikke glemme, at dette ikke er vor Fortjeneste, om han er saaledes, endnu mindre vor Fortjeneste, at fordre det af ham — skulde der være Tale om nogen vor Fortjeneste, hvad dog er usømmeligt og usømmelig Tale i Forhold til Kjerlighed, saa vilde den jo netop være, at elske lige trofast og ømt.

Men der er en Kræsenhed, der bestandigt ligesom arbeider Kjerligheden imod og vil forhindre den i at elske hvad den seer, idet Kræsenheden, usikker i Blikket og dog i en anden Forstand saa nøieregnende, forflygtiger den virkelige Skikkelse, eller støder an mod den og nu underfundigt fordrer at see noget Andet. Der gives Mennesker, om hvilke man maa sige, at de ikke have vundet Skikkelse, at deres Virkelighed ikke har fastnet sig, fordi de ere i deres Inderste uenige med sig om, hvad de ere og hvad de ville være. Men man kan ogsaa ved den Maade, paa hvilken man seer, gjøre et andet Menneskes Skikkelse vaklende, eller uvirkelig, fordi Kjerligheden, som skulde elske det Menneske den seer, ikke ret kan beslutte sig, men snart vil have en Feil bort ved Gjenstanden og snart en Fuldkommenhed til, som var, om jeg saa tør sige, Kjøbet ikke endnu ganske afsluttet. Dog Den, som i at elske saaledes er tilbøielig til at være kræsen, han elsker ikke det Menneske han seer, og gjør sig let selv sin Kjerlighed modbydelig som besværlig for den Elskede.

Den Elskede, Vennen, er jo ogsaa i almindeligere Forstand et Menneske, og er som saadan til for os Andre, men for Dig skulde han væsentligen kun være til som den Elskede, hvis Du skal fuldkomme den Pligt at elske det Menneske, Du seer. Dersom der da er en Dobbelthed i Dit Forhold, saa han deels blot er Dig i almindeligere Forstand dette enkelte Menneske, deels særligen den Elskede, da elsker Du ikke det Menneske, Du seer. Det er snarere, som havde Du i den Forstand to Øren, at Du ikke som ellers hører Eet med begge, men hører Eet med det ene, et Andet med det andet. Du hører med det ene Øre, hvad han siger, og om det nu er viist og rigtigt og skarpsindigt og aandfuldt o. s. v., ak, og kun med det andet Øre hører Du, at det er den Elskedes Stemme. Du betragter ham med det ene Øie prøvende, forskende,

mønstrende, ak, og kun med det andet Øie seer Du, at han er den Elskede. O, men saaledes at dele, det er ikke at elske det Menneske, man seer. Er det ikke, som var der bestandigt en Tredie tilstede, selv naar de Tvende ere ene, en Tredie, der koldt prøver og vrager, en Tredie, der forstyrrer Inderligheden, en Tredie, der stundom dog vel maa gjøre den Paagjeldende modbydelig ved sig selv og sin Kjerlighed, at den er saaledes kræsen, en Tredie, der vilde ængste den Elskede, hvis han vidste, at denne Tredie er tilstede! Hvad betyder det ogsaa, at denne Tredie er tilstede? Betyder det, at hvis . . . hvis nu Dette eller Hiint ikke var efter Ønske, saa kunde Du ikke elske; betyder altsaa den Tredie Skilsmissen, Adskillelsen, saa altsaa Adskillelsens Tanke er med — i Fortroligheden, ak, ligesom naar i Hedenskabet, vanvittigt, det ødelæggende Væsen er taget med ind i Guddommens Enighed? Betyder denne Tredie, at Kjerlighedens-Forhold dog i en vis Forstand intet Forhold er, at Du staaer over Forholdet og prøver den Elskede? Betænker Du, at der i saa Fald prøves noget Andet, om Du virkeligen har Kjerlighed, eller rettere, at der er noget Andet afgjort, at Du egentligen ikke har Kjerlighed? Thi Livet har jo Prøver nok, og disse Prøver skulde just finde de Elskende, finde Ven og Ven forenede for at bestaae i Prøven. Men skal Prøven drages ind med i Forholdet, saa er der begaaet et Forræderie. Sandeligen, denne hemmelighedsfulde Indesluttethed er den farligste Art Troløshed; et saadant Menneske bryder ikke sin Tro, men han gjør det bestandigt svævende, om han er bunden ved sin Tro. Er det ikke Troløshed, naar Din Ven rækker Dig Haanden, og der da i Dit Haandtryk er et Ubestemt, som var det ham, der trykkede Din Haand, men det var tvivlsomt, om hvorvidt han i dette Øieblik svarede saaledes til Din Forestilling, at Du gjengjeldte det paa samme Maade? Er det at være i et Forhold, ligesom hvert Øieblik at begynde forfra paa at komme i Forholdet, er dette at elske det Menneske, Du seer, hvert Øieblik at see prøvende paa ham, som var det første Gang Du saae ham? Det er modbydeligt at see den Kræsne, som vrager al Mad, men det er ogsaa modbydeligt at see Den, som vel spiser den Mad, der velvilligt bydes ham, og dog i en vis Forstand ikke spiser, men ligesom bestandigt, om han dog bliver mæt, kun smager paa Maden, eller gjør sig Umage at smage en lækkrere Ret i sin Mund, medens han mættes ved den tarveligere.

Nei, skal et Menneske fuldkomme den Pligt i at elske at elske de Mennesker, han seer, da maa han ikke blot blandt de virkelige Mennesker finde dem, han elsker, men han maa udrydde al Tve-

tydighed og Kræsenhed i at elske dem, at han i Alvor og Sandhed elsker dem som de ere, i Alvor og Sandhed fatter Opgaven: at finde den nu engang givne eller valgte Gjenstand elskelig. Vi mene ikke hermed at anprise en barnagtig Forgabethed i den Elskedes Tilfældigheder, endnu mindre en kjælen Eftergivenhed paa urette Sted; langtfra, det Alvorlige ligger just i, at Forholdet selv vil med forenet Kraft kæmpe mod det Ufuldkomne, overvinde det Mangelfulde, fjerne det Ueensartede. Dette er Alvoren, det Kræsne er at gjøre Forholdet selv tvetydigt. Den Ene bliver ikke ved sin Svaghed eller ved sin Feil gjort fremmed for den Anden, men Foreningen betragter det Svagere som det Fremmede, hvilket er begge lige vigtigt at overvinde og fjerne. Det er ikke Dig, der paa Grund af den Elskedes Svaghed skal ligesom fjerne Dig fra ham eller gjøre Dit Forhold fjernere, tvertimod skal de Tvende holde desto fastere og inderligere sammen, for at fjerne Svagheden. Saasnart Forholdet gjøres tvetydigt, saa elsker Du ikke det Menneske Du seer, saa er det jo som fordrede Du noget Andet, for at kunne elske; naar derimod Feilen eller Svagheden gjør Forholdet inderligere, ikke som skulde nu Feilen fastholdes, men just for at overvinde den, saa elsker Du det Menneske, Du seer. Du seer Feilen; men det, at Dit Forhold saa bliver inderligere, det viser just, at Du elsker det Menneske, hos hvem Du dog seer Feilen eller Svagheden eller Ufuldkommenheden.

Som der gives hykkelske Taarer, en hykkelsk Sukken og Klagen over Verden, saaledes gives der ogsaa en hykkelsk Sorg over den Elskedes Svagheder og Ufuldkommenheder. Det er saa nemt og saa blødagtigt at ønske den Elskede i Besiddelse af alle mulige Fuldkommenheder, og naar der da mangler Noget, er det igjen saa nemt og saa blødagtigt at sukke og sørge og blive sig selv vigtig ved sin formentligen saa rene og saa dybe Sorg. Det er overhovedet en maaskee almindeligere Form af Vellystighed, selvisk at ville stadse med den Elskede eller Vennen, og at ville fortvivle over enhver Ubetydelighed. Men skulde det være at elske de Mennesker man seer? O, nei de Mennesker man seer, og altsaa saaledes ogsaa med os, naar Andre see os, de ere ikke saaledes fuldkomne; og dog er det saa ofte Tilfældet, at et Menneske i sig selv udvikler denne kjælne Skrøbelighed, der kun er beregnet paa at elske Fuldkommenhedernes fuldstændige Indbegreb; og dog, uagtet vi Mennesker alle ere ufuldkomne, seer man saa sjeldent den sunde, stærke, dygtige Kjerlighed, der er beregnet paa at elske de ufuldkomnere, det er, de Mennesker, vi see.

Naar det er Pligt i at elske at elske de Mennesker vi see, da er der ingen Grændse for Kjerligheden; skal Pligten fuldkommes, maa Kjerligheden være grændseløs, det er uforandret, hvorledes end Gjenstanden forandres.

Lad os tænke paa hvad der i Indledningen til denne Overveielse blev mindet om: Forholdet mellem Christus og Peder — mon dog vel Peder, især i hans Forhold til Christus, var som et Indbegreb af alle Fuldkommenheder; og paa den anden Side, Christus kjendte dog vel hans Feil! Lad os tale ganske menneskeligt om dette Forhold. Gud veed, hvad det i Almindelighed er for ubetydelige og dog saa omhyggeligt opsamlede og saa omhyggeligt gjemte Smaating, der enten strax eller, hvad der er ligesaa sørgeligt, efter lang Tids Forløb, give os Mennesker Anledning til at anklage den Ene den Anden for Egennyttighed, Troløshed, Forræderie; Gud veed, hvor langt det som oftest er fra, at den Klagende gjør sig endog blot en ringe Anstrengelse for at sætte sig i den Anklagedes Sted, at Dommen, den strenge, den skaanselsløse, ikke maatte være en overilet Dom, men idetmindste forsaavidt betænksom, at den med Bestemthed veed, hvorom den dømmer; Gud veed, hvor ofte man seer dette sørgelige Syn, hvorledes Lidenskaben strax udruster selv den maaskee ellers Indskrænkede, naar han formeentligen er en Forurettet, med en Skarpsindighed, som er forbausende, og derimod hvorledes den slaaer selv den maaskee ellers Indsigtsfulde, naar han formeentligen er en Forurettet, med Dumhed i Forhold til enhver formildende, undskyldende, retfærdiggjørende Opfattelse af Uretten, fordi den krænkede Lidenskab behager sig selv i at være forblindet skarpsindig: men dette ville vi jo dog alle være enige om, at dersom der i et Forhold mellem tvende Venner hændte hvad der hændte Christus med Peder, da var der sandeligen Grund nok til at bryde — med en saadan Forræder. Dersom Dit Liv var bragt i den yderste Afgjørelse, og Du havde en Ven, der af egen Drift høit og dyrt tilsvoer Dig Troskab, ja at ville vove Liv og Blod for Dig, og han da i Farens Øieblik end ikke udeblev (det havde dog næsten været mere tilgiveligt), nei han kom, han var tilstede, men han rørte ikke en Haand, han stod rolig og saae til, dog nei han stod ikke rolig, hans eneste Tanke var at frelse sig selv, og paa ethvert Vilkaar, han end ikke greb Flugten (det havde dog næsten været mere tilgiveligt), nei han blev staaende som — Tilskuer, hvad han sikkrede sig at kunne være — ved at fornegte Dig: hvad saa? Vi ville endnu ikke lade Eftersætningen følge, lad os kun ret levende

fremstille Forholdet og tale ganske menneskeligt derom. Altsaa, Du stod anklaget af Dine Fjender, dømt af Dine Fjender, det var bogstavelig Sandhed, at Du stod overalt omgiven af Fjender. De Mægtige, som dog maaskee kunde have forstaaet Dig, de havde forhærdet sig mod Dig, de hadede Dig. Derfor stod Du nu anklaget og dømt — medens en forblindet, rasende Mængde hylede Forhaanelser mod Dig, vanvittigt endog jublende ved Tanken om, at Dit Blod skulde komme over dem og deres Børn. Og dette behagede de Mægtige, som ellers selv saa dybt foragtede Mængden, det behagede dem, fordi det tilfredsstillede deres Had, at det var dyrisk Vildhed og den laveste Usselhed, der i Dig havde fundet sit Rov og sit Bytte. Du havde forligt Dig med Din Skjebne, forstaaet Dig i, at der ikke var eet eneste Ord at sige, da Forhaanelsen blot søgte Anledning, saa det høimodige Ord om Din Uskyldighed vilde give Forhaanelsen ny Anledning som var det Trods, saa det klareste Beviis for Din Retfærdighed vilde forbittre og gjøre Forhaanelsen endnu mere rasende, saa et Smertens Udbrud kun vilde give Forhaanelsen ny Anledning som var det Feighed. Saaledes stod Du udstødt af det menneskelige Samfund, og dog ikke udstødt, Du stod jo omgiven af Mennesker nok, men Ingen af dem Alle saae i Dig et Menneske, om de dog i en anden Forstand i Dig saae et Menneske, thi et Dyr vilde de ikke have behandlet saa umenneskeligt. O, Rædsel, forfærdeligere end om Du var falden mellem vilde Dyr; thi mon vel selv de blodtørstigste Rovdyrs vilde, natlige Hyl er saa rædsomt som en rasende Mængdes Umenneskelighed, mon vel i Flokken det ene Rovdyr kan hidse det andet til en større Vildhed end den for hver enkelt naturlige, saaledes som i den angerløse Mængde det ene Menneske kan hidse det andet til mere end dyrisk Blodtørst og Vildhed, mon vel selv det blodtørstigste Rovdyrs skumle eller gnistrende Blik har denne det Ondes Brand, som optændes i den Enkeltes Øie, naar han hidset og hidsende raser med i den vilde Mængde! Saaledes stod Du anklaget, dømt, forhaanet; forgjæves søgte Du at opdage en Skikkelse, der dog lignede et Menneske, end sige et velvilligt Ansigt, som Dit Øie kunde hvile sig paa — da saae Du ham, Din Ven, men han fornegtede Dig; og Forhaanelsen, der havde lydt høirøstet nok, lød nu som om Echo hundrede Gange forøgede den! Dersom Dette var skeet Dig, ikke sandt, da vilde Du allerede ansee det for høimodigt af Dig, om Du, istedenfor at tænke paa Hevn, vendte Dit Øie bort fra ham og sagde ved Dig selv: »jeg gider ikke see den Forræder for mine Øine«! — Hvor anderledes handlede Christus! Han vendte ikke sit Øie bort fra

ham for ligesom at blive uvidende om, at Peder var til, han sagde ikke, jeg vil ikke see den Forræder, han lod ham ikke skjøtte sig selv, nei, han »saae paa ham«, han indhentede ham strax med et Blik, havde det været muligt, visseligen han havde ikke undladt at tale til ham. Og hvorledes saae Christus paa Peder? Var dette Blik frastødende, var det som et Blik til Afskeed? O, nei, det var som naar Moderen seer Barnet ved dets egen Uforsigtighed i Fare, og nu, da hun ikke kan komme til at gribe Barnet, indhenter det med sit vel bebreidende men ogsaa frelsende Blik. Altsaa Peder var i Fare? Ak, hvo kan ikke indsee det: hvor tungt for et Menneske at have fornegtet sin Ven! Men den forurettede Ven kan i Vredens Lidenskab ikke see, at den Fornegtende er i Fare. Dog han, der kaldes Verdens Frelser, han saae altid klart, hvor Faren var, at det var Peder, som var i Fare, Peder, som skulde og maatte frelses. Verdens Frelser saae ikke feil og saae sin Sag tabt, hvis Peder ikke ilede med at hjælpe ham, men han saae Peder tabt, hvis han ikke ilede med at frelse Peder. Mon der lever eller har levet noget eneste Menneske, som ikke kan forstaae dette, der er saa klart og saa indlysende, og dog er Christus den Eneste, som saae dette i Afgjørelsens Øieblik, da han selv var den Anklagede, den Dømte, den Forhaanede, den Fornegtede. — Sjeldent forsøges et Menneske i en Afgjørelse paa Liv og Død, og sjeldent faaer altsaa et Menneske Anledning til saa yderligt at forsøge Venskabets Hengivenhed, men blot det i et vigtigere Øieblik at finde Frygtagtighed, Klogskab, hvor Du i Kraft af Venskabet var berettiget til at søge Mod og Beslutthed, at finde Tvetydighed, Tvesindethed, Undvigelse istedenfor Aabenhed, Bestemthed, Tilhold, blot det at finde Pjattethed istedenfor besindig Overskuelse: ak, hvor vanskeligt da, i Øieblikkets og i Lidenskabens Skynding strax at kunne forstaae, paa hvilken Side Faren er, hvilken af Vennerne der er meest i Fare, Du eller han, der saaledes lader Dig i Stikken; hvor vanskeligt da at elske det Menneske man seer — naar man seer ham saaledes forandret!

Vi ere nu vante til at prise Christi Forhold til Peder, lad os vel vogte paa, at denne Lovpriisning ikke er et Sandsebedrag, en Indbildning, fordi vi ikke formaae eller ikke ville anstrenge Tanken til at tænke os samtidige med Begivenheden, saa vi altsaa prise Christus og derimod, forsaavidt vi kunne blive samtidige med en lignende Begivenhed, handle og tænke ganske anderledes. Der er ingen Efterretning opbevaret angaaende de Samtidiges Opfattelse af Christi Forhold, men dersom Du træffer dem, disse Samtidige, saa spørg dem, og Du skal høre, at der i denne Anledning, som

næsten i Anledning af Alt hvad Christus gjorde, blev sagt: »den Daare; lad nu ogsaa hans Sag være nok saa fortvivlet tabt, dog ikke at have Kraft til at samle hele sin Styrke for sidste Gang i et eneste Blik, der kunde knuse denne Forræder! Hvilken klynkende Svaghed! Er det at handle som en Mand!« Saaledes blev der dømt, og Forhaanelsen fik et nyt Udtryk. Eller der blev sagt af den Mægtige, som meente at overskue Forholdet: »ja, hvorfor søgte han sit Selskab med Syndere og Toldere, sine Tilhængere blandt den ringeste Deel af Folket, han skulde have sluttet sig til os, til de Fornemmes Synagoge, men nu faaer han Løn som forskyldt, nu, da det viser sig, hvad man kan stole paa den Art Mennesker. Dog som han altid har priisgivet sig selv, saa gjør han det da indtil det Sidste, han ikke engang forbittres over en saa lumpen Troløshed.« Eller der blev sagt af en Kløgtigere, som endog meente sig selv at være godmodig: »det, at Ypperstepræsterne have ladet ham gribe, det, at han, sværmerisk som han var, nu seer Alt tabt, det maa have svækket hans Forstand og brudt hans Mod, saa han ganske er sjunken sammen i en qvindagtig kraftesløs Mathed; deraf lader det sig forklare, at tilgive et saadant Forræderie, thi ingen Mand handler saaledes!« Ak, det er kun altfor sandt: ingen Mand handler saaledes. Netop derfor er vel ogsaa Christi Liv det eneste Tilfælde, hvor det er seet, at en Lærer, i det Øieblik hans Sag som hans Liv er tabt og Alt forspildt, forfærdeligst ved Disciplens Fornegtelse, at en Lærer, ved sit Blik, i det Nu og i denne Discipel vinder sin ivrigste Tilhænger, og saaledes for en stor Deel sin Sag, skjøndt det er skjult for Alle.

Christi Kjerlighed til Peder var saaledes grændseløs, han fuldkommede i at elske Peder det at elske det Menneske, man seer. Han sagde ikke »Peder maa først forandre sig og blive et andet Menneske, inden jeg kan elske ham igjen«, nei, lige omvendt, han sagde: »Peder er Peder, og jeg elsker ham; min Kjerlighed, dersom ellers Noget, skal just hjælpe ham til at blive et andet Menneske.« Han afbrød altsaa ikke Venskabet, for saa maaskee at begynde det igjen engang, naar Peder var bleven et andet Menneske; nei, han bevarede Venskabet uforandret og var just derved Peder behjælpelig i at blive et andet Menneske. Troer Du, at Peder uden dette Christi trofaste Venskab var bleven vunden igjen? Men det er saa nemt at være Ven, naar dette ikke betyder Andet end at fordre noget Bestemt af Vennen, og, naar Vennen ikke svarer til denne Fordring, saa lade Venskabet være forbi, indtil

det maaskee begynder igjen, naar han svarer til Fordringen. Er dette et Venskabs Forhold? Hvo er da nærmere til at hjælpe en Feilende end Den, som kalder sig hans Ven, selv om Forseelsen begaaes mod Vennen! Men Vennen unddrager sig, og siger (ja det er som var det en Trediemand der talte): naar han er blevet et andet Menneske, saa kan han maaskee atter blive min Ven. Og det er ikke langtfra, at vi Mennesker endog ansee en saadan Adfærd for høimodig. Men sandeligen, det er langtfra, at man om en saadan Ven kan sige, at han i at elske elsker det Menneske han seer.

Christi Kjerlighed var grændseløs, som den maa være det, naar dette skal fuldkommes: i at elske at elske det Menneske man seer. Dette er meget let at indsee. Hvor meget nemlig og hvorledes end et Menneske forandres, han forandres dog vel ikke saaledes, at han bliver usynlig. Er dette — Umulige — ikke Tilfældet, saa see vi ham jo, og Pligten er at elske det Menneske, man seer. I Almindelighed mener man, at naar et Menneske væsentligen har forandret sig til det Værre, han da er saaledes forandret, at man er fritagen fra at elske ham. Hvilken Forvirring i Sproget: at fritages — fra at elske, som var det en tvungen Sag, en Byrde man ønskede at kaste af sig! Men Christendommen spørger: kan Du da paa Grund af denne Forandring ikke mere see ham? Dertil maa Svaret blive: vistnok kan jeg see ham, jeg seer jo netop, at han ikke er mere værd at elske. Men seer Du det, saa seer Du egentligen ikke ham (hvad Du dog i en anden Forstand ikke kan negte Du gjør), Du seer blot Uværdigheden, Ufuldkommenheden, og indrømmer derved, at Du, da Du elskede ham, i en anden Forstand ikke saae ham, men blot saae hans Fortrin og Fuldkommenheder, som Du elskede. Christeligt forstaaet derimod er det at elske netop at elske det Menneske, man seer. Eftertrykket ligger ikke paa at elske de Fuldkommenheder man seer hos et Menneske, men Eftertrykket ligger paa det Menneske man seer, hvad enten man nu hos dette Menneske seer Fuldkommenheder eller Ufuldkommenheder, ja hvor sørgeligt end dette Menneske har forandret sig, da han jo ikke har ophørt at være det samme Menneske. Den, som elsker de Fuldkommenheder han seer hos et Menneske, han seer ikke Mennesket, og hører derfor op at elske, naar Fuldkommenhederne høre op, naar Forandringen indtræder, hvilken Forandring, selv den sørgeligste, dog vel ikke betyder, at Mennesket hører op at være til. Ak, men selv den viseste og sindrigste blot menneskelige Opfattelse af Kjerlighed er dog noget

høitflyvende, noget svævende; den christelige Kjerlighed derimod stiger fra Himlen ned til Jorden. Retningen er saaledes den modsatte. Den christelige Kjerlighed skal ikke svinge sig til Himlen, thi den kommer fra Himlen og med Himlen; den stiger ned og naaer derved det, at elske det samme Menneske i alle Forandringer, fordi den seer det samme Menneske i alle Forandringerne. Den blot menneskelige Kjerlighed er bestandigt ifærd med ligesom at flyve bort efter, eller flyve bort med den Elskedes Fuldkommenheder. Vi sige om en Forfører, at han stjæler en Piges Hjerte; men om al blot menneskelig Kjerlighed, selv naar den er skjønnest, maa man sige, at der er lidt Tyvagtigt ved den, at den dog stjæler den Elskedes Fuldkommenheder, medens den christelige Kjerlighed skjenker den Elskede alle hans Ufuldkommenheder og Svagheder, og i alle hans Forandringer bliver hos ham, elskende det Menneske, den seer.

Dersom dette ikke var saaledes, saa var Christus aldrig kommen til at elske; thi hvor skulde han have fundet den Fuldkomne! Forunderligt! Hvad var det nemlig egentligen, der for Christus var til Hinder i at finde den Fuldkomne, mon ikke, at han selv just var den Fuldkomne, hvilket kjendes paa, at han grændseløs elskede det Menneske han saae! Hvilken underlig Krydsen af Forestillingerne! Vi tale bestandigt i Forhold til Kjerlighed om den Fuldkomne og den Fuldkomne; Christendommen taler ogsaa bestandigt i Forhold til Kjerlighed om den Fuldkomne og den Fuldkomne: ak, men vi Mennesker tale om at finde den Fuldkomne for at elske ham, Christendommen taler om at være den Fuldkomne, der grændseløst elsker det Menneske han seer. Vi Mennesker ville see op ad, for at see efter Fuldkommenhedens Gjenstand, (Retningen er dog bestandigt efter det Usynlige), men i Christo saae Fuldkommenheden ned til Jorden og elskede det Menneske, den saae. Og af Christendommen skulle vi lære, thi det er dog saa i en langt almindeligere Forstand end det er sagt, at Ingen stiger op til Himlen uden Den, som stiger ned fra Himlen: hvor sværmerisk Talen end lyder om at svinge sig til Himlen, det er en Indbildning, hvis Du ikke først christeligt stiger ned fra Himlen. Men det christeligt at stige ned fra Himlen er grændseløst at elske det Menneske Du seer, saaledes som Du seer ham. Vil Du derfor vorde fuldkommen i Kjerlighed, saa stræb at fuld-

---

Ingen stiger op til Himlen osv.] Joh. 3, 13.

komme denne Pligt, i at elske at elske det Menneske, man seer, at elske ham saaledes, som Du seer ham, med alle hans Ufuldkommenheder og Svagheder, elske ham, som Du seer ham, naar han ganske har forandret sig, naar han ikke mere elsker Dig, men maaskee ligegyldigt vender sig bort eller vender sig bort for at elske en Anden, elske ham, som Du seer ham, naar han forraader og fornegter Dig.

V.

Vor Pligt at blive i Kjerlighedens Gjeld til hverandre.

Rom. VIII, 8. Bliver Ingen Noget skyldige uden dette at elske hverandre.

Paa forskjellige Maader har man søgt at betegne og beskrive, hvorledes Kjerligheden fornemmes af Den, i hvem den er, Tilstanden i Kjerlighed, eller hvorledes det er at elske. Man kalder Kjerligheden en Følelse, en Stemning, et Liv, en Lidenskab; dog da dette er saa almindelig en Bestemmelse, har man nøiagtigere søgt at beskrive den. Man har kaldet den et Savn, men vel at mærke et saadant, at den Elskende bestandigt savner, hvad han dog besidder, en Længsel, men vel at mærke bestandigt efter det, som den Elskende dog eier — thi ellers er det jo ulykkelig Kjerlighed, man beskriver. — Hiin eenfoldige Vise i Oldtiden har sagt, at »Kjerlighed er en Søn af Rigdom og Armod«. Hvo var vel ogsaa fattigere end Den, som aldrig har elsket! Men paa den anden Side, mon dog vel selv den Fattigste, der bøiet opsanker Smuler, og ydmygt takker for en Penning, mon han egentligen endog blot har en Forestilling om, hvor lille den Ubetydelighed kan være, som har uendeligt Værd for den Elskende, hvor lille den Ubetydelighed kan være, som den Elskende (i sin Armod!)

Hiin eenfoldige Vise i Oldtiden har sagt] det her anførte Ord findes i Platons Sympos. 203. B, men siges af Diotima, ikke af Sokrates.

paa det omhyggeligste opsamler og forsigtigt gjemmer — som den kostbareste Skat! Mon selv den Fattigste endog blot er istand til at see, hvad der kan være saa lille, at kun Lidenskabens (Kjerligheden i dens Armod!) skærpede Blik seer det, og uhyre forstørret! Men jo mindre Gjenstanden er, hvilken Armoden opsanker, naar denne dertil takker over al Maade, som var Gjenstanden overordentlig stor, desto større beviser Armoden sig jo at være. End ikke alle Forsikkringer om den største Armod bevise denne saa afgjørende, som hvis den Fattige, hvem Du gav mindre end een eneste Skilling, takkede Dig derfor med en Lidenskab, som havde Du givet ham Rigdom og Overflod, med en Lidenskab, som var han nu bleven riig. Ak, thi det er kun altfor vist, at den Fattige blev væsentligen lige fattig, saa det kun var hans — afsindige Forestilling, at han nu var bleven riig. Saa fattig er Kjerlighedens Armod! — En ædel Mand har sagt om Kjerlighed: »den tager Alt og den giver Alt.« Hvo modtog vel ogsaa Mere end Den, der modtog et Menneskes Kjerlighed; og hvo gav Mere end Den, der gav et Menneske sin Kjerlighed! Men paa den anden Side, mon vel endog selv Misundelsen, naar den misundeligst afklæder et Menneske ham hans virkelige eller formentlige Storhed, mon den kan saaledes trænge ind til det inderste Undertøi! O, Misundelsen er dog saa dum; den aner ikke engang, hvor det Indelukke kunde være, eller at det er til det Indelukke, hvor den sande Rigmand har sine sande Skatte gjemte; den aner ikke, at der virkeligen er et for Tyve (altsaa ogsaa for Misundelsen) dirkefrit Gjemme, ligesom der er Skatte, hvilke Tyve (altsaa ogsaa Misundelsen) ikke formaae at stjæle. Men Kjerligheden kan trænge ind indtil det Inderste og klæde et Menneske saaledes af, at han Intet, Intet eier, saa han selv tilstaaer, at han Intet, Intet, Intet eier. Forunderligt! Misundelsen tager, som den mener, Alt, og, naar den saa har taget det, siger Mennesket: jeg har egentligen Intet tabt. Men Kjerligheden kan tage Alt saaledes, at Mennesket selv siger: jeg eier slet Intet.

Dog rigtigst beskriver man maaskee Kjerligheden som en uendelig Gjeld: at et Menneske, naar han gribes af Kjerlighed, fornemmer dette at være som at være i en uendelig Gjeld. I Almindelighed taler man om, at Den, der bliver elsket, ved at blive elsket kommer i Gjeld. Vi tale saaledes om, at Børn ere i en Kjerlighedens Gjeld til Forældrene, fordi disse have elsket dem først, saa at Børnenes Kjerlighed kun er et Afdrag paa Gjelden, eller en Gjengjeld. Og dette er ogsaa sandt. Men dog er denne Tale altfor meget mindende om et virkeligt Regnskabs-Forhold:

der er en Gjeld andraget, og den skal afbetales; det er Kjerlighed, der er viist os, og det skal afbetales med Kjerlighed. Derom tale vi nu ikke, om, at man ved at modtage kommer i Gjeld. Nei, Den som elsker, han er i Gjeld; idet han fornemmer sig greben af Kjerligheden, fornemmer han dette som at være i en uendelig Gjeld. Vidunderligt! At give et Menneske sin Kjerlighed er jo, som sagt, det Høieste et Menneske kan give — og dog, just idet han giver sin Kjerlighed, og just ved at give den, kommer han i en uendelig Gjeld. Derfor kan man sige, at dette er Kjerlighedens Eiendommelige: at den Elskende ved at give, uendeligt, kommer — i uendelig Gjeld. Men dette er det Uendeliges Forhold, og Kjerlighed er uendelig. Ved at give Penge kommer man sandeligen ikke i Gjeld, tvertimod kommer jo Modtageren i Gjeld. Naar derimod den Elskende giver, hvad der uendeligt er det Høieste, det ene Menneske kan give det andet, sin Kjerlighed, saa kommer han selv i en uendelig Gjeld. Hvilken skjøn, hvilken hellig Undseelse fører ikke Kjerligheden med sig; den ikke blot ikke tør overtale sig til at blive sig sin Gjerning bevidst som noget Fortjenstligt, men den undseer sig endog for at blive sig sin Gjerning bevidst som et Afdrag paa Gjelden; den bliver sig sin Given bevidst som en uendelig Gjeld, hvilken det jo er umuligt at afbetale, da bestandigt det at give er at komme i Gjelden.

Saaledes kunde man beskrive Kjerligheden. Dog Christendommen dvæler aldrig ved Tilstande, eller ved at beskrive dem, den haster altid til Opgaven eller med at sætte Opgaven. Dette er just udtrykt i de forelæste apostoliske Ord »bliver Ingen Noget skyldige uden det at elske hverandre«, hvilke Ord vi lægge til Grund for denne Overveielse:

Vor Pligt at blive i Kjerlighedens Gjeld til hverandre.

At blive i en Gjeld! Men skulde det være vanskeligt, Intet er jo lettere end at blive i en Gjeld! Og paa den anden Side, at blive i en Gjeld skulde det være Opgaven, vi mene jo ellers just, at Opgaven er at komme ud af en Gjeld; Gjelden være en hvilkensomhelst, den være Penge-Gjeld, Æres-Gjeld, Løfte-Gjeld, kort hvilkensomhelst, Opgaven pleier ellers altid at være, jo før jo hellere at komme ud af Gjelden. Men her skulde det være Opgaven, altsaa en Ære, at blive i den! Og dersom det er Opgaven, saa maa det jo være en Handling, maaskee en vidtløftig, en vanskelig Handling; men at blive i en Gjeld er dog vel netop Udtrykket for ikke at foretage sig det Mindste, Udtrykket for Uvirksomhed, Ligegyl-

dighed, Dorskhed. Og dette Samme skal her være Udtrykket for det meest modsatte af Ligegyldighed, Udtrykket for uendelig Kjerlighed!

See, alt Dette, alle disse besynderlige Vanskeligheder, der ligesom optaarne sig mod denne underlige Tale, tyder paa, at Sagen maa have et eget Sammenhæng, saa allerede en vis Omdannelse af Sind og Tanke er fornøden for blot at blive opmærksom paa, hvorom Talen er.

Lad os begynde med et lille Tanke-Forsøg. Dersom en Elskende havde gjort for den Elskede noget, menneskeligt talt, saa Overordentligt, saa Høimodigt, saa Opoffrende, at vi Mennesker maatte sige »dette er det Høieste, det ene Menneske kan gjøre for det Andet«: saa var dette jo smukt og godt. Men sæt han tilføiede »see nu har jeg betalt min Gjeld«: var dette da ikke ukjerligt, koldt og strengt talt, var det ikke, om jeg saa tør sige, en Uanstændighed, som aldrig burde høres og heller aldrig høres i den sande Kjerligheds gode Selskab! Dersom derimod den Elskende havde gjort dette Høimodige og Opoffrende, og nu tilføiede »dog har jeg een Bøn, o, lad mig forblive i Gjelden«: var dette ikke kjerligt talt! Eller hvis den Elskende med enhver Opoffrelse føier den Elskedes Ønske og nu siger »det er mig en Glæde med Dette at afdrage en Smule paa den Gjeld — i hvilken jeg dog netop ønsker at blive«: var dette ikke kjerligt talt! Eller hvis han reent fortiede, at det kostede ham Opoffrelse, blot for at undgaae det Forvirrende, at det et Øieblik kunde synes som et Afdrag paa Gjelden; var dette ikke kjerligt tænkt! Naar saa er, er det jo udtrykt, at et egentligt Regnskabs-Forhold er utænkeligt, er Kjerligheden det Vederstyggeligste. Et Regnskab kan kun finde Sted, hvor der er et endeligt Forhold, fordi det Endeliges Forhold til Endelige lader sig udregne. Men den Kjerlige kan ikke regne. Naar den venstre Haand aldrig faaer at vide, hvad den høire gjør, saa er det umuligt at gjøre et Regnskab op, og ligesaa naar Gjelden er uendelig. At regne med en uendelig Størrelse er umuligt, thi at regne er netop at endeliggjøre. — Den Elskende ønsker altsaa for sin egen Skyld at blive i Gjelden; han ønsker ikke Fritagelse for nogen Opoffrelse, langtfra. Villig, ubeskriveligt villig, som Kjerlighedens Tilskyndelse er, vil han gjøre Alt, og frygter kun Eet, at han saaledes kunde gjøre Alt, at han kom ud af Gjelden. Dette er, ret forstaaet, Frygten; Ønsket er, at blive i Gjelden, men er tillige Pligten, Opgaven. Hvis Kjerligheden i os Mennesker ikke er saa fuldkommen, at dette Ønske er vort Ønske, saa skal Pligten hjælpe os til at forblive i Gjelden.

Naar det er Pligt at forblive i Kjerlighedens Gjeld til hverandre, da *maa der tidligt og sildigt, evigt vaages over, at Kjerligheden aldrig kommer til at dvæle ved sig selv, eller til at sammenligne sig med Kjerligheden i andre Mennesker, eller til at sammenligne sig med sine Gjerninger, som den har udført.*

Der høres i Verden ofte en begeistret og opildnet Tale om Kjerlighed, om Tro og Haab, om Hjertets Godhed, kort om alle Aandens Bestemmelser, en Tale, der i de meest glødende Udtryk, med de meest glødende Farver skildrer og henriver. Og dog er en saadan Tale ret egentligen en malet Væg, den er ved et nærmere og alvorligere Eftersyn et Bedrag, da den enten maa smigre Tilhøreren eller spotte ham. Stundom høres ogsaa christelige Foredrag, hvis hele Hemmelighed er denne, som Tale og Veiledning betragtet, svigefulde Begeistring. Naar nemlig en saadan Tale er hørt, og nu et Menneske ganske eenfoldigt og redeligt (thi det er just Redelighed at ville handle efter hvad der siges En, at ville indrette sit Liv derefter) spørger »hvad skal jeg da gjøre, hvorledes skal jeg faae Kjerligheden til saaledes at flamme i mig«: saa maa Taleren egentligen svare »det er et besynderligt Spørgsmaal; Den, i hvem Kjerligheden og Troen og Haabet og Hjertets Godhed er, i ham er dette paa den beskrevne Maade, men Den, i hvem dette ikke er, ham kan det ikke hjælpe at tale til.« Besynderligt! Man skulde dog troe, at det især var af Vigtighed, at der taltes til dem, som ikke ere saaledes — for at de kunde blive saaledes. Men her ligger just det Svigefulde i Blendværket: at tale, som vilde man veilede Menneskene, og saa at maatte tilstaae, at man kun kan tale *om* dem, som ingen Veiledning behøve, fordi de nu engang ere saa fuldkomne, som Talen lyder paa. Men *til* hvem taler man saa, hvo er det saa, der skal have Gavn af denne Tale, der i det Høieste har nogle Enkelte, *om* hvem den taler — dersom det ellers er saa, at der er saadanne Enkelte til.

Men skulde saadant Digt og Tant ogsaa være Christendom? Saa er det da en Feil af den oprindelige Christendom, at den i Talen om Retfærdighed og Reenhed bestandigt henvender sig til Syndere og Toldere, som dog vel ikke ere retfærdige! Saa skulde Christendommen jo, istedenfor saa spydigt at tale om de Retfærdige, der ikke have Omvendelse behov, rigtigere have pyntet sig ud til en Lovtale over — de Retfærdige! Men skal dette gjøres, saa faaer Christendommen ikke blot Ingen at tale *til*, ak, men heller Ingen at tale *om*, det er, saa er Christendommen bragt til at forstumme. Nei, Christendommen har mindst af Alt anmeldt

sig som en Lovtale, og har aldrig befattet sig med at beskrive eller dvæle ved, hvorledes et Menneske nu engang er; den har aldrig gjort Forskjel mellem Menneskene, saa den kun kunde tale om dem, som nu eengang ere saa lykkelige, at være saa kjerlige. Christendommen begynder strax med, hvad ethvert Menneske skal vorde. Derfor kalder Christendommen sig en Veiledning, og med Rette; thi Ingen skal forgjeves spørge Christus, som er Veien, eller Skriften, som er Veiledningen, om, hvad han skal gjøre: Spørgeren skal strax faae det at vide — hvis han selv vil.

Dette for at forebygge Misforstaaelse. Enhver, der ikke vil fatte Talen om, hvad man skal gjøre i Forhold til Kjerlighed, at der sandeligen er Meget eller rettere Alt at gjøre baade for at erhverve den og for at bevare den: han har stillet sig udenfor Christendommen, han er en Hedning, som beundrer det Lykkelige, altsaa det Tilfældige, men just derfor famler i Mørke — mon det vel ogsaa bliver lysere om En, hvor mange Lygtemænd der end gøgle!

Der er altsaa Noget at gjøre, og hvad maa der nu gjøres for at blive i Kjerlighedens Gjeld til hverandre? Naar Fiskeren har fanget en Fisk, og han ønsker at bevare den levende, hvad maa han saa gjøre? Han maa strax sætte den i Vand, ellers bliver den mat og døer efter længere eller kortere Tids Forløb. Og hvorfor maa han sætte den i Vand? Fordi Vand er Fiskens Element, og Alt hvad der skal bevares levende maa bevares i sit Element; men Kjerlighedens Element er Uendelighed, Uudtømmelighed, Umaalelighed. Dersom Du derfor vil bevare Din Kjerlighed, da maa Du passe paa, at den ved Hjælp af Gjeldens Uendelighed, fangen til Frihed og Liv, bestandig bliver i sit Element, ellers sygner den hen og døer — ikke efter længere eller kortere Tids Forløb, thi den døer strax, hvilket just er et Tegn paa dens Fuldkommenhed, at den ene kan leve i Uendeligheden.

At Kjerlighedens Element er Uendelighed, Uudtømmelighed, Umaalelighed, vil vist Ingen negte, det er og let at indsee. Antag, vi kunne jo antage det, at et Tjeneste-Menneske eller et Menneske, hvis Arbeide og Uleilighed Du kan betale, gjør nøiagtigt aldeles det Samme for Dig som den Kjerlige, saa der altsaa mellem Summen af deres Gjerninger og Tjenester ikke er den mindste Forskjel for Forstanden at opdage: dog, dog bliver der en uendelig Forskjel, en Umaalelighedens Forskjel. Der er nemlig bestandigt i det ene Tilfælde en Tilgift, som, besynderligt nok, er uendeligt meget

mere værd end Det, hvortil den forholder sig som Tilgift. Dette er dog vel just Begrebet »Umaalelighed«! I Alt hvad den Kjerlige gjør for Dig, i den mindste Ubetydelighed som i den største Opoffrelse, giver han bestandigt Kjerligheden med, og derved bliver den mindste Tjeneste, som Du i Forhold til et Tjeneste-Menneske neppe vilde finde værd at regne med, umaalelig. — Eller tænk Dig, et Menneske fik det Indfald at ville forsøge, om han ikke, uden at elske det andet Menneske, dog, fordi han nu saa vilde det (altsaa for Forsøgets Skyld — ikke for Pligtens Skyld), kunde være, som vi sige, ligesaa uudtømmelig i Opoffrelser, i Tjenester, i Hengivenheds-Yttringer som Den, der elskede dette samme Menneske: Du seer let, han naaer det ikke, der bliver tvertimod en Umaalelighedens Forskjel mellem de Tvende. Den, der virkeligt elsker, har bestandigt et Forspring, og et uendeligt Forspring; thi hver Gang den Anden har udgrundet, beregnet, opfundet en ny Yttring af Hengivenhed, har den Kjerlige allerede udført den, fordi den Kjerlige ingen Beregning behøver, og altsaa heller ikke spilder noget Beregningens Øieblik.

Men det at være og forblive i en uendelig Gjeld, det er netop et Udtryk for Kjerlighedens Uendelighed, saa den ved at blive i Gjelden bliver i sit Element. Der er her et Vexel-Forhold, men uendeligt fra begge Sider. I det ene Tilfælde er det den Elskede, der i hver en Yttring af den Elskendes Kjerlighed kjerligt fatter Umaaleligheden; i det andet Tilfælde er det den Elskende, der føler Umaaleligheden, fordi han erkjender Gjelden at være uendelig: det er Eet og det Samme, der er uendeligt stort og uendeligt lille. Kjerlighedens Gjenstand tilstaaer i Kjerlighed, at den Elskende ved det Mindste gjør uendeligt mere end alle Andre ved alle de største Opoffrelser; og den Elskende tilstaaer sig selv, at han ved alle mulige Opoffrelser gjør uendeligt mindre, end han fornemmer Gjelden at være. Hvilket vidunderligt Lige for Lige i dette Uendelige! O, de Lærde ere stolte af det Uendeliges Beregning, men her er de Vises Steen: den mindste Yttring er uendeligt større end alle Opoffrelser, og alle Opoffrelser uendeligt mindre end det Mindste til at afdrage paa Gjelden!

Men hvad kan nu bringe Kjerligheden ud af sit Element? Saasnart Kjerligheden dvæler ved sig selv, er den ude af sit Element. Hvad vil det sige at dvæle ved sig selv? Det er at blive sig selv Gjenstand. Men en Gjenstand er altid en farlig Sag, naar man skal bevæge sig fremad; en Gjenstand er som et endeligt fast Punkt, som Grændse og Standsning, en farlig Sag for Uendelighed. Uendeligt kan det nemlig ikke være, at

Kjerligheden bliver sig selv Gjenstand, deri er heller ei Fare. Thi uendeligt at være sig selv sin Gjenstand er at blive i Uendeligheden, og forsaavidt blot at være til eller at vedblive at være til, da Kjerlighed er en Fordoblelse i sig selv, forskjellig som Natur-Livets Enkelthed er fra Aandens Fordoblelse. Det maa da altsaa, naar Kjerligheden dvæler ved sig selv, være i sin den enkelte Yttring, at den bliver sig selv Gjenstand, eller at en anden særskilt Kjerlighed bliver Gjenstanden, Kjerligheden i det ene Menneske og Kjerligheden i det andet Menneske. Naar Gjenstanden saaledes er en endelig, dvæler Kjerligheden ved sig selv; thi uendeligt at dvæle ved sig selv er just at bevæge sig. Men naar Kjerligheden endeligt dvæler ved sig selv, er Alt tabt. Tænk Dig en Piil, der fløi, som det hedder, med Pilens Fart, tænk Dig, at den et Øieblik fik det Indfald, at ville dvæle ved sig selv, maaskee for at see, hvor langt den var kommen, eller hvor høit den svævede over Jorden, eller hvorledes dens Fart forholdt sig til en anden Piils, som ogsaa fløi med Pilens Fart: i samme Secund falder Pilen til Jorden.

Saaledes ogsaa med Kjerligheden, naar den endeligt dvæler ved sig selv eller bliver sig selv Gjenstand, hvilket nøiagtigere bestemmet er Sammenligningen. Uendeligt sammenligne sig med sig selv kan Kjerligheden ikke, thi uendeligt ligner den saaledes sig selv, at dette blot vil sige den er sig selv; der er i den uendelige Sammenligning intet Tredie, det er en Fordoblelse, altsaa er det ingen Sammenligning. Til al Sammenligning hører det Tredie, samt Lighed og Ulighed. Naar der ingen Dvælen er, er der ingen Sammenligning, naar der ingen Sammenligning er, er der heller ingen Dvælen.

Men hvad kan nu Sammenligningens Tredie være? Kjerligheden i det enkelte Menneske kan sammenligne sig med Kjerligheden i Andre. Saa opdager han, eller mener at opdage, at Kjerligheden i ham er større end i Andre, eller at den i enkelte Andre er større, men saa igjen mindre i Andre. Han meente maaskee først selv, at det blot var et flygtigt Sideblik i Forbigaaende, som hverken krævede nogen Tid eller nogen Anstrengelse; ak, men Sammenligningens Sideblik opdager kun altfor let en heel Verden af Forhold og Beregninger. Dette er Standsningen, i samme Øieblik er han ifærd med at komme ud af Gjelden, eller allerede maaskee ude af den — det er ude af Kjerligheden. — Eller Sammenligningens Tredie kan være de af Kjerligheden hidtil udførte Gjerninger. I samme Øieblik er han, tællende og veiende, ifærd med at komme ud af Gjelden, eller maaskee allerede, i stor Selv-

tilfredshed, mere end ude af Gjelden — det er mere end ude af Kjerligheden.

I Sammenligningen er Alt tabt, Kjerligheden endeliggjort, Gjelden til at betale — ganske som enhver anden Gjeld, istedenfor at som Æres-Gjeld har den Egenskab, at man først og fremmest, jo før jo hellere, maa see at komme ud af den, saa har Kjerlighedens Gjeld den Egenskab, at den er uendelig. Hvad taber Sammenligning altid? Den taber Øieblikket, det Øieblik, som skulde være udfyldt med en Yttring af Kjerlighedens Liv. Men at tabe Øieblikket er at blive øieblikkelig. Et Øieblik tabt, saa er Evighedens Kjæde brudt, et Øieblik tabt, saa er Evighedens Sammenhæng forstyrret, et Øieblik tabt, saa er det Evige tabt; men at tabe det Evige er jo just at blive øieblikkelig. Et Øieblik spildt paa Sammenligning, saa er Alt forspildt. Sammenligningens Øieblik er nemlig et selvisk Øieblik, et Øieblik, der vil være for sig; just dette er Bruddet, er Faldet — som det er Pilens Fald at dvæle ved sig selv.

I Sammenligningen er Alt tabt, Kjerligheden endeliggjort, Gjelden til at betale, ligegyldigt hvilken Plads, om det saa var den øverste, Kjerligheden sammenlignelsesviis mener at indtage i Forhold til Andres Kjerlighed, eller i Forhold til sine egne Bedrifter. Lad os forstaae hinanden. Hvis det i Sandhed var saa, vi kunne jo et Øieblik antage det, at det for Kongens Søn var uværdigt og usømmeligt at omgaaes den simple Mand — dersom han da gjorde det alligevel, og nu til sit Forsvar sagde »jeg opgiver ingenlunde min Værdighed, jeg skal vel vide at gjøre mig gjeldende som den første ogsaa blandt disse Mennesker«: mon da ikke den fine Hofmand vilde sige »Deres Høihed, dette er en Misforstaaelse; det Usømmelige ligger i at omgaaes saadanne Mennesker; Deres Høihed vil jo selv føle, at det lyder som en Spot, naar der siges om Dem, Fyrsten, at De er den Første blandt disse simple Mennesker. Indenfor Sammenligningen er Intet at vinde, næsten mindst ved at være den første indenfor; thi Forholdet selv, Sammenligningens Mulighed er Feiltrinet, og kun det at blive udenfor er den kongelige Værdighed.« Dog dette er jo blot en Spøg. Men naar hvad der er og skal være Uendeligt søger Omgangens og Sammenligningens slette Selskab med det Endelige, saa er dette usømmeligt, uværdigt, saa er Nedværdigelsen forskyldt, selv om man indenfor Sammenligningen mener at være den første. Thi, om det saa og var sandt, sammenlignelsesviis at elske mere end alle andre Mennesker er: ikke at elske. At elske er at

blive i den uendelige Gjeld, Gjeldens Uendelighed er Fuldkommenhedens Baand.

Lad mig oplyse dette Samme ved at tale om et andet Uendelighedens Forhold. Tænk Dig en Begeistret, der begeistret kun vil Eet og begeistret vil offre Alt for det Gode, tænk Dig, at det nu hænder ham (hvad da ikke hænder tilfældigviis, men ubetinget vil hænde, saa længe Verden er Verden), at i samme Grad som han arbeider mere og mere uegennyttigt, mere og mere opoffrende, mere og mere anstrenget, i samme Grad arbeider Verden ham mere og mere imod, tænk Dig ham paa denne Spidse — hvis han et eneste Øieblik seer feil og sammenligner sin Stræben med Verdens Løn, eller seer feil og sammenligner sin Stræben med den hidtil udførte Bedrift, eller seer feil og sammenligner sit Lod med deres Udmærkelse, som just ikke synes at brænde af Begeistring: ak, saa er han tabt. Dog Fristeren træder til ham og siger »stands Din Arbeiden, mindsk Anstrengelsen, hav gode Dage, nyd Livet i Magelighed, og tag mod det smigrende Vilkaar, som bydes Dig, at være En af de meest Begeistrede« — thi Fristeren taler ikke ilde om Begeistring, saa klog er Fristeren nok, saa narrer man heller ikke Menneskene saa let til at lade den fare. Imidlertid vil han ikke give efter for Fristeren, han fornyer sin Anstrengelse. Da træder Fristeren atter til ham og siger »stands Din Arbeiden, mindsk Anstrengelsen, hav gode Dage, nyd Livet i Magelighed, ved at tage mod det ubetinget meest smigrende Vilkaar, som rigtignok ogsaa kun kan bydes Dig, at være den meest Begeistrede, et Vilkaar, der gjør Dig Livet lettere og skaffer Dig, den Begeistrede, Verdens Beundring, medens Du jo kun gjør Dig Livet anstrenget og derved vinder Verdens Modstand.« Ak, sammenlignelsesviis at være den meest Begeistrede er netop: ikke at være begeistret. Vee det Menneske, som har fordærvet sin Sjel i Sammenligningens Besmittelse, saa han ikke kan forstaae det Næste uden som en uhyre Stolthed og Forfængelighed. Thi den Begeistrede siger til Fristeren »viig bort og tag Sammenligningen med Dig.« Og dette er just det Rigtige. See, derfor tilraabe vi en Begeistret »luk Dit Øie, stop Øret, hold Dig til Uendelighedens Fordring, da skal ingen Sammenligning snige sig ind til at snigmyrde Din Begeistring derved, at Du blev den meest Begeistrede — sammenlignelsesviis! For Uendelighedens Fordring er selv Din den største Anstrengelse et Barneværk, ved hvilket Du ikke skal kunne blive Dig selv vigtig, da Du just kommer til at forstaae, hvor uendeligt meget Mere der fordres af Dig.« Vi advare Den, som staaer paa Skibet, der farer

frem med Stormens Fart, at han ikke seer i Bølgerne, thi saa bliver han svimmel: saaledes gjør Sammenligning mellem Uendelighed og Endelighed et Menneske svimmel. Vogt Dig derfor for Sammenligningen, som Verden vil paanøde Dig; thi Verden forstaaer sig ikke mere paa Begeistring end en Pengemand paa Kjerlighed, og Du skal altid finde, at Dvaskhed og Dumhed først af Alt er betænkt paa at sammenligne, og paa at fange Alt i Sammenligningens muddrede »Virkelighed«. See Dig derfor ikke om, »hils Ingen paa Veien« (Luc. 10, 4.), hør ikke Raabet og Tilraabet, som vil narre Dig Din Begeistring fra og narre dens Kraft til at arbeide i Sammenlignelsens Trædemølle. Lad det ikke forstyrre Dig, at Verden kalder Din Begeistring Galskab, kalder den Selvkjerlighed — i Evigheden skal Enhver blive nødsaget til at forstaae. hvad Begeistring og Kjerlighed er. Tag ikke mod Vilkaaret, som bydes Dig: for halv Arbeide at faae Verdens hele Beundring; bliv i Uendelighedens Gjeld, glad ved Vilkaaret: Verdens Modstand, fordi Du ikke vil tinge. Hør ikke, thi det er allerede for sildigt: ikke at troe det, hør ikke, hvad der løgnagtigt siges om Begeistring paa anden Haand, hør det ikke, at Du ikke ogsaa paa en anden Maade skal tage Skade ved at troe det, som var ikke ethvert Menneske, der vil det, Uendeligheden lige nær, og altsaa lige nær til at blive begeistret. Thi hvad er Begeistring, mon vel blot at ville gjøre og lide Alt, mon ikke tillige derhos bestandigt at ville blive i Uendelighedens Gjeld? For hver Gang Pilen skal fare frem, maa Buestrengen strammes, men for hver Gang Begeistringen fornyer eller i Fornyelsen bevarer sin Fart, maa Gjeldens Uendelighed betænkes.

Saaledes ogsaa med Kjerlighed. Vil Du bevare Kjerligheden, da maa Du bevare den i Gjeldens Uendelighed. Vogt Dig derfor for Sammenligning! Den, som vogter al Verdens kostbareste Skat, behøver dog ikke at vaage saa omhyggeligt over, at Ingen faaer Noget at vide derom; thi Du maa tillige vogte paa, at Du ikke selv ved Sammenligning faaer Noget at vide om Kjerligheden. Vogt Dig for Sammenligning! Sammenligning er den usaligste Forbindelse, i hvilken Kjerlighed kan indtræde; Sammenligning er det farligste Bekjendtskab, Kjerlighed kan stifte; Sammenligning er den værste af alle Forførelser. Og ingen Forfører er saa hurtig ved Haanden, og ingen Forfører er saaledes allevegne tilstede som Sammenligningen, saasnart Dit Sideblik vinker — dog sige ingen Forført til sit Forsvar »Sammenligningen forførte mig«, thi det var jo ham selv, som opdagede Sammenligningen. Det er bekjendt nok, hvor angest, hvor unyttigt og dog hvor frygteligt anstrenget

et Menneske gaaer, naar han veed han gaaer paa den glatte Iis: men det er ogsaa bekjendt nok, at et Menneske træder ganske sikkert og fast paa den glatte Iis, naar han ved Mørket eller paa anden Maade er forbleven uvidende om, at han gaaer paa den glatte Iis. Vogt Dig derfor for at opdage Sammenligningen! Sammenligningen er det usunde Skud, der tager Væxten fra Træet: forbandet bliver Træet en vissen Skygge, men det usunde Skud voxer i usund Trivelighed. Sammenligning er som Naboens fugtige Grund; selv om Dit Huus ikke er bygget derpaa, det synker alligevel. Sammenligning er som den hemmelige Tærings skjulte Orm, der ikke døer, idetmindste ikke før den har faaet Livet af Kjerligheden. Sammenligning er et væmmeligt Udslæt, som er slaaet ind og æder ved Marven. Vogt Dig derfor i Din Kjerlighed for Sammenligning!

Men naar Sammenligning er det Eneste, som kunde bringe Kjerligheden ud af Gjelden eller ifærd med at komme ud af Gjelden, og Sammenligningen undgaaes, saa bliver Kjerligheden, sund og levende — i den uendelige Gjeld. At forblive i Gjelden er et uendelig underfundigt og dog uendelig fyldestgjørende Udtryk for Kjerlighedens Uendelighed. Naar man siger om en Naturkraft, f. Ex. at den stormer frem med en uendelig Fart, eller at den bryder frem med en uendelig Kraft og Rigdom, saa synes det bestandigt som var det dog muligt, at den engang maatte standse eller blive udtømt. Men hvad der, uendeligt i sig selv, tillige har en uendelig Gjeld bag ved sig, det er anden Gang uendeliggjort, det har i sig selv Paapasseren, der bestandigt passer paa, at det ikke standser — Gjelden er anden Gang det Fremskyndende.

Naar det er Pligt at blive i Kjerlighedens Gjeld til hverandre, saa er det at blive i Gjelden ikke et sværmerisk Udtryk, ikke en Forestilling om Kjerligheden, men Handling, saa bliver Kjerligheden, ved Pligtens Hjælp, christeligt, i Handling, i Handlingens Fart og just derved i den uendelige Gjeld.

At elske er at være kommen i en uendelig Gjeld. Ønsket at blive i Gjelden kunde synes blot at være en Opfattelse af, en Forestilling om Kjerligheden, et sidste, det meest overvættes Udtryk, der hørte med — som Krandsen ved Festlighed. Thi selv det kostbareste Bæger, fyldt med den kosteligste Drik — der mangler dog Noget: at Bægeret bekrandses! Og selv den elskeligste Sjel i den deiligste Qvindes Skikkelse — der mangler dog Noget: Krandsen, som fuldender! Saaledes maa der ogsaa tales, naar der tales blot menneskeligt om Kjerligheden: dette Ønske, at blive i Gjelden,

er Festlighedens Høieste, er Krandsen ved Festligheden, Noget, der i en vis Forstand hverken gjør fra eller til (thi man drikker dog vel ikke det bekrandsede Bæger, ei heller voxer Krandsen sammen med Bruden), og netop derfor er det skjønne Sværmeries Udtryk. Blot menneskeligt er skjønt Sværmerie det Høieste.

Men Christendommen taler ikke sværmerisk om Kjerlighed; den siger, det er Pligt at blive i Kjerlighedens Gjeld, og siger dette ikke som svimlede Tanken nu for sidste Gang og meest beruset — thi Ønsket, at blive i Gjelden, var et overvættes Udtryk, og dog kunde det synes at blive om muligt endnu mere overvættes ved at være Pligt. Selv det Overvættes har dog, mod dets Villie, et Skin af at afdrage paa Gjelden, men er det Pligt at blive i den, saa er Umuligheden svunget endnu engang høiere. Det kunde synes som i en Beruselse, hvor det pludseligt et Øieblik at blive gjort ganske ædru er en Forøgelse af Berusetheden; thi endnu mere sværmerisk bliver Sværmeriet, naar det siges roligt og besindigt, endnu mere eventyrligt bliver det Eventyrlige, naar det fortælles ganske simpelt som en almindelig Begivenhed. — Men saaledes taler Christendommen ikke; den siger om det, at blive i Gjelden, ganske det Samme, som en ædel menneskelig Kjerlighed siger glødende, men den siger det ganske anderledes. Christendommen gjør slet ingen Ophævelser derover, den bliver ikke, som den blot menneskelige Opfattelse af Kjerlighed, overvældet af Synet, nei, den taler lige saa alvorligt herom, som om hvad der synes den blot menneskelige Begeistring aldeles ueensartet. Den siger det er Pligt, og tager derved alt det Opildnede, alt det Øieblikkelige, alt det Svimlende bort fra Kjerligheden.

Christendommen siger, det er Pligt at blive i Gjelden, og siger dermed, at det er en Handling, intet Udtryk om, ingen eftertænkende Opfattelse af Kjerligheden. Christeligt forstaaet har intet Menneske i Kjerlighed fuldkommet det Høieste; og selv hvis det var saa, dette Umulige, der vilde dog i samme Øieblik, christeligt forstaaet, være ny Opgave. Men er der i samme Øieblik ny Opgave, saa er det en Umulighed at faae at vide, om man har gjort det Høieste; thi det Øieblik, i hvilket man skulde faae det at vide, er fæstet i Opgavens Tjeneste, og Mennesket altsaa forhindret i at faae Noget at vide om det foregaaende Øieblik, dertil har han ingen Tid, han er beskæftiget, i Handlingens Fart, medens der selv i Sværmeriets Høieste er noget Dvælende.

Christendommen forstaaer sig paa hvad det er at handle, og hvad det er i eet væk med Handling at kunne beskæftige Kjerligheden. Den blot menneskelige Opfattelse af Kjerlighed beundrer

Kjerligheden, og derfor kommer der saa let en Stillestaaen, Øieblikke, hvor der Intet er at gjøre, ledige Øieblikke, det er Sværmeriets Øieblikke. Kjerligheden er for den blot menneskelige Opfattelses Forestilling som det overordenlig begavede Barn for de eenfoldige Forældre: Barnet er saa hurtig færdigt med Opgaven, at Forældrene tilsidst ikke veed, hvad de skulle hitte paa for at holde Barnet beskæftiget. Kjerligheden er for den blot menneskelige Opfattelses Forestilling som den fyrige, fnysende Ganger, der hurtigt rider Rytteren træt, istedenfor at Rytteren skulde kunne, hvis det behøvedes, ride Gangeren træt. Og dette kan Christendommen. Dens Mening er ikke at arbeide Kjerligheden træt, langtfra, men Christendommen veed, i Kraft af sit evige Væsen og med Evighedens Alvor, at den kan magte Kjerligheden, og taler derfor saa simpelt, det er saa alvorligt, om den Sag — ret ligesom den jernstærke Beridder, som veed, han kan tumle Hesten, ikke beundrer dens Fyrighed, men siger, den skal være fyrig, thi han tager ikke Fyrigheden fra Hesten, ved at tvinge Fyrigheden forædler han den blot. Saaledes veed Christendommen at tvinge Kjerligheden, og at lære den, at der i ethvert Øieblik er Opgave, veed at holde ud med Kjerligheden, saa denne ydmyget skal lære, at det er ingen Talemaade, intet Sværmerie med at ville blive i Gjelden, men Alvor og Sandhed.

Det Farlige var, som viist blev, at Kjerligheden kom til at dvæle sammenlignelsesviis ved sig selv. Dette maa forhindres, men idet det forhindres ved Pligtens Hjælp, skeer der tillige noget Andet, Kjerligheden kommer til at forholde sig til den christelige Forestilling, eller christeligt til Guds Forestillingen; Gjelds-Forholdet overføres til Forholdet mellem Menneske og Gud. Det er Gud, der, saa at sige, kjerligt overtager Kjerlighedens Fordring; den Elskende kommer, ved at elske et Menneske, i en uendelig Gjeld — men igjen til Gud som Værge for den Elskede. Nu er Sammenligning gjort umulig, og nu har Kjerligheden fundet sin Mester. Der er ikke mere Tale om festlig Stemning og stadselig Bedrift; Kjerligheden skal ikke mere, om jeg saa tør sige, spille paa Menneskelighedens barnagtige Skueplads, der lader det tvivlsomt, om det er Spøg eller Alvor. Medens Kjerligheden i alle sine Yttringer vender sig ud ad mod Menneskene, hvor den jo har sin Gjenstand og sine Opgaver, veed den dog, at her er ikke Stedet, hvor den skal bedømmes, men at inderst inde, hvor Kjerligheden forholder sig til Gud, der er Dommen. Det er som naar Barnet er ude blandt Fremmede: Barnet gjør eftersom det er oplært. Men hvad enten de Fremmede synes godt om Barnet eller

ikke, hvad enten det forekommer Barnet, at det fører sig bedre op end de andre Børn eller ikke: det alvorligt opdragne Barn glemmer aldrig, at Dommen er hjemme, hvor Forældrene dømme. Og dog er jo Opdragelse ikke beregnet paa, at Barnet skal blive hjemme hos Forældrene, tvertimod paa, at Barnet skal gaae ud i Verden. Saaledes med Kjerligheden, christeligt forstaaet. Det er Gud, der saa at sige opdrager Kjerligheden i et Menneske; men Gud gjør det ikke for selv ligesom at forlyste sig ved dette Syn, tvertimod gjør han det, for saa at sende Kjerligheden ud i Verden, idelig beskæftiget i Opgave. Dog den alvorligt opdragne, den christelige Kjerlighed glemmer i intet Øieblik, hvor det er den skal dømmes, nemlig Aften eller Morgen eller naar det ellers er, kort, hver Gang den fra alle sine Opgaver et Øieblik kommer hjem, bliver overhørt — for strax at sendes ud igjen. Thi hos selv det høieste Sværmerie kan Kjerligheden dog dvæle lidt, inden den gaaer ud igjen, men hos Gud er der ingen Dvælen.

See saaledes forstaaet er det Alvor og Sandhed med at blive i Kjerlighedens Gjeld til hverandre. Endog det oprigtigst meente og menneskelig talt ædleste Sværmerie, endog den meest glødende og uegennyttigste Begeistring er dog ikke Alvor, om den end udfører det Forbausende, og om den end tillige ønsker at blive i Gjelden. Det Mangelfulde ved selv den ædleste menneskelige Begeistring er, at den, som blot menneskelig, i sidste Forstand *ikke er sig selv mægtig, fordi den ingen høiere Magt har over sig*. Kun Guds-Forholdet er Alvor; det Alvorlige er just, at Opgaven tvinges til sit Høieste, fordi der er Den, som tvinger med Evighedens Magt, det Alvorlige er, at Begeistringen har Magt over sig og Tvang paa sig. Den Enkelte er forpligtet i Kjerlighedens Gjeld til andre Mennesker; men det er hverken dette enkelte Menneske selv eller andre Mennesker, som skal bedømme hans Kjerlighed. Naar saa er, maa den Enkelte blive i den uendelige Gjeld. Gud har Sandhedens og Ufeilbarhedens uendelige Forestilling om Kjerlighed, Gud er Kjerlighed, altsaa maa den Enkelte blive i Gjelden — saasandt Gud bedømmer det, eller saasandt han bliver i Gud, thi kun i Gjeldens Uendelighed kan Gud blive i ham.

Han bliver i Gjelden, og han erkjender tillige, at det er hans Pligt at blive i Gjelden, hans Pligt, at gjøre denne Tilstaaelse, der, christeligt, ikke er Sværmeriets, men en ydmyg, kjerlig Sjels. Det Ydmyge ligger i at gjøre Tilstaaelsen; det Kjerlige ligger i at være uendelig villig til at gjøre den, fordi det hører med til Kjerlighed,

fordi der er Salighedens Mening og Sammenhæng i denne Tilstaaelse; det Christelige ligger i, slet ingen Ophævelse at gjøre derover, fordi det er Pligt.

»Bliver derfor Ingen Noget skyldige, uden det at elske hverandre«; nei, »betaler Alle Alt, hvad I ere dem skyldige, Den, som I ere Skat skyldige, Skat; Den, som Told, Told; Den, som Frygt, Frygt; Den, som Ære, Ære.« Bliver saaledes intet andet Menneske Noget skyldige, ikke hvad Du har laant af ham, ikke hvad Du har lovet ham, ikke hvad han med Rette kan fordre af Dig som Gjengjeld. Bliv, om muligt, intet Menneske Noget skyldig, ingen Forekommenhed, ingen Tjeneste, ingen Deeltagelse i Glæde eller Sorg, ingen Skaansomhed i at dømme, ingen Hjælp i Livet, intet Raad i Farer, ingen Opoffrelse, end ikke den tungeste, nei, i alt Dette bliv intet Menneske noget skyldig; men bliv dog i Skylden, som Du med alt dette ingenlunde har villet og for Gud ingenlunde har kunnet afbetale, den Skyld, at elske hverandre!

O, gjør dette! Og saa blot Eet endnu: »husk itide paa, at dersom Du gjør dette eller dog stræber at gjøre derefter, da vil det gaae Dig ilde i Verden.« Dette er især vigtigt at minde om særligt ved denne Tales, almindeligt ved denne lille Bogs Slutning, at Talen ikke usandt skal virke henrivende. Derfor vil Verden just finde Slutningen aldeles forfeilet, hvilket igjen har sin Betydning for at bevise, at Slutningen er — rigtig.

Man læser og hører stundom med Bedrøvelse christelige Foredrag, der egentligen udelade den sidste Fare. Hvad der siges om Tro, om Kjerlighed, om Ydmyghed er ganske rigtigt og ganske christeligt; men dog maa en saadan Tale vildlede en Yngling istedenfor at veilede ham, fordi Talen udelader, hvad der saa derpaa hænder det Christelige i Verden. Talen fordrer, at et Menneske med Selvfornegtelse skal arbeide paa, at udvikle det christelige Sindelag i sig — men saa, saa, ja saa siges der ikke mere, eller de høist betænkelige nærmere Bestemmelser forties, medens der tales saadan om og forsikkres, at det Gode har sin Løn, at det er elsket baade af Gud og af Menneskene. Naar nu dette christelige Sindelag, med Rette, anprises som det Høieste, saa maa jo Ynglingen troe, at hvis han da fuldkommer det Fordrede eller dog redeligt arbeider paa at fuldkomme det, saa vil det ogsaa gaae

ham godt i Verden. See, denne Fortielse af den sidste Vanskelighed (at det nemlig, menneskeligt talt, vil gaae ham ilde i Verden, og netop jo mere han udvikler det Christelige i sig) er et Bedrag, som enten maa føre Ynglingen til at fortvivle over sig selv (som laae Feilen ganske ligefrem hos ham, at han ikke var en sand Christen) eller til mismodigt at opgive sin Stræben, som hændte der ham noget ganske Usædvanligt, medens der dog kun hænder ham, hvad Apostelen Johannes taler om, som om det ganske Sædvanlige, naar han siger (1 Joh. 3, 13): »lad dette ikke forundre Eder.« Ynglingen har Taleren altsaa bedraget ved at fortie det sande Sammenhæng, ved at lade som var der, christeligt, kun Strid paa eet Sted, istedenfor, at den sande christelige Strid altid er Dobbelt-Farens, fordi der er Strid paa to Steder: først i Menneskets Indre, hvor han skal stride med sig selv, og saa, naar han gjør Fremgang i denne Strid, udenfor Mennesket med Verden. Ak, maaskee er en saadan Taler bange for at anbefale det Christelige og det Gode paa denne vistnok besynderlige, men sandfærdige Maade, at det ingen Løn har i Verden, ja, at Verden just arbeider det imod. Maaskee synes det Taleren, at det er som at slaae sig selv paa sin — veltalende Mund, naar han, efter at have i de meest anbefalende og saa særdeles heldigt valgte Vendinger og Udtryk anpriist det Gode, og altsaa lagt det Tilhøreren saa nær som muligt endnu idag at gaae hen og gjøre derefter, det synes ham maaskee, at det er som at slaae sig selv paa Munden, ja, at det er Synd for Indtrykket af hans smagfulde Veltalenheds Mesterstykke, hvis han saa skulde tilføie blandt Anbefalingerne: at det Gode lønnes med Had, Foragt, Forfølgelse. Thi hvis saa er, synes det jo naturligere at advare mod det Gode, eller endnu rettere, det gjør man jo ved at anbefale det paa denne Maade. Taleren er rigtignok i en vanskelig Stilling. Velmenende maaskee, vil han saa gjerne lokke Menneskene: saa udelader han den sidste Vanskelighed, Det, som gjør Anbefalingen saa vanskelig — og nu gaaer det flydende, baade opløftende og taaredrivende, i et henrivende Foredrag. Ak, men dette er, som viist blev, at bedrage. Skal Taleren derimod gjøre Brug af — den vanskelige Anbefaling, saa »skrækker han Tilhørerne bort«, maaskee vilde Talen næsten forskrække ham selv, han der i høi Grad feiret, agtet og skatteret, jo beviser, at det gode Christelige har sin Løn i Verden. At han nemlig har Lønnen, om saa Evigheden ti Gange mener, at han har Lønnen borte, at han har Lønnen, kan ikke negtes, men den synes noget verdslig, og er ikke den Godtgjørelse, som Christendommen i t i d e

har lovet sine Tilhængere, og hvorved den strax har — anbefalet sig.

Vi ville sandeligen nødigt gjøre en Yngling opblæst, og tidligt lære ham at faae travlt med at dømme Verden, Gud forbyde, at noget Ord af os skulde kunne bidrage til at udvikle denne Usundhed i et Menneske; vi mene netop at skulle gjøre ham hans Liv indefter saa anstrenget, at han for det Første faaer Andet at tænke paa, thi det er vistnok, at det er et usundt Had til Verden, som, maaskee endog uden engang at have betænkt det uhyre Ansvar, ønsker at blive forfulgt. Men paa den anden Side ville vi sandeligen ogsaa nødigt bedrage en Yngling ved at fortie Vanskeligheden, og fortie den just i det Øieblik, vi stræbe at anbefale det Christelige, thi da og just da er Øieblikket til at tale. Vi fortrøste os til frimodigt at turde anprise det Christelige ogsaa med det Tilføiende, at dets Løn mildest talt er Utak i Verden. Vi ansee det for vor Pligt bestandigt at tale til itide, saa vi ikke stundom anprise det Christelige med Udeladelse af nogen dets væsentlige Vanskelighed, og til andre Tider, maaskee i Anledning af en enkelt Text, hitte paa nogle Trøstegrunde for den i Livet Forsøgte. Nei, just da, naar det Christelige stærkest anprises, skal Vanskeligheden samtidigt fremhæves. Det er nemlig uchristeligt Klynkerie, om Nogen vil mene: lad os paa enhver Maade vinde Menneskene for det Christelige, og naar saa engang Gjenvordighederne komme over dem, saa har vi jo Raad, saa er det Tid at tale derom. Men heri ligger den Sviig: om det dog ikke skulde være muligt, at en Christen kunde slippe fra disse Gjenvordigheder, aldeles i samme Forstand, som En heldigt hverken forsøges i Armod eller Sygdom. Det vil sige, man seer Verdens Modstand i et tilfældigt Forhold til det Christelige, ikke i et væsentligt: Modstanden kan maaskee komme, men maaskee ogsaa udeblive. Dog denne Betragtning er aldeles uchristelig. Om en Hedning kan have Ret i at prise sig lykkelig i sin Død, at han slap igjennem Livet og dog forbi alle Gjenvordigheder, er vel muligt; men en Christen maa være lidt betænkelig ved denne Glæde i Døds-Øieblikket — thi, christeligt, staaer Verdens Modstand i et væsentligt Forhold til det Christeliges Inderlighed. Desuden skal Den, der vælger det Christelige, netop i det Øieblik have Indtrykket af dets Vanskelighed, at han kan vide, hvad det er han vælger. Der skal ikke loves Ynglingen Andet, end hvad Christendommen kan holde, men Christendommen kan ikke Andet end holde, hvad den fra først af har lovet: Verdens Utak, Modstand, Forhaanelse, og bestandigt i høiere Grad, jo alvorligere Christen En bliver. Dette er den sidste Vanskelig-

hed ved det Christelige, og den maa allermindst forties da, naar man anpriser det Christelige.

Nei, naar den sidste Vanskelighed forties, saa kan der egentligen ikke tales om det Christelige. Dersom Verden ikke er saaledes som Christendommen oprindeligt antog den at være, saa er det Christelige væsentligen afskaffet. Hvad Christendommen kalder Selvfornegtelse er just, og væsentligen, indeholdende en Dobbelt-Fare, ellers er Selvfornegtelsen ikke christelig Selvfornegtelse. Kan derfor Nogen bevise, at Verden eller Christenheden nu er bleven væsentligen god, som var det Evigheden, saa skal jeg ogsaa bevise, at den christelige Selvfornegtelse er gjort umulig, og Christendommen afskaffet, saaledes som den vil være afskaffet i Evigheden, hvor den vil være ophørt at være stridende. Den blot menneskelige Selvfornegtelses Tanke er denne: opgiv Dine selvkjerlige Ønsker, Attraaer, Planer — saa bliver Du agtet og æret og elsket som den Retfærdige og Vise. Man seer let, at denne Selvfornegtelse ikke naaer Gud eller Guds-Forholdet, den bliver verdsligt indenfor Forholdet mellem Menneske og Menneske. Den christelige Selvfornegtelses Tanke er: opgiv Dine selvkjerlige Ønsker og Attraaer, opgiv Dine egennyttige Planer og Hensigter, saa Du i Sandhed uegennyttigt arbeider for det Gode — og find Dig saa i, just derfor at være afskyet næsten som en Forbryder, forhaanet, bespottet, find Dig saa i, hvis det fordres af Dig, just derfor at blive henrettet som en Forbryder, eller rettere, find Dig ikke deri, thi det kan man næsten nødsages til, men vælg det frit. Dette veed nemlig den christelige Selvfornegtelse forud, at det vil hænde den, og vælger det frit. Christendommen har Evighedens Forestilling om hvad det er at opgive sine egennyttige Hensigter, den lader derfor den Christne ikke slippe for halv Priis. Man seer let, at den christelige Selvfornegtelse naaer Gud, og i Gud har sit eneste Tilhold. Men kun saaledes at være forladt — i Dobbelt-Faren er christelig Selvfornegtelse; den anden Fare, eller Faren paa andet Sted er netop Sikkerheden for, at det er i sin Rigtighed med Guds-Forholdet, at det er et reent Guds-Forhold. Og om der ingen anden Dobbelt-Fare var, blot det at ville være saaledes forladt, anseer Verden for Dumhed eller Galskab, hvad den altsaa er meget langt fra at ære og beundre. Verden forstaaer sig kun klogt paa Selvfornegtelse, og ærer derfor kun den Selvfornegtelse, som klogt bliver indenfor Verdsligheden. Derfor sørger Verden bestandigt for, at der er et tilstrækkeligt Antal af den eftergjorte Selvfornegtelses falske Sedler i Omløb, ak, og stundom bliver Forholdenes og Tankernes Krydsen saa for-

viklet, at der hører et kyndigere Øie til strax at kjende den falske Seddel. Thi man kan ogsaa tage Gud verdsligt med indenfor Verdsligheden, og altsaa faae en Selvfornegtelse, som har Gud-Mærket og dog er falsk. Det kan jo stundom verdsligt tage sig godt ud som det hedder at fornegte sig selv for Guds Skyld, dog ikke i hiin Dobbelt-Farens forladte Fortrolighed med Gud, men saaledes, at Verdsligheden forstaaer dette Menneske og ærer ham derfor. Dog er det let at kjende Falskneriet, thi saasnart Dobbelt-Mærket mangler, saa er Selvfornegtelsen ikke christelig Selvfornegtelse. Det er menneskelig Selvfornegtelse, naar Barnet fornegter sig selv, medens Forældrenes Favn opmuntrende og tilskyndende aabner sig for det. Det er menneskelig Selvfornegtelse, naar et Menneske fornegter sig selv, og Verden nu aabner sig for ham. Men det er christelig Selvfornegtelse, naar et Menneske fornegter sig selv, og han nu, just fordi Verden derfor lukker sig for ham, stødt tilbage af Verden maa søge Guds Fortrolighed. Dobbelt-Faren ligger jo just i at møde Modstand der, hvor han havde ventet at finde Bistand, saa han altsaa maa vende sig to Gange, istedenfor, at den blot menneskelige Selvfornegtelse kun vender sig een Gang. Al den Selvfornegtelse derfor, som finder Bistand i Verden, den er ikke christelig Selvfornegtelse. Det var i denne Betydning at de gamle Kirkelærere sagde: at Hedenskabets Dyder ere glimrende Laster. — Det er blot menneskelig Selvfornegtelse: uden Frygt for sig selv og uden Hensyn til sig selv at vove sig i Fare — i den Fare, hvor Æren vinker den Seirende, hvor de Medlevendes, Tilskuernes Beundring allerede vinker Den, som blot vover. Man seer let, at denne Selvfornegtelse ikke naaer Gud, men bliver underveis, indenfor Menneskeligheden. Det er christelig Selvfornegtelse: uden Frygt for sig selv og uden Hensyn til sig selv at vove sig i den Fare, om hvilken de Medlevende, hildede og forblindede og medskyldige, ingen Forestilling have eller ville have, at der er Ære at vinde, saa det altsaa ikke blot er farefuldt at vove sig i Faren, men dobbelt farefuldt, fordi Tilskuernes Forhaanelse venter den Modige, ligegyldigt enten han seirer eller han taber. I det ene Tilfælde er Forestillingen om Faren given; de Medlevende ere enige om, at der er Fare, Fare at vove sig i, og altsaa Ære at vinde ved Seiren, da Forestillingen om Faren allerede gjør dem villige til at beundre Den, der blot

---

de gamle Kirkelærere] Udtalelsen er en Omskrivning af et Ord hos Augustin, *De civ. Dei.* 19, 25.

vover. I det andet Tilfælde maa den Modige ligesom opdage Faren og stride for at faae Lov til at kalde Fare, hvad de Medlevende ikke ville, der, om de end indrømme, at det er muligt at sætte Livet til i denne Fare, dog negte, at det er en Fare, da det for deres Forestilling er en Latterlighed og altsaa dobbelt latterligt at sætte sit Liv til for en Latterlighed. Christendommen opdagede saaledes en Fare, som hedder evig Fortabelse. Denne Fare forekom Verden en Latterlighed. Lad os nu tænke et christeligt Vidne. Han vover sig for denne Læres Skyld i Kamp med de Mægtige, der have hans Liv i deres Haand, og som i ham maae see en Urostifter — det vil vel koste ham Livet. Paa samme Tid finde de Medlevende, med hvem han ikke har nærmest at stride, men som ere Tilskuere, de finde det latterligt at vove sig i Døden for en saadan Taabeligheds Skyld. Her er Livet at tabe, og sandeligen ingen Ære og Beundring at vinde! Dog saaledes at være forladt, kun saaledes at være forladt er christelig Selvfornegtelse. — — Dersom nu Verden eller Christenheden var væsentligen bleven god, saa var denne Selvfornegtelse gjort umulig; thi i saa Fald vilde Verden jo, som væsentligen god, ære og prise Den, som fornegtede sig selv, og bestandigt have den rigtige Forestilling om, hvor Faren er, og hvilken den sande Fare er.

See derfor ønske vi at ende denne som al vor Tale, der efter den os forundte Evne priser det Christelige, med denne lidet indsmigrende Anbefaling: vogt Dig at begynde paa at gjøre det — dersom det ikke i Sandhed er Din Alvor at ville i Sandhed fornegte Dig selv. Vi have for alvorlig en Forestilling om det Christelige til at ville lokke Nogen, vi ville hellere næsten advare. Den, der i Sandhed vil tilegne sig det Christelige, han vil dog komme til indvortes at opleve ganske andre Forfærdelser end Forfærdelsens Smule Skuespil i en Tale; han maa udefter være ganske anderledes besluttet end han kan blive det ved Hjælp af en Smule Veltalenheds sminkede Usandhed. Vi overlade til Enhver at prøve, om denne vor alvorlige Forestilling skulde synes kold, trøstesløs, uden Begeistring. Forsaavidt En skulde tale om sit eget Forhold til Verden, da vilde dette være en anden Sag, da er det Pligt at tale saa mildt, saa undskyldende som muligt, og selv naar han gjør det, er det Pligt at blive i Kjerlighedens Gjeld. Men naar vi tale veiledende, tør vi ikke fortie, hvad der maaskee er lidet skikket til at indynde Talen i en sværmersk Ynglings higende Forestilling. Vi tør heller ikke anprise, smilende at ville opløfte sig over Verdens Modstand og Daarskab; thi selv om det lader sig

gjøre, som det er gjort i Hedenskabet, det lader sig og kun gjøre i Hedenskabet, fordi Hedningen ikke har det Christeliges sande, alvorlige, evigt bekymrede Forestilling om det Sande: thi for denne er det ingenlunde latterligt, at Andre mangle den. Christeligt forstaaet er Verdens væsentlige Daarskab ingenlunde latterlig, selv hvor latterlig den er; thi naar der er en Salighed at vinde eller tabe, saa er det hverken en Spøg, om jeg vinder den, ei heller latterligt, om Nogen forskjertser den.

Derimod er det en Latterlighed, som vi vel skulle vogte os for: at tale indsmigrende om det Christelige. Mon vel ogsaa et Menneske, idet han overrakte det andet Menneske et uhyre skarpt slebent, tveægget Redskab, mon han vilde overrække det med Miner, Gebærder, Udtryk, som man overrækker en Blomsterkost? Var dette ikke afsindigt? Hvad gjør man da? Forvisset om det farlige Redskabs Fortræffelighed, anpriser man det vistnok med fuld Stemme, men saaledes, at man i en vis Forstand advarer derimod. Saaledes med det Christelige. Hvis fornødent gjordes, skulde vi derfor heller ikke tage i Betænkning, under Ansvar paa høieste Sted, i christelige, just i christelige Prædikener at prædike **mod** Christendommen. Thi vi vide heelt vel, hvor Ulykken i disse Tider stikker: at man ved gjækkelig og indsmigrende Søndags-Tale har faaet Christendommen narret ind i et Sandsebedrag, og os Mennesker ind i den Indbildning, at vi saadan ere Christne. Dog, hvis et Menneske meente at holde en Blomst i sin Haand, en Blomst, som han halvt forfængeligt, halvt tankeløst forlystede sig med at betragte — og da Nogen, med Sandhed vel at mærke, raabte til ham »Ulyksalige, Du seer ikke, at det er et uhyre skarpt slebent, tveægget Redskab, Du holder i Din Haand«: mon han ikke et Øieblik vilde blive forfærdet! Men, men — mon Den, der med Sandhed sagde det, bedrog ham eller Sandheden? Thi atter dette vilde dog kun være at sætte ham fastere i Misforstaaelsen, hvis En vilde minde hiint Menneske om, at den Blomst, han holdt i sin Haand, var ingen simpel eller almindelig Blomst, men den høist sjeldne. Nei, Christendommen er ikke i menneskelig Forstand den høist sjeldne Blomst, ei heller den allersjeldneste — saa bliver Talen dog, hedensk og verdsligt, indenfor den blot menneskelige Forestilling. Christendommen er, guddommeligt forstaaet, det høieste Gode, og derfor tillige, menneskelig forstaaet, et uhyre farligt Gode, fordi den, blot menneskeligt forstaaet, er saa langtfra at være den sjeldne Blomst, at den er Forargelse og

---

Forargelse og Daarskab] smlgn. 1. Cor. 1, 23.

Daarskab, nu som engang i Begyndelsen og saa længe Verden bestaaer.

Overalt hvor det Christelige er, er Forargelsens Mulighed, men Forargelse er den høieste Fare. Enhver, der i Sandhed har tilegnet sig det Christelige eller Noget af det Christelige, han har ogsaa maattet gaae Forargelsens Mulighed saaledes forbi, at han har seet den, og med den for Øie — valgt det Christelige. Skal der tales om det Christelige, maa Talen bestandigt holde Forargelsens Mulighed aaben, men altsaa kan den aldrig komme til ligefremt at anbefale Christendommen, saa Forskjellen mellem Talerne blot vilde være den, at een gjorde det i stærkere, en anden i svagere, en tredie i de allerstærkeste Lovprisningens Udtryk. Christendommen kan kun anprises, idet paa ethvert Punkt Faren i eet væk giøres aabenbar: hvorledes det Christelige er den blot menneskelige Forestilling Daarskab og Forargelse. Men ved at gjøre dette tydeligt og aabenbart, advares der jo. Saa alvorlig er Christendommen. Hvad der trænger til Menneskenes Bifald gjør sig strax lækkert for dem; men Christendommen er saaledes sikker paa sig selv, og veed med saadan Alvor og Strenghed, at det er Menneskene, der trænge til den, at den just derfor ikke anbefaler sig ligefrem, men først skrækker Menneskene op — som Christus anbefalede sig til Apostlene ved itide at forudsige dem, at de for hans Skyld vilde blive forhadte, ja at Den, som slog dem ihjel, vilde mene at gjøre Gud en Tjeneste.

Da Christendommen kom ind i Verden, behøvede den ikke (om den dog gjorde det) selv at gjøre opmærksom paa, at den var Forargelsen, thi denne opdagede jo Verden let nok, som tog Forargelsen. Men nu, nu, da Verden er bleven christelig, nu maa Christendommen for Alt selv passe paa Forargelsen. Dersom det derfor er saa, at saa mange »Christne« i disse Tider gaae Glip af Christendommen, hvoraf kommer det, uden deraf, at Forargelsens Mulighed glipper for dem, dette Forfærdelige: behag at bemærke! Hvad Under saa, at Christendommen og dens Salighed og dens Opgaver ikke mere kan tilfredsstille »de Christne« — de kunne jo ikke engang forarges paa den! — Da Christendommen kom ind i Verden, behøvede den ikke selv (om den dog gjorde det) at gjøre opmærksom paa, at den stred mod den menneskelige Fornuft, thi dette opdagede Verden let nok. Men nu, nu, da Christendommen gjennem Aarhundreder har levet i vidtløftig Omgang med den

---

Christus anbefalede sig til Apostlene osv.] f. Ex. Joh. 16, 2.

menneskelige Fornuft, nu, da en falden Christendom — ligesom hine faldne Engle, der giftede sig med jordiske Qvinder — har giftet sig med den menneskelige Fornuft, nu, da Christendom og Fornuft ere blevne Du og Du: nu maa Christendommen for Alt selv passe paa Anstødet. Skal Christendommen (ak, det er som var det Eventyret om det i hundrede Aar fortryllede Slot) prædikes ud af Sandsebedragets Fortryllelse og vanskabte Forvandling, saa maa først Forargelsens Mulighed igjen fra Grunden af prædikes tillive. Kun Forargelsens Mulighed (Modgiften mod Apologetikens Slumre-Drik) er istand til at vække den Indslumrede, istand til at kalde den Fortryllede tilbage, saa Christendommen atter er sig selv.

Siger da den hellige Skrift »vee Den, ved hvem Forargelsen kommer«, saa fortrøste vi os til at sige: vee Den, som først hittede paa at prædike Christendom uden Forargelsens Mulighed. Vee Den, som indsmigrende, leflende, anbefalende, bevisende paaprakkede Menneskene noget umandigt Noget, som skulde være Christendom! Vee Den, som kunde gjøre Miraklet begribeligt, eller dog aabne os lyse Udsigter til, at det snart skulde lykkes! Vee Den, som forraadte og brød Troens Hemmelighed, forvanskede den til offentlig Viisdom, fordi han tog Forargelsens Mulighed bort! Vee Den, som kunde begribe Forsoningens Hemmelighed uden at mærke Noget til Forargelsens Mulighed, endnu engang vee ham, at han meente dermed at gjøre Gud og Christendommen en Dyrkelse! Vee alle disse utroe Husholdere, som satte sig ned og skrev falske Beviser, og derved vandt Christendommen og sig selv Venner, naar de fraskreve Christendommen Forargelsens Mulighed og tilskreve den Daarskaber i hundredeviis! O, sørgeligt spildte Lærdom og Skarpsind, o sørgeligt spildte Tid paa dette uhyre Arbeide med at forsvare Christendommen! Sandeligen, naar Christendommen blot atter reiser sig vældig ved Forargelsens Mulighed, saa denne Rædsel atter kan skrække Menneskene op: saa behøver Christendommen intet Forsvar. Og paa den anden Side, jo lærdere, jo fortræffeligere F o r s v a r e t, desto mere er Christendommen forvansket, afskaffet, afmattet som en Halvmand. Thi Forsvaret vil netop godhedsfuldt tage Forargelsens Mulighed bort. Men Christendommen skal ikke forsvares; det er Menneskene, der skulle see til, om de kunne forsvare sig og forsvare for sig selv hvad de vælge, naar Christendommen forfærdeligt som engang by-

---

»vee den, ved hvem Forargelsen kommer«] Matth. 18, 7.

der dem Valget, og forfærdeligt nødsager dem til at vælge: enten at forarges eller at antage Christendommen. Tag derfor Forargelsens Mulighed bort fra det Christelige, eller borttag fra Syndernes Forladelse den ængstede Samvittigheds Kamp (til hvilken dog, efter Luthers ypperlige Forklaring, hele denne Lære er at henføre) og luk saa jo før jo hellere Kirkerne eller gjør dem til Forlystelsessteder, som staae aabne hele Dagen!

Men medens man saaledes ved at tage Forargelsens Mulighed bort har faaet hele Verden christnet, skeer bestandigt det Besynderlige: at Verden forarges paa den virkelige Christen. Her kommer Forargelsen, hvis Mulighed nu engang er uadskillelig fra det Christelige. Kun er Forvirringen sørgeligere end nogensinde; thi engang forargedes Verden paa Christendommen — det var der Mening i; men nu har Verden faaet den Indbildning, at den er Christen, at den har tilegnet sig Christendommen uden at mærke Noget til Forargelsens Mulighed — og forarges saa paa den virkelige Christen. Sandelig, et saadant Sandsebedrag er vanskeligt at komme ud af. Vee, de hurtige Penne og de travle Tunger, vee den hele Travlhed, som fordi den hverken veed det Ene eller det Andet, derfor saa uendelig let kan forlige baade det Ene og det Andet!

Paa den virkelige Christen forarges endnu bestandigt den christne Verden. Kun er Forargelsens Lidenskab ordentligviis her ikke saa stærk, at den vil udrydde ham, nei det bliver blot ved Spot og Haan. Dette lader sig let forklare. Dengang da Verden var sig selv bevidst ikke at være Christen, da var der Noget at strides om, da gik det paa Liv og Død. Men nu da Verden stolt og beroliget er forvisset om selv at være Christen, saa er den sande Christens Overdrivelse jo ikke mere værd end at lee af. Forvirringen er sørgeligere end i Christendommens første Tid. Det var sørgeligt, men der var Mening deri, da Verden stred paa Liv og Død med Christendommen; men Verdens nuværende ophøiede Rolighed i Bevidsthed af selv at være Christen, dens, om man saa vil, billige Smule Spot — over den virkelige Christen: dette grændser næsten til Afsindighed. Saaledes er Christendommen aldrig i dens første Tid bleven til Gjenstand for Spot.

Naar da i denne christne Verden et Menneske vil blot nogenlunde stræbe at fuldkomme den Pligt at blive i Kjerlighedens Gjeld til hverandre: saa vil han ogsaa blive ført ud i den sidste Vanskelighed og faae Verdens Modstand at kæmpe med. Ak, Ver-

den tænker saa lidt eller aldrig paa Gud; deraf kommer det, at den aldeles maa misforstaae ethvert Liv, hvis væsentligste og stadigste Tanke just er Tanken om Gud, Tanken om, hvor, guddommeligt forstaaet, Faren er, og hvilken Fordringen til et Menneske! Om den virkelige Christen vil derfor den christne Verden i denne Henseende sige: »han priisgiver sig selv; endog der, hvor han aabenbart er den Forurettede, er det ikke langtfra, at han næsten er Den, som beder om Forladelse«. Verden vil hos ham — christeligt (thi Verden er jo Christen) savne den fornødne — christelige Hjertets-Haardhed, der har travlt med at paatale sin Ret, at hævde sig selv, at gjengjelde Ondt med Ondt eller dog med den stolte Bevidsthed at gjøre godt. Verden mærker slet ikke, at et saadant Menneske har en ganske anden Maalestok for sit Liv, og at deraf lader det Hele sig ganske simpelt forklare, medens det rigtignok bliver ganske meningsløst, forklaret ved Hjælp af Verdens Maalestok. Men da Verden egentligen ikke veed af og vel ikke vil vide af, at denne Maalestok (Guds-Forholdet) er til, saa kan den ikke forklare et saadant Menneskes Adfærd uden som Særhed — thi at det er Christelighed kan naturligviis aldrig falde Verden ind, der som Christen dog vel selv bedst veed, hvad Christendom er. Det er sært, at et Menneske ikke er egennyttigt, det er sært, at han ikke skjender igjen, det er sært og flaut, at han tilgiver sin Fjende og næsten er bange for, om han ogsaa gjør nok for sin Fjende, det er sært, at han altid kommer an paa forkeert Sted, aldrig hvor det tager sig ud at være modig, høimodig, uegennyttig: dette er sært og søgt og halvfjantet, kort Noget til at lee lidt af, naar man da selv, ved at være Verden, er sikker paa som Christen at være i Besiddelse af det Sande og Saligheden baade her og hisset. Verden har ingen uden i det høieste en meget fjern Stor-Høitids-Forestilling om, at Guds-Forholdet er til, end sige, at det dagligt skulde bestemme et Menneskes Liv — derfor maa den dømme saaledes. Den usynlige Lov for et saadant Menneskes Liv, for dets Lidelse og for dets Salighed, er slet ikke til for Verden: *ergo* maa den forklare et saadant Liv mildest som Særhed, ligesom vi jo forklare det som Afsindighed, naar et Menneske i eet væk seer sig om efter en Fugl, hvilken Ingen af os Andre kan see, eller naar et Menneske dandser — efter en Musik, hvilken det ikke er noget andet Menneske, selv med hans redeligste Villie, muligt at høre, eller naar et Menneske ved sin Gang udtrykker, at han gaaer af Veien for noget — Usynligt. Og dette er ogsaa Afsindighed; thi en Fugl, hvis den virkelig er tilstede, kan ikke være usynlig tilstede, saa lidet som en virkelig Musik

kan være uhørlig, og saa lidet som en virkelig Hindring paa Ens Vei, der gjør det fornødent at gaae af Veien, kan være usynlig: men Gud kan kun være usynlig og uhørlig tilstede, saa det, at Verden ikke seer ham, endda ikke beviser saa meget.

Lad mig oplyse dette Forhold ved et simpelt Billede, som jeg oftere har brugt om end paa en forskjelliggjort Maade — det er saa frugtbart, saa lærerigt og saa betegnende. Naar et strengt opdraget Barn er sammen med uartige eller mindre artige Børn, og det da ikke vil deeltage med dem i deres Uartigheder, hvilke de dog selv, idetmindste for en stor Deel, ikke ansee for Uartigheder: vide de uartige Børn ikke at forklare dette anderledes, end at Barnet maa være et sært og tosset Barn; de mærke ikke, at Forholdet lader sig forklare paa en anden Maade, af, at det strengt opdragne Barn bestandigt, hvor det end er, hos sig har Forældrenes Maalestok for hvad det tør og hvad det ikke tør. Dersom Forældrene synligen vare tilstede, saa de uartige Børn saae dem, da vilde de bedre kunne forstaae Barnet, især hvis det tillige viste sig bedrøvet ved at maatte lyde Forældrenes Forbud; thi saa var det jo aabenbart, at Barnet hellere end gjerne vilde som de uartige Børn, og det var let nok at indsee, ja at see, hvad det var, som holdt Barnet tilbage. Men naar Forældrene ikke ere tilstede, kunne de uartige Børn ikke forstaae det strengt opdragne. De tænke som saa: enten maa dette Barn slet ikke have saadanne Lyster som vi andre Børn, men det er jo tosset og sært; eller det har maaskee nok Lysterne, men tør ikke — dog hvorfor tør det ikke, Forældrene ere jo ikke tilstede, see det er igjen tosset og sært. Man kan derfor ingenlunde ligefrem kalde det Skadefryd eller Ondskab af de mindre artige Børn, at de dømme saaledes om det strengt opdragne, o, nei de mene det maaskee endog paa deres Viis ret godt med det. De forstaae ikke det strengt opdragne Barn, de synes selv godt om deres Uartigheder, og derfor ville de, at det skal tage Deel med dem, og være en rask Dreng — ligesom de andre. — Anvendelsen af dette Billede er let at gjøre. Verden kan slet ikke faae det i sit Hoved (og det er da heller ikke Tilfældet), at en Christen ikke skulde have samme Lyster og Lidenskaber, som Verden har. Men dersom han har dem, saa kan den endnu mindre faae i sit Hoved, hvorfor han, af Frygt for en Usynlig, tosset nok vil tvinge de efter Verdens Begreb uskyldige og tilladelige Lyster, som det endog »er Pligt at søge«, hvorfor han vil tvinge den Selvkjerlighed, som Verden kalder ikke blot uskyldig, men priselig, hvorfor han vil tvinge den Vrede, som Verden

ikke blot anseer for naturlig men for Kjendet paa en Mand og en Mands Ære, hvorfor han altsaa paa en dobbelt Maade vil gjøre sig selv ulykkelig: først ved ikke at faae Lysterne tilfredsstillede, og dernæst ved til Løn derfor at blive udleet af Verden.

Man seer let, at Selvfornegtelsen her er rigtigt mærket: den har Dobbelt-Mærket. Just fordi dette er saaledes, fordi ganske rigtigt Den, som vil for Alvor søge at efterkomme det, vil geraade i dobbelt Fare, just derfor sige vi, at det er de Christnes Pligt: at blive i Kjerlighedens Gjeld til hverandre.

KJERLIGHEDENS GJERNINGER.

NOGLE CHRISTELIGE OVERVEIELSER
I TALERS FORM

AF

S. KIERKEGAARD.

ANDEN UDGAVE.

ANDEN FØLGE.

KJØBENHAVN.

PAA UNIVERSITETSBOGHANDLER C. A. REITZELS FORLAG.

TRYKT HOS KGL. HOFBOGTRYKKER BIANCO LUNO.

1852.

INDHOLD.

Forord.

Disse christelige Overveielser, som ere Frugten af megen Overveielse, ville forstaaes langsomt, men da ogsaa let, medens de vistnok ville blive meget vanskelige, om Nogen ved flygtig og nysgjerrig Læsning gjør sig dem meget vanskelige. »Hiin Enkelte«, som først overveier med sig selv, om han vil læse eller han ikke vil læse, hvis han saa vælger at læse, han overveie kjerligt, om dog ikke Vanskeligheden og Letheden, naar de betænksomt bringes sammen paa Vægtskaalen, forholde sig rigtigt til hinanden, saa det Christelige ikke udgives efter falsk Vægt, ved at gjøre Vanskeligheden eller ved at gjøre Letheden for stor.

Det er »christelige Overveielser«, derfor ikke om — »Kjerlighed«, men om — »Kjerlighedens Gjerninger«.

Det er Kjerlighedens Gjerninger, ikke som var nu hermed alle dens Gjerninger optalte og beskrevne, o langtfra; ikke som var selv den enkelte beskrevne nu een Gang for alle beskreven, Gud være lovet langtfra! Hvad der i sin hele Rigdom er *væsentligen* uudtømmeligt, det er ogsaa i sin den mindste Gjerning *væsentligen* ubeskriveligt, just fordi det væsentligen er heelt tilstede overalt, og *væsentligen* ikke til at beskrive.

I Efteraaret 1847.

S. K.

Kjerlighed opbygger.

1 Cor. VIII, 1. Men Kjerligheden opbygger.

Al menneskelig Tale, selv den hellige Skrifts guddommelig
Tale om det Aandelige er væsentligen overført Tale; og dette e
ganske i sin, eller i Tingenes og Tilværelsens Orden, da Menneske
om han end fra Fødselens Øieblik er Aand, dog først senere blive
sig bevidst som Aand, og saaledes sandseligt-sjeleligt har udleve
et vist Afsnit forinden. Men dette første Afsnit skal saa ikke bor
kastes, naar Aanden vaagner, lige saa lidet som Aandens Vaagne
forkynder sig paa en sandselig eller sandselig-sjelelig Maade i Mod
sætning til det Sandselige og Sandselig-Sjelelige. Det første Afsni
bliver netop at overtage af Aanden, og saaledes benyttet, saalede
lagt til Grund, *bliver det det Overførte*. Det aandelige o
det sandselige-sjelelige Menneske siger derfor i en vis Forstand de
Samme; dog er der en uendelig Forskjel, da den Sidste ikke ane
det overførte Ords Hemmelighed, medens han dog bruger de
samme Ord, men ikke overført. Der er en Verdens Forskjel me
lem de Tvende; den Ene har gjort Overgangen eller ladet si
føre over paa hiin Side, medens den Anden bliver paa denn
Side, dog er der det Forbindende mellem dem, at begge bruge de
samme Ord. Den, i hvem Aanden er vaagnet, han forlader j
derfor ikke den synlige Verden, han er endnu bestandigt, skjønd
sig bevidst som Aand, i Synlighedens Verden og selv sandselig
synlig: saaledes bliver han ogsaa i Sproget, kun at hans Sprog e

det overførte; men det overførte Ord er jo ikke et splinternyt Ord, det er tvertimod det allerede givne Ord. Som Aanden er usynlig, saa er ogsaa dens Sprog en Hemmelighed, og Hemmeligheden stikker just deri, at den bruger de samme Ord som Barnet og den Eenfoldige, men bruger dem overført, hvorved Aanden negter sig at være det Sandselige eller Sandselig-Sjelelige, men ikke negter det paa en sandselig eller sandselig-sjelelig Maade. Forskjellen er ingenlunde en Paafaldenhedens Forskjel. Vi ansee det netop derfor med Rette som et Tegn paa falsk Aandighed, at prunke med Paafaldenhedens Forskjel — hvilket just er Sandselighed, hvorimod Aandens Væsen er det Overførtes stille hviskende Hemmelighed — for Den, som har Øren at høre med.

Et af de overførte Udtryk, som den hellige Skrift hyppigst bruger, eller et af de Ord, som den hellige Skrift hyppigst bruger overført er: at opbygge. Og det er allerede — ja det er saa opbyggeligt at see, hvorledes den hellige Skrift ikke trættes ved dette simple Ord, hvorledes den ikke aandrigt eftertragter Afvexling og nye Vendinger, men tvertimod, hvad der er Aandens sande Væsen, fornyer Tanken i det samme Ord! Og det er — ja det er saa opbyggeligt at see, hvorledes Skriften med det simple Ord faaer betegnet det Høieste og paa den inderligste Maade; det er fast som hiint Bespisningens Mirakel med det lidet Forraad, der dog ved Velsignelsen strakte rigeligen til, efterlod Overflod! Og det er — ja det er opbyggeligt, om det lykkes Nogen, istedenfor at have travlt med at gjøre nye Opdagelser, som travlt skulle fortrænge det Gamle, ved ydmygt at nøies med Skriftordet, ved taknemligt og inderligt at tilegne sig det fra Fædrene Overleverede, at stifte et nyt Bekjendtskab med det — gamle Bekjendte. Som Børn have vi vel alle ofte leget Fremmed: sandeligen, dette er just Alvor, aandeligt forstaaet at kunne vedblive denne i Alvor opbyggelige Spøg, at lege Fremmed med det gamle Bekjendte.

At opbygge er et overført Udtryk, dog ville vi nu, med denne Aandens Hemmelighed i Tanken, see, hvad dette Ord betegner i ligefrem Tale. At opbygge er dannet af »at bygge« og Tillægsordet »op«, paa hvilket altsaa Eftertrykket maa ligge. Enhver, der opbygger, han bygger, men ikke Enhver, der bygger, opbygger. Naar saaledes en Mand bygger en Fløi til sit Huus, saa siger man ikke, han opbygger en Fløi, men han bygger til. Dette »op« synes altsaa at angive Retningen i Høiden, Retningen op ad. Dog

---

hiint Bespisningens Mirakel] Matth. 14, 13—21.

er dette heller ei Tilfældet. Dersom saaledes en Mand fører en Bygning, der er tredive Alen høi, endnu ti Alen høiere, saa sige vi dog ikke, han opbyggede Huset ti Alen høiere, vi sige han byggede til. Her begynder allerede Ordets Betydning at blive mærkelig; thi det sees, at det dog heller ikke er Høiden det kommer an paa. Dersom derimod en Mand opførte et, om end nok saa lavt og lille Huus, men fra Grunden af, saa sige vi, han opbyggede et Huus. At opbygge er altsaa fra Grunden af at opføre Noget i Høiden. Dette »op« angiver vistnok Retningen som Høide; men kun naar Høiden tillige omvendt er Dybde, sige vi at opbygge. Deraf kommer det, at hvis en Mand opbygger i Høiden og fra Grunden, men Dybden ikke rigtigen svarer til Høiden, saa sige vi vel, at han opbyggede, men tillige at han opbyggede slet, hvorimod vi ved at »bygge slet« forstaae noget Andet. Eftertrykket kommer saaledes i Forhold til det at opbygge især til at ligge paa: at bygge fra Grunden af. Vel kalde vi ikke det at bygge i Grunden at opbygge, vi sige ikke at opbygge en Brønd; men skal der være Tale om at opbygge, saa maa, ligegyldigt, hvor høi eller hvor lav Bygningen end bliver, Arbeidet være fra Grunden af. Vi kunne derfor sige om En: han begyndte at opbygge et Huus, men han blev ikke færdig. Derimod kunne vi aldrig sige om En, der føiede nok saa meget til Bygningen i Høiden, naar det ikke skete fra Grunden af, at han opbyggede. Hvor underligt! Dette »op« i Ordet at opbygge angiver Høide, men angiver Høide omvendt som Dybde; thi at opbygge er at bygge fra Grunden af. Derfor siger Skriften ogsaa om den uforstandige Mand, at han »byggede uden Grundvold«; men om den Mand, som hører Ordet til sand Opbyggelse, eller efter Skriftens Ord, Den, som hører Ordet og gjør derefter, om ham siges der, at han er liig et Menneske, der byggede et Huus »og grov dybt« (Luc. 6, 48.). Da derfor et Vandløb kom og Stormen stødte an paa dette forsvarligt opbygte Huus, da glædede vi os Alle ved det opbyggelige Syn, at Stormen ikke kunde rokke det. Ak, thi som sagt, med Hensyn til det at opbygge kommer det især an paa at bygge i Grunden. Det er priseligt, at en Mand, førend han begynder, overveier, »hvor høit han kan opføre Taarnet«, men hvis han skal opbygge, da lad ham endeligen passe paa at grave dybt; thi om Taarnet end, hvis det var muligt, hævede sig til Skyerne, dersom det var uden Grundvold, var det egentligen ikke opbygget. At opbygge aldeles uden Grundvold er

---

opføre Taarnet«] smlgn. Luc. 14, 28 ff.

umuligt, det er at bygge i Luften. Derfor siger man sprogligt rigtigt at bygge Luftcasteller, man siger ikke at opbygge Luftcasteller, hvilket vilde være en skjødesløs og forkeert Sprogbrug. Thi selv i Udtrykket for det Intetsigende maa der være en Overeensstemmelse mellem de enkelte Ord, som der ikke er mellem »i Luften« og »at opbygge«, da det første tager Grundvolden bort, og det sidste henholder sig til dette »fra Grunden af«; Sammensætningen vilde derfor være en usand Overdrivelse.

Saaledes med det Udtryk at opbygge i ligefrem Tale; nu erindre vi, at det er et overført Udtryk, og gaae da over til denne Overveielses Gjenstand:

Kjerlighed opbygger.

Men er det at opbygge, aandeligt forstaaet, et saaledes eiendommeligt Tillægsord for Kjerlighed, at det ene og alene tilkommer den? Det kan jo ellers gjælde om et Tillægsord, at der gives flere Gjenstande, som ligeligt, eller hvis end i forskjellig Grad, dog alle have Adkomst til det ene og samme Tillægsord. Dersom dette er Tilfældet med det at opbygge, vilde det være urigtigen saa særligen, som denne Overveielse gjør det, at fremhæve det i Forhold til Kjerlighed, det vilde være et Misforstaaelsens Forsøg paa at paadutte Kjerligheden en Anmasselse, som vilde den være ene om eller tilrive sig det, som den deelte med andre — og Kjerlighed er jo just villig til at dele med Andre, da den »aldrig søger sit Eget« (1 Cor. 13, 5.). Dog er det i Sandhed saa, at det at opbygge er udelukkende eiendommeligt for Kjerlighed; men paa den anden Side, denne Egenskab opbyggelig har igjen den Eiendommelighed, at den kan hengive sig i Alt, være med i Alt — just lige som Kjerlighed. Saaledes seer man, at Kjerligheden i denne sin eiendommelige Egenskab ikke afsondrer sig, ei heller trodser paa nogen Selvstændighed og Forsigværen i Række med Andet, men ganske giver sig hen; det Eiendommelige er just, at den udelukkende har den Egenskab ganske at give sig hen. Der er Intet, Intet, som jo kan gjøres eller siges saaledes, at det bliver opbyggeligt; men hvad det saa end er, naar det er opbyggeligt, saa er Kjerlighed med. Formaningen lyder derfor, netop hvor den selv indrømmer Vanskeligheden af at give bestemt Regel, »gjører Alt til Opbyggelse«. Den kunde lige saa gjerne lyde »gjører Alt i Kjerlighed«, og den havde udtrykt ganske det Samme. Det ene Menneske kan gjøre

---

»gjører Alt til Opbyggelse«] smlgn. 1. Cor. 14, 26.

lige det Modsatte af det andet Menneske, men gjøre de hver det Modsatte — i Kjerlighed, bliver det Modsatte opbyggeligt. Der er i Sproget intet Ord, som i og for sig er opbyggeligt, og der er intet Ord i Sproget, som jo kan siges opbyggeligt og blive opbyggeligt, naar Kjerlighed er med. Det er derfor saa saare langtfra (ak det er just ukjerlig og splidagtig Vildfarelse!), at det at opbygge skulde være Noget, der er enkelte Begavedes Fortrin, som Kundskab og Digtergave og Skjønhed og andet Saadant, at lige tvertimod ethvert Menneske ved sit Liv, sin Vandel, ved sin Adfærd i det Daglige, ved sin Omgang med de Jævnlige, ved sit Ord, sin Yttring burde og kunde opbygge, og vilde gjøre det, hvis Kjerligheden ret var i ham.

Dette bemærke vi ogsaa selv, thi vi bruge det Ord »opbyggelig« i det videste Omfang; men hvad vi maaskee ikke gjøre os selv Rede for, er, at vi dog kun bruge det, overalt hvor Kjerlighed er med. Dog denne er den rette Sprogbrug: at være nøieregnende i ikke at bruge dette Ord uden hvor Kjerlighed er med, og ved denne Begrændsning igjen at gjøre dets Omfang ubegrændseligt, da Alt kan være opbyggeligt i samme Forstand som Kjerlighed kan være med overalt. — Naar vi saaledes see et eenligt Menneske ved priisværdig Tarvelighed sparsomt at komme ud af det med Lidet, saa ære og prise vi ham, vi glædes, vi befæstes i det Gode ved dette Syn; men vi sige egentligen ikke, at det er et opbyggeligt Syn. Naar vi derimod see, hvorledes en Husmoder, som har Mange at sørge for, ved Tarvelighed og viis Sparsommelighed kjerligt veed at lægge Velsignelse i det Lidet, saa der dog bliver nok til Alle: da sige vi, at det er et opbyggeligt Syn. Det Opbyggelige ligger i, at vi paa samme Tid, som vi see Tarveligheden og Sparsommeligheden, hvilke vi ære, see Husmoderens kjerlige Omsorg. Derimod sige vi, at det er et lidet opbyggeligt, et uhyggeligt Syn, at see Den, som paa en Maade hungrer i Overflod, og som dog slet Intet har tilovers for Andre. Vi sige det er et rystende Syn, vi væmmes ved hans Yppighed, vi gyse ved Forestillingen om Nydelsessygens rædsomme Hevn, at hungre i Overflod; men det, at vi forgjeves søge den mindste Yttring af Kjerlighed, bestemmer os, idet vi sige, det er lidet opbyggeligt. — Naar vi see en talrig Familie indkneben i en lille Leilighed, og vi dog see den beboe en hyggelig, venlig, — rummelig Leilighed, saa sige vi, det er et opbyggeligt Syn, fordi vi see den Kjerlighed, der maa være i de Enkelte og i hver Enkelt, da jo een Ukjerlig allerede var nok til at tage hele Pladsen, vi sige det, fordi vi see, at der virkelig bliver Rum, hvor der er Hjerterum. Og derimod er det saa lidet op-

byggeligt at see en urolig Aand beboe Palladset uden at finde Hvile i een eneste af de mange Sale, og uden dog at kunne afsee eller undvære det mindste Aflukke. — Ja, hvad kan ikke saaledes være opbyggeligt! At see et Menneske sove skulde man ikke troe kunde være opbyggeligt. Og dog, dersom Du seer Barnet sove ved Moderens Bryst — og Du seer Moderens Kjerlighed, seer, at hun ligesom har ventet paa og nu benytter Øieblikket, medens Barnet sover, til ret at glæde sig ved det, fordi hun neppe tør lade Barnet mærke, hvor usigeligt hun elsker det: saa er det et opbyggeligt Syn. Er Moderens Kjerlighed ikke synlig, søger Du forgjeves i hendes Aasyn og Mine at opdage det mindste Udtryk af Moderkjerlighedens Glæde over eller Omsorg for Barnet, seer Du kun Dorskhed, Ligegyldighed, som er glad ved saa længe at være Barnet qvit: saa er Synet heller ikke opbyggeligt. At see Barnet alene sove er et venligt, et velgjørende, et beroligende Syn, men det er ikke opbyggeligt. Vil Du alligevel kalde det opbyggeligt, saa er det fordi Du dog alligevel seer Kjerligheden tilstede, det er saa fordi Du seer Guds Kjerlighed omsvæve Barnet. — At see den store Kunstner fuldende sit Mesterværk, det er et herligt, et opløftende Syn, men det er ikke opbyggeligt. Sæt, dette Mesterstykke var et Underværk — hvis nu Kunstneren af Kjerlighed til et Menneske slog det i Stykker: saa vilde dette Syn være opbyggeligt.

Overalt, hvor det Opbyggelige er, er Kjerlighed, og overalt, hvor Kjerlighed er, er det Opbyggelige. Derfor siger Paulus, at et Menneske uden Kjerlighed, selv om han talte med Menneskers og Engles Tungemaal, dog er som et lydende Malm og en klingende Bjelde. Hvad er vel ogsaa mindre opbyggeligt end en klingende Bjelde? Det Verdslige, hvor herligt og hvor høirøstet det end er, er uden Kjerlighed, og derfor ikke opbyggeligt; det ubetydeligste Ord, den mindste Gjerning med Kjerlighed eller i Kjerlighed er opbyggelig. Derfor opblæser Kundskab. Og dog kan jo Kundskab og Kundskabs Meddelelse ogsaa være opbyggelig; men er den det, er det fordi Kjerlighed er med. At rose sig selv synes lidet opbyggeligt, og dog kan dette jo ogsaa være opbyggeligt; gjør ikke Paulus det stundom, men han gjør det i Kjerlighed, og derfor som han selv siger: »til Opbyggelse«. Det vilde da derfor være den uudtømmeligste Tale af alle Taler, den, om hvad der kan være opbyggeligt, da Alt kan være det, det vilde være

---

Derfor opblæser Kundskab] 1. Cor. 8, 1. »til Opbyggelse«] 2. Cor. 12, 19.

den uudtømmeligste Tale, ak, ligesom det er den sørgeligste Klage, der kan føres over Verden: at man seer og hører saa lidet Opbyggeligt. Om det nemlig er sjeldent at see Rigdom, gjør hverken fra eller til, vi ønske jo og helst at see almindelig Velstand. Om det er sjeldent at see et Mesterværk, nu, det gjør da i en vis Forstand hverken fra eller til, og i denne Henseende kunne Menneskene for største Delen selv hverken gjøre fra eller til. Anderledes med det Opbyggelige. Der lever i ethvert Øieblik den talløse Mængde af Mennesker; det er muligt, at Alt, hvad ethvert Menneske foretager sig, Alt, hvad ethvert Menneske siger, kan være opbyggeligt: ak, og dog er det saa sjeldent at see eller høre noget Opbyggeligt!

Kjerlighed opbygger. Lad os nu betænke hvad der blev udviklet i Indledningen, hvorved vi strax have sikkret os mod, at Talen ikke forvilder sig ved at vælge en uoverkommelig Opgave, forsaavidt Alt kan være opbyggeligt. At opbygge er at opføre Noget fra Grunden af. I den ligefremme Tale om et Huus, en Bygning, veed Enhver, hvad der forstaaes ved Grunden og Grundvolden. Men hvad er, aandeligt forstaaet, Aands-Livets Grund og Grundvold, som skal bære Bygningen? Det er just Kjerlighed; Kjerlighed er Alts Ophav, og aandeligt forstaaet er Kjerligheden Aands-Livets dybeste Grund. I ethvert Menneske, i hvem Kjerlighed er, er, aandeligt forstaaet, Grundvolden lagt. Og Bygningen, som, aandeligt forstaaet, skal opføres, er atter Kjerlighed; og det er Kjerlighed, som opbygger. Kjerlighed opbygger, og dette er: den bygger Kjerlighed op. Saaledes er Opgaven begrændset; Talen spreder sig ikke i det Enkelte og det Mangfoldige, begynder ikke forvirret paa Noget, som den ganske vilkaarligt etsteds maatte afbryde for dog at faae en Ende, nei den samler sig og Opmærksomheden paa det Væsentlige, paa det Ene og Samme i alt det Mangfoldige, Talen bliver først og sidst om Kjerlighed, just fordi det at opbygge er Kjerlighedens eiendommeligste Bestemmelse. Kjerlighed er Grunden, Kjerlighed er Bygningen, Kjerlighed opbygger. Det at opbygge er at bygge Kjerlighed op, og det er Kjerlighed, der opbygger. Vi tale rigtignok stundom i en almindeligere Forstand om at opbygge, vi tale, i Modsætning til den Fordærvethed, som kun vil nedrive, eller i Modsætning til den Forvirrethed, som kun kan nedrive og adsplitte, om, at den Dygtige opbygger, Den, der veed at styre og lede, Den, som veed tilgavns at undervise i sit Fag, Den, der er Mester i sin Kunst. Enhver saadan opbygger i Modsætning til at nedrive. Men al denne Opbyggelse, i Kundskab, i Indsigt, i Kunstfærdighed, i Retskaffenhed o. s. v.,

er dog, forsaavidt den ikke bygger Kjerligheden op, ikke i dybeste Forstand Opbyggelse. Thi, aandeligt, er Kjerlighed Grunden, og at opbygge er jo at opføre fra Grunden af.

Naar altsaa Talen er om den Kjerlighedens Gjerning at opbygge, saa maa dette enten betyde, at den Kjerlige nedlægger Kjerligheden i et andet Menneskes Hjerte; eller det maa betyde, at den Kjerlige forudsætter, at Kjerligheden er i det andet Menneskes Hjerte, og just ved denne Forudsætning bygger Kjerligheden i ham op — fra Grunden af, forsaavidt han jo kjerligt forudsætter den i Grunden. Een af Delene maa være det at opbygge. Men mon nu det ene Menneske kan nedlægge Kjerlighed i det andet Menneskes Hjerte? Nei, dette er et overmenneskeligt Forhold, et utænkeligt Forhold mellem Menneske og Menneske, i den Forstand kan menneskelig Kjerlighed ikke opbygge. Det er Gud, Skaberen, som maa nedlægge Kjerlighed i ethvert Menneske, han, der selv er Kjerlighed. Det er derfor netop ukjerligt og ingenlunde opbyggeligt, om Nogen anmassende bilder sig ind at ville og at kunne skabe Kjerligheden i det andet Menneske; al travl og vigtig Iver i denne Henseende bygger hverken Kjerligheden op eller er selv opbyggelig. Det første Forhold af at opbygge var da utænkeligt, altsaa maae vi tænke paa det andet Forhold. Saaledes have vi vundet den Forklaring af hvad det er, at Kjerlighed opbygger, ved hvilken vi ville dvæle: den Kjerlige forudsætter, at Kjerligheden er i det andet Menneskes Hjerte, og just ved denne Forudsætning bygger han Kjerligheden i ham op — fra Grunden af, forsaavidt han jo kjerligt forudsætter den i Grunden.

Talen kan da ikke være om, hvad den Kjerlige, der vil opbygge, nu skal gjøre for at omskabe det andet Menneske, eller for at tvinge Kjerligheden frem i ham, men den er om, hvorledes den Kjerlige opbyggeligt tvinger sig selv. See, allerede dette er opbyggeligt at betænke, at den Kjerlige opbygger ved at tvinge sig selv! Kun den Ukjerlige indbilder sig at skulle opbygge ved at tvinge den Anden; den Kjerlige forudsætter bestandigt, at Kjerligheden er tilstede, just derved opbygger han. En Bygmester tænker ringe om de Steen og det Gruus, han skal bruge til Bygningen, en Lærer forudsætter, at Discipelen er uvidende, en Tugtemester forudsætter, at det andet Menneske er fordærvet: men den Kjerlige, som opbygger, han har kun een Fremgangsmaade, at forudsætte Kjerligheden; hvad der yderligere er at gjøre kan bestandigt kun være bestandigt at tvinge sig til at forudsætte Kjerligheden. Saaledes lokker han det Gode frem, han opelsker Kjerligheden, han

opbygger. Thi Kjerlighed kan og vil kun behandles paa een Maade, ved at elskes frem; at elske den frem er at opbygge. Men at elske den frem er jo netop at forudsætte, at den er tilstede i Grunden. Det kan derfor friste Mennesket at være Bygmesteren, at være Læreren, at være Tugtemesteren, fordi det synes at være at herske over Andre; men det at opbygge, som Kjerlighed gjør det, kan ikke friste, thi det er netop at være den Tjenende; derfor har kun Kjerlighed Lyst til at opbygge, fordi den er villig til at tjene. — Bygmesteren kan vise paa sit Arbeide, og sige, »det er mit Værk«, Læreren paa sin Discipel; men Kjerligheden, der opbygger, har Intet at vise paa, thi dens Arbeiden bestaaer just blot i at forudsætte. Atter dette er saa opbyggeligt at betænke. Sæt, det lykkedes den Kjerlige at bygge Kjerligheden op i et andet Menneske, naar da Bygningen staaer der: staaer den Kjerlige afsides for sig selv, beskæmmet siger han »det har jeg jo bestandigt forudsat«. Ak, den Kjerlige har slet ingen Fortjeneste. Bygningen bliver ikke som et Mindesmærke om Bygmesterens Kunst, eller som Discipelen en Erindring om Lærerens Underviisning; den Kjerlige har jo Intet gjort, han har kun forudsat, at Kjerligheden var i Grunden. Den Kjerlige arbeider saa stille og saa høitideligt, og dog er Evighedens Kræfter i Bevægelse; ydmygt gjør Kjerligheden sig ubemærket netop naar den arbeider meest, ja dens Arbeiden er som gjorde den slet Intet. Ak, Travlhed og Verdslighed er dette den største Daarskab: at det i en vis Forstand slet Intet at gjøre skulde være det vanskeligste Arbeide. Og dog er det saaledes. Thi vanskeligere er det at beherske sit Sind end at indtage en Stad, og vanskeligere at opbygge som Kjerlighed gjør det, end at udføre det meest forbausende Værk. Er det vanskeligt i Forhold til sig selv at beherske sit Sind, hvor vanskeligt da i Forhold til et andet Menneske at tilintetgjøre sig selv ganske, og dog gjøre Alt og lide Alt! Skal det ellers være vanskeligt at begynde uden Forudsætning, sandelig, allervanskeligst er at begynde at opbygge med den Forudsætning, at Kjerligheden er tilstede, og at ende med den samme Forudsætning: saa er jo Ens hele Arbeiden forud gjort som til Intet, idet nemlig Forudsætningen først og sidst er Selvfornegtelse, eller at Bygmesteren er skjult og som Intet. Vi kunne derfor kun sammenligne denne Kjerlighedens Opbyggen med Naturens Arbeiden i det Skjulte. Medens Mennesket sover, sove Naturens Kræfter hverken Nat eller Dag; Ingen tænker paa, hvorledes

---

vanskeligere er det at beherske sit Sind osv.] smlgn. Ordspr. 16, 32.

de holde ud — medens Alle forlyste sig ved Engens Deilighed og Markens Frugtbarhed. Saaledes bærer Kjerligheden sig ad; den forudsætter, at Kjerligheden er tilstede, som Spiren i Kornet, og lykkes det den da at bringe det til Væxt, saa har Kjerligheden skjult sig, som den var skjult, medens den arbeidede aarle og silde. Dog dette er jo just i Naturen det Opbyggelige: Du seer al denne Herlighed, og da griber det Dig opbyggende, naar Du kommer til at tænke paa det Underlige, at Du slet ikke seer Den, som frembringer det. Dersom Du kunde see Gud med sandselige Øine, dersom han, om jeg saa tør sige, stod ved Siden af og sagde »det er mig, som har frembragt alt Dette«: saa er det Opbyggelige forsvundet.

Kjerlighed opbygger ved at forudsætte, at Kjerligheden er tilstede. Saaledes opbygger den ene Kjerlige den anden, og her er det da let nok at forudsætte den, hvor den vitterligt er tilstede. Ak, men imidlertid er Kjerlighed dog aldrig fuldkommen tilstede i noget Menneske, forsaavidt er det jo muligt at gjøre noget Andet end at forudsætte den, at opdage een eller anden Feil og Skrøbelighed ved den. Og naar saa Nogen, ukjerligt, har opdaget dette, vil han maaskee, som det hedder, tage det bort, tage Splinten bort, for ret at bygge Kjerligheden op. Men Kjerlighed opbygger. Den, der elsker meget, ham tilgives meget; men jo fuldkomnere den Kjerlige forudsætter Kjerligheden at være, des fuldkomnere en Kjerlighed elsker han frem. Der er i al Verdens Forhold intet Forhold, hvor der saaledes er Lige for Lige, hvor det, der kommer ud, saa nøiagtigt svarer til hvad der blev forudsat. Man gjøre ingen Indsigelse, man beraabe sig ikke paa Erfaring, thi dette er just ukjerligt, vilkaarligt at fastsætte en Dag, hvor det nu skal vise sig, hvad der kom ud. Sligt forstaaer Kjerligheden sig ikke paa, den er evigt forvisset om Forudsætningens Opfyldelse; er dette ikke Tilfældet, saa er Kjerligheden ifærd med at afmattes.

Kjerlighed opbygger ved at forudsætte, at Kjerligheden er tilstede i Grunden, derfor opbygger Kjerlighed ogsaa der, hvor, menneskeligt talt, Kjerligheden synes at mangle, og hvor det, menneskeligt forstaaet, synes først og fremmest fornødent at nedrive, sandeligen ikke for Lystens Skyld, men for Frelsens Skyld. Det Modsatte af at opbygge er at nedrive. Denne Modsætning viser sig aldrig tydeligere end naar Talen er om, at Kjerlighed opbygger; thi i hvilkensomhelst anden Forbindelse der tales om at opbygge

---

Den, der elsker meget, ham tilgives meget] smlgn. Luc. 7, 47.

har det dog den Lighed med det at nedrive, at det er at gjøre Noget ved en Anden. Men naar den Kjerlige opbygger, da er det lige det Modsatte af at nedrive, thi den Kjerlige gjør Noget ved sig selv: han forudsætter, at Kjerligheden er tilstede i det andet Menneske — hvilket dog vel er lige det Modsatte af at gjøre Noget ved det andet Menneske. At nedrive tilfredsstiller kun altfor let det sandselige Menneske; at opbygge i den Forstand, at man gjør Noget ved det andet Menneske, kan ogsaa tilfredsstille den Sandselige; men at opbygge ved at overvinde sig selv, det tilfredsstiller kun Kjerlighed. Og dog er dette den eneste Maade at opbygge paa. Men i den velmeente Ivren for at nedrive og opbygge, glemmer man, at tilsidst dog intet Menneske formaaer at lægge Kjerlighedens Grund i det andet Menneske.

See, her viser det sig just, hvor vanskelig den Bygnings-Kunst er, som Kjerligheden øver, og som findes beskreven i hiint priste Sted hos Apostelen Paulus (1 Cor. 13); thi hvad der siges om Kjerlighed er just nærmere Bestemmelser af, hvorledes den bærer sig ad med at opbygge. »Kjerlighed er langmodig«, derved opbygger den; thi Langmodighed er jo just Udholdenhed i at forudsætte, at Kjerligheden dog er i Grunden. Den, som dømmer, selv om dette skete langsomt, Den, som dømmer det andet Menneske at mangle Kjerlighed, han tager Grundvolden bort — han kan ikke opbygge; men Kjerligheden opbygger ved Langmodighed. Derfor »bærer den ikke Nid« eiheller »Nag«; thi Nid og Nag negte Kjerligheden i det andet Menneske og fortære derved, hvis det var muligt, Grundvolden. Kjerligheden, som opbygger, bærer derimod det andet Menneskes Misforstaaelse, hans Utaknemlighed, hans Vrede — det er allerede nok at bære paa, hvor skulde saa Kjerligheden tillige kunne bære Nid og Nag! Saaledes fordeles det i Verden: Den, som bærer Nid og Nag, han bærer igjen ikke det andet Menneskes Byrder, men den Kjerlige, som ikke bærer Nid og Nag, han bærer Byrderne. Hver bærer sin Byrde, den Nidske og den Kjerlige, de blive i en vis Forstand begge Martyrer, thi som en from Mand har sagt: ogsaa den Nidske er en Martyr — men Djævelens. »Kjerlighed søger ikke sit Eget«, derfor opbygger den. Thi Den, som søger sit Eget, han maa jo skaffe alt Andet tilside, han maa rive ned for at faae Plads for sit Eget, som han vil opbygge. Men Kjerlighed forudsætter, at Kjerligheden

---

som en from Mand har sagt] Abraham a S. Clara, Werke. X, 392, smlgn. Efterl. Pap. 1844—46, S. 346.

er tilstede i Grunden, derfor opbygger den. »Den glæder sig ikke over Uretfærdighed«; men Den, som vil nedrive, eller dog vil blive sig selv vigtig ved den Mening, at det er nødvendigt at rive ned, han maa siges at glæde sig ved Uretfærdighed — ellers var der jo ikke Noget at nedrive. Kjerlighed derimod glæder sig ved at forudsætte, at Kjerligheden er tilstede i Grunden, derfor opbygger den. »Kjerlighed fordrager Alt«; thi hvad er det at fordrage Alt, det er i Alt dog tilsidst at finde Kjerligheden, som forudsættes i Grunden. Naar vi sige om et Menneske, der har en meget stærk Helbred, at han, i Forhold til Spise og Drikke, kan fordrage Alt, saa mene vi dermed, at hans Sundhed faaer det Nærende ud selv af det Usunde (ligesom den Sygelige har Skade selv af den sunde Spise), vi mene, at hans Sundhed faaer Næring ud af hvad der mindst synes nærende. Saaledes fordrager Kjerlighed Alt, bestandigt forudsættende, at Kjerligheden dog er tilstede i Grunden — og derved opbygger den. »Kjerlighed troer Alt«; thi at troe Alt er jo just, skjøndt det ikke sees, ja skjøndt det Modsatte sees, at forudsætte, at Kjerligheden dog er tilstede i Grunden, selv i den Vildledte, selv i den Fordærvede, selv i den Hadefuldeste. Mistroiskhed tager just Grundvolden bort ved at forudsætte, at Kjerlighed ikke er tilstede, derfor kan Mistroiskhed ikke opbygge. »Kjerlighed haaber Alt«; men at haabe Alt, det er jo, skjøndt det ikke sees, ja skjøndt det Modsatte sees, at forudsætte, at Kjerligheden dog er tilstede i Grunden, og at den nok vil vise sig, i den Vildfarende, i den Vildledte, selv i den Fortabte. See, den forlorne Søns Fader var maaskee den Eneste, som ikke vidste, at han havde en forloren Søn, thi Faderens Kjerlighed haabede Alt. Broderen vidste strax, at han var haabløst forloren. Men Kjerlighed opbygger; og Faderen vandt igjen den forlorne Søn, just fordi han, som haabede Alt, forudsatte, at Kjerligheden var tilstede i Grunden. Der blev trods Sønnens Forvildelse intet Brud fra Faderens Side (og et Brud er jo lige det Modsatte af at opbygge), han haabede Alt, derfor opbyggede han i Sandhed ved sin faderlige Tilgivelse, just fordi Sønnen ret levende fornam, at den faderlige Kjerlighed havde holdt ud med ham, saa der intet Brud havde været. »Kjerlighed taaler Alt;« thi at taale Alt er netop at forudsætte, at Kjerligheden er tilstede i Grunden. Naar vi sige, at Moderen taaler alle Barnets Uartigheder, sige vi saa dermed, at hun som Qvinde betragtet taalmodigt lider Ondt? Nei, vi sige noget Andet, at hun, som Moder, bestandigt bliver ved at huske paa, at det er Barnet, og altsaa ved at forudsætte, at Barnet dog nok elsker hende, og at det nok vil vise

sig. Ellers talte vi jo og om, hvorledes Taalmod taaler Alt, ikke hvorledes Kjerlighed taaler Alt. Thi Taalmod taaler Alt og tier; og dersom Moderen saaledes taalte Barnets Uartigheder, saa sagde vi egentligen dermed, at Moderen og Barnet dog vare blevne hinanden fremmede. Derimod Kjerlighed taaler Alt, tier taalmodigt — men forudsætter i al Stilhed, at Kjerligheden dog nok er tilstede i det andet Menneske.

Saaledes opbygger Kjerlighed. »Den opblæses ikke, den bruger ikke Fremfusenhed, den forbittres ikke«: den er ikke opblæst af den Mening, at den skulde skabe Kjerligheden i det andet Menneske, den er ikke forbittret og fremfusende, utaalmodigt, næsten haabløs travl med hvad den først maa nedrive for saa at bygge op igjen; nei, den forudsætter bestandigt, at Kjerligheden er tilstede i Grunden. Derfor er det ubetinget det opbyggeligste Syn at see Kjerlighed opbygge, et Syn som selv Engle opbygges ved; og derfor er det ubetinget det Opbyggeligste, hvis det lykkedes et Menneske retteligen at tale om: hvorledes Kjerlighed opbygger. Der er mangt et venligt, mangt et velgjørende, mangt et fortryllende, mangt et gribende, mangt et opløftende, mangt et fængslende, mangt et overtalende Syn og saaledes fremdeles; men der er kun eet opbyggeligt Syn, at see Kjerlighed opbygge. Hvad Du end derfor har seet af Rædsel eller Afskyelighed i Verden, som Du ønskede at kunne glemme, fordi det vil nedbryde Dit Mod, Din Tillid, give Dig Afsmag for Livet og Væmmelse ved at leve: betænk blot, hvorledes Kjerlighed opbygger, og Du er opbygget til at leve! Der er saare mange forskjellige Gjenstande at tale om, men der er kun een opbyggelig: hvorledes Kjerlighed opbygger. Hvad der derfor end kan være hændet Dig, saa forbittrende, at Du kunde ønske aldrig at være født og jo før jo hellere at forstumme i Døden: betænk blot, hvorledes Kjerlighed opbygger, og Du er atter opbygget til at tale! Der er kun eet opbyggeligt Syn og kun een opbyggelig Gjenstand; dog kan Alt siges og gjøres opbyggeligt, thi overalt, hvor det Opbyggelige er, er Kjerlighed, og overalt, hvor Kjerlighed er, er det Opbyggelige, og saasnart Kjerlighed er tilstede, opbygger den.

Kjerlighed opbygger ved at forudsætte, at Kjerligheden er tilstede. Har Du ikke selv erfaret dette m. T.? Dersom nogensinde noget Menneske har talt saaledes til Dig eller handlet saaledes mod Dig, at Du ret følte Dig opbygget derved, da var det, fordi Du ret levende fornam, hvorledes han forudsatte Kjerligheden at være i Dig. Eller hvorledes tænker Du Dig vel ogsaa det Menneske skulde være, der i Sandhed kunde opbygge

Dig? Ikke sandt, Du vilde ønske ham Indsigt og Kundskab og Gave og Erfaring; men dette meente Du dog ikke, at det afgjørende kom an paa, derimod paa, at han var et tilforladelig kjerligt Menneske, det er, i Sandhed et kjerligt Menneske. Du mener altsaa, at det for at opbygge afgjørende og væsentligt kommer an paa at være kjerlig eller at have Kjerlighed i saadan Grad, at man kan forlade sig derpaa. Men hvad er nu Kjerlighed? Kjerlighed er at forudsætte Kjerlighed; at have Kjerlighed er at forudsætte Kjerlighed hos Andre, at være kjerlig er at forudsætte, at Andre ere kjerlige. Lad os forstaae hinanden. De Egenskaber, et Menneske kan have, maae enten være Egenskaber han har for sig, selv om han gjør Brug af dem mod Andre, eller Egenskaber for Andre. Viisdom er en for sig værende Egenskab, Magt og Gave og Kundskab o. s. v. ligeledes for sig værende Egenskaber. At være viis vil ikke sige, at forudsætte, at Andre ere vise, tvertimod kan det jo være meget viist og sandt, om den i Sandhed Vise antager, at langtfra alle Mennesker ere vise. Ja, fordi »viis« er en forsigværende Egenskab, er der i Tanken ikke Noget til Hinder for at antage, at der kunde leve eller have levet en Viis, der turde sige, at han antog alle Andre for uvise. I Tanken (at være viis — og at antage, at alle Andre ere uvise) er ingen Modsigelse. I Livets Virkelighed vilde en saadan Yttring være Hovmod, men i Tanken blot som saadan er der ingen Modsigelse. Dersom derimod En vilde mene, at han var kjerlig, men tillige, at alle Andre ikke vare kjerlige, saa vilde vi sige: nei stop, her er en Modsigelse i selve Tanken; thi at være kjerlig er jo just at antage, at forudsætte, at andre Mennesker ere kjerlige. Kjerlighed er ikke en forsigværende Egenskab, men en Egenskab, ved hvilken eller i hvilken Du er for Andre. I daglig Tale sige vi rigtignok, idet vi opregne et Menneskes Egenskaber, at han er viis, forstandig, kjerlig — og vi mærke ikke, hvilken Forskjel der er mellem den sidste Egenskab og de første. Hans Viisdom, hans Erfarenhed, hans Forstandighed har han for sig, selv om han gjør Andre Gavn med dem; men hvis han er i Sandhed kjerlig, da er det ikke ham, der har Kjerlighed, i samme Forstand som han har Viisdom, men det er just hans Kjerlighed, at forudsætte, at vi Andre have Kjerlighed. Du priser ham som den Kjerlige, Du mener, at det er en Egenskab han har, som det ogsaa er, Du føler Dig opbygget ved ham, just fordi han er kjerlig, men Du mærker ikke, at Forklaringen er, at hans Kjerlighed betyder, at han forudsætter Kjerlighed hos Dig, og at just derved opbygges Du, at just derved Kjerligheden i Dig bygges op. Dersom det virkeligt var saa, at et

Menneske kunde være kjerlig uden at dette betydede at forudsætte Kjerlighed hos Andre, saa vilde Du heller ikke i dybeste Forstand føle Dig opbygget, hvor tilforladeligt det end var, at han var kjerlig, Du vilde ikke i dybeste Forstand føle Dig opbygget, saa lidet som Du i dybeste Forstand opbygges, hvor tilforladeligt det end er, at han er viis, forstandig, erfaren, lærd. Dersom det var muligt, at han i Sandhed kunde være kjerlig uden at dette betydede at forudsætte Kjerlighed hos Andre, saa kunde Du heller ikke ganske forlade Dig paa ham, thi det Tilforladelige ved den Kjerlige er netop, at selv naar Du mistvivler over Dig selv, om der er Kjerlighed i Dig, er han kjerlig nok til at forudsætte, eller rettere er han den Kjerlige, der forudsætter den. — Men Du fordrede, at et Menneske for i Sandhed at opbygge, skulde være i Sandhed kjerlig. Og at være kjerlig har nu viist sig betydende: at forudsætte Kjerlighed hos Andre. Saa siger Du jo ganske det Samme, som Talen har udviklet.

Saaledes vender Overveielsen tilbage til sin Begyndelse. At opbygge er at forudsætte Kjerlighed; at være kjerlig er at forudsætte Kjerlighed; kun Kjerlighed opbygger. Thi at opbygge er at opføre Noget fra Grunden af, men, aandeligt, er Kjerlighed Alts Grund. Lægge Kjerlighedens Grund i et andet Menneskes Hjerte kan intet Menneske; dog er Kjerligheden Grunden, og opbygge kan man kun fra Grunden af, altsaa kan man kun opbygge ved at forudsætte Kjerlighed. Tag Kjerlighed bort, saa er der Ingen, som opbygger, og Ingen, som opbygges.

II.

Kjerlighed troer Alt — og bliver dog aldrig bedragen.

1 Cor. XIII, 7. Kjerlighed troer Alt.

»Saa bliver da Tro, Haab, Kjerlighed, disse tre; men størst iblandt disse er Kjerligheden«, der jo ogsaa derfor er Alts Grund, er før Alt og bliver, naar alt Andet er afskaffet. Kjerlighed er altsaa »størst« iblandt »disse«; men Den, der i Fuldkommenhedens Forstand (og hvad Fuldkomnere gives der vel at sammenlignes med end Tro og Haab!) er den største, maa ogsaa kunne paatage sig, hvis jeg saa tør sige, de Underordnedes Forretning og gjøre den end fuldkomnere. Verdsligt kan vel stundom En være den Fornemste, uden i Fuldkommenhedens Forstand at være den Største, men dette er netop det Verdsliges Ufuldkommenhed. I Sandhed gjælder det, at den Største maa kunne gjøre hvad de Mindre kunne; og det gjælder i Sandhed om Kjerlighed, at den kan paatage sig Troens og Haabets Gjerning, og gjøre den end fuldkomnere.

Dette ville vi nu betænke, idet vi overveie

Kjerlighed troer Alt — og bliver dog aldrig bedragen.

Vi ville først overveie, hvorledes det er at forstaae, at Kjerlighed troer Alt, og dernæst, hvorledes den Kjerlige, just ved at troe Alt, kan være sikkret mod ethvert Bedrag; thi sandeligen, ikke Enhver, som troer Alt, er derfor den Kjerlige, og ikke Enhver, som troer Alt, er derfor sikkret mod ethvert Bedrag

— end ikke Troen, hvis den vil troe Alt. Og kunde det end synes, at det, at være sikkret mod ethvert Bedrag, er et Gode for Kjerligheden, en Fordeel den har, saa denne Betragtning altsaa egentligen ikke egnede sig som Gjenstand for Overveielse i et Skrift om Kjerlighedens Gjerninger: da er det dog ikke saa. Det at være sikkret mod ethvert Bedrag er en Gjerning, er en Opgave, aldeles eenstydig med det at troe Alt, saa man ubetinget ligesaa godt kan sige, at Kjerlighed troer Alt, som, at den aldrig bliver bedragen, da det er Eet og det Samme; det er ikke som ellers, at det at handle er Eet og Klogskaben, som passer paa, at man ikke bliver bedragen, et Andet. Det er ei heller i Klogskabens Forstand, at Kjerligheden aldrig bedrages; thi at elske saaledes, at man aldrig bliver bedragen, er i Klogskabens Forstand og Sprog det Dummeste og det Taabeligste man kan gjøre, ja det er Klogskaben til Forargelse — og derpaa ret kjendeligt som væsentligen tilhørende Christendommen.

Kjerlighed troer Alt. — Letsindighed, Uerfarenhed, Troskyldighed troer Alt, hvad der siges; Forfængelighed, Indbildskhed, Selvtilfredshed alt det Smigrende der siges; Misundelse, Skadefryd, Fordærvethed alt det Onde der siges; Mistroiskhed troer slet Intet; Erfaring skal lære, at man gjør klogest i ikke at troe Alt: men Kjerlighed troer Alt.

Altsaa Mistroiskhed troer slet Intet, den gjør lige det Modsatte af hvad Kjerlighed gjør. I Almindelighed er nu vistnok Mistroiskhed ikke vel anseet blandt Menneskene; men deraf følger dog endnu ingenlunde, hverken, at man ganske er enig med sig selv om ubetinget at afskye al Mistroiskhed, eller, at man ganske er enig med sig selv om, ubetinget at anprise Kjerligheden, der troer Alt. Man danner maaskee snarere, besynderligt nok, en Overeenskomst, altsaa en splidagtig Overeenskomst mellem Mistroiskhed, der — lidt kjerlig dog troer Noget, og Kjerlighed, der — lidt mistroisk dog har een og anden Mistanke. Ja, dersom man ret vilde foredrage Mistroiskhedens skarpsindige Hemmelighed, i overnaturlig Størrelse iføre den Kløgtens, Underfundighedens, Snildhedens blendende Skin, da skulde den vel endog friste Mange; der skulde maaskee være Den, som kløgtigt lod os forstaae, at det var just hvad han havde opdaget — stolt af sin Opdagelse. Og i Modsætning hertil skulde vel Kjerligheden, der troer Alt, som det saa ofte hænder det Gode, tage sig meget fattigt ud, saa Mangen ikke engang turde være bekjendt at tilstaae, at han kunde ønske at være saa eenfoldig.

Hvilken er nemlig Mistroiskhedens skarpsindige Hemmelighed? Den er en Misbrug af Viden, en Misbrug, som uden videre, i eet Aandedrag vil knytte sit *ergo* til hvad der som Viden er ganske sandt, og først bliver noget ganske Andet, naar der, bagvendt, troes i Kraft deraf, hvilket er lige saa umuligt som bagvendt, thi man troer ikke i Kraft af Viden. Det, Mistroiskheden siger eller foredrager, er egentligen blot Viden; Hemmeligheden og Falskheden ligger i, at den nu uden videre omsætter denne Viden i en Troen, ladende som Ingenting, ladende som var det Noget, der end ikke behøvede at bemærkes, »da jo Enhver, som har samme Viden, nødvendigviis maa slutte paa samme Maade«, som var det altsaa evigt vist og ganske afgjort, at, naar Viden er givet, saa er det ogsaa givet, hvorledes man slutter. Bedraget er, at Mistroiskheden fra Viden (thi Skinnet og Falskheden er, at det er i Kraft af Viden) i Kraft af Vantroen, som er i den Mistroiske, slutter, antager, troer, hvad den slutter, antager, troer, medens man fra samme Viden, i Kraft af Troen, kan slutte, antage, troe lige det Modsatte. Mistroiskheden siger: »Bedraget strækker ubetinget lige saa vidt som det Sande, Falskhed ubetinget lige saa vidt som Ærlighed, der er intet ubetinget Kjende paa det Sande eller paa den Ærlige, den Oprigtige. Saaledes ogsaa i Forhold til Kjerlighed; Hyklerie og List og Snedighed og Forførelse strække i at bedrage ubetinget lige saa langt som Kjerlighed strækker, kan ligne den sande Kjerlighed saa skuffende, at der intet ubetinget Kjende er, fordi der med hver det Sandes eller her med hver den sande Kjerligheds Yttring bliver Muligheden af et Bedrag til, som svarer ganske til denne.« Og saaledes er det ogsaa, saaledes skal det være. Just fordi Tilværelsen skal prøve »Dig«, prøve »Din« Kjerlighed, eller om der er Kjerlighed i Dig, just derfor sætter den Dig ved Forstandens Hjælp det Sande og Bedraget i de hinanden modsatte Muligheders Ligevægt, at det, idet »Du« nu dømmer, det er, idet Du nu i at dømme vælger, maa blive aabenbart, hvad der boer i Dig. Ak, Mangen mener, at Dommen er Noget, der forestaaer paa hiin Side Graven, og saaledes er det ogsaa; men man glemmer, at Dommen ligger langt nærmere, at den i hvert Øieblik foregaaer, fordi Tilværelsen i hvert Øieblik, Du lever, dømmer Dig, da det at leve er at dømme sig selv, at blive aabenbar. Just derfor maa Tilværelsen være saaledes indrettet, at Du ikke ved Hjælp af en Videns Tilforladelighed skulker Dig fra at aabenbare Dig selv i at dømme eller i, hvorledes Du dømmer. Naar da Bedraget og det Sande er sat i hinanden modsatte Muligheders Ligevægt, saa er Afgjørelsen den: om der nu i Dig er Mis-

troiskhed eller Kjerlighed. Thi see, En siger »selv hvad der viser sig som den reneste Følelse kunde dog være et Bedrag« — nu ja, det er muligt, det skal være muligt: »*ergo* vælger jeg Mistroiskhed, eller Intet at troe«, det er, han gjør sin Mistroiskhed aabenbar. Lad os vende Slutningen om »Sandhed og Falskhed strække ubetinget lige langt, altsaa kan det være muligt, at selv hvad der viser sig som den nedrigste Adfærd kunde være reen Kjerlighed« — nu ja, det er muligt, det skal være muligt: *ergo* vælger den Kjerlige at troe Alt, det er, han gjør sin Kjerlighed aabenbar. En Fortumlet mener rigtignok, at Tilværelsen er et temmelig plumret Element: o, ikke Havet er saa gjennemsigtigt! Kan derfor Nogen bevise, at man slet Intet skal troe paa Grund af Bedragets Mulighed, saa kan jeg bevise, at man skal troe Alt — paa Grund af Bedragets Mulighed. Mener Nogen, at man ikke skal troe end ikke det bedste Menneske, thi det var dog muligt, at han var en Bedrager, saa gjælder jo ogsaa det Omvendte, at selv det sletteste Menneske kan Du tiltroe det Gode, thi det var dog muligt, at hans Slethed var en Tilsyneladelse.

Kjerlighed er lige Modsætningen til Mistroiskhed, og dog er den indviet i den samme Viden; i Viden ere de, om man saa vil, ikke til at skjelne fra hinanden (Viden er jo netop det i uendelig Forstand Ligegyldige); kun i Slutningen og Afgjørelsen, i Troen (at troe Alt, og Intet at troe) ere de hinanden lige modsatte. Naar Kjerlighed nemlig troer Alt, da er det ingenlunde i samme Forstand som Letsindighed, Uerfarenhed, Troskyldighed, der paa Grund af Uvidenhed og Ukyndighed troer Alt. Nei, Kjerlighed er vidende trods Nogen, vidende om Alt, hvad Mistroiskheden veed, dog uden at være mistroisk, vidende om, hvad Erfaringen veed, men tillige vidende, at hvad man kalder Erfaring egentlig er hiin Blanding af Mistroiskhed og Kjerlighed.

»Hvor meget Skjult kan der dog ikke boe i et Menneske, eller hvor meget kan der dog ikke boe skjult; hvor opfindsom i at skjule sig og i at bedrage eller i at unddrage sig Andre er ikke den skjulte Inderlighed, der helst ønskede, at man end ikke anede den var til, undselig frygtende for at blive seet, og frygtende det som Døden, at blive ganske aabenbar! Er det ikke saaledes, at aldrig det ene Menneske ganske forstaaer det andet; men forstaaer han ham ikke ganske, saa bliver det jo bestandigt muligt, at det meest Utvivlsomme dog kunde have en ganske anden Forklaring, og som vel at mærke var den sande, da jo en Antagelse meget godt kan forklare en stor Mængde Tilfælde og dermed bekræfte sin Sandhed, og dog vise sig at være usand, saasnart det Tilfælde

kommer, den ikke kan forklare — og det var jo muligt, at dette Tilfælde eller denne lille nærmere Bestemmelse kunde komme endnu i det sidste Øieblik. Derfor er det og, at alle rolige og i aandelig Forstand lidenskabsløse Iagttagere, som dog vel fortrinligt skulde forstaae sig paa at trænge forskende og gjennemskuende ind i det Indre, at just disse dømme saa uendeligt forsigtigt, eller helst reent lade det fare, fordi de, berigede ved Iagttagelse, have en udviklet Forestilling om hiin det Skjultes gaadefulde Verden, og fordi de som Iagttagere have lært at herske over deres Lidenskaber. Kun overfladiske, fremfusende, lidenskabelige Mennesker, som ikke kjende sig selv og naturligviis paa Grund deraf heller ikke vide af, at de ikke kjende Andre, dømme rask væk. Aldrig saaledes den Indsigtsfulde, den Vidende. Et ungt, uerfarent Menneske, der maaskee aldrig før har siddet paa en Hest, springer frisk væk op paa den første den bedste; men den kæmpestærke og dog saa øvede Beridder — Du skal see, hvor nøie han betragter den ham fremmede Hest han første Gang skal bestige, hvor tvivlsomt og forsigtigt han gaaer tilværks, hvorledes han neppe engang drister sig til at bestige den, men først lader den løbe i en Line, for at udforske dens Sind; og paa den anden Side, hvor længe han vedbliver at prøve, længe, længe efter, at den Uerfarne har opgivet det. Thi den Uerfarne, som slet ingen Hest kjender, han mener »den ene Hest er som den anden — *ergo* kjender jeg dem alle«; kun Beridderen har en udviklet Forestilling om, hvilken stor Forskjel der kan være, hvorledes man paa den forskjelligste og meest modsatte Maade kan tage Feil af en Hest, og hvor tvivlsomme alle Kjendetegn ere, fordi hver Hest dog er noget Forskjelligt for sig. Og nu Forskjellen mellem Menneske og Menneske! Hvor uendelig! Dersom det ikke var saaledes, saa var Mennesket nedværdiget; thi Menneskets Fortrin for Dyret er ikke blot, hvad man oftest nævner, det Almene-Menneskelige, men tillige, hvad man oftest glemmer, at hver Enkelt er indenfor Slægten det væsentligen Forskjellige eller Eiendommelige. Og dette Fortrin er ret egentligen det menneskelige Fortrin, det første Fortrin er Slægtens Fortrin for Dyre-Arterne. Ja, dersom det ikke var saaledes, at det ene Menneske, ærlig, oprigtig, agtværdig, gudfrygtig, kan gjøre under de samme Omstændigheder lige det Modsatte af hvad et andet Menneske gjør, som dog ogsaa er ærlig, oprigtig, agtværdig, gudfrygtig: saa var Guds-Forholdet ikke væsentligen til, ikke til i sin dybeste Betydning. Dersom man med ubetinget Sandhed kunde dømme ethvert Menneske efter en almindelig given Maalestok, saa var Guds-Forholdet væsentligen afskaffet, saa var Alt vendt ud efter, fuldendende sig

hedensk i Stats- eller Samfunds-Livet, saa var det at leve blevet meget for let, men ogsaa saare tomt, saa var ikke den Anstrengelse ei heller den Selvfordybelse hverken mulig eller nødvendig, som just i den uendelige Misforstaaelses vanskeligste Sammenstød udvikler Guds-Forholdet i et Menneske«.

Kan Du nu sige mig, hvo der har sagt dette? Nei, det er en Umulighed; det er aldeles tvetydigt, det meest mistroiske og det kjerligste Menneske kan, i Egenskab af Vidende, lige godt have sagt det. Intet Menneske har sagt det, det er umenneskeligt sagt, det er en Medlyden, som først bliver menneskelig Tale i den forskjelliggjørende Personlighedens Beaandelse, som udtaler det ved at lægge Stemme til. Det er Viden, og Viden er som saadan upersonlig og skal meddeles upersonligt. Viden sætter alt i Mulighed, og er forsaavidt udenfor Tilværelsens Virkelighed i Mulighed; først med *ergo*, med Troen begynder den Enkelte sit Liv. Men de Fleste mærke slet ikke, at de paa een eller anden Maade, hvert Minut de leve, leve i Kraft af et *ergo*, af en Troen — saa skjødesløst leve de. I Viden er der ingen Afgjørelse; Afgjørelsen, Personligheds-Bestemmetheden og Bestemtheden er først i *ergo*, i Troen. Viden er Tvetydens uendelige Kunst eller den uendelige Tvetyden, den er i sit Høieste just at sætte hinanden modsatte Muligheder i Ligevægt. At kunne gjøre dette er at være vidende, og kun Den, der veed at meddele hinanden modsatte Muligheder i Ligevægt, kun han meddeler Viden. At meddele Afgjørelse i Viden eller Viden i Afgjørelse er Bagvendthed, som rigtignok i disse Tider er bleven — ja, Bagvendthed er og bliver den, men i disse Tider er den bleven det ægte-dybe den dybe Tænknings ægte Dybsind. Viden er ikke Mistroiskhed, thi Viden er uendelig ligelig, er den uendelige Lige-Gyldighed i Ligevægt; Viden er ei heller Kjerlighed, thi Viden er uendelig ligelig, er den uendelige Lige-Gyldighed i Ligevægt; Viden er heller ei Besmittelse, da den er den uendelige Lige-Gyldighed. Den Mistroiske og den Kjerlige har Viden tilfælles, og hverken er den Mistroiske ved denne Viden den Mistroiske, ei heller den Kjerlige ved denne Viden den Kjerlige. Men naar saa Viden i et Menneske har sat de hinanden modsatte Muligheder i Ligevægt, og han skal til eller vil dømme: da viser det sig, i hvad han saa derpaa troer, hvo han er, om han er mistroisk eller kjerlig. Kun meget forvirrede og halv befarne Mennesker mene at dømme et andet Menneske i Kraft af Viden. Dette kommer deraf, at de ikke engang vide, hvad Viden er, at de aldrig hverken have givet sig Tid og Flid til at udvikle den uendelige, ligelige Sands for Muligheder, eller til med den uendelige Tvetydens Kunst

at opfatte Muligheder og faae dem i Ligevægt, eller til at grunde i Gjennemsigtighed. I en Art gjærende Tilstand have de dvaskt eller lidenskabeligt Forkjerlighed for en vis Art af Mulighed; lidt af den er nok, saa dømme de, og kalde det at dømme i Kraft af Viden, og mene, selvtilfredse ved saaledes at — troe — i Kraft af Viden (lutter Modsigelse), at være sikkrede mod at feile — hvad der skal være forbeholdt Troen (en ny Modsigelse).

Det er ganske almindeligt at høre Menneskene yttre en stor Frygt for at tage Feil i at dømme; men naar Du nøiere hører efter, hvad der siges, ak, da er det saa ofte en sørgelig Misforstaaelse med denne — alvorsfulde Frygt. See, hiin ædle eenfoldige Vise i Oldtiden, han blev hvad han blev — ja, det var ikke noget Stort, hverken stor Pengemand eller høitstaaende Statstjener i denne den bedste Verden; forarmet, udleet, bespottet, anklaget, fordømt, blev han den ædle eenfoldige Vise, dog den Sjeldne, nok noget nær den Eneste, der virkeligen gjorde Forskjel mellem hvad han forstod og hvad han ikke forstod, og det blev han, just fordi han »meest af Alt frygtede for at være i en Vildfarelse«. Mon virkeligen denne Ophøiethed, denne Ophøiethedens Ligevægt er hvad Menneskene tænke paa, naar de frygte for at tage Feil i at dømme? Maaskee. Men det var jo dog nok ogsaa muligt, at Frygten stundom er noget eensidig. Vi Mennesker have en naturlig Frygt for at tage feil — ved at troe for godt om et Menneske. Den Vildfarelse derimod at troe for ondt om et andet Menneske, frygtes maaskee ikke, eller dog ikke i Forhold til den første. Men saa frygte vi jo ikke meest af Alt at være i en Vildfarelse, saa ere vi tvertimod i en Vildfarelse, ved at have en eensidig Frygt for en vis Art Vildfarelse. Det krænker Forfængeligheden og Stoltheden at troe eller have troet for godt om den Underfundige, at have været taabelig nok til at troe ham — thi det er en Veddestrid mellem Klogskab og Klogskab. Man harmes paa sig selv, eller man finder dog, at det er (ja saaledes sige vi, og det baader jo kun lidet, eller rettere det er et Bedrag, i det opbyggelige Foredrag at bruge et høitideligere, et fremmedgjørende Udtryk), at det er »saa flaut« at have været til Nar. Men burde det dog ikke forekomme os, mildest talt, lige saa flaut, at have troet det Onde, eller mistroisk Intet at have troet, hvor det Gode var! Mon det ikke engang i Evigheden vil blive mere — end »flaut«; thi lad os

---

»meest af Alt frygtede for at være i en Vildfarelse«] Sokrates i Platons Apologi 29 B.

kun bruge det i Verden ideligt brugte Ord, det tager sig saa godt ud i Forbindelse med Evigheden! Men her i Verden er det ikke »flaut«, at troe ondt om et godt Menneske, det er jo en Overlegenhed, hvorved man bliver det Gode paa en nem Maade qvit, men »flaut« at troe godt om et ondt Menneske, derfor sikkrer man sig — da man saa meget frygter at være i en Vildfarelse. Den Kjerlige derimod frygter i Sandhed for at være i Vildfarelse, derfor troer han Alt.

Verden frister paa mange Maader, blandt Andet ogsaa ved at give det Udseende af, at det skulde være saa indskrænket, saa taabeligt: kjerligt at troe Alt. Men dette er en Misforstaaelse. Man slaaer en Streg over Kjerligheden (ak, istedenfor at understrege den!), og saa lægger man Eftertrykket paa det Taabelige: at troe Alt; istedenfor at hele Eftertrykket ligger paa, at det er »Kjerligheden«, som troer Alt. Sandeligen, det er ikke Viden, som besmitter et Menneske, o langtfra, Viden er som den blotte Gjennemsigtighed, netop da fuldkomnest og renest, som Vandets Fuldkommenhed er ikke at smage af Noget. Retfærdighedens Tjener er ikke besmittet, fordi han, bedre end Forbryderen, veed Beskeed om alle Rænker. Nei, Viden besmitter ikke et Menneske, det er Mistroiskheden, som besmitter et Menneskes Viden, ligesom Kjerlighed luttrer den.

I Forhold til det at dømme et andet Menneske fører Viden i sit Høieste til de hinanden modsatte Muligheders Ligevægt — derpaa kommer Forskjellen tilsyne, i hvad der nu sluttes. Thi Skriften advarer mod at dømme, og tilføier, »at I ikke igjen skulle dømmes«, saa det dog seer ud, som kunde man stundom dømme uden at blive dømt igien. Men dette er ikke Tilfældet. I samme Minut Du dømmer et andet Menneske, eller bedømmer et andet Menneske, dømmer Du Dig selv; thi det at dømme en Anden er i sidste Grund blot at dømme sig selv, eller selv at blive aabenbar. Du mærker det maaskee ikke, det undgaaer Din Opmærksomhed, hvor alvorlig Tilværelsen er, hvorledes den ved at vise Dig alle disse mange Mennesker ligesom foranlediger Dig til at dømme, saa Du endogsaa priser Dig lykkelig, at Du er blandt hine — uden Fortjeneste lykkeligt Begunstigede, som ere Ingenting, og derfor i al Sorgløshed have den beqvemme Opgave at dømme Andre: og saa er det Tilværelsen, der er høflig eller streng nok til ikke at ansee Dig for Ingenting, saa er det Tilværelsen, der dømmer Dig.

Skriften advarer mod at dømme osv.] Matth. 7, 1.

Hvor gridsk kan ikke et Menneske være efter at dømme — dersom han vidste, hvad det er at dømme: hvor langsom vilde han blive! Hvor begjerligt kan han opfange blot den mindste Smule, for at faae Leilighed til at dømme — det er Leilighed til at fange sig selv! Ved Viden kommer Du kun til Ligevægten, netop naar Kunsten øves fuldendt; men Slutningen vender tilbage i den Dømmendes Væsen og gjør det aabenbart — at han er den Kjerlige, thi han slutter: *ergo* troer jeg Alt.

Mistroiskheden derimod har (naturligviis ikke ved sin Viden, der er den uendelige Lige-Gyldighed, men ved sig selv, ved sin Vantroe) Forkjerlighed for det Onde. Det slet Intet at troe er lige Grændsen, der begynder at troe Ondt; det Gode er nemlig Troens Gjenstand, og derfor er Den, som slet Intet troer, begyndt paa at troe Ondt. Det slet Intet at troe er Begyndelsen til at være ond, thi det viser, at man intet Godt har i sig, da Troen netop er det Gode i Mennesket, som ikke kommer med den megen Viden, ei heller behøver at mangle, fordi Viden er ringe. Mistroiskheden kan ikke holde Viden i Ligevægt, den besmitter sin Viden, og nærmer sig derfor til Misundelse, Skadefryd, Fordærvethed, som troer alt Ondt. Men hvad om nu Den, som var saa ivrig til at dømme, til at udøse sin Harme, sin mægtige eller afmægtige Forbittrelse over en Anden, uden dog ret at kjende, hvorom han dømte, hvad om nu han i Evigheden opdager og nødsages at tilstaae, at den Dømte ikke blot var til at undskylde, men at han var det ædleste, det uegennyttigste, det høimodigste Menneske! Man har sagt, at vi vist engang i Evigheden (ak, forhaabende, at vi ikke selv blive udelukkede) med Forundring ville savne Een og Anden, som vi saa bestemt havde ventet at finde der; men mon man ikke ogsaa med Forundring vil see Een og Anden der, som man frisk væk havde udelukket, og see, at han var saa langt bedre end man selv, ikke som var han senere bleven det, men just i Forhold til Det, som bestemte den Fordømmende til at udelukke ham. Dog den Kjerlige troer Alt. Med Forundringens salige Glæde vil han engang see, at han havde Ret; og feilede han ved at troe for godt — det at troe Godt er i sig selv en Salighed. Det kjerligt at troe Godt er da vel ingen Feil, men saa feiler man altsaa heller ikke derved.

Det mistroisk slet Intet at troe (hvad der er ganske forskjelligt fra Viden om de hinanden modsatte Muligheders Ligevægt) og det kjerligt at troe Alt er saaledes ikke en Erkjendelse, ei heller en Erkjendelses-Slutning, men et Valg, som indtræder just naar Viden har sat de hinanden modsatte Muligheder i Ligevægt;

og i dette Valg, der rigtignok er i Skikkelse af en Dom over Andre, bliver den Dømmende aabenbar. Det, at Letsindighed, Uerfarenhed, Troskyldighed troer Alt, er en Erkjendelse, det er en taabelig Erkjendelse; det kjerligt at troe Alt er et Valg i Kraft af Kjerlighed. Istedenfor, som Mistroiskheden gjør, at bruge sin Skarpsindighed for at betrygge sig i Intet at troe, bruger Kjerligheden sin Skarpsindighed for at opdage det Samme, at Bedraget og Sandheden ubetinget strække lige langt, og nu slutter den — i Kraft af Troen, den har i sig selv: *ergo* troer jeg Alt.

Kjerlighed troer Alt — og bliver dog aldrig bedragen. Forunderligt! Slet Intet at troe for aldrig at blive bedragen, det synes at lade sig høre; thi hvorledes skulde man kunne bedrage Den, som slet Intet troer! Men at troe Alt og derved ligesom kaste sig hen, et Bytte for alle Bedrag og alle Bedragere, og dog just derved at sikkre sig uendeligt mod ethvert Bedrag: det er besynderligt. Og dog, mon man, selv om man ikke bedrages af Andre, dog ikke bedrages, forfærdeligst bedrages, rigtignok af sig selv, ved slet Intet at troe, bedrages for det Høieste, for Hengivelsens, Kjerlighedens Salighed! Nei, der er kun een Vei til at sikkre sig mod aldrig at blive bedragen, det er kjerligt at troe Alt.

Lad os tale saaledes: kan et Menneske bedrage Gud? Nei, i Forhold til Gud kan et Menneske kun bedrage sig selv; thi Guds-Forholdet er saaledes det høieste Gode, at Den, som bedrager Gud, forfærdeligst bedrager sig selv. Eller lad os tage et Forhold mellem Menneske og Menneske. Kan et Barn bedrage sine Forældre? Nei, Barnet bedrager sig selv; det er blot en Tilsyneladelse (altsaa et Bedrag), en Kortsynethedens Skuffelse, at det for Barnet og for Den, som ikke har bedre Forstand end Barnet, seer ud, som var det Barnet, der bedrog Forældrene, ak, medens det stakkels Barn væsentligen bedrager sig selv. Man maa fornuftigviis antage, at Forældre i Forhold til Barnet have en saadan Overlegenhed i Viisdom og Indsigt, og derfor ogsaa en saadan Overlegenhed i sand Kjerlighed til Barnet, som kun daarligt forstaaer at elske sig selv, at det at bedrage Forældrene vilde være den største Ulykke, der kunde hænde Barnet, den største Ulykke, hvis det ikke var dets egen Skyld. Men saa er det jo — i Sandhed — ikke Forældrene, som ere bedragne, det er tvertimod Barnet, og det er en Tilsyneladelse (et Bedrag), at Barnet bedrog Forældrene; i barnagtig og daarlig Forstand er det saa, at Barnet bedrog Forældrene, men altsaa er det jo ikke sandt, da det kun er sandt i »barnagtig og daarlig Forstand«. Paa den anden Side, vilde det

ikke være et ynkeligt, et modbydeligt Syn at see en Fader eller Moder, som, i Forhold til Barnet, ikke havde den sande, alvorsfulde, bekymrede Forestilling om Overlegenhed, grundet i med evigt Ansvar i Sandhed at ville Barnets Bedste — vilde det ikke være ynkeligt og modbydeligt at see en Fader eller Moder, som derfor kunde synke ned i usømmeligt Kjævl med Barnet, blive for sin egen Skyld pirret og forbittret, fordi Faderen eller Moderen barnagtigt havde den daarlige Mening, at det var Barnet, som bedrog dem! Et saadant Forhold mellem Forældre og Barn er jo dog usømmeligt, ja næsten afsindigt, som, hvis det at slaae Barnet skulde betyde at slaaes med Barnet, og saaledes, med Tilsidesættelse af al Værdighed, Ophøiethed, myndig Overlegenhed, slet og ret blot bevise, at Faderen eller Moderen var i legemlig Forstand den Stærkeste.

Altsaa, den sande Overlegenhed kan aldrig bedrages, dersom den bliver sig selv tro. Men den sande Kjerlighed er i Forhold til Alt, hvad der ikke er Kjerlighed, altsaa i Forhold til ethvert Bedrag, ubetinget den Overlegne: følgelig kan den aldrig blive bedragen, naar den, ved at troe Alt, bliver sig selv tro, eller vedbliver at være den sande Kjerlighed.

Dette er vistnok saare let at indsee; Vanskeligheden er derfor en anden, at der er en lavere Forestillingskreds, som end ingen Anelse har om den sande Kjerlighed, om Kjerligheden i og for sig, og om dennes Salighed i sig selv; Vanskeligheden er, at en stor Mangfoldighed af Sandsebedrag vil holde Mennesket nede i den lavere Forestillingskreds, hvor Bedraget og det at bedrages betyder lige det Modsatte af hvad det betyder i *den uendelige Forestilling om Kjerlighed. I denne betyder det at bedrages ene og alene at lade være at elske, at lade sig henrive til at opgive Kjerligheden i og for sig og derved forlise dens Salighed i sig selv.* Thi i uendelig Forstand er kun eet Bedrag muligt, Selvbedraget; uendeligt behøver man ikke at frygte dem, som kunne slaae Legemet ihjel; at blive ihjelslaaet er, uendeligt, ingen Fare, ei heller den Art Bedrag, Verden taler om, nogen Fare. Og dette er atter ikke vanskeligt at forstaae. Det Vanskelige er at fuldkomme Opgaven, at erhverve den sande Forestilling om Kjerlighed, eller rigtigere, at vorde den sande Kjerlige; thi han værger sig just, ved at troe Alt, mod Sandsebedraget, kæmper for at bevare sig i den sande Kjerlighed. Men Sandsebedraget vil bestandigt paanøde sig, omtrent lige som det Sandsebedrag, der mener, at Solen bevæger sig, uagtet man dog veed, at det er Jorden.

Der er en lavere Opfattelse af Kjerlighed, altsaa en lavere Kjerlighed, som ingen Forestilling har om Kjerlighed i og for sig. Denne betragter det at elske som en Fordring (Gjenkjerlighed er Fordringen), og det at blive elsket (Gjenkjerligheden) som et jordisk Gode, som timelig — ak, og dog som den høieste Lyksalighed. Ja, naar saa er, maa rigtignok Bedraget kunne spille Mesteren, aldeles som i Penge-Verdenen. Man giver sine Penge ud for at kjøbe een eller anden Beqvemmelighed; man har givet Pengene, men man fik ikke Beqvemmeligheden: ja, saa er man narret. Man gjør Kjerlighedens Omsætning; man giver sin Kjerlighed hen, for at bytte, men man fik ikke Gjenkjerligheden i Bytte: ja, saa er man bedragen. Bedraget skal altsaa bestaae i, at Bedrageren vandt den Bedragnes Kjerlighed, saa denne maaskee end ikke kan lade være at elske ham, fordi han endog var i den Grad kjerlig — at han kun kunde elske eet eneste Menneske, og dette eneste Menneske var Bedrageren. Det er ikke denne Overveielses Agt at negte, at den Kjerlige blev bedragen, ei heller, at Bedrageren var, ja, at han var en ussel Bedrager; men det er dens Agt at negte, at denne Kjerlige var den sande Kjerlige. Thi Den, der er — saa overordentlig kjerlig, at han kun kan elske eet Menneske, han er ikke den sande Kjerlige, men en Forelsket, og en Forelsket er en Selvkjerlig, som tidligere er blevet viist. Men at man kan bedrage en Selvkjerlig, har Talen aldrig villet benegte. Der er her som overalt noget saare Dybsindigt i Tilværelsen. Man hører stundom denne høirøstede Klage over at være bleven bedragen i Kjerlighed. Anklageren vil just bevise, hvilken sjelden Kjerlig han selv er, og da derved igjen, hvor usædvanlig lumpen Bedrageren er og var, og dette beviser han ved om sig selv at forsikkre, at han kun kan og kunde elske eet Menneske. Han mærker ikke, at jo heftigere denne Anklage bliver, desto mere bliver den en Selvanklage, som angiver ham selv at have været og være en Selvkjerlig, som derfor ganske rigtigt kun kunde elske Een (thi den sande Kjerlige elsker Alle og uden at fordre Gjenkjerlighed), og derfor ganske rigtigt kunde blive bedragen, hvad den sande Kjerlige ikke kan. Dette vil sige: Enhver, der væsentligen og afgjørende paastaaer, at han i Kjerlighed er bleven saaledes bedragen, at han har tabt det Bedste, end sige Alt, han angiver derved sig selv at være en Selvkjerlig; thi det Bedste er Kjerligheden i og for sig, og den kan man altid beholde, hvis man vil være den sande Kjerlige. Enhver derfor, som kun vil have den lavere, Bedragets, Forestilling om hvad Kjerlighed er, han passe vel paa, at han ikke bliver bedragen, han lære af Pengemændene eller af dem, som gjøre Vare-Omsæt-

ninger, hvilke Forsigtighedsmidler der bruges mod Bedragere. Ak, og trods alle disse Forsigtighedsmidler, ja selv om det lykkedes ham ved disse at sikkre sig imod ethvert Bedrag: han og alle Ligesindede ere dog væsentligen bedragne ved at have deres Liv i den Verden, som er Bedraget, i den Verden, hvor alle ere væsentligen Bedragne, hvad enten nu den Ene sukker mod den anden over at være bleven bedragen, eller den Anden brouter af ikke at være bleven bedragen. Forskjellen er ikke større end hvis i en Daarekiste den ene Sindssvage vilde bilde sig noget ind af ikke at være sindssvag paa samme Maade som den anden, medens de dog alle væsentligen vare Sindssvage.

Den lavere Forestilling og Sandsebedraget, som i dennes Ærinde og Tjeneste besøger Menneskene, er Fristelsen; Vanskeligheden er just handlende at værge sig mod den; thi det er let nok i en stille Time at indsee, at den sande Kjerlige, som troer Alt, ikke kan bedrages. »Men det er dog saa flaut at blive bedragen.« Hvis Du selv var den sande Kjerlige, som troer Alt, saa vilde Du dog vel let indsee, at det er en Umulighed, indsee, at Du ikke var bedragen. Men er der da noget flaut i at vide med sig selv, at man ikke er bedragen? Nei. »Men det er dog saa flaut, at det maa synes Andre saaledes.« See, her er Sandsebedraget. At vide med sig selv og med Sandheden, at man ikke er bedragen, og dog finde det flaut, at det synes som var man bleven bedragen, hvad kalder man det? Det kalder man Forfængelighed, eller hvad her er det Samme, det kalder man: dog ikke ganske at være den sande Kjerlige. Ak, og kunde Forfængeligheden faae Magt over den sande Kjerlige, saa var han rigtignok bedragen, thi saa drager den ham ud af Kjerligheden ned i den lave, Smaalighedens og Kjævleriets Verden, hvor man narrer og narres, forfængelig af at kunne narre, flau ved at narres, og derfor forfængelig af at kunne undgaae det. — Naar vi see den sande Kjerlige blive bedragen af den Listige, den Rænkefulde, Hykleren, saa oprøres vi, og stundom hvorfor, fordi vi ikke i det Udvortes see Straffen og Gjengjeldelsen, altsaa fordi vi forlange at see Ufuldkommenhedens og Udvorteshedens Sandsen tilfredsstillende Skuespil, hvor Gjengjeldelsen er i det Udvortes, altsaa fordi vi synke ned i den lavere Forestillingskreds, altsaa fordi vi dorsk og tankeløst glemme, at den sande Kjerlige kan man ikke bedrage. Vi have Ret i at raabe Vee over Den, som leder en Blind vild; det er ganske i sin Orden, at vi fordre, her at see Straffen i det Udvortes, thi en Blind kan man bedrage, det at være blind sikkrer ikke mod ethvert Bedrag; men den sande Kjerlige, som troer Alt, kan man ikke bedrage. Vide

kan nemlig i en vis Forstand den Kjerlige meget godt, om Nogen bedrager ham, men ved ikke at ville troe det, eller ved at troe Alt bevarer han sig i Kjerligheden, og er saaledes ikke bedragen — saa man altsaa her seer et Exempel paa, hvor taabeligt det er, hvor uforstandig den Travlhed, som mener, at det at vide er høiere end det at troe; thi det, som just sikkrer den Kjerlige, der i en vis Forstand veed, at han bliver bedragen, mod at blive bedragen, er at troe Alt.

Den sande Kjerlige, som troer Alt, kan man ikke bedrage, thi at bedrage ham er at bedrage sig selv. Hvad er nemlig det høieste Gode og den største Salighed? Dog vel det, i Sandhed at elske; næst dette, i Sandhed at blive elsket. Men saa er det jo umuligt at bedrage den Kjerlige, som just ved at troe Alt bliver i Kjerligheden. Dersom det var muligt at bedrage En saaledes i Forhold til Penge, at den saakaldte Bedragne beholdt sine Penge: var han saa bedragen? Men dette er just her Tilfældet. Bedrageren bliver en Foragtelig ved sit Forsøg, og den Kjerlige bevarer sig i Kjerligheden, bliver i Kjerligheden altsaa i Besiddelse af det høieste Gode og den største Salighed, altsaa dog vel ikke bedragen! Bedrageren derimod bedrager sig selv. Han elsker ikke, og derved har han allerede bedraget sig selv for det høieste Gode og den største Salighed. Næst herefter kommer det at blive elsket af Den, der elsker i Sandhed — ellers kunde jo det at blive elsket vorde En til stor Ulykke. Atter dette er Bedrageren igjen ifærd med at bedrage sig selv for, forsaavidt han forhindrer sig i at have den sande Gavn deraf, og forsaavidt det skulde lykkes ham, naar hans Bedrag formeentligen opdagedes, at forspilde det andet Menneskes Kjerlighed, gjøre den Kjerlige ulykkelig ved at han ophørte i Sandhed at elske — istedenfor ved at troe Alt at blive i Kjerligheden, sikkret mod Bedraget.

Lad det engang skee for vore Øine, at det ret kan blive tydeligt, hvor ynkelig Bedrageren tager sig ud i Forholdet til den sande Kjerlige — thi der tales meget om Forførere og Forførelser, om Bedrag og Bedragere, men saa sjeldent taler man om eller fremstiller man den sande Kjerlige. Altsaa jeg tænker mig en Listig, en Rænkefuld, en Hykler; jeg gjør mig en Fornøielse af at udstyre ham, der er indviet i alle Bedragets Hemmeligheder, med alle forføreriske Gaver. Hvad vil han nu? Han vil bedrage den Kjerlige, han vil (thi saa megen Forstand har han trods sin Fordærvethed, at han indseer, hvor stort et Gode det er at blive elsket) ved sin List see at blive elsket. Men hvortil alle disse Ophævelser, dette aldeles overflødige Forraad af List og Rænker?

Det er den sande Kjerlige, han vil bedrage; men den sande Kjerlige elsker Alle, saa Bedrageren langt simplere kan opnaae det at blive elsket. Ja, var det en Forelsket (en Selvkjerlig) Talen var om, da var der dog i det mindste Mening i Bedraget; thi den Forelskede kan kun elske een Eneste, og nu gjaldt det altsaa om, hvis det var muligt, ved Listens og Underfundighedens bedragerske Kunst at blive denne Eneste. Men i Forholdet til den sande Kjerlige er Bedraget lige fra Begyndelsen meningsløst, Bedrageren lige fra Begyndelsen bragt i den ynkeligste Belysning. Nu videre. Det lykkes naturligviis altsaa at blive elsket, naturligviis — ja Bedrageren mener og maa naturligviis mene, at dette skyldes hans List, hans Rænker og Kunst; stakkels Bedragne, han mærker ikke, at det er den sande Kjerlige han har med at gjøre, der elsker ham, fordi den sande Kjerlige elsker Alle. I hvilken Meningsløshed er nu Bedragerens Ynkelighed fangen, ikke som mislykkedes Bedraget, nei den Straf er meget for ringe, nei Bedraget lykkes og Bedrageren er stolt af sit Bedrag! Men hvori ligger da Bedraget, hvad er det for et Bedrag han taler om? Naturligviis skal Bedraget ligge deri, at han, medens den Kjerlige elsker ham, foruden at nyde dette Gode at blive elsket, tillige koldt og stolt og spottende nyder den Selvtilfredshed ikke at elske igjen. Det undgaaer ham naturligviis ganske (thi hvor skulde en Bedrager falde paa, at den sande Kjerlighed var til!), at han har med den sande Kjerlige at gjøre, som elsker uden at gjøre nogen Fordring paa Gjenkjerlighed, just sætter Kjerligheden og dens Salighed i ikke at forlange Gjenkjerlighed. Bedrageren har altsaa listigt faaet den Kjerlige til at elske ham — men det er jo netop hvad den Kjerlige saa uendeligt gjerne vil; Bedrageren har formeentligen narret ham ved ikke at elske igjen — men den sande Kjerlige anseer jo netop at fordre Gjenkjerlighed for en Besmittelse, en Nedværdigelse, og det at elske uden Gjenkjerlighedens Løn for den høieste Salighed. Hvo er saa den Bedragne; hvad er det for et Bedrag der tales om; Bedrageren taler i Taaget og veed ikke selv hvad han siger, ligesom hiin Mand, af hvem vi Alle lee, hiin Mand, der laae i Grøften, og dog meente, at han reed. At bedrage paa den Maade er det ikke ligesom, hvis man vilde kalde det at stjæle: at stikke Penge til en Mand! Den sande Kjerlige er bleven rigere; thi for Hver mere han faaer at elske, og for hver Gang mere han giver sin Kjerlighed ud med Afkald paa Gjenkjerlighed, bliver han rigere. Eller er den sande Kjerlige bedragen, hvis det forbliver skjult, hvilken uværdig Gjenstand for Kjerlighed Bedrageren er? Det at elske er jo det høieste Gode, men saa kan kun den Kjerlighed, som fordrer Gjenkjerlig-

hed, altsaa den usande Kjerlighed, være bedragen ved at forblive uvidende om, at Gjenstanden er uværdig. Eller er den sande Kjerlige bedragen, hvis det bliver aabenbart, hvilken uværdig Gjenstand Bedrageren er og var? Det at elske er jo det høieste Gode og den største Salighed. See, Den som i Pengesager, for selv at faae Penge, henvender sig til en Mand han havde stolet paa, og om hvem han havde troet, at han havde Penge: han er narret, hvis Manden saa er uvederhæftig og ingen Penge har. Men Den, som vil give sine Penge bort og ikke paa fjerneste Maade ønsker eller forlanger at faae dem igjen, han er dog vel ikke narret — fordi Modtageren ingen Penge har. Men den listige Bedrager, han bevæger sig i Underfundighedens smidigste og meest indsmigrende Bøininger, han mærker ikke, hvor klodderagtigt han bærer sig ad. Han mener at være den Overlegne, han smiler selvtilfreds ind i sig selv (ak, som hvis Du saae den Sindssvages selvtilfredse Smiil, der baade er til at lee og til at græde over!); han aner ikke, at den Kjerlige er den uendeligt Overlegne. Forblindet er Bedrageren, han mærker end ikke sin rædsomme Afmagt: hans Bedrag lykkes — og han gjør en Velgjerning; hans Bedrag lykkes — og han gjør den sande Kjerlige endnu rigere; hans Bedrag lykkes ham, det lykkes hàm — og dog er han selv netop den Bedragne. Stakkels Bedragne, selv denne Vei til Frelse er ham afskaaren, at hans Bedrag mislykkes! Dersom en Sindssvag vil overbevise en Forstandig om sin afsindige Tankes Rigtighed, og det nu i en vis Forstand slaaer til, er dette da ikke det Rædsomste af Alt, er det ikke næsten som en Ubarmhjertighed af Tilværelsen, thi var det mislykkedes, saa kunde dog maaskee den Sindssvage derved være bleven opmærksom paa, at han var Sindssvag; men nu er det skjult for ham, og hans Sindssvaghed vel uhelbredelig. Saaledes med Bedrageren; men det er ikke ubarmhjertigt, det er den retfærdige Straf over ham, at hans Bedrag lykkes — og just derved hans Fortabelse.

Hvad strides der da i Sandhed om mellem Bedrageren og den Kjerlige? Bedrageren vil franarre ham hans Kjerlighed. Dette lader sig ikke gjøre; den sande Kjerlige har just ved ubetinget ikke at fordre den mindste Gjenkjerlighed indtaget en uindtagelig Stilling; at bedrage ham hans Kjerlighed fra lader sig lige saa lidet gjøre som at franarre en Mand de Penge, han som Foræring staaer og giver En. Der strides derfor egentligen om noget Andet, om det skulde kunne være muligt, at Bedrageren (hvad han da ingenlunde tilsigter eller tænker paa) blev Anledningen til den Kjerliges Fald, saa den Kjerlige affaldt fra Kjerligheden og sank ned i

Sandsebedragets Verden, i det barnagtige Kjævl med Bedrageren, fordi den Kjerlige opgav Kjerligheden, som elsker uden at fordre Gjenkjerlighed. Men derimod værger just den sande Kjerlige sig ved at troe Alt, altsaa ved at elske Bedrageren. Hvis Bedrageren kunde forstaae dette, han maatte tabe Forstanden. En Forelsket (den Selvkjerlige) mener da at være bedragen, naar Bedrageren har faaet ham narret til at elske sig, medens han ikke elsker igjen — og den sande Kjerlige mener sig just frelst, naar det, ved at troe Alt, lykkes ham at elske Bedrageren; den Forelskede anseer det for Ulykken, at vedblive at elske Bedrageren, den sande Kjerlige anseer det for Seiren, hvis det blot maa lykkes ham at vedblive at elske Bedrageren. Forunderligt! Bedrageren maa paa sin Viis blive mere og mere indbildsk, at Bedraget lykkes ham saa overordentligt; tilsidst ender det vel med, at han anseer den Kjerlige for et indskrænket sølle Skrog. Og dog er det just ved dette Samme, at den sande Kjerlige er evigt og uendeligt sikkret mod at blive bedragen! Veed Du, m. T., noget stærkere Udtryk for Overlegenhed end det, at den Overlegne ovenikjøbet seer ud som den Svagere? Thi den Stærkere, der seer ud som den Stærkere, han giver en Maalestok for sin Overlegenhed; men Den, der, skjøndt overlegen, seer ud som den Svagere, han negter Maalestok og Sammenligning, det er, han er uendeligt overlegen. Har Du i Livet aldrig seet dette den uendelige Overlegenheds Forhold, som rigtignok ikke ligefrem er til at see, thi det Uendelige sees aldrig ligefrem? Tag den i Forstand Andre uendeligt Overlegne, og Du skal see, han seer ud som en eenfoldig Stakkel; kun Den, som mener at have noget mere Forstand end Andre, men ikke er ganske sikker derpaa, eller indskrænket og daarlig nok til at bryste sig af et Sammenlignings-Forhold, han bestræber sig for at see ud som den i Forstand Overlegne.

Saaledes med den Kjerlige, som troer Alt. Det kan saa let forvexles med Indskrænkethed, og dog er Viisdommens Dyb i denne Eenfold; det kan saa let forvexles med Svaghed, og dog er Evighedens Kræfter i denne Afmagt; det kan saa let see ud som et stakkels priisgivent Menneske, hvem Enhver kan bedrage, og dog er han den Eneste, der evigt og uendeligt er sikkret mod at bedrages. Men det sees ikke ligefrem, menneskeligt talt ligger Forvexlingen nær nok, især i disse kloge Tider, der ere blevne for kloge til at troe paa Viisdom. Forvexlingen ligger nær nok; thi den Kjerlige, som troer Alt, er ikke ligefrem aabenbar, han er som hine Planter, hvis Forplantelse er i det Skjulte: han aander i Gud, han drager Næring for sin Kjerlighed fra Gud, han

styrker sig ved Gud. At han menneskeligt talt bedrages, seer han i en vis Forstand selv; men han veed, at Bedraget og det Sande strække lige vidt, og at det altsaa dog var muligt, at Bedrageren ikke var en Bedrager, og han troer derfor Alt. Dertil har denne Kjerlige Mod, Mod til at troe Alt (sandeligen det høieste Mod!), Mod til at taale Verdens Foragt og Forhaanelse (sandeligen den største Seier, større end nogen, der vandtes i Verden, thi den overvinder Verden!), Mod til at udholde, at Verden finder det saa ubeskriveligt taabeligt, medens den dog ypperligt kan forstaae Det, hvoraf han slutter, men ikke hans Slutning, saalidet som den mistroiske Verden kan forstaae Saligheden, hvilken den sande Kjerlige har i sig selv.

Dog sæt, at det engang i Evigheden viste sig, at den Kjerlige virkeligen var bleven bedragen! Hvorledes, skulde det virkeligen være fornødent endnu engang at gjentage? Naar det at elske er det høieste Gode og den største Salighed; naar den Kjerlige just ved at troe Alt bliver i Kjerlighedens Salighed: hvor skulde han da, i Tid eller i Evighed, være bedragen! Nei, nei, der er i Tid og i Evighed kun eet Bedrag muligt i Forhold til den sande Kjerlighed, Selvbedraget, eller at opgive Kjerligheden. Den sande Kjerlige vil derfor end ikke kunne forstaae Indvendingen. Ak, men vi andre kunne det destoværre kun altfor let; thi den lavere Forestillingskreds og de jordiske Lidenskabers Pagt med Sandsebedragene er det saa vanskeligt at løsrive sig fra. Netop som man allerbedst har forstaaet det Sande kommer pludseligen det Gamle paa En igjen. Det Uendelige, det Evige, altsaa det Sande er det naturlige Menneske saa fremmed, at det gaaer ham ligesom det gaaer Hunden, der vel kan lære et Øieblik at gaae opreist, men dog bestandigt længes efter at gaae paa Fire. Man kan næsten tvinge et Menneskes Tanke til at maatte indrømme, at, da Bedraget strækker ubetinget lige saa vidt som det Sande, kan det ene Menneske ikke virkeligen dømme det andet, men den Dømmende bliver blot selv aabenbar — omtrent som naar En af al sin Magt slaaer til paa en Kraftprøver, og ikke veed af, at det er en Kraftprøver, altsaa mener, at han i Virkeligheden slaaer, medens hans Kraft dog egentligen kun bliver prøvet. Og naar man saa har forstaaet dette, saa kan man dog søge endnu een Udflugt, man kan forholde sig nysgjerrigt til Evigheden, regnende paa, at den saa skal gjøre det aabenbart, om det nu virkeligen var en Bedrager. Men hvad beviser dette? Det beviser, at man hverken er den sande Kjerlige, der har Kjerlighedens Salighed i sig selv,

ei heller har den sande Alvors Forestilling om Evigheden. Giver et Menneske efter for denne Indskydelse, drager den ham strax ned i Smaalighedens lave Egne, hvor det Sidste og Høieste ikke er Kjerlighedens Salighed i sig selv, derimod Rethaveriets Kjævl. — Men den sande Kjerlige troer Alt — og bliver dog aldrig bedragen.

III.

Kjerlighed haaber Alt — og bliver dog aldrig til Skamme.

1 Cor. XIII, 7. Kjerlighed haaber Alt.

Under mange Billeder og ved mange Forestillinger søger den hellige Skrift paa forskjellig Maade at give denne vor jordiske Tilværelse Festlighed og Høitidelighed, at skaffe Luft og Udsigt ved Forholdet til det Evige. Og dette gjøres vel fornødent. Thi naar det jordiske Livs Verdslighed, gudforladt, slutter sig inde med sig selv i Selvtilfredshed, udvikler denne indespærrede Luft Gift i sig og af sig. Og naar i Timeligheden Tiden i en vis Forstand saa langsomt sniger sig hen og dog saa underfundigt hurtigt, at man aldrig med samlet Opmærksomhed bliver dens Forsvinden vaer; eller naar Øieblikket sætter sig fast og bliver stillestaaende, naar Alt, Alt opdrives for at vende Sindet og Kræfterne ind i Øieblikket: saa tabes Udsigten, og dette løsrevne, gudforladte Timelighedens Øieblik, det være nu kortere eller længere, bliver et Affald fra det Evige. See derfor er der saa ofte i de forskjellige Tider følt Trang til en forfriskende, oplivende Luftning, et mægtigt Pust, der kunde rense Luften og fordrive de giftige Dunster, følt Trang til en stor Begivenheds frelsende Bevægelse, der frelser ved at bevæge det Stillestaaende, følt Trang til en stor Forventnings oplivende Udsigt — at man ikke skal blive qvalt i Verdsligheden eller omkomme i det belemrende Øieblik!

Dog veed Christendommen kun een Vei og een Udvei, medens den ikke destomindre altid veed Vei og Udvei; det er ved Hjælp af det Evige, at Christendommen i ethvert Øieblik skaffer Luft og Udsigt. Naar Travlheden tiltager, just fordi Øieblikket breder sig, naar den ustandseligt farer omkring i Øieblikket, som, evigt forstaaet, ikke kommer af Stedet, naar de Travle saae og høste og saae igjen og høste atter (thi Travlhed høster mange Gange), naar de Travle sanke Laderne fulde af hvad de høstede og hvile paa deres Fortjenester — ak, medens Den, der i Sandhed vil det Gode, i Løbet af samme Tid endnu ikke seer den mindste Frugt af sin Arbeiden, og han bliver til Spot som Den, der ikke veed at saae, som Den, der arbeider forgjeves og blot fægter i Luften: da skaffer Christendommen Udsigt ved sin billedlige Tale om, at dette jordiske Liv er Sædens Tid, Evigheden Høstens. Naar Øieblikket, just fordi det staaer stille, bliver som en Hvirvel (thi Hvirvel bevæger sig ikke fremad), naar der strides, seires og tabes og atter seires, nu paa eet Punkt, nu paa et andet — men Den, der vil det Gode i Sandhed, er den Eneste, som alene er Tabende og tabende Alt, som det synes: da skaffer Christendommen Udsigt ved Hjælp af sin billedlige Tale om, at dette Liv er Trængselens, er Stridens, Evigheden Seirens. Naar Øieblikket bliver stillestaaende i Smaalighedens usle Forvikling, som dog vrængende gjengiver selv det Helligste, det Gode, det Sande i den kummerlige Formindskelse, vrængende leger den Leeg at uddele Ære og Skam; naar Alt forfængeliggjøres ved at drages ned i dette jammerlige, forvirrede Røre: da skaffer Christendommen Luft og Udsigt, skaffer Livet Høitidelighed og Festlighed ved i billedlig Tale at vise hen til hiint Evighedens Optrin, hvor det evigt skal afgjøres, hvo der vandt Ærens Krands, og hvo der blev til Skamme. — Hvilken høitidelig alvorsfuld Festlighed! Sandeligen, hvad er ogsaa Ære og Skam, naar ikke den Omgivelse er sikkret, som giver Æren og Skammen uendelig Betydning! Selv om det var fortjent, at et Menneske vandt Ære her i Verden, hvad Høitidelighed har Verden til at give det Betydning! Lad Discipelen fortjent blive udskammet, eller fortjent blive udmærket — dersom den høitidelige Handling skulde foregaae paa Trappegangen; dersom Læreren, der uddeler Æren og Skammen, var en jammerlig Karl; dersom der Ingen eller saa godt som Ingen var indbuden af hine Ærværdige, der beære Festligheden med deres Nærværelse, men en desto større Flok af løse Mennesker, hvis Rygte endog var tvetydigt: hvad er saa Æren og Skammen? Men Evigheden! Veed Du nogen Festlighedens Bygning, der er saa høit hvælvet som Evigheden; veed

Du noget, selv noget Guds-Huus, hvor der er denne hellige Stilhed som i Evigheden; veed Du nogen, selv den meest udvalgte Kreds af Ærværdige, der er saaledes sikkret for, at Ingen er tilstede, mod hvem Æren kunde have det Mindste, det Allermindste at indvende, saaledes sikkret mod, at Ingen er tilstede uden hvem Æren har Ære af, som Evigheden er det; veed Du nogen festlig Sal, var end alle dens Vægge af Speilglas, der saaledes uendeligt gjengiver, og ene, Ærens Fordring, saaledes uendeligt negter end den mindste, den meest ubemærkede Sprække for Vanæren at skjule sig i, som Evigheden — hvis Du der skulde staae til Skamme!

Saaledes skaffer Christendommen i Forhold til Ære og Skam hvert Øieblik Udsigt ved Hjælp af Evigheden, hvis Du selv vil hjælpe til ved at haabe. Christendommen fører Dig ikke op paa et noget høiere Sted, hvorfra Du dog kun kan overskue en noget videre Omkreds: dette er dog kun et jordisk Haab og en verdslig Udsigt. Nei, Christendommens Haab er Evigheden; og derfor er der Lys og Skygge, Skjønhed og Sandhed, og fremfor Alt Gjennemskuelsens Fjernhed i dens Tegning af Tilværelse. Christendommens Haab er Evigheden, og Christus er Veien; hans Fornedrelse er Veien, men ogsaa da han foer til Himmels var han Veien.

Men Kjerligheden, som er større end Tro og Haab, paatager sig ogsaa Haabets Gjerning, eller paatager sig Haabet, det at haabe for Andre, som en Gjerning. Selv opbygges og næres den ved dette Evighedens Haab, og handler da igjen mod Andre kjerligt i dette Haab, hvad vi nu ville overveie:

Kjerlighed haaber Alt — og bliver dog aldrig til Skamme;

thi sandeligen ikke Enhver, der haaber Alt, er derfor den Kjerlige, ei heller er Enhver, der haaber Alt, derfor sikkret mod aldrig at blive til Skamme; men kjerligt at haabe Alt er det modsatte af fortvivlet slet intet at haabe, hverken for sig selv eller for Andre.

A t h a a b e A l t, eller hvad der er det Samme a l t i d a t h a a b e. Vel synes det nemlig ved første Øiekast som var det at haabe Alt Noget, der kunde gjøres een Gang for alle, da »Alt« jo samler det Mangfoldige i Eet, og forsaavidt i hvad man maa kalde et evigt Øieblik, som var Haabet i Hvile, i Ro. Dette er dog ikke saa. Det at haabe er nemlig sammensat af det Evige og det Timelige, deraf kommer det, at Udtrykket for Haabets Opgave i

Evighedens Skikkelse er at haabe Alt, i Timelighedens Skikkelse altid at haabe. Det ene Udtryk er ikke sandere end det andet, tvertimod bliver hvert af Udtrykkene usandt, naar det skulde modsættes det andet Udtryk, istedenfor forenede at udtrykke det Samme: i ethvert Øieblik altid at haabe Alt.

At haabe forholder sig til det Tilkommende, til Muligheden, hvilken igjen, forskjelligt fra Virkelighed, altid er et Dobbelt, Fremgangens eller Tilbagegangens, Opreisningens eller Undergangens, det Godes eller det Ondes Mulighed. Det Evige »er«; men idet det Evige berører det Timelige eller er i det Timelige, træffe de hinanden ikke i det »Nærværende«, thi saa var det Nærværende selv det Evige. Det Nærværende, Øieblikket, er saa hurtigt forbi, at det egentligen ikke er til, det er blot Grændsen, og er altsaa forbigangent, medens det Forbigangne er, hvad der var nærværende. Naar altsaa det Evige er i det Timelige, saa er det i det Tilkommende (thi det Nærværende kan det ikke faae fat paa, og det Forbigangne er jo forbi) eller i Muligheden. Det Forbigangne er det Virkelige, det Tilkommende det Mulige; evigt er det Evige det Evige, i Tiden er det Evige det Mulige, det Tilkommende. Vi kalde jo derfor den Dag imorgen det Tilkommende, men ogsaa det evige Liv kalde vi det Tilkommende. Det Mulige er som saadant altid et Dobbelt, og det Evige forholder sig i Mulighed ligeligt til dens Dobbelthed. Fra den anden Side, naar Mennesket, hvem det Mulige angaaer, forholder sig ligeligt til det Muliges Dobbelthed, saa sige vi: han forventer. At forvente indeholder i sig den samme Dobbelthed som det Mulige har, og at forvente er at forholde sig til det Mulige reent og blot som saadant. Derpaa deler Forholdet sig, eftersom det forventende Menneske vælger. At forholde sig forventende til det Godes Mulighed er at haabe, hvad just derfor ikke kan være nogen timelig Forventning, men er et evigt Haab. At forholde sig forventende til det Ondes Mulighed er at frygte. Men saavel den Haabende som den Frygtende er forventende. Dog saa snart Valget er gjort, er det Mulige forandret, thi det Godes Mulighed er det Evige. Det er kun i Berøringens Øieblik, at det Muliges Dobbelthed er ligelig; ved den Afgjørelse at vælge Haabet afgjør man derfor uendeligt mere end det synes, thi det er en evig Afgjørelse. Kun i den blotte Mulighed, altsaa for den blot eller ligegyldigt Forventende er det Godes og det Ondes Mulighed ligelig; i Forskjelliggjørelsen (og Valget er jo forskjelliggjørende) er det Godes Mulighed mere end Mulighed, thi den er det Evige. Deraf kommer det, at Den, som haaber,

aldrig kan bedrages; thi at haabe er at forvente det Godes Mulighed, men det Godes Mulighed er det Evige.

Saaledes maa man nøiagtigere bestemme, hvad det er at haabe; i den almindelige Sprogbrug kalder man ofte Det Haab, som ingenlunde er Haab, men Ønske, Længsel, længselsfuld Forventning snart af det Ene, snart af det Andet, kort en Forventendes Forhold til det Mangfoldiges Mulighed. Saaledes forstaaet (naar Haab egentligen blot betyder Forventning) falder det da Ynglingen og Barnet let nok at haabe, fordi Ynglingen og Barnet selv endnu er en Mulighed. Og derimod er det saa igjen i sin Orden, naar man seer, hvorledes med Aarene som oftest det Mulige og Haabet tager af i Menneskene, eller Sandsen for Mulighed. Heraf lader det sig igjen forklare, at Erfaringen taler afvisende om Haabet, som var det blot Ungdommelighed (hvad vistnok Barnets og Ynglingens Haaben ogsaa er), som var det at haabe, liig det at dandse, noget ungdommeligt Noget, hvad den Ældre hverken har Lyst eller Lethed til. Nu ja, det at haabe er jo ogsaa at gjøre sig let ved Hjælp af det Evige, det er ved Hjælp af det Godes Mulighed. Og er det Evige end langtfra at være Ungdommelighed, har det dog langt mere tilfælles med Ungdommelighed end med den Tværhed, der ofte nok beæres med Navn af Alvor, den Aarenes Trevenhed, som i nogenlunde heldige Vilkaar er saadan nogenlunde tilfreds og beroliget, men for Alt Intet har med Haabet at skaffe, og i uheldige Vilkaar hellere gnaver fortredent end at haabe. I Ungdommen har et Menneske Forventning og Mulighed nok, det udvikler sig af sig selv i Ynglingen som det kostelige Myrrha, der drypper ned af Arabiens Træer. Men naar et Menneske saa er bleven ældre, da bliver hans Liv som oftest hvad det nu saadan engang er blevet, en dvask Gjentagelse og Omskrivning af det Samme; ingen Mulighed skrækker vækkende op, ingen Mulighed opliver foryngende; Haabet bliver Noget, som intetsteds har hjemme, og Mulighed noget lige saa Sjeldent som Grønt i Vintren. Man lever uden det Evige ved Hjælp af Vane, Klogskab, Efterabelse, Erfaring, Skik og Brug. Og sandeligen, tag alt Dette, kom det tilsammen, tilbered det ved de sløvede eller kun jordiskt blussende Lidenskabers Ild, og Du skal see, Du kan faae Allehaande ud deraf, en forskjelligt tillavet seig Sliim, som man kalder Leve-Klogskab; men aldrig fik Nogen Mulighed ud deraf, Mulighed, dette Vidunderlige, der er saa uendeligt skørt (ikke er Foraarets fineste Stengel saa skør!), saa uendeligt skrøbeligt (ikke er det fineste forarbeidede Liin saa skrøbeligt!) og dog netop tilveiebragt,

dannet ved Hjælp af det Evige, og dog stærkere end Alt, hvis det er det Godes Mulighed!

Man mener at tale erfarent ved at dele et Menneskes Liv i visse Afsnit og Aldere, og da kalde det første Afsnit Haabets eller Mulighedens. Hvilken Daarskab! Man udelader altsaa i Talen om Haabet ganske det Evige, og dog taler man om Haabet. Men hvorledes er det muligt, da Haabet jo forholder sig til det Godes Mulighed, og derved til det Evige! Og paa den anden Side, hvorledes er det muligt at tale saaledes om Haabet, at man anviser det en vis Alder; det Evige strækker dog vel til for hele Livet, saa er der altsaa og skal være Haab indtil det Sidste, saa er der altsaa ingen Alder der er Haabets, men hele Ens Liv skal være Haabets Tid! Man mener altsaa at tale erfarent om Haabet — ved at afskaffe det Evige. Som man i Skuespillet, ved at forkorte Tiden og ved at fortætte Begivenheder, i Løbet af nogle faa Timer faaer flere Aars Indhold at see: saaledes vil man skuespilagtigt indrette sig indenfor Timeligheden. Man forkaster Guds Anlæg med Tilværelsen: at Timeligheden er heel og holden Udviklingen, Forviklingen — Evigheden Opløsningen; man indretter det Hele indenfor Timeligheden, udviser en Snees Aar til Udviklingen, saa ti Aar til Forviklingen, saa strammer man Knuden i nogle Aar og saa følger Opløsningen. Unegteligt, Døden er jo ogsaa en Opløsning, og saa er det forbi, man bliver begraven — dog ikke førend Forraadnelsens Opløsning er indtraadt. Men sandeligen Enhver, der ikke vil forstaae, at hele Ens Liv skal være Haabets Tid, han er fortvivlet, ligegyldigt, aldeles ligegyldigt, hvad enten han veed af det eller ikke, hvad enten han priser sig lykkelig i sin formeentlige Velvære, eller han slider sig gjennem Kjedsommelighed og Bryderi. Enhver, der opgiver Muligheden af, at hans Tilværelse i næste Øieblik kunde være forspildt — hvis han da ikke opgiver denne Mulighed, fordi han haaber det Godes Mulighed, altsaa Enhver, der lever uden Mulighed, han er fortvivlet, han bryder med det Evige, han slutter vilkaarligt Muligheden af, sætter uden Evighedens Samtykke Slutning, hvor Slutningen ikke er, istedenfor som Den, der skriver efter en Andens Tilsigen, bestandigt at have Pennen rede til det Næste, saa han ikke formaster sig til meningsløst at sætte Punktum førend Meningen er ude, eller til oprørsk at kaste Pennen fra sig.

Naar man vil hjælpe et Barn med en meget stor Opgave, hvorledes bærer man sig saa ad? Ja, man sætter det ikke hele Opgaven for paa eengang, thi saa fortvivler Barnet og opgiver Haabet; man sætter det et lille Stykke for ad Gangen, men bestan-

digt saa meget, at Barnet intet Øieblik kommer til at standse, som var det færdigt, og heller ikke saa meget, at Barnet ikke kan overkomme det. Dette er Opdragelsens fromme Sviig; den fortier egentligen Noget; bliver Barnet bedraget, kommer det deraf, at Opdrageren er et Menneske, som ikke kan indestaae for det næste Øieblik. Men nu Evigheden; den er dog vel den største Opgave, som er sat et Menneske, og paa den anden Side, den kan dog vel indestaae for det næste Øieblik; og Timelighedens Barn (Mennesket) forholder sig jo dog kun som et lille Barn til den uendelige Opgave! Vilde Evigheden paa eengang, og i sit Sprog, sætte Mennesket Opgaven, uden Hensyn til hans Fatteevne og svage Kræfter: maatte Mennesket fortvivle. Men da er det det Vidunderlige, at denne den største Magt, Evigheden, kan gjøre sig saa lille, at den er saaledes delelig, den, som dog evigt er Eet, at den iførende sig Skikkelsen af det Tilkommende, det Mulige, ved Hjælp af Haabet opdrager Timelighedens Barn (Mennesket), lærer ham at haabe (thi at haabe er selve Underviisningen, er Forholdet til det Evige), hvis han da ikke vilkaarligt vælger strengt at forknyttes ved Hjælp af Frygten, eller han frækt vælger at fortvivle, det er, at unddrage sig Mulighedens Opdragelse. I Muligheden sætter det Evige, rigtigt forstaaet, bestandigt kun et lille Stykke for ad Gangen. Evigheden er ved det Mulige bestandigt n æ r nok til at være ved Haanden, og dog f j e r n nok til at holde Mennesket i Bevægelse fremad mod det Evige, i Gangen, i Fremgangen. Saaledes lokker og drager Evigheden et Menneske, i Muligheden, fra Vuggen til Graven, hvis han da vælger at haabe. Thi Muligheden er, som sagt, et Dobbelt, og just derfor den sande Opdragelse; Muligheden er lige saa streng, eller kan dog være lige saa streng, som den kan være mild. Haabet ligger ikke uden videre i Muligheden, thi i Muligheden kan ogsaa Frygten ligge. Men Den, der vælger Haabet, ham opdrager Muligheden ved Hjælp af Haabet til at haabe. Dog bliver Frygtens Mulighed, Strengheden, skjult tilstede som en Mulighed, hvis den, for Opdragelsens Skyld, for at vække, skulde gjøres fornøden; men den bliver skjult, medens det Evige lokker ved Hjælp af Haabet. Thi det at lokke er bestandigt at være lige saa n æ r som f j e r n, hvorved den Haabende bevares altid haabende, haabende Alt, bevares i Haabet for det Evige, som i Timeligheden er det Mulige.

Saaledes med det at haabe Alt. Men d e t k j e r l i g t at haabe Alt betegner den Kjerliges Forhold til andre Mennesker, at han i Forhold til dem, haabende for dem, bestandigt holder Muligheden aaben med uendelig Forkjerlighed for det Godes Mulighed. Han

haaber altsaa kjerligt, at der i ethvert Øieblik er Mulighed, er det Godes Mulighed for det andet Menneske, denne det Godes Mulighed betyde nu herligere og herligere Fremgang i det Gode fra Fuldkommenhed til Fuldkommenhed, eller Opreisning fra Fald, eller Frelse fra Fortabelse, og saaledes fremdeles.

At den Kjerlige har Ret, at der i ethvert Øieblik er Mulighed, indsees let. Ak, men Mangen vilde maaskee langt lettere forstaae det, naar vi ville lade Fortvivlelsen sige det Samme — thi Fortvivlelsen siger i en vis Forstand det Samme. Den Fortvivlede veed ogsaa, hvad der ligger i Mulighed, og dog opgiver han Muligheden (thi at opgive Muligheden, er just at fortvivle), eller endnu rettere, han fordrister sig frækt til at antage det Godes Umulighed. Atter her viser det sig, at det Godes Mulighed er mere end Mulighed; thi naar En fordrister sig til at antage det Godes Umulighed, saa gaaer overhovedet Muligheden ud for ham. Den Frygtende antager ikke det Godes Umulighed; han frygter det Ondes Mulighed, men han slutter ikke, han fordrister sig ikke til at antage Umuligheden af det Gode.

»Det er muligt,« siger Fortvivlelsen, »det er muligt, at selv den redeligst Begeistrede dog engang blev træt, opgav sin Stræben og sank i Usselhedens Tjeneste; det er muligt, at selv den inderligst Troende dog engang slap Troen og valgte Vantroen; det er muligt, at selv den meest brændende Kjerlighed engang afkøledes, isnede; det er muligt, at selv det retskafneste Menneske dog kunde komme paa en Afvei og fortabes; det er muligt, at selv den bedste Ven kunde forvandles til Fjende, selv den trofasteste Hustru til en Meenederske: det er muligt, fortvivl derfor, opgiv Haabet, haab fremfor Alt ikke paa noget Menneske eller for noget Menneske!« — Ja, vist er det muligt, men saa er jo ogsaa det Modsatte muligt. »Opgiv derfor aldrig ukjerligt noget Menneske eller Haabet for ham, thi det var muligt, at selv den meest forlorne Søn dog kunde frelses; at den meest forbittrede Fjende, ak han, der var Din Ven, det er dog muligt, at han atter kunde blive Din Ven; det er muligt, at Den, der sank dybest, ak, fordi han stod saa høit, det er dog muligt, at han atter kunde opreises; det er dog muligt, at den Kjerlighed, som blev kold, atter kunde komme til at brænde: opgiv derfor aldrig noget Menneske, endnu ikke i det sidste Øieblik, fortvivl ikke, nei haab Alt!«

Altsaa »det er muligt,« saavidt enes den Fortvivlede og den Kjerlige i det Samme; men da skilles de evigt ad, thi Fortvivlelse haaber slet Intet for Andre, Kjerlighed haaber Alt. Fortvivlelsen synker sammen og bruger nu stundom Muligheden som et for-

lystende Pirrings-Middel, hvis man ellers kan forlystes ved den ustadige, forfængelige, spøgelseagtige Muligheds Blussen. Det er mærkeligt nok, og viser, hvor dybt Haabet er grundet i et Menneske, at man netop hos Mennesker, som isnede i Fortvivlelse, finder en fremherskende Tilbøielighed til at gantes og lefle med Muligheden, en vellystig Misbrug af Indbildningskraften. Koldt og trodsigt vil den Fortvivlede ikke haabe i Forhold til det andet Menneske, endnu mindre arbeide for det Godes Mulighed i ham; men det forlyster den Fortvivlede at lade det andet Menneskes Skjebne gøgle for sig i Mulighed, ligegyldigt Haabets eller Frygtens, det forlyster ham at lege med det andet Menneskes Skjebne, at tænke snart den ene snart den anden Mulighed, at vippe ham ligesom i Luften, medens han selv, stolt og ukjerligt, foragter det Hele.

Dog med hvad Ret kalde vi Den en Fortvivlet, der opgiver et andet Menneske? Eet er det jo selv at fortvivle, et Andet, at fortvivle over en Anden. Aah, ja, men dersom det dog er sandt, hvad den Kjerlige forstaaer, og dersom det er sandt, at man, hvis man er den Kjerlige, forstaaer, hvad den Kjerlige forstaaer, at der i ethvert Øieblik er det Godes Mulighed for det andet Menneske: saa er altsaa det at opgive et andet Menneske som haabløst tabt, som var der intet Haab for ham, et Beviis for, at man ikke selv er den Kjerlige; og altsaa er man jo den Fortvivlede, der opgiver Muligheden. Ingen kan haabe uden at han tillige er kjerlig, han kan ikke h a a b e f o r s i g s e l v uden tillige at være kjerlig, thi det Gode hænger uendeligt sammen; men er han kjerlig, haaber han tillige for Andre. Og i samme Grad, som han haaber for sig selv, ganske i samme Grad haaber han for Andre; thi ganske i samme Grad som han haaber for sig, ganske i samme Grad er han den Kjerlige. Og i samme Grad, som han haaber for Andre, ganske i samme Grad haaber han for sig; thi dette er det uendeligt nøiagtige, evige Lige for Lige, der er i alt Evigt. O, der er overalt, hvor Kjerlighed er med; noget saa uendeligt Dybsindigt! Den sande Kjerlige siger: »haab Alt, opgiv intet Menneske, thi at opgive ham, det er at opgive Din Kjerlighed til ham — hvis Du nemlig ikke opgiver den, saa haaber Du; men opgiver Du Din Kjerlighed til ham, da ophører Du selv at være den Kjerlige.« See, vi tale i Almindelighed paa en anden Maade, paa en herskesyg og ukjerlig Maade om vort Forhold til Kjerligheden i os, som var man selv Herre og Selvhersker over sin Kjerlighed i samme Forstand, som man er det over sine Penge. Naar En siger, »jeg har opgivet min Kjerlighed til dette Menneske«, saa tænker han,

at det er dette Menneske, der taber, dette Menneske, som var Gjenstand for hans Kjerlighed; den Talende mener selv at beholde sin Kjerlighed, i samme Forstand som naar En, der har understøttet et andet Menneske med Penge, siger »jeg har ophørt at give ham denne Understøttelse«, saa Giveren nu selv beholder de Penge, som før den Anden fik, han, som er den Tabende; thi Giveren er jo langtfra at tabe ved denne Penge-Forandring. Men saaledes er det ikke med Kjerlighed; maaskee taber Den, der var Gjenstand for Kjerligheden, men han, der har »opgivet sin Kjerlighed til dette Menneske«, han er den Tabende; han mærker det maaskee ikke selv, han mærker maaskee end ikke, at Sproget spotter ham, thi han siger jo »jeg har opgivet min Kjerlighed«. Men har han opgivet sin Kjerlighed, saa er han jo ophørt at være kjerlig. Rigtignok tilføier han min Kjerlighed »til dette Menneske,« men dette hjælper ikke, paa den Maade lader det sig uden Tab for En selv gjøre med Penge, ikke med Kjerlighed. Det Tillægsord »kjerlig« tilkommer mig ikke, naar jeg har opgivet min Kjerlighed til »dette Menneske«, ak, uagtet jeg maaskee endog indbildte mig, at han var Den, som tabte. Og saaledes ogsaa med det, at fortvivle over et andet Menneske, det er selv at være fortvivlet. Ja, den er lidt sinkende, denne Betragtning! Det gaaer desto værre saa let og saa nemt med at fortvivle over et andet Menneske — og formeentligen at være sikker paa sig selv, fuld af Haab for sig selv; og just de Mennesker, som selvbehageligen ere allersikkrest for deres Vedkommende, dem gaaer det gjerne allerraskest for med at fortvivle over Andre. Men hvor let det end gaaer, lader det sig dog virkeligen ikke gjøre — undtagen i Tankeløshed, hvilken rigtignok gaaer lettest for mange Mennesker. Nei, her er atter Evighedens Lige for Lige, det at fortvivle over et andet Menneske, er selv at være fortvivlet.

Thi den Kjerlige haaber Alt. Og det er sandt, hvad den Kjerlige siger, at der, efter hvad han kan forstaae, endnu i det sidste Øieblik er det Godes Mulighed, selv for den meest Fortabte, altsaa endnu Haab. Det er sandt, og det vil være sandt for Enhver i hans Forhold til andre Mennesker, dersom han vil holde sin Indbildningskraft i Ro, uforstyrret og uomtaaget af ukjerlige Lidenskaber, med det evige Sigte paa det Eviges Gjenskin i Muligheden. Naar derfor et Menneske ikke kan forstaae, hvad den Kjerlige forstaaer, saa maa det være, fordi han ikke er den Kjerlige; det maa være, fordi der er Noget, som hindrer ham i at holde Muligheden reen (thi holdes Muligheden reen, er Alt muligt), medens han kjerligt vælger det Godes Mulighed eller haaber for

det andet Menneske; det maa være, fordi der er Noget, som tynger og giver ham en Tilbøielighed til at forvente det andet Menneskes Forknyttelse, Undergang, Fortabelse. Dette Tyngende er det verdslige og saaledes det ukjerlige Sinds jordiske Lidenskaber; thi Verdslighed er i sig tung, svær, dorsk, treven, mismodig, forstemt, og kan ikke indlade sig med det Mulige, mindst med det Godes Mulighed, hverken for sin egen eller for en Andens Skyld. — Der er en Kløgt, som, næsten stolt deraf, mener at have et særdeles grundigt Kjendskab til Tilværelsens lurvede Side, at Alt dog ender i Usselhed: hvor skulde den, endnu i det sidste Øieblik kjerligt kunne haabe for et andet Menneske, den, som allerede tidlig paa Dagen begynder at forvente og være forberedt paa hans Undergang! — Der er Vrede og Forbittrelse, selv om den ikke faaer et Mord paa sin Samvittighed, den opgiver dog haabløst den Forhadte, altsaa den tager Muligheden fra ham; men er dette ikke aandeligt at slaae ham ihjel, aandeligt at styrte ham i Afgrunden — forsaavidt det staaer til Vreden og Forbittrelsen! — Der er et ondt Øie; hvor skulde et ondt Øie kjerligt kunne faae Øie paa det Godes Mulighed! — Der er Misundelse; den er hurtig til at opgive et Menneske, og dog, den opgiver ham jo egentligen ikke, som slap den ham, nei, den er tidlig paafærde, for at hjælpe med ved hans Undergang. Og er denne først vis, da iler Misundelsen hjem i sin skumle Afkrog og kalder ad sin end afskyeligere Slægtning, der hedder Skadefryd, at de kunne fryde sig med hinanden — til deres egen Skade. — Der er en feig frygtagtig Smaalighed, som ikke har havt Mod til at haabe Noget for sig selv, hvor skulde den haabe det Godes Mulighed for Andre; dertil er den for smaalig, og for meget i Slægtskab med Misundelsen! — Der er et verdsligt, forfængeligt Sind, som da vilde tage sin Død for Skam og Blussel, hvis det skulde opleve at tage feil, at blive til Nar, at blive latterlig (den forfærdeligste af alle Rædsler!) ved at have haabet for et andet Menneske, hvad der ikke skete. Saa sikkrer dette verdslige forfængelige Sind sig ved itide Intet at haabe, og finder det kjerligt at haabe Alt saa uendeligt taabeligt og uendeligt latterligt. Men deri feiler dog Verdens Forfængelighed, thi hvad der er taabeligt er aldrig uendeligt; det var jo netop Dens Trøst, som, medens han levede, maatte døie nok af Verdens Taabelighed, at han bestandigt kunde sige: uendelig er den ikke, nei Gud være lovet, den faaer Ende. Ei heller har Erfaringen Ret i, at det er det Klogeste ikke at haabe Alt for et andet Menneske — dog, det forstaaer sig, Erfaringen har Ret, ellers maatte den lære om, og lære, hvor daarligt det er at elske

Andre for sin egen Fordeels Skyld; og kun forsaavidt man gjør det er det uklogt at haabe Alt.

Naar da alt Dette, denne Kløgt, denne Vrede og Forbittrelse, denne Misundelse, Skadefryd, denne feige, frygtagtige Smaalighed, dette verdslige, forfængelige Sind, naar alt Dette eller Noget deraf er i et Menneske, og i samme Grad som det er der: saa er Kjerligheden ikke, og i samme Grad mindre i ham. Men er der mindre Kjerlighed i ham, er der ogsaa mindre Evigt i ham; men er der mindre Evigt i ham, er der ogsaa mindre Mulighed, mindre Sands for Mulighed (thi Mulighed fremkommer jo derved, at det Evige berører i Tiden det Evige i Mennesket, er der intet Evigt i dette Menneske, bliver det Eviges Berøring forgjeves, der bliver ingen Mulighed); men er der mindre Mulighed, er der ogsaa mindre Haab, just fordi og ligesom der er mindre Kjerlighed, der kjerligt kunde haabe det Godes Mulighed. Den Kjerlige derimod haaber Alt; ingen Vanens Dvaskhed, ingen Forstandens Smaalighed, ingen Kløgtens Spidsfindighed, ingen Erfaringens Talstørrelser, ingen Aarenes Trevenhed, ingen onde Lidenskabers Bitterhed fordærve ham hans Haab eller forfalske ham Muligheden; hver Morgen, ja hvert Øieblik fornyer han sit Haab og forfrisker Muligheden, medens Kjerligheden bliver og han i den.

Selv om den Kjerlige ikke formaaede at gjøre det mindste Andet for Andre, slet ingen anden Gave formaaede at bringe: han bringer dog den bedste Gave, han bringer Haabet. Der hvor Alt synes saa haabfuldt og er saa rigt paa Forventning for den lovende Yngling, der bringer dog Kjerligheden den bedste Gave, Haabet; men ogsaa der, hvor Menneskene allerede for længe siden mene at have holdt ud indtil det Yderste, ogsaa der haaber Kjerligheden indtil det Yderste, ja, indtil den »yderste Dag«, thi først der er Haabet forbi. Har Du seet en Læge gaae omkring mellem de Syge, saa har Du vel lagt Mærke til, at den bedste Gave han bringer, bedre end alle Lægemidler, og end al hans Omsorg, er, naar han bringer Haab, naar der siges »Lægen haaber«. Dog en Læge har kun med det Timelige at gjøre, derfor maa det jo atter og atter skee, at det Øieblik kommer, da det vilde være usandt af ham at negte, at han har opgivet den Syge, at Sygdommen er til Døden. Men den Kjerlige — hvilken Glæde for den Kjerlige, at han altid tør haabe; hvilken Glæde for ham, at Evigheden indestaaer ham for, at der altid er Haab. Thi ikke haaber den Kjerlige, den sande Kjerlige, *fordi* Evigheden indestaaer ham derfor, men han haaber, *fordi* han er den Kjerlige, og han takker Evigheden, at han tør haabe. Og saaledes bringer han altid den

bedste Gave, bedre end Lykønskningen til den høieste Lykke, bedre end al menneskelig Hjælp for den største Ulykke; thi Haabet, det Godes Mulighed, er Evighedens Hjælp. Da alle Ulykker kom over Slægten, blev dog Haabet tilbage. Deri er Hedenskabet og Christendommen enige; Forskjellen er den, og en uendelig, at Christendommen har en uendelig ringere Forestilling om alle disse Ulykker, og en uendelig saligere Forestilling om Haabet. Men Haabet, som blev tilbage, blev tilbage kun hos den Kjerlige. Dersom Kjerlighed ikke var, var Haabet heller ikke til, det vilde blive liggende som et Brev, der venter paa at afhentes; hvis Kjerlighed ikke var, vilde det være med Haabet, som med et Brev, hvis Indhold var, ja det var saligt, men man havde Ingen, til at bringe Brevet bort. Da paatog Kjerligheden, skjøndt større end Haabet, sig det som sin Tjeneste og sin Gjerning at bringe Haabet.

Dog er der ikke noget Dunkelt, noget Uklart i hele denne Overveielse, saa man ikke ret kan blive klog paa, hvilken Gjenstanden er; thi »Kjerlighed haaber Alt« kan betyde, at den Kjerlige for sig haaber Alt, og det kan betyde, at den Kjerlige kjerligt haaber Alt for Andre? Men dette er jo Eet og det Samme; og denne Dunkelhed er netop det Eviges Klarhed, hvis Nogen ganske forstaaer, at det ganske er Eet og det Samme. Naar ene Kjerlighed haaber Alt (og Paulus siger ikke, at Haabet haaber Alt, men at Kjerlighed haaber Alt, just fordi, som han siger, Kjerlighed er større end Haab), saa følger deraf (af at det er Kjerlighed, og af hvad Kjerlighed er), at den Kjerlige haaber Alt for Andre, da jo hans Kjerlighed betinger hans Haab for sig selv. Kun jordisk Forstand (og dens Klarhed er dog vel ikke at anprise) kun jordisk Forstand, som hverken forstaaer sig paa hvad Kjerlighed eller hvad Haab er, mener, at det er to ganske forskjellige Ting, at haabe for sig selv og at haabe for Andre, samt at Kjerlighed igjen er en tredie Ting for sig selv. Den jordiske Forstand mener, at man meget godt kan haabe for sig selv, uden at haabe for Andre; og at man da ikke behøver Kjerlighed for at haabe for sig selv, medens man vel behøver Kjerlighed for at haabe for Andre, for de Elskede, og hvorfor skulde man haabe for Andre end disse. Den jordiske Forstand mærker ikke, at Kjerligheden ingenlunde er et Tredie for sig selv, men er Mellembestemmelsen: uden Kjerlighed intet Haab for En selv, med Kjerlighed Haab for alle Andre;

Da alle Ulykker kom over Slægten, blev dog Haabet tilbage] der sigtes til den græske Mythe om Pandoras Æske, Hesiods Theogoni, 521.

i samme Grad, som man haaber for sig, i samme Grad haaber man for Andre, thi i samme Grad er man kjerlig.

Salig den Kjerlige, han haaber Alt; endnu i det sidste Øieblik haaber han det Godes Mulighed for den meest Fortabte? Det lærte han af Evigheden; men kun fordi han var den Kjerlige kunde han lære af Evigheden, og kun fordi han var den Kjerlige kunde han lære dette af Evigheden. Vee Den, som i Forhold til et andet Menneske opgav Haabet og Muligheden, vee ham, thi han tabte derved selv Kjerligheden!

Kjerlighed haaber Alt — og bliver dog aldrig til Skamme. Vi tale i Forhold til Haab og Forventning om at blive til Skamme; vi mene, at En bliver til Skamme, naar hans Haab eller Forventning ikke gaaer i Opfyldelse. Hvori skal nu Skammen ligge? Vel deri, at Ens beregnende Klogskab ikke har regnet rigtigt, at det (til Ens Skam) bliver aabenbart, at man uforstandigt har forregnet sig. Men Herre Gud, den Skam var da ikke saa farlig; det er dog vel nok ogsaa egentligen kun saa i Verdens Øine, hvis Begreb om Ære og Skam man imidlertid ikke skal sætte Ære i at tilegne sig. Thi Det, Verden beundrer meest og ene giver Æren, er Klogskab, eller at handle klogt; men det at handle klogt er just det Foragteligste af Alt. Om et Menneske er klog, kan han i en vis Forstand ikke selv gjøre for; at han udvikler sin Klogskab, skal han heller ikke skamme sig ved; men vel desto mere ved at handle klogt. Og vist er det (hvad især gjøres fornødent at sige i disse kloge Tider, hvor Klogskab egentligen er bleven Det, som skal ved Christendommens Hjælp overvindes, ligesom engang Raahed og Vildhed), dersom Menneskene ikke lære at foragte det, at handle klogt, lige saa dybt, som man foragter det, at stjæle, at sige falsk Vidnesbyrd: saa afskaffer man tilsidst ganske det Evige, og dermed Alt, hvad der er helligt og Ære værd — thi det, at handle klogt, er just med sit hele Liv at aflægge falskt Vidnesbyrd mod det Evige, er just at stjæle sin Tilværelse fra Gud. Det at handle klogt er nemlig Halvhed, hvorved man unegteligt kommer videst i Verden, vinder Verdens Goder og Fordele, Verdens Ære, fordi Verden og Verdens Fordeel er, evigt forstaaet, Halvhed. Men heller aldrig har det Evige, eller den hellige Skrift lært noget Menneske at stræbe efter at komme vidt eller videst i Verden, tvertimod advarer den, ikke at komme for vidt i Verden, for om muligt at bevare sig reen fra Verdens Besmittelse. Dog er Forholdet dette, saa synes det ikke anpriseligt at tragte efter at komme videst eller vidt i Verden.

Skal der da med Sandhed tales om at blive til Skamme i Forhold til Haab og Forventning, maa Skammen ligge dybere, ligge i hvad man haaber, saa man altsaa væsentligen er lige meget til Skamme, enten Ens Haab gaaer i Opfyldelse eller ikke; Forskjellen vil kun være, at det, naar Haabet ikke gaaer i Opfyldelse, maaskee paa Ens Forbittrelse og Fortvivlelse bliver aabenbart, hvor fast man hang ved Det, man havde Skam af at haabe. Var Haabet blevet opfyldt, var dette maaskee ikke blevet aabenbart, men Skammen var dog væsentligen bleven den samme.

Dog dersom man haaber Noget, som man har Skam af at haabe, ligegyldigt enten det gaaer i Opfyldelse eller ikke, haaber man egentligen ikke. Det er en Misbrug af det ædle Ord »Haab« at bringe det i Forbindelse med noget Saadant; thi det at haabe forholder sig væsentligen og evigt til det Gode — saa kan man jo aldrig blive til Skamme ved at haabe.

Man kan (for et Øieblik at benytte den usande Sprogbrug) blive til Skamme ved at haabe een eller anden jordisk Fordeel — naar den saa udebliver. Men Skammen er egentligen ikke det, at den ikke kom, at Ens Haab ikke gik i Opfyldelse, Skammen er, hvis det nu, paa Grund af den skuffede Forventning, viser sig, hvor vigtig en saadan jordisk Fordeel var En. Dette er derfor heller ei at haabe, det er at ønske, begjere, forvente; og derfor kan man blive til Skamme. — Man kan blive til Skamme, ved at opgive Haabet om et andet Menneske — naar det nu viser sig, at han dog frelstes, eller maaskee endog, at det var vor Indbildning med hans Undergang. Her er man da virkelig til Skamme, fordi det i sig selv er en Vanære, at opgive et andet Menneske, ligegyldigt hvilket saa Udfaldet bliver. — Man kan blive til Skamme ved at haabe Ondt over et Menneske — naar det viser sig, at Alt vender sig for ham til det Gode. Den Hævngjerrige siger stundom, at han haaber til Gud, at Hævnen nok skal ramme den Forhadte. Men sandeligen, dette er ikke at haabe, det er at hade; og frækt, at kalde det et Haab; Gudsbespottelse, at ville gjøre Gud til sin Medarbeider i at hade. Den Hevngjerrige bliver da ikke til Skamme, fordi det ikke skeer, som han ventede, men han er og var til Skamme, ligegyldigt hvad der saa end skeer.

Den Kjerlige derimod haaber Alt, og bliver dog aldrig til Skamme. Skriften taler om et Haab, som ikke skal beskæmmes. Derved tænker den nærmest paa det Haab, der angaaer den Haa-

---

et Haab, som ikke beskæmmes] f. Ex. Phil. 1, 20.

bende selv, hans Haab om Syndernes Forladelse, og engang at vorde salig, hans Haab om en salig Forening med hvad Døden eller Livet skilte fra ham. Og kun i Forhold til dette Haab, som er Haabet, kunde der da være Tale om at blive til Skamme; thi sandeligen dette Haab havde man ikke i og for sig Skam af at have, men tvertimod Ære, og altsaa kunde det synes, at Skammen kom, hvis Haabet ikke opfyldtes. Saa overeensstemmende med sig selv er den hellige Skrifts Sprogbrug; den kalder ikke allehaande Forventning, Forventningen af det Mangfoldige, Haab, den kjender kun eet Haab, Haabet, det Godes Mulighed, og om dette Haab, det eneste, der kunde blive til Skamme, fordi det, at have det, er en Ære, siger Skriften, at det ikke skal beskæmmes.

Dog naar den Kjerliges Haab er for et andet Menneske, var det da ikke muligt, at den Kjerlige kunde blive til Skamme — dersom dette Haab ikke opfyldtes? Er det ikke muligt, at et Menneske for evigt kunde fortabes? Men hvis nu den Kjerlige havde haabet Alt, haabet det Godes Mulighed for dette Menneske, saa blev han jo til Skamme ved sit Haab.

Hvorledes! Dersom den forlorne Søn var død i sine Synder, og altsaa med Skam lagt i Graven — og Faderen, der endnu i det sidste Øieblik haabede Alt, stod hos: stod han da til Skamme? Jeg troede, at det var Sønnen, som havde Skammen, Sønnen, der gjorde Faderen Skam — men saa maa jo Faderen have Æren, thi det er umuligt at gjøre Den Skam, som er til Skamme. Ak, den bekymrede Fader tænker vel mindst paa Æren; men sandeligen han stod dog med Æren! Hvis der paa hiin Side Graven ingen Frelse var for den forlorne Søn, hvis han var evigt fortabt — og Faderen, der, saa længe han levede, var vedbleven at haabe Alt, endnu i sin Dødsstund haabede Alt: stod han da i Evigheden til Skamme? I Evigheden! Nei, Evigheden har jo Evighedens Forestilling om Ære og Skam; Evigheden forstaaer end ikke, den udsondrer fra sig, som det Vanærende, den Kløgt, der blot vil tale om, hvorvidt nu Ens Forventning gik i Opfyldelse, men slet ikke betænke, hvilken da Forventningen var. I Evigheden skal Enhver nødsages til at forstaae, at det ikke er Udfaldet, som bestemmer Æren eller Skammen, men Forventningen i sig selv. I Evigheden skal derfor netop den Ukjerlige, som dog maaskee fik Ret i hvad han smaaligt, misundeligt, hadefuldt forventede om et andet Menneske, han skal staae til Skamme — uagtet hans Forventning gik i Opfyldelse. Men Æren tilhører den Kjerlige. Og der skal i Evigheden ingen travl Snakken høres om, at han dog tog Feil — det var maaskee ogsaa at tage Feil, at vorde salig; nei, i Evig-

heden er der kun een Feiltagelse: at vorde, med samt sine opfyldte smaalige, misundelige, hadefulde Forventninger, udelukket fra Saligheden! Og i Evigheden skal ingen Spot saare den Kjerlige, at han var taabelig nok til at gjøre sig latterlig, ved at haabe Alt; thi i Evigheden høres ikke Spotterens Raab, endnu mindre end i Graven, fordi i Evigheden kun høres salige Røster! Og i Evigheden skal ingen Misundelse røre ved Ærens Krands, som den Kjerlige bærer med Æren, nei, saa langt rækker Misundelse ikke, hvor langt den end ellers rækker, den rækker ikke fra Helvede til Paradiis!

IV.

Kjerlighed søger ikke sit Eget.

1 Cor. XIII, 5. Kjerlighed søger ikke sit Eget.

Nei, Kjerlighed søger ikke sit Eget; thi at søge sit Eget, er jo netop Selvkjerlighed, Egenkjerlighed, Selvsyge, eller hvad det ukjerlige Sind har for andre Navne. Og dog, er Gud ikke Kjerlighed? Men han, som skabte Mennesket i sit Billede, at han maatte ligne ham, maatte vorde fuldkommen, som han er fuldkommen, altsaa naae den Fuldkommenhed, der er Gud egen, ligne det Billede, som er Guds eget: søger han ikke sit Eget? Jo, han søger sit Eget, som er Kjerlighed, han søger det ved at give Alt, thi Gud er god, og der er kun Een, der er god, Gud, som giver Alt. Eller var Christus ikke Kjerlighed? Men han kom jo til Verden for at vorde Forbilledet, for at drage Menneskene til sig, at de maatte ligne ham, i Sandhed vorde hans Egne: søgte *han* da ikke sit Eget? Jo, han søgte sit Eget, ved at hengive sig for Alle, at de nu maatte ligne ham i det ham Egne, i opoffrende Hengivelse. Dog i den Forstand at søge sit Eget er jo noget ganske Andet, og ingenlunde det vi tænke paa, naar vi tale om at søge sit Eget, eller om, ikke at søge sit Eget. Kjerlighed er netop Hengivelse; at den søger Kjerlighed er atter og er den høieste Kjerlighed. Det vil sige, saaledes er det i Forholdet mellem Gud og Menneske.

---

fuldkommen, som han er fuldkommen] smlgn. Matth. 5, 48. Een, der er god] Matth. 19, 17.

Thi naar et Menneske søger et andet Menneskes Kjerlighed, søger selv at blive elsket, da er det ikke Hengivelse; denne vilde netop være, at hjælpe det andet Menneske til at søge Gud. Kun Gud er det forbeholdt at kunne søge Kjerlighed og selv blive dens Gjenstand, uden dog at søge sit Eget. Men intet Menneske er Kjerlighed. Dersom et Menneske derfor søger at blive Gjenstanden for et andet Menneskes Kjerlighed, søger han vitterlig og falskelig sit Eget; thi den eneste sande Gjenstand for et Menneskes Kjerlighed er »Kjerligheden«, der er Gud, som dog derfor i dybere Forstand ikke er nogen Gjenstand, da han er selve Kjerligheden.

Saa lad os med den opoffrende Hengivelses Gjerning i Tanken (og det er da egentligen ikke en Gjerning det, ikke at gjøre Dette eller Hiint) tale om:

Kjerlighed søger ikke sit Eget.

Kjerlighed søger ikke sit Eget; thi i Kjerlighed er der intet Mit og Dit. Men Mit og Dit er blot en Forholds-Bestemmelse af »Eget«; er der altsaa intet Mit og Dit, er der heller intet Eget; men er der slet intet Eget, er det jo umuligt at søge sit Eget.

Retfærdighed er kjendelig paa, at den giver Hver Sit, ligesom den ogsaa igjen fordrer Sit; det vil sige, Retfærdighed gaaer i Rette om det Eget, skifter og deler, bestemmer hvad Enhver har Lov at kalde sit Eget, dømmer og straffer, hvis Nogen ikke vil gjøre Forskjel paa Mit og Dit. Med dette stridige, og dog En retligen tilkommende, Mit har da den Enkelte Lov at gjøre hvad han vil; og naar han ikke paa nogen anden Maade end Retfærdighed tillader det, søger sit Eget, har Retfærdigheden Intet at bebreide ham og ingen Ret til at bebreide ham Noget. Hver beholder saaledes Sit; saasnart En fravendes Sit eller saasnart En fravender en Anden Hans: griber Retfærdigheden ind, thi den betrygger den almene Sikkerhed, i hvilken Hver har Sit, hvad han har med Rette. — Men da indtræder stundom en Forandring, en Omvæltning, en Krig, et Jordskjælv eller en anden saadan forfærdelig Ulykke, og Alt forvirres. Forgjæves søger Retfærdigheden at betrygge Hver Sit, at hævde Forskjellen mellem Mit og Dit, den kan ikke, den kan i Forvirringen ikke holde Ligevægten, den kaster derfor Vægten fra sig: den fortvivler!

Forfærdelige Skuespil! Og dog, afstedkommer ikke Kjerlighed i en vis Forstand, om end paa den livsaligste Maade, den samme Forvirring? Men Kjerlighed, den er ogsaa en Begivenhed, den

største af alle, dog derhos den glædeligste; Kjerlighed er en Forandring, den mærkeligste af alle, men den ønskeligste — vi tale jo netop i fortrinlig Forstand om, at En, der gribes af Kjerlighed, forandres, eller bliver forandret; Kjerlighed er en Omvæltning, den dybeste af alle, men den saligste! Saa er da med Kjerligheden Forvirringen der; i denne livsalige Forvirring er der for de Elskende ingen Forskjel mellem Mit og Dit. Forunderligt, der er et Du og et Jeg, og der er intet Mit og Dit! Thi uden Du og Jeg ingen Kjerlighed, og med Mit og Dit ingen Kjerlighed; men Mit og Dit (disse Eiendoms-Stedord) er jo dannet af Du og Jeg, og synes altsaa at maatte være overalt, hvor der er Du og Jeg. Det er ogsaa Tilfældet overalt, kun ikke i Kjerlighed, der er en Omvæltning fra Grunden af. Jo dybere Omvæltningen er, jo fuldkomnere Forskjellen Mit og Dit forsvinder, desto fuldkomnere er Kjerligheden; dens Fuldkommenhed beroer væsentligen paa, at det ikke viser sig, at der skjult i Grunden dog har ligget og ligger en Forskjel mellem Mit og Dit, den beroer altsaa væsentligen paa Omvæltningens Grad. Jo dybere Omvæltningen er, desto mere gyser Retfærdigheden; jo dybere Omvæltningen er, desto fuldkomnere er Kjerligheden.

Hæves nu Forskjellen Mit og Dit ganske i Elskov og Venskab? Der foregaaer i Elskov og Venskab en Selvkjerlighedens Omvæltning, der er rokket ved Selvkjerligheden og ved dennes stridige Mit og Dit. Den Forelskede føler sig derfor ude af sig selv, udenfor det Eget, reven hen i den livsalige Forvirring, at for ham og den Elskede, for ham og Vennen er der ingen Forskjel paa Mit og Dit; »thi«, siger den Elskende, »Alt hvad Mit er er Hans . . . . og hvad Hans er . . . . er Mit!« Hvorledes; er saa Forskjellen Mit og Dit hævet? Naar Mit er blevet Dit, og Dit Mit, saa er der jo alligevel et Mit og Dit, kun at Ombytningen, der foregik, betegner og indestaaer for, at det ikke længere er den første, den umiddelbare Selvkjerligheds Mit, der staaer stridigt mod et Dit. Ved Ombytningen er det stridige Mit og Dit blevet det fælles Dit og Mit. Det er altsaa Fællesskab, fuldkomment Fællesskab i Mit og Dit. Idet Mit og Dit ombyttes bliver det »Vort«, i hvilken Bestemmelse Elskov og Venskab har sin Styrke, idetmindste ere de stærke i den. Men »Vort« er for Fællesskabet aldeles det Samme som »Mit« er for den Eenlige, og »Vort« er jo dannet — ikke af det stridige Mit og Dit, thi deraf kan ingen Forening dannes, men af det forenede, det ombyttede Dit og Mit. See, derfor er Elskov og Venskab, som saadan, dog kun forædlet og forøget Selvkjerlighed, medens unegteligt Elskov er Livets skjønneste Lykke, og

Venskab det største timelige Gode! I Elskov og Venskab er Selvkjerlighedens Omvæltning ingenlunde dybt nok fra Grunden af; derfor slumrer dog som en Mulighed deri den oprindelige Selvkjerligheds stridige Forskjel mellem Mit og Dit. Det er jo anseet for et aldeles betegnende Sindbillede paa Elskov, at de Elskende bytte Ring med hinanden; sandeligen, det er ogsaa aldeles betegnende, men det er et maadeligt Sindbillede paa Kjerlighed — det er jo at bytte. Og et Bytte hæver ingenlunde Forskjellen Mit og Dit, thi Det, jeg bytter mig til, bliver saa igjen Mit. Naar Vennerne blande deres Blod med hinanden, er det rigtignok som en Grund-Forandring, thi idet Blodet blandes opstaaer jo en Forvirring: er det mit Blod, der løber i mine Aarer, nei, det er Vennens; men saa er det igjen mit Blod, der flyder i Vennens Aarer. Det vil sige, Jeg'et er ikke mere sig selv det Første, men Du'et, dog omvendt er det Samme ogsaa Tilfældet.

Hvorledes hæves da Forskjellen Mit og Dit ganske? Forskjellen Mit og Dit er et Modsætnings-Forhold, de ere kun i og med hinanden; tag derfor den ene Forskjel ganske bort, saa gaaer ogsaa den anden ganske ud. Lad os først forsøge i Forskjellen Mit og Dit at tage Forskjellen Dit ganske bort, hvad har vi saa? Saa har vi Forbrydelse, Misgjerning; thi Tyven, Røveren, Bedrageren, Voldsmanden, han vil i Forskjellen Mit og Dit intet, slet intet Dit erkjende. Men netop derfor gaaer ogsaa for ham Forskjellen »Mit« ganske ud. Om han end ikke forstaaer det, om han end hærder sig mod Forstaaelsen, Retfærdigheden forstaaer, at en Forbryder egentligen intet »Mit« har, han er som Forbryder sat udenfor denne Forskjel; og paa en anden Maade: jo rigere Forbryderen bliver ved det stjaalne »Dit«, desto mindre »Mit« har han. — Tag nu i Forskjellen Mit og Dit Forskjellen »Mit« ganske bort, hvad har vi saa? Saa har vi den opoffrende, den sig selv i Alt fornegtende, den sande Kjerlighed. Men saa gaaer igjen Bestemmelsen »Dit« ganske ud, hvad der er til at forstaae for Eftertanken, om det end et Øieblik synes en besynderlig Tanke. Det er Forbandelsen over Forbryderen, at hans Mit gaaer ud, fordi han ganske vil afskaffe Dit; det er Velsignelsen over den sande Kjerlige, at Bestemmelsen »Dit« gaaer ud, saa Alt bliver den sande Kjerliges, som Paulus siger »Alt er Eders«, og som den sande Kjerlige i en vis guddommelig Forstand siger: Alt er Mit. Og dog, dog skeer dette ene og alene derved, at han slet intet Mit har, altsaa: »Alt

---

»Alt er Eders«] 1. Cor. 3, 21.

er Mit, jeg, som slet intet Mit har.« Men at Alt er Hans er en guddommelig Hemmelighed; thi menneskelig talt er den sande Kjerlige, den opoffrende, den sig offrende og i Alt sig ganske fornegtende Kjerlige, han er, menneskelig talt, den Forurettede, den meest af alle Forurettede, om han end selv gjør sig dertil ved ideligt at offre sig selv. Han er saaledes ganske nøiagtigt lige det Modsatte af Forbryderen, der er den Forurettende. En Forelsket er ikke lige det Modsatte af den Forurettende, hvor forskjellig han end er fra ham; thi en Forelsket søger dog i en vis, oftest ubevidst Forstand sit Eget, og har saaledes et Mit. Kun for Selvfornegtelsens Kjerlighed gaaer Bestemmelsen Mit ganske ud, og Forskjellen Mit og Dit hæves ganske. Naar jeg nemlig Intet veed, som er Mit, naar slet Intet er Mit, saa er jo Alt Dit, hvad det ogsaa i en vis Forstand er, og saaledes mener den opoffrende Kjerlighed det; dog, Alt, ubetinget Alt kan ikke være »Dit«, da »Dit« er et Modsætnings-Forhold, og i Alt er der ingen Modsætning. Da skeer det Vidunderlige, hvad der er Himlens Velsignelse over Selvfornegtelsens Kjerlighed, at i Salighedens gaadefulde Forstand Alt bliver hans, hans, som slet Intet Mit havde, han, som i Selvfornegtelsen gjorde alt Sit til Dit. Gud er nemlig Alt, og just ved slet intet Mit at have vandt Selvfornegtelsens Kjerlighed Gud og vandt Alt. Thi Den, der taber sin Sjel, skal vinde den; men Forskjellen Mit og Dit eller Elskovs og Venskabs Dit og Mit er en Bevaren af det Sjelelige. Kun Aandens Kjerlighed har Mod til slet intet Mit at ville have, Mod til ganske at hæve Forskjellen Dit og Mit, derfor vinder den Gud — ved at tabe sin Sjel. Atter her sees, hvad de Ældre forstode ved, at Hedenskabets Dyder dog ere glimrende Laster.

Den sande Kjerlige søger ikke sit Eget. Han forstaaer sig ikke paa den strenge Rets, eller Retfærdighedens, end ikke paa Billighedens Fordringer i Henseende til det »Eget«; ei heller forstaaer han sig paa et Bytte, som Elskov gjør, der tillige forstaaer at passe paa, at den ikke bliver narret (altsaa forstaaer at passe paa sit Eget); ei heller forstaaer han sig paa Fællesskab, som Venskab gjør, der tillige forstaaer at passe paa, om der nu gives Lige for Lige, at Venskabet kan holdes (altsaa forstaaer at passe paa sit Eget). Nei, den sande Kjerlige forstaaer sig kun paa Eet: at blive narret, at blive bedragen, at give Alt hen, uden at faae det mindste igjen — see det er, ikke at søge sit Eget. O, den stakkels

---

Den, der taber sin Sjel, skal vinde den] smlgn. Luc. 17, 33.

Daare, hvor han dog er latterlig — i Verdens Øine! Den sande Kjerlige bliver den ubetinget Forurettede — hvad han da i en vis Forstand ved Selvfornegtelsen gjør sig selv til. Dog saa har Omvæltningen af Mit og Dit naaet sit Høieste, derfor ogsaa Kjerligheden sin høieste Salighed i sig selv. Ingen Utaknemmelighed, ingen Miskjendelse, ingen upaaskjønnet Opoffrelse, ingen Spot til Tak, Intet, hverken det Nærværende eller det Tilkommende kan tidligere eller sildigere bringe ham til at forstaae, at han har noget Mit, eller gjøre det aabenbart, at han dog kun et Øieblik havde glemt Forskjellen Mit og Dit; thi han har evigt glemt denne Forskjel og evigt forstaaet sig i at elske opoffrende, forstaaet sig i at offres.

Kjerlighed søger ikke sit Eget. Thi den sande Kjerlige elsker ikke sin Eiendommelighed, elsker derimod hvert Menneske efter hans Eiendommelighed; men »hans Eiendommelighed« er jo just det for ham Egne, altsaa søger den Kjerlige ikke sit Eget; lige modsat elsker han den Andens Eget.

Lad os et Øieblik betragte Naturen. Med hvilken uendelig Kjerlighed omfatter Naturen eller Gud i Naturen alt det Forskjellige, der har Liv og Tilvær! Erindre engang, hvad Du jo saa ofte har glædet Dig ved at betragte, erindre Dig Markens Deilighed! Der er ingen, o, ingen Forskjel paa Kjerligheden — men paa Blomsterne hvilken Forskjel! Selv den mindste, den ubetydeligste, den uanseeligste, den endog af sin nærmeste Omgivelse overseete lille Stakkel, som Du neppe opdager uden Du seer nøie til, det er som havde den ogsaa sagt til Kjerligheden: lad mig blive Noget for mig selv, noget Eiendommeligt. Og da har Kjerligheden hjulpet den til at blive sit Eiendommelige, men langt skjønnere end hvad den lille Stakkel nogensinde havde turdet haabe. Hvilken Kjerlighed! Det Første er, at den ingen Forskjel gjør, slet ingen; det Næste, der er ligesom det Første, er, at den uendelig forskjelliggjør sig i at elske det Forskjellige. Vidunderlige Kjerlighed! Thi hvad er dog saa vanskeligt, som i at elske slet ikke at gjøre Forskjel; og naar man slet ikke gjør Forskjel, hvad er da saa vanskeligt, som at gjøre Forskjel! Tænk Dig, at Naturen var, som vi Mennesker ere, streng, herskesyg, kold, partisk, smaalig, lunefuld — og tænk Dig, ja tænk Dig saa, hvad det vilde blive til med Markens Deilighed!

Saaledes ogsaa i Kjerlighedens Forhold mellem Menneske og Menneske, kun den sande Kjerlighed elsker ethvert Menneske efter hans Eiendommelighed. Den Strenge, den Herskesyge, han

mangler Bøielighed, og han mangler Føielighed til at opfatte Andre; han fordrer sit Eget af Enhver, vil, at Enhver skal omskabes i hans Form, studses til efter hans Snit paa Mennesker. Eller han gjør, hvad han da anseer for en sjelden Grad af Kjerlighed, han gjør den sjeldne Gang en Undtagelse, han søger, saa siger han, at opfatte et enkelt Menneske, det er, han tænker sig paa en ganske bestemt og særlig — og vilkaarlig Maade noget Bestemt ved dette Menneske, og fordrer nu, at den Anden skal fuldkomme denne Tanke. Om det just er dette andet Menneskes Eiendommelighed eller ikke, gjør Intet til Sagen, thi det er hvad den Herskesyge har tænkt sig ved ham. Skabe kan den Strenge og Herskesyge engang ikke, saa vil han idetmindste omskabe, det er, han søger sit Eget, at han overalt, hvor han peger hen, kan sige: see det er mit Billede, det er min Tanke, det er min Villie. Om den Strenge og Herskesyge er anviist en stor Virkekreds, eller en lille, om han er Tyran i et Keiserdømme, eller Huus-Tyran i et lille Værelse paa Qvisten, gjør væsentligen ingen Forskjel, Væsenet er det samme: herskesygt ikke at ville gaae ud af sig selv, herskesygt at ville knuse det andet Menneskes Eiendommelighed eller pine Livet af den. Væsenet er det samme — den største Tyran, der har levet, og som havde en Verden at tyrannisere, han blev kjed deraf, og endte med at tyrannisere Fluer, men sandeligen han blev den Samme!

Og som den Strenge og Herskesyge kun søger sit Eget, saaledes ogsaa Smaaligheden, den misundeligt-herskesyge, den feigt-frygtagtige Smaalighed. Hvad er Smaalighed? Er Smaalighed en Eiendommelighed, det er, er noget Menneske oprindeligen, fra Guds Haand, smaalig? Nei! Smaalighed er Skabningens egen kummerlige Opfindelse, naar den hverken sand stolt eller sand ydmyg (thi Ydmyghed for Gud er den sande Stolthed) skaber sig, og tillige vanskaber Gud, som var han ogsaa smaalig, som kunde han ikke taale Eiendommelighed, — han, der kjerligt giver Alt, og dog, dog giver Alt Eiendommelighed. Smaalighed maa derfor ikke forvexles med de ringe Gaver eller med hvad vi Mennesker smaaligt nok kalde Ubetydelighed. Tag en saadan Ubetydelig — dersom han har havt Mod til for Gud at være sig selv, saa har han Eiendommelighed; men sandeligen, en saadan Ubetydelig, dog hvad siger jeg, nei, en saadan Ædel, han er heller ikke smaalig. Man

---

den største Tyran, der har levet osv.] den romerske Kejser Domitian, smlgn. Suetonius, Domitian, Kap. 3.

vogte sig vel for denne Forvexling; og saaledes forvexle man heller ikke en simpel, ædel Eenfoldighed, der ikke forstaaer Meget, med en smaalig Indskrænkethed, der feigt og stædigt kun vil forstaae sit Eget. Den Smaalige har aldrig havt Mod til dette Ydmyghedens og Stolthedens gudvelbehagelige Vovestykke: for Gud at være sig selv — thi Eftertrykket ligger paa »for Gud«, da dette er al Eiendommeligheds Ophav og Udspring. Den, der har vovet det, han har Eiendommelighed, har faaet at vide, hvad Gud allerede havde givet ham; og han troer ganske i samme Forstand paa Enhvers Eiendommelighed. At have Eiendommelighed er at troe paa enhver Andens Eiendommelighed; thi Eiendommeligheden er ikke Mit, men er Guds Gave, ved hvilken han giver mig at være, og han giver jo Alle, og giver Alle at være. Dette er just det uudgrundelige Væld af Godhed i Guds Godhed, at han, den Almægtige, dog giver saaledes, at Modtageren faaer Eiendommelighed, at Han, der skaber af Intet, dog skaber Eiendommelighed, saa Skabningen lige overfor Ham ikke bliver Intet, skjøndt den er tagen af Intet og er Intet, men bliver Eiendommelighed. Smaaligheden derimod, der er paataget Væsen, har ingen Eiendommelighed, det er, den har ikke troet paa sin egen, derfor kan den heller ikke troe paa Nogens. Den Smaalige har klamret sig fast til en ganske bestemt Skikkelse og Form, som han kalder sit Eget; kun det søger han, kun det kan han elske. Finder den Smaalige dette, da elsker han. Saa holder Smaalighed sammen med Smaalighed, de groe sammen, hvilket, aandeligt forstaaet, er lige saa fordærveligt, som at en Negl groer i Kjødet. Dette smaalige Sammenhold anprises da som den høieste Kjerlighed, som det sande Venskab, som den sande trofaste, oprigtige Samdrægtighed. Man vil ikke forstaae, at jo mere man saaledes holder sammen, desto mere fjerner man sig fra sand Kjerlighed, desto større bliver Smaalighedens Usandhed — og desto fordærveligere, naar den ovenikjøbet tager sig Gud til Indtægt for Filteriet, saa Smaaligheden formeentligen skal være den eneste Gjenstand for Guds Kjerlighed, den eneste, i hvilken han har Velbehagelighed. Dette smaalige Sammenhold er saa lige smaaligt i begge Retninger: lige smaaligt i at forgude et ganske enkelt Menneske, der er af Smaalighedens »Egne«, maaskee dens Opfinder, eller dog En, der for den smaaligste Prøvelse befindes indtil den mindste Smaalighed ganske at have Smaalighedens Ansigt, Mine, Stemme, Tankegang, Talemaader, Hjertelighed; og lige smaaligt i at ville fortrænge alt Andet. Just fordi Smaaligheden er paataget Væsen, og altsaa Usandhed, just fordi den ikke i dybeste Grund og aldrig frimodigt har indladt sig med

Gud, men sneverhjertet forqvaklet sig selv og forfalsket Gud, just derfor har den en ond Samvittighed. For Den, der har Eiendommelighed, er ingen fremmed Eiendommelighed et Modbeviis, den er snarere et Medbeviis, eller et Beviis mere; thi det kan ikke forstyrre ham, at det viser sig som han troer, at Hver har Eiendommelighed. Men for Smaaligheden er enhver Eiendommelighed et Modbeviis; den føler derfor en klam, uhyggelig Angest ved at see en fremmed Eiendommelighed, og Intet er den vigtigere end at faae den bort; Smaaligheden fordrer det ligesom af Gud, at enhver saadan Eiendommelighed maa gaae til Grunde, at det nu kan vise sig, at Smaaligheden har Ret og at Gud er en nidkjer Gud — nidkjer paa Smaalighed. Til Undskyldning kan stundom tjene, at Smaaligheden virkelig selv indbilder sig, at dens kummerlige Opfindelse er det Sande, saa det altsaa endog er oprigtigt Venskab og sand Deeltagelse at ville forkluddre og forqvakle Enhver i Lighed med sig. Naar saa er, er Smaaligheden gjerne riig paa hjertelige Talemaader og Forsikkringer. Men egentligen er det dog, hvad der som oftest forties, Nødværge, Selvopholdelsesdriften, der gjør Smaaligheden saa virksom for at faae alt Andet end dens Eget bort. Man hører det paa dens Trangbrystethed, der gisper efter Lindring, hvorledes den vilde omkomme, hvis den ikke faaer dette Uhyggelige, Ængstende bort; man seer det paa dens Blik, hvor usikker over sig selv den er dybere nede, og derfor hvor luskende og tillige hvor rovbegjerligt den venter paa Byttet: at det skal blive viist, at Smaaligheden dog har Ret og har Seiren. Som En, der er i Livsfare, tillader sig Alt, fordi det gjelder om Liv og Død, saaledes gjør Smaaligheden det ogsaa; kun er naturligviis alle de Midler, den bruger, for at værge om sit Liv og for at tage Livet af det Eiendommelige, ja de ere naturligviis yderst smaalige; thi skjøndt den tillader sig Alt, kan man dog være sikker paa, at det Alt, den tillader sig, er Alt smaaligt.

»Men Elskov og Venskab elsker dog vel den Elskede og Vennen efter hans Eiendommelighed«? Ja, det er sandt, og dog er det ikke altid ganske sandt; thi Elskov og Venskab har en Grændse, kan opgive Alt for den Andens Eiendommelighed, men ikke sig selv, Elskov og Venskab, for den Andens Eiendommelighed. Sæt nu, at den Andens Eiendommelighed just fordrede dette Offer! Sæt den Elskende saae, hvad der var ham hans Lyst, at han var elsket, men tillige saae, at det var yderst fordærveligt for den Elskedes Eiendommelighed, vilde blive dens Forqvakling, hvor meget det end ønskedes: ja, da formaaer Elskov, som saadan,

ikke at bringe dette Offer. Eller sæt den Elskede saae, at Forholdet vilde blive den Elskendes Ruin, vilde aldeles forstyrre hans Eiendommelighed: ja, da har Elskov, som saadan, dog ikke Kraft til at bringe dette Offer.

Men den sande Kjerlighed, den opoffrende Kjerlighed, der elsker ethvert Menneske efter hans Eiendommelighed, er villig til at bringe ethvert Offer: den søger ikke sit Eget.

Kjerlighed søger ikke sit Eget; thi den giver helst saaledes, at Gaven seer ud som var den Modtagerens Eiendom.

Naar vi i de borgerlige Forhold tale om Menneskenes Vilkaar, gjør vi Forskjel mellem dem, som ere deres Egne, og dem, som ere afhængige, og vi ønske Enhver, at han engang maatte kunne vorde istand til at blive sin Egen, som det hedder. Men i Aandens Verden er just ogsaa det at blive sin Egen det Høieste — og kjerligt at hjælpe En dertil, til at blive sig selv, fri, uafhængig, sin Egen, hjælpe ham til at staae ene: det er den største Velgjerning. Hvilken er altsaa den største Velgjerning? Ja, det er den, vi have nævnet, naar da, vel at mærke, den Kjerlige tillige veed at gjøre sig ubemærket, saa den Hjulpne ikke bliver afhængig af ham — ved at skylde ham den største Velgjerning. Dette vil sige, den største Velgjerning er netop: Maaden paa hvilken den eneste sande Velgjerning gjøres. Den kan væsentligt kun gjøres paa een Maade, om end i en anden Forstand paa mangfoldige Maader; naar Velgjerningen ikke gjøres paa denne Maade, er den meget langt fra at være den største Velgjerning, vel endog langtfra at være en Velgjerning. Saa man altsaa ikke ligefrem kan sige, hvilken der er den største Velgjerning, da den største Velgjerning, det at hjælpe en Anden til at staae ene, ikke kan gjøres ligefrem.

Lad os forstaae dette. Naar jeg siger »dette Menneske staaer ene ved min Hjælp«, og det er sandt hvad jeg siger: har jeg saa gjort det Høieste for ham? Lad see! Hvad siger jeg dermed? Jeg siger »han staaer ene og alene ved min Hjælp« — men saa staaer han jo ikke ene, saa er han jo ikke bleven sin Egen, saa er det jo min Hjælp, han skylder alt Dette — og han er vidende derom. At hjælpe et Menneske paa den Maade er egentligen at bedrage ham. Og dog er det den Maade, paa hvilken den største Velgjerning som oftest gjøres i Verden, det er, paa den Maade, paa hvilken den ikke kan gjøres; og dog er det den Maade, der især paaskjønnes i Verden — som naturligt er, thi den sande Maade gjør sig usynlig, sees altsaa ikke, og fritager saaledes Verden ligesom de Paagjeldende for al Afhængighed. Men Den, der

er hjulpen paa den urette, den meningsløse Maade, han er uudtømmelig i at prise og takke mig for den største Velgjerning (at han staaer ene ved Hjælp af Afhængigheds-Forholdet til mig); han og hans Familie og alle Samtlige ære og prise mig som hans største Velgjører, at jeg kjerligt har gjort ham afhængig af mig, eller — ja det er besynderligt, man udtrykker sin Taknemlighed paa en aldeles meningsløs Maade, thi istedenfor at sige, at jeg har gjort ham afhængig af mig, siger man, at jeg har hjulpet ham til at staae ene.

Altsaa paa den Maade lader den største Velgjerning sig ikke gjøre, at Modtageren faaer at vide, at det er mig han skylder den; thi faaer han det at vide, saa er det netop ikke den største Velgjerning. Dersom derimod En siger »dette Menneske staaer ene — ved min Hjælp«, og det er sandt hvad han siger: ja, saa har han gjort for dette Menneske det Høieste, det ene Menneske kan gjøre for det andet, gjort ham fri, uafhængig, til sig selv, til sin Egen, og netop ved at skjule sin Hjælp hjulpet ham til at staae ene. Altsaa: at staae ene — ved en Andens Hjælp! See, der er mange Forfattere, som bruge Tankestreg ved enhver Leilighed i Mangel af Tanke; og der er jo ogsaa dem, som bruge Tankestregen med Indsigt og Smag: men sandeligen, aldrig er en Tankestreg brugt mere betegnende og aldrig kan den bruges mere betegnende end i denne lille Sætning — naar den da, vel at mærke, bruges af En, som har fuldkommet det, hvis der er nogen Saadan; thi i denne lille Sætning er Uendelighedens Tanke indeholdt paa den sindrigste Maade, den største Modsigelse overvunden. Han staaer ene — det er det Høieste; han staaer ene — Mere seer Du ikke; Du seer ingen Hjælp eller Understøttelse, ingen klodderagtig Fuskers Haand, der holder paa ham, saa lidet som det falder ham selv ind, at Nogen har hjulpet ham, nei, han staaer ene — ved en Andens Hjælp. Men denne Andens Hjælp er skjult, skjult for ham, den — Hjulpnes, nei, for ham, den Uafhængiges Øie (thi veed han af, at han er bleven hjulpen, da er han jo ikke i dybeste Forstand den Uafhængige, der hjælper og har hjulpet sig selv), den er skjult bag Tankestregen.

Der gives en ædel Viisdom, som dog tillige i god Forstand er saa uendelig listig og underfundig. Den er velbekjendt; hvis jeg vilde nævne det fremmede Ord, hvormed den nævnes, vilde der neppe være Nogen i disse Tider uden at han kjendte den — af

---

det fremmede Ord, hvormed den nævnes] Ironi.

Navn: maaskee er endda De ikke saa mange, som kjende den, naar man beskriver den uden at nævne dens Navn. Den og dens Navn maa ofte høre ilde i Verden; og det er endda ikke saa underligt, thi Verden er en meget fortumlet Tænker, som for bare Tanker hverken har Tid eller Taalmod til at tænke een Tanke. Hiin ædle Eenfoldige i Oldtiden, han var Mesteren i denne Viisdom, og sandeligen, hiin Ædle var endda ikke just et slet eller et ondt Menneske, han var tillige, at jeg skal udtrykke mig lidt skalkagtigt, han var, det kan man egentligen ikke negte ham, han var en Slags Tænker, om end ikke saa dybsindig som den nyere Tænkemaades Talemaader, om end ikke saa beundringsværdig som den i at kunne forklare — thi han drev det aldrig til at kunne forklare mere end hvad han forstod.

Denne ædle Skalkagtige havde dybsindigt forstaaet, at det Høieste, det ene Menneske kan gjøre for det andet, er at gjøre ham fri, hjælpe ham til at staae ene — og tillige havde han forstaaet sig selv i at forstaae det, det er, han havde forstaaet, at skal dette kunne gjøres, saa maa Hjælperen kunne gjøre sig selv skjult, høimodigt ville tilintetgjøre sig selv. Han var, hvad han selv kaldte sig, aandeligt forstaaet, en Fødselshjælper, og han arbeidede i denne Tjeneste med enhver Opoffrelse uegennyttigt — thi det Uegennyttige laae just i, at det blev skjult for den Hjulpne, hvorledes, og at han blev hjulpen, det Uegennyttige laae i, at Verden ikke kunde forstaae og altsaa ikke paaskjønne hans Uegennyttighed, hvad den da aldrig kan, thi den kan netop ikke begribe, hvorfor En ikke vil være egennyttig, vel derimod, at en Egennyttig endnu mere egennyttigt kan ønske at ansees for uegennyttig.

I denne Forstaaelse af at hjælpe et andet Menneske enes den sande Kjerlige og hiin ædle Skalkagtige. Denne Sidste veed med sig selv, og det er sandt, at han har gjort mod det andet Menneske den største Velgjerning, han veed med sig selv, hvorledes han har arbeidet derfor, hvilken Tid og Flid og Kunst det har kostet ham, at bedrage den Anden ind i Sandheden, hvor megen Misforstaaelse han har maattet udholde af Den, han hjalp ved at fratage ham hans Taabeligheder og tilliste ham det Sande. Thi den Kunst, at berøve En hans Taabeligheder, den er farlig at øve; hiin Ædle siger selv, »at Menneskene kunde blive saa vrede paa ham, at de ordentligen vilde bide ham, hver Gang han fratog dem en Dum-

---

hiin Ædle siger selv] Platons Theaetet § 151, smlgn. 4. Bd., S. 190.

hed« — thi at bestyrke dem i deres Taabelighed kalde de Kjerlighed, hvad Under da, at de vredes, naar Nogen vil tage den, deres bedste Skat, fra dem! Saaledes arbeidede han; og naar da Arbeidet var færdigt, sagde han ganske sagte til sig selv: nu staaer dette Menneske ene. Men derpaa komme vi til Tankestregen; og ved Tankestregen kommer Smilet paa den Ædles og dog saa Skalkagtiges Læber, og han siger »nu staaer dette Menneske ene — ved min Hjælp«, han forbeholder sig dette ubeskrivelige Smiils Hemmelighed. Sandeligen, der er ikke Spor af Ondt i dette Smiil, han veed med sig selv, at det er velmeent hvad han har gjort, han veed med sig selv, at det i Sandhed er Velgjerningen og i Sandhed den eneste Maade, paa hvilken den lader sig gjøre: men Smilet, det er dog Sindrighedens Selvbevidsthed.

Anderledes med den Kjerlige. Han siger ogsaa: nu staaer dette Menneske ene. Derpaa kommer Tankestregen. O, men denne Tankestreg betyder for den Kjerlige noget Andet end et Smiil; thi hvor ædel og høimodig og uegennyttig end hiin Skalkagtige var, han elskede dog ikke i Bekymringens Forstand Den, han vilde hjælpe. Medens da hiin Skalkagtige netop gjør sig uendelig let i Tankestregens Underfundighed, og just dette er Kunsten, at have kunnet gjøre Alt for det andet Menneske og lade som havde man slet Intet gjort: saa er Tankestregen for den Kjerlige, om end i Tænkningens Forstand den uendelige Lethed, i en anden Forstand (dog vel at mærke, det er ikke til at mærke) som et tungt Aandedrag, næsten som et dybt Suk. Thi i denne Tankestreg er skjult Angestens Søvnløshed, Arbeidets Nattevaagen, næsten fortvivlet Anstrengelse; i denne Tankestreg er skjult en Frygt og Bæven, som, og just derfor desto forfærdeligere, aldrig har fundet noget Udtryk. Den Kjerlige har forstaaet, at det i Sandhed er den største, den eneste Velgjerning, eet Menneske kan gjøre mod det andet, at hjælpe ham til at staae ene, til at blive sig selv, blive sin Egen; men han har ogsaa forstaaet Faren og Lidelsen under Arbeidet og fremfor Alt Ansvarets Forfærdelighed. Med Tak til Gud siger han derfor: nu staaer dette Menneske ene — ved min Hjælp. Men der er ingen Selvtilfredsstillelse i dette Sidste; thi den Kjerlige har forstaaet, at væsentligen staaer dog ethvert Menneske ene — ved Guds Hjælp, og at den Kjerliges Selvtilintetgjørelse egentligen blot er, for ikke at forhindre det andet Menneskes Guds-Forhold, saa al den Kjerliges Hjælpen uendeligt forsvinder i Guds-Forholdet. Han arbeider uden Løn; thi han gjør sig selv til Intet, og just i det Øieblik, da der kunde være Tale om, at han dog kunde beholde den stolte Selvbevidstheds Løn, træder Gud til, og han er

atter tilintetgjort, hvilket dog er ham hans Salighed. See, en Hofmand har det jo i sin Magt at skaffe sig selv Betydning for Den, hvem det er saa vigtigt at tale med Majestæten. Men hvis nu dette Forhold lod sig tænke, at en Hofmand, just ved at skaffe sig selv til Side, kunde hjælpe den Søgende til hvert Øieblik at faae Majestæten i Tale: mon da ikke den Søgende i Glæde over hvert Øieblik at kunne tale med Majestæten vilde reent glemme den stakkels Hofmand; den stakkels Hofmand, der havde havt det i sin Magt, ukjerligt, ved engang imellem at skaffe den Søgende Adgang til Majestæten, at gjøre sig ham saa særdeles forbunden, gjøre sig elsket af ham for sin Kjerlighed; den stakkels Hofmand, der istedenderfor kjerligt valgte, at skaffe sig selv til Side, og just saaledes at berede den Søgende hvert Øieblik Adgang til Majestæten, hjælpe den Søgende til den Uafhængighed, der hvert Øieblik finder Adgang til Majestæten!

Saaledes er al den Kjerliges Arbeiden. Sandeligen, han søger ikke sit Eget, thi han giver jo netop saaledes, at det seer ud som var Gaven Modtagerens Eiendom. Saavidt den Kjerlige formaaer, søger han at hjælpe et Menneske til at blive sig selv, blive sin Egen. Men saaledes bliver paa en Maade slet Intet forandret i Tilværelsen, kun den Kjerlige, den skjulte Velgjører, puffet udenfor, da det er ethvert Menneskes Bestemmelse at blive fri, uafhængig, sig selv. Har den Kjerlige i denne Henseende været Guds Medarbeider, er dog Alt blevet — som det var efter Bestemmelsen. Mærkes det, at den Kjerlige har hjulpet, saa er Forholdet forstyrret, eller saa har Hjælperen ikke hjulpet kjerligt, den Kjerlige ikke hjulpet rigtigt.

Forunderlige Ihukommelse, som den Kjerlige erhverver til Tak for al sin Arbeiden! Han kan paa en Maade pakke hele sit Liv sammen i en Tankestreg. Han kan sige: jeg har arbeidet trods Nogen, aarle og silde, men hvad jeg har udrettet — en Tankestreg! (Kunde det nemlig sees ligefrem hvad han havde udrettet, saa havde han arbeidet mindre kjerligt.) Jeg har lidt, tungt som noget Menneske, inderligt som kun Kjerlighed kan lide; men hvad jeg har gavnet — en Tankestreg! Jeg har forkyndt det Sande, klart og vel gjennemtænkt trods Nogen; men hvo der har tilegnet sig det — en Tankestreg! Havde han nemlig ikke været den Kjerlige, saa havde han, mindre vel gjennemtænkt, skreget det Sande ligefrem ud, og saa havde han strax havt Tilhængere, der havde tilegnet sig det Sande — og hilst ham som Mester.

Er den Kjerliges Liv da spildt, har han ganske levet forgjeves, siden der Intet, slet Intet er, der vidner om hans Virken og

Stræben? Svar: er da det ikke at søge sit Eget, er det at spilde sit Liv? Nei, sandeligen, dette Liv er ikke spildt, det veed den Kjerlige i salig Glæde med sig selv og med Gud. Hans Liv er i en vis Forstand ganske ødslet paa Tilværelsen, paa Andres Tilværelse; uden at ville spilde nogen Tid eller nogen Kraft paa at hævde sig selv, paa at være Noget for sig selv, er han i Selvopoffrelsen villig at gaae til Grunde, det er, han er heel og holden forvandlet til blot at være en Virkekraft i Guds Haand. Deraf kommer det, at hans Virken ikke kan blive synlig. Hans Virken bestod jo just i, at hjælpe et andet eller andre Mennesker til at blive deres Egne, hvad de i en vis Forstand vare iforveien. Men naar virkeligen En ved en Andens Hjælp er bleven sin Egen, er det ganske umuligt at see, at det er den Andens Hjælp; thi seer jeg den Andens Hjælp, saa seer jeg jo, at den Hjulpne ikke er bleven sin Egen.

V.

Kjerlighed skjuler Syndernes Mangfoldighed.

Det Timelige har tre Tider, og er derfor egentligen aldrig ganske til, eller ganske i nogen af dem; det Evige er. En timelig Gjenstand kan have mange forskjellige Egenskaber, kan i en vis Forstand siges at have dem paa eengang, forsaavidt den i disse bestemte Egenskaber er hvad den er. Men Fordoblelse i sig selv har en timelig Gjenstand aldrig; som det Timelige forsvinder i Tiden, saa er det ogsaa blot i Egenskaberne. Naar derimod det Evige er i et Menneske, saa fordobler dette Evige sig saaledes i ham, at det, hvert Øieblik det er i ham, er paa en dobbelt Maade i ham: i Retningen ud efter, og i Retningen ind efter tilbage i sig selv, men saaledes, at dette er Eet og det Samme; thi ellers er det ikke Fordoblelse. Det Evige er ikke blot i sine Egenskaber, men er i sig selv i sine Egenskaber, det har ikke blot Egenskaberne, men er i sig selv, idet det har Egenskaberne.

Saaledes nu med Kjerlighed. Hvad Kjerlighed gjør, det er den, hvad den er, det gjør den — og i eet og samme Øieblik: i samme Øieblik den gaaer ud af sig selv (Retningen ud efter) er den i sig selv (Retningen ind efter); og i samme Øieblik den er i sig selv, gaaer den dermed udaf sig selv, saaledes, at denne Udadgaaen og denne Tilbagevenden, denne Tilbagevenden og denne Udadgaaen er det samtidige Eet og det Samme. — Naar vi sige »Kjerlighed giver Frimodighed«, sige vi dermed, den Kjerlige gjør ved sit Væsen Andre frimodige; overalt, hvor Kjerlighed er tilstede, udbreder den Frimodighed; man nærmer sig gjerne den Kjerlige,

thi han udjager Frygt; medens den Mistroiske skrækker Alle fra sig, medens den Listige og Underfundige udbreder Angest og piinlig Uro omkring sig, medens den Herskesyges Nærværelse tynger som Tordenluftens dumpe Tryk: giver Kjerlighed Frimodighed. Men naar vi sige »Kjerlighed giver Frimodighed«, sige vi med det Samme tillige noget Andet, at den Kjerlige har Frimodighed, som naar det hedder »Kjerlighed giver Frimodighed paa Dommens Dag«, det er, gjør den Kjerlige frimodig i Dommen. — Naar vi sige »Kjerlighed frelser fra Døden«, er strax Fordoblelsen i Tanken: den Kjerlige frelser et andet Menneske fra Døden, og han frelser, enten ganske i samme eller dog i en anden Forstand, sig selv fra Døden; han gjør det paa eengang, det er Eet og det Samme; det er ikke i eet Øieblik, at han frelser en Anden, og i et andet Øieblik han frelser sig selv, men i det Øieblik han frelser den Anden frelser han sig selv fra Døden. Kun tænker Kjerlighed aldrig paa det Sidste, paa det at frelse sig selv, paa selv at faae Frimodighed; den Kjerlige tænker blot kjerligt paa at give Frimodighed og at frelse en Anden fra Døden. Dog er derfor den Kjerlige ikke glemt. Nei, Den, der kjerligt glemmer sig selv, glemmer sin Lidelse for at tænke paa en Andens, al sin Elendighed for at tænke paa en Andens, hvad han selv taber for kjerligt at betænke en Andens Tab, glemmer sin Fordeel for kjerligt at see paa den Andens: sandeligen, en Saadan er ikke glemt. Der er Den, som tænker paa ham: Gud i Himlene; eller Kjerligheden tænker paa ham. Gud er Kjerlighed, og naar et Menneske af Kjerlighed glemmer sig selv, hvor skulde Gud da glemme ham! Nei, medens den Kjerlige glemmer sig selv og tænker paa det andet Menneske, tænker Gud paa den Kjerlige. Den Selvkjerlige, han har travlt, han skriger og larmer og staaer paa sin Ret for at sikkre sig ikke at blive glemt — og han er dog glemt; men den Kjerlige, som glemmer sig selv, han er erindret af Kjerligheden. Der er Den, som tænker paa ham, og deraf kommer det, at den Kjerlige faaer hvad han giver.

See her Fordoblelsen: hvad den Kjerlige gjør, det er han, eller det vorder han, hvad han giver, det har han, eller rettere det faaer han — forunderligt som »at Spise kom fra den Spisende«. Dog siger maaskee En »det er da ikke saa underligt, at den Kjerlige har, hvad han giver, det er jo altid Tilfældet; hvad man ikke

---

»Kjerlighed giver Frimodighed paa Dommens Dag«] smlgn. 1. Joh. 4, 17.

har, det lader man nok være at give.« Nu, ja, men er det da ogsaa altid Tilfældet, at man beholder hvad man giver, eller at man selv faaer Det man giver en Anden, at man just ved at give faaer, og faaer netop det Samme, man giver, saa denne Given og denne Modtagen er Eet og det Samme? Ellers er dette dog nok ikke Tilfældet, men derimod, at hvad jeg giver, det faaer den Anden, ikke at jeg selv faaer Det jeg giver en Anden.

Saaledes er Kjerlighed altid fordoblet i sig selv. Dette gjælder da ogsaa naar der siges om den, at Kjerlighed skjuler Syndernes Mangfoldighed.

I Skriften læse vi, hvad der er »Kjerlighedens« egne Ord, at de mange Synder tilgives Den, der elskede meget — fordi Kjerligheden i ham skjuler over Syndernes Mangfoldighed. Dog derom ville vi denne Gang ikke tale. I dette lille Skrift handle vi bestandigt om Kjerlighedens Gjerninger, vi betragte altsaa Kjerligheden i Retningen ud efter. I denne Forstand ville vi nu tale om,

at Kjerlighed skjuler Syndernes Mangfoldighed.

Kjerlighed skjuler Syndernes Mangfoldighed. Thi den opdager ikke Synder; men det ikke at opdage hvad der dog maa være til, forsaavidt det lader sig opdage, det er at skjule.

Begrebet »Mangfoldighed« er i sig selv et Ubestemt. Vi tale saaledes alle om Skabningens Mangfoldighed, dog betyder dette Samme noget meget Forskjelligt, i Forhold til hvo den Talende er. Et Menneske, der har tilbragt hele sit Liv paa et afsides Sted, og som derhos kun har havt liden Sands for at lære Naturen at kjende: hvor lidet er ikke Det, han veed, han, der dog ogsaa taler om Skabningens Mangfoldighed! Naturforskeren derimod, som har reist Verden rundt, været allevegne omkring, baade over og under Jordens Overflade, seet alt det Meget han har seet, derhos med bevæbnet Øie snart fjernsynet opdaget ellers usynlige Stjerner snart overordentligt nærsynet opdaget det ellers usynlige Kryb: hvor forbausende Meget kjender han ikke, dog bruger han det samme Ord »Skabningens Mangfoldighed«. Og videre; medens Naturforskeren er glad ved hvad der er lykkedes ham at faae seet, indrømmer han villigt, at der ingen Grændse er for Opdagelserne, da der jo ikke engang er nogen Grændse for Opdagelserne

---

I Skriften læse vi osv.] Luc. 7, 47.

i Henseende til de Redskaber, hvilke bruges til Opdagelse, saa altsaa Mangfoldigheden bestandigt, eftersom den opdages eller eftersom der opdages nye Redskaber til Opdagelse, bliver større og større, og bestandigt kan blive endnu større, det er, vise sig at være endnu større — medens det dog Alt i Alt indbefattes i det Ord »Skabningens Mangfoldighed«. — Dette Samme gjælder om Syndernes Mangfoldighed, at Ordet betyder noget meget forskjelligt i Forhold til hvo den Talende er.

Altsaa man opdager Syndernes Mangfoldighed bestandigt større og større, det er, ved Opdagelsen viser den sig bestandigt at være større og større, naturligviis ogsaa ved Hjælp af de Opdagelser man gjør betræffende, hvor listigt, hvor mistroisk man skal bære sig ad for at opdage. Den, der ikke opdager, han skjuler følgeligt Mangfoldigheden, thi for ham er Mangfoldigheden mindre.

Men at opdage, det er jo noget Priseligt, noget Beundret, om end denne Beundring stundom paa en besynderlig Maade nødsages til at bringe det noget Ueensartede i Selskab med hverandre; thi man beundrer Naturforskeren, som opdager en Fugl, saa beundrer man vel ogsaa den Hund, som opdagede Purpuret. Dog dette ville vi nu lade staae ved sit Værd, men vist er det, at det at opdage prises og beundres i Verden. Og derimod Den, som ikke opdager Noget, eller som Intet opdager, han anslaaes meget lavt. Man siger gjerne om En for at betegne ham som en Særling, der saadan gaaer i sine egne Tanker »han opdager saamænd ikke Noget.« Og vil man udpege En, som særdeles indskrænket og dum, siger man »han har saa vist ikke opfundet Krudtet« — hvad da jo heller ikke i vor Tid gjøres fornødent, siden det nu engang er opfundet, saa det dog vel vilde være endnu misligere, om En i vor Tid vilde mene, at han var Den, som havde opfundet Krudtet. O, men det at opdage Noget er saa beundret i Verden, at man ikke kan glemme det misundelsesværdige Lod: at have opfundet Krudtet!

Forsaavidt er det da let at see, at den Kjerlige, der Intet opdager, i Verdens Øine tager sig meget maadeligt ud. Thi selv i Forhold til det Onde, i Forhold til Synden og Syndens Mangfoldighed er det at opdage, det at være den snilde, listige, gjennemdrevne, maaskee saadan lidt halvfordærvede Iagttager, der rigtigt

---

den Hund, som opdagede Purpuret] denne bekjendte Fortælling findes hos Pollux, Onomast. I, 45—46.

kan opdage: det er høit anseet i Verden. Endog Ynglingen i det første Øieblik han træder ud i Livet, han vil saa gjerne (thi han vilde saa nødig, at Verden skulde kalde ham en Tosse) forraade, hvordan han kjender og har opdaget det Onde. Endog Qvinden i hendes tidligste Ungdom, hun vil saa gjerne (thi hun vilde saa nødigt, at Verden skulde kalde hende en lille Gaas eller en Landsbyskjønhed) forraade, hun er forfængelig af at være Menneskekjender, naturligviis i Retning af det Onde. Ja, det er utroligt, saa Verden har forandret sig i Sammenligning med Oldtiden: da var der nogle Faa, der kjendte dem selv, nu er alle Mennesker Menneskekjendere. Og dette er det Besynderlige; hvis En har opdaget, hvor godmodigt dog i Grunden vel næsten ethvert Menneske er: da turde han neppe være sin Opdagelse bekjendt, han vilde frygte for at blive latterlig, maaskee endog frygte for, at Menneskeheden skulde føle sig fornærmet derved. Derimod, naar En lader, som havde han opdaget, hvor lumpent ethvert Menneske i Grunden er, hvor misundeligt, hvor selvkjerligt, hvor troløst, hvilken Afskyelighed der kan boe skjult i den Reneste, det er, i Den, som ansees af Tosser og Gæs og Landsbyskjønheder for den Reneste: da veed han forfængeligt, at han er velkommen, at det er Udbyttet af hans Iagttagen, hans Kundskab, hans Fortælling Verden længes efter at høre. Saaledes har Synden og det Onde een Magt mere over Menneskene, end man almindeligt tænker paa: at det er saa flaut at være god, saa indskrænket at troe det Gode, saa kjøbstadagtigt at forraade Uvidenhed, eller, at man er en Uindviet — en Uindviet i Syndens inderste Hemmeligheder. Man seer ret her tydeligt, hvorledes det Onde og Synden for saa stor en Deel ligger i et forfængeligt Sammenlignings-Forhold til Verden, til andre Mennesker. Thi man kan være ganske forvisset om, at de samme Mennesker, der, just fordi de forfængeligt frygte Verdens Dom, i Omgang med Andre søge at være behagelige og underholdende ved at forraade særdeles Kjendskab til det Onde, man kan være ganske forvisset om, at de samme Mennesker, naar de ere ene, i deres stille Sind, hvor de ikke behøve at skamme sig ved det Gode, have en ganske anden Betragtning. Men i Omgang, i Selskab, naar man er Mange eller dog Flere sammen, og altsaa Sammenligningen, Sammenlignings-Forholdet er med i Selskabet, hvad Forfængeligheden umulig kan blive uvidende om: frister den Ene den Anden til at forraade hvad han har opdaget.

Dog selv aldeles verdslig-sindede Mennesker gjøre stundom en Undtagelse, dømme lidt mildere om det, Intet at opdage. Sæt tvende listige Mennesker havde Noget at afgjøre med hinanden,

hvortil de just ikke ønskede Vidner, men det kunde nu engang ikke skee anderledes, de maatte afgjøre det i et Værelse, hvor en Tredie var tilstede, — og denne Tredie var, det vidste de, i høi Grad forelsket, lykkelig i Forelskelsens første Dage: ikke sandt, saa vilde den ene Listige sige til den anden »ja, han kan saamænd gjerne være tilstede, han opdager Intet«. De vilde sige det med et Smiil, og med dette Smiil ære deres egen Kløgt; men dog vilde de have en Slags Ærbødighed for den Forelskede, som Intet opdager. — Og nu den Kjerlige! Om man leer af ham, om man spotter ham, om man ynker ham, og hvad saa end Verden siger om ham, vist er det, betræffende Syndernes Mangfoldighed opdager han Intet, end ikke denne Latter, denne Spot, denne Ynken, han opdager Intet, og han seer kun meget lidet. Han opdager Intet; vi gjøre jo nemlig Forskjel mellem det at opdage, som er den bevidste, den forsætlige Stræben for at finde, og det at see eller høre, hvad kan skee mod Ens Villie. Han opdager Intet. Og dog, hvad enten man leer af ham eller man ikke leer af ham, hvad enten man spotter ham eller ikke spotter ham: man har i Grunden inderst inde en Ærbødighed for ham, at han, hvilende i, fordybet i sin Kjerlighed Intet opdager.

Den Kjerlige opdager Intet, altsaa skjuler han den Syndernes Mangfoldighed, der var at finde ved Opdagelse. Den Kjerliges Liv udtrykker den apostoliske Forskrift, at være Barn i Ondskab. Det Verden egentlig beundrer som Kløgt er Forstand paa det Onde — Viisdom er nemlig Forstand paa det Gode. Forstand paa det Onde har den Kjerlige ikke og vil ikke have, han er og bliver, han vil være og vil blive i denne Henseende et Barn. Sæt et Barn hen i en Røverhule (men Barnet maa ikke blive der saa længe at det selv fordærves), lad det altsaa kun være der en ganske kort Tid, lad det derpaa komme hjem og fortælle Alt, hvad det har oplevet: Du skal see, Barnet, der dog (thi det er ethvert Barn) er en god Iagttager og har en ypperlig Hukommelse, vil fortælle Alt paa det Omstændeligste, dog saaledes, at i en vis Forstand det Vigtigste er udeladt, saa Den, som ikke veed, at Barnet har været blandt Røvere, mindst vil falde paa det i Anledning af Barnets Fortælling. Hvad er det da Barnet udelader, hvad er det Barnet ikke har opdaget? Det er det Onde. Dog er Barnets Fortælling, om hvad det har seet og hørt, aldeles nøiagtig. Hvad er det da Barnet mangler, hvad er det, som saa ofte gjør et Barns Fortæl-

---

Barn i Ondskab] 1. Cor. 14, 20.

ling til den dybsindigste Spot over de Ældre? Det er Forstand paa det Onde, og at Barnet mangler Forstand paa det Onde, at det end ikke lyster Barnet at ville forstaae sig paa det Onde. Heri ligner den Kjerlige Barnet. Men til Grund for al Forstaaen ligger der først og fremmest en Forstaaelse mellem Den, der skal forstaae, og Det, som skal forstaaes. Derfor er ogsaa Forstand paa det Onde (hvor meget den end vil bilde sig selv og Andre ind, at den kan bevare sig ganske reen, at den er reen Forstand paa det Onde) dog i Forstaaelse med det Onde; dersom denne Forstaaelse ikke var, vilde den Forstandige ikke lystes ved at forstaae det, han vilde afskye at forstaae det, og saa vilde han heller ikke forstaae det. Om denne Forstaaelse ikke betyder Andet, er den dog en ondartet Nysgjerrighed efter det Onde; eller den er en Underfundighedens Speiden efter Undskyldning for egne Feil ved Hjælp af Kjendskabet til det Ondes Udbredthed; eller en Falskneriets Regnen paa at opskrue eget Værd ved Hjælp af Kjendskabet til Andres Fordærvethed. Men man vogte sig vel; thi giver man det Onde nysgjerrigt den lille Finger tager det snart hele Haanden; og Undskyldning er det Farligste af Alt at have Oplag af; og det at blive bedre eller synes bedre ved Hjælp af Sammenligningen med Andres Slethed, er jo paa en slet Maade at blive bedre. Dog naar allerede denne Forstaaelse opdager Syndernes Mangfoldighed, hvilke Opdagelser maa ikke en endnu fortroligere Forstaaelse, der ret egentligen er i Pagt med det Onde, kunne gjøre! Som den Gulsottige seer Alt gult, saaledes opdager da et saadant Menneske, eftersom han selv synker dybere og dybere, Syndens Mangfoldighed større og større omkring sig. Hans Øie skærpes og bevæbnes, ak ikke i Sandhedens Forstand, altsaa i Usandhedens, altsaa hans Syn hildes mere og mere, saa han besmittende seer det Onde i Alt, det Urene selv i det Reneste — og dette Syn (o, forfærdelige Tanke!) er ham dog en Slags Trøst, thi det er ham magtpaaliggende at opdage Mangfoldigheden saa grændseløs som mulig. Tilsidst er der ingen Grændse for hans Opdagelse; thi nu opdager han Synden endog der, hvor han dog selv veed den ikke er, han opdager den ved Hjælp af Bagvaskelsens, Bagtalelsens, Løgnens Digten, som han saa længe øver sig i, at han tilsidst selv troer det. En Saadan han har opdaget Syndernes Mangfoldighed!

Men den Kjerlige opdager Intet. Der er noget saa uendeligt Høitideligt, og dog tillige noget saa Barnligt, Noget, som erindrer om Barnets Leeg, naar saaledes den Kjerlige, ved slet Intet at opdage, skjuler Syndernes Mangfoldighed — Noget, der erindrer

om Barnets Leeg; thi paa den Maade lege vi jo med et Barn, vi lege, at vi ikke kan see Barnet, som dog staaer for os, eller Barnet leger, at det ikke kan see os, hvad der morer Barnet saa ubeskriveligt. Det Barnlige er da her, at den Kjerlige, som i en Leeg, med aabne Øine ikke kan see, hvad der foregaaer lige for ham, det Høitidelige er, at det er det Onde, han ikke kan see. Det er bekjendt nok, at Østerlænderne ære en Sindssvag; men denne Kjerlige, der er Ære værd, han er jo ligesom en Sindssvag. Det er bekjendt nok, at Oldtiden gjorde, og vel med Rette, en meget stor Forskjel mellem tvende Arter Afsindighed, den ene var en sørgelig Sygdom, og man beklagede en saadan Ulykkelig, den anden kaldte man den guddommelige Afsindighed. Hvis vi da for en Gangs Skyld vilde bruge det hedenske Ord »guddommeligt«: det er en guddommelig Art Afsindighed, kjerligt ikke at kunne see det Onde, der foregaaer lige for En. Sandeligen, det gjordes vel fornødent i disse kløgtige Tider, som have saa megen Forstand paa det Onde, at man gjorde Noget for at lære at ære denne Afsindighed; thi destoværre, det gjøres der da nok for i disse Tider, at en saadan Kjerlig, der har megen Forstand paa det Gode, og ingen vil have paa det Onde, tager sig ud som en Sindssvag.

Tænk Dig, for at nævne det Høieste, tænk Dig Christus i det Øieblik, da han var stillet for Raadet, tænk Dig den rasende Mængde, tænk Dig de Fornemmes Kreds — og tænk Dig da, hvor mangt et Blik, der var rettet mod ham, med Sigtet paa ham, blot ventende, at han skulde see derhen, for at ogsaa dette Blik kunde bringe sin Spot, sin Foragt, sin Ynken, sin Haanen over den Anklagede! Men Han opdagede Intet, kjerligt skjulte han Syndernes Mangfoldighed. Tænk Dig, hvor mangt et Skjeldsord, hvor mangen Forhaanelse, hvor mangen Spotte-Glose der blev udraabt — og det var den Skrigende saa magtpaaliggende, at hans Stemme maatte blive hørt, at det for Alt ikke skulde synes, hvad da vilde være saa ubeskriveligt flaut, som havde han forsømt sig, som havde han ikke virksomt deeltagende været med her, hvor det gjaldt om i Forening med Alle, altsaa som den sande, den offentlige Menings Redskab, at forhaane, krænke, mishandle en Uskyldig! Men Han opdagede Intet, kjerligt skjulte han Syndernes Mangfoldighed — ved Intet at opdage.

---

den anden kaldte man den gudddommelige Afsindighed] smlgn. Noten til 3. Bd., S. 75.

Og Han er Forbilledet, af Ham har den Kjerlige lært, naar han Intet opdager og dermed skjuler Syndernes Mangfoldighed, naar han, som en værdig Discipel, »forladt, forhadt, med Korset paa« gaaer mellem Spotten og Ynken, mellem Forhaanen og Veeraaben og dog kjerligt Intet opdager — i Sandhed mere vidunderligt end da de tre Mænd gik uskadte i den gloende Ovn. Dog, Spotten og Forhaanelsen gjør egentligen ingen Skade, naar ikke den Forhaanede tager Skade ved at opdage, det er, ved at blive forbittret; thi bliver han forbittret, opdager han Syndernes Mangfoldighed. Vil Du ret tydeliggjøre Dig, hvorledes den Kjerlige ved Intet at opdage skjuler Syndernes Mangfoldighed, saa sæt endnu engang Kjerlighed til. Tænk Dig, at denne Kjerlige havde en Hustrue, der elskede ham. See, just fordi hun elskede ham, vilde hun opdage, hvor mangfoldigt der syndedes mod ham, hun vilde, krænket, med Bitterhed i Sjelen opdage hvert et spottende Blik, hun vilde med knuset Hjerte høre Forhaanelsen — medens han, den Kjerlige, Intet opdagede. Og naar da den Kjerlige, forsaavidt han ikke kunde undgaae at see eller høre Noget, dog havde den Undskyldning i Beredskab for de Angribende, at han vel selv havde Feil: saa vilde Hustruen hos ham slet ingen Feil kunne opdage, men kun desto mere, hvor mangfoldigt der syndedes mod ham. Seer Du nu, idet Du betænker, hvad Hustruen, og dog med Sandhed, opdagede, seer Du, hvor sandt det er, at den Kjerlige, som Intet opdager, skjuler Syndernes Mangfoldighed? Tænk Dig saa det anvendt i alle Livets Forhold, og Du vil tilstaae, at den Kjerlige virkelig skjuler Mangfoldigheden!

Kjerlighed skjuler Syndernes Mangfoldighed; thi hvad den ikke kan undgaae at see eller høre, det skjuler den ved Fortielse, ved formildende Forklaring, ved Tilgivelse.

Ved Fortielse skjuler den Mangfoldigheden.

Det er stundom Tilfældet, at et Par Elskende ønske at holde deres Forhold skjult. Antag nu, at der i det Øieblik, da de tilstode hinanden Kjerlighed og lovede hinanden Taushed, ganske tilfældigt var en Tredie tilstede, men denne Uvedkommende var et redeligt og kjerligt Menneske, til at stole paa, og han lovede dem Taushed: var og blev saa dog ikke de Tvendes Elskov skjult?

»forladt, forhadt, med Korset paa«] af Kingos Psalme »Gak under Jesu Kors at staa«. de tre Mænd . . . i den gloende Ovn] Dan. 3, 21—30.

Men saaledes bærer den Kjerlige sig ad, naar han uforvarende, ganske tilfældigt, aldrig fordi han selv har søgt Leiligheden dertil, bliver vidende om et Menneskes Synd, hans Feil, om hvad han forbrød, eller hvorledes han overiledes af en Skrøbelighed: den Kjerlige fortier det, og skjuler Syndernes Mangfoldighed.

Siig ikke, »at Syndernes Mangfoldighed dog bliver lige stor enten den forties eller den fortælles, da Taushed dog vel ikke tager noget bort, fordi man kun kan fortie hvad der er til«, svar hellere paa det Spørgsmaal: om ikke Den, der fortæller Næstens Feil og Synder, forøger Syndernes Mangfoldighed? Selv om det er saa, at Mangfoldigheden bliver lige stor, enten jeg fortier Noget deraf eller ikke, naar jeg fortier det, gjør jeg dog Mit for at skjule. Og dernæst, sige vi ikke, at Rygtet gjerne forøger? Vi mene dermed, at Rygtet gjerne gjør Skylden større end den virkelig er. Dog dette tænker jeg nu ikke paa. Det er i en ganske anden Forstand, at man maa sige, at Rygtet, som fortæller Næstens Feil, forøger Syndernes Mangfoldighed. Man tage det ikke for letsindigt med denne Viden om Næstens Feil, som var Alt i sin Orden, naar det blot var afgjort, at det var sandt, hvad der fortaltes. Sandeligen, ikke enhver Medviden, om hvad der er sandt betræffende Næstens Feil, er derfor uden Skyld, og just ved at blive gjort til Medvidende kan En let selv blive skyldig. Saaledes forøger Rygtet eller Den, som fortæller Næstens Feil, Syndernes Mangfoldighed. At Menneskene ved Rygtet, ved Bysnak, vænnes til nysgjerrigt, letfærdigt, misundeligt, ondskabsfuldt maaskee, at blive vidende om Næstens Feil, det fordærver Menneskene. Ønskeligt var det vistnok, om Menneskene atter lærte at tie; men skal der snakkes, og altsaa snakkes nysgjerrigt og letfærdigt, saa lad det være om Fjas og Tant, — Næstens Feil er og burde være for alvorlig en Sag; nysgjerrigt, letfærdigt, misundeligt at snakke derom, er derfor et Tegn paa Fordærvethed. Men Den, der ved at fortælle Næstens Feil, hjælper til at fordærve Menneskene, han forøger jo Syndernes Mangfoldighed.

Det er kun altfor vist, at desto værre ethvert Menneske har en stor Tilbøielighed til at see Næstens Feil, og maaskee endnu større til at ville fortælle. Om der ikke er Andet, ak, der er, for at bruge det mildeste Udtryk, en Art Nervesvaghed, som gjør Menneskene saa svage i denne Fristelse, i denne Pirring, at kunne fortælle noget Ondt om Næsten, at kunne et Øieblik skaffe sig lyttende Opmærksomhed ved Hjælp af en saa underholdende Fortælling. Men hvad der saaledes allerede er fordærveligt nok som en Nervesvaghedens Lysten, der ikke kan tie, det er jo stundom i

et Menneske en rædsom, djævelsk Lidenskab, udviklet efter den forfærdeligste Maalestok. Mon vel og nogen Røver, nogen Tyv, nogen Voldsmand, kort nogen Forbryder i dybeste Grund er saa fordærvet som et saadant Menneske, der har gjort sig det til sin Opgave, til sin foragtelige Næringsvei, efter den størst mulige Maalestok, høirøstet som intet Sandhedens Ord høres, vidt over hele Landet, som sjeldent noget Gavnligt rækker, indtrængende i hver en Vraa, som neppe Guds Ord trænger ind, at forkynde Næstens Feil, Næstens Svagheder, Næstens Synder, at paanøde Enhver, selv den ubefæstede Ungdom, denne besmittende Kundskab — mon virkeligen nogen Forbryder i dybeste Grund er saa fordærvet, som et saadant Menneske, selv om det var saa, at det var sandt det Onde, han fortalte! Selv om det var saa; men det er da utænkeligt, at En med Evighedens Alvor kunde være streng i at paasee, at det ubetinget var sandt, hvad Ondt han fortalte, og saa kunde ville offre sit Liv i denne — væmmelige Sandhedens Tjeneste: at fortælle Ondt. Vi bede i Herrens Bøn, at Gud ikke vil føre os i Fristelse; men skulde det skee, og skulde det skee, at jeg faldt i Fristelsen — barmhjertige Gud, dog een Naade, at min Synd og min Skyld maatte være en saadan, at Verden ret anseer den for afskyelig og oprørende! Det Forfærdeligste af Alt maa dog være, at andrage Skyld, himmelraabende Skyld, at andrage Skyld og atter Skyld og ny Skyld Dag ud og Dag ind — og slet ikke blive opmærksom derpaa, fordi hele Ens Omgivelse, fordi Tilværelsen selv havde forvandlet sig til et Sandsebedrag, der bestyrkede En i, at det var Ingenting, at det ikke blot ikke var Skyld, men næsten Fortjenstligt. O, der gives Forbrydelser, hvilke Verden ikke kalder Forbrydelser, hvilke den lønner og næsten ærer, — og dog, dog vilde jeg hellere, hvad Gud forbyde, men jeg vilde dog hellere ankomme i Evigheden med tre angrede Mord paa min Samvittighed, end som en udtjent Bagvasker med dette rædsomme, uoverskuelige Læs af Forbrydelse, der var dynget op Aar efter Aar, der kan have grebet om sig efter en næsten utænkelig Maalestok, lagt Mennesker i Graven, forbittret de inderligste Forhold, krænket de uskyldigst Medlidende, besmittet de Umyndige, vildledt, fordærvet baade Gamle og Unge, kort grebet om sig efter en Maalestok, som selv den meest levende Indbildningskraft ikke kan danne sig en Forestilling om — dette rædsomme Læs af Forbrydelse, som jeg dog aldrig havde faaet Tid til at begynde paa at angre, fordi Tiden jo skulde bruges til nye Forbrydelser, og fordi disse Forbrydelsers Utallighed havde skaffet mig Penge, Indflydelse, næsten Anseelse og fremfor Alt et

lystigt Liv! Man gjør dog i Henseende til Ildspaasættelse Forskjel, om Den, der sætter Ild paa et Huus, veed, at det er beboet af Mange, eller at det er ubeboet: men ved Bagvaskelse ligesom at sætte Ild paa et heelt Samfund, det ansees end ikke for en Forbrydelse! Man spærrer dog af mod Pesten — men den Pest, som er værre end Østens, Bagvaskelsen, der fordærver Sjel og Sind, den aabner man alle Huse for, man betaler Penge for at blive smittet, man hilser Den, som en Velkommen, der bringer Smitten!

Siig saa, om det ikke er sandt, at den Kjerlige ved at fortie Næstens Feil skjuler Syndernes Mangfoldighed, naar Du betænker, hvorledes man ved at fortælle forøger den.

Ved formildende Forklaring skjuler den Kjerlige Syndernes Mangfoldighed.

Det er bestandigt Forklaringen, der gjør Noget til hvad det nu bliver. Kjendsgjerningen eller Kjendsgjerningerne ligge til Grund, men Forklaringen gjør Udslaget. Enhver Begivenhed, ethvert Ord, enhver Gjerning, kort Alt kan forklares paa mange Maader; som man usandt siger, at Klæderne gjøre Manden, saaledes kan man med Sandhed sige, at Forklaringen gjør Gjenstanden for Forklaringen til hvad den bliver. Der er betræffende et andet Menneskes Ord, Gjerning, Tænkemaade ingen saadan Vished, at jo det at antage egentligen betyder at vælge. Opfattelsen, Forklaringen er derfor, just fordi Forklaringens Forskjellighed er mulig, et Valg. Men er den et Valg, staaer det bestandigt i min Magt, hvis jeg er den Kjerlige, at vælge den mildeste Forklaring. Naar da denne mildere eller formildende Forklaring forklarer, hvad Andre letsindigt, overilet, strengt, haardhjertet, misundeligt, ondskabsfuldt, kort ukjerligt uden videre forklare som Skyld, naar den formildende Forklaring forklarer dette paa en anden Maade, saa tager den jo nu een Skyld nu en anden bort, og gjør saaledes Syndernes Mangfoldighed mindre, eller skjuler den. O, hvis Menneskene ret vilde forstaae, hvilken skjøn Brug de kunde gjøre af deres Indbildningskraft, deres Skarpsind, deres Opfindsomhed, deres Evne til at sætte sammen, ved at bruge den til om muligt at udfinde en formildende Forklaring: da skulde de mere og mere faae Smag paa een af de skjønneste Glæder i Livet, det skulde blive dem en lidenskabelig Lyst og Trang, der kunde bringe dem til at glemme alt Andet. See vi ikke dette i andre Forhold, hvorledes, for at nævne dette, Jægeren med hvert Aar bliver mere og mere lidenskabelig hengiven til Jagten. Vi prise ikke hans Valg, men derom tale vi heller ikke, vi tale kun om, hvorledes han med hvert Aar

hengiver sig mere og mere lidenskabeligt til denne Beskæftigelse. Og hvorfor gjør han det? Fordi han med hvert Aar samler Erfaring, bliver mere og mere opfindsom, overvinder flere og flere Vanskeligheder, saa han, den gamle erfarne Jæger, nu veed Udvei, hvor ingen Anden veed, nu veed at spore Vildtet, hvor ingen Anden veed at spore det, nu har Mærker ude, som ingen Anden forstaaer at bruge, nu har udfundet en snildere Maade at sætte Snaren paa, saa det temmeligt sikkert lykkes ham altid at gjøre en god Jagt, selv naar det mislykkes for alle Andre. Vi ansee det for en byrdefuld, men dog i en anden Henseende ogsaa en tilfredsstillende og fængslende Gjerning, at være Retfærdighedens Tjener, der opdager Skyld og Brøde. Vi forbauses ved en Saadans Kjendskab til det menneskelige Hjerte, til alle selv de spidsfindigste Udflugter og Paafund, hvorledes han kan huske fra Aar til Aar og det Allerubetydeligste blot for om muligt at sikkre sig et Spor, hvorledes han, naar han ikkun kaster sit Blik paa Omstændighederne, ligesom kan besværge dem, saa de give Forklaring mod den Skyldige, hvorledes Intet er for ringe for hans Opmærksomhed, forsaavidt det kunde bidrage til at belyse hans Opfatning af Brøden; vi beundre det, naar det lykkes en saadan Øvrighedens Tjener, ved at holde ud med hvad han kalder en ret forhærdet og gjennemdreven Hykler, dog at fravriste ham Skinnet og gjøre Skylden aabenbar. Skulde det ikke være lige saa tilfredsstillende, lige saa fængslende, ved ret at holde ud med hvad man kalder en sjelden nedrig Adfærd, at opdage, at det var noget ganske Andet, noget Velmeent! Lad den af Staten beskikkede Dommer, lad Retfærdighedens Tjener arbeide for at opdage Skyld og Brøde: vi Andre ere jo hverken kaldede til Dommer eller til Retfærdighedens Tjenere, men derimod af Gud kaldte til Kjerlighed, altsaa til ved Hjælp af en formildende Forklaring at skjule Syndernes Mangfoldighed. Tænk Dig en saadan Kjerlig, af Naturen udrustet med de herligste Evner, som enhver Dommer maatte misunde ham, men disse Evner blive alle anvendte med en Iver og en Anstrengelse, som en Dommer skulde have Ære af, i Kjerlighedens Tjeneste for at øve sig i den Kunst, og for at udøve den Kunst, den Fortolkningskunst, der ved Hjælp af formildende Forklaring skjuler Syndernes Mangfoldighed! Tænk Dig hans rige, hans i ædleste Forstand velsignede Erfaring, hvorledes han har Kjendskab til det menneskelige Hjerte, hvor mange mærkelige og derhos saa rørende Tilfælde han veed Beskeed om, i hvilke det dog, hvor forviklet Sagen end syntes, var lykkedes ham at opdage det Gode eller dog det Bedre, fordi han længe, længe havde holdt sin Dom svævende, indtil, ganske rigtigt,

en lille Omstændighed kom for Dagen, der hjalp ham paa Sporet; hvorledes han ved hurtigt og kjækt at kaste hele sin Opmærksomhed hen paa en ganske anden Opfattelse af Sagen, havde havt Held til at opdage, hvad han søgte; hvorledes han ved ret at fordybe sig i et Menneskes Livs-Forhold, ved at skaffe sig de nøiagtigste Oplysninger om hans Vilkaar, endelig seirede med sin Forklaring! Altsaa »han kom paa Sporet«, »han havde Held til at finde hvad han søgte«, »han seirede med sin Forklaring« — ak, er det ikke besynderligt, naar disse Ord læses uden Forbindelse, vil næsten ethvert Menneske uvilkaarligt komme til at tænke paa, at Talen er om at opdage en Forbrydelse: saa langt nærmere ligger det os Alle at tænke paa at opdage det Onde end paa at opdage det Gode. See, Staten beskikker Dommere og Retfærdig hedens Tjenere til at opdage og straffe det Onde; forøvrigt forener man sig om, hvad der jo er priseligt, at lindre Armod, at opdrage forældreløse Børn, at frelse Faldne: men til dette skjønne Foretagende, ved Hjælp af den formildende Forklaring at faae, om det var nok saa lidt, dog lidt Magt med Syndernes Mangfoldighed — dertil har endnu ingen Forening dannet sig!

Dog hvorledes den Kjerlige ved formildende Forklaring skjuler Syndernes Mangfoldighed, ville vi nu her ikke videre udføre, da vi i tvende foregaaende Overveielser have betænkt, at Kjerlighed troer Alt og Kjerlighed haaber Alt. Men kjerligt at troe Alt og kjerligt at haabe Alt, det er de tvende Hoved-Hjælpemidler, som Kjerligheden, denne milde Fortolker, bruger til den formildende Forklaring, der skjuler Syndernes Mangfoldighed.

Ved Tilgivelse skjuler Kjerlighed Syndernes Mangfoldighed.

Fortielsen tager egentligen Intet bort af den vitterlige Syndernes Mangfoldighed; den formildende Forklaring fravrister Mangfoldigheden Noget ved nemlig at vise, at Det og Det dog ikke var Synd; Tilgivelsen borttager, hvad der dog ikke kan negtes at være Synd. Saaledes strider Kjerligheden paa enhver Maade for at skjule Syndernes Mangfoldighed; men Tilgivelsen er den mærkeligste Maade.

Vi mindede i det Foregaaende om det Udtryk »Skabningens Mangfoldighed«, lad os endnu engang benytte det til Oplysning. Naar vi sige, at Forskeren opdager Mangfoldigheden, medens den Ukyndige, som rigtignok ogsaa taler om Skabningens Mangfoldighed, i Sammenligning med ham veed meget lidt: saa veed altsaa den Uvidende ikke, at Det og Det er til, men derfor er det ligefuldt til; det er ved hans Uvidenhed ikke borttaget af Naturen, det er kun i hans Uvidenhed ikke til for ham. Anderledes med

Tilgivelsens Forhold til Syndens Mangfoldighed; Tilgivelsen tager den tilgivne Synd bort.

Dette er en vidunderlig Tanke, derfor ogsaa Troens Tanke; thi Tro forholder sig altid til Det, som ikke sees. Jeg troer, at det Synlige er blevet til af Det, som ikke sees; jeg seer Verden, men det Usynlige seer jeg ikke, det troer jeg. Saaledes er der ogsaa i »Tilgivelse — og Synd« et Forhold af Troen, hvilket man dog sjeldnere er opmærksom paa. Hvad er nemlig her det Usynlige? Det Usynlige er, at Tilgivelsen tager Det bort, som dog er til, det Usynlige er, at Det, som sees, dog ikke sees; thi naar det sees, er det jo aabenbart usynligt, at det ikke sees. Den Kjerlige seer den Synd han tilgiver, men han troer, at Tilgivelsen tager den bort. Dette kan nemlig ikke sees, da jo Synden kan sees; og paa den anden Side, dersom Synden ikke var til at see, kunde den jo heller ikke tilgives. Som man da ved Troen troer det Usynlige **til** det Synlige, saaledes troer den Kjerlige ved Tilgivelsen det Synlige **bort.** Begge Dele er Tro. Salig den Troende, han troer, hvad han ikke kan see, salig den Kjerlige, han troer Det bort, som han dog kan see!

Hvo kan troe dette? Det kan den Kjerlige. Men hvorfor mon Tilgivelse er saa sjelden? Mon ikke fordi Troen paa Tilgivelsens Magt er saa liden og saa sjelden? Selv et bedre Menneske, der ingenlunde er tilbøielig til at bære Nid eller Nag og langtfra uforsonlig, hører man ikke sjeldent sige: »jeg skulde gjerne tilgive ham, men jeg seer ikke, hvad det kan hjælpe.« O, det sees heller ikke! Dog, dersom Du selv nogensinde har trængt til Tilgivelse, saa veed Du, hvad Tilgivelse formaaer: hvorfor vil Du da tale saa uerfarent eller saa ukjerligt om Tilgivelsen? Thi der er egentligen noget Ukjerligt i at sige: jeg seer ikke hvad min Tilgivelse kan hjælpe ham. Vi sige det ikke, som skulde et Menneske blive sig selv vigtig ved at have det i sin Magt at kunne tilgive et andet Menneske, langtfra, dette er ogsaa Ukjerlighed; sandeligen, der gives en Maade at tilgive paa, som kjendeligt iøinefaldende forøger Skylden istedenfor at formindske den. Kun Kjerlighed har — ja det synes saa spøgende, men lad os sige saaledes, kun Kjerlighed har Behændighed nok til ved sin Tilgivelse at tage Synden bort. Naar jeg tynger paa Tilgivelsen (det være, at jeg er treven til at tilgive eller gjør mig selv vigtig ved at kunne tilgive), saa skeer der intet Mirakel. Men naar Kjerlighed tilgiver, skeer Troens Mirakel (og ethvert Mirakel er da Troens, hvad Under derfor, at

med Troen ogsaa Miraklerne ere afskaffede!): at Det, som sees, dog ved at være tilgivet ikke sees.

Det er udslettet, det er tilgivet og glemt, eller som Skriften siger om hvad Gud tilgiver, det er skjult bag hans Ryg. Men Det, der er glemt, er man jo ikke uvidende om, thi man er uvidende om Det man ikke veed og aldrig har vidst; Det man har glemt har man vidst. At glemme i denne høieste Forstand er derfor det Modsatte ikke af at erindre, men af at haabe; thi at haabe er tænkende at give Tilvær, at glemme er tænkende at tage Tilvær fra Det, som dog er til, at udslette det. Skriften lærer, at Tro forholder sig til det Usynlige, men den siger tillige, at Troen er en Bestandighed i Det, som haabes; heri ligger, at Det, som haabes, er, ligesom det Usynlige, Det, som ikke er til, hvilket derimod Haabet tænkende giver Tilværelse. At glemme, naar Gud gjør det i Forhold til Synden, er det modsatte af at skabe; thi at skabe er at frembringe af Intet, at glemme er at tage tilbage i Intet. Hvad der er skjult for mine Øine, det har jeg aldrig seet; men hvad der er skjult bag min Ryg, det har jeg seet. Og netop saaledes tilgiver den Kjerlige: han tilgiver, han glemmer, han udsletter Synden, kjerligt vender han sig til Den, han tilgiver; men naar han vender sig mod ham, kan han jo ikke see, hvad der ligger bag ved hans Ryg. At det er umuligt at see, hvad der ligger bag ved Ens Ryg, det er let at forstaae, samt at derfor dette Udtryk ret er opfundet af Kjerlighed; men derimod er det maaskee saa vanskeligt, at vorde den Kjerlige, der ved Hjælp af Tilgivelsen lægger den Andens Skyld bag ved sin Ryg. Det falder i Almindelighed Menneskene let, at lægge en Skyld, om det saa var et Mord, paa et andet Menneskes Samvittighed; men ved Hjælp af Tilgivelsen at lægge hans Skyld bag ved sin Ryg: det falder vanskeligt. Dog ikke for den Kjerlige; thi han skjuler Syndernes Mangfoldighed.

Siig ikke »Syndens Mangfoldighed bliver dog virkeligen lige stor, enten Synden tilgives eller ikke, da Tilgivelsen hverken gjør fra eller til«; svar hellere paa det Spørgsmaal: om Den, der ukjerligt negter Tilgivelse, om han ikke forøger Syndens Mangfoldighed — ikke blot derved, at denne hans Uforsonlighed bliver een Synd mere, hvad jo dog er saaledes, og burde forsaavidt bringes i An-

---

skjult bag hans Ryg] smlgn. Esaias 38, 17 Troen er en Bestandighed i Det, som haabes] Hebr. 11, 1.

slag? Dog dette ville vi nu ikke fremhæve. Men er der ikke et hemmeligt Forhold mellem Synd og Tilgivelse? Naar en Synd ikke er tilgivet, fordrer den Straf, den raaber til Menneskene eller Gud om Straf; men naar en Synd raaber om Straf, da seer den ganske anderledes ud, langt større, end naar den samme Synd er tilgivet. Er dette blot en Øienforblindelse? Nei, det er virkeligen saa. Det er jo, for at benytte et ufuldkomnere Billede, heller ingen Øienforblindelse, at det Saar, der saae forfærdeligt ud, at det samme Saar i næste Øieblik, naar Lægen har vadsket og behandlet det, seer langt mindre forfærdende ud, medens det dog er det samme Saar. Hvad gjør altsaa Den, som negter Tilgivelsen? Han forøger Synden, han gjør, at den synes større. Og dernæst, Tilgivelse tager Livet fra Synden; men det, at negte Tilgivelse, giver Synden Næring. Selv derfor om ingen ny Synd kom til, dersom dog den ene og samme Synd vedbliver, saa forøges Syndernes Mangfoldighed. Naar en Synd vedbliver, kommer der egentligen en ny Synd til, thi Synd voxer ved Synd; det, at en Synd vedbliver, er en ny Synd. Og denne nye Synd kunde Du have forhindret ved kjerligt tilgivende at borttage den gamle Synd, som den Kjerlige gjør det, der skjuler Syndernes Mangfoldighed.

Kjerlighed skjuler Syndernes Mangfoldighed; thi Kjerlighed forhindrer Synden i at blive til, qvæler den i Fødselen.

Selv om man i Forhold til eet eller andet Foretagende, et Værk, man vil udføre, har Alt i Beredskab: der maa dog ventes paa Eet, paa Anledningen. Saaledes ogsaa med Synden; naar den er i et Menneske, den venter dog paa Anledningen.

Anledningen kan være det meget Forskjellige. Skriften siger, at Synden af Budet eller Forbudet tager Anledning. Just det, at Noget bydes eller forbydes, bliver saa Anledningen; ikke som frembragte Anledningen Synden, thi Anledningen frembringer aldrig Noget. Anledningen er som en Mellemmand, en Mægler, blot behjælpelig ved Omsætningen, foranlediger blot, at Det kommer istand, der i en anden Betydning allerede var til, som Mulighed nemlig. Budet, Forbudet frister, netop fordi det vil tvinge det Onde; og nu tager Synden Anledningen, den *tager* den, thi Forbudet *er* Anledningen. Saaledes er Anledningen ligesom et Intet, et hurtigt Noget, der gaaer mellem Synden og Forbudet, i en vis

---

Skriften siger, at Synden osv.] Rom. 7, 8.

Forstand tilhører begge, medens den i en anden Forstand er som var den ikke til, uagtet dog igjen Intet, som virkeligen er blevet til, er blevet det uden en Anledning.

Budet, Forbudet er Anledningen. I en endnu sørgeligere Forstand er Synden i Andre Anledningen, som foranlediger Synden i Den, der kommer i Berøring med dem. O, hvor ofte har et ubetænksomt, et letsindigt henkastet Ord været nok for at give Synden Anledning! Hvor ofte har et letfærdigt Blik foranlediget, at Syndens Mangfoldighed blev større! End sige da, naar et Menneske lever i en daglig Omgivelse, hvor han kun seer og hører Synd og Ugudelighed: hvilken riig Anledning for Synden i ham, hvilken let Omsætning mellem dette, at give Anledning og at tage Anledning! Naar Synden i et Menneske er omgiven af Synd, er den som i sit Element. Næret ved Anledningens Idelighed trives og voxer den (hvis man ellers kan tale om at trives i Forhold til det Onde); den bliver mere og mere ondartet; den vinder mere og mere Skikkelse (hvis man i Forhold til det Onde kan tale om at vinde Skikkelse, da det Onde er Løgn og Bedrag, saaledes uden Skikkelse); den fastner sig mere og mere, om end dens Liv er svævende over Afgrunden, altsaa uden Fodfæste.

Dog Alt, hvad der er Anledningen, bidrager, forsaavidt som Anledningen til at synde deraf tages, til at forøge Syndernes Mangfoldighed.

Men der er een Omgivelse, som ubetinget ikke giver og ikke er Anledning for Synden: det er Kjerlighed. Naar Synden i et Menneske er omgiven af Kjerlighed, da er den udenfor sit Element, den er som en beleiret By, hvilken enhver Forbindelse med Sine er afskaaren, den er som et Menneske, der har været forfalden til Drik, sat paa den knappe Levemaade, naar han gaaer fra Kræfterne, forgjeves ventende en Anledning til at ophidse sig ved Beruselse. Vel sandt, det er muligt (thi hvad kan ikke et fordærvet Menneske forvende sig selv til Fordærvelse!), at Synden kan tage Anledning af Kjerligheden, kan forbittres paa den, rase mod den. Dog kan Synden ikke i Længden holde ud med Kjerligheden; saadanne Optrin ere derfor som oftest kun i Begyndelsen, ligesom naar Drankeren just i de første Dage, førend altsaa Lægebehandlingen har faaet behørig Tid til at gjøre sin Indflydelse gjældende, har Svækkethedens Kraft til ret at rase. Og dernæst, om der ogsaa var et saadant Menneske, som selv Kjerlighed — maatte opgive, nei det gjør Kjerlighed aldrig, men som uafbrudt af Kjerligheden tog Anledning til at synde: fordi der er en Uforbederlig, deraf følger jo ikke, at der ikke er Mange, som helbredes. Saa

bliver det lige fuldt sandt, at Kjerlighed skjuler Syndernes Mangfoldighed.

O, Øvrigheden maa ofte udtænke meget sindrige Midler for at holde en Forbryder fangen, og Lægen ofte anvende stor Opfindsomhed for at udgrunde Tvangsmidler til at tvinge en Afsindig: i Forhold til Synd er dog ingen Omgivelse saa tvingende, men tillige ingen tvingende Omgivelse saa frelsende, som Kjerlighed. Hvor ofte blev ikke den Vrede, som ulmede i det Indre, blot ventende paa en Anledning, hvor ofte blev den qvalt, fordi Kjerligheden ingen Anledning gav! Hvor ofte omkom ikke den onde Lyst, som i Nysgjerrighedens vellystige Angest sad paa Udkig, speidende efter en Anledning, hvor ofte omkom den i Fødselen, fordi Kjerligheden slet ingen Anledning gav, og kjerligt vaagede over, at der slet ingen Anledning blev given! Hvor ofte stillede den ikke af denne Harme i Sjelen, der var saa forvisset om og saa forberedt, ja saa opsat paa at skulle finde ny og ny Anledning til at harmes paa Verden, paa Menneskene, paa Gud, paa Alt, hvor ofte stillede den ikke af i en mildere Stemning, fordi Kjerligheden slet ingen Anledning gav til at harmes! Hvor ofte fortog det sig igjen dette indbildske og trodsige Sind, der meente sig forurettet og miskjendt, og deraf tog Anledning til at blive end mere indbildsk, medens det blot begjerede ny Anledning for at bevise, at det havde Ret, hvor ofte fortog det sig igjen, fordi Kjerligheden, saa lindrende, saa mildt fordelende slet ingen Anledning gav for den syge Indbildskhed! Hvor ofte gik det ikke tilbage i sig selv hvad der var paatænkt, hvis det blot kunde lykkes at finde en Anledning til en Undskyldning derfor, hvor ofte gik det tilbage, fordi Kjerligheden slet ingen Anledning gav til at finde Undskyldning — for det Onde! O, hvor mange Forbrydelser ere ikke blevne afværgede, hvor mange onde Forsætter tilintetgjorte, hvor mange fortvivlede Beslutninger bragte i Glemsel, hvor mange syndige Tanker standsede paa Veien til at blive Gjerning, hvor mange ubesindige Ord endnu itide undertrykte, fordi Kjerligheden ikke gav Anledningen!

Vee det Menneske, ved hvem Forargelsen kommer; salig den Kjerlige, som ved at negte Anledningen skjuler Syndernes Mangfoldighed!

VI.

Kjerlighed bliver.

1 Cor. XIII, 13. Saa bliver da . . . Kjerlighed.

Ja, Gud være lovet, Kjerlighed bliver! Hvad saa end Verden skal fratage Dig, om det var det Kjereste; hvad der saa end skal vederfares Dig i Livet, hvorledes Du end skal komme til at lide for Din Stræben, for det Gode, som Du vil, om Menneskene skulle vende sig ligegyldige fra Dig eller som Fjender mod Dig, om Ingen skulde ville være Dig bekjendt eller være bekjendt at vedgaae, hvad han dog skyldte Dig, om selv Din bedste Ven skulde fornegte Dig — hvis Du dog i nogen Din Stræben, i nogen Din Gjerning, i noget Dit Ord i Sandhed har havt Kjerlighed til Medvider: trøst Dig, thi Kjerlighed bliver; hvad Du veed med den, det er Dig til Trøst erindret, o, saligere end hvilkensomhelst Bedrift noget Menneske kan have udført, saligere end om Aander have været ham underdanige, saligere at være erindret af Kjerligheden! Hvad Du veed med den, det er Dig til Trøst erindret, det skal hverken det Nærværende eller det Tilkommende, hverken Engle eller Djævle, og da, Gud være lovet, heller ei Dit eget urolige Sinds bange Tanker, ikke i Dit Livs stormfuldeste og vanskeligste Øieblik, saa lidet som i Dit Livs sidste Øieblik formaae at tage fra Dig; thi Kjerlighed bliver. — Og naar Mismodet først vil gjøre Dig svag, saa Du taber Lysten til ret at ville, for saa igjen at gjøre Dig stærk, ak, som Mismod gjør det, stærk i Forsagthedens Trods; naar Mismodet vil gjøre Dig Alt tomt, forvandle hele Livet

til en eensformig og intetsigende Gjentagelse, saa Du vel seer det altsammen, men saa ligegyldigt, seer Marken og Skoven atter grønnes, seer det mangfoldige Liv i Luft og Vand atter røre sig, hører Fuglesangen atter istemt, seer atter og atter Menneskenes Travlhed i allehaande Gjerning, — og Du vel veed, at Gud er til, men det er Dig, som havde han trukket sig tilbage i sig selv, som var han fjernt i Himmelen saa uendeligt langt borte fra alt dette Ubetydelige, hvilket neppe er værd at leve for; naar Mismodet vil afsjele Dig hele Livet, saa Du vel veed, men saa svagt, at Christus har været til, og derimod med en ængstende Tydelighed, at det er atten hundrede Aar siden, som var ogsaa han saa uendeligt langt borte fra alt dette Ubetydelige, der neppe er værd at leve for: o, da betænk, at Kjerlighed bliver! Thi bliver Kjerligheden, er det jo lige vist, at den er i det Tilkommende, hvis det er denne Trøst Du behøver, og at den er i det Nærværende, hvis det er denne Trøst Du behøver. Mod alle det Tilkommendes Forfærdelser sætte Du denne Trøst: Kjerlighed bliver; mod alt det Nærværendes Beængstelse og Mathed sætte Du denne Trøst: Kjerlighed bliver. O, er det Trøstende for Ørkenens Beboer, om han bestemt vidste, at der var Kilde og vilde være Kilde hvor langt han end reiser: hvilken Kilde vilde dog være saaledes savnet, hvilken Dødsmaade vilde være saa forsmægtende, som hvis Kjerlighed ikke var til, og ikke var evigt til!

See, dette er en meget opbyggelig Tanke, at Kjerlighed bliver. Vi tale da, naar vi tale saaledes, om den Kjerlighed, der bærer hele Tilværelsen, om Guds Kjerlighed. Dersom den et Øieblik, et eneste Øieblik udeblev, da maatte Alt forvirres. Men det gjør den ikke, og derfor, hvorledes end Alt forvirres for Dig — Kjerlighed bliver. Vi tale altsaa om Guds Kjerlighed, om dennes Egenskab at blive.

Dog i dette lille Skrift handle vi bestandigt kun om Kjerlighedens Gjerninger, og derfor ikke om Guds Kjerlighed, men om menneskelig Kjerlighed. Naturligviis, intet Menneske er Kjerlighed; han er, hvis han er i Kjerlighed, en Kjerlig. Imidlertid er Kjerlighed overalt tilstede, hvor der er en Kjerlig. Man skulde troe, og man mener vel oftest, at Kjerlighed mellem Menneske og Menneske er et Forhold mellem To. Dette er ogsaa sandt, men usandt, forsaavidt dette Forhold tillige er et Forhold mellem Tre. Først er der den Kjerlige; dernæst Den eller De, som ere Gjenstanden; men for det Tredie er Kjerligheden selv med tilstede. Naar vi da i Forhold til menneskelig Kjerlighed tale om, at Kjerlighed bliver, viser dette sig let at være en Gjerning, eller, at det ikke er en

hvilende Egenskab, som Kjerligheden saadan har, men en i hvert Øieblik erhvervet Egenskab, og som tillige, hvert Øieblik den erhverves, igjen er en virksom Gjerning. Den Kjerlige bliver, han bliver i Kjerligheden, bevarer sig selv i Kjerligheden; just derved bevirker han, at hans Kjerlighed i Forhold til Menneskene bliver. Han bliver den Kjerlige ved at blive i Kjerligheden, ved at blive i Kjerligheden bliver hans Kjerlighed; den bliver, og det er dette vi nu ville overveie,

at Kjerlighed bliver.

»Kjerlighed affalder aldrig« — den bliver.

Naar Barnet har været ude hele Dagen hos Fremmede, og tænker paa, at det skal gaae hjem, men er bange for at gaae ene, og dog saa gjerne vil blive det længst mulige, siger det til den Ældre, der maaskee vilde gaae tidligere, »bie paa mig«; og saa gjør den Ældre, som Barnet beder. Naar blandt tvende Jævnlige den ene er noget fremmeligere end den anden, siger den sidste til den første »bie paa mig«; og saa gjør den Fremmeligere, som der blev bedet. Naar Tvende have besluttet og glædet sig til at foretage en Reise sammen, men den ene af dem bliver syg, siger den Syge »bie paa mig«; og saa gjør den Anden, som der blev bedet. Naar Den, der er et andet Menneske Penge skyldig, ikke kan betale, siger han »bie paa mig«; og saa gjør det andet Menneske, som der blev bedet. Naar den forelskede Pige seer, at der vil blive store og maaskee langvarige Vanskeligheder for hendes Forening med den Elskede, siger hun til ham »bie paa mig«; og saa gjør den Elskede, som der blev bedet. Og dette er jo meget skjønt og priseligt, saaledes at bie paa et andet Menneske; men om det just er Kjerlighed, der gjør det, have vi endnu ikke seet. Maaskee er Tiden, hvori der skal ventes, for kort til, at det ret kan blive aabenbart, hvorvidt det, som bestemmer En til saaledes at bie, i afgjørende Forstand fortjener at kaldes Kjerlighed. Ak, og maaskee blev Tiden, hvori der skulde ventes, saa lang, at den Ældre sagde til Barnet »nei, nu kan jeg ikke bie længere paa Dig«; maaskee gik den Langsommere saa langsomt frem, at den Fremmeligere sagde »nei, nu kan jeg ikke bie længere paa Dig, uden selv altfor meget at sinkes«; maaskee trak Sygdommen saaledes i Langdrag, at Vennen sagde »nei, nu kan jeg ikke bie længere paa Dig, nu maa jeg reise alene«; maaskee gik Tiden saa længe hen for Den, der ikke kunde betale sin Gjeld, at den Anden sagde »nei, nu kan jeg ikke bie længere paa Dig, nu maa jeg have mine

Penge«; maaskee blev Udsigten til Foreningen med den unge Pige saa fjern, at den Elskede sagde »nei, nu kan jeg ikke bie længere paa Dig, jeg skylder mig selv og mit Liv ikke saaledes at holde det Aar efter Aar hen paa det Uvisse«. — Men Kjerlighed bliver.

Det, at Kjerlighed bliver, maaskee rettere, det, om den nu virkeligen i dette og dette Tilfælde bliver, eller om den ophører: er Noget, som paa saa mangfoldig Maade beskæftiger Menneskenes Tanker, ofte Gjenstand for deres Samtale, oftest Hoved-Indholdet i alle Digternes Fortællinger. Det fremstilles da som priseligt, at Kjerlighed bliver, men som uværdigt, at den ikke bliver, at den ophører, at den forandrer sig. Kun det Første er Kjerlighed, det Andet viser sig jo ved Forandringen ikke at være Kjerlighed — og da altsaa heller ikke at have været Kjerlighed. Sagen er denne, man kan ikke ophøre at være kjerlig; er man i Sandhed kjerlig, saa bliver man det; ophører man at være det, saa var man det heller ikke. Det at ophøre har altsaa, i Forhold til Kjerlighed, tilbagevirkende Kraft. Ja, jeg kan ikke blive træt af at sige det og af at paavise det: der er overalt, hvor Kjerlighed er med, noget saa uendelig Dybsindigt. See, en Mand kan have havt Penge, og naar saa det ophører, naar han ikke længere har Penge, bliver det dog lige vist og sandt, at han har havt Penge. Men naar En ophører at være kjerlig, har han heller ikke været kjerlig. Hvad er dog saa mildt som Kjerlighed, og hvad saa strengt, saa nidkjert paa sig selv, saa tugtende som Kjerlighed!

Nu videre. Naar da Kjerligheden ophører, naar der i Elskov, i Venskab, kort i det kjerlige Forhold mellem Tvende kommer dem Noget imellem, saa Kjerligheden ophører: da kommer det, som vi Mennesker sige, til et Brud mellem disse Tvende. Kjerligheden var det Forbindende, var i god Forstand imellem dem; naar der da kommer Noget mellem dem, saa er Kjerligheden fortrængt, den ophører, Forbindelsen mellem dem brydes, og Bruddet bliver adskillende mellem dem. Altsaa det kommer til et Brud. Denne Sprogbrug kjender imidlertid Christendommen ikke, forstaaer den ikke, vil ikke forstaae den. Naar man taler om, at det kommer til et Brud, da er dette fordi man er af den Mening, at der i Kjerlighed ikkun er et Forhold mellem To, istedenfor, at der er et Forhold mellem Tre, som viist er blevet. Denne Tale om et Brud mellem de Tvende er meget for letsindig; det faaer ved den Udseendet af, som var Kjerligheds-Forholdet en Sag mellem disse Tvende, der var slet ingen Tredie, hvem det vedkom. Dersom da Tvende enedes om at bryde med hinanden, vilde der jo altsaa

slet ikke være Noget at indvende derimod. Fremdeles, fordi disse Tvende bryde dette Forhold med hinanden, deraf vilde ikke følge, at jo disse samme Tvende i Forhold til andre Mennesker kunde være kjerlige; de beholde altsaa Egenskaben kjerlig, men deres Kjerlighed anbringes nu blot i Forhold til Andre. Fremdeles vilde Den, der skyldigt foranledigede Bruddet, have Overmagten, og den Uskyldige være værgeløs. Dog det vilde jo være usselt, om en Uskyldig skulde være den svagere; saaledes er det rigtignok i denne Verden, men, evigt forstaaet, kan det aldrig hænge saaledes sammen. Hvad gjør derfor Christendommen? Dens Alvor fæster strax Evighedens Opmærksomhed paa den Enkelte, paa hver Enkelt af de Tvende. Idet nemlig Tvende i Kjerlighed forholde sig til hinanden, forholder hver især af dem sig i sig selv til »Kjerligheden.« Nu gaaer det ikke slet saa nemt med Bruddet. Førend det kommer til Bruddet, førend den Ene kommer til at bryde sin Kjerlighed i Forhold til den Anden, maa han først affalde fra »**Kjerligheden**«. Dette er det Vigtige; derfor taler Christendommen ikke om, at Tvende bryde med hinanden, men om, hvad kun bestandigt den Enkelte kan gjøre, at affalde fra »Kjerligheden.« Et Brud mellem To det smager altfor meget af Timelighedens Travlhed, som var da den Sag ikke saa farlig; men at affalde fra »Kjerligheden«, denne Tale har Evighedens Alvor. See, nu er Alt i sin Orden, nu kan Evigheden holde Tugt og Orden, nu skal den i og ved Bruddet uskyldigt Lidende nok blive den Stærkere, dersom han da ikke ogsaa affalder fra »Kjerligheden«. Hvis Kjerlighed ene og alene var et Forhold mellem To, var jo den Ene bestandigt i den Andens Vold, forsaavidt denne Anden var en Nedrig, der vilde bryde Forholdet. Naar et Forhold kun er mellem To, er den Ene bestandigt Forholdet overmægtig ved at kunne bryde det; thi saasnart den Ene har brudt, er Forholdet brudt. Men naar der er Tre, kan den Ene ikke gjøre det. Den Tredie er, som sagt, selve »Kjerligheden«, til hvilken da den i Bruddet uskyldigt Lidende kan holde sig, saa har Bruddet ingen Magt over ham. Og den Skyldige skal just heller ikke rose sig af at være sluppen for godt Kjøb fra den Sag; thi at affalde fra »Kjerligheden«, ja, det er den dyreste Priis, det har en anden Alvor end dette Hastige at bryde med et enkelt Menneske — og saa forøvrigt i alle Maader at være et godt og kjerligt Menneske.

Men den sande Kjerlige affalder aldrig fra »Kjerligheden«, derfor kan det for ham aldrig komme til et Brud; thi Kjerlighed bliver. Dog, kan i et Forhold mellem To den Ene forhindre

Bruddet, naar den Anden bryder? Man skulde jo synes, at Een af To er nok til at bryde Forholdet, og er Forholdet brudt, saa er jo Bruddet. I en vis Forstand er det ogsaa saaledes, men dersom dog den Kjerlige ikke affalder fra »Kjerligheden«, kan han forhindre Bruddet, han kan gjøre dette Under; thi naar han bliver, kan Bruddet aldrig rigtigt komme istand. Ved at blive (og i denne Bliven er den Kjerlige i Pagt med det Evige) beholder han Overmagten over det Forbigangne, saa han forvandler hvad der, i Forbigangenheden og ved den, er et Brud til et i Fremtiden muligt Forhold. Seet i Retning af Forbigangenhed bliver Bruddet med hver Dag og hvert Aar tydeligere og tydeligere; men den Kjerlige, som bliver, tilhører jo, ved at blive, det Tilkommende, det Evige, og i Retning af det Tilkommende er Bruddet ikke et Brud, derimod en Mulighed. Men dertil hører Evighedens Kræfter; og derfor maa den Kjerlige, som bliver, blive i »Kjerligheden«, ellers faaer dog Forbigangenheden lidt efter lidt Magt, og saa kommer lidt efter lidt Bruddet tilsyne. O, og dertil hører Evighedens Kræfter, til strax i det afgjørende Øieblik at forvandle Forbigangenhed til Tilkommelse! Dog har det at blive denne Magt.

Hvorledes skal jeg nu beskrive denne Kjerlighedens Gjerning? O, at jeg maatte være uudtømmelig i at beskrive, hvad der er saa ubeskrivelig glædeligt og saa opbyggeligt at betænke!

Saa kom det da til et Brud mellem de Tvende; det var en Misforstaaelse, dog brød den Ene Forholdet. Men den Kjerlige siger »jeg bliver« — saa er der dog intet Brud. Tænk Dig et sammensat Ord, det sidste Ord mangler, der er kun det første Ord og Bindetegnet (thi Den der bryder Forholdet kan dog ikke tage Bindetegnet med sig, Bindetegnet beholder den Kjerlige, som naturligt, paa sin Side), tænk Dig altsaa af et sammensat Ord det første Ord og Bindetegnet, og tænk Dig nu, at Du slet Intet videre veed, om hvordan det hænger sammen: hvad vil Du saa sige? Du vil sige, det Ord er ikke færdigt, der mangler Noget. Saaledes med den Kjerlige. At det kom til et Brud, det kan ikke ligefrem sees, det kan kun vides i Forbigangenhedens Forstand. Men den Kjerlige vil ikke vide det Forbigangne, thi han bliver; og at blive er i Retning af det Tilkommende. Altsaa udtrykker den Kjerlige, at det Forhold, som den Anden kalder et Brud, at det er et Forhold, som endnu ikke er blevet færdigt. Men fordi der mangler Noget, derfor er det endnu ikke et Brud. Det beroer altsaa paa, hvorledes Forholdet sees; og den Kjerlige, han bliver. — Saa kom det da til et Brud, det var en Ordstrid der skilte Tvende, dog brød den Ene, han sagde: mellem os er det ude. Men den Kjer-

lige bliver, han siger »mellem os er det ikke ude, vi ere endnu midtveis i Sætningen, det er blot Sætningen, der ikke er ude«. Er dette ikke saaledes? Hvilken Forskjel er der mellem et Brudstykke og det, at en Sætning ikke er ude? For at kalde Noget et Brudstykke maa man være vidende om, at der ikke kommer mere; veed man Intet derom, saa siger man, Sætningen er endnu ikke ude. I Retning af det Forbigangne, at det er afgjort, at der ikke kommer mere, sige vi »det er et afbrudt Stykke«, i Retningen af det Tilkommende, biende paa det Næste, sige vi »Sætningen er ikke færdig, der mangler endnu Noget«. — Saa kom det da til et Brud, det var Forstemthed, Kulde, Ligegyldighed, der adskilte dem, dog brød den Ene, han siger »jeg taler ikke mere med det Menneske, jeg seer ham ikke«. Men den Kjerlige siger: »jeg bliver; saaledes tale vi dog med hinanden, thi i Samtale hører jo ogsaa stundom Taushed med.« Er dette ikke saaledes? Men sæt nu, at det var tre Aar siden, de sidst talte med hinanden. See, her kommer det igjen. At det er tre Aar siden kan man kun vide i Forbigangenhedens Forstand; men den Kjerlige, som hver Dag forynger sig ved det Evige, og bliver, ham har Forbigangenheden slet ikke Magt over. Dersom Du saae to Mennesker sidde tause ved Siden af hinanden, og Du ellers Intet vidste, vilde Du deraf slutte, at det var tre Aar siden de talte med hinanden? Kan Nogen bestemme, hvor længe Taushed skal vare, for at man kan sige, nu er det ikke mere Samtale; og kan man bestemme det, kan man dog i det enkelte Tilfælde kun i Forbigangenhedens Forstand vide, om det er saa, thi Tiden maa jo være forgangen. Men den Kjerlige, der bliver, løsriver sig bestandigt fra sin Viden om Forbigangenheden, han veed intet Forbigangent, han bier blot paa det Tilkommende. Er Dandsen afbrudt fordi den ene Dandser er gaaet bort? I en vis Forstand. Men dersom dog den anden bliver staaende i den Stilling, som udtrykker Bøiningen mod Den, som ikke sees, og dersom Du Intet veed betræffende det Forbigangne: saa vil Du sige »nu skal nok Dandsen begynde, saasnart blot den Anden kommer, som der ventes paa«. Skaf det Forbigangne bort, drukne det i Evighedens Glemsel ved kjerligt at blive: saa er Enden Begyndelsen og der er intet Brud! Naar den Troløse forlod Pigen, men hun »i Aftenrødens dunkle Tid« sidder hver Aften ved Vinduet og venter, saa udtrykker hun jo hver Aften: nu kommer han, han kommer ret strax; det seer hver Aften ud som var der intet Brud, thi hun bliver. At hun i tre Aar har siddet saaledes hver Aften, det udtrykker hun jo ikke den enkelte Aften; det opdager derfor heller ikke den Forbigaaende, saa lidet som

hun selv veed af det, hvis hun virkelig kjerligt bliver. Dog maaskee elskede Pigen egentligen sig selv. Hun ønskede Foreningen med den Elskede for sin egen Skyld; det var hendes eneste Ønske, hendes Sjel var som Eet med dette Ønske. Til Tak for dets Opfyldelse vilde hun gjøre Alt for at gjøre den Elskede Livet saa skjønt som det var muligt, ja det er sandt, men dog, dog det var dog for hendes egen Skyld hun ønskede Foreningen. Naar saa er, vorder hun vel træt, hun bliver opmærksom paa det Forbigangne, paa Tidens Længde — nu sidder hun ikke længere ved Vinduet, hun udtrykker at Bruddet er; men Kjerlighed bliver. — Saa kom det da til et Brud, hvad nu end Anledningen var; den Ene brød Forholdet, det var forfærdeligt, Had, evigt, uforsonligt Had skulde for Fremtiden fylde hans Sjel, »jeg vil aldrig see dette Menneske mere, vore Veie ere for evigt skilte, Hadets svælgende Dyb os imellem«. Han indrømmer vel, at forsaavidt dog Livet er en Vei, ere de paa Vei sammen, men heller ikke i nogen anden Forstand; han undgaaer omhyggeligt, at hans Vei ikke krydser den Forhadtes; Verden er ham næsten for lille til at rumme dem begge; det er ham en Qval at aande i den samme Verden, hvor den Forhadte aander; han gyser ved Tanken om, at Evigheden atter skal rumme dem begge. Men den Kjerlige bliver. »Jeg bliver« siger han, »saa ere vi dog paa Vei med hinanden«. Er dette ikke ogsaa saaledes? Naar tvende Kugler (hvad jo Enhver kan forsøge) støde saaledes sammen, at den ene just ved Frastødet tager den anden med i sin Fart, ere de saa ikke paa Vei med hinanden? At det er skeet ved et Frastød sees ikke, det er et Forbigangent, som maa vides. Men den Kjerlige vil ikke vide det Forbigangne, han bliver, han bliver paa Vei med Den, der hader ham, saa er der dog altsaa intet Brud.

Hvilken vidunderlig Styrke har dog ikke Kjerlighed! Det almægtigste Ord der er sagt, ja, det er Guds Skaber-Ord: »bliv«. Men det mægtigste Ord noget Menneske har sagt, er, naar den Kjerlige siger: jeg bliver. Forligt med sig selv og sin Samvittighed, Guds Ven, i Pagt med alle gode Engle gaaer den Kjerlige værgeløs i den farefuldeste Kamp, han siger blot: »jeg bliver«. Og saasandt han er den Kjerlige, han skal dog seire, seire ved sin Bliven, seire endnu herligere end hiin Romer ved sin Nølen; thi Kjerlighedens Bliven er i sig selv langt herligere. Saasandt han er den Kjerlige:

---

hiin Romer ved sin Nølen] Quintus Fabius Maximus med Tilnavnet »Cunctator« ɔ: »Nøleren«.

der er ingen Misforstaaelse, uden at den, tidligere eller sildigere, skal overvindes ved hans Bliven; der er intet Had, uden at det jo tilsidst skal maatte give tabt og give sig for hans Bliven — om ikke før saa i Evigheden. See, Den, der tillistede sig et andet Menneskes Kjerlighed, og altsaa er i Besiddelse af den, han maa hvert Øieblik frygte at tabe den. Men Den, der blev hadet for sin Kjerlighed, han er evig sikker paa at vinde Kjerligheden. Kan ikke Tiden, saa skal dog Evigheden fravriste den Anden Hadet, aabne hans Øine for »Kjerligheden« og dermed ogsaa for den Kjerlighed, der blev hele Livet, og nu bliver i Evigheden. — Saaledes affalder Kjerlighed aldrig — den bliver.

Kjerligheden bliver — den bliver aldrig affældig.

At en vis naturlig Godmodighed, en vis velvillig Deeltagelse og Hjælpsomhed, der, hvad vi jo med Glæde paaskjønne, dog har nogen Tid at give bort til kjerligt at blive — at den vorder træt i Tidens Længde, eller naar det trækker i Langdrag og altsaa paa Længden: det er kun altfor vist. Længde, Tidens Længde er vel den Fordring, som bringer de Fleste til at gjøre Opbud. I Handelsverdenen hænder det almindeligere, at et Huus gaaer, fordi der pludseligen paa een Gang trækkes for stor en Fordring paa det; men i Aandens Verden er det Længden, der gjør det af med saa Mange. Menneskene have Kræfter nok i et Øieblik, paa Længden derimod blive de uvederhæftige. Dog Kjerlighed bliver. O, hvor veed ikke Digtere og Talere at skildre Alts Foranderlighed, at vise Tidens Magt over Alt, hvad der blev til i Tiden, over de største, de mægtigste, de herligste Foretagender, over Verdens Underværker, som i Tiden bleve næsten ukjendelige Ruiner, over de udødeligste Navne, som i Tiden endte i det Fabelagtiges Ubestemthed!

Men kan der nu ikke, medens Kjerlighed bliver, vederfares den Noget, saa den, uagtet den bliver, dog forandres i Tiden, kun at dette ikke er dens Skyld, men er en Liden? Forholdet vilde altsaa være: Kjerligheden bliver, ingen Omstændighed forandrer den eller faaer den til at opgive sig selv, dog forandres den i en Forandring, som vi kalde Affældighed, og det uagtet vi maae sige om denne samme Kjerlighed, at den aldrig affaldt.

Lad os et Øieblik tale om, hvad der beskæftiger Menneskene saa meget, om Elskov, eller om hiin Pige, der, efter Digterens Ord, sidder i »Aftenrødens dunkle Tid« hver Aften ved Vinduet og venter den Elskede, »ak« medens »Tiden kommer og Tiden gaaer«.

Nu er det længst forbi, thi det var, saa siger Digteren, »i den længst forsvundne Tid«. Pigen mærkede ikke, hvorledes Tiden kom og Tiden gik, medens hun ventede — og medens Tiden mærkede hende. Vi sige ellers blot, at »Tiden gaaer«, o, den gaaer saa hastigt for den Lykkelige, saa ubeskrivelig langsomt for den Sørgmodige. Eller vi sige, at »Tiden kommer«, o, den kommer saa langsomt for den Haabende, kun altfor hurtigt for den Frygtende. Men her siger Digteren, og fortræffeligt, at Tiden kommer og Tiden gaaer, thi han vil beskrive en Forventende; og for en Saadan gaaer den ikke blot, ei heller kommer den blot, den kommer og gaaer. Af Deeltagelse med den forventende Pige paatog Tiden sig ligesom at gjøre, hvad den Troløse skulde have gjort. Naar saa Tiden kom, da »Han« skulde komme, saa kom Tiden, men »Han« kom ikke; saa gik Tiden igjen, indtil den Tid kom, da det var ved Tiden, at »Han« skulde komme, som ikke kom. Og saaledes dyssede Tiden ved at komme og gaae den forventende Pige, indtil hun, vugget i denne Bevægelse, hvilede i Forventningen. Forunderligt! Man skulde troe, at Forventning var hvad der meest maatte holde et Menneske vaagent, dog er Forventning, naar man ganske hengiver sig i den, saa inddyssende, og det er ikke saa forunderligt. Thi dersom Du har lagt Dig til at sove, og man da pludseligen, medens Du sov, vilde lade et stærkt Springvand begynde sin høitstræbende Gjerning, saa vilde Du forskrækket vaagne op. Men dersom Du vil lægge Dig til Hvile ved et Springvand: aldrig har Du sovet mere sødt, aldrig mere køligt, aldrig lifligere, end dysset ved dette Springvands Pladsken!

Altsaa Tiden kom og Tiden gik; Pigen affaldt sandeligen ikke fra sin Elskov, men hun svandt dog hen — thi det var ikke Tiden, der forsvandt, nei den kom og den gik, men Pigen svandt hen. Ære være denne trofaste Sjel! Hun har jo ogsaa Æren, den største menneskelige Ære: at en Digter har besjunget hende, ikke som en Leiligheds-Digter gjør det for Penge, eller fordi en Pige maaskee var af fornem Herkomst, eller fordi Digteren maaskee har kjendt hende. Nei, hendes Navn vides ikke, kun hendes skjønne Gjerning, som begeistrede den sande Digter. Lad os aldrig glemme, at det saaledes at blive sig selv tro i sin Elskov er en ædel qvindelig Daad, en stor og herlig Gjerning. Det skal saalænge der er en Digter til i Verden holdes høit i Ære, trods al Tale om Huuslivets Travlhed; og er Verden bleven saa ussel, at der ingen Digter mere er til, skal Slægten lære at fortvivle

over, at der ingen Digter er, og saa skal der atter komme en Digter, som holder hende i Ære.

Hun svandt hen — et Offer for Elskov. Og dog er just dette det Høieste, der kan siges om noget Menneske: han offredes. Spørgsmaalet er kun, om det er det Høieste, han offredes for. Men det at offres er og bliver, saalænge Verden bliver Verden, evigt forstaaet, en langt større Bedrift, end det at seire; thi saa fuldkommen er Verden sandeligen ikke, at jo det at seire i Verden, netop ved Eensartetheden med Verden, har en betænkelig Tilsætning af Verdens Usselhed. Det er med det at seire i Verden ligesom med det at blive noget Stort i Verden; det er ordentligviis en betænkelig Sag, at blive noget Stort i Verden, thi den er ikke saa fortræffelig, at dens Dom om Storhed just har stort at betyde — undtagen som en ubevidst Spydighed.

Altsaa Pigen offredes for Elskov. Ak, men Elskov er ikke i høieste Forstand Kjerlighed, og ikke det Høieste: see derfor svandt hun hen — elskelig i Døden, som hun havde været det i Livet, men mærket af, at Elskov dog havde været hendes Høieste. Og Elskov er et Ønske for dette Liv; derfor havde Tiden Magt over hende, derfor svandt hun hen i Elskov, indtil ogsaa den svandt hen, medens hun dog viste, at hun havde Magt over Tiden, thi hun affaldt ikke fra sin Elskov.

Men Kjerligheden bliver — den bliver aldrig affældig. Thi i Aands-Kjerligheden selv er det Væld, som oprinder til et evigt Liv. At ogsaa denne Kjerlige ældes i Aarene, døer engang i Tiden, beviser Intet; thi hans Kjerlighed bliver dog evig ung. Han forholder sig ikke i sin Kjerlighed, som Forholdet er i Elskov, til Timeligheden, afhængig af Timeligheden; for hans Kjerlighed er Evigheden den rette Aarstid. Naar han døer, er han just ved Maalet, naar han døer, viser det sig just, at han ikke ventede forgjæves; ak, da den unge Pige døde, sagde vi netop: desto værre viste det sig, at hun ventede forgjæves. Hvorledes skulde og den Kjerlighed, som bliver, vorde affældig? Kan da Udødelighed blive affældig? Men hvad er det, der giver et Menneske Udødelighed, hvad Andet end den Kjerlighed, som bliver? Thi Elskov er Timelighedens, dens skjønneste, men dog Timelighedens skrøbelige Opfindelse. Der er derfor her en dybere Modsigelse. Hos Pigen var der ingen Feil, hun var og blev sin Elskov tro. Dog forandredes hendes Elskov Noget i Aarene. Dette ligger i Elskov selv. Modsigelsen er da den: at man, med sin redeligste Villie, villig til at offres, dog ikke kan, dybere forstaaet, være ubetinget trofast, eller blive i hvad der ikke selv evigt bliver — og det gjør Elskov

ikke. Det har Pigen maaskee ikke selv forstaaet, hvorledes det hang sammen; men dette Selvmodsigelsens Sammenhæng var det Veemodige ved hendes Død. At hun offres, har ikke det Eviges Høitidelighed og derfor det Begeistrende og Opløftende, men har Timelighedens Veemod og saaledes det Digteren Begeistrende.

Den unge Pige svandt hen. Selv om »Han« var kommen, altsaa kommen før Døden kom, det havde dog været for sildigt. Hun blev; men Tiden havde afkræftet hende det Ønske, ved hvilket hun levede, medens dog det samme Ønske fortærede hende. Den i dybeste Forstand Kjerlige derimod, som bliver, han bliver ikke affældig; hans Kjerlighed tærer ikke. Dersom Den, der misforstod ham, dersom Den, der blev kold mod ham, dersom Den, der hadede ham, vender tilbage, han finder ham uforandret, uforandret med den samme Længsel efter det Evige, og med den samme stille Beroligelse i det Timelige. Hans Kjerlighed er evig, forholder sig til Evigheden, hviler i det Evige; derfor venter han hvert Øieblik det Samme som han evigt venter, og derfor uden Uro, thi i Evigheden er der Tid nok.

Naar en Kjerlighedens Forventning skal kunne gjøre et Menneske, væsentligen forstaaet, affældig, maa det være fordi hans Forventning staaer i et Afhængigheds-Forhold til Tiden, saa Tiden har det i sin Magt at afgjøre, om Forventningen bliver opfyldt eller ikke. Dette vil sige, saa er Forventningen hovedsagligen en timelig Forventning; men en saadan Forventning har den Kjerlighed, der bliver, ikke. At en Forventning væsentligen blot er timelig, giver Uroen i Forventningen. Uden Uro er Tiden egentligen ikke til; den er ikke til for Dyret, som er aldeles uden Uro; og Uhret, der angiver Tiden, kan det ikke, naar Uroen standser. Men naar Uroen, som Tilfældet er i den blot timelige Forventning, svinger mellem Opfyldelse og Ikke-Opfyldelse saaledes, at Bevægelsen bliver hurtigere i Tiden, fordi Tidens Forsvinden, det at Tiden gaaer hen, fremskynder Uroen, da jo Opfyldelsen, hvis den ikke kommer i Tiden, slet ikke kan komme — naar dette er Tilfældet, tærer Forventningen. Tilsidst gaaer saa Uroen tilsyneladende over, ak, det er just naar Sygdommen har antaget Skikkelse af Tæring. Men den Kjerlige, som bliver, han har en evig Forventning; og dette Evige giver Ligeligheden i Uroen, der vel i Tiden svinger mellem Opfyldelse og Ikke-Opfyldelse, men uafhængigt af Tiden, thi Opfyldelsen er ingenlunde gjort umulig, fordi Tiden er forbi: denne Kjerlige hentæres ikke.

Hvilken Troskab i den Kjerlighed, som bliver! Det er langt fra vor Mening at ville nedsætte den elskende Pige, som var det

dog en Art Utroskab af hende (ak, en Utroskab — mod en Troløs!), at hun afkræftedes i Aarene, og svandt hen, at hendes Elskov forandredes i den Forandring, der er selve Elskovens Forandring med Aarene. Og dog, dog — ja, det er en besynderlig Krydsen af Tankens Selvmodsigelse, men det kan nu ikke være anderledes med selv den høieste Troskab i Elskov, end at den næsten synes Utroskab, fordi Elskov selv ikke er det Evige. Modsigelsen ligger ikke i Pigen, hun blev sig tro; Modsigelsen, som Pigen selv leed, ligger i, at Elskov ikke er det Evige, og altsaa i at det er umuligt med evig Troskab at forholde sig til hvad der ikke i sig selv er det Evige. Hvilken Kjerlighedens Troskab derimod, at blive aldeles uforandret, uden mindste Affældighed, den Samme i ethvert Øieblik — naar saa end, ved hvilken Tid og Time end den Misforstaaende, Uvennen, den Hadende vil vende tilbage til denne Kjerlige! At han, der bliver, dog aldrig bliver affældig, er vel ham selv evig Vinding; men det er tillige, og saaledes betragte vi det her og saaledes betragter han det selv, en Kjerlighedens Gjerning i Troskab mod dem, han elsker.

Hvad var og saa trøstesløst, ja saaledes næsten til at fortvivle over, som hvis, naar Øieblikket kom, da den Misforstaaende søgte tilbage og søgte Forstaaelsen, da Uvennen søgte tilbage og søgte Venskabet, da Den, der havde hadet, søgte tilbage og søgte Udsoningen — hvad var saa trøstesløst, som hvis den Kjerlige da var bleven affældig, saa hverken Forstaaelsen, eller Venskabets Gjenoprettelse, eller Udsoningens Fornyelse i Kjerlighed, ret kunde komme istand med Evighedens salige Glæde! Og paa den anden Side, hvad kan gjøre Tilgivelsens Øieblik, Forligelsens Overgang saa naturlig, saa let, som det, at den Kjerlige (hvilket i det Foregaaende er udviklet), ved at blive, bestandigt har skaffet Forbigangenheden bort; thi saa er jo Forligelsen fra hans Side istand, som havde der slet ingen Adskillelse været. Naar Tvende begge have en Forestilling om Forbigangenheden, eller om at Skilsmissen har varet længe, er Tilgivelsen ofte et vanskeligt Sammenstød, og Forholdet bliver dog maaskee aldrig ganske gjenoprettet; men den Kjerlige veed Intet om det Forbigangne, derfor gjør han endnu dette Sidste i Kjerlighed, han tager Stødet saaledes af, at der intet Sammenstød kan blive: lettere kan Tilgivelsens Overgang ikke gjøres. Hvor ofte har ikke Forligelsen været nærved at komme istand mellem Tvende, men den Ene blev stødt, som det hedder? Naar det er Tilfældet, saa maa der ukjerligt være Noget af det Forbigangne igjen kommet frem; thi det er jo dog umuligt at støde sig paa hvad der er Blødere end det Blødeste, paa Kjerlig-

hed. Sandeligen, ingen Baad, der ved smult Vand over den blødeste Sandbund glider sagte ind, til hvor Sivene standse den og slutte sig om den, kan være saa sikker paa ikke at stødes, som En, der vender tilbage og søger Forligelsen med den Kjerlighed, som bliver!

Saaledes den Kjerlige. At det skjønneste af Alt, at Forligelsens Øieblik skulde vorde et frugtesløst Forsøg, en forgjeves Gang, fordi han til den Tid var bleven forandret: det forhindrer han; thi han bliver og bliver aldrig affældig. Og at Tilgivelsens Overgang maa være saa let som Mødet med Den, man saae for en Time siden; at Kjerlighedens Samtale maatte vorde saa naturligt i Gang som den er med Den, med hvem man er i Samtale; at Samvandringens Fodskifte maatte være saa hurtigt i Takt, som det er mellem Tvende, der første Gang begynde et nyt Liv — kort, at der ingen, slet ingen Standsning maatte være, som kunde støde, ikke et Secunds og ikke en Splints: det bevirker den Kjerlige, thi han bliver og bliver aldrig affældig.

VII.

Barmhjertighed, en Kjerlighedens Gjerning, selv om den Intet kan give og Intet formaaer at gjøre.

»Glemmer ikke at gjøre vel og at meddele«; — men glemmer heller ikke, at det næsten er Ubarmhjertigt denne idelige Verdslighedens Tale om Godgjørenhed og Velgjørenhed og Gavmildhed og milde Gaver og Skjenken og Skjenken. Aa, lad Avisskrivere og Rodemestere og Stodderkonger tale om Gavmildhed og tælle og tælle; men lad os aldrig overhøre, at Christendommen væsentligen taler om Barmhjertighed, at Christendommen sidst af Alt vilde forskylde den Ubarmhjertighed, som var Armod og Elendighed ikke blot trængende til Penge o. s. v., men tillige udelukket fra det Høieste, fra at kunne øve Barmhjertighed, fordi den er udelukket fra at kunne være gavmild, godgjørende, velgjørende. Men man præker og præker geistligt-verdsligt og verdsligt-geistligt om Gavmildhed, Godgjørenhed — man glemmer, selv i Prædikeforedraget, Barmhjertighed. Dette er, christeligt forstaaet, en Uanstændighed. Den Fattige, som sidder i Kirken, maa sukke; og hvorfor maa han sukke? Mon for at hans Suk kunde med Præstens Prædiken hjælpe til at faae den Riges Pung lukket op? O, nei, han maa sukke, han maa i bibelsk Forstand »sukke mod« Præsten, at der, just naar man er saa ivrig for at hjælpe ham,

---

»Glemmer ikke at gjøre vel osv.] Hebr. 13, 16. »sukke mod«] smlgn. Jac. 5, 9.

gjøres meest Uret mod ham. Vee Den, som opæder Enkers og Faderløses Arv, men vee ogsaa den Prædiker, som fortier Barmhjertighed for at tale om Gavmildhed! Prædikes skulde der vel ene og alene om Barmhjertighed. Veed Du at tale tilgavns derom, saa skal det følge af sig selv og komme af sig selv med Gavmildheden, i Forhold til som den Enkelte formaaer det. Men betænk dette, at, hvis et Menneske ved at tale om Gavmildhed skaffede Penge, Penge, Penge tilveie, betænk dette, at han ved at fortie Barmhjertighed handlede ubarmhjertigt mod den Fattige og Elendige, hvem han dog skaffede Lindring ved Hjælp af den rige Gavmildheds Penge. Betænk dette, at hvis Armod og Elendighed forstyrre os med deres Bønner, saa kunne vi jo see at faae det afhjulpet ved Gavmildhed, men betænk, at det var langt forfærdeligere om vi nødsagede Armod og Elendighed til, ved at sukke mod os til Gud, som Skriften siger, at »forhindre vore Bønner« (1 Pet. 3, 7), fordi vi himmelraabende forfordeelte Armoden og Elendigheden ved ikke at tale om, at den kan øve Barmhjertighed.

Dette ville vi nu fastholde i denne Tale om Barmhjertighed, og vel vogte os for at forvexle Barmhjertighed med hvad der er knyttet til udvortes Betingelser, hvad altsaa Kjerligheden som saadan ikke har i sin Magt, medens den sandeligen har Barmhjertighed i sin Magt, lige saa vist, som Kjerlighed netop har et Hjerte i sin Barm. Fordi man har et Hjerte i Barmen, deraf følger ikke, at man har Penge i Lommen, men det Første er dog nok det Vigtigste, og dog vel det Afgjørende i Henseende til Barmhjertigheden. Og sandeligen, hvis En ikke havde Penge, men han forstod ved at tale om Barmhjertighed ret at opmuntre og begeistre den Fattige, den Elendige: mon han da ikke havde gjort lige saa meget som Den, der tilkaster Armoden nogle Penge, eller præker milde Gaver af den Riges Lomme!

Saa ville vi da betragte:

Barmhjertighed, en Kjerlighedens Gjerning, selv om den Intet har at give og Intet formaaer at gjøre.

Vi ville efter den os forundte Evne søge at gjøre det saa indlysende som muligt, saa tillokkende som muligt, lægge det den Fattige saa nær som muligt, hvilken Trøst han har i, at kunne

---

Vee Den, som opæder osv.] smlgn. Matth. 23, 14.

være barmhjertig. Dette ville vi tale om ved at skaffe en Deel verdslige Sandsebedrag bort. Men ved hvad vi tale ville vi tillige, det er vort Ønske, bidrage Noget, forsaavidt det er fornødent, til om muligt at gjøre Den, der kan være gavmild og godgjørende, saaledes beskæmmet, som det er Gud velbehageligt, saaledes helligt rødmende i Undseelse, som det sømmer sig en Christen, saaledes villig til at give og dog saaledes uvillig til at gjøre den Tilstaaelse, at det er Almisse, som Den er det, der vender sit Aasyn bort, for ikke at have den Skam, at Andre skulle see, at han har Ære deraf, eller som Den er det, hvis Venstre virkeligen ikke veed hvad den Høire gjør.

Barmhjertighed har Intet at give. Det følger af sig selv, at har den Barmhjertige Noget at give, saa giver han det heller end gjerne. Men det er ikke dette vi ville samle Opmærksomheden paa, men paa, at man kan være barmhjertig uden at have det Mindste at give. Og dette er af stor Vigtighed, da jo dog vel det at kunne være barmhjertig er en langt større Fuldkommenhed end det at have Penge og altsaa at kunne give.

Dersom hiin gjennem atten Aarhundreder bekjendte Mand, den barmhjertige Samaritan, dersom han ikke var kommen ridende, men gaaende paa Veien fra Jericho til Jerusalem, hvor han saae den Ulykkelige ligge, dersom han Intet havde ført med sig, hvormed han kunde forbinde hans Saar; dersom han da havde løftet den Ulykkelige op, lagt ham paa sine Skuldre, baaret ham til nærmeste Herberge, hvor Verten imidlertid hverken vilde modtage ham eller den Ulykkelige, fordi Samaritanen ikke eiede en Hviid, kun kunde bede og besværge denne Haardhjertede, dog at være barmhjertig, siden det var om et Menneskes Liv at gjøre: havde han derfor ikke . . . . dog nei, Fortællingen er end ikke ude — altsaa, dersom nu Samaritanen, langt fra at tabe Taalmodigheden herover atter havde forføiet sig bort bærende den Ulykkelige, havde søgt et blødere Leie for den Saarede, sat sig ved hans Side, gjort Alt hvad han formaaede for at standse Blodtabet — men den Ulykkelige døde mellem hans Hænder: havde han derfor ikke været lige saa barmhjertig, nok saa barmhjertig som hiin barmhjertige Samaritan, eller er der Noget at indvende mod at kalde dette Fortællingen om den barmhjertige Samaritan? — Tag Fortællingen om hiin Qvinde, der lagde de to Penninge i Tempel-

---

den barmhjertige Samaritan] Luc. 10, 30 ff. Fortællingen om hiin Qvinde] Luc. 21, 1 ff.

kisten, men lad os digte en lille Forandring. De to Penninge, det var for hende en stor Sum, som hun ikke saadan havde faaet paa een Gang. Hun havde længe sparet for at faae dem sparet sammen; og derpaa havde hun gjemt dem indsvøbt i en lille Klud, for at bringe dem, naar hun selv gik op til Templet. Dog en Bedrager havde mærket, hun eiede disse Penge, havde fralistet hende dem og lagt en ganske lignende Klud isteden, hvori der Intet var — hvad Enken ikke vidste. Hun gik da altsaa op til Templet, lagde, som hun meente, de to Penninge, det vil sige Intet i Tempelkisten: mon ikke Christus alligevel vilde have sagt hvad han sagde om hende, »at hun gav mere end alle de Rige«?

Dog en Barmhjertighed uden Penge, hvad har den at betyde? Ja, tilsidst kommer vel Gavmildhedens og Godgjørenhedens verdslige Frækhed saavidt, at den endog udleer en Barmhjertighed, der Intet eier! Thi allerede dette er da uretfærdigt og oprørende nok, en denne jordiske Tilværelses Ubarmhjertighed, at naar den Fattige giver sin sidste Skilling, og derpaa den Rige kommer og giver de hundrede Rigsbankdaler, at saa Alle see paa de hundrede Rigsbankdaler, det er, at saa den Rige med sin Gave ganske fordunkler den Fattiges — Barmhjertighed. Men hvilken Afsindighed, dersom det dog er sandt, hvad Christus siger, at den Fattige gav **meest,** hvilken Afsindighed: at Den, der giver mindre (den Rige — og den store Sum) fordunkler Den, der giver mere (den Fattige — og den lille Skjerv), ja endog fordunkler Den, som giver meest! Dog det forstaaer sig, det siger Verden ikke; den siger, at den Rige gav meest, og hvorfor siger Verden det? Fordi Verden kun forstaaer sig paa Penge — og Christus kun paa Barmhjertighed. Og just fordi Christus ene forstod sig paa Barmhjertighed, derfor er han saa nøieregnende med, at det kun var to Penninge, Enken gav; og just derfor vilde han sige, at der end ikke behøvedes saa meget, eller, at En kunde give endnu mindre og dog ved at give det endnu Mindre give end mere. Forunderlige Regnestykke, eller rettere forunderlige Art af Regning, den findes ikke anført i nogen Regnebog! Der bruges et mærkeligt Udtryk om denne Enke, at »hun gav af sin Armod«. Men voxer Gavens Størrelse i Forhold til Armodens Størrelse, altsaa omvendt af hvad Verden mener (at Gavens Størrelse staaer i Forhold til Rigdommen), saa giver jo Den, der er endnu fattigere end hiin Enke, ved at give een Penning af sin Armod endnu mere end hiin Enke, som dog i Sammenligning med alle de Rige gav meest. Ja, Verden maa dette rigtignok synes den kjedsommeligste Art af Regning, hvor een Penning kan blive saa betydelig, blive den betydeligste Gave.

Verden og Verdens Gavmildhed vil saa gjerne have med store Summer at gjøre, der forbause; og een Penning forbauser rigtignok ikke — saa lidet som Barmhjertighed er af de glimrende Dyder. Evigt forstaaet derimod er denne Art af Regning den eneste sande, som kun læres af Evigheden, og ved at forsage Verdslighedens og Timelighedens Sandsebedrag. Thi Evigheden har det skarpeste Øie for og den meest udviklede Forstand paa Barmhjertighed, men slet ingen Forstand paa Penge, saa lidet som Evigheden er i Pengeforlegenhed, eller har, efter Ordet, det Mindste at bruge Penge til. Ja, dette er baade til at lee og til at græde over! Det vilde unegteligt være en fortræffelig Latterens Opfindelse at tænke sig Evigheden i Pengeforlegenhed: o, men lad os saa græde lidt over, at Timeligheden saa aldeles har forglemt Evigheden, og forglemt, at evigt er Penge mindre end Intet! Ak, Mangen mener, at det Evige er en Indbildning, Penge det Virkelige: og just Penge er i Evighedens og i Sandhedens Forstand en Indbildning! Tænk Dig Evigheden, hvorledes Du vil; tilstaa kun, at der dog er meget Timeligt af hvad Du har seet i Timeligheden, Du ønskede at gjenfinde i Evigheden, at Du ønskede, atter at see Træerne og Blomsterne og Stjernerne, atter at høre Fuglesangen og Bækkens Rislen: men kunde det falde Dig ind, at der skulde være Penge i Evigheden? Nei, saa var jo Himmerige selv igjen blevet et Elendighedens Land; og derfor kan dette umuligt falde Dig ind, lige saa umuligt, som det kan falde Den, der mener, at Penge er det Virkelige, ind, at der er en Evighed. Der er af Alt, hvad Du har seet, Intet, Du kan være saa vis paa, aldrig skal komme ind i Himmelen som: Penge. Og derimod er der Intet, der er Himmelen saa vis som Barmhjertighed. Saa Du seer, at Barmhjertighed uendeligt staaer i intet Forhold til Penge.

Dog Penge, Penge, Penge! Hiin fremmede Fyrste skal, da han vendte det mægtige Rom Ryggen, have sagt »her ligger en By, som er tilfals, og blot venter paa en Kjøber«: o, hvor ofte har man ikke kunnet være fristet til mismodigt at vende hele Tilværelsen Ryggen med disse Ord »her ligger en Verden, som er tilfals og blot venter paa en Kjøber« — forsaavidt man da ikke vil sige, at Djævelen allerede har kjøbt den! — Hvad er Livets Alvor? Har Du i Sandhed forelagt Dig dette alvorlige Spørgsmaal, saa erindre, hvorledes Du har besvaret Dig det; eller lad mig erindre Dig om, hvorledes Du besvarede Dig det. Alvor er et Menneskes

---

Hiin fremmede Fyrste] Jugurtha, smlgn. Sallust, Jugurtha 35.

Guds-Forhold; overalt hvor Tanken om Gud er med i hvad et Menneske gjør, tænker, siger, der er Alvor, i Det er der Alvor. Men Penge er Verdens Gud, derfor mener den, at Alt, hvad der har med Penge at gjøre eller har Forhold til Penge, er Alvor. See, hiin ædle eenfoldige Vise i Oldtiden, han vilde ikke tage Penge for sin Underviisning, og Apostelen Paulus arbeidede hellere med egne Hænder end at besmitte Evangeliet og nedværdige sin apostoliske Tjeneste og forfalske Ordets Forkyndelse ved at tage Penge derfor. Hvad dømmer Verden om Sligt? Ja, lad os ikke taabeligt spørge, hvad Verden dømmer om hiin ædle Eenfoldige og om den hellige Apostel, thi det har Verden nu lært udenad at holde en Slags Lovtale over dem. Men hvis En samtidigt, i dette Øieblik vilde gjøre som hine Tvende, hvad dømmer saa Samtiden? Den dømmer, at det er Særhed, at det er Overspændthed, den dømmer, at et saadant Menneske »mangler Alvor«. Thi at tjene Penge det er Alvor; at tjene mange Penge, om det saa var ved at sælge Mennesker, det er Alvor; at tjene mange Penge ved foragtelig Bagvaskelse, det er Alvor. At forkynde noget Sandt — naar man da tillige tjener mange Penge (thi at det er det Sande, kommer det ikke an paa, men paa, at man tjener Penge), det er Alvor. Penge, Penge, det er Alvor. Saaledes opdrages vi, fra den tidligste Barndom, tugtede til den ugudelige Penge-Dyrkelse. Lad mig anføre et Exempel, det første det bedste blandt de tusinde og tusinde — thi ikke er der foran den Baad, som arbeider sig gjennem en Sildestime, flere Sild, end der i Virkeligheden er Exempler paa Opdragelse i Penge-Dyrkelsen. Tænk Dig et Huus, hvor der fra Familiens Hoved er udgaaet den Befaling, at Alle den næste Dag (det er altsaa en Søndag) forenede skulle gaae i Kirke. Men hvad skeer? Søndag-Morgen, da det er ved Tiden, findes Pigebørnene ikke at være færdige med deres Paaklædning. Hvad siger saa Faderen, den — alvorlige Fader, der alvorligt opdrager sine Børn til at dyrke Penge? Ja, han siger naturligviis Intet, eller saa godt som Intet, thi her er der ingen Anledning til en Formaning eller en Irettesættelse; han siger vel, »naar Pigebørnene ikke ere færdige, saa maae de blive hjemme, der er ikke videre i det«. Men tænk Dig, tænk Dig det Forfærdelige, at det var i Theatret Pigebørnene skulde have været, og de vare ikke blevne færdige til

---

vilde ikke tage Penge for sin Underviisning] dette berettes om Sokrates i Platons Apologi 19, E og 33 B. Apostelen Paulus arbeidede osv.] 1. Thes. 2, 6.

den bestemte Tid, tænk Dig hvorledes saa denne — alvorlige Fader vil tage paa, og hvorfor? Fordi man der har spildt de mange Penge — hvorimod man jo ved at blive hjemme i Søndags endog sparede Tavlepenge. Nu vil Pigebørnene faae en streng — alvorlig, faderlig Irettesættelse; nu er det en Brøde, en stor Synd ikke at være bleven færdig — og derfor maa denne alvorlige Fader, som med Alvor opdrager sine Børn, han maa for en anden Gangs Skyld ikke lade dette gaae ustraffet hen. Thi at det er en Uorden fra Pigebørnenes Side, det er det Mindste af det — saa var jo ogsaa Skylden lige saa stor i Søndags, nei, det Alvorlige er, at de Penge ere tabte. See, det kalder man at være Fader, det kalder man at have faderlig Værdighed og at gjøre forsvarlig Brug af sin faderlige Værdighed, det kalder man at opdrage! Nu, det er jo ogsaa at opdrage, kun opdrager man ikke Mennesker paa den Maade, vel derimod Daarer og Umennesker!

Men naar man har denne Forestilling om Penge, hvad Forestilling kan man saa have om den Barmhjertighed, som er uden Penge? En saadan Barmhjertighed maa ansees for en Art Galskab, en Indbildning. Dog saa maa jo ogsaa Evigheden og Christendommen ansees for en Art Galskab, en Indbildning! En hedensk Keiser skal have sagt, at man ikke skulde lugte til Penge. Christendommen lærer derimod ret at lugte til Pengene. Den lærer, at Penge i sig selv lugter ilde. Derfor maa der, som altid for at fordrive Stank, noget stærkt Vellugtende til. Hav Barmhjertighed: saa lader det sig gjøre med at give Penge; uden den lugter Penge ilde. See, dette kan en Stodder ogsaa sige, og han burde blive ligesaa udødelig ved sit Udsagn som hiin Keiser — og Pengemand. Barmhjertigheden er det stærkt Vellugtende. Er Bønnen Læbernes Offer og Gud velbehageligt, saa er Barmhjertighed ret egentligen Hjertets Offer, og er, som Skriften siger, en sød Lugt i Guds Næse. O, glem det dog aldrig, naar Du tænker Gud, at han ikke har den ringeste Forstand paa Penge!

M. T., dersom Du var en Taler, hvilken Opgave vilde Du vælge: enten den, at tale til de Rige om at øve Gavmildhed, eller den, at tale til de Fattige om at øve Barmhjertighed; jeg veed nok, hvad jeg vælger, eller rettere jeg har jo valgt — dersom jeg blot er Taler. O, der er noget saa ubeskriveligt Forsonende i at tale

---

en hedensk Keiser skal have sagt] der sigtes til Vespasian, der skal have sagt til sin Søn Titus, der bebrejdede ham, at der var lagt en Skat paa Nødtørftsanstalter: *non olet* »de lugte ikke«. (Suetonius, Vesp. 23). S. K.'s Referat er altsaa ikke helt nøjagtigt.

til den Fattige om at øve Barmhjertighed! Og hvor fornødent det er, om ikke for den Fattiges Skyld, saa for Din egen Skyld, det kan Du let forvisse Dig om. Thi forsøg det kun, Du skal see Forestillingen vil i eet væk vende sig om for Dig, som kunde det ikke hjælpe, at tale til de Fattige om Barmhjertighed, da de jo dog Intet have at give, og man derfor maa tale til de Rige om Barmhjertighed mod de Fattige. Saaledes er den Fattige trængende i sin Armod, og da igjen forladt af Verdens Forestilling om, at han kunde øve Barmhjertighed, altsaa udpegen, priisgiven som Barmhjertighedens ynkelige Gjenstand, der i det Høieste kan bukke og takke — naar den Rige er saa god at øve Barmhjertighed. Barmhjertige Gud, hvilken Ubarmhjertighed!

Saa henvender Talen sig da til Dig, Du Fattige og Elendige! O, vær barmhjertig! Bevar dette Hjerte i Din Barm, som, trods Armod og Elendighed, dog har Deeltagelse med Andres Elendighed, dette Hjerte, der for Gud har Frimodighed til at vide, at man kan være barmhjertig, ja, at man da netop kan være i høieste Grad, i udmærket og fortrinlig Forstand barmhjertig, naar man Intet har at give. »O, vær barmhjertig!« See her er det igjen, hvo tænker ikke strax her uvilkaarligt paa den Fattiges, paa Tiggerens Tilraab til den Rige »vær barmhjertig« — hvor forkeert end denne Sprogbrug er, da det er Gavmildheden, der anraabes. Og derfor tale vi Sproget rigtigere, vi, som sige til den Fattige, til den Fattigste af Alle: o, vær barmhjertig! Lad endeligen denne jordiske Tilværelses misundelige Smaalighed ikke fordærve Dig saaledes, at Du kunde glemme, at Du kan være barmhjertig, fordærve Dig saaledes, at en falsk Undseelse qvalte det Bedste i Dig! En falsk Undseelse — ja, thi den sande den kommer først, o, at den altid kom, men i ethvert Tilfælde den burde komme med Pengene; faaer Du Penge, og Du altsaa kan give, da, først da, har Du Noget at være undseelig ved. Vær barmhjertig, vær barmhjertig mod den Rige! Husk paa, det har Du i Din Magt, medens han har Pengene! Misbrug da ikke denne Magt; vær ikke ubarmhjertig nok til at anraabe Himlens Straf over hans Ubarmhjertighed! Ja, vi vide det vel, en Fattigs Suk til Gud, naar det anklager den Rige, hvad bryder Verden sig derom, dette henveirede Suk, dette overhørte Ord er jo det Ligegyldigste af Alt: men dog, dog, skjøndt ikke ubekjendt, som jeg er, med Høirøstethedens Skrigen — jeg blæser Sligt bort, dersom blot ingen Fattig med Føie skulde kunne i Løndom anklage mig for Gud. O, vær barmhjertig! Hvis den Rige er knap og kneben, eller selv om han ikke just er kneben paa Pengene, dog saa ordknap og frastødende: da være Du riig paa Barmhjer-

tighed! Thi Barmhjertighed gjør Under, gjør de to Penninge til en stor Sum, naar den fattige Enke giver dem, gjør den knappe Gave til en større Sum, naar den Fattige barmhjertigt ikke gaaer i Rette med den Rige, gjør den vrantne Giver mindre skyldig, naar den Fattige barmhjertigt skjuler derover. O, hvor Mangen har ikke Penge gjort ubarmhjertig — skal Penge ogsaa have den Magt at gjøre dem ubarmhjertige, som ingen Penge have: saa har Pengenes Magt jo ganske seiret! Men har Pengenes Magt ganske seiret, saa er ogsaa Barmhjertigheden ganske afskaffet.

Barmhjertighed formaaer Intet at gjøre.

De hellige Fortællinger have blandt Andet ogsaa dette Mærkelige, at de i al deres Simpelhed dog bestandigt faae sagt Alt hvad der skal siges. Saaledes er det ogsaa Tilfældet med Evangeliet om den rige og den fattige Mand. Hverken Lazarus's Elendighed eller den Riges Overdaadighed er videre udpenslet og skildret; dog er der eet Træk føiet til, som er vel værd at paaagte. Der fortælles, at Lazarus var lagt ved den Riges Dør fuld af Saar, men Hundene kom og slikkede hans Saar. Hvad er det, der skal fremstilles i den rige Mand? Ubarmhjertighed, eller, nøiagtigere, umenneskelig Ubarmhjertighed. For at belyse Ubarmhjertighed kan man dertil bruge et barmhjertigt Menneske, som stilles ved Siden. Saaledes er det gjort i Fortællingen om den barmhjertige Samaritan, der ved Modsætningen belyser Leviten og Præsten. Men den rige Mand var umenneskelig, derfor tager Evangeliet Hundene til Hjælp. Hvilken Modsætning! Vi ville nu ikke overdrive og sige, at en Hund kan være barmhjertig; men i Modsætning til den rige Mand er det dog, som var Hundene barmhjertige. Og dette er det Rystende, at da Mennesket havde opgivet Barmhjertighed, saa maatte Hundene til at være barmhjertige. — Men der ligger tillige noget Andet i denne Sammenstilling mellem den rige Mand og Hundene. Den rige Mand havde det rigeligt nok i sin Magt at kunne gjøre Noget for Lazarus, Hundene formaaede Intet at gjøre; og dog er det som vare Hundene barmhjertige.

See, dette er just hvad vi tale om i denne Overveielse. Det følger naturligviis af sig selv, at kan den Barmhjertige gjøre Noget, saa gjør han det heller end gjerne. Men det er ikke dette, vi ville samle Opmærksomheden paa, derimod paa, at man kan være barmhjertig, uden at kunne gjøre det Mindste. Og dette er af stor Vigtighed, da dog vel det at kunne være barmhjertig er en langt større Fuldkommenhed, end det at kunne gjøre Noget.

Sæt, det var ikke eet Menneske, der reiste fra Jericho til Jerusalem, men der var to, og de bleve begge overfaldne af Røvere,

lemlæstede, og der kom ingen Reisende forbi — sæt da, at den Ene af dem intet Andet vidste end at vaande sig, medens den Anden glemte og overvandt sin egen Lidelse for at tale milde og venlige Ord, eller, hvad der var forbundet med stor Smerte, slæbte sig hen til et lille Vand for at skaffe den Anden en Lædskedrik; eller sæt, at de begge vare Mælet berøvede, men den Ene af dem i sin tause Bøn sukkede til Gud ogsaa for den Anden: var han saa ikke barmhjertig? — Naar man har hugget mine Hænder af, saa kan jeg ikke spille paa Cither, og naar man har hugget mine Been af, saa kan jeg ikke dandse; og naar jeg ligger lemlæstet ved Bredden, saa kan jeg ikke kaste mig i Havet for at redde et andet Menneskes Liv; og naar jeg selv ligger med knækket Arm eller Been, saa kan jeg ikke styrte mig ind i Luerne for at frelse Andres Liv: men barmhjertig kan jeg alligevel være.

Ofte har jeg tænkt over, hvorledes en Kunstner maatte fremstille Barmhjertighed; men jeg har forvisset mig om, at det ikke lader sig gjøre. Saasnart en Kunstner skal gjøre det, bliver det tvivlsomt, om det er Barmhjertighed eller det er noget Andet. Barmhjertigheden viser sig bestemtest, naar den Fattige giver den halve Skilling og dog al sin Eiendom, naar den Hjælpeløse Intet formaaer at gjøre og dog er barmhjertig. Men Kunsten vil helst fremstille Gaven, altsaa Gavmildhed, og vil helst fremstille, hvad der tager sig malerisk bedst ud, den store Bedrift. Forsøg at male dette: en fattig Kone, som giver den anden det eneste Brød hun eier — og Du seer vel let, at det Vigtigste kan Du ikke udtrykke; Du kan udtrykke, at det er eet Brød, men ikke, at det er det eneste, hun eier. Det danske Folk er velbekjendt med Farerne paa Søen. Man har et Stykke, der forestiller en kjæk Sømand, hvem det skyldes, at nu Lodsens Baad saa ofte frelser Menneskeliv. Hans Billede er aftegnet, og underneden paa den ene Side et Vrag, paa den anden Side en Lodsbaad. See, dette lader sig male. Og det er jo herligt, som en frelsende Engel at styre gjennem Bølgerne og at gjøre det kjækt, modigt, om man saa vil, ogsaa barmhjertigt. O, men har Du aldrig seet, saa har Du dog tænkt Dig den Elendighed eller deres Elendighed, som maaskee fra Barn af eller senere i Livet ere saa ulykkeligt skjendede, saa ilde medtagne, at de Intet, Intet formaae at gjøre, maaskee neppe en-

---

Man har et Stykke, der forestiller en kjæk Sømand] Kommandør P. N. Sølling, der stiftede Bombebøssen; dette Lithografi var meget yndet og findes i mindst 3 Udgaver.

gang formaae med ret tydelige Ord at kunne yttre Deeltagelsen: skulde vi nu ubarmhjertigt føie denne nye Grusomhed til al deres Elendighed, at negte dem at kunne være barmhjertige — fordi det vistnok ikke lader sig fremstille, da en Saadan ikke godt kunde fremstilles uden som Gjenstand for Barmhjertighed! Og dog er det jo vist, at netop en Saadans Barmhjertighed er den skjønneste og den sandeste, og har eet Værd mere, at han ikke er sløvet i sin egen Lidelse og saaledes har tabt Deeltagelsen for Andres.

Tænk Dig en Enke i Armod; hun har kun een eneste Datter, men denne Datter har Naturen stedmoderligen negtet næsten enhver Gave til at kunne lindre Moderens Kaar — tænk Dig denne ulykkelige Pige, der sukker under den tunge Byrde, at hun dog i Forhold til hvad Smule Evne hende er forundt er uudtømmelig i Opfindsomhed for at gjøre den Smule, det Intet hun formaaer til at lindre Moderens Liv. See, det er Barmhjertighed! Ingen Rigmand skal ødsle de tusinde Rigsbankdaler for at lade en Kunstner male det; thi det kan ikke males. Men hver Gang den fornemme Beskytter, som er Moderens Hjælper, kommer til dem, saa staaer den stakkels Pige beskæmmet; thi »han«, han kan gjøre saa meget, — hans Barmhjertighed fordunkler Pigens! Aa, ja, i Verdens Øine, maaskee endog i en Kunstners og en Kunstkjenders Øine.

Saa henvender Talen sig da til Dig, Du Elendige, som slet Intet kan gjøre: glem ikke at være barmhjertig! Vær barmhjertig; denne Trøst, at Du kan være det, end sige den Trøst, at Du er det, er langt større, end hvis jeg kunde indestaae Dig for, at den Mægtigste vil vise Dig Barmhjertighed. Vær barmhjertig mod os Lykkeligere! Dit kummerfulde Liv er som en farlig Indvending mod den kjerlige Styrelse, Du har det derfor i Din Magt at ængste os andre; saa vær barmhjertig! Sandeligen, hvor megen Barmhjertighed er der ikke mod de Mægtige og Lykkelige viist af en saadan Ulykkelig! Hvad er vel meest barmhjertigt, enten mægtigt at afhjælpe Andres Nød, eller ved at lide stille og taalmodigt barmhjertigt at vogte paa, at man ikke forstyrrer Andres Glæde og Lykke? Hvo af disse To elskede meest: den Lykkelige, der har Deeltagelse med Andres Lidelse, eller den Ulykkelige, der har sand Deeltagelse med Andres Glæde og Lykke?

»Men Hovedsagen er det dog, at Nøden paa enhver Maade bliver afhjulpen, og at der om muligt bliver gjort Alt for at afhjælpe al Nød.« Saaledes taler Timeligheden, velmenende, og kan nu engang ikke tale anderledes. Evigheden derimod siger: der er kun een Fare, den, at der ikke bliver

øvet Barmhjertighed; selv om al Nød blev afhjulpen, er det dog derfor ikke afgiort, at det skete ved Barmhjertighed, og hvis dette ikke var Tilfældet, var denne Elendighed, at der slet ikke blev øvet Barmhjertighed, større end al timelig Nød.

Tingen er, Verden forstaaer ikke Evigheden. Timeligheden har en timelig og forsaavidt en travl Forestilling om Nøden, og tillige en sandselig Forestilling om Gavens Størrelse og om det at kunne gjøre Noget for at afhjælpe Nøden. »Den Fattige, den Elendige kunde jo døe — altsaa er det det Vigtigste, at der hjælpes«. Nei, svarer Evigheden, det Vigtigste er, at der øves Barmhjertighed, eller at Hjælpen er Barmhjertighedens Hjælp. »Skaf os Pengene, skaf os Hospitalerne, det er det Vigtigste!« Nei, siger Evigheden, det Vigtigste er Barmhjertigheden. At et Menneske døer, er da evigt forstaaet ingen Ulykke, men vel, at der ikke blev øvet Barmhjertighed. Der staaer ogsaa, mærkeligt nok, under hiint Stykke, som paa den ene Side forestiller et Vrag og paa den anden en Lodsbaad, staaer der: Armod — og voldsom Død; Velstand — og naturlig Død: altsaa Død paa begge Sider. Og Evigheden holder det urokkeligt fast, at Barmhjertigheden er det Vigtigste. Ingen Tænker kan være saa haardnakket, som Evigheden er det i Forhold til sin Tanke; ingen Tænker er saa rolig, saa uforstyrret af Øieblikkets Skynden og Øieblikkets Fare, der synes at indskærpe, at det dog er det Vigtigste, at der paa enhver Maade bliver ydet Hjælp; ingen Tænker er saa rolig, saa uforstyrret, som Evigheden. Og ingen Tænker er saa sikker paa, at Menneskene dog tilsidst maae give Kjøb og tænke hans Tanke, som Evigheden er det, thi siger den: bliv kun, vi tales ved i Evigheden, og der tales vi ved ene og alene om Barmhjertigheden, og ene og alene om den Forskjel: barmhjertig — ikke-barmhjertig. O, at jeg kunde fremstille det Ansigt, Evigheden vil sætte op, naar den Rige paa Spørgsmaalet, om han har været barmhjertig, svarer: jeg har givet hundrede Tusinde til de Fattige! Thi Evigheden vil see paa ham, forundret, som Den, der ikke kan faae det i sit Hoved, hvad det er han taler om; og da vil den atter forelægge ham Spørgsmaalet: har Du været barmhjertig? Tænk Dig, at en Mand gik ud til et Bjerg for at tale med det om sine Anliggender, eller at En indlod sig med Vinden om sine Bedrifter: mere vil Evigheden ikke forstaae af, hvad den Rige taler om de hundrede Tusinde, og af hvad den Mægtige taler om at have gjort Alt.

---

hiint Stykke] se ovenfor S. 309.

Er det Barmhjertighed at give hundrede Tusinde til de Fattige? Nei. Er det Barmhjertighed at give den halve Skilling til den Fattige? Nei. Barmhjertighed er: **hvorledes** det gives. Men saa er jo de hundrede Tusinde og den halve Skilling, de ere det Ligegyldige, det er, jeg kan lige saa godt see Barmhjertigheden i det Ene som i det Andet, det er, Barmhjertigheden kan være og kan være fuldt saa vel aabenbar i den halve Skilling, som i de hundrede Tusinde, der gives. Men kan jeg lige saa godt see Barmhjertigheden i den halve Skilling, som i de hundrede Tusinde, saa kan jeg egentligen bedst see den i den halve Skilling; thi de hundrede Tusinde have en tilfældig Betydelighed, der let drager den sandselige Opmærksomhed paa sig, og derved forstyrrer mig i at see Barmhjertigheden. Er det Barmhjertighed, naar Den, der kan gjøre Alt, gjør Alt for den Elendige? Nei. Er det Barmhjertighed, naar Den, der saa godt som Intet kan gjøre, gjør dette Intet for den Elendige? Nei. Barmhjertighed er: **hvorledes** dette Alt og dette Intet gjøres. Men saa kan jeg jo lige godt see Barmhjertigheden i dette Alt og i dette Intet; og naar saa er, kan jeg egentligen bedst see den i dette Intet, thi det at kunne gjøre Alt er en glimrende Udvorteshed, der har en tilfældig Art Betydelighed, som dog virker stærkt paa det Sandselige i mig, let drager Opmærksomheden paa sig og forstyrrer mig i at see Barmhjertigheden.

Lad mig atter og atter oplyse dette. Dersom Du ønskede at iagttage de Bevægelser, de Kredse, som en Steen frembringer og danner, naar den kastes i Vandet: vilde Du saa reise til hine fjerne Lande, hvor det mægtige Vandfald styrter sig brusende ned, og der kaste Stenen ud, eller vilde Du kaste den ud i det oprørte Hav? Nei, det vilde Du ikke. Thi uagtet Stenen vilde frembringe Bevægelser og danne Kredse her som overalt, saa var Du forstyrret i ret at see dem. Du vilde vel derfor lige modsat søge et lille stille Vand, jo mindre næsten jo bedre, kaste Stenen ud, og nu uforstyrret af alt Uvedkommende ret samle Din Opmærksomhed paa at iagttage Bevægelserne. — Hvad forstaaer Du ved et betydeligt Menneske? Dog vel et Menneske, som har betydeligt indre Værd? Dersom det nu er Din Alvor ret at ville fortabe Dig i Betragtningen af en Saadan, kunde Du da ønske, at see ham omgiven af en uhyre Rigdom, eller udstyret med Stjerner og Baand; eller vilde Du ikke mene, at dette netop forstyrrede Dig i ganske at samle Dit Sind paa at beskue hans betydelige Indre? Saaledes med Barmhjertigheden. Barmhjertigheden er det sande **Betydelige**; de hundrede Tusinde eller det verdsligt at gjøre

Alt er den betydelige Gave, den betydelige Hjælp. Men det ene Betydelige er jo Det, som der skal sees paa, det andet Betydelige, Det, som der skal sees bortfra. Og af Mistillid til Dig selv ønsker Du derfor Det borte, som Du dog skal see bortfra — ak, medens Verden mener meget lettere at kunne blive opmærksom paa Barmhjertigheden, naar den giver de hundrede Tusinde, end naar den giver den halve Skilling, altsaa mener lettest at blive opmærksom paa Barmhjertigheden ved at see paa Det, som der skal sees bortfra, hvis man ret skal see Barmhjertigheden.

Dog lad os ikke glemme, at Barmhjertigheden kan sees i begge Tilfælde, i den halve Skilling og i de hundrede Tusinde, i det Alt, som den Mægtige gjør, og i det Intet, som den Elendige gjør. Men selv om det er givet, at Barmhjertigheden er tilstede, Du vil dog let forvisse Dig om, at jo større, jo mere forbausende Gaven er, jo vidunderligere Hjælpen er, desto mere er der Noget, som vil hindre Dig i ganske at dvæle ved Barmhjertigheden. Der fortælles om Apostelen Petrus, at han, da han en Dag gik op i Templet, traf en Halt, som bad ham om en Almisse. Men Petrus sagde til ham »Sølv og Guld haver jeg ikke, men det som jeg haver det giver jeg Dig: i Jesu Christi Nazaræi Navn staae op og gak. Og han greb ham ved den høire Haand og reiste ham op. Men strax blev hans Been og Ankler stærke, og han sprang op, stod, gik omkring.« Hvo turde betvivle, at dette er en Barmhjertighedens Gjerning; og dog, det er jo et Mirakel. Men et Mirakel drager strax Opmærksomheden paa sig og derved for en Deel bort fra Barmhjertigheden, der aldrig bliver tydeligere end naar den slet Intet kan gjøre; thi saa er der jo slet Intet til Hinder for ganske bestemt og nøiagtigt at see, hvad Barmhjertighed er.

Evigheden forstaaer sig ene paa Barmhjertigheden; vil Du derfor lære at forstaae Dig paa Barmhjertighed, maa Du lære det af Evigheden. Men skal Du forstaae Dig paa det Evige, da maa der være stille omkring Dig, medens Du ganske samler Din Opmærksomhed paa Inderligheden. Ak, de hundrede Tusinde, de gjør Støi, de kunne idetmindste saa let komme til at gjøre Støi; Du bliver som fortumlet i Hovedet ved Tanken om at kunne give hundrede Tusinde lige saa let som Du giver fire Skilling; Dit Sind adspredes, Du kommer til at tænke paa det herlige Vilkaar efter en saadan Maalestok at kunne gjøre Godt. Men saa er jo det Evige forstyrret: at det herlige, det salige, det saligste Vilkaar er at øve

---

Der fortælles om Apostelen Petrus] Ap. Gj. 3, 1 ff.

Barmhjertighed. Og nu Magt og Vælde! Dette forstyrrer atter saa let Sindet, Du kommer til at studse over det Udvortes. Men naar Du studser, saa kan Du være vis paa, at det ikke er Barmhjertighed Du seer, thi den vækker ikke Studsen. Hvad er der vel at studse over, naar selv den Elendigste, og han netop bedst, kan øve Barmhjertighed? O, Barmhjertigheden, dersom Du i Sandhed seer den, vækker ikke Studsen, den rører Dig, den gjør, just fordi den er Inderlighed, det inderligste Indtryk paa Dig. Men naar er Inderlighed tydeligere, end naar der slet intet Udvortes er, eller naar det Udvortes ved Ringheden og Ubetydeligheden snarere er som en Modstand, og sandseligt forstaaet virkeligen er til Hinder for at see Inderligheden? Og naar dette er Tilfældet i Forhold til Barmhjertighed, saa have vi jo den Barmhjertighed, om hvilken her har været Talen, den Barmhjertighed, der er en Kjerlighedens Gjerning, selv om den Intet har at give og Intet formaaer at gjøre.

VIII.

Forsonlighedens Seier i Kjerlighed, som vinder den Overvundne.

»At bestaae efter at have overvundet Alt« (Eph. 6, 13.)! Men er dette da ikke let nok, følger det ikke af sig selv, at man bestaaer, eller bliver staaende, naar man har overvundet Alt? Naar man virkeligen har overvundet Alt, hvad skulde saa kunne rive En om; naar man virkeligen har overvundet Alt, saa er der jo Intet mere, mod hvilket man har at bestaae? O, den forsøgte Apostel veed nok, hvorom han taler! Det følger af sig selv, at Den, der feigt og frygtagtigt aldrig gaaer i Fare, han seirer heller aldrig, han overvinder aldrig Noget; at han er en Overvunden er tvertimod forud givet derved, at han opgav sig selv. Men paa den anden Side, netop naar et Menneske har overvundet Alt, er han maaskee nærmest ved at tabe Alt — taber han Noget i det Øieblik, taber han gjerne Alt, hvad da ogsaa kun er muligt for Den, som vandt Alt; netop Seirens Øieblik er maaskee det vanskeligste, vanskeligere end noget Stridens; netop Seiers-Raabet »Alt er afgjort« maaskee det tvetydigste Ord af alle, naar det i samme Secund, som det er udtalt, betyder »nu er det afgjort, at Alt er tabt«. Saa kan der altsaa dog være Tale om en Bestaaen efter at have overvundet Alt, ja egentligen er det vel først fra det Øieblik af, at der ret kan være Tale derom. Saaledes er det jo allerede for Forestillingen. Naar Du siger, at En overvinder Noget, da forestiller Du Dig ham bøiet forover at trænge frem mod det, som er Modstanden. Endnu kan der altsaa ikke i dybeste For-

stand være Tale om at bestaae; thi skjøndt Modstanden staaer imod, holder den dog i en anden Forstand ligesom paa ham, paa ham, der jo er bøiet forover. Men nu, nu er Alt overvundet. Nu gjælder det, at han standser, og bliver staaende, at han ikke med Seirens Fart taber Seiren. Er dette ikke saaledes? Den Svage, den Frygtagtige ligger under for Modstanden; men den Modige, som kjækt gaaer i Faren, naar han falder, falder han gjerne, som man siger, over sine egne Been: som Modig overvinder han Modstanden, og dog falder han. Han falder ikke i Faren, men i Farten, altsaa fordi han ikke bestod.

Paulus siger et andetsteds, at vi i Troen mere end seire. Men kan man da mere end seire? Ja man kan, naar man bestáaer efter at have seiret, bevarer Seiren, bliver i Seiren. Hvor ofte er det ikke seet, at Den, der havde seiret, han havde tillige anstrenget sig saaledes, at han end ikke som hiin Hærfører behøvede een saadan Seier mere — thi denne var nok til hans Undergang! Hvor ofte er det ikke seet, at Den, der havde løftet Vægten, ikke kunde bære Vægten af at have løftet den; eller at Den, der trængte seierrigt frem mod Stormen uden at mattes, udmattet ikke kunde udholde det Blikstille, som indtraadte med Seiren; eller at Den, der haardfør kunde fordrage alle Veirligets Forandringer, Hede og Kulde, at han ikke kunde taale den vanskelige Luftning i Seirens Øieblik! Og hvor ofte toges ikke en Seier forfængeligt, saa den Seirende blev stolt, indbildsk, overmodig, selvtilfreds og saaledes tabte just ved at have seiret!

Hvis vi da i en Tankebestemmelse skulde udtrykke hvad der ligger i hiint apostoliske Ord (at bestaae efter at have overvundet Alt), maatte vi sige: der er, aandeligt forstaaet, altid to Seire, en første Seier, og da den anden, i hvilken den første Seier bevares. Nøiagtigere kan man vistnok ikke udtrykke Forskjellen mellem det Gudelige og det Verdslige end saaledes: det Verdslige taler bestandigt kun om een Seier, det Gudelige bestandigt om to. At intet Menneske skal prise sig lykkeligt førend han er død (og derved har overladt det til de Efterlevende), det kan ogsaa det verdslige Sind faae i sit Hoved; men derimod vil det verdslige Sind blive utaalmodigt, naar det skal høre Talen om den anden Seier. Skal der nemlig tilgavns være Tale om denne, eller om at bestaae efter at have seiret, kommer et Menneske til at gaae Glip af hvad naturligviis det verdslige Sind sætter meest Priis paa, Glip af Det,

---

P a u l u s s i g e r e t a n d e t s t e d s] Rom. 8, 37. h i i n H æ r f ø r e r] Pyrrhus.

for hvis Skyld man har udholdt alle Kampens Besværligheder; thi naar saa er, kommer et Menneske aldrig til at være stolt af sin Seier, der undes ham end ikke et Øiebliks Tid dertil. Tvertimod, i det Øieblik han har seiret, og nu vil gjøre Forberedelsen til Triumphen, netop i det samme Øieblik fører den gudelige Betragtning ham i en ny Strid, i den allervanskeligste, fordi den er den inderligste, fordi han i den strider med sig selv og med Gud. Falder han i denne Strid, saa falder han for sin egen Haand; thi legemligt og udvortes forstaaet kan jeg falde for en Andens Haand, men aandeligt er der kun Een, som kan dræbe mig, og det er mig selv; aandeligt er et Mord ikke tænkeligt — ingen Voldsmand kan dog vel myrde en udødelig Aand; aandeligt er kun Selvmord muligt. Og seirer Mennesket i denne anden Strid, betyder det netop, at han ikke faaer Æren af den første Seier; thi at seire betyder i denne Forbindelse at give Gud Æren. I den første Strid kæmpes der mod Verden for Seiren, som vindes; i den anden Strid kæmpes der med Gud om hiin Seier. Kun da bestaaer et Menneske efter at have overvundet Alt, naar han lige i Seirens Øieblik afstaaer Seiren til Gud. Saa længe han stred var i en vis Forstand Modstanden Det, der hjalp ham til at staae; men naar han har givet Gud Seirens Ære, er Gud den Bistand, ved Hjælp af hvilken han bestaaer. At det ogsaa var ved Guds Bistand han seirede (skjøndt der jo dog ogsaa kan i udvortes Forstand seires uden Guds Bistand) er vel muligt; men Guds Bistand bliver først da ret tydelig, naar Mennesket har seiret. O, i Verdens Øine hvilken Daarskab; meest at behøve Guds Bistand, naar man har seiret!

Det er en saadan dobbelt Strid eller dobbelt Seier vi nu nærmere ville gjøre til Gjenstand for Overveielse, idet vi tale om:

Forsonlighedens Seier i Kjerlighed, som vinder den Overvundne.

Der forudsættes altsaa, da der er Tale om en »Overvunden«, en første Seier, som er vunden. Hvilken er denne? Den er, at overvinde det Onde med det Gode. Striden kan have været langvarig og besværlig nok; thi skal den Kjerlige overvinde det Onde med det Gode, er dette jo ikke afgjort paa een Gang eller ved eet Slag, tvertimod bliver Kampen ofte mere og mere anstrengende og om man saa vil farefuldere — hvis man vil forstaae, hvad det Farefulde er. Jo mere Godt den Kjerlige har gjort mod den Ukjerlige, jo længere han har holdt ud at gjengjelde Ondt med Godt: desto nærmere kommer i en vis Forstand den Fare, at dog tilsidst det Onde overvandt den Kjerlige, om ikke paa anden

Maade saa ved at gjøre ham kold og ligegyldig mod en saadan Ukjerlig. O, der skal en stor Rigdoms Dyb af Godhed, som kun den Kjerlige har det, en uudslukkelig, luttret Ilds stadige Varme til for i Tidens Længde at kunne holde ud at gjengjelde Ondt med Godt! — Men denne Seier er vunden, den Ukjerlige en Overvunden.

Hvilket var nu Forholdet i hiin Strid? Paa den ene Side stod den Kjerlige (eller hvad vi ogsaa kunde kalde ham: den Gode, den Ædle; thi i denne første Strid er det endnu ikke ret aabenbart, at han er den Kjerlige), og han havde paa sin Side det Gode. Paa den anden Side stod den Ukjerlige, kæmpende ved Hjælp af det Onde. Saaledes strede de. Den Kjerlige havde det som sin Opgave at bevare sig selv i det Gode, at det Onde ikke fik Magt over ham. Han havde altsaa ikke saa meget med den Ukjerlige at gjøre, som med sig selv at gjøre; det var ikke for den Ukjerliges Skyld, men for det Godes Skyld, at han, ogsaa i ædel Forstand for sin egen Skyld, stræbte at seire i denne Strid. De Tvende forholdt sig altsaa stridende til hinanden, men udenfor hinanden, i en vis Forstand uforsonligt stridende, som Striden er mellem Godt og Ondt; den Ene stred ved Hjælp af det Gode, den Anden i Pagt med det Onde; og den Sidste blev den Overvundne.

Nu forandres Forholdet; det bliver fra nu af ret aabenbart, at det er den Kjerlige, som er med i Striden; thi han kæmper ikke blot for, at det Gode maa blive i ham selv, men han kæmper *forsonligt* for, at det Gode maatte seire i den Ukjerlige, eller han kæmper *for at vinde den Overvundne*. Forholdet mellem de Tvende er altsaa ikke mere et ligefremt Strids-Forhold, thi den Kjerlige kæmper paa Fjendens Side for hans Fordeel, han vil udkæmpe den Ukjerliges Sag til Seier.

Dette er *Forsonlighed i Kjerlighed*. Thi naar Fjenden, eller Den, som gjorde Dig Skade, kommer til Dig, og søger Forligelsen — at Du da er villig til at tilgive: det er jo smukt og priseligt, og ogsaa kjerligt. O, men hvilken Langsomhed! Siig ikke, »at Du gjorde det *strax*, *saasnart* han bad Dig derom« — betænk hellere, hvilken Hurtighed til Forsoning den sande Kjerlighed har i Sammenligning hermed, eller i Sammenligning med en Hurtighed, der, ved at være afhængig af en Andens Hurtighed eller Langsomhed til at bede om Tilgivelse, netop derved *væsentligen* er Langsomhed, selv naar den tilfældigviis kommer meget hurtigt. Længe, længe førend Uvennen tænker paa at søge Forligelsen, er allerede den Kjerlige forligt med ham; og ikke blot dette, nei, han er gaaet over paa Fjendens Side, kæmper for hans

Sag, om han end ikke forstaaer eller vil forstaae det, arbeider her for at bringe det til Forligelse. See, det kan man kalde en Kjerlighedens Kamp eller en Kamp i Kjerlighed! At kæmpe ved Hjælp af det Gode mod Fjenden — det er priseligt, ædelt; men at kæmpe for Fjenden — og mod hvem? mod sig selv, om man saa vil: det er, ja det er kjerligt, eller det er Forsonlighed i Kjerlighed! Og saaledes er ogsaa Forsonlighed fremstillet i den hellige Skrift. Ordene lyde »naar Du offrer Din Gave paa Alteret og kommer der ihu« — ja, hvad skulde man nu vente der vilde og maatte følge, mon ikke, at Du haver Noget mod Nogen? Men saaledes følger det ikke. Der staaer » . . . og Du kommer der ihu, at Din Broder haver Noget mod Dig, saa lad blive Din Gave der for Alteret (thi med Gaven har det, naar saa er, ingen Hast), og gak hen, forliig Dig med Din Broder (thi med Forligelsen har det Hast, ogsaa for Gavens Skyld, som venter ved Alteret), og kom da og offre Din Gave.« Men er dette ikke for meget forlangt; hvo er det da, der trænger til Tilgivelse: Den, som gjorde Uret, eller Den, som leed Uret? Vistnok er det Den, der gjorde Uret, som trænger til Tilgivelsen, o, men den Kjerlige, som leed Uret, han trænger til at tilgive, eller til Forligelsen, Forsoningen, hvilket Ord ikke som det Ord Tilgivelse gjør Forskjel ved at minde om Retten og Uretten, men kjerligt har det bag Øret, at Begge ere trængende. Det er ikke i fuldkomneste Forstand Forsonlighed at tilgive, naar der bedes om Tilgivelse; men det er Forsonlighed at trænge til at tilgive allerede da, naar den Anden maaskee er mindst betænkt paa at søge Tilgivelsen. Derfor siger Skriften »vær snart velvillig mod Din Modstander«; men velvilligere kan man dog ikke være, end naar man selv er den Trængende; og »snarere« til at tilgive kan man ikke være, end naar man giver den, førend den forlanges, ja kæmper for at komme til at give den, medens der endnu gjøres Modstand — ikke mod at give, men mod at modtage Tilgivelse. O, pas vel paa, hvilket Forholdet er; thi det sande Christelige er altid lige det Omvendte af hvad det naturlige Menneske lettest og naturligst forstaaer. »At kæmpe for Tilgivelsen«, hvo forstaaer dette ikke strax om, at kæmpe for at faae Tilgivelse — ak, thi menneskeligt talt holder dette ofte haardt nok. Og dog er det slet ikke derom vi tale; vi tale om det, kjerligt at kæmpe for, at den Anden vil modtage Tilgivelsen, vil lade sig forsone. Er dette ikke det Christelige? Det er jo Gud i Himlene,

---

Ordene lyde] Matth. 5, 23. Derfor siger Skriften] Matth. 5, 25.

der ved Apostelen siger »lader Eder forlige«: det er ikke Menneskene, der sige til Gud »tilgiv os«. Nei, Gud elskede os først; og atter anden Gang, da det gjaldt om Forsoningen, var Gud Den, som kom først — uagtet han dog nok i Retfærdighedens Forstand var Den, som havde længst. Saaledes ogsaa i Forholdet mellem Menneske og Menneske: den sande Forsonlighed er, at man, naar man vel at mærke ikke er Den, som trænger til Tilgivelsen, er Den, som tilbyder Forsoningen.

Saa kæmper den Kjerlige da i Forsonlighed for at vinde den Overvundne. — At vinde en Overvunden! Hvilken skjøn Sprogets Brug af det Ord at »vinde«! Thi hør engang efter! Naar vi sige »at vinde« en Seier, saa hører Du strax Stridens Heftighed; men naar vi sige at vinde En, at vinde En for sig, hvilken uendelig Mildhed er ikke deri! Hvad er dog saa indyndende som den Tanke og det Ord, »at vinde En«; hvor skulde der nu være Tanke om Strid! Til al Strid hører der jo To, og nu er der kun Een: den Ukjerlige; thi den Kjerlige er i Forsonligheden hans bedste Ven, der vil vinde den Overvundne. At vinde den Overvundne. Hvilken forunderlig Omvendthed er dog ikke i dette Hele! Man skulde troe, at det at vinde var mindre end det at overvinde, thi »over« antyder jo hvad der overgaaer det at vinde; og dog er Talen her virkeligen i Stigen, er om det Høiere, medens den dog er om at vinde en Overvunden. Det er maaskee i Stolthedens Forstand større at overvinde, men i Kjerlighedens Forstand er dette Mindre det Større »at vinde den Overvundne«. Skjønne Strid, skjønnere end Elskendes Strid, naar den Kjerlige maa være ene, og derfor saa meget desto kjerligere, naar han skal være ene om at kæmpe igennem til Forsoningen! Skjønne Seier, skjønneste af alle Seire, naar det lykkes den Kjerlige at vinde den Overvundne!

At vinde en Overvunden. Seer Du nu den dobbelte Seier her er Tale om! Thi naar den Kjerlige blot vil kæmpe den ene Kamp, at overvinde Ondt med Godt, og han da har seiret, da see han vel til, at han bestaaer efter at have overvundet Alt. O, hans Fald er kun altfor nært, hvis han ikke lader Kjerligheden og den gudelige Betragtning strax føre ham i den næste Strid, at vinde den Overvundne. Naar det gjøres, da er der styret rigtigt, forbi det farlige Skær, hvor man bliver stolt af at have holdt ud at gjengjelde Ondt med Godt, hvor man bliver sig selv vigtig ved at have gjengjeldt Ondt med Godt. Thi naar Du strax gaaer i den næste

---

der ved Apostelen siger] 2. Cor. 5, 20.

Strid, hvo bliver saa den Vigtigste? Dog vel Den, Du stræber at vinde? Men altsaa er Du ikke den Vigtigste. Dog just dette er det Ydmygende, som kun Kjerlighed kan udholde, at det ligesom gaaer tilbage for En, idet man gaaer fremad, at det gaaer omvendt til: naar man selv har overvundet Alt, er den Overvundne bleven den Vigtigste. Lad os antage, at den forlorne Søns Broder havde været villig til at gjøre Alt for Broderen — Eet kunde han dog aldrig have faaet i sit Hoved: at den forlorne Broder skulde være den Vigtigste. Nu, det er ogsaa vanskeligt at faae det i Hovedet, ad den Vei kommer det ikke ind i et Menneske.

Men at vinde en Overvunden er altid vanskeligt og har i det Forhold, hvorom vi tale, en særegen Vanskelighed. At være en Overvunden er en ydmygende Følelse, derfor undgaaer en Overvunden helst Den, som overvandt ham; thi ved Modsætning bliver hans Nederlag størst, men Ingen gjør hans Nederlag saa tydeligt som Den, der overvandt ham. Og dog er det her den Seirende, der skal vinde den Overvundne, altsaa maae de bringes sammen. Fremdeles har Forholdet her en særegen Vanskelighed. Ved mindre vigtige Sager kunde det jo lade sig gjøre saaledes, at den Seirende skjulte det for den Overvundne, at han var den Overvundne, fromt bedrog ham, som var det ham, der havde Ret, forsonligt gav efter ved endog at give ham Ret, hvor han dog havde Uret. Vi ville ikke afgjøre, hvorvidt dette nogensinde er tilladeligt; men i det Forhold, hvorom her er Talen, turde den Kjerlige mindst af Alt gjøre dette. Det vilde være Svaghed, ikke Kjerlighed, at indbilde den Ukjerlige, at han havde havt Ret i det Onde, han gjorde; det vilde ikke være Forsonlighed, men et Forræderie, der bestyrkede ham i det Onde. Nei, det er netop af Vigtighed, det hører med til Kjerlighedens Gjerning, at det ved den Kjerliges Hjælp bliver den Ukjerlige ret indlysende, hvor uforsvarligt han har handlet, saa han dybt føler sin Uret. Dette har den Kjerlige at gjøre; og derpaa vil han tillige vinde den Overvundne, dog nei, det er ikke et »tillige«, thi det er eet og det Samme, da han kun i Sandhed ønsker at vinde ham for sig, eller at vinde ham for Sandheden og sig, ikke at vinde ham for sig ved at bedrage ham. Men jo dybere den Overvundne kommer til at føle sin Uret, og forsaavidt ogsaa sit Nederlag, desto mere maa han jo føle sig frastødt fra Den, der — kjerligt bibringer ham dette Naadestød. O, vanskelige Opgave: paa een Gang at støde fra sig og at vinde for sig, paa een Gang at være saaledes streng som Sandheden kræver det, og dog saaledes mild som Kjerligheden ønsker det, for at vinde Den, mod hvem Strengheden bruges! I

Sandhed et Vidunder, hvis det lykkes; thi det er, som alt Christeligt, lige mod Ordsproget: at man ikke kan gjøre to Ting paa een Gang. At en Overvunden søger derhen, hvor han usandt finder den mildeste Fortolkning, er let at forstaae; men at vinde En for sig ved Hjælp af Sandhedens strenge Fortolkning — det er vanskeligt.

Overveielsen er nu standset ved Opgaven. Betænk, hvad der vilde være skeet, dersom den Ukjerlige var stødt sammen med en anden Ukjerlig, der havde næret og hidset alle hans onde Lidenskaber. Betænk dette, idet Du standser, for saa ret at see, hvorledes den Kjerlige bærer sig ad.

Den Ukjerlige er en Overvunden. Men hvad betyder her dette, at han er en Overvunden? Det betyder, at han er overvunden af det Gode, det Sande. Og hvad er det, den Kjerlige vil? Han vil vinde ham for det Gode og Sande. Men at være overvunden, naar dette betyder at vindes for det Gode og det Sande, er det saa ydmygende? Agt nu paa Kjerligheden og Forsonligheden. Den Kjerlige giver det slet ikke Udseende af, ei heller falder det ham selv ind, at det er ham, som har seiret, at han er Seierherren — nei, det er det Gode, der har seiret. For at tage det Ydmygende og Krænkende bort, skyder den Kjerlige et Høiere ind imellem sig og den Ukjerlige, og skaffer derved sig selv bort. Naar der i Forholdet mellem Menneske og Menneske ikke er et Tredie, bliver ethvert saadant Forhold usundt, enten for hidsigt eller forbittret. Dette Tredie, hvad Tænkerne vilde kalde Ideen, er det Sande, det Gode, eller rigtigere Guds-Forholdet; dette Tredie er i visse Tilfælde af Forhold det Afkølende, i andre Tilfælde det Formildende. Sandeligen, dertil er den Kjerlige for kjerlig, til at stille sig selv ligeoverfor den Overvundne, og selv være Seierherren, der nyder Seiren — medens den Anden er den Overvundne; det er jo netop ukjerligt saaledes at ville mestre et andet Menneske. Ved Hjælp af det Tredie, som den Kjerlige fik skudt imellem dem, ere de Begge ydmygede: thi den Kjerlige ydmyger sig for det Gode, hvis ringe Tjener han er, og, som han selv tilstaaer det, i Skrøbelighed; og den Overvundne ydmyger sig ikke for den Kjerlige, men for det Gode. Men naar i et Forhold mellem To begge ere ydmygede, er der jo intet Ydmygende for den ene af dem. Hvor behændig kan dog ikke Kjerlighed være, hvilken Tusindkunstner den er! Vilde Du hellere, at jeg skulde, som Du siger, tale alvorligere, o, Du kan troe, den Kjerlige synes bedst om, at jeg taler saaledes; thi selv i Forhold til hvad der beskæftiger En med Evighedens Alvor, er der en Glæde, over at

det lykkes, som gjør, at man helst vil tale paa den Maade. Der ligger ogsaa i at tale paa den Maade en Art Undseelse, og forsaavidt igjen en Omsorg for Den, som har Uretten; ak, en Forligelse i Kjerlighed er maaskee ofte mislykket, fordi man gjorde det for alvorligt, det er fordi man af Gud ikke havde lært den Kunst (og den lærer man af Gud) selv at være alvorlig nok, men at kunne gjøre det saa let, som Sandheden endnu kan tillade det. Tro aldrig, at Alvor er Tværhed, tro aldrig, at det er Alvor, dette fordreiede Ansigt, man kan faae ondt af at see paa: Den var aldrig alvorlig, der ikke af Alvoren har lært, at man ogsaa kan vise sig for alvorlig. Naar det ret er blevet Dig den anden Natur at ville vinde Din Uven, vil Du ogsaa være bleven saa fortrolig med den Art Opgaver, at de kunne beskæftige Dig som Kunstopgaver. Naar der i Dig bestandigt er frisk Tilstrømning af Kjerlighed, naar det er i Orden med denne Beholdning, saa er der ogsaa Tid til at være behændig. Men naar der i Mennesket selv er Modstand, naar han, i Betragtning af Lovens strenge Bud, maa tvinge sig selv til at gaae hen for at forlige sig med sin Uven: saa bliver Sagen let for alvorlig, og mislykkes just paa Grund af — megen Alvorlighed. Men denne »megen Alvorlighed« er, hvor agtværdig den end kan være, især i Modsætning til Uforsonlighed, dog ikke det vi skulle beflitte os paa. Nei, den sande Kjerlige er netop behændig.

Saaledes skjuler den Kjerlige da ogsaa Noget for den Overvundne. Men ikke som en svagt Eftergivende gjør, der skjuler det Sande: den Kjerlige skjuler sig selv. For ikke at forstyrre, er han ligesom kun skjult tilstede, medens Det, der egentligen er tilstede, er det Godes og Sandes ophøiede Majestæt. Naar man blot passer paa det, er der ogsaa noget saa Ophøiet tilstede, at den Smule Forskjel mellem Menneske og Menneske let forsvinder. Og saaledes bærer Kjerlighed sig jo altid ad. Den sande Kjerlige, der ikke kunde nænne for nogen Priis at lade den elskede Pige føle sin Overlegenhed, han bibringer hende det Sande saaledes, at hun ikke mærker, at han er Læreren, han lokker det ud af hende selv, lægger hende det paa Læberne, og hører altsaa ikke sig selv, men hende sige det, eller han skaffer Sandheden frem og skjuler sig selv. Er det nu ydmygende paa den Maade at lære det Sande? Og saaledes med den Overvundne, om hvilken vi her tale. Smertens Udtryk over det Forbigangne, Bedrøvelsen over sin Uret, Bønnen om Tilgivelsen: alt Dette modtager i en vis Forstand den Kjerlige, men han lægger det strax tilside, med en hellig Gru, som man lægger Det til Side, der ikke tilkommer En, det er, han

betyder, at dette ikke tilkommer ham; han henfører det Alt under en høiere Bestemmelse, giver Gud det som Den, hvem det tilkommer. Saaledes bærer Kjerlighed sig altid ad. Dersom Pigen, ubeskriveligt glad over den Lykke, hun finder ved Foreningen med den Elskede, vilde takke ham for den, mon da ikke han, hvis han var en ret Elsker, vilde forhindre dette Gyselige, og sige »nei, Kjere, det er en lille Misforstaaelse, og Misforstaaelse maa der ikke være mellem os, Du skal ikke takke mig, men Du skal takke Gud, dersom den da er saa stor, som Du mener. Naar Du gjør det, saa er Du ogsaa sikkret for enhver Feiltagelse; thi sæt, at Din Lykke saa dog ikke var saa stor, saa var det dog en stor Lykke, at Du takkede Gud for den.« — Dette er, hvad der er uadskilleligt fra al sand Kjerlighed: hellig Undseelse. Thi Qvindens Undseelse er over det Jordiske, og i Undseelsen føler hun sig netop høiere, medens Modsigelsen smerter; men den hellige Undseelse er ved, at der er en Gud til, og i Undseelsen føler Mennesket sin Ringhed. Saasnart den fjerneste Hentydning vil minde om hvad Blufærdighed er uvidende om, saa er i Qvinden Undseelsen; men saasnart et Menneske i Forholdet til et andet Menneske betænker, at der er en Gud til, saa er den hellige Undseelse der. Man er ikke undseelig for det andet Menneske, men for den Tredie, der er tilstede, eller man er undseelig for det andet Menneske, forsaavidt man betænker, hvad denne Tredies Tilstedeværelse gjør det andet Menneske til. Dette er jo saaledes endog i menneskelige Forhold. Thi naar To tale med hinanden, og Kongen er tilstede som den Tredie, men kun kjendt af den Ene, saa er denne Ene noget anderledes, thi han er noget undseelig — for Kongen. Tanken om Guds Tilstedeværelse gjør Mennesket undseelig i Forhold til det andet Menneske, thi Guds Tilstedeværelse gjør de Tvende væsentligen lige. Hvad Forskjel der saa end forresten er mellem to Mennesker, om det saa var, menneskelig talt, den meest himmelraabende: dette har Gud i sin Magt at sige: »naar jeg er tilstede vil dog vel Ingen understaae sig at være vidende om denne Forskjel, det var jo i min Nærværelse at staae og tale med hverandre, som var jeg ikke tilstede.«

Men naar den Kjerlige selv er den Undseelige, naar han neppe tør løfte sit Øie for at see paa den Overvundne, hvor kan det saa være ydmygende at være den Overvundne! Et Menneske er jo undseelig, naar en Anden seer paa ham; men naar denne Anden, som ved at see paa ham skulde gjøre ham undseelig, selv undseer sig derved, saa er der jo Ingen, som seer paa ham. Men naar der Ingen er, som seer paa En, saa kan der jo heller ikke

være noget Ydmygende i, at ydmyge sig for det Gode, eller for Gud.

Den Kjerlige seer altsaa ikke paa den Overvundne. Dette var det Første, det var for at forhindre det Ydmygende. Men i en anden Forstand seer den Kjerlige dog paa ham. Dette er det Næste.

O, at jeg kunde beskrive, hvorledes den Kjerlige seer paa den Overvundne, hvorledes Glæden lyser ud af hans Øie, hvorledes dette kjerlige Blik saa mildt hviler paa ham, hvorledes det lokkende og vinkende søger at vinde ham! Thi det er den Kjerlige saa ubeskriveligt vigtigt, at der ikke træder noget Forstyrrende til, at der intet ildevarslende Ord uforvarende falder dem imellem, at der ikke tilfældigviis skulde vexles et skjebnesvangert Øiekast, som maaskee fordærvede Alt igjen for lang Tid. Saaledes seer den Kjerlige paa ham; og derhos saa rolig som kun det Evige kan gjøre et Menneske. Thi vel ønsker den Kjerlige at vinde denne Overvundne, men dette hans Ønske er for helligt til at have den Art Lidenskab, som ellers et Ønske har. Den blotte Lidenskabs Ønske gjør oftest et Menneske lidt fortumlet, derimod dette Ønskes Reenhed og Hellighed giver den Kjerlige en ophøiet Ro, som atter hjælper til for at han kan vinde Forsonlighedens Seier, den skjønneste og den vanskeligste, thi Styrke er her ikke nok, Styrken maa være i Svaghed.

Men er der da noget Ydmygende i at føle, at man er et andet Menneske saa vigtig? Er der noget Ydmygende for Pigen i, at Elskeren anholder om hendes Kjerlighed; er der noget Ydmygende for hende i, at det er saa aabenbart, hvor meget det beskæftiger ham at vinde hende; er der noget Ydmygende for hende i at see forud hans Glæde, hvis det lykkes? Nei, det er der dog vel ikke. Men den Kjerlige, som i Forsonlighed vil vinde den Overvundne, han er jo netop i det Tilfælde, i en langt høiere Forstand at anholde om det andet Menneskes Kjerlighed. Og den Kjerlige veed kun altfor vel, hvor vanskeligt det er saaledes at frie, at frie En fra det Onde, at frie ham fra at ydmyges ved at være den Overvundne, at frie ham fra at tænke bedrøvet paa Tilgivelsen, som han behøver: altsaa trods alle disse Vanskeligheder at vinde hans Kjerlighed.

Dog lykkes det den Kjerlige at vinde den Overvundne. Alt Forstyrrende, hvert tænkeligt Anstød er fjernet som ved et Tryllerie: medens den Overvundne anholder om Tilgivelsen, anholder den Kjerlige om den Overvundnes Kjerlighed. O, det er dog ikke sandt: at man altid faaer Svar som man spørger; ogsaa dette

Ordsprog har Christendommen gjort usandt, som alle den menneskelige Kløgts Ordsprog! Thi naar den Overvundne spørger »har Du nu ogsaa tilgivet mig?« svarer den Kjerlige »elsker Du mig nu virkeligen?« Men saa svarer han jo ikke paa hvad der spørges om. Nei, det gjør han ikke, dertil er han for kjerlig, han vil end ikke svare paa det Spørgsmaal om Tilgivelse; thi dette Ord, især hvis der blev lagt Eftertryk derpaa, kunde let gjøre Sagen i skadelig Forstand for alvorlig. Vidunderlige Samtale! Der er jo ligesom ingen Mening i den, den Ene spørger jo i Øster, og den Anden svarer i Vester: og dog tales der, ja det forstaaer Kjerlighed, dog tales der om Eet og det Samme.

Men den Kjerlige beholder det sidste Ord. Thi det vil vel endnu en Tid vexle imellem dem, saa den Ene siger »har Du nu ogsaa virkeligen tilgivet mig«, og den Anden svarer »elsker Du mig nu ogsaa virkeligen«. Dog see, Ingen, Ingen kan holde ud med en Kjerlig, end ikke Den, som beder om Tilgivelse. Tilsidst vil han vænnes af med at spørge om Tilgivelsen.

Saa har han seiret, den Kjerlige, thi han vandt den Overvundne.

IX.

Den Kjerlighedens Gjerning at erindre en Afdød.

Naar man paa een eller anden Maade frygter for ikke at skulle kunne holde Oversigten over hvad der er mangfoldigt og vidtløftigt, saa søger man at skaffe sig eller at faae overladt et kort Indbegreb af det Hele — for Overskuelsens Skyld. Saaledes er Døden det korteste Indbegreb af Livet, eller Livet ført tilbage til sin korteste Skikkelse. Derfor har det ogsaa altid været dem, som i Sandhed tænke over Menneskelivet, saa vigtigt, mange mange Gange ved Hjælp af det korte Indbegreb at gjøre Prøve paa hvad de have forstaaet om Livet. Thi ingen Tænker magter Livet saaledes som Døden gjør det, denne mægtige Tænker, der ikke blot kan tænke ethvert Sandsebedrag igjennem, men kan tænke det sønder og sammen, tænke det til Intet. Dersom det da forvirrer sig for Dig, idet Du betragter de mangfoldige Livets Veie, saa gaae ud til de Døde, »der samles alle Veie« — saa er jo Overskuelsen let. Dersom det svimler for Dig ved idelig at see paa og høre om Livets Forskjelligheder, saa gaae ud til de Døde, der har Du Magt over Forskjellighederne: mellem »Muldets Frænder« er der ingen Forskjel, men kun det nære Slægtskab. Thi at alle Mennesker ere Blodsforvandte, altsaa af eet Blod, dette Livets Slægtskab det fornegtes saa ofte i Livet; men at de ere af eet Muld, dette Dødens Slægtskab, det lader sig ikke fornegte.

Ja, gaae engang igjen ud til de Døde, for der at tage Sigte paa Livet: saaledes bærer jo Skytten sig ad, han søger et Sted, hvor Fjenden ikke kan ramme ham, men hvorfra han kan ramme

Fjenden, og hvor han kan have fuldkommen Ro til Sigtet. Vælg ikke Aftenens Time til Besøget; thi den Ro, der er i Aftenen og i en Aften tilbragt blandt de Døde, er ofte ikke langt fra en vis Overspændthed, som anstrenger og »mætter med Uro,« opgiver nye Gaader istedenfor at forklare de opgivne. Nei, gaae der ud tidligere paa Formiddagen, naar Morgensolen titter ind mellem Grenene med Vexlen i Lys og Skygge, naar Havens Skjønhed og Venlighed, naar Fugle-Qviddren og det mangfoldige Liv derude næsten lader Dig glemme, at Du er blandt Døde. Det vil da være Dig som var Du kommen til et fremmed Land, der var forblevet ukjendt med Livéts Forvirring og Adskillelse, i Barnlighedens Tilstand, bestaaende af lutter smaa Familier. Herude er det nemlig naaet, hvad der forgjeves er eftertragtet i Livet: den lige Fordeling. Hver Familie har et lille Stykke Jord for sig, omtrent lige stort. Udsigten er omtrent eens for dem alle; Solen kan ligeligt komme til at skinne over dem alle; ingen Bygning reiser sig saa høit, at den tager Solens Straale eller Regnens Vederqvægelse eller Vindens friske Luftning eller Fuglesangens Gjenlyd fra Naboe eller Gjenboe. Nei, her er den lige Fordeling. Thi i Livet hænder det vel stundom en Familie, som har levet i Overflod og Velstand, at den maa indskrænke sig; men i Døden have de Alle maattet indskrænke sig. En lille Forskjel kan der være, een Alens maaskee i Jordloddens Størrelse, eller at den ene Familie eier et Træ, hvad den anden Indsidder ikke har paa sin Lod. Hvorfor troer Du denne Forskjel er der? Den er for dybsindigt gjækkende at erindre Dig ved dens Lidenhed om hvor stor Forskjellen var. Saa kjerlig er Døden! Thi det er netop Kjerlighed af Døden, at den ved Hjælp af denne lille Forskjel i opløftende Spøg minder om den store. Døden siger ikke »der er slet ingen Forskjel«, den siger »der kan Du see hvad Forskjellen var: en halv Alen«. Dersom denne lille Forskjel ikke var, var jo heller ikke Dødens Indbegreb ganske tilforladeligt. Saaledes vender Livet i Døden tilbage til Barnligheden. I Barndommens Alder var det jo ogsaa den store Forskjel, at Een eiede et Træ, en Blomst, en Steen. Og denne Forskjel var en Antydning af hvad der saa i Livet vilde vise sig efter en ganske anden Maalestok. Nu er Livet forbi, og mellem de Døde er den lille Antydning af Forskjellen bleven tilbage som en i Spøg formildet Erindring om, hvordan det var.

See, herude er Stedet til at tænke over Livet, til ved Hjælp af det korte Indbegreb, som forkorter alle de indviklede Forholds Vidtløftighed, at faae Overskuelsen. Hvorledes skulde jeg da i et Skrift om Kjerlighed lade denne Leilighed gaae ubenyttet hen, til

at faae gjort Prøve paa, hvad dog egentligen Kjerlighed er. Sandeligen, vil Du ret forvisse Dig om, hvad Kjerlighed der er i Dig, eller i et andet Menneske, saa agt paa, hvorledes han forholder sig til en Afdød. Naar man vil anstille Iagttagelse over et Menneske er det saa vigtigt, for Iagttagelsens Skyld, at man, idet man seer ham i Forholdet, dog alene seer paa ham. Naar nu det ene virkelige Menneske forholder sig til det andet virkelige Menneske, er der altsaa To, Forholdet sammensat, Iagttagelsen over den Ene alene gjort vanskelig. Dette andet Menneske skjuler nemlig Noget over det første Menneske, og fremdeles kan det andet Menneske jo have megen Indflydelse paa, at det første Menneske viser sig anderledes, end han er. Her er altsaa en Dobbeltberegning nødvendig, Iagttagelsen maa føre en egen Regning for hvad det andet Menneske ved sin Personlighed, sine Egenskaber, sine Dyder og sine Feil indflyder paa det Menneske, som er Iagttagelsens Gjenstand. Dersom Du kunde faae et Menneske at see for ramme Alvor fægte med Luften, eller dersom Du kunde faae en Dandser til ene at dandse den Dands, han ellers dandser med en Anden: saa vilde Du bedst kunne iagttage hans Bevægelser, bedre end om han sloges med et virkeligt andet Menneske, eller om han dandsede med et virkeligt andet Menneske. Og hvis Du forstaaer den Kunst, i Samtale med En at gjøre Dig til »Ingen«, faaer Du bedst at vide, hvad der boer i dette Menneske. O, men naar et Menneske forholder sig til en Afdød, saa er der i dette Forhold kun Een, thi en Afdød er ingen Virkelighed; Ingen, Ingen kan saa godt gjøre sig til »Ingen« som en Afdød, thi han er »Ingen«. Her kan der altsaa ikke være Tale om nogen Mislighed for Iagttagelsen, her bliver den Levende aabenbar, her maa han vise sig ganske som han er; thi en Afdød, ja det er en underfundig Mand, han har ganske trukket sig udenfor, han har ikke den mindste Indflydelse, hverken forstyrrende eller hjælpende, paa den Levende, som forholder sig til ham. En Afdød er ingen virkelig Gjenstand, han er kun den Anledning, som bestandigt aabenbarer, hvad der boer i den Levende, der forholder sig til ham, eller som hjælper til at gjøre det aabenbart, hvorledes den Levende er, som ikke forholder sig til ham.

Thi mod Afdøde have vi dog vel ogsaa Pligter. Skulle vi elske de Mennesker, vi see, da ogsaa dem, vi have seet, men ikke mere see, fordi Døden tog dem bort. Man skal ikke forstyrre den Døde ved sin Klagen og Skrigen; man skal omgaaes en Død, som man omgaaes en Sovende, hvem man ikke nænner at vække, fordi man haaber, at han nok vaagner af sig selv. »Græd saa

sagteligen over en Død, thi han er kommen til Rolighed«, siger Sirach (22, 12); og ikke bedre veed jeg at betegne den sande Erindren end ved denne sagtelige Græden, der ikke tager hulkende paa i Øieblikket — og snart aflader. Nei, man skal erindre den Afdøde, græde sagtelig, men græde længe. Hvor længe lader sig ikke forud bestemme, da ingen Erindrende med Bestemthed kan vide, hvor længe han skal være adskilt fra den Afdøde. Men Den, der kjerligt erindrer en Afdød, han kan gjøre nogle Ord af Davids Psalme, hvor der jo ogsaa er Tale om Erindren, til sine »dersom jeg forglemmer Dig, saa forglemme min høire Haand mig; min Tunge hænge ved min Gane, naar jeg ikke ihukommer Dig, naar jeg ikke ophøier Dig over min ypperste Glæde« — kun erindre han, at Opgaven ikke er at sige det, strax den første Dag, men at blive sig selv og den Afdøde tro i denne Sindsstemning, om man end, hvad der som oftest baade for en vis Sømmeligheds og for Sikkerhedens Skyld er at foretrække, fortier det. Det er en Opgave; og man behøver da ikke at have seet meget i Livet for at have seet nok til at forvisse sig om, at det godt kan behøve at indskærpes, at det er en Opgave, en Pligt, at erindre den Afdøde: den ene til sig selv overladte menneskelige Følelses Uvederhæftighed viser sig maaskee aldrig større end netop i dette Forhold. Og dog er derfor jo ikke denne Følelse usand eller dens heftige Udbrud, det vil sige, man mener, hvad man siger, man mener det i det Øieblik man siger det, men man tilfredsstiller sig selv og sin uoptugtede Følelses Lidenskab ved at tale i Udtryk, som forpligtige saaledes, at der maaskee sjeldent er En, som ikke ved sit Senere gjør sit Første, skjøndt det var sandt, usandt. O, man taler ofte om, hvilken ganske anden Betragtning af Menneskelivet man vilde faae, hvis alt Det blev aabenbart, som Livet skjuler over — ak, hvis Døden vilde rykke ud med hvad den veed om de Levende: hvilket forfærdeligt Bidrag til den Menneskekundskab, der i det mindste ikke ligefrem befordrer Menneskekjerlighed!

Saa lad os da blandt Kjerlighedens Gjerninger ikke glemme denne, ikke glemme at betragte

den Kjerlighedens Gjerning at erindre en Afdød.

Den Kjerlighedens Gjerning at erindre en Afdød er en Gjerning af den **uegennyttigste** Kjerlighed.

---

nogle Ord af Davids Psalme] Ps. 137, 5–6.

Naar man vil forvisse sig om, at Kjerlighed er ganske uegennyttig, saa kan man jo fjerne enhver Mulighed af Gjengjeld. Men denne er just fjernet i Forholdet til en Afdød. Bliver da Kjerligheden alligevel ved, saa er den i Sandhed uegennyttig.

Gjengjelden i Forhold til Kjerlighed kan være det meget Forskjellige. Man kan for den Sags Skyld have ligefrem Fordeel og Vinding; og det er jo vel bestandigt det Almindelige, dette »Hedenske« »at elske dem, som kunne gjøre Gjengjeld.« I denne Betydning er Gjengjelden Noget fra Kjerligheden selv Forskjelligt, det Ueensartede. Men der gives ogsaa en med Kjerligheden eensartet Gjengjeld for Kjerlighed: Gjenkjerlighed. Og saa meget Godt er der dog vel i det større Antal af Mennesker, at de i Reglen ville ansee denne Gjengjeld, Taknemlighedens, Skjønsomhedens, Hengivenhedens, kort Gjenkjerlighedens Gjengjeld for den betydeligste, om de maaskee i en anden Forstand ikke ville indrømme, at den er Gjengjeld, og derfor mene, at man ikke kan kalde Kjerligheden egennyttig, forsaavidt den eftertragter denne Gjengjeld. — Men den Døde gjør i ingen Forstand Gjengjeld.

Der er i denne Henseende en Lighed mellem det kjerligt at erindre en Afdød og Forældres Kjerlighed til Børn. Forældre elske Børnene næsten førend de blive til, og længe førend de blive sig bevidste, altsaa som Ikke-værende. Men en Afdød er ogsaa en Ikkeværende; og dette er de to største Velgjerninger: at give et Menneske Livet og at erindre en Afdød; dog den første Kjerlighedens Gjerning har Gjengjeld. Dersom der for Forældrene slet intet Haab var om, slet ingen Udsigt til engang at faae Glæde af Børnene og Løn for deres Kjerlighed — ja, der blev vel mangen Fader og Moder, som alligevel vilde kjerligt gjøre Alt for Børnene: o, men der var vist ogsaa mangen Fader og Moder, hvis Kjerlighed blev kold. Det er ikke vor Mening hermed strax at ville erklære en saadan Fader eller Moder for ukjerlig, nei, men Kjerligheden i dem var dog saa svag, eller Selvkjerligheden saa stærk, at der behøvedes dette glade Haab, denne opmuntrende Udsigt. Og med dette Haab, denne Udsigt har det nu engang sin Rigtighed. Forældrene kunne sige til hinanden: »der ligger rigtignok en lang Tid for vort lille Barn, det er mange Aar; men i al den Tid have vi dog ogsaa Glæde af ham, og fremfor alt have vi det Haab, at han engang vil lønne vor Kjerlighed, vil, om han ikke gjør Andet, til Gjengjeld gjøre os vor Alderdom glad.«

Den Afdøde derimod gjør ingen Gjengjeld. Den kjerligt Erindrende kan maaskee ogsaa sige: »der ligger et langt Liv for mig, indviet til Erindring, men Udsigten er i det første og i det sidste

Øieblik den samme, der er i en vis Forstand slet Intet til Hinder for den Udsigt, thi der er slet ingen Udsigt«. O, det er saa haabløst i en vis Forstand, saa utaknemligt et Arbeide, i den Forstand, som Landmanden siger det, saa nedslaaende en Beskæftigelse at erindre en Afdød! Thi en Afdød, han voxer og trives ikke, som Barnet gjør, Fremtiden imøde: en Afdød smuldrer blot mere og mere hen i den visse Undergang. En Afdød glæder ikke den Erindrende som Barnet glæder Moderen, glæder ham ikke som Barnet glæder hende, naar det paa hendes Spørgsmaal hvem det elsker meest, svarer »Moder«: den Afdøde elsker Ingen meest, han synes slet Ingen at elske. O, det er saa forstemmende, at han saaledes roligt bliver dernede i Graven, medens Længselen efter ham tiltager, saa forstemmende, at der ikke er Tanke om nogen Forandring uden Opløsningens, stærkere og stærkere! Vel sandt, saa er han heller ikke vanskelig, som stundom Barnet kan være, han volder ikke, idetmindste ikke ved sin Vanskelighed, søvnløse Nætter — thi, forunderligt nok, det gode Barn volder ikke søvnløse Nætter, og derimod en Afdød, han volder søvnløse Nætter, jo bedre han var. O, men selv i Forhold til det vanskeligste Barn er der dog Haab om og Udsigt til Gjenkjerlighedens Gjengjeld: men den Døde gjør slet ingen Gjengjeld; hvad enten Du for hans Skyld er søvnløs og ventende, eller Du ganske glemmer ham, det synes at være ham aldeles ligegyldigt.

Dersom Du derfor vil prøve Dig selv, om Du elsker uegennyttigt, saa agt engang paa, hvorledes Du forholder Dig til en Afdød. Megen Kjerlighed, upaatvivleligt den meste, vilde vistnok for en skarpere Prøvelse vise sig at være Selvkjerlighed. Men Sagen er den, i Kjerligheds-Forholdet mellem Levende er der dog gjerne Haab om, Udsigt til Gjengjeld, idetmindste til Gjenkjerlighedens Gjengjeld; og i Almindelighed kommer Gjengjelden ogsaa. Men dette Haab, denne Udsigt, samt at derpaa Gjengjelden kommer, gjør, at man ikke ganske bestemt kan see, hvad der er Kjerlighed og hvad der er Selvkjerlighed, fordi man ikke ganske bestemt kan see, om Gjengjelden er forventet og i hvilken Forstand. I Forholdet til en Afdød derimod er Iagttagelsen saa let. O, dersom Menneskene vare vante til at elske i Sandhed uegennyttigt, vilde man vist ogsaa erindre de Afdøde anderledes end man ordentligviis gjør, naar den første, stundom temmelig korte, Tid er forbi, i hvilken man da elsker de Afdøde uordentligt nok med Skrigen og Støien.

Den Kjerlighedens Gjerning at erindre en Afdød, er en Gjerning af den frieste Kjerlighed.

For ret at prøve om Kjerligheden er ganske fri, kan man jo fjerne alt Det, som paa nogen Maade kunde afnøde En Kjerligheds-Gjerningen. Men dette er netop borte i Forholdet til en Afdød. Bliver da Kjerligheden alligevel ved, saa er dette den frieste Kjerlighed.

Hvad der kan afnøde et Menneske Kjerlighedens Gjerning kan være det saare Forskjellige og lader sig ikke saaledes opregne. Barnet skriger, den Fattige trygler, Enken bestormer, Hensynet nøder, Elendigheden tvinger og saaledes fremdeles. Men al den Kjerlighed i Gjerning, der saaledes afnødes, er ikke ganske fri.

Jo stærkere det Nødende er, jo mindre fri er Kjerligheden. Dette bringe vi ogsaa i Almindelighed i Anslag betræffende Forældres Kjerlighed til Børn. Naar man ret vil skildre Hjælpeløshed, og skildre den i dens meest nødende Skikkelse, pleier man at minde om det spæde Barn, der ligger i al dets Hjælpeløshed, ved hvilken det ligesom afnøder Forældrene Kjerligheden — det ligesom afnøder, thi virkeligt afnøder det jo kun de Forældre Kjerlighed, som ikke ere hvad de burde være. Altsaa det spæde Barn i al sin Hjælpeløshed! Og dog, naar et Menneske først ligger i sin Grav med tre Alen Jord over sig, da er han mere hjælpeløs end Barnet!

Men Barnet skriger! Dersom Barnet ikke kunde skrige — ja der blev vel mangen Fader og Moder, som alligevel pleiede det med al Kjerlighed: o, men der var vel ogsaa mangen Fader og Moder, som saa, i det mindste mange Gange, vilde glemme Barnet. Vor Mening er ikke, strax derfor at kalde en saadan Fader eller Moder ukjerlig; men Kjerligheden i dem var dog saa svag, saa selvkjerlig, at de behøvede denne Paamindelse, denne Nøden.

Den Døde derimod, han skriger ikke som Barnet, han bringer sig ikke i Erindring liig den Trængende, han trygler ikke liig Tiggeren, han nøder ikke ved Hensynet, han tvinger Dig ikke ved den synlige Elendighed, han bestormer Dig ikke som Enken Dommeren: den Døde tier og siger ikke eet Ord, han bliver ganske stille, rører sig ikke af Stedet — og maaskee lider han heller ikke Ondt! Der er Ingen, som uleiliger en Levende mindre end en Afdød, og Ingen, hvem det for en Levende er lettere at undgaae end en Afdød. Du kan sætte Dit Barn ud hos Fremmede for ikke at høre dets Skrigen, Du kan negte Dig hjemme for at undgaae

---

som Enken Dommeren] Luc. 18, 2—3.

Tiggerens Tryglen, Du kan gaae forklædt omkring for at Ingen skal kjende Dig: kort Du kan i Forholdet til Levende bruge mange Forsigtighedsmidler, som dog maaskee ikke ganske skulle sikkre Dig, men i Forholdet til en Afdød behøver Du ikke den mindste Forsigtighed, og Du er dog ganske sikker. Dersom Nogen er saaledes til Sinds, dersom det passer bedst ind i hans Kram at blive den Døde qvit jo før jo hellere, saa kan han, aldeles upaatalt og uden at vorde Gjenstand for nogetsomhelst Søgsmaal, blive kold saa noget nær i samme Øieblik som den Døde er bleven kold. Naar han blot for en Skams Skyld (og for den Dødes Skyld er det da ikke) husker at græde lidt i Avisen paa Begravelsesdagen, naar han blot passer paa at vise den Afdøde den sidste Ære — for en Skams Skyld: saa kan han for den Sags Skyld lee af den Døde lige op i hans — nei ikke i hans aabne Øine, thi de ere nu lukkede. En Død har, naturligt, slet ingen Rettigheder i Livet; der er ingen Øvrighed, som har med det at gjøre, om Du erindrer en Afdød, ingen Øvrighed, der blander sig ind i dette Forhold, som dog stundom i Forholdet mellem Forældre og Børn — og den Døde gjør saa vist selv intet Skridt for paa nogen Maade at uleilige eller tvinge. — Vil Du derfor prøve, om Du elsker frit, saa agt engang paa, hvorledes Du i Tidens Længde forholder Dig til en Afdød.

Dersom det ikke syntes saa spøgende (hvad det dog visseligen ikke er uden for Den, der ikke veed hvad det Alvorlige er), saa vilde jeg sige, at man som Indskrift over Porten til de Dødes Have kunde sætte »her nødes ikke« eller »hos os nødes ikke«. Og dog, jeg vil nok sige det, jeg vil ogsaa nok have sagt det, og ogsaa nok vedstaae at have sagt det; thi jeg har tænkt for meget over Døden til ikke at vide, at Den, som ikke veed, til Opvækkelse vel at mærke, at benytte den Underfundighed, al den Dybsindets Skalkagtighed, som ligger i Døden, han kan netop ikke tale alvorligt om den. Døden er ikke alvorlig paa samme Maade som det Evige er. Til Dødens Alvor hører just det besynderligt Opvækkende, denne en dybsindig Spots Medlyden, som, løsreven fra det Eviges Tanke, er en tom ofte en fræk Spøg, men med det Eviges Tanke er netop hvad den skal være, og yderst forskjellig fra den fade Alvorlighed, der mindst af Alt fanger og rummer en Tanke, der har den Spænding, som Dødens.

O, der tales i Verden saa meget om, at Kjerlighed maa være fri; at man ikke kan elske, saa snart der er den mindste Tvang; at man i Henseende til Kjerlighed slet ikke maa nødes: nu vel, saa lad os da see, naar det kommer til Stykket, hvorledes det

staaer sig med den frie Kjerlighed — hvorledes de Afdøde erindres i Kjerlighed; thi en Afdød nøder En slet ikke. Ja, i Skilsmissens Øieblik, naar man ikke kan undvære den Afdøde, da skriges der. Er dette den saa meget omtalte fri Kjerlighed, er dette Kjerlighed til den Afdøde? Og derpaa, lidt efter lidt, efterhaanden som den Afdøde smuldrer hen, saa smuldrer ogsaa Erindringen hen mellem Fingrene, man veed ikke, hvor den bliver af; man bliver lidt efter lidt fri for denne — svære Erindring. Men saaledes at blive fri, er det den frie Kjerlighed, er det Kjerlighed til den Afdøde? Ordsproget siger jo: ude af Øie, ude af Tanke. Og det kan man altid være sikker paa, at et Ordsprog siger sandt om hvordan det gaaer til i Verden; noget Andet er, at ethvert Ordsprog, christeligt forstaaet, er usandt.

Hvis det var sandt alt Det, der siges om at elske frit, det er, hvis det skete, hvis det udførtes, hvis Menneskene vare vante til at elske saaledes, saa vilde Menneskene ogsaa elske de Afdøde anderledes end de gjøre. Men Sagen er, at i Forhold til anden menneskelig Kjerlighed er der som oftest noget Nødende, om ikke Andet saa det daglige Syn og Vanen, og derfor kan man ikke bestemt see, hvorvidt det er Kjerligheden, som frit holder sin Gjenstand fast, eller det er Gjenstanden, der paa een eller anden Maade nødende hjælper til. Men i Forholdet til en Afdød bliver Alt aabenbart. Her er intet, slet intet Nødende. Derimod har den kjerlige Erindren af en Afdød at værge sig mod Virkeligheden om En, at den ikke ved nye og nye Indtryk faaer ganske Magt til at udslette Erindringen; og har at værge sig mod Tiden: kort, den har at værge om sin Frihed i at erindre mod Det, som vil nøde En til at glemme. Og Tidens Magt er stor. Man mærker det maaskee ikke i Tiden, fordi Tiden listigt lister Lidt fra En ad Gangen; man vil maaskee først ret faae det at vide i Evigheden, naar man skal til om igjen og baglænds at see efter, hvad det var man ved Hjælp af Tiden og de 40 Aar har faaet viklet sammen. Ja, Tiden er en farlig Magt; det lader sig i Tiden saa let gjøre at begynde forfra, og saa at glemme, hvor det var man slap. Naar derfor En begynder endog blot at læse en meget stor Bog, og ikke ret troer paa sin Hukommelse, saa lægger han Mærker: o, men hvor ofte glemmer ikke et Menneske i Forhold til sit hele Liv at lægge Mærker for ret at kunne lægge Mærke! Og nu i Aarenes Løb at skulle erindre en Afdød -- ak, medens han slet Intet gjør for at hjælpe En, snarere, hvis han gjør Noget, eller ved slet Intet at gjøre, gjør Alt for at vise En, hvor ligegyldig han er derved! Imidlertid vinke Livets mangfoldige Opfordringer ad En, de Le-

vende vinke ad En og sige: kom til os, vi ville holde af Dig. Den Afdøde derimod, han kan ikke vinke, forsaavidt det ellers var hans Ønske, han kan ikke vinke, han kan slet Intet gjøre for at fængsle os til sig, han kan ikke røre en Finger, han ligger og smuldrer hen — hvor let for Livets og Øieblikkets Magter at overvinde en saadan Afmægtig! O, der er dog Ingen saa hjælpeløs som en Afdød, medens han tillige i sin Hjælpeløshed ubetinget ikke har det allermindste Nødende! Og derfor er ingen Kjerlighed fri som den Kjerligheds Gjerning, der erindrer en Afdød — thi at erindre ham er noget Andet end i den første Tid ikke at kunne glemme ham.

Den Kjerlighedens Gjerning at erindre en Afdød er en Gjerning af den trofasteste Kjerlighed.

For ret at prøve, om Kjerligheden i et Menneske er trofast, kan man jo fjerne alt Det, hvorved Gjenstanden kunde paa nogen Maade hjælpe ham til at være trofast. Men alt Dette er netop borte i Forholdet til en Afdød, der ingen virkelig Gjenstand er. Dersom da Kjerligheden vedbliver, er denne den trofasteste.

Ikke sjeldent er der Tale om Mangel paa Trofasthed i Kjerlighed mellem Menneskene. Saa giver da den Ene den Anden Skylden og siger »det var ikke mig, der forandrede mig, det var ham, der forandrede sig«. Godt. Og hvad saa videre? Blev saa Du uforandret? »Nei, det var jo naturligt og en Selvfølge, at jeg ogsaa forandrede mig«. Vi ville nu her ikke oplyse, hvor meningsløst det er med denne formeentlige Selvfølge, ved hvilken det følger af sig selv, at jeg forandrer mig, fordi en Anden forandrer sig. Nei, vi tale om Forholdet til en Afdød, og her kan der dog vel ikke være Tale om, at det var den Afdøde, der forandrede sig. Indtræder der en Forandring i dette Forhold, maa det være mig, der har forandret mig. Vil Du derfor prøve, om Du elsker trofast, saa agt engang paa, hvorledes Du forholder Dig til en Afdød.

Men Sagen er den: det er sandeligen en vanskelig Opgave, at bevare sig selv uforandret i Tiden; og tillige er Sagen den, at Menneskene, mere end de elske baade Levende og Døde, elske at bedrage sig selv i allehaande Indbildning. O, hvor Mangen lever ikke hen i den faste Overbeviisning, som han turde døe paa, at hvis den Anden ikke havde forandret sig, skulde han ogsaa være bleven uforandret. Men er det da saa, er da virkeligen hver en Levende i Forholdet til en Afdød aldeles uforandret? O, i intet Forhold er maaskee Forandringen saa mærkelig, saa stor, som i

den mellem en Levende og en Afdød — medens den Afdøde dog vel ikke er Den, som forandrer sig.

Naar tvende Levende holde sammen i Kjerlighed, holder den Ene paa den Anden, og Sammenholdet paa dem Begge. Men med den Afdøde er intet Sammenhold muligt. I det første Øieblik efter kan han maaskee endnu siges at holde paa En, en Affølge af Sammenholdet, og derfor er det ogsaa det hyppigste Tilfælde, det Almindelige, at han erindres i denne Tid. I Tidens Løb derimod holder han ikke paa den Levende; og Forholdet ophører, hvis den Levende ikke holder paa ham. Men hvad er Trofasthed? Er det Trofasthed, at en Anden holder paa mig?

Naar da Døden sætter Skilsmisse mellem Tvende, saa tager den efterlevende — Trofaste paa i det første Øieblik »han skal aldrig glemme den Afdøde«. O, hvor uforsigtigt; thi sandeligen, en Afdød er en listig Mand at tale med, kun at hans List ikke er som Dens, om hvem det siges, »ham tager man ikke igjen hvor man sætter ham,« thi den Dødes List bestaaer netop i, at man ikke faaer ham bort igjen derfra, hvor man satte ham. Man fristes ofte til at troe, at Menneskene have den Forestilling, at man til en Afdød kan sige saa omtrent hvad man vil, i Betragtning af, at han jo er død, Intet hører og Intet svarer. Og dog, dog tag Dig af Alt meest iagt for hvad Du siger til en Afdød. Du kan maaskee ganske roligt sige til en Levende »Dig skal jeg aldrig glemme«. Og naar saa nogle Aar er gaaet, saa have I forhaabentligen begge lykkeligt og vel glemt det Hele — det vil idetmindste være det sjeldnere Tilfælde, at Du skulde være uheldig nok til at træffe paa en mindre Glemsom. Men tag Dig iagt for enhver Afdød! Thi den Døde, han er en afsluttet og bestemt Mand, han er ikke som vi Andre endnu paa Eventyr, i hvilke vi kunne opleve mange snurrige Begivenheder, og sytten Gange glemme hvad vi have sagt. Naar Du til en Afdød siger: »Dig skal jeg aldrig glemme«, saa er det, som svarede han: »godt; vær forvisset om, jeg skal aldrig glemme at Du har sagt det«. Og om end alle Medlevende ville forsikkre Dig, at han har glemt det: af den Dødes Mund skal Du aldrig faae det at høre. Nei, han gaaer til Sit — men han forandres ikke. Du skal ikke til en Afdød kunne sige, at det var ham, der var bleven ældre, og at dette forklarer Dit forandrede Forhold til ham — thi en Afdød bliver ikke ældre. Du skal ikke til en Afdød kunne sige, at det var ham, der i Tidens Løb blev kold — thi han er ikke bleven koldere end han var, da Du var saa varm; ei heller, at det var ham, der var bleven styggere, hvorfor Du ikke kunde elske ham mere — thi

han er ikke væsentligen bleven styggere end da han var et smukt Liig, hvilket dog ikke egner sig som Gjenstand for Elskov; ei heller, at det var ham, der har indladt sig med Andre — thi en Afdød indlader sig ikke med Andre. Nei, hvad enten Du nu vil begynde igjen, hvor I slap, eller Du ikke vil: en Afdød begynder med den punktligste Nøiagtighed lige der igjen, hvor I slap. Thi en Afdød er, skjøndt man ikke seer det paa ham, en stærk Mand: han har Uforandrethedens Styrke. Og en Afdød er en stolt Mand. Har Du ikke lagt Mærke til, at den Stolte netop i Forholdet til Den, han foragter dybest, beflitter sig meest paa ikke at lade sig mærke med Noget, at synes aldeles uforandret, at lade ganske som Ingenting, for derved nemlig at overgive den Foragtede til at synke dybere og dybere — thi kun Den, hvem den Stolte holder af, gjør han velvillig opmærksom paa Uretten, paa Vildfarelsen, for derved nemlig at hjælpe ham til det Rette. O, men en Afdød — hvo formaaer stolt som han slet Intet at lade sig mærke med, selv om han foragter en Levende, der glemmer ham og Afskeds-Ordet — en Afdød gjør jo endog Alt, for at bringe sig selv i Glemsel! Den Døde kommer ikke til Dig og minder Dig; han seer ikke paa Dig i Forbigaaende; Du møder ham aldrig; og hvis Du mødte ham og saae ham, i hans Miner er der intet Uvilkaarligt, som mod hans Villie kunde forraade hvad han mener og dømmer om Dig, thi en Død har sit Ansigt i sin Magt. Sandeligen vi skulle vel vogte os for paa Digterviis at mane Døde frem for at bringe sig i Erindring: det Frygteligste er netop, at den Afdøde slet Intet lader sig mærke med. Frygt derfor den Afdøde, frygt hans Snildhed, frygt hans Bestemthed, frygt hans Styrke, frygt hans Stolthed! Men elsker Du ham, da erindre Du ham kjerligt, og Du har ingen Grund til at frygte; Du skal af den Afdøde, og netop af ham som Afdød, lære den Snildhed i Tanken, den Bestemthed i Udtrykket, den Styrke i Uforandrethed, den Stolthed i Livet, som Du af intet Menneske, ikke det mægtigst begavede, vilde kunne lære saaledes.

Den Afdøde forandrer sig ikke, der er ikke Tanke om nogen Undskyldnings Mulighed ved at skyde Skylden paa ham; han er altsaa trofast. Ja det er sandt; men han er ingen Virkelighed, og han gjør derfor Intet, slet Intet for at holde paa Dig, kun han forandres ikke. Indtræder da Forandringen i Forholdet mellem en Levende og en Død, saa er det dog vel klart, at det maa være den Levende, der har forandret sig. Indtræder derimod ingen Forandring, saa er det den Levende, der i Sandhed har været trofast, trofast i kjerligt at erindre ham — ak, medens han Intet

kunde gjøre for at holde paa Dig, ak, medens han giorde Alt, som for at lade, at han ganske havde glemt Dig, og hvad Du havde sagt til ham. Thi ikke Den, der virkeligen har glemt, hvad man har sagt til ham, kan udtrykke bestemtere, at det er glemt, at det hele Forhold til ham, den hele Sag med ham er glemt, end den Afdøde gjør det.

Den Kjerlighedens Gjerning at erindre en Afdød er saaledes en Gjerning af den uegennyttigste, den frieste, den trofasteste Kjerlighed. Saa gaae da hen og udøv den; erindre den Afdøde, og lær just derved at elske de Levende uegennyttigt, frit, trofast. I Forholdet til en Afdød har Du Maalestokken, hvorpaa Du kan prøve Dig selv. Den, som bruger denne Maalestok, han skal med Lethed kunne forkorte de meest forviklede Forholds Vidtløftighed, og han skal lære at væmmes ved al den Masse af Undskyldninger, Virkeligheden ellers strax har ved Haanden, for at oplyse, at det er den Anden, som er egennyttig, den Anden, som selv er Skyld i at han glemmes, fordi han ikke bringer sig i Erindring, den Anden, som er troløs. Erindre den Afdøde, saa har Du, foruden den Velsignelse, der er uadskillelig fra denne Kjerlighedens Gjerning, tillige den bedste Veiledning til at forstaae Livet rigtigt: at det er Pligt at elske de Mennesker, vi ikke see, men ogsaa dem vi see. Pligten at elske de Mennesker vi see kan ikke ophøre, fordi Døden skiller dem fra os, thi Pligten er evig; men altsaa kan Pligten mod de Afdøde heller ikke skille de Medlevende saaledes fra os, at disse ikke blive Gjenstand for vor Kjerlighed.

X.

Den Kjerlighedens Gjerning at anprise Kjerlighed.

»At sige det er ingen Kunst, men at gjøre det«. Dette er en ordsproglig Bemærkning, som ogsaa er ganske sand, naar man fornuftigviis undtager de Tilfælde og Forhold, hvor Kunsten virkelig er »at sige det«. Thi det var jo besynderligt, om Nogen vilde negte, at Digterens Kunst netop er »at sige det«, da dog vel ikke Enhver kan sige Det, som Digteren siger saaledes, at han netop derved viser sig at være Digter. Tildeels gjælder dette ogsaa om Talerens Kunst.

Men i Henseende til Kjerlighed gjælder det hverken tildeels eller ganske, at Kunsten er at sige det, eller at det at kunne sige det paa nogen Maade væsentligen er betinget ved Begavethedens Tilfældighed. Just derfor er det saa opbyggeligt at tale om Kjerlighed, fordi man bestandig maa betænke og sige til sig selv: »det kan Enhver, eller det burde Enhver kunne« — medens det var en underlig Tale, at Enhver er eller kunde være Digter. Kjerligheden, som overvinder alle Forskjelligheder, som løser alle Baand for at binde Alle i Kjerlighedens, maa naturligviis kjerligt passe paa, at her ikke pludseligen en egen Art Forskjellighed splidagtig gjør sig gjeldende.

Fordi dette forholder sig saaledes, fordi det ingen »Kunst« er at anprise Kjerlighed, just derfor er det en Gjerning at gjøre det; thi »Kunst« forholder sig til Begavethedens Tilfældighed, Gjerning forholder sig til det Almene-Menneskelige. Saa kan da Ordsproget paa en egen Maade finde sin Anvendelse. Hvis saaledes En i en flygtig henkastet Bemærkning, i et Hastværks-Forslag (hvilket især

synes at behage disse Tider) vilde sige, »det var godt om Nogen paatog sig at anprise Kjerlighed«, saa maatte man svare, »at sige det er ingen Kunst, men at gjøre det« — og det uagtet »at gjøre det« i denne Forbindelse vilde betyde at sige det, hvad der dog, som viist er blevet, i Forhold til Kjerlighed ingen Kunst er: saa det altsaa er Kunsten og dog ingen Kunst, men en Gjerning. Gjerningen er da at paatage sig Arbeidet ved at udføre en saadan Anpriisning af Kjerlighed, hvortil baade kræves Tid og Flid. Dersom det var en Kunst at anprise Kjerlighed var Forholdet ikke saaledes. Thi i Forholdet til en Kunst er det sandeligen ikke Enhver givet at øve den, selv om han vil anvende Tiden og Fliden, vil paatage sig Arbeidet. Kjerlighed derimod, o, den er ikke som Kunsten, misundelig paa sig selv, og derfor kun Faa skjenket. Enhver, der vil have Kjerlighed, ham gives den, og vil han paatage sig Arbeidet med at anprise den, da skal det ogsaa lykkes ham.

Saa lad os nu betragte

Den Kjerlighedens Gjerning at anprise Kjerlighed.

Det er en Gjerning, og naturligviis en Gjerning af Kjerlighed, thi det kan kun gjøres i Kjerlighed, nærmere bestemmet i Sandhedskjerlighed. Vi ville stræbe at tydeliggjøre, hvorledes denne Gjerning maa udføres.

Den Gjerning at anprise Kjerlighed maa **indefter** gjøres i Selvfornegtelse.

Naar det at anprise Kjerlighed skal gjøres tilgavns, da maa man i lang Tid holde ud at tænke een Tanke, holde det ud med den, aandeligt forstaaet, strengeste Afholdenhed i Forhold til alt Ueensartet, Fremmed, Uvedkommende, Forstyrrende, holde det ud med den punktligste og lydigste Forsagelse af enhver anden Tanke. Men dette er meget anstrengende. Ad den Vei at gaae fra Mening og Sammenhæng, fra Forstanden er let nok; og det vil ogsaa blive Tilfældet, hvis det Ene, som beskæftiger, er en enkelt endelig Forestilling, ikke een uendelig Tanke. Men er det ogsaa, hvad der frelser og bevarer Forstanden, een Tanke, det er dog meget anstrengende. At tænke een Tanke, altsaa, med Retningen indefter bort fra al Adspredelse, i Stigen fra Maaned til Maaned at gjøre den Haand stærkere og stærkere, der strammer Tænkningens Streng, og saa, fra den anden Side, i Stigen at lære bestandigt lydigere, bestandigt ydmygere at gjøre den Haand lettere og smidigere i Leddet, den Haand, med hvilken der hvert Secund, hvis fornødent skulde gjøres, kan et Øieblik mindskes og lindres ved Stramningen,

altsaa med stigende Lidenskab at gribe fastere og fastere, sikkrere og sikkrere, og med voxende Ydmyghed at kunne, hvis et Øieblik fornødent gjordes, give lettere og lettere Slip: det er meget anstrengende. Og dog kan det ikke blive skjult for En, at dette er det Fornødne, ei heller kan det blive skjult for En, om man gjør det; thi naar man kun tænker een Tanke er Retningen indefter.

Eet er det jo at tænke saaledes, at Ens Opmærksomhed bestandigt blot er udefter, i Retning af Gjenstanden, som er noget Udvortes; et Andet at være saaledes vendt i at tænke, at man bestandigt i hvert Øieblik bliver sig selv bevidst, sig sin Tilstand under Tænkningen bevidst, eller hvorledes det gaaer til i En selv under Tænkningen. Men kun det Sidste er væsentligen at tænke, det er nemlig Gjennemsigtighed; det første er en uklar Tænkning, der lider af den Modsigelse, at Det, der tænkende klarer Andet, selv i sidste Grund er uklart. En saadan Tænker forklarer ved sin Tænkning Andet, og see, han forstaaer sig ikke selv; han gjør i Retningen udefter mod Gjenstanden maaskee en meget grundig Brug af sine naturlige Evner, men i Retningen indefter en meget overfladisk, og derfor bliver al hans Tænkning, hvor grundig den end synes, dog i Grunden overfladisk. Men naar Gjenstanden for Ens Tænkning er i udvortes Forstand vidtløftig, eller naar man forvandler Det, hvorover man tænker, til en lærd Gjenstand, eller naar man springer fra een Gjenstand til en anden, saa opdager man ikke denne sidste Mislighed: at der til Grund for al Klarheden ligger en Uklarhed, istedetfor, at sand Klarhed ene kan være i Gjennemsigtighed. Naar man derimod kun tænker een Tanke, saa har man ingen udvortes Gjenstand, saa har man Retningen indefter i Selvfordybelse, saa maa man gjøre Opdagelsen betræffende sin egen indre Tilstand; og denne Opdagelse er først meget ydmygende. Det forholder sig ikke paa samme Maade med Menneske-Aandens Kræfter, som med Legemets Kræfter. Dersom En arbeider over sine legemlige Kræfter, ja, saa er han sprengt, og dermed er Intet vundet. Men dersom En ikke, just ved at vælge Retningen indefter, overarbeider sin Aands Kræfter som saadanne, opdager han slet ikke, eller han opdager ikke i dybere Forstand, at Gud er til; og naar saa er, har han jo tabt det Vigtigste, eller det Vigtigste er væsentligen undgaaet ham. I Legemets Kraft som saadan ligger der nemlig intet Selvisk, men i Menneske-Aanden som saadan ligger der en Selviskhed, der maa knækkes, hvis Guds-Forholdet i Sandhed skal vindes. Dette maa nu Den, der kun tænker een Tanke, erfare, han maa opleve, at den Standsning indtræder, hvori det er som fratoges Alt ham, han maa for-

søge den Livsfare, i hvilken det gjælder om at tabe Livet for at vinde det. Det er ad den Vei han skal frem, hvis han skal bringe noget Dybere for Dagen; springer han fra i denne Vanskelighed, saa bliver hans Tænkning overfladisk — uagtet det jo rigtignok i disse kløgtige Tider er blevet antaget saadan mellem Mand og Mand, uden dog at spørge sig for hos Gud eller det Evige, at saadan Anstrengelse behøves ikke, ja, at den er Overspændthed. Nu, det forstaaer sig, den behøves heller ikke for at have det mageligt i et tankeløst Liv, eller for at tilfredsstille sine Samtidige ved den beundrede Fuldendthed, der til Punkt og Prikke er ganske som alle de Andre. Men vist er det alligevel, uden at forsøges i denne Vanskelighed og uden denne Anstrengelse bliver Ens Tænkning overfladisk. Thi aandelig forstaaet gjælder det, at just da, naar et Menneske har overarbeidet sin Aands Kraft som saadan, da og først da kan han blive et Redskab; han vil fra det Øieblik af, hvis han oprigtigt og troende holder ud, faae de bedste Kræfter; men det er ikke hans egne, han har dem i Selvfornegtelse. — O, jeg veed ikke til hvem jeg taler betræffende Dette, hvorvidt der er Nogen, som bekymres om Sligt; men dette veed jeg, at der har levet Saadanne, og dette veed jeg, at netop De, der tilgavns have anpriist Kjerlighed, have været velbefarne og heelbefarne Folk i disse nu tildeels næsten ubekjendte Farvande. Og for dem kan jeg jo skrive, trøstende mig ved det skjønne Ord: »Skriv!« »For hvem?« »For de Afdøde, for dem, Du har elsket i en Fortid!« — og i at elske dem vil jeg jo ogsaa træffe sammen med de Kjereste blandt de Medlevende.

Naar man kun tænker een Tanke, maa man i Forhold til det at tænke opdage Selvfornegtelsen, og det er Selvfornegtelsen, der opdager, at Gud er til. Just dette bliver nu Modsigelsen i Salighed og i Forfærdelse: at have en Almægtig til sin Medarbeider. Thi en Almægtig kan ikke være Din, et Menneskes, Medarbeider, uden at dette betyder, at Du slet Intet formaaer; og paa den anden Side, naar han er Din Medhjælper, saa kan Du formaae Alt. Det Anstrengende er, at det er en Modsigelse eller paa een Gang, saa Du ikke oplever det Ene idag det Andet imorgen; og det Anstrengende er, at denne Modsigelse ikke er Noget, Du engang imellem maa blive Dig bevidst, men er Noget, Du i ethvert Øieblik maa blive Dig bevidst. I samme Øieblik det er, som formaaede Du

---

det skjønne Ord: »Skriv!« osv.] Herders sämmtl. Werke. Zur schönen Literatur und Kunst. 16. Th. 1829, S. 114.

Alt — og en selvisk Tanke vil snige sig frem, som var det Dig, der formaaede det, i samme Øieblik kan Alt være tabt for Dig; og i samme Øieblik den selviske Tanke overgiver sig, kan Du igjen have Alt. Men Gud sees ikke; og altsaa idet Gud bruger dette Redskab, hvortil Mennesket gjorde sig selv i Selvfornegtelse, seer det ud, som var det Redskabet, der formaaede Alt, og det frister Redskabet selv at forstaae det saaledes — indtil han saa igjen Intet formaaer. Vanskeligt allerede at arbeide sammen med et andet Menneske, o, men at arbeide sammen med den Almægtige! Ja, det er let nok i en vis Forstand; thi hvad formaaer han ikke, saa kan jeg jo lade ham gjøre det. Vanskeligheden er derfor just, at jeg skal arbeide med, om ikke ved Andet saa ved bestandigt at forstaae, at jeg slet Intet formaaer, hvad ikke forstaaes een Gang for alle. Og dette er vanskeligt at forstaae, at forstaae det ikke i det Øieblik, da man virkeligen Intet formaaer, naar man er syg, uoplagt, men at forstaae det i det Øieblik, da man tilsyneladende formaaer Alt. Der er dog Intet saa hurtigt som en Tanke, og Intet, der kommer saa heftigt paa En som en Tanke, naar den kommer paa En; og nu paa Tankens Hav, paa de »70,000 Favnes Dyb« — inden man lærer, naar Nattens Tid kommer at kunne slumre roligt fra Tankerne i Tillid til, at Gud, som er Kjerlighed, har dem i Overflod, og at kunne vaagne tillidsfuld op til Tankerne, forvisset om, at Gud ikke har sovet! Den mægtige Keiser i Østen havde en Tjener, som mindede ham dagligt om et bestemt Foretagende: men at et ringe Menneske maa vende Forholdet om og sige til Gud, den Almægtige, »husk mig nu endeligen paa Det og Det;« og at Gud saa gjør det! Er dette ikke til at tabe Forstanden over, at et Menneske skal have Lov til at sove trygt og sødt, naar han blot siger til Gud, altsaa som Keiseren til Tjeneren: husk mig endelig paa Det og Det! Men da er igjen denne Almægtige saa nidkjer paa sig selv, at blot et selvisk Ord i denne dumdristige Frihed, som han tillader, saa er Alt tabt, saa husker Gud ikke blot ikke Det og Det, men det er, som vilde han aldrig glemme Det og Det, det Forskyldte. Nei, saa er det jo dog langt sikkrere, at formaae lidt mindre, og saa, paa almindelig menneskelig Viis, indbilde sig, at man er vis paa, at man formaaer det, det er langt sikkrere end dette Anstrengende: ganske egentligen og bogstaveligen Intet at formaae, og derimod i en vis uegentlig Forstand ligesom at formaae Alt.

Dog kun i Selvfornegtelse kan et Menneske tilgavns anprise Kjerlighed; thi Gud er Kjerlighed, og kun i Selvfornegtelse kan et Menneske holde Gud fast. Hvad et Menneske af sig selv veed om

Kjerlighed er meget overfladisk, af Gud maa han faae det Dybere at vide, det er, han maa i Selvfornegtelse blive, hvad ethvert Menneske kan blive (thi Selvfornegtelse er i Forhold til det Almeen-Menneskelige og saaledes forskjellig fra den særlige Kaldelse og Udvælgelse) et Redskab for Gud. Saa kan ethvert Menneske faae Alt at vide om Kjerlighed, ligesom jo ethvert Menneske kan faae at vide, at han er, hvad ethvert Menneske er, elsket af Gud. Forskjellen er blot, at Nogle forekommer (hvad der da ikke synes mig saa forunderligt) denne Tanke mere end tilstrækkelig selv for det længste Liv, saa de endnu i det halvfjerdsindstyvende Aar ikke mene at have forundret sig nok derover, og Andre derimod forekommer (hvad der synes mig saare besynderligt og beklageligt) denne Tanke saa ubetydelig, da det at være elsket af Gud jo ikke er mere end hvad ethvert Menneske er — som var det derfor mindre.

Kun i Selvfornegtelse kan et Menneske tilgavns anprise Kjerlighed. Ingen Digter kan gjøre det. Digteren kan synge om Elskov og Venskab, hvad der er det sjeldne Fortrin at kunne, men »Digteren« kan ikke anprise Kjerlighed. Thi for Digteren er dog Forholdet til den ham begeistrende Aand som en Spøg, Paakaldelsen af dens Bistand som en Spøg (og dette skulde vel svare til Selvfornegtelsen og Bønnen), hans Naturbegavethed derimod det Afgjørende, og Udbyttet af Forholdet til den begeistrende Aand ham Hovedsagen, det er Digtet, Digter-Frembringelsen, som jo er Udbyttet. Men for Den, der skal anprise Kjerlighed (hvad da Enhver kan, dette er intet Fortrin) bør Selvfornegtelsens Forhold til Gud, eller det i Selvfornegtelse at forholde sig til Gud være Alt, være Alvoren; det, om Frembringelsen bliver færdig eller ikke, en Spøg, det er, Guds-Forholdet selv bør være ham vigtigere end Udbyttet. Og det er i Selvfornegtelsen hans ganske alvorlige Overbeviisning, at det er Gud, som hjælper ham.

O, dersom et Menneske i Selvfornegtelse ret kunde skaffe alle Sandsebedrag bort, som formaaede han Noget, ret kunde forstaae, at han selv slet Intet formaaer, det er, dersom et Menneske ret kunde vinde Selvfornegtelsens Seier, og da til Seieren føie Selvfornegtelsens Triumph, i Sandhed og oprigtigt at finde hele sin Salighed i dette selv slet Intet at formaae: hvor skulde et saadant Menneske kunne vidunderligt tale om Kjerlighed! Thi i Selvfornegtelsens yderste Anstrengelse, i denne al den egne Krafts Besvimen og Daanen at være salig, at føle sig salig, hvad er det Andet end i Sandhed at elske Gud? Men Gud er Kjerlighed. Hvo skulde da bedre kunne anprise Kjerlighed end Den, som i Sandhed elsker

Gud; thi han forholder sig jo paa den eneste rigtige Maade til sin Gjenstand: han forholder sig til Gud og i Sandhed elskende.

Dette er indefter Betingelsen eller Maaden paa hvilken det at anprise Kjerlighed maa gjøres. At udføre det har naturligviis sin Løn i sig selv, om det ogsaa derhos har dette Formaal, ved at anprise Kjerlighed, saavidt man formaaer, at vinde Menneskene for den, at gjøre dem ret opmærksomme paa hvad der i Forligelighed er forundt ethvert Menneske, det Høieste nemlig. Thi Den, der anpriser Kunst og Videnskab, han sætter dog de Begavedes og Ikkebegavedes Splid imellem Menneskene. Men Den, der anpriser Kjerlighed, han forliger Alle, ikke i en fælles Armod, ei heller i en fælles Middelmaadighed, men i det Høiestes Fællesskab.

Den Gjerning at anprise Kjerlighed maa **udefter** gjøres i opoffrende Uegennyttighed.

Ved Selvfornegtelse vinder et Menneske at kunne være Redskabet, idet han indefter gjør sig selv til Intet for Gud; ved opoffrende Uegennyttighed gjør han sig udefter til Intet. til en unyttig Tjener: indefter bliver han ikke sig selv vigtig, thi han er Intet, udefter bliver han heller ikke sig selv vigtig, thi han er Intet; han er Intet for Gud — og han glemmer ikke, at han er for Gud, hvor han er. Ak, det kan jo skee, at et Menneske griber feil i det sidste Øieblik, at han, i Sandhed ydmyg for Gud, dog idet han henvender sig til Menneskene bliver stolt af hvad han formaaer. Det er da en Sammenligningens Fristelse, der bliver hans Fald. Han forstod, at han ikke kunde sammenligne sig med Gud, for ham blev han sig bevidst som et Intet; men i Sammenligning med Menneskene syntes han sig dog at være Noget. Det vil sige, han glemte Selvfornegtelsen, han hildedes i et Sandsebedrag, som var han kun i enkelte Timer for Gud, ligesom man i en enkelt Time besøger den kongelige Majestæt. Hvilken sørgelig Forvirring! Thi i Forholdet til et Menneske lader det sig rigtignok gjøre at tale anderledes med ham i hans Nærværelse og anderledes om ham i hans Fraværelse; men skulde det lade sig gjøre at tale om Gud — i hans Fraværelse? Forstaaes Dette rigtigt, saa er den opoffrende Uegennyttighed Eet og det Samme som Selvfornegtelsen. Det vilde dog ogsaa være den forfærdeligste Modsigelse, om Nogen vilde herske over Andre — ved at anprise Kjerlighed. — Saaledes er den opoffrende Uegennyttighed i en vis Forstand, indefter nemlig forstaaet, en Selvfølge af Selvfornegtelse eller Eet med Selvfornegtelsen.

Men udefter er den opoffrende Uegennyttighed fornøden, hvis Kjerlighed i Sandhed skal anprises; og dette er just en Gjerning

af Kjerlighed at ville anprise Kjerlighed i Sandhedskjerlighed. Man kan let nok skaffe sig jordiske Fordele og, hvad der er allersørgeligst, vinde Menneskenes Bifald ved at forkynde allehaande Bedrag. Men sandeligen det er ikke kjerligt. Thi det Modsatte er kjerligt: i Kjerlighed til det Sande og til Menneskene at ville bringe ethvert Offer for at forkynde det Sande, og derimod ikke at ville offre det Mindste af det Sande.

Det Sande maa væsentligen betragtes som stridende i denne Verden; saa god har Verden aldrig været, og saa god bliver den aldrig, at de Fleste ville det Sande, eller have den sande Forestilling derom, saa dets Forkyndelse altsaa strax maatte vinde Alles Bifald. Nei, Den, der vil forkynde noget Sandt i Sandhed, han maa forberede sig paa en anden Maade end ved Hjælp af en saadan bedaarende Forventning, han maa være villig til væsentligen at give Afkald paa Øieblikket. Vel siger, selv en Apostel, at han stræber »at vinde Menneskene«, dog med det Tilføiende, »men for Gud ere vi aabenbare«. Saa er der da mindst af Alt i disse Ord Tanke om denne selviske eller feige, frygtagtige Higen efter at vinde Menneskenes Bifald — som var det Menneskenes Bifald, der afgjorde, om Noget er sandt eller ikke. Nei, for Gud er Apostelen aabenbar, idet han søger at vinde Menneskene; han vil altsaa ikke vinde dem for sig, men for Sandheden. Saasnart han seer, at han kan vinde dem saaledes, at de blive ham hengivne, men misforstaae ham, forvanske hans Lære, saa vil han strax støde dem fra sig — for at vinde dem. Han vil altsaa ikke vinde dem for selv at have Fordeel deraf, men han vil med enhver Opoffrelse, altsaa ogsaa med Opoffrelse af deres Bifald, vinde dem for det Sande — dersom det kan lykkes ham; det er Det, han vil. Derfor siger den samme Apostel et andetsteds (I. Thess. 2, 4. 5. 6.) »saaledes tale vi, ikke som vi ville behage Menneskene, men Gud. Vi omgikkes ikke med smigrende Ord, ei heller med Paaskud for Gjerrighed, vi søgte og ikke Ære af Mennesker, hverken af Eder eller af Andre, enddog vi kunde have været Eder til Byrde som Christi Apostle«. Hvor megen Opoffrelse er ikke heri indeholdt! Han har ikke søgt nogen Fordeel, ikke ladet sig betale, end ikke forsaavidt han med Rette kunde have fordret det som Christi Apostel; han har givet Afkald paa deres Ære, deres Bifald, deres Hengivenhed; forarmet har han udsat sig for deres Miskjendelse, deres Spot: og alt Det har han gjort — for at vinde dem. Ja, paa den Maade er det vistnok til-

---

»at vinde Menneskene«] 2. Cor. 5, 11.

ladeligt at gjøre Alt, om det saa var at sætte Livet til ved at blive henrettet, for at vinde Menneskene; thi det er jo netop i Selvopoffrelse og Uegennyttighed at forsage alle øieblikkelige Midler, ved hvilke man vinder Øieblikket — og taber Sandheden. Grundfæstet ved det Evige staaer Apostelen; det er ham, der ved det Eviges Kræfter i Selvopoffrelse vil vinde Menneskene; det er ikke Apostelen, der for at holde sig selv trænger til dem, og derfor griber det første det bedste, det kløgtigste Middel for at vinde dem — ikke for at vinde Sandheden dem, thi dertil kan ikke bruges saadanne Midler.

Og nu i disse Tider; hvor fornøden er ikke Uegennyttighed, i disse Tider da Alt gjøres for at gjøre Alt øieblikkeligt og det Øieblikkelige til Alt! — Thi gjøres ikke Alt for at gjøre Øieblikket saa overmægtigt som muligt, overmægtigt over det Evige, over det Sande, gjøres ikke Alt for at gjøre Øieblikket saa selvtilfreds i næsten fornem Uvidenhed om Gud og det Evige, saa indbildsk i formentlig Besiddelse af al Sandhed, saa overmodigt i den Forestilling selv at være Opfinderen af det Sande! Hvor mangen Bedre har ikke bøiet sig for Øieblikkets Magt og derved gjort Øieblikket end værre; thi just Den, der var en Bedre, naar han svagt eller selvisk giver efter, da maa han netop i Øieblikkets Larmen søge Glemsel for sit Fald, han maa nu arbeide af al Magt for at gjøre Øieblikket end mere opblæst. Ak, Tænkernes Tid synes at være forbi! Den stille Taalmod, den ydmyge og lydige Langsomhed, den høimodige Forsagelse af øieblikkelig Virkning, den Uendelighedens Afstand fra Øieblikket, den sin Tanke og sin Gud hengivne Kjerlighed, som er fornøden for at tænke een Tanke: den synes at forsvinde, den er næsten ifærd med at blive Menneskene en Latterlighed. »Mennesket er« atter blevet »Alts Maal« og aldeles i Øieblikkets Forstand. Al Meddelelse skal indrettes paa at komme beleiligt i et let Flyveskrift, eller understøttes af Usandhed paa Usandhed. Ja, det er jo, som maatte tilsidst al Meddelelse indrettes til at kunne foredrages i høiest en Time paa en Forsamling, der igjen spilder den ene halve Time med Bifalds og Mishags Støien og i den anden halve Time er for fortumlet til at kunne samle Tankerne. Og dog eftertragtes dette som det Høieste. Børnene opdrages til at betragte dette som det Høieste: at blive hørt og at blive beundret i en Time. Saaledes nedsættes Myntfoden paa det

---

»Mennesket er Alts Maal«] Protagoras' Grundsætning, smlgn. Noten 4. Bd. S. 205.

at være Menneske. Der er ikke mere Tale om det Høieste, om at behage Gud, som Apostelen siger, ei heller om at tækkes hine Herlige, der have levet i en Fortid, ei heller om at tækkes de faa Fortræffelige, der leve samtidigen med En: nei, at tilfredsstille i en Time en Forsamling af de første de bedste sammenløbne Mennesker, som selv atter hverken have havt Tid eller Leilighed til at tænke over det Sande, og altsaa kræve Overfladiskhed og halve Tanker, hvis de skulle lønne med Bifald: dette er det Eftertragtede. — Det vil sige, for dog nogenlunde at finde det værd at eftertragte, hjælper man med lidt Usandhed, man bilder hinanden ind, at disse Forsamlede ere lutter Vise, at enhver Forsamling bestaaer af lutter Vise. Det er ganske som det var paa Socrates Tid, efter hvad Anklageren oplyste: »Alle forstode at undervise de unge Mennesker, der var kun een Eneste, som ikke forstod det — det var Socrates«, saaledes er i vor Tid »Alle« de Vise, der er kun hist og her en enkelt Een, som er en Daare. Saa nær er Verden ved at have naaet Fuldkommenheden, at nu er »Alle« de Vise; dersom de enkelte Særlinger og Daarer ikke var, saa vilde Verden være aldeles fuldkommen. Under alt Dette sidder Gud ligesom og venter i Himmelen. Ingen længes bort fra denne Øieblikkets Larmen og Støien for at finde den Stilhed, hvori Gud boer; medens Menneske beundrer Menneske, og beundrer ham — fordi han er ganske som alle de Andre, længes Ingen efter den Eensomhed, hvori man tilbeder Gud; Ingen forsmaaer dette godtkjøbs Aflad fra det Høieste i Længsel efter Evighedens Maalestok! — Saa vigtigt er Øieblikket blevet sig selv. Saa fornøden er derfor opoffrende Uegennyttighed. O, at jeg kunde fremstille en saadan i Sandhed uegennyttig Skikkelse! Men dertil er her ikke Stedet, hvor Talen egentligen er om den Gjerning at anprise Kjerlighed — og derfor her et andet Ønske: gid Øieblikket, hvis han fremstilledes, dog havde Tid til at betragte ham!

Men hvad der gjælder for al Sandhedskjerlighed i Forhold til Øieblikket, det gjælder ogsaa betræffende det, sandt at anprise Kjerlighed. Førend man med sin Anpriisning af Kjerlighed søger at vinde Øieblikkets Bifald, maa man dog vel først forvisse sig om, hvorvidt Øieblikket har den sande Forestilling om Kjerlighed. Har da Øieblikket, som det nu er, eller kan Øieblikket nogensinde have den sande Forestilling om hvad Kjerlighed er? Nei, umuligt. Kjerlighed i Øieblikkets eller det Øieblikkeliges Forstand er nemlig

---

efter hvad Anklageren oplyste] Platons Apologi 24 E—25 A.

hverken mere eller mindre end Selvkjerlighed. Altsaa er det selvkjerligt at tale saaledes om Kjerlighed, og selvkjerligt at vinde dette Bifald. Den sande Kjerlighed er Selvfornegtelsens. Men hvad er Selvfornegtelse? Det er netop at opgive Øieblikket og det Øieblikkelige. Men saa er det jo aldeles umuligt at vinde Øieblikkets Bifald — ved en sand Tale om den Kjerlighed, der netop er den sande ved at opgive Øieblikket. Det er umuligt, det er saa umuligt, at den Talende, hvis da ellers Sandheden er ham vigtigere end Øieblikkets Bifald, skylder selv at gjøre opmærksom paa Misforstaaelsen, forsaavidt han skulde slumpe til at vinde Øieblikkets Bifald. Af det her Udviklede sees ogsaa let, at den Slutning ingenlunde er rigtig, der udenvidere slutter: Den, som anpriser Kjerlighed, maa selv være eller blive elsket — i en Verden, der korsfæstede Den, som var Kjerligheden, i en Verden, der forfulgte og udryddede saa mange Kjerlighedens Vidner.

Og have end Forholdene i denne Henseende forandret sig, selv om det ikke mere gaaer til den Yderlighed og Afgjørelse, at Sandhedens Vidner maae offre Liv og Blod: væsentligen er dog Verden ikke bleven bedre, den er kun bleven mindre lidenskabelig og mere smaalig. Det derfor hvad Verden saadan i Almindelighed kalder at være elskværdig, det vil naturligviis Evigheden ansee for noget Lastværdigt og Strafværdigt. En saadan hvad man kalder elskværdig Mand, det er en Mand, der for Alt passer paa ikke at tage sig Evighedens eller Guds Fordringen til en væsentlig og væsentlig anstrenget Tilværelse for nær. Den elskværdige Mand, han veed Beskeed om alle mulige Undskyldninger og Udflugter og Klogskabsregler, om at tinge og prutte og slaae af; og saa er han kjerlig nok til at overlade Andre lidt af sin Klogskab, ved hvis Hjælp man derpaa selv indretter sit Liv fordeelagtigt, let og beqvemt. I den Elskværdiges Selskab finder man sig saa tryg, saa behagelig; det falder En aldrig ind i Anledning af ham at komme til at tænke paa, at der er noget Evigt til, eller hvilken Fordring dette har til ethvert Menneskes Liv, eller at det Evige ligger En saa nær, at Fordringen kunde angaae den Dag idag. Dette er det Elskværdige. Men Den er uelskværdig, der, uden at fordre Noget af Andre, ved strengt og for Alvor at fordre Meget af sig selv, dog minder om, at en saadan Fordring er til. I Selskab med ham tage Undskyldningerne og Udflugterne sig mindre godt ud, det Hele man lever for faaer en uheldig Belysning; man kan i Selskab med ham ikke ret faae sin Magelighed, end mindre, at han ved timeligt eller vel endog ved gemytligt-gudeligt Aflad hjælper En Mageligedens Puder tilrette. Men hvad er denne Elskværdighed? Den er

Forræderie mod det Evige. Det er derfor, at Timeligheden synes saa godt om den. Og det er derfor, at Verden altid forarges over de Ord, »at Kjerlighed til Gud er Had til Verden«. Naar nemlig Evighedens Fordring ret gjøres gjældende, saa seer det ud som hadede et saadant Menneske Alt, hvad de fleste Mennesker leve for. Hvor forstyrrende derfor, hvor sært, hvor uelskværdigt! Hvor elskværdigt derimod og hvor kjerligt at bestyrke og hjælpe Menneskene i deres elskede Vildfarelse. Men er det da Kjerlighed at bedrage Menneskene; er det derfor vist, at det er Kjerlighed, fordi de Bedragne ansee det for Kjerlighed, fordi de takke Bedrageren som var han deres største Velgjører; er det Kjerlighed at elske i et Bedrag og at blive gjenelsket i et Bedrag? Jeg troede, at Kjerlighed var: i at meddele det Sande personligt at ville bringe ethvert Offer, men ikke at ville offre det Mindste af Sandheden.

Dog, selv om vi ville glemme Virkeligheden, glemme hvorledes Verden er, og digterisk forlægge hele Forholdet ind i Indbildningens Verden: det ligger i Sagens egen Natur, at der i Forholdet mellem Menneske og Menneske fordres Uegennyttighed for sandt at anprise Kjerlighed. Lad os vove et saadant digterisk Forsøg, hvor vi slet Intet have med den virkelige Verden at skaffe, men kun i Tanke-Fjernheden gjennemgaae den Tanke, at anprise Kjerlighed. Skulde der, digterisk forstaaet, af et Menneske tales ganske sandt om den sande Kjerlighed, saa er et Dobbelt fornødent: Taleren maa gjøre sig selv til den Selvkjerlige, og Talens Indhold maa være, om det at elske den u-elskelige Gjenstand. Men naar saa er, er det umuligt at have nogen Fordeel af at anprise Kjerlighed; thi Fordeel deraf kan man kun have, naar enten Taleren bliver anseet for den Kjerlige, eller Talens Indhold er det Indyndende, om at elske den elskelige Gjenstand. Og naar det er umuligt at have nogen Fordeel af at anprise Kjerlighed, saa er det jo uegennyttigt at gjøre det. — See, hiin Oldtidens eenfoldige Vise, som af Alle vidste skjønnest at tale om den Kjerlighed, der elsker det Skjønne og den Skjønne, han var, ja han var den styggeste Mand i hele Folket, den styggeste Mand i det skjønneste Folk. Man skulde nu troe, at Dette maatte have afskrækket ham fra at tale om den Kjerlighed, der elsker det Skjønne — man undgaaer jo dog gjerne at tale om Strikken i hængt Mands Huus, og selv de Skjønne undgaae gjerne i den paafaldende Stygges Nærværelse at tale om Skjønhed, endsige den Stygge selv. Men nei, han var sær og besynderlig nok til just at finde Dette tiltalende og begeistrende, altsaa sær og besynderlig nok til at bringe sig selv i den ufordeelagtigste Stilling, der

var mulig. Thi, naar han da talte om det Skjønne, naar han i Tankens og Talens Længsel efter det Skjønne rev Tilhøreren hen — og denne nu tilfældigviis kom til at see paa ham: saa blev han jo end een Gang saa styg, som han allerede var, han, der allerede var den styggeste Mand i Folket. Jo mere han talte, jo skjønnere han talte om Skjønheden, desto styggere blev han selv ved Modsætningen. Det maa dog have været en Særling, denne Vise, han maa ikke blot have været den styggeste, men tillige den særeste Mand i hele Folket; eller hvad kan have bestemt ham? Jeg tænker, at dersom han blot havde havt en skjøn Næse (hvad han ikke havde, udpeget ogsaa derved paafaldende blandt Grækerne, som alle havde skjønne Næser), saa havde han ikke villet tale eet eneste Ord om at elske det Skjønne, det vilde have været ham imod af Frygt for, at Nogen skulde troe, at han talte om sig selv, eller dog om sin skjønne Næse; det vilde have bedrøvet hans Aand, som besveeg han Talens Gjenstand, Skjønheden, om hvilken han talte, ved at henlede nogen Opmærksomhed paa sin Skjønhed. Men i Tillid til selv at være den Styggeste meente han med en god Samvittighed at kunne sige Alt, Alt, Alt til Skjønhedens Priis, uden at have mindste Fordeel deraf, han som blot derved blev styggere og styggere. Dog den Kjerlighed, der elsker det Skjønne, er ikke den sande Kjerlighed, der er Selvfornegtelsens Kjerlighed. I Forhold til den maa nu Taleren, hvis Alt skal være i sin Orden og digterisk fuldendt, gjøre sig selv til den Selvkjerlige. At anprise Selvfornegtelsens Kjerlighed og saa selv at ville være den Kjerlige, det er, ja det er Mangel paa Selvfornegtelse. Naar Taleren ikke er den Selvkjerlige, saa bliver han ogsaa let usikker eller usand; han vil enten fristes til selv at have Fordeel af Anpriisningen, hvilket er at besvige Gjenstanden, eller han vil geraade i en Slags Forlegenhed, saa han end ikke tør sige Alt, om hvor herlig denne Kjerlighed er, af Frygt for, at Nogen skulde troe, det var ham selv, han talte om. Men er Taleren den Selvkjerlige, eller for at tænke det ganske fuldkomment, den Selvkjerligste i et Folk, som kjerlige Talere kalde Kjerligheds-Folket, saa, ja saa kan han frit tale om Selvfornegtelsens Kjerlighed, gladere ved at have gjort sig selv til den Selvkjerligste end hiin eenfoldige Vise ved at være den Styggeste. I Virkelighedens Forhold vilde der da vistnok kræves lang Forberedelse for at kunne tale om Selvfornegtelsens Kjerlighed; men Forberedelsen vilde ikke bestaae i at læse mange Bøger, eller i at blive æret og agtet for sin af Alle forstaaede Selvfornegtelse (hvis det ellers er muligt, at En kan vise Selvfornegtelse i at gjøre det, hvad Alle forstaae som Selvfornegtelse af ham), men omvendt

i at gjøre sig selv til den Selvkjerlige, at drive det igiennem at blive anseet for den Selvkjerligste. Og dette vilde endda ikke være saa let at opnaae. Det at blive udmærket ved en Prøve, og det at faae den ringeste Charakteer, netop den ringeste, er jo omtrent lige vanskeligt, saa der derfor ogsaa gjerne er et lige stort Antal af begge. — Dette angaaende Taleren. Men Talens Indhold skulde være: om det at elske den u-elskelige Gjenstand. See, hiin Oldtidens eenfoldige Vise, der vidste saa skjønt at tale om den Kjerlighed, der elsker det Skjønne, han førte dog ogsaa stundom en anden Tale, naar han talte om *at elske den Stygge*. Han negtede ikke, at det at elske er at elske den Skjønne, men han talte dog, ja det var en Art Spøg, om det at elske den Stygge. Hvad forstaaes der da ved »den Skjønne«? »Den Skjønne« er den umiddelbare og ligefremme Gjenstand for den umiddelbare Kjerlighed, Tilbøielighedens og Lidenskabens Valg. Man behøver saavist ikke at befale, at man skal elske den Skjønne. Men den Stygge! Det er ikke Noget at byde Tilbøielighed og Lidenskab, der vende sig bort og sige »er det Noget at elske«! Og hvad er saa igjen efter vore Begreber om Kjerlighed »den Skjønne«? Det er den Elskede og Vennen. Thi den Elskede og Vennen er den umiddelbare og ligefremme Gjenstand for den umiddelbare Kjerlighed, Lidenskabens og Tilbøielighedens Valg. Og hvad er »den Stygge«? Det er »Næsten«, som man **skal** elske. Man **skal** elske ham, dette vidste hiin eenfoldige Vise Intet om, han vidste ikke, at Næsten var til og at man skulde elske ham; det han talte om at elske den Stygge var blot et Drillerie. Næsten er den u-elskelige Gjenstand, er ikke Noget at byde Tilbøielighed og Lidenskab, der vende sig bort fra ham og sige »er det Noget at elske«! Men derfor er der heller ingen Fordeel forbunden ved at tale om at skulle elske den u-elskelige Gjenstand. Og dog er den sande Kjerlighed just Kjerlighed til Næsten eller den er, ikke det at finde den elskelige Gjenstand, men det, at finde den u-elskelige Gjenstand elskelig. — Naar da, for at der kan tales ganske sandt om den sande Kjerlighed, Taleren maa have gjort sig selv til den Selvkjerligste, og Talens Indhold maa være, om det at elske den u-elskelige Gjenstand: saa er enhver Fordeel eller Vinding umulig. Taleren bliver ikke til Løn selv elsket, thi hvor selvkjerlig han er bliver jo kun aabenbarere ved Modsætningen; og Talens Indhold er ikke skikket til at indynde sig hos Menneskene, som gjerne ville høre om, hvad Tilbøielighed og Lidenskab saa let og saa gjerne forstaae, men ikke gjerne høre om, hvad Tilbøielighed og Lidenskab ingenlunde lystes ved. — Dog er dette digteriske Forsøg ganske rigtigt og kan blandt Andet

maaskee tjene til at belyse en Sviig eller en Misforstaaelse, der har viist sig atter og atter i hele Christenheden. Man tager den christelige Ydmyghed og Selvfornegtelse forfængelig derved, at man vistnok fornegter sig selv i een Henseende, men ikke har Mod til at gjøre det afgjørende, hvorfor man passer paa at blive forstaaet i sin Ydmyghed og i sin Selvfornegtelse, saa man altsaa bliver agtet og æret for sin Ydmyghed og Selvfornegtelse — hvilket dog vel ikke er Selvfornegtelse.

Der fordres altsaa, for at kunne anprise Kjerlighed, indefter Selvfornegtelse, og udefter opoffrende Uegennyttighed. Naar da En paatager sig at anprise Kjerlighed, og der nu spørges, om det virkelig er Kjerlighed af ham, at han gjør det: saa maa dertil svares »dette kan ingen Anden med Bestemthed afgjøre; det er muligt, at det er Forfængelighed, Stolthed, kort af det Onde, men det er ogsaa muligt, at det er Kjerlighed«. —

Slutning.

Vi have i det foreliggende Skrift »mange Gange og paa mange Maader« stræbt at anprise Kjerlighed. Idet vi takke Gud for, at det er lykkedes os at blive færdig med Skriftet saaledes, som vi ønskede det, ville vi nu slutte med at indføre Apostelen Johannes talende: »I Elskelige, lader os elske hverandre«. Disse Ord, der altsaa have apostolisk Myndighed, have tillige, hvis Du vil betragte dem, en Mellemtone eller en Mellemstemning i Forhold til Modsætningerne i selve Kjerligheden, hvilket har sin Grund i, at de ere af Den, som blev fuldkommen i Kjerlighed. Du hører i disse Ord ikke Pligtens Strenghed, Apostelen siger ikke »I skulle elske hverandre«; men Du hører heller ikke Digter-Lidenskabens, Tilbøielighedens Heftighed. Der er noget Forklaret og Saligt i disse Ord, men tillige et Veemod, der er rørt over Livet og formildet ved det Evige. Det er som sagde Apostelen »Herre Gud, hvad er saa det Hele, der vil forhindre Dig i at elske, hvad er det Hele, Du kan vinde ved Selvkjerlighed! Budet er, at Du skal elske, o, men naar Du vil forstaae Dig selv og Livet, da er det jo, som skulde det ikke behøve at befales; thi det at elske Menneskene er dog det Eneste det er værd at leve for, uden denne Kjerlighed lever du egentligen ikke; og det at elske Menneskene er tillige den eneste salige Trøst, baade her og hisset; og det at elske Menneskene det eneste sande Kjende paa, at Du er en Christen« — sandeligen en Troesbekjendelse er heller ikke nok. Kjerlighed er, christeligt forstaaet, befalet; men Kjerlighedsbudet er det gamle

---

»mange Gange og paa mange Maader«] smlgn. Hebr. 1, 1. Apostelen Johannes talende] 1. Joh. 4, 7.

Bud, som altid bliver nyt. Det gaaer ikke med Kjerlighedsbudet som med et menneskeligt Bud, der ældes og sløves i Aarene, eller forandres i Forhold til hvad De blive enige om, som skulle lyde det. Nei, Kjerlighedsbudet bliver nyt indtil den sidste Dag, lige nyt endnu paa den Dag, da det er blevet ældst. Budet forandres altsaa ikke i mindste Maade, allermindst af en Apostel. Forandringen kan da kun være, at den Kjerlige bliver mere og mere fortrolig med Budet, bliver som Eet med Budet, hvilket han elsker: derfor kan han tale saa mildt, saa veemodigt, tale næsten som var det glemt, at Kjerlighed er Budet. Glemmer Du derimod, at det er Kjerlighedens Apostel, som taler, da misforstaaer Du ham; thi ikke ere saadanne Ord Begyndelsen paa Talen om Kjerlighed, men de ere Fuldendelsen. Vi driste os derfor ikke til at tale saaledes. Hvad der i den udtjente og fuldendte Apostels Mund er Sandhed, kunde i Begynderens Mund saa let være et Leflerie, hvormed han meget for tidligt vilde løbe af Budets Skole og unddrage sig »Skole-Aaget«. Vi indføre Apostelen talende, vi gjøre ikke hans Ord til vore, men os til Tilhørere »I Elskelige, lader os elske hverandre!«

Og saa blot Eet endnu, husk paa det christelige Lige for Lige, Evighedens Lige for Lige. Dette christelige Lige for Lige er en saa vigtig og afgjørende christelig Bestemmelse, at jeg kunde ønske, at ende om ikke ethvert Skrift, hvor jeg efter Evne udvikler det Christelige, saa dog eet Skrift med denne Tanke.

Om Christendommen tales der forholdsviis (jeg mener i Forhold til, at der ellers tales saa Meget) mindre i disse Tider. Men i den Tale, der høres (thi Angrebene ere jo dog vel ikke en Tale om Christendommen), er det ikke sjeldent, at man fremstiller det Christelige i en vis kjelen Kjerligheds næsten blødagtige Skikkelse. Det er altsammen Kjerlighed og Kjerlighed; spaer Dig selv og Dit Kjød og Blod, hav gode Dage eller glade Dage uden Selvbekymring, thi Gud er Kjerlighed og Kjerlighed; — om Strengheden maa der slet Intet høres; det skal Alt være Kjerlighedens frie Sprog og Væsen. Dog saaledes forstaaet bliver Guds Kjerlighed let en fabelagtig og barnagtig Forestilling, Christi Skikkelse noget for mild og vammel, til at det kan være sandt, at han var og er Jøder en Forargelse, Græker en Daarskab: det er, som gik det Christelige i Barndom.

Sagen er ganske simpel. Christendommen har afskaffet det jødiske Lige for Lige: »Øie for Øie og Tand for Tand«; men den

---

»Øie for Øie og Tand for Tand«] 2. Mos. 21, 24.

har sat det christelige, Evighedens Lige for Lige isteden. Christendommen vender aldeles Opmærksomheden bort fra det Udvortes, vender den indefter, gjør ethvert Dit Forhold til andre Mennesker til et Guds-Forhold: saa skal Du nok baade i den ene og den anden Forstand faae Lige for Lige. Christelig forstaaet faaer et Menneske, til syvende og sidst og væsentligen, i Alt kun med Gud at gjøre, uagtet han dog skal blive i Verden og i Jordlivets Forhold, som de ere ham anviste. Men det, i Alt at faae med Gud at gjøre (saa man altsaa aldrig sinkes underveis, paa Halvveien, ved Underretten, ved den menneskelige Dom, som var den det Afgjørende), det er paa een Gang den høieste Trøst og den største Anstrengelse, den største Mildhed og Strenghed. Dette er Menneskets Opdragelse; thi Forholdet til Gud er en Opdragelse, Gud er Opdrageren. Men den sande Opdragelse maa være netop lige saa streng som den er mild, og omvendt. Og naar nu en menneskelig Opdrager har mange Børn paa een Gang at opdrage, hvorledes bærer han sig saa ad? Til al denne megen Talen og Irettesætten og Ordgyden bliver der naturligviis ikke Tid, og om der var Tid, saa bliver naturligviis Opdragelsen slet ved megen Talen; nei, den dygtige Opdrager opdrager helst ved Hjælp af Øinene. Han tager det enkelte Barns Øine fra ham, det er, han tvinger Barnet til i Alt at see paa ham. Just saaledes gjør Gud; han styrer hele Verden, og han opdrager disse utallige Mennesker ved sit Blik. Thi hvad er Samvittigheden? I Samvittigheden er det Gud, som seer paa et Menneske, saa Mennesket nu i Alt maa see paa ham. Saaledes opdrager Gud. Men Barnet, som opdrages, indbilder sig let, at Forholdet til Kammeraterne, den lille Verden, de danne, er Virkeligheden, hvorimod Opdrageren med sit Blik lærer ham, at alt Dette bruges for at opdrage Barnet. Saaledes indbilder ogsaa den Ældre sig let, at hvad han har med Verden at skaffe, det er Virkeligheden; men Gud opdrager ham til at forstaae, at alt Dette benyttes blot til Opdragelsen. Saaledes er Gud Opdrageren; hans Kjerlighed er den største Mildhed og den største Strenghed. Det er som i Naturens Forhold, hvor Tyngden tillige er Letheden. Himmellegemet svæver let i det Uendelige — ved Tyngden; men kommer det ud af sin Bane, bliver det altfor let, saa bliver Letheden Tyngden, og det falder tungt — ved Letheden. Saaledes er Guds Strenghed i den Kjerlige og Ydmyge Mildhed, men i den Haardhjertede er hans Mildhed Strenghed. Det, at Gud har villet frelse Verden, denne Mildhed, bliver jo i Den, som ikke vil modtage Frelsen, den høieste Strenghed, en endnu større Strenghed, end om Gud aldrig havde villet det, men blot vilde

dømme Verden. See, dette er Eenheden af Strenghed og Mildhed, det, at Du i Alt forholder Dig til Gud, den største Mildhed og den største Strenghed.

Naar Du derfor hører nøie efter skal Du selv i hvad der allerbestemtest maa kaldes Evangelium, høre Strengheden med. Naar der saaledes siges til Høvidsmanden fra Capernaum »Dig skee, som Du troede«, ja der kan jo intet gladere Budskab tænkes, intet mildere, mere forbarmende Ord! Og dog, hvad siges der? Der siges, »Dig skee, som Du troede«. Ville vi anvende disse Ord paa os selv, maae vi sige, »Dig skeer, som Du troer, har Du Troen til Frelse, saa frelses Du«. Hvor mildt, hvor forbarmende! Men er det nu ogsaa vist, at jeg har Troen — thi den Kjendsgjerning, at Høvidsmanden troede, kan jeg dog vel ikke uden videre overføre paa mig, som havde jeg Troen, fordi Høvidsmanden havde den. Lad os tænke, at En spurgte Christendommen »er det nu ogsaa vist, at jeg har Troen?«, saa vilde Christendommen svare »Dig skeer som Du troer« — eller hvad mon Christus vilde have tænkt, om Høvidsmanden, istedenfor at komme troende til ham, var kommen til ham for saadan underhaanden at faae at vide, om han havde Troen! »Dig skeer som Du troer«, det vil sige, det er evigt vist, at Dig skeer som Du troer, det indestaaer Christendommen Dig for; men det, om Du, netop »Du«, har Troen, hører dog vel ikke med til Christendommens Lære og Forkyndelse, saa den skulde forkynde Dig, at Du har Troen. Naar da de bange Bekymringer reise sig, at Du dog maaskee ikke har Troen, saa gjentager Christendommen uforandret »Dig skeer, som Du troer«. Hvor strengt! Du faaer af Fortællingen om Høvidsmanden at vide, at han havde Troen, det vedkommer egentligen slet ikke Dig; og saa faaer Du det Christelige at vide, at ham skete som han troede — men Du er jo ikke Høvidsmanden. Lad os tænke, at En sagde til Christendommen »det er ganske vist, at jeg er døbt, saa er det dog vel ogsaa ganske vist, at jeg har Troen?« da vilde Christendommen svare »Dig skeer som Du troer«. Høvidsmanden, skjøndt ikke døbt, troede; derfor skete det ham, som han troede, først i hans Tro er Evangeliet et Evangelium. Dersom Høvidsmanden, hvorvel han kom og bad Christus om Hjælp, dog havde været noget tvivlraadig i sin Sjel om, hvorvidt Christus formaaede at hjælpe ham, og Christus da havde sagt det Samme »Dig skee, som Du troede«: hvad saa? Var det saa et Evangelium?

Høvidsmanden fra Capernaum] Matth. 8, 5–13.

Nei for Høvidsmanden ikke; thi det var en Dom over ham. Det seer saa hurtigt ud dette »Dig skee«, men det holder saa stærkt igjen dette Næste »**som** Du troer«. Man kan over dette Ord lige saa godt prædike Strengheden som Mildheden; thi i dette Ord er ogsaa Strengheden, den christelige Strenghed, der jo heller ikke har taget i Betænkning at udelukke de Frygtagtige fra Guds Rige, eller maaskee rettere ikke har taget i Betænkning at lære, at de Frygtagtige udelukke sig selv, saa man altsaa lige saa lidet trodser sig ind i Guds Rige, som man feigt og blødagtigt klynker sig derind. Men i disse Tider, hvor der i Stats-Forholdene er saa megen Tale om Sikkerhed og Sikkerhed, overfører man vel tilsidst dette paa Christendommen, og lader Daaben være Sikkerheden — hvad den jo rigtignok ogsaa er, dersom Du virkeligen troer, at den er Sikkerheden »Dig skeer som Du troer«. Havde man Ret i, uden videre at gjøre Daaben til Sikkerheden, saa var det rigtignok forbi med Strengheden. Men Gud lader sig ikke spotte, og han lader sig heller ikke narre. Han er for høit ophøiet i Himmelen, til at det kunde falde ham ind, at et Menneskes Anstrengelse skulde for ham have noget Fortjenstligt. Dog fordrer han den; og saa Eet endnu, at Mennesket selv ikke understaaer sig at mene, at den har noget Fortjenstligt. Men Gud er ogsaa for høit ophøiet i Himmelen til barnagtigt at lege den gode Gud med et feigt og efterladent Menneske. Det er evig vist, at Dig skeer som Du troer; men Troens Vished, eller den Vished, at Du, netop Du, troer, maa Du i ethvert Øieblik faae ved Guds Hjælp, altsaa ikke paa nogen udvortes Maade. Du maa have Gud til Hjælp for at troe, at Du ved Daaben er frelst; Du maa have Gud til Hjælp for at troe, at Du i Nadveren erholder Dine Synders naadige Forladelse. Thi vistnok tilsiges der Syndernes Forladelse, den tilsiges ogsaa Dig, men Præsten har ikke Lov at sige til Dig, at Du har Troen, og dog tilsiges den Dig kun, dersom Du troer. Dig skeer som Du troer. Men Alt hvad der i Dig er af Kjød og Blod og Vedhængen ved det Jordiske og Frygtagtighed maa for tvivle, at Du ikke kan faae en udvortes Vished, en Vished een Gang for alle, og paa den nemmeste Maade. See, dette er Troens Strid, som Du hver Dag kan faae Anledning til at forsøges i. Evangeliet er ikke Loven, Evangeliet vil ikke frelse Dig ved Strenghed, men ved Mildhed; men denne Mildhed vil frelse Dig, den vil ikke bedrage Dig, derfor er Strengheden i den.

Og gjelder dette Lige for Lige endog i Forhold til hvad der bestemtest maa kaldes Evangelium, hvor meget meer da, naar Christendommen selv forkynder

Loven. Der siges »tilgiver, saa skal Eder og tilgives«. Imidlertid kunde det dog maaskee lykkes En at misforstaae disse Ord saaledes, at han indbildte sig, at det var muligt selv at faae Tilgivelsen, uagtet han ikke tilgav. Sandeligen, det er en Misforstaaelse. Christendommens Mening er: Tilgivelse **er** Tilgivelse; Din Tilgivelse er Din Tilgivelse; Din Tilgivelse til en Anden er Din egen Tilgivelse; den Tilgivelse, Du giver, den faaer Du, ikke omvendt, den Tilgivelse, Du faaer, den giver Du. Det er som vilde Christendommen sige: beed Du til Gud ydmygt og troende om Din Tilgivelse, thi han er dog saaledes barmhjertig som intet Menneske er det; men vil Du gjøre Prøve paa hvordan det forholder sig med Tilgivelsen, saa iagttag Dig selv. Hvis Du oprigtigt for Gud af ganske Hjerte tilgiver Din Fjende (men om Du gjør det, husk paa, det kan Gud see), saa tør Du ogsaa haabe Din Tilgivelse, thi det er Eet og det Samme; Gud tilgiver Dig hverken mere eller mindre eller anderledes end **som** Du tilgiver Dine Skyldnere. Det er kun et Sandsebedrag at indbilde sig, at man selv har Tilgivelse, uagtet man er treven til at tilgive Andre. Nei, ikke er der en nøiagtigere Overeensstemmelse mellem Himlen oven til og dens Billede i Havet, hvilket netop er lige saa dybt som Afstanden er høi, end der er mellem Tilgivelse og Tilgivelse. Det er ogsaa en Indbildning, at man selv troer sin Tilgivelse, naar man ikke vil tilgive; thi hvor skulde det Menneske i Sandhed troe paa Tilgivelse, hvis eget Liv er en Indvending mod, at der er Tilgivelse til! Men man indbilder sig, at man selv for sit Vedkommende forholder sig til Gud og derimod i Forholdet til det andet Menneske blot forholder sig til det andet Menneske, istedenfor at man i Alt forholder sig til Gud. — Derfor er det at anklage et andet Menneske for Gud det er at anklage sig selv, Lige for Lige. Om ogsaa et Menneske, menneskelig talt, virkelig lider Uret, da tage han sig dog vel iagt for, at forivre sig med at anklage den Skyldige for Gud. O, man vil saa gjerne bedrage sig selv, man vil saa gjerne indbilde sig, at et Menneske for sit Vedkommende skulde have som et privat Forhold til Gud. Men det gaaer med Forholdet til Gud som med Forholdet til Øvrigheden, Du kan ikke tale privat med en Øvrighedsperson om Det, som er hans Gjerning — men Guds Gjerning er det at være Gud. Hvis et Tjeneste-Menneske, som Du maaskee ellers har Godhed for, har begaaet en Brøde, et Tyverie f. Ex., og Du ikke veed,

---

»tilgiver, saa skal Eder og tilgives«] smlgn. Matth. 6, 14.

hvad Du skal gjøre ved den Sag: saa henvend Dig for Alt ikke privat til den udøvende Øvrigheds Foresatte; thi han forstaaer ikke noget Privat betræffende et Tyverie, han lader strax den Skyldige fængsle og Sag begynde. Og saaledes ogsaa, naar Du vil lade som var Du ganske uden Sag, og nu privat vil besvære Dig for Gud over Dine Uvenner; saa gjør Gud kort Proces og lægger Sag an mod Dig; thi for Gud er Du selv en Skyldner — det at anklage en Anden er at anklage sig selv. Du mener, at Gud skulde ligesom tage Partie med Dig; at Gud og Du skulde i Forening vende Eder mod Din Fjende, mod Den, der gjorde Dig Uret. Men dette er en Misforstaaelse. Gud seer ligelig paa Alle, og er Det heelt, som Du kun for en Deel vil gjøre ham til. Henvender Du Dig til ham i hans Egenskab af Dommer — ja det er som en Mildhed af ham, at han advarer Dig om at lade det være, thi han veed nok hvad deraf følger for Dig, hvor strengt det vil blive Dig; men vil Du altsaa ikke lade Dig sige, henvender Du Dig til ham i hans Egenskab af Dommer: saa hjælper det ikke, at Du mener, at det er den Anden, han skal dømme; thi Du har selv gjort ham til Din Dommer, og han er, Lige for Lige, i samme Øieblik Din Dommer ɔ: han dømmer tillige Dig. Naar Du derimod ikke indlader Dig paa at anklage Nogen for Gud eller paa at gjøre Gud til Dommer, saa er Gud den naadige Gud. Lad mig oplyse dette Forhold ved en Begivenhed. Der var engang en Forbryder, som havde stjaalet nogle Penge, deriblandt en Hunderdaler-Seddel. Denne vilde han have byttet og henvendte sig derfor til en anden Forbryder i dennes Huus; han modtog Sedlen, gik ind i det næste Værelse som for at bytte den, kom derpaa ud igjen, lod som Ingenting, hilste god Dag paa den Ventende, som saaes de nu først: kort, han bedrog ham for Hunderdaler-Sedlen. Herover blev den Første saa forbittret, at han i sin Harme anmeldte Sagen for Øvrigheden, hvor skammeligt han var bleven bedragen. Den Anden blev naturligviis ogsaa fængslet, der blev ogsaa Sag om Bedrageriet — ak, i denne Sag blev det første Spørgsmaal, som Øvrigheden gjorde: hvorledes har Klageren faaet de Penge. Saa blev der to Sager. See, den Første forstod meget rigtigt, at han havde Ret i den Sag om Bedrageriet, han vilde nu være den redelige Mand, den gode Borger, som henvender sig til Øvrigheden for at faae sin Ret. O, men Øvrigheden indlader sig ikke saaledes privat, eller om et Enkeltstaaende, man behager at forelægge den, ei heller giver den altid Sagen den Vending, som Klageren og Anmelderen angiver: Øvrigheden seer dybere i Forholdet. Og saaledes ogsaa med Forholdet til Gud. Naar Du for Gud anklager

et andet Menneske, saa bliver der strax anlagt to Sager; just idet Du kommer og gjør Anmeldelse om det andet Menneske, kommer Gud til at tænke paa, hvordan det hænger sammen med Dig.

Lige for Lige; ja saa streng er Christendommen, at den endog gjør et skærpende Ulige gjeldende. Der staaer skrevet: »hvi seer Du Splinten i Din Broders Øie, men Bjelken i Dit eget bliver Du ikke vaer?« En from Mand har fromt fortolket disse Ord saaledes: Bjelken i Dit eget Øie er hverken mere eller mindre end det at see, at dømme Splinten i Din Broders. Men det strengeste Lige for Lige vilde jo være, at det at see Splinten i en Andens Øie blev en Splint i Ens eget Øie. Dog Christendommen er endnu strengere: denne Splint, eller det dømmende at see den, er en Bjelke. Og om Du end ikke seer Bjelken, og om end intet Menneske seer den: Gud seer den. Altsaa en Splint er en Bjelke! Er dette ikke en Strenghed, som gjør en Myg til en Elephant! O, men naar Du betænker, at christeligt og sandt forstaaet er Gud bestandigt med i Alt, at det er ene og alene om ham, at Alt dreier sig, saa vil Du vel kunne forstaae denne Strenghed, Du vil forstaae, at det at see Splinten i Din Broders Øie — i Guds Nærværelse (og Gud er jo altid nærværende) er Majestæts-Forbrydelse. Ja dersom Du til at see Splinten kunde benytte et Øieblik og et Sted, hvor Gud ikke var tilstede! Men christeligt forstaaet, er dette jo netop hvad Du skal lære at fastholde, at Gud er altid tilstede; og er han tilstede, seer han ogsaa paa Dig. I et Øieblik, da Du ret tænker Dig Gud tilstede, vilde Du vist heller ikke falde paa, at see nogen Splint i Din Broders Øie, eller falde paa at anlægge denne rædsomt strenge Maalestok — Du, som selv er skyldig. Men Sagen er den, at om end ethvert bedre Menneske dog for sit eget Livs Vedkommende beflitter sig paa at have Tanken om Guds Allestedsnærværelse nærværende (og noget mere bagvendt lader sig da ikke tænke end fjernt at tænke sig Guds Allestedsnærværelse), saa glemme de dog ofte Guds Allestedsnærværelse idet de forholde sig til andre Mennesker, glemme, at Gud er tilstede i Forholdet, nøies med en blot menneskelig Sammenligning. Saa har man Tryghed og Rolighed til at opdage Splinten. Hvilken er nu Brøden? Den, at Du glemmer Dig selv, at Gud er tilstede (og han er jo altid tilstede), eller at Du glemmer Dig selv i hans Tilstedeværelse. Hvor uforsigtigt i Guds Nærværelse at

---

Der staaer skrevet] Matth. 7, 3.

dømme saa strengt, saa en Splint bliver dømt, — Lige for Lige, vil Du være saa streng, saa kan Gud overbyde Dig — det er Bjelken i Dit eget Øie. Øvrigheden har vel allerede anseet det for en Art Frækhed af hiin Forbryder, som vi have talet om, at ville spille den retfærdige Mand, der ved Lov og Dom forfølger sin Ret, ak, en Forbryder, der selv skal forfølges ved Lov og Dom: men Gud anseer det for en Formastelighed, at et Menneske vil spille den Rene og dømme Splinten i hans Broders Øie.

Hvor strengt er ikke dette christelige Lige for Lige! Det jødiske, det verdslige, det travle Lige for Lige er: som Andre gjøre mod Dig, pas endeligen paa, at Du ogsaa gjør saaledes mod dem. Men det christelige Lige for Lige er: som Du gjør mod Andre, ganske saaledes gjør Gud mod Dig. Christeligt forstaaet har Du slet Intet at gjøre med hvad de Andre gjøre mod Dig, det vedkommer Dig ikke, det er en Nysgjerrighed, en Næsviished, en Mangel paa Samling at blande Dig i Ting, der ere Dig saa aldeles uvedkommende som var Du en Fraværende. Du har kun at gjøre med hvad Du gjør mod Andre, eller med hvorledes Du optager hvad Andre gjøre mod Dig; Retningen er indefter, Du har væsentligen kun med Dig selv at gjøre for Gud. Denne Inderlighedens Verden, Gjengivelsen af hvad andre Mennesker kalde Virkeligheden, den er Virkeligheden. I denne Inderlighedens Verden hører det christelige Lige for Lige hjemme; det vender sig og vil vende Dig bort fra Udvortesheden (uden dog at tage Dig ud af Verden), op ad, eller ind efter. Thi christeligt forstaaet er det at elske Menneskene at elske Gud, og det at elske Gud at elske Menneskene: hvad Du gjør mod Menneskene, det gjør Du mod Gud, og derfor, hvad Du gjør mod Menneskene, det gjør Gud mod Dig. Forbittres Du paa Menneskene, som gjøre Dig Uret, saa forbittres Du egentligen paa Gud; thi i sidste Grund er det dog Gud, som tillader, at Dig gjøres Uret. Tager Du derimod med Taksigelse Uretten af Guds Haand »som en god og en fuldkommen Gave,« saa forbittres Du heller ikke paa Menneskene. Vil Du ikke tilgive, saa vil Du egentligen noget Andet, Du vil gjøre Gud haardhjertet, at han heller ikke skulde tilgive: hvorledes skulde denne haardhjertede Gud saa tilgive Dig? Kan Du ikke bære Menneskenes Forseelser mod Dig, hvorledes skulde Gud da kunne bære Dine Synder mod ham? Nei, Lige for Lige. Thi Gud er egentligen selv dette rene Lige for Lige, den rene Gjengivelse af hvorledes Du selv er. Er der Vrede i Dig, saa er Gud Vrede i Dig; er der Mildhed og Barmhjertighed i Dig, saa er Gud Barmhjertighed i Dig. Det uendelig

Kjerlige er, at han overhovedet vil have med Dig at gjøre, og at Ingen, Ingen saa kjerligt opdager enhver den mindste Kjerlighed i Dig, som Gud gjør det. Guds Forhold til Mennesket er i ethvert Øieblik at uendeliggjøre Det, som i ethvert Øieblik er i Mennesket. I Eensomheden, veed Du nok, boer Echo. Det passer nøie, o saa nøie paa enhver Lyd, den mindste, og gjengiver den nøie, o saa nøie. Er der et Ord, Du ikke gjerne vilde høre sagt til Dig, da vogt Dig at sige det, vogt paa, at det ikke undslipper Dig i Eensomheden, thi Echo gjentager det strax og siger det til »Dig«. Hvis Du aldrig blev eensom, da opdagede Du heller aldrig, at Gud er til; men hvis Du i Sandhed blev eensom, da lærte Du ogsaa, at Alt hvad Du siger til og gjør mod andre Mennesker, det gjentager Gud blot, han gjentager det med Uendelighedens Forøgelse; Naadens eller Dommens Ord, som Du udsiger om en Anden, Gud gjentager det, han siger ordret det Samme om Dig: og dette Samme er over Dig Naaden og Dommen. Men hvo troer paa Echo, naar han Dag og Nat lever i Byens Tummel; og hvo troer paa, at der er en saadan Iagttager til, at det gaaer saa nøie til med Lige for Lige, hvo troer paa det, naar han fra den tidligste Barndom er vant til at leve fortumlet! Hører da en saadan Fortumlet Noget om det Christelige, saa er han dog ude af Stand til at høre rigtigt efter; som det Christelige ikke ret kommer til at gjenlyde i hans Indre, saa opdager han heller ikke den Gjenlyden, der er det christelige Lige for Lige. Her i Livets Larm mærker han maaskee ikke Evighedens eller Guds Gjentagelse af det udtalte Ord, han indbilder sig maaskee, at Gjengjeldelsen skulde være i det Udvortes og paa udvortes Maade; thi Udvortesheden er for tæt et Legeme til at være Gjenlyden, og det sandselige Øre for tungthørende til at opdage Evighedens Gjentagelse. Men hvad enten et Menneske opdager det eller ikke, det er dog sagt om ham det Ord, han selv sagde. Et saadant Menneske lever da hen som Den, der ikke veed, hvad der siges om ham. Nu, hvis et Menneske bliver uvidende betræffende hvad Byen siger om ham, det er maaskee godt, maaskee turde det ogsaa være Usandhed hvad Byen siger om ham: o, men hvad hjælper det et Øieblik eller nogle Aar at forblive uvidende betræffende hvad Evigheden siger om ham — hvilket dog nok vel er Sandhed!

Nei, Lige for Lige! vi sige det sandeligen ikke, som var det vor Mening, at et Menneske saa dog til syvende og sidst fortjente Naaden. O, det Første Du lærer af i Alt at forholde Dig til Gud, er netop, at Du slet ingen Fortjeneste har. Prøv det blot at sige til Evigheden »jeg har fortjent«, saa svarer Evigheden »Du har

fortjent . . . .«. Vil Du have Fortjeneste og have fortjent Noget, saa er Straf det Eneste; vil Du ikke troende tilegne Dig en Andens Fortjeneste, saa faaer Du efter Fortjeneste. — Vi sige dette heller ikke som var det vor Mening, at det var bedre, om Nogen Dag ud og Dag ind sad i Dødsens Angest for at lytte efter Evighedens Gjentagelse, vi sige end ikke, at det var bedre end den Smaalighed, der i disse Tider benytter Guds Kjerlighed til at sælge Aflad fra enhver farefuldere og mere anstrenget Stræben. Nei, men som det veltugtede Barn har en uforglemmelig Forestilling om Strengheden, saaledes maa ogsaa det Menneske, som forholder sig til Guds Kjerlighed, hvis han ikke »kjerlingeagtigt« (1 Tim. 4, 7.) eller letsindigt skal tage den forfængelig, have en uforglemmelig Frygt og Bæven, skjøndt han hviler i Guds Kjerlighed. En Saadan vil vist ogsaa undgaae at tale til Gud om Andres Uret mod ham, om Splinten i Broderens Øie; thi en Saadan vil helst tale til Gud ene om Naaden, for at ikke dette skjebnesvangre Ord »Ret« skal forspilde ham Alt, ved, hvad han selv fremkaldte, det strenge Lige for Lige.

TEXTKRITISK ANHANG.

A = Originaludgaven; B = anden Udgave, hvis Text er lagt til Grund for denne Udgave; M = S. K.'s egenhændige Manuskript, hvorefter Originaludgaven er trykt; M^2 = S. K.'s Rettelser i det Exemplar af første Udgave, hvorefter anden Udgave tryktes.

S. **10, 28** maaskee] MA, maaske B. **11, 31** Menneske] MA, Menneste B. **11, 38** Forbindelser] AB, M *har:* Forblindelser *med overstreget l.* **12, 6** Sandhed] MA, Sundhed B. **16, 7** sammen;] A, sammen, MB. **17, 32** Ordet] MA, Ordes B. **19, 36** det Sidste] MA, Sidste B. **21, 3** XXII. 39] AB, *bedre* XXII, 39 M. **19** nærmest] MA, næmest B. **22, 10** Selvkjerligheden] MA, Selvkjærligheden. **11** Sigtet] MA, Sigtet, B. **30, 23** vilde] MA, ville B. **31, 2** 10, 17 *trods* MAB, *der have* 10, 16. **32, 9** Hemmelighed!] MA, Hemmelighed. B. **36, 13** end er,] MA, end er„ B. **39, 5** Det] MA, Dette B. **26** Fjender] MA, Fiender B. **36** gjør] MA, giør B. **40, 11** Kjerlighed] MA, Kierlighed B. **43, 25** e r] MA, er B. **39** fortvivlet] MA, sortvivlet B. **45, 29** Du skal elske] MA, Du skal elske B. **47, 22** Kjerlighed isteden] MA, Kjerliglighed isteden B. **49, 31** Christendommen] AB, Christenheden M. **42** hvor meget] MA, hvormeget B. **50, 19** Forskjel] MA, Forskiel B. **52, 13** Poesie] MA, Poesi B. **35** og] MA, og B. **55, 13** strider] MA, stride B. **23** aabenbaret] AB, aabenbart M. **58, 5** Forskjelligheder] MA, Forskielligheder B. **38** tvende] B, de tvende MA. **41** hvilken] MA, hvilke B. **63, 6** Elskede] MA, Elskende B. **64, 6—7** Kjerlighed] MA, Kerlighed B. **20** betænk,] MA, betænk B. **66, 17** Øieblikkelige] M, Øiebliklige AB. **67, 13** Kjerlighedens] MA, Kjerlighedes B. **70, 6** Næsten] MA, Ræsten B. **72, 28** Maaskee] MA, maaskee B.

29 Fornemheden] MAB, *man venter* Fornemhedens. **33** hvilken] B, hvilke MA. **73, 33** sig over] MA, sig over B. **74, 31** hvilkensomhelst] *trods* MAB: hvilken. **77, 26** indenfor] MA, idenfvr B. **80, 36** skulde] *ret til* skulle *efter* MAB. **81, 16** Evighedens] MA, Evighedes B. **82, 32** Fare . . . .] MA, *bedre* Fare . . . .« M²B. **37** jo] MA, ja B. **83, 19** uvilkaarligt] MA, uvilkaarkaarligt B. **22** lige saa] MA, ligesaa B. **84, 21** fordeelagtigst] M, fordeelagtigt AB. **91, 25** gjort] A, giort, MB. **93, 42** Væsentlige] M, Væsenlige AB. **95, 19** retfærdig] MA, ret-|retfærdig B. **96, 16** der] MA, det B. **23** Øiebliks] MA, Oiebliks B. **101, 28** stykkeviis] MA, stykkevis B. **103, 12** længselsfuld] M, længselfuld AB. **104, 1** Kjerligheden] MA, Kjærligheden B. **23** Ord] MA, Ord B. **106, 34** Viisdom] MA, Viisom B. **107, 11** maae] MA, maa B. **26** ligesom] MA, ligsom B. **108, 31** forføreriske] M, forføriske AB. **109, 17** Misforstaaelse] MA, Misforstaelse B. **39** Gud] MA, Gnd B. **111, 28** Sinkerie] MA, Sinkeri B. **116, 1** Guds-Forholdet] MA, Guds Forholdet B. **120, 35** Mennesker] MA, Mnnesker B. **126, 4** Forhold] MA, Foehold B. **13** en Spøg] MA, et Spøg B. **14** et] MA, en B. **130, 19** Hjertets] *trods* MAB: Hjertes. **132, 34** hvilken] M, hvilke AB. **133, 18** Afskyeligheder] MA, Afskyligheder B. **137, 30** Samvittigheds-Spørgsmaal] MA, Samvittigheds-Spørgsmael B. **141, 1** Mennesker] MA, Menuesker B. **142, 18** ingen] MA, tngen B. **143, 19** Hjerte] MA, Hjerie B. **145, 29** er] MA, er B. **148, 19** Han] MA, han B. **149, 41** Spørgsmaalet] MA, Spvrgsmaalet B. **150, 37—38** Ufuldkommenheder] MA, Ufulkommenheder B. **151, 3** tarveligere] MA, tarvelige B. **42** det at elske] MA, at elske B. **153, 13** Sværmerie] MA, Sværmeri B. **157, 41** det er] MA, det et B. **159, 5** Eftergivenhed] MA, Cftergivenhed B. **165, 33** Himlen] MA, Himmelen B. **168, 25** Gjemme] MA, Giemme B. **174, 14** Indfald] MA, Infald B. **177, 5** Pengemand] AB, gammel Skjøge M. **178, 1** Menneske] MA, Mennesker B. **31—32** christeligt,] MA, christeligt B. **179, 30** af] MA, af B. **36** Opgavens] MA, Opavens B. **181, 15** Sværmerie] MA, Sværmeri B. **35** saasandt] M, saa sandt AB. **182, 25** udelade] MA, udlade B. **188, 10** det Christelige] MA, Christelige B. **191, 7** Forlystelsessteder] AB, Dandseboder M. **22** og] MA, og B. **202, 28** Bekjendte.] M, Bekjendte B, *bedre* Bekjendte! M². **202, 29** leget] MA, leged B. **204, 2** Luftcasteller] MA, Luftkasteller B. **206, 2** een] MA, en B. **210, 8** at Du] MA, da Du B. **218, 22** Hyklerie] MA, Hykleri B. **219, 4** Intet] MA, Iutet B. **13** Grund] MA, Gruud B. **35** frygtende] MA, fygtende A. **221, 16** een] MA, en B. **25** Bagvendthed] AB, Klodderagtighed M; *ligesaa i næste Linie.* **34** heller] MA, heler B. **222, 32** det baader] MA,

den baader B. **223, 4** qvit] M, quit AB. **224, 14** til at] MA, til at B. **225, 9** Kraft] MA, Kraf B. **227, 1** altsaa] MA, alsaa B. **232, 39** troe paa] MA, troe paa B. **239, 37** Sliim] MA, Slim B. **248, 8** og] MA, om B. **28** at stjæle,] *Herefter indføjer* M at hore,. **32** Gud.] M *har en Tilføjelse*: Gud, og saaledes den Utroskab, som det gamle Testamente saa betegnende kalder Hoer. Thi det *osv.* **253, 5** er] MA, er B. **254, 42** skjønneste] MA, skjønneske B. **269, 18** Mangfoldighed] MA, Mandfoldighed B. **31** fjernsynet] MA, fjersynet B. **271, 40** verdslig-sindede] MA, verslig-sindede B. **275, 34** hinanden Kjerlighed] MA, hinande Kjerlighed B. **276, 4** af en] MA, af af en B. **278, 4—5** Forbrydelse!] M *indføjer her:* Forbrydelse — det straffes jo endog, om Nogen vover at paatale det! **283, 39** hurtigt] AB, gesvindt M. **288, 14** bie] AB, bliv M; *saaledes ogsaa i det følgende.* **34** saa langsomt] MA, saa saa langsomt B. **295, 40** Huuslivets Travlhed] AB, Madlavning og Børneavlen M. **297, 21** Afhængigheds-Forhold] A, Afhængigheds Forhold MB. **299, 10** være] B, vorde MA. **300, 17** Barmhjertighed] MA, Barmhjerlighed B. **301, 22** har i sin] MA, har sin B. **302, 18** kunne] MA, kunne B. **304, 23** Elendighedens Land] AB, Helvede M. **305, 17** sælge Mennesker] AB, holde Horehuus M. **313, 15** vidunderligere] *trods* MAB, *der alle have* vidunderlige. **315, 17** maaskee] MA, maaske B. **319, 17** gjorde] MA, giorde B. **327, 4** skulle] M *(utydeligt)*, skulde AB. **331, 28** Fader] MA, Foder B. **334, 13** *Efter* Skams Skyld *indsætter* M: , og at i Henseende til denne sidste Ære det Fornødne iagttages med den fløiels Vogn, med de to Klædes-Præster, een Silke-Præst og to Betjente. **32** *Efter* om den *indføjer* M: — selv om han saa var en Taler, der mange mange Gange var bleven takket for den uanmodede Tale, hvilken vistnok ogsaa i Tænkningens Forstand har været uanmodet. **335, 3** *Efter* skriges der *indføjer* M: , da kjøber man i dyre Domme een, to, tre Præster til at skrige med. **337, 25** glemt] AB, udsvedt M. idetmindste] M, idet mindste AB. **27** Glemsom] AB, Letsvedende M. **342, 36** Forstand,] MA, Forstand B. **344, 22** vaagne] MA, vogne B. **345, 38** Thi] MA, thi B. **349, 32** Sandhedskjerlighed] MA, Sandhedskjærlighed B. **350, 20** *Efter* smaalig. *indføjer* M: Overmæt som Verden paa saa mange Maader er, gudforladt, tung og træg, misundelig og forträden har den en Slags Morskab af at lade enhver Begeistret slide sig om muligt træt ved idelig og idelig Smaa-Fortrædigelse. Hans Liv faaer her ingen Betydning, og ikke engang ved sin Død kommer han til ret at virke opvækkende, thi man er for længe forud forberedt paa hans langsomme Død ved den langsomste Dødsmaade. **351, 18** og] M, og AB. **25** og] MA,

og B. **353, 29** ved] AB, *bedre* med M. **356, 3** skulle] MA, skulde B. **13** driste] MA, drister B. **362, 4** *Efter* Dig *indføjer* M: — thi at jeg skal udtrykke det spøgende (og sandeligen Spøg har ogsaa sin Berettigelse i Alvor) for Gud ere vi ikke blot alle Jyder, men vi ere alle Røvere.